

Kalligram

Kosztolányi Dezső Összes Művei
Aranysárkány

Kosztolányi Dezső Összes Művei
Kritikai kiadás

Sorozatszerkesztő:
Dobos István
Szegedy-Maszák Mihály
Veres András

A sorozat
az MTA-ELTE Hálózati Kritikai Szövegkiadás Kutatócsoport
és az MTA Irodalomtudományi Intézet OTKA pályázata
együttműködésében készül.

Kosztolányi Dezső

Aranysárkány

Kalligram Könyvkiadó
Pozsony, 2014

A szöveget sajtó alá rendezte,
a kísérő tanulmányokat és a jegyzeteket írta:

Bengi László
Parádi Andrea

A gyorsírásos szövegeket gondozta:
Lipa Tímea

A kötetet lektorálta:
Csillag István
Takács László

A kötet megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
támogatta.

© Bengi László, 2014
© Parádi Andrea, 2014
ISBN 978-615-5454-47-9

ELŐSZÓ

Az *Aranysárkány* kritikai kiadása követi a *Kosztolányi Dezső Összes Műveiben* kialakított szövegközlési gyakorlatot. Kiadásunk legfontosabb része a regény kéziratának és kritikai szövegének párhuzamos közlése. Előbbi a páros, utóbbi a páratlan oldalakon olvasható.

Az *Aranysárkány* kézírata a legnagyobb egységes autográf kézirategyüttes, amely fönmaradt Kosztolányitól, így a filológiai kutatásnak nélkülözhetetlen kútforrása, melyet teljes terjedelmében közreadunk. Számos bizonyíték támasztja alá azt, hogy a kéziratcsomó első fele, mintegy 180 autográf számozással ellátott lap a nyomdának átadott szedőpéldány volt. A kézirategyüttes másik felének státusát már korántsem ilyen egyszerű megállapítani. Ez a heterogén anyag a karaktervázlatoktól a gyorsírással feljegyzéseken és a korai szövegváltozatokon át kidolgozott fejezetekig igen sokféle írást tartalmaz, melyeket a főszöveg párhuzamos közlését követően adunk közre. A kézirategyüttes részéről, státusáról és állapotáról, egymáshoz való viszonyáról a *Jegyzetek* vonatkozó fejezetei nyújtanak bővebb felvilágosítást. Az alábbiakban elsősorban azokat a legfontosabb jelöléseket és tudnivalókat foglaljuk össze, amelyek lehetővé teszik kiadásunk elveinek gyors áttekintését, és legfőképp megkönnyítik az olvasást. A kötet tudományos igényű használata természetesen nem nélkülözheti a *Jegyzetekben* foglaltak alapos áttanulmányozását.

A kézirat betűhű átírását formai megoldásokkal a következőképpen tagoltuk: a dőlt betűvel szedett szövegek olyan szerzői variánsokat jelölnek, melyek nem véglegesek, később még változtak. Az álló betűkkel írt részek a kézirat utolsó változatát adják, azt a szöveget, melyet a szerző a fennmaradt kéziratban már nem javított tovább.

A szerző módosításait úgynevezett fázisokra tagoltuk, melyeknek elejét és végét kúpos zárójellel < > jelöltük ki. A nyitó zárójelek előtt alsó és felső indexben kétféle információt jelöltünk. A felső indexben a három fázis nevének kezdőbetűjét adtuk meg:

^e mint 'előbb', azaz a kézirat szövegének első változata

^m mint 'majd', azaz a kézirat szövegének későbbi, de nem a legutolsó változata

^v mint 'végül', azaz a kézirat szövegének utolsó változata

A nyitó zárójel előtt alsó indexben szereplő betű azt jelöli, hogy az adott szerzői változtatás milyen íróeszközzel történt:

^t = zöld tinta

^c = grafitceruza

^p = piros ceruza

^f = fekete tinta

A szerkesztői megjegyzések minden esetben szögletes zárójelben állnak, a gyakran használt kifejezések rövidítései a következők:

- [b] – utólag beszúrt nyomdai bekezdésjel, mellyel a bekezdéshatárok megváltoznak
- [bj] – betoldásjel
- [fh] – fejezethatár autográf jelölése
- [gy: ...] – gyorsírással rögzített szöveg
- [h] – a kézirat bármilyen jellegű (sérülés, rongálódás, lappangó kéziratlap stb.) hiánya
- [K_c] – a kézirat ceruzával írt rétege
- [K_t] – a kézirat zöld tintával írt rétege
- [u] – utólag feljegyzett szövegrészlet, melynek pontos helye nem megállapítható
- [úb] – nyomdai jellel nem jelölt új bekezdés
- [!] – hibás szóalak
- [?] – bizonytalan olvasat
- [...] – olvashatatlan szövegrész
- « » – a szerző tollhibáit, azonnali javításait jelző francia idézőjelben dőlt betűvel szedve a hibás alak

A kézirat rétegeiről, fizikai jellemzőiről a *Mellékletek*ben található táblázat ad tájékoztatást.

Kosztolányi Dezső életében az *Aranysárkány* háromszor jelent meg nyomtatásban. A *Pesti Hírlap* (itt használt rövidítése: PH) heti rendszerességgel közölte hasábjain, majd a regény 1925-ben könyv alakban is megjelent (AS1). Az *Aranysárkány* második kiadása (AS2) négy évvel később, 1929-ben látott napvilágot. Kritikai kiadásunk az utóbbit tekinti alapszövegnek. Minthogy ebből a kiadásból az *i*, *u*, *ü* magánhangzók hosszú párja lényegében hiányzik, és a helyesírás amúgy is jelentékeny – a kézirattól a második kiadásig rendre változó – ingadozásokat mutat, az életműsorozat eddigi gyakorlatától eltérően a szöveg modernizálása mellett döntöttünk: a hanghosszúság-jelölést, valamint az egybe- és különírást külön jelölés nélkül a mai írásgyakorlat szerint módosítottuk. A szövegváltozatok ezen túlmenő különbségeit lábjegyzetekben közöljük, amelyek közé a kézirat végső rétegének (K_v) idetartozó eltéréseit is belefoglaltuk, reményeink szerint követhetőbbé téve a páros és páratlan oldalakon olvasható szövegek kapcsolatát. A nem említett rövidítések föloldását a szövegközlések után található rövidítésjegyzékben adjuk meg. Eljárásunk részleteiről és indokairól a *Jegyzetek* tájékoztat.

Az olvasó kiadásunk szövegközlés részében két további fejezetet talál. Elsőként az *Aranysárkány* egységes – a regény kritikai szövegével párhuzamosan szerepeltetett – szedőpéldányánál korábbi, szintén saját kezűleg írt kéziratok következnek, a fönt ismertetettekkel azonos elvek szerint. A szövegközléseket a regény 1932-ben megjelent, erősen átdolgozott, az ifjúság kezébe szánt szövegének betűhű közreadása zárja.

A *Jegyzetek* – a hozzájuk kapcsolódó mellékletekkel együtt – részletes bemutatását nyújtják a kiadásunkban érvényesített textológiai elveknek, összefoglalják a regény keletkezéséhez és fogadásához közvetlen kapcsolódó ismereteket, valamint – ahol a regényszöveg megértéséhez szükségesnek véltük – rövid tárgyi és nyelvi magyarázatokat tartalmaznak. A címleírásokban az *Irodalomtörténeti Közlemények* szabályzatát követtük.

A kéziratok átírása, az ahhoz kapcsolódó tanulmány és táblázatok elkészítése Parádi Andrea munkája. A kritikai szövegközlés kialakítását, valamint a *Jegyzetek* további részeinek megírását Bengi László végezte. Egymás munkáját azonban folyamatosan figyelemmel kísértük, átnéztük, és javaslatainkkal vagy javításokkal segítettük.

Kiadásunk elkészültének támogatásáért köszönet illeti az életműsorozat szerkesztőit, Dobos Istvánt, Szegedy-Maszák Mihályt és Veres Andrást. Közülük is mindenekelőtt hálával tartozunk Szegedy-Maszák Mihálynak, aki az *Aranysárkány* kritikai kiadását kezdetektől szorgalmazta, és tanácsaival, türelmével, biztató sürgetésével mindig a kellő időben és kellő módon segítette.

Köszönet illeti mindazokat, akik munkánkat egy-egy szakaszban vagy egy-egy részterületén megkönnyítették vagy előremozdították. Lektoraink, Csillag István és Takács László baráti tanácsaira mindenkor számíthattunk egy-egy kérdés tisztázásában vagy szükséges javítás mérlegelésében. Lipa Tímea figyelmes közreműködése nélkül aligha lett volna lehetséges a gyorsírással lejegyzett részletek kiolvasása. Bíró-Balogh Tamás az ifjúsági kiadással kapcsolatos anyagait osztotta meg velünk készségesen. Tóth Tünde a regényben szereplő finn mondat ellenőrzésében volt segítségünkre. Az OSZK Mikrofilmtára a befogadástörténet összeállítását könnyítette meg azzal, hogy a szükséges anyagokat gyorsan és pontosan bocsátotta rendelkezésünkre. A kritikai szövegközlés egy-egy munkafázisának ellenőrzéséhez Szabó Laura és Komjáthi Anna járult hozzá rendületlen munkával és figyelemmel. Valamennyiükre éppúgy hálával gondolunk, mint az MTA Textológiai Munkabizottságára, amely napirendjére tűzte a készülő kiadás egy mintafejezetének megvitatását, számos filológiai probléma árnyaltabb mérlegeléséhez, elmélyültebb újrágondolásához adva ezzel ösztönzést.

Nem feledkezhetünk meg természetesen az MTA Kézirattárának munkatársai részéről tapasztalt segítőkészségről sem. A kézirat átírási elveinek kidolgozását Horváth Iván és Veres András bírálatai segítették még az *Édes Anna* munkálatai idején, ezek nélkül a jelenlegi kiadás sem jöhetett volna létre. Ebben a munkaszakaszban

ugyancsak fontos hozzájárulást jelentettek Józán Ildikó gondos észrevételei. A Petőfi Irodalmi Múzeum támogató hozzáállása biztosította azokat a munkakörülményeket, melyek között a kézirat átírása elkészülhetett.

Kosztolányi arcképét a Petőfi Irodalmi Múzeum Művészeti és Relikviatára, a szabadkai gimnázium képét a Szabadkai Városi Könyvtár bocsátotta rendelkezésünkre. A képmelléklet összeállításában nyújtott segítségéért szeretnénk továbbá köszönetet mondani Ágoston Pribilla Valériának, Molnár Fábiánnak, Láng Klárának és Bucsics Katalinnak.

Köszönjük családjaink mindvégig kitartó támogatását, önzetlen megértését és türelmét.

Végül, de közel sem utolsósorban köszönettel tartozunk a Kalligram Kiadónak és munkatársainak – közülük is különösképpen a kéziratunkat mély figyelemmel szerkesztő Hradeczky Móninak és hihetetlen gondossággal a kézben tartott könyv formájába öntő Hollós Jánosnak –, akik a vaskos kötet megjelentetésének gondját magukra vállalták.

Budapest, 2014. szeptember 30.

*Bengi László
Parádi Andrea*

Kosztolányi Dezső

Aranysárkány¹

¹ [PH:] [minden közlésbeli rész elején:] Arany-sárkány. [ú] Regény. [ú] Irta:
Kosztolányi Dezső. [AS2:] Aransárkány [ú] Második kiadás

[h]

14

I.

A pisztoly eldőrdült.

Egy diák, ki a futó mögött foglalt helyet, a mésszel írt vonalnál, az ég felé tartotta a csövet s bámulta a füstfelhőcskét, mely nem mindjárt oszlott el a hajnali levegőben.

A másik, mihelyt megpillantotta a lángot, elindította a versenyórát. De nem állhatta meg, hogy el ne kiáltsa magát:

– Rajta!¹

Vili már futott.

A start tökéletes volt. Úgy ugrott ki, mint a párduc, egyenletesen, minden megtorpanás nélkül emelkedett a magasba s pár pillanat múlva teljes iramban rohant a cél felé.

Szemében vágattak a rétek. Szöges cipője karmolta a talajt. Fejét, melyet cigányos haj vert, hátravetette s arcát eltorzította, csikorgó erőfeszítéssel. A föld dobogott.

Mikor a pálya felén lehetett, az, aki az órát figyelte, még egyszer üvöltött:

– Hajrá!²

Most már hunyt szemmel, öntudatlanul³ robogott előre. Úgy tetszett, hogy egy másodperc alatt tette meg a hátralevő utat. Tárt karokkal, szárnyalva szédült be a célhoz⁴ s mellkasa máris elszakította a rózsaszín papírszalagot, melyet két osztálytársa feszített ki.

A célbíró ekkor lerögzítette a versenyóra nagymutatóját, mely kényelmesen sétált a számlapon. Torkaszakadtából ordította az eredményt, hogy a gyöpon lévő érdeklődők, a sportegylet tagjai is meghallhassák.

– Tizenegynyolc!⁵

¹ [PH, AS1:] Rajta.

² [PH, AS1:] Hajrá.

³ [PH:] öntudatlanul,

⁴ [PH, AS1:] célhoz,

⁵ [PH, AS1:] Tizenegynyolc. [AS2:] Tizennyolc! [sh.]

[K_i]

– De ne hányd annyira a lábad.

– Igen – bólintott Vili, mert tudta, hogy ez a hibája.

Liszner Vili nem «[...]» szépen futott. Ha stilust akart teremteni, mindig elrontotta a futamot. °<Csak> °<Pusztán> a marha-erejével bírta.

Egyik pajtása leemelt«e» a galanyabokkal [!] egy kabátot, válára tette, panyókára.

– Vedd föl – szólt – megfázol. Még hűvös van. Különben is mára elég.

Vili ezt nem hallotta. Ő tovább futott, lábait kapkodva, szökdécselve, ahogy pesti futóbajnokoktól látta s nem törődött az idővel, mintha nem is rá⁶ vonatkoznék. Csak később fordult vissza.

Távolról kérdezte:

– Mennyi?

A diákok arról tárgyaltak, hogy Vili, ki tavaly Pesten a vándorserleget és zászlót nyerte meg a gimnáziumnak, ismét rekordot javított s így⁷ még sohasé⁸ futott.

Egyszerre öten-hatan válaszoltak:

– Tizenegynyolc, tizenegynyolc.

Vili feléjük jött. Lábikráján dagadoztak a kidolgozott izmok, görcsösen-csúnyán. Szájába zsebkendőt gyömöszölt.

Ezt lihegte:

– Két lélekzettel.⁹

Két lélekzettel¹⁰ futotta a százat.

– Jó volt, öregem – szóltak a szakértők,¹¹ – jó volt, – s csak a szemük mondta, hogy mennyire jó volt.

– De ne hányd annyira a lábad.

– Igen,¹² – bólintott Vili, mert tudta, hogy ez a hibája.

Liszner Vili nem-szépen futott. Ha stílust akart teremteni, mindig elrontotta a futamot. Pusztán a marhaerejével bírta.

Egyik pajtása leemelt a galagonyabokorról¹³ egy kabátot, vállára tette, panyókára.

– Vedd föl,¹⁴ – szolt – megfázol. Még hűvös van. Különben is mára elég.

⁶ [PH, AS1:] reá

⁷ [PH:] javított, így

⁸ [PH, AS1:] sohasem

⁹ [PH, AS1:] lélegzettel.

¹⁰ [PH, AS1:] lélegzettel

¹¹ [PH, AS1, AS2:] szakértők. [analógiásan javítva]

¹² [K, :] – Igen

¹³ [K, :] galagonyabokorral [!]

¹⁴ [K, :] föl

Azért még nehányszor lekuporodott, sprintelt, végigszaladta a pályát. Utána átengedte két barátjának, Packának, Huszár Bandinak, kik tizenkettő, tizenhárom alatt teszik meg s alapjában rokonszenves műkedvelőknek tekinthetők. Darabig nézte őket.

Ez a szokásos tavaszi munka volt, az előtraining, melyben a nyolcadik osztály sok diákja vett részt. «*Tornaing*» Kék-fehér tornainget viseltek, sportnadrágot, mely szabadon hagyta térdüket, ellenben szöges cipője csak neki *volt,* a többiek csak vezényszóra, tapsra indultak, nem pisztolylövésre. Az is csak őt illette meg.

Elkérte pisztolyát, hóna alá csapta, belekarolt barátjaiba s félrevonta őket beszélgetni. Most tűnt föl, hogy Vili, ki a télen töltötte be huszadik évét, egy fejjel magasodott ki közülük.

Körötte a városerdő lélegzett, titáni, zöld tüdejével. Amerre lépett, szögescipője gyöngyvirágokat, vadnefejtseket tiport, melyek tejkéken derengtek a világosbarna rögökön. Zsendült minden fa, cserje. Az orgonák tömör falat alkottak, belengve a vidéket, keserű «*lehell*» leheletükkel.

Ebbe a déli városkába előbb érkezett a nyár, mint egyebüvé. Áprilisban leesett egy forró zápor, megmosdatta a fasudarakat, porhanyóvá tette a göröngyöket s a langyos ködben füstölt a termékeny élet. Aztán megeredtek a hajtások, a vetemények, a rügyek tokjából egyetlen éjszakán kibomlottak a lombok, összegöngyölt

Azért még nehányszor lekuporodott, sprintelt, végigszaladta a pályát. Utána átengedte két barátjának, Packának, Huszár Bandinak, kik tizenkettő, tizenhárom alatt teszik meg s alapjában rokonszenves műkedvelőknek tekinthetők. Egy darabig¹⁵ nézte őket.

Ez a szokásos tavaszi munka volt, az előtréning,¹⁶ melyben a nyolcadik osztály sok diákja vett részt. Kék-fehér tornainget viseltek, sportnadrágot, mely szabadon hagyta térdüket, ellenben szöges cipője csak neki volt¹⁷ s a többiek csak vezényszóra, tapsra indultak, nem pisztolylövésre. Az is csak őt illette meg.

Elkérte pisztolyát, belekarolt¹⁸ barátjaiba s félrevonta őket beszélgetni. Most tűnt föl, hogy Vili, ki a télen töltötte be huszadik évét, egy fejjel magasodott ki közülök.¹⁹

Körötte a városerdő lélezett,²⁰ titáni, zöld tüdejével. Amerre lépett, a szöges cipője gyöngyvirágokat,²¹ vadnefejecseket²² tiport, melyek tejkéken derengtek a világosbarna rögökön. Zsendült minden fa, cserje. Az orgonák tömör falat alkottak, belengve a vidéket²³ keserű leheletükkel.

Ébbe a déli városkába előbb érkezett a tavasz,²⁴ mint egyebüvé. Áprilisban leesett egy forró zápor, megmosdatta a fasudarakat, porhanyóvá tette a göröngyöket s a ködben²⁵ füstölt a termékeny élet. Aztán megeredtek a hajtások, a vetemények, a rügyek tokjából egyetlen éjszakán kibomlottak a lombok, összegöngyölt, zöld

¹⁵ [K., PH, AS1:] tekinthetők. Darabig

¹⁶ [K., PH, AS1:] előtraining,

¹⁷ [K., PH, AS1:] volt,

¹⁸ [K.,:] pisztolyát, hóna alá csapta, belekarolt

¹⁹ [K.,:] közülük.

²⁰ [K., PH, AS1:] lélegzett,

²¹ [K., PH:] lépett, szögescipője gyöngyvirágokat,

²² [K., PH, AS1:] vadnefejtseket

²³ [K.,:] vidéket,

²⁴ [K.,:] nyár,

²⁵ [K.,:] a langyos ködben

selyemzsebkendők módjára, melyeket hirtelen kinyitnak és meglobogtatnak a szélben.

Vili, a két bajnokkal a gyöpön ^é<át egy> ^v<egy> valamivel lejjebb levő tisztásra «ballagott» tartott. A fanyar homályban rezgőnyárfák törzsei feszültek, «mint» mint a székesegyház pillérjei és lombkoronáik úgy zúgtak a gyenge szellőben, mint a templomi orgonák «begon». Topolyafák keresték seprűs ágaikkal az eget. Tölgyek bölongtak, komolyan, a vizesés szakadatlan moráját utánozva. Itt a nagydiákok majdnem gyermekeknek rémlettek.

– Hány óra lehet? – kérdezte Vili.

A célbíró, Packa a versenyórára meredt, melynek rendszerint csak a másodperceit nézte, s most a polgári valóságra ocsúdott:

– Hat.

Vili lehorgasztotta fejét. Eszébe jutott az, ami ott messze van, a gimnázium s hogy a hat után a hét következik, majd a nyolc. Átvette versenyóráját.

Nem közönséges óra volt ez.

Azon a három mutaton kívül, mely minden zsebórán megtalálható, még kettő mozgott: egy nagymutató, melyet az indulásnál pöccentenek el, s egy másik másodpercmutató-féle, mely nagyobb távoknál külön méri ^é<a távokat.> ^m<az időt.> ^v<a perceket.> Apjától, az öreg Liszner Kálmántól kapta, mikor átcsúszott a hatodik osztály vizsgáján.

De akárhogy babrálgatta, mégis hat óra volt.

[h]

selyem zsebkendők módjára,²⁶ melyeket hirtelen kinyitnak és meglobogtatnak a szélben.

Vili²⁷ a két bajnokkal a gyöpön egy valamivel lejjebb levő tisztásra tartott. A fanyar homályban rezgő nyárfák törzsei feszültek, mint a székesegyház pillérjei és lombkoronáik úgy zúgtak a gyenge szellőben, mint a templomi orgonák. Topolyafák keresték seprős²⁸ ágaikkal az eget. Tölgyek bólongtak, komolyan, a vízesés szakadatlan moráját utánozva. Itt a nagydiákok majdnem gyermekeknek rémlettek.

– Hány óra lehet? – kérdezte Vili.

A célbíró, Packa,²⁹ a versenyóra meredt, melynek rendszerint csak másodperceit³⁰ nézte³¹ s most a valóságra³² ocsúdott:

– Hat.

Vili lehorgasztotta fejét. Eszébe jutott az, ami ott messze van, a gimnázium s hogy a hat után a hét következik, majd a nyolc. Átvette versenyóráját.

Nem közönséges óra volt ez.

Azon a három mutaton kívül, mely minden zseborán megtalálható, még kettő mozgott: egy nagymutató, melyet az indulásnál pöccentenek el³³ s egy másik másodpercmutató-féle, mely nagyobb távoknál külön méri a perceket. Apjától, az öreg Liszner Kálmántól kapta, mikor átcsúszott a hatodik osztály vizsgáján.

De akárhogy babrálgatta, mégis hat óra volt.

Hirtelenül zene szólalt meg. A hang irányába emelték³⁴ fejüket. Innen a tisztásról a vigályos erdőn át kilátás nyílt a nyári vendéglőre. Egy-egy napsugár tört át a fákon, arannyal csíkozva az eget.

²⁶ [K, PH:] összegöngyölt selyemzsebkendők módjára,

²⁷ [K, PH:] Vili,

²⁸ [K, :] seprús

²⁹ [K, :] Packa

³⁰ [K, :] csak a másodperceit

³¹ [K, :] nézte,

³² [K, :] a polgári valóságra

³³ [K, PH, AS1:] el,

³⁴ [PH, AS1:] emlték [!]

Künn a vendéglő előtt egy cigánybanda valami keringőt húzott, mely édesen ringatta a lelket, mint a hullám. A bajnokok, kik naponta reggel öttől fél nyolcig az erdőben dolgoztak, akár egy munkateremben, eleinte nem tudták, hogy mi ez a muzsika.

Huszár Bandi mondta, aztán:

– Május elseje.

A cigányok hajadonfőtt muzsikáltak, költői fejüket hegedűjükre hajtva. Éji, cingár alakjuk, mely többnyire kávéházak füstjében pácolódott, különösen hatott itt korán, a tiszta levegőben, rigók és harkályok társaságában. A tavaszt köszöntötték. Egy kertész a melegházból cserepeket hozott ki és az ágyásba rakosgatta, noha máskor mindig megvárták az Orbánt, a májusi fagyok miatt. De az idén oly meleg volt a tavasz, mint a nyár.

Köröskörül Sárszeg laposan,³⁵ lepényszerűen terpeszkedett el a homokon.

Hat óra után a városerdő melletti elhagyott utcán megjelent egy magas, sápadt fiú is, Csajkás Tibor.

Az³⁶ nem jött a többiek közé, csak járkált le-föl a parasztkunyhók között, melyek ablakaiban muskátlik nyíltak.

Olyan galambszürke ruhát viselt, mely nyolcadik osztályos diákhhoz nem illő, csak gavallérhoz. Csenevész, selymesszőke hajacskáját középiűt választotta el. Kezében nyúlászó kalapot vitt. Tankönyveit otthon hagyta, csak a megfelelő oldalakat tépte ki, s ezeket zsebébe süllyesztette. Bizonytalannak látszott. Várt valakit.³⁷

Nemsokára feltűnt az, akit várt.

Novák Hilda az utca végéről jött, úgy, ahogy szokott: nem sietve, fejét lehajtva, titkos büntudattal.

Most kelt az ágyból, megszökve édesapjától, ki csak később érred, a dolgozószobájában.

³⁵ [PH:] Köröskörül még aludt a város, mely laposan,

³⁶ [PH, AS1:] is. [úb] Az

³⁷ [AS2:] vakit. [sh. a sorvégi elválasztásnál]

Amikor a diákhoz ért, gyorsan mellé ugrott és úgy ment mellette, mintha nem is mellette menne, két³⁸ lépés távolságra, minden pillanatban készen arra, hogy egy ismerős közeledtére ellenkező irányba csapjon, vagy szembeforduljon a fiúval, mintha épp akkor találkoznának. Egy Schumann-füzetet szorongatott.

Hilda folyton tekintetett, előre, hátra, oldalt. Tibor³⁹ megkérdezte:

- Mi az?
- Sokan vannak.

Csakugyan,⁴⁰ a május elseje megzavarta légyottjukat.⁴¹

Másik, zezzugos utcába siettek. Itt Tibor közeledett hozzá,⁴² kezéhez ért. A lány hagyta.

Széles karimájú florentinkalapja árnyat vetett arcára, mely egyébként is sötétlett gesztenyeszín hajától, mély szemétől.⁴³ Kislányos batisztruhát hordott, magas szárú, fekete cipőt, melynek kissé elkopott a sarka. Nem⁴⁴ mosolygott. Komoly volt, nagyon komoly.

Tibor nézte hullámos, nagy száját. Annyira nézte, mintha a lány mondott volna valamit, pedig az hallgatott. Csak ő dadogta, néha:

- Édes.

Hilda engedte, hogy arcára záporozzék az egyetlen szó, melyet a fiú tudott.

Mást nem beszéltek. Régen nem volt már semmi mondanivalójuk. Aki őket meglátja, így együtt, amint némán ballagnak,⁴⁵ a régi szerelmesek természetes, jó közönyével, az megdöbben.

Hétköznapi dolgokról ejtettek egy-két szót, csupa pozitívumról. Tibor szokása szerint ezt kérdezte:

³⁸ [AS2:] ment mellette, két [föltehetőleg sh., mert az *úgy* utalószó erre a tagmondatra vonatkozik]

³⁹ [PH, AS1:] oldalt. Csajkás Tibor

⁴⁰ [PH:] Csakugyan

⁴¹ [AS2:] légyottjukat [sh.]

⁴² [PH, AS1:] Tibor közel ment hozzá,

⁴³ [PH:] hajától, gesztenyeszín szemétől.

⁴⁴ [PH:] sarka. Nyakára bársonyszalagot kötött. Nem

⁴⁵ [PH, AS1:] mennek,

- Nincs⁴⁶ baj?
- Nincs.
- Alszik még?
- Hogyne.
- Valaki jön – mondta a diák.
- Gyorsan menj át a másik oldalra – mondta a lány.

Tibor átment a másik oldalra, visszajött. Folyton⁴⁷ zavarták őket.

Parasztsekerek⁴⁸ haladtak, papírbokrétás lovakkal, fölpántlikázott ostorokkal. Kirándulók tódultak a városerdőbe, kik a tavasz hivatalos ünnepének ezen a napon⁴⁹ áldoznak, családotól. Férjek, feleségek⁵⁰ kisgyermeket vezettek, kézen.

Messziről már harsogott a tűzoltóbanda rézlármája: a trombiták és cintányérok az ébresztőt adták.

Hilda idegesen fakadt ki:

- Undorodom.
- Mitől?
- Ezekről – s rámutatott egy távoli társaságra, mely már fölvirágozva baktatott az utcán.

Ismét vargabetűt kellett csinálniok. A törvényszék mögött Hilda tétovázva súgta:

- Beszélnem kell veled.
- Mit?
- Itt nem lehet.
- Fontos?
- Nagyon.
- Komoly?
- Nagyon.

Tibor unszolta. Hilda nemet intett, határozottan.

- Majd délután. Háromkor. Flóri néninél.

⁴⁶ [PH:] Tibor vallatta: [úb] – Nincs

⁴⁷ [PH, AS1:] visszajött, sokszor. Folyton

⁴⁸ [PH:] őket. [nincs úb] Parasztsekerek

⁴⁹ [PH, AS1:] ezen az egyetlen napon

⁵⁰ [AS1:] feleségek,

Máris búcsúzott, de Tibor követte, nem tudott tőle elszakadni. Kísérte a népesedő utcákon, Liszner Kálmán fűszeresboltjáig.

Itt megálltak.

A fűszeresbolt előtt egy jegenye meredezett, melyet azelőtt nem láttak, nyilván éjjel ásták a kövezetbe, mert körötte még néhány kiszakított gránitkocka hevert s pár kapányi föld: a májusfa, melyet az öreg fűszeres tétetett ide, hogy reggel majd meglepje a várost.

Mind a ketten fölfelé néztek, tátott szájjal.

Ágain cifra kendők, almák, narancsok, fügekoszorúk himbálóz-
tak, felül tíz üveg pezsgő, melyet a nap annyira átvilágított, hogy
látni vélték gyöngyeit s tajtékját is. Mellette bájos, karcsú palackok-
ban zöld, kék, lila likőrök.

Isten tudja, valamit hasonlított ez a karácsonyfához, de mégis
tündéribb volt nála és érdekesebb. Ez a pogány fa nem fűtött szobá-
ban nyílt ki, tükrök között, hanem az utcán, nyíltan, mindenkinek
az élet ajándékait kínálgatva. Lenn egyik gallyán vattaruhában ló-
gott egy bábu, Tél apó, minden nyavalya és romlás hozója, kit most
május jöttén ünnepélyesen fölakasztottak.

Kicsit álldogáltak a májusfa alatt. Egy tiszthelyettes tűnt föl, kit⁵¹
Hilda látásból ismert. Odszólt a diáknak:

– Most menj vissza az erdőbe.

– Miért?

– Hogy lássanak. Menj.

Kézfogas, köszönés nélkül otthagya Tibort.

Az visszafordult a városerdő felé. Mögötte jött a tűzoltóbanda,⁵²
mely szintén arra tartott. Vele ment ki, búsán és izgatottan, de a
muzsika ütemére lépkedve.

Ott már fölborult minden rend.

Vad kirándulók érkeztek, rohamcsapatokban estek az orgona-
bokrokra s egy szempillantás alatt letarolták. Gyerekek másztak
fákra, madárfészket csenni. Bokrok fecsegték embornyelven, fák

⁵¹ [PH, AS1:] tiszthelyettes közeledett, kit

⁵² [AS2:] tűzoltóbanda, [sh.]

gondolkoztak emberagyvelővel⁵³ s a kövekben is emberszív dobozott. Emberek lüktettek mindenütt, elhozva a természethez a vágyat. Zsongott az erdő. Megdézsmálták, kifosztották, ellopták mindenét. Gázolták virágait, veszekedve tördösték harmatos ágait, belélekezték⁵⁴ fűszerszámát. Agg nénikék úgy szagolgatták a jácintot, mintha azonnal megszépülnének tőle. Közben a még álmos égen egészen fölébredt a nap. Diadalmas tűzárral borította a tájat, átnyilallt rézsút sugaraival a lombokon, sárga pocsolyákban forrt a fénye, melengette a vért, csiklandta a kebleket, kéjesen viszkettette a torkokat, végsőkéig feszítve az életkedvet, melyben dac volt, kihívás, életkedv s halálkedv⁵⁵ is. Mindebbe pedig beharsant a tűzoltóbanda, mely itt termett, fölemelte trombitáit a tavaszba s a trombiták ragyogtak és a fény trombitált.

Legtöbben letelepültek a fehérrel terített asztalokhoz, melyeket kihoztak a fák alá. Pincérek röppültek asztalkendőjük sirályszárnyán a tömeg e viharában, tizenöt tányérral, tizenöt söröskorsóval, hogy a falánk gyomornak legyen mit enni és inni. Faltak mindnyájan, mint valami táborozó hadsereg, harapták a sóskiflit, a virstlit, kortyolták a májusi bort, szopták a tejet, pohárból, mintegy anyamellből. Leányok ültek fiúkkal, a leányok férfikalapban, a fiúk napernyők alatt. Egy fiatalasszony magasra emelte boglárkacsokrát és haja kibomlott. Trécselésük elvegyült a fecskék csicsergésével. Pillék, bogarak kop-pantak hozzájuk. A konfetti tányérjukra porzott, szájukba-orrukba röppent s kacagva köpködték a földre.

Tibor kisietett ebből a zenebonából a fasorba, hol a nyolcadik osztály növendékei gyülekeztek.

Vili most a földön hevert, egy fa árnyékában. Megvetően pillantott a fasorra, melyen idegen alakok lézengtek, kik sohase⁵⁶ jártak itt.

Egyre többet beszéltek a tananyagról is. Ebeczky Dezső vitte a szót, a nyolcadik osztály legjobb tanulója, kit mindnyájan őszintén

⁵³ [PH, AS1:] ember-agyvelővel,

⁵⁴ [PH, AS1:] belélekezték

⁵⁵ [PH, AS1:] kihívás, halálkedv

⁵⁶ [PH, AS1:] sohasem

utáltak. Nem azért, mert jól tanult. Jól tanulni elvégre lehet. De olyan jól tanulni, mint ő, az már undorító.

Vili csak hallgatta-hallgatta. Nyálazta körmeit s tintaceruzájával telefirkálta, mind a tizet.

Fölpislantott rá. Megkérdezte tőle:

– Hát te hogy kerülsz ide?

– Csak kijöttem, barátom – dalolta Ebeczky Dezső, ki személyes megjelenésével tisztelte meg az erdőt és láthatóan mélyet szippantott levegőjéből. – Ah⁵⁷ a természet.

Vili ezt nem értette. Itt fű van, fa meg föld s azon nincs mit lelkedni.

Különben egyiküket sem érdekelte a természet, mely egy volt velük. Ők még csak befelé néztek, magukba, nem kifelé, mint az öregek.

Ebeczky Dezső azonban jeles magyar dolgozatokat szokott írni a természet szépségeiről.

Ezért mondta:

– Nincs gyönyörűbb, mint a természet.

– És a számtan? – ingerkedett Vili.

– Az is szép,⁵⁸ barátom. Minden szép. A maga helyén.

Olyan nyomasztóan hatott megjelenése, mintha legalábbis egy tanár jött volna közéjük, a gimnázium minden borzalmát magával hozva.

Vili végigmérte tekintetével Ebeczky Dezső selyempapirosba kötött könyveit, melyekre hetente tiszta ruhát adott, hízásra hajlamos arcát, ezt az idegen csillagról idepottyant fickót, ki boldogan élt az iskola kalodájában, logaritmuskönyvével, oknyomozó történelmével, görög nyelvtanával⁵⁹ s elbiggyesztette száját.

Ebeczky Dezső így szólt:⁶⁰

– Jó lesz indulni.

⁵⁷ [PH, AS1, AS2:] levegőjéből. Ah [analógiásan javítva]

⁵⁸ [AS2:] szép [sh.]

⁵⁹ [PH, AS1:] nyelvtanával,

⁶⁰ [PH:] Dezső kivette aranyóráját. Így szólt:

Vili⁶¹ öltözködni kezdett. Egy padon voltak a holmijai.

Lassan húzta nadrágját, mely hosszú volt és bő, a tornaingre kabátját, mely rövid volt és szűk s szárából kikandikáltak a csuklói. Lerúgta a kedves szöges cipőt. Az ormótlan, vastag talpú fűzőst vette föl helyette, mellyel sokáig bajlódott.

Fejébe csapta tornasipkáját, mert attól nem vált meg. Kalapot sohase⁶² viselt.

Mind elindultak.

⁶¹ [PH:] lesz cihelődni. Siessünk. [úb] Vili

⁶² [PH, AS1:] sohasem

[h]

II.

Novák Antal, a nyolcadik osztály főnöke, a mennyiségtan és természettan tanárja is ekkor indult el az iskolába. Gyorsan, erőteljesen, frissen lépkedett.

Egy sarkon hozzácsatlakozott két kollégája, egy öreg meg egy fiatal. Ettől kezdve a három tanár egyenes¹ vonalt alkotva ballagott, akár a tanulóifjak, oly együttesen, hogy szinte megfoghatták volna kezüket. Tanárgondjaikba merültek ezen a szép reggelen.

Novák Antal dr., ki középuött ment, botját ütemesen koppintgatta az aszfaltra. Élvezte a tavaszt. Nem úgy, mint a diákok, mert ő már sok tavaszt látott, eddig negyvennégyet. Tudta, hogy ezt a kellemes üdeséget a légköri viszonyok meg a lombok okozzák. De hiába volt ily tapasztalt, az alvástól, a kávéától, a reggeli fénytől kedvre derült.

– Meleg van – zihálta az öreg Tálás, a történelem professzora² s megállt, hogy kifújja magát.

– Igen – mondta Novák –³ ez a mi időjárásunk. Bolond, bolond. Soha sincs tavaszunk: a tél után azonnal következik a kánikula.

– Csak az ősz szép itt – bólogott Tálás, – a⁴ hosszú, egyenletes ősz. A magyar ősz.

– Az se mindig – felelte Novák.

Megtörölte homlokát. Tarkójára rátűzött a napsugár s égette posztóruháját.⁵ Kabátját kigombolta. Szalmakalapját is levette boltozatos koponyájáról, melyet ritkás, szőke haj borított.

– Szeszéyles, kiszámíthatatlan időjárás – folytatta Novák Antal.
– Nincs⁶ tengerünk. Az a baj, hogy nincs tengerünk, mely szabályozná az éghajlatot. Azaz, ez itt a tengerünk – és a homokos talajra

¹ [PH:] párhuzamos

² [PH, AS1:] professzora,

³ [PH, AS1:] Novák –

⁴ [PH:] bólogott az öreg, – a

⁵ [PH, AS1:] égette barna posztóruháját.

⁶ [PH, AS1:] Antal. Nincs

[K₁]

Fóris Nováktól szórakozottan kérdezte:

- Miből is készítik az ilyesmit?
- Szitakéregből.
- Én sohasem csináltam.

– Pedig egyszerű – válaszolta Novák, ki az iskolán kívül is szeretett magyarázni, különösen természettudományos kérdéseket, egyikét mondattal megérzékeltetve az elvont elméletet. ^e*<Ez a szitakéreg, melyet zsineggel kifeszítesz, mint az íjat, s félköralakúra húzol,>* ^v*<A szitakérget zsineggel feszíted ki, mint az íjat, félköralakúra,>* ^e*<igy>* ^m*<igy ni>* ^v*<igy>* – és ^e*<már is>* ^v*<máris>* rajzolt a ^e*<porba a botjával, akár a táblára>* ^v*<porba, botjával.>* «–»Ez a váza. Veszel egy ^e*<nádat>* ^v*<nádszárát>* s középre ^e*<teszed. Ez a gerince,>* ^v*<teszed, ide ni,>* hogy megrögzítse a *«vázat. Ez a»* vázat s feszesen *«összekötözöd»* összekötöd a szitakéreg e két pontjával.

pillantott. – Ez⁷ a homokbucka, melyen most járunk, valaha tengerfenék volt. Homoktenger.

A fiatal, ki fekete szemüveget hordott, Fóris Ferenc, a latin és görög nyelv tanárja, nem figyelt oda. Már lépést se tartott velük. Egy könyöknyivel előttük sietett, hogy el ne késsék.

Novák nem hagyta el öreg kollégáját,⁸ ki már a harminckilencedik évét szolgálta s tüdőtágulással küszködött.⁹ Lassította lépteit. Karját fogta, támogatta.

Egyszerre ő is megállt.

– Nini – mondta meglepődve, míg dióbarna szemével az égre tekintett – sárkány.

Botjával egy pontra mutatott.

– Aranysárkány – tette hozzá.

Két kollégája odanézett, ahová botja mutatott.

Fóris ráncolta homlokát.

– Papírsárkány – állapította meg, fitymálva.

Messze, valahol a városerdő táján lengett egy jókora, remek sárkány, melyet a még nem-látható diákok hosszú madzagon vontak maguk után, a fák fölött, lassan.

– Rég nem láttam már sárkányt – szolt Novák Antal és feléje bámult.

Fóris Nováktól szórakozottan kérdezte:

– Miből is készítik az ilyesmit?

– Szitakéregből.

– Én sohase¹⁰ csináltam.

– Pedig egyszerű – válaszolta Novák, ki az iskolán kívül is szeretett magyarázni, különösen természettudományos kérdéseket, egy-két¹¹ mondattal megérzékelte az elvont elméletet. – A¹² szitakéregt zsineggel feszítet ki, mint az íjat, félkör alakúra, így – és

⁷ [PH, AS1:] pillantott. Ez

⁸ [PH, AS1:] kollégáját,

⁹ [AS1:] küszködött.

¹⁰ [K., PH, AS1:] sohasem

¹¹ [K,] egykét

¹² [K,] elméletet. A

^é_i<Itt> ^v_i<Ez a gerince. Itt> a nyereg, ebbe a kantárt akasztod, mely igen fontos az ^é_i<egyensúlyozásnál. Most csak be kell ragasztani vászonnal.> ^v_i<egyensúlyozásnál, hogy a sárkány ne szitáljon. Ha ez készen van, akkor csak beragasztod vászonnal.>

– Ez azonban «vás» papirból van.

– Lehet abból is. Mindegy.

– Olyan az alakja – szólt az öreg Tálás – mint egy szívé.

– Igen – mondta Novák – azért tud úgy repülni. A madarak is ^é_i<ily> ^v_c<ilyen> elv szerint repülnek.

– Hej – sóhajtott az öreg Tálás – de sok sárkányt eregettem ^é_i<föl én is, a városerdőben.> ^v_c<én is, a városerdőn.>

Elbeszélgettek ezekről a csip-csúp dolgokról s maguk sem vették észre, ^é_i<boldogabbak lettek, visszafiatalodtak.> ^v_c<mosolyogtak.> Főris azonban nem. ^é_i<Éjszaka rosszul aludt, gyakran fölébredt, meztláb sétált legényszobájában. Azt a visszatérő álmot álmodta, amit helyettes tanársága négy hosszú éve alatt, hogy a diákok föllázdak ellene, s akárhogy toporzékolt, nem birt velük. Maga a sárkány is izgatta.> ^v_c<Őt izgatta a sárkány.> Mindenekelőtt a neve. Szárnyas kígyókra, mérges lehelletű szörnyekre gondolt, melyek halált hoznak. Fejében mythologiai roncsok kavarogtak.

A sárkány folytatta útját fön a levegőben. Csakhogy a diákok nem ^é_i<egyenes> ^v_c<a legrövidebb> úton közeledtek az iskola felé, hanem mellékuccákon haladva megkerülték a várost, úgy hogy most a három tanár háta mögött voltak. Azoknak ^é_i<vissza> ^m_i<most vissza> ^v_i<vissza> kellett ^é_i<fordulniok, hogy lássák a sárkányt.> ^v_i<fordulniok.>

máris rajzolt a porba,¹³ botjával. – Ez¹⁴ a váza. Veszel egy nádszálat¹⁵ s középre teszed, ide ni, hogy megrögzítse a vázat és¹⁶ feszesen összekötöd a szitakéreg e két pontjával. Ez a gerince. Itt a nyereg, ebbe a kantárt akasztod, mely igen fontos az egyensúlyozásnál, hogy a sárkány ne szitáljon. Ha ez készen van, akkor csak beragasztod vászonnal.

– Ez azonban csak papírból¹⁷ van.

– Lehet abból is. Mindegy.

– Olyan az alakja – szólt Tálás¹⁸ – mint egy szívé.

– Igen – mondta Novák –,¹⁹ azért tud úgy repülni. A madarak is ilyen elv szerint repülnek.

– Hej – sóhajtott az öreg Tálás – de sok sárkányt eregettem én is²⁰ a városerdőn.

Elbeszélgettek ezekről a csip-csup dolgokról s maguk se²¹ vették észre, mosolyogtak. Főris azonban nem. Őt izgatta a sárkány. Mindenekelőtt a neve. Szárnyas kígyókra, mérges leheletű szörnnyekre gondolt, melyek halált okoznak.²² Fejében mithológiai²³ roncsok kavargtak.

A sárkány folytatta útját fönn a levegőben. Csakhogy a diákok nem a legrövidebb úton közeledtek az iskola felé, hanem mellékutcákon haladva²⁴ megkerülték a várost, úgy,²⁵ hogy most a három tanár háta mögött voltak. Azoknak vissza kellett fordulniok.

¹³ [AS2:] portba, [sh.]

¹⁴ [K., PH, AS1:] botjával. Ez

¹⁵ [K., PH:] nádszárat

¹⁶ [K., PH, AS1:] s

¹⁷ [K., PH:] azonban papírból [AS1:] azonban papírból

¹⁸ [K.,:] szólt az öreg Tálás [PH:] szólt az öreg Tálás, [AS1:] szólt Tálás,

¹⁹ [K.,:] Novák – [PH, AS1:] Novák, –

²⁰ [K., PH, AS1:] is,

²¹ [K., PH, AS1:] sem

²² [K., PH, AS1:] hoznak.

²³ [K., PH, AS1:] mythológiai

²⁴ [PH:] haladva,

²⁵ [K.,:] úgy [PH:] ugy

Most a sárkány megállt, egy ponton.

Tálas Béla megjegyezte, Novák felé:

– Ép a te házad fölött [°]_i<lebeg,> ^v_i<van,> Tóni.

– Az ám – szólt Novák. Milyen mozdulatlan. Ott fönn, úgy látszik, nem fúj a szél.

– Hány méterre lehet?

– Százra – mondta Novák, kinek pompás szeme volt. Több, mint százra. Százhúszra legalább.

Fóris, ki szintén megfordult, és [°]_i<nézegette> ^v_i<vizsgálta> a méltóságosan [°]_i<pompázó> ^v_i<lengő> szörnyet, türelmetlenül kérdezte Nováktól:

– De mitől csillog úgy?

– Befestették aranyosra. «Úgy» És rásüt a nap. Attól csillog.

– Ilyesmikkel töltik az idejüket – bosszankodott Fóris – most, a vizsgák előtt.

– [°]_i<Baj is az – válaszolt Novák, elnézően – legalább> ^v_c<Ha egyébként teljesítik kötelességüket – válaszolt Novák, elnézően – nem baj. Legalább> megtanulják.

– Mit?

– A sárkányt.

– Hát te tanítod a sárkányt?

– Hogyne. A nyolcadikban, az elektromosságnál. Magam is akartam csinálni nekik, de már nem volt [°]_i<időnk.> ^v_i<időm.> Franklin Benjamin, kérlek, vele mutatta ki, hogy az istennyila azonos azzal a villamossággal mely a te lámpádban ég.

– Az istennyila? – [°]_i<rezzent> ^v_i<döbbsent> föl Fóris.

– [°]_i<Az az> ^v_c<Az> – hagyta helyben a tréfát [°]_i<Novák Antal.> ^v_c<Novák.> A villám. [°]_i<[úb] Egy> ^v_c<Egy> sárkányt engedett föl, melynek fejére tűt tűzött, az magába szedte a légköri elektromosságot s a cukorspárga, «mellyel» mely megázott [°]_i<és a rossz vezetőből jó vezető lett,> ^v_c<- szóval a rossz vezetőből jó vezető lett -> levezte.

Most a sárkány megállt, egy ponton.

Tálas Béla megjegyezte, Novák felé:

– Épp a te házad fölött van, Tóni.

– Az ám – szólt Novák. – Milyen²⁶ mozdulatlan. Ott fönn, úgy látszik, nem fúj a szél.

– Hány méterre lehet?

– Százra – mondta Novák, kinek pompás szeme volt. – Több²⁷ mint százra. Százhúszra legalább.

Fóris, ki szintén megfordult²⁸ és vizsgálta a méltóságosan lengő szörnyet, türelmetlenül kérdezte Nováktól:

– De mitől csillog úgy?

– Befestették aranyosra. És rásüt a nap. Attól csillog.

– Ilyesmikkel töltik az idejüket – bosszankodott Fóris – most, a vizsgák előtt.

– Ha egyébként teljesítik kötelességüket – válaszolt Novák, elnézően – nem baj. Legalább megtanulják.

– Mit?

– A sárkányt.

– Hát te tanítod a sárkányt?

– Hogyne. A nyolcadikban, az elektromosságnál. Magam is akarom csinálni nekik, de már nem volt időm. Franklin Benjamin, kérlek, vele mutatta ki, hogy az istennyila azonos azzal a villamossággal,²⁹ mely a lámpában³⁰ ég.

– Az istennyila? – döbönt föl Fóris.

– Az – hagyta helyben a tréfát Novák. – A³¹ villám. Egy sárkányt engedett föl, melynek fejére egy tűt³² tűzött, az magába szedte a légköri elektromosságot s a cukorspárga, mely megázott – szóval a

²⁶ [K_v,:] Novák. Milyen

²⁷ [K_v,:] volt. Több,

²⁸ [K_v,:] megfordult,

²⁹ [K_v,:] villamossággal

³⁰ [K_v,:] a te lámpában

³¹ [K_v,:] Novák. A

³² [K_v, PH, AS1:] fejére tűt

Állítólag agyonütött egy tyúkot is. Aztán a léggömb fölfedezése előtt a «fels» szél sebességét, a felső légréteg hőfokát is sárkánnyal mérték. Nagyon hasznos multság ^ε<ez. Akik játszva tanulnak [... ...]> ^v<ez.>

– Valamelyik tengeri csatában is fölengedtek egy sárkányt – szólt Tálás Béla. De már nem tudom ^ε<melyikben. Mindent elfelejtek. [úb] «– Maedea [!] és a sárkány [... ...]> [úb] – Maedea [!] sárkányfogata – mondta Fóris, hogy ne maradjon adós. A Hesperidák kertje. Sárkányok őrizték az aranyalmákat.> ^m<melyikben. [úb] – Maedea [!] sárkányfogata – mondta Fóris, hogy ne maradjon adós. A Hesperidák kertje. Sárkányok őrizték az aranyalmákat.> ^m<melyikben. Elfelejtettem. [úb] – Maedea [!] sárkányfogata – mondta Fóris, hogy ő se maradjon adós. A Hesperidák kertje. Az aranyalmákat sárkányok őrizték.> ^m<melyikben. Lassan mindent elfelejtek. [úb] – Maedea [!] sárkányfogata – mondta Fóris, hogy ő se maradjon adós. A Hesperidák kertje. Az aranyalmákat sárkányok őrizték.> ^v<melyikben.>

– ^ε<Látjátok?> ^v<No látjátok?> – fejezte be Novák. – A játék ^ε<nagyon komoly> ^v<komoly> dolog. Mindig az életet jelképezi. Ez vezetí be a gyerekeket az életbe. Csak játszva tanulhatnak.

Fóris nem volt ezen a véleményen. Nem is szerette ezt a ^ε<két kollegáját.> ^v<kollegáját.> Novák Antalt, a tanári kar büszkeségét ^ε<[...] tudós> ^v<tudós> embernek tartotta, mint mindenki, de rossz ^ε<nevelőnek, Tálás Bélával [... ...]> ^v<nevelőnek.> Az ellenőrző s az osztályozó konferenciákon folyton összekülönbözött ^ε<velük.> ^v<vele.> Titokban gyűlölte ^ε<[...] őket [... ...]> ^v<öt.>

A sárkány közeledett. Egyre nőtt, egyre jobban tündöklött. Már ^ε<rémlett alakja is,> ^m<dalmahodott alakja,> ^v<dalmahodott alakja is,> hosszú, papírláncból való farka, melyet szintén bearanyoztak az ügyes lurkók. Himbálta a ^ε<szél áram.> ^v<széláram.>

Feje mellett feltűnt két papirbojt, két ^ε<aranyos leffentyű.> ^m<leffentyű.> ^v<aranyos leffentyű.> Fóris mindig Nováknál érdeklődött:

- Mi az?
- Az, barátom, a sárkány füle.
- Nem látom az arcát.
- A sárkánynak nincsen arca.

rossz vezetőből jó vezető lett –,³³ levezette. Állítólag agyonütött egy tyúkot is. Aztán a léggömb fölfedezése előtt a szél sebességét, a felső légréteg hőfokát is sárkánnyal mérték. Nagyon hasznos multság ez.

– Valamelyik tengeri csatában is fölengedtek egy sárkányt – szolt Tálás Béla. – De³⁴ már nem tudom melyikben.

– No látjátok? – fejezte be Novák. – A játék komoly dolog. Mindig az életet jelképezi. Ez vezeti be a gyerekeket az életbe. Csak játszva tanulhatnak.

Fóris nem volt ezen a véleményen. Nem is szerette ezt a kollégáját.³⁵ Novák Antalt, a tanári kar büszkeségét³⁶ tudós embernek tartotta, mint mindenki, de rossz nevelőnek. Az ellenőrző s az osztályozó konferenciákon folyton összekülönbözött vele. Titokban gyűlölte őt.

A sárkány közeledett. Egyre nőtt, egyre jobban tündöklött. Már dalmahodott alakja is, hosszú, papírláncból való farka, melyet szintén bearanyoztak az ügyes lurkók. Himbálta a széláram.

Feje mellett feltűnt két papírbojt, két aranyos leffentyű. Fóris Nováknál³⁷ érdeklődött:

- Mi az?
- Az³⁸ barátom, a sárkány füle.
- Nem látom az arcát.
- A sárkánynak nincsen arca.

³³ [K, PH, AS1:] lett –

³⁴ [K,] Béla. De

³⁵ [K,] kollégáját.

³⁶ [PH:] büszkeségét,

³⁷ [K,] leffentyű. Fóris mindig Nováknál [PH:] leffentyű. Fóris mindig Nováknál [AS1:] leffentyű. Flóris [!] mindig Nováknál

³⁸ [K,] Az,

Fóris [°]_°<össze[...]> ^v_°<összerezzen.> Novák tréfásan oldalba bökte:
– No ne félj, Feri, azért talán nem esz meg [°]_°<bennünket ez a sárkány.> ^v_°<bennünket. Nem olyan sárkány ez.>

Kacagtak, ő meg Tálás. De Fóris mereven nézett a sárkány felé, mert az megint megállapodott, a májusfánál, közvetlen Liszner Kálmán fűszeres boltja fölött.

«L» Vili apja maga is kiállt [°]_°<boltja> ^v_°<a bolt> elé, hogy gyönyörködjék a ritka látványban. Kezét nadrágzsebébe dugva csörgette aprópénzét, a «[...]» tiz meg a húszfilléreseket. «Az öregúr,» A kis, fürge öregúr, ki hegyes ezüstszakállat viselt, szerette az ifjúságot. Pár nappal ezelőtt ő bocsátotta rendelkezésükre, [°]_°<ingyen, ezt> ^v_°<ingyen azt> a rengeteg madzagot is, mely a sárkányt tartotta.

Vili beugrott a boltba. Noha nyolcadikos volt, kezét csókolt apjának, az megsimogatta arcát, mint egy kisfiúét. Ezt szégyelte a többi előtt.

Odament az asztalhoz, hol a citromoskosár mellett, sajtok látszóttak, [°]_°<üvegharanggal leboritva,> ^v_°<üvegharangok alatt,> staniolpapírba pakolt csokoládérudak s intett a segédnek, ki buzgalommal készítette el az úrfi szokott reggelijét: a sonkavágó késsel kettészelt három zsemlyét, vajjal [°]_°<kente,> ^m_°<kente meg,> ^v_°<kente,> szalámi-val, uborkaszeletkével bélelte. Vili egyiket azonnal bekapta [°]_°<hatalmas szájába.> ^m_°<szájába.> ^v_°<hatalmas szájába.>

Mire kiért, [°]_°<mind visongtak.> ^m_°<visongtak.> ^v_°<a gyerekek visongtak.> [°]_°<Azt nézték, hogy fölengedtek két léggömböt is,> ^v_°<Fölengedtek két léggömböt,> hogy elfogják velük a sárkányt, mely nézetük szerint legalább tizezerméterre lehetett, hol a levegő már ritka s a léghajósoknak elered az orruk vére.

Fóris összerezsent. Novák tréfásan oldalba bökte:

– No ne félj, Feri, azért talán nem esz meg bennünket. Nem olyan sárkány ez.

Kacagtak, ő meg Tálás. Fóris³⁹ mereven nézett a sárkány felé, mert az megint megállapodott, a májusfánál, közvetlen Lízner⁴⁰ Kálmán fűszeresboltja fölött.⁴¹

Vili apja maga is kiállt a bolt elé, hogy gyönyörködjék a ritka látványban. Kezét nadrágzsebébe dugva csörgette aprópénzét, a tíz- meg húszfilléreseket.⁴² A kis, fűrge öregúr, ki hegyes ezüstszakállat viselt, szerette az ifjúságot. Pár nappal ezelőtt ő bocsátotta rendelkezésükre⁴³ ingyen azt a rengeteg madzagot is, mely a sárkányt tartotta.

Vili beugrott a boltba. Noha nyolcadikos volt, kezét csókolt apjának, az megsimogatta arcát, mint⁴⁴ egy kisfiúét. Ezt szégyellte a többi előtt.

Odament az asztalhoz, hol a citromoskosár mellett⁴⁵ sajtok látszottak, üvegharangok alatt, staniolpapírba pakolt csokoládérudak s intett a segédnek, ki buzgalommal készítette el az úrfi szokott reggelijét: a sonkavágó késsel kettészelt három zsemlyét, vajjal kenté, szalámmal, uborkaszektékkkel⁴⁶ bélelte. Vili egyiket bekapta⁴⁷ hatalmas szájába.

Mire kiért, a gyerekek visongtak. Fölengedtek két léggömböt, hogy elfogják velük a sárkányt, mely nézetük szerint legalább tízezer méterre lehetett, hol a levegő már ritka s a léghajósoknak elered az orruk vére.

³⁹ [K., PH, AS1:] Tálás. De Fóris

⁴⁰ [PH:] Lízsnér [!] [K írásképe megtévesztő] [AS1:] Lízsnér [!]

⁴¹ [AS2:] előtt. [sh.]

⁴² [K, :] meg a húszfilléreseket. [PH, AS1:] meg a húszfilléreseket.

⁴³ [K, :] rendelkezésükre,

⁴⁴ [AS2:] mind [sh.]

⁴⁵ [K, :] mellett,

⁴⁶ [AS2:] uborkaszektékkkel [sh.]

⁴⁷ [K., PH, AS1:] egyiket azonnal bekapta

Cselédek szaladtak az uccára, csecsemőkkel karjukon. Ablakok nyíltak. Kis inasok, kik szép [°]_°*vizes nyolcasokat* > [°]_°*vizesnyolcasokat* > rajzoltak a száraz «járdára» aszfaltra, fölfelé tekintettek. Minden fej fölfelé [°]_°*fordult. Lázban égett a város.* > [°]_°*fordult.* >

Csakhogy a csalfa léggömbök nem a sárkány után iramodtak, hanem mind a kettő más irányba. Olyan magasra értek, hogy szinte nekikocódtak az égnek s attól lehetett tartani, hogy betörik a levegő [°]_°*kék kristályharangját.* > [°]_°*kristályharangját.* >

Erre [°]_°*zajongani* > [°]_°*a fiúk ismét zajongani* > kezdtek. [°]_°*Egyesek versenyt futottak velük, mások* > [°]_°*Versenyt futottak velük,* > karjukat fölnyújtva «*utánuk*» ugráltak, sapkáikat hajigálták utánuk, hogy lehozzák a levegőből.

Ezt a távoli ordítást meghallotta a három [°]_°*ballagó tanár.* > [°]_°*tanár.* > [°]_°*Novák [...] sietett tovább. Fóris* > ^m_°*Novák kedélyesen sietett tovább. Fóris* > ^m_°*Novák kedélyesen fogadta. Fóris* > [°]_°*Fóris* > [°]_°*ketőzte lépteit.*

- Meglátjátok elkésnek. Haszontalan kölykek. Megint elkésnek.
- Csak [°]_°*háromnegyed nyolc* > [°]_°*félnyolc* > – nyugodtatta Novák.
- Mégis elkésnek. Mindig elkésnek.

A sárkányt [°]_°*gyorsan vontatni kezdték.* > ^m_°*már gyorsan vontatták.* > [°]_°*már gyorsabban vontatták.* > Nyargalt előre, egyenesen a gimnázium [°]_°*«felé» homlokzata felé,* > [°]_°*felé,* > mely zöld érckupolájával belekomorlott a friss reggelbe.

– Itt [°]_°*jönnek már* > [°]_°*jönnek* > – csitította «*Novák mérgelő*» kollégáját Novák, ki hallotta, hogy a verébcsiripelésszerű diákzaj [°]_°*megöblösödik.* > ^m_°*öblösödik.* > [°]_°*megöblösödik.* >

A vidám körmenet abba a nagyuccába bukkant föl, mely a gimnázium homlokzata felé nyílik. Zsivajogva ugráltak körül a diákok, vagy százan, a sárkányt, mely [°]_°*hatalmas* > [°]_°*három-méteres* > arany-szárnyával szelte az eget, [°]_°*de már jobbra-balra* > [°]_°*jobbra-balra* > ferdült, mert lejjebb húzták, a szél-járta légkörbe. Végtelen zsinegen tartotta «*valaki.*» «*a [...]. A*» egy hirtelenszöke kisdíák. De a nagyobbak sem szégyelték magukat, azok is körötte táncoltak, talán

Cselédek szaladtak az utcára, csecsemőkkel karjukon. Ablakok nyíltak. Kis inasok, kik szép vizesnyolcasokat rajzoltak a száraz aszfaltra,⁴⁸ fölfelé tekintettek. Minden fej fölfelé fordult.

Csakhogy a csalfa léggömbök nem a sárkány után iramodtak, hanem mind a kettő más irányba. Olyan magasra értek, hogy szinte nekikocódtak az égnek s attól lehetett tartani, hogy betörik a levegő kristályharangját.

Erre a fiúk ismét zajongani kezdtek. Versenyt futottak velük, karjukat fölnyújtva ugráltak, sapkáikat hajigálták, hogy⁴⁹ lehozzák a levegőből.

Ezt a távoli ordítást meghallotta a három tanár. Főris kettőzte lépéseit.⁵⁰

- Meglátjátok, elkésnek. Haszontalan kölykek. Megint elkésnek.
- Csak fél nyolc – nyugtatta⁵¹ Novák.
- Mégis elkésnek. Mindig elkésnek.

A sárkányt már gyorsabban vontatták. Nyargalt előre, egyenesen a gimnázium felé, mely zöld érckupolájával belekomorlott a friss reggelbe.

– Itt jönnek,⁵² – csitította kollegáját Novák, ki hallotta, hogy a verébcsiripelés-szerű diákzaj megöblösödik.

A vidám körmenet abba a nagy utcába⁵³ bukkant föl,⁵⁴ mely a gimnázium homlokzata felé nyílik. Zsivajogva ugráltak körül a diákok, vagy százan, a sárkányt, mely háromméteres aranyszárnyával szelte az eget, jobbra-balra ferdült, mert lejjebb húzták, a széljárta légkörbe. Végtelen zsinegen tartotta egy hirtelenszőke kisdíák. De a nagyobbak se⁵⁵ szégyellték magukat. Azok⁵⁶ is körötte táncoltak,

⁴⁸ [PH, AS1, AS2:] aszfalton, [K írásképe megtévesztő, emendálva K alapján]

⁴⁹ [K,] hajigálták utánuk, hogy

⁵⁰ [K,] lépteit.

⁵¹ [K, PH] nyugodtatta

⁵² [K,] jönnek

⁵³ [AS2:] nagyutcában [sh.]

⁵⁴ [AS1:] föl. [!]

⁵⁵ [K, PH, AS1:] sem

⁵⁶ [K, PH, AS1:] magukat, azok

még jobban gyönyörködtek benne, mint apróbb társaik. Azzal mulatoztak, hogy a madzagra fűzött papirdarabkákat fölfelé [°]_°<sodorta> ^v<billentette> a levegő, majdnem a sárkány testéig. Postát küldöttek.

Igazán esemény volt ez a gyönyörű sárkány.

Fóris [°]<a lármától idegessé lett. Nem bírta a lármát.> ^v<idegessé lett.>

– Csak nem viszik be a tanintézetbe – panaszkodott Nováknak s megrémülve a gondolattól, máris eléjük [°]<sietett. [úb] «– mindig» [úb] Novák figyelte, hogy mit csinál.> ^v<sietett.>

[°]<«Hátratette két kez» Fóris «hátratette két kezét s [...] a kapunál» a gimnázium kapujánál megállt, hátratette> ^m<A gimnázium kapujánál megállt, hátratette> ^v<Hátratette> két kezét,» és szemével, melyet a [°]<fekete szemüveg> ^v<feketeszemüveg> miatt [°]<nem> ^v<sohasem> lehetett látni, méregette a forradalmas tömeget, hogy útját szegje.

– Mi az? – [°]<sikitott> ^v<«his» sipított> éles, kellemetlen hangján. Mi az?

[°]<Nem ijedtek meg a diákok, csak vihogtak,> ^m<Nem ijedtek meg, [...]> ^m<Vigyorogtak a diákok, nem ijedtek meg.> ^v<A diákok nem ijedtek meg, vihogtak,> a macskazene tovább tartott. Csak akkor ült el, mikor megpillantották Novák Antalt, ki nem kiabált, de tőle mégis mindnyájan féltek.

[°]<A lárma elült. Egyszerre csönd lett. Sapkák,> ^m<Sapkák,> ^v<Egyszerre csönd lett. Sapkák,> kalapok emelkedtek.

– Mit lármáznak? – ordított Fóris, [°]<a> ^v<most már egyedül, a> csönd védelme alatt, melyet kollegájának köszönhetett. Csürhe. És ezek a nagy kamaszok is. Vén számarak. A nyolcadik. [°]<Szégyeljék> ^v<Persze a nyolcadik. Szégyeljék> magukat.

Egymásután sunnyogtak be a kicsinyek, többször, mélyen meghajolva. A nagyobbak csak köszöntek.

– Takarodjanak be az osztályokba. Már a harmadikat is elcsöngették.

Mindig ezt szokta mondani. De most is hazudott. Csak [°]<a másodikat csöngették.> ^m<az elsőt csöngették.> ^m<a másodikat csöngették.> ^v<az elsőt csöngették el.>

talán még jobban gyönyörködtek benne, mint apróbb társaik. Azzal mulatoztak, hogy a madzagra fűzött papírdarabkákat fölfelé billentette a levegő, majdnem a sárkány testéig. Postát küldöttek.

Igazán esemény volt ez a gyönyörű sárkány.

Fóris idegessé lett.

– Csak nem viszik be a tanintézetbe – panaszkodott Nováknak s megrémülve a gondolattól⁵⁷ máris eléjük sietett.

Hátrattette két kezét és szemével, melyet a fekete szemüveg miatt sohasé⁵⁸ lehetett látni, méregette a forradalmas tömeget, hogy útját szegje.

– Mi az? – sipított éles, kellemetlen hangján. – Mi az?

A diákok nem ijedtek meg, a⁵⁹ macskazene tovább tartott. Csak akkor ült el, mikor megpillantották Novák Antalt. Ő nem⁶⁰ kiabált, de tőle mégis mindnyájan féltek.

Egyszerre csönd lett. Sapkák, kalapok emelkedtek.

– Mit lármáznak? – ordított Fóris⁶¹ most már egyedül, a csönd védelme alatt, melyet kollegájának köszönhetett. – Csűrhe.⁶² És ezek a nagy kamaszok is. Vén szamarak. A nyolcadik. Persze a nyolcadik. Szégyelljék magukat.

Egymás után sunnyogtak be a kicsinyek, többször, mélyen meghajolva. A nagyobbak csak köszöntek.

– Takarodjanak be az osztályokba. Már a harmadikat is elcsöngették.

Mindig ezt szokta mondani. De most is hazudott. Csak az elsőt csöngették⁶³ el.

⁵⁷ [K., PH:] gondolattól,

⁵⁸ [K., PH, AS1:] sohasem

⁵⁹ [K, :] meg, vihogtak, a

⁶⁰ [K., PH, AS1:] Antalt, ki nem

⁶¹ [K, :] Fóris,

⁶² [K., PH, AS1:] köszönhetett. Csűrhe.

⁶³ [PH:] csöngették

– Kié ez a sárkány?

A piros hajú fiú jelentkezett, valami harmadikos. Alig látszott ki a többi [°]_°<fiú> ^v<diák> közül. Nem birt [°]_°<az aranyszörnyvel,> ^v<a sárkánnyal,> mely ide-oda lökte őt, majdnem a levegőbe röpítette.

– Tegyétek ezt el valahová.

Csajkás Tibor, ki mindig szolgálatkésznek mutatkozott tanárjai-val szemben, «[...] szoritotta» foga közé szoritotta a fehér orgona ágat, melyet [°]_°<kezában tartott> ^v<magával hozott az erdőből> s átvette a [°]_°<harmadikostól.> ^v<harmadikostól az imbolygó, bukdácsoló sárkányt.> De ő sem boldogult vele. [°]_°<Erre Vili> ^v<Vili> kikapta kezéből, a gimnázium kapuja elé húzta [°]_°<és ott> az imbolygó és bukdácsoló sárkányt s> ^v<s> ott [°]_°<ügyesen és> ^v<ügyesen,> gyorsan egy fatörzshöz kötözte, hogy iskola után hazavigyék. A madzagos orsót a földre dobta.

Pár perc múlva [°]_°<senkisék járt az uccán.> ^v<kiürült az ucca.> «Pár perc múlva» A diákok bementek a gimnáziumba s megvitatták, mi minden történt ma: pisztollyal lőttek a városerdőn, sós kiflit, virslit reggeliztek, cigányzenét, tűzoltóbandát hallottak, leányokkal beszéltek, láttak májusfát is, de mégis a sárkány, az [°]_°<aranysárkány> ^v<arany-sárkány> az volt a «legszebb» leggyönyörűbb. [°]_°<Novák> ^v<[b]

Novák> Antal sütkérezett a kapu előtt s [°]_°<nem lévén órája nyolctól kilencig> ^v<nyolctól kilencig nem lévén órája> rágyújtott egy erős virzsiniára. Mindig erős virzsiniát szivott.

Ő is megbámulta a csodát, mely így közlőről még nagyobnak [!] tetszett, amint leviathán-testével kipányvázva kóválygott a gimnázium kupoláján, közvetlenül [°]_°<az aranyozott kereszt> ^m<az aranyozott szentkereszt> ^v<a szentkereszt> fölött.

– Még elviszi a szél – figyelmeztette Novákot Tálás Béla.

Novák a magasba nézett, hunyorogva a napfénytől.

– Nem – válaszolta Novák – most semmi szél sincs. Teljes a szélcsönd. Aztán jól kikötötték – és megtapogatta «a madz» a fatörzsön a madzag vastag bogait. [K.] [fh]

– Kié ez a sárkány?

Egy⁶⁴ piros hajú fiú jelentkezett, valami harmadikos. Alig látszott ki a többi diák közül. Nem bírta a sárkánnyal, mely ide-oda lökte őt, majdnem a levegőbe röpítette.

– Tegyétek ezt el valahová.

Csajkás Tibor, ki mindig szolgálatkésznek mutatkozott tanárjaival szemben, foga közé szorította a fehér orgonaágat, melyet magával hozott az erdőből s átvette a harmadikostól az imbolygó-bukdácsoló⁶⁵ sárkányt. De ő sem boldogult vele. Vili⁶⁶ kikapta kezéből, a gimnázium kapuja elé húzta s ott ügyesen, gyorsan egy fatörzshöz kötözte, hogy iskola után hazavigyék. A madzagos orsót a földre dobta.

Pár perc múlva kiürült az utca. A diákok bementek a gimnáziumba s megvitatták,⁶⁷ mi minden történt ma: pisztollyal lőttek a városerdőn, sóskiflit, virslit reggeliztek, cigányzenét, tűzoltóbandát hallottak, leányokkal beszéltek, láttak májusfát is, de a⁶⁸ sárkány, az arany-sárkány,⁶⁹ az volt a leggyönyörűbb.⁷⁰

Novák Antal sütkérezett a kapu előtt s nyolctól kilencig nem lévén órája,⁷¹ rágyújtott egy erős virzsíniára. Mindig erős virzsíniát szívott.

Ő is megbámulta a csodát, mely így közelről még nagyobbnak tetszett, amint leviathántestével kipányvázva kóválygott a gimnázium kupoláján, közvetlenül a szentkereszt fölött.

– Még elviszi a szél – figyelmeztette Novákot Tálás Béla.

Novák a magasba nézett, hunyorogva a napfénytől.

– Nem – válaszolta –, most már semmi⁷² szél sincs. Teljes a szélcsönd. Aztán jól kikötötték – és megtapogatta a fatörzshöz a madzag vastag bogait.

⁶⁴ [K., PH, AS1:] A

⁶⁵ [K.,:] imbolygó, bukdácsoló

⁶⁶ [AS2:] sárkányt. Vili [sh.]

⁶⁷ [AS2:] megvitatták [sh.]

⁶⁸ [K., PH, AS1:] de mégis a

⁶⁹ [K.,:] arany-sárkány

⁷⁰ [AS2:] leggyönyörűbb. [sh.]

⁷¹ [K., AS1:] órája

⁷² [K.,:] válaszolta Novák – most semmi [PH, AS1:] válaszolta, – most már semmi

[K_c] III.

Amint a diákok ebből a fényes reggelből beléptek a régi, ^e<rozo-
ga, mindig poros> ^v<rozoga> gimnázium előcsarnokába, minden
elsötétedett ^e<szemük előtt.> ^v<előttük.>

«*Mintha hirtelen megvakultak volna, nem láttak.*» Nem láttak
semmit. Úgy érezték, hogy hirtelen megvakultak, úgy érezték, hogy
még éjszaka van.

Azonkívül fáztak is.

Ez a kongó, széles előcsarnok, mely ^e<nyáron> ^v<kánikulában>
is ^e<hideg és nyirkos,> ^v<hideg,> most valami pince-leheletet kül-
dött felénk s egy szagot is, azt a régen-ismert iskolaszagot, mely
irkákból, szivacsokból, krétából, porzóból meg az elsavanyodott
tintából bűzölög és elemelyíti a gyomrot.

Káprázó szemük lassanként ^e<vette ki> ^v<különböztette meg> a
tárgyakat: a «z» «*ingaóra*» faliórát, szigorú mutatóival, egy «*pokróc*»
^e<*goromba pokrócot*> ^v<ugró-pokrócot> a tornacsarnok előtt és az
üvegezett szekrényt, melyben római bigák, ^e<és *qüadrigák*> ^v<*qüad-
rigák*> gipszmása «*állt.*» állott. Fölötte a klasszikusok mellszobrai
sorakoztak, kiket személyes ellenségüknek tekintettek, a latin és gör-
ög remekírók, olyan ^e<«*zöldes-szintelen,*» *zöldes-szürke*> ^m<*halott,*
zöldes-szürke> ^v<fakó, *zöldes-szürke*> arccal, mint a rákbetegek.

«*Vencel, [?] a pedellüs*» Gergely, ^e<*a pedellüs,*> ^v<az iskolaszol-
ga,> a csengőt rázta, másodszer csöngetett, a háromnegyednyolcat.
^e<Az> ^v<[b]

Az> ő arca ^e<*téglavörösén virított.*> ^m<*téglavörösén virított, nem
mint a klasszikusoké.*> ^v<virított, nem mint a klasszikusoké.> A ki-
csinyek előre köszöntek neki, de «*nem*» ő nem fogadta, a nagyob-
baknak ő köszönt előre, de ^e<*azok viszont szintén*> ^m<*azok ezt*>
^m<*viszont azok ezt*> ^v<azok viszont ezt> nem fogadták. Megvetették
a tanárok e cinkosát, ki lepénelés reményében hizeleg s tekintély
híján is, a «...» tanárok tekintélyét védelmezi, akár a «*házmester*»
nincstelen házmester a gazdag háziurat, ki Glück Laci szerint „a
kapitáli«s»zmus ^e<*aljas szolgálja.*»> ^v<*szolgálja.*»> Nem tudni, kit
gyűlöltek jobban, Gergelyt-e, vagy a latin és görög remekírókat.

III.

Amint a diákok ebből a fényes reggelből beléptek a régi, rozoga gimnázium előcsarnokába, minden elsötétedett előttük.

Nem láttak semmit. Úgy érezték, hogy hirtelen megvakultak, úgy érezték, hogy még éjszaka van.

Azonkívül fáztak is.

Ez a kongó, széles előcsarnok, mely kánikulában is hideg, most valami pinceleheletet küldött feléjük s egy szagot is, azt a régen-is-mert¹ iskolaszagot, mely irkákból, szivacsokból, krétából, porzóból,² meg elsavanyodott³ tintából bűzölög és elmélyíti a gyomrot.

Káprázó szemük lassanként különböztette meg a tárgyakat: a faliórát, szigorú mutatóival, egy ugrópokrócot a tornacsarnok⁴ előtt és az üvegezett szekrényt, melyben római bigák, quadrigák gipszmása állott. Fölötte a klasszikusok mellszobrai sorakoztak, kiket személyes ellenségüknek tekintettek, a latin és görög remekírók, olyan fakó, zöldesszürke arccal, mint a rákbetegek.

Gergely, az iskolaszolga, a csengőt rázta, másodsor csöngetett, a háromnegyed nyolcat.

Az ő arca virított, nem mint a latin és görög remekíróké.

Egy⁵ kis fegyelmetlenség is előfordult. A végtelennek látszó földszinti folyosó végén a fiúk valamit üldöztek. Könyveket, tollszárazakat

¹ [AS2:] régenismert [sh., AS1-ben a kötőjel sorvégre esett]

² [K,] porzóból

³ [K, PH, AS1:] meg az elsavanyodott

⁴ [AS2:] a faliórát a tornacsarnok [sh., a szedő föltehetőleg egy sort átugrott]

⁵ [K,] nem mint a klasszikusoké. A kicsinyek előre köszöntek neki, de ő nem fogadta, a nagyobbaknak ő köszönt előre, de azok viszont ezt nem fogadták. Megvetették a tanárok e cinkosát, ki lepénzelés reményében hizeleg s tekintély híján is, a tanárok tekintélyét védelmezi, akár a nincstelen házmester a gazdag háziurat, ki Glück Laci szerint „a kapitalizmus szolgálja.” Nem tudni, kit gyűlöltek jobban, Gergelyt-e, vagy a latin és görög remekírókat. [úb] Egy [PH:] nem mint a klasszikusoké. A kicsinyek előre köszöntek neki, de ő nem fogadta, a nagyobbaknak ő köszönt előre, de viszont azok ezt nem fogadták. Megvetették a tanárok e cinkosát, ki lepénzelés reményében hizeleg s tekintély híján is, a tanárok tekintélyét védelmezi, akár a nincstelen házmester a gazdag háziurat, ki Glück Laci szerint „a kapitalizmus szolgálja.” Nem tudni, kit gyűlöltek jobban, Gergelyt-e, vagy a latin és görög remekírókat. [úb] Egy

Egy kis ^ε<kedves fegyelmetlenség> ^v<fegyelmetlenség> is előfordult. A végtelennek látszó földszinti folyosó végén a fiúk valamit ^ε<üldöztek a földön, könyveket,> ^v<üldöztek. Könyveket,> tollszárazakat vágtak hozzá. Egy patkány ^ε<valahogy kibújt> ^v<kibújt> az udvar vasrostélyos csatornájából, fölszökött a gimnáziumba, a falak mentén rohant előre, ^ε<föl az emeletre s> ^v<s> bár az osztályok testületileg csatlakoztak az üldözőkhöz, végül mégis sikerült megmenekülnie, fönn a második emeleten, hol a padlás vasajtója alatt eltűnt. Fóris két öklét melléhez szorítva futólépésben próbálta elérni a rendetlenkedőket. A kisebbek halántékhaját húzta fölfelé, a nagyobbakat oldalba ^ε<boxolta. Ennek is Novák Antal megjelenése vetett véget.> ^v<boxolta.>

A harmadik csöngetés után elcsöndesedett a gimnázium. Nyitak az osztályok ajtai, bementek a ^ε<tanárurak> ^v<tanárok.> Több helyről kihallatszott: „Szentlélek Úristen, emeld föl hozzánk»d sziveinket... sziveinket..., hogy a szépet és nemeset megérthessük... ^ε<megérthessük... megérthessük...> ^v<megérthessük...> A diákok sebesen mormolták mindennapi imájukat s a tanárok ^ε<a dobogón álltak [...] mellükre kulcsolva kezüket,> ^m<a dobogón álltak [...] és vártak, mellükre kulcsolták kezüket,> ^m<a dobogón álltak és vártak, mellükre kulcsolva kezüket és> ^m<mellükre kulcsolták kezüket a dobogón és> ^v<[bj] a dobogón mellükre kulcsolták a kezüket és> szemüket ^ε<lesütötték, fejüket lehajtották.> ^m<lesütve fejüket lehajtották.> ^v<szemérmesen lesütötték.> Keresztet vetettek, leültek, ^ε<máris irták> ^m<beirták> ^m<máris irták> ^v<irták> az osztálykönyvet. Egy diák az első padból kilépett, a ^ε<tanár úr> ^v<tanár> füléhez hajolva bediktálta a hiányzókat, oly bizalmasan, mintha ^ε<egy édes> ^v<édes> titkot közölné, mely csak ő rájuk, ket-tejükre vonatkozik. Mozgolódás ^ε<támadt a padokban,> ^v<támadt,> tankönyveket ^ε<lapoztak, előkerültek a zsebkönyvecskék s máris> ^m<lapoztak,> ^v<lapoztak, máris> feleltek. Feleltek mindenről a világon: Isten létéről, világos érvekkel bizonyítva a legnagyobb Szellem szükségképiségét, báró Lisztius Lászlóról, a német verstanról, a «gerúm» gerundiumról, illetve a gerundivümről, a mi-végű igékről, a pragmatica ^ε<santióról,> ^v<sanctióról,> az izelt lábú rovarokról,

vágtak hozzá. Egy patkány kibújt az udvar vasrostélyos csatornájából, felszökött⁶ a gimnáziumba, a falak mentén rohant előre⁷ s bár az osztályok testületileg csatlakoztak az üldözőkhöz, végül mégis sikerült megmenekülnie, fönn a második emeleten, hol a padlás vasajtója alatt eltűnt. Fóris két öklét melléhez szorítva,⁸ futólépésben próbálta elérni a rendetlenkedőket. A kisebbek halántékhaját húzta fölfelé, a nagyobbakat oldalba boxolta.

A harmadik csöngetés után elcsöndesedett a gimnázium. Nyíltak az osztályok ajtajai,⁹ bementek a tanárok. Több helyről kihallatszott: „Szentlélek Ūristen, emeld föl hozzád szíveinket... szíveinket..., hogy a szépet és nemeset megérthessük... megérthessük...” A diákok sebesen mormolták mindennapi imájukat s a tanárok a dobogón mellükre kulcsolták a kezüket és szemüket szemérmesen lesütötték. Keresztet vetettek, leültek, írták az osztálykönyvet. Egy diák az első padból kilépett, a tanár füléhez hajolva¹⁰ bediktálta a hiányzókat, oly bizalmasan, mintha édes titkot közölné, mely csak órájuk, kettőjükre¹¹ vonatkozik. Mozgolódás támadt, tankönyveket lapoztak, máris feleltek. Feleltek mindenről a világon: Isten létéről, világos érvekkel bizonyítva a legnagyobb Szellem szükségképiségét, báró Lisztius Lászlóról, a német verstanról, a gerundiumról, illetve a gerundivumról, a mi-végű igékről, a *pragmatica sanctió*ról, az

⁶ [K., PH, AS1:] fölszökött

⁷ [K., PH, AS1:] előre,

⁸ [K,.] szorítva

⁹ [K., PH, AS1:] ajtai,

¹⁰ [PH:] hajolva,

¹¹ [K., PH:] kettejükre

a kamatos kamatszámításról, a folyadékok felületi feszültségéről, ^é<annyi> ^m<egyszerre annyi> ^v<annyi> tudásról tanúskodva, amennyit ^é<a> ^v<egyszerre a> világ legelső tudósa és lángelméi sem tudnak. De a szegény diákok tudnak.

Novák Antal a tanári szobában élvezettel szívogatta ^é<jól szelelő> ^v<jól-szelelő> virzsiniáját. Kollegáival, kiknek szintén lyukas órájuk volt, a korpótlékről beszélgetett. Mire véget ért ^é<a virzsiniája,> ^v<virzsiniája,> fölkel s ^é<kedves szórakozási helyére indult, a fizikai szertárba,> ^v<a fizikai szertárba indult,> mely a nyolcadik osztály tőszomszédságában volt, az elsőemeleti folyosó végén.

A nyolcadik osztály «...» ^é<nagy szárnyas> ^m<szárnyas> ^v<nagy szárnyas> ^é<ajtaja és három ablaka nyitva volt,> ^m<ajtaja és ablaka nyitva volt,> ^m<ajtaja és három ablaka nyitva volt,> ^v<ajtáját és három ablakát kinyitották,> hogy az osztályfőnök utasítása szerint ^é<szellőzzenek az előadás kezdete előtt.> ^v<az előadás előtt szellőzzenek.> Csakhogy ^é<a tanár,> ^v<az előadó tanár,> noha már félkilencre járt, ^é<nem jött be.> ^v<még mindig a tanári szobában merengett.> Emelkedett hangulatban várták. Senkisémet tanult. Vili az ablakdeszkára ugrott, megnézni, hogy mit csinál a sárkány s miután innen nem látta, legalább felhúzózkodott az ablak keresztfájára és megmutatta a hasizmot.

Jókedvüknek több oka volt. Először az, hogy délutánjuk «szabad» kivételesen ^é<szabad [... ..]> ^m<szabad volt> ^v<szabad> s ez a kis szabadság gondolata már reggel fölvilványozta őket. Másodszer ez ^é<az> ^m<volt az> ^v<az> egyetlen nap, mikor nincs se ^é<menyiség-tan,> ^v<szám-tan,> se fizika, az a két komisz tárgy, melytől a legjobb diákok is, hiába tagadták, egyformán rettegetek. Harmadszor az első óra történelem, melyet az áldott Tálás Béla tanított, ki rendszeren fél után ^é<érkezett, [... ..]> ^m<érkezett, s már> ^v<jött be, s már> olyan fáradt volt, hogy ^é<semmivel sem törődött, semmit> ^v<semmit> se bánt, semmit se vett rossz néven.

Első gimnazista koruktól fogva minden ^é<ugratást, diákcsíny> ^v<ugratást> kipróbáltak rajta. Eleinte tollat ^é<búgattak [...]> ^v<búgattak,> papírgalacsinnal ^é<fricskálták le, morogtak becsukott szájjal, leültették vízbe,> ^v<fricskálták, vízbe ültették,> tollszárát

ízelt lábú rovarokról, a kamatos-kamatszámításról, a folyadékok felületi feszültségéről, annyi tudásról tanúsokdva, amennyit egyszerre a világ legelső tudósai és lángelméi se¹² tudnak. De a szegény diákok tudnak.

Novák Antal a tanári szobában élvezettel szívogatta jól-szelelő virzsíniáját. Kollégáival,¹³ kiknek szintén lyukas órájuk volt, a korpótlékról beszélgetett. Mire véget ért a virzsíniája,¹⁴ fölkel s a fizikai szertárba indult, mely a nyolcadik osztály tőszomszédságában volt, az első emeleti folyosó végén.

A nyolcadik osztály nagy szárnyas ajtaját és három ablakát kinyitották, hogy az osztályfőnök utasítása szerint az előadás előtt szellőzzenek. Csakhogy az előadó tanár, noha már fél kilencre járt, még mindig a tanári szobában merengett. Emelkedett hangulatban várták. Senki se¹⁵ tanult. Vili az ablakdeszkára ugrott, megnézni, hogy mit csinál a sárkány s miután innen nem látta, legalább föl-húzózkodott¹⁶ az ablak keresztfájára és megmutatta a hasizmot.

Jókedvüknek több oka volt. Először az, hogy délutánjuk kivételesen szabad s ez a kis szabadság gondolata már reggel föl villanyozta őket. Másodszor ez az egyetlen nap, mikor nincs se számtan, se fizika, az a két komisz tárgy, melytől a legjobb diákok is, hiába tagadták, egyformán rettegetek. Harmadszor, az első¹⁷ óra történelem, melyet az áldott Tálás Béla tanított, ki rendesen fél után jött be¹⁸ s már olyan fáradt volt, hogy semmit se bánt, semmit se vett rossz néven.

Első gimnazista koruktól¹⁹ fogva minden ugratást kipróbáltak rajta. Eleinte tollat bűgattak, papírgalacsinnal²⁰ fricskálták, vízbe ültették, tollszárát gumiarabikkummal kenték meg, spárgával kötötték

¹² [K., PH, AS1:] sem

¹³ [K.,:] Kollégáival,

¹⁴ [K., PH, AS1:] ért virzsíniája,

¹⁵ [K., PH, AS1:] Senkisésem

¹⁶ [K., PH, AS1:] felhúzózkodott

¹⁷ [K.,:] Harmadszor az első [PH:] Harmadszor első [AS1:] Harmadszor, első

¹⁸ [K., PH, AS1:] be,

¹⁹ [PH, AS1:] gimnázista-koruktól

²⁰ [PH, AS1, AS2:] papírgalacsinnal [sh., emendálva K alapján]

gumiarabikummal kenték meg, spárgával kötötték be felöltője két [°]_i<szárát,> ^v_i<szárát s> óráira békákat, egereket hoztak, melyeket szabadon engedtek. Majd a tréfákat [°]_i<bonyolitották, tökéletesítették.> ^m_i<bonyolitották.> ^m_i<bonyolitották-finomították.> ^v_i<finomították.> Mielőtt [°]_i<bejött volna> ^v_c<megjelent,> becsukták az összes ablaktáblákat, úgy hogy [°]_i<az [...]> ^v_i<mindenre> egyiptomi sötétség borult, vagy hirtelen [°]_i<lebújtak mind a pad alá> ^m_i<mind a földre kuporodtak,> ^v_i<a földre kuporodtak,> úgy hogy [°]_i<az egész> ^v_i<a> tanterem üresnek látszott. Később a diákcsínyeket a művészet tükélyére emelték. [°]_i<Egy egész [...] kifordították> ^v_i<Kifordították> «a szemgolyót» szemgolyóikat, akár az iskolaorvos, a trachoma-vizsgálatnál s karba tett kézzel ültek, azon mulatva, hogy ők nem látják a tanárt, de a tanár [°]_i<látja őket, talán látja.> ^m_i<talán látja őket.> ^v_i<látja őket.> Legutolsó [°]_i<számuk az volt, már nyolcadikos korukban,> ^v_i<számuk, már nyolcadikos korukban, az volt,> hogy a [°]_i<padokkal> ^{i<padokat,> izmos combjaikkal emelve, lassan és óvatosan [°]_i<előrejöttek,> ^v_i<előrerukkoltatták,> minden percben vagy egy arasznyit, minek következtében csöngetés előtt [°]_i<közvetlen> ^v_i<az egész osztály közvetlen> a katedra «előtt» közelében foglalt helyet, eltüntetve azt a tisztes távolságot, mely egyébként [°]_i<a katedra és a> ^v_i<katedra és> padok között ^{i<van> ^v_c<van s az osztály> csak akkor vonult vissza a tekenősbékák lomha mozdulatával, mikor az [°]_i<még erre> ^v_i<agg professzor erre> külön [°]_i<megkérte őket.> ^v_i<megkért mindenkit.> Ezek «az [...]» [°]_i<a már elévült [...] gonoszságok> ^m_i<a már elévült vásottságok> ^v_i<az elévült vásottságok> kísértettek «most» képzeletükben, «melyet» «felfűtötték és [...]» «felujjongtak.» melyeket «már meg is untak» alapjában már meg is untak, de most [°]_i<a tanulástól elnyűzött testükben,> ^v_i<tanulástól elgyötört testükben> a szabadság reménye, «az utolsó megpróbáltatás gyötrelme még egyszer föllobogtatta őket s az» visszaidézte s az utolsó megpróbáltatástól [!] való félelem «valami» sajgó akasztófahumorról [°]_i<még egyszer föllobogtatta őket.> ^v_i<föllobogtatta emlékeiket.> Ennélfogva lármáztak. Csak a láрма izgatta még őket, a [°]_i<lárma> ^m_i<szép láрма> ^v_i<lárma,> mely mindig érdekes.}}

be felöltöje két szárát s óráira békákat, egereket hoztak, melyeket szabadon engedtek. Majd a tréfákat finomították. Mielőtt megjelent, becsukták az összes ablaktáblákat, úgyhogy mindenre egyiptomi²¹ sötétség borult, vagy hirtelen a földre kuporodtak, úgyhogy a tanterem üresnek látszott. Később a diákcsínyeket a művészet tökélyére emelték. Kifordították szemgolyóikat, akár az iskolaorvos²² a trachomavizsgálatnál,²³ s karba tett kézzel ültek, azon mulatva, hogy ők nem látják a tanárt, de a tanár látja őket. Legutolsó számuk, már nyolcadikos korukban²⁴ az volt,²⁵ hogy a padokat, izmos combjaikkal emelve, lassan és óvatosan előrerukkoltatták, minden percben vagy egy arasznyit, minek következtében csöngetés előtt az egész osztály közvetlen a katedra közelében foglalt helyet, eltüntetve azt a tisztes távolságot, mely egyébként katedra és padok között van,²⁶ s az osztály csak akkor vonult vissza a tekenősbékák lomha mozdulatával, mikor az agg professzor erre külön megkért mindenkit. Ezek az elévült vásottságok kísértettek képzeletükben, melyeket alapjában már meg is untak, de most tanulástól elgyötört testükben a szabadulás reménye²⁷ visszaidézte s az utolsó megpróbáltatástól²⁸ való félelem sajtó akasztófahumorról föllobogtatta emlékeiket. Ennélfogva lármáztak. Csak a lárma izgatta még őket, a lárma, mely mindig érdekes.

²¹ [PH, AS1, AS2:] egyformán [sh., emendálva K alapján]

²² [K., PH, AS1:] iskolaorvos,

²³ [K,.] trachoma-vizsgálatnál

²⁴ [K., PH, AS1:] korukban,

²⁵ [PH:] volt

²⁶ [K,.] van

²⁷ [K,.] reménye,

²⁸ [K,.] megpróbáltatástól [!]

Most is lármáztak, «szep» ^ε_i<soha> ^v_c<nem> összevissza, hanem szépen, ütemesen. Vili a dobogó tanár székére pattanva karmesterként «[...]» verte a taktust, «*hogy a zaj kellőleg megdagadjon, elhalkuljon. Fortissimo és pianissimo lármáztak.*» fortissimo és pianissimo, hogy a zaj, amint kell, ^ε_i<vagy megdagadjon,> ^v_i<megdagadjon,> vagy elhalkuljon. Ő volt a vigyázó. Novák Antal itt, a nyolcadikban sem szüntette meg ^ε_i<ezt a> ^m_i<a> ^v_i<ezt a> kisdíákos intézményt, mert tudta, hogy a diákok csak diákok maradnak, azonkívül pedagógiai elve volt, hogy a tanuló ifjaknak az egymásra való ügyelés önérzetet ad. «Ezt a z» De a különös zsvajt mégis ^ε_i<[...] sokalta.> ^m_i<megsokalta.> ^m_c<megsokallta.> ^v_p<sokallta.> Megállt a nyitott ajtóban, ép akkor, mikor Vili leugrott a székről s inkább szomorúan, mint haragudva ^ε_i<emelt hangon «ezt» ezt> ^v_c<ezt> mondta:

– A vesztüket érzik? Szép dolog, nagyon szép. Önök, akik felnőtt emberek.

^ε_i<Várt kicsit.> ^m_c<Bólintgatott, nagy emeletes [?] fejével> ^v_c<Várt kicsit, bólintgatott [!]>

– Csak az érettségim is így halljam a hangjukat.

Az érettségi, az érettségi. Ez rettenetes ^ε_i<volt. Ereikben megfagyott a vér.> ^m_c<volt. Erükben megfagyott a vér.> ^v_c<volt.>

«Csó» «Csóvalta fejét. Rosszalása részint a lármájuknak szól»

– Milyen óra lesz?

^ε_i<– Történelem, – felelték egyszerre mind a huszonhárman – történelem.> ^v_c<[b]

Egyszerre «feltek» feleltek, mind a huszonhárman.

– Történelem, történelem.>

^ε_i<«Csóvalta fejét» Csóvalta a fejét.> ^v_c<Novák csóvalta fejét.>

– Hallottam.

Rosszalása részint a zajongóknak szólt, részint Tólas Bélának, ki ilyen hanyag és félkilenc után «sem» is magára hagyja az osztályt.

– Foglalkozzanak valamivel. Csöndesen legyenek.

^ε_i<Vili, ki> ^v_i<Vili> már illedelmesen állt a ^ε_i<dobogón, megszólalt:> ^v_i<dobogón s megszólalt, mint vigyázó:>

Nem összevissza lármáztak, hanem²⁹ szépen, ütemesen. Vili a dobogó tanári³⁰ székére pattanva karmesterként verte a taktust, fortissimo és pianissimo, hogy a zaj, amint kell, megdagadjon, vagy elhalkuljon. Ő volt a vigyázó. Novák Antal itt, a nyolcadikban se³¹ szüntette meg ezt a kisdiákos intézményt, mert tudta, hogy a diákok csak diákok maradnak, azonkívül pedagógiai³² elve volt, hogy a tanulóifjaknak³³ az egymásra való ügyelés önértet ad. De a különös zshivajt mégis sokallta. Megállt a nyitott ajtóban, épp akkor, mikor Vili leugrott a székről s inkább szomorúan, mint haragudva ezt mondta:

– A vesztüket érzik? Szép dolog, nagyon szép. Önök, akik felnőtt emberek.

Várt kicsit, bólintgatott.³⁴

– Csak az érettségim is így halljam a hangjukat.

Az érettségi, az érettségi. Rettenetes volt.

– Kinek lesz órája?

Egyszerre, mind a huszonhárman:

– Tálás tanár úrnak.

Novák³⁵ csóválta fejét.

– Hallottam.

Rosszallása részint a zajongóknak szólt, részint Tálás Bélának, ki ilyen hanyag s³⁶ fél kilenc után is magára hagyja az osztályt.

– Foglalkozzanak valamivel.

Vili³⁷ már illedelmesen állt a dobogón s megszólalt, mint vigyázó:

²⁹ [K_v.:] érdekes. [úb] Most is lármáztak, nem összevissza, hanem

³⁰ [K_v.:] tanár [!]

³¹ [K_v, PH, AS1:] sem

³² [K_v.:] paedagógiai

³³ [AS2:] tanuló-ifjaknak, [sh.]

³⁴ [K_v.:] bólintgatott [!]

³⁵ [K_v.:] érettségi. Ez rettenetes volt. [úb] – Milyen óra lesz? [úb] Egyszerre feleltek, mind a huszonhárman. [úb] – Történelem, történelem. [úb] Novák [PH:] érettségi. Rettenetes volt. [úb] – Milyen óra lesz? [úb] Egyszerre, mind a huszonhárman: [úb] – Történelem, történelem. [úb] Novák

³⁶ [K_v.:] és

³⁷ [K_v, PH:] valamivel. Csöndesen legyenek. [úb] Vili

– «Tanár úr kérem,» Én kérem, ^é_i<mindig> ^v_i<tanár úr, mindig> mondom nekik. De ők mindig ^é_i<lármáznak.> ^v_i<lármáznak, tanár úr.>

^é_i<Novák azonban,> ^v_i<Novák,> ki mindent látott, nem tűrte ezt a ^é_s<szemtelenséget, mutatóújjával a> ^m_i<szemtelenséget s> ^v_c<szemtelenséget, Vili> padjára mutatott, a hetedik padra.

– Menjen a helyére.

Vili helyére ment. A hetedik ^é_i<padban fölállt> ^v_i<padból fölemelkedett> Huszár Bandi és Packa, beengedte őt. ^é_i<Vili két> ^v_i<Két> bajnoktársa közt ült, kik mint testőrei vigyáztak rá.

Novák «eltávozott» azonban alig távozott el a fizikai szertár felé, Vili újra fölkel. Csöndet intett és félhangon, általános figyelem közepette, így szólt:

– Gyerekek, láttátok?

– Mit?

– A szalmakalapot. Nohát – mondta ámuldozva. Tóni fölvette a szalmakalapot. Pokoli.

Mindenki nevetett. «Hogyne látták volna,» Már iskolába jövet elmosolyodtak azon, hogy Novák Tóni fölvette a szalmakalapot.

Nováknak volt egy sapkája és két kalapja. A nyuszsapkát, melyet két lecsatolható fülvédő egészített ki, a megfázástól félvén már november «elején» elsején előkereste s február végéig hordta. Március elején föltűnt fején egy széleskarimájú nemezkalap, melyet ^é_i<április végéig> ^v_i<ápriliséig bezáróan> lehetett ^é_i<látni s «az őszi hónapokban,» ősszel, szeptembertől október végéig.> ^v_i<észlelni s ősszel, «sz» szeptemberben és októberben.> A melegebb tavaszi napokon a fekete, púpos, igen ^é_i<furcsa> ^v_p<fura> szalmakalap jelent meg s egészen a nyár végéig ^é_i<mindég virult. «emeletes koponyáján.»> ^v_i<uralkodott.> Mind a hármat jól ismerték a diákok. Most ^é_i<a szalmakalapot látták emeletes koponyáján,> ^v_i<szalmakalapját látták,> amiből azt következtették, hogy huzamosabban szép idő lesz«,». Nyugodtan lehetett utána igazodni. «A» Időjosi tehetségét a város is sokra becsülte. ^é_i<Szájrol szájra> ^v_i<Szájrol-szájra> röppent a gimnáziumban a hír, a nap új eseménye. Az öreg fölvette a szalmakalapot. Láttátok-e, gyerekek, a szalmakalapot? Hogyne látták volna. ^é_i<Rettenetesen>

– Én kérem, tanár úr, mindig mondom nekik. De ők mindig lármáznak, tanár úr.

Novák, ki mindent látott, nem tűrte ezt a szemtelenséget, Vili padjára mutatott, a hetedik padra.

– Menjen a helyére.

Vili helyére ment. A hetedik padból fölemelkedett Huszár Bandi és Packa s beengedte őt.³⁸ Két bajnoktársa közt ült, kik mint testőrei vigyáztak rá.

Novák alig³⁹ távozott el a fizikai szertár felé, Vili újra fölkelt. Csöndet intett és félhangon, általános figyelem közepette, így szólt:

– Gyerekek,⁴⁰ láttátok?

– Mit?

– A szalmakalapot. Nohát – mondta ámuldozva. – Tóni⁴¹ fölvette a szalmakalapot. Pokoli.

Mindenki nevetett. Már iskolába jövet elmosolyodtak azon, hogy Novák Tóni fölvette a szalmakalapot.

Nováknak volt egy sapkája és két kalapja. A nyuszsapkát, melyet két lecsatolható fülvédő egészített ki, a megfázástól félvén⁴² már november elsején előkereste s február végéig hordta. Március elején feltűnt⁴³ fején egy széles karimájú nemezkalap, melyet áprilisig bezáróan lehetett észlelni s ősszel, szeptemberben és októberben. A melegebb tavaszi napokon a fekete, púpos, igen fura szalmakalap jelent meg s egészen a nyár végéig uralkodott. Mind a hármat jól ismerték a diákok. Most a szalmakalapját⁴⁴ látták, amiből azt következtették, hogy huzamosabban⁴⁵ szép idő lesz. Nyugodtan lehetett utána igazodni. Időjosi tehetségét a város is sokra becsülte. Szájról-szájra röppent a gimnáziumban a hír, a nap új eseménye.

³⁸ [K,.] Packa, beengedte őt. [PH, ASI:] Packa, beengedve őt.

³⁹ [K, PH:] Novák azonban alig

⁴⁰ [AS2:] Gyerekek [sh.]

⁴¹ [K,.] ámuldozva. Tóni

⁴² [PH:] félvén,

⁴³ [K,.] föltűnt

⁴⁴ [K,.] Most szalmakalapját

⁴⁵ [AS2:] huzamosabb [sh.]

^v_i<Roppant> nevetséges volt a szalmakalapban. Ősszel viszont a nemezkalapban volt ^e_i<rettenetes> ^v_i<roppant> nevetséges. Télen pedig a nyuszsapkában volt ^e_i<rettenetesen> ^v_i<roppant> nevetséges.

De nemcsak kalapjait tartották ennyire számon, hanem minden egyes ruhadarabját. Két öltözet barna, gyapjúszövetből készült ruhája színben alig különbözött egymástól – az egyik csak valamivel ^e_i<volt világosabb,> ^v_p<világosabb,> mint a másik – s ezeket fölváltva viselte, télen-nyáron. Mind a kettő kissé ^e_i<bolyhos volt,> ^v_i<bolyhos,> de igen tartós, alkalmas arra, hogy testét megóvja az időjárás viszontagságai ellen. Mellényein nem tűrte a kivágást, állig gomboldtak és csak egy kicsiny, egyenlő oldalú háromszöget ^e_i<hagytak> ^v_c<hagytott> a nyakkendők számára. Harmadik rend ruháját, a fekete-ünnepit vasárnap a templomban s az iskolai ünnepélyeken ^e_i<bámulták meg,> ^v_c<mustrálgatták,> a szal«ó»onkabátot, mely ^e_i<a térdét> ^v_c<térdét> verte s a ^e_i<kissé megzöldült> ^v_p<megzöldült> nadrágot, melyet ép úgy kitérdelt s ritkán vasaltatott, akár a többieket. Ő, aki ismerte a természettudományból azt, ami örökkévaló, nem vette figyelembe a divatot, mely mulandó, esetleges, mindig-változó. Cugos-cipőt hordott, melynek nem egyszer ^e_i<kilógott> ^v_c<lógott> a húzója és fehér fél-harisnyát, mely ^e_i<föl-fölvillant,> ^v_i<ki-kivillant,> hogy lábait keresztbe téve ^e_i<fölhúzódott a nadrágja.> ^v_c<a nadrágja fölhúzódott.> Nadrágtartóját is ^e_i<látták egyesek, egy alkalommal,> ^m_i<látták,> ^v_i<látták egyesek,> a gőzfürdőben, mikor a kabinjában öltözködött s ha ezek nem hazudnak és szavuknak ^e_i<hitelt> ^v_c<csakugyan hitelt> lehet adni, kékcsikos vászonnadrágtartó «óvta» emelte ^e_i<és> ^v_i<s> oltalmazta a ^e_i<beesés [?]> ^v_p<leesés> veszedelmétől Novák Antal nadrágjait. ^e_i<Ezekre> ^m_i<[bj] Barna botját, a rézkupakkal mindenki irigyelte. Ezekre> ^v_i<Ezekre> a holmikra, melyeket tanári mivoltával fontossá tett, mintegy megszentelt, borzongással elegy kíváncsisággal tekintett az ifjúság. A nyolcadik osztály «pimaszabb» merészebb növendékei a rettegett számtan- és fizika-órákon tenyerükkel meg is érintették kabátja szélét, egy ^e_i<rövid pillanatra> ^v_c<pillanatra,> sőt Oláh Gyuszi azzal dicsekedett, hogy egyszer halálos elszántsággal a nadrágját is megfogta, valamivel a comb fölött, amint padja elé lépve hátat fordított az osztálynak s a magyarázat

Az öreg fölvette a szalmakalapot. Láttátok-e, gyerekek, a szalmakalapot? Hogyne látták volna. Roppant nevetséges volt a szalmakalapban. Ősszel viszont a nemezkalapban volt roppant nevetséges. Télen pedig a nyusztsapkában volt roppant nevetséges.

De nemcsak kalapjait tartották ennyire számon, hanem minden egyes ruhadarabját. Két öltözet barna, gyapjuszövetből készült ruhája színben alig különbözött egymástól – az egyik csak valamivel világosabb, mint a másik – s ezeket fölváltva viselte, télen-nyáron. Mindkettő⁴⁶ kissé bolyhos, de igen tartós, alkalmas arra, hogy testét megóvja az időjárás viszontagságai ellen. Mellényein nem tűrte a kivágást, állig gombolódtak és csak egy kicsiny, egyenlő oldalú háromszöget hagyatott a nyakkendő számára. Harmadik rend ruháját, a fekete-ünnepit,⁴⁷ vasárnap a templomban s az iskolai ünnepélyeken mustrálgatták, a szalonkabátot, mely térdét verte s a megzöldült nadrágot, melyet éppúgy kitérdelt s ritkán vasaltatott, akár a többieket. Ő, aki ismerte a természettudományból azt, ami örökkévaló, nem vette figyelembe a divatot, mely mulandó, esetleges, mindig-változó. Cúgos cipőt hordott, melynek nemegyszer lógott a húzója és fehér félharisnyát, mely ki-kivillant, hogy lábait keresztbe téve a nadrágja fölhúzódott. Nadrágtartóját is látták egyesek, a gőzfürdőben, mikor kabinjában⁴⁸ öltözködött s ha ezek nem hazudnak és szavuknak csakugyan hitelt lehet adni, kékcsíkos vászon nadrágtartó emelte s oltalmazta a leesés veszedelmétől Novák⁴⁹ Antal nadrágjait. Ezekre a holmikra, melyeket tanári mivoltával fontossá tett, mintegy megszentelt, borzongással elegy kíváncsisággal tekintett az ifjúság. A nyolcadik osztály merészebb növendékei a rettegett számtan- és fizikaórákon⁵⁰ tenyerükkel meg is érintették kabátja szélét, egy pillanatra, sőt Oláh Gyuszi azzal dicsekedett, hogy egyszer halálos elszántsággal a nadrágját is megfogta, valamivel a

⁴⁶ [K_v.:] Mind a kettő

⁴⁷ [K_v.:] fekete-ünnepit

⁴⁸ [K_v.:] mikor a kabinjában

⁴⁹ [AS2:] oltalmazta Novák [sh.]

⁵⁰ [AS2:] fizikai-órákon [sh.]

hevében a táblára tekintett, egy képletre. Ez nem is közönséges kabát és nadrág volt, hanem tanár-kabát, tanár-nadrág, a posztója tanár-posztó, mely nem hasonlítható semmi más posztóhoz. «I»

Ami nyakkendőit illeti, azokkal könnyebben végezhetünk. Mindössze kettő vendégzerepelt az iskolában: egy szürke, [°]_°<hosszú> [°]_°<hosszú,> készenvett selyem, melyben hétköznapokon gyönyörködtek s egy fekete, szintén készen«-»vett kisebb, a szalonkabáthoz. Volt ugyan egy harmadik is, egy fehér [°]_°<piké,> [°]_°<batiszt,> vörös babokkal, de azt már [°]_°<egy> [°]_°<több mint egy> éve nem viselte. Tavaly [°]_°<tudniillik, mikor a nyolcadikosok még a hetediket taposták,> [°]_°<tudniillik> néhány [°]_°<izléstelen fiú> [°]_°<fiú> az alábbi nyiltlevelezőlapot intézte hozzá: „Tónikám, ma reggel láttuk az új «fehér» vörösbabos nyakkendődöt. [°]_°<Közöljük veled,> [°]_°<Tisztelettel közöljük,> hogy nagyon rosszul áll neked s veszélyezteteti tanári komolyságod. [°]_°<Kérünk is,> [°]_°<Kérünk,> ne vedd föl többet, márcsak a saját jól felfogott érdekedben is.” Aláírás helyett: „Több jóakarató diákod.” Novák az izetlen levelezőlapot széttépte. De másnap az egész osztály csöndes derülésére csakugyan «mind» nem vette föl s tény az, hogy ez a nyakkendő azóta befejezte «pályafut» rövid pályafutását s szekrénye egyik ajtaján [°]_°<vakációzott,> [°]_°<lógott,> a zsinegen.

A tárgyak közül általában [!] a nagyokat kedvelte. Haragudott a kis tárgyakra, [°]_°<a «szögek» rajzszögekre, a tűkre,> [°]_°<rajzszögekre, tűkre,> melyek elvesznek. Vastollal írt, melynek olyan [°]_°<alakja volt, mint egy poloskái> [°]_°<az alakja, mint egy poloskái> [°]_°<az alakja, mint a lapáté> s óriási «[...] Fedőlap nélküli zsebórája minden szépepészeti szempont kikapcsolásával kizárólag az idő mérésére szolgált s egyetlen nevezetessége az volt» ironnal, mely az ács«-»ok ceruzájához [°]_°<hasonlított.> [°]_°<hasonlít.> [°]_°<hasonlított.> Zsebkendő-zsebéből több tollszár és vöröskék ceruza nyúlt ki. Mellényzsebében «a zs» fedőlap nélküli órája foglalt helyet, mely minden szépepészeti szempont kikapcsolásával kizárólag az idő mérésére szolgált s rajta a XII szám, akár a hőmérőn a lázvonal, kárminnal volt «kif» kipingálva, jelezve számára, hogy vége az előadásnak. Kabátzsebeit lehúzták a belerakott holmik, a többféle kulcskötegek, a kapukulcsa, melyet sohasem felejtett otthon, a «rézkupakok és» rézsúlyok, mérővesszők,

comb fölött, amint padja elé lépve hátat fordított az osztálynak s a magyarázat hevében a táblára tekintett, egy képletre. Ez nem is közönséges kabát és nadrág volt, hanem tanárkabát, tanárnadrág, a posztója tanárposztó, mely nem hasonlítható semmi más posztóhoz.

Ami a nyakkendőit⁵¹ illeti, azokkal könnyebben végezhetünk. Mindössze kettő vendégszerepelt az iskolában: egy szürke, hosszú, készen vett selyem, melyben hétköznapiokon gyönyörködtek s egy fekete, szintén készen vett kisebb, a szalonkabáthoz. Volt ugyan egy harmadik is, egy fehér batiszt, vörös babokkal, de azt már több mint egy éve nem viselte. Tavalý tudniillik néhány⁵² fiú az alábbi nyílt levelezőlapot intézte hozzá: „Tónikám, ma reggel láttuk az új vörösbabos nyakkendődet. Tisztelettel közöljük, hogy nagyon rosszul áll neked s veszélyezteti tanári komolyságod. Kérünk, ne vedd föl többet, már csak saját⁵³ jól fölfogott⁵⁴ érdekedben is.” Aláírás helyett: „Több jóakarató diákok.” Novák az ízetlen levelezőlapot széttépte. De másnap az egész osztály csöndes derülésére csakugyan nem vette föl s tény az, hogy ez a nyakkendő azóta befejezte rövid pályafutását és⁵⁵ szekrénye egyik ajtaján lógott, a zsinegen.

A⁵⁶ tárgyak közül általában⁵⁷ a nagyokat kedvelte. Haragudott a kis tárgyakra, rajzszögekre, tűkre, melyek elvesznek. Vastollal írt, melynek olyan az alakja, mint a lapáté,⁵⁸ s óriási írónnal, mely az ácsok ceruzájához hasonlított. Zsebkendőzsebéből több tollszár és vörös-kék ceruza nyúlt ki. Mellényzsebében fedőlap nélküli órája foglalt helyet, mely minden szépészeti szempont kikapcsolásával kizárólag az idő mérésére szolgált s rajta a XII.⁵⁹ szám, akár a hőmérőn a lázvonal, kárminnal volt kipingálva, jelezve számára, hogy

⁵¹ [K., PH, AS1:] Ami nyakkendőit

⁵² [K.,:] néhány

⁵³ [K.,:] többet, márcsak a saját

⁵⁴ [K., PH, AS1:] fölfogott

⁵⁵ [K., PH:] s

⁵⁶ [AS2:] és szekré- [úb] A [sh. két lap határán]

⁵⁷ [K.,:] általában [!]

⁵⁸ [K.,:] lapáté

⁵⁹ [K., PH, AS1:] XII

egy ^ε<gumi-> ^v<gumicső,> vagy üvegcső-darabka, esetleg egy «francia» véső, vagy harapófógó ^ε<is. Azt a mesebeli szabóinast idézte a diákok eszébe, kinek a mestere két vasalót dugott a zsebébe, hogy el ne fújja a szél.> ^v<is.>

Tóninak nevezték a tanulók bizalmasan, de ez a ^ε<becenév> ^v<becenév> nem illett hozzá. Mindenekelőtt igen komoly ember volt. Aztán nem szolgált rá arra, hogy gúnyolják. Haladott, szabadelvű nézeteket vallott, barátkozott a diákokkal, az iskolán kívül is, anélkül hogy cimboráskodnék velük s nemrégiben a közvetlen viszony ápolására „teadélutánok”-at honosított ^ε<meg lakásán,> ^v<meg,> melyekre meghívta a felsőbbosztályú növendékeket. Ezek a teadélutánok nem sikerültek. A diákok elfogultan viselkedtek a szigorú, de kedves tanár otthonában, nem mertek a süteményhez nyúlni, beszélni is csak Ebeczky Dezső beszélt, főképp ^ε<számtani> ^m<tudományos> ^v<számtani> kérdésekről, míg a többiek nevetgéltek rajtuk és unták ^ε<ezt a> ^v<a> teadélutánnak elkeresztelt pót-számtanórát. Novák «le is tett tervét» nem is ^ε<hívta meg> ^m<invitálta meg> ^v<invitálta> többé lakásába ^ε<a tanítványait.> ^v<tanítványait.> De mégsem mondott le arról, hogy az ifjúsággal ^ε<mindenütt keresse> ^v<keresse> a társasérintkezést és megszilárdítsa a baráti kapcsolatot. Ő maga mulatott legjobban azon a ^ε<rideg, komor> ^v<rideg> tanár-alakon, mint Flóris, [!] kit az élclapok véleménye szerint joggal állítanak pelengérré s a ^ε<másikon, a> ^v<másikon,> szomorú ellentétén, Tálás Bélán, ki ^ε<nem> ^m<szegény nem> ^v<nem> «tud tekintely»

vége az előadásnak. Kabátzsebeit lehúzták a belerakott holmik, a többféle kulcskötegek, a kapukulcsa, melyet sohase⁶⁰ felejtett otthon, a rézsúlyok, mérővesszők, egy gumicső, vagy üvegdarabka,⁶¹ esetleg egy véső, vagy harapófogó is.

Tóninak nevezték a tanulók bizalmasan, de ez a becenév nem illett hozzá. Mindenekelőtt igen komoly ember volt. Aztán nem szolgált rá arra, hogy gúnyolják. Haladott, szabadelvű nézeteket vallott, barátkozott a diákokkal⁶² az iskolán kívül is, anélkül,⁶³ hogy cimboráskodnék velük s nemrégiben a közvetlen viszony ápolására „teadélutánok”-at honosított meg, melyekre meghívta a felsőbb osztályú növendékeket. Ezek a teadélutánok nem sikerültek. A diákok elfogultan viselkedtek a szigorú, de kedves tanár otthonában, nem mertek a süteményhez nyúlni, beszélni is csak Ebeczky Dezső beszélt, főképp számtani kérdésekről, míg a többiek nevetgéltek és⁶⁴ unták a teadélutánnak elkeresztelt pótszámtanórát. Novák nem is invitálta többé lakásába tanítványait. Mégse mondott⁶⁵ le arról, hogy az ifjúsággal keresse a társas érintkezést és megszilárdítsa a baráti kapcsolatot. Ő maga mulatott legjobban azon a rideg tanáralakon, mint⁶⁶ Flóris,⁶⁷ kit az élclapok,⁶⁸ véleménye szerint,⁶⁹ joggal állítanak⁷⁰ pelengérré,⁷¹ s a másikon, szomorú ellentétén,⁷² Tálás Bélán, ki

⁶⁰ [K., PH, AS1:] sohasem

⁶¹ [K,:] üvegcső-darabka,

⁶² [K,:] diákokkal,

⁶³ [K,:] anélkül

⁶⁴ [K,:] nevetgéltek rajtuk és

⁶⁵ [K,:] tanítványait. De mégsem mondott [PH, AS1:] tanítványait. Mégsem mondott

⁶⁶ [PH, AS1:] mit [K írásképe megtévesztő]

⁶⁷ [K,:] Flóris, [!]

⁶⁸ [K,:] élclapok

⁶⁹ [K,:] szerint

⁷⁰ [AS1:] állítarak [!]

⁷¹ [K., PH, AS1:] pelengérré

⁷² [PH, AS1:] ellentétén

ügyel ^ε<a méltóságára s nem tud tekintélyt tartani.> ^ν<méltóságára.> Kettejük között állt, «majdnem k» ^ε<az arany-középuton,> ^ν<a középuton,> ^ε<higgadtan, józanul majdnem hibák nélkül, a> ^ν<a> ^ε<szigora> ^ν<szigor> igazságával és a jóság belátásával, higgadtan és méltóságosan. De azért ő is jó pofa volt.

Hogy miért „jó pofa” egy férfikora javában lévő, tisztos férfiú, ki nyájas mindenkihez, leereszkedő, elnéző a tanulóifjúsággal szemben, feddhetlen életű, vaskalaposság, vagy korlátoltság, elfogultság, vagy különösebb modorosság nélkül, egy tanár, ki immár húsz év«e»i paedagogiai multra tekinthet vissza, évek óta előfizetője a „Mathematikai és Fizikai Lapok”nak s a „Természettudományi Közlöny”nek, újabban pedig a meteorológiai [!] intézetnek tesz hasznos szolgálatot, amennyiben a zivatarokat figyeli, egy tudós, ki pompásan érti két nehéz szakmáját, a mennyiségtant és ^ε<fizikát,> ^ν<természettant,> egy nevelő ki mindig tapintatos és uralkodik magán: minderre nem oly könnyű felelni. A diákok „jó pofá”nak tartották, az eszesek és buták, az illedelmesek és modortalanok egyaránt s igazuk is volt, Novák Tóni tényleg jó pofa volt. Csak látni kellett, amint végigment az uccán örökké-csikorgó, bő cipőjében, ^ε<barna botjával,> ^μ<botjával,> ^ν<barna botjával,> barna ^ε<ruhájában – a barna színekben Novák nagy volt –> ^ν<ruhájában,> s fogai közé dugott egy barna virzsiniát és azt meggyújtotta, aztán bejött az iskolába, ugyanebben «a ruhájában, ugyanezzel a» a cipőben, ugyanezzel a bottal, ugyanebben a ruhában s ugyanezzel a virzsiniával, az már elegendő volt arra, hogy az ember nem rosszindulattal, hanem valami szánakozó jóérzéssel elmosolyodjék. Micsoda édes egy alak az öreg, mikor szép, ápolt, fehér kezeit lefekteti az asztal lapjára s percekgig gyönyörködik bennük, vagy kifújja az orrát kocás zsebkendőjével s a zsebkendőt utána gondosan összehajtogatja,

nem ügyel méltóságára. Kettőjük⁷³ között állt, a középúton, a szigor igazságával, higgadtan⁷⁴ és méltóságosan. De azért ő is jó pofa volt.

Hogy miért „jó pofa” egy férfikora javában lévő, tisztos férfiú, ki nyájas mindenkihez, leereszkedő, elnéző a tanulóifjúsággal szemben, feddhetlen életű, vaskalaposság⁷⁵ vagy korlátoltság, elfogultság⁷⁶ vagy különösebb modorosság nélkül, egy tanár, ki immár húsz évi paedagógiai⁷⁷ múltra tekinthet vissza, évek óta előfizetője a „Mathematikai és Fizikai Lapok”-nak s a „Természettudományi Közlöny”-nek, újabban pedig a meteorológiai⁷⁸ intézetnek tesz hasznos szolgálatot, amennyiben a zivatarokat figyeli, egy tudós, ki pompásan érti két nehéz szakmáját, a mennyiségtant és természettant, egy nevelő,⁷⁹ ki mindig tapintatos és uralkodik magán: mindegyik nem oly könnyű felelni. A diákok „jó pofá”-nak tartották, az eszesek és buták, az illedelmesek és modortalanok egyaránt s igazuk is volt:⁸⁰ Novák Tóni tényleg jó pofa volt.

Csak⁸¹ látni kellett, amint végigment az utcán örökké-csikorgó, bő cipőjében, barna botjával, barna ruhájában⁸² s fogai közé dugott egy barna virzsíniát és azt meggyújtotta, aztán bejött az iskolába, ugyanebben a cipőben, ugyanezzel a bottal, ugyanebben a ruhában s ugyanezzel a virzsíniával, az már elegendő volt arra, hogy az ember nem rosszindulattal, hanem valami szánakozó jóérzéssel elmosolyodjék. Micsoda édes egy alak az öreg, mikor szép, ápolt, fehér kezeit lefekteti az asztal lapjára s percekig gyönyörködik bennük, vagy kifújja az orrát kockás zsebkendőjével s a zsebkendőt utána

⁷³ [K_v.:] Kettejük [PH:] Kettőjük [!]

⁷⁴ [K_v.:] igazságával és a jóság belátásával, higgadtan

⁷⁵ [K_v, PH, AS1:] vaskalaposság,

⁷⁶ [K_v, PH, AS1:] elfogultság,

⁷⁷ [K_v.:] paedagógiai

⁷⁸ [K_v.:] meteorológiai [!]

⁷⁹ [K_v.:] nevelő

⁸⁰ [K_v, PH, AS1:] volt,

⁸¹ [K_v.:] volt. [nincs újb] Csak

⁸² [K_v, PH, AS1:] ruhájában,

mintha mi sem történt volna. Ti ezt nem érthetitek. Nem lehet azt oly röviden elmondani. ^e<«[...]» Szédültek> ^v<Szédültek> a diákok a röhögéstől, melyet vissza kellett nyelniök, a gyomrukba. Néha a folyosón megszólításával tüntetett ki egyeseket, kiket karon fogott, beszélgetett velük, közvetlenül, legalább ő azt hitte, hogy közvetlenül s a ^e<diákok> ^v<fiúk> meg is hatódtak, míg szemtől-szemben álltak vele, de mihelyt elfordult tőlük s ők osztálytársaik felé sandítottak, olyan savanyú vigyor tűnt föl arcukon, mintha ecetet ittak volna és szájukba kellene tartaniok, csak később köphetik ki, sziszegő, kéjes örömmel, a diákok meghitt társaságában. Nem ugratták soha, csak befelé. Ebben az érzésben azonban minden tanulója egyesült.

Neveltséges volt-e tehát? Ezt tisztáznunk kell. Kicsit az volt, de föltétlenül az volt. Elsősorban azért, mert ember volt és minden ember neveltséges. Neveltséges volt, mert zömök, kappanhájjal fődött törzsén egy golyóbist hordozott, melyet egyébként fejnek neveznek, emeletes ^e<koponyáján> ^v<fején> pedig egy szosz-csombók látszott, melyet egyébként hajnak neveznek, az arcán két pislogó-világító kör, melyet egyébként szemnek neveznek, egy alig-vörnyeges dudor, a fej szelelőlyuka, melyet egyébként orrnak neveznek, aztán egy piros hús-darab, «az a szája, az ő» melyet egyébként száznak neveznek, «a szája, az ő szája, Novák Tóni szája,» kissé elferdülve a barna bajusz alatt, a szája, az ő szája, Novák Tóni szája, mellyel az iskolában beszélni szokott, de enni is, titokban, akkor, amikor nem látják a diákok. Ha nyál fröccsent rá, előadás közben, gyorsan és zavartan letörölte. Köhögni is szokott, köszörülni a torkát, sőt néha «tüssz-szenteni is,» prüszszenteni is, amikor ^e<azt> ^m<ezt> az egész osztály egészségére kívánta. Vegyük ezekhez azt is, hogy kisújjával olykor megvakarintotta fejét, csontvégű irónjával, mellyel a szekundákat szokta beirni, «gusztusosan» piszkálgatta fülét, és gusztusosan roptogtatta tanári zsebkönyvecskéjét, melynek födelén az arany-bagoly fénylett, Pallas Athéne madara, a tudás jelképe. Aztán sokféle

gondosan összehajtogatja, mintha mi sem történt volna. Ti azt⁸³ nem érthetitek. Nem lehet azt oly röviden elmondani. Szédültek a diákok a röhögéstől, melyet vissza kellett nyelniök⁸⁴ a gyomrukba. Néha a folyosón megszólításával tüntetett ki egyeseket, kiket karon fogott, beszélgetett velük, közvetlenül, legalább ő azt hitte, hogy közvetlenül s a fiúk meg is hatódtak, míg szemtől-szemben álltak vele, de mihelyt elfordult tőlük s ők osztálytársaik felé sandítottak, olyan savanyú vigyor tűnt föl arcukon, mintha ecetet ittak volna és szájukba kellene tartaniok, csak később köphetik ki, sziszegő, kéjes örömmel, a diákok meghitt társaságában. Nem ugratták soha, csak befelé. Ebben az érzésben azonban minden tanulója egyesült.

Neveltséges volt-e tehát? Ezt tisztáznunk kell. Kicsit az volt, de föltétlenül az volt. Elsősorban azért, mert ember volt és minden ember neveltséges. Neveltséges volt, mert zömök, kappanhájjal fődött törzsén egy golyóbist hordozott, melyet egyébként fejnek neveznek, emeletes fején pedig egy szöszcsombók látszott, melyet egyébként hajnak neveznek, az arcán két pislogó-világító kör, melyet egyébként szemnek neveznek, egy alig-vörhenyes⁸⁵ dudor, a fej szelelőlyuka, melyet egyébként orrnak neveznek, aztán egy piros húsdarab, melyet egyébként szájnak neveznek, kissé elferdülve a barna bajusz alatt, a szája, az ő szája, Novák Tóni szája, mellyel az iskolában beszélni szokott, de enni is, titokban, akkor, mikor⁸⁶ nem látják a diákok. Ha nyál fröccsent rá, előadás közben, gyorsan és zavartan letörölte. Köhögni is szokott, köszörülni torkát,⁸⁷ sőt néha prüsszenteni is, amikor ezt az egész osztály egészségére kívánta. Vegyük ezekhez azt is, hogy kisujjával olykor megvakarintotta fejét, csontvégű irónjával, mellyel a szekundákat szokta beírni, piszkálgatta fülét⁸⁸ és gusztusosan ropogtatta tanári zsebkönyvecskéjét, melynek födelén az aranybagoly fénylett, Pallas Athéne madara, a tudás jelképe.

⁸³ [K_v.:] ezt

⁸⁴ [K_v, PH, AS1:] nyelniök,

⁸⁵ [K_v, PH, AS1:] alig-vörnyeges

⁸⁶ [K_v, PH, AS1:] amikor

⁸⁷ [K_v.:] köszörülni a torkát,

⁸⁸ [K_v.:] fülét,

históriát hallottak róla, melyen iszonyúan lehetett «*mu*» vidulni. Vili például közölte, hogy boltjukban tegnap sonkacsülköt vásárolt, vagy valaki elmesélte, hogy az öreg szakácsnéja vesét-velőt vett a mézárósnál, vagy halat a piacon, ennél fogva délután, mikor bejött a fizika-órára, az egész osztály tudta, hogy ebédre sonka volt, vagy vesevelő, vagy hal s az ételeket, melyeket az élettan törvényei szerint már emésztett, szinte látták a gyomrában, mintegy «*na*» üvegfalon keresztül. Ilyenkor az ember megveszhetett a jókedvtől, ha arcára ^é_í<tisztelet> ^v_é<csalafinta tisztelet> erőltetve, «*a szemébe, az ő*» szemébe meredve, magában, többször ezt kérdezte tőle: „Jó volt-e, ^é_í<Öreg,> ^v_é<Kobak,> a sonkacsülök, izlett-e ^é_í<Kobak, a> ^v_é<a> vesevelő, nem ^é_í<volt-e> ^v_é<volt-e kissé> bűdös a hal, Butykos?” Két ^é_í<csúfneve volt,> ^m_í<csúfnevet adományoztak neki> ^v_é<csúfnevét emlegették,> jelül annak, hogy egyik sem ragadt rá s nem tudták eltalálni az igazit. Kobaknak hívták a szép ^é_í<nagy feje> ^m_í<boltozatos feje> ^m_é<boltozatos koponyája> ^v_p<koponyája> miatt és Butykosnak, nem tudni miért. ^é_í<Ritkán is alkalmazták. Az> ^v_é<Az> iskolából eltávozó diáknemzedékek nem ^é_í<adták> ^v_é<is adták> át «*egymásnak*» az ifjabbaknak, mint a többi tanárokat, kiknek modorosságát szerencsésen és maradandóan megbélyegezték.

Kétségtelen, hogy a higgadt polgárok, kik érintkeztek vele, a tanulóifjak szülei, vagy azok gyámjai, semmi mulatságost nem találtak ezen a fölöttébb tiszteletreméltó tanáron, «*kik becsülték őt, akár [...]*» s bizonyára vállat vonnak, vagy gyerekségnek minősítik, «*mi*» hogy milyen ellenállhatatlan kacajt kelt minden diákban egy-egy szokása. Azok azonban nem nézték őt ilyen közletről. Azok nem látták őt nyolc álló esztendeig, délelőtt-délután, fönny a doboгон ülni, a katedrán, mely «*ijedelmes te*» a padlótól csak «*tizenegy*» tizenöt centiméternyi magasságban van, de ijedelmes tekintélyt,

Aztán⁸⁹ sokféle históriát hallottak róla, melyen iszonyúan lehetett vidulni. Vili például közölte, hogy boltjukban tegnap sonkacsülköt vásárolt, vagy valaki elmesélte, hogy az öreg szakácsnéja vesét-velőt vett a mészárosnál, vagy halat a piacon, ennél fogva délután, mikor bejött a fizikaórára,⁹⁰ az egész osztály tudta, hogy ebédre sonka volt, vagy vesevelő, vagy hal s az ételeket, melyeket az ételtan törvényei szerint már emésztett, szinte látták gyomrában,⁹¹ mintegy üvegfalon keresztül. Ilyenkor az ember megveszhetett a jókedvtől, ha arcára csalafinta tiszteletet erőltetve, szemébe meredve, magában⁹² többször ezt kérdezte tőle: „Jó volt-e, Kobak, a sonkacsülök, ízlett-e a vesevelő, nem volt-e kissé bűdös a hal, Butykos?” Két csúfnévvel is rendelkezett, jelöl⁹³ annak,⁹⁴ hogy egyik se⁹⁵ ragadt rá s nem tudták eltalálni az igazit. Kobaknak hívták a szép koponyája miatt és Butykosnak, nem tudni miért. Az iskolából távozó⁹⁶ diáknemzedékek nem is adták át az ifjabbaknak, mint a többi tanárokét, kiknek modorosságát szerencsésen és maradandóan megbélyegezték.

Kétségtelen, hogy a higgadt polgárok, kik érintkeztek vele, a tanulóifjak szülei, vagy azok gyámjai, semmi mulatságosat⁹⁷ nem találtak ezen a fölöttébb tiszteletreméltó tanáron⁹⁸ s bizonyára vállat vonnak, vagy gyerekségnek minősítik, hogy milyen ellenállhatatlan kacajt kelt minden diákban egy-egy szokása. Azok azonban nem nézték őt ilyen közletről. Azok nem látták őt nyolc álló esztendeig, dél-előtt-délután, fönn a dobogón ülni, a katedrán, mely a padlótól csak tizenöt centiméternyi magasságban⁹⁹ van, de ijedelmes tekintélyt,

⁸⁹ [K,.] jelképe. [nincs úb] Aztán

⁹⁰ [PH, AS1:] bejött fizika-órára,

⁹¹ [K,.] látták a gyomrában,

⁹² [K,.] magában,

⁹³ [K, AS1:] Két csúfnévét emlegették, jelöl [PH:] Két csúfnévét emlegették, jelöl

⁹⁴ [AS1:] annak. [!]

⁹⁵ [K, PH, AS1:] sem

⁹⁶ [K, PH, AS1:] eltávozó

⁹⁷ [K,.] mulatságost

⁹⁸ [K, PH, AS1:] tanáron,

⁹⁹ [PH, AS1:] magasságban, [!]

megközelíthetlenséget ad neki, mintha fellegekben lebegne s alatta mélyen, lenn valahol a völgyben, padokba elszórva az osztály, mely két tárgyától állandóan hideglelős «*rémületet érez*» félelmet érez és rémült kajánsággal lesi minden szavát, mozdulatát. Azok gyengébb megfigyelők. Csak a diákok, a nyolcadikosok ismerték ^é<őt igazán,> ^v<igazán,> jobban, mint tulajdon édesapjukat, ki ekkor már elhanyagolta őket. «*A legrosszabb*» Ott állt folyton a nyilvánosság kereszttüzében. Nincs az a színész, az az ünnepeelt hőstenor, kit oly élesen bírálnának a színházi kritikusok, ezek a fáradt, kiábrándult emberek. Az ő kritikusainak ^é<azonban, a> ^v<a> diákoknak a szeme «*friss volt, ösztöne*» kegyetlen volt, «*ösztöne el*» agya friss, ösztön«*uk*»e szűzien-ősi. Nemcsak ^é<az óra> ^m<az előadás> ^v<az óra> alatt játszott nekik, hanem azután is, hogy elment haza, ők pedig gondolatban szövögették azt, amit láttak-hallottak tőle. Ennek az előadásnak sohasem szakadt vége. «*Észrevették azt, hogy kissé sápadtabb, mint egyébkor s arra*» A legrosszabb diákok is kissé barátjuknak tartották, a legjobbak is kissé ellenségüknek. Ezért figyelték. Észrevették azt, hogy kissé sápadtabb, mint egyébkor s arra gondoltak, hogy rosszul reggelizett. Ezen nevettek. ^é<Észrevették> ^v<Észre vették> azt is, hogy kissé pirosabb, s arra gondoltak, hogy jól reggelizett. Ezen is nevettek. Nevetséges volt «*egyáltalán mindene, teste és lelke,*» karneolköves gyűrűje, vattája a bal fülében, hosszú lélegzetvétele, mely a pirongatást és nevelői prédikáció«*k*»t előzte meg. «*A teste lelke, mind*» Egyáltalán mindene nevetséges volt, a teste is, a lelke is.

Ez a huszonhét [!] nevelt fia, a nyolcadik osztály növendékei ^é<részekre> ^v<aprólékos kandsággal részekre> bontották őt, akár

megközelíthetetlenséget ad neki, mintha fellegekben lebegne s alatta mélyen, lenn valahol a völgyben, padokba elszórva¹⁰⁰ az osztály, mely két tárgyától állandóan hideglelős félelmet érez és rémült kajánsággal lesi minden szavát, mozdulatát. Azok gyöngébb¹⁰¹ megfigyelők. Csak a diákok, a nyolcadikosok ismerték igazán, jobban, mint tulajdon édesapjukat, ki ekkor már elhanyagolta őket. Ott állt folyton a nyilvánosság kereszttüzeiben. Nincs az a színész, az az ünnepelet hőstenor, kit oly élesen bírálnának a színházi kritikusok, ezek a fáradt, kiábrándult emberek. Az ő kritikusainak,¹⁰² a diákoknak a szeme kegyetlen volt,¹⁰³ agya friss, ösztöne szűzien-ősi. Nemcsak az óra alatt játszott nekik, hanem azután is, hogy elment haza, ők pedig gondolatban szövögették azt, amit láttak-hallottak tőle. Ennek az előadásnak sohase¹⁰⁴ szakadt vége. A legrosszabb diákok is kissé barátjuknak tartották, a legjobbak is kissé ellenségüknek. Ezért figyelték. Észrevették azt, hogy kissé sápadtabb, mint egyébkor s arra gondoltak, hogy rosszul reggelizett. Ezen nevettek. Észrevették azt is, hogy kissé pirosabb, s arra gondoltak, hogy jól reggelizett. Ezen is nevettek. Nevetséges volt karneolköves¹⁰⁵ gyűrűje, vattája a bal fülében, hosszú¹⁰⁶ lélekzetvétele,¹⁰⁷ mely a pirogatást és nevelői prédikációt előzte meg. Egyáltalán mindene nevetséges volt, a teste is, a lelke is.

Ez a huszonhárom¹⁰⁸ nevelt fia, a nyolcadik osztály növendékei,¹⁰⁹ aprólékos kandsággal részekre bontották őt,¹¹⁰ akár játékukat,¹¹¹

¹⁰⁰ [PH:] elszórva,

¹⁰¹ [K., PH, AS1:] gyengébb

¹⁰² [K,] kritikusainak

¹⁰³ [AS2:] vált, [sh.]

¹⁰⁴ [K., PH, AS1:] sohasem

¹⁰⁵ [AS2:] karneolvörös [sh.]

¹⁰⁶ [AS2:] hosszú, [sh.]

¹⁰⁷ [K., PH, AS1:] lélegzetvétele,

¹⁰⁸ [K,] huszonhét

¹⁰⁹ [K,] növendékei

¹¹⁰ [AS1, AS2:] ők, [sh.]

¹¹¹ [K., PH:] akár azt a játékukat,

[°]_i<azokat a játékaikat, melyeket> ^v_c<azt a játékukat, melyet> egykor szerettek s elrontották, hogy megnézzék, mi lehet [°]_i<bennük.> ^v_i<benne.> Közébe férkőztek, beléje hatoltak, kotnyelesen és «kandi» kíváncsian, szinte testi közelségbe kerülve «[...]» a folytonos együttlétek alatt s azt hitték, hogy az tiszteletlenség, vagy pimaszság, pedig csak mélységes érdeklődés volt, testvéri mosolygás, a humor, a legnagyobb emberi szeretet. Fogalomként lebegett fölöttük s ábrándoztak róla. Vajjon mit csinálhat [°]_i<most az öreg?> ^v_i<most?> De hiába ismerték ezer természetes gyarlóságát, senkisem «nem» győzhette volna meg diákjait arról, hogy ő is csak olyan [°]_i<ember, mint a többi, ki született és> ^m_i<mint a többi,> ^v_i<ember, mint a többi, ki született és> meghal s alá van vetve a mulandóság törvényeinek. [°]_i<Multját> ^m_i<[bj] Nem egészen hitték volna el, hogy őt is megsebzí a kés és egykor majd meghal. Ép ezért részvétet nem éreztek iránta. Multját> ^m_i<[bj] Nem egészen hitték volna el azt sem, hogy őt is megsebzí a kés. Ép ezért részvétet nem éreztek iránta. Multját> ^v_i<[bj] Nem egészen hitték volna el azt sem, hogy őt is megsebzí a kés. Ennek folytán semmi részvétet nem éreztek iránta. Multját> és jövendőjét nem tudták elképzelni. Csak a jelenét, mely valami biztos és állandó. Az, hogy valaha gyermek volt s apja-anyja is lehetett, furcsa, nagyon tréfás gondolatnak tetszett. «Összeköttetésük» Novemberben két napig nem jött iskolába, más helyettesítette. Azoknak a hírharangoknak, kik beszáguldták a várost, sikerült megtudniok, hogy [°]_i<az öreg [... ..]> ^v_i<beteg.> Micsoda muris egy dolog: [°]_i<az öreg [...]> ^v_i<Tóni> ágyban fekszik iskolaidó alatt [°]_i<is s [... ..]> ^m_i<is talán [... ..] fáj valamije.> ^v_c<is.> «Nagyokat kacagtak» Halálra kacagták magukat. Nem is volt ő ember. Kevesebb volt [°]_i<annál és> ^v_i<és> több, mint ember. Ő Novák Antal dr. volt, a nyolcadik osztály főnöke, a mennyiségtan «tanárja, a természet» és természettan tanárja, a [°]_i<természettani> ^v_c<fizikai> szertár óre, az országos meteorológiai [!] intézet zivatar-megfigyelője.

melyet egykor szerettek s elrontottak,¹¹² hogy megnézzék, mi lehet benne. Közébe férkőztek, beléje hatoltak, kotnyelesen és kíváncsian, szinte testi közelségbe kerülve a folytonos együttlétek alatt s azt hitték, hogy az tiszteletlenség¹¹³ vagy pimaszság, pedig csak mélységes¹¹⁴ érdeklődés volt, testvéri mosolygás, a humor, a legnagyobb emberi szeretet. Fogalomként lebegett fölöttük s ábrándoztak¹¹⁵ róla. Vajon mit csinálhat most? De hiába ismerték ezer természetes gyarlóságát, senki se¹¹⁶ győzhette volna meg diákjait, hogy¹¹⁷ ő is csak olyan ember,¹¹⁸ mint a többi, hogy ő is született¹¹⁹ és meghal s alá van vetve a mulandóság törvényeinek. Nem egészen hitték volna el azt sem, hogy megsebz¹²⁰ a kés. Ennek folytán kevés részvétet éreztek¹²¹ iránta. Múltját és jövőjét nem tudták elképzelni. Csak a jelenét, mely valami biztos és állandó. Az, hogy valaha gyerek¹²² volt s apja-anyja is lehetett, furcsa, nagyon tréfás gondolatnak tetszett. Novemberben két napig nem jött iskolába, más helyettesítette. Azoknak a hírharangoknak, kik beszárgulták a várost, sikerült megtudniok, hogy beteg. Micsoda muris egy dolog: Tóni ágyban fekszik iskolaidő alatt is. Halálra kacagták magukat. Nem is volt ő ember. Kevesebb volt és több, mint ember. Ő Novák Antal dr. volt, a nyolcadik osztály főnöke, a mennyiségtan és természettan tanárja, a fizikai szertár őre, az országos meteorológiai¹²³ intézet zivatar-megfigyelője.

¹¹² [K., PH:] elrontották,

¹¹³ [K, :] tiszteletlenség,

¹¹⁴ [PH:] mélységes, [K írásképe megtévesztő]

¹¹⁵ [PH:] ábrándoztak

¹¹⁶ [K, :] senkisésem [PH, ASI:] senki sem

¹¹⁷ [K, :] diákjait arról, hogy

¹¹⁸ [PH:] ember

¹¹⁹ [K, :] többi, ki született

¹²⁰ [K, :] hogy őt is megsebz

¹²¹ [K., PH:] folytán semmi részvétet nem éreztek

¹²² [K, :] gyermek

¹²³ [K, :] meteorológiai [!]

Mikor a ^ε*<a fizikai szertárat kinyitotta, hallotta, hogy>* ^m*<szertárba ért, ajtaját kinyitotta, hallotta, hogy>* ^v*<szertárba ért,>* a nyolcadik osztály felől ^ε*<fölharsant>* ^v*<fölzendült>* egy dörgedelmes éljen, ami azt jelentette, hogy a történelem tanárja bement az órára. Tálás Bélát szegényt mindig megéljenezték, jövet is, menet is. Az öregúr bólogva nyugtázta a lelkes magyar ifjúság tetszésnyilvánítását. Novák ^ε*<elmosolyodott, megbocsátóan. Sajnálta kartársát, de azt tartotta, hogy aki nem tud, vagy nem akar tekintélyt tartani, az megérdemli az ilyesmit.>* ^m*<megbocsátóan elmosolyodott, lenézte őt, hogy nem tud tekintélyt tartani. Sajnálta kartársát, de azt vallotta, hogy aki nem tud, vagy nem akar tekintélyt tartani, az megérdemli az ilyesmit.>* ^v*<elmosolyodott.>*

^ε*<A szertárban>* ^m*<Itt>* ^v*<[bj] A szertárban>* enyhe, ^ε*<gázzzag>* ^v*<nem-kellemetlen gázzzag>* csapta meg, mely a szakadatlan munka gondolatát ^ε*<ébredtetted>* ^v*<keltette>* benne. ^ε*<«Leccsatolta kéze» Letette kezelőjét, kabátját.>* ^v*<Lekapcsolta kezelőjét.>* Egy deszkát fűrészelt, «szögek» szájába véve a szögeket, ^ε*<vésett.>* ^v*<szögelt.>* Valami állványt készített egy kísérlethez. Az asztalos- és lakatos-munkákat ^ε*<maga>* ^v*<mindig maga>* végezte. «Szeretted»

^ε*<Most vette észre, mennyire meleg van. A>* ^m*<Nagyon meleg volt. A>* ^v*<Nagyon meleg volt. [...]. A>* ^v*<Nagyon meleg volt. A>* tavasz, ebbe a terembe zárva, tombolt. Ragyogott a leideni palackon, a róka farkon, az ejtőgépen s a gömbtükrökön olyan szivárványos színeket vetett, amilyeneket a falon lévő fénytani ábrákon látni. «Föl kellett tárnia» ^ε*<Ki kellett nyitnia az ablakokat. [úb] Az uccára nézett, mélyeket lélegzett, kedves elégedettség töltötte el. Erében lüktetett a «nagy» vér, a megújulás öröme. Mindenért, amit szenvedett életében, kárpótlásul fogadta el e reggel fényét. Csak>* ^m*<Ki kellett nyitnia az ablakokat. [úb] Megfeledkezve a munkájáról az uccára nézett, mélyeket lélegzett, kedves elégedettség töltötte el. Erében lüktetett a vér, a megújulás öröme. Mindenért, amit szenvedett életében, kárpótlásul fogadta el e reggel fényét. [b] Csak>* ^v*<Ki kellett nyitnia egy ablakot. [úb] Kabát nélkül [...] [b] Csak>* ^v*<[b]*

Mikor a szertárba ért, a nyolcadik osztály felől fölzendült egy dörgedelmes éljen, ami azt jelentette, hogy a történelem tanára¹²⁴ bement az órára. Tálás Bélát, szegényt,¹²⁵ mindig megéjlenezték, jövet is, menet is. Az öregúr bólongva nyugtázta a lelkes magyar ifjúság tetszésnyilvánulását.¹²⁶ Novák elmosolyodott.

A szertárban enyhe, nem-kellemetlen gázszag csapta meg, mely a szakadatlan munka gondolatát keltette benne. Lepakcsolta kezelőjét. Egy deszkát fűrészelt,¹²⁷ szájába véve a szegeket. Valami¹²⁸ állványt készített egy kísérlethez. Az asztalos- és lakatosmunkákat mindig maga végezte.

Nagyon meleg volt. A tavasz, ebbe a terembe zárva, tombolt. Ragyogott a leideni palackon, a róka farkon, az ejtőgépen s a gömbtükrökön olyan szivárványos színeket vetett, amilyeneket a falon lévő fénytani ábrákon látni.

¹²⁴ [K,:] tanárja

¹²⁵ [K,:] Bélát szegényt

¹²⁶ [K,, PH, AS1:] tetszésnyilvánítását.

¹²⁷ [AS1:] fűrészelt

¹²⁸ [K,:] a szögeket, szögelt. Valami

Csak> a csengő ébresztette föl [°]_i<álmodozásából> ^v_°<munkájából> s akkor «a hatodikba ment, megtartotta az» megtartotta [°]_i<óráját«,», fizikát> ^v_i<óráját, a> hatodikban, [°]_i<majd> ^v_i<utána> a negyedikben és elsőben. «Tizenkettő» «hazafelé tartott.»

Nem fáradtan, [°]_i<a munkától> ^m_i<tanítástól> ^v_°<a tanítástól> felüdültén haladt a [°]_i<ragyogó> ^v_i<fényes> délben. Diákok köszöntek, ő pedig nyájasan köszönt vissza fekete szalmakalapjával, melyet ismét megbámultak. A fákon verebek csiripeltek, szemtelenül és bájosan, mint a madár-társadalom örökifjú diákjai. Önérzetesen lépdelt. [°]_i<Elhagyatottságában, sok be-nem-vallott aggodalma és gondja közepette is férfi volt, pályája közepén, munkakedve, alkotóereje teljében, nem mumus és könyvmoly, hanem tanár és nevelő, úgy> ^v_°<Úgy> érezte, hogy ily csöndes, tiszta napokért születünk a földre, ez az élet értelme s szép és érdemes élni.

Csak a csengő ébresztette föl munkájából s akkor megtartotta óráját, a hatodikban, utána a negyedikben és elsőben.

Nem fáradtan, a tanítástól felüdülten haladt a fényes délben. Diákok köszöntek, ő pedig nyájasan köszönt vissza fekete szalmakalapjával. A¹²⁹ fákon verebek csiripeltek, szentelenül és bájosan, mint a madártársadalom örökifjú diákjai.¹³⁰

¹²⁹ [K., PH:] szalmakalapjával, melyet ismét megbámultak. A

¹³⁰ [K.,:] diákjai. Önérzetesen lépdelt. Úgy érezte, hogy ily csöndes, tiszta napokért születünk a földre, ez az élet értelme s szép és érdemes élni. [PH:] diákjai. Önérzetesen lépdelt. Úgy érezte, hogy ily csöndes, tiszta napokért születünk a földre, ez az élet értelme s szép és érdemes élni.

IV.

Ha jól kilép az ember [°]₁<tiz> ^m<kilenc> ^v<tiz> perc alatt eljuthat a gimnáziumtól Novák Antal [°]<házáig> ^v<házához,> mely a városerdőtől északkeletre van. De az utat kényelmesen sétálva is megtehetjük «[...] egy» negyedóra alatt. Novák többször lemerte s azt is tudta, hány katonalépés.

Most inkább ballagott, mint iparkodott s nemsokára feltűnt egyemeletes háza, melyet négy magyar holdnyi «[...]» gyümölcsös vett körül s [°]<barnára> ^v<a barnára> festett [°]<léckerítés> ^v<kerítés,> melyre [°]<eleven sövényül> ^v<gyepűül> körös körül bodza [°]<hajlott,> ^v<hajlik,> nehéz illatot terjesztve.

A takaros, vastagfalú, régimódi ház úgy épült, hogy csak két ablaka nézett egy uccáskára, a két első emeleti ablak, a [°]<járdától> ^v<járdához> alig valamivel többre, mint egy méterre, mert a ház az ucca szintje alatt mélyen feküdt, az emelet is alacsony volt, a földszinti szobák pedig annyira lesüppedtek, hogy falaik pince híján átnedvesedtek és ők maguk nem is lakták. A kisuccáról nem lehetett bejárni, csak a kerten át, a [°]<léckerítés ajtaján,> ^m<léckerítés kapuján,> ^v<kerítés kapuján,> mely egy tágasabb uccára «tekintett» nyílt.

Innen [°]<látható volt az egész telek.> ^m<az egész telek látható volt.> ^v<már az egész telek látható volt.>

[°]<Egy lucfenyővel> ^v<Lucfenyővel> szegett hosszú, egyenes út vezetett a házhoz, melyre «*körisek borultak*» [°]<jávorfák> ^v<gesztenyefák> borultak, majdnem eltakarva a felső [°]<ablakokat, de a lécajtóból> ^v<ablakokat. A kaputól> azonnal szembe ötlött egy [°]<üveges-zöld, hatalmas veranda> ^v<hatalmas üveges-veranda> is, mely valamit kiugrott a földszinti lakás elé. Középuitt «*még a régi*» [°]<puszpánggal, nádasokkal> ^v<puszpángokkal> diszített gyepágyban [°]<még nem-virágzó rózsatők> ^v<rózsatők> vártak a nyárra, karóikra támaszkodva. [°]<Lenn a földön «*árvácskák borzongtak*» sok-sok *árvácska borzongott, sötét bársonyköntösben, halk gyászszal. Baloldalt a*» ^v<Baloldalt> konyhakert terült el, mely ellátta Novák Antal háztartását. Káposztát, tököt, uborkát, fokhagymát természetettek itt, hüvelyes veteményeket, [°]<burgonyát, még> ^v<még>

IV.

Ha jól kilép az ember,¹ tíz perc alatt eljuthat a gimnáziumtól Novák Antal házához, mely a városerdőtől északkeletre van. De az utat kényelmesen sétálva is megtehetjük negyedóra alatt. Novák többször lemérte s azt is tudta, hány katonalépés.

Most inkább ballagott, mint iparkodott s nemsokára feltűnt egyemeletes háza, melyet négy magyar holdnyi gyümölcsös vett körül s a barnára festett kerítés, melyre körös-körül bodza² hajlik, nehéz illatot terjesztve.

A takaros, vastag falú, régimódi ház úgy épült, hogy csak két ablaka nézett az³ utcácskára, a két első emeleti ablak, a járdához alig valamivel többre, mint egy méterre, mert a ház az utca szintje alatt mélyen feküdt, az emelet is alacsony volt, annyira, hogy a földszinti szobák falai pince⁴ híján átnedvesedtek és ők maguk nem is lakták. A kisutcáról nem lehetett bejárni, csak a kerten át, a kerítés kapuján, mely egy tágasabb utcára nyílt.

Innen már az egész telek látható volt.

Lucfenyőkkal szegett hosszú, egyenes út vezetett a házhoz, melyre gesztenyefák borultak, majdnem eltakarva a felső ablakokat.

A kaputól szembeötlött egy⁵ hatalmas üveges veranda is, mely valamit kiugrott a földszinti lakás⁶ elé. Középpütt puszpángokkal díszített gyepágyban rózsatők vártak a nyárra, karóikra támaszkodva. Baloldalt konyhakert terült el, mely ellátta Novák Antal háztartását. Káposztát, tököt, uborkát, fokhagymát természetettek itt, hüvelyes

¹ [K,:] ember

² [K,:] melyre gyepűül körös körül bodza [PH:] melyre gyepűül körös-körül bodza [AS1:] melyre gyepűül körös-körül bodza

³ [K,] egy

⁴ [K, PH:] volt, a földszinti szobák pedig annyira lesüppedtek, hogy falaik pince

⁵ [K,] felső ablakokat. [nincs úb] A kaputól azonnal szembe ötlött egy [PH, AS1:] felső ablakokat. [úb] A kaputól azonnal szembe ötlött egy [AS2:] felső falakat. [sh.] [úb] A kaputól szembeötlött egy

⁶ [PH:] földszint ilakás [!]

bazsalikomot [°]és kakukfüvet is.> ^vis.> A régi, csigás kút közelében egy kis, elhanyagolt épület látszott, a mosókonyha.

Maga a kert zimankós, decemberi és februári napokon, mikor a gallyak roskadoztak a hó terhe alatt, nem volt [°]ilyen> ^vily> vadregényes, mint most. Virágban állott a nagy gyümölcsös. A [°]barackfák, meggyfák,> ^vbemeszelt barackfák,> ringlófák, mandulafák [°]mind fehérlettek,> ^vfehérlettek,> a szirmok hózivatarában s a [°]«barack» «feh» kék virágpihék> ^vvirágpihék> «mesebeli hópehelyként pilin> egy fuvalomtól elkapva mesebeli hópehelyként pilinkéltek alá a már nagy fűbe, pitypangok, pásztortáskák közé. Cseresznyefák görnyedeztek nászi ruhájukban, melyet bő, fehér [°]szoknya módján> ^vszoknyaként> teritettek terebélyes termetükre. [°]Menyaszonyokhoz [!] hasonlítottak azok a fák és fiatal, áldott anyákhoz. Hátulról> ^vFiatal, áldott anyákhoz hasonlítottak. [b]

Hátulról [°]a lombok> ^vlombok> zúgása hallott, sejtetve, hogy milyen mély a kert, mely a ház mögött, a lucfenyőkkel szegett út mentén lefutott a telek lábjaig, [!] a haragos-zöld vadszöllővel függönyözött falig. Ez volt a kert nagyobbik része. Itt [°]körisek, jávorfák suttogtak és diófák, melyek ide csalogattak> ^mdiófák suttogtak [...] terebélyesedtek, ezek ide csalogattak> ^vdiófák terebélyesedtek, ide csalogatva> egy [°]kis mókust is, mely olykor> ^vmókust is, mely> föl-fölbukkant vörnyeges farkával az ágakon. Aztán következett a kert vége, [°][...] gazzal vert ösvénykéig,> ^vgazzal vert ösvénykéivel,> egy kőpadig meg egy kiszáradt szökőkútig, hol [°]körisek és jávorfák> ^mkörisek, jávorfák> ^vjávorfák> hajoltak össze s rekkenő melegben is pár fokkal lehűtötték a levegőt, úgy hogy itt mindig nyirkos [°]volt és> ^mvolt,> ^vvolt és> sötét.

Novák a [°]léckerítés> ^vgyepű> mellett ballagva föltekintett a derült égbe, melyen egyetlen foltnyi felhő sem mutatkozott s egyszerre megpillantotta «magasan fo» «fönn» a levegőben, a leányát.

Hilda magasan röpült, fönn a gyümölcsfák koronája fölött. Átölelve a hinta kötelét, hátravetett fejjel, magasszárú cipőinek orrát

veteményeket, még bazsalikomot is. A régi, csigás kút közelében kis,⁷ elhanyagolt épület látszott, a mosókonyha.

Maga a kert zimankós, decemberi és februári napokon, mikor a gallyak roskadoztak a hó terhe alatt, nem volt ily vadregényes, mint most. Virágban állott a gyümölcsös.⁸ A bemeszelt barackfák, ringlófák, mandulafák fehérlettek⁹ a szirmok hózivatarában s a virágpihék egy fuvalomtól elkapva mesebeli hópelyként pilinkéltek alá a már nagy fűbe, pitypangok, pásztortászkák közé. Cseresznyefák görnyedeztek nászi ruhájukban, melyet bő, fehér szoknyaként terítettek terebélyes termetükre. Fiatal, áldott anyákhoz hasonlítottak.

Hátulról lombok zúgása hallott, sejtetve, hogy milyen mély a kert, mely a ház mögött, a lucfenyőkkel szegett út mentén lefutott a telek lábáig, a haragoszöld vadszőlővel függönyözött¹⁰ falig. Ez volt a kert nagyobbik része. Itt diófák terebélyesedtek, idecsalogatva egy mókust is, mely föl-fölbukkant vörnyeges farkával az ágakon. Aztán következett a kert vége, gazzal vert ösvénykéivel, egy kőpadig¹¹ meg egy szökőkútig,¹² hol jávorfák hajoltak össze s rekkenő melegben is pár fokkal lehűtötték a levegőt, úgyhogy itt mindig nyirkos volt és sötét.

Novák a kerítés¹³ mellett ballagva¹⁴ föltekintett a derült égbe, melyen egyetlen foltnyi felhő se¹⁵ mutatkozott s egyszerre megpillantotta a levegőben¹⁶ a leányát.

Hilda magasan röpült, fönna a gyümölcsfák koronája fölött. Átölelve a hinta kötelét,¹⁷ hátravetett fejjel szelte a levegőt, magas szárú

⁷ [K., PH:] közelében egy kis,

⁸ [K., PH, AS1:] a nagy gyümölcsös.

⁹ [K.,:] fehérlettek,

¹⁰ [K., PH, AS1:] függönyözött

¹¹ [PH, AS1:] kőpadig,

¹² [K., AS1:] egy kiszáradt szökőkútig, [PH:] egy kiszáradt szökőkútig,

¹³ [K., AS1:] gyepe [PH:] gyepe

¹⁴ [PH:] ballagva,

¹⁵ [K., PH, AS1:] sem

¹⁶ [K.,:] levegőben,

¹⁷ [AS1:] kötelét

kisleányosan fölfelé tartva szelte a ^é<levegőt s egészen odaadta magát az örvénylő szédületnek.> ^v<levegőt.> Száját ^é<kissé kinyitotta,> ^v<kinyitotta,> mintha inna valamit. Hol lebukott a ^é<kerítés> ^m<léckerítés> ^v<kerítés> alá, hol ^é<fölszállt «s föl», belevesztett a világba> ^v<fölszállt> s fokozta az iramot, hogy még jobban érezze azt a kéjes viszketést, mely lábától az agyvelejéig ^é<hatott.> ^v<bizsereg.> Egészen odaadta magát az örvénylő szédületnek.

A hinta kenetlen kapcsai jajgattak.

Novák elkomolyodott. ^é<[...] még hallotta az ütemes nyikorgást, «[...] hirtel» majd az lassult, hirtelen> ^v<Az ütemes nyikorgás lassult,> megszűnt. Hilda, ki tudta, hogy apja nem szereti a szilaj hintázást, úgy látszik, észrevette, hogy jön. Mire a kapuhoz ért, leánya már csak álmatagon lógázza magát.

– Apus – kiáltott feléje – kezed csókolom.

Leugrott a hinta előtti gyöpre, rendezte ^é<haját, apjának> ^v<haját. Apjának> kezét csókolt.

– Szervusz, kislányom – mondta Novák «és».

Megcsókolta, gyöngéden.

– Hogy vagy? – kérdezte.

– Jól.

«Gyors» Vontatottan beszélgettek, olyan hangon, melynek a szokás adta meg ^é<az ütemét.> ^v<ütemét.>

– Nem járt itt senki?

– Senki.

Novák körülnézett.

– Flóri néni ^é<sem?> ^v<se?>

– Az ^é<sem.> ^v<se.>

– Te ^é<sem voltál sehol?> ^m<se voltál sehol?> ^v<se voltál sehol – állítóan, kérdés nélkül.>

– Sehol.

– Mit csináltál?

– Olvastam.

cipőinek orrát kisleányosan föltartva. Száját¹⁸ kinyitotta, mintha innék¹⁹ valamit. Hol lebukott a kerítés alá, hol fölszállt s fokozta az iramot, hogy még jobban érezze azt a kéjes viszketetést, mely lábától agyvelejéig²⁰ bizsereg. Egészen odaadta magát az örvénylő szédületnek.

A hinta kenetlen kapcsai jajgattak.

Novák elkomolyodott. Az ütemes nyikorgás lassult, megszűnt. Hilda, ki tudta, hogy apja nem szereti a szilaj hintázást, úgy látszik, észrevette, hogy jön. Mire a kapuhoz ért, leánya már csak álmatagon lógázta magát.

– A hinta kiáltott feléje – kezded csókolom.

Leugrott a hinta előtti gyöpre, rendezte haját. Kezet²¹ csókolt.

– Szervusz, kislányom – mondta Novák.

Megcsókolta²² gyöngéden.

– Hogy vagy? – kérdezte.

– Jól.

Vontatottan beszélgettek, oly²³ hangon, melynek a szokás adta meg ütemét.

– Nem járt itt senki?

– Senki.

Novák körülnézett.

– Flóri néni se?

– Az se.

– Te se voltál sehol – állítóan, kérdés nélkül.

– Sehol.

– Mit csináltál?

– Olvastam.

¹⁸ [K,] fejjel, magasszárú cipőinek orrát kisleányosan fölfelé tartva szelte a levegőt. Száját [PH:] fejjel, szelte a levegőt, magasszárú cipőinek orrát kisleányosan föltartva. Száját

¹⁹ [K, PH:] inna

²⁰ [K,] lábától az agyvelejéig

²¹ [K, PH, AS1:] haját. Apjának kezét

²² [K, PH, AS1:] Megcsókolta,

²³ [K,] olyan

– Mért vagy oly rekedt?

Hilda ^é<köhögött.> ^v<köszörülte torkát.>

– Nem vagyok rekedt.

– Mérted magad?

^é<- Harminchatnyolc – szólt Hilda. Lázmérőre> ^v<- Harminchatkilenc – szólt és a lázmérőre> mutatott, mely bádogtokjából kivéve a hinta melletti padon csillogott, ^é<üvegfényel.> ^v<üveg-fényel.> ^é<[úb] – Szájon? [úb] – Szájon. [úb] – Helyes.> ^v<[úb]

– Helyes.> Szóval a tegnapi...

– Szénaláz volt – egészítette ki a lány. ^é<[úb] Novák> ^m<[úb] Hilda nem volt egészséges teljesen, tavasszal mindig megkapta a szénalázatot. [úb] Novák> ^m<[úb] Hilda teljesen egészséges volt, de tavasszal rendszeren megkapta a szénalázatot. [úb] Novák> ^v<[úb]

Hilda tavasszal rendszeren megkapta a szénalázatot.

Novák> megveregette ^é<az arcát.> ^v<arcát.>

– Csak ne hevülj föl ennyire. «Aggódó,» Vigyázz magadra.

Ránézett leányára. ^é<Novák> ^v<A tanár> arcán «[...] szeretet» aggodó [!] szeretet tükröződött ^é<de olyan fürkész figyelem is,> ^v<s oly fürkész figyelem,> melyet az iskolában sem mutatott. A legkedvesebbre tekintett, ki az övé.

– Milyen ^é<rendetlen vagy. Kislány, nagylány. Lompos vagy.> ^m<lompos vagy. Kislány, nagylány.> ^v<rendetlen vagy. Kislány, nagylány. Lompos vagy.> Nem szégyeled magad?

Hilda ^é<szoknyájához> ^v<a szoknyájához> kapott, kissé ^é<emelve> ^v<fölemelve> megigazitotta a gumi-harisnyakötőt, ^é<fölhúzta> ^v<húzogatta> harisnyáját, mely ráncokat vetett.

Pillanatra fölillant térdéből egy fehér foltocska. Majd szépalakú lábikráján kifeszült a harisnya, szoborrá formálva a kecses húst.

– Mindig ^é<elhanyagolt> ^v<ilyen elhanyagolt> vagy – «szólt [...]» pirongatta ^é<az apja> ^v<apja> s rosszalóan félrenézett.

– Mért vagy oly rekedt?
Hilda köszörülte a torkát.²⁴

– Nem vagyok rekedt.

Novák²⁵ megveregette arcát.

– Csak ne hevülj föl ennyire. Vigyázz magadra.

Ránézett leányára. A tanár arcán aggódó szeretet tükröződött oly fürkész figyelem, melyet az iskolában se²⁶ mutatott. A legkedvesebbre tekintett, ki az övé.

– Milyen rendetlen vagy. Kislány, nagylány. Lompos vagy. Nem szégyelled magad?

Hilda szoknyájához²⁷ kapott, kissé fölemelve megigazította a gumi harisnyakötőt.

Egy pillanatra²⁸ fölillant térdéből egy fehér foltocska. Majd szép alakú lábikráján kifeszült a harisnya, szoborrá formálva a kecses húst.

– Mindig ilyen elhanyagolt vagy – pirongatta apja s rosszállóan félrenézett.

²⁴ [K., PH, AS1:] köszörülte torkát.

²⁵ [K.,:] rekedt. [úb] – Mérted magad? [úb] – Harminchatkilenc – szólt és a lázmérőre mutatott, mely bádogtokjából kivéve a hinta melletti padon csillogott, üveg-fénnyel. [úb] – Helyes. Szóval a tegnapi... [úb] – Szénaláz volt – egészítette ki a lány. [úb] Hilda tavasszal rendesen megkapta a szénalázat. [úb] Novák [PH:] rekedt. [úb] – Mérted magad? [úb] – Harminchatkilenc – szólt és a lázmérőre mutatott, mely bádogtokjából kivéve a hinta melletti padon csillogott, üveg-fénnyel. [úb] – Helyes. Szóval a tegnapi... [úb] – Szénaláz volt – egészítette ki a leány. [úb] Hilda tavasszal rendesen megkapta a szénalázat. [úb] Novák

²⁶ [K., PH, AS1:] sem

²⁷ [K., PH, AS1:] Hilda a szoknyájához

²⁸ [K., AS1:] a gumi-harisnyakötőt, húzogatta harisnyáját, mely ráncokat vetett. [úb] Pillanatra [PH:] a gumi-harisnyakötőt, húzogatta harisnyáját, mely ráncokat vetett. [úb] Pillanatra

Az ^é<árvalány> ^v<anyátlan lány> elhanyagoltsága volt ez, kire akárhogy is ügyelnek, ^é<mindig rendetlen> ^v<rendetlen.> Novák ezt ^é<már régen észrevette, [...] rögtön akkor, mikor> ^m<régen észrevette, már akkor, mikor> ^m<régen észrevette. Hilda már akkor lerongyolódott, mikor> ^v<rég megfigyelte. Hilda már akkor lerongyolódott, mikor> boldogult felesége megbetegedett s egyik szanatóriumból másikba ^é<ment. Hilda [...] alatt [...] alatt [...]. [úb] Lenn a verandánál Gergely köszönt,> ^m<került. Hilda [...] alatt [...]. [úb] Lenn a verandánál Gergely köszönt,> ^v<került. [úb]

Gergely köszönt a konyhakertből,> ki ^é<már hazaért az iskolából és> ^m<hazaért már az iskolából s> ^v<már hazaért az iskolából s> ^é<ingújjban [...] így gyomlálta a kertet.> ^m<még a konyhakertben kapált.> ^v<itt ingújjban kapált.> Az iskolaszolga ^é<Novákné halála óta náluk> ^v<náluk> lakott, egy földszinti szobában, segített a háztartás körül, ^é<[...], minnek> ^v<minek> ellenében ősszel diót, almát kapott, pár szütyő mákot.

– Menjünk be – mondta Novák átölelve Hilda fejét. Gyerünk ebédelni. Éhes vagyok.

A ^é<veranda kőköcskőin csillogott a május, melyet az üveglakok megsokszoroztak. Már terítve volt a nagy gömbölyű asztalon,> ^v<verandán terítve volt a gömbölyű asztal,> két személyre. Szemben a ^é<házajtóval Hildának, háttal a házajtóval> ^m<házkapuval Hildának, háttal a házkapuval> ^v<kapuval Hildának, háttal a kapuval> Nováknak. A harmadik hely, közöttük, ^é<üres, már hat éve s mindig hiányzott az, ki ott ült.> ^m<üres, [!] volt már hat éve s mindig hiányzott az, ki velük ott ült.> ^m<üres, [!] volt már hat éve, még mindig hiányzott az, ki velük ott ült.> ^v<üres, [!] volt már hat éve.>

Egy kisasztalkán, a sarokban, három süvegcsukor állott, kék papírba pakolva, ^é<spárgával átkötött, [...] három> ^v<három> palack malagaaszú, egy szalmafonatos üveg, valami pálinka, ^é<nedves, ízes datolya egy papircsipkés skatulyában> ^v<papircsipkés skatulyában nedves, ízes datolya> s egy doboz szivar, szalaggal átkötve.

– Mi ez? – kérdezte Novák ^é<a leányától.> ^m<leányától.> ^v<a leányától.>

– Neked küldték.

Az anyátlan lány elhanyagoltsága volt ez, kire akárhogy is ügyelnek, rendetlen. Novák ezt rég megfigyelte. Hilda már akkor lerongyolódott, mikor boldogult felesége megbetegedett s egyik szanatóriumból a másikba²⁹ került.

Gergely köszönt a konyhakertből, az iskolaszolga, ki³⁰ már ha zaért az iskolából s itt ingujjban kapált.

Az³¹ iskolaszolga náluk lakott, egy földszinti szobában, segített a háztartás körül, minek ellenében ősszel diót, almát kapott, pár szütyő mákot.

– Menjünk be,³² – mondta Novák,³³ átölelve Hilda fejét. – Gyerünk³⁴ ebédelni. Éhes vagyok.

A verandán terítve volt a gömbölyű asztal, két személyre. Szemben a kapuval³⁵ Hildának, háttal a kapuval Nováknak. A harmadik hely közöttük üres volt,³⁶ már hat éve.

Egy kisasztalkán, a sarokban három palack malagaaszú állott, egy³⁷ szalmafonatos üveg, valami pálinka, papírcsipkés skatulyában nedves, ízes datolya s egy doboz szivar, szalaggal átkötve.

– Mi ez? – kérdezte Novák a leányától.

– Neked küldték.

²⁹ [K,:] szanatóriumból másikba

³⁰ [K,, PH, AS1:] konyhakertből, ki

³¹ [K,:] kapált. [nincs úb] Az [PH, AS1:] kapált. [úb] Ez az

³² [K,:] be

³³ [K,:] Novák

³⁴ [K,, PH, AS1:] fejét. Gyerünk

³⁵ [PH, AS1:] kapuval,

³⁶ [K,:] hely, közöttük, üres, [!] volt [PH:] hely, közöttük, üres volt,

³⁷ [K,:] sarokban, három süvegcsukor állott, kék papírba pakolva, három palack malagaaszú, egy [PH, AS1:] sarokban három palack malagaaszú állott, egy

– Kicsoda?

Hilda rámutatott a névjegyre, melyet az üveg szalmafonatába dőfték.

Novák elolvasta: „Liszner Kálmán.”

– Májusi ajándék – szólt Hilda. Május elseje van.

Az öreg fűszeres évente többször «*hálából, a lekenyerezés minden szándéka nélkül*» ajándékkal kedveskedett a tanároknak, kik az ő rossz, haszontalan fiával vesződtek«,». Hálából, a [°]_°<lekenyerezés minden> ^v_°<vesztegetés> szándéka nélkül a tanári kar minden «*gye*» egyes tagjának [°]_°<küldött,> ^v_°<küldött ilyesmit,> azoknak is, kik Vilit nem azintották. Mindössze azt óhajtotta az apa, hogy – amint kifejezte magát – „fölvívja a tanár urak figyelmét «*arra a gonosz lurkóra*» s megkérje őket, hogy fogják esztrengába azt a gonosz lurkót és embert faragjanak belőle.” Fóris «*következetesen vissz*» egyszer és mindenkorra visszautasította, de a tanárok egy része [°]_°<mégis elfogadta, közönyből, tapintatból.> ^v_°<közönyből, tapintatból elfogadta.> Nyerge Lázár mindig. Novák Antal csak egyszer, mikor Vili még alsóbb osztályba járt. [°]_°<Most> ^v_°<[b]

Most> megbotránkozott.

– Ezt azonnal vissza kell küldeni.

– Miért?

– Csak. Nem szeretem az ilyent.

– Rosszul tanul?

– Nem – válaszolta Novák kitérően, ki még leánya előtt sem nyilatkozott a diákok tanulmányi előmeneteléről, lévén az hivatalos titok. De minek ez? Izléstelenség. Nem torkoskodtál belőle?

– Dehogy – szólt Hilda.

– Kicsoda?

Hilda rámutatott a névjegyre, melyet az üveg szalmafonatába dőftek.

Novák elolvasta: „Liszner Kálmán”.³⁸

– Májusi ajándék,³⁹ – szólta Hilda. – Május⁴⁰ elseje van.

Az öreg fűszeres évente többször ajándékkal kedveskedett a tanároknak, kik az ő rossz, haszontalan fiával vesződtek. Hálából, a vesztegetés szándéka nélkül,⁴¹ a tanári kar minden egyes tagjának küldött ilyesmit, azoknak is, kik Vilit nem tanították. Mindössze azt óhajtotta az apa, hogy – amint kifejezte magát – „fölhívja a tanár urak figyelmét s megkérje őket, hogy fogják esztrengába azt a gonosz lurkót, faragjanak embert belőle”.⁴² Főris egyszer és mindenkorra visszautasította, de a tanárok⁴³ egy része közönyből, tapintatból,⁴⁴ elfogadta. Nyerge Lázár mindig. Novák Antal csak egyszer, mikor Vili még alsóbb osztályba járt.

Most megbotránkozott.

– Ezt azonnal vissza kell küldeni.

– Miért?

– Csak. Nem szeretem az ilyesmit.⁴⁵

– Rosszul tanul?

– Nem,⁴⁶ – válaszolta Novák kitérően, ki még leánya előtt se⁴⁷ nyilatkozott a diákok tanulmányi előmeneteléről, lévén az hivatalos titok. – De⁴⁸ minek ez? Ízléstelenség. Nem torkoskodtál belőle?

– Dehogya – szólta Hilda.

³⁸ [K., PH, AS1:] Kálmán.”

³⁹ [K.,:] ajándék

⁴⁰ [K., PH, AS1:] Hilda. Május

⁴¹ [K.,:] nélkül

⁴² [K.,:] lurkót és embert faragjanak belőle.” [PH, AS1:] lurkót, faragjanak embert belőle.”

⁴³ [AS2:] tanárok [sh.]

⁴⁴ [K.,:] tapintatból

⁴⁵ [K., PH, AS1:] ilyent.

⁴⁶ [K.,:] Nem

⁴⁷ [K., PH, AS1:] sem

⁴⁸ [K., PH, AS1:] titok. De

Három ^e<datolyát evett.> ^m<datolyát «meg» megevett.> ^v<datolyát evett.>

– Hivd ^e<azonnal> ^v<ide> Gergelyt.

Az iskolaszolgának meghagyta, hogy ^e<nyomban vigye> ^v<vigye> vissza s mondja meg az öreg Lisznernek, hogy a tanár úr igen köszöni, de legnagyobb sajnálatára nem fogadhatja el. Magában ^e<pedig elhatározta,> ^v<elhatározta,> hogy alkalomadtán ^e<majd szól> ^v<beszól> a kereskedőhöz s ^e<kiméletesen megmagyarázza,> ^v<megmagyarázza,> hogy ^e<az ilyesmire> ^v<erre> nincs szükség, ő minden diákjával ^e<egyformán> ^v<egyaránt> szívesen ^e<foglalkozik, csak tanuljanak és tudjanak minden leckét, akkor rendben van minden.> ^m<foglalkozik csak tanuljanak és tudjanak minden leckét, akkor rendben van minden.> ^m<foglalkozik, csak tanuljanak, tudjanak.> ^v<foglalkozik, csak tanuljanak, tudjanak, akkor rendben van minden.> Vilit különben sohasem buktatta meg. Nincs mitől tartania.

Gergely belenyalábolta a holmikát egy füleskosárba, máris vitte.

– ^e<Kár> ^m<Kár érte> ^v<Kár> – «szólt» mondta Hilda.

– Majd veszek neked, kislányom. Datolyát akarsz?

– Nem.

– No majd kapsz datolyát. ^e<Tudom,> ^v<Banánt, banánt. Tudom,> azt szereted. Menjünk ebédelni. Mari – kiáltott Novák az öreg szakácsnőnek.

Mari a konyhában lábasai, csuprai között dörmögött. Kövér, nem egészen tiszta nő ^e<volt ez,> ^v<volt,> kit még a ^e<«régi a» boldogult> ^v<néhai> asszony hozott ide szüleitől, mikor tizenhét évvel ezelőtt férjhez ment. Azóta itt ragadt, mint házibútor. Elborultan, magányosan éldegélt konyhájában, honnan nem szeretett kimozdulni, az ő birodalmában, hova nem engedett látogatókat, még a háziakat sem, kiket az asszony halála után ^e<leszidott, szembe> ^v<szembe> korholt a rendtelenségük miatt ^e<s> ^v<és> magázott. Többször értésükre adta, hogy ő itt már nem törődik semmivel,

Három datolyát evett.

– Hívd ide Gergelyt.

Az iskolaszolgának meghagyta, hogy vigye vissza s mondja meg az öreg Lisznernek, hogy a tanár úr igen köszöni, de legnagyobb sajnálatára nem fogadhatja el. Magában elhatározta, hogy alkalomadtán beszél a kereskedőhöz s megmagyarázza, hogy erre nincs szükség, ő minden diákjával egyaránt szívesen foglalkozik, csak tanuljanak, tudjanak, akkor rendben van minden. Vilit különben sohase buktatta meg.

Gergely⁴⁹ belenyalábolta a holmikát egy füles kosárba, máris vitte.

– Kár⁵⁰ – mondta Hilda.

– Majd veszek neked, kislányom. Datolyát akarsz?

– Nem.

– No majd kapsz datolyát. Banánt, banánt. Tudom, azt szereted. Menjünk ebédelni. Mari!⁵¹ – kiáltott Novák az öreg szakácsnőnek.

Mari a konyhában lábasai, csuprai között dörmögött. Kövér, nem egészen tiszta nő volt, kit még a néhai asszony hozott ide szüleitől, mikor tizenhét évvel ezelőtt férjhez ment. Azóta itt ragadt, mint házibútor. Elborultan, magányosan éldegélt konyhájában, ahonnan⁵² nem szeretett kimozdulni, az ő birodalmában, ahova⁵³ nem engedett látogatókat, még a háziakat sem, kiket az asszony halála után korholt⁵⁴ a rendetlenségük miatt és magázott. Többször értésükre adta, hogy ő itt már nem törődik semmivel, tőle fölfordulhat ez a

⁴⁹ [K., PH, AS1:] Vilit különben sohasem buktatta meg. Nincs mitől tartania. [úb] Gergely [AS2:] Vilit különösen [sh.] sohase buktatta meg. [úb] Gergely

⁵⁰ [PH:] Kár,

⁵¹ [K., PH, AS1:] Mari

⁵² [K., PH, AS1:] honnan

⁵³ [K., PH, AS1:] hova

⁵⁴ [K., PH, AS1:] után szembe korholt

tőle fölfordulhat ez a bolond ház, de azért nem «[...]» tartotta érdemesnek helyet változtatni, maradt, az otthoniak pedig alá vetették magukat szeszély«én»einek, mert kitűnően főzött. Bálványa még mindig a régi nagysága volt, ki [°]<oly szépen> ^v<szépen> énekelt, zongorázott s meghalt [°]<fiatalon, tüdővészben. Miatta könnyörült meg rajtuk.> ^v<fiatalon.>

Loncsos szoknyaival kijött a konyhából s morcolva barátságatlan arcát [°]<kiöntötte a húslevest a két tálba.> ^v<a húslevest a két tányérba öntötte.>

Novák [°]<dolgozószobájába tartott, melyhez három barnára festett falépcsőn kellett lemenni. A lakásban arca> ^v<a dolgozószobájába ment. Arca> egy árnyalattal elsötétült. Ebben a házban, melyet hozományul kapott, még mindig minden a feleségére emlékeztette, a tárgyak [°]<[...] s az a vetetlen ágy, melyben meghalt> ^m<s az a vetetlen ágy is, melyben az asszony meghalt> ^v<s az az ágy is, melyben az asszony meghalt> egy novemberi hajnalon. A szalónban lógott [°]<egy> ^v<a képe. [°]<Egy [...], ábrándos asszony nézett rá. Azt> ^m<Egy [...], ábrándos hölgy nézett rá. Azt> ^m<Egy [...], ábrándos hölgy nézett le onnan. Azt> ^v<Azt> beszéltek, hogy utolsó években nem szerette az urát, mindenkivel udvaroltatott s egy fiatal [°]<emberrel,> ^v<orvossal,> kít a «szanátor» szanatóriumban ismert meg, viszonya [°]<is volt.> ^v<volt.> «Annyi bizonyos, hogy ez a fiatalember» Hogy mi ebből az igaz, azt senkisé tudta. [°]<Annyi bizonyos, hogy a fiatalember az> ^v<A fiatal orvos az> asszonyt halálos ágyán többször [!] meglátogatta, de pár évre rá ő is [°]<meghalt, tüdővészben.> ^v<meghalt.>

[°]<Mindig átviharzott Novák elméjén, míg kezéről a tintapecséteket> ^v<Novák, hogy a tintapecséteket> horzsolókövel [°]<mosta. Már nem fájt annyira, mint régen, de még az évek hatalma sem tudott egészen «megsemmisíteni» megsemmisíteni. [!] [...] «jött ki az asztalhoz» ült az asztalhoz.> ^m<súrolta. Már nem fájt annyira, mint régen, de még az évek hatalma sem tudott egészen megsemmisíteni. [!] [...] ült az asztalhoz.> ^m<lemosta. Már nem fájt annyira, mint régen, de a seb még évek után sem tudott egészen behegedni. [...] ült az asztalhoz.> ^v<ledörzsölte kezéről, az asztalhoz ült.>

bolond ház. Bálványá⁵⁵ még mindig a régi nagysága volt, ki szépen énekelt, zongorázott s meghalt,⁵⁶ fiatalon.

Loncsos szoknyáival kijött a konyhából s barátságtalan szemöldökét morcolva a⁵⁷ húslevest a két tányérba öntötte.

Novák a dolgozószobájába ment. Arca egy árnyalattal elsötétült. Ebben a házban, melyet hozományul kapott, még mindig minden a feleségére emlékeztette, a tárgyak s az az ágy is, melyben az asszony meghalt egy novemberi hajnalon. A szalonban lógott a képe. Azt beszéltek, hogy utolsó években nem szerette az urát, mindenkivel udvaroltatott s egy fiatal orvossal, kit a szanatóriumban ismert meg, viszonya volt. Hogy mi ebből az igaz, azt senki se⁵⁸ tudta. A fiatal orvos az asszonyt halálos ágyán többször meglátogatta, de pár évre rá ő is meghalt.

Novák, hogy a tintapecsétet horzsolókövel ledörzsölte kezéről, az asztalhoz ült.

⁵⁵ [K,] ház, de azért nem tartotta érdemesnek helyet változtatni, maradt, az otthoniak pedig alá vetették magukat szeszélyeinek, mert kitűnően főzött. Bálványá [PH:] ház, de azért nem tartotta érdemesnek helyet változtatni, maradt, az otthoniak pedig alávetették magukat szeszélyeinek, mert kitűnően főzött. Bálványá

⁵⁶ [K,] meghalt

⁵⁷ [K,] s morcolva barátságtalan arcát a [PH, AS1:] s morcolva barátságtalan szemöldökét, a

⁵⁸ [K, PH, AS1:] senkisé

Hildát kereste. Az a lány mindig eltűnik. Valahonnan a kertből bukkant elő.

– Kihül a levesed – figyelmeztette Novák, ki már étvágygal kanalazta, kissé szürcsölvé. Egyél.

– Igen.

Marhahúst hoztak be, burgonyával, paradicsom-mártással.

Hilda vett egy kanál ^é<mártást és> ^v<mártást,> szétkenete tányérjába. Festett vele, a porcellánra, tájképeket. Apja megintette:

– Mért nem eszel?

– Eszem.

– Ez egészséges – biztatta az apja s villájára tűzött egy burgonyát – tápláló.

– Nincs étvágyam – panaszkodott Hilda.

– Bizonyára megint jóllaktál.

Hilda délelőtt ^é<tökmagot> ^v<szentjánoskenyeret> rágcsált, mely illó olajával csiklandta orrát. Általában kedvelte «*az ilyesmiket*» a gyermekételeket: az édesgyökeret, ^é<a szentjánoskenyeret, a tejberizst> ^v<a tejberizst> sok fahéjjal, meg a madártejét, mely sárga felületén tojáshabok pöttyeit ringatja. Undorodott a főzéstől, de ezeket maga kotyvasztotta, saját izlése szerint. Reszelt csokoládéval szórta meg a sárgadinnye gerezdjeit, az almát leöntötte fekete-kávéval. ^é<Ezek> ^m<[bj] A nyalánkságok> ^v<[bj] Ilyen nyalánkságok> izgatták inyét, ^é<talán azért> ^v<azért> is, mert tilosak s apja szigorúan örködött, hogy ne rontsa ^é<étvágját és> ^v<étvágját,> csak a rendes ^é<étkezési időn> ^v<étkezési időn> egyék. ^é<Ő azonban suttyomban> ^v<Suttyomban> valóságos kis raktárat tett félre magának a kamra egy ^é<polcán drótburával beborítva. Ez> ^v<polcán, drótburával beborítva. [b]

Ez> volt a babakoszt. A kisbaba babakosztot kívánt.

A tésztához alig nyúlt hozzá.

– Nem jó? – ^é<kérdezte> ^m<vallatta> ^v<érdeklődött> Novák.

– ^é<Karbolszagú.> ^v<Karbolicú.>

– Csacsi – felelte az apja mosolyogva.

Hildát kereste. Az a lány mindig eltűnik. Valahonnan a kertből bukkant elő.

– Kihűl a levesed – figyelmeztette Novák, ki már étvággal kanalazta, kissé szürcsölvé. – Egyél.⁵⁹

– Igen.

Marhahúst hoztak be⁶⁰ burgonyával, paradicsommártással.

Hilda vett egy kanál mártást, szétkenete tányérjába. Festett vele a porcelánra, tájképet.⁶¹ Apja megintette:

– Miért⁶² nem eszel?

– Eszem.

– Ez egészséges – biztatta az apja s villájára tűzött egy burgonyát – tápláló.

– Nincs étvágyam – panaszkodott Hilda.

– Bizonyára megint jóllaktál.

Hilda délelőtt szentjánoskenyeret rágcsált, mely illó olajával csiklandta orrát. Általában kedvelte a gyermekételeket: az édesgyökeret, a tejberizst sok fahéjjal, meg a madártej, mely sárga felületén tojáshabok pöttyeit ringatja. Undorodott a főzéstől, de ezeket maga kotyvasztotta, saját ízlése szerint. Reszelt csokoládéval⁶³ szórta meg a sárgadinnye gerezdeit, az almát leöntötte feketekávéval. Ilyen nyálánkságok izgatták ínyét, azért is, mert tilosak s apja szigorúan örködött, hogy ne rontsa étvágyát, csak a rendes étkezési időn egyék. Suttymban valóságos kis raktárt⁶⁴ tett félre magának a kamra egy polcán, drótburával beborítva.

Ez volt a babakoszt. A kisbaba babakosztot kívánt.

A tésztahoz alig nyúlt hozzá.

– Nem jó? – érdeklődött Novák.

– Karbolízú.

– Csacsi – felelte az apja mosolyogva.

⁵⁹ [K., PH, AS1:] szürcsölvé. Egyél.

⁶⁰ [K., PH, AS1:] be,

⁶¹ [K., PH, AS1:] tájképeket.

⁶² [K., PH, AS1:] Mért

⁶³ [PH, AS1:] csokládéval [!]

⁶⁴ [K.,:] raktárat

Hilda tudta, hogy [°]_i<délután> ^v_°<apjának> nincs órája, de azt is tudta, hogy [°]_i<rendesen> ^v_i<ebéd után rendszeren> le szokott [°]_i<heveredni egy órácskát szunyókálni.> ^v_°<heveredni.>

Most [°]_i<azonban apja az íróasztalához ült,> ^m_°<az íróasztalán> ^m_°<az íróasztalánál ült,> ^v_°<az íróasztalánál> gyakorlatokat javított, piros tintával.

[°]_i<Közeledett a három óra,> ^m_i<Háromra járt [!] közeledett> ^v_°<Háromra járt, közeledett a> találka. Hilda az öt szoba minden óráját nézte. Aztán bekopogott [°]_i<hozzá és megkérdezte:> ^m_i<apjához és megkérdezte:> ^v_°<hozzá:>

– Lefekszel?

– Nem.

– Feküdj le, apus – mondta.

Többnyire nem élt semmi fogással. A ravaszág egyik legjobb módja az, hogy nem ravaszkodunk, csak azt [°]_i<közöljük az emberekkel,> ^v_i<közöljük,> amit akarunk, hogy megtörténjék, [°]_i<közünyösen és könnyedén,> ^m_°<könnyedén és> ^v_°<könnyedén,> félvállról, hogy ne lássék [°]_i<a szándékunk> ^v_°<szándékunk.>

Pár perc múlva «*azahogyan*» hallotta, hogy apja [°]_i<feljön> ^v_°<kijön> a dolgozószobából [°]_i<a falépcsőn s> ^v_°<s> a hálószobába [°]_i<nyit be és> ^v_°<nyit,> ott lefekszik. [°]_i<Magára vonta a takarót. Hamar elaludt, mert> ^v_°<Hamar elaludt,> jó álma volt.

Hilda [°]_i<pár percig várakozott. Az> ^v_°<az> udvarra [°]_i<ment> ^v_°<siett> Gergelyhez, ki a gyümölcsfákat hernyózta. Vállára tette kezét.

[°]_i<Gyűlölte ezt a «[...]» durva, mocskos parasztot,> ^v_°<Nem szenvedhette az iskolaszolgát,> mert fokhagymabűz csapott ki szájából, de szüksége volt rá, le kellett kenyereznie. Megkinálta selyemcukorral, melyet köténye zsebéből vett ki, két virzsiniával, melyet apjától lopott. Gergely bácsi hálasan megköszönte.

Őt eképp elintézte. Mari nem számított. Kirohant kötényében, hajadonfőtt a napfényben égő uccára.

Hilda tudta, hogy ma apjának⁶⁵ nincs órája, de azt is tudta, hogy ebéd után rendszeren le szokott heveredni.

Most az íróasztalnál⁶⁶ gyakorlatokat javított, piros tintával.

Háromra járt, közeledett a találka. Hilda az öt szoba minden óráját nézte. Aztán bekopogott hozzá:

– Lefekszel?

– Nem.

– Feküdj le, apus – mondta.

Többnyire nem élt semmi fogással. A ravaszság egyik legjobb módja az, hogy nem ravaszkodunk, csak azt közöljük, amit akarunk, hogy megtörténjék, könnyedén, félvállról, hogy ne lássék a szándékunk.⁶⁷

Pár perc múlva hallotta, hogy apja kijön a dolgozószobából s a hálóba⁶⁸ nyit, ott lefekszik. Hamar elaludt, jó álma volt.

Hilda az udvarra sietett Gergelyhez, ki a gyümölcsfákat hernyózta. Vállára tette kezét.

Szüksége⁶⁹ volt rá, le kellett kenyereznie. Megkínálta selyemcukorral, melyet köténye zsebéből vett ki, két virzsinival, melyet apjától lopott. Gergely bácsi hálásan megköszönte.

Őt ekképp elintézte. Mari nem számított. Kirohant kötényében, hajadonfőtt,⁷⁰ a napfényben égő utcára.

⁶⁵ [K., PH, AS1:] hogy apjának

⁶⁶ [K,.] íróasztalánál

⁶⁷ [K., PH, AS1:] lássék szándékunk.

⁶⁸ [K,.] hálószobába

⁶⁹ [K,.] kezét. [úb] Nem szenvedhette az iskolaszolgát, mert fokhagymabűz csapott ki szájából, de szüksége [PH:] kezét. [úb] Nem szenvedhette az iskolaszolgát, mert fokhagymabűz csapott ki szájából, de szüksége

⁷⁰ [K,.] hajadonfőtt

«H» A harmadik uccáig ^é<szaladt, «itt besurrant egy kis» itt besurrant egy csinos földszintes házba, melynek kapualján színes üvegek ragyogtak át,> ^m<szaladt. Itt besurrant egy csinos földszintes házba, melynek kapualján színes üvegek ragyogtak,> ^v<szaladt. Itt egy csinos földszintes házba surrant,> zörgetett a rézkilincsen, ^é<kétségbeesetten, mint akit éjjel ellenség üldöz, és menedéket keres.> ^m<mint akit éjjel ellenség üldöz, menedéket keresve.> ^v<menedéket keresve, mint akit éjjel ellenség üldöz.> A csengő ^é<«ne» itt sohasem szólt.> ^v<ebben a házban sohasem szólt.>

Gyöngyös, fekete ruhában ^é<előre jött egy magas,> ^v<magas,> szikár, ^é<negyven év felé járó úrinő> ^m<negyven év felé járó, rendkívül [...], agilis úrinő> ^v<rendkívül agilis úrinő> nyitott ajtót, ki tornyos «[...]» frizurát viselt és soványsága ellenére ^é<is fűzte> ^v<fűzte> magát.

– Mi az szivecském «? kérdezte: valamin», csak nem ^é<vesztetek össze?> ^m<kaptatok össze?> ^v<kaptatok megint össze?>

– Flóri néni – énekelte Hilda édesen, ^é<könyörögve.> ^v<könyörögve – Flóri néni.>

Flóri néni ^é<kiskora óta> ^v<születésétől fogva> ismerte ^é<őt és> ^v<őt,> édesanyja legjobb barátnője volt. ^é<Az ő ura, egy városi hivatalnok,> ^v<Ura> korán meghalt s özvegysége éveit azzal édesítette, hogy társadalmi akciókat ^é<indított és> ^v<indított,> szervezett mindent, amit szervezni lehetséges. ^é<[úb] «Hilda ügyét is» – Hilda, légy hozzám őszinte. Mindent> ^v<

– Hilda, mindent> mondj el a Flóri néninek.

– Találkoznia kell vele.

– Itt?

– Idejön.

– ^é<Jaj, szivecském,> ^m<Szivecském,> ^v<Jaj,> tudod, hogy ezt nem szeretem. És mikor?

– Mingyárt, most.

Flórinéni [!] szeme fölcsillant egy ^é<láthatatlan gondolattól és mosolygott.> ^m<láthatatlan gondolattól.> ^v<láthatatlan-édes gondolattól.>

A harmadik utcáig szaladt. Itt egy csinos földszintes házba surrant, zörgetett a rézkilincsen, menedéket keresve, mint akit ellenség⁷¹ üldöz. A csengő ebben a házban sohase⁷² szólt.

Gyöngyös, fekete ruhában,⁷³ magas, szikár,⁷⁴ rendkívül agilis úri-nő nyitott ajtót, ki tornyos frizurát viselt és soványsága ellenére fűzte magát.

– Mi az szívecském, csak nem kaptatok megint össze?

– Flóri néni – énekelte Hilda édesen, könnyörögve – Flóri néni.

Flóri néni születésétől fogva ismerte őt, édesanyja legjobb barát-nője volt. Ura korán meghalt s özvegysége éveit azzal édesítette, hogy társadalmi akciókat indított, szervezett mindent, amit szervezni lehetséges.

– Hilda, mindent mondj el a Flóri néninek.

– Találkozni kell vele.

– Itt?

– Idejön.

– Jaj, tudod, hogy ezt nem szeretem. És mikor?

– Mindjárt, most.

Flóri néni szeme fölcsillant egy láthatatlan édes⁷⁵ gondolattól.

⁷¹ [K., PH, AS1:] akit éjjel ellenség

⁷² [K., PH, AS1:] sohasem

⁷³ [K,.] ruhában

⁷⁴ [AS1:] szikár

⁷⁵ [K., PH, AS1:] láthatatlan-édes

– Mondd, ^é_í<nagyon> ^m_í<szivecském nagyon> ^v_c<nagyon> szeretitek ^é_í<egymást?> ^m_c<egymást? – és mosolygott.> ^v_c<egymást?>

Hilda odament ^é_í<hozzá és> ^v_í<hozzá,> megölelte, tragikusan.

– Flóri néni.

– Mi az?

– Meghalok.

– Ugyan, te számár – és nevetett.

Hilda egy fénykép-albumot lapozott. Flóri néni ^é_í<titkolózva, mint egy iskoláslány, újságolta:> ^v_c<titkolózva újságolta:>

– Ma láttam.

– Mikor?

– Délben. Erre ment. ^é_í<Biztosan> ^v_í<Bizonyosan> megint téged keresett.

Hilda ^é_í<szájára tette az ujját: [úb] – Egy szót se, Flóri néni, – kezét imára kulcsolta →> ^v_c<kezét imára kulcsolta: [úb]

– Egy szót se, Flóri néni,> senkinek, apusnak se, Flóri néni.

Flóri néni ^é_í<nem is> ^v_c<nem> fecsegett soha. ^é_í<Gyakran átjárt> ^v_c<Átjárt> hozzájuk a régi barátság címén s ha valami jót süttött küldött ^é_í<Novákéknak, amit Novákék> ^v_c<nekik, amit ők> hasonlóval viszonztak. ^é_í<Novák Antal> ^m_í<Novák> ^m_c<[b] Novák Antal> ^v_c<Novák Antal> azonban nem kedvelte őt. Feleségének barátnője «s biztosra vette,» ^é_í<sok kellemetlen gondolatot> ^v_c<kellemetlen emléket> ébresztett ^é_í<benne és> ^v_í<benne, s> biztosra vette, hogy ^é_í<ő mindent tud arról a fiatal orvosról,> ^m_í<ő mindent tud, arról a fiatal orvosról is,> ^v_c<sokat tud arról a fiatal orvosról,> kire ^é_í<azóta nem> ^v_c<nem> egyszer gondolt. Leányát ^é_í<nem> ^m_c<nem is> ^v_c<nem> szívesen látta vele ^é_í<együtt, megtiltotta, hogy otthon föl keresse.> ^m_í<együtt. Tilos volt föl keresnie.> ^v_c<együtt, tilos volt föl keresnie.> Közönséges pletykafészeknek tartotta.

Ez nem volt egészen igaz. ^é_í<Flóri> ^v_c<[b]

Flóri> néni ^é_í<is> ^v_í<szintén> aggodalommal nézte lakásán a titkos találkákat, melyekhez csak kénytelen-kelletlen járult hozzá. De nem tehetett egyebet. Mióta Novák megtiltotta, hogy a fiatalok találkozzanak, nem bírta elviselni szenvedésüket, megesejt rajtuk az ő jó szíve. Szerette a fiatalokat, kik helyette élnek s a fiatalságot,

- Mondd, nagyon szeretitek egymást?
- Hilda odament hozzá, megölelte, tragikusan.
- Flóri néni.
- Mi az?
- Meghalok.
- Ugyan, te számár – és nevetett.

Hilda egy fényképalbumot lapozott. Flóri néni titkolózva újságot:

- Ma láttam.
- Mikor?
- Délben. Erre ment. Bizonyosan megint téged kerestt.

Hilda kezét imára kulcsolta:

- Egy szót se, Flóri néni, senkinek, apusnak se, Flóri néni.

Flóri néni nem fecsegett soha. Átjárt hozzájuk a régi barátság címén s ha valami jót sütött,⁷⁶ küldött nekik, amit ők hasonlóval viszonztak. Novák Antal azonban nem kedvelte őt. Feleségének barátnője kellemetlen emléket ébresztett benne s biztosra⁷⁷ vette, hogy sokat tud arról a fiatal orvostól, kire nemegyszer gondolt. Leányát nem szívesen látta vele együtt. Közönséges⁷⁸ pletykafészeknek tartotta.

Ez nem volt egészen igaz.

Flóri néni szintén aggodalommal nézte lakásán a titkos találkákat, melyekhez csak kénytelen-kelletlen járult hozzá. De nem tehetett egyebet. Mióta Novák megtiltotta, hogy a fiatalok találkozzanak, nem bírta elviselni szenvedésüket, megesett rajtuk az ő jó szíve. Szerette a fiatalokat, kik helyette élnek s a fiatalságot, mely már

⁷⁶ [K,.] sütött

⁷⁷ [K,.] benne, s biztosra [PH, AS1:] benne, biztosra

⁷⁸ [K,.] együtt, tilos volt föl keresnie. Közönséges [PH, AS1:] együtt, tilos volt fölkeresnie. Közönséges

mely már elröpült fölötte. Szerette az újat és meglepőt. Szerette a szép verseket is, melyeket kivágott az újságok különféle-rovatából. Szerette a híreket, a jókat és rosszakat, a regényeket és botrányokat, a «színházi» műkedvelői előadások görög tüzes élőképeit, a «meneteket,» fölvonulásokat, [°]_°«*ünnepélyeket s az esküvőket és temetéseket.*»
^v_°«*az ünnepélyeket s az esküvőket és a temetéseket.*» Nemcsak a pletykát szerette. Flóri néni mindent szeretett, ami a világon van: az egész életet szerette.

Kikukucsált az ablakon:

– Jön – «*kacag*» ujjongott, mintha az ő vőlegénye jönne.

Hilda «*az*» a fénykép albummal babrált. Flóri néni most őt ölelte meg, sopánkodva:

– [°]_°«*Jaj, de*» ^v_°«*Ó de*» bolond vagy, Hilda – kacagott, úgy, mintha ő lenne bolond. Nem lehet veled birni.

Tibor [°]_°«*[...] meghajolt, az*» ^v_°«*az*» asztalra vetette galambszürke bőrkesztyűjét s a lánytól, ki egy bársonyszéken [°]_°«*ült,*» ^v_°«*foglalt helyet,*» a sarokban, messzire ült le, a [°]_°«*diványon.*» ^v_°«*diványra.*»

Flóri néni magukra hagyta [°]_°«*őket, a másik szobában rakosgatott, hallgatózni is akart egy kicsit,*» ^v_°«*őket.*» Hallgatózni akart, de bár az ajtó nyitva volt, nem lehetett.

Ezek [°]_°«*a*» jelekkel beszéltek egymással, «*nem suttogva, hanem hangtalanul,*» ^m_°«*szinte jelekkel értették meg egymást,*» ^v_°«*szinte jelekkel értették meg egymást,*» ajkuk mozgásáról olvasták le a szavakat, mint a süketnémák. Hilda sebesen beszélt, [°]_°«*nem suttogva,*» ^v_°«*nem-suttogva,*» hangtalanul. Amit mondott, valóban nagyon fontos [°]_°«*lehetett és*» ^m_°«*lehetett,*» ^v_°«*lehetett és*» nagyon komoly, mert a diák [°]_°«*pár pillanat mulva fölkelt,*» ^v_°«*fölkelt,*» a szoba közepére [°]_°«*ment és*» ^v_°«*ment,*» ott megállt, lógó karral, [°]_°«*tanácstalanul, megsemmisülten.*» ^v_°«*megsemmisülten.*»

Mikor Flóri néni «*[...]*» visszatért a szobába, [°]_°«*Hildát a bársonyszéken találta,*» ^a_°«*ezt látta:* a diák még mindig úgy állt, sóbálvánnyá változva s a lány a bársonyszéken ült, kisírt szemmel, csipkezebkendőjét rágva.

elröpült fölötte. Szerette az újat és meglepőt. Szerette a szép verseket is, melyeket kivágott az újságok különféle-rovatából. Szerette a híreket, a jókat és rosszakat, a regényeket és botrányokat, a műkedvelői előadások görög tüzes élőképeit, a fölvonulásokat, az ünnepélyeket s az esküvőket és a temetéseket. Nemcsak a pletykákat⁷⁹ szerette. Flóri néni mindent szeretett, ami a világon van: az egész életet szerette.

Kikukucskált az ablakon:

– Jön – ujjongott, mintha az ő vőlegénye jönne.

Hilda a fényképalbummal babrált. Flóri néni most őt ölelte meg, sópáncodva:

– Ó de bolond vagy, Hilda,⁸⁰ – kacagott, úgy, mintha ő volna⁸¹ bolond. – Nem⁸² lehet veled bírni.

Tibor az asztalra vetette galambszürke bőrkesztyűjét⁸³ s a lánytól, ki egy bársonyszéken foglalt helyet, a sarokban, messzire ült le, a díványra.

Flóri néni magukra hagyta őket. Hallgatózni akart, de bár az ajtó nyitva volt, nem lehetett.

Ezek különben is jelekkel⁸⁴ értették meg egymást, ajkuk mozgásáról olvasták le a szavakat, mint a süketnémák. Hilda sebesen beszélt, nem-suttogva, hangtalanul. Amit mondott, valóban nagyon fontos lehetett és nagyon komoly, mert a diák fölkelt, a szoba közepére ment, ott megállt, lógó karral, megsemmisülten.

Mikor Flóri néni visszatért a szobába, ezt látta: a diák még mindig úgy állt, sóbálvánnyá változva s a lány a bársonyszéken ült, kisírt szemmel, csipkekendőjét⁸⁵ rágva.

⁷⁹ [K., PH, AS1:] pletykát

⁸⁰ [K, :] Hilda

⁸¹ [K., PH, AS1:] lenne

⁸² [K., PH, AS1:] bolond. Nem

⁸³ [PH:] bőrkesztyűjét

⁸⁴ [K., PH, AS1:] Ezek szinte jelekkel

⁸⁵ [K, :] csipkezendőjét

– Ejnye – mondta Flóri néni kedélyesen – ^ε<«mindig csak» ti veszekedtek?> ^v<veszekedtetek?> ^ε<Te> ^m<ej, te> ^v<Te,> bolond lány. Mindig bolondozik – és Tiborra nézett.

Hilda lenyelte könnyeit. Vízet kért. Megmosta piros szemét. Rizsport is kért. ^ε<Avval behintette.> ^m<Azzal behintette.> ^v<Azzal «arcát» arcát hintette be.>

Flóri néni kikísérte ^ε<őket, a kapualján még> ^v<őket a kapualjára, «melyen» hol színes üvegek ragyogtak. Még> egyszer lelkükre kötötte:

– Gyerekek, ne veszekedjetek.

Hilda ^ε<vágatott> ^v<vágatott,> vissza. Tibor miután meggyőződött, hogy az ucca üres, ^ε<megindult,> ^v<más irányba ment,> lassan.

– Ejnye – mondta Flóri néni kedélyesen,⁸⁶ – veszekedtetek? Te⁸⁷ bolond lány. Mindig bolondozik – és Tiborra nézett.

Hilda lenyelte könnyeit. Vízért kért. Megmosta piros szemét. Rizsport is kért. Azzal arcát hintette be.

Flóri néni kikísérte őket a kapualjára, hol színes üvegek ragyogtak. Még egyszer lelkükre kötötte:

– Gyerekek, ne veszekedjeteK.

Hilda vágatott⁸⁸ vissza. Tibor,⁸⁹ miután meggyőződött, hogy az utca üres, más irányba ment, lassan.

⁸⁶ [K_v:] kedélyesen

⁸⁷ [K_v:] Te,

⁸⁸ [K_v, AS1:] vágatott,

⁸⁹ [K_v:] Tibor

V.

Azzal, amit a leánytól hallott, nem tudott mit csinálni«?». Mit kell ilyenkor tenni? Hová kell futni? Tervei összezavarodtak. [°]₁<Ijedelmében> ^v₂<[b]

Ijedelmében> büszke lett, tanácsstalanságában elszánt és férfias, örült annak, amitől félt, majd mindent, amit érzett és gondolt, [°]₁<elmosta az a gondolat, hogy «[...] az érettségire» tanulnia kell, tanulni, «[...]» s megpihent az iskola gyámságában.> ^m₁<elmosta az a belső intelem, hogy tanulnia kell az érettségire, s megpihent az iskola [...] gyámságában.> ^v₂<elmosott az a belső intelem, hogy tanulnia kell az érettségire, s megpihent az iskola jótékony gyámságában.>

Tibor egyik tanárjánál lakott, már nyolc éve, a természetrajz professzoránál, Nyerge «tan» Lázárnál.

A virágok [°]₁<e> ^v₂<és állatok e> gyengéd barátja imádta a pénzt. Becsvágyó, mohó ember [°]₁<volt,> ^v₂<lévén> nem érte be fizetésével, erején felül [°]₁<dolgozott. Sok> ^v₂<dolgozott, sok> [°]₁<magán órát vállalt, «[...]» tulajdon tanítványait is tanította, nagy tiszteletdíjért, pénzét a takarékbba rakta s arról> ^m₁<magán órát vállalt, tulajdon tanítványait is tanította, tiszteletdíjért, pénzét pedig a takarékbba rakta s arról> ^v₂<magánórát vállalt s tulajdon tanítványait is tanította. Arról> ábrándozott, hogy évek múltán [°]₁<majd vesz> ^v₂<vesz majd> egy szöllőt.

[°]₁<Ezenkívül kosztos diákokat> ^m₁<Ezenkívül kosztosokat> ^v₂<Kosztosokat> tartott, Tiboron kívül még kettőt. Csak [°]₁<igen jómódú> ^v₂<jómódú> diákokat fogadott el, földbirtokosok, [°]₁<dúsgazdag> ^v₂<gazdag> szülők gyermekeit, kik a kialkudott díjon kívül lisztel, zsirral, olykor egy féldisznóval [°]₁<hozzájárultak> ^v₂<hozzájárulnak> a háztartáshoz. Maga családjával, két [°]₁<kislányával s egy> ^v₂<kislányával,> már gimnáziumbajáró fiával, egy udvari szobába szorult, eszébe se jutva, hogy ez másképp is lehetne és a kosztosok kaptak mindent ami [°]₁<kényelmes és finom az asztalról,> ^m₁<kényelmes, finom az asztalról,> ^v₂<kényelmes, finom,> közös ebédek alkalmával nekik találtak [!] [°]₁<először s tányérjukra a legjobb falatok kerültek.> ^m₁<először s tányérjukra mindig a legjobb falatok kerültek.> ^v₂<először, a legjobb falatok mindig az ő tányérjukra kerültek.> [°]₁<először, a legjobb falatok az ő tányérjukra kerültek.>

V.

Azzal, amit a leánytól hallott, nem tudott mit csinálni. Mit kell ilyenkor tenni? Hová¹ kell futni? Tervei összezavarodtak.

Ijedelmében büszke lett, tanácstalanságában elszánt és férfias, örült annak, amitől félt, majd mindent, amit érzett és gondolt, elmosott² az a belső intelem, hogy tanulnia kell az érettségire³ s megpihent az iskola jótékony gyámságában.

Tibor egyik tanárjánál lakott, már nyolc éve, a természetrajz professzoránál, Nyerge Lázárnál.

A virágok és állatok e gyengéd barátja imádta a pénzt. Becsvágyó, mohó ember lévén nem érte be fizetésével, erején felül dolgozott, sok magánórát vállalt s tulajdon tanítványait is tanította. Arról ábrándozott, hogy évek múltán vesz majd egy szőlőt.

Kosztosokat tartott, Tiboron kívül még kettőt. Csak jómódú diákokat fogadott el, földbirtokosok, gazdag szülők gyermekeit, kik a kialakult díjon kívül lizttel, zsírral, olykor egy fél disznóval is hozzájárulnak⁴ a háztartáshoz. Maga a családjával,⁵ két kislányával, már gimnáziumba járó fiával⁶ egy udvari szobába szorult, eszébe se jutva, hogy ez másképp is lehetne és a kosztosok kaptak mindent,⁷ ami kényelmes, finom, közös ebédek alkalmával nekik tálaltak⁸ először, a legjobb falatok az ő tányérjukra kerültek.

¹ [PH:] csinálni. Hová

² [AS2:] elmosodott [sh.]

³ [K., PH, AS1:] érettségire,

⁴ [K., PH, AS1:] féldisznóval hozzájárulnak

⁵ [K.,:] Maga családjával,

⁶ [K., PH:] fiával,

⁷ [K.,:] mindent

⁸ [K.,:] találtak [!]

Tibort az édesanyja hozta ide, már első gimnazista korában, özvegy Csajkás Gáborné, ki származására [!] nézve grófnő [°]<v<v>lt és> ^m<v<v>lt,> ^v<v<v>lt és> sopronmegyei birtokán élt. Azt akarta, hogy a [°]<v<v>kony dongájú> ^v<t<t>rekeny> fiú erőre kapjon [°]<itt délen,> ^v<délen,> az [°]<egészséges, vidéki levegőben> ^v<„egészséges, vidéki levegőben”> s a tanári felügyelet alatt komolyan dolgozzék. Nem is lehetett panasz sem nevelője ellen, sem ő ellene. Nyerge kordában tartotta, ő pedig valamicskét megerősödött s noha egy tárgy iránt sem mutatott hajlamot, szorgalmasan tanult, a tanév végén jó-elégéses bizonyítványt vitt haza, amivel a grófnő meg volt elégedve.

Nyergéék Tibort megbecsülték, családtagnak tekintették. Kevesebbet fizetett, mint a többiek, de mégis az történt, amit óhajtott, és Nyergéné gyakran megkérdezte tőle, hogy mit főzzön. Ebben a tekintetben alig volt kívánsága. Keveset evett, nem ínyeskedett. Ő neki adták a [°]<legnagyobb,> ^v<nagy,> világos szobát, mely teremnek is beillett, a széles ágyat, a hencsert, az íróasztalt s diákkotthonát, melyet első gimnázista kora óta lakott, a maga izlése szerint rendezhette be, egy egyetemi hallgató önállóságával. Arcképtartókat tett a falra, melyeket teletűzdelt korán elhunyt édesatyja fényképeivel, hadnagyi, századosi egyenruhában, illatszert használt, mely az egész házat belengte. Közte és lakásadói közt [°]<valami kellemes> ^v<kellemes> udvariasság alakult ki, mely egymás kölcsönös kimélésén és a figyelmen alapult. Ha csöngetett, azonnal beszaladtak, tudták, hogy szereti a csöndet s a kisebb kosztosoknak halkabban kellett beszélniök, a [°]<visongó> ^v<hangos> Nyerge-lányokat pedig sokszor elküldték hazulról, hogy ne zavarják őt.

Tibort az édesanyja hozta Sárszegre,⁹ már első gimnázista¹⁰ korában, özvegy Csajkás Gáborné, ki származására¹¹ nézve grófnő volt és Sopron megyei birtokán élt. Azt akarta,¹² hogy a törékeny fiú erőre kapjon délen, az „egészséges¹³ vidéki levegőben” s a tanári felügyelet alatt komolyan dolgozzék. Nem is lehetett panasz sem nevelője ellen, sem őellene. Nyerge kordában tartotta, ő pedig valamicskét megerősödött s noha egy tárgy¹⁴ iránt se¹⁵ mutatott hajlamot, szorgalmasan tanult, a tanév végén jó-elégéséges bizonyítványt vitt haza, amivel a grófnő¹⁶ meg volt elégedve.

Nyergéék Tibort megbecsülték, családtagnak tekintették. Kevesebbet fizetett, mint a többiek, de mégis az történt, amit óhajtott, és Nyergéné gyakran megkérdezte tőle, hogy mit főzzön. Ebben a tekintetben alig volt kívánsága. Keveset evett, nem ínyeskedett. Őneki adták a nagy, világos szobát, mely teremnek is beillett, a széles ágyat, a hencsert, az íróasztalt s diákkotthonát, melyet első gimnázista kora óta lakott, a maga ízlése szerint rendezhette be, egy egyetemi hallgató önállóságával. Arcképtartókat tett a falra, melyeket teletűzdelt korán elhunyt édesatyja fényképeivel, hadnagyi,¹⁷ századosi egyenruhában, illatszert használt, mely az egész házat belengte. Közte és lakásadói közt kellemes udvariasság alakult ki, mely egymás kölcsönös kímélésén és a figyelmen alapult. Ha csöngetett, azonnal beszaladtak, tudták, hogy szereti a csönDET s a kisebb kosztosoknak halkabban kellett beszélniök, a hangos Nyerge lányokat pedig sokszor elküldték hazulról, hogy ne zavarják őt.

⁹ [K,.] ide,

¹⁰ [K,.] gimnázista

¹¹ [K,.] származására [!]

¹² [AS2:] a karta, [sh.]

¹³ [K, PH:] „egészséges,

¹⁴ [AS2:] egy tárgy tárgy [sh. két lap határ]

¹⁵ [K, PH, AS1:] sem

¹⁶ [AS1:] grófnő [!]

¹⁷ [PH, AS1:] hadnagyi. [!]

Édesanyja évente kétszer meglátogatta, a karácsonyi és husvétii szünet előtt, s magával vitte a birtokra, pihenni. Igénytelen katona-özvegy lett a grófnőből. Az állomásról ^é<kétfogatú hintón> ^m<kétfogatún> ^v<bérkocsin> hajtatott a városba, Tibor az anyja mellett ült, ki «[...] ... » törékeny pergamentarcát legyezővel védte a nap ellen s minden zajra összerezzent. Ilyenkor Nyergéékhez szállott, egy napra. Bement fia szobájába, kezét ölébe téve csöndes imádattal nézte őt. Nyergéék sütöttek-főztek, még jobban ügyeltek a csöndre. A grófnőt idegesítette a társaság. Igyekezett kedvesnek mutatkozni, többször kifejezte meglepését, mind a ^é<családdal,> ^m<család,> ^v<családdal,> mind az ^é<otthoniakkal s «az igazgatóval»> ^v<intézzettel szemben s> őt arany jutalomdíjat tűzött ki annak a tanulóknak, ki Tibor osztályában a legszebb előmenetelt tanúsítja. Amikor elutazott, ^é<Nyerge-család «kikisérte» mindenkor kikisérte> ^m<a Nyerge-család mindenkor kikisérte> ^m<a Nyergéék mindenkor kikisérte [!]> ^v<Nyergéék kikisérték> az ^é<állomásra s itt áhitattal> ^v<állomásra. Áhitattal> vegyes ámulattal látták, hogy a grófnő fiával együtt egy bérelt, elsőosztályú fülkébe száll.

A ^é<fiút> ^v<diákok> hazulról bőven ellátták pénzzel, melynek itt ^é<vidéken felét> ^v<felét> sem tudta elkölteni. «[b]» Aki kért tőle, tanuló társai közül, annak adott. Úri mozdulattal átnyújtotta erszényét, hogy ^é<vegyen ki belőle annyit, amennyit akar.> ^m<vegyenek ki belőle annyit, amennyit akarnak.> ^v<vegyen ki belőle annyit, amennyit akar.> Barátja ^é<azonban nem> ^v<nem> volt egy sem. Kedvelték őt, ő is kedvelte a többieket. De nem szerette különösebben sem a sportot, sem a könyveket, sem a sakkot, sem a kis diákszenvedélyeket, a gyorsírást és önképzőkört s így meglehetősen egyedül maradt akkor, mikor társai rekordokról, ^é<«[...]» versekről,> ^v<drámákról,> vezércselekről, vitairási jelényekről és szavlatokról vitáztak. Leckéje végeztével nagy, kék «bélyegkönyvével félrevonult,» bélyegkönyvébe «melybe beleragasztotta» beleragasztotta ujonnan vásárolt bélyegeit, melyek ^é<szétszortan [!]> ^v<szétszortan> «álltak» heverték «szobája» asztalokon, székeken, anélkül, hogy az otthoniak hozzájuk mertek volna nyúlani. ^é<Hegedülni is tudott. Mégis

Édesanyja évente kétszer meglátogatta, a karácsonyi és húsvéti szünet előtt¹⁸ s magával vitte a birtokra, pihenni. Igénytelen katonazvegy lett a grófnóból. Az állomásról bérkocsin hajtatott a városba.¹⁹ Tibor az anyja mellett ült, ki törekeny pergamentarcát legyezővel védte a nap ellen s minden zajra összerezent. Ilyenkor Nyergéékhez szállott²⁰ egy napra. Bement fia szobájába, kezét ölébe téve csöndes imádattal nézte őt. Nyergéék sütöttek-főztek, még jobban ügyeltek a csöndre. A grófnőt idegesítette a társaság. Igyekezett kedvesnek mutatkozni, többször kifejezte meglegedését²¹ mind a családdal, mind az intézettel szemben,²² s öt arany jutalomdíjat tűzött ki annak a tanulónak, ki Tibor osztályában a legszebb előmenetelt tanúsítja. Amikor elutazott, Nyergéék kísérték²³ az állomásra. Áhitattal²⁴ vegyes ámulattal látták, hogy a grófnő fiával együtt egy bérelt, első osztályú fülkébe száll.

A diákot hazulról bőven ellátták pénzzel, melynek itt felét sem tudta elkölteni. Aki kért tőle²⁵ tanulótársai közül, annak adott. Úri mozdulattal átnyújtotta erszényét, hogy vegyen ki belőle annyit, amennyit akar. Barátja nem volt egy sem. Kedvelték őt, ő is kedvelte a többieket. De nem szerette különösebben sem a sportot, sem a könyveket, sem a sakkot, sem a kis diákszenvedélyeket, a gyorsírást és önképzőkört s így meglehetősen egyedül maradt akkor, mikor társai rekordokról, drámákról, vezércselekről, vitairási jelényekről és szavalatokról vitáztak. Leckéje végeztével nagy, kék bélyegkönyvébe ímmel-ámmal beleragasztotta²⁶ újonnan vásárolt bélyegeit, melyek szétszórtan hevertek asztalokon, székeken, anélkül, hogy az

¹⁸ [K., PH, AS1:] előtt,

¹⁹ [K.,:] városba,

²⁰ [K.,:] szállott,

²¹ [K., PH, AS1:] meglegedését,

²² [K.,:] szemben

²³ [K., PH, AS1:] kikísérték

²⁴ [PH, AS1:] Áhitattal,

²⁵ [K., PH:] tőle,

²⁶ [K., PH:] bélyegkönyvébe beleragasztotta

ritkán hegedült. «Kedvetlenül és hamarabbul úgy»^v<Fuvolázni is tudott. Mégis ritkán fuvolázott.> Tulajdonképp nem érdekelt semmi.

«Hatodik» Hatodikos korában, június vége felé, délután^é<a gimnáziumba ment, növénytanórára.>^m<kezében pár virággal a gimnáziumba ment, növénytanórára.>^v<növénytanórára ment, kezében pár virággal.>^é<A gimnázium előtt megpillantotta>^m<Megpillantotta>^v<A templom előtt megpillantotta> Novák^é<Hildát. Föltünt>^m<Hildát, [b] ki minden cél nélkül kószált.>^v<Hildát, [b] ki láthatólag minden cél nélkül kószált.> Föltünt neki, hogy mennyire kócos.

Köszöntötte őt, mert régebből ismerte, felületesen, társaságokból s többször látta az^é<uccán is, amint egyedül kószált, minden cél nélkül.>^m<uccán, amint a lány minden cél nélkül kószált.>^v<uccán.> Hilda^é<komolyan>^v<csak> bólintott, mosoly és kedveskedés nélkül, ami kislánytól szokatlan.

Tibor^é<megállt. Azt>^v<azt> érezte, amit eddig sohasem érzett: hogy gyönyörű. Most vette észre először, hogy milyen gyönyörű. Arra gondolt, hogy^é<árvalány,>^v<nincs anyja,> azért oly «koc» tépett. Majd arra gondolt, hogy több a másik leányoknál, azért nincs ideje öltözködni. Torka egyszerre kiszáradt.^é<[úb] Kikapta a bizonyítványt, jött érte az anyja, haza utazott vele. Egy este a pusztán [?] lefekvés előtt eszébe jutott Hilda és úgy emlékezett rá, mint ki mindég kócos, [...], piszkos is. [úb] Beiratkozott hetedikesnek, «már nagydiák volt» felnőtt volta tudatában emelt fejjel járt a városban és sokat sétált egyedül azon a fasonon, mely «a» fősétahelyül szolgált s a temetőig nyúlt le. Itt találkozott újra Hildával, kit ép úgy köszöntött, mint akkor, ő pedig ép úgy üdvözölte, némán. [úb] – Tibor akkor utána nézett. Hilda is>^m<[úb] Kikapta a bizonyítványt. Egy este a pusztán [?] lefekvés előtt eszébe jutott Hilda és úgy emlékezett rá, mint ki mindég kócos, [...], piszkos is. [úb] Beiratkozott hetedikesnek, felnőtt volta tudatában emelt fejjel járt a városban [...] egyedül sétált, azon a fasonon, mely fősétahelyül szolgált s a temetőig nyúlt le. Itt találkozott újra Hildával, ki>^v<[b]

Hilda> hátrafordult, nyugodtan.^é<Ő még>^v<Még> nem tudta, mit keltett föl ebben a fiúban, de ő mindig hátrafordult, mintha mindig várt volna valamit, vagy valakit, valahonnan.

otthoniak hozzájuk mertek volna nyúlni. Fuvolázni is tudott. Mégis ritkán fuvolázott. Tulajdonképp nem érdekelte semmi.

Hatodikos korában, június vége felé, délután növénytanórára ment, kezében pár virággal. A templom előtt megpillantotta Novák Hildát,²⁷ ki láthatólag minden cél nélkül kószált. Föltűnt neki, hogy mennyire kócos.

Köszöntötte őt, mert régebről ismerte, felületesen, társaságokból s többször látta az utcán is. Hilda²⁸ csak bólintott, mosoly és kedveskedés nélkül, ami kislánytól szokatlan.

Tibor azt érezte, amit eddig sohasem érzett: hogy gyönyörű. Most vette észre először, hogy milyen gyönyörű. Arra gondolt, hogy nincs anyja, azért oly tépett. Majd arra gondolt, hogy több a másik lányoknál,²⁹ azért nincs ideje öltözködni. Torka egyszerre kiszáradt.

Hilda hátrafordult, nyugodtan. Még nem tudta, mit keltett föl ebben a fiúban, de ő mindig hátrafordult, mintha mindig várt volna valamit, vagy valakit, valahonnan.

²⁷ [PH, AS1:] Hildát. [!]

²⁸ [K, PH, AS1:] az uccán. Hilda

²⁹ [K, :] leányoknál,

Erre a diák $\text{é} \langle \text{«utána sz» utána ment, hozzá} \rangle \text{v} \langle \text{hozzá} \rangle$ csatlakozott, az izgalomtól szédülve. Hilda ezen nem lepődött meg, legalább nem mutatta. Természetesnek találta, hogy egy nagydiák őt hazakisérje. Ő $\text{é} \langle \text{tartotta szóval Tibort, beszélt, nem buzgóan, inkább lassan, megfontoltan, ügyelve arra is,} \rangle \text{v} \langle \text{beszélt, ügyelve arra,} \rangle$ hogy mindig egy kis csönd legyen szavai között.

Amint házuk elé értek, Hilda behívta a kertbe. Tibor nem ment be. $\text{é} \langle \text{«Másnap} \rangle \text{v} \langle \text{«Pár nap mulva} \rangle$ bement a kertbe $\text{é} \langle \text{és} \rangle \text{v} \langle \text{s} \rangle$ a lakásba is. Novák Antal nem volt otthon, Mari rájuk se nézett, az megszokta már, hogy ide diákok $\text{é} \langle \text{járnak} \rangle \text{v} \langle \text{járjanak.} \rangle$ Hilda $\text{é} \langle \text{«a szobájába} \rangle \text{v} \langle \text{szobájába} \rangle$ vezette s $\text{é} \langle \text{«mikor} \rangle \text{v} \langle \text{«bár} \rangle$ az ajtó nyitva volt, kitérta karját, engedte, hogy megölelje. Tibor reszketve nézett körül, nem jön-e valaki. Ő $\text{é} \langle \text{«azonban odanyújtotta ajkát is,} \rangle \text{v} \langle \text{«oda nyújtotta ajkát,} \rangle$ kétségbeesetten, mint egy harmincéves asszony.

Ekkor csókolt először lányt. A többi csók, a társasjátékoknál, meg egyebütt, ostobaság volt, unalom. Azok rövid ideig tartottak s nem $\text{é} \langle \text{«értették meg vele,} \rangle \text{v} \langle \text{«értették meg,} \rangle$ hogy az emberek miért csókolóznak. E félperces csókok $\text{é} \langle \text{«[...]»}$ mindenről fölvilágosították a tizenhét éves fiút, ki utánuk úgy tántorgott ki a $\text{é} \langle \text{«kerten át a kapun,} \rangle \text{v} \langle \text{«kerten,} \rangle$ mintha nem látná az utat.

$\text{é} \langle \text{«Este} \rangle \text{v} \langle \text{«Este} \rangle$ a legkisebb, $\text{é} \langle \text{«hétéves} \rangle \text{v} \langle \text{«kilencéves} \rangle \text{é} \langle \text{«Nyergelány} \rangle \text{v} \langle \text{«Nyerge-lány} \rangle$ titokban levelet adott $\text{é} \langle \text{«át neki,} \rangle \text{v} \langle \text{«át,} \rangle$ melyet kockás $\text{é} \langle \text{«irkapapirba «ir»} \rangle \text{v} \langle \text{«irkapapirra} \rangle$ írtak, ironra göngyöltek, aztán több helyütt keresztben behorpasztottak. Tibor $\text{é} \langle \text{«fölbontotta és elfehéredett,} \rangle \text{v} \langle \text{«kibontotta és elhült,} \rangle$ mikor látta, hogy Hilda irt, ki másnap reggel találkat adott, a városon kívül. Nem $\text{é} \langle \text{«fért fejébe,} \rangle \text{v} \langle \text{«értette,} \rangle$ hogy lehet valaki ily meggondolatlan, hogy mer dacolni az édes veszedelemmel, kétfelé, otthon és itten s $\text{é} \langle \text{«megrémült arra a gondolatra,} \rangle \text{v} \langle \text{«megrémült,} \rangle$ hogy $\text{é} \langle \text{«me} \rangle$ akár Novák megtudja, akár Nyerge.

Hilda megvetette az embereket, lenézte a felnőttek megfigyelő képességét és úgy látszik neki volt igaza. Nem jártak pórul. Találkoztak ők nemcsak a városon kívül, hanem a városban is, forgalmas uccákon, tereken, reggel, délben, este, iskola előtt és $\text{é} \langle \text{«iskola után,} \rangle \text{v} \langle \text{«után,} \rangle$ amikor akartak, néha naponta ötször is. Mindez

Erre a diák hozzá csatlakozott, az izgalomtól szédülve. Hilda ezen nem lepődött meg, legalább nem mutatta. Természetesnek találta, hogy egy nagydiák őt hazakísérje. Ő beszélt, ügyelve arra, hogy mindig egy kis csönd legyen szavai között.

Amint házuk elé értek, Hilda behívta³⁰ a kertbe. Tibor nem ment be. Pár nap múlva bement a kertbe s a lakásba is. Novák Antal nem volt otthon, Mari rájuk se nézett, az megszokta már, hogy ide diákok járjanak. Hilda szobájába vezette s bár az ajtó nyitva volt, kitérta karját, engedte, hogy megölelje. És odanyújtotta³¹ ajkát, kétségbeesetten, mint egy harmincéves asszony.

Tibor ekkor³² csókolott először lányt. A többi csók, a társasjátékoknál³³ meg egyebütt, ostobaság volt, unalom. Azok rövid ideig tartottak s nem értették meg, hogy az emberek miért csókolóznak. E félperces csókok mindenről fölvilágosították a tizenhét éves fiút, ki utánuk úgy tántorgott ki a kerten, mintha nem látná az utat.

Este a legkisebb, kilencéves Nyerge lány titokban levelet adott át, melyet kockás irkapapírra írtak, irónra göngyöltek, aztán több helyütt keresztben behorpasztottak. Tibor kibontotta és elhűlt, mikor látta, hogy Hilda írt, ki másnap reggel már találkat³⁴ adott, a városon kívül. Nem értette, hogy lehet valaki ily meggondolatlan, hogy mer dacolni az édes veszedelemmel, kétfelé, otthon és itten s megrémült, hogy akár Novák megtudja, akár Nyerge.

Hilda megvetette az embereket, lenézte a felnőttek megfigyelőképességét és úgy látszik,³⁵ neki volt igaza. Nem jártak pórul. Találkoztak ők nemcsak a városon kívül, hanem a városban is, forgalmas utcákon, tereken, reggel, délben, este, iskola előtt és után, amikor akartak, néha naponta ötször is. Mindez már intézménnyé vált.

³⁰ [AS1:] bahívta [!]

³¹ [K,.] megölelje. Tibor reszketve nézett körül, nem jön-e valaki. Ő odanyújtotta [PH:] megölelje. Tibor reszketve nézett körül, nem jön-e valaki. Ő odanyújtotta [AS1:] megölelje. Tibor reszketve nézett körül, nem jön-e valaki. És odanyújtotta

³² [K, PH, AS1:] asszony. [úb] Ekkor

³³ [K, PH, AS1:] társasjátékoknál,

³⁴ [K,.] reggel találkat

³⁵ [K,.] látszik

már intézményessé vált. Leveleket hoztak-vittek a futárok. Néhányszor késődelután fölsurrantak a gimnázium elhagyott ^é<tantermeibe is.> ^v<tantermeibe.> «[b]» Az uccai légyottok már csak arra szolgáltak, hogy gyorsan megbeszéljék, mi másnapra a teendő.

Tibor a leány biztatására elment hozzájuk, akár otthon volt Novák, akár nem. Itt olykor órákat töltött. A leány megmutatta apja aranybagolyfejes tanári zsebkönyvét, melyet a fiú borzongó örömmel kezébe ^é<vett, «megmagyará» elárulta neki> ^m_i<vett, elárulta> ^m<vett. Elárulta> ^v<vett, elárulta> a titkos jegyek értelmét, mert Novák Antal titkos jegyeket ^é<írt,> ^v<írt –,> mindig csak ^é<egyenes vonalakat,> ^v<vonalakat,> melyek egyeseknek látszottak, de kettest, hármast, négyest jelentettek, aszerint hogy a négyszög melyik sarkába helyezte ^é<el, sőt egyszer átadni [!]> ^m<el. Egyszer átadta> ^m<el. Sőt egyszer átadta> ^v<el, – sőt egyszer átadta> neki az iskolai ^é<dolgozatot,> ^v<dolgozatot is,> melyet apja előzően ^é<elkészített, Tibor pedig> ^v<elkészített. Tibor> lemásolta, úgy hogy akkor a ^é<hatodik> ^v<hetedik> osztály egy része, több mint fele, jeles dolgot nyújtott be.

Már nyíltan járt hozzájuk. ^é<Hilda véleménye az volt, hogy «a fődologban» legjobb nem alattomoskodni, akkor nem gyanakszanak. Novák,> ^v<Novák,> ki elfáradt a tanításban és az ifjúsággal való szüntelen foglalkozás következtében eltompult nevelési hivatása körébe tartozó mindennapi dolgokkal szemben, ^é<eleinte figyelemre> ^v<figyelemre> sem méltatta a csöndes, rokonszenves fiút, kit egyre gyakrabban talált ott. Hilda gondoskodott ürügyekről. Minthogy Tibor nevetségesen gyámoltalan volt és ötletlen, kitanította őt. Vagy egy ^é<könyvet hozott olvasni, vagy egy könyvet vitt,> ^v<„könyvet hozott olvasni”, vagy egy „könyvet vitt,”> vagy azt a Schumann-füzetet adta ^é<neki kölcsön,> ^v<kölcsön,> melyet szinpadi kellékül valamelyikük mindig magánál hordozott, a végső veszedelem esetére. Novák ^é<bólintott, de nem> ^v<nem> egészen hitte el a kifogásokat. Látta, hogy itt regényes gyermekszerelemről van szó s résen állt.

Februárban erősen havazott. Egy este Novák a fizikai szertárból távozott, mikor a hó fehér függönyén át megpillantott két árnyat, Hildát és Tibort, kik egymásba karoltak. Erre föllépett. Beszélt külön

Leveleket hoztak-vittek a futárok. Néhányszor késő délután föl-surrantak a gimnázium elhagyott tantermeibe. Az utcai légyottok már csak arra szolgáltak, hogy gyorsan megbeszéljék, mi másnapra a teendő.

Tibor a leány biztatására elment hozzájuk, akár otthon volt Novák, akár nem. Itt olykor órákat töltött. A leány megmutatta apja aranybagolyfejes tanári zsebkönyvét, melyet a fiú borzongó örömmel kezébe vett, elárulta a titkos jegyek értelmét, mert Novák Antal titkos jegyeket írt, –³⁶ mindig csak vonalakat, melyek egyeseknek látszottak, de kettést, hármast, négyest jelentettek, aszerint,³⁷ hogy a négyszög melyik sarkába helyezte el, – sőt egyszer átadta neki az iskolai dolgozatot is, melyet apja előzően elkészített. Tibor ezt lemásolta,³⁸ úgyhogy akkor a hetedik osztály egy része, több mint fele, jeles dolgozatot adott be.

Novák, aki elfáradt³⁹ a tanításban és az ifjúsággal való szüntelen foglalkozás következtében eltompult nevelési hivatása körébe tartozó mindennapi dolgokkal szemben, figyelemre se⁴⁰ méltatta a csendes, rokonszenves fiút, kit egyre gyakrabban talált ott. Hilda gondoskodott ürügyekről. Minthogy Tibor nevetségesen gyámoltalan volt és ötletelen, kitanította őt. Vagy egy „könyvet hozott olvasni”, vagy egy „könyvet vitt”,⁴¹ vagy azt a Schumann-füzetet adta kölcsön, melyet színpadi kellékül valamelyikük mindig magánál hordozott, a végső veszedelem esetére.

Februárban⁴² erősen havazott. Egy este Novák a fizikai szertárból jövet a⁴³ hó fehér függönyén át megpillantott két árnyat, Hildát és

³⁶ [K_v.:] írt –,

³⁷ [K_v.:] aszerint

³⁸ [K_v.:] Tibor lemásolta,

³⁹ [K_v.:] dolgozatot nyújtott be. [úb] Már nyíltan járt hozzájuk. Novák, ki elfáradt [PH:] dolgozatot nyújtott be. [úb] Már nyíltan járt hozzájuk. Novák, ki elfáradt [AS1:] dolgozatot adott be. [úb] Már nyíltan járt hozzájuk. Novák, ki elfáradt

⁴⁰ [K_v, PH, AS1:] sem

⁴¹ [K_v.:] vitt,”

⁴² [K_v.:] esetére. Novák nem egészen hitte el a kifogásokat. Látta, hogy itt regényes gyermekszerelemről van szó s résen állt. [úb] Februárban

⁴³ [K_v, PH, AS1:] szertárból távozott, mikor a

a leányával, még aznap este, külön a fiúval, másnap a tanári szobában s később maga elé állítva mindkettőjüket, értésükre [°]_í<adta, hogy> ^v_°<adta:> semmi kifogása az ellen, hogy néha lássák egymást, de csak hetente egyszer, vasárnap, mikor ő is otthon van. Tibor párszor meg is jelent náluk, vasárnap délután. De később [°]_í<végkép elmaradt.> ^v_°<elmaradt.>

Nem fogadták el ők az élettől ezt a koldúsi ajándékot. Annál sokkal [°]_í<gazdagabbak és> ^v_°<gazdagabbak,> büszkébbek voltak. Más alkalmakat kerestek, [°]_í<új összejöveteket, [!] melyeket> ^v_°<melyeket> az ellenőrzés nehezebbé tett, a tilalom érdekesebbé. Ismét kiszorultak az uccára, mint [°]_í<kezdetben, a temetőbe menekültek, a sirok és halottak közé.> ^v_°<kezdetben.> Flóri nénit ekkor avatták be mindenbe, [°]_í<aki mint hallgatólagos büntársuk, megengedte, hogy alkalomszerűen ő nála lássák egymást, Alma, Hilda barátnője pedig> ^v_°<és Almat is, Hilda barátnőjét, ki> az önzetlen őrszem szerepét vállalta a [°]_í<veszedelmesebb> ^v_°<nagyobb> légyottok alatt. Tibor ekkor már egészen rab volt.

Mielőtt letette [°]_í<volna a hetedik osztály vizsgáját és haza utazott volna az édesanyjához, nyári vakációra,> ^m_°<volna a hetedik osztályos vizsgáját,> ^v_°<a hetedik osztály vizsgáját,> Hilda emlékül adott [°]_í<neki egy> ^m_°<egy> ^v_°<neki egy> értéktelen ezürtláncot s azt kívánta, hogy ezt, mint eljegyzésük jelképét erősíttesse [°]_í<csuklójára,> ^v_°<karjára,> úgy, hogy ne láthassa más, és sohasem lehessen levenni. Együtt mentek az aranymíveshez, ki a láncot Tibor [°]_í<bal csuklója fölé forrasztotta, végkép, hogy a kezelő «egészen» eltakarta.> ^v_°<jobb karjára forrasztotta«, a kéz».> Így utazott el, megláncoltan, a nyári vakációra. Otthon valahányszor úszott a [°]_í<Dunában,> ^v_°<Fertőtóban,> boldogan pillantotta meg ezt a csöpp ezüstséklyót, mely a jövőre emlékezteti s a mellén himbálózó [!] arany Szűz Máriát, édesanyja [°]_í<ajándékát,> ^v_°<talizmánját,> mely multját, régi családját hozza eszébe. Hilda leveleiben szalagokat, hajfürtöket is küldött,

Tibort, kik egymásba karoltak. Erre föllépett. Beszért külön a leányával, még aznap este, külön a fiúval, másnap a tanári szobában,⁴⁴ s később maga elé állítva⁴⁵ mindkettőjüket, értésükre adta: semmi kifogása az ellen, hogy néha lássák egymást, de csak hetente egyszer, vasárnap, mikor ő is otthon van. Tibor párszor meg is jelent náluk, vasárnap délután. De később elmaradt.

Nem fogadták el ők az élettől ezt a koldusi ajándékot. Annál sokkal gazdagabbak, büszkébbek voltak. Más alkalmakat kerestek, melyeket az ellenőrzés nehezebbé tett, a tilalom érdekesebbé. Ismét kiszorultak az utcára. Flóri⁴⁶ nénit ekkor avatták be mindenbe⁴⁷ és Lenkét⁴⁸ is, Hilda barátnőjét, ki az önzetlen őrszem szerepét vállalta a nagyobb⁴⁹ légyottok alatt.

Mielőtt Tibor letette⁵⁰ a hetedik osztály vizsgáját, Hilda emlékül adott neki egy értéktelen ezüzláncot s azt kívánta, hogy ezt, mint eljegyzésük jelképét,⁵¹ erősítse karjára, úgy, hogy⁵² ne láthassa más⁵³ és sohase⁵⁴ lehessen levenni. Együtt mentek az aranyműveshez, az⁵⁵ a láncot Tibor jobb karjára forrasztotta. Így utazott el, megláncoltan, a nyári vakációra. Otthon valahányszor úszott a Fertő tóban, boldogan pillantotta meg ezt a csöpp ezüsbéklyót, mely a jövődre emlékezteti és a mellén himbálózó⁵⁶ arany Szűz Máriát, édesanyja talizmánját, mely múltját, régi családját hozza eszébe. Hilda leveleiben szalagokat, hajfürtöket is küldött, hogy

⁴⁴ [K,.] szobában

⁴⁵ [AS1:] állítva [!]

⁴⁶ [K,, PH, AS1:] az uccára, mint kezdetben. Flóri

⁴⁷ [K,.] mindenbe,

⁴⁸ [K,.] Almát

⁴⁹ [PH:] vállalta nagyobb

⁵⁰ [K,, PH, AS1:] alatt. Tibor ekkor már egészen rab volt. [úb] Mielőtt letette

⁵¹ [K,.] jelképét

⁵² [AS2:] ugyhogy [sh.]

⁵³ [K,.] más,

⁵⁴ [K,, PH, AS1:] sohasem

⁵⁵ [K,, PH, AS1:] ki

⁵⁶ [K,.] himbálózó [!] [PH:] hinbálózó [!]

hogy ezek a bálványkák «*miné*» megtartsák őt «*s minél*» számára s minél előbb visszahozzák. Tibor meg sem várva a szünidő végét vissza is utazott, s azóta folyt a nyugtalan élet, [°]*<vígan, szomorúan,>* ^v*<vígan-szomorúan,>* változó változatlansággal, úgy, mint két éve.

Amig tanult, ezek a kis és nagy [°]*<emlékek, érzésfoslányok, gondolatmorzsák>* ^v*<emlékek>* végigviharzottak rajta, nem összefüggően, időrendi sorban, hanem szeszélyesen s mégis csodálatosan-együtt, mint valami, ami van, fájdalmas [°]*<egységben él,>* ^v*<egységben,>* egy örökkévalóság óta s nem lehet megbolygatni. A legújabb hír, mely megdöbentett volna, egy felnőttet is, nem változtatott semmit. Vacsora után [°]*<azonban elfogta a türelmetlenség. Látnia>* ^v*<újra látnia>* kellett, azonnal látnia, még egyszer, hogy meggyőződjék, él-e még s [°]*<milyen.>* ^v*<milyen az arca és szeme.>*

Csak egy nagy uccán csapott át, meg egy kisuccán, meg egy kis-közön «*s a házuk előtt*». Gázlámpa égett minden ház előtt. De az övük [°]*<úgy [!]>* ^v*<előtt úgy>* égett a [°]*<gázlámpa,>* ^m*<gázlámpa is,>* ^v*<gázlámpa,>* mint a csillag.

Ilyenkor sohasem tudta, [°]*<hogy mit>* ^v*<mit>* tesz, nem mérte föl a [°]*<veszedelmet,>* ^v*<kockázatot,>* melyet maga ellen idéz. Hilda ablakán kopogott. Nem válaszolt senki. Erre megkerülte a [°]*<kerítést>* ^m*<kék gyepűt,>* ^v*<gyepűt,>* s a kapuból látta, hogy a lógó lámpa alatt Novák vacsorázik leányával.

Tibor füttyült. A walkür-motivumot füttyülte, mely rég-megbeszélte jelük volt, élesen, vadul, hogy átröpüljön a fák lombkoronáján s megüsse az ő dobhártyáját. Hilda úgy tett, mintha nem hallotta volna. De negyedperc múlva, mikor elmúlt az a [°]*<veszedelem>* ^v*<lehetőség,>* hogy apja észrevette, lassan fölkelt az asztaltól s valamit mondva apjának, kifelé jött.

ezek a bálványkák⁵⁷ megtartsák őt számára s minél előbb visszahozzák. Tibor,⁵⁸ meg se⁵⁹ várva a szünidő végét,⁶⁰ vissza is utazott, s azóta folyt a nyugtalan élet, vígan-szomorúan, úgy,⁶¹ mint két éve.

Amíg tanult, ezek a kis és nagy emlékek végigviharzottak rajta, nem összefüggően, időrendi sorban, hanem szeszélyesen s mégis csodálatosan-együtt, mint valami, ami van,⁶² fájdalmas egységben, egy örökkévalóság óta s nem lehet megbolygatni. A legújabb hír, mely megdöbbenett volna⁶³ egy felnőttet is, nem változtatott semmit. Vacsora után újra látnia kellett, azonnal látnia, még egyszer, hogy meggyőződjkék, él-e még s milyen az arca és szeme.

Csak egy nagy utcán csapott át⁶⁴ meg egy kisutcán, meg egy kis-közön. Gázlámpa égett minden ház előtt. De az övék előtt úgy égett a gázlámpa, mint a csillag.

Ilyenkor sohase⁶⁵ tudta, mit tesz, nem mérte föl a kockázatot, melyet maga ellen idéz. Hilda ablakán kopogott. Nem válaszolt senki. Erre megkerülte a gypút⁶⁶ s a kapuból látta, hogy a lógó lámpa alatt Novák vacsorázik leányával.

Tibor füttyült. A walkür-motívumot füttyülte, mely rég-megbeszélt jelük volt, élesen, vadul, hogy átröpüljön a fák lombkoronáján⁶⁷ s megüsse az ő dobhártyáját. Hilda úgy tett, mintha nem hallotta volna. De negyed perc múlva, mikor elmúlt az a lehetőség, hogy apja észrevette, lassan fölkelt az asztaltól s valamit mondva apjának,⁶⁸ kifelé jött.

⁵⁷ [AS2:] bályványkák [sh.]

⁵⁸ [K., PH, AS1:] Tibor

⁵⁹ [K., PH, AS1:] sem

⁶⁰ [K., PH, AS1:] végét

⁶¹ [K., AS1:] vígan-szomorúan, változó változatlansággal, úgy, [PH:] vígan-szomorúan, változó változatlansággal, úgy,

⁶² [PH, AS1:] van

⁶³ [K.,:] volna,

⁶⁴ [K., PH, AS1:] át,

⁶⁵ [K., PH, AS1:] sohasem

⁶⁶ [K., AS1:] gypút, [PH:] gypút,

⁶⁷ [AS2:] lombkorongján [sh.]

⁶⁸ [PH, AS1:] apjának

A kapu nyitva volt. Tibor beszökött ${}^e_1\langle a \text{ bodzasövény mentén s egy} \rangle$ ${}^m_2\langle \text{bodzagyepű mellett s egy} \rangle$ ${}^v_3\langle \text{s egy} \rangle$ lucfenyő törzse mögé «[...]» bújt. Röpiült feléje a lány, kis viharos szoknyaival, melyek föl-kavarták az éjszakát. Meg se törölte hústól zsiros ${}^e_1\langle \text{száját,} \rangle$ ${}^v_3\langle \text{száját} \rangle$ az már ott aludt a neki való szájon. Gyorsan csókoloztak. [!] ${}^e_1\langle A \rangle$ ${}^m_2\langle [b] A \rangle$ ${}^v_3\langle A \rangle$ szájak nem akartak elszakadni. Szívták egymást, görcsösen, hogy szinte fájt és aztán megdagadva, jóllakottan hullottak le egymásról, mint a nadályok, ${}^e_1\langle \text{mely} \rangle$ ${}^v_3\langle \text{melyek} \rangle$ teleítették magukat ${}^e_1\langle \text{vérrel. Beszélni «ismét» elfelejtettek, de az ő ajkuk szavak nélkül is [... ..]} \rangle$ ${}^v_3\langle \text{vérrel.} \rangle$

De a lány, ki háttal állt «a gyanak» verandán ülő apjának, biztos ösztönével megérezte, hogy elég, vissza kell szaladnia, a vacsorához. Tibor «[...]» suttogott valamit, ${}^e_1\langle \text{«mikor»} \rangle$ *hogy mikor, mikor. Erre* ${}^v_3\langle \text{hogy mikor, mikor. Hilda erre} \rangle$ már nem tudott felelni.

Rohant a faszorban, befelé. Jokor [!] odaért.

Pillanat mulva ismét ott ült a kivilágított verandán, közönyösen, engedelmesen, az apjával szemben, ki egy pohár vizet töltött.

A ${}^e_1\langle \text{fiú mindig ilyenkor} \rangle$ ${}^v_3\langle \text{diák mindig ekkor} \rangle$ riadt meg merészségétől. Elbódult annak a képzeletére, hogy tanárja, kitől mindnyájan rettegnék, akármelyik pillanatban szembekerülhetett volna«,». Mindez csak fokozta a kaland ${}^e_1\langle \text{halálos varázsát s úgy} \rangle$ ${}^v_3\langle \text{varázsát.} \rangle$ Úgy rémlett, hogy ezért még jobban ${}^e_1\langle \text{szereti őt,} \rangle$ ${}^v_3\langle \text{szereti,} \rangle$ különben nem is szeretné ennyire.

Óvatosan kisompolygott a kertből, ${}^e_1\langle \text{visszavisszatekintve} \rangle$ ${}^v_3\langle \text{vissza-visszatekintve} \rangle$ a lámpafényben úszó idillre. Görnyedten járt. Úgy vitte, kifelé, elviselhetetlen boldogságát.

A kapu nyitva volt. Tibor beszökött s egy lucfenyő törzse mögé bújt. Röpült feléje a lány, kis viharos szoknyaival, melyek fölka­varták az éjszakát. Meg⁶⁹ se⁷⁰ törölte hústól zsiros száját⁷¹ s az már ott aludt a neki való szájon. Gyorsan⁷² csókolóztak. A szájak nem akartak elszakadni. Szívták egymást, görcsösen, hogy szinte fájt és aztán megdagadva, jóllakottan hullottak le egymásról, mint a nadályok, melyek teleítették magukat vérrel.

De a lány, ki háttal állt verandán ülő apjának, biztos ösztönével megérezte, hogy elég, vissza kell szaladnia, a vacsorához. Tibor suttogott valamit, hogy mikor, mikor?⁷³ Hilda erre már nem tudott felelni.

Rohant a fasorban, befelé. Jókor odaért. Egy pillanat⁷⁴ múlva ismét ott ült a kivilágított verandán, közönyösen, engedelmesen, az apjával szemben, ki egy pohár vizet töltött.

A diák mindig ekkor riadt meg merészségétől. Elbódult annak a képzeletére, hogy tanárja, kitől mindnyájan rettegnek, akármelyik pillanatban szembekerülhetett volna. Mindez csak fokozta a kaland várását. Úgy rémlett, hogy ezért még jobban szereti, különben nem is szeretné ennyire.

Óvatosan kisompolygott a kertből, vissza-visszatekintve a lámpafényben úszó idillre. Görnyedten járt. Úgy vitte kifelé⁷⁵ elviselhetetlen boldogságát.

⁶⁹ [PH:] éjszakát, meg

⁷⁰ [PH:] sem

⁷¹ [PH:] ajkát

⁷² [PH:] a neki-való ajkon. Gyorsan

⁷³ [K., PH, AS1:] mikor.

⁷⁴ [K.,:] odaért. [úb] Pillanat [PH, AS1:] odaért. Pillanat

⁷⁵ [K., PH:] vitte, kifelé, [AS1:] vitte kifelé,

VI.

Mi lesz, mi lesz?

Hilda kevesebbet gondolkozott [°]_i<ezen, mint a diák.> ^v_i<ezen.>
Ő mindent hamar elfelejtett, [°]_i<azt> ^v_c<csak azt> látta, ami előtte
[°]_i<volt, a jelenben élt, mint egy virág.> ^v_c<van.>

A forró reggelen egyedül volt otthon.

Elszívott egy aranyvégű cigarettát. Alsóajkára rátapadt az arany-
por. [°]_i<Megnézte magát a tükörben.> ^v_i<Belenézett a tükörbe.> Olyan
volt, mint egy egyiptomi falfestmény.

Dúdolt valamit, abbahagyta. [°]_i<A kamrába> ^v_i<Arra gondolt, hogy
megfürdik, de inkább a kamrába> szaladt, s hogy hűsítse magát,
megivott egy nagypohár hús, [°]_i<világos uborkalevet> ^v_c<világos-zöld
uborkalevet.>

Leült a zongorához. [°]_i<Tíz éves korában már> ^v_i<Valaha> művé-
sziesen [°]_i<játszotta anyja kótáit,> ^m_c<játszott,> ^v_c<zongorázta> Bachot,
Beethovent, [°]_i<Chopint, de később elhanyagolta a játékot, ritkán>
^v_c<de ritkán> gyakorolt, s ilyenkor beerte azzal, hogy végigfuttatta
[°]_i<kezeit> ^v_i<újjait> a billentyűzeten, [°]_i<eljátszott egy etüde-öt,> ^m_c<el-
zongorázott egy etüde-öt> ^v_c<egy etüde-öt kezdett,> melyre még
emlékezett.

[°]_i<Megmosta kezét. Szappanhabot kevert. Buborékokat fújt egy
«[...]» székre állva,> ^m_c<Szappanhabot kevert. Egy székre állva bubo-
rékokat fújt,> ^v_c<Szappanhabot kevert. Buborékokat fújt, egy székre
állva,> hogy a törékeny golyóknak, melyeket cigarettafüsttel töltött
meg, nagyobb legyen az útja, hosszabb az élete s «nézte» csodálta
a hártján remegő mesés vidékeket, a könyű [!] gömbök halálát,
melyek [°]_i<fenn> ^v_c<lenn> füstölögve pattantak szét, [°]_i<mint a tűz
[...], csak> ^v_c<csak> egy nedves karikát hagyva a szőnyegen. Aztán
a szalmaszálat a lébe dugva addig szürcsögött, míg a pohárból ki
nem buggyantak az egymásba-nőtt buborékok s le nem ömltek
kezére, kötényére. Undorodva dobta el ezt a malacságot.

[°]_i<Hildát a [...] délelőttön elfogta az unalom. «Egyik szobából a má-
sikba sétált» Kutakodott> ^m_c<Hilda unatkozott. Kutakodott> ^v_c<Hilda
kutakodott> apja holmija közt. A falon «a k» a „Déli csillagos ég” s

VI.

Mi lesz, mi lesz?

Hilda kevesebbet gondolkozott ezen. Ő mindent hamar elfelejtett, csak azt látta, ami előtte van.

A forró reggelen egyedül volt otthon.

Elszívott egy aranyvégű cigarettát. Alsó ajkára rátapadt az aranypor. Belenézett a tükörbe. Olyan volt, mint egy egyiptomi¹ falfestmény.

Dúdolt valamit, abbahagyta. Arra gondolt, hogy megfürdik, de inkább a kamrába szaladt² s hogy hűsítse magát, megivott egy nagy pohár hús, világoszöld uborkalevet.

Leült a zongorához. Valaha művésziesen zongorázta Bachot, Beethovent, de ritkán gyakorolt³ s ilyenkor beérte azzal, hogy végigfuttatta ujjait a billentyűzeten, egy etude-öt⁴ kezdett, amelyre⁵ még emlékezett.

Szappanhabot kevert. Buborékokat fújt⁶ egy székre állva, hogy a törekeny golyóknak, melyeket cigarettafüsttel töltött meg, nagyobb legyen az útja, hosszabb az élete s csodálta a hártján remegő mesés vidékeket, a könnyű gömbök halálát, melyek lenn füstölögve patantak szét, csak egy nedves karikát hagyva a szőnyegen. Aztán a szalmazálat a lébe dugva addig szörcsögött,⁷ míg a pohárból ki nem buggyantak az egymásba nőtt buborékok s le nem ömöltek kezére, kötényére. Undorodva dobta el ezt a malacságot.

Hilda kutakodott apja holmija közt. A falon a „Déli csillagos ég” s az „Északi csillagos ég” képe, egy légsúlymérő, a padlón egy földgömb, akkora,⁸ hogy kislánykorában azt képzelte, maga a földgolyó

¹ [PH, AS1:] egyiptomi

² [K,.] szaladt,

³ [K,.] gyakorolt,

⁴ [K,.] etüde-öt

⁵ [K,.] melyre

⁶ [K, PH:] fújt,

⁷ [K, PH, AS1:] szörcsögött,

⁸ [PH, AS1, AS2:] akkorra, [sh.]

az „Északi csillagos ég” ^ε<képeit látta, «a földön egy földgöm» «padlón» egy légsúlymérőt, a padlón egy földgömböt, akkorát,> ^m<képe látszott, egy légsúlymérő, a padlón egy földgömb, akkora,> ^v<képe, egy légsúlymérő, a padlón egy földgömb, akkora,> hogy kislánykorában azt képzelte, maga a földgolyó sem lehet nagyobb. Tengerrek, szigetek, ^ε<világrészek,> ^v<világrészek.> Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália. Milyen kicsiny ^ε<mindez és milyen unalmas. Ásítzott.> ^m<mindez és milyen érdektelen.> ^v<a világ.>

A szalónban ^ε<anyja> ^v<aranyrámában anyja> képe lógott, kit „anyus”nak ^ε<nevezett s> ^v<nevezett,> úgy beszélt ^ε<róla, mintha> ^v<róla, bizonyos fölületes hangsúllyal, mintha> ^ε<élne,> ^v<még élne,> ^ε<az árvasága> ^m<árvasága> ^v<az árvasága> tudata nélkül. ^ε<Egy asszony nézett «[...]» rá.> ^v<[b]

Ez az asszony nézett rá mindig.> Koszorúba kötött, dús haja, «kis» piciny, puha, csöppet lógó melle, arányos, röplő termete, piskóta-keze s szája, mely kinyilt, ^ε<mintegy> ^m<egy> ^v<mintegy egy> másik száj után, «kislányos» lányosnak mutatta, majdnem gyermekesnek. Szeme ^ε<komoran sötétlett, minden őszinteség nélkül, forrón és mélyen> ^v<forrón és mélyen sötétlett, de minden őszinteség nélkül,> s szemöldökei az orrtőn ^ε<összeértek, mint «az» az övéi.> ^v<összeértek.> Fejét, «hátravetette, mely mintha magasra polcolt párnákon pihenne, mintegy [...],» «hátravetette, mely mintegy magasra polcolt párnákon pihent.» mely, úgy tetszett, magasra polcolt párnákon pihent, hátravetette s valami távoli felé ^ε<tekintett,> ^v<nézett,> az anya és feleség ^ε<bánatával, egy szánalmas, tragikus kaland felé, úgy, hogy most sem lehetett meggyanusítani.> ^m<rejtett bánatával, egy szánalmas, tragikus kaland felé, úgy, hogy most sem lehetett meggyanusítani.> ^v<rejtett bánatával.>

^ε<Ezt a rajztanár készítette egy fénykép alapján, az asszony halála után egy évvel.> ^v<Rettenetes volt ez a kép. Valami rajztanár készítette egy fénykép alapján.> Hasonlított hozzá, de nem egészen. Egy idegen volt, «mint» ki mégis ő. A kontár rajzoló kemény ironjával ^ε<merevvé, majdnem gonosszá> ^v<merevvé> tette a szembogarát, azonkívül a ceruzarajzot ki is színezte, úgy hogy az arc örökké ^ε<rózsaszínűen> ^v<pirosan> lángolt, mint egy negyvenfokos ^ε<lázban.

se⁹ lehet nagyobb. Tengerek, szigetek, világrészek. Milyen¹⁰ kicsiny a világ.

A szalonban aranyrámában anyja képe lógott, kit „anyus”-nak nevezett s úgy¹¹ beszélt róla, bizonyos fölületes hangsúllyal, mintha még élne, az árvasága tudata nélkül.

Mindig ez¹² az asszony nézett rá. Koszorúba¹³ kötött kis haja,¹⁴ piciny, puha, csöppet lógó melle, arányos termete,¹⁵ piskótakeze s szája, mely kinyílt, mintegy egy másik száj után, lányosnak mutatta, majdnem gyermekesnek. Szeme forrón és mélyen sötétlett, de minden őszinteség nélkül¹⁶ s szemöldökei az orrtón összeértek. Fejét, mely, úgy tetszett, magasra polcolt párnákon pihent, hátravetette s valami távoli felé nézett, az anya és feleség rejtett bánatával.

Rettenetes volt ez a kép. Valami rajztanár készítette egy fénykép alapján. Hasonlított hozzá, de nem egészen. Egy idegen volt, ki mégis ő. A kontár rajzoló kemény irónjával merevvé tette a szembogarat, azonkívül a ceruzarajzot ki is színezte, úgyhogy az arc örökké pirosan lángolt, mintegy negyvenfokos lázban, a tüdővész

⁹ [K., PH, AS1:] sem

¹⁰ [K., PH, AS1:] világrészek. Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália. Milyen

¹¹ [K., PH, AS1:] nevezett, úgy

¹² [K, :] nélkül. [úb] Ez [PH:] nélkül [!] [úb] Mindig ez

¹³ [K, :] rá mindig. Koszorúba

¹⁴ [K, :] kötött, dús haja,

¹⁵ [K., AS1:] melle, arányos, röpülő termete, [PH:] melle arányos, röpülő termete,

¹⁶ [K., PH, AS1:] nélkül,

Rettenetes volt ez a kép.> ^v<lázban, a tüdővész tűzrózsáival.> Novák ^é<sohase bírta nézni, pár kegyeletes szót mondott, mikor mutogatta, szemét «lesütötte» a földre sütötte.> ^m<sohase bírta nézni, pár kegyeletes szót szólt, mikor idegeneknek mutogatta, szemét a földre sütötte.> ^v<nem birt rátekinteni s mikor másoknak mutogatta, pár kegyeletes szót szólva a földre sütötte szemét.>

Hilda ^é<szerette őt.> ^v<imádta az anyját.> Helyeselt mindent, amit róla ^é<hallott s> ^v<hallott,> titkon az apját vádolta korai «halálért» haláláért. Regényolvasás közben nem egyszer rajta kapta magát, hogy ^é<az [!]> ^v<azt> a nőalakot, kinek holdas estéken kezet csókoltak, egészen ilyennek látta.

«Az ágyára ült, [...]» Egyik szobából a másikba ^é<ment, kószált> ^m<ment, [...]> ^v<ment> a nagy lakásban, melynek ^é<őt, egymásba nyíló barátságtalan szobáját> ^v<egymásba nyíló barátságtalan szobáit> a sok bútor sem tudta megtölteni. Az utolsóban, mely két ablakával egyedül nézett az uccára, lekuporodott az ágyára. Ez volt az «övé» ő szobája.

Itt nőtt ^é<föl,> ^v<fel,> meglehetősen ^é<egyedül,> ^v<magányosan.> ^é<Anyja> ^v<[b]

Anyja> halála után, mikor ^é<ő még> ^v<még> be sem töltötte a tizedik évét, elérvult a tanárház. ^é<Novákot lefoglalta> ^v<Novák, kit lefoglalt> az iskola s tudományos munkája, ^é<unokahúgát, Lujzit> ^v<akkor unokánénjét, «akkor» Pepikét> hozta ide, egy «sz» kedves öreglányt, de Hilda ^é<nem szenvedhette őt, hamar el is ment tőlük.> ^m<nem szenvedhette őt, hamar ki is üldözte.> ^m<hamar kiüldözte őt.> ^v<nem szenvedhette őt, hamar kiüldözte.> Azóta a hosszú ^é<dél-előttökön s> ^v<dél-előttökön,> a hosszú délutánokon egyedül maradt. Mari gondjaira bízták, ki feléje se nézett. Ha betegen feküdt «és fájt a tor» torokgyuladással [!] s borogatást kért, hiába kiabált, magának kellett kimennie a konyhába, «meztláb,» egyingben, meztláb, ott bemártotta a ruhát s torkára kötötte. Később diákok látogatták. Ágya mellé telepedtek, ^é<könyveket hoztak,> ^v<„könyveket hoztak”,> melyeket paplanára tettek s a lány hallgatta, mit beszéltek, szétvetett kezekkel, a ^é<padlatra> ^m<padlatot> ^v<mennyezetre> bámulva, semmire se gondolva, egyszerre mindenre gondolva.

tűzrózsáival. Novák nem bírt rátekinteni¹⁷ s mikor másoknak mutogatta, pár kegyeletes szót szólva a földre sütötte szemét.

Hilda imádta az anyját. Helyeselt mindent, amit róla hallott, titkon az apját vádolta korai halála miatt. Regényolvasás¹⁸ közben nemegyszer rajtakapta magát, hogy azt a nőalakot, kinek holdas estéken kezét csókoltak, egészen ilyennek látta.

Egyik szobából a másikba ment a nagy lakásban, melynek egy-másba nyíló barátságatlan szobáit a sok bútor se¹⁹ tudta megtölteni. Az utolsóban, mely két ablakával egyedül nézett az utcára, lekuporodott az ágyra.²⁰ Ez volt az ő szobája.

Itt nőtt fel, meglehetősen magányosan.

Anyja halála után, mikor még be se²¹ töltötte tizedik²² évét, el-
 árvult a tanárház. Novák, kit lefoglalt az iskola s a tudományos²³
 munkája, akkor unokanénjét, Pepikét hozta ide, egy kedves öreg-
 leányt,²⁴ de Hilda nem szenvedhette őt, hamar kiüldözte. Azóta a
 hosszú délelőttökön, a hosszú délutánokon egyedül maradt. Mari
 gondjaira bízták, de az feléje²⁵ se nézett. Ha betegen feküdt torok-
 gyulladással s borogatást kért, hiába kiabált, magának kellett ki-
 mennie a konyhába, egyingben, mezítláb, ott bemártotta a ruhát s
 torkára kötötte. Később diákok látogatták. Ágya mellé telepedtek,
 „könyveket hoztak”, melyeket paplanára tettek s a leány²⁶ hallgatta²⁷
 mit beszéltek, szétvetett kezekkel, a mennyezetre bámulva, semmire
 se gondolva, egyszerre mindenre gondolva.

¹⁷ [PH, AS1:] rátekinteni,

¹⁸ [K, PH:] korai haláláért. Regényolvasás

¹⁹ [K, PH, AS1:] sem

²⁰ [K, PH:] ágyára.

²¹ [K, PH, AS1:] sem

²² [K, :] töltötte a tizedik

²³ [K, :] s tudományos

²⁴ [K, PH, AS1:] öregleányt,

²⁵ [K, :] bízták, ki feléje [PH, AS1:] bízták, ki feléje

²⁶ [K, PH, AS1:] lány

²⁷ [K, :] hallgatta,

Flóri néni délután hírül hozta, hogy Tibor hatkor várja, a ^é_i<templom előtt.> ^v_c<törvényszék mögött.> Vele jött egy magas, szőke lány is, ^é_i<Alma.> ^m_c<Lenke, ki imádta őt és utánozta.> ^v_c<Lenke, ki imádta őt és mindenben utánozta.> A három nő, ^é_i<minden> ^m_c<a> ^m_c<minden> ^v_c<a közöttük lévő> korkülönbséget meghazudtolva úgy ^é_i<fe-csegett és [...]> ^v_c<cserfelt,> mint az iskoláslányok.

Hilda «miután» ^é_i<azonban miután> ^v_c<miután> ^é_i<kihasználta> ^v_i<kihasználta> vendégeit, ^é_i<[...] ő nőtársaságban sohasem> ^m_i<meg [...]]. Nőtársaságban sohasem> ^v_c<szabadulni szeretett volna tőlük. Nőtársaságban nem> tudott egészen felolvadni «megk». Fejfájásról panaszkodott. ^é_i<Azt> ^v_c<[b]

Azt> indítványozta, ^é_i<táncoltassanak> ^v_c<hogyan táncoltassanak> asztalt.

A szalónból kihozott egy könnyű, bambusznádasztalkát, melynek lapját, akár a báli legyezőt, túvel ^é_i<beégetett> ^v_c<égetett> férfialáírások díszítettek, édesanyja leánykori udvarlóninak a nevei. Évek óta ez kötötte össze őket a túvilággal.

Odaálltak a kályha mellé, egy sarokba, hogy az ablakból ne lássák őket. Kezüket rátették az asztalka lapjára.

Hilda pár másodperc múlva megszólalt:

- Jön.
- Kit idéztél?
- Priluszkyt.

Priluszky lengyel lovag volt, ki a hétéves háborúban elesett és szerelmes volt Hildába. Szegény lovag «mindig m» minden hívásra «azonnal és» udvariasan ^é_i<itt termett, mindenre azonnal válaszolt.> ^v_i<ott termett.> Nem igen lehetett nyugta a sirjában.

– Itt vagy? – kérdezte ^é_i<a lány,> ^v_c<Hilda,> ki kacéran félrebillentette édes, különös ^é_i<arcocskáját> ^v_i<fejecskéjét> s feléje hajolt, hogy a mellével közeledjék hozzá.

Majd beszélt:

– Kedves szellem, felelj nekem. Ha igen, akkor koppants kettőt, ha nem, akkor koppants egyet.

Flóri néni délután hírül hozta, hogy Tibor hatkor várja, a törvényszék mögött. Vele jött egy magas, szőke leány²⁸ is, Lenke, ki imádta Hildát²⁹ és mindenben utánozta. A három nő, a közöttük lévő különbséget meghazudtolva úgy cserfelt, mint az iskolásleányok.³⁰

Hilda hamarosan megunt vendégeit. Nőtársaságban³¹ nem tudott egészen felolvadni. Fejfájásról panaszkodott.

Azt indítványozta, hogy táncoltassanak asztalt.

A szalonból kihozott egy könnyű, bambusznád asztalkát, melynek lapját, akár a báli legyezőket,³² tűvel égetett férfialírások díszítettek, édesanyja leánykori udvarlójának a nevei. Évek óta ez kötötte össze őket a túlvilággal.

Odaálltak a kályha mellé, egy sarokba, hogy az ablakból ne lássák őket. Kezüket rátették az asztalka lapjára.

Hilda pár másodperc múlva megszólalt:

– Jön.

– Kit idéztél?

– Priluszkyt.³³

Priluszky lengyel lovag volt, ki a hétéves háborúban elesett és szerelmes volt Hildába. Szegény lovag minden hívásra udvariasan ott termett. Nemigen lehetett nyugta a sírjában.

– Itt vagy? – kérdezte Hilda, ki kacéran félrebillentette édes, különös fejecskéjét s feléje hajolt, hogy a mellével közeledjék hozzá.

Majd beszélt:

– Kedves szellem, felelj nekem. Ha igen, akkor koppants kettőt, ha nem, akkor koppants egyet.

²⁸ [K., PH, AS1:] lány

²⁹ [K., PH, AS1:] őt

³⁰ [K., PH, AS1:] iskolásleányok.

³¹ [K., PH:] Hilda miután kihasználta vendégeit, szabadulni szeretett volna tőlük. Nőtársaságban [AS1:] Hilda miután kihasználta vendégeit szabadulni szeretett volna tőlük. Nőtársaságban

³² [K., PH, AS1:] legyezőt,

³³ [AS2:] Priluszky. [sh.]

A szellem már [°]_i<válaszolt. Hilda elsősorban a mai találkáról jó-soltatott. Jó-soltattak maguknak tücsköt-bogarat, meddig élnek, boldogok lesznek-e, [!] «mikor szeretik azokat» Az asztalka egy lábára ereszkedett, kopogott. Minden> ^m_i<válaszolt. Jó-soltattak maguknak tücsköt-bogarat. Az asztalka egy lábára ereszkedett, kopogott. Minden> ^v_°<felelt. Jó-soltattak maguknak tücsköt-bogarat. Az asztalka minden> szépet, jót jövendőt, boldogságot, utazást, de [°]_°<gyászt és> ^v_°<gyászt,> halált is.

Hilda, anélkül hogy elárulta volna, kiről tudakozódik, így szólt:

– Szeret?

Az asztalka kettőt koppantott.

Később megint magában tette föl a kérdést, csak az utolsó szót [°]_i<hangsúlyozva:> ^v_°<közölve:>

– Szeret?

Ekkor is kettőt koppantott az asztalka.

Utána a másik szellemet idézték, Vándor Anasztázt, Hilda első gyóntatótyját, egy délceg, fiatal lelkész, ki tavaly váratlanul [°]_i<meghalt. Az is nyomban jelentkezett.> ^v_°<meghalt.>

Hilda vele így társalgott:

[°]_i<- Édes jó szellem,> ^m_i<- Édes jó páter,> ^v_°<- Édesjó páter,> ne haragudj, hogy zavarlak. Ugye felelsz énnem?

[°]_i<Alma> ^v_°<Lenke> Huszár Bandi iránt érdeklődött, mert az neki is udvarolt, mint minden lánynak.

Vártak, de az asztal nem koppantott sem egyet, sem kettőt.

– Nem felel – sopánkodott Flóri néni.

Hilda közbeszólt:

– Akarsz-e erre válaszolni, [°]_i<kedves> ^m_°<édes jó> ^v_°<édesjó> páter?

Az asztal fölemelkedett egyszer, másodszer már nem.

Hilda leszögezte:

– Nem hajlandó.

[°]_i<Alma> ^v_°<Lenke> megharagudott:

– Mert te lefogtad. Éreztem. Még egyszer fölemelkedett volna.

Hilda nem vitakozott. [°]_i<Ő> ^v_°<[b]

Ő> tudta, mi az igazság. Bezzeg nyilatkozott a szellem öneki, [!] mikor maga idézte. Mert szellemhívó képességét annyira

A szellem már felelt. Jósoltattak maguknak tücsköt-bogarat. Az asztalka minden szépet, jót jövendölt, boldogságot, utazást, de gyászt, halált is.

Hilda, anélkül,³⁴ hogy elárulta volna, kiről tudakozódik, így szólt:

– Szeret?

Az asztalka kettőt koppantott.

Később megint magában tette föl a kérdést, csak az utolsó szót közölve:

– Szeret?

Ekkor is kettőt koppantott az asztalka.

Utána a másik szellemet idézték, Vándor Anasztázt, Hilda első gyóntatóatyját, egy délceg, fiatal lelkészt, ki tavaly váratlanul meghalt.

Hilda vele így társalgott:

– Édes jó páter, ne haragudj, hogy zavarlak. Ugye felelsz énnekem?

Lenke Huszár Bandi iránt érdeklődött, mert az neki is udvarolt, mint minden leánynak.³⁵

Vártak, de az asztal nem koppantott sem egyet, sem kettőt.

– Nem felel – sópáncodott Flóri néni.

Hilda közbeszólt:

– Akarsz-e erre válaszolni, édes jó páter?

Az asztal felemelkedett³⁶ egyszer, másodszor már nem.

Nem volt hajlandó.³⁷

Lenke megharagudott:

– Mert te lefogtad. Éreztem. Még egyszer fölemelkedett volna.

Hilda nem vitakozott.

Ő tudta, mi az igazság. Bezzeg nyilatkozott a szellem neki,³⁸ mikor maga idézte. Mert szellemhívó képességét annyira tökéletesítette,

³⁴ [K,.] anélkül

³⁵ [K, PH, AS1:] lánynak.

³⁶ [K,.] fölemelkedett

³⁷ [K, PH, AS1:] nem. [úb] Hilda leszögezte: [úb] – Nem hajlandó.

³⁸ [K,.] öneki, [!]

tökéletesítette, hogy már nem volt szüksége másra, egyedül is oda-szólihatta, akit akart, az asztalka ^e_i<nyomban> ^v_c<rögtön> meg-indult. Akkor részletesen vallott mindenről. Mindenki őt szerette.

^e_i<Alma> ^v_c<Lenke> még egyszer meg akarta «[...]» kérdezni a szellemet. Hilda toppantott:

– Hagyjátok. Nem szabad kifárasztani. A szellemek is kifáradnak.

Inkább a mai «találkával [...] kérlel» találkáról ^e_i<tudakozódott,> ^v_c<«kérdés» kért fölvilágosítást,> melyen ^e_i<talán> ^v_c<majd> eldől minden. Újra «megal» kört formáltak. A három, női fej, a két fekete, Hildáé meg Flóriéné s a szőke, ^e_i<Almáé,> ^v_c<Lenkéé,> a táncoló asztal ^e_i<fölé hajolt, lesve> ^v_c<fölött leste> a túlvilági szózatot.

Novák ekkor lépett be. A nők ^e_i<egyszerre szétrebbentek,> ^v_c<szétrebbentek,> ki jobbra, ki balra, mint a boszorkányok. Flóriéné nevetett:

– Most kikapunk apustól.

Az apa szórakozottan üdvözölte a két ^e_i<vendéget, nem volt hajlandó> ^m_i<nőt, nem volt hajlandó> ^v_c<nőt s nem akarta> elérteni a tréfát, mert ő a szellemidézést egyszer és mindenkorra megtiltotta. Gyűlölte az efféle bolondériákat.

– Többet ezt meg ne lássam – szólt szigorúan. Elég legyen. Ugy is ideges – mondta a vendégek felé.

Flóriéné ^e_i<a kalapját vette, Alma is> ^m_c<kalapját vette, Lenke> ^v_c<kalapját vette, Lenke is> készülődött.

– Egy kettő – mondta Novák, mikor eltávoztak – öltözz te is. Megyünk.

– Hová?

– Hát Tálásékhoz.

– Jobb szeretnék itthon maradni – dadogta Hilda, a légyottra ^e_i<gondolva.> ^v_c<gondolva, mely nélkül minden nap meddő, értelmetlen.>

hogy már nem volt³⁹ szüksége másra, egyedül is odaszólította,⁴⁰ akit akart, az asztalka rögtön megindult. Akkor részletesen vallott mindenről. Mindenki őt szerette.

Lenke még egyszer meg akarta kérdezni a szellemet. Hilda topantott:

– Hagyjátok. Nem szabad kifárasztani. A szellemek is kifáradnak.

Inkább a mai találkáról kért fölvilágosítást, melyen majd eldől minden. Újra kört formáltak. A három⁴¹ női fej, a két fekete, Hildaé meg Flóri nénié s a szőke, Lenkéé, a táncoló asztal fölött leste a túlvilági szöveget.

Novák ekkor lépett be. A nők szétrebbentek, ki jobbra, ki balra, mint a boszorkányok. Flóri néni nevetett:

– Most kikapunk apustól.

Az apa szórakozottan üdvözölte a két nőt,⁴² s nem akarta elérteni a tréfát, mert ő a szellemidézést egyszer és mindenkorra megtiltotta. Gyűlölte az efféle bolondériákat.

– Többet ezt meg ne lássam,⁴³ – szólt szigorúan. – Elég⁴⁴ legyen. Úgyis ideges,⁴⁵ – mondta a vendégek felé.

Flóri néni kalapját vette.⁴⁶ Lenke is készülődött.

– Egy-kettő,⁴⁷ – mondta Novák, mikor eltávoztak – öltözz te is. Megyünk.

– Hová?

– Hát Tálásékhoz.

– Jobb szeretnék itthon maradni,⁴⁸ – dadogta Hilda, a légyottra gondolva, mely nélkül minden nap meddő, értelmetlen.

³⁹ [AS2:] nem volt volt [sh. két sor határán]

⁴⁰ [K, PH:] odaszólíthatta, [AS1:] odaszólíthatta,

⁴¹ [K,] három,

⁴² [K,] nőt

⁴³ [K,] lássam

⁴⁴ [K, PH, AS1:] szigorúan. Elég

⁴⁵ [K,] ideges

⁴⁶ [K, PH, AS1:] vette,

⁴⁷ [K,] Egy kettő

⁴⁸ [K,] maradni

– Nem maradsz itthon – szólta Novák«.»», ki máskor nem ellenkezett volna, de most bosszantotta az engedetlenség. Megigértük. [°]<Tudod> ^v<És tudod> mennyire szeret Tálás néni.

– Nincs kedvem.

– Velem jössz – mondta [°]<röviden.> ^m<Novák röviden.> ^v<az apja röviden.> Vedd a kalapod.

Novák elvei közé tartozott, hogy bizonyos esetekben föltétlenül keresztülvigye [°]<akarátát és> ^v<akarátát,> éreztesse hatalmát, a nevelés érdekében.

Táláséknál délután ozsonna volt, mint minden héten hol egyik, hol másik [°]<kollegájánál, mert> ^v<kollegájánál:> a tanárok összejártak, asszonyaik barátkoztak. Ezek az ozsonnák alig különböztek egymástól. A nők több-kevesebb változtatással lemásolták az előző heti vendégség étrendjét s idők során kialakult egy kötelező menue, «melyet csak» [°]<kávét, sonka tormával,> ^v<– kávé, hús, házi-sütemény, –> melyet csak tarkítani illett egy kis habbal, vagy egyéb meglepetéssel. Nem kellett tartaniok, hogy kevesebbet adnak, ami sértés, vagy többet, ami költséges. A legnagyobb szobában terítettek, damasztabroszon, igazi ezüsttel, melyet egyébként nem használtak, a széthúzható asztalt pótdezzkákkel nyújtották ki, [°]<asztalfutókat, horgolt terítőket> ^m<horgolt terítőket> ^v<asztalfutókat> borították rá, esetleg odatettek egykét [°]<«karos» ezüst gyertyatartót> ^v<karosgyertyatartót> s az ünnepélyesség emelésére meggyújtották bennük a gyertyákat. Ozsonna után az urak kártyáztak, bort iszogattak, metszett poharakból, mértékletesen.

Kedélyes összejöveleleknek nevezték, de nem voltak azok. Az elmentétek, melyek a tantestület tagjait s a családokat elválasztották, itt sem szüntek [°]<meg, csak felfüggesztődtek.> ^v<meg.> Főris görbeszemmel tekintett Novák Antalra, Nyerge Lázár mindenkire

– Nem maradsz itthon, – szolt Novák, ki máskor nem ellenkezett volna, de most bosszantotta az engedetlenség. – Megigértük.⁴⁹ És tudod, mennyire szeret Tálás néni.

– Nincs kedvem.

– Velem jössz – mondta az apja röviden. – Vedd⁵⁰ a kalapod.

Novák elvei közé tartozott, hogy bizonyos esetekben föltétlenül keresztülvigye akaratát, éreztesse hatalmát, a nevelés érdekében.

Táláséknál délután ozsonna volt, mint minden héten hol egyik, hol másik kollégájánál:⁵¹ a tanárok összejártak, asszonyaik barátokoztak.

Ezek⁵² az ozsonnák alig különböztek egymástól. A nők több-kevesebb változtatással lemásolták az előző heti vendégség étrendjét s idők során kialakult egy kötelező menü,⁵³ – kávé, hús, házi sütemény, – melyet csak tarkítani kellett⁵⁴ egy kis habbal, vagy egyéb meglepetéssel. Nem kellett tartaniok, hogy kevesebbet adnak, ami sértés, vagy többet, ami költséges. A legnagyobb szobában terítettek, damasztabroszon,⁵⁵ igazi ezüsttel, melyet egyébként nem használtak, a széthúzható asztalt pótdezzkával nyújtották ki, asztalfutókat borítottak rá, esetleg odatettek egy-két karos gyertyatartót s az ünnepélyesség emelésére meggyújtották bennük a gyertyákat. Ozsonna után az urak kártyáztak, bort iszogattak, metszett poharakból, mértékletesen.

Kedélyes összejöveteleknek nevezték, de nem voltak azok. Az ellentétek, melyek a tantestület tagjait, a⁵⁶ családokat elválasztották, itt se⁵⁷ szüntek⁵⁸ meg. Fóris görbe szemmel tekintett Novák Antalra,

⁴⁹ [K_v, PH, AS1:] engedetlenség. Megigértük.

⁵⁰ [K_v, PH, AS1:] röviden. Vedd

⁵¹ [K_v,:] kollégájánál:

⁵² [K_v, PH:] barátokoztak. [nincs új] Ezek

⁵³ [K_v,:] menue,

⁵⁴ [K_v, PH, AS1:] illet

⁵⁵ [AS1:] damaszabroszon, [!]

⁵⁶ [K_v,:] tagjait s a

⁵⁷ [K_v, PH, AS1:] sem

⁵⁸ [AS2:] szünt [sh.]

irigykedett, ki valami anyagi sikeréről számolt be. Hasonló kapocs ϵ <fűzte> ν <kötötte> össze a tanárnékat, „Édesem”nek [!] ϵ <nevezték> ν <hívták> egymást, de ha megláttak egy tea főzőt, egy cifrakést, mely nekik nincs, elszomorodtak s hazamenvén szemrehányást tettek uruknak, hogy ők semmit sem vesznek és mindaddig nem nyugodtak, míg be nem szerezték.

Hilda durcásan öltözködött. Ezeket a vendégeket [!] tizenhárom éves kora óta halálosan unta. Mit láthat, vagy hallhat itt amit nem ϵ <tud.> ν <tud?> Különben sem szeretett semmiféle nyilvános mulatságot. Tavaly Flóri néni bálba vitte, mint garde des dames, «ott» ő azonban ϵ <«ott is „rosszul mulatott,» «nem tán» táncosait kikoszarazta, „rosszul mulatott.»^m ν <táncosait mind kikoszarazta, „rosszul mulatott.»^m ν <„rosszul mulatott,» táncosait mind kikoszarazta.> ν <ott is „rosszul mulatott.»>

Kedvetlenül ment apjával.

Tálás néni bálványozta őt, „szépség”nek hívta és ϵ <az ő „kedvencé”nek.> ν <„kedvencé”nek.> A kövér hölgy odavonta halcsonttal leszorított melléhez, mely fűzőjéből majd kibuggyant, rámosolygott kiugró szemével, össze vissza csókolta. «Hilda úgy viselkedett, ahogy illett.» ϵ <világoszöld> ν <Világoszöld> selyemruhájában olyan volt, mint egy levelibéka. ϵ <Hilda> ν <[b]

Hilda> úgy viselkedett, ahogy illett. ϵ <Kezet> ν <[b]

Kezet> csókolt, egy láthatatlan pukedlit csinálva. Hasonlóan ϵ <köszönt Ábris igazgató néninek, meg Nyerge néninek> ν <üdvözölte Ábris igazgató nénit, meg Nyerge nénit> s ő köszönt először a tanároknak is, kik jöttére nem keltek föl. Nem jutott «eszébe» eszükbe, még a legényember helyetteseknek sem, hogy ez a kis fruska több figyelmet érdemelne, olyan kedvességet, mely már a nőket illeti meg. ϵ <Csak> ν <[b]

Csak> Tálás bácsi emelkedett föl, mindig összeroggyanni akaró térdeivel. ϵ <Tenyérével megsimogatta arcát, homlokát megcsókolta. Mondott> ν <Megsimogatta arcát. [b]

Nyerge Lázár mindenkire irigykedett, ki valami anyagi sikeréről számolt be. Hasonló kapocs kötötte össze a tanárnékat, „Édesem”-nek hívták egymást, de ha megláttak egy teafőzőt, egy cifrakést, mely nekik nincs, elszomorodtak s hazamenvén⁵⁹ szemrehányást tettek uruknak, hogy ők semmit se⁶⁰ vesznek és mindaddig nem nyugodtak, míg be nem szereztek.

Hilda durcásan öltözködött. Ezeket a vendégségeket⁶¹ tizenhárom éves kora óta halálosan unta. Mit láthat, vagy hallhat itt,⁶² amit nem tud? Különben se⁶³ szeretett semmiféle nyilvános mulatságot. Tavaly Flóri néni bálba vitte, ő⁶⁴ azonban ott is „rosszul mulatott”.⁶⁵

Kedvetlenül ment apjával.

Tálás néni bálványozta őt, „szépség”-nek hívta és „kedvenc”-nek. A kövér hölgy odavonta halcsonttal leszorított melléhez, mely fűzőjéből majd kibuggyant, rámosolygott kiugró szemével, összevissza⁶⁶ csókolta. Világoszöld selyemruhájában olyan volt, mint egy levelibéka.

Hilda úgy viselkedett, ahogy illett.

Kezet csókolta, egy láthatatlan pukedlit csinálva. Hasonlóan üdvözölte Ábris igazgató nénit, meg Nyerge⁶⁷ nénit s ő köszönt először a tanároknak is, kik jöttére nem keltek föl. Nem jutott eszükbe, még a legényember helyetteseknek sem, hogy ez a kis fruska több figyelmet érdemelne, olyan kedvességet, mely már a nőket illeti meg.

Csak Tálás bácsi emelkedett föl, mindig összeroggyanni⁶⁸ akaró térdeivel. Megsimogatta arcát.

⁵⁹ [AS1:] hazamenvén,

⁶⁰ [K, PH, AS1:] sem

⁶¹ [K, :] vendégségeket [!]

⁶² [K, :] itt

⁶³ [K, PH, AS1:] sem

⁶⁴ [K, PH, AS1:] vitte, mint garde des dames, ő

⁶⁵ [K, PH, AS1:] mulatott.”

⁶⁶ [AS2:] össze-vissza [sh.]

⁶⁷ [PH, AS1, AS2:] Nyegre [sh.]

⁶⁸ [AS2:] összeroggyani [sh.]

Mondott> is valamit, de oly «*halkan*» «*otthon*» «*oly*» ^é<*halkan beszélt,*> ^v<*halkan,*> hoggy [!] nem lehetett érteni. A «*tor*» história tanárja csak az iskolában engedte ki tenorhangját, még most is, mikor a magyar történelemben oly gyakori hőstetteket magasztalta, melyeket ^é<*a tüdeje*> ^v<*tüdeje*> kimélése nélkül egy emberöltön át adott elő az ^é<*ifjúságnak.*> ^m<*ifjúságnak. Otthon nem maradt semmi hangja.*> ^v<*ifjúságnak. Otthonra nem maradt semmi hangja.*>

Már nem ültették macskaasztalhoz, mint két évvel ezelőtt, a nagyokkal evett. Fóris mellé került, ki egy szót se ^é<*szólt hozzá,*> ^v<*szólt,*> csak köhhentgetett, mikor beállt a kinos csönd. Ezek a tudós, komoly férfiak az iskolán kívül gyermekesek voltak«,». A gyermekek, kikkel foglalkoztak, mintegy megfertőzték őket, akár ^é<*az «orvo» orvosokat*> ^v<*orvosokat*> a betegjeik, s félszegen mozogtak, ^é<*talán azért is,*> ^v<*talán,*> mert többet gondolkoztak és jobban elfáradtak, mint mások, ^é<*vagy talán azért is*> ^v<*talán*> mert foglalkozásukon kívül semmi más nem fűzte egymáshoz. A nők segítették ki őket a zavarból.

– Fizetik a katona tiszték az adósságukat – mondták ilyenkor.

Vagy:

– Angyal röpült át a szobán.

És nevettek.

Hilda erős szemöldökét morcolta. Jobb szeretett volna ^é<*éretlen suhancok közt lenni, kik legalább mulatságosak.*> ^m<*éretlen, mulatságos gonosztevők közt lenni.*> ^v<*éretlen, mulatságos suhancok közt lenni.*> Tálás bácsi hideg borjúsülttel kínálta, ^é<*melyre azt mondta*> ^v<*melyről azt állította,*> hogy medve«*m*»pecsenye, Nyerge bácsi ^é<*zsidóvicceket mesélt orrhangon,*> ^v<*orrhangon zsidóvicceket mesélt,*> melyeket sokszor hallott. «*Egy szemu*» A szemüveges

Mondott is valamit, de oly halkán, hogy nem lehetett érteni. A história tanárja csak az iskolában engedte ki tenor hangját, mikor⁶⁹ a magyar történelemben oly gyakori hőstetteket magasztalta, melyeket tüdeje kímélése nélkül egy emberöltőn át adott elő az ifjúságnak. Otthonra nem maradt⁷⁰ semmi hangja.

Hildát már⁷¹ nem ültették macskaasztalhoz, mint két évvel ezelőtt, a nagyokkal evett. Fóris mellé került, ki egy szót se szólt, csak köhöntgetett, mikor beállt a kínos csönd.

Ezek⁷² a tudós, komoly férfiak⁷³ az iskolán kívül gyermekesek voltak. A gyermekek, kikkel foglalkoztak, mintegy megfertőzték őket, akár orvosokat a betegeik, s félszegen mozogtak, talán⁷⁴ mert többet⁷⁵ gondolkoztak és jobban elfáradtak, mint mások, talán mert foglalkozásukon kívül semmi más nem fűzte őket egymáshoz.

– Fizetik⁷⁶ a katonatisztek az adósságukat – mondták ilyenkor a nők.

Vagy:⁷⁷

– Angyal röpiült át a szobán.

És nevettek.

Hilda erős szemöldökét morcolta. Jobb szeretett volna éretlen, mulatságos suhancok közt lenni. Tálás bácsi hideg borjúsülttel kínálta, melyről azt állította, hogy medvepecsenye, Nyerge bácsi orrhagyon zsidóvicceket mesélt, melyeket ő már sokszor⁷⁸ hallott. A szemüveges Nyerge csemete, a második gimnázista,⁷⁹ egy halovány

⁶⁹ [K., PH, AS1:] ki tenorhangját, még most is, mikor

⁷⁰ [AS1, AS2:] marad [sh.]

⁷¹ [K., PH, AS1:] hangja. [úb] Már

⁷² [K.,:] csönd. [nincs úb] Ezek

⁷³ [PH:] férfiak [K írásképe megtévesztő]

⁷⁴ [K., PH, AS1:] talán,

⁷⁵ [AS2:] mert nem többet [sh.]

⁷⁶ [K., PH:] fűzte egymáshoz. A nők segítették ki őket a zavarból. [úb] – Fizetik [AS1:] fűzte egymáshoz. A nők segítették ki őket a zavarból. [úb] – Fizetik

⁷⁷ [K., PH, AS1:] ilyenkor. [úb] Vagy:

⁷⁸ [K., PH, AS1:] melyeket sokszor

⁷⁹ [K.,:] gimnázista

Nyerge-csemete, a második gimnazista egy halovány tanár-leánnyal, ki az apácákhoz járt, szótlannul, de jó étvágygal evett a macskaasztalnál.

Tálas néni [°]_°<arra kérte őt,> ^v_°<kérte,> hogy zongorázzék. Hilda nem akart zongorázni.

– Mért nem játszol? – szólt rá Novák, feddő pillantással.

– Fáradt vagyok – mondta Hilda – és különben sem tudok.

A [°]_°<tanárnénik, akik halkán beszélgettek,> ^v_°<tanárnénik hal-
kan> összesúgtak:

– Furcsa egy gyerek.

– Makacs, fejes.

– Egész az anyja. Az édesanyja is ilyen volt. Az anyja vére.

– Már én kiverném belőle, édesem – szólt az igazgató néni – ki én.

Ábris igazgató, egy ősz, körszakállas, «[...]» erélytelen emberke *«arról panaszkodott»* a férfiak szobájában arról panaszkodott a kollegáknak, hogy a tanszeráltalány az idén [°]_°<ismét kevésnek> ^m_°<kevésnek> ^v_°<ismét kevésnek> bizonyult, az előirányzott összeg sohasem futja s ezért *«pr»* fölterjesztést intézett a számvevőséghez, valamint [°]_°<az illetékes,> ^v_°<illetékes,> felettes hatóságához, a m. kir. tankerületi főigazgatóságához. A beadványt kivette zsebéből *«s kérte, hogy»*, felolvasta, hogy az urak is mondják el véleményüket. Nyerge Lázár helyeselte, de Fóris Ferenc kifejezte aggodalmát, vajjon nem [°]_°<ütközik e> ^v_°<ütközik-e> a rendtartás egyes paragraphusaiba.

Hilda ezt nem bírta tovább. Kiment az udvarba. [°]_°<«[b]» A szalmás kosárban> ^v_°<Egy kosárban> talált egy kölykes [°]_°<macskát, annak egy> ^v_°<macskát. Annak a> kiscicáját, mely még vak volt, [°]_°<alig pár napos, behozta a szalonba, azzal játszadozott.> ^v_°<behozta a szalonba.> Gyenge *«körmöcs»* karmait a divány bárnyóába akasztotta, az arcához [°]_°<nyomta.> ^v_°<nyomta, vele játszott.>

tanárleánykával, ki az apácákhoz járt, szótlánul, de jó étvágygal evett a macskaasztalnál.

Tálas néni arra kérte Hildát, hogy⁸⁰ zongorázzék. Hilda nem akart zongorázni.

– Mért nem játszol? – szólt rá Novák⁸¹ feddő pillantással.

– Fáradt vagyok,⁸² – mondta Hilda – és különben se⁸³ tudok.

A tanár nénik halkán összesúgtak:

– Furcsa egy gyerek.

– Makacs, fejcs.

– Egész az anyja. Az édesanyja is ilyen volt. Az anyja vére.

– Már én kiverném belőle, édesem,⁸⁴ – szólt az igazgató néni – ki én.

Ábris igazgató, egy ősz, körszakállas, erélytelen emberke,⁸⁵ a férfiak szobájában arról panaszkodott a kollegáknak, hogy a tanszerátalány⁸⁶ az idén ismét kevésnek bizonyult, az előírányzott összeg sohasem⁸⁷ futja s ezért fölterjesztést intézett a számvevőséghez, valamint illetékes, felettes hatóságához, a m. kir. tankerületi főigazgatósághoz. A beadványt kivette zsebéből, fölolvasta,⁸⁸ hogy az urak is mondják el véleményüket. Nyerge Lázár helyeselte, de Fóris Ferenc kifejezte aggodalmát, hogy nem⁸⁹ ütközik-e a rendtartás egyes paragrafusai.⁹⁰

Hilda ezt nem bírta tovább. Kiment az udvarba. Egy kosárban talált egy kölykes macskát. Annak a kiscicáját, mely még vak volt, behozta a szalonba. Gyenge karmait a dívány bársonyába akasztotta, arcához⁹¹ nyomta, vele játszott.

⁸⁰ [K., PH, AS1:] néni kérte, hogy

⁸¹ [K., PH, AS1:] Novák,

⁸² [K., PH, AS1:] vagyok

⁸³ [K., PH, AS1:] sem

⁸⁴ [K.,:] édesem

⁸⁵ [K.,:] emberke

⁸⁶ [K.,:] tanszerátalány

⁸⁷ [K., PH, AS1:] sohasem

⁸⁸ [K.,:] felolvasta,

⁸⁹ [K.,:] aggodalmát, vajjon nem [PH:] aggodalmát, nem

⁹⁰ [K.,:] paragraphusaiba.

⁹¹ [K.,:] akasztotta, az arcához

Félkilenckor a társaság fölkerekedett, mert „másnap is nap van.”

Hilda egész úton nem szólt apjához. Novák ^é<szemére> ^v<a szemére> lobbantotta, milyen modortalanul viselkedett.

– Mindig különködöl, kislányom. Pedig csak engem szólnak meg érte. Mért nem beszéltél? Mért nem beszélsz?

– Mit beszéljek?

– Többet nem vizlek társaságba.

– Ne vigyél.

– Feleselsz velem? Az édesapáddal. Csak feleselj, lányom – szólt szomorúan – csak feleselj.

Novák, ki a pár pohár bortól puhább hangulatban volt, ^é<ráhagyta, nem bolygatta.> ^v<ráhagyta.> De amint mellette lépkedett, azon tépelődött, vajjon helyesen neveli-e őt. Gyakran előfordultak ilyen összekülönbözések. Az apa ^é<hirtelenharagú lévén eleinte> ^m<hirtelenharagjában eleinte> ^v<eleinte> nagyon szigorú volt hozzá, majd mikor nem ért célt, elnéző, megbocsátó s ajándékokkal akarta magához édesgetni. Csakhogy ez sem hozta meg a kívánt eredményt. Akkor belefáradt s a kelleténél hol keményebbnek mutatkozott, hol lágyabbnak és ami mindennél nagyobb hiba, következetlennek. Ő, aki az iskolában semmi elkalandozást nem tűrve határozott nevelési cél felé vezette «*az ifjúságot*» tanulóit, otthon ingadozott. Valami módszert kell teremteni, gondolta, ez így tovább nem mehet.

Leg«ú»utóbb akkor veszekedtek, mikor egy évvel ezelőtt Tibort és a leányt eltiltotta a mindennapi találkozástól. Hilda egy hétig jeleneteket rendezett, poharakat, tányérokat tört, nem jött ^é<az asztalhoz,> ^v<asztalhoz,> de aztán anélkül hogy Novák bármit tett volna, maga kérlete meg. Azóta zajosabb botránnyok nem zavarták a ház békéjét, csak egyre ismétlődő félreértések, ^é<melyek> ^v<apró csetepaték, melyek> éppoly kínosak voltak.

Fél kilenckor a társaság fölkerekedett, mert „másnap is nap van”.⁹²

Hilda egész úton nem szólt apjához. Novák a szemére lobbantotta, milyen modortalanul viselkedett.

– Mindig különködöl, kislányom. Pedig csak engem szólnak meg érte. Mért nem beszéltél? – a lány hallgatott. – Miért nem⁹³ beszélsz?

– Mit beszéljek?

– Többé nem viszlek társaságba.

– Ne vigyél.

– Feleselsz velem? Az édesapáddal. Csak feleselj, lányom – szólt szomorúan – csak feleselj.

Novák, ki pár⁹⁴ pohár bortól puhább hangulatban volt, ráhagyta. De amint mellette lépkedett, azon tépelődött, vajon helyesen neveli-e. Gyakran⁹⁵ előfordultak ilyen összekülönbözések. Az apa eleinte nagyon szigorú volt hozzá, majd mikor nem ért célt, elnéző, megbocsátó s ajándékkal⁹⁶ akarta magához édesgetni. Csakhogy ez se⁹⁷ hozta meg a kívánt⁹⁸ eredményt. Akkor belefáradt s a kelleténél hol keményebbnek mutatkozott, hol lágyabbnak és ami mindennél nagyobb hiba, következetlennek. Ő, aki az iskolában semmi elkalandozást nem tűrve határozott nevelési cél felé vezette tanulóit, otthon ingadozott. Valami módszert kell teremteni, gondolta, ez így tovább nem mehet.

Legutóbb akkor veszekedtek, mikor egy évvel ezelőtt Tibort és a leányt eltiltotta a mindennapi találkozástól. Hilda egy hétig jeleneget rendezett, poharakat, tányérokat tört, nem jött asztalhoz, de aztán anélkül,⁹⁹ hogy Novák bármit tett volna, maga kérlelte meg. Azóta zajosabb botrányok nem zavarták a ház békéjét, csak egyre ismétlődő félreértések, apró csetepaték.

⁹² [K., PH, AS1:] van.”

⁹³ [K., PH:] beszéltél? Mért nem [AS1:] beszéltél? – a lány hallgatott. Mért nem

⁹⁴ [K., PH, AS1:] ki a pár

⁹⁵ [K., PH, AS1:] neveli-e őt. Gyakran

⁹⁶ [K., PH, AS1:] ajándékokkal

⁹⁷ [K., PH, AS1:] sem

⁹⁸ [PH:] kívánt [!]

⁹⁹ [K., PH, AS1:] anélkül

Az apa nem hitte, hogy ^é*a leánya* > ^v*leánya* > teljesen tiszteletben tartja tilalmát s ezt nem is remélte, akkor sem, mikor kiadta. Tudta, hogy ^é*a természetet* > ^v*az életet* > nem lehet vaskorlátok közé zárni. Láttá olykor-olykor, amint Hilda és Tibor pár pillanatra találkozik, de nem szólt nekik, meghagyta őket abban a hitükben, hogy túljárnak az eszén. Beérte azzal, hogy parancsát legalább részben teljesítik. ^é*<Aztán Hildát más diák-pajtásai is «ki» elkísérték,>* > ^v*<Hildát azonban más diákok is kísérgették,>* néha Huszár Bandi is. Ez ^é*<megnyugtatta. [úb] Mégis most>* > ^m*<Ez máris ép megnyugtatta. [úb] Mégis most>* > ^v*<gondolkozóba ejtette. [úb]*

Most > elérkezettnek *«hitte az időt»* érezte az időt, hogy tisztázzon vele egyetmást.

Bement ^é*<hozzá a>* > ^v*<hozzá,>* szobájába.

^é*<Hilda «már» azonban,>* > ^v*<Hilda,>* noha alig mult kilenc, már ^é*<ágyban volt.>* > ^v*<ágyba «ment» bújt.>*

Egyébként éjfél után szokott lefeküdni.

Ez volt mindenre a válasz. Ha bármiért megszidták, ^é*<azonnal>* > ^v*<legott>* levetkőzött, akár délben is ^é*<ágyba bújt s>* > ^v*<s>* innen a fehér párnák bástyái *«közül»* mögül várta, mi történik. ^é*<Ilyenkor azt mondta, hogy fáradt, vagy beteg.>* > ^v*<Ekkor azt hazudta, hogy beteg.>*

Novák nem szólt semmit, kiment. ^é*[úb] A szobában megállt. Tekintete a képre esett. [úb] Sóhajtott>* > ^m*<[úb] A szobában megállt. Tekintete feleségének képére esett.[úb] Sóhajtott>* > ^v*<Sóhajtott>* egyet.

– Haj-haj – mondta ^é*<hangosan,>* > ^m*<hangosan sóhajtv,>* > ^v*<hangosan,>* mert néha hangosan szokott beszélni – sok baj van a ^é*<gyerekekkel.>* > ^m*<gyerekekkel is.>* > ^v*<gyerekekkel.>* > ^é*[úb] «Dolgozószobájából nézte a májusi éjszakát.» Dolgozószobájában nyitva volt az ablak. Az éjszaka semmi hűsítést nem küldött. Olyan kábitó illatot árasztott, mint egy piperebolt, hol parfümöt, szagos szappanyt, rizsport árulnak. [úb] Becsukta az ablakot. [úb] Lefekvés>* > ^m*<[úb] Dolgozószobájában nyitva volt az ablak. [b] Az éjszaka semmi hűsítést nem küldött. Olyan illatot árasztott, mint egy piperebolt, hol parfümöt, szagos szappanyt, rizsport árulnak. [úb] Lefekvés>* > ^v*<[úb]*

Lefekvés > közben elhatározta, hogy holnap okvetlenül beszél leányával, de ezt ^é*<mindig>* > ^v*<már sokszor>* föltette s ezért, vagy azért folyton halogatta. [fh]

Az¹⁰⁰ apa nem hitte, hogy leánya teljesen tiszteletben tartja tilalmát s ezt nem is remélte¹⁰¹ akkor sem, mikor kiadta. Tudta, hogy az életet nem lehet vaskorlátok közé zárni. Láta olykor-olykor, amint Hilda és Tibor pár pillanatra találkozik, de nem szólt nekik, meghagyta őket abban a hitükben, hogy túljárnak az eszén. Beérte azzal, hogy parancsát legalább részben teljesítik.

Hildát¹⁰² azonban más diákok is kísérgették, néha Huszár Bandi is. Ez gondolkozóba ejtette.

Most¹⁰³ érkezettnek érezte az időt, hogy tisztázzon vele egyet-mást.

Bement hozzá a szobájába.¹⁰⁴

Hilda, noha alig múlt kilenc, már ágyba bújt.

Egyébként éjfél után szokott lefeküdni.

Ez volt mindenre a válasz. Ha bármiért megszidták, legott levetkőzött, akár délben is,¹⁰⁵ s innen a párnák fehér bástyái¹⁰⁶ mögül várta, mi történik. Mindig¹⁰⁷ azt hazudta, hogy beteg.

Novák nem szólt semmit, kiment. Sóhajtott egyet.

– Haj-haj – mondta hangosan, mert néha hangosan szokott gondolkozni¹⁰⁸ – sok baj van a gyerekekkel.

Lefekvés közben elhatározta, hogy holnap okvetlenül beszél leányával, de ezt már sokszor föltette s ezért, vagy azért folyton halogatta.

¹⁰⁰ [K., PH, AS1:] csetepaték, melyek époly kínosak voltak. [úb] Az

¹⁰¹ [K,.] remélte,

¹⁰² [K., AS1:] teljesítik. [nincs úb] Hildát [PH:] teljesítik. [nincs úb] Hildát

¹⁰³ [PH:] ejtette. [nincs úb] Most

¹⁰⁴ [K., PH, AS1:] hozzá, szobájába.

¹⁰⁵ [K., PH, AS1:] is

¹⁰⁶ [K,.] a fehér párnák bástyái

¹⁰⁷ [K., PH, AS1:] Ekkor

¹⁰⁸ [K., PH:] beszélni

VII.

Délután nem volt iskola.

Azaz, amint a diákok $\epsilon_{\text{mondták igen helyesen,}} \nu_{\text{igen helyesen mondták,}} >$ iskola az volt, mert iskola mindig van, sajnos, csak előadás nem volt, hála Istennek.

Liszner Vili «világos diáksz» nagy, világos diákszobájában ült, fönn az első emeleten, az üzletük fölött. $\epsilon_{\text{Egy csinosan}} \nu_{\text{Csinosan}} >$ kötött könyvet olvasott „A bajnok”-ot, mely tanácsokat ad az atlétának, hogy kell élnie s megállapította, hogy semmit se vétett a szabályok ellen. Aztán elkomorodva „készülni” $\epsilon_{\text{kezdet}} \nu_{\text{kezdet}} >$ $\epsilon_{\text{kezdett}} \nu_{\text{kezdett}} >$

Kiemelte a $\epsilon_{\text{«körző»}} \nu_{\text{lila bársonyágyból a cirkalmat,}} \mu_{\text{«körzőt a lila bársonyágyból,}} >$ $\nu_{\text{«körzőt lila bársonyágyából,}} >$ kört húzott, ahhoz egy érintőt, mely nem egészen érintette a kört. Tovább nem jutott.

Elővette a fizikát, mely fődél nélkül, $\epsilon_{\text{meggyötörve,}} \mu_{\text{gyötört,}} >$ $\nu_{\text{meggyötört,}} >$ salátás «[...]» lapjaival kétszer vastagabbnak rémlett, mint $\epsilon_{\text{valójában,}} \nu_{\text{«a többieké,}} >$ taláломra kinyitotta egy oldalon s ott ezt látta:

$$g = S \sqrt{1 + \frac{4\pi r R}{T^2 g} \cos^2 \varphi - 2 \frac{4\pi R}{r^2 g} \cos^2 \varphi}$$

$\epsilon_{\text{Nézte}} \nu_{\text{[b]}} >$

Nézte > a képletet, hosszan és türelmesen. $\epsilon_{\text{Nem}} \nu_{\text{[b]}} >$

Nem > volt $\epsilon_{\text{többé kedve}} \nu_{\text{kedve}} >$ élni.

Mi ennek az értelme? Csodálkozott rajta. Ki találja ki az ilyent a diákok bosszantására? Düh szoritotta $\epsilon_{\text{«a torkát,}} \nu_{\text{torkát,}} >$ Mint a kukacok nyüzsögtek előtte a buta számok és betűk, mint a $\epsilon_{\text{giliszták,}} \mu_{\text{giliszták, nyálás [...]}} \nu_{\text{giliszták,}} >$

Ásitott egyet. Tagjait gyenge izomláz borzongatta a folytonos, erőszakos trainingtól.

Azért itt várta meg házitanitóját, ki minden délután eljön hozzájuk, hogy fejébe verje ezeket a $\epsilon_{\text{«marhaságotat,}} \nu_{\text{«számárságotat,}} >$ Vilinek a számtanból, fizikából különösen rosszul állt a szénája.

VII.

Délután nem volt iskola.

Azaz, amint a diákok igen helyesen mondták, iskola az volt, mert iskola mindig van, sajnos, csak előadás nem volt, hála Istennek.

Liszner Vili nagy, világos diákszobájában ült, fenn az első emeleten, az üzletük fölött. Csinosan kötött könyvet olvasott,¹ „A bajnok”-ot, mely tanácsokat ad az atlétának, hogy kell élnie s megállapította, hogy semmit se vétett a szabályok ellen. Aztán elkomorodva „készülni” kezdett.

Kiemelte a köröt lila bársonyágyából, kört húzott, ahhoz egy érintőt, mely nem egészen érintette a kört. Tovább nem jutott.

Elővette a fizikát, mely fődél nélkül, meggyötört, salátás lapjaival kétszer vastagabbnak rémlett, mint a többieké, találmásra kinyitotta egy oldalon s ott ezt látta:

$$g = S \sqrt{1 + \frac{4\pi r R}{T^2 g} \cos^2 \varphi - 2 \frac{4\pi R}{r^2 g} \cos^2 \varphi}$$

Nézte a képletet, hosszan és türelmesen.

Nem volt kedve élni.

Mi ennek az értelme? Csodálkozott rajta. Ki találja ki az ilyent a diákok bosszantására? Düh szorította torkát. Mint a kukacok nyüzsögtek előtte a buta számok és betűk, mint a giliszták.

Ásított egyet. Tagjait gyöngé² izomláz borzongatta a folytonos, erőszakos tréningtől.³

Azért itt várta meg házitanítóját, ki minden délután eljön hozzájuk, hogy fejébe verje ezeket a számárságokat. Vilinek a számtanból, fizikából különösen rosszul állt a szénája.

¹ [K,.] olvasott

² [K, PH, AS1:] gyenge

³ [K, PH, AS1:] trainingtől.

Addig legalább a számtani példatárat «*raj*» lapozgatta, keletlenülül, [!] mamlasz motozással.

Órákig el tudta ezt ^é<olvasni, mint valami rejtvényt.> ^v<olvasni.> Valaki öt méter posztót vásárolt... az apa nyolc évvel ezelőtt pont százszor idősebb volt, mint a fia, nyolc év multán pedig négy év híján háromszor volt idősebb, mint a fia... egy gazdag ember két bérest fogadott... ^é<Bizony, bizony. Ezeken> ^m<Nézd csak. Ezeken> ^v<Ezeken> elábrándozott. Szórakoztatták a tények, az alakok, a tárgyak s eszébe se jutott, hogy a feladatokat meg lehet, meg kell oldani. ^é<Csak szötte-szövögette> ^v<Szötte-szövögette> lusta álmait. Vajjon milyen színű az a posztó? És ki az a bizonyos apa meg a «*fiú?*» fiú, szakálla van-e az öregnek s a «*fiának*» fia tud-e kerékpározni? Aztán hol lakhatott az a gazdag ember? Mihelyt azonban számolásra került a sor, elkedvetlenedett s azzal ütötte el az egészet, hogy posztóra semmi szüksége, az apa, fiú ^é<meg a gazdag ember> ^m<gazdag ember pedig> ^v<meg a gazdag ember> mind unalmas, ostoba marhák.

^é<Egy tollszárat> ^v<Tollszárat> rágcsált, melynek ^é<fekete festékjét,> ^v<lakk-festékjét,> már leharapdálta. Mint bajnok az egészsége érdekében nem cigarettázott. De évente elszopogatott néhány tollszárat, kínjában.

Nem lehetett azt állítani, hogy nem tanult semmit. Azt sem, hogy nem tudott semmit. Mindez tévedés ^é<lenne,> ^é<lenne és> igazságtalanság. ^é<Tanult> ^v<Vili tanult> is, tudott is. Többet ült a könyv előtt, mint mások, de kedvetlenül, és unatkozva, csak hogy az idő múlték. Fejében pedig rengeteg mondat-foszlány gombolyodott össze, ilyesmik: „veszem ennek a négyzetgyökét és aztán beszorok...”

Addig legalább a számtani példatárat lapozgatta, kelletlenül,⁴ mamlasz motozással.

Órákig el tudta ezt olvasni. Valaki öt méter posztót vásárolt... az apa nyolc évvel ezelőtt pont százszor idősebb volt, mint a fia, nyolc év múltán pedig négy év híján háromszor volt idősebb, mint a fia... egy gazdag ember két bérest fogadott... Ezeken elábrándozott. Szórakoztatták a tények, az alakok, a tárgyak s eszébe se jutott, hogy a föladatokat⁵ meg lehet, meg kell oldani. Szótte-szövögette lusta álmait. Vajon milyen színű az a posztó? És ki az a bizonyos apa meg a fiú? Szakálla⁶ van-e az öregnek s a fia tud-e kerékpározni? Aztán hol lakhatott az a gazdag ember? Mihelyt azonban számolásra került a sor, elkedvetlenedett s azzal ütötte el az egészszet, hogy posztóra semmi szüksége, az apa, fiú,⁷ meg a gazdag ember mind unalmas, ostoba marha.⁸

Tollszárat rágcsált, melynek lakkfestékjét már leharapdálta. Mint bajnok,⁹ az egészsége érdekében nem cigarettázott. De évente elszopogatott néhány¹⁰ tollszárat, kínjában.

Nem lehetett azt állítani, hogy nem tanult semmit.¹¹ Azt sem, hogy nem tudott semmit. Mindez tévedés volna¹² és igazságtalanság. Vili tanult is, tudott is. Többet ült a könyv előtt, mint mások, de kedvetlenül¹³ és unatkozva, csak hogy az idő múljék. Fejében pedig rengeteg mondatfoszlány gombolyodott¹⁴ össze, ilyesmik: „veszem ennek a négyzetgyökét és aztán beszorok...”¹⁵ vagy: „az

⁴ [K,.] keletlenül, [!]

⁵ [K,, PH, AS1:] feladatokat

⁶ [K,.] fiú, szakálla

⁷ [K,.] fiú

⁸ [K,, AS1:] marhák. [PH:] marha [!]

⁹ [K,, PH, AS1:] bajnok

¹⁰ [K,.] néhány

¹¹ [AS1:] semimt. [!]

¹² [K,, PH, AS1:] lenne

¹³ [K,.] kedvetlenül,

¹⁴ [PH, AS1, AS2:] gomolyodott [sh., emendálva K alapján]

¹⁵ [K,.] beszorok...”

vagy: „az általa kiszorított folyadék súlya...” vagy: „a beltágok és kültágok szorzata...”, vagy: „a gyökvonás műveleti törvénye nem egyéb...”, de ezek egymástól függetlenül lebegtek, valahogy nem voltak együtt.

Becsapta a számtani példatárat, ^e<zügó fejét> ^v<fejét> ráhajtotta tornainges, csupasz karjára s azzal mulatott, hogy fogával elkapta a rajta pihédző szőröket és addig emelte a bőrt, s vele együtt ^e<a karját> ^v<karját> is, mig túrhetetlen fájdalmat nem érzett.

Glück ^e<Laci, a házitánítója belépett.> ^m<Laci belépett, a házitánítója.> ^v<Laci, a házitánítója belépett.> Fekete, dróthajú fiú volt, kicsi, fele Vilinek. Ha együtt jártak a gimnáziumban, úgy ^e<festettek,> ^v<festettek [bj] egymás mellett,> mint a bernáthegyi mellett ^e<egy puli.> ^v<a püli.>

– Dolgoztál?

– ^e<Igen.> ^m<Aha.>

– ^e<No lássuk> ^v<Lássuk> – mondta és már leült.

Gyors volt a mozgása, gyors a beszéde, gyors az esze. Ezek versenyeztek egymással. De mozgása nem érte utol beszédét s beszéde sem érte utol «*agya*» eszét. Akárhogy hadart, a szája csak kullogott villanásszerűen működő agya után. Köpte a számokat.

– Hol a rajz?

– Itt.

– Rossz – szólt Glück Laci ^e<és ledobta> ^m<ledobva> ^v<és ledobta> a földre. Rajzolj újat.

Vili piszogott. Nagyon «[...]» tartott tőle. Az öreg Liszner arra is fölhatalmazta, hogy szükség esetén verje meg tanítványát, de ő sohasem bántotta. Szerették egymást. Vili az iskolában védelmezte őt az orvtámadások ellen, Glück Laci ^e<pedig sügött, mutogatott neki, ha felelt.> ^v<sügött neki.>

általá kiszorított folyadék súlya...”,¹⁶ vagy: „a beltágok és kültágok szorzata...”, vagy: „a gyökvonás műveleti törvénye nem egyéb...”, de ezek egymástól függetlenül lebegtek, valahogy nem voltak együtt.

Becsapta a számtani példatárat, fejét ráhajtotta tornainges, csupasz karjára s azzal mulatott, hogy fogával elkapta a rajta pihédző szőröket és addig emelte a bőrt, s vele együtt karját is, míg túrhetetlen fájdalommal nem érzett.

Glück Laci, a házitanítója,¹⁷ belépett. Fekete, dróthajú fiú volt, fele¹⁸ Vilinek. Ha együtt mentek¹⁹ a gimnáziumba,²⁰ úgy festettek egymás mellett, mint a bernáthegyi mellett a puli.

– Dolgoztál?

– Aha.

– Lássuk – mondta és már leült.

Gyors volt a mozgása, gyors a beszéde, gyors az esze. Ezek versenyeztek egymással. De mozgása nem érte utol beszédét s beszéde sem érte utol eszét. Akárhogy hadart, szája²¹ csak kullogott villanásszerűen működő agya után. Köpte a számokat.

– Hol a rajz?

– Itt.

– Rossz – szólt Glück Laci és ledobta a földre. – Rajzolj²² újat.

Vili pizmogott. Nagyon tartott tőle. Az öreg Liszner arra is fölhatalmazta, hogy szükség esetén verje meg tanítványát, de ő sohasem²³ bántotta. Szerették egymást. Vili az iskolában védelmezte őt orvtámadások²⁴ ellen, Glück Laci sűgott neki.

¹⁶ [K,] súlya...”

¹⁷ [K,] házitanítója

¹⁸ [K, PH, AS1:] volt, kicsi, fele

¹⁹ [K, PH, AS1:] jártak

²⁰ [K,] gimnáziumban,

²¹ [K,] hadart, a szája

²² [K, PH, AS1:] földre. Rajzolj

²³ [K, PH, AS1:] sohasem

²⁴ [K,] őt az orvtámadások

^é_i<Cseléd> ^v_c<Pesztonka> hozta ozsonnáját, kávé, sok föllet, mert Laci így szerette, három vizeszsömlyét, mert Laci azt is szerette. Kedvébe jártak. ^é_i<Egy pillanat alatt «megette mind» bekapta mind. Szegény> ^v_c<Szegény> fiú volt, ki otthon alig evett.

– No mi lesz? – kiáltott Vilire, «g» nyomkodva orrát gombócba ^é_i<gyurt> ^v_c<gyúrt> vörös-kék zsebkendőjével – siessünk, nincs időnk. A kör mellé egy érintő. Megvan?

Glück Lacit maga Novák ajánlotta ide. Azt mondta róla, hogy „logikus elme.” Ő valóban nemcsak tudta a számtant, hanem „értette” is. Még pedig hogyan. Kikapta Vili kezéből a körzöt meg a vonalzót, maga csinált meg mindent, mutogatott, fejtegetett, érvelt. Ha ez így lenne, akkor az úgy lenne és viszont. Nohát persze, világos. Vili is bólintott, hogyne, hogyne. De nem értette. Nehéz feje volt.

Lassanként szállingóztak a többi diákok is.

A lakásba a fűszerkereskedésen ^é_i<kellett> ^v_c<át kellett> menni, ^é_i<egy> ^v_c<a> homályos csigalépcsőn, mely a gyömbér és bors szagát árasztotta, mint odafönn minden.

Benn a boltban a kedves Liszner Kálmán bácsi fogadta fia ^é_i<vendégeit, befelé tessékeltte, és urazta őket. Már csak ezért is érdemes volt idejárni.> ^m_c<vendégeit, befelé tessékeltte, önözte őket. Már csak ezért is érdemes volt idejárni.> ^v_c<vendégeit.>

Az öregúr egyszer és mindenkorra meghívta Vili összes osztálytársait, hogy délután, amikor akarnak, nézzenek föl, tanuljanak együtt és a közös elmetornán, ^é_i<a viták> ^v_c<viták> hevében pallérozzák elméjüket.

Fényes ozsonnát adott.

Pesztonka hozta ozsonnáját, kávé, sok föllet, mert Laci így szeret-
te, három vizeszsömlét, mert Laci azt is szeretete. Kedvébe jártak.
Szegény fiú volt, otthon²⁵ alig evett.

– No mi lesz? – kiáltott Vilire, nyomkodva orrát gombócba gyúrt
vörös-kék zsebkendőjével – siessünk, nincs időnk.²⁶ A kör mellé
egy érintő. Megvan?

Glück Lacit maga Novák ajánlotta ide. Azt mondta róla, hogy
„logikus elme”.²⁷ Ő valóban nemcsak tudta a számtant,²⁸ hanem
„értette” is. Mégpedig hogyan. Kikapta Vili kezéből a körzöt meg a
vonalzót, maga csinált meg mindent, mutogatott, fejtegetett, érvelt.
Ha ez így volna,²⁹ akkor az úgy volna³⁰ és viszont. Nohát persze,
világos. Vili is bölintott, hogyne. De³¹ nem értette. Nehéz feje volt.

Lassanként szállingóztak a többi diákok is.

A lakásba a fűszerkereskedésen át kellett menni, a homályos csi-
galépcsőn, mely a gyömbér és bors szagát árasztotta, mint odafönn
minden.

Benn a boltban a kedves Liszner Kálmán bácsi fogadta fia ven-
dégeit.

Az öregúr egyszer és mindenkorra meghívta Vili összes osztály-
társait, hogy délután,³² amikor akarnak, nézzenek föl, tanuljanak
együtt és a közös elmetornán, viták hevében pallérozzák szelle-
müket.³³

Fényes ozsonnát adott.

²⁵ [K., PH, AS1:] volt, ki otthon

²⁶ [PH:] időnk [!]

²⁷ [K., PH, AS1:] elme.”

²⁸ [AS2:] számtan, [sh.]

²⁹ [K., PH, AS1:] lenne,

³⁰ [K., PH, AS1:] lenne

³¹ [K, :] hogyne, hogyne. De

³² [AS1:] délután

³³ [K., PH, AS1:] elméjüket.

Egy ^é_i<asztalon> ^v_i<nagy asztalon> nyitott szardiniás dobozok álltak, ^é_i<olajtóban,> ^v_é<finom olajtóban,> vaj, sóskifli, s ami a legjobb, diós birsalmasajt. ^é_i<Kiki> ^v_i<Ki-ki> kínálás nélkül annyit ^é_i<vehetett belőle,> ^v_é<vehetett,> amennyit kívánt.

Mindent megtett volna «ez» a szeretetreméltó öreg ezért a fiúért. Üsse a kő, gondolta, azt a pár száz koronát, falják föl az egész boltot, csak Vili „átmenjen.”

Jámbor érkezett legelőbb. Az mindennap megjelent, nemcsak az ozsonnák, hanem «a» főképp Glück Laci értékes, hasznos előadása végett. Azonnal melléje telepedett s áhítatosan csüngött az ajkán.

Neki is csak az volt a vágya, hogy „átmenjen” az érettségén, akár-hogy, de sebzetlen lábbal, mint valami borzasztó tűzvészén.

^é_i<Nyolc évig remegve> ^m_i<Nyolc évig> ^m_é<Folyton csak> ^v_é<Egész diákkorában folyton> tanult, ^é_i<mindig attól félve,> ^m_i<mindig attól rettegve,> ^m_é<mindig attól remegve,> ^v_é<attól remegve,> hogy elveszti tandíjmentességét, melyet apja, egy szegény adótiszt, nem tudott volna megfizetni. ^é_i<Folyton mozgott> ^v_i<Mozgott> a ^é_i<szája s egy> ^v_é<szája,> zsebkendőt tartott eléje, mintha fájna a foga. De nem ^é_i<a foga fájt.> ^v_é<fájt a foga.>

Ő a szóról-szóra-magolók, a rejtve-biflázók közé tartozott, kik beszedik magukba a mondatokat, ^é_i<és> ^v_i<[bj] tankönyveket nyelnek le, és> ha kérdezik őket, a tanárok elé okádják. Akárhol kezdték el, ^é_i<mindig tudta> ^v_é<tudta> folytatni. Fejében nagyobb rend honolt, mint Vilijében. Mégis félt, rettenetesen félt, hogy nem egészen érti. ^é_i<Hideg> ^v_é<Jeges> verejték gyöngyözött tenyerén. Úgy hallgatta Glück Lacit.

– Még ^é_i<egyszer, lassabban – kérlelte őt> ^m_i<egyszer – kérlelte őt – lassabban →> ^v_é<egyszer – kérlelte őt – lassabban, lassabban →> s utána ^é_i<mondta> ^m_é<dadogta> ^v_é<mondta> minden szavát.

Egy nagy asztalon nyitott szardíniás dobozok álltak, finom olajtóban ajókagyűrűk, vaj,³⁴ sóskifli,³⁵ s ami a legjobb, diós birsalmasajt. Ki-ki kínálás nélkül annyit vehetett, amennyit kívánt.

Mindent megtett volna a szeretetre méltó öreg ezért a fiúért. Űsse a kő, gondolta, azt a pár száz koronáját,³⁶ falják föl az egész boltot, csak Vili „átmenjen”.³⁷

Jámbor érkezett legelőbb. Az mindennap megjelent, nemcsak az ozsonnák, hanem főképp Glück Laci értékes, hasznos előadása végett. Azonnal melléje telepedett s áhítatosan csüngött ajkán.³⁸

Neki is csak az volt a vágya, hogy „átmenjen” az érettségin, akár-hogy, de ép³⁹ lábbal, mint valami borzasztó tűzvészén.

Egész diákkorában folyton tanult, attól remegve,⁴⁰ hogy elveszti tandíjmentességét, melyet apja, egy szegény adótiszt, nem tudott volna megfizetni. Mozgott a szája, zsebkendő-tartott eléje, mintha fájna a foga. De nem fájt a foga.

Ő a szóról-szóra-magolók, a rejtve-biflázók közé tartozott, kik beszedik magukba a mondatokat, tankönyveket nyelnek le⁴¹ és ha kérdezik őket, a tanárok elé okádják. Akárhol kezdték el, tudta folytatni. Fejében nagyobb rend honolt,⁴² mint Viliében.⁴³ Mégis félt, rettenetesen félt, hogy nem egészen érti. Jeges verejték gyöngyözőtt tenyerén, úgy⁴⁴ hallgatta Glück Lacit.

– Még egyszer – kérlelte őt – lassabban, lassabban – s utána mondta minden szavát.

³⁴ [K., PH:] olajtóban, vaj,

³⁵ [K.,:] sóskifli,

³⁶ [K., PH, AS1:] koronát,

³⁷ [K., PH, AS1:] „átmenjen.”

³⁸ [K., PH, AS1:] csüngött az ajkán.

³⁹ [K., PH, AS1:] sebzetlen

⁴⁰ [PH:] remegve

⁴¹ [K., PH, AS1:] le,

⁴² [PH, AS1:] honolt

⁴³ [K.,:] Vilijében.

⁴⁴ [K.,:] tenyerén. Úgy

Ebeczky Dezső nem járt ide. Volt is neki szüksége ilyesmire. Hiszen ő mindent tudott. Kivüle azonban [°]_i<«[...]» fölugrott pár percre> ^m_i<föjlárt> ^m_i<fölugrot pár percre> ^v_i<fölnézett pár percre> majdnem mindenki: Varjas Jóska, ki senkinek se [°]_i<nézett> ^v_i<tekintett> szemébe, egy «dacos» mogorva, dacos fiú, sötét, mint a kos, kit apja [°]_i<kiskora óta fogva> ^v_i<kiskorától fogva> vert s nem törődve azzal, hogy fia már [°]_i<fél fejjel nagyobb> ^v_i<nagyobb> nála, most sem tett le rossz szokásáról [°]_i<s> ^v_i<és> valahányszor Jóska intőt hozott haza, lecsatolta nadrágszíját, [°]_i<cafrangal [?]> ^v_i<irgalmatlanul> elpáholta őt, aztán Packa, az ismert célbíró, Vili bajnoktársa, ki «[...]» ádámcsutkás nyakával, lobogó hajával Petőfihez hasonlított s Petőfinek is nevezték, aztán [°]_i<Zöldy,> ^m_i<Tolnay, [?]> ^v_i<Zöldy,> ki [°]_i<folyton röhögött,> ^m_i<folyton röhögött, szemüveget hordott és csillagásznak készült,> ^m_i<szemüveget hordott, folyton röhögött és csillagásznak készült,> ^v_i<[bj] pápaszemet hordott, mindig röhögött és csillagásznak készült,> aztán Paróczay, ki a napra nézve újait villámgyorsan [°]_i<a szeme előtt mozgatta,> ^v_i<mozgatta a szeme előtt,> aztán [°]_i<Szabó> ^v_i<Kovács> Sándor, «ki» egy [°]_i<tüdővész> ^v_i<beteg> diák, ki egy szót sem [°]_i<szólt soha,> ^v_i<szólt,> aztán Kertész Béla, ki áprilisban vesztette el édesanyját s [°]_i<szép új gyászruhájában volt, hosszú, fekete nyakkendővel,> ^m_i<szép új gyászruháját, hosszú, fekete nyakkendőjét irigyelték,> ^m_i<szép új gyászruháját, hosszú, fekete nyakkendőjét irigyelték tőle,> ^v_i<irigyelték tőle szép új gyászruháját, hosszú, fekete nyakkendőjét,> aztán még néhányan, «Boros Aladár,» Latky Aladár, ki «[...]» nagyszamár és Urbán Elemér, ki [°]_i<mindössze> ^v_i<csak> arról nevezetes, hogy minden lyukba befér.

Oláh Gyuszi Huszár Bandival, a másik bajnokkal nyitott be. Ezek «Ezek, kik» barátkoztak. «Ór» Egymás előtt ültek az osztályban s órák alatt leveleztek.

[°]_i<Oláh Gyuszi> ^v_i<Gyuszi> a nyolcadik bohóca volt, [°]_i<egy hetrefüles,> ^m_i<hetrefüles,> ^v_i<egy hetrefüles,> kedves nebuló, ki akarata ellenére [°]_i<az öt nővére miatt csöppent ebbe a szerepbe.> ^v_i<csöppent ebbe a szerepbe, az öt nővére miatt.> Szegényt állandóan bosszantották azzal, ami végre nem is [°]_i<szégyen,> ^v_i<oly nagy szégyen,> hogy öt nővére van, még pedig: «a» Oláh Böske, Oláh [°]_i<Lenke,> ^v_i<Ilka,>

Ebeczky Dezső nem járt ide. Volt is neki szüksége⁴⁵ ilyesmire. Hiszen ő mindent tudott.⁴⁶ Kívüle azonban fölnézett pár percre majdnem mindenki: Varjas Jóska, ki senkinek se tekintett szemébe, egy mogorva, dacos fiú, sötét, mint a kos, kit apja kiskorától fogva vert s nem törődve azzal, hogy fia már nagyobb nála, most se⁴⁷ tett le rossz szokásáról és valahányszor Jóska intőt hozott haza, lecsatolta nadrágszíját, irgalmatlanul elpáholta őt, aztán Packa, az ismert célbíró, Vili bajnoktársa, ki ádámcsutkás nyakával, lobogó hajával Petőfihez hasonlított s Petőfinek is nevezték, aztán Zöldy, ki pápaszemet hordott, mindig röhögött és csillagásznak készült, aztán Paróczay, ki a napra nézve ujjait villámgyorsan mozgatta a szeme előtt, aztán Kovács Sándor, egy beteg diák, ki egy szót⁴⁸ sem szólt, aztán Kertész Béla, ki áprilisban vesztette el édesanyját s irigyelték tőle szép új gyászruháját, hosszú, fekete nyakkendőjét, aztán még néhányan:⁴⁹ Latky Aladár, ki nagy számár és Urbán Elemér, ki csak arról nevezetes, hogy minden lyukba befér.

Oláh Gyuszi Huszár Bandival, a másik bajnokkal nyitott be. Ezek barátkoztak. Egymás előtt ültek az osztályban s órák alatt leveleztek.

Gyuszi a nyolcadik bohóca volt, egy hetrefüles,⁵⁰ kedves nebuló, ki akarata ellenére csöppent ebbe a szerepbe, az öt nővére miatt. Állandóan⁵¹ bosszantották azzal, ami végre nem is oly nagy szégyen, hogy öt nővére van, mégpedig: Oláh Böske, Oláh Ilka, Oláh Mariska, Oláh Teri és Oláh Gizi s nevüket utána kiabálták az utcán is, bizonyos tiszteletlen kérdésekkel s kérésekkel kapcsolatban.

⁴⁵ [PH:] szükséges

⁴⁶ [AS1:] szavát. [úb] neki szüksége ilyesmire. Hiszen ő mindent tu- [új sor] Ebeczky Dezső nem járt ide. Volt is [új sor] dott. [a bekezdés első két sora fölcserélődött]

⁴⁷ [K., PH, AS1:] sem

⁴⁸ [PH, AS1:] ki szót

⁴⁹ [K., PH, AS1:] néhányan,

⁵⁰ [AS1:] volt, hetrefüles,

⁵¹ [K.,:] miatt. Szegényt állandóan

Oláh Mariska, Oláh Teri és Oláh Gizi s nevüket utána kiabálták az uccán is, bizonyos ^é<szemtelen> ^v<tiszteletlen> kérdésekkel s kérésekkel kapcsolatban. «*Ennél fogva*» Ennélfogva nevétségessé lett. Bronzarca volt, akárcsak nővéreinek, az Oláh-lányoknak.

Viszont Bandinak oly hamvas-rózsaszín arca volt, mintha ép abban a pillanatban hirtelen elpirult volna. Ugyanily arcbőrrel rendelkezett ^é<négy> ^v<három> bátyja is ^é<a [...] még pedig a> ^v<még pedig:> Huszár Elek, Huszár Géza, Huszár ^é<Bálint, Huszár Ernő,> ^v<Bálint,> ki vele együtt mind nőhódítók s az Oláh-lányoknak ^é<udvaroltak,> ^v<is udvaroltak,> keresztül-kasul. Ez a két család, a bronz és rózsaszín, szerette egymást.

A diákok először is ettek, kivétel nélkül. Oláh Gysuzi a birsalmasajtot a körző hegyére tűzte, mint villára s ^é<a fejesléniával> ^v<fejesléniával> kanalazta föl. ^é<Petőfi a szardiniát> ^v<Petőfi, [bj] a szabadság lánglelkű apostola, a szardiniát> és sóskiflit pártolta. Egy-kettő eltűnt a nagy asztalról minden. Hová tűnt el? A diágyomrok feneketlen mélységébe.

Gysuzi ugratta a többieket. ^é<Sokat nyelt> ^m<Nyolc évig szenvedett> ^v<Sokat nyelt> osztálytársai miatt s mielőtt elvált volna tőlük, igyekezett visszaadni a kölcsönt.

Elfanyalodott arccal mondta:

– Én egy бүdös betűt se tudok. Becsületúristenemre. De nem tanulok. Mi történhetik? Legfőlebb megbukom. Elmegyek ^é<póstatásnak. Nyalom a bélyegeket. [úb] Mutatta a bélyegpárnát, dörömbözött az> ^v<póstatásnak. [úb]

Dörömbözött> öklével, mint a póstás, ki ajánlott leveleket ^é<bélyegez. Ez> ^v<nyomat le. [b]

Ez> a zaj izgatta a kedélyeket, ^é<[...], még> ^v<még> Glück Lacit is.

Mindenkit érhet ^é<szerencsétlenség. Rendre intették. [úb] Gysuzi folytatta:> ^m<szerencsétlenség. [bj] Nem «felet» feleltek rá. Ismérték [!] Gysuzit. Afféle ál-rossztanuló volt, kinek csak a szája jár, ép eleget tudott, mindig kéredezkedett, fújta a leckét, mint „a vízfolyás”. Önmagát «is» uszitotta. [úb] Gysuzi folytatta:> ^v<szerencsétlenség. [bj]

Ennélfogva nevetségessé lett. Bronzarca volt, akárcsak nővéreinek, az Oláh lányoknak.

Viszont Bandinak oly hamvas rózsaszín arca volt, mintha épp abban a pillanatban hirtelen elpirult volna. Ugyanily arcbőrrel rendelkezett három bátyja is,⁵² mégpedig: Huszár Elek, Huszár Géza, Huszár Bálint, kik⁵³ vele együtt mind nőhódítók s az Oláh lányoknak is udvaroltak, keresztül-kasul. Ez a két család, a bronz és rózsaszín, szerette egymást.

A diákok először is ettek, kivétel nélkül. Oláh Gyuszi a birsalmasajtot a körző hegyére tűzte, mint villára s fejesléniával kanalazta föl. Petőfi, a szabadság lánglelkű apostola, a szardíniát és sóskiflit pártolta. Egy-kettő eltűnt a nagy asztalról minden. Hová tűnt el? A diákgyomrok feneketlen mélységébe.

Gyuszi ugratta a többieket. Sokat nyelt osztálytársai miatt s mielőtt elvált volna tőlük, igyekezett visszaadni a kölcsönt.

Elfanyalodott arccal mondta:

– Én egy bűdös betűt se tudok. Becsületúristenemre. De nem tanulok. Mi történhetik? Legfőlebb⁵⁴ megbukom. Elmegyek postásnak.

Dörömbözött öklével, mint a postás, ki ajánlott leveleket nyomtat le.

Ez a zaj izgatta a kedélyeket, még Glück Lacit is. Mindenkit⁵⁵ érhet szerencsétlenség.

⁵² [K,.] is

⁵³ [K,, PH, AS1:] ki

⁵⁴ [PH, AS1:] Legfőljebb

⁵⁵ [K,.] is. [úb] Mindenkit

Nem feleltek rá. Ismérték [!] Gyuszit. Afféle ál-rosszstanuló volt, kinek csak a szája járt, úgy fújta az a leckét, mint „a vízfolyás.” Most is önmagát uszította:>

– Különben is az osztályvizsga semmi. Kár arra készülni. Hanem az érettségi fiúk, az érettségi. [°]«Az már igen. Rossz hírek vannak.»
^v«Rossz híreim vannak.»

– Micsoda?

– Csak az, hogy az idén még komiszabb lesz.

– Honnan tudod? – kérdezte sápadt hangon szegény [°]«Jámbor, ki megrökönyödött.» ^v«Jámbor.»

– Hallottam.

– Kitől?

– Hallottam.

Jámbor megrökönyödött. Gyuszi bizonyára [°]«hallotta, olyan»
^v«hallotta. Olyan» volt az arca, mint aki hallotta.

Közelebb húzódott Glück Lacihoz, mint valami védőszenhez s arra [°]«kérte» ^v«kérte,» még egyszer magyarázza el [°]«gyorsan, nagyon gyorsan» ^v«gyorsan» a [°]«rezgőmozgást a fizikából meg az annüitást az algebrából.» ^v«rezgőmozgást.»

Kezdte is Glück Laci, de Gyuszi nem engedte oda figyelni, tovább «kérdezte» szutyongatta őt meg a többieket, hideglelős réműlettel összehazudva zöldet, kéket. [°]«Önmaga is félig-meddig elhitte, amit kitalált és félt.» ^v«Félig-meddig maga is elhitte, amit kitalált.»

Megfogta Jámbor kabátgombját.

– Úgy ám, öcsém. Mondd például, hogy [°]«szólitod majd» ^v«szólitod» a főigazgatót?

Jámbor fölugrott a székről, mintha már előtte lenne a főigazgató.

– Hát – szólt, vállat vonva – „főigazgató úr.”

– Az ám – mondta [°]«Gyuszi, egy» ^v«Gyuszi,» szánakozó mosollyal. Csak próbáld meg. Majd meg látod, mi lesz. A főigazgatót

Nem feleltek rá. Ismerték⁵⁶ Gyuszit. Afféle ál-rossztanuló volt, kinek csak a szája járt s úgy „fújta” a leckét,⁵⁷ mint „a vízfolyás”.⁵⁸ Most is önmagát uszította:

– Különben is az osztályvizsga semmi. Kár arra készülni. Hanem az érettségi,⁵⁹ fiúk, az érettségi. Rossz híreim vannak.

– Micsoda?

– Csak az, hogy az idén még komiszabb lesz.⁶⁰

– Honnan tudod? – kérdezte sápadt hangon szegény Jámbor.

– Hallottam.

– Kitől?

– Hallottam.

Jámbor megrökönyödött. Gyuszi bizonyára hallotta. Olyan volt az arca, mint aki hallotta.

Közelebb húzódott Glück Lacihoz, mint valami védőszenthez s arra kérte, még egyszer magyarázza gyorsan⁶¹ a rezgőmozgást.

Kezdte is Glück Laci, de Gyuszi nem engedte odafigyelni, tovább szutyongatta őt meg a többieket, hideglelős rémülettel összehazudva zöldet, kéket. Félig-meddig maga is elhitte, amit kitalált.

Megfogta Jámbor kabátgombját.

– Úgy ám, öcsém. Mondd például, hogy szólítod a főigazgatót?

Jámbor fölugrott a székről, mintha már előtte lenne a főigazgató.

– Hát – szólt⁶² vállat vonva – „főigazgató úr”.⁶³

– Az ám – mondta Gyuszi⁶⁴ szánakozó mosollyal. – Csak⁶⁵ próbáld meg. Majd meglátod,⁶⁶ mi lesz. A főigazgatót „méltóságos

⁵⁶ [K,:] Ismerték

⁵⁷ [K,:] járt, úgy fújta az a leckét, [PH, AS1:] járt s úgy fújta az a leckét,

⁵⁸ [K, PH, AS1:] vízfolyás.”

⁵⁹ [K,:] érettségi

⁶⁰ [PH:] lesz [!]

⁶¹ [K,:] magyarázza el gyorsan

⁶² [K,:] szólt,

⁶³ [K, PH, AS1:] úr.”

⁶⁴ [K,:] Gyuszi,

⁶⁵ [K, AS2:] mosollyal. Csak [sh.]

⁶⁶ [K,:] meg látod, [PH, AS1:] meglátod

„méltóságos úr”nak kell szólítani. És aki ^é<egyszer> ^v<csak egyszer> is eltéveszti, ^é<annak kampec, az> ^v<az> nem felel többé. Kizárják az ország összes intézetéből.

– Hülye – ^é<mondta> ^v<«szólt» szólt> Varjas Jóska, vastag hangon, komoran. Tedd bolonddá az öregapádat.

Huszár Bandi ^é<azonban bólintott, hogy ez> ^v<erősödött, hogy ez bizony> így van.

Jámbor ^é<vallatta> ^m<gyóntatta> ^v<megint elővette> Gyuszit:

– Honnan tudod ezt?

– Hallottam.

– Kitől?

– Hallottam – mondta Gyuszi, ^é<fölnyenesen és bosszúsán,> ^v<bosszúsán,> mint ki nem akarja elárulni előkelő, megbízható hírforrását, mellyel csak ő rendelkezik. Úgy ^é<bizony.> ^v<ám.> Egyfolytában kell mondanod a leckét, megállás nélkül. Ha lélegzetet veszél, vagy kifújod az orrod, már elbuknál.

– Ne butáskodj – nyugtatta magát Jámbor.

– Ne butáskodjak? Jó, nem butáskodom. Majd meglátjuk. És tudod-e, Jámbor, milyen nehéz tételek vannak? Hú, barátom – és Gyuszi ^é<a fejét fájditotta.> ^m<az arcát fájditotta.> ^m<[bj] odaszorítva tenyerét az arcát fájditotta.> ^v<[bj] az arcához szorította tenyerét.> Egy fiú, de ez már régen volt, nagyon régen, valami ^é<Rohonci> ^v<Rohoncy> Lajos, ^é<igyen, így hívták, Rohonci Lajos,> ^v<– igen, így hívták, Rohoncy Lajos, → olyan tételt húzott ki, hogy mihelyt meglátta, ott a széken, a főigazgató előtt szörnyet halt.

– Miért?

– Mert oly irtózatosan nehéz volt.

– Ez hihetetlen – szólt Jámbor, általános hahota közepette.

– De igenis így volt – védekezett Gyuszi. Mindenki tudja. Titokban temették el. Éjjel. Maguk a tanárok.

– A tanárok?

úr”-nak kell szólítani. És aki csak egyszer is eltéveszti, az nem felel többé. Kizárják az ország összes intézetéből.

– Hülye – szólt Varjas Jóska, vastag hangon, komoran. – Tedd⁶⁷ bolonddá az öregapádat.

Huszár Bandi erősködött, hogy ez bizony így van.

Jámbor megint elővette Gyuszit:

– Honnan tudod ezt?

– Hallottam.

– Kitől?

– Hallottam – mondta Gyuszi⁶⁸ bosszúsan, mint ki nem akarja elárulni előkelő, megbízható hírforrását, mellyel csak ő rendelkezik. – Úgy⁶⁹ ám. Egyfolytában kell mondanod a leckét, megállás nélkül. Ha lélekzetet⁷⁰ veszel, vagy kifújod az orrod, már elbuknál.

– Ne butáskodj – nyugtatta magát Jámbor.

– Ne butáskodjak? Jó, nem butáskodom. Majd meglátjuk. És tudod-e, Jámbor, milyen nehéz tételek vannak? Hű, barátom – és Gyuszi most tenyerét az arcához szorította. – Egy⁷¹ fiú, de ez már régen volt, nagyon régen, valami Rohonczy⁷² Lajos, – igen, így hívták, Rohonczy⁷³ Lajos, – olyan tételt húzott ki, hogy mihelyt meglátta, ott a széken, a főigazgató előtt szörnyethalt.

– Miért?

– Mert oly irtózatosan nehéz volt.

– Ez hihetetlen – szólt Jámbor, általános hahota közepette.

– De igenis így volt – védekezett Gyuszi. – Mindenki⁷⁴ tudja. Titokban temették el. Éjjel. Maguk a tanárok.

– A tanárok?

⁶⁷ [K., PH, AS1:] komoran. Tedd

⁶⁸ [K,] Gyuszi,

⁶⁹ [K,] rendelkezik. Úgy [PH, AS1:] rendelkezik. Úgy

⁷⁰ [K., PH, AS1:] lélegzetet

⁷¹ [K,] Gyuszi az arcához szorította tenyerét. Egy [PH:] Gyuszi tenyerét az arcához szorította. – Egy

⁷² [K., PH, AS1:] Rohonczy

⁷³ [K., PH, AS1:] Rohonczy

⁷⁴ [K., PH, AS1:] Gyuszi. Mindenki

– Azok. Hogy botrány ne legyen. Eltussolták. A sírját is láttam a temetőben.

Ennek már senkise dőlt be, nevettek, maga Gyuszi is, de azért [°]*<kellemetlen>* ^v*<mégis kellemetlen>* volt hallani.

Jámbor arra gondolt, hogy talán ez is igaz. [°]*<Rohonci Lajos, Rohonci Lajos,>* ^m*<Rohonci Lajos,>* ^v*<Rohoncy Lajos, ez>* nagyon valószínűen [°]*<hangzott, Rohonci>* ^v*<hangzik, Rohoncy>* Lajos.

– Tanuljunk – rebegte alázatosan.

– Tanuljunk – zúgta a kar, megszeppenve.

Gyuszi [°]*<azonban legyintett>* ^v*<legyintett>* kezével s [°]*<önmagát és társait «győz»>* ^v*<társait>* bosszantva szomorú öngúnnyal ismételte a régi, tanári szót:

– Most már késő. Nyolc év bűnös mulasztását nem lehet egyetlen napon jóvá tenni.

Mégis győzött az indítvány, melyet még Vili is pártolt. Glück Laci előadta az irracionális számot. Jámbor jegyzett a térdén, Vili [°]*<tornaingében fölkönyökölt az asztalra, a mennyezetet bámulva.>* ^m*<az orrát piszkálta, a mennyezetet bámulva.>* ^v*<az orrát piszkálta.>* Félóráig [°]*<tanultak>* ^v*<tanultak,>* immel-ámmal.

Gyuszi [°]*<«egy-egy székre» az>* ^v*<ekkor az>* asztalra ült s váratlanul ezt kérdezte a társaságtól:

– Mondjátok, gyerekek, mit adnátok, ha most, azonnal kikapnátok az érettségi bizonyítványt?

Halotti csönd támadt. [°]*<[úb] A kérdés érdekes «volt», érdemes volt vele foglalkozni. [úb] – Milyen>* ^v*<[úb]*

– Milyen> osztályzattal? – érdeklődött «Glu» Varjas Jóska.

– Mondjuk, tiszta elégséggessel.

A kérdés érdekes [°]*<volt, érdemes>* ^v*<volt. Érdemes>* volt vele foglalkozni.

Jámbor jelentkezett [°]*<először, hogy megragadja a kínálkozó alkalmat:>* ^v*<először.>*

– Én – szólt – nyomban levágnám a balkezemet.

A diákok nézték a balkezüket. Észszerűnek, tisztességesnek találták az üzletet. Minek is a balkéz? Ott a jobb.

Huszár Bandi mint sportember ragaszkodott a balkezéhez.

– Azok. Hogy botrány ne legyen. Eltussolták. A sírját is láttam a temetőben.

Ennek már senki se dőlt be, nevettek, maga Gyuszi is, de azért mégis kellemetlen volt hallani.

Jámbor arra gondolt, hogy talán ez is igaz. Rohonczy⁷⁵ Lajos, ez nagyon valószínűen hangzik, Rohonczy⁷⁶ Lajos.

– Tanuljunk – rebegte alázatosan.

– Tanuljunk – zúgta a kar, megszeppenve.

Gyuszi legyintett kezével s társait bosszantva szomorú öngúnyal ismételte a régi, tanári szólamot:

– Most már késő. Nyolc év bűnös mulasztását nem lehet egyetlen napon jóvátenni.

Mégis győzött az indítvány, melyet még Vili is pártolt. Glück Laci előadta az irracionális számot.⁷⁷ Jámbor jegyzett a térdén, Vili az orrát piszkálta. Fél óráig tanultak, ímmel-ámmal.

Gyuszi ekkor az asztalra ült s váratlanul ezt kérdezte a társaságtól:

– Mondjátok, gyerekek, mit adnátok, ha most, azonnal kikapnátok az érettségi bizonyítványt?

Halotti csönd támadt.

– Milyen osztályzattal? – érdeklődött Varjas Jóska.

– Mondjuk, tiszta elégséggessel.

A kérdés érdekes volt. Érdemes volt vele foglalkozni.

Jámbor jelentkezett először.

– Én – szólt – nyomban levágnám a bal kezemet.

A diákok nézték a bal kezüket. Észszerűnek, tisztességesnek találták az üzletet. Minek is a bal kéz? Ott a jobb.

Huszár⁷⁸ Bandi, mint sportember,⁷⁹ ragaszkodott a bal kezéhez.

⁷⁵ [K., PH, AS1:] Rohonczy

⁷⁶ [K., PH, AS1:] Rohonczy

⁷⁷ [PH, AS1:] számot,

⁷⁸ [PH:] jobb. [útb] – Huszár

⁷⁹ [K.,:] Bandi mint sportember

– Én – mondta – levennem ezt a körmöm. Egy szöveget ^é_i<vernék>
^v_é<is vernék> belé.

^é_i<Ezen tépelődtek.> ^v_i<Tépelődtek.> Az fáj, de nem veszedelmes.

Gyuszi fejezte be ^é_i<[...], azzal> ^m_i<a vitát, azzal:> ^v_é<a vitát, ezzel:>

– Én megennék négy mezeipoloskát. Elevenen. Zöld piszkébe
bújtatva. Mint a kinint ostyában. Úgy semmit se érezni.

Az ám, ha ily olcsón hozzá juthatna az ember. De senkise köt
ilyen különben méltányos megállapodásokat. Jámbornak megma-
rad a balkeze, Huszár Bandinak a körme Gyuszi megkímélődik
attól, hogy négy mezeipoloskát «megye» megegyék «zoldj] éretlen
piszkébe bújtatva. Ellenben mindnyájuknak tanulni kell, vizsgázni,
érettségezni. [!] Ez ellen ők már nem tehetnek semmit.

A könyvhöz kullogtak vissza. De már sokan zajongtak. Jámbor
kezét összetéve ^é_i<az Istenre kérte> ^v_é<kérte> a rendetlenkedőket,
hogy ne zavarják «az előadót,» Glücköt, az előadót, ki egyre jobban
kiabált egy mártir hősiességével, ^é_i<az utolsó> ^v_é<utolsó> csöpp vé-
réig védve a tudomány ^é_i<háládatlan> ^v_é<népszerűtlen> álláspontját.
Végül a garaboncsások egészen felülkerekedtek.

Gyuszi kiabált:

^é_i<- Ha> ^v_é<„Ha> diák vagy, ne tanulj.”

A lárma-párt ^é_i<rágyújtott> ^m_i<máris rágyújtott> ^m_i<rágyújtott>
^v_é<máris rágyújtott> a diáknótára:

^é_i<- Vigan> ^v_i<„Vigan> élj és ne búsulj

Ha tanulsz is ne sokat,

Ölelgesd a lányokat.”

– Én – mondta – levennem ezt a körmöm. Egy szöveget is vernék belé.

Tépelődtek. Az fáj, de nem veszedelmes.

Gyuszi fejezte be a vitát⁸⁰ ezzel:

– Én megennék négy mezei poloskát. Elevenen. Zöld piszkébe bújtatva. Mint a kinint ostyában. Úgy semmit se érezni.

Az ám, ha ily olcsón hozzájuthatna az ember. De senki se köt eféle⁸¹ különben méltányos megállapodásokat. Jámbornak megmarad a bal keze, Huszár Bandinak a körme,⁸² Gyuszi megkímélődik attól, hogy négy mezei poloskát megegyék éretlen piszkébe bújtatva. Ellenben mindnyájuknak tanulni kell, vizsgázni, érettségezni. Ez ellen ők már nem tehetnek semmit.

A könyvhöz kullogtak vissza. De már sokan zajongtak. Jámbor kezét összetéve kérte a rendetlenkedőket, hogy ne zavarják Glücköt, az előadót, ki egyre jobban kiabált egy mártír hősiességével, utolsó csöpp véréig védve a tudomány népszerűtlen álláspontját. Végül a garabonciások⁸³ egészen felülkerekedtek.

Gyuszi kiabált:

„Ha diák vagy,⁸⁴ ne tanulj.”

A lármapárt rágyújtott⁸⁵ a diáknótára:

„Vígán élj és ne búsulj,
Ha tanulsz is,⁸⁶ ne sokat,
Ölelgesd a lányokat.”

⁸⁰ [K., PH, AS1:] vitát,

⁸¹ [K., PH, AS1:] ilyen

⁸² [K,.] körme

⁸³ [PH, AS1, AS2:] garabonciások [sh., emendálva K és a XXX. fejezet analóg helye alapján]

⁸⁴ [AS2:] vagy [sh.]

⁸⁵ [K., PH:] A láрма-párt máris rágyújtott [AS2:] A lámpa-párt [sh.] rágyújtott

⁸⁶ [K,.] is

Ismételték, majd a második szakot dalolták, mely még ^e_i<érdeke-
sebb.> ^v_c<érdekesebb:>

„Ha felszólít a tanár.”

És a kar ^e_i<rámondta,> ^m_i<ráduplázta,> ^v_c<ráduplázott,> egy hang-
nyolcaddal mélyebben, sokkal erősebben:

^e_i<- A> ^v_i<„A> számár, a ^e_i<számár.”> ^v_i<számár.>

Feleletre készen állj.

Mondd kevélyen, nem tanultam

Egész ^e_i<éjjel...> ^v_c<éjjel...”>

Nem fejezhették be, mert nyílt az ajtó s az öreg Lisznerrel együtt,
szelesen és mosolyogva «*belépett*» bejött egy magas, kedves fiatal-
ember, ki valami felsőbbosztályú diáknak látszott. De nem volt
diák. Tanár volt. Biró Gyurka volt, az áldott, angyali Biró Gyurka,
minden diák pártfogója, ki az összekötőkapcsot alkotta tanári kar
és ifjúság közt, a magyar nyelv tanárja.

– Mulat az ifjúság? – kérdezte. ^e_i<[úb] – Igen. [úb] – Csak>
^v_c<- Csak> mulassatok – szolt ^e_i<*bánatosan.*> ^v_c<szomorúan.>

Biró [!] Gyurka mindenkit tegezett.

Halántékán őszült gyönyörű, csigás hollóhaja. Nyakkendője ren-
detlenül lógott alá. Kezében két palack csillagos konyakot tartott,
melyet az üzletben vett, hitelre.

Valaha nagy ^e_i<*reményekkel és*> ^v_c<reményekkel,> becsvággal
^e_i<*indult [...].*> ^v_i<indult.> Helsingforsban élt évekig, mint gazdag
^e_i<*fiú, beszélt*> ^v_c<fiú. Beszélte> a magyarokkal ^e_i<*rokon törzsinépek*>
^v_c<rokon népek> nyelveit, a vogult, az osztjákat, a cseremiszt is, finn
halászokkal süttött halat a tengerparton és «*vag*» kalyibákban hált
velük. ^e_i<*Idekerülve azonban*> ^v_c<Sárszegre kerülve> nagyon fiatalon
megnősült, felesége pár év alatt elköltötte tekintélyes vagyonát, ^e_i<*az*
ő örökségét, aztán> ^v_c<aztán> megszökött egy katonatiszttel. Biró
Gyurka innen a harmincon ^e_i<*megrokkant, züllött* [?] és *elszürkült.*>

Ismételték, majd a második szakot dalolták, mely még érdekesebb:

„*Ha felszólít a tanár,*”

És a kar rádúplázott, egy hangnyolcaddal mélyebben, sokkal erősebben:

„*A számár, a számár.
Feleletre⁸⁷ készen állj.
Mondd kevélyen, nem tanultam
Egész éjjel...*”

Nem fejezhették be, mert nyílt az ajtó s az öreg Lisznerrel együtt, szélesen és mosolyogva bejött egy magas, kedves fiatalember, ki valami felsőbb osztályú diáknak látszott. De nem volt diák. Tanár volt. Biró Gyurka⁸⁸ volt, az áldott, angyali Biró Gyurka, minden diák pártfogója, ki az összekötő kapcsot alkotta tanári kar és ifjúság közt, a magyar nyelv tanárja.

– Mulat az ifjúság? – kérdezte. – Csak mulassatok – szólt szomorúan.

Biró Gyurka mindenkit tegezett.

Halántékán ószült gyönyörű, csigás hollóhaja. Nyakkendője rendetlenül lógott alá. Kezében két palack csillagos konyakot tartott, melyet az üzletben vett, hitelre.

Valaha nagy reményekkel, becsvággal indult. Helsingforsban élt évekig, mint gazdag fiú. Beszélte a magyarokkal rokon népek nyelveit, a vogult, az osztjakot, a cseremiszt és⁸⁹ finn halászokkal süttött halat a tengerparton, kalyibákban⁹⁰ hált velük. Sárszegre kerülve nagyon fiatalon megnősült, felesége pár év alatt elköltötte tekintélyes vagyonát, aztán megszökött egy katonatiszttel. Biró

⁸⁷ [PH:] *számár.*” [új sor] *Feleletre* [AS1, AS2:] *számár.*” [új sor] „*Feleletre* [sh., emendálva K alapján]

⁸⁸ [PH:] Gyula [!]

⁸⁹ [K_v,:] is,

⁹⁰ [K_v,:] tengerparton és kalyibákban

^v_c<elszürkült.> Elfelejtette a finn-ugor testvér nyelveket, nem ábrándozott már arról sem, hogy egykor a turáni népek váltják ki a magyart az osztrák ^é_c<«járomból» rabságból.> ^v_c<rabigából.> És hogy egykor lélek volt, azt csak azzal akarta bizonyítani, hogy borotválta szakállát-bajszát, nem hordott botot, hajadonfőtt járt és ^é_i<cimboráskodott> ^v_c<barátkozott> a diákokkal.

– Hát ezt tudjátok-e? – kérdezte ^é_c<tőlük. [úb] Rázendített:> ^v_c<tőlük.>

^é_c<- Pécsi> ^v_c<„Pécsi> hegyeken fújnak a szelek.”

A diákok unisono folytatták:

„Irtam a rózsámnak nagy szerelmeket...”

Elénekeltek együtt, körülugrálták. ^é_i<Egy> ^v_c<[b]

Egy> diák megkérdezte, igaz-e, hogy ez a finn mondat „kala üiskele vedesse”, csakugyan azt jelenti, mit magyarul is, hogy a hal uszkál a vízben. ^é_i<Jámbor vallatta,> ^m_c<Jámbor bátorkodott,> ^v_c<[b]

Jámbor kíváncsiskodott,> hogy mi történt ma délután az ellenőrző értekezleten. Bíró [!] Gyurka megnyugtató eredményről ^é_i<számolhatott be, senkisé> ^m_c<számolhatott be. Senkisé> ^v_c<számolt be. Senkisé> áll bukásra.

^é_c<- Nem lesz semmi baj. Csak> ^v_c<- Csak> tanuljatok, maturandusok. Még egy hónap és szabadok ^é_i<vagytok – fölemelte a két konyakospalackot.> ^m_c<vagytok, tiétek a világ – fölemelte a két konyakospalackot.> ^v_i<vagytok, – fölemelte a két konyakospalackot – tiétek a világ.> No szervusztok. De ne cigarettázatok. [!]

– Nem cigarettázunk.

Gyurka a harmincon innen elszürkült.⁹¹ Elfelejtette a finn-ugor testvéryelveket, nem ábrándozott már arról sem, hogy egykor a turáni népek váltják ki a magyart az osztrák rabigából. És hogy egykor lélek volt, azt csak azzal akarta bizonyítani, hogy borotválta szakállát-bajuszát,⁹² nem hordott botot, hajadonfótt járt és barátkozott a diákokkal.

– Hát ezt tudjátok-e? – kérdezte tőlük.

„Pécsi hegyeken fájnak a szelek.”

A diákok unisono⁹³ folytatták:

„Írtam a rózsámnak nagy szerelmeket...”

Elénekeltek együtt.

Egy⁹⁴ diák megkérdezte tőle, igaz-e,⁹⁵ hogy ez a finn mondat „ka-la uiskele vedesse”, csakugyan azt jelenti, magyarul⁹⁶ is, hogy a hal úszkál a vízben.

Jámbor kíváncsiskodott, hogy mi történt ma délután az ellenőrző értekezleten.

Biró⁹⁷ Gyurka megnyugtató eredményről számolt be. Senki sem áll⁹⁸ bukásra.

– Csak tanuljatok, maturandusok. Még egy hónap és szabadok vagytok, – fölemelte a két konyakos palackot – tietek a világ. No szervusztok. De ne cigarettázzatok.

– Nem cigarettázzunk.

⁹¹ [K,] Gyurka innen a harmincon elszürkült. [AS2:] Gyurka a harmincan [sh.] innen elszürkült.

⁹² [K,] szakállát-bajuszát,

⁹³ [AS2:] unisomo [sh.]

⁹⁴ [K, PH, AS1:] együtt, körülugrálták. [úb] Egy

⁹⁵ [K, PH, AS1:] megkérdezte, igaz-e,

⁹⁶ [K,] jelenti, mit magyarul [PH, AS1:] jelenti, mint magyarul

⁹⁷ [K,] értekezleten. [nincs úb] Bíró [!]

⁹⁸ [PH:] számolt. Senkisé áll

– Nem cigarettáznak – ismételte az öreg Liszner, ki lekisérte a boltba. Nálunk, tanár úr, sohasem cigarettáznak. A Vili miatt. Annak nem ^é_i<szabad. A sport miatt.> ^v_é<szabad.>

Fönn Biró Gyurka «kijelentése» biztató kijelentése ^é_i<meg az ének véget> ^v_é<véget> vetett a tanulásnak.

^é_i<- Hagyják abba – kiáltott Vili. Elég volt, elég> ^m_e<- Hagyják abba – kiáltott Vili. Elég volt, a ponciusát> ^v_e<- Elég – kiáltott Vili – elég volt> – és káromkodott egy «keserveset,» cifrát, keserveset, mert csúnya szája volt.

Minden rend fölborult. Az áradat a házitanítót is magával söpörte. Glück Laci egy sarokba vonult, ^é_i<leült sakkozni Petőfivel> ^v_e<sakkozni Zöldyvel> s dróthaját tapsikolva spekulált. Pompásan sakkozott. Azt beszélték, Novákkal is kiállhatna, ki a városban a legjobb sakkozó.

^é_i<Gyuszi> ^v_i<Vili> a másik szobába ment, hol a falon posztóval bevont fegyvertartón ^é_i<kardok, vitérők, puskák, mordályok és> ^v_e<vitérők, mordályok,> pisztolyok lógtak, az a pisztoly is, melyre ^é_i<indulni> ^v_e<indulni> szokott. Gyuszi ^é_i<itt fölfegyverezte> ^v_e<fölfegyverezte> magát. Vivókesztyűt húzott, ki akarta próbálni, mily irtózatos pofont lehet ^é_i<vele> ^v_e<«benne» vele> adni. Le is kent néhány puha nyaklevest, ^é_i<Jámbornak, aztán kezelt vele> ^v_e<Jámbornak. Aztán kezét fogtak.>

A kerékpár csöngője csöngetett. Vili ült rajta, ki «végigkeringett» a küszöbökön zökkenve ^é_i<végig karikázta> ^m_e<végig járta> ^v_e<végigcikázta> a szobákat, s elengedve a kerékpár fogantyúit, lábait a ^é_i<csöngetyűre> ^v_e<csöngőre> téve produkálta magát. Fölvette még két atléta társát is, ^é_i<Packát,> ^v_e<Petőfit és> Huszár Bandit, kik mint cirkuszi bohócok széttárt «kézzel» karral foglaltak helyet a ^é_i<fölhágon [!] és karikáztak, cikáztak.> ^v_e<fölhágon. [!]> Egyesek éljeneztek, ^é_i<de mások> ^v_e<mások> utánuk iramodtak, hogy ledöntsék őket. Erre kikapta a ^é_i<kutyakorbácsot és> ^v_e<bikacsököt,> jól odasózott nekik. Mindenki üvöltött.

Gyuszi «az all» «a zshivajba s» a zshivaj hallatára kijött, fején ^é_i<vivósisakban> ^v_e<vivósisakkal> és azt a «kémia» vegytani tételt darálta, mellyel mindig viharos derűtséget keltett:

– Nem cigarettáznak – ismételte az öreg Liszner, ki lekísérte a boltba. – Nálunk,⁹⁹ tanár úr, sohase¹⁰⁰ cigarettáznak. A Vili miatt. Annak nem szabad.

Fönn Biró Gyurka biztató kijelentése véget vetett a tanulásnak.

– Elég – kiáltott Vili,¹⁰¹ – elég volt – és káromkodott egy cifrát, keserveset, mert csúnya szája volt.

Minden rend fölborult. Az áradat a házitanítót is magával söpörte.

Glück¹⁰² Laci egy sarokba vonult, sakkozni Zöldyvel s dróthaját tapsikolva¹⁰³ spekulált. Pompásan sakkozott. Azt beszéltek, Novákkal is kiállhatna, pedig ő a¹⁰⁴ városban a legjobb sakkozó.

Vili a másik szobába ment. Itt a¹⁰⁵ falon posztóval bevont fegyvertartón vitérők, mordályok, pisztolyok lógtak, az a pisztoly is, melyre indulni szokott. Gyuszi fölfegyverezte magát. Vívókesztyűt húzott, ki akarta próbálni, mily irtózatossá lehet vele adni. Le is kent néhány¹⁰⁶ puha nyaklevest Jámbornak. Aztán kezét fogtak.

A kerékpár csöngője csöngetett. Vili ült rajta, a küszöbön zökkenve¹⁰⁷ végigcikázta a szobákat¹⁰⁸ s elengedve a kerékpár fogantyúit, lábait a csöngőre téve produkálta magát. Fölvette még két atlétatársát is, Petőfit és Huszár Bandit, kik mint cirkuszi bohócok szétárt karral foglaltak helyet a fölhágón. Egyesek éljeneztek, mások utánuk iramodtak, hogy ledöntsék őket. Erre kikapta a bikacsököt, jól odasózott nekik. Mindenki üvöltött.

Gyuszi a zsvivaj hallatára kijött, fején vívósissakkal és azt a vegytani tételt darálta, mellyel mindig viharos derűtséget keltett:

⁹⁹ [K., PH, AS1:] boltba. Nálunk,

¹⁰⁰ [K., PH, AS1:] sohasem

¹⁰¹ [K.,:] Vili

¹⁰² [K., PH:] söpörte. [nincs úb] Glück

¹⁰³ [AS1:] s zöld haját tapsikolva

¹⁰⁴ [K., PH, AS1:] kiállhatna, ki a

¹⁰⁵ [K., PH, AS1:] ment, hol a

¹⁰⁶ [K.,:] néhány

¹⁰⁷ [K., PH, AS1:] rajta, ki a küszöbökön zökkenve

¹⁰⁸ [K., PH, AS1:] szobákat,

«A [... ...] mindig nagy [...]»

– «Hát» Ha két ^ε_i<test> ^m_ε<különböző test> ^v_ε<test> parányi részecskéi érintkeznek egymással, akkor azokból egy harmadik test keletkezik.

^ε_i<Azt bömbölte:> ^m_i<De most nem ügyeltek rá. Tovább bömbölt:> ^v_ε<De most nem ügyeltek rá. Gyuszi tovább bömbölt:>

– Alfa plusz béta az egyenlő gamma... Pí, vagyis a Ludolf-féle szám egyenlő öt tizedestörttel kifejezve: háromegegésztizennégy-egyötkilenc...

El akarták csitítani, mert nem jó az ördögöt a falra ^ε_i<festeni, nem tanácsos ilyesmivel tréfálózni.> ^v_ε<festeni.> Vili, ki előtte surrant el, rászólt.

^ε_i<De ő> ^v_ε<Ő> csak azért is:

– «Ha két» Ne komiszkodjanak. Majd az érettségén, az érettségén.

Vili barátjaihoz fordult:

– Vágjatok a szájára.

Rá is vágtak, de a szája vasból ^ε_i<volt,> ^v_ε<volt:> a rostély eltakarta.

Gyuszi ^ε_i<síri hangon> ^v_ε<most> utánozta Novák gyakran hallott prédikációját, ^ε_i<kisértetes> ^v_ε<kisérteties> hűséggel:

– Liszner, Liszner. Mondja, fiam, mivel lopja maga az Istennek azt a drága napját? Mondja kérem, mi a maga édesapja?

Ez már nem tréfa. Vili ingerülten leugrott a kerékpárról. Ráförmedt:

– Ne izélj.

Gondolni is rossz volt arra, hogy Novák Antal él a világon s ide idézik a szellemét.

A hangulat elkámpicsorodott. Gyuszi levette sisakját, a kerékpár megállt, lámpát gyújtottak. ^ε_i<Jámbor, ki számon tartotta, hogy ki mikor és miből felelt, arról> ^m_i<Jámbor, ki mindig számon tartotta, hogy ki mikor és miből felelt, arról> ^v_ε<Jámbor, [!] arról> beszélt, hogy ki áll bukásra Nováknál.

Ekkor jelent meg Csajkás Tibor, előkelően, mint egy herceg, ^ε_i<halhólyag-szerű,> ^v_ε<halhólyagszerű,> átlátszó «gum» esőköpenyben. Esőre hajlott a meleg ^ε_i<nap.> ^v_ε<idő.>

– Ha két test parányi részecskéi érintkeznek¹⁰⁹ egymással, akkor azokból egy harmadik test keletkezik.

De most nem ügyeltek rá. Gyuszi tovább bömbölt:

– Alfa plusz béta az egyenlő gamma... Pi, vagyis a Ludolf-féle szám egyenlő öt tizedestörttel kifejezve: háromegészegynégyegyöt-kilenc...¹¹⁰

El akarták csitítani, mert nem jó az ördögöt a falra festeni. Vili, ki előtte surrant el, rászólt.

Ő csak azért is:

– Ne komiszkodjanak.¹¹¹ Majd az érettségim, az érettségim.

Vili a barátjaihoz¹¹² fordult:

– Vágjatok a szájára.

Rá is vágtak, de szája¹¹³ vasból volt: a rostély eltakarta.

Gyuszi most utánozta Novák gyakran hallott prédikációját, kísérteties hűséggel:

– Liszner, Liszner. Mondja, fiam, mivel lopja maga az Istennek azt a drága napját? Mondja kérem, mi a maga édesapja?

Vili¹¹⁴ ingerülten leugrott a kerékpárról. Ráförmedt:

– Ne izélj.

Gondolni is rossz volt arra, hogy Novák Antal él a világon s ide idézik szellemét.

A hangulat elkámpicsorodott. Gyuszi levette sisakját, a kerékpár megállt, lámpát gyújtottak. Jámbor¹¹⁵ arról beszélt, hogy ki áll bukásra Nováknál.

Ekkor jelent meg Csajkás Tibor, előkelően, mint egy herceg, hal-hólyagszerű, átlátszó esőköpenyben. Esőre hajlott a meleg idő.

¹⁰⁹ [AS2:] érintkeznek [sh.]

¹¹⁰ [K,] háromegésztizennégyegyöt-kilenc...

¹¹¹ [AS2:] komiszkodjatok. [sh.]

¹¹² [K, PH, AS1:] Vili barátjaihoz

¹¹³ [K,] de a szája

¹¹⁴ [K, PH, AS1:] édesapja? [úb] Ez már nem tréfa. Vili

¹¹⁵ [K,] Jámbor,

Jöttét halk nevetés fogadta, hisz ép akkor tárgyaltak Novákról s tudták, milyen gyöngéd kötelékek fűzik ^é<családjához>. *Elhalkultak. Előtte «[...]» sohasem beszéltek az öregről.* ^m<családjához>. *Elhalkultak. Előtte nem beszéltek az öregről.* ^v<családjához>.

A fiú megérezte a hangulat ^é<elhidegülését s idegenül> ^v<elhidegülését>. *Idegenül> ült a szobában, melyben egy ^é<vad> ^v<korhely> délután ott hagyta salakját, a fiúk között, kik ^é<értetlenül nézték nagy regényét s kifáradtak a mulatozásban.> ^m<kifáradtak a mulatozásban s értetlenül nézték regényét.> ^m<kifáradtak a mulatozásban s értetlenül nézték [...] érzelmes regényét.> ^v<kifáradtak a mulatozásban s értetlenül nézték [bj] az ő érzelmes regényét.>*

^é<Főlényesen az> ^v<Az> asztalra könyökölt, fejét ^é<szorongatta. Nem szólt semmit.> ^v<szorongatta.>

Jámbor, ki szepegését mindig ^é<át szerette volna háritani> ^v<szerebbe volna átháritani> másokra is, odafordult ^é<hozzá és úgy kérdezte,> ^v<hozzá, vallatta,> mint egy közvádoló:

- Te persze nem tanulsz?
- Dehogynem. Egész délután tanultam.
- És legalább tudsz is?
- Azt hiszem. Eleget tudok.
- És nem félsz, hogy elhasalsz?
- Nem.
- Akkor boldog vagy – sóhajtott Jámbor.

Ő bizony félt, nem szégyelte, maga helyett és mások helyett is. Számon tartotta, hogy ki mikor és miből fogott szekundát «s ezzel». Vili például februárban szekundára felelt fizikából.

Huszár Bandi ^é<odaszólt:> ^v<odaszólt legyintett:>

- Vili akkor nem szekundát kapott, hanem elégségest.

Jámbor fölnézett:

- Az nem lehet.

Huszár ^é<Bandi:> ^v<Bandi odaszólt:>

- De igen is lehet.

^é<Jámbor:> ^v<Jámbor szeliden:>

- Úgy vettem észre, hogy ^é<négyest> ^v<Novák négyest> irt be.

Jöttét halk nevetés fogadta, hisz épp akkor tárgyaltak Novákról s tudták, milyen gyöngéd kötelék fűzi családjához.¹¹⁶

A fiú megérezte a kedv¹¹⁷ elhidegülését. Idegenül ült a szobában, melyben egy korhely délután otthagya salakját, a fiúk között, kik értetlenül¹¹⁸ nézték az ő érzelmes regényét.

Az asztalra könyökölt, fejét szorongatta.

Jámbor, ki szepegését mindig szerette volna áthárítani másokra is, odafordult hozzá s vallatta,¹¹⁹ mint egy közvádló:

- Te persze nem tanulsz?
- Dehogynem. Egész délután tanultam.
- És legalább tudsz is?
- Azt hiszem. Eleget tudok.
- És nem félsz, hogy elhasalsz?
- Nem.
- Akkor boldog vagy – sóhajtott Jámbor.

Ő bizony félt, maga¹²⁰ helyett és mások helyett is. Számon tartotta, hogy ki mikor és miből fogott szekundát. Vili például februárban szekundára felelt fizikából.

Huszár Bandi odaszólt:

- Vili¹²¹ akkor nem szekundát kapott, hanem elégségest.

Jámbor csodálkozva:¹²²

- Az nem lehet.

Huszár Bandi félvállról:¹²³

- De igenis lehet.

Jámbor szelíden:

- Úgy vettem észre, hogy Novák négyest írt be.

¹¹⁶ [K., PH, AS1:] gyöngéd kötelékek fűzik családjához.

¹¹⁷ [K., PH, AS1:] hangulat

¹¹⁸ [K., PH, AS1:] kik kifáradtak a mulatozásban s értetlenül

¹¹⁹ [K., PH, AS1:] hozzá, vallatta,

¹²⁰ [K,.] félt, nem szégyelte, maga

¹²¹ [K,.] odaszólt [!] legyintett: [úb] – Vili [PH:] odaszólt, legyintett: [úb] – Vili

¹²² [K,.] fölnezzett: [PH:] szelíden:

¹²³ [K,.] odaszólt: [PH:] legyintett:

Huszár Bandi ^ε*<legyintett:>* ^m*<legyintett, fölényesen:>* ^v*<fölényesen:>*

– Értesz is te ahhoz. Novák titkos jegyekkel ír. Mindig egy vonalat. Fönn a vonal, a négyzet jobbszélén egyes, a bal szélén kettes, lenn jobbról hármas, balról négyes.

Jámbor ^ε*<ámult:>* ^m*<csudálkozott: [?]>* ^v*<kétkedett:>*

– Te láttad?

Huszár Bandi bólintott:

– Láttam.

Jámbor még ^ε*<vallatta [...]:>* ^v*<firtatta:>*

– Hol láttad?

De Csajkás Tibor most föl pattant és szembe nézve vele, sokkal keményebben kérdezte:

– Hol láttad?

Huszár Bandi elnevette magát:

– Hogy hol láttam? Elégedj meg azzal, hogy láttam.

Elment az ^ε*<asztaltól, Oláh>* ^v*<asztaltól.* [b]

Oláh> Gyuszit egy ablakmélyedésbe vonta, «*ott*» melybe még mindig ^ε*<elért>* ^v*<elhatolt>* a lámpafény s ott ^ε*<«hossz» szemük összevillant, «halkan» suttogtak, vihogtak. Ők ketten tudták, hogy hol látta. Erről beszélhettek.>* ^m*<szemük összevillant, suttogtak, vihogtak.>* ^v*<suttogtak.>* Tibor szemével méregette ^ε*<őket, az asztalnál ülve.>* ^v*<a két fiút messziről.>* ^ε*<[úb] Huszár>* ^m*<[b] Ők ketten tudták, hogy hol látta Bandi a titkos jegyeket... Erről beszélhettek... Huszár>* ^m*<[b] Ők ketten tudták, hogy hol látta Bandi a titkos jegyeket. Erről beszélhettek. [úb] Huszár>* ^v*<[b]*

Ők ketten tudták, hogy hol látta Bandi a titkos jegyeket. Erről is beszéltek, «*Mert*» mert Huszár> Bandi elvett zsebéből egy gyűrött ^ε*<levelet,>* ^m*<levelet>* ^v*<levelet,>* melyet előbb írónra göngyöltek, majd behorpasztottak keresztben. Kockás irkapapírra volt írva. Most még jobban nevettek.

Huszár Bandi fölényesen:

– Értesz is te ahhoz.¹²⁴ Novák titkos jegyekkel ír. Mindig egy vonalat. Fönn a vonal¹²⁴ a négyzet jobb szélén egyes, a bal szélén¹²⁵ kettes, lenn jobbról harmas, balról négyes.

Jámbor kételkedett:¹²⁶

– Te láttad?

Huszár Bandi bólintott:

– Láttam.

Jámbor firtatta:

– Hol¹²⁷ láttad?

De Csajkás Tibor most fölpattant, szembenézett vele és sokkal¹²⁸ keményebben kérdezte:

– Hol láttad?

Huszár Bandi elnevette magát:

– Hogy hol láttam? Elégedj meg azzal, hogy láttam.

Elment az asztaltól.

Oláh Gyuszi egy ablakmélyedésbe vonta, melybe még mindig elhatolt a lámpafény s ott suttogtak. Tibor szemével méregette a két fiút messziről. Ők¹²⁹ ketten tudták, hogy hol látta Bandi a titkos jegyeket. Erről is beszélhettek, mert Huszár Bandi elővett zsebéből egy gyűrött levelet, melyet előbb írónra göngyöltek, majd behorpasztottak keresztben. Kockás irkapapírra volt írva. Most még jobban nevettek.

¹²⁴ [K_v, PH:] vonal,

¹²⁵ [K_v, PH, AS1:] szélén

¹²⁶ [K_v, PH, AS1:] kételkedett:

¹²⁷ [K_v,:] Jámbor még firtatta: [úb] – Hol [PH, AS1:] Jámbor még folytatta: [úb] – Hol

¹²⁸ [K_v,:] fölpattant és szembe nézve vele, sokkal

¹²⁹ [K_v,:] messziről. [úb] Ők

Tibor szája vacogott. Oda akart ugrani, hogy kitépje kezéből, ^é<de> ^m<kérdőre vonja, arcul üsse, de> ^m<kérdőre vonja, de> ^v<kérdőre vonja, arcul üsse, de> Huszár Bandi ekkor már visszacsúsztatva ^é<zsebébe, kiegyenesedett az ablakmélyedésben.> ^v<zsebébe.> Csak Oláh Gyuszi vigyorgott még. ^é<«Tibor feléjük közeledett, hogy kérdőre» Tibor> ^v<[b]

Tibor> odadőlt a falhoz. Egyenesen, mereven állt. Félt a nevetésségtől.

A társaság oszladozott. ^é<[úb] Távozó> ^v<Távozó> csoportok rázendítettek a diáknótára.

^é<[úb] „Ha tanulsz is ne sokat, [úb] Ölelgesd a lányokat.”> ^v<[úb]

„Ha tanulsz is ne sokat,
Ölelgesd a lányokat.”>

A lármában ^é<eltűnt, «egy [...]»> ^v<Tibor eltűnt,> lefelé botorkált a ^é<sötét csigalépcsőn> ^v<csigalépcsőn> [h] fülét ^é<megütötte még> ^v<még megütötte> egy-két érdes hang: ^é<[úb] Várhatsz, babám, elvárhatsz, [úb] Mig csak bele nem fáradsz.> ^v<[úb]

„Várhatsz, babám, elvárhatsz,
Mig csak bele nem fáradsz.”>

És utána valami csúnya, vad röhögés. [fh]

Tibor szája vacogott. Oda akart ugrani, hogy kitépje kezéből, kérdőre vonja, arcul üsse, de Huszár Bandi ekkor már visszacsúsztotta zsebébe. Csak Oláh Gyuszi vigyorgott még.

Tibor odadőlt a falhoz. Egyenesen, mereven állt. Félt attól, hogy nevetségessé válik.

A¹³⁰ társaság oszladozott. Távozó csoportok rázendítettek a diáknótára.

„*Ha tanulsz is,*¹³¹ *ne sokat,*
Ölölgesd a lányokat.”

A lármában Tibor eltűnt, lefelé botorkált a csigalépcsőn. Fülét¹³² még megütötte egy-két érdes hang:

„*Várhatsz*¹³³ *babám, elvárhatsz,*
Míg csak bele nem fáradsz.”

És utána valami csúnya, vad röhögés.

¹³⁰ [K_v, PH:] Félt a nevetségességtől. [úb] A [AS1:] Félt attól, hogy nevetségessé lesz. [úb] A

¹³¹ [K_v, PH, AS1:] *is*

¹³² [K_v,:] csigalépcsőn [h] fülét [PH, AS1:] csigalépcsőn s fülét

¹³³ [K_v,:] „*Várhatsz,*

VIII.

Sokáig hallotta ezt a csúnya, vad röhögést.

Akkor is fülében zörgött még, mikor [°]₁<egy> ^v₁<valami> magas helyre [°]₁<ért,> ^v₁<ért s> egy zöld lámpát pillantott meg, lábainál kavicsokat, síneket. A vasúti töltésen [°]₁<állt. Egy vonat jött, zakatolva, feketén, rázva vörös szikrasörényét.> ^v₁<állt.> Idáig [°]₁<hajszolta szégyene s «[...]» átlépett egy árkon,> ^m₁<hajszolta szégyene. Átlépett egy árkon,> ^v₁<hajszolta a szégyene. Átlépett> drótokon, váltókon, anélkül hogy tudta volna, miként. Egy vonat jött, lassan [°]₁<zakatolva «parázslott»> ^v₁<zakatolva,> rázva vörös szikrasörényét. [°]₁<A diák leszaladt a töltésről, gyönyörködött a vonat látványosságában. [úb] Szaladt, a város felé. Nem> ^m₁<A diák lefutott a töltésről, gyönyörködött a vonat látványosságában. [úb] Szaladt, a város felé. Nem> ^v₁<[b]

A diák lefutott a töltésről, szaladt, a város felé. [b]

Nem> határozott irányban, [°]₁<csak> ^v₁<hanem> összevissza, mint a kutya, melyet kergetnek, majd erre, majd arra csapva, [°]₁<a kaszárnyák és> ^v₁<kaszárnyák,> raktárak felé s észrevette, hogy [°]₁<visszatér azokra a helyekre,> ^m₁<folyton «visszatér» visszatér azokra a helyekre,> ^v₁<mindig azokra a helyekre ér,> melyeket bebarangolt. [°]₁<A város> ^v₁<Sárszeg> kicsinek tetszett. Cigányzenénél [°]₁<mulattak a kávéházakban.> ^v₁<mulattak, a kávéházban> Biró Gyurka dalolt, siratva [°]₁<korán-elmúló> ^v₁<rövid> életét.

Éjfél után Tibor nem tudva megtalálni, amit keresett, bolyongása kudarcával hazament. A háziak [°]₁<aludtak. Meggyújtotta éjjeli szekrényén a gyertyát.> ^v₁<aludtak.> [°]₁<Az ágyára> ^v₁<Ágyára> vetette magát [°]₁<és elkezdett komoran zokogni.> ^m₁<és ott fetrengett ruhástól, napestig.> ^v₁<ruhástól és ott fetrengett, reggelig.> Karjáról fogával [°]₁<tépte a láncot, csakhogy> ^v₁<tépdeste a láncot. Csakhogy> az nem jött [°]₁<le, az> ^v₁<le. Az> aranymíves nagyon is erősen odaforrasztotta. Aztán mit is ért volna? Már egy másik, erősebb lánc kötözte hozzá, melyet nem lehet [°]₁<megsemmisíteni.> ^m₁<eltépni.> ^v₁<elszakítani.>

VIII.

Sokáig hallotta ezt a csúnya, vad röhögést.

Akkor is fülében zörgött még, mikor valami magas helyre ért s egy zöld lámpát pillantott meg, lábainál kavicsokat, síneket. A vasúti töltésen állt. Idáig hajszolta a szégyene. Átlépett drótokon, váltókon, anélkül,¹ hogy tudta volna, miként. Egy vonat jött² lassan zakatolva, rázva vörös szikrasörényét.

A diák lefutott a töltésről, szaladt³ a város felé.

Nem határozott irányban, hanem összevissza, mint a kutya, melyet kergetnek, majd erre, majd arra csapva, kaszárnyák, raktárak felé s észrevette, hogy mindig azokra a helyekre ér, melyeket bebarangolt. Sárszeg kicsinek tetszett. Cigányzenénél mulattak, a kávéházban Biró Gyurka dalolt, siratva rövid életét.

Éjfél után Tibor nem tudván⁴ megtalálni, amit keresett, bolyongása kudarcával hazament. A háziak aludtak. Ágyára vetette magát ruhástól és ott fetrengett, reggelig. Karjáról fogával tépdeste a láncot. Csakhogy az nem jött le. Az aranyműves nagyon is erősen odaforrasztotta. Aztán mit is ért volna? Már egy másik, erősebb lánc kötözte hozzá, melyet nem lehet elszakítani.

¹ [K,.] anélkül

² [K,.] jött,

³ [K, PH, AS1:] szaladt,

⁴ [K, PH, AS1:] tudva

Egyet kívánt lelkében: hogy Hilda egyáltalán ne legyen. Ha van: akkor nem hagyhatja el. De ha nincs: milyen egyszerű lenne az egész. Másik megoldás ez: [°]_°<haljon meg azonnal.> [°]_°<azonnal haljon meg a lány.> Számára szabadulás volna: gyászolni tudná és tovább szeretni.

Igy nem szeretheti.

Rendezni próbálta [°]_°<kósza gondolatait,> [°]_°<gondolatait,> melyek mintegy szemétkosárban heverték, egyik a másik hegyén-hátán. Hiszen ezt régóta sejtette. Mindig, a legnagyobb boldogság pillanatában is élt benne a kétség, «hogy» egy nyugtalanság alakjában, hogy valaki áll a függöny mögött, csak oda kellene szúrnia, hogy följajduljon az illető. De hogy csak ez volt, ez a rózsaszín arcú [°]_°<«fiú, a» osztálytársa,> [°]_°<ficsúr,> ki fele annyit sem ér, mint ő, azt nem bírta megérteni. Miért ép ő? Hilda egyszer [°]_°<megkérdezte tőle, minden ok nélkül, hogy szép fiúnak tartja-e.> [°]_°<megjegyezte neki, minden ok nélkül, hogy Huszár Bandi szép fiú.> [°]_°<Bolondd> [°]_°<Bizonyos, hogy bolondd> tartotta őt, csak az nem [°]_°<bizonyos még,> ^m_°<bizonyos,> [°]_°<bizonyos még,> hogy mióta, napok, hónapok, vagy két esztendő óta. [°]_°<Meg> ^m_°<Üdvözölte a rég óhajtott bizonyosságot. Meg> [°]_°<Mindegy, üdvözölte a rég óhajtott bizonyosságot. Meg> kellett szoknia [°]_°<ezt a> ^m_°<a> ^m_°<ez a> [°]_°<a> szennyes gondolatot.

[°]_°<De lehet-e?> [°]_°<Jaj, lehet-e megszokni?> Az ész megérti. Ha apját, ezt a komoly, tanult férfit «érvek» évek óta orránál fogva vezette, mennyivel inkább kijátszhatta őt, ki kevésbé tapasztalt s nem [°]_°<lehetett folyton a> [°]_°<tartózkodhatott folyton> közelében. A könnyűség, mely [°]_°<páratlanul-különös> [°]_°<páratlan> szerelmét biztosította, ellene támad, [°]_°<a romlás kikezdi őt is, s> [°]_°<s> elpusztul azáltal, ami által boldog lett.

Nincs más megoldás, mint [°]_°<elhagyni őt, rögtön, szó és «írás» [...] nélkül.> [°]_°<szakítani, rögtön.>

Nyerge, mikor [°]_°<reggel bejött> [°]_°<bejött> hozzá, hogy együtt menjenek [°]_°<az iskolába,> [°]_°<iskolába,> felöltözve találta ágyán.

[°]_°<Az iskolában> [°]_°<A gimnáziumban> egymásután multak az órák, éber álomban. Hol Fóris Ferencet látta a dobogón, kezében [°]_°<Vergilius Aeneisével, «majd»> [°]_°<Tacitus „Annales”-eivel,> hol Tálal Bélát, ki [°]_°<magyarázott, hol Farkas tisztelendőt.> ^m_°<jobb kezét

Egyet kívánt lelkében: hogy Hilda egyáltalán ne legyen. Ha van: akkor nem hagyhatja el. De ha nincs: milyen egyszerű volna⁵ az egész. Másik megoldás ez: azonnal haljon meg a lány. Számára szabadulás volna: gyászolni tudná és tovább szeretni.

Így nem szeretheti.

Rendezni próbálta gondolatait, melyek mintegy szemétkosárban heverték, egyik a másik hegyén-hátán. Hiszen ezt régóta sejtette. Mindig, a legnagyobb boldogság pillanatában is élt benne a kétség, egy nyugtalanság alakjában, hogy valaki áll a függöny mögött, csak oda kellene szúrnia, hogy följajduljon az illető. Hogy azonban csak⁶ ez volt, ez a rózsaszín arcú ficsúr, ki fele annyit sem ér, mint ő, azt nem bírta megérteni. Miért épp ő? Hilda egyszer megjegyezte neki, minden ok nélkül, hogy Huszár Bandi szép fiú. Bizonyos, hogy boldondá tartotta őt, csak az nem bizonyos még, hogy⁷ mióta, napok, hónapok, vagy két esztendő óta. Mindegy, üdvözölte a rég óhajtott bizonyosságot. Meg kellett szoknia a szennyes gondolatot.

De jaj,⁸ lehet-e megszokni? Az ész megéri. Ha apját, ezt a komoly, tanult férfit évek óta orránál fogva vezette, mennyivel inkább kijátszhatta őt, ki kevésbé tapasztalt s nem tartózkodhatott folyton közelében. A könnyűség, mely szerelmét⁹ biztosította, ellene támad¹⁰ s elpusztul azáltal, ami által boldog lett.

Nincs más megoldás, mint szakítani, rögtön.

Nyerge, mikor bejött hozzá, hogy együtt menjenek iskolába, felöltözve találta ágyán.

A gimnáziumban egymás után múltak az órák, éber álomban. Hol Fóris Ferencet látta a dobogón, kezében Tacitus „Annales”-eivel, hol Tálás Bélát, ki jobb kezét magasba emelve magyarázott. Egyik alak átfolyt a másikba, mint¹¹ bizonyos levelezőlapokon. A diákok

⁵ [K., PH, AS1:] lenne

⁶ [K., PH:] illető. De hogy csak

⁷ [AS2:] még, hogy hogy [sh. két sor határán]

⁸ [K., PH:] gondolatot. [úb] Jaj,

⁹ [K., PH, AS1:] mely páratlan szerelmét

¹⁰ [K., PH, AS1:] támad,

¹¹ [K., PH, AS1:] alak átalakult a másikká, mint

magasba emelve magyarázott, hol Cserép Alajos tisztelendőt.> ^v<jobb kezét magasba emelve magyarázott.> ^é<Alakjaik egymásba folytak, átalakultak.> ^m<Alakjaik átalakultak, egymásba folytak.> ^m<[bj] Egyik tanár átalakult a másikká, mint bizonyos levelezőlapokon, s alakjaik összefolytak.> ^m<[bj] Egyik alak átalakult a másikká, mint bizonyos levelezőlapokon, az arcaik összefolytak.> ^m<[bj] Egyik alak átalakult a másikká, mint bizonyos levelezőlapokon az arcok.> ^v<[bj] Egyik alak átalakult a másikká, mint bizonyos levelezőlapokon.> ^é<Ő> ^v<A diákok feleltek. Ő is felelt ^é<pár szót> ^m<valamiből, elég jól,> ^v<valamiből,> s észrevette, hogy tulajdon hangját sokkal erősebben hallotta, mint egyébkor.

Délután egyedül üldögélt otthon. «Azt cs» Senkivel sem beszélhetett. ^é<A diákok> ^m<Az osztálytársai> ^v<Osztálytársai> közt nem volt bizalmasa, a felnőttek ^é<pedig gyermekesnek> ^v<gyermekesnek> találták volna ^é<fájdalmát.> ^v<bánatát.> Nem is akarta, hogy ^é<könnyüljön, a közlés által. Hallgatott, magába zárkózott. Nélküle> ^v<könnyüljön a közlés által, őrizte magának, fukarul. [b]

Hilda nélkül> azonban ^é<nem> ^m<mégsem> ^v<nem> volt a világnak értelme. ^é<Máris hiányzott> ^v<Hiányzott számára> a szokott találka, mint ^é<a morfinistának> ^v<morfinistának> a mindennapi adag. ^é<Nem tudta már,> ^m<Nem tudta már, hogy> ^v<Már nem tudta, hogy> mi van s mi nincs, hogy annak higgyen-e, amit lát, vagy annak, amit nem lát. Elsétált ^é<a házuk> ^v<házuk> előtt. A két ablakra leeresztették a függönyt s fájdalom facsarta szivét, mintha ez a függöny már egészen idegen volna. ^é<Tartott> ^v<[b]

Tartott> attól, hogyha viszontlátja, nem ^é<tud> ^v<bir> többé elszakadni tőle. Másrészt úgy gondolkozott, hogy ^é<«búcsú nélkül ilyen» a történetek után ilyen> ^v<ilyen> körülmények közt ^é<meg nem> ^v<mégsem> hagyhatja el ^é<búcsú> ^v<szó> ^é<nélkül s legalább a> ^v<nélkül, legalább> megvetését oda ^é<kell> ^v<kellene> dobnia az arcába. ^é<A> ^v<Aztán a> pár pillanatnyi együttlét ^é<különben sem> ^v<nem> árthat. Legalább addig ^é<bizonyos lehet,> ^v<bizonyos,> hogy semmit sem követ el ő ellene. Van e [!] nagyobb bizonyosság a fizikai bizonyosságnál? És ezt a jövőben fokozni ^é<lehet,> ^v<is lehet,> a végtelenig, amennyiben folyton vele lesz, magával viszi, elzárja,

feleltek. Ő is felelt valamiből¹² s észrevette, hogy tulajdon hangját sokkal erősebben hallotta, mint egyébkor.

Délután egyedül üldögélt otthon. Senkivel se¹³ beszélhetett. Oszálytársai közt nem volt bizalmasa, a felnőttek gyermekesnek találták volna bánatát. Nem is akarta, hogy könnyüljön¹⁴ a közlés által, őrizte magának, fukarul.

Hilda nélkül azonban nem volt a világnak értelme. Hiányzott számára a szokott találka, mint morfinistának a mindennapi adag. Már nem tudta, hogy mi van s mi nincs, hogy annak higgyen-e, amit lát, vagy annak, amit nem lát. Elsétált házuk előtt. A két ablakra leeresztették a függönyt s fájdalom facsarta szívét, mintha ez a függöny már egészen idegen volna.

Tartott attól, hogyha vizionlátja, nem bír többé elszakadni tőle. Másrészt úgy gondolkozott, hogy ilyen körülmények közt mégse¹⁵ hagyhatja el szó nélkül, legalább megvetését oda kellene dobnia arcába.¹⁶ Aztán a pár pillanatnyi együttlét nem árthat. Legalább addig bizonyos, hogy semmit se¹⁷ követ el őellene. Van-e nagyobb bizonyosság a fizikai bizonyosságnál?¹⁸ És ezt a jövőben fokozni is lehet, a végtelenig, amennyiben folyton vele lesz, magával viszi, elzárja, lehetetlenné teszi, hogy megalázza.

¹² [K,.] valamiből,

¹³ [K, PH, AS1:] sem

¹⁴ [PH:] könnyüljön [!]

¹⁵ [K, PH, AS1:] mégsem

¹⁶ [K, PH, AS1:] dobnia az arcába.

¹⁷ [K, PH, AS1:] sem

¹⁸ [PH, AS1:] bizonyosságról? [K írásképe megtévesztő]

lehetetlenné teszi, hogy «vétkezzék,» «vétsen» «megbotoljon,» meg-
alázza. «Amig besot» ^é_i<Igy> ^v_c<[b]

Igy> tépelődött az uccákon, ^é_i<amig besötétedett.> ^m_i<amig beal-
konyodott.> ^v_c<mig be nem alkonyodott.> A gimnázium előtt látta,
hogy a fizikai szertár «kivil» ivlámpák fényében ég, Novák Antal
kísérletet készített elő s tudván, hogy tanárja ilyenkor ^é_i<késő estig
dolgozik> ^v_c<sokáig marad ott,> még egyszer házuk elé osont.

Itt oly düh öntötte el, mint mikor ^é_i<megpillantotta> ^v_c<meglátta>
Huszár Bandi kezében azt az áruló, gyalázatos levelet s rávihogtak
Oláh Gyuszival. Azt se bánva, hogy botrányt csinál, ellenségesen
rázta ^é_i<a kilincset, nyitogatta a léckaput,> ^v_c<a kaput,> de az nem
nyílt ki. Füttyölte a walkür-motivumot. Szél fújta a fákat, a «hangot
elsop» füttyszót ^é_i<elsöpörte.> ^v_i<félresöpörte.> ^é_i<Elkerült> ^v_c<Be-
ment> a kisuccába, Hilda ablaka elé, mely ^é_i<sötét volt a leeresztett
függöny mögött.> ^v_c<a leeresztett függöny mögött sötét volt.> ^é_i<Dö-
römbölt rajta,> ^v_i<Dörömbölt,> oly erősen, hogy az üvegek majdnem
összetörték. Hilda fölengedte a függönyt, megjelent az ablaktáblák
üvegkeretében, «mint» testtelenül, mint egy tükörkép. Az ablakot
kinyitotta. Ő gyorsan a szobába ugrott. «Be» Utána becsukták az
ablakot, de a függönyt már nem engedték le, hogy minden pilla-
natban szökni lehessen.

Hilda meggyújtotta a villanyt. Kötött szürke gyapjúkendőjét
^é_i<magához> ^v_c<magára> szoritotta ezen a meleg napon s a hideg
kályha mellé ^é_i<ült,> ^v_c<ült le,> egy kis tarka kerevetre, hol eddig
gubbasztott a sötétben. Nagyon náthás volt. ^é_i<Köhögött, rekedten>
^v_c<Rekedten> beszélt, hangját ^é_i<alig lehetett érteni.> ^v_c<nehezen le-
hetett érteni. Tavasszal rendszeren megkapta a szénalázat.>

A fiú nézte őt, amint kaméleon-arcocskáját feléje emelte. Nem
találta szépnak, csak nyugtalanítónak, [!] ^é_i<majdnem félelmesnek.>
^v_c<félelmesnek.> Részegnek látszott a náthától, orra vöröslött.

Így tépelődött az utcákon, míg be nem alkonyodott. A gimnázium előtt látta, hogy a fizikai szertár ívlámpák fényében ég,¹⁹ Novák Antal kísérletet készített elő s tudván, hogy tanárja ilyenkor sokáig marad ott, még egyszer házuk elé osont.

Itt oly düh öntötte el, mint mikor meglátta Huszár Bandi kezében azt az áruló, gyalázatos levelet s Huszár Bandi rávihogott Oláh²⁰ Gyuszival. Azt se bánva, hogy botrányt csinál, ellenségesen rázta a kaput, de az nem nyílt ki. Füttyülte²¹ a walkür-motívumot. Szél fújta a fákat, a füttyszót félresöpörte. Bement a kisutcába,²² Hilda ablaka elé, mely a leeresztett függöny mögött sötét volt. Dörömbölt, oly erősen, hogy az üvegek majdnem összetörték. Hilda fölhúzta²³ a függönyt, megjelent az ablaktáblák üvegkeretében, testtelenül, mint egy tükörkép. Az ablakot kinyitotta. Ő gyorsan a szobába ugrott.

Erre becsukták²⁴ az ablakot, de a függönyt már nem engedték le, hogy minden pillanatban szökni lehessen.

Hilda meggyújtotta a villanyt. Kötött szürke gyapjúkendőjét magára szorította ezen a meleg napon s a hideg kályha mellé ült le, egy kis tarka kerevetre, ahol²⁵ eddig gubbasztott a sötétben. Nagyon náthás volt. Rekedten beszélt, hangját nehezen lehetett érteni. Tavasszal rendesen megkapta a szénalázat.

A fiú nézte őt, amint kaméleonarcocskáját feléje emelte. Nem találta szépnek, csak nyugtalanítónak,²⁶ félelmesnek. Részegnek látszott a náthától, orra vörösödött.

¹⁹ [PH:] ég;

²⁰ [K, :] s rávihogtak Oláh [PH, AS1:] s rávihogott Oláh

²¹ [K, PH:] Füttyölte

²² [AS2:] kisutcába. [sh.]

²³ [K, PH, AS1:] fölengedte

²⁴ [K, PH:] ugrott. [nincs úb] Utána becsukták

²⁵ [K, PH, AS1:] hol

²⁶ [PH:] nyugtalannak,

Vad szemrehányással támadt ^é_i<rá.> ^v_c<rá, [bj] hogy mit tett most, mikor már nem is védekezhet. Ha előbb történt volna legalább.> ^é_i<Hadarva, lihegve mesélte el felfedezését,> ^m_c<«Hadaró» Hadarva elmesélte fölfedezését,> ^v_c<Hadarva mesélte fölfedezését,> utolsó, rettenetes napját. ^é_i<Hilda> ^v_c<[b]

Hilda> erre nem szólt, csak szája mozgott.

Tibor ^é_i<ámulva kérdezte:> ^v_c<elámult:>

– Mit eszel?

– Pattogatott kukoricát. Nagyon szeretem. Te nem?

– Nem.

– Olyan ízű, mint a papír.

Egymásután veszegette ki köténye zsebéből. Mutatta élő ajkait, melyeknek piros húsán egy kukorica libegett, ezüst nyálával elvegyülve. Aztán a lenge gömböcske eltűnt a fogak sövénye mögö.

– Akarsz?

– Köszönöm.

– Te – mondta a lány – én már papírt is ettem. ^é_i<[úb] – Olyan könnyű – mondta Hilda – mint a levegő.> ^m_i<könnyű – mondta – mint a levegő.> ^v_c<Könnyű – «szólt» biztatta.> Rengeteget lehet belőle enni.

– Hilda – szólt a fiú búsan – Hilda.

A lány kigúnyolta ^é_i<kétségeit,> ^v_c<kétségét,> ellenvetéseire vállalt vont, tagadott, ^é_i<egy egyszerű nemmel, de> ^v_c<egyszerű nemmel,> oly meggyőzően, hogy a fiú elszégyelte magát. Tibor sirva fakadt. ^é_i<Majd a> ^v_c<A> lány is. Együtt sirtak. Keserű könnyek mocskolták ^é_i<be fiatal> ^v_c<fiatal> arcukat.

– Látod – szólt Hilda, ki könnyeit törölgette – milyen ostoba vagy. ^é_i<Milyen ostobák is vagyunk. Mindig ilyen komédiákat csinálunk.> ^v_c<Mindig ilyen komédiákat csinálsz.> Miért? Semmiért. ^é_i<«Ha nem hiszel nekem, kérdez» Nevetséges vagy. Ha> ^v_c<Ha> nem hiszel nekem, kérdezz meg akárkit. Kérdezd meg a szellemet.

Vad szemrehányással támadt rá, hogy mit tett most, mikor már nem is védekezhet. Ha legalább előbb történt volna. Hadarva²⁷ mesélte utolsó,²⁸ rettenetes napját.

Hilda nem²⁹ szólt, csak a szája³⁰ mozgott.

Tibor elámult:

– Mit eszel?

– Pattogatott kukoricát. Nagyon szeretem. Te nem?

– Nem.

– Olyan ízű, mint a papír.

Hilda egymás után veszegette³¹ ki köténye zsebéből. Mutatta élő ajkait, melyeknek piros húsán egy kukorica libegett, ezüst nyálával elvegyülve. Aztán a lenge gömböcske eltűnt a fogak sövénye mögé.

– Akarsz?

– Köszönöm.

– Te – mondta a lány – én már papírt is ettem. Rengeteget³² lehet belőle enni.

– Hilda,³³ – szólt a fiú búsan – Hilda.

A lány kigúnyolta kétségét, ellenvetéseire vállat vont, tagadott, egyszerű nemmel, oly meggyőzően, hogy a fiú elszégyellte magát. Tibor sírva fakadt. A lány is. Együtt sírtak. Keserű könnyek mocskolták fiatal arcukat.

– Látod – szólt Hilda, könnyeit törölgetve, – milyen³⁴ ostoba vagy.³⁵ Mindig ilyen komédiákat csinálsz. Miért? Semmiért. Ha nem hiszel nekem, kérdezz meg akárkit. Kérdezd meg a szellemet.

²⁷ [K,:] Ha előbb történt volna legalább. Hadarva

²⁸ [K, PH, AS1:] mesélte fölfedezését, utolsó,

²⁹ [K, PH:] Hilda erre nem

³⁰ [K, PH, AS1:] csak szája

³¹ [K,:] papír. [úb] Egymásután veszegette [PH, AS1:] papír. [úb] Egymásután veszegette

³² [K,:] ettem. Könnyű – biztatta. Rengeteget [PH, AS1:] ettem. Könnyű – biztatta. – Rengeteget

³³ [K,:] Hilda

³⁴ [K,:] Hilda, ki könnyeit törölgette – milyen [PH, AS1:] Hilda, ki könnyeit törölgette, – milyen

³⁵ [AS2:] vagy, [sh.]

- Kit?
- Táncoltassunk asztalt. Az megmondja.
- Eh.
- Vagy tudod mit? Hipnotizálj. Álmomban nem hazudhatok.

Egyszer ^é<csakugyan megpróbálták, a hipnotizálást,> ^m<csakugyan megpróbálták már a hipnotizálást,> ^v<már megpróbálták,> játékból.

Hilda ^é<a kályha mellé ült, a kerevetre, odakényszerítette> ^v<most a kályha mellé kényszerítette> Tibort, kinek hozott egy széket. Bámultak ^é<egymásra, vagy egy percig.> ^v<egymásra.> Tibor gyengéden megfogta balcsuklóját, melyen percegett ^é<az élete.> ^m<az ő élete> ^v<a vére, az ő élete.>

A leány ^é<komoly, barna szeme könnybe lábbadt az erőltetett nézéstől, keze jéghideg lett, combja elzsibbadt. Szemét> ^m<[bj] keze jéghideg lett, combja elzsibbadt. Barna szemét, mely könnybe lábbadt az erőltetett nézéstől,> ^v<[bj] keze jéghideg lett, combja elzsibbadt. Szemét, mely könnybe lábbadt az erőltetett nézéstől,> lehunyta, öntudatosan s a ^é<szemhéjak> ^m<pillák> ^v<szemhéjak> résén kémlelte a diákot, ki azt hitte, hogy Hilda delejes álomba merült.

Hilda azonban nem aludt. ^é<Jól> ^v<[b]

Jól> látta Tibort, ki ^é<férfigyámoltalanságában elnehezülő szemhéjjal> ^m<férfi-gyámoltalanságában elnehezülő szemhéjjal> ^m<férfi-gyámoltalanságában> ^v<férfi-gyámoltalanságában elnehező «szemhéjjal» pillával> figyelte őt, mert a ^é<fiú «szürke szem» kék> ^m<diák «szürke» «kék» szürke> ^v<diák kék> szeme hamarabb elfáradt, mint az ő ^é<«erősf» erős fekete> ^v<erős-fekete> szeme s tulajdonképp a hipnotizáló volt hipnotizálva, ő aludt: a szerelem mély, rejtélyes álmát aludta.

– ^é<Nem bírom> ^v<Hagyjuk abba →> szólt a ^é<diák fölugorva,> ^m<és fölugrott,> ^v<diák,> megijedve attól, ^é<hogy milyen> ^v<milyen> mélyen hatolt egy ismeretlen országba.

Hilda mosolyogva ^é<ébredt, tágranyitva> ^v<tágranyitotta> szemét. Közel lépett hozzá, ^é<úgy, ahogy szokott, mellével> ^v<mellével> könnyedén érintve Tibor felsőkarját.

Könnyes csókok közt békültek ki.

- Kit?
- Táncoltassunk asztalt. Az megmondja.
- Eh.
- Vagy tudod mit? Hipnotizálj. Álmomban nem hazudhatok. Egyszer már megpróbálták, játékból.

Hilda most a kályha mellé kényszerítette Tibort, leültette egy székre. Bámultak³⁶ egymásra. Tibor gyöngéden³⁷ megfogta bal csuklóját, melyen percegett a vére, az ő élete.

A lány³⁸ keze jéghideg lett, combja elzsibbadt. Szemét, mely könnybe lábadt az erőltetett nézéstől, lehunyta, öntudatosan s a szemhéjak résén kémlelte a diákot, ki azt hitte, hogy Hilda delejes álomba merült.

Hilda azonban nem aludt.

Jól látta Tibort, ki férfigyámoltalanságában elnehezedő³⁹ pillával figyelte őt, mert a diák kék szeme hamarabb elfáradt, mint az ő erős-fekete szeme s tulajdonképp a hipnotizáló volt hipnotizálva, ő aludt: a szerelem⁴⁰ mély, rejtélyes álmát aludta.

– Hagyjuk abba – szólt a diák, megijedve attól, milyen mélyen hatolt egy ismeretlen országba.

Hilda mosolyogva tágra nyitotta szemét. Közel lépett hozzá, melével könnyedén érintve Tibor felsőkarját.

Könnyes csókok közt békültek ki.

³⁶ [K., PH, AS1:] Tibort, kinek hozott egy széket. Bámultak

³⁷ [K., PH, AS1:] gyöngéden

³⁸ [K., PH, AS1:] leány

³⁹ [K., PH, AS1:] elnehezű

⁴⁰ [AS2:] szerelem, [sh.]

- Várj – mondta Hilda – majd főzök teát.
- Nyáron?
- Nyáron a [°]_i<legjobb.> ^m_c<legjobb. [...]> ^v_c<legjobb.>

A konyhába «sz» sietett. Tibor addig [°]_i<nézelődött, undorodott itt> ^v_c<nézelődött itt. Undorodott már> mindentől, főképp önmagától, [°]_i<ki hitványul> ^m_c<hogy hitványul> ^v_c<ki pipogyán> föladta a [°]_i<harcot, megölelte azt, «kit» kit gyűlölt.> ^v_c<harcot.> Szökni [°]_i<is akart,> ^v_c<akart,> hogy «búcsú» a lány hült «hele» helyét lelje és többé so-hase jöjjön [°]_i<vissza.> ^v_c<vissza hozzá.> Hilda azonban már hozta a teáskánát, [°]_i<egy tálcán a> ^v_c<«[...]» a> két vizespoharat.

Cukrot égetett ezüstkanálon, kiöntötte a sötét, bíbor teát, melybe rumot loccsantott bőven, majdnem felesen, hogy azzal igyák meg az új barátság békepoharát. [°]_i<Arcuk kigyulladt. Fejük fáj a sirástól, szédültek a rumtól.> ^m_i<Szemük kigyulladt. Fejük fáj a sirástól, szédültek a rumtól.> ^v_c<Fejük fáj a sirástól.>

Nyolc után zajt hallottak a veranda felől. [°]_i<Ijedten álltak> ^v_c<Álltak> a zongoraszóban, elfintorított arccal, melyet a közelgő vesze-delemnek mutattak. Hilda [°]_i<szilárdul intézkedett:> ^v_c<intézkedett:>

- Ne moccanj. Ha [°]_i<jön,> ^m_i<bejön,> ^v_c<jön,> maradj. Dicsérd meg ezt – és egy lombfűrész-állványra [°]_i<mutatott.> ^m_c<nézett.> ^v_c<mutatott.>

- Miért?
- Apus [°]_i<szereti.> ^v_i<ezt szereti.>

«Vissz» Kinézett a veranda [°]_i<felé. Visszajöve azonban megvetően legyintett: [úb] – Gergely.> ^v_c<felé, visszajött: [úb]

- Senki. Gergely.>

[°]_i<A fiú «indul» készülődött, a lány nem> ^v_c<A lány tartóztatta.> Apja azt mondta, hogy csak tizenegy felé jöhet haza.

Kilenckor a zaj [°]_i<megisméltődött.> ^v_c<isméltődött.> Akkor csak képzelték. De háromnegyed tizkor [°]_i<határozottan hallották, hogy valaki jön a kisuccán, s botjával kopog.> ^m_c<valaki a kisuccán járt.> ^m_c<határozottan hallották, hogy valaki jár a kisuccán.> ^m_c<határozottan hallották, hogy valaki a kisuccán jár.> ^v_c<világosan hallották, hogy valaki jár a kisuccán.> Hilda [°]_i<villámgyorsan eloltotta> ^v_c<eloltotta> a villanyt, kinyitotta az ablakot, most már ő menesztette a fiút.

- Várj,⁴¹ – mondta Hilda – majd főzök teát.
- Nyáron?
- Nyáron a legjobb.

A konyhába sietett. Tibor addig nézelődött. Undorodott itt mindentől,⁴² főképp önmagától, ki pipogyán fölalta a harcot. Szökni akart, hogy a lány hült helyét lelje és többé sohase jöjjön⁴³ vissza hozzá. Hilda azonban már hozta a teáskánát, a két vizes poharat.

Cukrot égetett ezüstkanálon, kiöntötte a sötét, bíbor teát, rumot loccsantott belé bőven,⁴⁴ majdnem felesen, hogy azzal igyák meg az új barátság békepoharát. Fejük fájt a sírástól.

Nyolc óra után⁴⁵ zajt hallottak a veranda felől. Álltak a zongorasobában, elfintorított arccal, melyet a közelgő veszedelemnek mutattak. Hilda intézkedett:

– Ne moccanj. Ha jön, maradj. Dicsérd meg ezt – és egy lombfűrészállványra mutatott.

- Miért?
- Apus ezt szereti.

Kinézett a veranda felé, visszajött:

– Senki. Gergely.

Novák azt⁴⁶ mondta, hogy csak tizenegy felé jöhet haza.

Kilenckor a zaj ismétlődött. Akkor csak képzelődtek. De háromnegyed tízkor határozottan hallották,⁴⁷ hogy valaki jár a kisutcán. Hilda eloltotta a villanyt, kinyitotta az ablakot, most már ő menesztette a fiút.

⁴¹ [K,:] Várj

⁴² [K, PH:] nézelődött itt. Undorodott már mindentől,

⁴³ [K, PH, AS1:] jöjjön

⁴⁴ [K, PH, AS1:] teát, melybe rumot loccsantott bőven,

⁴⁵ [K,:] Nyolc után

⁴⁶ [K, PH, AS1:] Gergely. [úb] A lány tartóztatta. Apja azt

⁴⁷ [K,:] tizkor világosan hallották, [PH:] tizkor hallották,

Tibor ^ē_ī<«ügy» hátranézett, várt, majd ügyetlenül> ^m_ī<mohón és ügyetlenül> ^v_ē<ügyetlenül> ugrott ki, sokkal ^ē_ī<«korábban» «később, hogy» korábban> ^v_ē<korábban,> mint kellett volna.

Novák kivételesen a mellékucán ^ē_ī<jött, a léckerítés előtt.> ^v_ē<jött.> Mikor be akart fordulni a szélesebb ^ē_ī<utcába,> ^v_ē<uccába,> hogy a kapuhoz érjen, dobbanást hallott ^ē_ī<a háta> ^v_ē<háta> mögött, ^ē_ī<visszafordult> ^v_ē<nyomban visszafordult> és látta, hogy az alacsony ablakból kiugrott valaki, aki ^ē_ī<megbotlott, aztán eszeveszetten> ^v_ē<megbotlik, aztán> futni ^ē_ī<kezd a kocsúton, a túlsó járda felé.> ^m_ē<kezdett a kocsúton.> ^v_ē<kezd a kocsúton.>

Izgatottan kiabált, mint ^ē_ī<a rablóra,> ^v_ē<rablóra,> kit tetten érnek:
– Megállni.

Az a valaki a szigorú parancsra megállt. Novák feléje sietett. A ke-
lő hold ólomszín sugaraiban csak azt vette észre, hogy egy magas,
nyúlánk alak van a ^ē_ī<a járda szélén.> ^m_ī<az út közepén.> ^v_ē<kocsiút
közepén.>

- Ön az? – kérdezte, mikor egy lépésre lehetett tőle.
- Igenis, tanár úr. Csajkás. Csajkás Tibor.
- Mit keres itt?

A diák nem ^ē_ī<felelt.> ^v_ē<válaszolt.> Hazudhatott volna, amennyit
^ē_ī<«tetszett.» jólesett.> ^v_ē<jólesik.> Hilda minden eshetőségre kitani-
totta. Könyv, ^ē_ī<kóta, hegedűszonáta, zongorakivonat, Schumann.>
^m_ē<fuvolaszonáta, zongorakivonat, Schumann.> ^v_ē<zongorakivonat,
Schumann.> De nem tette.

Ajkába harapott, ^ē_ī<hallgatott, lovagiasan «mint» viselve> ^m_ē<vi-
selve> ^v_ē<lovagiasan viselve> a helyzet minden következményét.
Nyúlászór kalapját ^ē_ī<azonban tisztességtudóan> ^v_ē<tisztességtudóan>
lekapta fejről, ahogy diákhöz ^ē_ī<illik> ^v_ē<való> s ^ē_ī<vigyáz állásban>
^v_ē<vigyázz-állásban> állt osztályfőnöke előtt, szemébe tekintve. Kö-
zépütt elválasztott, gyér, szőke haja csillogott s ^ē_ī<örökké fehér, be-
teges> ^v_ē<beteges> arca is, fehéren, mint a kréta. Egy grófnő s egy
császári és királyi ezredes fia volt. Igazi ^ē_ī<arisztokrata,> ^v_ē<ariszt-
okrata> most is.

Tibor ügyetlenül ugrott ki, sokkal korábban, mint kellett volna.

Novák kivételesen a mellékutcán jött. Mikor be akart fordulni a szélesebb utcába, hogy a kapuhoz érjen, dobbanást hallott háta mögött, visszafordult⁴⁸ és látta, hogy az alacsony ablakból kiugrik⁴⁹ valaki, aki megbotlik, aztán futni kezd a kocsúton.

Izgatottan kiabált, mint rablóra, kit tetten érnek:

– Megállni!⁵⁰

Az a valaki a szigorú parancsra megállt. Novák feléje sietett. A ke-
lő hold ólomszín sugaraiban egy⁵¹ magas,⁵² nyúlánk alak várt⁵³ a
kocsút közepén.

– Ön az? – kérdezte, mikor egy lépésre lehetett tőle.

– Igenis, tanár úr. Csajkás. Csajkás Tibor.

– Mit keres itt?

A diák nem válaszolt. Hazudhatott volna, amennyit jólesik. Hilda minden eshetőségre kitanította. Könyv, zongorakivonat, Schumann. De nem tette.

Ajkába harapott, lovagiasan viselve a helyzet minden következményét. Nyúlszőr kalapját tisztességtudóan lekapta fejről, ahogy diákhöz való,⁵⁴ s vigyázzállásban állt osztályfőnöke előtt, szemébe tekintve. Középuított elvlasztott, gyér, szőke haja csillogott s beteges arca is, fehéren, mint a kréta. Egy grófnő s egy császári és királyi ezredes fia volt. Igazi arisztokrata most is.

⁴⁸ [K., PH, AS1:] mögött, nyomban visszafordult

⁴⁹ [K., PH, AS1:] kiugrott

⁵⁰ [K., PH, AS1:] Megállni.

⁵¹ [K., PH, AS1:] sugaraiban csak azt vette észre, hogy egy

⁵² [AS2:] magas [sh.]

⁵³ [K., PH, AS1:] van

⁵⁴ [K.,:] való

Novák sem tudott szóhoz jutni. Elborzadt attól, amire ráébredt. Hát már ennyire jutottak? A meglepetést fölváltotta a harag. Végigvágathatt ^ε<arcán> ^ν<volna arcán> a botjával, aztán kicsapathatta volna ezt a kamaszt.

Percekig farkaszemet néztek: ^ε<Mint két> ^ᵐ<ők ketten, két> ^ν<két> férfi.

Ellenben a diák higgadt, úri magatartása mérsékletre bírta a ^ε<tanárt is.> ^ν<tanárt.> Mint paedagógus, «Pestalozzi és» Rousseau «híve» és «Pestalozzi» Pestalozzi híve ^ε<ő különben> ^ν<különben> sem volt barátja az erőszaknak, mely semmire sem ^ε<visz, azt> ^ν<visz. Azt> vallotta, hogy a természet munkáját nem szabad meggátolni, csak arra kell törekedni, hogy fattyúhajtásait megnyirbáljuk, egészséges, helyes fejlődését biztosítsuk. A nevelőnek elsősorban az eredményt kell szem előtt tartania, ^ε<szeretettel, belátással pedig> ^ᵐ<szeretettel és belátással> ^ν<belátással> mindig többet érhet el, mintha indulataira hallgat.

Már ^ε<nyugodtan,> ^ν<nyugodtabban,> de barátságtalanul mondta a diáknak:

– Jöjjön velem.

Tibor követte őt, féllépésnyi távolságra, elszántan, mindenre készen, mint aki nemsokára halálos pisztolypárbajt vív ellenfelével. Fogalma sem volt, mit fog mondani, vagy tenni. Megrovásokra, tanári, igazgatói konferenciákra gondolt, rögtönítélő vésztörvényszékekre s olyan ^ε<borzalmakra, kínzásokra, melyet el sem tudott képzelni.> ^ᵐ<kinkamrákra, melyeket egy könyvben látott.> ^ν<kinzókamrákra, melyeket egy [bj] német könyvben látott.> ^ε<kinzókamrákra, melyeket egy könyvben látott.>

A tanár bement a kertbe. Ő utána.

Végighaladtak a gyümölcsfák, a konyhakert mellett, elhagyták a csigás kútat és mosókonyhát «s a lakóházat megkerülve egy magas ajtócskát félrelökve a kert másik, elhagyatott». A hinta ^ε<sötéten és> ^ᵐ<padja sötéten,> ^ν<[bj] ülőkéje sötéten,> mozdulatlanul állott, terhe nélkül, mint ^ε<egy kiégett,> ^ν<kiégett,> megszzenesedett égitest. Megkerülve a lakóházat egy rozoga kertiajtón át a kert másik,

Novák se⁵⁵ tudott szóhoz jutni. Elborzadt attól, amire ráébredt. Hát már ennyire jutottak? A meglepetést fölvaltotta a harag. Végigvágthatott volna arcán a botjával, aztán kicsapathatta volna ezt a kamaszt.

Percekig farkasszemet néztek: két férfi.

Ellenben a diák higgadt, úri magatartása mérsékletre bírta a tanárt. Mint pedagógus,⁵⁶ Rousseau és Pestalozzi híve,⁵⁷ különben se⁵⁸ volt barátja az erőszaknak, hisz az semmire se visz.⁵⁹ Azt vallotta, hogy a természet munkáját nem szabad meggátolni, csak arra kell törekedni, hogy fattyúhajtásait megnyirbáljuk, egészséges, helyes fejlődését biztosítsuk. A nevelőnek elsősorban az eredményt kell szem előtt tartania:⁶⁰ belátással mindig többet érhet el, mintha indulataira hallgat.

Már nyugodtabban, de barátságtalanul mondta a diáknak:

– Jöjjön⁶¹ velem.

Tibor követte őt, féllépésnyi távolságra, elszántan, mindenre készen, mint aki nemsokára halálos pisztolypárbajt vív ellenfelével. Fogalma se⁶² volt, mit fog mondani, vagy tenni. Megrovásokra, tanári, igazgatói konferenciákra gondolt, rögtönítélő vésztörvényszékekre s olyan kínzókamrákra, melyeket egy német könyvben⁶³ látott.

A tanár bement a kertbe. Ő utána.

Végighaladtak a gyümölcsfák, a konyhakert mellett, elhagyták a csigás kutat és mosókonyhát. A hinta ülőkéje sötéten, mozdulatlanul állott⁶⁴ terhe nélkül, mint kiégett, megszenesedett égitest. Megkerülve a lakóházat egy rozoga kerti ajtón át a kert másik,

⁵⁵ [K., PH, AS1:] sem

⁵⁶ [K.,:] paedagógus,

⁵⁷ [K., PH, AS1:] híve

⁵⁸ [K., PH, AS1:] sem

⁵⁹ [K., PH, AS1:] erőszaknak, mely semmire sem visz.

⁶⁰ [K.,:] tartania,

⁶¹ [K.,:] Jöjjön

⁶² [K., PH, AS1:] sem

⁶³ [K.,:] egy könyvben

⁶⁴ [K.,:] állott,

elhagyottabb részébe tértek, hová a lakás emeletéről sem lehetett belátni. Itt hűvösebb volt és már szokatlan. Harmincméteres, öreg jávorfák borzongtak az ^é_í<erősödő> ^v_í<erősödő> holdfényben, mely a lombokon át ezüst-tallérokat hajigált a gyöpre. Novák ^é_í<gondolataival bibelődve lassan> ^v_é<lassan> ballagott s ezen az úton, mely vagy öt percig tartott, egyetlen szót sem szólt. A mohos falnál állapodott meg, a kert végében, itt leült a kőpadra, mely előtt kőasztalka állott s intett a diáknak.

– Üljön le.

– Igenis.

Várt, mű-szünetet *«tartott»* hagyva, hogy éreztesse a jelenet ^é_í<ünnepélyességét.> ^v_é<ünnepélyes voltát.> Majd kezét, szép fehér kezét ^é_í<összekulcsolva a mellén, magyarázó, mély> ^v_é<mellén összekulcsolva, magyarázó> hangján, melyet Tibor ^é_í<ismert az iskolából,> ^v_é<az iskolából ismert,> de sokkal egyszerűbben, bensőségesebben mondta:

– Remélem, tudja, hogy most mit követett el?

– Igenis.

– Az, amit ön elkövetett – és itt gondolkozott – ^é_í<tapintatlanság, -> ^v_é<tapintatlanság, az -> és megint gondolkozott – durvaság. Több ennél: az lelketlenség.

– Igenis.

– Ez bűn önmaga ellen, én ellenem – és ezt már gyorsan mondta – bűn ő ellene is.

– Igenis.

Novák vallatóra fogta:

– Miért járt itt?

– ^é_í<Zongoráztunk. Hegedültem. [úb] – Hegedű nélkül? – szólt Novák élesen és gúnyosan. Remélem, Schumann. Schumann az jó zeneszerző. Hagyjuk azt a szegény Schumann.> ^m_é<Zongorázott. [úb] – Remélem Schumann. – szólt Novák élesen. Schumann az jó zeneszerző.> ^v_é<Zongoráztunk.

– Remélem Schumann. – szólt Novák. Schumann az jó zeneszerző.> Mindig Schumann.

– Nem épen ^é_í<őt játszottuk.> ^v_é<őt.>

elhagyottabb részébe tértek, hová a lakás emeletéről se⁶⁵ lehetett belátni. Itt hűvösebb volt és már szokatlan. Harmincméteres, öreg jávorfák borzongtak az erősödő holdfényben, mely a lombokon át ezüsttallérokat hajigált a gyöpre. Novák lassan ballagott s ezen az úton, mely vagy öt percig tartott, egyetlen szót sem szólt. A⁶⁶ mohos falnál állapotodott meg, a kert végében, itt leült a kőpadra, mely előtt kőasztalka állott s intett a diáknak.

– Üljön le.

– Igenis.

Várt, műszünetet hagyva, hogy éreztesse a jelenet ünnepélyes voltát. Majd kezét, szép fehér kezét mellén összekulcsolva, magyarázó hangján, melyet Tibor az iskolából ismert, de sokkal egyszerűbben, bensőségebben mondta:

– Remélem, tudja, hogy most mit követett el?

– Igenis.

– Az, amit ön elkövetett – és itt gondolkozott – tapintatlanság, az – és megint gondolkozott – durvaság. Több ennél: az lelketlenség.

– Igenis.

– Ez bűn ön maga ellen, éellenem – és ezt már gyorsan mondta – bűn őellene is.

– Igenis.

Novák vallatóra fogta:

– Miért járt itt?

– Zongoráztunk.

– Remélem Schumannt⁶⁷ – szólt Novák. – Schumann⁶⁸ az jó zeneszerző. Mindig Schumannt.

– Nem éppen őt.

⁶⁵ [K., PH, AS1:] sem

⁶⁶ [AS2:] sem. A [sh.]

⁶⁷ [K,] Schumannt. [PH, AS1:] Schumannt,

⁶⁸ [K,] Novák. Schumann

– Hát kit? Senkit. És ezért kellett ^ε<kiugrani> ^v<kiugrania> az ablakból?

Tibor ^ε<nem> ^v<erre nem> felelt.

«– Visszaélt az»

– Visszaélt a bizalmammal – mondta ^ε<Novák keményen> ^v<Novák> – a bizalmammal, mellyel megtiszteltem. Háládatlan volt. Háládatlan – ezt a szót hangsúlyozta, mert nagyon szerette. Megengedtem, hogy néha itt találkozzanak, nálam. Mért nem várt meg engem? A rossz lelkiismeret. Nem érdemli meg többé a bizalmam.

– Azt hittem – kezdte a diák.

– Azt hitte, hogy az alattomoság úrí [!] dolog. Pedig az alattomoság hitvány dolog, hitvány.

– Bocsánatot kérek.

– Ezért nem lehet bocsánatot kérni. Ilyesmiért nincs bocsánat.

– Ne tessék haragudni, tanár úr – szólt, mint diák. Őszintén sajnálom – szólt, mint férfi.

– Ezt sajnálhatja is.

Atyaian beszélt, ami meglepte őt. A diák hallgatott. Arcán, mely sötétben maradt, rángottak az izmok.

Bámulta a kis, kiszáradt, mindig víztelen szökőkutat, melynek ^ε<kavicságyát> ^v<kavicsos ágyát> a hold már besugározta, úgy hogy színes köveit külön meg lehetett különböztetni, akár nappal. Mennyire imádott ő itt mindent. Ezt a házat, az áldott, csodálatos, titkos házat, hol a kedves, az első kedves lakik, minden göröngyét, minden fáját, «minden» mert itt minden más, mint egyebütt, itt minden ő s a szerelmet jelenti minden, az első, szent ^ε<és buta szerelmet,> ^m<szerelmet,> ^v<és buta szerelmet,> melyhez képest a többi silányság s a házasság csak gazdasági szerződés. Feszengett, hogy megszólaljon. Valahogy kiméletes, nagyon udvarias és sikerült formában értésére akarta adni, hogy mennyire szereti leányát. Jaj, mennyire szereti. Úgy szereti, mint a szőkeség a feketeséget, a ^ε<kék> ^m<szürke> ^m<kék> ^v<szürke> ^v<[bj] kék> szem a fekete szemet, az egyik árvaság a másik árvaságot, mely eggyé akar olvadni: kezét, mely

– Hát kit? Senkit. És ezért kellett kiugrania az ablakból?

Tibor erre nem felelt.

– Visszaélt a bizalmammal – mondta Novák,⁶⁹ – a bizalmammal, mellyel megtiszteltem. Háládatlan volt. Háládatlan – ezt a szót hangsúlyozta, mert nagyon szerette. – Megengedtem,⁷⁰ hogy néha itt találkozzanak, nálam. Mért nem várt meg engem? A rossz lelkiismeret. Nem érdemli meg többé a bizalmam.

– Azt hittem – kezdte a diák.

– Azt hitte, hogy az alattomoság úri dolog. Pedig az alattomoság hitvány dolog, hitvány.

– Bocsánatot kérek.

– Ezért nem lehet bocsánatot kérni. Ilyesmiért nincs bocsánat.

– Ne tessék haragudni, tanár úr – szólt, mint diák. – Őszintén⁷¹ sajnálom – szólt, mint férfi.

– Ezt sajnálhatja is.

Atyaian beszélt s ez meglepte⁷² őt. A diák hallgatott. Arcán, mely sötétben maradt, rángottak az izmok.

Bámulta a kis, kiszáradt, mindig víztelen szökőkutat, melynek kavicsos ágyát a hold már besugározta, úgyhogy színes köveit külön meg lehetett különböztetni, akár nappal. Mennyire imádott ő itt mindent. Ezt a házat, az áldott, csodálatos, titkos házat, hol a kedves lakik,⁷³ minden göröngyét, minden fáját, mert itt minden más, mint egyebütt, itt minden ő s a szerelmet jelenti minden, az első, szent és buta szerelmet, melyhez képest a többi silányság s a házasság csak gazdasági szerződés. Feszengett, hogy megszólaljon. Valahogy kíméletes, nagyon udvarias és sikerült formában értésére akarta adni, hogy mennyire szereti leányát. Jaj, mennyire szereti. Úgy szereti, mint a szőkeség a feketeséget, a kék szem a fekete szemet, az egyik árvaságot a másik árvaságot, mely eggyé akar olvadni:

⁶⁹ [K,:] Novák

⁷⁰ [K,] szerette. Megengedtem,

⁷¹ [K,] diák. Őszintén

⁷² [K, PH, AS1:] beszélt, ami meglepte

⁷³ [K, PH, AS1:] kedves, az első kedves lakik,

az egyetlen kéz, száját, szalagszerű száját, mely értelemmel bir szavak nélkül is s az egyetlen száj ezen a végtelen, ijedelmes világon. Mindezt azonban nem lehet illedelmesen elmondani. Csak kikiáltani [°]*<a bolond tavaszba, kétségbeesetten,>* ^v*<kétségbeesetten,>* az asztalra ugorva, égre tárt karral, vagy a fűbe rogyva elzokogni. Ezért inkább hallgatott.

Novák szemben ült a holdfényvel, mely megvilágította arcát. Szétterpesztett újjaival végiggereblyázta ritkás, szőke haját, majd hátrasímitotta tenyerével. Egyszerre kitört, [°]*<panaszos, rimánkodó>* ^v*<rimánkodó>* hangon:

– Hagyja kérem ezt a szegény gyermeket – kereste a szavakat –, ezt a [°]*<szegény, szegény>* ^v*<szegény-szegény>* lányt. Ennek nyugalomra van szüksége. Teljes nyugalomra és békére van szüksége. Ne zavarja őt. Az Isten szent szerelmére ne zavarja – és összecsapta két [°]*<kezét, ingerülten.>* ^v*<kezét.>*

– Kérem.

– Értsen meg: – és hangja mélyebb lett az őszinteségtől – nem egészen egészséges.

Csönd volt.

– Kissé ideges – bátorkodott megjegyezni a diák.

– Nagyon ideges – vágott vissza Novák [°]*<kiméletlenül és durván [?]>* ^v*<kiméletlenül>* – nyugtalan és képzelődő. Az orvos pihenést ajánlott neki. Beteg. Nekem kötelességem vigyázni az egészségére. És mindenkinek kötelessége ez – tette [°]*<hozzá szomorúan>* ^v*<hozzá>* – mindenkinek, aki becsületes ember.

– Igen.

– De azt nem érjük el azzal – fakadt ki ingerülten – hogyha itt [°]*<este tizkor «zenese»>* ^v*<éjfélkor>* zeneestélyeket játszunk – kijavította magát, mert az indulat hevében megbotlott a nyelve – rendezünk. Zeneestélyeket rendezünk – ismételte.

És ez enyhítte [!] a feszültséget. A diák, ki észrevette [°]*<ezt a>* ^v*<a>* mulatságos gyarlóságot, mely emberi és rokonszenves, valamicskét bátrabban jegyezte meg:

kezét, mely az egyetlen kéz, száját, szalagszerű száját, mely értelemmel bír szavak nélkül is s az egyetlen száj ezen a végtelen, ijedelmes világon. Mindezt azonban nem lehet illedelmesen elmondani. Csak kikiáltani kétségbeesetten, az asztalra ugorva, égre tárt karral, vagy a fűbe rogyva elzokogni. Ezért inkább hallgatott.

Novák szemben ült a holdfényvel, mely megvilágította arcát. Szétterpesztett ujjaival végiggereblyézte ritkás, szőke haját, majd hátrasimította tenyerével. Egyszerre kitört, rimánkodó hangon:

– Hagyja kérem ezt a szegény gyermeket,⁷⁴ – kereste a szavakat –⁷⁵ ezt a szegény-szegény lányt. Ennek nyugalomra van szüksége. Teljes nyugalomra és békére van szüksége. Ne zavarja őt. Az Isten szent szerelmére ne zavarja – és összecsapta két kezét.

– Kérem.

– Értsen meg: – és hangja mélyebb lett az őszinteségtől – nem egészen egészséges.

Csönd volt.

– Kissé ideges – bátorkodott megjegyezni a diák.

– Nagyon ideges,⁷⁶ – vágott vissza Novák kíméletlenül – nyugtalan és képzelődő. Az orvos pihenést ajánlott neki. Beteg. Nekem kötelességem vigyázni az egészségére. És mindenkinek kötelessége ez – tette hozzá,⁷⁷ – mindenkinek, aki becsületes ember.

– Igen.

– De azt nem érjük el azzal – fakadt ki ingerülten,⁷⁸ – hogyha itt éjfélkor zeneestélyeket játszunk – kijavította magát, mert az indulat hevében megbotlott a nyelve – rendezünk. Zeneestélyeket rendezünk – ismételte.

És ez enyhítette⁷⁹ a feszültséget. A diák, ki észrevette a mulatságos gyarlóságot, mely emberi és rokonszenves, valamicskét bátrabban jegyezte meg:

⁷⁴ [K_v.:] gyermeket

⁷⁵ [K_v.:] szavakat –,

⁷⁶ [K_v.:] ideges

⁷⁷ [K_v.:] hozzá

⁷⁸ [K_v.:] ingerülten

⁷⁹ [K_v.:] enyhítte [!]

– Én már menni ${}^e\langle akartam \rangle$ ${}^v\langle akartam, \rangle$ kilenckor.

– Mért nem ment? Maga az okosabb. Az idősebb. Ha szereti – ostoba szó – akkor összefog velem, hogy helyes irányba tereljük, hogy «megmentsük» megtegyünk ${}^e\langle mindent, mindent, \rangle$ ${}^v\langle mindent. Mindent, \rangle$ ami föltétlenül szükséges. Erről van szó: megmenteni, megmenteni. No hagyjuk ezt.

Novák ${}^e\langle s\acute{o}hajtott, eltakarva homlokát, \rangle$ ${}^v\langle eltakarta homlokát \rangle$ kinos szégyenében, hogy ilyesmiről tárgyalt egy ${}^e\langle tanítványával legyintett. \rangle$ ${}^v\langle tanítványával. \rangle$

Tibor ${}^e\langle a s\acute{o}tétb\acute{o}l, láthatatlanul figyelte \rangle$ ${}^m\langle a s\acute{o}tétb\acute{o}l, láthatatlanul szemlélte \rangle$ ${}^v\langle az árnyékból szemlélte \rangle$ őt, könnyel szemében, megindulva.

Nagyon szerette tanárját. Elsőtől kezdve alatta tanult s ő, ki apa nélkül nőtt fel ${}^e\langle alig emlékezve \rangle$ ${}^v\langle és alig emlékezett \rangle$ ${}^e\langle \langle korán elhunyt \rangle apjára, ki hamar meghalt, \rangle$ ${}^v\langle korán elhunyt apjára, \rangle$ az édesapját látta benne, ki «jo» vezeti őt, jóságos, kemény szigorral. Egy vonást figyelt idegenszerű férfarcán, mely Hildára emlékeztet, kire különben nem hasonlított. Hilda apját is szerette benne, valami furcsa, viszolygó érzéssel.

Mennyit szenvedhetett szegény a lánya miatt. Talán ő maga sem szenvedett ilyen nagyon, mikor ${}^e\langle örökké bizonytalanul \rangle$ ${}^v\langle örök-ké-bizonytalanul \rangle$ arra gondolt, hogy ${}^e\langle más \rangle$ ${}^v\langle Hilda más \rangle$ diákoktól kér kölcsön könyvet és rájuk mosolyog.

${}^e\langle Megmenteni őt, megmenteni. A \rangle$ ${}^v\langle A \rangle$ találkozás különös volt. Tibor ép ezért jött ide, ezt akarta. Beszélni óhajtott valakivel, ki okosabb nála s ${}^e\langle bolon \rangle$ ${}^v\langle bohó \rangle$ tervezgetései között, «különös» «most» az utolsó napon, szerepelt az is, hogy félrevonja tanárját s ő közli vele azt, amit ${}^e\langle most Novák \rangle$ ${}^m\langle most Novák vele \rangle$ ${}^v\langle Novák vele \rangle$ közölt. Most öröm és remény töltötte el, nem reszketett többé ${}^e\langle ettől a \rangle$ ${}^v\langle a \rangle$ szembenézéstől, úgy látszik, megtörtént az, amire várt. Fülében ${}^e\langle tanárja \rangle$ ${}^v\langle egyre tanárja \rangle$ szavai döngöttek: megmenteni, megmenteni.

${}^e\langle Jaj \rangle$ ${}^v\langle Ó \rangle$ ha ezt lehetne. Megmenteni őt, minden áron, az élete árán is. Hajlandó lett volna azonnal szíven löni magát, hogy megmentse őt. Megmenteni őt, az apja segítségével, közös erővel,

– Én már menni akartam, kilenckor.

– Mért nem ment? Maga az okosabb. Az idősebb. Ha szereti – ostoba szó,⁸⁰ – akkor összefog velem, hogy helyes irányba tereljük, hogy megtegyünk mindent. Mindent, ami föltétlenül szükséges. Erről van szó: megmenteni, megmenteni. No hagyjuk ezt.

Novák eltakarta homlokát kínos szégyenében, hogy ilyesmiről tárgyal egy tanítványával.

Tibor az árnyékból szemlélte őt, könnyel szemében, megindulva.

Nagyon szerette ezt a tanárját.⁸¹ Elsőtől kezdve alatta tanult s ő, ki apa nélkül nőtt fel és alig emlékezett korán elhunyt apjára, az édesapját látta benne, ki vezeti jóságos,⁸² kemény szigorral. Egy vonást figyelt idegenszerű férfiarcán, mely Hildára emlékeztet, kire különben nem hasonlított. Hilda apját is szerette benne, valami furcsa, viszolygó érzéssel.

Mennyit szenvedhetett szegény a lánya miatt. Talán ő maga se⁸³ szenvedett ilyen nagyon, mikor örökké-bizonytalanul arra gondolt, hogy Hilda más diákoktól kér kölcsön könyvet és rájuk mosolyog.

A találkozás különös volt. Tibor épp ezért jött ide, ezt akarta. Beszélni óhajtott valakivel, ki okosabb nála. Bohó⁸⁴ tervezetései között, az utolsó napon⁸⁵ szerepelt az is, hogy félrevonja tanárját s ő közli vele azt, amit Novák vele közölt. Most öröm és remény töltötte el, nem reszketett többé a szembenézéstől, úgy látszik, megtörtént az, amire várt. Fülében egyre tanárja szavai döngöttek: megmenteni, megmenteni.

Ó,⁸⁶ ha ezt lehetne. Megmenteni őt, mindenáron, az élete árán is. Hajlandó lett volna azonnal szíven löni magát, hogy megmentse őt. Megmenteni őt, az apja segítségével, közös erővel, minden jóakarattal, egy felnőtt meg egy gyerek, két becsületes ember, két férfi, az

⁸⁰ [K_v.:] szó

⁸¹ [K_v, PH, AS1:] szerette tanárját.

⁸² [K_v, PH, AS1:] vezeti őt, jóságos,

⁸³ [K_v, PH, AS1:] sem

⁸⁴ [K_v, PH, AS1:] nála s bohó

⁸⁵ [K_v.:] napon,

⁸⁶ [K_v.:] Ó

minden jóakarattal, egy felnőtt meg egy gyerek, ^ε<mit gyerek, két> ^v<két> becsületes ember, két férfi, az egyik idősebb, a másik fiatalabb, de céljuk egy, már nem ellenfelek többé, hanem szövetségesek, fegyvertársak, az igazság érdekében. Megmenteni őt, a jövődönök, hitvesnek, ^ε<feleségnek, ő neki és az életnek.> ^m<feleségnek, ő neki, magának.> ^m<feleségnek.> ^v<feleségnek, megmenteni.>

De lehetséges-e ez? Lehet-e lehűteni ezt az édes parazsat, megbaboláznai ezt a makrancos tavaszt, kimosni ezt az illatos piszkot? Ha megváltoztatná, vajjon ő volna-e? ^ε<Mert> ^v<Hisz> a rosszaságát is szereti, betegségét is, az egyik betegség a másik betegséget, mely egymást rontja és táplálja, azt ^ε<szereti,> ^m<szereti benne,> ^v<szere-ti,> ami ő és csakis azért, mert ő. Mégis hinni óhajtott benne, nyugodtan élni mellette. Fejében ^ε<az> ^v<mindig az> «*apja*» apa szavai zakatoltak: megmenteni, megmenteni. És a diák, nem tudva, hogy kit sajnál inkább, «*önmagát, v*» önmagát-e, vagy az apát, egybefogva a szerelmes és szülő keservét a környező reménytelenség láttán sirva fakadt s abban a szünetben, melyet tanárja tartott úgy zokogott, hogy melle zihálása messzire elhallatszott a csendes kertben.

Novák megdöbbsent. Félretekintett, ismét várt. A nevelő diadalát látta ebben, ki lelkére beszélt egy ifjúnak s a töredelmes megbánás szép jutalmát kapta ^ε<érte.> ^v<érette.> Hagyta, hogy ez megérjék.

Később szárazon, ridegen folytatta:

- Azért vagyunk itt, hogy valamit elintézzünk. Nincs sok időnk.
- Rendelkezésre állok – dadogta Tibor, már könnytelenül, de vonagló szájjal.
- Ön többé nem lépheti át ennek a háznak a küszöbét. Megértette?
- Meg.
- Semmi körülmények között nem szabad látnia. Sem vasárnap, sem máskor. Sem itt, sem az uccán. Sehol. Soha. Megfogadja?
- Fogadom.
- Ha találkozik vele, elkerüli. Igérje meg.
- Igérem.

egyik idősebb, a másik fiatalabb, de céljuk egy, már nem ellenfelek többé, hanem szövetségesek, fegyvertársak, az igazság érdekében. Megmenteni őt, a jövődönék, hitvesnek, feleségnek, megmenteni.

De lehetséges-e ez? Lehet-e lehűteni ezt az édes parazsat, megbaboláznai ezt a makrancos tavaszt, kimosni ezt az illatos piszkot? Ha megváltoztatná, vajon ő volna-e? Hisz a rosszaságát is szereti, a betegségét⁸⁷ is, az egyik betegség a másik betegséget, mely egymást rontja és táplálja, azt szereti, ami ő⁸⁸ és csakis azért, mert ő. Mégis hinni óhajtott benne, nyugodtan élni mellette. Fejében mindig az apa szavai zakatoltak: megmenteni, megmenteni. És a diák⁸⁹ nem tudva, hogy kit sajnál inkább, önmagát-e, vagy az apát, egybefogva a szerelmes és szülő keservét,⁹⁰ a környező reménytelenség láttán sírva fakadt s abban a szünetben, melyet tanárja tartott,⁹¹ úgy zokogott, hogy melle zihálása messzire elhallatszott a csendes kertben.

Novák megdöbbsent. Félretekintett, várt.⁹² A nevelő diadalát látta ebben, ki lelkére beszélt egy ifjúnak s a töredelmes megbánás szép jutalmát kapta érte. Hagyta, hogy ez megérjék.

Később szárazon, ridegen folytatta:

- Azért vagyunk itt, hogy valamit elintézzünk. Nincs sok időnk.
- Rendelkezésre állok,⁹³ – dadogta Tibor, már könnytelenül, de vonagló szájjal.
- Ön többé nem lépheti át ennek a háznak a küszöbét. Megértette?
- Meg.
- Semmi körülmények között nem szabad látnia. Sem vasárnap, sem máskor. Sem itt, sem az utcán. Sehol. Soha. Megfogadja?
- Fogadom.
- Ha találkozik vele, elkerüli. Ígérje meg.
- Ígérem.

⁸⁷ [K., PH, AS1:] szereti, betegségét

⁸⁸ [PH, AS1:] ő,

⁸⁹ [K, :] diák,

⁹⁰ [K., PH, AS1:] keservét

⁹¹ [K, :] tartott

⁹² [K., PH, AS1:] Félretekintett, ismét várt.

⁹³ [K, :] állok

– Álljon föl. Mondja: „Becsületszavamra.”

– Becsületszavamra.

Tibor, kinek krétafehér arca fölrémlett a halotti világosságban, ezt ^é<szilárdul, egyszerűen,> ^v<egyszerűen,> érthetően mondta.

Novák feléje nyújtotta kezét. A diák acélosan szoritotta meg tanárja kezét, mintegy erőt kívánva a küzdelemre, a közös harcra, melyet majd ő érette vivnak, együtt és alig tudta magát visszatartani, hogy oda ne essék kezére és meg ne ^é<csókolja azt.> ^v<csókolja.>

^é<A tanár,> ^v<Az apa,> ki tudta, hogy ez a fiú «egyét» bensejében egyetért az ő szándékával, és ^é<maga is meghatódott> ^v<meghatódott> a jelenettől, leültette növendékét, hogy magához térjen. Ő már megvigasztalódott. Jóindulatot, szeretetet tapasztalt s olyan szerelmet látott, melyet egy diákban is illik megbecsülni. Egykor maga is így szerette azt a nyugtalan, ábrándos asszonyt, kinek a képe ott lógott a szalónban s ha titokban, senkitől nem-látottan is, ép így ^é<szenvedett érte.> ^v<gyötrődött miatta.> Leányára gondolt, meg erre a fiúra. Az árva gyerekek jobban szeretnek, mint a többiek, korán akarják a családot, az újat a régi helyett, a ^é<csonka helyett a teljeset.> ^v<csonka-rossz helyett a teljes-jót.> Megértette őket.

De közönyös dolgokkal próbált előhozakodni.

– Ön sem teljesen egészséges. Mi baja?

– Semmi.

– Mindig ^é<olyan fehér.> ^v<oly halvány.>

– Vérszegény vagyok. Azt mondják az orvosok.

– Kissé gyenge még. Vékonydongájú legényke. Sebaj. Fejlődnie kell, erősödni. Egyelőre ^é<leteszi> ^m<majd leteszi.> ^v<leteszi> az érettségit.

– Álljon föl. Mondja: „Becsületszavamra”.⁹⁴

– Becsületszavamra.

Tibor, kinek krétafehér arca fölrémlt a halotti világosságban, ezt egyszerűen, érthetően mondta.

Novák feléje nyújtotta kezét. A diák acélosan szorította meg tanárja kezét, mintegy erőt kívánva a küzdelemre, a közös harcra, melyet majd őérette vívnak⁹⁵ együtt. Alig⁹⁶ tudta⁹⁷ magát visszatartani, hogy oda ne essék kezére és meg ne csókolja.

Az apa, ki tudta, hogy ez a fiú bensejében egyetért az ő szándékával⁹⁸ és meghatódott a jelenettől, leültette növendékét, hogy magához térjen. Ő már megvigasztalódott. Jóindulatot, szeretetet tapasztalt s olyan szerelmet látott, melyet egy diákban is illik megbecsülni. Egykor maga is így szerette azt a nyugtalan, ábrándos asszonyt, kinek képe ott lógott a szalonban s ha titokban, senkitől nem-látottan is, épp így gyötrődött miatta. Leányára gondolt, meg erre a fiúra. Az árva gyerekek jobban szeretnek, mint a többiek, korán akarják a családot, az újat a régi helyett, a csonka-rossz helyett a teljes-jót. Megértette őket.

De közönyös dolgokkal próbált előhozakodni.⁹⁹

– Ön se¹⁰⁰ teljesen egészséges. Mi baja?

– Semmi.

– Mindig oly halvány.

– Vérszegény vagyok. Azt mondják az orvosok.

– Kissé gyöngye¹⁰¹ még. Vékonydongájú legényke. Sebj. Fejlődnie kell, erősödnie. Egyelőre leteszi az érettségét.

⁹⁴ [K., PH, AS1:] „Becsületszavamra.”

⁹⁵ [K.,:] vívnak,

⁹⁶ [K., PH, AS1:] együtt és alig

⁹⁷ [AS1:] udta [!]

⁹⁸ [K.,:] szándékával,

⁹⁹ [PH:] előhozakodni [!]

¹⁰⁰ [K., PH, AS1:] sem

¹⁰¹ [K., PH, AS1:] gyenge

– Igenis – szólt Tibor s az érettségi szó hallatára ^é<kissé fölemelkedett, meghajolva> ^v<fölemelkedett> – legalább is nagyon szeretném.

– Aztán hazautazik, az édesanyjához. Lejön önért a méltóságos asszony?

– Juniusban, az érettségi után.

– Később az egyetem. Az élet az nagy, fiam. Évek mulnak majd el. Sok mindent elfelejt. És egyszer, talán, de erről még korai beszélni. Milyen pályára készül?

– Még nem tudom.

– Látja – szólt ^é<mosolyogva Novák> ^v<Novák> – látja, nincs ennek semmi értelme.

Rágyújtott egy virzsiniára. A ^é<lobogó gyufa megvilágította> ^m<lobogó gyufa megvilágította a> ^m<gyufa láttatta a> ^v<gyufa pillanatra föllobogtatta a> tanár és diák «arán» ülő alakját.

– Fiatalság – dűnnyögte maga elé Novák, hogy a gyufa elaludt s a virzsinia parázslani kezdett.

Fújta a kék füstöt, mely a holdfényben barnának látszott.

– Fiatalság – mondta és vállat vont. – Én is voltam fiatal. Régen. Csacsiság. Ábránd. Holdvilág. Süt a hold és azt hisszük, hogy szerelmesek ^é<vagyunk. – távolba tekintett.> ^v<vagyunk.> Higyjen nekem. Én tapasztaltabb vagyok. Nem mintha túlsokra tartanám a tapasztalatot. Többet ér annál a tapasztatlanság – messzire tekintett – az ifjúság. De azért a tapasztalatot is meg kell becsülni, különösen ha ingyen kapjuk, másoktól ajándékba, kik szeretnek bennünket és nem magunk ^é<szereztük,> ^v<szereztük meg,> keservesen. Az élet értékei mások. Azok nem ily ^é<csillogók,> ^v<csillogók,> azok egyszerűbbek, de maradandóbbak. No majd maga is rájön erre egyszer. Ez azonban itt csak gyerekség, pusztá gyerekség.

– Igenis – szólt Tibor s az érettségi szó hallatára fölemelkedett –,¹⁰² legalábbis nagyon szeretném.

– Azután¹⁰³ hazautazik¹⁰⁴ az édesanyjához. Lejön önért a méltóságos asszony?

– Júniusban, az érettségi után.

– Később az egyetem. Az élet,¹⁰⁵ az nagy, fiam. Évek múlnak majd el. Sok mindent elfelejt. És egyszer, talán. De¹⁰⁶ erről még korai beszélni. Milyen pályára készül?

– Még nem tudom.

– Látja – szólt Novák – látja, nincs ennek semmi értelme.

Rágyújtott egy virzsíniára. A gyufa egy pillanatra megvilágította a¹⁰⁷ tanár és diák ülő alakját.

– Fiatalság – dűnnyögte maga elé Novák, miután¹⁰⁸ a gyufa elaludt s a virzsínia parázslani kezdett.

Fújta a kék füstöt, mely a holdfényben barnának látszott.

– Fiatalság – mondta és vállat vont. – Én is voltam fiatal. Régen. Csacsiság. Ábránd. Holdvilág. Süt a hold és azt hisszük, hogy szerelmesek vagyunk. Higgyen nekem. Én tapasztaltabb vagyok. Nem mintha túl sokra tartanám a tapasztalatot. Többet ér annál a tapasztalatlanság,¹⁰⁹ – messzire tekintett – az ifjúság. De azért a tapasztalatot is meg kell becsülni, különösen ha ingyen kapjuk, másoktól ajándékba, kik szeretnek bennünket és ha nem¹¹⁰ magunk szereztük meg, keservesen. Az élet értékei mások. Azok nem ily csillogóak, azok egyszerűbbek, de maradandóbbak. No majd maga is rájön erre egyszer. Ez azonban itt csak gyerekség, pusztá gyerekség.

¹⁰² [K,] fölemelkedett –

¹⁰³ [K, PH, AS1:] Aztán

¹⁰⁴ [K, PH, AS1:] hazautazik,

¹⁰⁵ [K, PH, AS1:] élet

¹⁰⁶ [K, PH, AS1:] talán, de

¹⁰⁷ [K, PH, AS1:] gyufa pillanatra föllobogtatta a

¹⁰⁸ [K, PH, AS1:] hogy

¹⁰⁹ [K,] tapasztalatlanság

¹¹⁰ [K, PH, AS1:] és nem

Mosolygott, majdnem nevetett is. Tibor összeborzongott az ir-
tózattól, szájalomtól, ámulattól, hogy mennyire nem ismeri tu-
lajdon lányát, mennyire nem érti a helyzetet. Hisz még most sem
tudja, miről van szó, sejtelve sincs, milyen vad, kimondhatatlan,
jóvátehetetlen szörnyűségről van szó, – melyet – azt hitte, szegény
– elintéztek egy kézszorítással s azzal a fogadalommal, melyet Ti-
bor – szilárdul eltökélte – becsületesen meg fog tartani. Hildához
többé nem jön, akármi történik. Csakhogy mi történik majd utá-
na, mi történik.

Szivesen elhallgatta volna tanárját még sokáig, de az ^e<megint
kezét> ^m<kezét már búcsúra> ^v<kezét búcsúra> nyújtotta ^e<meg-
indult> ^v<és megindult> vele a már ezüstben fürdő kerten át, hogy
kikisérje. ^e<Gyümölcsfák «suttog-» «beszéltek álmukban» suttogtak,
fölbredve álmukból s megrezzenve valamitől. Egy fülemüle csattog-
ni kezdett, tüzesen, a sűrű köszméte bokron. A> ^v<A> gyepágyban
^e<pedig lenn a földön szüntelenül «zür» zirregett az ezer és ezer>
^m<pedig lenn a földön szüntelenül zirregett a sok> ^v<zirregett a sok>
tücsök, mint egy nagy vasúti állomás ezer és ezer ^e<pirinyó villa-
mos> ^v<villamos> csengője, melyet elbújtattak a fűben. Ők ketten
ezúttal sem váltottak egyetlen szót sem, akár bejövet.

- Jóéjszakát kívánok – rebegette a diák a kapunál.
- Jóéjszakát – válaszolta a tanár.

Mosolygott, majdnem nevetett is. Tibor összeborzongott az irtó-zattól, szájalomtól, ámulattól, hogy az apa mennyire¹¹¹ nem érti a helyzetet. Hisz még most se¹¹² tudja, miről van szó, sejtelve sincs, milyen vad, kimondhatatlan, jóvátehetetlen szörnyűségről van szó, melyet¹¹³ – azt hitte, szegény – elintézték egy kézszorítással s azzal a fogadalommal, melyet Tibor – szilárdul eltökélte – becsületesen meg fog tartani. Hildához többé nem jön, akármi történik. Csak-hogy mi történik majd utána, mi történik?¹¹⁴

Szívesen elhallgatta volna tanárját még sokáig, de az kezét búcsúra nyújtotta és megindult vele a már ezüstben fürdő kerten át, hogy kikísérje. A gyepágyban zirregett a sok tücsök, mint egy nagy vasúti állomás ezer és ezer villamos csengője, melyet elbújtattak a fűben. Ők ketten ezúttal se¹¹⁵ váltottak egyetlen szót sem, akár bejövet.

- Jó éjszakát kívánok – rebegette a diák a kapunál.
- Jó éjszakát – válaszolta a tanár.

¹¹¹ [K., PH, AS1:] hogy mennyire nem ismeri tulajdon lányát, mennyire

¹¹² [K., PH, AS1:] sem

¹¹³ [K., PH, AS1:] szó, – melyet [AS2:] szó melyet [a vessző elmaradása sh.]

¹¹⁴ [K., PH, AS1:] történik.

¹¹⁵ [K., PH, AS1:] sem

IX.

– Jóéjszakát – ismételte ^é<magában gépiesen. «[...]»> ^m<magában.> ^v<magában Novák gépiesen.>

A szavak ostobák, semmit sem fejeznek ki. Bármily becsületes szándékkal mondjuk, gyakran akaratlan gúny, kaján sértés lappang bennük. Nyilvánvaló, hogy ma nem lehet jóéjszakája egyiküknek sem: sem annak a szegény fiúnak, sem őneki.

Most következett ^é<másik,> ^m<a másik,> ^v<azonban a másik,> nevelői feladatának ^é<nehezebbik és> ^v<nehezebbik,> szebbik része, a leánya, «kit» kihez máris sietett, ^é<kettőzve lépteit, úgy> ^v<úgy> hogy a lucfenyők között szaladni látszott.

Hilda ablakában, már mielőtt kiugrott ^é<belőle Tibor, a fény elaludt, a lány belülről eloltotta.> ^v<Tibor, elaludt a fény. A lány oltotta el belülről.> Most is homály borult rá.

Novák a ^é<sötét szoba> ^v<szoba> közepén tétovázott, nem tudva hol keresse ^é<leányát, hol áll, melyik sarokban, vagy hol ül, a diványon, vagy a kereveten, vagy egyáltalán ebben a szobában van-e> ^v<leányát –, hol áll, melyik sarokban, vagy hol ül, a széken, vagy a kereveten, vagy egyáltalán ebben a szobában van-e -> s minthogy idegességében nem min«d»gyárt ^é<találta meg> ^m<találta> a vilamoslámpa kapcsolóját, hangját ^é<bizonytalanul> ^m<találomra> ^v<bizonytalanul> intézte a sötétbe«, kétkedve, hogy vála».

– Hilda.

Nem rögtön kapott választ. Csak később:

– Tessék.

– Itt vagy?

– Itt.

– Hol?

– Az ágyban.

– Mit csinálsz?

– Alszom.

– Most?

– Már későn van.

– Kelj föl.

IX.

– Jó éjszakát – ismételte magában Novák gépiesen.

A szavak ostobák, semmit se¹ fejeznek ki. Bármily becsületes szándékkal mondjuk, gyakran akaratlan gúny, kaján sértés lappang bennük. Nyilvánvaló, hogy ma nem lehet jó éjszakája egyiküknek sem: sem annak a szegény fiúnak, sem őneki.

Most következett azonban a másik, nevelői feladatának nehezebbik, szebbik része, a leánya, kihez máris sietett, úgyszólván a lucfenyők között szaladni látszott.

Hilda ablakában, már mielőtt kiugrott Tibor, elaludt a fény. A leány² oltotta el belülről. Most is homály borult rá.

Novák a szoba közepén tétovázott, nem tudva hol keresse leányát, –³ hol áll, melyik sarokban, vagy hol ül, a széken, vagy a kereveten, vagy egyáltalán ebben a szobában van-e – s minthogy idegességében nem mindjárt találta a villamos lámpa kapcsolóját, hangját bizonytalanul intézte a sötétbe.

– Hilda.

Nem rögtön kapott választ. Csak később:

– Tessék.

– Itt vagy?

– Itt.⁴

– Hol?

– Az ágyban.

– Mit csinálsz?

– Alszom.

– Most?

– Már késő⁵ van.

– Kelj föl.

¹ [K., PH, AS1:] sem

² [K., PH, AS1:] lány

³ [K,.] leányát –,

⁴ [AS2:] Itt? [sh.]

⁵ [K., PH, AS1:] későn

– Miért?

– Beszélni valóm van veled.

– Majd holnap, apus. ^ε_i<Reggel. Fáradt vagyok.> ^m_c<Reggel.>
^m_c<Reggel. Fáradt vagyok.> ^v_c<Reggel. Álmos vagyok.>

– Nem, ^ε_i<kislányom, azonnal.> ^v_c<azonnal.> Értetted?

– Igen.

Az apa most meglelte a villamos-gombot.

Leánya «nyakig betakarózva» nyitott szemmel feküdt az ágyban, nyakig betakarózva csipkés, lila selyempaplanával. Paplana alatt ^ε_i<kezeiben egy> ^v_c<egy> félig-hámozott vérbélű mandarin-narancsot szorongatott, melynek szagos héját «[...]» megeszegette.

– Látod – állapította meg apja, – nem is aludtál.

– De igen. Te ébresztettél ^ε_i<fel.> ^v_i<föl.>

– És te tudtál aludni. Most? Ilyenkor?

– Ma este nem volt semmi ^ε_i<dolgom. Korán lefeküdtem. [úb] – Mikor? [úb] – Úgy nyolc után. [úb] – Azóta folyton aludtál? [úb] – Persze. [úb] – Nem értem. Az előbb, mikor jöttem, egy félórával ezelőtt, az ablakban égett a villany. [úb] – Lehet. Pedig úgy emlékszem, eloltottam. Mélyen aludtam.> ^m_c<dolgom. Korán lefeküdtem. [úb] – Mikor? [úb] – Úgy nyolc után. [úb] – Azóta folyton aludtál? [úb] – Persze. [úb] – Nem értem. Az előbb, mikor jöttem, egy félórával ezelőtt, az ablakban égett a villany. [úb] – Lehet. Pedig úgy emlékszem, hogy eloltottam. Mélyen aludtam.> ^v_c<dolgom.>

– Ne beszélj összevissza. Magad se tudod, mit mondasz. Szépen öltözz föl – szolt Novák, inkább kérve, mint parancsolva, ^ε_i<feddés, szemrehányás> ^v_c<szemrehányás> nélkül – és aztán bejössz velem oda – mutatta – a ^ε_i<dolgozószobámba. Ott majd elbeszélgetünk.> ^v_c<dolgozószobámba.>

Indult is, de minthogy Hilda nem készült fölkelni, csak babrált a paplan alatt a ^ε_i<vérbélű narancssal, bemaszátolva> ^v_c<narancssal, összemaszátolva> újjacskáit, bevérezve piros levével a vánkoscihát, Novák közeledett az ágyhoz, hogy a paedagógus tapintatával eloszlassa ellenállását, s egy mozdulatával támogassa ingadozó szándékában. ^ε_i<Hozzáért paplanához. Hilda azonban erre> ^v_c<Hilda paplanát ekkor> az orráig húzta föl. Novák erre kitakarta őt, úgy hogy

- Miért?
- Beszélni valóm van veled.
- Majd holnap, apus. Álmos⁶ vagyok.
- Nem, azonnal. Értetted?
- Igen.

Az apa meglelte⁷ a villamos gombot.

Leánya nyitott szemmel feküdt az ágyban, nyakig betakarózva csipkés, lila selyempaplanával. Paplana alatt egy félig-hámozott vérbélű mandarinnarancsot szorongatott, melynek szagos héját megeszegette.

- Látod – állapította meg apja, – nem is aludtál.
- De igen. Te ébresztettél föl.
- És te tudtál aludni. Most? Ilyenkor?
- Ma este nem volt semmi dolgom.⁸

– Ne beszélj összevissza. Magad se tudod, mit mondasz. Szépen öltözz föl – szólta Novák, inkább kérve, mint parancsolva, szemrehányás nélkül – és aztán bejössz velem oda – mutatta – a dolgozószobámba.

Indult is, de minthogy Hilda nem készült fölkelni, csak babrált⁹ a paplan alatt a narancssal, összemaszatolva ujjacskáit, bevérezve piros levével a vánkoscihát, Novák közeledett az ágyhoz, hogy a pedagógus¹⁰ tapintatával eloszlassa ellenállását, s egy mozdulatával támogassa ingadozó szándékában. Hilda paplanát ekkor az orráig húzta föl. Novák erre kitakarta őt.

⁶ [K,:] apus. Reggel. Álmos

⁷ [K, PH, AS1:] apa most meglelte

⁸ [AS2:] dolgom. [sh.]

⁹ [PH, AS1:] fölkelni, babrált

¹⁰ [K,] paedagógus

nyakát, mellét is látni lehetett. ^é<[úb] *Elnémult. Leánya*> ^m<[úb] *Csodálkozott. Leánya*> ^v<[b]

Leánya> teljesen felöltözve feküdt az ágyban, sötétkék ruhájában, babos kis kötényében, hosszúszerű cipőjében, melynek sarkával bepiszkolta a lepedőt. Köténye zsebébe utolsó pillanatban dugta el a narancsot.

– Szóval – szólt Novák, levonva a hasznos tanulságot – legjobb mindig az igazat mondani.

Hilda, mintha mi se történt volna, fölkelt az ágyból, nem gyorsan és nem lassan, követte az apját a dolgozószobába. Az apa leült ^é<*az íróasztalához.*> ^v<íróasztalához.> Leánya előtte állt, közönyösen.

Novák módszeresen akart eljárni, előbb előkészítette a talajt.

– Azokra a kérdésekre, melyeket fölteszek neked, röviden, ^é<*egyenesen, pontosan*> ^v<egyenesen> fogsz felelni. Hajlandó vagy erre?

– Igen.

– Nem akarlak ^é<*faggatni.* «*Mi történt itt?*»> ^v<sokáig faggatni.> Az megszegyénítő. Nem bánom, mondj el mindent magad, önts ki a szíved. Gyónj meg. Az néha jól esik. ^é<*Ne félj. Semmi bántódásod sem lesz.*> ^v<Semmi bántódásod sem lesz. Ne félj.> A hajad szála se görbül meg.

– Apus – dorombolt Hilda és hizelegve, mint a cica, odasimult melléje, bízva ^é<*az erejében.*> ^v<erejében.>

Mindenkihez [!] közel ment. Ez volt a szokása.

– Előbb beszélj – válaszolt Novák, gyengéden ^é<*eltolva*> ^v<félretolva> őt.

Hilda elkomorodott.

– Mért nem nézel a szemembe? – kérdezte az apa. Nézz a szemembe.

Erre a lány a szemébe nézett, nyíltan, ^é<*becsületesen, oly*> ^m<*oly*> ^v<becsületesen, oly> átható tekintettel, hogy Novák alig állta. Már nem bánta volna, ha nem tekint oda. De azért megdicsérte őt érte.

– Így – szólt – most pedig kezdjük el. Ki járt itt?

Leánya¹¹ teljesen felöltözve feküdt az ágyban, sötétkék ruhájában, babos kis kötényében, hosszú szárú cipőjében, melynek sarkával bepiszkolta a lepedőt. Köténye zsebébe utolsó pillanatban dugta el a narancsot.

– Szóval – szólt Novák, levonva a hasznos tanulságot – legjobb mindig az igazat mondani.

Hilda, mintha mi se történt volna, fölkel az ágyból, nem gyorsan és nem lassan, követte az apját a dolgozószobába. Az apa leült az íróasztalához. Leánya előtte¹² állt, közönyösen.

Novák módszeresen akart eljárni:¹³ előbb előkészítette a talajt.

– Azokra a kérdésekre, melyeket fölteszek neked, röviden, egyenesen fogsz felelni. Hajlandó vagy erre?

– Igen.

– Nem akarlak sokáig faggatni. Az megszegényítő. Nem bánom, mondj el mindent magad, öntsd ki a szíved. Gyónj meg. Az néha jól esik. Semmi bántódásod se¹⁴ lesz. Ne félj. A hajad szála se görbül meg.

– Apus – dorombolt Hilda és hízelegve, mint a cica, odasimult melléje, bízva erejében.

Mindenkihez közel ment. Ez volt a szokása.

– Előbb beszélj – válaszolt Novák, gyöngéden¹⁵ félretolva őt.

Hilda elkomorodott.

– Mért nem nézel a szemembe? – kérdezte az apa. – Nézz¹⁶ a szemembe.

Erre a leány¹⁷ a szemébe nézett, nyíltan, becsületesen, oly átható tekintettel, hogy Novák alig állta. Már nem bánta volna, ha nem tekint oda. De azért megdicsérte őt érte.

– Így,¹⁸ – szólt – most pedig kezdjük el. Ki járt itt?

¹¹ [K., PH, AS1:] őt, úgy hogy nyakát, mellét is látni lehetett. [úb] Leánya

¹² [AS2:] előtt [sh.]

¹³ [K., PH, AS1:] eljárni,

¹⁴ [K., PH, AS1:] sem

¹⁵ [K., PH, AS1:] gyöngéden

¹⁶ [K.,:] apa. Nézz

¹⁷ [K., PH, AS1:] lány

¹⁸ [K.,:] Így

- Mikor?
- Az előbb.
- Senki.
- Valaki mégis csak járt itt.
- Ha mondom, hogy senki. Azaz. Flóri néni – [°]_i<dalolta dallamosan> ^m_c<ismételte dallamosan> ^v_c<mondta dallamosan> – Flóri néni. Délután.
- Azt tudom. De azóta.
- Egy lélek se.
- No valld be, egykettő.
- Bevallanám – mosolygott Hilda.
- Nézd, kisleányom, én [°]_i<fáradt vagyok, ma őt> ^m_c<is fáradt vagyok, őt> ^v_c<fáradt vagyok, őt> óráim volt, [°]_i<idáig> ^v_c<mostanáig> a szertárban dolgoztam. Unom ezt. Aztán úgyis mindent tudok. Egy szót se szólok. De nagyon kérek, könyörgök, hogy ez egyszer légy hozzám őszinte.
- Én őszinte vagyok. [°]_i<[úb] – Novák> ^v_i<[b]
- Novák> látta, hogy ezzel semmire megy, ennél fogva más hangot ütött meg, keményebbet:
- Tibor volt itt.
- Kicsoda?
- Ne komédiázz. Ő ment el az előbb. Beszéltem is vele. Mindent bevallott. [°]_i<[úb] – Az nem lehet. [úb] – Mindent.> ^m_i<Töredelmesen, ahogy illik. Tibor «mondta» «volt itt.» mondta.> ^m_c<Töredelmesen, ahogy illik. Tibor mondta el.> ^v_c<Töredelmesen, ahogy illik. Tibor mondta.>
- Nem igaz.
- Hát Tibor hazudik?
- Hazudik – szólt a lány, dühösen, lángoló szemmel – igen hazudik.
- És én? Én, aki mindent láttam. Tulajdon szememmel. Azt, hogy kiugrott az ablakon és te utána eloltottad a villanyt. Én is hazudom? Meg akarsz hazudolni engem?
- Hilda rosszkedvűen félreállt. [°]_i<Már> ^v_c<[b]

- Mikor?
 – Az előbb.
 – Senki.¹⁹
 – Valaki mégiscsak járt itt.
 – Ha mondom, hogy senki. Azaz²⁰ Flóri néni – mondta dallamosan – Flóri néni. Délután.
 – Azt tudom. De azóta.
 – Egy lélek se.
 – No valld be, egy-kettő.
 – Bevallanám – mosolygott Hilda.
 – Nézd, kisleányom, én fáradt vagyok, öt órám volt, mostanáig a szertárban dolgoztam. Unom ezt. De²¹ nagyon kérlek, könyörgök, hogy ez egyszer légy hozzám őszinte.
 – Én őszinte vagyok.
 Novák látta, hogy ezzel semmire se megy,²² ennél fogva más hangot ütött meg, keményebbet:
 – Tibor volt itt.
 – Kicsoda?
 – Ne komédiázz. Ő ment el az előbb. Beszéltem is vele. Mindent bevallott. Töredelmesen, ahogy illik. Tibor mondta.
 – Nem igaz.
 – Hát Tibor hazudik?
 – Hazudik – szólt a leány²³ dühösen, lángoló szemmel – igenis hazudik.
 – És én? Én, aki mindent láttam. Tulajdon szememmel. Azt, hogy kiugrott az ablakon és te eloltottad²⁴ a villanyt. Én is hazudom? Meg akarsz hazudtolni engem?
 Hilda rosszkedvűen félreállt.

¹⁹ [PH, AS1:] Senki [!]

²⁰ [K, PH, AS1:] Azaz.

²¹ [K, PH, AS1:] ezt. Aztán úgyis mindent tudok. Egy szót se szólok. De

²² [K, PH, AS1:] semmire megy,

²³ [K, PH, AS1:] lány,

²⁴ [K,] te utána eloltottad

Már> nem foglalkoztatta az ^é<eset.> ^v<apja.> Csak gyűlölet «mozgott» lobogott benne: megvetette ezt a fiút, ki ily mamlaszul viselkedett, kiadta őt, az első veszedelmes helyzetben, melyben meg kellett volna állnia ^é<a helyét.> ^v<helyét.> Micsoda egy férfi. Azonkívül buta is. «Bizonyosan» Hiába ^é<nevelte, bizonyosan> ^v<nevelte. Bizonyosan> kikotyogott mindent. A lányt ez még dacosabbá tette:

– Csak nem fogod ezt letagadni? – kérdezte az apja.

– Hagyj engem.

– Mi ketten – folytatta Novák – ^é<szépen> ^v<én meg Tibor, szépen> elintéztünk mindent. Tibor többet nem jön ide. Nem jöhet ide. Soha.

– Bánom is én.

– Ő erre becsületszavát adta. És én ismerem őt. Meg is tartja.

– Nem érdekel. ^é<[ú]b] – Hát nem szereted? [ú]b] – Nem. [ú]b] – Annál jobb. [ú]b] – Már rég szakítottunk. – mondta> ^v<- mondta> Hilda összeszoruló torokkal s kifelé ^é<indult> ^m<készült> ^v<ment> arra gondolva, hogy szakítani ^é<is fog> ^m<fog> ^v<is fog> vele, meg se látja többé az uccán, kidobja.

– Hová mégysz? – pattant föl az apja.

– Be a szobámba. Lefekszem.

– Az nem úgy van. Nekünk itt most tisztáznunk kell egyetmást.

– Mit?

– Ezt az egészet. Mi ennek az értelme? Férjhez akarsz menni? Én férjhez adlak, bánom is én, vigyenek.

– Nem.

– Hát mit akarsz?

– Semmit.

– Hihetetlen ez az önfejtőség. Csak egyetlen szót kérek tőled. Sajnálod ugye, ami ^é<megettörtént.> ^v<megettörtént?>

– Mi történt? ^é<Mit> ^m<- kérdezte s figyelte apját, [... ..] Mit> ^v<- kérdezte s figyelte apját. Mit> sajnáljak?

– Érts meg, Hilda: én nem akarlak megverni, elzárni, rabul tartani. ^é<Ez ostobaság. Ismersz> ^v<Ismersz> engem. Tudod, hogy gondolkozom – «[...]» ezt inkább magának mondta, mint leányának, inkább magát vigasztalva. Te nem vagy az enyém. A gyermek nem

Már nem foglalkoztatta az apja. Csak gyűlölet lobogott benne: megvetette ezt a fiút, ki ily mamlaszul viselkedett, kiadta őt, az első veszedelmes helyzetben, melyben meg kellett volna állnia helyét. Micsoda egy férfi. Azonkívül buta is. Hiába nevelte. Bizonyosan kikotyogott mindent. A lányt ez még dacosabbá tette.²⁵

– Csak nem fogod ezt letagadni? – kérdezte az apja.

– Hagyj engem.

– Mi ketten – folytatta Novák – én meg Tibor, szépen elintéztünk mindent. Tibor többet nem jön ide. Nem jöhet ide. Soha.

– Bánom is én.

– Ő erre becsületszavát adta. És én ismerem őt. Meg is tartja.

– Nem érdekel,²⁶ – mondta Hilda összeszoruló torokkal s kifelé ment,²⁷ arra gondolva, hogy szakítani is fog vele, meg se látja többé az utcán, kidobja.

– Hová mégysz? – pattant föl az apja.

– Be a szobámba. Lefekszem.

– Az nem úgy van. Nekünk itt most tisztáznunk kell egyet-mást.

– Mit?

– Ezt az egészet. Mi ennek az értelme? Férjhez akarsz menni? Én férjhez adlak, bánom is én, vigyenek.

– Nem.

– Hát mit akarsz?

– Semmit.

– Hihetetlen ez az önfejűség. Csak egyetlen szót kérek tőled. Sajnálod ugye, ami megtörtént?

– Mi történt? – kérdezte s figyelte apját. – Mit²⁸ sajnáljak?

– Értsd²⁹ meg, Hilda: én nem akarlak megverni, elzárni, rabul tartani. Ismersz engem. Tudod, hogy gondolkozom – ezt inkább magának mondta, mint leányának, inkább magát vigasztalva. – Te³⁰

²⁵ [K,:] tette:

²⁶ [K,] érdekel.

²⁷ [K,] ment

²⁸ [K,] apját. Mit [AS2:] apját. – – Mit [sh. két sor határán]

²⁹ [K, PH, AS1:] Érts

³⁰ [K,] vigasztalva. Te

a szülőé. Minden gyermek az Istené – kijavította magát – az életé, minden gyermek «önmagá» önmagáé. Én sohase mondtam azt, amit mások: „az én gyermekem.” A gyermek járjon a maga útján. De ép ezért szeretnék megtartani önmagadnak, az életnek, Hilda, az életnek. Csak ennyit mondj: „helytelen volt.” Úgy, mint Tibor.

– Az «*hazugs*» hazudott – szólt a lány, ki nem tudta, hogy Tibor mit árult el, melyik titkot.

– Tehát az egész nem igaz?

– Nem igaz. «– *szólt a leány, nem*»

– Te hazudsz – mondta Novák, nagyon erélyesen.

Az apa, bár belül ideges volt s csodálkozása ennyi konokság, észszerűtlenség láttán nőttön-nőtt, nem vesztette el türelmét, inkább az izgatta, hogy leánya nem szégyellte folytonos ^é<ellenmondását és> ^v<ellenmondását, hogy> még mindig nem ^é<vonult> ^v<vonul> vissza.

^é<Fölkapott [!]> ^m<Fölkapta> ^v<Fölkapott [!]> az íróasztalról a papírnehezéket, egy üveggolyót, mely súlyos márvány-alapon nyugodott, a lámpa alá tette, hogy leánya is jól lássa és abban «*az*» az oktató, világos modorban, melyben a kísérleti természettant szokta előadni, még mindig mérsékelve magát, érvelni próbált:

– Nézd ezt a ^é<papírnehezéket – *s úgy tette le az íróasztalra, hogy az porzott.*> ^v<papírnehezéket.> Most itt van. Bizonyos, hogy itt van, mert látom, tapintom. Hiába állítod, hogy nincs itt, mert itt van és mikor nincs itt, hiába állítod, hogy itt van, mert akkor «*itt van*» nincs «*add*» itt. Az igazság az kézzelfogható, mint a valóság. A hazugság az puha, szétfolyó, mint az álom. Igen: az igazság – az van, a hazugság – az nincs. Az igazság az létezik, arról érzékszerveink megbízható

nem vagy az enyém. A gyermek nem a szülőé. Minden gyermek az Istené³¹ – kijavította magát –,³² az életé, minden gyermek önmagáé. Én sohase mondtam azt, amit mások: „Az én gyermekem”.³³ A gyermek járjon a maga útján. De épp ezért szeretnék megtartani önmagadnak, az életnek, Hilda, az életnek. Csak ennyit mondj: „Helytelen volt”.³⁴ Úgy, mint Tibor.

– Az hazudott,³⁵ – szölt a leány,³⁶ ki nem tudta, hogy Tibor mit árult el, melyik titkot.

– Tehát az egész nem igaz?

– Nem igaz.

– Te hazudsz – mondta Novák, nagyon erélyesen.

Az apa, bár belül ideges volt s csodálkozása ennyi konokság, észszerűtlenség láttán nőttön-nőtt, nem vesztette el türelmét, inkább az izgatta, hogy leánya nem szégyellte folytonos ellenmondását, hogy még mindig nem vonul vissza.

Fölkapta³⁷ az íróasztalról a papírnehezéket, egy üveggolyót, mely súlyos márványalapon nyugodott, a lámpa alá tette, hogy leánya is jól lássa és abban az oktató, világos modorban, melyben a kísérleti természettant szokta előadni, még mindig mérsékelve magát³⁸ érvelni próbált:

– Nézd ezt a papírnehezéket. Most itt van. Bizonyos, hogy itt van, mert látom, tapintom. Hiába állítod, hogy nincs itt, mert itt van és mikor nincs itt, hiába állítod, hogy itt van, mert akkor nincs itt. Az igazság az kézzelfogható, mint a valóság. A hazugság az puha, szétfolyó, mint az álom. Igen: az igazság – az³⁹ van, a hazugság az

³¹ [PH, AS1:] Istené,

³² [K, PH, AS1:] magát –

³³ [K, PH, AS1:] „az én gyermekem.”

³⁴ [K, PH, AS1:] „helytelen volt.”

³⁵ [K, :] hazudott

³⁶ [K, PH, AS1:] lány,

³⁷ [K, :] Fölkapott [!]

³⁸ [K, :] magát,

³⁹ [PH, AS1, AS2:] igazság az [sh., emendálva K alapján]

vallomása által értesülünk, szemünk, fülünk útján s aki «*ellenkezik*» le akarja ezt tagadni, az «*ellen*» ellenkezik a többség józan észleletével, az őrült, azt tébolydába csukják – erre megállt, mert érezte, hogy kiméletlen – azt, Hilda, egyszerűen kinevetik. Én láttam és hallottam mindent. ^é_i<Te azt mondog, hogy nem igaz. Vagy> ^m_i<Vagy> ^v_i<Te azt mondog, hogy nem igaz. Vagy> én hazudom. Vagy te. ^é_i<Vagy nekem van igazam. Vagy Neked. Vagy> ^v_i<Vagy> én vagyok kötnivaló őrült – megint nem folytatta. ^é_i<Szóval, lásd be, nevetséges vagy.> ^m_i<Tehát, lásd be, nevetséges vagy – s már levágta az íróasztalra a papirnehezéket, hogy az megrezzent.> ^v_i<Tehát, lásd be, nevetséges vagy – s úgy vágta oda a papirnehezéket, hogy az íróasztal megrezzent.>

Novák sejtette, hogy kemény munkája lesz, «*de*» de erre ^é_i<megsem> ^v_e<nem> volt elkészülve. ^é_i<Hiszen az> ^v_e<Az> előbb azzal a ^é_i<másikkal> ^v_e<másikkal,> a fiúval oly gyorsan és könnyen ^é_i<végzett s> ^v_e<végzett,> minden szava egy-egy húrt pendített meg lelkében. Itt ^é_i<pedig minden jóindulat hiába.> ^v_e<minden jóindulat céltalan.> De azért tovább prédikált:

– Sohase hazudj. A hazugság az egyetlen bűn – hányszor mondta ezt – minden bűn szülőanyja. A hazug embert – ez is kedves szavajárása volt – hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát.

Hilda ezzel a bölcseséggel már torkig ^é_i<volt és egy megvető mosoly szaladt át [«...» csinos arcán.> ^v_e<volt. Megvető mosolyra biggyedt a szája.>

Novák ^é_i<ezen fölháborodott.> ^m_i<fölháborodott.> ^v_e<ezen fölháborodott.> És mint aki összevissza cselekszik, ^é_i<[«...» helyest, helytelent, hol szelíd, hol durva, egyszerre rákiabált:> ^v_e<helyest, helytelent, egyszerre kiabált:>

– Te cigarettáztál.

– Nem.

– De igen. Mért hazudsz? Lehellj rám.

Hilda rálehell.

^é_i<De hiába> ^v_i<Hiába> evett narancshéját, lehelletén átütött a ^é_i<«szag» dohányszag.> ^m_i<dohányfüst.> ^v_e<dohányszag.>

– Persze, hogy cigarettáztál. ^é_i<Mindig hazudsz. Honnan> ^v_i<Honnan> kaptad a cigarettát?

– nincs.⁴⁰ Az igazság az létezik, arról érzékszerveink megbízható vallomása által értesülünk, szemünk, fülünk útján⁴¹ s aki le akarja ezt tagadni, az ellenkezik a többség józan észleletével, az őrült, azt tébolydába csukják – erre megállt, mert érezte, hogy kíméletlen –,⁴² azt, Hilda, egyszerűen kinevetik. Én láttam és hallottam mindent. Te azt mondd, hogy nem igaz. Vagy én hazudom. Vagy te. Vagy én vagyok kötnivaló őrült – megint nem folytatta. – Tehát,⁴³ lásd be, neveléses vagy – s úgy vágta oda a papírnehezéket, hogy az íróasztal megrezsent.

Novák sejtette, hogy kemény munkája lesz, de erre nem volt elkészülve. Az előbb azzal a másikkal, a fiúval oly gyorsan és könnyen végzett, minden szava egy-egy húrt pendített meg lelkében. Itt minden jóindulat céltalan. De azért tovább prédikált:

– Sohase hazudj. A hazugság az egyetlen bűn – hányszor mondta ezt –,⁴⁴ minden bűn szülőanyja. A hazug embert – ez is kedves szavajárása volt – hamarabb utoléri, mint a sánta kutyat.

Hilda ezzel a bölcsességgel már torkig volt. Megvető mosolyra biggyedt a szája.

Novák ezen fölháborodott. És mint aki összevissza cselekszik⁴⁵ helyest, helytelent, egyszerre⁴⁶ kiabált:

– Te cigarettáztál.

– Nem.

– De igen. Mért hazudsz? Lehelj rám.

Hilda rálehelte.⁴⁷

Hiába evett narancshéjat,⁴⁸ leheletén átütött a dohányszag.

– Persze, hogy cigarettáztál. Honnan kaptad a cigarettát?

⁴⁰ [PH:] nincs [!]

⁴¹ [PH, AS1:] útján,

⁴² [K., PH, AS1:] kíméletlen –

⁴³ [K,] folytatta. Tehát,

⁴⁴ [K., PH, AS1:] ezt –

⁴⁵ [K,] cselekszik,

⁴⁶ [PH:] helytelent, s egyszerre

⁴⁷ [PH:] ráhellte. [!]

⁴⁸ [K,] narancshéjat,

– Sehonnan.

– Loptad.

Most az arcára pillantott:

– És milyen piros vagy. Neked lázad van.

– Nincs.

– ^é<Mérted magad?> ^v<Mérd meg magad.>

– Már mértem.

^é<Csuklóját elkapta [...], [...] szoritotta,> ^v<Novák elkapta csuklóját,> olvasni próbálta ^é<az érlökést> ^v<érlökését.>

– Az lehetetlen. Legalább százhusz. Mindig hazudsz.

Hilda lehajtott fejét. Novák most közel hajolt ^é<arcához és> ^v<arcához. És> megrémült.

– Ahá. Megint ki vagy pingálva. Az arcod. A szájad. Szégyeld magad. Takarodj a ^é<szobádba, mosd le magad> ^v<a [!] szemem előtt, mosd le> azonnal, aztán jelentkezz nálam. Vagy nem. Ne menj. Itt maradsz. Mindaddig, míg mindent be nem vallasz, nem eresztelek el.

Hilda ^é<azt> ^v<ismét azt> hitte, hogy arról van szó.

– Esküszöm – kiáltott.

– Ne káromold az Istent.

– Az anyám sírjára – sípitotta [!] a lány s folytatni is akarta.

De apja hirtelen feléje ^é<ugrott> ^v<rontott> és hogy elnémitsa gyalázkodó ajkait, melyekkel hamisan akart esküdni, baljával – mert az közelebb esett – visszakézből, elég keményen, szájon verte.

Hilda nem vette föl. ^é<Leült. Ajkain> ^v<Ajkain> érezte apja keze-csontját. Kissé égett a szája s nyalogatta nyelvével.

Novák lefelé sétált, ^é<magában dohogva:> ^v<dohogva:>

– Hallatlan. Meggyaláznád azt is, ami a legszentebb. Hallgass, ^é<hallgass.> ^v<hallgass – tiltakozott, fölemelve két karját.>

A lány hallgatott. Mindaketten hallgattak.

– Sehonnan.

– Loptad.

Most az arcára pillantott:

– És milyen piros vagy. Neked lázad van.

– Nincs.

– Mérd meg magad.

– Már mértem.

Novák elkapta csuklóját, olvasni próbálta érlökését.

– Az lehetetlen. Legalább százhusz. Mindig hazudsz.

Hilda lehajtotta fejét. Novák most közel hajolt arcához. És meg-rémült.

– Ahá. Megint ki vagy pingálva. Az arcod. A szájad. Szégyellsd magad. Takarodj a⁴⁹ szemem elől, mosd le azonnal, aztán jelentkezz nálam. Vagy nem. Ne menj. Itt maradsz. Mindaddig, míg mindent be nem vallasz, nem eresztelek el.

Hilda ismét azt hitte, hogy arról van szó.

– Esküszöm!⁵⁰ – kiáltott.

– Ne káromold az Istent.

– Az anyám sírjára!⁵¹ – sipította a leány⁵² s folytatni is akarta.

De apja hirtelen feléje rontott és hogy elnémítsa gyalázkodó ajkait, melyekkel hamisan akart esküdni, baljával – mert az közelebb esett – visszakézből, elég keményen, szájon verte.

Hilda nem vette föl. Ajkain érezte apja keze csontját. Kissé égett a szája s nyalogatta nyelvével.

Novák le-föl sétált, dohogva:

– Hallatlan. Meggyaláznád azt is, ami a legszentebb. Hallgass, hallgass – tiltakozott, fölemelve két karját.

A leány⁵³ hallgatott. Mind a ketten hallgattak.

⁴⁹ [K, :] Takarodj a a [!]

⁵⁰ [K, PH, AS1:] Esküszöm

⁵¹ [K, PH:] sírjára [AS1:] sírjára

⁵² [K, PH, AS1:] lány

⁵³ [K, PH, AS1:] lány

Novák kimerült ebben a meddő körfutásban, mely «[... ...]» mindig egy pontra tért vissza. Gondolatai, máskor oly rendezett, tiszta gondolatai összegubancolódtak, mint hosszú, női hajszálak s nem tudta kibogozni őket. Maga sem értette, mit akar már, halálos fáradtság borult elméjére. Férfi-esze, férfi-logikája csődöt mondott. Úgy ^ε_ε<rémllett> ^v_ε<rémllett,> egy szörnyel bírkozik, [!] mely erősebb ^ε_ε<nála, kijátssza,> ^v_ε<nála s kijátssza őt,> elsiklik újjai közül. Hilda nyugodtan fordította feléje «kis» kis, ^ε_ε<Minósz [?] fejét.> ^v_ε<csinos fejét.> De most apját hagyta el a béketűrés, egyszerre kijött a sodrából.

– Majd én rendet teremtek itt – ordította indulatosan. Mától fogva másképp beszélünk. Ki nem mozdulsz ^ε_ε<a szobából.> ^v_ε<a házból.> Ha pedig engedetlenkedsz, akkor szobaáristomot kapsz, mint a taknyosok. Letérdepeltetlek, kukoricára. Koplaltatlak. Vége a spiritizmusnak. Hol az a fene asztal? «Feltu» «Kidobom» Feltüzelem, kidobom, azt is meg a Flóri nénit is. ^ε_ε<És> ^v_ε<- «énekelte» dalolta a nevét, mint Hilda – Flóri nénit is. És> vége az örökös nyalánkságnak. Mi ez itt?

^ε_ε<A köténye> ^m_ε<Köténye> ^v_ε<A köténye> zsebéhez kapott és a narancsot kiemelte.

– Ne bánts engem – rikoltott Hilda fenyegetően – ne nyúlj hozzám.

– Mocsok – szólt Novák undorodva, amint a levedző narancsot a földhöz vágta.

– Segítség – visitott Hilda – segítség – mintha gyilkolnák.

– «Föle» Hallgass, mert fölébresztetted a házat.

A lány ^ε_ε<azonban tovább> ^v_ε<tovább> kiabált. Gergely ezt már ismerte, «nem túlságosan ijedt meg,» tudta, hogy ilyenkor a ^ε_ε<kis-asszony> ^v_ε<tanár-kisasszony> bomlik. Nem túlságosan ijedt ^ε_ε<meg.> ^v_ε<meg a patáliától.>

Novák kimerült ebben a meddő körfutásban, mely mindig egy pontra tért vissza. Gondolatai, máskor oly rendezett, tiszta gondolatai összegubancolódtak, mint hosszú, női hajszálak s nem tudta kibogozni őket. Maga sem értette, mit akar már, halálos fáradság⁵⁴ borult elméjére. Férfiesze, férfigikája csődöt mondott. Úgy rémlett, hogy egy⁵⁵ szörnnyel birkózik, mely erősebb nála s kijátssza őt, elsiklik ujjai közül. Hilda nyugodtan fordította feléje kis, csinos fejét. De most apját hagyta el a béketúrás, egyszerre kijött a sodrából.

– Majd én rendet teremtek itt – ordította indulatosan. – Mától⁵⁶ fogva másképp beszélünk. Ki nem mozdulsz a házból. Ha pedig engedetlenkedsz, akkor szobaáristomot kapsz, mint a taknyosok. Letérdepeltetlek, kukoricára. Koplaltatlak. Vége a spiritizmusnak. Hol az a fene asztal? Feltüzelem, kidobom, azt is,⁵⁷ meg a Flóri nénit is⁵⁸ – dalolta a nevét, mint Hilda,⁵⁹ – Flóri nénit is. És vége az örökös nyalánkságnak. Mi ez itt?

A köténye zsebéhez kapott és a narancsot kiemelte.

– Ne bánts engem⁶⁰ – rikoltott Hilda fenyegetően – ne nyúlj hozzám.

– Mocsok – szólt Novák undorodva, amint a levedző narancsot a földhöz vágta.

– Segítség⁶¹ – visított Hilda –,⁶² segítség – mintha gyilkolnák.

– Hallgass, mert fölébreszted a házat.

A leány⁶³ tovább kiabált. Gergely ezt már ismerte, tudta, hogy ilyenkor a tanárkisasszony bomlik. Nem túlságosan ijedt meg a patáliától.

⁵⁴ [K_v:] fáradság

⁵⁵ [K_v, PH:] rémlett, egy

⁵⁶ [K_v, PH, AS1:] indulatosan. Mától

⁵⁷ [K_v:] is

⁵⁸ [K_v:] is.

⁵⁹ [K_v, PH, AS1:] Hilda

⁶⁰ [PH, AS1:] engem,

⁶¹ [PH, AS1:] Segítség,

⁶² [K_v, PH, AS1:] Hilda –

⁶³ [K_v, PH, AS1:] lány

Novák azonban ^ε*<megijedt, feléje>* ^v*<megijedt. Feléje>* lépett, hogy elnémitsa. Hilda most villám-gyors mozdulattal az íróasztalhoz ^ε*<rohant, ugrott>* ^v*<«ugrott» ugrott>* kezébe kapta az ott nyitva-álló körzöt s egyik hegyét egyenesen szívének irányította, mintha magába akarná döfni.

Apja utána szaladt. ^ε*<Szerencsésen megragadta a körzöt, kitépte kezéből>* ^m*<Még megragadhatta a körzöt>* ^v*<Még megragadhatta a körzöt, kicsavarta kezéből>* egy sarokba hajította. A körző érce pengett.

Az izgalomtól mindketten elsápadtak. Novákkal kerengett a világ. Leánya egy székre ^ε*<rogyott. Sírt>* ^v*<alélt>*

– Olyan szerencsétlen vagyok – zokogta.

– Szerencsétlen vagy hát – korholta ^ε*<az apja, csitítva>* ^v*<apja>* – mert szerencsétlenné teszed magad. Te vagy az oka. Szerencsétlen. Én is «*az vagyok*» szerencsétlen vagyok, elhiheted. Engem is eléggé megvert az Isten. Te veled. Megvert engem «*az*» engem [!] is az Isten...

A lány könnyei «*omoltak*.» omoltak, folyt a lelki nagymosás, anélkül hogy megváltozott volna furcsa, áthatolhatatlan arca. ^ε*<Novák nézte>* ^v*<Novák figyelte>* Mennyire másképp sirt a fiú a kertben, ki a sirással mindent ^ε*<leöblögetett>* ^v*<lemosott>* Itt csak a fényes szemeket látta, melyek üveggolyókként meredtek rá, a vizet, a sós vizet, mely lefolyik ^ε*<egy csatornán «valahova»>* ^v*<az állán>* Füle is csak egy üres tölcsérnek tetszett, melybe behullanak szavai, aztán kipotyognak belőle, valahová, a jó Isten tudja, hogy hová. Nem is beszélt többet.

Hilda megtörölte száját parfümös-piszkos zsebkendőjével. Panaszosan, jajgatva szólalt meg:

– Apus, adj férjhez.

– Jó – válaszolta, mint aki nem gondol arra, amit mond – majd férjhez adlak. Most feküdj le.

A lány bement, levetkőzött, hasra feküdt az ágyban s felkönyökölve, két fülét befogva olvasni kezdett egy könyvet, a végén.

Novák azonban megijedt. Feléje lépett, hogy elnémítsa. Hilda most villámgyors mozdulattal az íróasztalhoz ugrott, kezébe kapta az ott nyitva-álló körzöt s egyik hegyét egyenesen szívének irányította, mintha magába akarná döfni.

Apja utána szaladt.⁶⁴ Még megragadhatta a körzöt, kicsavarta kezéből, egy sarokba hajította. A körző érce pengett.

Az izgalomtól mindketten elsápadtak. Novákkal kerengett a világ. Leánya egy székre alélt.

– Olyan szerencsétlen vagyok – zokogta.

– Szerencsétlen vagy hát – korholta apja, – mert szerencsétlenné teszed magad. Te vagy az oka. Szerencsétlen. Én is szerencsétlen vagyok, elhiheted. Engem is eléggé megvert az Isten. Teveled. Megvert engem⁶⁵ is az Isten...

A leány⁶⁶ könnyei omoltak, folyt a lelki nagymosás, anélkül,⁶⁷ hogy megváltozott volna furcsa, áthatolhatatlan arca. Novák figyelte. Mennyire másképp sírt a fiú a kertben, ki a sírással mindent lemosott. Itt csak a fényes szemeket látta, melyek üveggolyóként meredtek rá, a vizet, a sós vizet, mely lefolyik az állán. Füle is csak egy üres tölcsernek tetszett, melybe behullanak szavai, aztán kipotyognak belőle, valahová, a jó Isten tudja, hogy hová. Nem is beszélt többet.

Hilda megtörölte száját parfümös-piszkos zsebkendőjével. Panszosan, jajgatva szólalt meg:

– Apus, adj férjhez.

– Jó – válaszolta, mint aki nem gondol arra, amit mond – majd férjhez adlak. Most feküdj le.

A leány⁶⁸ bement, levetkőzött, hasra feküdt az ágyban s felkőnyökölve, két fülét befogva olvasni kezdett egy könyvet, a végén.

⁶⁴ [PH:] szalad.

⁶⁵ [K, :] Megvert engem engem [!]

⁶⁶ [K, PH, AS1:] lány

⁶⁷ [K, :] anélkül

⁶⁸ [K, :] lány

ϵ <Novák> m <X. [úb] Novák> m <Novák> v <X.

Novák> kellemetlen érzéssel állt a szalonban. Hogy így elragadtatta magát s testi fenytékhez is nyúlt, az kimondhatatlan «szégyent» szégyennel töltötte meg. Maga vetette meg leginkább az elévült paedagogusok ϵ <kaszárnya hangját, káplármodorát. Most vesztette el először a fejét.> m <káplármodorát.> v <kaszárnya-hangját, káplármodorát.> Eddig leányát ϵ <sohasem büntette leányát [!]> v <nem büntette> haraggal s ha szigorú is ϵ <volt,> v <volt hozzá,> megőrizte méltóságát. Az önvád bántotta, hirtelensége miatt. ϵ <[úb] Hilda az éjszaka nem aludt, hajnalban hányt. Arca beesett, szeme alatt szarkalábak sötétlettek. [úb] Reggel korán «benyitott» benyitott hozzá az apja. Láta, hogy rossz színben van.[úb] Tekintete a felesége> v <[úb]

Tekintete feleségének> képére esett, ϵ <mintha tanácsot kérne> v <tanácsot kérve> a halott hitvestől, mi tévő legyen. ϵ <Ez a kép> m <Ez a nő> m <Ez a kép> v <[b]

Ez a kép> azonban ϵ <sohase nézett a> v <most sem nézett> ϵ <szemébe, most is más, tilosabb, érdekesebb tájakra tekintett és úgy> m <szemébe, más, tilosabb, érdekesebb tájakra tekintett, úgy> m <szemébe. Úgy> v <«szemébe, most is más,» szemébe. Más, tilosabb, érdekesebb tájakra tekintett. Úgy> látszott, hogy rab az aranykeretek között és ϵ <kifelé vágyakozik, még mindig,> v <még mindig kifelé vágyakozik> ebből a polgári otthonból.

Hilda ϵ <az éjszaka> v <ezen az éjszakán> rosszul lett. Arca beesett, szeme alatt szarkalábak sötétedtek.

Reggel korán benyitott hozzá az apja. Láta, hogy «rossz» «igen» rossz színben van. ϵ <De ez> v <Ez> nem lepte meg. Leánya pár óra alatt lesoványodott, megkövéredett, ϵ <«egyetlen» szinte az akarátára, egy> v <egy> lelkirázkódtatás hatása alatt úgy változtatta külsejét, mint más a ruháját. Mégis megkérdezte tőle, hogy jobban van-e. Hilda nem szólt.

Hiábavaló volt ϵ <«ön» jósága,> v <tehát jósága,> önfeláldozása s a neveléstudomány ezer és ezer eszköze, mellyel éveken át kezelni akarta. ϵ <Arra gondolt, hogy talán> v <Talán> nem is «sz» lenne szabad ő neki nevelni ezt a lányt, ki egészen sajátos, egyéni ϵ <eset.

X.

Novák kellemetlen érzéssel állt a szalonban. Hogy így elragadtatta magát s testi fenyítékhez is nyúlt, az kimondhatatlan szégyennel töltötte meg. Maga vetette meg leginkább az elévült pedagógusok¹ kaszáryahangját, káplármodorát. Eddig leányát nem büntette haraggal s ha szigorú is volt hozzá, megőrizte méltóságát. Az önvád bántotta, hirtelensége miatt.

Tekintete feleségének képére esett, tanácsot kérve a halott hitvestől, hogy mitévő legyen.²

Ez a kép azonban most se³ nézett szemébe, más, érdekesebb⁴ tájakra tekintett. Úgy látszott, hogy rab a keret aranylécei között⁵ és még mindig kifelé vágyakozik ebből a polgári otthonból.

Hilda ezen az éjszakán rosszul lett, hányt. Arca⁶ beesett, szeme alatt szarkalábak sötétedtek.

Reggel korán benyitott hozzá az apja. Láta, hogy rossz színben van. Ez nem lepte meg. Leánya pár óra alatt lesoványodott, megkövéredett, egy lelki rázkódtatás hatása alatt úgy változtatta külsejét, mint más a ruháját. Mégis megkérdezte tőle, hogy jobban van-e. Hilda nem szólt.

Hiábavaló volt tehát jósága, önfeláldozása s a neveléstudomány ezer és ezer eszköze, mellyel éveken át kezelni akarta. Talán nem is volna⁷ szabad őneki nevelni ezt a leányt,⁸ ki egészen sajátos, egyéni jelenség. Maguk a híres orvostanárok se⁹ gyógyítják gyermeküket,

¹ [K,:] paedagogusok

² [K,:] hitvestől, mi tévő legyen. [PH:] hitvestől, hogy mi tévő legyen.

³ [K,, PH, AS1:] sem

⁴ [K,, PH:] szemébe. Más, tilosabb, érdekesebb [AS1:] szemébe, más, tilosabb, érdekesebb

⁵ [K,, PH, AS1:] rab az aranykeretek között

⁶ [K,:] lett. Arca

⁷ [K,, PH, AS1:] lenne

⁸ [K,:] lányt,

⁹ [K,, PH, AS1:] sem

Hiszen maguk «az orvosok,» maguk [!]> ^m_i<eset. Maguk maguk [!]> ^v_c<jelenség. Maguk> a híres orvostanárok sem gyógyítják gyermeküket, s mihielyt bonyolultabb betegségről van szó, kartársukra bizzák, mert attól félnek, hogy ép a szeretet folytán elvesztik tárgyilagosságukat. Nem így ^e_i<van ő nála> ^v_c<van-e itt> is? De kihez forduljon? Milyen nevelőt hívjon ide, milyen tudóst? ^e_i<Jozefint vénskatulyának hívta> ^m_i<Jozefint a lány vénskatulyának nevezte> ^v_c<Pepikét a lány vénskatulyának nevezte> és ^e_i<megvetette. Intézetbe> ^m_i<megvetette, intézetbe> ^v_c<megvetette. Intézetbe> nem ^e_i<akar menni. Végül arra az eredményre> ^v_c<akart menni. Arra a meggyőződésre> jutott, mint ilyenkor rendesen, hogy a baj ^e_i<itt mélyebben> ^v_c<mélyebben> fészkel, a nevelő már ^e_i<tehetetlen [...] , csak az orvos segíthet, kívül ugyan untilig> ^v_c<tehetetlen, csak orvos segíthet. Vele ugyan szintén> kísérletezett a multban, ^e_i<[...] eredménytelenül,> ^v_c<eredménytelenül,> úgy hogy már régóta nem is kérte. ^e_i<Most> ^v_c<[b]

Most mégis> elküldetett érte.

Barabás doktor törzsorvosi aranygallérja ^e_i<csillogott> ^v_c<megcsillant> a napfényben. ^e_i<Kaszárnyából> ^m_i<A helyőrségi kórházból> ^m_i<A kaszárnyából> ^v_c<A helyőrségi kórházból> jött, hol ^e_i<bakákat> ^v_i<ujjoncokat> vizitált. ^e_i<Künn a helyőrségi kórházban teljesített szolgálatot, a gimnáziumban a növendékeket vizsgálta, az egészségtant tanította.> ^m_i<A gimnáziumban a növendékeket vizsgálta, az egészségtant tanította, mint iskolaorvos.> ^m_i<Künn a helyőrségi kórházban teljesített szolgálatot, a gimnáziumban a növendékeket vizsgálta, az egészségtant tanította, mint iskolaorvos.> ^v_c<Itt teljesített szolgálatot s a gimnáziumban az egészségtant tanította, mint iskolaorvos.> Szikár, csontos ember volt, «képzett,» jóindulatú, ^e_i<képzett és közészerű.> ^m_i<közészerű.> ^m_i<«kép» képzett, közészerű.> ^v_c<képzett és közészerű.>

Hivatalosan, de az orvos nyájasságával ^e_i<lépett be, köszöntötte> ^v_c<köszöntötte> a beteget. Az, mintha levegő lenne, meg se ^e_i<látta, fumigálta.> ^v_c<látta.>

Hilda nevetségesnek tartotta ezt a derék embert. Kezének jófodorszaga [!] volt, fejének pedig „kutyaszaga”. Ezt akkor állapította meg, mikor kislánykorában mellére hajolva hallgatta szívverését egy

mihelyt¹⁰ bonyolultabb betegségről van szó, kartársukra bízzák, mert attól félnek, hogy épp a szeretet folytán elvesztik tárgyilagoságukat. Nem így van-e itt is? De kihez forduljon? Milyen nevelőt hívjon ide, milyen tudóst? Pepikét a leány¹¹ vénskatulyának nevezte és megvetette, intézetbe¹² nem akart¹³ menni. Arra a meggyőződésre jutott, mint ilyenkor rendszeren, hogy a baj mélyebben fészkel, a nevelő már tehetetlen, csak orvos segíthet. Vele ugyan szintén eredménytelenül kísérletezett a múltban, úgyhogy már¹⁴ régóta nem is kérte.

Most megint elküldött érte.¹⁵

Barabás doktor törzsorvosi aranygallérja megcsillant a napfényben. A helyőrségi kórházból jött, hol újoncokat vizitált. Itt teljesített szolgálatot s a gimnáziumban az egészségtant tanította, mint iskolaorvos. Szikár,¹⁶ csontos ember volt, jóindulatú, képzett és középserű.

Hivatalosan, de az orvos nyájasságával köszöntötte a beteget. Az, mintha levegő volna,¹⁷ meg se látta.

Hilda nevelésésnek tartotta ezt a derék embert. Kezének jodoformszaga¹⁸ volt, fejének pedig „kutyaszaga”.¹⁹ Ezt akkor állapította meg róla, mikor²⁰ kisleánykorában²¹ mellére hajolva hallgatta szívverését egy hideg gumicsövön. Igen éles szaglással rendelkezett.

¹⁰ [K,.] gyermeküket, s mihelyt

¹¹ [K, PH, AS1:] lány

¹² [K, PH:] megvetette. Intézetbe

¹³ [AS2:] nem nem akart [sh. két lap határán]

¹⁴ [K, PH:] szintén kísérletezett a múltban, eredménytelenül, úgy hogy már [AS1:] szintén eredménytelenül kísérletezett a múltban, úgy hogy már

¹⁵ [K, PH, AS1:] Most mégis elküldetett érte.

¹⁶ [PH, AS1:] Szikár

¹⁷ [K, PH, AS1:] lenne,

¹⁸ [K,.] jófodormszaga [!] [PH:] jofodormszaga [!]

¹⁹ [PH:] „kutyaszaga.”

²⁰ [K, PH:] meg, mikor

²¹ [K, PH, AS1:] kisleánykorában

hideg gümicsövön. Igen éles szaglással rendelkezett. Mikor apja a másík, «*a világos*» sötétebb barna, bolyhos ruháját hordta, nem birt közelébe maradni s mihelyt elment hazulról, kiszellőzött.

^é_i<Barabás rázta a> ^m_i<[...] rázta a> ^m_i<Barabás rázta a> ^v_e<Barabás rázta> fejét. ^é_i<Hilda duzzogva a «fal felé» falnak fordult. Nem engedte, hogy paplanához érjen.> ^v_e<A lány nem engedte, hogy paplanához érjen, duzzogva a falnak fordult.>

A két férfi, ^é_i<ki az ágya szélén ült,> ^v_e<az orvos és paedagogus,> egymásra nézett. [K_c] Barabás, kitől reszkettek a ^é_i<katonák, tanácstalannak látszott. De az orvos csitította a paedagogust.> ^m_i<szimuláns bakák, szintén tanácstalannak látszott. Mégis ez csitította a paedagogust.> ^m_i<szimuláns bakák, szintén tanácstalannak látszott. Mégis a doktor csitította az apát.> ^v_e<szimuláns bakák, tanácstalannak látszott. A doktor csitította az apát.>

Várákoztak.

[K_i] Csakhogy a várakozást nem a leány unta meg.

– Hildácska – szólt Barabás ^é_i<mély basszus-hangján> ^v_e<recsegő hangján> – ne legyen oly rossz kislány, Hildácska.

Erre ^é_i<a szóra a buta becézésre, mely mindig ellenállhatatlan> ^v_e<a buta becézésre, mely mindig> csiklandó nevetőingert keltett benne, föl kacagott.

– Hála a papnak – mondta Barabás – csakhogy már így vagyunk. ^é_i<Felőlni> ^v_e<Felőlni> szépen.

A lány ^é_i<felült.> ^v_e<fölült.>

Az orvos nem mérte meg «*kis páciensét*». Ismerte kis páciensét, hogy az ^é_i<annyi> ^v_e<akármikor annyi> lázat tud termelni, amennyit akar s nála a hőmérséklet nem irányadó. Szeme alól lehúzta a bőrt. És nem ezt a gyönyörű szemet bámulta, hanem a halovány szemhúst.

– Vérszegény – szólt – majd egy kis vasat kap.

Mindig vasat kapott, arzént, tinctura valerianát, a hisztériája ellen.

Valahányszor²² apja a másik, sötétebb barna, bolyhos ruháját hordta, nem bírta közelében²³ maradni s mihelyt elment hazulról, kiszellőzött.

Barabás rázta fejét. A lány nem engedte,²⁴ hogy paplanához érjen, duzzogva a falnak fordult.

A két férfi, az orvos és pedagógus²⁵ egymásra nézett. Barabás, kitől reszkettek a szimuláns bakák, tanácstalannak látszott. A doktor csitította az apát.

Várákoztak.

Csakhogy a várakozást nem a leány unta meg.

– Hildácska – szólt Barabás recsegő hangján,²⁶ – ne legyen olyan²⁷ rossz kislány, Hildácska.

Erre a buta becézésre, mely mindig csiklandó nevetőingert keltett benne, fölkacagott.

– Hála a papnak,²⁸ – mondta Barabás – csakhogy már így vagyunk. Fölülni szépen.

A leány²⁹ fölült.

Az orvos nem mérte meg: ismerte³⁰ kis páciensét, hogy az akár-mikor annyi lázat tud termelni, amennyit akar s nála a hőmérséklet nem irányadó. Szeme alól azonban lehúzta³¹ a bőrt. És nem ezt a gyönyörű szemet bámulta, hanem a halovány szemhúst.

– Vérszegény,³² – szólt – majd egy kis vasat kap.

Mindig vasat kapott, arzént, tinctura valerianát, a hisztériája ellen.

²² [K., PH:] Mikor

²³ [K, :] közelébe

²⁴ [PH, AS1, AS2:] engedte [sh., emendálva K alapján]

²⁵ [K, :] paedagogus,

²⁶ [K, :] hangján

²⁷ [K., PH, AS1:] oly

²⁸ [K, :] papnak

²⁹ [K., PH, AS1:] lány

³⁰ [K., PH:] meg. Ismerte

³¹ [K., PH:] alól lehúzta

³² [K, :] Vérszegény

– Kiölteni a nyelvecskét.

Hilda ^é<nyújtotta «piros, formás»> ^v<kinyújtotta> nyelvét, mely külön élelet élt szája rozsás [!] barlangjában, mint egy kis, forró állatka. Hegye reszketett.

– Neuraszténia – mondta Barabás. – «Nem evett valamit?» Nem rontotta el a gyomrát? Nem evett valamit? Zöld gyümölcsöt? Rendesen kell élnie.

Nováknak az orvos távozása után az volt legfőbb gondja, hogy az ügyet valahogy elsimítsa. Ő fogja kérésre a dolgot. Hilda ^é<hosszú könnyörgésére felöltözködött.> ^v<felöltözködött.> Apja „lelkére beszélt”.

^é<«Órákig» Sokáig> ^v<Hosszasan> beszélt lelkére.

Mint mindenki, ki valami mesterséggel foglalkozik, eleinte ^é<gépiesen> ^v<elfásultan> teljesítette tanári munkáját frázisokat is alkalmazva, de lassanként belemelegedett, minden erejét, ékesszólását összeszedte, hogy jobb belátásra birja leányát s oly szép szavakat lelt, mint még soha. Nem dorgálta többé, csak meg akarta vele értetni ^é<a helyzetet.> ^m<hibáját> ^v<a hibáját.> Mindnyájan hibásak, gyarlók vagyunk. Nem szép-e az élet? ^é<Fölkelni> ^v<Fölkelni,> reggel korán, dolgozni, lepihenni. Az öröm se tilos. Dehogy. Aztán még az idén férjhez mehet.

Hilda tiltakozott:

– Nem akarok férjhez menni.

– Tegnap azt mondtad.

– Nem. Nem megyek férjhez. Itt maradok veled.

– Helyes, kislányom – folytatta Novák. Akkor itt maradsz, apussal. Egy évig, két évig. Ameddig ^é<akarsz.> ^m<kivánsz. [?]> ^v<akarsz.> Jó?

– Jó.

Novák örült ennek a szépségflastromnak, mely a sebet eltakarta. Délután órája volt. «Nyuga» Nyugalmat óhajtott, ^é<hogy dolgozni tudjon.> ^m<dolgozni.> ^v<«hogy» hogy dolgozni tudjon.> És hogy a

– Kiölteni a nyelvecskét.

Hilda kinyújtotta nyelvét, mely külön életet élt szája rózsás barlangjában, mint egy kis, forró állatka. Hegye reszketett.

– Neuraszténia – mondta Barabás. – Nem rontotta el a gyomrát? Nem evett valamit? Zöld gyümölcsöt?³³ Rendesen kell táplálkoznia.³⁴

Nováknak az orvos távozása után az volt legfőbb gondja, hogy az ügyet valahogy elsimítsa. Ő fogja kérésre a dolgot. Hilda felöltözködött. Apja a „lelkére³⁵ beszélt”.

Hosszasan beszélt a lelkére.³⁶

Mint mindenki, ki valami mesterséggel foglalkozik, eleinte fásultan³⁷ teljesítette nevelői³⁸ munkáját,³⁹ frázisokat is alkalmazva, de lassanként belemelegedett, minden erejét, ékesszólását összeszedte, hogy jobb belátásra bírja leányát s oly szép szavakat lelt, mint még soha. Nem dorgálta többé, csak meg akarta vele értetni a hibáját. Mindnyájan hibásak, gyarlók vagyunk. Nem szép-e az élet? Főlkelni, reggel korán, dolgozni, lepihenni. Az öröm se tilos. Dehogy.⁴⁰ Aztán még az idén férjhez mehet.

Hilda tiltakozott:

– Nem akarok férjhez menni.

– Tegnap azt mondtad.

– Nem. Nem megyek férjhez. Itt maradok veled.

– Helyes, kislányom – folytatta Novák. – Akkor⁴¹ itt maradsz, apussal. Egy évig, két évig. Ameddig akarsz. Jó?

– Jó.

Novák örült ennek a szépségflastromnak, mely a sebet eltakarta. Délután órája volt. Nyugalmat óhajtott, hogy dolgozni tudjon. És

³³ [AS2:] Zöldgyümölcsöt. [sh.]

³⁴ [K, PH, AS1:] élnie.

³⁵ [K,] Apja „lelkére

³⁶ [K,] beszélt lelkére.

³⁷ [K,] elfásultan

³⁸ [K, PH, AS1:] tanári

³⁹ [K,] munkáját

⁴⁰ [AS2:] Dehogy [sh.]

⁴¹ [K,] Novák. Akkor

felületes, elnagyolt kibékülés ^é<még jobban előre> ^v<gyorsabban> haladjon, siettette a tempót:

– Az a fontos, hogy rendesen élj. Hallottad az előbb. Módszeres élet, egészséges táplálkozás. Ez minden. Nem pedig ecet és kréta, vagy nem tudom mi. Rendesen kelj, fekjüd s csak velem egyél. Akkor majd nem kívánsz hajnalban fagylaltot, éjfélkor paradicsomlevest.

Hilda nevetett. Apja még egyszer megragadta véletlen ötletét és ismételte, maga is kacagva, hogy a sikert kiaknázza:

– Hajnalban fagylaltot, éjfélkor paradicsomlevest. Te kis ^é<holdkóros.> ^v<holdkóros – megfenyegette.> Ne tedd tönkre a ^é<te szép,> ^v<szép,> fiatal életed.

A lány most látta, hogy semmit se tud arról s átölelte apját.

– Ha jó leszél – szólt Novák – az idén velem jössz Velencébe. Junius «*elején*» közepén már mehetünk. Gondoláozunk, Hilda, a Canale ^é<Grande-n.> ^v<Grande-n. Itália, Itália.>

Hilda megcsókolta ^é<apja homlokát> ^v<apját> s maga hozta ki ^é<«kalapját, botját, mikor a gimnáziumba» kalapját.> ^v<kalapját, botját.>

Évek óta nem tette meg ezt. [fh]

hogy a felületes, elnagyolt kibékülés gyorsabban haladjon, siettette a tempót.⁴²

– Az a fontos, hogy rendszeren élj. Hallottad az előbb. Módszeres élet, egészséges táplálkozás. Ez minden. Nem pedig ecet és kréta, vagy nem tudom mi. Rendszeren kelj, fekjüdj s csak velem egyél, akkor majd nem kívánsz hajnalban fagyaltot, éjfélkor paradicsomlevest.

Hilda nevetett. Apja még egyszer megragadta véletlen ötletét és ismételte, maga is kacagva, hogy a sikert kiaknázza:

– Hajnalban fagyaltot, éjfélkor paradicsomlevest. Te kis holdkóros,⁴³ – megfenyegette. – Ne⁴⁴ tedd tönkre a szép, fiatal életed.

A leány⁴⁵ most látta, hogy az apja semmit se tud arról. Átölelte őt.

– Ha⁴⁶ jól⁴⁷ leszel,⁴⁸ – szölt Novák,⁴⁹ – az idén velem jössz Velencébe. Június közepén már mehetünk. Gondolázzunk, Hilda, a Canale Grande-n. Itália, Itália.

Hilda megcsókolta s⁵⁰ maga hozta ki kalapját, botját.

Évek óta nem tette ezt meg.⁵¹

⁴² [K., PH, AS1:] tempót:

⁴³ [K.,:] holdkóros

⁴⁴ [K., PH, AS1:] megfenyegette. Ne

⁴⁵ [K., PH, AS1:] lány

⁴⁶ [K., PH, AS1:] hogy semmit se tud arról s átölelte apját. [úb] – Ha

⁴⁷ [K., PH, AS1:] jó

⁴⁸ [K.,:] leszel

⁴⁹ [K.,:] Novák

⁵⁰ [K., PH, AS1:] megcsókolta apját s

⁵¹ [K., PH, AS1:] tette meg ezt.

^e_t<X.> ^v_c<XI.>

Mikor Novák kiért az uccára, azt érezte, hogy nem kap levegőt. Benn a szobában már hűvösebb volt, mint künn. Fulladt vakmeleg fogadta.

Alacsony felhők borították az égboltot, mintha sötét posztóval vonták volna be. Fény küllőzött át rajtuk, de ez is csak «*az [...]*» valami ham«*ú*»uszin, túlvilági derengést szórt ^e_t<szét. [úb] *Ebédutáni*> ^m_t<szét a városra. *Ebédutáni*> ^v_t<szét. *Ebédutáni*> csönd terpszkedett a városra, a három óra ^e_t<*némasága*,> ^v_c<*némasága*:> az emberek gyászosan emésztették, amit megettek. ^e_t<*Fecskék*> ^v_c<[b]

Fecskék> röptek lenn a földön, ^e_t<*közel a szemetes, lócitromos kövezethez*> ^v_c<*a szemetes, lócitromos kövezetet surolva*> s «*nyitott*» tágra nyitott csőrrel kapkodták be a legyeket.

– Vihar lesz – gondolta a tanár.

Kémlelte a szemhatárt, melyen igen ritkán apró villogások mutatkoztak. Zsebóráját kivette. A villogás és dörgés közt elmúlt másodpercekből, a «*fény-út [...]*» fény-út és hang-út különbségéről állapítható meg, milyen messze van a zivatar, hány kilométerrel rohan. De dörgés még nem hallatszott. Csak kis, forró, alig észrevehető szellők mozogtak, azok is egészen alant, babrálva a port s néhány hamar-hervadt levelet. A fürgeteg még a horizont alján lappangott.

Zsebkönyvébe néhány adatot jegyzett föl: a villogás kezdetét, végét, erősséget s az égtájat, hogy otthon lemásolja a zivatar-jelző levelezőlapra s beküldje a meteorológiai [!] intézetnek.

Az ^e_t<*iskolaudvaron*> ^v_t<*iskola udvarán*> pipált a szemétgödör. Búzlóttek a patkányos kanálisok is, az égbe lehelve csömörletes szagokat, hiába szórták körül vasrostélyukat vörös karbolporral.

Fönn, az elsőemelet sarkán a nyolcadik osztály várta tanárját.

Ez volt a tanévben az utolsó számtan-fizika óra. Utána márcsak az osztályvizsga következik, aztán az érettségi, az írásbeli és szóbeli. Nincs többé lecke, csak általános ismétlés, mind a két tárgyból. Egy

XI.

Mikor Novák kiért az utcára, azt érezte, hogy nem kap levegőt. Benn a szobában már hűvösebb volt, mint künn. Fulladt vakmeleg fogadta.

Alacsony felhők borították az égboltot, mintha sötét posztóval vonták volna be. Fény küllőzött át rajtuk, de ez is csak valami hamuszín, túlvilági derengést szórt szét. Ebéd utáni csönd terpeszkedett a városra, a három óra némasága: az emberek gyászosan emésztették, amit megettek.

Fecskék röpültek lenn a földön, a szemetes, lócitromos kövezetet súrolva s tágra nyitott csőrrel kapkodták be a legyeket.

– Vihar lesz – gondolta a tanár.

Kémlelte a szemhatárt, melyen igen ritkán apró villogások mutatkoztak. Zsebóráját kivette. A villogás és dörgés közt elmúlt másodpercekből, a fényút és hangút különbségéről állapítható meg, milyen messze van a zivatar, hány kilométerrel rohan. De dörgés még nem hallatszott. Csak kis, forró, alig észrevehető szellők mozogtak, azok is egészen alant, babrálva a port s néhány hamar-hervadt levelet. A fürgeteg még a horizont alján lappangott.

Zsebkönyvébe néhány adatot jegyzett föl: a villogás kezdetét, végét, erősségét s az égtájat, hogy otthon lemásolja a zivatarjelző levelezőlapra¹ s beküldje a meteorológiai² intézetnek.

Az iskola udvarán pipált a szemétködör. Búzlóttek a patkányos kanálisok, az³ égbe lehelve csömörletes szagokat, hiába szórták körül vasrostélyukat vörös karbolporral.

Fönn, az első emelet sarkán a nyolcadik osztály várta tanárját.

Ez volt a tanévben az utolsó számtan-fizika óra. Utána már csak az osztályvizsga következik, aztán az érettségi, az írásbeli és szóbeli. Nincs többé lecke,⁴ csak általános ismétlés, mind a két tárgyból. Egy

¹ [PH, AS1, AS2:] levelezőlap [sh., K írásképe megtévesztő, emendálja K alapján]

² [K,:] meteorológiai [!]

³ [K, PH, AS1:] kanálisok is, az

⁴ [PH, AS1:] lecke

hónapja így van ez. A számtanból tudni kell az egész hetedik és nyolcadikos tananyagot: algebra, irracionális kitevőjű hatványok, [°]_°<annuitás, amortizáció,> ^v_°<amortizáció,> végtelen számtani és mértani haladvány, Moivre-féle formula, komplex számok n-edik gyöke, két egyenlet két ismeretlennel, két másodfokú egyenlet közös gyöke, Pascal-féle háromszög, analitikai geometria, sztereometria, gömbszelet, gömbszektor, [°]_°<gömbháromszögtan átló [...],> ^v_°<gömbháromszögtan,> a fizikából pedig szintén amit csak tanultak: mechanika, hangtan, hőtán s az elektromosság, a legkutyább.

Tanulni [°]_°<már céltalan> ^v_°<céltalan> erőlködés. Ki ússza át az óceánt? [°]_°<Kiki> ^v_°<Ki-ki> annyit tud, amennyit tud. [°]_°<«De a diákok minden észszerűség ellenére» Már nem siettek, mint egyébkor, mikor órák előtt föl akarták habzsolni a betűket, hogy lecke fejükkbe maradjon. De> ^v_°<De> minden észszerűség ellenére fölhasználták az utolsó [°]_°<pillanatokat is> ^v_°<pillanatokat> s az előző katolikus hitanórán, kettőtől háromig is folyton készültek, elolvasva „A sikot meghatározó három nem egy egyenesbe eső pont”ot, vagy „Newton második axiomáját.” Jó azért azt átvenni. Most a legrosszabbak javítanak majd. Nem [°]_°<lármáztak már,> ^v_°<lármáztak,> ilyesmihez igazán nem volt kedvük. [°]_°<Ezt fölvaltotta valami baljós moraj. Az> ^v_°<Az> osztály halkán zümmögte a sinus-tételt, imádkozta a molekuláris erőket s [°]_°<vallásos vakbuzgalommal zsolozsmázta a tesztoget is, Ohm törvényét is. Elszoruló szívvel lesték,> ^v_°<zsolozsmázta Ohm törvényét. Lesték,> mikor nyikkan a kilincs, mikor lép [°]_°<be> ^m_°<«[...]» komoran be> ^v_°<be> Novák Antal.

A lég megrekedt a sok [°]_°<sóhajtól, lehelettől> ^v_°<sóhajtól> s vemhesen kóválygott az emberi testek [°]_°<páráitól meg> ^v_°<meg> a padokba rejtett déligyümölcsök páráitól. Kitekintettek az uccára. Künn még nem esett, nem fújt a szél.

Fák meredtek föl a tintafekete égbe. Egyik olyan magasra nyúlt, hogy a tanterem ablakából kézzel lehetett elérni s a diákok rég le-tépték leveleiket.

hónapja így van ez. A számtanból tudni kell az egész hetedik és nyolcadikos tananyagot: algebra, irracionális kitevőjű hatványok, amortizáció, végtelen számtani és mértani haladvány, Moivre-féle formula, komplex számok n -edik gyöke, két egyenlet⁵ két ismeretlennel, két másodfokú egyenlet közös gyöke, Pascal-féle háromszög, analitikai geometria, sztereometria, gömbszelet, gömbszektor, gömbháromszögtan, a fizikából pedig szintén mindent, amit⁶ csak tanultak: mechanika, hangtan, hőtan s az elektromosság, a legkutyább.

Tanulni céltalan erőlködés. Ki ússza át az óceánt? Ki-ki annyit tud, amennyit tud. De minden észszerűség ellenére fölhasználták az utolsó pillanatokot s az előző katolikus hittanórán, kettőtől háromig is folyton készültek, elolvasva „A síkot meghatározó három nem egy egyenesbe eső pont”-ot, vagy „Newton második axiomáját”⁷. Jó azért azt átvenni. Most a legrosszabbak javítanak majd. Nem lármáztak. Ilyesmihez⁸ igazán nem volt kedvük. Az osztály halkán zümmögte a sinustételt, imádkozta a molekuláris erőket, zsolozsmázta Ohm⁹ törvényét. Lesték, mikor nyikkan a kilincs, mikor lép be Novák Antal.

A lég megrekedt a sok sóhajtól s vemhesen kóválygott az emberi testek meg a padokba rejtett déligyümölcsök páráitól. Kitekintettek az utcára. Künn még nem esett.

Fák¹⁰ meredtek föl a tintafekete égbe. Egyik olyan magasra nyúlt, hogy a tanterem ablakából kézzel lehetett elérni s a diákok rég le-tépték leveleit.¹¹

⁵ [AS2:] egyenlét [sh.]

⁶ [K., PH, AS1:] szintén amit

⁷ [K., PH, AS1:] axiomáját.”

⁸ [K., PH, AS1:] lármáztak, ilyesmihez

⁹ [K.,:] erőket s zsolozsmázta Ohm [AS2:] erőket, Ohm [sh.]

¹⁰ [K., PH, AS1:] esett, nem fújt a szél. [úb] Fák

¹¹ [K.,:] leveleiket.

°_i[... ..] megrohamozta a gimnázium tisztos épületét, lombok szoritották falait, kúszónövények> °_c<A gimnázium tisztos épületét lombok fojtogatták. Kúszónövények> kapaszkodtak bádogcsatornáira s egy-egy szemtelen °_i<szírom> °_c<virág> bekandikált a tanterembe is.

«Ezen a [... ..]» Nagy kamaszok tehenkedtek el az unt, °_i<kinőtt, már nem nekik való> °_c<kinőtt padokban,> melyeket kisebb testekhez szabtak. °_i<Ezeket a> °_c<A> padokat bicskáikkal már öszszeviszsa faricsgálták, úgy hogy azok valósággal megsoványodtak, készen arra, hogy össze roskadjanak s széttörő °_i<kalitkák módján> °_c<kalitkáként> engedjék el rab madaraikat, melyeket annyi ideje zártak °_i<el, a szabadság felé.> °_c<el a szabadságtól.> Ezen a koradélutánon °_i<különben itt alig> °_i<alig> lehetett látni. A homályban °_i<féhér> °_c<sápadt> diákarcok rémlettek, mint halálraitéltek ábrázatai, kik a siralomházban szomorkodnak.

Csak egy arc rózsállott az önelégültség °_c<és önteltség színeiben,> °_c<színeiben,> paposan és kövérkésen, Ebeczky Dezső arca, *idős Ebeczky Dezső köz és váltóügyvéd*. Az első pad közepén ült az első eminens, idős Ebeczky Dezső köz és váltóügyvéd szépreményű fia, ki otthon tejben-vajban °_i<fürdik, itt pedig> °_c<fürdik s itt> túlbuzgóságával tünteti ki magát. Karját összefonta, a levegőbe nézett, láthatólag unatkozott, mint az, aki tisztában van mindennel s nem is °_i<érdekli az,> °_c<érdekli,> ami °_i<következik. Kivüle mindenki félt. Még Glück Laci is, ki nálánál jobban értette.> °_c<következik.> Tibor, °_i<a tegnapi> °_c<a második pad szélén, az ablaknál a tegnapi> izgalomtól még fehérebben *«olvasta [...]*» az algebrát olvasta, anélkül hogy ajka °_i<mozogna s kezével haját simogatta. «Fáy Bela [!] ásitott [...]» Idegesen ásitott, markába összegyúrta az ásitást, ledobta a földre, akár egy használt selyempapírt. «[...]» Huszár Bandi vidor «[...]» arca is elhalványodott kissé. *Packa pedig, ki általánoson Petőfihez hasonlított, most ahhoz a Petőfihez hasonlított, ki a segesvári csatatéren haldokolva írja szíve vérivel a honi rögre «[...]» ezt a szót: „Hazám.»* °_c<mozogna.> °_c<mozogna, s kezével haját simogatta.>

A gimnázium tisztos épületét lombok fojtogatták. Kúszónövények kapaszkodtak bádogcsatornáira s egy-egy szemtelen virág bekan-dikált a tanterembe is.

Nagy kamaszok tehenkedtek el az unt, kinőtt padokban, melyeket kisebb testekhez szabtak. A padokat bicskáikkal már összevissza faricsgálták, úgyhogy azok valósággal megsoványodtak, készen arra, hogy összeroskadjanak s széttörő kalitkáként engedjék el rab madaraikat, melyeket annyi ideje zártak el a szabadságtól. Ezen a kora délutánon alig lehetett látni. A homályban sápadt diákarcok rémlettek, mint halálraítéltek ábrázatai, kik a siralomházban szomorkodnak.

Csak egy arc rózsállott az önelégültség színében, paposan és kövérkésen, Ebeczky Dezső arca. Az első pad közepén ült az első emi-nens, idősb Ebeczky Dezső köz- és váltóügyvéd szépreményű fia, ki otthon tejben-vajban fürdik s itt túlbuzgóságával tünteti ki magát. Karját összefonta, a levegőbe nézett, láthatólag unatkozott, mint az, aki tisztában van mindennel s nem érdekli,¹² ami következik. Tibor, a második pad szélén, az ablaknál,¹³ a tegnapi izgalomtól még fehérebben az algebrát olvasta, anélkül,¹⁴ hogy ajka mozogna.

¹² [K., PH, AS1:] nem is érdekli,

¹³ [K., PH, AS1:] ablaknál

¹⁴ [K.,:] anélkül

^é_í<Közöttük>^m_é<Huszár Bandi és Packa között>^v_é<Huszár Bandi és Petőfi között> aludt, arccal a padra ^é_í<borulva>^v_é<borulva,> Liszner Vili.

Huszár Bandi ^é_í<hirtelenül Vili>^v_é<Vili> vékonyába bökött, mert nyílt az ajtó s megjelent Novák.

Sietve jött, ^é_í<szokása ellenére becsapta>^v_é<becsapta> maga mögött az ajtót, úgy hogy a tanterem ^é_í<dübörgött, az osztály összerezzent.>^v_é<dübörgött.>

^é_í<A nyolcadik fölkelte némán, tisztességtudóan.>^v_é<Az osztály fölkelte, némán.>

– Rossz napja van – suttoztak.

Novák ^é_í<egy pillanat alatt már>^v_é<máris> a katedrán állt.

– Leülhetnek – intett.

Nem is volt rossz napja. Miután beírta az osztálykönyvbe a tananyagot, még tréfázott is.

Szokása szerint érdeklődött:

– No, mi volt fölvéve?

Ebeczky Dezső, ez a ^é_í<minden-lében-kanál, azonnal fölállt s>^v_é<minden-lében-kanál> bizonyos baljós fenyegetéssel, mely azonban «[...]» rá «[...]» nem vonatkozhat, «du» ezt jelentette ki:

– Minden.

Ebben ő nagy volt. Bizalmas ^é_í<tanácsokat adott a tanároknak, ellenőrizte a tananyagot «s mikor valaki keveset adott föl»>^v_é<tanácsadóként szerepelt lecke-föladásnál s> mikor Novák fukarul mérte a tananyagból való adagot, indítványozta, hogy még, még, ez meg se kottyán, nem leszünk vele ^é_í<készen>^v_é<készen,> tanár úr.

– Minden – ismételte ^é_í<Novák is,>^v_é<Novák,> egy mozdulattal mutatva az egész világra, a földet és eget, ^é_í<humorosan.>^v_é<humorosan:> Ez már beszéd. És mi a teendő?

^é_í<Felelés>^v_é<Felelünk> – szólt Ebeczky Dezső éles, pimasz hangon.

Huszár Bandi és Petőfi között aludt, arccal a padra borulva, Liszner Vili.

Huszár¹⁵ Bandi Vili vékonyába¹⁶ bökött, mert nyílt az ajtó s megjelent Novák.

Sietve jött, becsapta maga mögött az ajtót: a¹⁷ tanterem dübörgött.

Az osztály fölkel, némán.

– Rossz napja van – suttoztak.

Novák máris a katedrán állt.

– Leülhetnek – intett.

Nem is volt rossz napja. Miután beírta az osztálykönyvbe a tananyagot, még tréfázott is.

Szokása szerint érdeklődött:

– No, mi volt fölvéve?

Ebeczky Dezső, ez a minden-lében-kanál bizonyos baljós fenyegetéssel, mely azonban rá nem vonatkozhat, ezt jelentette ki:

– Minden.

Ebben ő nagy volt. Bizalmas tanácsadóként szerepelt leckeföladásnál s mikor Novák fukarul mérte a tananyagból való adagot, indítványozta, hogy még-még,¹⁸ ez meg se kottyán, nem leszünk vele készen, tanár úr.

– Minden – ismételte Novák, egy mozdulattal mutatva az egész világot,¹⁹ a földet és eget. – Ez²⁰ már beszéd. És mi a teendő?

– Felelünk – szólt Ebeczky Dezső éles, pimasz hangon.

¹⁵ [K,.] mozogna, s kezével haját simogatta. [úb] Huszár Bandi és Petőfi között aludt, arccal a padra borulva, Liszner Vili. [úb] Huszár [PH:] mozogna, s kezével haját simogatta. [úb] Huszár Bandi és Petőfi között aludt, arccal a padra borulva, Liszner Vili. [úb] Huszár [AS1:] mozogna, s kezével haját simogatta. [úb] Huszár Bandi és Petőfi között aludt, arccal a padra borulva Liszner Vili. [úb] Huszár [AS2:] mozogna. [úb] Huszár [a mondatnyi bekezdés kimaradása sh., föltehetőleg a következő bekezdéssel azonos kezdete téveszthette meg a szedőt; az AS1-ből elmaradó vesszőt K és PH alapján pótoltuk]

¹⁶ [K,.] vékonyába

¹⁷ [K, PH, AS1:] ajtót, úgy hogy a

¹⁸ [K, PH, AS1:] még, még,

¹⁹ [K,] világra,

²⁰ [K, PH:] eget, humorosan: Ez [AS1:] eget, humorosan. – Ez

Nem voltak rossz fiúk a nyolcadikosok, [°]_i<de ebben a pillanatban> ^v_i<ebben a pillanatban azonban> mindnyájan megegyeztek abban, hogy ezt az alakot jó lenne lehajítani [°]_i<«az» innen az> ^v_c<az> első emeletről. Hiszen az természetes, hogy felelnek. Azt nem lehet elkerülni. De ezt «lehetett» talán lehetett volna kissé szomorúbban, a helyzet komolyságához illőbb hangon mondani.

– Helyes – [°]_i<mondta> ^v_c<szólt> Novák – felelnek. Eddig én beszéltem, egész évben, most pedig önök beszélnek – és tréfásan rábökött az osztályra.

Megnézte a fiúkat.

Ő is másképp látta a diákokat, mint ők önmagukat, akárcsak a diákok [°]_i<őt.> ^v_c<a tanárjukat.> Kék, barna szemek világitottak feléje, pár szemüveg, szőszke, fekete hajak, melyeket fölfelé [°]_i<borzoltak,> ^v_c<fésültek,> borbélyosan lepomádéztak, vagy ficsúrasan kinyaltak, [°]_i<vagy vizeskefével gyorsan lefésültek, grádicsosan> ^v_c<grádicsosan> nyirt fejek, «vagy» kócosak, vagy vizes kefével [°]_i<gyorsan lefésültek,> ^m_i<lefésültek,> ^m_i<gyorsan lefésültek,> ^v_i<gyorsan összeborzoltak,> mint ázott csirketollak, és arcok, bájosak, leányosak még, halványak a félsztől, gonoszak a rettegéstől, mint [°]_i<a gyilkosokéi,> ^m_i<gyilkosokéi,> ^v_c<a gyilkosokéi,> aztán a padok alatt combok, [°]_i<meggyötörve és> ^v_c<meggyötörve,> elgörbülve a rémülettől, lábak, melyeket fekete, sárga, vagy fénymáztalan nyersbőr cipők fedtek és egymást taposták. Kisfiúk ültek itt, kik [°]_i<nagyoknak> ^v_i<nagyon-nagyoknak> képzelték magukat és «rettegtek.» féltek. Megesett rajtuk a szive.

De teljesítenie kellett kötelességét.

Barátságosan megkérdezte:

– Tehát ki akar felelni?

Sokan jelentkeztek. [°]_i<Azok,> ^v_c<[b]

Azok,> akik rendesen, azok, kiknek semmi szükségük a felelésre, hiszen már egész tanévben beigazolták szorgalmukat, tájékozottságukat. [°]_i<De> ^v_c<[b]

Nem voltak rossz fiúk a nyolcadikosok. Ebben²¹ a pillanatban azonban mindnyájan megegyeztek abban, hogy ezt az alakot jó volna²² lehajítani az első emeletről. Hiszen természetes,²³ hogy felelnek. Azt nem lehet elkerülni. De ezt talán lehetett volna kissé szomorúbban, a helyzet komolyságához illőbb hangon mondani.

– Helyes – szólta Novák –,²⁴ felelnek. Eddig én beszéltem, egész évben, most pedig önök beszélnek – és tréfásan rábökött az osztályra.

Megnézte a fiúkat.

Ő is másképp látta a diákokat, mint ők önmagukat, akárcsak a diákok a tanárjukat. Kék, barna szemek világítottak feléje, pár szemüveg, szösze, fekete hajak, melyeket²⁵ fölfelé fésültek, borbélyosan lepomádéztak, vagy ficsurasan kinyaltak, grádicsosan nyírt fejek, kócosak, vagy vizes kefével gyorsan összebörzoltak, mint ázott csirketollak²⁶ és arcok, bájosak, még leányosak, halványak²⁷ a félsztől, gonoszak a rettegéstől, mint a gyilkosokéi, aztán a padok alatt combok, meggyötörve, elgörbülve a rémülettől, lábak, melyeket fekete, sárga, vagy fényháztalan nyersbőr cipők fődtek²⁸ és egymást taposták. Kisfiúk ültek itt, kik nagyon-nagyoknak képzeltek magukat és féltek. Megesett rajtuk a szíve.

De teljesítenie kellett kötelességét.

Barátságosan megkérdezte:

– Tehát ki akar felelni?

Sokan jelentkeztek.

Azok, akik rendszeren, azok, kiknek semmi szükségük a felelésre, hiszen már egész tanévben beigazolták szorgalmukat, tájékozottságukat.

²¹ [K,.] a nyolcadikosok, ebben [PH, AS1:] a nyolcadikosak, ebben

²² [K,, PH, AS1:] lenne

²³ [K,.] Hiszen az természetes,

²⁴ [K,, PH, AS1:] Novák –

²⁵ [AS2:] melyek [sh.]

²⁶ [K,, PH, AS1:] csirketollak,

²⁷ [K,, PH, AS1:] bájosak, leányosak még, halványak

²⁸ [K,, PH, AS1:] fedtek

De> azok, kiknek annyira kellene a felelés, mint egy falat kenyér, a hanyagok és gyenge előmenetelűek, kiknek meg kellene ragadniok e csábító alkalmat, hogy az osztályvizsga előtt kijavítsák rossz érdemjegyeiket, azok nem jelentkeztek. ^ε<Azok> ^v<[b]

Azok> társaik háta ^ε<mögé bújva lapítottak. Jámbor szegény két «ke» izzadt kezét térde közé szoritva úgy lehajolt a padra s úgy nézett, hogy hozzá képest egy haldokló tekintete a halál előtti percben vidámnak mondható.> ^m<mögött lapítottak. Jámbor, szegény, két «ke» izzadt kezét térde közé szoritva úgy lehajolt a padra s úgy nézett, hogy hozzá képest egy haldokló tekintete a halál előtti másodpercben vidámnak mondható.> ^v<mögött lapítottak.>

Novák látva, hogy nem engednek a gyengéd erőszaknak, lapozgatott könyvecskéjében s hosszú, kínos csönd után ezt mondta:

– Liszner Vilmos.

^ε<Derűlség suhogott csacsogva> ^v<Enyhe derűlség suhogott> át az osztályon, melyet Novák nem értett.

Nem Liszner Vilmos volt az, hanem Liszner Vili, a Vili. Ki nevezi azt Liszner Vilmosnak?

Vili ^ε<jobbra és balra> ^v<jobbra-balra> fordulva előbb mondott valamit testőreinek, izgatottan, mint aki végrendelkezik. Nyilván utolsó kívánságát közölte velük. Azt, hogy súgjanak. De a két sportférfit nem nagyon biztathatta, a tárgyalás hosszúra nyúlt. Jámbor, ki előtte ült, a hatodik padban kénytelen volt, hátraszóltni s megjegyezni, fölösleges jótanácsul:

– Állj föl.

Vili végre fölállt, nem serényen, csak «a végzet» megadással. Nem lehetett tovább ^ε<elodázni azt a pillanatot, mikor a veszthelyre vezetik, a hóhér nyakára teszi a hurkot s összeszorítja.> ^v<elodázni.>

– Van kedve felelni, fiam? – kérdezte Novák szeliden, megvakarintva fejét csontvégű ironjával.

Mit ^ε<feleljen> ^v<mondjon> erre? Azt nem mondhatja, hogy ^ε<nincsen> ^v<nincsen,> egyáltalán semmi kedve nincsen felelni. Úgyis felelnie kell. Lefelé tekintett tehát padon heverő könyveire, ^ε<az algebrára> ^v<a számtanra> meg a fizikára, melyek lapjait «babrálgatva fűlezte» babrálgatta, hogy utoljára még erőt kapjon tőlük,

De azok, kiknek annyira kellene a felelés, mint egy falat kenyér, a hanyagok és gyöngé²⁹ előmenetelűek, kiknek meg kellene ragadniok e csábító alkalmat, hogy az osztályvizsga előtt kijavítsák rossz érdemjegyeiket, azok nem jelentkeztek.

Azok társaik háta mögött lapítottak.

Novák látta,³⁰ hogy nem engednek a gyöngéd³¹ erőszaknak, lapozgatott könyvecskéjében s hosszú, kínos csönd után ezt mondta:

– Liszner Vilmos.

Enyhe derűtség suhogott át az osztályon, melyet Novák nem értett.

Nem Liszner Vilmos volt az, hanem Liszner Vili, a Vili. Ki neveli azt Liszner Vilmosnak?

Vili jobbra-balra fordulva előbb mondott valamit testőreinek, izgatottan, mint aki végrendelkezik. Nyilván utolsó kívánságát közölte velük. Azt, hogy sűgjanak. De a két sportférfiú nem nagyon biztathatta, a tárgyalás hosszúra nyúlt. Jámbor, ki előtte ült, a hatodik padban, kénytelen volt³² hátraszólni s megjegyezni, fölösleges jó tanácsul:

– Állj föl.

Vili végre fölállt, nem serényen, csak megadással. Nem lehetett tovább elodázni.

– Van kedve felelni, fiam? – kérdezte Novák szelíden, megvakarintva fejét csontvégű irónjával.

Mit mondjon erre? Azt nem mondhatja, hogy egyáltalán nincsen semmi kedve felelni.³³ Úgyis felelnie kell. Lefelé tekintett hát a padon³⁴ heverő könyveire, a számtanra meg a fizikára, melyek lapjait

²⁹ [K., PH, AS1:] gyenge

³⁰ [K., PH, AS1:] látva,

³¹ [K., PH, AS1:] gyöngéd

³² [K., PH:] volt,

³³ [K,:] hogy nincsen, egyáltalán semmi kedve nincsen felelni. [PH:] hogy nincsen, egyáltalán semmi kedve felelni. [AS1:] hogy nincsen egyáltalán semmi kedve felelni.

³⁴ [K., PH, AS1:] tekintett tehát padon

mint Anteusz a földtől. Fejét kissé oldalt hajtotta. Alig láthatóan vállat vont. Majd «*ezt*» így szólt:

– Van.

A tanár örült ennek. Felelni végre kitüntetés. De megkérte őt, hogy érthetőbben jelentse ki ebbeli készségét:

– Kissé hangosabban.

Vili ismételte:

– Van.

Már készülődött is kifelé, a táblához. Novák leintette:

– Csak maradjon a helyén. Mi így is elbeszélgethetünk.

Ez lehangolta Vilit. Ő szeretett legalább kimenni, kezébevenni a krétát, magasra ugrálva, lekuporodva, [!] [°]_°<*majomgyorsasággal*>^m<[...]*gyorsasággal*> ^v<*gyorsan*> törölni a táblát, [°]_°<*feketére subickolva a*> ^v<*kisubickolva*> legutolsó száraz foltocskáját [°]_°<*is s*> ^v<*is*,> érezni, hogy ott legalább hasznos izom-munkát végez, aminek van némi láttatja. [°]_°<*Ettől ezáltal*> ^m<*Ettől most*> ^v<*Ettől, sajnos,*> elesett.

– Most ez kibabrál velem – suttogetta Vili a fogai között, de ezt nem egészen így mondta.

Novák becsukta könyvecskéjét. Rátekintett.

– Micsoda? – kérdezte szórakozottan. Önnek bizony [°]_°<*javitani*> ^v<*javitania*> kell. Egész évben nem nagyon iparkodott. Most majd jóvá teszünk mindent. Ugye, Liszner?

Vili [°]_°<*első osztálytól kezdve*> ^m<*az első osztálytól kezdve*> ^v<*többnyire*> „kegyelem-elégséges” sel csúszott át, osztályról-osztályra, Bíró Gyurka jóvoltából, ki az osztályozó konferenciákon kardoskodott mellette. [°]_°<*A tanári kar elnézést tanúsított e kiváló bajnok irányában, ki más téren dicsőséget szerzett a városnak. Novák*> ^m<*A tanári kar elnézést tanúsított e kiváló bajnok irányában, ki más téren dicsőséget szerzett városának. Novák*> ^v<*Novák*> is átengedte mindig, egy megvető kézlegyintéssel.

babrálgatta, hogy utoljára még erőt kapjon tőlük, mint Anteus³⁵ a földtől. Fejét kissé oldalt hajtotta. Alig láthatóan vállat vont. Majd így szólt:

– Van.

A tanár örült ennek. Felelni végre kitüntetés. De megkérte őt, hogy érthetőbben jelentse ki ebbeli készségét:

– Kissé hangosabban.³⁶

Vili ismételte:

– Van.

Már készülődött is kifelé, a táblához. Novák azonban leintette:³⁷

– Csak maradjon a helyén. Mi így is elbeszélgethetünk.

Ez lehangolta Vilit. Ő szeretett legalább kimenni, kezébe venni a krétát, magasra ugrálva, fölkapaszkodva gyorsan³⁸ törölni a táblát, kisubickolva legutolsó száraz foltocskáját is, érezni, hogy ott legalább hasznos izommunkát végez, aminek van némi láttatja. Ettől, sajnos, elesett.

– Most ez kibabrál velem – suttogta Vili a fogai között, de ezt nem egészen így mondta.

Novák becsukta könyvecskéjét. Rátekintett.

– Micsoda? – kérdezte szórakozottan. – Önnek³⁹ bizony javítania kell. Egész évben nem nagyon iparkodott. Most majd jóváteszünk mindent. Ugye,⁴⁰ Liszner?

Vili többnyire „kegyelem-elégséges”-sel csúszott át, osztályról-osztályra⁴¹ Biró Gyurka jóvoltából, ki az osztályozó konferenciákon kardoskodott mellette. Novák is átengedte mindig, egy megvető kézlegyintéssel.

³⁵ [K,.] Anteusz

³⁶ [AS2:] hangosabban: [sh.]

³⁷ [K, PH:] Novák leintette:

³⁸ [K,.] ugrálva, lekuporododva, [!] gyorsan

³⁹ [K, PH, AS1, AS2:] szórakozottan. Önnek [analógiásan javítva]

⁴⁰ [AS2:] Ugye [a vessző elmaradása sh.]

⁴¹ [K,.] osztályról-osztályra,

De nem kedvelte őt. Nem mintha bármely diákja iránt «ro» el-lenszenvet, vagy rokonszenvet érzett volna: mindegyik csak „tanuló” volt, ^ē_ī<egy nevelési> ^v_ē<nevelési> objektum. Izgatta azonban az, hogy annyi fáradsága kárbavész s Vili mégsem érti, amit magyaráz. Nürnbergi tölcsérrrel öntötte volna belé a tudást. Kította a lelkét, hogy közelebb hozza egy ^ē_ī<problémához> ^v_ē<problémához> Vili «megmu» akkor megmukkant s elárulta, hogy ^ē_ī<époly> ^v_ē<minden époly> «kődő» homályos előtte, mint azelőtt. ^ē_ī<Nem fért a> ^v_ē<Nováknak nem fért> fejébe, hogy más ne lássa világosan azt, ami pedig oly világos. Gyűlölte a sötétséget, sokkal jobban, mint a hanyagságot, vagy a vásottságot.

Vili ^ē_ī<is furcsán> ^m_ē<furcsán> ^v_ē<is furcsán> volt vele. Különösen hatodikos kora óta szentül meg győződve, hogy Novák őt gyűlöli. A gimnáziumban, ^ē_ī<otthon> ^v_ē<meg otthon> pajtásai előtt többször mondogatta, hogy ^ē_ī<a «Buty» Kobak [...] majd, a Butykos üldözi őt,> ^v_ē<az a Kobak üldözi őt, az> a Butykos esküdt ellensége.

Novák bátorította:

– Kedves fiam, csöppet se féljen. Nem harapom le az orrát. Én még egyetlen diákomat sem ettem meg, elevenen. «Csak valamit tudjon.» Nem tudhatunk mindent. Tudásunk véges. Én sem tudok mindent. Hát jó. Beszéljen arról, amiről akar. Akármiről.

Vili komoran állt.

Novák ^ē_ī<várt. Kifelé> ^m_ē<kifelé> ^m_ē<várt. Kifelé> ^v_ē<kifelé> bámult a viharos délutánra.

– Nincs itt kissé sötét? – szólt. Jó lenne talán meggyújtani a lámpát.

De nem kedvelte őt. Nem mintha bármely diákja iránt ellenszenvet⁴² vagy rokonszenvet érzett volna: mindegyik csak „tanuló” volt, nevelési objektum. Izgatta azonban az, hogy annyi fáradsága kárba vész s Vili mégsem érti, amit magyaráz. Nürnbergi tölcserrel öntötte volna belé a tudást, kitette volna lelkét,⁴³ hogy közelebb hozza egy problémához.⁴⁴ Vili akkor megmukkant s elárulta, hogy minden éppoly homályos előtte, mint azelőtt. Nováknak nem fért fejébe, hogy más⁴⁵ ne lássa világosan azt, ami pedig oly világos. Gyűlölte a sötétséget, sokkal jobban, mint a hanyagságot, vagy a vásottságot.

Vili is furán⁴⁶ volt vele. Különösen hatodikos kora óta szentül meg volt győződve, hogy Novák őt gyűlöli. A gimnáziumban⁴⁷ meg otthon pajtásai előtt többször mondogatta, hogy az a Kobak üldözi, az⁴⁸ a Butykos esküdt ellensége.

Novák bátorította:

– Kedves fiam, csöppet se féljen. Nem harapom le az orrát. Én még egyetlen diákomat sem ettem meg, elevenen. Nem tudhatunk mindent. Tudásunk véges. Én se⁴⁹ tudok mindent. Hát jó. Beszéljen arról, amiről akar. Akármiről.

Vili komoran állt.

Novák kifelé bámult a viharos délutánra.

– Nincs itt kissé sötét? – szólt. – Jó⁵⁰ volna⁵¹ talán meggyújtani a lámpát.

⁴² [K., PH, AS1:] ellenszenvet,

⁴³ [K., PH:] tudást. Kitette a lelkét, [AS1:] tudást, kitette volna a lelkét,

⁴⁴ [PH:] problémához,

⁴⁵ [PH:] már

⁴⁶ [K,] furcsán

⁴⁷ [K., PH, AS1:] gimnáziumban,

⁴⁸ [K., PH, AS1:] üldözi őt, az

⁴⁹ [K., PH, AS1:] sem

⁵⁰ [K,] szólt. Jó

⁵¹ [K., PH, AS1:] lenne

Tizen is kiugrottak a padból, hogy a szolgálatkészség örvén minél nagyobb rendetlenséget okozzanak. A tanár mást gondolt. Hiszen ma úgyse rajzolnak. Csak ^é<egy kicsit> ^v<kicsit> eldiskurálnak.

Mínthogy Vili a „gazdagság zavarában” semmit sem tudott választani a dús tananyagból, ^é<a> ^v<Novák a> variációról, permutációról, kombinációról, erről a bájos elmejátékról csevegett. Vili nem zavarta őt. Végül Novák «*átadva*» átadta neki a ^é<szót.> ^v<szót,> hogy folytassa.

Vili kis tétovázás után ezt mondta:

– Húzóunk [!] egy egyenest – bizonyára a táblára célozva, az egészséges mozgásra, a kis, üdítő ^é<mozgásra,> ^v<sétára,> a katedráig.

– Nem bánom – szólott Novák csodálkozva. Húzza meg azt az egyenest. De ne itt. Csak ott. Gondolatban.

– Legyen az AB.

– Vagy CD – tóditotta bosszúsán Novák, ki nem szerette a szajkózást.

Vilivel lehetett alkudni: elkapta a szót, mint megváltó ötletet.

– Legyen az CD – ismételte.

– Vagy XY – okvetetlenkedett Novák.

Vili ^é<ismét> ^v<megint> engedett.

– Vagy XY.

– Mit akar, kérem, most azzal az egyenessel? – tört ki Novák. Minek kell önnek az az egyenes a variaciónál? Nem értem önt, nem értem.

Novák nem értette Vilit. Vili nem értette Novákot. Érdekes ^é<találkozás.> ^v<találkozás.> [b]

Zöldy, a csillagász, röhögött.>

A diák ezt hebegte:

– Belezavarodtam.

Tizen is kiugrottak a padból, hogy a szolgálatkészség örvén minél nagyobb rendetlenséget okozzanak. A tanár mást gondolt. Leintette őket. Hiszen⁵² ma úgyse rajzolnak. Csak kicsit eldiskurálnak.

Mínt hogy Vili a „gazdagság zavarában” semmit se⁵³ tudott választani a dús tananyagból, Novák a variációról, permutációról, kombinatióról, erről a bájos elmejátékról csevegett. Vili nem zavarta őt. Végül Novák átadta neki a szót, hogy folytassa.

Vili kis tétovázás után ezt mondta:

– Húzzunk egy egyenest – bizonyára a táblára célozva, az egészséges mozgásra, a kis, üdítő sétára, a katedráig.

– Nem bánom – szólott Novák csodálkozva. – Húzza⁵⁴ meg azt az egyenest. De ne itt. Csak ott. Gondolatban.

– Legyen az AB .

– Vagy CD – tódította bosszúsán Novák, ki nem szerette a szajkózást.

Vilivel lehetett alkudni: elkapta a szót, mint megváltó ötletet.

– Legyen az CD – ismételte.

– Vagy XY – okvetetlenkedett Novák.

Vili megint engedett.

– Vagy XY .

– Mit akar, kérem, most azzal az egyenessel? – tört ki Novák.

– Minek⁵⁵ kell önnek az az egyenes a variaciónál? Nem értem önt, nem értem.

Novák nem értette Vilit. Vili sem⁵⁶ értette Novákot.

Érdekes⁵⁷ találkozás.

Zöldy, a csillagász, röhögött.

Vili ezt⁵⁸ hebegte:

– Belezavarodtam.

⁵² [K., PH, AS1:] gondolt. Hiszen

⁵³ [K., PH, AS1:] sem

⁵⁴ [K,.] csodálkozva. Húzza

⁵⁵ [K,.] Novák. Minek

⁵⁶ [K., PH, AS1:] nem

⁵⁷ [K., PH, AS1:] Novákot. [nincs úb] Érdekes

⁵⁸ [K., PH, AS1:] röhögött. [úb] A diák ezt

– Mibe zavarodott bele, fiam? Hisz «*el se kezdte*» eddig ^ε_i<«*kise*»
ki se nyitotta még> ^v_c<még ki se nyitotta> a ^ε_i<*száját?*> ^v_c<száját.>

A tanár másik kérdést ráncigált elő: egy ^ε_i<*ferdesikről*> ^v_i<ferde
sikről> szónokolt meg egy ^ε_i<*merőleges*> ^v_i<reá húzandó merőleges>
egyenesről. Vili ^ε_i<*az utolsó szavakat*> ^v_i<utolsó szavait> buzgóan
visszhangozta, de mikor szabadjára engedte, elnémult, tanácsta-
lanul.

Novák kétségbeesve ennyi értetlenségen föltette magában, hogy
mégis csak megérteti vele:

– Nézze, fiam – mondta – de most jól ^ε_i<*figyeljen,*> ^v_c<*ide figyel-*
jen,> itt van egy ferde sik, idenézzen, ez az a ferde sik – és fehér
kezével végigszántotta a levegőt, aztán fölfelé mutatott – erre ön
innen, felülről egy merőleget húz.

Vili, ^ε_i<*aki gondolatban sem akart merőleget húzni arra a bizonyos*
ferde síkra, nézte őt, «[...] agyában arra»> ^m_i<*aki gondolatban sem*
akart és tudott merőleget húzni arra a bizonyos ferde síkra, nézte
őt> ^v_c<nézte őt> s azt gondolta, könnyű neki. ^ε_i<*De*> ^v_c<[b]

De> agyában nem a ferde sik és merőleges képe jelent meg, mely-
től egész lényében idegenkedett, csak a hadonászó tanárt látta, mint
paprikajancsit, az újjait, arany jegygyűrűjét, meg a másikat, melyben
karneolkő piroslott. Kevés érzéke volt az elvontságok iránt. Mindig
csak a valóságot fogta föl, mely közvetlenül szeme előtt mozgott.

Őszintén szólva nem szerette az öreget. Főképp akkor nem, mi-
kor ily közvetlen volt s «*gyor*» meg akarta világítani azt, amit úgy
se lehet megvilágítani. Például a lapdát emlegette, a diákok eme
kedvenc játékszerét, a hajtás törvényeinek szemléltetésére, vagy a
mosolygó, piros almát idézte lelki szemei elé, a szabadesés tárgya-
lásánál. Ezzel az ellenkezőt érte el. Vili nem a parabolát kedvelte
meg, hanem megutálta a lapdát is s nem tanulta meg a szabadesést,
inkább lemondott teljes életében az alma élvezéséről. Most is az
motoszkált fejében, mennyivel jobb lenne gyűrűhintán bukfcencet

– Mibe zavarodott bele, fiam? Hisz eddig még ki se nyitotta a száját.

A tanár másik kérdést ráncigált elő: egy ferde síkről szónokolt⁵⁹ meg egy reá húzandó merőleges egyenesről. Vili az utolsó⁶⁰ szavait buzgóan visszhangozta, de mikor szabadjára engedte, elnémult, tanácstalanul.

Novák,⁶¹ kétségbeesve ennyi értetlenségen,⁶² föltette magában, hogy mégiscsak megérteti vele:

– Nézze, fiam,⁶³ – mondta – de most jól ide figyeljen, itt van egy ferde sík, ide nézzen, ez az a ferde sík – és fehér kezével végigszántotta a levegőt, aztán fölfelé mutatott – erre ön innen, felülről egy merőleget húz.

Vili⁶⁴ nézte őt⁶⁵ s azt gondolta:⁶⁶ könnyű neki.

De agyában nem a ferde sík és merőleges képe jelent meg, melytől egész lényében idegenkedett, csak a hadonászó tanárt látta, mint paprikajancsit, az ujjait, arany jegygyűrűjét meg a másikat, melyben karneolkő piroslott. Kevés érzéke volt az elvontságok iránt. Mindig csak a valóságot fogta föl, mely közvetlenül szeme előtt mozgott.

Őszintén szólva nem szerette az öreget. Főképp akkor nem, mikor ily közvetlen volt s meg akarta világítani azt, amit úgyse lehet megvilágítani. Például a lapdát emlegette, a diákok eme kedvenc játékszerét, a hajítás törvényeinek szemléltetésére, vagy a mosolygó, piros almát idézte lelki szemei elé, a szabadesés tárgyalásánál. Ezzel az ellenkezőt érte el. Vili nem a parabolát kedvelte meg, hanem megutálta a lapdát is s nem tanulta meg a szabadesést, inkább lemondott teljes életére⁶⁷ az alma élvezéséről. Most is az motoszkált

⁵⁹ [PH, AS1:] szónokolt,

⁶⁰ [K., PH, AS1:] Vili utolsó

⁶¹ [K., PH, AS1:] Novák

⁶² [K., PH, AS1:] értetlenségen

⁶³ [K, :] fiam

⁶⁴ [K, :] Vili,

⁶⁵ [PH, AS1:] őt,

⁶⁶ [K., PH, AS1:] gondolta,

⁶⁷ [K., PH, AS1:] életében

vetni, ^é*«tizenkét saslengést kivágni a nyújtón, lengő-gerendán lógni, bordásfalon fészket csinálni, vagy halálugrást a [...]»* ^m*«nyújtón, lengő-gerendán lógni vagy bordásfalon fészket csinálni, tizenkét saslengést kivágni [...] ... »* ^v*«nyújtón, lengő-gerendán lógni, bordásfalon fészket csinálni, s tizenkét saslengést kivágni.»*

– Szóval érti? – vallatta Novák, ki közben meggörnyedt, főlegyesedett, többször mutatva a ferdesíkot, a merőlegest s hogy ne legyen oly egyedül, kereste azokat a szemeket, melyekben, akár az övében, az értelem és megismerés sugara villan föl, ennek az isteni tudománynak ^é*«szikrázó fénye.»* ^v*«a lángja.»*

Azok pár szóval megfeleltek. Novák így szólt Vilihez:

– Az egész olyan egyszerű.

Vili mérgesen dünnögte, fél-hangosan:

– Neked minden olyan egyszerű.

Novák buzdította, hogy kedvet támasszon benne:

– És ^é*«nem csak»* ^v*«nemcsak»* egyszerű. Érdekes is.

Vili *«[...]»* dörmögött:

– Neked minden érdekes.

Novák tovább próbálta kalauzolni a tudomány ösvényein:

– Hát hagyjuk ezt. *«[...] ... »* Vegyünk egy másik, szintén érdekes esetet. A derékszögű paralelepipedont. Remélem, tudja, mi az. Hogyne tudná – *«m»* szólt, önmagát biztatva, mert nem merte föltételezni, hogy akadjon oly elvetemült ember, ki ezt se tudná. Tehát a derékszögű paralelepipedon élei úgy aránylanak, mint egy aránylik a kettőhöz, a háromhoz. Most már az a kérdés, hogy aránylanak a köréje [!] irható egyenes henger palástfelületei. Csak úgy, nagyjában mondja el, hogy oldaná meg a fel[K_c]adatot. [K_c] Pár szóval.

fejében, mennyivel jobb volna⁶⁸ gyűrűhintán bukfcencet vetni, nyújtón, lengőgerendán lógni, bordásfalón fészket csinálni, tizenkét⁶⁹ saslengést kivágni.

– Szóval érti? – vallatta Novák, ki közben meggörnyedt, fölegyenesedett, többször mutatva a ferde síkot, a merőleget s hogy ne legyen oly egyedül, kereste azokat a szemeket, amelyekben,⁷⁰ akár az övében, az értelem és megismerés villan⁷¹ föl, ennek az isteni tudománynak a lángja.

Azok pár szóval megfeleltek. Novák így szólt Vilihez:

– Az egész olyan egyszerű.

Vili mérgesen dűnnyögte, félhangosan:

– Neked minden olyan egyszerű.

Novák buzdította, hogy kedvet támasszon benne:

– És nemcsak egyszerű. Érdekes is.

Vili dörmögött:

– Neked minden érdekes.

Novák tovább próbálta kalauzolni a tudomány ösvényein:

– Hát hagyjuk ezt. Vegyünk egy másik, szintén érdekes esetet. A derékszögű paralelepipedont. Remélem tudja, hogy mi⁷² az. Hogyne tudná – szólt, önmagát biztatva, mert nem merte föltételezni, hogy akadjon oly elvetemült ember, ki ezt se tudja.⁷³ Tehát a derékszögű paralelepipedon élei úgy aránylanak, mint egy aránylik a kettőhöz, a háromhoz. Most már az a kérdés, hogy aránylanak a köréje írható egyenes henger palástfelületei?⁷⁴ Csak úgy, nagyjában mondja el, hogy oldaná meg a föladatot.⁷⁵ Pár szóval.

⁶⁸ [K., PH, AS1:] lenne

⁶⁹ [K., PH, AS1:] csinálni, s tizenkét

⁷⁰ [K., PH, AS1:] melyekben,

⁷¹ [K., PH:] megismerés sugara villan

⁷² [K., PH:] Remélem, tudja, mi

⁷³ [K., PH, AS1:] tudná.

⁷⁴ [K., PH, AS1:] palástfelületei.

⁷⁵ [K., PH, AS1:] feladatot.

Vili erre dühbe jött. Tőle ugyan beszélhettek. Fejét széles mellére sunyta, mint akit mélységesen megsértettek s bárhogy faggatták, ^é<harapófogóval sem lehetett belőle kihámozni a szót. Oláh Gyuszi fújta el, kitünően.> ^m<harapófogóval sem lehetett belőle kihámozni a szót. Glück Laci fújta el, kitünően.> ^v<nem szólt.>

Novák lejött a dobogóról, a hetedik pad mellé állt, Liszner Vili mellé, hogy baráti jelenlétével erősítse. Nehányszor «nyögött is v» makogott is valamit Vili, de jobb lett volna, ha hallgat, mert minden alkalommal újabb titkok kerültek napfényre: kiderült többek közt, hogy logaritmust sem tudott keresni, hallatlan, ^é<még logaritmust> ^v<logaritmust> sem, és azt sem tudta, hogy mi fán terem a köbgyök. ^é<Még a> ^m<A> ^v<Még a> régi tananyagot is elfelejtette.

A «tan» számtan és fizika tanárja ^é<sétálni kezdett.> ^v<ide-oda sétált,> kényelmesen, mint akinek nem sietős a dolga. Vastag cipőtalpa csikorgott a gyalulatlan lécekből összeábdált padlón.

Szemügyre vette ezt a fiút, kinek kurta kabátszárából «kilógott két, hosszú gorillakez» kibütykösödött a csuklója. Szögletes volt, szánandó. «Kéz» Csuklóján, mindakettőn, gumiszalag feszült, mellyel irodai irkákat szokás összeszorítani. «kezefején» Bal ^é<kezefején> ^v<kezefejére> egy háromszög volt odatetoválva, mint a szuiundiánoknak. Gomblyuka körül, kabátja hajtókáján színes bádogzászlócskák, ^é<régzombok, körök, négyszögek> ^m<régzombok> ^v<régzombok, körök> díszeltek, a sportegyletek jelvényei, ^é<diadalmas> ^v<az ő diadalmas> zsákmányai.

Novák megkérdezte:

- Mit ^é<rág?> ^v<eszik?>
- Nem ^é<rágok> ^v<eszem> semmit.

Vili nem is ^é<rágott> ^v<evett> semmit, ^é<csak úgy> ^m<csak> ^v<csak úgy> motyogott mérgében.

- Nyissa ki a száját.

Vili erre dühbe jött. Tőle ugyan beszélhettek. Fejét széles mellére sunyta, mint akit mélységesen megsértettek s bárhogy faggatták, nem szólt.

Novák lejött a dobogóról, a hetedik pad mellé állt, Liszner Vili mellé, hogy baráti jelenlétével erősítse. Néhányszor⁷⁶ makogott is valamit Vili, de jobb lett volna, ha hallgat, mert minden alkalommal újabb titkok kerültek napfényre: kiderült többek közt, hogy logaritmust se⁷⁷ tudott keresni, hallatlan, logaritmust sem, és azt se⁷⁸ tudta, hogy mi fán terem a köbgyök. Még a régi tananyagot is elfelejtette.

A számtan és fizika tanárja ide-oda sétált, kényelmesen, mint akinek nem sietős a dolga. Vastag cipőtalpa csikorgott a padló gyalulatlan lécein.

Szemügyre⁷⁹ vette ezt a fiút. Kurta⁸⁰ kabátszárából kibütykösödött a csuklója. Szögletes volt, szánandó. Csuklóján, mind a kettőn olyan gumiszalag⁸¹ feszült, mellyel irodai aktákat⁸² szokás összeszorítani. Bal keze fejére háromszög⁸³ volt odatetoválva, mint a szíu indiánoknak. Gomblyuka körül,⁸⁴ kabátja hajtókáján színes bádorgászalócskák, rézgombok, körök díszeltek, a sportegyletek jelvényei, az ő diadalmas zsákmányai.

Novák megkérdezte:

- Mit eszik?
- Nem eszem semmit.

Vili nem is evett semmit, csak úgy motyogott mérgében.

- Nyissa ki a száját.

⁷⁶ [K,:] Néhányszor

⁷⁷ [K,, PH, AS1:] sem

⁷⁸ [K,, PH, AS1:] sem

⁷⁹ [K,, PH, AS1:] csikorgott a gyalulatlan lécekből összeábdált padlón. [úb] Szemügyre

⁸⁰ [K,, PH, AS1:] fiút, kinek kurta

⁸¹ [K,, PH, AS1:] Csuklóján, mindkettőn, gumiszalag

⁸² [K,:] irkákat

⁸³ [K,] Bal kezefejére egy háromszög

⁸⁴ [AS1:] körül. [!]

Vili föltárta rettenetes száját, mint a cápa. Nem volt abban semmi^e *<sem, csak>*^v *<sem. Csak>* harminckét egészséges, fehér, fiatal fog.

– Jól van – szólott Novák – *<csukja>*^v *<most csukja>* be.

Vili becsukta.

Erre *<csontnyelű>*^v *<Novák csontnyelű>* irónját zsebkönyvéhez *<ütögetve [...]. Előbb azonban>*^m *<ütögette. Előbb azonban>*^v *<ütögette,>* mély lélegzetet vett, jelezve, hogy *<következik>*^v *<most következik>* a tanári *<prédikáció. A diákok már várták.>*^v *<prédikáció, melyet a diákok már vártak.>*

– Liszner, Liszner – *<mondta>*^v *<kezde>* lassan, mély, nem-kellemetlen hangján«–». Mondja csak, micsoda a maga édesapja?

«*Vili erre>* Oláh Gyuszi meg volt *<magával elégedve.>*^v *<elégedve.>* Ő «*job>* azon a délutánon jobban utánozta Novák hangját, mint most Novák a sajátját. Mindenkinek eszébe jutott *<ez, még Jámbornak is, ki nem «nevetet» mert nevetni.>*^m *<ez. Zöldy röhögött.>*^v *<ez. Zöldy megint röhögött.>*

Vili a kérdésre nem válaszolt, mintha nem tudná, hogy mi az *<édes>*^v *<ő édes>* apja, *<akár>*^v *<akárcsak>* a *<parallelepipedont.>*^e *<parallelepipedon.>*^m *<parallelepipedont.>*^v

«–» Aztán szólott kelletlenül:

– Kereskedő.

– Milyen kereskedő?

Hosszú csönd után, igen halkán:

– Fűszerkereskedő.

Novák, ezt természetesen tudta, náluk vásárolt már évek óta. De a feddés ritmusa megkövetelte *<ezt a>*^v *<a>* rávezető szokrateszi módszert.

– Látja, látja – szólott, mert ilyenkor mindent kétszer mondott – ott a maguk szép, nagy boltjában sok *<inasra, szolgára van szükség?>*^v *<inasra van szükség.>* Mért nem megy inasnak «[...]»? Nem szégyen az. Aki *<eszével>*^v *<az eszével>* nem tudja, vagy nem akarja

Vili föltárta száját,⁸⁵ mint a cápa. Nem volt abban semmi sem. Csak harminkét egészséges⁸⁶ fehér, fiatal fog.

– Jól van,⁸⁷ – szólt Novák – most csukja be.

Vili becsukta.

Erre Novák csontnyelű irónját zsebkönyvéhez⁸⁸ ütögte, mély lélekzetet⁸⁹ vett, jelezve, hogy most következik a tanári prédikáció, melyet a diákok már vártak.

– Liszner, Liszner,⁹⁰ – kezdte lassan, mély, nem-kellemetlen hangján. – Mondja⁹¹ csak, micsoda a maga édesapja?

Oláh Gyuszi meg volt elégedve. Ő azon a délutánon jobban utánozta Novák hangját, mint most Novák a sajátját. Mindenkinek észébe jutott ez. Zöldy megint röhögött.

Vili a kérdésre nem válaszolt, mintha nem tudná, hogy mi az édesapja, akárcsak⁹² a parallelepipedont.

Aztán szólt kelletlenül:⁹³

– Kereskedő.

– Milyen kereskedő?

Hosszú csönd után, igen halkán:

– Fűszerkereskedő.

Novák ezt természetesen tudta, hiszen náluk⁹⁴ vásárolt már évek óta. De a fedés ritmusa megkövetelte a rávezető szokrátési módszert.

– Látja, látja – szólt, mert ilyenkor mindent kétszer mondott –,⁹⁵ ott a maguk szép, nagy boltjában sok inasra van szükség. Mért nem

⁸⁵ [K., PH, AS1:] föltárta rettenetes száját,

⁸⁶ [PH, AS1:] egészséges,

⁸⁷ [K,] van

⁸⁸ [PH:] zsebkönyvéhez [!]

⁸⁹ [K., PH, AS1:] lélekzetet

⁹⁰ [K., PH, AS1:] Liszner

⁹¹ [K,] hangján. Mondja

⁹² [K,] az ő édes apja, akárcsak [PH, AS1:] az ő édesapja, akárcsak

⁹³ [PH, AS1:] szólt, kelletlenül.

⁹⁴ [K., PH:] tudta, náluk

⁹⁵ [K., PH, AS1:] mondott –

megkeresni a kenyerét, az keresse meg a két keze becsületes munkájával, az arca verejtékével.

Vili csak pislogott [°]<vöröslő szemhájával, a siráshoz közel,> [°]<vöröslő, sírni készülő szemével,> hogy őt, a bajnokot inasnak küldi. Torkát a harag görcse szorongatta.

Novák folytatta:

– Most tavasz van s künn a mezőn, a szántóföldeken, a szőlőkben kezdődnek a munkák, a szántás, kapálás, kötözés. [°]<Bizony jobban tenné, ha ezt csinálná, minthogy így szomorítsa s hiába pusztítsa a kenyerét.> [°]<[bj] Ehhez sincs kedve? Pedig inkább a földet művelné, minthogy így szomorítsa azt az áldott jó édesatyját.> Mondja kérem, mivel lopja maga az Istennek azt a drága [°]<napját? Hol bujkált egy évig, hol aludt?> [°]<napját?>

A formás kis beszéd végéhez [°]<közeledett, az utolsó tanuláshoz:> ^m<közeledett, egy [... ..] majd az utolsó tanulás:> [°]<közeledett s «lezárult» az utolsó tanulással zárult:>

[°]<– Mi más dolga van annak a diáknak, «diáknak,» mint a tanulás. Nézze azokon a [...] délutánokon elő kell venni azt a mértani példatárat s kidolgozni tiz, húsz, harminc feladatot, nem csak azt, ami föl van adva, s akkor egyszerre minden tiszta és világos lesz a fejében. [úb] – Aki> ^m<[úb] – Mi más dolga van annak a diáknak, mint a tanulás. Nézze azokon a [... ..] délutánokon elő kell venni azt a mértani példatárat s kidolgozni tiz, húsz, harminc feladatot, nem csak azt, ami föl van adva, s akkor majd minden tiszta és világos lesz a fejében. Aki> [°]<[úb]

– Aki> nem dolgozik, az ne is egyék. Aki nem tanul, az nem érdemli meg a betevő falatot.

– Tanultam.

– Tanultam, tanultam – szólt Novák – könnyű azt mondani. Ne tanuljon soha, hanem tudjon. Jaj, jaj, Liszner, Liszner.

A „jaj” rosszat jelentett«,». Novák csak akkor használta, mikor fogyni érezte tü[K_i]relmét [K_i] s tanári fájdalma jajgatásba csapott. Oláh Gyuszi «j»két vonalat húzott könyve szélére, jegyezni kezdte, hányszor mondja majd „jaj”. Egy alkalommal ilyen prédikáció alatt [°]<huszonháromszor alkalmazta.> [°]<huszonhétyszer mondta.>

megy inasnak? Nem szégyen az. Aki az eszével nem tudja, vagy nem akarja megkeresni a kenyerét, az keresse meg a két keze becsületes munkájával, az arca verejtékével.

Vili csak pislogott vöröslő, sírni készülő szemével, hogy őt, a bajnokot,⁹⁶ inasnak küldi. Torkát a harag görcse szorongatta.

Novák folytatta:

– Most tavasz van s künn a mezőn, a szántóföldeken, a szőlőkben kezdődnek a munkák, a szántás, kapálás, kötözés. Ehhez sincs kedve? Pedig inkább a földet művelné, mint hogy így szomorítsa azt az áldott jó édesatyját. Mondja kérem, mivel lopja maga az Istennek azt a drága napját?

A formás kis beszéd végéhez közeledett s az utolsó tanulsággal zárult:

– Aki nem dolgozik, az ne is egyék. Aki nem tanul, az...

– Tanultam.⁹⁷

– Tanultam, tanultam,⁹⁸ – szólt Novák – könnyű azt mondani. Ne tanuljon soha, hanem tudjon. Jaj, jaj, Liszner, Liszner.

A „jaj” rosszat jelentett. Novák csak akkor használta, mikor fogyni érezte türelmét s tanári fájdalma jajgatásba csapott. Oláh Gyuszi két vonalat húzott könyve szélére, jegyezni kezdte, hányszor mondja majd „jaj”. Egy alkalommal ilyen prédikáció alatt huszonhét-szer mondta.

⁹⁶ [K., PH, AS1:] bajnokot

⁹⁷ [K,] tanul, az nem érdemli meg a betevő falatot. [úb] – Tanultam.

⁹⁸ [K,] tanultam

Novák áttért a fizikára.

Ezen a téren sem remélhetett sokat Vili. A fizika-órák rendszeresen délutánra estek s ő szundikált az elsötétített szertárban. Nem látott egyetlen kísérletet sem: nem ismerte ^é<sem a torziósingát, sem az> ^v<az> influenza-gépet, nem szivta mellére a villámos-szikrák ^é<zivatarutáni üde> ^v<üde> ózonszagát, csak akkor riadt föl, mikor Novák egyszer a hangtani kísérletezések során tótfurulyán furulyázott, vagy az oxigén és hidrogén keveréke hatalmas durranással robbant, vagy mikor már az óra végén kitérték a zárt ablaktáblákat és sárga, sértő fény ömölt káprázó szemére. ^é<Novák fölemelte> ^m<[b] A tanár fölemelte> ^v<Novák fölemelte Vili> padjáról ^é<fizikakönyvét,> ^v<a fizikakönyvét,> hogy egy könnyű kérdést keressen. Micsoda ^é<összszenyálazott, agyonfirkált> ^v<agyonfirkált,> számfüles könyv volt ez. Egy régi naptárlap hullott ki belőle meg egy szilvماغ. Meyer Robertnek, a szemüveges heilbronni orvosnak csupaszszájú arcképe huszár-bajuszt rajzolt tussal, feje ^é<vörös sisakot,> ^v<sisakot,> Faradaynek pedig, kit, úgy látszik, különösen utált, gombostűvel kiszúrta mind a két ^é<szemét, bosszúból.> ^v<szemét.> ^é<A tanár> ^m<Novák> ^v<A tanár> csüggedten lapozgatta, majd az ingát adta föl neki. Vili belekezdett, megindult, mint az inga és megállt, mint az inga. Novák, hogy mégis kihúzza őt, másik kérdéssel kedveskedett:

– Talán a Toricelli-féle ü.

Vili ^é<hallgatott, makacsul,> ^v<makacsul hallgatott,> mélyen lelógatva fejét. Körötte sisteregtek a többiek, Glück Laci kezével lábával mutogatta «[...]» tanítványának, hogy mi az, «[...]» hangosan ^é<súgtak, «[...] ... »> ^v<súgtak.> Novák már ezt sem bánta.

Egyszerre ^é<azonban fojtott> ^v<fojtott> kuncogás hangzott föl a hetedik pad körül.

Huszár Bandi«,» a természettan-könyvét Vili felé tartotta, mint a ministráns a papnak az evangéliumot, hogy olvassa belőle a leckét,

Novák áttért a fizikára.

Ezen a téren sem remélhetett sokat Vili. A fizikaórák rendszeresen délutánra estek s ő szundikált az elsötétített szertárban. Nem látott egyetlen kísérletet sem: nem ismerte az influenza-gépet,⁹⁹ nem szívta mellére a villámos szikrák üde ózonszagát, csak akkor riadt föl, mikor Novák egyszer a hangtani kísérletezések során tótfurulyán furulyázott, vagy az oxigén és hidrogén keveréke hatalmas durranással robbant, vagy mikor már az óra végén kitérték a zárt ablaktáblákat és sárga, sértő fény ömölt káprázó szemére. Novák fölemelte Vili padjáról a fizikakönyvét,¹⁰⁰ hogy egy könnyű kérdést keressen. Micsoda agyonfirkált, számárfüles könyv volt ez. Egy régi naptárlap hullott ki belőle¹⁰¹ meg egy szilvamag. Meyer Robertnek, a szemüveges heilbronni orvosnak csupasz szájú arcképe huszárbajuszt rajzolt tussal, fejére sisakot, Faradaynek pedig, kit, úgy látszik, különösen utált, gombostűvel kiszúrta mind a két szemét. A tanár csüggedten lapozgatta, majd az ingát adta föl. Vili¹⁰² belekezdett, megindult,¹⁰³ mint az inga és megállt, mint¹⁰⁴ az inga. Novák, hogy mégis kihúzza őt, másik kérdéssel kedveskedett:

– Talán a Toricelli-féle úr.

Vili makacsul hallgatott, lelógatva¹⁰⁵ fejét. Körötte sestetegtek a többiek.¹⁰⁶ Glück Laci kezével-lábával mutogatta tanítványának, hogy mi az. Hangosan¹⁰⁷ súgtak. Novák már ezt se¹⁰⁸ bánta.

Egyszerre fojtott kuncogás hangzott föl a hetedik pad körül.

Huszár Bandi a természettankönyvét Vili felé tartotta, mint a ministráns a papnak az evangéliumot, hogy olvassa belőle a leckét,

⁹⁹ [K., PH, AS1:] influenza-gépet,

¹⁰⁰ [AS2:] fizikakönyvét [sh.]

¹⁰¹ [PH, AS1:] belőle,

¹⁰² [K.,:] föl neki. Vili

¹⁰³ [PH, AS1:] megindult

¹⁰⁴ [PH, AS1:] megállt mint [AS2:] megállt, megállt, mint [sh. két sor határán]

¹⁰⁵ [K., PH, AS1:] hallgatott, mélyen lelógatva

¹⁰⁶ [K.,:] többiek,

¹⁰⁷ [K.,:] az, hangosan

¹⁰⁸ [K., PH, AS1:] sem

de a könyv [°]_i<lapján> ^v<«kihaj» lapján> egy arckép volt. Novák Hilda fotografiája. Az a csinos, bájos «képe,» arcképe, mely kirakatokban is látható s a helyi fényképész szivessége folytán nem egy diák birtokába [°]_i<jutott, közkézen forgott.> ^v<jutott.>

Novák a hetedik pad «[...]» felé hajolva várta a feleletet, de félszemmel meglátta a fotografiát, mielőtt még eldughatta volna a diák.

Úgy tett, mintha nem vette volna [°]_i<észre, de odaszólt,> ^v<észre. Odaszólt,> indulatosan:

– Ne izetlenkedjenek. Mit vihognak?

Azzal «[...]» járni kezdett, izgatottan, le-föl, a padok között, megkerülte a dobogót, újra visszament oda, Liszner elé, a hetedik padhoz.

[°]_i<Ebbe a padba női nevek voltak vésvé,> ^v<Női nevek voltak ide bevésve,> nyíllal átlótt szívek, geometriai idomok, [°]_i<ízletlenségek, trágár> ^v<trágár> ábrák. «Egész testében reszketett.» Gyűlölettel nézte végig a számárpadot«,». Utálta ezeket a [°]_i<«kormos,» fekete kovácsokat. [?] ezeket a kormos kanokat,> ^m_i<kormos, fekete kovácsokat, [?] ezeket a kanokat,> ^m_c<kormos, fekete kovácsokat, [?] ezeket a kamaszokat, ezeket a kanokat,> ^v<kormos, fekete kamaszokat, ezeket a kanokat,> kik nem iskolába valók, csak a levegőt rontják. Egész testében reszketett.

És talán tettelességre is vetemedik, ha meg nem pillantja a feléje nyúló kezek sokadalmát, melyek nagyujjuk s [°]_i<mutató-ujjuk és mutatóujjuk [!]> ^v<mutatóujjuk> szakadatlan mozgatásával kaparászták a levegőt s szinte orra előtt babirkáltak: a diákok törzsüket lehetőleg kinyújtva, jobb karjukat támadóan előrefeszítve kéredeztek, hogy ők tudják a Toricelli-féle ürt. Ekkor jutott eszébe, hogy mégis «csak» mérsékelnie kell magát, hiszen ezek csak gyerekek.

– [°]_i<Tudja, vagy nem tudja? – noszogatta Vilit.> ^v<Tudja – noszogatta Vilit – vagy nem tudja?>

Vili [°]_i<kelletlenül, alig> ^v<alig> hallhatóan nyögte:

– A Toricelli-féle ür.

De beérte a címmel, [°]_i<mint többnyire, mást> ^v<mást> nem mondott, megint lecsuklott a feje.

Novák most rátámadt:

– Igen, az a maga fejében van.

de a könyv lapján egy arckép volt. Novák Hilda fotografiája. Az a csinos, bájos arcképe, mely kirakatokban is látható s a helyi fényképész szívessége folytán nem egy diák birtokába jutott.

Novák a hetedik pad felé hajolva várta a feleletet, de fél szemmel meglátta a fotografiát, mielőtt még eldughatta volna a diák.

Úgy tett, mintha nem vette volna észre. Odaszólt¹⁰⁹ indulatosan:

– Ne ízetlenkedjenek. Mit vihognak?

Azzal járni kezdett, izgatottan, le-föl, a padok között. Megkerülte¹¹⁰ a dobogót, újra visszament Liszner¹¹¹ elé, a hetedik padhoz.

Női nevek voltak ide bevésve, nyíllal átlőtt szívek, geometriai idomok, trágár ábrák. Gyűlölettel nézte végig a számárpadot. Utálta ezeket a kormos, fekete kamaszokat, ezeket a kanokat, kik nem iskolába valók, csak a levegőt rontják. Egész testében reszketett.

És talán tettelegességre is vetemedik, ha meg nem pillantja a féleje nyúló kezek sokadalmát, melyek nagyujjuk és¹¹² mutatóujjuk szakadatlan mozgatásával kaparászták a levegőt s szinte orra előtt babirkáltak: a diákok törzsüket lehetőleg kinyújtva, jobb karjukat támadóan előrefeszítve kérezkodtek,¹¹³ hogy ők tudják a Toricelli-féle űrt. Ekkor jutott eszébe, hogy mégis mérsékelnie kell magát, hiszen ezek csak gyerekek.

– Tudja,¹¹⁴ – noszogatta Vilit – vagy nem tudja?

Vili alig hallhatóan nyögte:

– A Toricelli-féle űr.

De beérte a címmel, mást nem mondott, megint lecsuklott a feje.

Novák most rátámadt.¹¹⁵

– Igen, az a maga fejében van.

¹⁰⁹ [K., PH, AS1:] Odaszólt,

¹¹⁰ [K., PH, AS1:] között, megkerülte

¹¹¹ [K., PH, AS1:] visszament oda, Liszner

¹¹² [K., PH, AS1:] s

¹¹³ [K., PH, AS1:] kérezkodtek,

¹¹⁴ [K.,:] Tudja

¹¹⁵ [K., PH, AS1:] rátámadt:

Hatalmas ^é<röhögés> ^v<kacagás> harsant föl.

«Ezt» – Csönd legyen – ^é<kiabált> ^v<mondta> Novák.

Ezt a sikerült élcet több ízben alkalmazta, «több» sok diákjára, egy előkelő növendékére is, ki évekkkel ezelőtt járt ide s azóta államtitkárságig vitte föl és kezében ^é<egy> ^v<az> ünnepi serleggel beszédeket szokott mondani egy igen előkelő kaszinóban. Senkisémet vette rossz néven. Vili azonban, ki eddig csak görnyedezett, fejét dacosan fölszegte s magából kikelve kiáltotta feléje:

– Na.

– Mit morog?

– Azt, hogy ne tessék engem nevetségessé tenni, tanár úr. Nem birom«,». Nem ^é<birom. – üvöltött.> ^v<birom.>

És látszott rajta, hogy nem ^é<birja, óriás, nagy teste hánykolódott.> ^v<birja.>

Novák ordított:

– Szemtelen.

– Nem vagyok szemtelen.

– Bikfic.

– Nem vagyok bikfic.

– Melák.

– Nem vagyok melák.

Mindenkiben megfagyott a vér. ^é<Ilyen> ^v<Zöldy «már nem mert» sem mert már röhögni. [b]

Ilyen> jelenetek azelőtt sohasem fordultak elő Nováknál, legfőbb Főrísnál. A tanár homlokához kapott. Így még nem veszítette el egyensúlyát. ^é<És nyomban csodálkozott, hogy két oly szót használt, melyet csak gyermekkorában hallott. A> ^m<A> ^m<És nyomban csodálkozott, hogy két oly szót használt, melyet csak gyermekkorában hallott. [b] A> ^v<A> szívek viharosan dobogtak. Ebeczky Dezső rosszalóan csóválta fejét, «Lisznerre» Vilire ^é<tekintve.> ^v<tekintve, mint örök tanár-párti.>

Vili most kiegyenesedett. Novák eléje állt. Nála is félféjjel volt magasabb a tanítványa.

– Óriás – csúfolta Novák «–és végignézte – Achilles. Csak a tudása is ekkora volna. Hústorony.

Hatalmas kacagás harsant föl.

– Csönd legyen – mondta Novák.

Ezt a sikerült élcet több ízben alkalmazta, sok diákjára, egy előkelő növendékére is, ki évekkkel ezelőtt járt ide s azóta államtitkárságig vitte föl és kezében az ünnepi serleggel beszédekét szokott mondani egy igen előkelő kaszinóban. Senki se¹¹⁶ vette rossz néven. Vili azonban, ki eddig csak görnyedezett, fejét dacosan fölszegte s magából kikelve kiáltotta feléje:

– Na.

– Mit morog?

– Azt, hogy ne tessen engem nevetségessé tenni, tanár úr. Nem bírom. Nem bírom.

És látszott rajta, hogy nem bírja.

Novák ordított:

– Szemtelen.

– Nem vagyok szemtelen.

– Bikfic.

– Nem vagyok bikfic.

– Melák.

– Nem vagyok melák.

Mindenkiben megfagyott a vér. Zöldy se¹¹⁷ mert már röhögni.

Ilyen jelenetek azelőtt sohase¹¹⁸ fordultak elő Nováknál, legfőlebb Fórisnál. A tanár homlokához kapott. Így még nem vesztette el egyensúlyát. A szívek viharosan dobogtak. Ebeczky Dezső rosszszallóan csóválta fejét, Vilire tekintve, mint örök tanárpartí.

Vili most kiegyenesedett. Novák eléje állt. Fél fejjel magasabb volt a¹¹⁹ tanítványa.

– Óriás,¹²⁰ – csúfolta Novák és végignézte – Achilles. Csak a tudása is ekkora volna. Hústorony.

¹¹⁶ [K., AS1:] Senkisem [PH:] Senekisem

¹¹⁷ [K., PH, AS1:] sem

¹¹⁸ [K., PH, AS1:] sohasem

¹¹⁹ [K., PH, AS1:] állt. Nála is félfejjel volt magasabb a

¹²⁰ [K., PH, AS1:] Óriás

– Ezt ne mondja nekem a tanár úr.

– «Tessék? Azt hiszi, talán félek magától!» Micsoda alak. Micsoda nagyalak. Szégyelje magát.

Vili fátyolos hangon kiabált:

– Ne tessék engem bosszantani – és fenyegetően eléje feszült.

– «Tessék?»^m «Megbolondult?»^v «Tessék?» Azt hiszi talán félek magától? Nem félek. Ön akar érett lenni? «Éretlen tacska.»^v «Éretlen. Leülhet.» Végeztünk.

Vili «leült,»^v «úgy ült le,» hogy a pad belenyekkent.

Csajkás Tibor pedig fölállt.

Némán zsebkendőjére mutatott, mely «egy adta»^v «csupa»^v vér volt. «Lucskos, izszamos»^v «Lucskos» lett tőle a keze is. A tikkasztó hőségben «megfájdult a feje, eleredt»^v «eleredt» az orra vére. Pár csöpp «már a»^v «a» festetlen lécpadlóra hullott.

Kiment «a folyosón, a»^v «a» mosdóhoz, hogy letisztogassa magát. «Locsolta «az arcát» alélt «arcára» arcát a vízzel, bámulta»^m «Locsolta magát, bámulta»^v «Bámulta» a falakat, melyeken tanárok nevei szerepeltek, főképp Fórisé, bohó, teljesíthetetlen «kivánságokkal,»^v «kivánságok kíséretében,» de az «amoniákkal terhes»^v «amoniáktól szűrős» levegőben, «rosszul lett, majdnem elájul, ki»^v «majdnem elájult. Ki» kellett nyitnia az ablakot.

Most az iskolaudvaron végignyargalt a tavaszi fürgeteg, fákat cibálva, ajtókat csapkodva. Dörgött, villámlott. Nagy csöppekben hullt a zápor.

Nemsokára csöngettek. Fölzendült a csengő édes, megváltó «szava, melyet a ronda Gergely [...]»^m «szava, melyet a ronda Gergely kezel.»^v «szava.» Oláh Gyuszi az utolsó vonalat húzta «a statisztikai táblázaton»^v «statisztikai táblázatán» s kisült, hogy tanárja ezúttal a «Lisznerrel»^v «Vilivel» való vitában harmincegyszer használta a „jaj” szót, tehát «ő is rekordot»^v «rekordot» javított.

Novák alig hagyta el a tantermet, Vili mint egy faun föluggrott padja tetejére. «Majdnem»^v «Szinte» a mennyezetig ért. Öklét magasra «emelte s»^v «emelte,» a tanár után rázta:

– Ezt ne mondja nekem a tanár úr.
 – Micsoda alak. Micsoda nagy alak. Szégyellje magát.
 Vili fátyolos hangon kiabált:
 – Ne tessék engem bosszantani – és fenyegetően eléje feszült.
 – Tessék? Azt hiszi talán félek magától? Nem félek. Ön akar érett lenni? Éretlen. Leülhet. Végeztünk.

Vili úgy ült le, hogy a pad belenyekkent.

Csajkás Tibor pedig fölállt.

Némán zsebkendőjére mutatott. Csupa¹²¹ vér volt. Lucskos lett tőle a keze is. A tikkasztó hőségben eleredt az orra vére. Pár csöpp a lécpadlóra¹²² hullott.

Kiment a mosdóhoz, hogy letisztogassa magát. Bámulta a falakat, melyeken tanárok nevei szerepeltek, főként¹²³ Fórisé, bohó, teljesíthetetlen kívánságok kíséretében. Az¹²⁴ ammóniáktól¹²⁵ szúrós levegőben¹²⁶ majdnem elájult. Ki kellett nyitnia az ablakot.

Az¹²⁷ iskolaudvaron végignyargalt a tavaszi fürgeteg, fákat cibálva, ajtókat csapkodva. Dörgött, villámlott. Nagy csöppekben potyogott¹²⁸ a zápor.

Nemsokára fölzendült¹²⁹ a csengő édes, megváltó szava. Oláh Gyuszi az utolsó vonalat húzta statisztikai táblázatán s kiderült,¹³⁰ hogy tanárja ezúttal a Vilivel való vitában harmincegyszer használta a „jaj” szót, tehát rekordot javított.

Novák alig hagyta el a tantermet, Vili mint egy faun fölugrott padja tetejére. Szinte a mennyezetig ért. Öklét magasra emelte, a tanár után rázta:

¹²¹ [K., PH, AS1:] mutatott, mely csupa

¹²² [K., PH, AS1:] a festetlen lécpadlóra

¹²³ [K., PH:] főképp

¹²⁴ [K., PH, AS1:] kíséretében, de az

¹²⁵ [K., PH, AS1:] amoniáktól [!]

¹²⁶ [K., PH, AS1:] levegőben,

¹²⁷ [K., PH, AS1:] ablakot. [úb] Most az

¹²⁸ [K, :] hullt

¹²⁹ [K., PH, AS1:] Nemsokára csöngettek. Fölzendült

¹³⁰ [K., PH, AS1:] kisült,

– No megállj, ^c*te Kobak, ezért* ^v*<ezért>* még szorulsz. Csak letegyem az érettségit.

Ezt a sötét, zajos tanteremben kevesen hallották. «[...]» Huszár Bandinak és Petőfinek azonban még egyebet is mondott, amin azok úgy nevettek, hogy a hasukat fogták. ^c*<Később>* ^m*<Később, hogy>* ^v*<Később>* leszállt a padról. Megragadta számtan és fizika könyvét ^c*<- a logaritmus-könyvet is - s>* ^v*<s>* teljes erejéből a földhöz vágta. A padló porzott.

Igy végződött a nyolcadik osztály utolsó számtan-fizika órája. [fh]

– No megállj, ezért még szorulsz. Csak letegyem az érettségit.

Ezt a sötét, zajos tanteremben kevesen hallották. Huszár Bandinak és Petőfinek azonban még egyebet is mondott, amin azok úgy nevettek, hogy a hasukat fogták. Később leszállt a padról, megragadta¹³¹ számtan- és fizikakönyvét¹³² s teljes erejéből a földhöz vágta. A padló porzott.

Így végződött a nyolcadik osztály utolsó számtan-fizika órája.

¹³¹ [K,·] padról. Megragadta [PH:] adról, [!] megragadta

¹³² [K, PH, AS1:] fizika könyvét,

^e_i<XI.> ^v_c<XII.>

Erősen esett.

A diákok, az uccán hármasával-négyesével egy esernyő alá szorulva tárgyalták az izgalmas esetet, mely az imént zajlott le a nyolcadik osztályban, következményeiről vitatkozva.

Novák ^e_i<a fizikai szertárban várta meg,> ^v_c<megvárta,> míg a zivatar elvonul.

Vili viselkedését nem tekintette különösebb fegyelmi vétségnek. Részéről máris elintéztnek vélte azzal, hogy a magáról megfélekezett fiút hanyagsága miatt megszegyenítette s nevetlensége miatt «az [...]» mint osztályfőnök nyilvánosan megdorgálta.

De azért elővette tanári zsebkönyvét, felütötte ^e_i<a házirendet, [?]> ^m_i<a [... ..]> ^v_c<a [bj] rendtartásnál,> melyet szinte kívülről tudott, hogy lássa, vajjon a vallás és közoktatásügyi minisztérium által jóváhagyott ^e_i<[...], mikép> ^v_c<szabályzat mikép> intézkedik erre vonatkozólag.

Ezt olvasta:

„Fegyelmi büntetések. 1.) A tanár által való magános figyelmeztetés és intés a tanuló hibájának kellő megvilágításával; 2) szigorú feddés az osztályfőnök által; 3) az osztály előtt való nyilvános megdorgálás; 4) az igazgató elé idézés, ki ez alkalommal, ha szükségét látja, tanácsolja a szülőknek a tanuló csendes eltávolítását az intézetből; 5) tanári szék elé idézés azzal a figyelmeztetéssel, hogy nem javulás esetén kizárják az intézetből; 6) a tanuló kizárása a saját intézetből, vagy a helybeli középiskolából; 7.) oly esetben, midőn félreismerhetetlen az erkölcsi romlottság, s ez bármely intézet

XII.

Erősen esett.

A diákok¹ az utcán hármásával-négyesével egy esernyő alá szorulva tárgyalták az izgalmas esetet, mely az imént zajlott le a nyolcadik osztályban s következményeiről vitatkoztak.

Novák² megvárta, míg a zivatar elvonul.

Vili viselkedését nem tekintette különösebb fegyelmi vétségnek. Részéről máris elintéztnek vélte azzal, hogy a magáról megfelekedett fiút hanyagsága miatt megszegyenítette s nevetlensége miatt mint osztályfőnök nyilvánosan megdorgálta.

De azért elővette tanári zsebkönyvét, felütötte a rendtartásnál, melyet szinte kívülről tudott, hogy lássa³ vajon a vallás- és közoktatásügyi minisztérium által jóváhagyott szabályzat miképp intézkedik erre vonatkozólag.

Ezt olvasta:

„Fegyelmi büntetések. 1.⁴ A tanár által való magános figyelmeztetés és intés a tanuló hibájának kellő megvilágításával; 2.⁵ szigorú feddés az osztályfőnök által; 3.⁶ az osztály előtt való nyilvános megdorgálás; 4.⁷ az igazgató elé idézés, ki ez alkalommal, ha szükségét látja, tanácsolja a szülőknek a tanuló csendes eltávolítását az intézetből; 5.⁸ tanári szék elé idézés azzal a figyelmeztetéssel, hogy nem javulás esetén kizárják az intézetből; 6.⁹ a tanuló kizárása a saját intézetből, vagy a helybeli középiskolából; 7.¹⁰ oly esetben, midőn félreismerhetetlen az erkölcsi romlottság, s ez bármely intézet

¹ [K., PH, AS1:] diákok,

² [K., PH:] osztályban, következményeiről vitatkozva. [újb] Novák

³ [K., PH, AS1:] lássa,

⁴ [K.,:] 1.)

⁵ [K.,:] 2)

⁶ [K.,:] 3)

⁷ [K.,:] 4)

⁸ [K.,:] 5)

⁹ [K.,:] 6)

¹⁰ [K.,:] 7.)

erkölcsiségét veszélyeztetné, az ország összes iskoláiból való kitiltás. (V. ö. 1883. XXX. t. c. 18. §) [!]

Ami a vétség erkölcsi megítélését illeti, föltétlenül helyesen cselekedett: csak a 3. pontig ment el, erre viszont rákényszerült, igaz ugyan, hogy szemtelennek nevezte, sőt bikficnek és meláknak is, de ez diáknak nem nagy sértés. Elhatározta, hogy beéri [°]_i<vele.> ^v_i<ezzel.> A többi már fontoskodás lenne. Most, [°]_i<az érettségi előtt> ^v_i<a tanév végén,> nem akarta kedvét szegni ennek a szerencsétlen flótásnak s újabb fájdalmat okozni derék, becsületes apjának, kihez évek hosszú során át szives ismeretség szálai fűzték. Jegyet sem irt [°]_i<be most,> ^v_i<be,> semmit. Hadd tanuljon, gondolta, talán még lehet belőle «[...]» ember, aztán meglátja, mit tud majd az érettségien.

Amikor minden tanulóifjú eltávozott az intézetből, akkor jött ki [°]_i<Liszner Vili,> ^m_c<Liszner,> ^v_c<Liszner Vili,> egyedül, a túlsó járdán. Talán [°]_i<mert nem> ^v_i<nem> volt esernyője s az eső végét várta, talán szégyelte magát s nem akart a többiekkel találkozni.

Novák az [°]_i<ablakból,> ^v_c<emeleti ablakból,> melyet az eső hólyagossá tett, [°]_i<jól megfigyelhette> ^v_c<megfigyelhette> őt. Födéltelelen fizika-könyvét kabátja zsebébe [°]_i<gyúrte,> ^v_c<gyűrve,> két kezét nadrág zsebébe dugva erőltetett meneteléssel gyalogolt, «*hogy meg*» hogy meg ne ázzék. [°]_i<Sportsapkáját> ^v_c<Sapkáját> kissé szemére [°]_i<húzta, mint aki pironkodik valami miatt.> ^v_c<húzta.>

A tanár mosolygott rajta.

Alig foglalkozott vele még ennyit. Emlékezetében föl-fözlött [°]_i<olykor egyik-másik> ^v_c<egyik-másik> kedves növendékének az arca, érdekelte magánéletük, családi [°]_i<körülményük is,> ^v_c<körülményük,> de az ilyenféle rossz diákokat csak elhanyagolandó mennyiségnek tartotta. Vili is úgy élt [°]_i<a lelkében,> ^v_i<lelkében,> mint massa iners, nyers tömeg, álmos, nehezen mozgatható kamasz, ki nem sok vizet zavar. A puskaport semmi esetre sem ő találta föl.

[°]_i<Vette «botját,» kalapját, botját. Már> ^v_c<Novák mire lejött, már> nem esett.

Otthon a verandán [°]_i<a lógó lámpa alá ült és sakkozott.> ^v_c<sakkozott.>

erkölcsiségét veszélyeztetné, az ország összes iskoláiból való kivitiltás¹¹ (V. ö. 1883. XXX. t. c. 18. §).¹²

Ami a vétség erkölcsi megítélését illeti, föltétlenül helyesen cselekedett: csak a 3. pontig ment el, erre viszont rákényszerült, igaz ugyan, hogy szemtelennek nevezte, sőt bikficnek és meláknak is, de ez diáknak nem nagy sértés. Elhatározta, hogy beéri ezzel. A többi már fontoskodás lenne. Most, a tanév végén, nem akarta kedvét szegni ennek a szerencsétlen flótásnak¹³ s újabb fájdalmat okozni derék, becsületes apjának, kihez évek hosszú során át szíves ismeretség szálai fűzték. Jegyet sem írt be, semmit. Hadd tanuljon, gondolta, talán még lehet belőle ember, aztán meglátja, mit tud majd az érettségien.

Amikor minden tanulóifjú eltávozott az intézetből, akkor jött ki Liszner Vili, egyedül, a túlsó járdán. Talán nem volt esernyője s az eső végét várta, talán szégyellte magát s nem akart a többiekkel találkozni.

Novák az emeleti ablakból, melyet az eső hólyagossá tett, megfigyelhette őt. Födéltelen fizikakönyvét kabátja zsebébe gyúrva, két kezét nadrágzsebébe dugva erőltetett meneteléssel gyalogolt, hogy meg ne ázzék. Sapkáját kissé szemére húzta.

A tanár mosolygott rajta. Alig¹⁴ foglalkozott vele még ennyit. Emlékezetében föl-fölötlött egyik-másik kedves növendékének az arca, érdekelte magánéletük, családi körülményük, de az ilyenféle rossz diákokat csak elhanyagolandó mennyiségnek tartotta. Vili is úgy élt lelkében, mint *massa iners*, nyers tömeg, álmos, nehezen mozgatható kamasz, ki nem sok vizet zavar. A puskaport semmi esetre sem ő találta föl.

Novák mire lejött, már nem esett.

Miután hazaért, otthon¹⁵ a verandán sakkozni kezdett.

¹¹ [K., PH, AS1:] kivitiltás.

¹² [K, :] t c. 18. §) [!] [PH:] t. c. 18. §). [!]

¹³ [PH, AS1:] flótásnak,

¹⁴ [K, :] rajta. [úb] Alig

¹⁵ [K., PH:] esett. [úb] Otthon [AS1:] esett. [úb] Hazaérvén pedig, otthon

Ökölbe szorított balkezére támaszkodva a világgyülőlő mozdulatával szemlélgette a bábokat, melyek a régi, repedezett viaszkos-vásznon ^é_i<sorakoztak,> ^v_i<sorakoztak s> olykor-olykor húzott egy figurát, méregetve szemével azt a láthatatlan ellenfelet, ki nem ült «vele» a szembelévő nádszéken. ^é_i<A városban nem talált senkit, ki sakkban fölvehette volna vele a versenyt. «Maga sakkozott.» Feladványokat> ^m_i<A városban senkisésem akad, ki sakkban fölvehette volna vele a versenyt. Feladványokat> ^v_c<Feladványokat> oldott meg, könyvből.

Hilda ^é_i<nagyon> ^v_c<most> megsajnálta ^é_i<apját.> ^v_i<az apját.>

Valahányszor így egyedül látta, elmerülve töprengő gondjaiba, maga sem tudta, miért, már mint kislány, azt képzelte, hogy az apja boldogtalan s hamarosan valami balszerencse éri.

Tétovázva, attól tartva, hogy majd elkergeti, lábujjhegyen ^é_i<odalopózott hozzá, a háta mögé állt> ^v_c<háta mögé lopózott,> s két kezével befogta szemét.

– Ki az? – kérdezte tőle, hangját elferdítve. No találd ki, – ^é_i<mondta> ^v_i<szólt> – ki az?

Novák, ki fölébredt fekete-sárga álmából, ^é_i<mosolyogva [...]> ^v_i<tréfált:>

– Várj csak, várj csak. Tudom. Valami kis boszorkány. Csak az lehet.

És mikor leánya levette szeméről a kezét, rátekinített.

– Ugye kitaláltam? – és megölelte ^é_i<leányát.> ^v_i<Hildát.>

A sakkbábúkat félretolta. Künn a kertben ^é_i<borzongtak> ^v_c<bólongtak> a vizes lombok, ^é_i<vihar> ^m_i<az eső> ^m_c<eső> ^v_c<az eső> múltán a gyöpön csigák ^é_i<haladtak «át, nyálazva» lassan, nyálazva.> ^m_c<haladtak lassan.> ^v_c<haladtak, lassan, nyálazva.>

Hilda ilyen kibékülések után nagyon kedves szokott lenni. ^é_i<Mindent észrevett, csacsogott,> ^v_c<Csacsogott,> mulattatta apját, elkápráztatta figyelmességével. ^é_i<Egy csokor virágot> ^v_c<Virágot> hozott be a ^é_i<kertből s [...] ...]> ^v_c<kertből,> íróasztalára tette. Nem is ^é_i<leány kedvesség> ^v_c<egy leány kedvessége> volt ez, hanem egy asszonyé.

Ökölbe¹⁶ szorított bal kezére támaszkodva a világgyűlölő mozdu-
latával szemlélgette a bábokat, melyek a régi, repedezett viaszkos-
vasznon sorakoztak s olykor-olykor húzott egy figurát, méregetve
szemével azt a láthatatlan ellenfelet, ki nem ült a szemben lévő¹⁷
nádszéken. Föladványokat¹⁸ oldott meg, könyvből.

Hilda most megsajnálta az apját.

Valahányszor így egyedül látta, elmerülve töprengő gondjaiba,
maga se¹⁹ tudta, miért, már mint kislány, azt képzelte, hogy az apja
boldogtalan s hamarosan valami balszerencse éri.

Tétovázva, attól tartva, hogy majd elkergeti, lábujjhegyen háta
mögé lopózott²⁰ s két kezével befogta szemét.

– Ki az? – kérdezte tőle, hangját elferdítve. – No²¹ találd ki, –
szólt – ki az?

Novák, ki fölébredt fekete-sárga álmából, tréfált:

– Várj csak, várj csak. Tudom. Valami kis boszorkány. Csak az
lehet.

És mikor leánya levette szeméről a kezét, rátekintett.

– Ugye kitaláltam? – és megölelte Hildát.

A sakkbábukat félretolta.

Künn²² a kertben bólongtak a vizes lombok, eső²³ múltán a gyö-
pön csigák haladtak, lassan, nyálazva.

Hilda ilyen kibékülések után nagyon kedves szokott lenni. Csa-
csogott, mulattatta apját, elkápráztatta figyelmességével. Virágot
hozott be a kertből, az íróasztalára²⁴ tette. Nem is egy leány ked-
vessége volt ez, hanem egy asszonyé.

¹⁶ [K., PH:] verandán sakkozott. [úb] Ökölbe

¹⁷ [K, :] szembelevő

¹⁸ [K., PH, AS1:] Feladványokat

¹⁹ [K., PH, AS1:] sem

²⁰ [K., PH, AS1:] lopózott,

²¹ [K, :] elferdítve. No

²² [K., PH, AS1:] félretolta. [nincs úb] Künn

²³ [K, :] lombok, az eső

²⁴ [K., PH:] kertből, íróasztalára [AS1:] kertből, íróasztalára

Másnap kirándultak [°]<[...] közeli kis erdőbe, [...] s> ^v<a közeli erdőbe.> Hilda csirkét sütött, bort vitt, együtt ebédelték a réten s koccintottak a kis bádogszilkékkal.

Ez a kibékülés [°]<azonban mélyrehatóbbnak,> ^v<mélyrehatóbbnak,> alaposabbnak látszott, mint az előzőek s a változás bármily érthetetlenül gyors is volt, Novákban azt a [°]<meggyőződést érlelte,> ^v<hitet keltette,> hogy leánya «helyes [...]» jó útra tért. Hilda sohase ment el hazulról, csak övele, «[...]» sétálni. Beléje karolva haladt a korzón, mint engedelmes kislány, se jobbra, se balra nem tekintett, [°]<mereven előre nézett, ha> ^v<ha> pedig zajosabb férficsoportok közeledtek, lesütötte szemét.

Különben minden megszűnt, ami azelőtt zajossá tette a házat. Nem [°]<kocogtak ablakain, nem rázták> ^v<rázták> a kilincset, nem hangzottak föl estefelé a sivító füttyjelek. [°]<Süket és> ^v<Süket,> vak volt körötte a világ. A pósta nem működött, a futárok pihentek. Flóri néni sem járt hozzájuk, ki a spiritiszta séance megzavarása óta kissé duzzogott Novákra. Hilda élvezte a nyugalmat, melynek meg voltak a maga jó oldalai: nem kellett örökösen [°]<ügyelni, elrejtteni> ^v<elrejtteni> ezt-azt, hazudozni, alakoskodni s így élete az ujonnan-fejlett szülői barátság oltalmában egyszerűnek, [°]<[...] majdnem> ^v<majdnem> kívánatosnak tetszett.

Novák is gyakrabban tartózkodott otthon. Mihelyt megtartotta óráit, [°]<be sem nézve a fizikai szertárba, hazasietett> ^v<hazasietett> s leányával beszélgetett. Mindaketten szerettek beszélgetni. Az apa küzdelmes diákéveiről mesélt, a bécsi kávévacsoráiról. «[...]]» Most nem kellett küszködnie. Kertje mindent megtermett, fizetéséből félre is rakhatott. [°]<«[...] a békét.» Bizonyos vigasz az, mondotta, hogy fiatalságunkban mi szolgáljuk ki a tárgyakat, később azonban a tárgyak szolgálnak ki bennünket. Hilda> ^v<Hilda> önmagáról akart hallani. Az apa [°]<elbeszélte> ^v<elmesélte> kislányos csinyjeit, vadóc-furcsaságait. Egyszer, még kilenc éves sem volt, valamiért kikapott, erre nefelejts-koszorút font a kertben, fejére tette, fölmászott a padlásajtón át a háztetőre s onnan semmi könyörgésre sem akart lejönni, egészen estélig, pedig az eső is esett s megázott, mint valami kis veréb. A leánynak ez nagyon tetszett.

Másnap kirándultak a közeli erdőbe,²⁵ Hilda csirkét sütött, bort vitt, együtt ebédeltek a réten s koccintottak a kis bádogszilkékkal.

Ez a kibékülés mélyrehatóbbnak, alaposabbnak látszott, mint az előzőek s a változás bármily érthetetlenül gyors is volt, Novákban azt a hitet keltette, hogy leánya jó útra tért. Hilda sohase ment el hazulról, csak ővele, sétálni. Beléje karolva haladt a korzón, mint engedelmes kislány, se jobbra, se balra nem tekintett, ha pedig zajosabb férficsoportok közeledtek, lesütötte szemét.

Különben minden megszűnt, ami azelőtt zajossá tette a házat. Nem rázták a kilincset, nem hangzottak föl estefelé a sivító füttyjelek. Süket, vak volt körötte a világ. A posta nem működött, a futárok pihentek. Flóri néni se²⁶ járt hozzájuk, ki a spiritiszta séance megzavarása óta kissé duzzogott Novákra. Hilda élvezte a nyugalmat, melynek megvoltak a maga jó oldalai: nem kellett örökösen elrejtteni ezt-azt, hazudozni, alakoskodni,²⁷ s így élete az újonnan fejlett szülői barátság oltalmában egyszerűnek, majdnem kívánatosnak tetszett.

Novák is gyakrabban tartózkodott otthon. Mihelyt megtartotta óráit, hazasietett s leányával beszélgetett. Mind a ketten szerettek beszélgetni. Az apa küzdelmes diákéveiről mesélt, a bécsi kávévaszoráiról. Most nem kellett küszködni. Kertje mindent megtermett, fizetéséből félre is rakhatott. Hilda önmagáról akart hallani. Az apa elmesélte kislányos csínyjeit, vadócfurcsaságait. Egyszer, még kilencéves se²⁸ volt, valamiért kikapott, erre nefelejcskoszorút²⁹ font a kertben, fejére tette, fölmászott a padlásajtón át a háztetőre s onnan semmi könyörgésre sem akart lejönni, egészen estélig, pedig az eső is esett s megázott, mint valami kis veréb. A leánynak ez nagyon tetszett.

²⁵ [K., PH, AS1:] erdőbe.

²⁶ [K., PH, AS1:] sem

²⁷ [K.,:] alakoskodni

²⁸ [K., PH, AS1:] sem

²⁹ [K., PH, AS1:] nefelejts-koszorút

Hilda zongorázott az apjának. Finoman, érzéssel játszotta Chopin «as» es-dur nocturne-jét, az anyja ^é<kedves kedves> ^v<kedves> darabját, melyet a megboldogult gyakran zongorázott s halála előtt egy héttel is ennél hagyta nyitva a hangjegyfűzetet. Ködszerű mélaság áradt a szobára ^é<ebből a> ^v<a> nocturne-ből, olyan fájdalom, mely régi volt, úgy rémlett, az embernél is régibb. Novák a karoszekben hallgatta.

Aztán mikor leereszkedett az alkonyat s a virágok lehellni kezdték illatukat, kimentek a kert hátsó részébe, hol idegenek nem láthatták őket. Az apa ^v<egy állványt> ^é<állványt> cepelt, leánya ^é<egy hosszú méretű> ^m<egy hosszú> ^v<hosszú> tokot, melyben rézcsövek, lencsék álltak. Csillagot néztek a gimnáziumi messzelátón, mely náluk maradt azóta, hogy Novák egy «[...]» áprilisi éjszakán megmutatta a nyolcadik osztálynak a csillagos égboltot.

A távcsövön a hold sárga volt és lyukacsos, mint az ementháli sajt. Novák magyarázta a gyűrűs hegységet, a kialudt tűzhányókat, a néma tengereket, melyek ezen a levegőtlen bolygón találhatók.

- Mi az a mélység ott? – kérdezte leánya, mig a távcsöbe nézett.
- Az ^é<egy völgy> ^v<völgy> A Kétségbeesés Völgye.
- Furcsa név. Miért hívják úgy?
- Mert itt nem terem semmi. Örökösen kopár.

Egymásután tünedeztek föl a lencsén az égbolt többi ékszeri, az ametisztfényű, ^é<halványzöld, gyengédrózsaszin> ^m<halványzöld, gyengéd-rózsaszin> ^v<gyengéd-rózsaszin> pontocskák, melyek hamarosan kiszaladtak a csöből, mert a Föld ^é<végtelen pályáján> ^v<pályáján> tovarohant az űrben.

- Gyorsan kukkants be, kislány – szólt az apa – elröpül.
- Mi ez?
- Berenice haja.
- Jaj de szép – csodálkozott Hilda. Szőke.
- Igen, sárgás.
- Berenice. Ki volt az?

Hilda zongorázott az apjának. Finoman, érzéssel játszotta Chopin *es-dur nocturne-jét*,³⁰ az anyja kedves darabját, melyet a megboldogult gyakran zongorázott s halála előtt egy héttel is ennél hagyta nyitva a hangjegyfűzetet. Ködszerű mélaság áradt a szobára a nocturne-ből, olyan fájdalom, mely régi volt, úgy rémlett, az embernél is régiebb. Novák a karosszékben hallgatta.

Aztán mikor leereszkedett az alkonyat s a virágok lehelni kezdték illatukat, kimentek a kert hátsó részébe, hol idegenek nem láthatták őket. Az apa állványt cepelt, leánya hosszú tokot, melyben rézcsövek, lencsék álltak. Csillagot néztek a gimnáziumi messzelátón, mely náluk maradt azóta, hogy Novák egy áprilisi éjszakán megmutatta a nyolcadik osztálynak a csillagos égboltot.

A távcsövön a hold sárga volt és lyukacsos, mint az ementháli sajt. Novák magyarázta a gyűrűs hegységet, a kialudt tűzhányókat, a néma tengereket, melyek ezen a levegőtlen bolygón találhatóak.

- Mi az a mélység ott? – kérdezte leánya, míg a távcsőbe nézett.
- Az völgy. A Kétségbeesés Völgye.
- Furcsa név. Miért hívják úgy?
- Mert itt nem terem semmi. Örökösen kopár.

Egymás után tünedeztek föl a lencsén az égbolt többi ékszerrei, az ametisztfényű, gyengéd-rózsaszín pontocskák, melyek hamarosan kiszaladtak a csőből, mert azalatt a Föld a pályáján³¹ tovarohant az űrben.

- Gyorsan kukkants be, kislány,³² – szólta az apa – elröpül.
- Mi ez?
- Berenice haja.³³
- Jaj de szép – csodálkozott Hilda. – Szőke.³⁴
- Igen, sárgás.
- Berenice. Ki volt az?

³⁰ [PH, AS1, AS2:] nocturnejét, [sh., K-ban a kötőjel sorvégre esett]

³¹ [K., PH, AS1:] mert a Föld pályáján

³² [K., PH, AS1:] kislány

³³ [PH, AS1:] haja [!]

³⁴ [K.,:] Hilda. Szőke.

– Egyiptomi királyné.

– Szép haja lehetett.

Látták a Saturnust, ^ε*Jupitert, Cassiopéat, «Véga»* ^v*a Jupitert, a Cassiopéat,* a Végát, az Aldebaránt. Arab hitregékben éltek.

– A Vénusz – szólt Novák.

– Nini – mondta Hilda – hogy lobog. Élnek itt emberek?

– Aligha. Ott nagyon nagy a hőség. A mi szervezetünk nem bírná ki. De ^ε*az emberek nagyon könnyűek lennének.* ^m*az emberek könnyűek lennének.* ^v*könyűek lennénk.* Repülni ^ε*tudnának.* ^v*tudnánk.*

– Mért nem is születtünk ott?

Novák a messzelátót megfordította. ^ε*Egy igen* ^v*Igen* fényes csillag reszketett a lencsén.

– Ez a Sziriusz – jegyezte meg.

– Olyan kékes. Ide se lehet elmenni?

– Nem.

– Soha?

– Soha.

– Milyen messze van?

– Ah, nagyon messze. Ezt ^ε*számmal, már földikkel* ^v*számmal* nem is lehet kifejezni. A csillagászok fényvel mérik a távolságot, mert az a leggyorsabb. ^ε*Amig behunyod a szemed, egy* ^v*Egy* másodperc alatt, háromszázezer kilométert rohan. Gondold el, hogy egy sugár szakadatlanul száll az űrben, egy évig. Az a fény-év. Hát a Sziriusz oly távol van tőlünk, hogy egy fényugara tizenhat év alatt jut el a földre. Az a fényugár, melyet most látsz, Hilda, ^ε*a* ^v*ott a* messzelátóban, az a csillogás, mely most a szemed érinti, akkor indult ide, a földre, mikor te ^ε*megszülettél.* ^v*megszületté*, kislányom.

– Azóta folyton ment?

– Folyton.

– És csak most ért ide hozzám – szólt ^ε*Hilda, levéve* ^v*Hilda.* [b]

– Egyiptomi királyné.

– Szép haja lehetett.

Látták a Szaturnust,³⁵ a Jupitert, a Cassiopéát,³⁶ a Végát, az Aldebaránt. Arab hitregékben éltek.

– A Vénusz,³⁷ – szölt Novák.

– Nini,³⁸ – mondta Hilda – hogy lobog. Élnek itt emberek?

– Aligha. Ott nagyon nagy a hőség. A mi szervezetünk nem bírná ki. De itt könnyűek volnánk. Röpülni³⁹ tudnánk.

– Mért nem is születtünk ott?

Novák a messzelátót megfordította. Igen fényes csillag reszelt a lencsén.

– Ez a Szíriusz – jegyezte meg.

– Olyan kékes. Ide se lehet elmenni?

– Nem.

– Soha?

– Soha.

– Milyen messze van?

– Ah, nagyon messze. Ezt számmal nem is lehet kifejezni. A csillagászok fényvel mérik a távolságot, mert az a leggyorsabb. Egy másodperc alatt körülbelül háromszázezer⁴⁰ kilométert rohan. Gondold el, hogy egy sugár szakadatlanul száll az űrben, egy évig. Az a fényév. Hát a Szíriusz oly távol van tőlünk, hogy egy fénysugara tizenhat év alatt jut el a földre. Az a fénysugár, melyet most látsz, Hilda, ott a messzelátóban, az a csillogás, mely most a szemed érinti, akkor indult ide, a földre, mikor te megszülettél, kislányom.

– Azóta folyton rohant?⁴¹

– Folyton.

– És csak most ért ide hozzám – szölt Hilda.

³⁵ [K,] Saturnust,

³⁶ [K, PH, AS1:] Cassiopéát,

³⁷ [K,] Vénusz

³⁸ [K,] Nini

³⁹ [K,] De könnyűek lennénk. Röpülni [PH, AS1:] De könnyűek lennénk. Röpülni

⁴⁰ [K,] alatt, háromszázezer [PH, AS1:] alatt háromszázezer

⁴¹ [K, PH, AS1:] ment?

Levéve> szemét a csőről egy szilárd pontot ^ε<keresett. Szédült a végtelenben, megfogta> ^m<keresett. [b] Szédült a végtelenben, megfogta> ^v<keresett, szédült a végtelenben. Megfogta> apja kezét.

- Ó de messze vagyunk.
- «Ink» Mondd inkább, hogy ők vannak messze mitőlünk.
- Mégis jó volna egyszer odarepülni.
- Minek? Jobb nekünk itt lenn, a földön.

Novák virzsiniája ^ε<parázslott> ^v<«vörös» vöröslött> a sötétben. A kaszárnyákban több helyütt a takarodót fújták, ^ε<a trombiták> ^v<trombiták> felelgettek egymásnak. Tizenegykor ^ε<Zöldy, a nyolcadikos,> ^v<Jámbor a szomszédban> tárogatózni kezdett, ^ε<egymásután fújta> ^v<fújta> a bús kurucnótákat. Ezt még megvárták, aztán éjfél felé lefeküdtek.

Egy délután Novák ^ε<ingújjban ásott kertjében.> ^v<ásott a konyhakertben.> Ép a ^ε<földbe> ^m<szántó földbe> ^v<földbe> roppantotta az ásót, mikor Gergely, ki az iskolából jött, átadott ^ε<neki egy> ^v<egy> gyalulatlan faládikát, melybe csomagokat szokás küldeni.

- A tanár úrnak jött – szólt. – Az iskolába. Postán.

A tanár hóna alá kapta a faládikát, ^ε<bevitte dolgozószobájába.> ^m<bevitte.> ^v<bevitte dolgozószobájába.>

Azt hitte, hogy a chemnitzi gyár az elektrométert küldte el, ezt a kedves, finom kis műszert, melyet rég ^ε<megrendelt> ^m<rendelt meg> ^v<megrendelt> az intézet.

Maga bontotta föl, ^ε<vigyázatosan.> ^v<óvatosan.>

Kivülről rá volt írva: „Vigyázat, törékeny!”

De amint félrehajlította a gyaluforgácsot, melybe a küldemény be volt bugyolálva, hátradöbbsent.

Nem fizikai műszer volt az, nem is törékeny holmi, hanem más. Valami ocsmányság.

Levéve szemét a csőről,⁴² egy szilárd pontot keresett, szédült a végtelenben. Megfogta apja kezét.

- Ó,⁴³ de messze vagyunk.
- Mondd inkább, hogy ők vannak messze mitőlünk.
- Mégis jó volna egyszer odaröpülni.⁴⁴
- Minek? Jobb nekünk itt lenn, a földön.

Novák virzsinája vöröslött a sötétben. A kaszárnyákban több helyütt a takarodó zengett, trombiták⁴⁵ felelgettek egymásnak. Tizenegykor Jámbor a szomszédban tárogatózni kezdett, fújta a bús kurucnótákat. Ezt még megvárták, aztán éjfél felé rendszerint lefeküdtek.⁴⁶

Egy délután Novák ásott a konyhakertben. Épp a földbe ropanntotta az ásót, mikor Gergely, ki az iskolából jött, átadott egy gyalutlan⁴⁷ faládikát, melyben⁴⁸ csomagokat szokás küldeni.

– A tanár úrnak jött – szólt. – Az iskolába. Postán.

A tanár hóna alá kapta a faládikát, bevitte a dolgozószobájába.⁴⁹

Azt hitte, hogy a chemnitzi gyár az elektrométert küldte el, ezt a kedves, finom kis műszert, melyet rég megrendelt az intézet.

Maga bontotta föl, óvatosan.

Kívülről rá volt írva: „Vigyázat, törékeny!”⁵⁰

De amint félrehajlította a gyaluforgácsot, melybe a küldemény be volt bugyolálva, hátradöbbsent.

Nem fizikai műszer volt az, nem is törékeny holmi, hanem más. Valami ocsmányság.

⁴² [K., PH, AS1:] csőről

⁴³ [K,.] Ó

⁴⁴ [K,.] odarepülni.

⁴⁵ [K,.] a takarodót fújták, trombiták [PH:] a takarodót fújták, trombiták

⁴⁶ [K., PH:] felé lefeküdtek.

⁴⁷ [AS2:] gyalutlan [sh.]

⁴⁸ [K,.] melybe

⁴⁹ [K., PH, AS1:] bevitte dolgozószobájába.

⁵⁰ [K,.] „Vigyázat, törékeny!” [nincs aláhúzva] [PH:] „Vigyázat, törékeny!” [nem dőlt]

Lecsapta a ^é_í<faláda>^v_é<faládika> födelét. Rajta a saját nevét látta, ^é_í<nyomatott, kátránnyal mázolt>^v_é<kátránnyal mázolt nyomtatott> betűkkel: „Novák Antal, főgimnáziumi tanár úrnak.” Hihetetlen, hihetetlen.

– Vigye ki – szólt oda Gergelynek, ki «[...]» mögötte állt s látta, hogy «k» micsoda: Dobja a szemébe. Az ablakokat pedig nyissa ki.

– Biztosan valami diák – mondta Gergely.

– Azt mondtam – ismételte ^é_í<Novák ingerülten>^v_é<Novák> – vigye ki. Nem kérdeztem. Akkor beszéljen, ha kérdezik. Előbb azonban nyissa ki az ablakokat. Szellőzzön. Itt nem lehet megmaradni. Gyalázat – tette hozzá, nem tisztázva, hogy ez a megjegyzés a küldeményre vonatkozik-e, vagy az iskolaszolga kotnyelességére.

Ez az ügy kelleténél jobban fölizgatta. ^é_í<[...] gondolt rá. [úb] Már hallott ilyesmiről. «M» Mások nevetve mesélték. Végre senki>^v_é<[b]

Senki> sincs fölvértezve az emberi aljasságok ellen, melyek álarcos furfanggal betörnek tulajdon otthonunkba, névtelen levelek, piszkos küldemények alakjában s elmérgezik nyugalmlunkat, anélkül, hogy a tetteseket átadhatnók a törvény szigorának, vagy a társadalom jogos megvetésének. A bölcs nem törődik velük. Tovább megy mellettük.

De bárhogy vígasztalta ^é_í<magát a kedves paedagógus,>^v_é<magát,> nem sikerült ^é_í<elhessegetni,>^v_é<kiverni fejből,> szüntelenül rá kellett ^é_í<gondolni.>^v_é<gondolnia.> Az undort érezte, gyomra ^é_í<fölmelyedett,>^v_é<fölkavarodott s> tódultak kinzó gondolatai. Ki küldhette? Gergely azt mondta, hogy diák, de véleményét nyomban visszautasította s «mag» magában sem ^é_í<mert gyanakodni.>^v_é<mer-te ezt föltételezni.> ^é_í<Van>^v_é<Van-e> olyan vásott, minden emberi érzésből kivetkezett tanulóifjú, ki ilyesmire képes? A feketekéz ^é_í<bosszúműve>^v_é<stilüsa> hasonlítható hozzá. Aztán mit akarhat

Lecsapta a faládika fedelét.⁵¹ Rajta a saját nevét látta, kátránnyal mázolt nyomtatott betűkkel: „Novák Antal, főgimnáziumi tanár úrnak.” Hihetetlen, hihetetlen.

– Vigye ki – szólt oda Gergelynek, ki mögötte állt s látta, hogy micsoda. – Dobja⁵² a szemébe. Az ablakokat pedig nyissa ki.

– Biztosan valami diák – mondta Gergely.

– Azt mondtam,⁵³ – ismételte Novák – vigye ki. Nem kérdeztem. Akkor beszéljen, ha kérdezik. Előbb azonban nyissa ki az ablakokat. Szellőzzön. Itt nem lehet megmaradni. Gyalázat – tette hozzá, nem⁵⁴ tisztázva, hogy ez a megjegyzés a küldeményre vonatkozik-e, vagy az iskolaszolga kotnyelességére.

Ez az ügy kelleténél jobban fölizgatta.

Körülbelül így töprengett:

Senki⁵⁵ sincs fölverte az emberi aljasságok ellen, melyek álcas furfanggal betörnek tulajdon otthonunkba, névtelen levelek, piszkos küldemények alakjában s elmérgezik nyugalmunkat, anélkül, hogy a tetteseket átadhatnók a törvény szigorának, vagy a társadalom jogos megvetésének. A bölcs nem törődik velük. Tovább megy mellettük.

De bárhogy vigasztalta magát, nem sikerült kivenni fejéből, szüntelenül rá kellett gondolnia. Az undort érezte, gyomra fölkararodott s tódultak kínzó gondolatai: mégis ki⁵⁶ küldhette? Gergely azt mondta, hogy diák, de véleményét nyomban visszautasította⁵⁷ s magában se⁵⁸ mertte ezt föltételezni. Van-e olyan vásott, minden emberi érzésből kivetkezett tanulóifjú, ki ilyesmire képes? A feketekéz stílusa hasonlítható hozzá. Aztán mit akarhat vele? Az egésznek semmi,

⁵¹ [K,] fedelét.

⁵² [K,] micsoda: Dobja [PH, AS1:] micsoda. Dobja

⁵³ [K,] mondtam

⁵⁴ [PH, AS1:] hozzá – nem

⁵⁵ [K,] fölizgatta. [úb] Senki

⁵⁶ [K,] gondolatai. Ki

⁵⁷ [PH:] visszautasította [!]

⁵⁸ [K, PH, AS1:] sem

vele? Az egésznek semmi, de semmi értelme. Aki ilyesmire vete-medik, az csak műveletlenségéről tesz tanúságot.

Föltéve azonban, de meg nem engedve, hogy mégis csak diák az illető, nem tudta eldönteni, hogy kit gyanúsítson. Egy harmadikos járt az eszében, kit kiállított s egy hatodikos, kit megszidott meg Liszner Vilmos, de az már nagy, komoly fiú, meglett ember. Nem tartotta érdemesnek, hogy tovább kutakodjék. Hiszen megtorló lépéseket tenni úgyis ^é<ostobaság, hiábavaló.> ^v<ostobaság.> Csak a háládatlanság fájt atyai lelkének, annyira, hogy könny csillant meg dióbarna szemén.

Hilda észrevette lehangoltságát. Tréfásan ^é<szólt neki:> ^m<szólt:> ^v<szólt neki:>

– Apus rosszkedvű – és tagolta a szókat, mint egy verset – apus rosszkedvű.

Novák kedvetlenül legyintett:

– Nem vagyok rosszkedvű, kislányom. Csak fáradt vagyok. Sok a dolgom. Nagyon sok a dolgom... [fh]

de semmi értelme. Aki ilyesmire vetemedik, az csak műveletlenségéről tesz tanúságot.

Föltéve azonban, de meg nem engedve, hogy mégiscsak diák az illető, nem tudta eldönteni, hogy kit gyanúsítson. Egy harmadikos járt az eszében, kit kiállított s egy hatodikos, kit megszidott⁵⁹ meg Liszner Vilmos, de az már nagy, komoly fiú, meglett ember. Nem tartotta érdemesnek, hogy tovább kutakodjék. Hiszen megtorló lépéseket tenni úgyis ostobaság. Csak a háládatlanság fájt atyai lelkének, annyira, hogy könny csillant meg dióbarna szemén.

Hilda észrevette lehangoltságát. Tréfásan szólt neki:

– Apus rosszkedvű – és tagolta a szókat, mint egy verset –,⁶⁰ apus rosszkedvű.

Novák kedvetlenül legyintett:

– Nem vagyok rosszkedvű, kislányom. Csak fáradt vagyok. Sok a dolgom. Nagyon sok a dolgom...

⁵⁹ [PH, AS1:] megszidott,

⁶⁰ [K, PH, AS1:] verset –

^e_t<XII.> ^v_c<XIII.>

Vilit reggel az osztályban diadalordítás fogadta.

Ez nemcsak önérzetes viselkedésének szólt, hanem főképp annak, hogy lenyiratkozott. Birkanyírás volt, még pedig nagy. Nullásgéppel vágatta le «*kondor, fekete fürtjeit*» kondor sörényét, mely ^e_t<egészen a> ^v_c<a> borbélyműhely padlóján maradt, hogy futás közben ne csapkodjon többé szemébe és súlyával is könnyebb legyen.

Az előadások a nyolcadikban befejeződtek.

Ami társadalmi élet volt még, az kizárólag a városerdőben központosult. Vili ^e_t<futott a bajnokokkal,> ^v_c<futott,> Huszár Bandival és Petőfivel, a többiek ^e_t<pedig tankönyvvel a kezükben, fölmondták a leckét a lomboknak, a «cing» cinegéknek, vagy [... ..] bámészkodtak. A> ^m_i<pedig fölmondták a leckét a lomboknak, a cinegéknek, vagy bámészkodtak. A> ^v_c<bámészkodtak. [b]

A> faszor mellett egy katonai lövőtér terült el. Kurta német vezényszavak ^e_t<röpködtek feléjük.> ^m_e<röpködtek.> ^v_c<röpködtek feléjük.> Egy százados, valami cseh, ficánkoltatta lovát, kardját ^e_t<kirántotta.> ^v_c<kirántva.> Kékruhás bakák mozogtak a mezőn, kik hirtelen hasravágódtak, fölugrottak, puskával kezükben szaladtak előre s ^e_t<a hátuk mögött álló fiatal hadnagyocska parancsára percekig> ^v_c<percekig> céloztak a vetésben álló célbábúkra. Egy század egyszerre sütötte el puskáját a lángoló égbe, ami mintha lombokat söpörne, megsebesítené a levegőt s magát a felhők közt ülő Istent is. Játéknak tetszett az egész, üde tökéletes játéknak. Vili örömben a fák felé ugrált. Glück Laci komoran nézte. Ő kiérezte belőle a komolyságot, az élet irtózatoss ^e_t<nyerseségét. Kérdezték tőle, hogy szép-e s ő azt felelte, hogy szép.> ^v_c<nyerseségét.>

XIII.¹

Vilit reggel az osztályban diadalordítás fogadta.

Ez nemcsak önérzetes viselkedésének szólt, hanem főképp annak, hogy lenyiratkozott. Birkanyírás volt, mégpedig nagy. Nullásgéppel vágatta le kondor sörényét, otthagya a borbélyműhely padlóján, hogy² futás közben ne csapkodjon többé szemébe³ és súlyával is könnyebb legyen.

Az előadások a nyolcadikban befejeződtek.

Ami társadalmi élet volt még, az kizárólag a városerdőben központosult. Vili futott, Huszár Bandival és Petőfivel, a többiek nézték.⁴

A faszor mellett katonai⁵ lövőtér terült el. Kurta német vezényszavak röpködtek. Egy⁶ százados, valami cseh, ficáncoltatta lovát, kardját kirántva. Kékruhás bakák mozogtak a mezőn, hirtelen⁷ hasra vágódtak, fölugrottak, puskával kezükben szaladtak előre s percekig céloztak a vetésben álló célbábukra. Egy század⁸ egyszerre sütötte el puskáját a lángoló égbe. Úgy tetszett, mintha a golyók lombokat söpörnének, megsebesítenék a⁹ levegőt s magát a felhők közt ülő Istent is. Játéknak látszott¹⁰ az egész, üde,¹¹ tökéletes játéknak. Vili örömeiben a fák felé ugrált. Glück Laci komoran szemlélte.¹² Ő kiérezte ebből¹³ a komolyságot, az élet irtózatosságot.

¹ [PH:] VIII. [!]

² [K., PH, AS1:] sörényét, mely a borbélyműhely padlóján maradt, hogy

³ [PH, AS1, AS2:] szembe [sh., emendálva K alapján]

⁴ [K., PH, AS1:] bémészakodtak.

⁵ [K.,:] mellett egy katonai

⁶ [K., PH, AS1:] röpködtek feléjük. Egy

⁷ [K., PH, AS1:] mezőn, kik hirtelen

⁸ [PH, AS1:] előre s percekig céloztak a vetésben álló célbábukra. Egy század [AS2:] előre század [sh., emendálva K alapján, mert PH és AS1 változatához föltehetőleg K megtevésztő írásképe vezetett]

⁹ [K.,:] égbe, ami mintha lombokat söpörne, megsebesítené a [PH, AS1:] égbe, ami mintha lombokat söpörne, megsebesítené a

¹⁰ [K., PH, AS1:] tetszett

¹¹ [K.,:] üde

¹² [K., PH, AS1:] nézte.

¹³ [K., PH, AS1:] belőle

Készültek a versenyre. Kihozták a nyújtót, ^é<korlátot, [?] cölöpöket> ^v<cölöpöket> vertek le, nemzetiszin zászlócskákkaal diszitették a kaput, melyen majd bevonul a közönség, a faszor bejáratánál. A «versenyen megjel» versenyre odatódult az egész város, megjelent a tanári kar is. Vili egy új «sárga» sárga futónadrágban szaladgált ide-oda, melyet még nem láttak rajta. Ásta a startgödröt, mint ^é<egy vakondok,> ^v<vakondok,> kiabált, rendelkezett. «Izgatottnak látszott.» Letarolt ^é<koponyáján> ^m<fegyenc-koponyáján> ^v<koponyáján> szétállott a ^é<füle s fekete arca kigyulladt.> ^v<füle.> Izgatottnak látszott.

A verseny ^é<pedig olyan> ^v<oly> meglepetést hozott, melyre senkisémet várt. Vili rosszul indult, lemaradt, már az előfutamban s a döntőbe nem is került belé. Huszár Bandi lett az első. ^é<«[úb] Veszedett vele, hogy» Vili «ragaszkodott ahhoz, hogy még egyszer» azzal vádolta,> ^m<«B» Botrány volt, Vili azzal vádolta, bajnoktársát,> ^v<Botrány volt. Vili azzal vádolta bajnoktársát,> hogy előzőtt, Huszár Bandi három bátyja védelmezte az öccse ügyét, a tömeg ^é<éljenzett és fütüült.> ^v<éljenzett, fütüült,> Vili fejébe csapta sportsapkáját s otthagya őket, csak ^é<Packával> ^v<Petőfivel> közölte, hogy az egésznek Novák Antal az oka, ki ott állt a célnál s gúnyosan nézte ^é<öt. [úb] Hilda, ki apjával kijött a versenyre egy napernyő alatt «[...]» nevetgélt Huszár Bandival. Ezt látta «Csajkás Tibor. Bement a fák közé» Tibor, ki egy «messze» távoli padon ült, de fölkelt, a fák közé ment s ott fogával «akart» harapta a láncot, mely nem akart elszakadni.> ^m<öt. [úb] Hilda, ki apjával kijött a versenyre egy napernyő alatt nevetgélt Huszár Bandival. Tibor, ki ezt egy távoli padról látta, fölkelt, a fák közé ment s ott fogával harapta a láncot, mely nem akart elszakadni.> ^v<öt.>

Mindez ^é<azonban nem> ^v<nem> keltett olyan feltűnést, mint ahogy megérdemelte volna. A diákoknak nem volt idejük ^é<«[...]» vele «foglalkozni, tanulniok kellett. Vilinek» foglalkozni, tanulniok kellett.> ^m<«vele [!] foglalkozni Vili kudarcával, tanulniok kellett.> ^v<foglalkozni Vili kudarcával, tanulniok kellett.> Ő reggelenként Glück Lacival ült ^é<világos, nagy> ^v<nagy, világos> diákszobájában s megadóan engedte magára ömleni azt a szóáradatot, mely ^é<Glück Laci> ^v<házitanítója> szájából eleven forrásként patakzott. Tibor is tanult. Mindenki tanult.

Készültek a versenyre. Kihozták a nyújtót, cölöpöket vertek le, nemzetiszín zászlócskákkal díszítették a kaput, melyen majd bevonul a közönség, a faszor bejáratánál. A versenyre odatódult az egész város, megjelent a tanári kar is. Vili egy új sárga futónadrágban szaladgált ide-oda, melyet még nem láttak rajta. Ásta a startgödöröt, kiabált,¹⁴ rendelkezett. Letarolt koponyáján szétállott a füle.

A¹⁵ verseny oly meglepetést hozott, melyre senki se volt elkészülve. Vili¹⁶ rosszul indult, lemaradt¹⁷ már az előfutamban s a döntőbe nem is került belé. Huszár Bandi lett az első. Botrány támadt.¹⁸ Vili azzal vádolta bajnoktársát, hogy előzött, Huszár Bandi három bátyja¹⁹ védelmezte az öccse ügyét, a tömeg éljenzett, füttyült.²⁰ Vili fejébe csapta²¹ sportsapkáját s otthagya őket, csak Petőfivel közölte, hogy az egésznek Novák Antal az oka, ki ott állt a célnál s gúnyosan nézte őt.

Mindez nem keltett olyan feltűnést, mint ahogy megérdemelte volna. A diákoknak nem volt idejük foglalkozni Vili kudarcával, tanulniok kellett. Vili²² reggelként Glück Lacival ült nagy, világos diákszobájában s megadóan engedte magára ömleni azt a szóáradatot, mely házitanítója szájából eleven forrásként patakzott. Tibor is tanult. Mindenki tanult.

¹⁴ [K., PH, AS1:] startgödöröt, mint vakondok, kiabált,

¹⁵ [K., PH, AS1:] füle. Izgatottnak látszott. [úb] A

¹⁶ [K., PH, AS1:] melyre senkisésem várt. Vili

¹⁷ [K., PH:] lemaradt,

¹⁸ [K., PH, AS1:] volt.

¹⁹ [AS2:] bátya [sh.]

²⁰ [K.,:] füttyült,

²¹ [AS2:] cssapta [sh.]

²² [K., PH, AS1:] Ó

Az osztályvizsgán könnyen átestek. Novák Antal ^é_i<csak> ^m_i<hosszasabban csak> ^v_é<csak> a legjobbakat ^é_i<feleltette, Ebeczky Dezsőt, Glück Lacit.> ^v_é<feleltette.> Vili a Pythagoras tételt kapta, a szamarak hidját, ^é_i<a sárkányról felelt, s> ^m_i<a sárkányról beszélt, s> ^v_é<s> miután tudott valamit, mindenki csodálatára még ő sem hasalt el.

Hasonlóan folyt le egy hét mulva az írásbeli is. Remegtek akkor, mikor az igazgató kibontotta a pecsétetes borítékból a tételeket s Fóris, az őrködő tanár több ízben komolyan figyelmeztette őket a csempészés, az „úgynevezett” puskázás komoly veszedelmére. ^é_i<De azért az> ^v_é<Az> úgynevezett puskázást mégis csak megszervezték. Oláh Gyuszi azt tervezte, hogy egy alkalmi hektográfval sokszorosítja majd a tételek megoldását, egyszerre huszonhárom példányban, hogy a tudást, amint a mai demokratikus időkhöz illik, mindenkinek közkincsévé tegyék. Ez nem sikerült egészen. De mikor Fóris ^é_i<nem> ^v_é<rendőrszeme nem> vigyázott rájuk s ^é_i<őt fölváltotta> ^v_é<fölváltotta őt> Biró Gyurka, majd Tálás Béla, a vizsgázók hirtelen rosszulról panaszkodva sűrűn kéredeztek ki, ^é_i<egy órán tizen-húszan is s> ^v_é<és> a megbeszélthelyen, a mosdó vízvezetékében ^é_i<egy gyűrött irkalapon,> ^v_é<gyűrött irkalapon> meglelték a problémát, melyet bejövet lemásoltak s nyíltan kézről kézre adtak. Ennek tulajdonítható, hogy Tompa virágregéinek erkölcsi alpjáról, Lessing hervadhatatlan érdemeiről, a határozatlan egyenletről meglehetősen egyformán vélekedtek s Homérosz és «Vergilius» «Horatius szavait» Tacitus szavait majdnem egyöntetű stílusban tolmácsolták.

Utána következett ^é_i<azonban a> ^m_i<a> ^v_é<azonban a> hadd-el-hadd, az a három héti idő, mely az írásbelit elválasztja a szóbelitől.

Jaj csak már vége lenne, csak már vége lenne. Mert ezt tovább nem bírták elviselni. ^é_i<Mégis> ^v_é<[b]

Mégis> elviselték.

Az éjszakák világoskékék voltak. A világoskék éjszakákon nem tudtak aludni. Beszüremkedett az azúr derengés kis szobájukba. Paplanukra süttött a holdvilág. Forró szél rázta ablakukat.

Az osztályvizsgán könnyen átestek. Novák Antal csak a legjobbakat feleltette. Vili a Pythagoras-tételt kapta, a szamarak hídját²³ s miután tudott valamit, mindenki csodálatára még ő se²⁴ hasalt el.

Hasonlóan folyt le egy hét múlva az írásbeli is. Remegtek akkor, mikor az igazgató kibontotta a pecsétetes borítékból a tételeket s Fóris, az őrködő tanár több ízben komolyan figyelmeztette őket a csempészés, az „ügynevezett” puskázás komoly veszedelmére. Az ügynevezett puskázást mégiscsak megszervezték. Oláh Gyuszi azt tervezte, hogy egy alkalmi hektográfval sokszorosítja majd a tételek megoldását, egyszerre huszonhárom példányban, hogy a tudást, amint a mai demokratikus időkhöz illik, mindenkinek közkincsévé tegyék. Ez nem sikerült egészen. De mikor Fóris rendőrszeme nem vigyázott rájuk s főlváltotta őt Biró Gyurka, majd Tálás Béla, a vizsgázók hirtelen rosszulról panaszkodva sűrűn kérezték²⁵ ki²⁶ és a megbeszélthelyen, a mosdó vízvezetékében gyűrt irkalapon meglelték a problémát, melyet bejövét lemásoltak s nyíltan kézről-kézre adtak. Ennek tulajdonítható, hogy Tompa virágregéinek erkölcsi alapjáról, Lessing hervadhatatlan érdemeiről, a határozatlan egyenletről meglehetősen egyformán vélekedtek s Homérosz és Tacitus szavait majdnem egyöntetű stílusban tolmácsolták.

Utána következett azonban a hadd-el-hadd, az a háromheti²⁷ idő, mely az írásbelit elvlasztja a szóbelitől.

Jaj csak már vége volna,²⁸ csak már vége volna.²⁹ Mert ezt tovább nem bírták elviselni.

Mégis elviselték.

Az éjszakák világoskékek voltak. A világoskék éjszakákon nem tudtak aludni. Beszüremkedett az azúr derengés kis szobájukba. Paplanukra sütött a holdvilág. Forró szél rázta ablakukat.

²³ [K,.] hidját, [PH, AS1:] hidját,

²⁴ [K, PH, AS1:] sem

²⁵ [K, PH, AS1:] kérezték

²⁶ [K,.] ki,

²⁷ [K,.] három héti

²⁸ [K, PH, AS1:] lenne,

²⁹ [K, PH, AS1:] lenne.

Függönyeiken illatok tolakodtak be, buja, izgató [°]_°<illatok,> ^v_°<szagok,> melyek megzavarták elméjüket. Nem tudtak aludni.

Ha elaludtak, mingyárt fölébredtek. Fálnak fordultak, hogy reggel négykor fölkelhessenek s kimehessenek a városerdőbe [°]_°<megint tanulni.> ^v_°<tanulni.> Virradt már, mikor elaludtak.

Akkor álmodtak. Azt álmodták, [°]_°<hogyan meghalt Fóris Ferenc, vagy Novák Antal, az egész tanárikar. Azt álmodták, hogy találkoztak «Propertius-szal» Catullus-szal és Pascal-lal, Titus Livius-szal és Galileivel s velük karonfogva sétáltak.> ^v_°<hogyan találkoztak Pascal-lal, s karonfogva sétáltak Titus Livius-szal.> Azt álmodták, hogy fölébredtek és már régesrég leérettségiztek. Aztán fölébredtek.

Ez az ébredés megint eléjük szökkentette azt, ami van. [°]_°<Nem> ^v_°<Nem,> még mindig nincsenek túl, ég föld között lebegnek, lézengve. Eleget tettek két nehéz kötelességüknek, az osztályvizsgának, az írásbelinek, az igazi [°]_°<azonban most> ^v_°<most> jön. Már [°]_°<szabadok voltak, nem> ^v_°<nem> is jártak iskolába és sokszor úgy tetszett, hogy kicsapták őket. Elég volt eddig, nyolc évig, tizenkét évig s itt közvetlen a cél, a végső erőfeszítés előtt oly csüggedés fogta el mindnyájukat, hogy elaléltek. [°]_°<Gyűlöltek> ^v_°<[b]

Gyűlöltek> az iskolát. Szívesen fölgyújtották [°]_°<volna mind, kivétel nélkül,> ^v_°<volna,> lerombolták volna, «mint» a földdel egyenlővé téve, mint Marius Carthagot, sóval hintve talaját, hogy többé ne nőjjenek ki [°]_°<a falai.> ^v_°<falai.> Mi mindent nem kívántak ők a gimnáziumnak, melyről tanárjaik oly édeskedő szeretettel beszéltek, a tanintézetnek s a tanintézet kebelének is, melyből az embert ki szokás zárni. Szavakba nem tudták foglalni azt a dühöt, félelmet, türelmetlenséget, mely bennük lüktetett.

Most a maguk felelősségére tanultak. Sok [°]_°<eldugott,> ^v_°<elbújtott,> apró jegyzet volt a lapok alján, sok homályos célzás a szövegben, a képletek közt: ezeket rágták, bagózták, rendszertelenül, az elmulasztott kötelesség, az önvád keserűségével. Azok az intelmek, «melyeket» melyekkel éveken át gyötörték tanárjaik, visszacsengtek fülkükben és most önmaguk ellen [°]_°<szegezték.> ^v_°<szögezték.>

Függönyeiken illatok tolakodtak be, buja, izgató szagok, melyek megzavarták elméjüket. Nem tudtak aludni.

Ha elaludtak, mindjárt fölébredtek. Fálnak fordultak, hogy reggel négykor fölkelhessenek s kimehessenek a városerdőbe tanulni. Virradt már, mikor elaludtak.

Akkor álmodtak. Azt álmodták, hogy találkoztak Pascallal³⁰ s karonfogva sétáltak Titus Liviuusszal. Azt álmodták, hogy fölébredtek és már réges-rég leérettségiztek. Aztán fölébredtek.

Ez az ébredés megint eléjük szökkenette azt, ami van. Nem, még mindig nincsenek túl, ég föld között lebegnek, lézengve. Eleget tettek két nehéz kötelességüknek, az osztályvizsgának, az írásbelinek, az igazi azonban most³¹ jön. Már nem is jártak iskolába és sokszor úgy rémlett,³² hogy kicsapták őket. Elég volt eddig, nyolc évig, tizenkét évig s itt közvetlen a cél, a végső erőfeszítés előtt oly csüggedés fogta el mindnyájukat, hogy elaléltek.

Gyűlölték az iskolát. Szívesen fölgújtották volna, lerombolták volna, a földdel egyenlővé téve, mint Marius Carthagot, sóval hintve talaját, hogy többé ne nőjenek ki a falai.³³ Mi mindent nem kívántak ők a gimnáziumnak, melyről tanárjaik oly édeskedő szeretettel beszéltek, a tanintézetnek s a tanintézet kebelének is, melyből az embert ki szokás zárni. Szavakba nem tudták foglalni azt a dühöt, félelmet, türelmetlenséget, mely lüktetett bennük.

Most³⁴ a maguk felelősségére tanultak. Sok elbújtatott, apró jegyzet volt a lapok alján, sok homályos célzás a szövegben, a képletek közt: ezeket rágták, bagózták, rendszertelenül, az elmulasztott kötelesség, az önvád³⁵ keserűségével. Azok az intelmek, melyekkel éveken át gyötörték tanárjaik, visszacsengtek fülükbe³⁶ és most

³⁰ [K,] Pascal-lal,

³¹ [K, PH:] igazi most

³² [K, PH, AS1:] tetszett,

³³ [K, PH, AS1:] ki falai.

³⁴ [K, PH, AS1:] mely bennük lüktetett. [úb] Most

³⁵ [PH, AS1:] önvád,

³⁶ [K, PH, AS1:] fülükben

Hányszor hallották: „majd az érettségim...” vagy: „önből, édes fiam, nem lesz semmi...” Lehet, hogy igazuk volt. Maga a semmiség környékezte őket, az ür.

A lidércnyomás pedig visszatért. Tönkre fognak [°]_i<menni,> ^v_i<menni és> koldulnak egy uccasarkon, kiveti magából a dolgozó polgárok tisztességes társadalma, apjuk meg sem ismeri őket. Nem lesz ruhájuk, betevő falatjuk. Aztán más, szörnyűbb dolgok is várakoznak rájuk, melyeket már kifejezni sem lehet.

Magukra maradtak. Egyedül az „Ostor” című, ritkán megjelenő, időszaki sajtóorganum csattogott, az a zsaroló lapocská, melynek szerkesztője, Bahó [°]_i<Attila,> ^v_i<Attila volt,> egy többször [°]_i<megebukott diák s félelmetes,> ^m_i<megebukott diák s félelmetes, börtönviselt> ^m_i<bukott diák, egy többször [...]> ^v_i<bukott diák s «egy» büntetett előéletű> álhirlapíró. Cikkeiben hemzsegték «a sajtó» az iráshibák, melyeket jóakarói sajtóhibáknak minősítettek. Szellőztette a tanárok magánügyeit«», közönséges gyilkosoknak nevezte [°]_i<őket, személy szerint.> ^v_i<őket.> Tavasz jöttén rendesen megindította hadjáratát a gimnázium ellen, melyről igen rossz emléke lehetett s főképp az érettségi „elavult, embertelen intézményét” ostorozta, mely eddig is „számos áldozatot szedett az ifjúság köréből”. A diákok között ingyen osztogatta a [°]_i<példányokat, melyek> ^v_i<példányokat s a cikkei> itt bizonyos helyesléssel is találkoztak. Sajnos [°]_i<azonban az> ^v_i<az> „Ostor” még nem rendelkezett olyan befolyással és tekintéllyel, hogy hamarosan bármi eredményt lehetett volna remélni férfias föllépésétől.

A valóság az volt, hogy a napok egyre multak. Főképp az utolsó kettő volt rettenetes. Minden összezavarodott fejükben. Sokszor azt hitték, hogy mindent tudnak, aztán látták, hogy semmit sem tudnak. Betűről-betűre kezdték bevágni az egészséget, erre azonban

önmaguk ellen szögezték. Hányszor hallották: „majd az érettségiben...”,³⁷ vagy „önből, édes fiam, nem lesz semmi...” Lehet, hogy igazuk volt. Maga a semmisség környékezte őket, az úr.

A lidércnyomás pedig visszatért. Tönkre fognak menni és koldulnak egy utcasarkon, kiveti magából a dolgozó polgárok tisztességes társadalma, apjuk meg sem ismeri őket. Nem lesz ruhájuk, betevő falatjuk. Aztán más, szörnyűbb dolgok is várakoznak rájuk, melyeket már kifejezni se³⁹ lehet.

Magukra maradtak. Egyedül az „Ostor” című, ritkán megjelenő, időszaki sajtóorgánum⁴⁰ csattogott, az a zsaroló lapocska, melynek szerkesztője⁴¹ Bahó Attila volt, egy többször bukott diák s büntetett előéletű álhírlapíró. Cikkeiben hemzsegtek az íráshibák, melyeket jóakarói sajtóhibáknak minősítettek. Szellőztette a tanárok magánügyeit, közönséges gyilkosoknak nevezte őket. Tavasz jöttén rendszeresen megindította hadjáratát a gimnázium ellen, melyről igen rossz emléke lehetett, főképp az érettségi „elavult, embertelen intézményét” ostorozta, mely eddig is „számos áldozatot szedett az ifjúság köréből”.⁴² A diákok között ingyen osztogatta a példányokat s cikkei⁴³ itt bizonyos helyesléssel is találkoztak. Sajnos,⁴⁴ az „Ostor” még nem rendelkezett olyan befolyással és tekintéllyel, hogy hamarosan bármi eredményt lehetett volna remélni férfias föllépésétől.

A valóság az volt, hogy a napok egyre múltak. Főképp az utolsó kettő volt rettenetes. Minden összezavarodott fejükben. Sokszor azt⁴⁵ hitték, hogy mindent tudnak, aztán látták, hogy semmit se⁴⁶ tudnak. Betűről-betűre kezdték bevágni az egészséget, erre azonban

³⁷ [K_v.:] érettségiben...”

³⁸ [K_v, PH, AS1:] vagy:

³⁹ [K_v, PH, AS1:] sem

⁴⁰ [K_v.:] sajtóorgánum

⁴¹ [K_v, PH, AS1:] szerkesztője,

⁴² [PH, AS1:] köréből.”

⁴³ [K_v, PH:] s a cikkei

⁴⁴ [K_v.:] Sajnos

⁴⁵ [PH:] fejükben. Sokan azt [K írásképe megtévesztő]

⁴⁶ [K_v, PH, AS1:] sem

már nem futotta az idő. Inkább ^é< sétáltak, »beszélgettek. Az érettségit a díszterem» s> ^v< az érettségről beszélgettek, » kiszineztek ^é< azt a keveset, azt, » ^m< képzeletükben azt, » ^v< képzeletükben azt a keveset, » amit hallottak. Az érettségit a díszteremben tartják, a diákokat már nem ültetik padokba, hanem székekre, arra a három székre, mely közvetlen a főigazgató asztala előtt van, hogy ne süghassanak. Látszólag megbecsülés, de valójában alattomos csapda. ^é< Ah> ^v< Ah, » micsoda csapda.

Végre az utolsó huszonnegy órában «j»teljes ^é< erejében> ^v< erővel> jelentkezett: a szurkolás. Az az érzés, mely ^é< szédülésből, » ^v< lámpalázból, szédülésből, » fejfájásból, oldalnyilalásból, émelygésből, hascsikarásból tevődik össze [!] Ismerték «m» már régebbről. Latin, görög, számtan, fizika-órák előtt kaptak belőle kis adagokat. Ez akkor hamar elmúlt. Most ^é< azonban állandóvá> ^v< állandóvá> vált, percről-percre növekedett, a végtelenig és lehetetlenig. Jaj, semmit se tudok. Jaj, «el se megyek.» beteget jelentek. Jaj, el se megyek. Közben pedig mormolták magukban a tananyag valami jelentéktelen részét.

Amint ilyen állapotban szédelegtek a városban, csodálkoztak azon, hogy ^é< az élet mégis megy a maga útján. »> ^v< künn az uccán semmisem változott. » Liszner bácsi kinyitotta, becsukta ^é< a boltját, »> ^v< boltját, » emberek fölkeltek, lefeküdtek. Tanárok tüntek föl a vendéglő előtt s bementek villásreggelizni. Nekik minden évben van érettségijük, semmi okuk, hogy ne mulassanak. Mit is tudtak ők az ifjúság ^é< szenvedéséről. »> ^v< gyötrelméről. » Azt mondogatták nekik, ^é< a> ^v< hogy a> fiatalság az egyetlen kincs, az öregkorral jönnek a szenvedések, betegségek. A diákok azonban irigyelték őket. Menynyire utálták már a szép ifjúságot, mely sehol sem kap tiszteletet, becsüllést, mindenütt elküldik, lenézik, kisemmizik, mindig előre köszön és vár: megvetik akkor, ha szegény, nem kell a pénze akkor, ha gazdag. Még a pincérek is kiküldik őket a kávéházból, bármily

már nem futotta az idő. Inkább az érettségiről beszélgettek, kiszínezték képzeletükben azt, amit hallottak felőle. Az⁴⁷ érettségit a díszteremben tartják, a diákokat már nem ültetik padokba, hanem székekre, arra a három székre, mely közvetlen a főigazgató asztala előtt van, hogy ne sűghassanak. Látszólag megbecsülés, de valójában alattomos csapda. Ah, micsoda csapda.

Végre az utolsó huszonnégy órában teljes erővel jelentkezett⁴⁸ a szurkolás, az⁴⁹ az érzés, mely lámpalázból, szédülésből, fejfájásból, oldalnyilallásból, émelygésből, hascsikarásból tévődik⁵⁰ össze.⁵¹ Ismerték már régebbről. Latin-, görög-, számtan-, fizikaórák előtt kaptak belőle kis adagokat. Akkor⁵² hamar elmúlt. Most állandóvá vált, percről-perce növekedett, a végtelenig és lehetetlenig. Jaj, semmit se tudok. Jaj, beteget jelentek. Jaj, el se megyek. Közben pedig mormolták magukban a tananyag valami jelentéktelen részét.

Amint ilyen állapotban szédelegtek a városban, csodálkoztak azon, hogy künn az utcán⁵³ semmi se⁵⁴ változott. Liszner bácsi kinyitotta, becsukta boltját, emberek fölkeltek, lefeküdtek. Tanárok tűntek föl a vendéglő előtt s bementek villásreggelizni. Nekik minden évben van érettségijük, semmi okuk, hogy ne mulassanak. Mit is tudtak ők az ifjúság gyötrelméről. Azt mondogatták nekik, hogy a fiatalság az egyetlen kincs, az öregkorral jönnek a szenvedések, betegségek. A diákok azonban irigyelték őket. Mennyire utálták már a szép ifjúságot, mely sehol se⁵⁵ kap tiszteletet, becsülést, mindenütt lenézik,⁵⁶ kisemmizik, mindig előre köszön és vár: megvetik akkor, ha szegény, nem kell a pénze akkor, ha gazdag. Még a pin-

⁴⁷ [K_v, PH, AS1:] azt a keveset, amit hallottak. Az

⁴⁸ [K_v,:] jelentkezett:

⁴⁹ [K_v, PH:] szurkolás. Az

⁵⁰ [K_v, PH:] tévődik

⁵¹ [K_v,:] össze [!]

⁵² [K_v, PH:] adagokat. Ez akkor

⁵³ [AS2:] után [sh.]

⁵⁴ [K_v, PH, AS1:] semmisem

⁵⁵ [K_v, PH, AS1:] sem

⁵⁶ [K_v,:] mindenütt elküldik, lenézik,

borraalót adnak s később följelentik a tanároknak. Inkább csúzos vénséget, kopasz fejet, epekövet, mint ezt a boldogságot. Tiszteletet, [°]<becsülést akartak,> ^v<becsülést,> elég a szép «fiatalságból. Azért» fiatalságból, mely csupa [°]<gyötrelem,> ^v<kin és> megaláztatás. Azért várták oly türelmetlenül, hogy [°]<vége szakadjon.> ^v<végre-valahára elmúljon.>

Este, a félhéti vonattal megérkezett Vécsey Jeromos, a főigazgató. Szikár, [°]<magas, szigorú> ^m<magas> ^v<magas, szigorú> pap volt, ismert tudós, kitűnő paedagógus. Hintón hajtatott a plébániára, ott szállt meg. Az „Ostor” egy vezércikkben kiadta utolsó dühét.

Néhányan látták a városban. Oláh Gyuszi szerint az igazgatóval is alig beszélt, a tanárokkal nem fogott kezét, *annyira szigorú*» s különösen paprikás hangulatban volt, mert erre az osztályra évek óta haragudott. Kisdiákok, kik találkoztak vele, öt lépésről köszöntek neki, mint közkatonák a tábornoknak. Mindenki szinte lábújjhegyen járt.

Reggel nyolckor aztán, mikor bementek a gimnáziumba, mint egyéb napokon, de most már ünnepi-feketében, legtöbbször szalónkabátban, a szóbeli előtt elérkezett az a mozzanat, mikor mindnyájan egygé váltak a félelemben. Hát csakugyan itt volt, hihetetlenül gyorsan, az érettségi, az a gyehenna, melyről ősz urak is verejtékezve álmodnak, harminc-negyven év múlva. «A folyosón szorongó csönd» Az érendők «a második emeleti» kisebb, nagyobb csoportokban [°]<álldogáltak,> ^v<álldogáltak a díszterem mellett,> komoly emberekhez illő méltósággal, a második emeleti [°]<folyosón, melyre szorongó csönd tapadt.> ^v<folyosón.> Mindenkin látszott, hogy kevesebbet aludt, hiányosabban táplálkozott. Ebeczky Dezső, Glück Laci is komor volt. Oláh Gyuszi [°]<nem> ^v<már nem> ugratta a többieket, [°]<«Huszár Bandi érke» vigasztalgatta,> ^v<«kérté» azt mondta,> hogy tartsanak össze, majd csak lesz valahogy. Tibor egy ideges ásitást gyúrt össze kesztyűs markában s ledobta a földre, mint «egy összegyúrt» használt selyempapírt. Huszár Bandi vidor arca egy árnyalattal elhalványodott. Packa, ki általában Petőfihez hasonlított, most ahhoz a Petőfihez hasonlított, ki a segesvári csataterén haldokolva írja szive vérével a honi rögre ezt a szót:

cérek is kiküldik őket a kávéházból, bármily borraivalót adnak s később följelentik a tanároknak. Inkább csúzos vénséget, kopasz fejet, epekövet, mint ezt a boldogságot. Tiszteletet, becsülést, elég a szép fiatalságból, mely csupa kín és megaláztatás. Azért várták oly türelmetlenül, hogy végre-valahára elmúljon.

Este, a fél héti vonattal megérkezett Vécsey Jeromos, a főigazgató. Szikár, magas, szigorú pap volt, ismert tudós, kitűnő paedagógus. Hintón hajtatott a plébániára, ott szállt meg. Az „Ostor” egy vezércikkben kiadta utolsó dühét.

Néhányan⁵⁷ látták a városban. Oláh Gyuszi szerint az igazgatóval is alig beszélt, a tanárokkal nem fogott kezét s különösen paprikás hangulatban volt, mert erre az osztályra évek óta „haragudott”.⁵⁸ Kisdíákok, kik találkoztak vele, öt lépésről köszöntek neki, mint közkatonának a tábornoknak. Mindenki szinte lábujjhegyen járt.⁵⁹

Reggel nyolckor aztán, mikor bementek a gimnáziumba, mint egyéb napokon, de most már ünnepi-feketében, legtöbben szalonkabátban, a szóbeli előtt elérkezett az a mozzanat, mikor⁶⁰ mindnyájan egygyé váltak a félelemben. Hát csakugyan itt volt, hihetetlen gyorsan, az érettségi, az a gyehenna, melyről ősz urak is verejtékezve álmodnak, harminc-nyven év múlva. Az érendők kisebb-nagyobb⁶¹ csoportokban álldogáltak a díszterem mellett, komoly emberekhez illő méltósággal, a második emeleti folyosón. Mindenkin látszott, hogy kevesebbet aludt, hiányosabban táplálkozott. Ebeczky Dezső, Glück Laci is komor volt. Oláh Gyuszi már nem ugratta a többieket, azt mondta, hogy tartsanak össze, majd csak lesz valahogy. Tibor egy ideges ásítást gyűrt össze kesztyűs markában s ledobta a földre, mint használt selyempapírt. Huszár Bandi vidor arca egy árnyalattal elhalványodott. Packa, ki általában Petőfihez hasonlított, most ahhoz a Petőfihez hasonlított, ki a segesvári csatatéren haldokolva

⁵⁷ [K,.] Nehányan

⁵⁸ [K,.] haragudott.

⁵⁹ [PH:] jár [!]

⁶⁰ [AS2:] minkor [sh.]

⁶¹ [K, PH:] kisebb, nagyobb

„Hazám.” Jámbor szeme véres volt a virrasztástól, öt nap óta nem evett, [°]_i<nem aludt, izzadt> ^v_i<izzadt> tenyereit összeszorította, kérte, hogy ne szóljanak hozzá se jót, se rosszat, ne ijesszék és biztassák, s úgy tekintett maga elé, hogy hozzá képest egy haldokló tekintete a halál előtti másodpercben vidámnak mondható.

Vili közönyösen [°]_i<tekintett> ^v_i<bámult> erre a társaságra, mely [°]_i<hidegverejtékes kezét szorongatta, ölekezett> ^v_i<ölekezett> a rémülettől. Ő [°]_i<az ablakmélyedésben> ^v_i<egy ablakdeszkán> ült, meglehetősen nyugodtan s életében először a hullámok interferenciáját olvasta, lassan és kényelmesen s Isten tudja miért babonásan hitte, hogy pont ebből fog felelni.

Novák Gergellyel «bement a» a díszterembe sietett, hogy ott «előzően» valami rejtélyes, de kétségtelenül fontos előkészületet tegyen. [°]_i<Egy> ^v_i<[b]

Egy> ajtóhasadékon [°]_i<bekukucskáltak,> ^v_i<bekukucskáltak:> látták a szinteret. [°]_i<Székek> ^v_i<[b]

Székek> álltak, padok helyett, a díszteremben, ravasz [°]_i<udvariassággal, azok a székek, melyekre az ünnepélyeken a közönséget ültetik,> ^v_i<udvariassággal, «-» azok a székek, melyekre az ünnepélyeken a közönséget ültetik, -> egy [°]_i<hosszú, zöldposztós> ^v_i<hosszú> asztal, tele irománnyal, előtte az a három szék, melyen a három felelő foglal [°]_i<helyet.> ^v_i<majd helyet.> [°]_i<Irtózatoss volt.> ^m_i<Irtózatoss volt.>

A tanár intett, hogy bejöhetnek. [°]_i<«Jámbor» Lassan indultak. Jámbor előzően két térdre ereszkedett a folyosón, kezét imára kulcsolva.> ^v_i<Jámbor két térdre ereszkedett a folyosón, kezét imára kulcsolva. Lassan indultak.> Elhelyezkedtek a székeken.

Berobbant a főigazgató, a hórihorgas, száraz, aszott-arcú Jeromos. [°]_i<Majdnem világinak> ^m_i<Világinak> ^v_i<Majdnem világinak> látszott. Ő is szalónkabátot viselt, nem reverendát, csak nyakán az aranyláncon lógó «kereszt» aranykereszt jelezte papi mivoltát.

A diákok eleinte rá se mertek nézni. Inkább Biró Gyurkával szemeztek, ki a tanárok között ülve kedélyes mosollyal bátorította az ifjúságot, mely őt gondolatban tegezte s felfohászokodó alázattal

írja szíve vérével a honi rögre ezt a szót: „Hazám”.⁶² Jámbor szeme véres volt a virrasztástól, öt nap óta nem evett, izzadt tenyereit összeszorította, kérte, hogy ne szóljanak hozzá, ne⁶³ ijesszék és biztassák, s úgy tekintett maga elé, hogy hozzá képest egy haldokló tekintete a halál előtti másodpercben vidámnak mondható.

Vili közönyösen bámult erre a társaságra, mely ölelkezett a réműlettől. Ő egy ablakdeszkán ült, meglehetően nyugodtan s életében először a hullámok interferenciáját olvasta, lassan és kényelmesen s Isten tudja miért,⁶⁴ babonásan hitte, hogy pont ebből fog felelni.

Novák Antal Gergellyel⁶⁵ a díszterembe sietett, hogy ott valami rejtélyes, de kétségtelenül fontos előkészületet tegyen.

Egy ajtóhasadékon bekukucskáltak: látták a színteret.

A díszteremben székek álltak padok helyett, ravasz⁶⁶ udvariassággal, azok a székek, melyekre az ünnepélyeken a közönséget ültetik, egy⁶⁷ hosszú asztal, tele irománnyal, előtte az a három szék, melyen a három felelő foglal majd helyet. Irtózatos volt.

A tanár intett, hogy bejöhetnek. Jámbor két térdre ereszkedett a folyosón, kezét imára kulcsolva. Lassan indultak. Elhelyezkedtek a székeken.

Berobbant a főigazgató, a hórihorgas, száraz, aszott arcú Jeromos. Majdnem világinak látszott. Ő is szalonkabátot viselt, nem reverendát, csak a nyakán⁶⁸ az aranyláncon lógó aranykereszt jelezte papi mivoltát.

A diákok eleinte rá se mertek nézni. Inkább Biró Gyurkával szemeztek, ki a tanárok között ülve kedélyes mosollyal bátorította az ifjúságot, mely őt gondolatban tegezte s fölfohászkozó⁶⁹ alázattal

⁶² [K., PH, AS1:] „Hazám.”

⁶³ [K., PH, AS1:] hozzá se jót, se rosszat, ne

⁶⁴ [K,.] miért

⁶⁵ [K,.] Novák Gergellyel

⁶⁶ [K., PH:] színteret. [úb] Székek álltak, padok helyett, a díszteremben, ravasz [AS1:] színteret. [úb] A díszteremben székek álltak, padok helyett, ravasz

⁶⁷ [K,.] ültetik, – egy

⁶⁸ [K., PH, AS1:] csak nyakán

⁶⁹ [K., PH:] felfohászkozó

^ε_i<litániázta. Gyurka, könyörülj rajtunk, édes Gyurka, csókoljuk a szived közepét, segíts, segíts.> ^m_i<litániázta. Gyurka, segíts, édes Gyurka, csókoljuk a szived közepét, könyörülj rajtunk.> ^ε_i<litániázta: „Gyurka, segíts, édes Gyurka, csókoljuk a szived közepét, könyörülj rajtunk.”>

– Azt hiszem, kezdhethük – ^ε_i<szólt> ^m_ε<csipogott> ^v_ε<szólt> a főigazgató érdes madár-hangján, az igazgatóhoz fordulva, minden ünnepélyesség nélkül.

«A t» Ez mindenkinek szólt. Kezdhethük az érettségi vizsgálatot. Nem a vizsgát, mert az, gyerekek, nem főnév, hanem melléknév.

A termen a vesztőhely csöndje lebegett. Olyan pillanat volt ez, mint mikor az ügyész így szól a porkolábhoz: „vezessék elő az elíteltet.”

Kiment az első három. Mélységesen meghajolt a főigazgató úr ömértósága előtt, ki viszont nem hajolt meg előttük mélységesen. A tiszteletadás egyoldalú volt. Ő «az em» «a dolgozat» «a felelők» «a» egy aktát olvasott.

^ε_i<Novák> ^m_ε<Amikor a számtanra és fizikára került a sor, Novák> ^m_ε<[bj] Amikor a számtanhoz és fizikához érkeztek Novák> ^m_ε<[bj] Amikor a számtanhoz érkeztek Novák> ^m_ε<[bj] Amikor a számtanhoz és fizikához érkeztek Novák> ^v_ε<[bj] Amikor a fizikához érkeztek Novák> fölkel, előrejött a táblához.

^ε_i<Elsőül> ^m_i<Ebből a két tárgyból elsőül> ^v_ε<Ebből a tárgyból elsőül> Kertész felelt, ki közepes tanuló volt. Néha elakadt. «Ilyenkor» A vizsgáztatók nem «korholta» segítettek, ^ε_i<de nem> ^v_ε<nem> is korholták, csak levonták a tanulságot, végre ez már igazán nem gyerekjáték. De pár pillanat múlva, hogy mondott egyetmást, a főigazgató ^ε_i<bólintott, jól van, nagyon jól, [!] van fiam s egy> ^v_ε<bólintott „jól van, nagyon jól van, fiam” s> mozdulatából látszott, hogy átengedte. A keblek megkönnyebbültek.

Ebeczky Dezső nem is felelt, hanem előadott, mint egy egyetemi magántanár. Kezébe vette a tételt, élvezetesen hallgatott egy darabig, mintha nem tudná, majd megeredt a szava, erre-arra célzott, föl akarta ölelni az egész tananyagot s akkor sem hallgatott el, mikor a főigazgató «ne» néhány dicsérő szó kíséretében helyére küldte, úgy hogy valósággal karhatalommal kellett eltávolítani székéről.

litániázta: „Gyurka, segíts, édes Gyurka, csókoljuk a szíved közepét, könnyörülj rajtunk”.⁷⁰

– Azt hiszem, kezdhajjuk – szólt a főigazgató érdes madárhangján, az igazgatóhoz fordulva, minden ünnepélyesség nélkül.

Ez mindenkinek szólt. Kezdhajjuk az érettségi vizsgálatot. Nem a vizsgát, mert az, gyerekek, nem főnév, hanem melléknév.

A termen a vesztőhely csöndje lebegett. Olyan pillanat volt ez, mint mikor az ügyész így szól a porkolábhoz: „vezessék elő az elítéltet”.⁷¹

Kiment az első három. Mélységesen meghajolt a főigazgató úr öméltósága előtt, ki viszont nem hajolt meg előttük mélységesen. A tiszteletadás egyoldalú volt. Ő egy aktát olvasott.

Amikor a fizikához érkeztek,⁷² Novák fölkel, előrejött a táblához.

Ebből a tárgyból elsőül Kertész felelt, ki közepes tanuló volt. Néha elakadt. A vizsgáztatók nem segítettek, nem is korholták, csak levonták a tanulságot, végre ez már igazán nem gyerekjáték. De pár pillanat múlva, hogy mondott egyet-mást, a főigazgató bólintott „jól van, nagyon jól van, fiam” s mozdulatából látszott, hogy átengedte. A keblek megkönnyebbültek.

Ebeczky Dezső nem is felelt, hanem előadott, mint egy egyetemi magántanár. Kezébe vette a tételt, élvezetesen hallgatott egy darabig, mintha nem tudná, majd megeredt a szava, erre-arra célzott, föl akarta ölelni az egész tananyagot s akkor se⁷³ hallgatott el, mikor a főigazgató néhány⁷⁴ dicsérő szó kíséretében helyére küldte, úgyhogy

⁷⁰ [K,:] rajtunk.”

⁷¹ [K,:] elítéltet.”

⁷² [K,] érkeztek

⁷³ [K, PH, AS1:] sem

⁷⁴ [K,] néhány

Glück Laci ^é_i<krétákat> ^v_i<hadart, krétákat> tört, ^é_i<úgy magyarázott> ^v_z<magyarázott>. Huszár Bandi, ^é_i<Packa,> ^v_z<Petőfi,> Csajkás Tibor ^é_i<megállta> ^m_i<is megállta> ^v_z<megállta> a sarat, még Jámbor is, ki lidércnyomásában ^é_i<mosolyogni> ^v_z<édesen mosolyogni> próbált a főigazgatóra.

Vilire aránylag későn került a sor, úgy ^é_i<dél felé.> ^v_i<dél felé.> Bizonyos magyarázhatatlan optimizmus fogta el, mikor szalonkabátjában kiment s a tételt kihúzza leült a székre.

Novák ekkor odahajolt a főigazgató füléhez, súgott valamit. Vili ezt észrevette. És szentül meg volt győződve, hogy most tekeri ki a nyakát. Hátra is fordult, tanulóársai ^é_i<felé, legyintett> ^v_z<felé. Intett> kezével, hogy vége.

A mennyiségtan és természettan tanárja ^é_i<pedig arra> ^m_i<arra> ^v_z<pedig arra> kérte a főigazgatót, hogy tanúsítson elnézést ^é_i<e gyengé tanulóval szemben, ki különben «kit» jó tornász, kitűnő futó.> ^v_z<«irányában, ki egy bajnok» e kiváló bajnok irányában, [bj] ki más téren dicsőséget szerzett Sárszegnek.> Erre a főigazgató elkérette írásbeli dolgozatát, melyet sokáig kerestek. Megint beszélgettek. Vili várt, mint az elítélt, hogy a hóhér ^é_i<«nyakára tegye» rátegye> ^v_z<nyakára tegye> a hurkot s összeszorítsa.

«A» Most a főigazgató megigazítva orra nyergén a pápaszemet ránézett, keményen. Vili is keményen nézett vissza, őrá és Novákra.

– Önnek kérem – hápogott a főigazgató – kissé részletesebben kell majd felelnie.

Vili ^é_i<megnézte a papirlapot,> ^v_z<elolvasta a tételt,> mely reszkett kezében: a rezgő mozgásról kellett beszélnie. Novák pár szóval igyekezett bevezetni őt a rezgőmozgás rejtélyébe.

– Hagyja őt, kedves tanár – szólt ^é_i<főigazgató> ^v_i<a főigazgató> – ez a fiú is tudja. Látom az arcáról.

A főigazgató nem volt ^é_i<jós.> ^v_z<jó jós.> Vili tudta, hogy mi az a mozgás a szabadban, de hogy mi a rezgő mozgás, azt már nem ^é_i<tudta, legfőlebb> ^v_z<tudta. Legfőlebb> annyit, hogy valami mozgás, mely rezeg.

Biró Gyurka reszkettette a kezét, «mutatva, hogy rezeg» hogy segítsen. Ábris igazgató lelket akart belé önteni.

valósággal karhatalommal kellett eltávolítani székéről. Glück Laci hadart, krétákat tört, magyarázott. Huszár Bandi, Petőfi, Csajkás Tibor megállta a sarat, még Jámbor is, ki lidércnyomásában édesen mosolyogni próbált a főigazgatóra.

Vilire aránylag későn került a sor, úgy dél felé. Bizonyos magyarázhatatlan optimizmus fogta el, mikor szalonkabátjában kiment s a tételt kihúзва leült a székre.

Novák ekkor odahajolt a főigazgató füléhez, súgott valamit. Vili ezt észrevette. És szentül meg volt győződve, hogy most tekeri ki a nyakát. Hátra is fordult, tanulóársai felé. Intett a kezével,⁷⁵ hogy vége.

A mennyiségtan és természettan tanárja arra⁷⁶ kérte a főigazgatót, hogy tanúsítson elnézést e kiváló bajnok irányában, ki más téren dicsőséget szerzett Sárszegnek. Erre a főigazgató elkérette írásbeli dolgozatát. Sokáig keresték. Megint⁷⁷ beszélgettek. Vili várt, mint az elítélt, hogy a hóhér nyakára tegye a hurkot s összeszorítsa.

Most a főigazgató megigazítva orra nyergén a pápaszemet ránézett, keményen. Vili is keményen nézett vissza, órá és Novákra.

– Önnek kérem – hápogott a főigazgató – kissé részletesebben kell majd felelnie.

Vili elolvasta a tételt, mely reszketett kezében: a rezgőmozgásról kellett beszélnie. Novák pár szóval igyekezett bevezetni őt a rezgőmozgás rejtélyébe.

– Hagyja őt, kedves tanár,⁷⁸ – szólt a főigazgató,⁷⁹ – ez a fiú is tudja. Látom az arcáról.

A főigazgató nem volt jó jós. Vili tudta, hogy mi az a mozgás a szabadban, de hogy mi a rezgőmozgás, azt már nem tudta. Legfőbbleg annyit, hogy valami mozgás, mely rezeg.

Biró Gyurka reszketette a kezét, hogy segítsen. Ábris igazgató lelket akart belé önteni.

⁷⁵ [K., PH, AS1:] Intett kezével,

⁷⁶ [K., PH, AS1:] tanárja pedig arra

⁷⁷ [K., PH, AS1:] dolgozatát, melyet sokáig kerestek. Megint

⁷⁸ [K.,:] tanár

⁷⁹ [K.,:] főigazgató

– Bátorság, fiam, bátorság.

Vili ^é<azonban hallgatott,> ^v<hallgatott,> mint azon az utolsó órán. Novák arra kérte, hogy legalább a hozzáintézett kérdésekre válaszoljon egyszerű igennel, és nemmel, abból is meggyőződhetnek, hogy érti-e. Vili erre sem volt hajlandó.

– Hallatlan makacsság – szólt a főigazgató.

Novák is kijött a sodrából:

– Harapofogóval [!] sem lehet belőle kihúzni a szót – mondta ^é<ingerülten és> ^v<és> az asztalra ^é<csapott.> ^v<csapott. Mindig ilyen.>

Vili fumigálta ^é<őket, őt> ^v<őket. Őt> percig ült helyén, vértanú-fejét lehajtva. A főigazgató ^é<félhangosan> ^v<hangosan> tárgyalt a tanárokkal s hogy letelt az idő, csak ennyit jegyzett ^é<meg: [úb] – Köszönöm.> ^m<meg, kezét összevonva [úb] – Köszönöm.> ^é<meg, két kezét magasba emelve:>

– Mit csinált ön, «nyo» kérem, nyolc évig? – majd a tanári karra nézve ezt ^é<mondta nekik.> ^v<mondta:> – Köszönöm.

«Vili» «Erre» Vili fölkelt, helyére ment, ^é<díszlépésekkel,> ^v<katonai díszlépésekkel,> mire a főigazgató visszahívta őt s megkérte, hogy kissé csöndesebben ^é<távozzék el.> ^v<távozzék.>

^é<«Ugyanily» Ugyanily jelenet ismétlődött meg, mikor> ^v<Ugyanez ismétlődött meg, mikor> Vilit ^é<aznap mennyiségtanból s másnap> ^m<mennyiségtanból s> ^v<aznap mennyiségtanból s másnap> latinból és görögből vallatták. ^é<«Ki se nyitotta a száját.» Meg se mukkant.> ^m<Azért se mukkant meg.> ^v<Meg se mukkant.>

Harmadnap különben a szóbeli befejezettek volt tekinthető, csak néhányan feleltek ^é<még, a legtöbben «a városban sétáltak. Tibor is fölsoh» megértek. Azok, akik megértek «a városban sétáltak» a diszterem körül ólálkodtak, [!]> ^v<még.> Mindenki lerázta a nehezét.

Tibor is fölsohajtott: érett ^é<volt,> ^v<már,> kezében az élet. Édesanyjától levelet kapott, melyben közölte, hogy egy hét múlva itt lesz, s együtt utaznak haza. Ennek az ígéretnek azonban nem tudott úgy örülni, mint máskor. ^é<Miután> ^v<[b] Semmi megkönnyebbülés, szabadulást sem érzett. Miután> túlesett «az izgalmon» az érettségi izgalmán, «[... ..]» a másik ^é<aggodalom> ^v<izgalom> fogta el, ^é<az a rettegés, melyet> ^v<melyet> a tanulás csak ideig-óráig tudott

– Bátorság, fiam, bátorság.

Vili hallgatott, mint azon az utolsó órán. Novák arra kérte, hogy legalább a hozzá intézett kérdésekre válaszoljon egyszerű igennel⁸⁰ és nemmel, abból is meggyőződhetnek, hogy érti-e. Vili erre se⁸¹ volt hajlandó.

– Hallatlan makacsság – szólt a főigazgató.

Novák is kijött a sodrából:

– Harapófogóval se⁸² lehet belőle kihúzni a szót – mondta és az asztalra csapott. – Mindig⁸³ ilyen.

Vili fumigálta őket. Öt percig ült helyén, vértanúfejét lehajtva. A főigazgató hangosan tárgyalt a tanárokkal s hogy letelt az idő, csak ennyit jegyzett meg, két kezét magasba emelve:

– Mit csinált ön, kérem, nyolc évig? – majd a tanári karra nézve,⁸⁴ ezt mondta: – Köszönöm.

Vili fölkelt, helyére ment, katonai díszlépésekkel, mire a főigazgató visszahívta őt s megkérte, hogy kissé csöndesebben távozzék.

Ugyanez ismétlődött meg, mikor Vilit aznap mennyiségtanból, másnap⁸⁵ latinból és görögből vallatták. Meg se mukkant.

Harmadnap különben a szóbeli befejezettnek volt tekinthető, csak néhányan⁸⁶ feleltek még. Mindenki lerázta a nehezét.

Tibor is fölsóhajtott: érett már, kezében az élet. Édesanyjától levelet kapott, melyben közölte, hogy egy hét múlva itt lesz⁸⁷ s együtt utaznak haza. Ennek az ígéretnek nem⁸⁸ tudott úgy örülni, mint máskor. Semmi megkönnyebbülést, szabadulást sem érzett. Miután túlesett az érettségi izgalmán, a másik izgalom fogta el, melyet a

⁸⁰ [K,.] igennel,

⁸¹ [K, PH, AS1:] sem

⁸² [K, PH, AS1:] sem

⁸³ [K,.] csapott. Mindig

⁸⁴ [K,.] nézve

⁸⁵ [K,.] mennyiségtanból s másnap

⁸⁶ [K,.] néhányan

⁸⁷ [K,.] lesz,

⁸⁸ [K, PH, AS1:] ígéretnek azonban nem

[°]_i<elnyomni és semmi megkönnyebbülést, semmi szabadulást nem érzett.> ^v_°<elnyomni.> Karján még mindig ott volt a lánc.

Csak pár napja volt még ebben a városban. [°]_i<Elindult> ^m_°<Hilda pedig [...] hordta «[...]» azt a másik láncot. Elindult> ^v_°<Elindult> sétálni, hogy még egyszer megnézzon minden fát, követ, melyhez annyi emléke tapadt. Maga sem tudta hogyan és miért, egyszerre a kerítés előtt állt s [°]_i<Gergely> ^v_i<Mari> közeledett, ki a kapun akkor lépett ki, [°]_i<karján egy> ^v_°<egy> piaci kosárral.

[°]_i<A szakácsné> ^v_i<Mari> a régi ismerős láttán elámult s [°]_i<mosolyogva közeledett hozzá. Meghazudtolva> ^v_°<meghazudtolva> mord természetét fecsegni kezdett, azzal a szószátyársággal, [°]_i<melyek [!]> ^v_°<mellyel> a nők egymás bajáról beszélnek. Hilda egy hónap óta beteg, [°]_i<a kisasszony, kit ő oly kicsinynek és gyámoltalannak festett le, nem> ^v_°<nem> eszik, nem alszik szegényke, alig lehet rá ismereni. «Szavai» Az öreg szakácsné, ki pályában is látta őt, kicsinynek, gyámoltalannak tüntette föl, úgyhogy az ifiúrnak megesett a szive.

Tibor pár pillanatig gondolkozott. [°]_i<Marit beküldte azzal az> ^m_°<Aztán Marit beküldte azzal az> ^v_°<Aztán beküldte Marit az> üzenettel, hogy szeretne tőle elköszönni.

Hilda azonnal kijött, [°]_i<pecsétes,> ^v_i<egy pecsétes,> [°]_i<rongyos háziruhájában,> ^v_°<rongyos, bő háziruhában,> melyet eddig még nem látott rajta. Nagyon megviselt volt, [°]_i<halovány, arca> ^v_°<arca> duzzadt, szeme, máskor tüzes szeme [°]_i<lágy,> ^v_°<lágy és bágyatag,> mint a tehéné. [°]_i<Majdnem idegennek> ^v_°<Idegennek> tetszett, mikor kezét fogott vele. Ebben a kézfogásban egyikük sem ismerte föl a régit.

– Csak búcsúzkodni jöttem – mondta Tibor.

– Isten vele – szólta Hilda.

Magázták egymást.

A lány elmondta, hogy többnyire fekszik. Önmaga iránt való részvétlenséggel sorolta föl«, mit» betegsége tüneteit. Aztán arról beszélt, hogy ő is nemsokára elutazik az apjával, Velencébe.

tanulás csak ideig-óráig tudott elnyomni. Karján még mindig ott csillogott⁸⁹ a lánc.

Csak pár napja volt még ebben a városban. Elindult sétálni, hogy még egyszer megnézzen minden fát, követ, melyhez annyi emléke tapadt. Maga se⁹⁰ tudta hogyan és miért, egyszerre Novák tanár házának kerítése előtt⁹¹ állt s Mari közeledett, ki a kapun akkor lépett ki, egy piaci kosárral.

Mari a régi ismerős láttán elámult s meghazudtolva mord természetét⁹² fecsegni kezdett, azzal a szószátyársággal, mellyel a nők egymás ügyéről⁹³ beszélnek. Hilda egy hónap óta beteg, nem eszik, nem alszik szegényke, alig lehet ráismerni. Az öreg szakácsné, ki pólýában is látta őt, kicsinynek, gyámoltalannak tüntette föl, úgy-hogy Tibornak megesett rajta szíve.⁹⁴

Tibor pár pillanatig gondolkozott. Aztán beküldte Marit az üzenettel, hogy szeretne tőle elköszönni.

Hilda azonnal kijött, egy pezsétes, rongyos, bő házi ruhában, melyet eddig még nem látott rajta. Nagyon megviselt volt, arca duzzadt, szeme, máskor tüzes szeme lágý és bágyadt,⁹⁵ mint a tehéné. Idegennek tetszett, mikor kezet fogott vele. Ebben a kézfogásban egyikük sem ismerte föl a régít.

– Csak búcsúzkodni jöttem – mondta Tibor.

– Isten vele – szólt Hilda.

Magázták egymást.

A leány⁹⁶ elmondta, hogy többnyire fekszik. Önmaga iránt való részvétlenséggel sorolta föl betegsége tüneteit. Aztán arról beszélt, hogy ő is nemsokára elutazik az apjával, Velencébe.

⁸⁹ [K., PH:] volt

⁹⁰ [K., PH, AS1:] sem

⁹¹ [K., PH, AS1:] egyszerre a kerítés előtt

⁹² [PH, AS1:] természetét,

⁹³ [K., PH, AS1:] bajáról

⁹⁴ [K.,:] föl, úgy-hogy az ifúrnak megesett a szíve. [PH, AS1:] föl, úgy-hogy az ifúrnak megesett a szíve.

⁹⁵ [K.,:] bágyatag,

⁹⁶ [K., PH, AS1:] lány

Tibor háziasnak, egyszerűnek találta ^é<ebben a> ^v<a> szegényes pongyolában, de érdektelennek. Ballagtak a kisuccán, a város vége felé. A fiú semmit sem kért«,» számon, nem vádaskodott, udvarias volt, mint ^é<egy idegennel.> ^v<azzal, kit először lát.> Hilda lehajtotta fejét. Csöndesen sírt.

A fiú ezt nem akarta észrevenni. Percekig szótlánul ment mellette. Csak mikor ^é<kiértek a búzatáblák közé,> ^v<kiértek,> ébredt arra, hogy megint hozzá «m»jutott s megszegte becsületszavát, melyet tanárjának adott. Már mindegy volt.

Hilda egy dülőúton minden átmenet nélkül ráemelte könnytől fátyolos szemét és így szólt:

- Ne menj el. Vigy magaddal.
- Hová?
- Akárhová. Veled megyek.

Tibor komoran állt sötét szalónkabátjában, a sárga búzatáblák közt. ^é<Nem válaszolt. Hilda> ^v<Hilda> megragadta kezét, «azzal a» olyan kétségbeeséssel, mintha a haláltól félne s valamibe meg kellene fogóznia, hogy el ne essék.

- Ments «I» meg. Itt tovább nem lehet - «da» dadogta. Szökjünk el.

- És aztán?
- Mit bánom én - szólt és fölszegte ^é<dacos> ^v<dacos,> imádan-dó fejét.

Ez a lány, ki egyébként egy ^é<tépett kis> ^v<kis> bohém színésznő-höz hasonlított, most olyan volt, mint egy ^é<heroína s olyan gyenge, hogy> ^m<heroína. [b] Gyengesége> ^v<heroína. Gyengesége> szánalmat ébresztett a fiúban.

^é<Parasztasszonyok dolgozta a földeken, «[...]» menyecskék,> ^v<Parasztmenyecskék dolgoztak a földeken,> kik fejüket pipiszkendővel kötötték be s a vetésből föltekintve nézték ezt a két «fiatalembert.» fiatal. Hilda pipacsot, búzavirágot ^é<szedett, csokorba kötött cipője> ^v<szedett. Cipője> fehérlett a nyári portól, mintha liszttel öntötték volna le.

Tibor háziasnak, egyszerűnek találta a szegényes pongyolában, de érdektelennék. Ballagtak a kisutcán, a város vége felé. A fiú semmit se⁹⁷ kért számon, nem vádaskodott, udvarias volt, mint azzal, kit először lát. Hilda lehajtotta fejét. Csöndesen sírt.

A fiú ezt nem akarta észrevenni. Percekig szótlánul ment mellette. Csak mikor kiértek, ébredt arra, hogy megint hozzá futott⁹⁸ s megszegette becsületszavát, melyet tanárjának adott. Már mindegy volt.

Hilda egy dülőúton ráemelte könnytől fátyolos szemét és minden átmenet nélkül így⁹⁹ szólt:

- Ne menj el. Vigy magaddal.
- Hová?
- Akárhová. Veled megyek.

Tibor komoran állt sötét szalonkabátjában¹⁰⁰ a sárga búzatáblák közt. Hilda megragadta kezét, olyan kétségbeeséssel, mintha a haláltól félne s valamibe meg kellene fogóznia, hogy el ne essék.

- Ments meg. Itt tovább nem lehet...¹⁰¹ – dadogta. – Szökjünk¹⁰² el.
- És aztán?
- Mit bánom én – szólt s¹⁰³ fölszegette dacos, imádandó fejét.

Ez a lány,¹⁰⁴ ki egyébként egy kis bohém színésznőhöz hasonlított, most olyan volt, mint egy heroina. Gyöngesége¹⁰⁵ szózatmal ébresztett a fiúban.

Parasztmenyecskék dolgoztak a földeken, kik fejüket pipiszkendővel kötötték be s a vetésből föltekintve nézték ezt a két fiataalt. Hilda pipacsot, búzavirágot szedett. Cipője fehérlett a nyári portól, mintha liszttel öntötték volna le.

⁹⁷ [K., PH, AS1:] sem

⁹⁸ [K., PH, AS1:] hozzá jutott

⁹⁹ [K., PH, AS1:] dülőúton minden átmenet nélkül ráemelte könnytől fátyolos szemét és így

¹⁰⁰ [K., PH, AS1:] szalonkabátjában,

¹⁰¹ [K.,:] lehet

¹⁰² [K.,:] dadogta. Szökjünk

¹⁰³ [K., PH, AS1:] és

¹⁰⁴ [K., PH, AS1:] lány,

¹⁰⁵ [K., PH, AS1:] Gyöngesége

^é_í<Visszamenet bevezette a fiút egy kültelki kápolnába. Ott letérdepelt az oltár lépcsőjére, a Fekete Szűz Mária képe elé, hol egy mécs lengett hosszú láncon s> ^m_é<Egy út széli kereszt állt az országúton, «mely» mely alatt mécs égett. Ott letérdepelt a földre s> ^v_é<Az országúton egy útszéli kereszt állt, mely alatt mécs égett. Ott letérdepelt a földre s> kezét összetéve imádkozott.

– Te érted imádkoztam – mondta, mikor ^é_í<kijöttek> ^v_é<fölkelt>
– hogy mindig jobban szeresselek. Mi értünk.

Még sohasem szerették így egymást.

Az országúton egy útszéli kereszt állt, alatta mécs¹⁰⁶ égett. Ott letérdelt a földre s kezét összetéve imádkozott.

– Teérted imádkoztam,¹⁰⁷ – mondta, mikor fölkelte – hogy mindig jobban szeresselek. Miértünk.

Még sohase¹⁰⁸ szerették így egymást.

¹⁰⁶ [K, PH, AS1:] állt, mely alatt mécs

¹⁰⁷ [K,] imádkoztam

¹⁰⁸ [K, PH, AS1:] sohasem

^e_t<XIII.> ^v_c<XIV.>

^e_t<Hilda másnap reggel a temetőben várta Tibort, családi kriptájuknál, mely előtt márványangyal sírt, két szomorúfűz között [!] [úb] Itt beszélték meg az utolsó részleteket.> ^v_c<[b]

Már csak az utolsó részleteket kellett megbeszélniök. [b]

Hilda másnap reggel a temetőben várta Tibort, családi kriptájuknál, mely előtt márványangyal sírt, két szomorúfűz között [!]>

A lány megölelte a márvány-angyalt, elbúcsúzkodott anyjától s a sírnál megesküdött a fiúnak, hogy többé soha senkivel sem beszél, csak ő vele.

Tibor tizkor az érettségi bizonyítvány kiosztásánál idejében megjelent.

Már nem «félte» félve attól, hogy ^e_t<elkésnek nyugodtan fölsétáltak a gimnáziumba utoljára,> ^m_c<elkésik utoljára fölsétált a gimnáziumba,> ^v_c<elkésnek fölsétáltak utoljára a gimnáziumba,> ugyanabban az ünnepi ruhában, melyhez halálos verejtékük ^e_t<tapadt s leültek> ^v_c<tapadt. Leültek> a diszterembe, mely annyi szorongásukat látta.

«A terem» Minden úgy volt, ^e_t<mint ahogy> ^v_c<ahogy> napokkal ezelőtt. A három széket, melyen feleltek, még nem vitték el, a ^e_t<zöld> ^v_c<hosszú> asztalt is elborította ^e_t<a> ^v_c<még a> sok ügyirat, jegyzőkönyv, dolgot. «B»

Bevonult a tanárikar a főigazgatóval és igazgatóval az élén. ^e_t<Ábris> ^v_c<[b]

Ábris> igazgató csiptetője két üvegét egymásra hajlítva egyhangúan olvasta az ^e_t<eredményt, melyet körülbelül már mindnyájan ismertek:> ^m_c<eredményt, melyet körülbelül mindnyájan ismertek.> ^v_c<eredményt.> Egy hivatalnoknak látták ^e_t<öt s> ^v_c<öt,> nem ^e_t<tartottak [!]> ^v_c<tartottak [!] már> oly fontosnak, amit mondott. Közölte, hogy 23 érettségire jelentkezett tanulóifjú közül megérett 22, még pedig «jelesen»: 5 jelesül, 12 jól, 6 középszerűen.

– Egy tanulóifjút – szolt ^e_t<alig hallható> ^v_c<«csöndes» halkabb> hangon – sajnos, vissza kellett ^e_t<utasítani.> ^v_c<utasitanunk.>

XIV.

Már csak az utolsó részleteket kellett megbeszéliük.

Hilda másnap reggel a temetőben várta Tibort, családi kriptájuknál, mely előtt egy márványangyal¹ sírt, két szomorúfűz között.²

A leány³ megölelte a márványangyalt, elbúcsúzkodott anyjától s a sírnál megesküdött a fiúnak, hogy többé soha senkivel se⁴ beszél, csak övele.

Tibor tízkor az érettségi bizonyítvány kiosztásánál idejében megjelent.

Már nem félve attól, hogy elkésnek,⁵ fölsétáltak utoljára a gimnáziumba, ugyanabban az ünnepi ruhában, melyhez halálos verejtékük tapadt. Leültek a díszterembe, mely anyai szorongásukat látta.

Minden úgy volt, ahogy napokkal ezelőtt. A három széket, melyen feleltek, még nem vitték el, a hosszú asztalt is elborította még a sok ügyirat, jegyzőkönyv, dolgozat.

Bevonult a tanári kar a főigazgatóval és igazgatóval az élén.

Ábris igazgató csiptetője két üvegét egymásra hajlítva olvasta⁶ az eredményt. Egy hivatalnoknak látták őt, nem tartották⁷ már oly fontosnak, amit mondott. Közölte, hogy 23 érettségire jelentkezett tanulóifjú közül megérett 22, mégpedig: 5 jelesül, 11⁸ jól, 6 középszerűen.

– Egy tanulóifjút – szólt halkabb hangon – sajnos, vissza kellett utasítanunk.

¹ [K., PH, AS1:] előtt márványangyal

² [K.,:] között [!]

³ [K., PH, AS1:] lány

⁴ [K., PH, AS1:] sem

⁵ [K.,:] elkésnek

⁶ [K.,:] hajlítva egyhangúan olvasta [PH, AS1:] hajlítva egyhangúan olvasta

⁷ [K., PH, AS1:] tartottak [!]

⁸ [K., PH, AS1, AS2:] 12 [mivel az érettségizettek száma így nem 22, hanem 23 lenne, javítottuk a kiadói gyakorlatban szokássá lett módon]

Mindenki tudta, hogy ez szegény Liszner Vili volt, ki négyből „nyert” elégtelen érdemjegyet: latinból, görögéből, [°]_°<számтанból és mennyiségtanból. Hű, ez betropázott.> ^v_°<mennyiségtanból és természettanból.> El se jött.

A főigazgató szólásra emelkedett. [°]_°<Hangja> ^v_°<[b]

Hangja> ezúttal is ridegül csengett, de amit mondott, az nyájas volt s ebből azt következtették, hogy nem is oly rossz ember, csak a [°]_°<természete a szigorúság, a kérlelhetetlenség.> ^v_°<modora szigorú, kérlelhetetlen.>

– Uraim – kezdte.

Erre a szóra, melyet először intéztek hozzájuk, mind fölfigyeltek. Egyesek kiegyenesedtek, hogy arcukba hulljon, mások vállukat tartották oda, hogy lovaggá üsse őket. De akadtak olyanok is, kik elvihogták magukat, mert pukkasztásnak találták, hogy ők már urak.

«Halljat» Uraim, uraim. Halljátok-e? Kéjes, borzongató érzés ez, [°]_°<furcsább, nagyobb, mint az első hosszú nadrág, vagy a hónaljször, a bajusz ütközése.> ^m_°<nagyobb, mint az első hosszú nadrág, furcsább, mint az első hónaljször, vagy a bajusz ütközése.> ^v_°<nagyobb, mint az első hosszú nadrág, furcsább, mint az első hónaljször serkedése, a bajusz ütközése.> Már urak vagytok, urak [°]_°<vagytok mindnyájan.> ^v_°<mindnyájan.> Te is [°]_°<Jámbor,> ^v_°<Zöldy,> hiába [°]_°<röhögsz,> ^v_°<röhögsz ott,> nyomorfi, [°]_°<pupák, te> ^v_°<te> is úr vagy, az istenfádat.

[°]_°<Jeromos,> ^v_°<A főigazgató,> ki hazafias pap volt, folytatta:

– Hazám reménye, magyar ifjúság. Önök pár pillanat mulva elhagyják ezt «az» a tanintézetet, annyi munkájuk, [°]_°<küzdelmüket> ^v_°<küzdelmük> színterét s nevelőiket, az igen tisztelt tanár urakat, kik önökbe csepegtették a tudást és [°]_°<nyolc éven át atyjuk> ^v_°<atyjuk> helyett atyjuk...

Ez már [°]_°<hosszú volt, nem érdekes.> ^v_°<unalmas volt, és hosszú.> Csak Ebeczky Dezső hallgatta, a többiek színlelték a figyelmet, [°]_°<türelmetlenül> ^v_°<alig> várták, hogy szabadulhassanak. «Novák»

Novák nézte [°]_°<őket, atyai szeretettel.> ^v_°<őket.> Milyen kedvesek voltak ezek a fiúk, mind, mind, nagy fiatalságukban, hamvas tapasztalatlanságukban, gyermekemeg reménységükben. Hiába szenvedtek, hogy romlottak, hiába hitték, hogy züllöttek, mert

Mindenki tudta, hogy ez szegény Liszner Vili, ki⁹ négyből „nyert” elégtelen érdemjegyet: latinból, görögből, mennyiségtanból és természettanból. El se jött.

A főigazgató szólásra emelkedett.

Hangja ezúttal is ridegül csengett, de amit mondott, az nyájas volt s ebből azt következtették, hogy nem is oly rossz ember, csak a modora nyers.

– Uraim¹⁰ – kezdte.

Erre a szóra, melyet először intéztek hozzájuk, mind fölfigyeltek. Egyesek kiegyenesedtek, hogy arcukba hulljon, mások vállukat tartották oda, hogy lovaggá üsse őket. De akadtak olyanok is, kik elvihogták magukat, mert pukkasztónak¹¹ találták, hogy ők már urak.

Uraim, uraim. Halljátok-e? Kéjes, borzongató érzés ez, nagyobb, mint az első hosszúnadrág, furcsább, mint az első hónaljszőr serkedése, a bajusz ütközése. Már urak vagytok, urak mindnyájan. Te is Zöldy, hiába röhögsz ott, nyomorfi, te is úr vagy, az istenfádat.

A főigazgató, ki hazafias pap volt, folytatta:

– Hazám reménye, magyar ifjúság!¹² Önök pár pillanat múlva elhagyják ezt a tanintézetet, annyi munkájuk, küzdelmük színterét s nevelőiket, az igen tisztelt tanár urakat, kik önökbe csepegtették a tudást és atyjuk helyett atyjuk...

Ez már unalmas volt¹³ és hosszú. Csak Ebeczky Dezső hallgatta, a többiek színlelték a figyelmet, alig várták, hogy szabadulhassanak.¹⁴

Novák nézte őket. Milyen kedvesek voltak ezek a fiúk, mind, mind, nagy fiatalságukban, hamvas tapasztalatlanságukban, gyermeteg reménységükben. Hiába szenvelegtek, hogy romlottak, hiába hitték, hogy züllöttek, mert néhányszor¹⁵ átlépték a fegyelmi szabályokat s titokban elkövettek pár diákcsínyt, azért az ártatlanság

⁹ [K,.] Vili volt, ki

¹⁰ [K., PH, AS1:] modora szigorú, kérlelhetetlen. [úb] – Uraim

¹¹ [K., PH, AS1:] pukkasztásnak

¹² [K., PH, AS1:] ifjúság.

¹³ [K,.] volt,

¹⁴ [AS1:] szabadulhassanak. [!]

¹⁵ [K,.] néhányszor

nehányszor átlépték a fegyelmi szabályokat s titokban elkövettek pár diákcsinyt, azért az ártatlanság tekintett becsületes férfiszemükből, a tizenkilencéves fiúk angyali tisztasága. [°]_°<Nyolc évig> ^v_v<Atyai szeretettel> vezette őket osztályról-osztályra. A főigazgató arról elmélkedett, hogy az élet, az igazi élet most kezdődik. Ő azonban gondolatban ellentmondott neki s lehunyta szemét. Az élet, az igazi élet tulajdonkép most végződik. Ami jön, az szürke és hétköznapi, mert a gimnáziummal zárul az első, öntudatlan, boldog fiatalság. Ezt akarta ő megóvni bennük, amikor hangjuk kamaszosan változott s kissé visszatartotta őket, hogy [°]_°<meghosszabbítsa> ^v_v<hosszabbítsa> ifjúságukat. Fölnyitotta szemét. Lélekben elbúcsúzkodott tőlük. De mintegy kifejezve tiltakozását a főigazgató [°]_°<szava> ^v_v<gondolkozása> ellen, még egyszer rájuk tekintett s [°]_°<egy> ^v_v<ezzel a> pillantással marasztalta az élet e bájos, korán-muló idilljét.

Csakhogy az máris eltűnt. [°]_°<A tanárikar kiment, utána a fiatalok. [!] Künn> ^v_v<Künn> a folyosón mintegy varázsütésre előkerültek kabátok újjaiból, sarkokból a lenge és mégis szemtelen-hetyke nádbotok. Némelyiknek Gergely nyújtotta oda ezüstbotját, mellyel szüleik meglepték. A fiúk [°]_°<hadonásztak velük,> ^v_v<hadonásztak,> magukhoz szorították, mint az erő és férfiasság jelképét. [°]_°<Novák, mire kijött,> ^v_v<Novák> egész [°]_°<boterdőt> ^v_v<bot-erdőt> látott maga előtt. Sokan máris kifelé rohantak, hogy [°]_°<az uccán minél> ^v_v<minél> hamarabb rágyújthassanak s [°]_°<elismertessék> ^v_v<nyilvánosan elismertessék> jogukat az [°]_°<élvezethez és> ^v_v<élvezethez,> a méreghez.

Igazán csak [°]_°<itt az> ^v_v<az> uccán lélegeztek föl. Végre, végre. Itt a legnagyobb nap, melyre vártak, a beteljesülés. Úgy tetszett, hogy nem is az uccán voltak, hanem az életben, melyről a főigazgató beszélt.

tekintett becsületes férfiszemükből, a tizenkilenc éves fiúk anygali tisztasága. Atyai szeretettel vezette őket osztályról-osztályra. A főigazgató arról elmélkedett, hogy az élet, az igazi élet most kezdődik. Ő azonban gondolatban ellentmondott neki. Az¹⁶ élet, az igazi élet tulajdonképpen¹⁷ most végződik. Ami jön, az szürke és hétköznapi, mert a gimnáziummal zárul az első, öntudatlan, boldog fiatalság. Ezt akarta ő megóvni bennük, amikor hangjuk kamaszosan változott s kissé visszatartotta őket, hogy hosszabbítsa ifjúságukat. Lélekben¹⁸ elbúcsúzkodott tőlük. De mintegy kifejezve tiltakozását a főigazgató gondolkodása¹⁹ ellen, még egyszer rájuk tekintett s ezzel a pillantással marasztalta az élet e bájos, korán múló idilljét.

Csakhogy az máris eltűnt. Künn a folyosón tündéri gyorsasággal előkerültek²⁰ kabátok ujjaiból, sarkokból a lenge és mégis szemtelen-hetyke nádbotok. Némelyiknek Gergely nyújtotta oda ezüstbotját, mellyel szüleik meglepték őket. A²¹ fiúk hadonásztak, magukhoz szorították, mint az erő és férfiasság jelképét. Novák egész boterdőt látott maga előtt. Sokan máris kifelé rohantak, hogy minél hamarabb²² rágyújthassanak s nyilvánosan elismertessék jogukat az élvezethez, a méreghez.

Igazán csak az utcán lélekzettek²³ föl. Végre, végre itt²⁴ a legnagyobb nap, melyre vártak, a beteljesülés napja. Úgy²⁵ tetszett, hogy nem is az utcán voltak, hanem az életben, melyről a főigazgató beszélt.

¹⁶ [K., PH:] neki s lehunyta szemét. Az

¹⁷ [K., PH:] tulajdonkép

¹⁸ [K., PH:] ifjúságukat. Fölnyitotta szemét. Lélekben

¹⁹ [K.,:] gondolkozása

²⁰ [K., PH:] folyosón mintegy varázsütésre előkerültek

²¹ [K.,:] meglepték. A

²² [K., PH, AS1:] hamarabb

²³ [K., PH, AS1:] lélegeztek

²⁴ [K., PH:] végre. Itt [AS1:] végre, itt

²⁵ [K.,:] beteljesülés. Úgy [PH, AS1:] beteljesülés. Ugy

Mindent szabad már. De mi az a minden? És mi az a szabad? Mégis szabadság, szabadság. Petőfi, szabadság lánglelkű [°]_°< *bajnoka*, > ^v_°<apostola, > ugye mindent szabad? Repülni, mint a sas, föl az égbe, viháncolni«, *itt a*» a földön, mint a harmadfű csikó. Nincs már semmi gát, semmi tilalomfa. Nekirohantak a levegőnek, de az nem [°]_°< *dobta* > ^v_°< *lökte* > vissza őket. Hová, merre? Az okosabbak [°]_°< *kissé zavarba* > ^v_°< *zavarba* > jöttek ettől a [°]_°< *nagy szabadságtól*, > ^v_°< *szabadságtól*, > mellyel nem tudtak, [!] mit csinálni. Az első nagy örömet fölváltotta az első nagy csalódás.

Azért mégis sok mindent szabad. Elsősorban cigarettázni, nyilvános helyen, szivarozni is, amennyit kedvük tartja. Egész nap, egész éjjel dohányozhatnak, ehetik a dohányt, míg [°]_°< *berekednek és rosszul* > ^v_°< *be nem rekednek és rosszul nem* > lesznek tőle. Orrukon engedhetik ki a füstöt, bodrosan és karikásan, még a tanárok előtt is. [°]_°< *No csak merjenek szólni, visszafelelhetnek nekik, hiszen ahhoz már «semmi közük.» nincs joguk. Oláh* > ^v_°< *Oláh* > Gyuszi és Petőfi a gimnázium előtt nyomban rágyújtottak. Mikor azonban kijött a kapun Novák, «*Fóriszal és*» Tálás Bélával és Fóriszal, kikapták [°]_°< *szájukból, tüntető udvariassággal* > ^v_°< *szájukból a cigarettát*, > köszöntek, sokkal illedelmesebben, mint azelőtt.

Köszönni sem tartoztak már. Ezt ingyen adták, ajándékol.

Huszár Bandi a lányokat magyarázta. Azokkal karonfogva mehetnek a korzón, meg is csókolhatják őket akárhol, kinek mi köze hozzá. Igaz, legtöbbjüknek alig volt [°]_°< *lány-ismerőse, húgaik* > ^v_°< *lány-ismerőse. Húgaik* > barátnőivel is félszegen beszélgettek, rosszul érezték magukat társaságukban.

Mi marad tehát az egészből? Pajtások, [°]_°< *a sarokba* > ^v_°< *sarokba* > vágni a könyveket, feltűzelné mind. Ezeket azonban el lehet adni, szeptemberben, a diákpiacon. Leghelyesebb felejtetni. Felejtteni

Mindent²⁶ szabad már. De mi az a minden? És mi az a szabad? Mégis szabadság, szabadság. Petőfi, szabadság lánglelkű apostola, ugye mindent szabad? Repülni, mint a sas, föl az égbe, viháncolni a földön, mint a harmadfű csikó. Nincs már semmi gát, semmi tilalomfa. Nekirohantak a levegőnek, de ez²⁷ nem lökte vissza őket. Hová, merre? Az okosabbak zavarba jöttek ettől a szabadságtól, nem tudtak vele mit²⁸ csinálni. Az első nagy örömet fölvaltotta az első nagy csalódás.

Azért mégis sok mindent szabad. Elsősorban cigarettázni, nyilvános helyen, szivarozni is, amennyit kedvük tartja. Egész nap, egész éjjel dohányozhatnak, ehetik a dohányt²⁹ míg be nem rekednek és rosszul nem lesznek tőle. Orrukon engedhetik ki a füstöt, bodrosan és karikásan, még a tanárok előtt is. Oláh Gyuszi és Petőfi a gimnázium előtt nyomban rágyújtottak. Mikor azonban kijött a kapun Novák, Tálás Bélával és Fórisal, kikapták szájukból a cigarettát, köszöntek, sokkal illedelmesebben, mint azelőtt.

Köszönni se³⁰ tartoznak³¹ már. Ezt ingyen adták, ajándékul.

Huszár Bandi a leányokat³² magyarázta. Azokkal karonfogva mehetnek a korzón, meg is csokolhatják őket akárhol, kinek mi köze hozzá?³³ Igaz, legtöbbjüknek alig³⁴ volt leányismerőse.³⁵ Húgaik barátnőivel is félszegen beszélgettek, rosszul érezték magukat társaságukban.

Mi marad hát³⁶ az egészből? Pajtások, sarokba vágni a könyveket, feltüzelní mind. Ezeket azonban el lehet adni, szeptemberben, a

²⁶ [AS2:] Minden [sh.]

²⁷ [K., PH, AS1:] az

²⁸ [K.,:] szabadságtól, mellyel nem tudtak, mit [PH, AS1:] szabadságtól, mellyel nem tudtak mit [AS2:] szabadságtól, nem tuktak [sh.] vele mit

²⁹ [K., PH, AS1:] dohányt,

³⁰ [K., PH, AS1:] sem

³¹ [K., PH, AS1:] tartoztak

³² [K., PH, AS1:] lányokat

³³ [K., PH, AS1:] hozzá.

³⁴ [AS2:] legtöbbjük- [új sor] alig [sh.]

³⁵ [K., PH, AS1:] lány-ismerőse.

³⁶ [K., PH, AS1:] tehát

mindent, amit magukba szedtek, először a számtant és görögöt, majd a fizikát és latint, felejteni minden rendhagyó ígét, azt is, [°]<hogya mikor> ^v<mikor> született Kisfaludy Károly és mikor halt meg Berzsenyi Dániel. Sajnos, felejteni sem tudtak oly gyorsan, mint óhajtották volna.

Egyelőre a cigarettánál maradtak. Újra rágyújtottak. Egyszerre kattantak «a kis» az ezüst cigarettatárcák. Ők, kik nemrégén még őszintén lemarházták egymást s viláért sem adtak volna [°]<egymásnak egy> ^v<egy> tollat, egy fél-almát, levetkőzték tisztességesen bevallott, emberi önzésüket s felöltve a polgári kedvesség koldús-condráját, [°]<váltig kínálgatták egymást.> ^m<igy kedveskedtek.> ^v<váltig kínálgatták egymást:>

– Parancsolj, kérlek. De parancsolj az enyémből. Török. [°]<Parancsolj, kérlek. Majd> ^v<Majd> aztán én is veszek.

Ez volt az élet?

Igen, ez volt az élet.

Amíg így mendegéltek, [°]<füstölögve, beszélgetve, a felnöttek öntudatával, valaki> ^v<valaki> megpillantotta Vilit, ki kerékpárján egy mellékucába csapott.

Utána kiabáltak. [°]<[úb] Nem> ^v<Nem> állt meg.

Bizonyára nem akart velük találkozni.

De még egyszer utána kiabáltak. [°]<[úb] Akkor> ^v<Akkor> megállt.

Leugrott kerékpárjáról, melyet maga mellett vezetett. Levertnek, nagyon szomorúnak látszott.

Sportsapkája volt «a fején» rajta, tornainge«, kin». [°]<Kopottnak,> ^v<[b]

Kopottnak,> számúzóttnek érezhette magát ebben a társaságban, mely bottal, cigarettázva vette körül, kíváncsian.

Nem tudtak hozzá mit szólani. Ő sem beszélt eleinte.

– Vége? – [°]<kérdezte aztán.> ^v<kérdezte.>

– Vége – szóltak – vége.

Keresztekert irt [°]<«cip» tornacipője gumitalpával> ^v<cipője orrával> az út porába. Kinossá vált a helyzet.

diákpiacon. Leghelyesebb felejteni. Felejteni mindent, amit magukba szedtek, először³⁷ a számtant és görögöt, majd a fizikát és latint, felejteni minden rendhagyó ígét, azt is, mikor született Kisfaludy Károly és mikor halt meg Berzsenyi Dániel. Sajnos, felejteni se³⁸ tudtak oly gyorsan, mint óhajtották volna.

Egyelőre a cigarettánál maradtak. Újra rágyújtottak. Egyszerre kattantak az ezüst cigarettatárcák. Ők, kik nemrégén még őszintén lemarházták egymást s világért sem adtak volna egy tollat, egy fél almát, levetkőzték tisztességesen bevallott, emberi önzésüket s felöltve a polgári kedvesség kolduscondráját,³⁹ váltig kínálgatták egymást:

– Parancsolj, kérlek. De parancsolj az enyémből. Török. Majd aztán én is veszek.

Ez volt az élet?

Igen, ez volt az élet.

Amíg így mendegéltek, valaki megpillantotta Vilit, ki kerékpárjával⁴⁰ egy mellékutcába csapott.

Utána kiabáltak. Nem állt meg.

Bizonyára nem akart velük találkozni.

De még egyszer utána kiabáltak. Akkor megállt.

Leugrott kerékpárjáról, melyet maga mellett vezetett. Levértnek, nagyon szomorúnak látszott.

Sportsapkája volt rajta, tornainge.

Kopottnak, száműzöttnek érezhette magát ebben a társaságban, mely bottal, cigarettázva vette körül, kíváncsian.

Nem tudtak hozzá mit szólni.⁴¹ Ő se⁴² beszélt eleinte.

– Vége? – kérdezte.

– Vége – szóltak – vége.

Keresztekert írt cipője orrával az út porába. Kínossá vált a helyzet.

³⁷ [PH, AS1:] először [!]

³⁸ [K., PH, AS1:] sem

³⁹ [PH, AS1:] koldus-condráját

⁴⁰ [K., PH, AS1:] kerékpárján

⁴¹ [K., PH, AS1:] szólni.

⁴² [K., PH, AS1:] sem

Ebeczky Dezső indítatva érezte magát, hogy mint a társaság ^é<szónoka> ^v<alkalmi szónoka> pár tapintatos szót intézzen hozzá:

– Mindegyikünket mélyen érintett – mondta – az eseted. Fogadd, kedves Vili, baráti részvétünket. Légy meggyőződve, hogy azért nem hagyunk el soha. Remélem ma estére eljössz.

– Hová?

– Az érettségi lakomára.

– Ugyan.

– De ha meghívunk. A vendégünk vagy. Fizetünk.

Vili kerékpárja csengőjével babrált. Csöngetett, hogy ne hallja, mit mond ez a ^é<hülye.> ^v<gyüge.>

Aztán a nyeregbe pattant és elkarikázott.

Csak hátát lehetett látni, az arcát nem. Utána ^é<szállt> ^v<röpült> a por.

Ebeczky Dezső indítatva érezte magát, hogy mint a társaság alkalmi szónoka,⁴³ pár tapintatos szót intézzen hozzá:

– Mindegyikünket mélyen érintett – mondta – az eseted. Fogadd, kedves Vili, baráti részvétünket. Légy meggyőződve, hogy azért nem hagyunk el soha. Remélem,⁴⁴ ma estére eljössz.

– Hová?

– Az érettségi lakomára.⁴⁵

– Ugyan.

– De ha meghívunk. A vendégünk vagy. Fizetünk.

Vili kerékpárja csengőjével babrált. Csöngetett, hogy ne hallja, mit mond ez a gyüge.

Aztán nyeregbe⁴⁶ pattant és elkarikázott.

Csak hátát lehetett látni. Utána⁴⁷ röpült a por.

⁴³ [K,:] szónoka

⁴⁴ [K,:] Remélem

⁴⁵ [PH, AS1:] lakomára [!]

⁴⁶ [K, PH, AS1:] Aztán a nyeregbe

⁴⁷ [K, PH, AS1:] látni, az arcát nem. Utána

°<XIV.> °<XV.>

A kerékpár °<a városházáig> °<az adóhivatalig> °<szaladt, itt> °<szaladt. [b]

Itt Vili °<leszállt, fölszaladt> °<fölröhang> °<fölment> a második emeletre, hol az iktatóirodák vannak egymás mellett.

«Ekkó» Egyik ajtón °<bement, a> °<be,> másikon ki. Az elhanyagolt °<szobákban> °<termekben> kalapok, °<botok lógtak,> °<botok,> vascsacsikon.

Egy farácsos hivatalnok-kalitka előtt, hol °<nagy könyvek nyújtóztak, álló íróasztalokon,> °<az álló íróasztalokon nagy könyvek nyújtóztak,> beszólt:

– Próféta.

Csúf irlnok kelt °<föl. Hasonló> °<föl, [... ..]. Hasonló> °<föl, [!] Hasonló> a majomhoz. Mintha majom lenne s azért tartanak ketrecben.

Prófétának hívták, a gimnáziumban, mert egy hittanórán Illés prófétáról felelvén csak ennyit tudott kinyögni: „próféta, proféta.” Szép nevét nem érdemelte meg. Különben Farkas Cézárnak hívták. De ezt sem érdemelte meg.

Orrán csipetető fénylett, °<sanda> °<bandzsál> szeme miatt. Szűk homlokán, melyet benőtt, száraz, fölfelé fésült haja, a korlátoltság lakozott, az °<áldott együgyűség.> °<együgyűség.> Ezzel a fejjel szokta °<döfködni> °<döfödni> a levegőt, mikor a gimnáziumban °<„belezavarodott”,> °<valamibe „belezavarodott”,> valaha, diákkorában.

Már tavaly kimaradt a hetedikből, véglegesen, mint ismétlőd. °<Fóris> °<Novák> °<Fóris> °<Novák> mindakét tárgyából könnyörtelenül elbukttatta, °<Novák> °<Fóris> egyből. °<Igy> °<[bj] «Az osztálykönyvbe,» «a tanári zsebkönyvbe» «az évvégi értesítőbe» Igy> bezárult tanuló [!] pályafutása. °<«Az adóhivatal» A katonai ügyosztályba> °<Az adóhivatalba> jött, tintanyalónak, úrnak. °<Nem bánta meg. Nád pálcát> °<Sétapálcát> viselt, cigarettázott a piactéren, újságot járatott, saját nevére. Gyermeke is °<született.> °<született azóta.> A diákoknak rendkívül imponált.

XV.

A kerékpár az adóhivatalig szaladt.

Itt Vili fölment a második emeletre, hol az iktatóirodák vannak egymás mellett.

Egyik ajtón be, másikon ki. Az elhanyagolt termekben kalapok, botok, vascsacsikon.

Egy farácsos hivatalnokkalitka előtt, hol az álló íróasztalokon nagy könyvek nyújtóztak, beszólt:

– Próféta.

Csúf írnok kelt föl, hasonló¹ a majomhoz. Mintha majom volna² s azért tartanak ketrecben.

Prófétának hívták³ a gimnáziumban, mert egy hittanórán Illés prófétáról felelvén,⁴ csak ennyit tudott kinyögni: „próféta, prófeta”.⁵ Szép nevét nem érdemelte meg. Különben Farkas Cézárnak hívták. De ezt sem érdemelte meg.

Orrán csiptetőt viselt, a bandzsál⁶ szeme miatt. Szűk homlokán, melyet benőtt⁷ száraz, fölfelé fésült haja, a korlátoltság lakozott, az együgyűség. Ezzel a fejjel szokta döfödni a levegőt, mikor a gimnáziumban valamibe „belezavarodott”, valaha, diákkorában.

Már tavaly kimaradt a hetedikből, véglegesen, mint ismétlő. Novák mind a két tárgyából könyörtelenül elbuktatta, Fóris egyből. Így bezárult tanulói pályafutása. Az adóhivatalba jött, tintanyalónak, úrnak. Sétapálcát viselt, cigarettázott a piactéren, újságot járatott, saját nevére. Gyermeke is született azóta. A diákoknak rendkívül imponált.

¹ [K,.] Hasonló [!]

² [K, PH, AS1:] lenne

³ [K,.] hívták,

⁴ [K,.] felelvén

⁵ [K, PH, AS1:] próféta.”

⁶ [K, PH, AS1:] Orrán csiptető fénylett, bandzsál

⁷ [K, PH, AS1, AS2:] benőtt, [föltehetőleg öröklődő tollhiba, ezért javítottuk]

Vilit kivitte a folyosóra, ^é<a városháza homályos, pókhálós boltívei> ^v<a pókhálós boltívek> alá.

– Próféta – szolt Vili – baj van. Segíts rajtam, Próféta.

– No? – kérdezte Próféta. Csak nem?

– De igen – mondta Vili. ^é<Igen. Elhasaltam.> ^v<Elhasaltam.>

– ^é<Ahá> ^v<Aha> – kiáltotta Próféta – ^é<ahá> ^v<aha> – és megragadta fogával az esetet, mint kopó a prédát, hogy többé ne engedje el.

Vigyorgott. Vigyorgása fénylett a homályban.

– Persze – bólintott – Novák.

– Az.

– Mit mondtam? – kérdezte Próféta, ^é<gyorsan és diadalmasan,> ^m<gyorsan,> ^v<gyorsan és diadalmasan,> háromszor egymás után. Mit mondtam? Mit mondtam?

Csakugyan azt mondta Próféta, hogy Novák ^é<el fogja buktatni Vilit az érettségén,> ^v<az érettségén el fogja buktatni Vilit,> akármit tesz, akár mennyit tanul. Most is olthatatlanul gyűlölte volt tanárját. Az idő, mely minden sebet gyógyít, az övét nem ^é<hegesztette be.> ^v<gyógyította meg.>

– De Fóris – tette hozzá Vili szerényen – az is.

Próféta Fórist nem annyira utálta. Ő is megbuktatta ugyan tavaly, de csak egyből. Aztán az tavaly már „megkapta” tőle.

– Novák – sóhajtott maga elé Próféta, mintha valami gyalázatossgot mondana s meg akarná vele bélyegezni az illetőt – Novák Antal. Jellemző.

A sóhajtást ^é<s a cigarettafüstöt együtt fújta ki melléből. Mert „mellbé” zett. Vili felé fordult.> ^m<kifújta melléből. [b] Vili felé fordult.> ^v<kifújta melléből, Vili felé fordult.>

– Mindakettőből?

– Mindakettőből. De Fóris is. Összesen négyből.

Vilit kivitte a folyosóra, a pókhálós boltívek alá.

– Próféta – szolt Vili –,⁸ baj van. Segíts rajtam, Próféta.

– No? – kérdezte Próféta. – Csak⁹ nem?

– De igen – mondta Vili. – Elhasaltam.¹⁰

– Ahá¹¹ – kiáltotta Próféta – ahá¹² – és megragadta fogával az esetet, mint kopó a prédát, hogy többé ne engedje el.

Vigyorgott. Vigyorgása fénylett a homályban.

– Persze – bólintott – Novák.

– Az.

– Mit mondtam? Mit¹³ mondtam?

Csakugyan azt mondta Próféta, hogy Novák az érettségén el fogja buktatni Vilit, akármit tesz, akármennyit tanul. Most is olthatatlanul gyűlölte volt tanárját. Az idő, mely minden sebet behegeszt,¹⁴ az övét nem gyógyította meg.

– De Fóris – tette hozzá Vili¹⁵ szerényen –,¹⁶ az is.

Próféta Fórist nem annyira utálta. Ő is megbuktatta ugyan tavaly, de csak egyből, aztán¹⁷ az tavaly már „megkapta” tőle.

– Novák – sóhajtott maga elé Próféta, mintha valami gyalázatos-ságot mondana s meg akarná vele bélyegezni az illetőt,¹⁸ – Novák Antal. Jellemző.

A sóhajtást kifújta melléből.¹⁹ Vili felé fordult.

– Mind a kettőből?

– Mind a kettőből. De Fóris is. Összesen négyből.

⁸ [K, PH, AS1:] Vili –

⁹ [K, PH, AS1:] Próféta. Csak

¹⁰ [K,] Vili. Elhasaltam.

¹¹ [K,] Aha

¹² [K,] aha

¹³ [K,] mondtam? – kérdezte Próféta, gyorsan és diadalmasan, háromszor egymás után. Mit mondtam? Mit

¹⁴ [K,] gyógyit,

¹⁵ [PH, AS1:] Vili, [K írásképe megtévesztő]

¹⁶ [K, PH, AS1:] szerényen –

¹⁷ [K,] egyből. Aztán [PH, AS1:] egyből. aztán [!]

¹⁸ [K,] illetőt

¹⁹ [K,] melléből,

– Négyből – ismételte Próféta s latra vetette az eredményt. Az sok – mondta.

Sokallta. Ő tavaly csak háromból. Igaz, hogy mint ismétlő.

– Bizony – válaszolta Vili – az sok.

Próféta még mindig nem emésztette meg a ^é_í<szenzációt> ^v_í<hírt> forgatta szájában, ^é_í<jobbra-balra csámcsogtatta> ^v_é<csócsálta> s arcáról nem tűnt el a ^é_í<savanyú vigyorgás> ^v_é<vigyorgás> mely holmi lesújtó gúnynak készült, de csak ^é_í<idétlen, torz mosoly> ^v_é<idétlen torz-mosoly> lett belőle.

– Novák – dünnyögte – a ^é_í<Butykos, a Kobak> ^v_é<Kobak, a Butykos>. A gazember – és hogy fokozza ^é_é<csak annyit szólt – A Tóni. A Tóni> ^m_é<csak annyit mondott – A Tóni. A Tóni> ^v_é<– a Tóni, a Tóni>. Novák doktor Tóni. Olvastad, mit irtam róla az „Ostor”ban?

– Nem.

– ^é_í<Nohát> ^v_í<Hát> olvasd el. Jól odakentem neki. És most mit teszel?

– Tudja a fene.

– No várj csak – szólt Próféta – no várj csak.

Mint sebészorvos, kit sürgős műtetre hívnak, ^é_é<vette szalmakalapját a fogasról> ^m_é<levette szalmakalapját a fogasról> ^m_é<vette kalapját> ^v_é<vette szalmakalapját> ott hagyta a hivatalt. Ma dél előtt nem körmöl.

– Gyere – szólt Vilinek, míg ^é_í<ugrált> ^v_í<lefelé ugrált> a lépcsőn – majd én elviszlek.

– Hová?

– Bélushoz. Czeke Bélushoz.

– Ki az? ^é_í<[úb] Patikussegéd. Itt> ^v_é<[úb]

– Méregkeverő. [úb]

– Mi? [úb]

– Gyógyszerész. Itt> a szomszédban. Nem ismered?

– Nem.

– Mingyárt megismered. Nagyon jó fiú.

– Négyből – ismételte Próféta s latra vetette az eredményt. – Az²⁰ sok – mondta.

Sokallta. Ő tavaly csak háromból. Igaz, hogy mint ismétlő.

– Bizony – válaszolta Vili – az sok.

Próféta még mindig nem emésztette meg a hírt, forgatta szájában, csócsálta s arcáról nem tűnt el a vigyorgás, mely holmi lesújtó gúnynak készült, de csak idéetlen torzmosoly lett belőle.

– Novák – dünnyögte –,²¹ a Kobak, a Butykos. A gazember – és hogy fokozza –,²² a Tóni, a Tóni. Novák doktor Tóni. Olvastad, mit írtam róla az „Ostor”-ban?

– Nem.

– Hát olvasd el. Jól odakentem neki. És most mit teszel?

– Tudja a fene.

– No várj csak – szólt Próféta –,²³ no várj csak.

Mint a sebészorvos,²⁴ kit sürgős műtétre hívnak, vette szalmakalapját, otthagya a hivatalt. Ma délelőtt nem körmöl.

– Gyere,²⁵ – szólt Vilinek, míg lefelé ugrált a lépcsőn – majd én elviszlek.

– Hová?

– Bélushoz. Czeke Bélushoz.

– Ki az?

– Méregkeverő.

– Mi?

– Gyógyszerész. Itt a szomszédban. Nem ismered?

– Nem.

– Mindjárt megismered. Nagyon jó fiú.

²⁰ [K., PH, AS1:] eredményt. Az

²¹ [K., PH, AS1:] dünnyögte –

²² [K., PH, AS1:] fokozza –

²³ [K., PH, AS1:] Próféta –

²⁴ [K., PH:] Mint sebészorvos,

²⁵ [K., PH, AS1:] Gyere

A közben volt, egy macskaugrásnyira, a régi kis [°]<«patika,» zül-
lött patika,>^v<patika,> melyet tulajdonosa, egy gyógyszerész «fe-
lesége» özvegye egészen Czeke Bélus gondjára bízott. [°]<Alig jártak
ide néhányan, kamillateát, pomádét venni. A patikussegéd>^m<[b]
A patikussegéd>^v<A gyógyszerészsegéd> a gyakornok-szobában
[°]<gubbasztott,>^v<unatkozott,> fehér köpenyben, melynek gallérját
fölhajtotta, hogy bohémesebb legyen.

Próféta berontott hozzá:

– Elhoztam Vilit – szólt Bélus felé. Mutatkozzatok be.

Czeke kezét nyújtott Vilinek. Csak ennyit mondott:

– Czeke.

Vili csak ennyit:

– Liszner.

Kezeltek.

Bélus még egyszer kezét nyújtotta «: Szervu», följáánlva a tegezést:

– Szervűsz.

Vili, ki még nem tudott úritársaságban viselkedni, nem viszo-
nozta. És ezért nem is beszélt hozzá közvetlenül, csak Prófétán ke-
resztül, egyes harmadik személyben.

Bélus bókolta:

– Te vagy az a bajnok? Sok szépet hallottam felőled. Tizenegy-
nyolc. Az nagyon szép eredmény, barátom. Tizenegynyolc.

Vili hallgatott.

Czeke Bélus, úgy látszik, még nem értesült a [°]<tornaverseny>
^v<tornaversenyi> kudarcáról.

Nem volt ő már bajnok. Diák se volt. Semmise volt.

– Hát – unszolta Próféta – mért nem beszélsz? A Novák [°]<elbuk-
tatta.>^v<elbüktatta.> Mindakettőből. Négyből. Egy évre bukott.
Egész évet vesz.

Bélus összecsapta kezét: «[... ..]»

– Őt is?

A közben volt, egy macskaugrásnyira, a régi kis patika, melyet tulajdonosa, egy gyógyszerész özvegye,²⁶ egészen Czeke Bélus gondjára bízott.

A²⁷ gyógyszerészegéd a gyakornokszobában unatkozott, fehér köpenyben, melynek gallérját fölhajtotta, hogy bohémesebb legyen.

Próféta berontott hozzá:

– Elhoztam Vilit – szólt Bélus felé. – Mutatkozzatok²⁸ be.

Czeke kezét nyújtott Vilinek. Csak ennyit mondott:

– Czeke.

Vili csak ennyit:

– Liszner.

Kezeltek.

Bélus még egyszer kezét nyújtotta, fölajánlva a tegezést:

– Szervusz.

Vili, ki még nem tudott úri társaságban viselkedni, nem viszonozta. És ezért nem is beszélt hozzá közvetlenül, csak Prófétán keresztül, egyes harmadik személyben.

Bélus bókolta:

– Te vagy az a bajnok? Sok szépet hallottam felőled. Tizenegynyolc. Az nagyon szép eredmény, barátom. Tizenegynyolc.

Vili hallgatott.

Czeke Bélus, úgy látszik, még nem értesült tornaversenyi kudarcáról.²⁹

Nem volt ő már bajnok. Diák se volt. Semmi se³⁰ volt.

– Hát – unszolta Próféta,³¹ – mért nem beszélsz? A Novák elbukatta. Mind a kettőből. Négyből. Egy évre bukott. Egész évet vesz.

Bélus összecsapta kezét:

– Őt is?

²⁶ [K., PH, AS1:] özvegye

²⁷ [K., PH, AS1:] bízott. [nincs újb] A

²⁸ [K.,:] felé. Mutatkozzatok

²⁹ [K.,:] értesült a tornaversenyi kudarcáról. [PH:] értesült tornaverseny kudarcáról.

³⁰ [K., PH, AS1:] Semmise

³¹ [K.,:] Próféta

Mert Czeke Bélust is elbuktatta Novák mindakettőből, az év végén, hatodikban, ő is egész évet vesztett, Budapestre kellett mennie, hol egy magánintézetben rakta le a vizsgát.

^e_i<- *Hallatlan*> ^v_c<- No de ilyent> – csodálkozott. Téged? «*Téged is. [?]*» Szóval téged is. Ez nem nyugszik addig, míg ki nem pusztul minden diák. Mit mondtam? – fordult oda Prófétához.

Ő is megjövendölte.

– Igen – hagyta helyben Próféta – a Bélus megmondta előre.

Bélus megvetése jeléül a padlóra köpött, sercintve:

– Pizsokfráter.

És «*megin*» nyomban hozzálátott, hogy ^e_c<az üres szóbeszéd helyett a tettek,> ^m_i<üres szóbeszéd helyett a tettek,> ^v_c<üres beszéd helyett> a cselekvés mezejére lépjenek.

– Mi lesz?

– Vili – mondta Próféta – föl akarja jelenteni.

– Kinek jelented föl? – kérdezte Bélus gúnyosan. A sóhivatalnak. És mit érsz el? Árulkodni. Kapsz majd egy piros nadrágot. Ezt kapsz érte – csipiszt mutatott feléje.

Vili izgett-mozgott, dühtől forrva. Bélus ugratta:

– Akarsz mérget? Nekem van. Adok. Becsületszavamra.

– Minek?

– Olyan mérgem van, hogy azonnal ^e_i<fölfordul tőle.> ^v_c<fölfordul.> Elküldöd neki. Cukrászsüteményben. Azt megeszi. Szereti. Vagy húsban.

– Ne izéljetez – tiltakozott Vili, fölháborodva a buta tréfán.

Bélus nem hagyta abba:

Mert Czeke Bélust is elbuktatta Novák mind a kettőből, az év végén, hatodikban. Ő³² is egész évet vesztett, Budapestre kellett mennie, ott³³ egy magánintézetben rakta le a vizsgát.

– No de ilyent – csudálkozott. – Téged?³⁴ Szóval téged is. Ez nem nyugszik addig, míg ki nem pusztul minden diák. Mit mondtam? – fordult oda Prófétához. Ő³⁵ is megjövendölte.

– Igen – hagyta helyben Próféta –,³⁶ a Bélus megmondta előre.

Bélus megvetése jeléül a padlóra köpött, sercintve:

– Pizok fráter.

És nyomban hozzátette,³⁷ hogy üres beszéd helyett a cselekvés mezejére lépjenek.

– Mi lesz?

– Vili – mondta³⁸ Próféta – föl akarja jelenteni.

– Kinek jelented föl? – kérdezte Bélus gúnyosan. – A³⁹ sóhivatalnak?⁴⁰ És mit érsz el? Árulkodni. Kapsz majd egy piros nadrágot. Ezt kapsz érte – csipiszt mutatott feléje.

Vili izgett-mozgott, dühtől forrva. Bélus ugratta:

– Akarsz mérget? Nekem van. Adok. Becsületszavamra.

– Minek?

– Olyan mérget, hogy⁴¹ azonnal fölfordul. Elküldöd neki. Cukrászsüteményben. Azt megeszi. Szereti. Vagy húsban.

– Ne izéljetez – tiltakozott Vili, fölháborodva a buta tréfán.

Bélus nem hagyta abba.⁴²

³² [K, PH, AS1:] hatodikban, ő

³³ [K, PH, AS1:] hol

³⁴ [K,] ilyent – csudálkozott. Téged? [PH, AS1:] ilyent – csudálkozott. – Téged [!] [AS2:] ilyent – csudálkozott. – Téged. [a legutóbbi, PH-ból és AS1-ből hiányzó írásjel emendálva K alapján]

³⁵ [K,] Prófétához. [úb] Ő

³⁶ [K, PH, AS1:] Próféta –

³⁷ [K, PH, AS1:] hozzálátott,

³⁸ [PH, AS1:] mondja

³⁹ [K, PH, AS1:] gúnyosan. A

⁴⁰ [K, PH, AS1:] sóhivatalnak.

⁴¹ [K,] Olyan mérget van, hogy

⁴² [K,] abba:

- Vizeskötél? Az se rossz. Akarsz egy erős kötelet?
- Nem. Van nekem.
- Van a Vilinek mindene – buzgólkodott Próféta – kardja, pisztolya. Tyhúha, tyhúha.
- Agyonlövöd? – ijesztette Bélus.
- Szamár – válaszolta Vili, felejtve előbbi félszégését, rátérve az egyetlen helyes, [°]_í<baráti> ^v_í<bizalmas> hangra.
Próféta sétapálcájával «rávágott» az asztalra vágott.
- Ez kell neki, barátaim – és villámlott csiptető-üvege. Mint Fórisnak.
- Hát te voltál, Próféta? – kérdezte Vili ámulva. Te voltál tavaly?
- Én hát – böffentette ki Próféta és suttogott. Az jól sikerült. Használt is. Azt hallom az idén [°]_í<már> ^v_°<Fóris már> nem volt olyan komisz.
- No – szólt Vili – [°]_í<az> ^v_°<Fóris az> idén is elég komisz volt. És nem tudta meg senki?
- Senki – dicsekedett Próféta. Pedig az minden követ megmozgatott. Ide-odafutkosott, mint a bolond. Ügyesen kell azt csinálni. Érteni kell hozzá.
- Vili fölbátorodva elmesélte barátjainak, nagy derülésükre, hogy mit küldött Nováknak.
- [°]_í<Nagyszerű> ^v_°<Nohát> – szólt Bélus – nagyszerű. Mire vársz még? Legjobb azt mingyárt melegében elintézni. Addig üsd a vasat, amíg meleg.

- Vizes kötél? Az se rossz. Akarsz egy erős kötelet?
 – Nem. Van nekem.
 – Van a Vilinek mindene – buzgólkodott Próféta – kardja, pisztolya. Tyhúha,⁴³ tyhúha.
 – Agyonlövöd? – ijesztette Bélus.
 – Szamár – válaszolta Vili, felejtve előbbi félszességét, rátérve az egyetlen helyes, bizalmas hangra.
 Próféta sétapálcájával az asztalra vágott:⁴⁴
 – Ez kell neki, barátaim – és villámlott csiptetőüvege. – Mint⁴⁵ Fórisnak.
 – Hát te voltál, Próféta? – kérdezte Vili ámulva. – Te⁴⁶ voltál tavaly?
 – Én hát – suttogott Próféta. – Az⁴⁷ jól sikerült. Használt is. Azt hallom,⁴⁸ az idén,⁴⁹ Fóris már nem volt oly⁵⁰ komisz.
 – No – szólt Vili.⁵¹ – Fóris az idén is elég⁵² komisz volt. És nem tudta meg senki?
 – Senki – dicsekedett Próféta. – Pedig⁵³ az minden követ megmozgatott. Ide-oda futkosott, mint a bolond. Úgyesen kell azt csinálni. Érteni kell hozzá.
 Vili fölbátorodva elmesélte barátjainak, nagy derülésükre, hogy mit küldött Nováknak.
 – Nohát – szólt Bélus – nagyszerű. Mire vársz még? Legjobb azt mindjárt melegében elintézni. Addig üsd a vasat, amíg meleg.

⁴³ [PH, AS1:] Tyúha, [AS2:] Tyüha, [sh., emendálva K alapján]

⁴⁴ [K,] vágott.

⁴⁵ [K, PH, AS1:] villámlott csiptető-üvege. Mint

⁴⁶ [K,] ámulva. Te

⁴⁷ [K,] hát – böffentette ki Próféta és suttogott. Az [PH, AS1:] hát – böffentette ki Próféta és suttogott. – Az

⁴⁸ [K, PH:] hallom

⁴⁹ [K, PH, AS1:] idén

⁵⁰ [K, PH, AS1:] olyan

⁵¹ [K, PH, AS1:] Vili

⁵² [PH:] idén elég

⁵³ [K,] Próféta. Pedig

– Ma – indítványozta ^é<Próféta -> ^v<Próféta. Ma> a városerdőben vacsorálnak, «*érettségi lakoma*» ott sötét van. Piff-paff – és verte az asztalt.

– Nem bánom – hagyta rá Vili.

– De mivel? – érdeklődött Proféta.

– Ezzel a bikacsökkal ni – mondta ^é<Vili komoran.> ^v<Vili.> Majd a ^é<vasbotom> ^m<gumibotom> ^v<görcsösbotom> odaadom neked.

Bélus, hogy rendbejött a dolog nyújtózkodott, mintha ^é<unná [...] és ásitott.> ^v<már unná.>

– Jaj de álmos ^é<vagyok.> ^v<vagyok – ásitott [!]> Tegnap ^é<cefe-tül berúgtunk. Úgy> ^v<úgy> mulattunk, mint a hatökrös gazdák.

^é<Egyetmást hazudott is,> ^v<Még egyetmást hazudott,> hogy most melyik úri asszonnyal van viszonya s mennyi pénze van az apjának. De valaki benyitott a patikába, recepttel. ^é<A> ^v<Erre a> márvány-asztalhoz állt, hivatalosan, ^é<a vevőt leültette egy nádszék-re, komolyan olvasta a receptet, üvegeket,> ^v<üvegeket,> tégelyeket emelt le a polcról, hogy gyógyszerert készítsen a beteg emberiségnek.

Mikor ^é<visszajött hozzájuk,> ^m<visszajött,> ^v<visszajött hozzájuk,> így szolt: ^é<[úb] – Nekem inspekción van, nem mehetek veletek. [úb] – Bizd ránk – mondták. [úb] – Csak a fejét – tanácsolta – hogy meg ne sántuljon.> ^m<[úb] – Nekem inspekción van, sajnos nem mehetek veletek. [úb] – Bizd ránk – mondták. [úb] – Csak a fejét – tanácsolta – hogy meg ne sántuljon.> ^m<[úb] – Nekem inspekción van. Sajnos nem mehetek veletek. [úb] – Bizd ránk – mondták. [úb] – Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon.> ^v<[úb]

– Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon. [úb]

– Bizd ránk – mondták.>

Nyáron minden ünnepséget, táncmulatságot a városerdő faépületében szoktak tartani, mert van egy terme, melyben százan is elférnek, azonkívül a tornácon föl lehet teríteni, hol szabad levegőn vacsorázhatnak. Ezért esett a két főrendező, Ebeczky Dezső és Glück Laci választása a városerdei jó vendéglőre. Itt tartották az érettségi lakomát.

Novák Antal este félnyelkor megcsókolta leányát:

– Ma – indítványozta Próféta. – Ma⁵⁴ a városerdőben vacsorálnak, ott sötét van. Piff-paff – és verte az asztalt.

– Nem bánom – hagyta rá Vili.

– De mivel? – érdeklődött Próféta.

– Ezzel a bikacsökkel,⁵⁵ ni – mondta Vili. – Majd⁵⁶ a görcsös botom odaadom neked.

Bélus, hogy rendbe jött a dolog,⁵⁷ nyújtózkodott, mintha már unná.

– Jaj de álmos vagyok – ásított. – Tegnap⁵⁸ úgy mulattunk, mint a hatökrös gazdák.

Még egyet-mást hazudott, hogy most melyik úriasszonnyal van viszonya s mennyi pénze van az apjának. De valaki benyitott a patikába, recepttel. Erre a márványsztalhoz állt,⁵⁹ hivatalosan, üvegeket, tégeleyeket emelt le a polcról, hogy gyógyszerzet készítsen a beteg emberiségnek.

Mikor visszajött hozzájuk, így szólt:

– Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon.

– Bízdránk – mondták.

Nyáron minden ünnepséget, táncmulatságot a városerdő faépletében szoktak tartani, mert van egy⁶⁰ terme, melyben százan is elférnek, azonkívül a tornácon föl lehet teríteni, hol szabad levegőn vacsorázhatnak. Ezért esett a két főrendező, Ebeczky Dezső⁶¹ és Glück Laci választása a városerdei jó vendéglőre. Itt rendezték⁶² az érettségi lakomát.

Novák Antal este fél nyolckor megcsókolta leányát:

⁵⁴ [K,] Próféta. Ma

⁵⁵ [K,] bikacsökkel

⁵⁶ [K,] Vili. Majd

⁵⁷ [K,] dolog

⁵⁸ [K,] ásított [!] Tegnap [PH, AS1:] ásított. Tegnap

⁵⁹ [AS2:] áll, [sh.]

⁶⁰ [AS2:] van egy egy [sh. két sor határán]

⁶¹ [PH, AS1, AS2:] Jenő [sh., K írásképe megtévesztő, emendálva K alapján]

⁶² [K, PH, AS1:] tartották

- Szervusz, kislányom.
- Szervusz, apus.
- Nem félsz majd egyedül?
- Nem.
- Gergely itthon van. Mari is. Megvársz?
- Meg.
- Éjjél előtt [°]*<itthon vagyok.>* [°]*<hazajövök.>*

Fórisal és Tálással, kik közelében laktak, «*a városerdőbe ment*» elindult. Csakhamar [°]*<nagyobb diákcsoportok csatlakoztak hozzájuk,>* [°]*<hozzájuk csatlakoztak>* az érettek. Ők kalauzoltak a «*fason*» már teljesen sötét fason, hol futni szoktak. Oláh Gyuszi [°]*<göröggyufákkal világított,>* [°]*<göröggyufákat gyújtott s>* a «*madarak fütttyét*» sárgarigó fütttyét [°]*<utánozta. A lombokon át fény derengett.>* [°]*<utánozta.>*

Gyertyalámpák, lampionok égtek a tornácon, [°]*<a kaput friss lombok díszítették, a hosszú asztalt mezei virágokkal hintették meg. «Felcsendült a Rákóczi»>* ^m*<a vendéglőt friss lombok díszítették, a hosszú asztalt mezei virágokkal hintették meg.>* [°]*<melyet friss lombok díszítették. [!]>* A cigány [°]*<rázendített a Rákóczi-indulóra.>* ^m*<rázendített «egy diáknóta».>* [°]*<rázendített egy diáknótára.>*

«*Gyönyörűs*» Gyönyörűség volt végigtekinteni [°]*<az asztalon.>* [°]*<a hosszú asztalon.>* Csupa fiatal arc az abroszra «*helyzett*» helyezett [°]*<karcsú borosüvegek, és rózsacsokrok>* ^m*<borosüvegek, rózsacsokrok>* [°]*<borosüvegek, virágcsokrok>* között, kissé bágyadtak még a sok éjszakázástól, de már az elégedettség és beteltség nyugalma ömlött el rajtuk, hogy életük legnagyobb eseménye [°]*<lezajlott, a>* [°]*<a hátuk mögött van. Legtöbben frakkot viseltek, az első frakkot, mely pompásan simult vékony, izmos diáktestükre. A frakk mélyen kivágott ingmellén pedig üdén, pillangószerű könnyedséggel fehérlett – fehér a fehéren – a batisztnyakkendő.*

Komolyak voltak mind. Eltöltötte őket a tudat, hogy ez az [°]*<első, komoly>* [°]*<első>* társadalmi szereplésük, most ülnek együtt első ízben «*a*» felnőttekkel, mint egyenlők az egyenlőkkel, kik csak egy héttel ezelőtt még átaltak volna társaságukban vacsorázni. Ez önrzetet adott nekik. [°]*<Akármelyik tanárjuknak is minden súlyosabb*

- Szervusz, kisleányom.⁶³
- Szervusz, apus.
- Nem félsz majd egyedül?
- Nem.
- Gergely itthon van. Mari is. Megvársz?
- Meg.
- Éjjél előtt hazajövök.

Fóriszal és Tálással,⁶⁴ kik közelében laktak, elindult. Csakhamar hozzájuk csatlakoztak⁶⁵ az érettek. Ők kalauzolták⁶⁶ a már sötét⁶⁷ fasonon, hol futni szoktak. Oláh Gyuszi göröggyufákat gyűjtött⁶⁸ s a sárgarigó füttyét utánozta.

Gyertyalámpák, lampionok égtek, a tornácot friss lombok díszítették. A⁶⁹ cigány rázendített egy diáknótára.

Gyönyörűség volt végigtekinteni a hosszú asztalon. Csupa fiatal arc az abroszra helyezett borosüvegek, virágcsokrok között, kissé bágyadtak még a sok éjszakázástól, de már az elégedettség és beteltség nyugalma ömlött el rajtuk, hogy életük legnagyobb eseménye hátuk mögött van. Legtöbben frakkot viseltek, az első frakkot, mely pompásan simult vékony, izmos diáktestükre. A frakk mélyen kivágott ingmellén pedig üdén, pillangószerű könnyedséggel fehérlett – fehér a fehéren – a batiszt nyakkendő.

Komolyak voltak mind. Eltöltötte őket a tudat, hogy ez az első társadalmi szereplésük, most ülnek együtt első ízben felnőttekkel, mint egyenlők az egyenlőkkel, kik csak egy héttel ezelőtt még átalottak⁷⁰ volna társaságukban vacsorázni. Ez önérzetet adott nekik.

⁶³ [K., PH, AS1:] kislányom.

⁶⁴ [PH, AS1, AS2:] Tálossal, [sh., emendálva K alapján]

⁶⁵ [PH, AS1:] csatlakoztak,

⁶⁶ [K, :] kalauzoltak

⁶⁷ [K., PH, AS1:] már teljesen sötét

⁶⁸ [PH, AS1:] gyűjtött,

⁶⁹ [K, :] égtek a tornácban, melyet friss lombok díszítettek. [!] A [PH, AS1:] égtek a tornácban, melyet friss lombok díszítettek. A

⁷⁰ [K, :] átaláltak

következmény nélkül azt mondhatták volna, hogy számár. De ezt nem tették. Igyekeztek> ^v<Igyekeztek> tiszteletteljesen viselkedni, s mégis közvetlenül, szeretetreméltóan, ahogy házigazdákhhoz illik. Most ők látták vendégül ^é<tanárjaikat, kik az ő kenyérüket ették, az ő borukat itták. «Ezt tudták és mintha szerényebbek lettek volna vendég»> ^m<kedves tanárjaikat, kik az ő kenyérüket ették, az ő borukat itták. [b]> ^v<tanárjaikat: ők fizettek. [b]>

Ezt tudták a tanárok is és mintha szerényebbek lettek volna vendégi mivoltukban. Kopasz, galambösz fejeik, bajuszaik, szakállaik apaian tarkították a vendégkoszorút. Mélázó mosoly tünt föl ajkukon, amint az elmúlt ^é<nyolc évre> ^v<időre> gondoltak, arra a nyolc évre, mellyel ismét öregebbek és arra, hogy egy csomó ember fölött megint ^é<elvesztették hatalmukat, mindörökre.> ^v<végkép elvesztették hatalmukat.> Novák mint osztályfőnök az ^é<igazgató mellett foglalt helyet, az asztalfőn,> ^v<igazgatótól nem messze foglalt helyet,> Ebeczky Dezső és Glück Laci ^é<között. Arról beszélt, hogy ő már húsz éve jár iskolába, de sohasem kaphat olyan bizonyítványt, mely alatt az van: „felnőtt osztályba fölléphet.”> ^v<között.>

^é<Itt ott> ^v<Itt-ott> még kísértett egy-egy iskolai ^é<dolog is.> ^v<dolog.> A kellemesen duruzsoló zajból kihallatszott egy régi magyar kodexiró neve, egy görög ige második ^é<aorisztosza, vagy a gömbháromszögtani képlet, de> ^v<aorisztosza,> már mint távoli emlék. Gyáván incelegtek még utolszor a kiállott veszedelemmel, melytől nincs mit ^é<tartaniok s> ^m<tartaniok,> ^m<tartaniok s> ^v<tartaniok,> a zsebükben fügét ^é<mutatnak> ^m<mutatva> ^v<mutattak> neki. Most már ^é<tanárjaik [!]> ^v<tanárjaiknak> is dicsekedhettek volna, hogy semmit sem ^é<tudnak. A tapintat azonban ettől is visszatartotta őket. Végkép lemosták> ^m<tudnak [b]j], akármelyiknek minden súlyosabb következmény nélkül azt mondhatták volna, hogy számár. «De ezt» «A» De ezt nem tették. Lemosták> ^v<tudnak, [b]j> sőt akármelyiknek minden súlyosabb következmény nélkül azt mondhatták volna, hogy számár. De ezt nem tették. Lemosták> magukról az iskola porát. «Igaz volt» Igaz volt-e ez? Talán nem is igaz. Jámbor kétkedett, hátha ^é<mégis csak álom az egész> ^v<csak álom> s valami csoda folytán kijelentik, hogy ^é<a vizsga érvénytelen, hogy másik bizottság előtt

Igyekeztek tiszteletteljesen viselkedni⁷¹ s mégis közvetlenül, szeretetre méltóan, ahogy házigazdákhöz illik. Most ők látták vendégül tanárjaikat:⁷² ők fizettek.

Ezt tudták a tanárok is és mintha szerényebbek lettek volna vendégi mivoltukban. Kopasz, galambbősz fejeik, bajuszaik, szakállaik apaian tarkították a vendégkoszorút. Mélázó mosoly tűnt föl ajkukon, amint az elmúlt időre gondoltak, arra a nyolc évre, mellyel ismét öregebbek és arra, hogy egy csomó ember fölött megint végképp elvesztették hatalmukat. Novák, mint osztályfőnök,⁷³ az igazgatótól nem messze foglalt helyet, Ebeczky Dezső és Glück Laci között.

Itt-ott még kísértett egy-egy iskolai dolog. A kellemesen duruzsoló zajból kihallatszott egy régi magyar kodexíró neve, egy görög ige második aorisztosza, már mint távoli emlék.⁷⁴ Gyáván incselegtek még utolszor a kiállott veszedelemmel, melytől nincs mit tartaniok, a zsebükben fűgét mutattak neki. Most már tanárjaiknak is dicsekedhetek volna, hogy semmit se⁷⁵ tudnak, sőt akármelyiknek minden súlyosabb következmény nélkül azt mondhatták volna, hogy számár. De ezt nem tették. Lemosták magukról az iskola porát. Igaz volt-e ez? Talán nem is igaz. Jámbor kétkedett, hátha csak álom s valami

⁷¹ [K., PH, AS1:] viselkedni,

⁷² [PH, AS1:] tanárjaikat,

⁷³ [K., PH, AS1:] Novák mint osztályfőnök

⁷⁴ [PH:] emlék [!]

⁷⁵ [K., PH, AS1:] sem

újra felelni fognak.> ^m <minden érvénytelen és másik bizottság előtt újra érettségiznek.> ^v <minden érvénytelen és bevonul egy másik bizottság és újra érettségizni kell.>

A pulykasültet hordták föl, mikor váratlanul fölemelkedett Ebeczky Dezső. Kezében pezsgős pohár volt.

Ki más is beszélhetett volna, mint Ebeczky Dezső? ^é <Ő volt nagymestere a szavaknak, ki eredetiben olvasta Shakespeare-t és Goethet, a praematurus, kit tanuló társai mindig bizalmukkal tüntettek ki, az önképzőkör titkára, ki március 15-én és október 6-án szónokolni szokott. Az önképzőkörben, ebben a fiókparlamentben már nagy szerepet játszott. Olyan> ^v <Olyan> készséggel rendelkezett, mint egy ügyvéd, vagy képviselő s mikor a ^é <tisztelt tagtársakkal> ^v <társaival való [!]> való vitában ezt jelentette ki: „legyen szabad megjegyezni...”, vagy ezt: „kénytelen vagyok leszögezni...”, mindenki «irigylete» bámulta. Ő tudta, mi a különbség románc és ballada között s véleményét, teljes tisztelettel ugyan, de a ^é <vezető tanár úrral> ^v <tanár úrral> szemben is ^é <főnntartotta. Ő leplezte le a lehíresebb plágiumot, Urbán «Elemér plágiumát,» Elemért, ki Reviczky Gyula «Halálával» „Pán halálát” nyújtotta be saját neve alatt s szerényen padra tett kézzel ült a helyén, míg Ebeczky Dezső feléje fordulva, reámutogatva harsogta el azt a lendületes és hatalmas vádbeszédét, melyhez képest Ciceronak Catilium elleni vádbeszéde legalább is szintelen és szegényes.>

^m <főnntartotta. [bj] Ő döntötte el, melyik diákköltemény érdemes a díszkönyvbe való írásra, melyik nem. Ő leplezte le a lehíresebb plágiumot, Urbán Elemért, ki Reviczky Gyula „Pán halálát” nyújtotta be saját neve alatt s szerényen padra tett kézzel ült a helyén, míg Ebeczky Dezső feléje fordulva, reámutogatva harsogta el azt a lendületes és hatalmas vádbeszédét, melyhez képest Ciceronak Catilium elleni vádbeszéde legalább is szintelen és szegényes.>

^m <főnntartotta. [bj] Ő döntötte el, melyik diákköltemény érdemes a díszkönyvbe való írásra, melyik nem. Ő leplezte le a lehíresebb plagizátort, Urbán Elemért, ki Reviczky Gyula „Pán halálát” nyújtotta be saját neve alatt s szerényen padra tett kézzel ült a helyén, míg Ebeczky Dezső feléje fordulva, reámutogatva harsogta el azt a lendületes és hatalmas szónoklatot, melyhez képest Ciceronak Catilium elleni vádbeszéde

csoda folytán kijelentik, hogy minden érvénytelen, aztán bevonul⁷⁶ egy másik bizottság és⁷⁷ újra érettségizni⁷⁸ kell.

A pulykasültet hordták föl, mikor váratlanul fölemelkedett Ebeczky Dezső. Kezében pezsgőspohár volt.

Ki más is beszélhetett volna, mint Ebeczky Dezső? Olyan készséggel rendelkezett, mint egy ügyvéd, vagy képviselő. Amikor társaival⁷⁹ való vitában⁸⁰ ezt jelentette ki: „legyen szabad megjegyznem...”, vagy ezt: „kénytelen vagyok leszögezni...”, mindenki bámulta. Ő tudta, mi a különbség románc⁸¹ és ballada között s véleményét, teljes tisztelettel ugyan, de tanárjaival szemben⁸² is fönntartotta.

⁷⁶ [K., PH:] érvénytelen és bevonul

⁷⁷ [PH:] s

⁷⁸ [PH:] érettségiznie

⁷⁹ [K., PH:] képviselő s mikor a társaival [AS1:] képviselő s mikor társaival

⁸⁰ [K.,:] való való [!] vitában

⁸¹ [PH:] különbség a románc

⁸² [K.,:] de a tanár úrral szemben [PH:] de tanáraival szemben

legalább is szintelen és szegényes.> ^v_c<fönntartotta. [bj] Ő döntötte el, melyik diákköltemény érdemes a díszkönyvbe való írásra, melyik nem. Ő olvasta eredetiben Byront és Shelleyt.> Csak Ebeczky Dezső beszélhetett.

Most is szerencsésen ütötte meg a ^e_i<hangot. Igy kezdte:> ^v_c<hangot:>

– Nekem jutott az a megtisztelő feladat...

Gyönyörű volt, amit mondott. Minden mondatának volt eleje és vége. Kerek, szép szólamok kacskaringóztak a levegőben. Biztosította a tanárokat a volt növendékek – és ezt a szót erősen megnyomta – a ^e_i<volt> ^v_c<volt> tanulók hűségéről, hálájáról, kik ^e_i<soha nem lankadó> ^v_c<soha-nem-lankadó> buzgalommal ápolják majd nevelőik emlékét, nem győzte eléggé hangsúlyozni, hogy az igazi tanulás, az igazi küzdelem csak most következik – a tanárok erre bólintottak – s szerencsés fordulattal célzott az élet viharára, valamint arra a magra is, melyből egykor terebélyes tölgy lesz. ^e_i<Akik> ^v_c<[b]

Akik> hallgatták, azok elérzékenyültek, «*bólogattak* [?]» mert az érzés, mely itt megnyilvánult, csakugyan őszinte volt s közvetlenül hatott, mert körülbelül úgy fejezte ki, ahogy legtöbben elképzelték.

A diákok «[...]» pezsgős pohárral kezükben fölkeltek.

Mikor ^e_i<azonban az éljenzés s> ^v_c<az éljenzés,> a jókedv tetőfokára hágott, valaki «*a gyertyaláng [...] fényében meglátott egy alak*» elkiáltotta magát:

– Vili.

– ^e_i<Ki az? Ki az?> ^v_c<Kicsoda?>

– Vili. ^e_i<Ott> ^v_c<Nini ott> a Vili.

– ^e_i<Ki> ^v_c<Az, az. Ki> van vele?

– ^e_i<Azt nem> ^v_c<Nem> látom. Vili, Vili – ^e_i<kiáltották feléje újra mind.> ^m_i<kiáltották feléje újra mind.> ^v_c<kiáltották feléje újra.>

Mindnyájan ^e_i<fölállnak> ^v_i<fölálltak> s a gyertyalámpák táncoló fényében ^e_i<nehányan észre is vették> ^m_i<határozottan észrevették> ^v_c<észrevették> Vilit, ki ^e_i<a tölgy> ^v_i<egy fatörzs> mögött ólálkodott ^e_i<egy ismeretlennel.> ^v_c<valami ismeretlen alakkal.>

– Be kell hívni. Hívjátok be.

Már indultak is többen, de Novák leintette őket.

Ő döntötte el, melyik diákköltemény érdemes a díszkönyvbe való írásra, melyik nem. Ő olvasta eredetiben Byront és Shelleyt. Csak Ebeczky Dezső beszélhetett.

Most is szerencsésen ütötte meg a hangot:

– Nekem jutott az a megtisztelő föladat...⁸³

Gyönyörű volt, amit mondott. Minden mondatának volt eleje és vége. Kerek, szép szólamok kacskaringóztak a levegőben. Biztosította a tanárokat a *volt* növendékek – és ezt a szót erősen megnyomta,⁸⁴ – a *volt* tanulók hűségéről, hálájáról, nem⁸⁵ győzte eléggé hangsúlyozni, hogy az igazi tanulás, az igazi küzdelem csak most következik – a tanárok erre bólintottak – s szerencsés fordulattal célzott az élet viharára, valamint arra a magra is, melyből egykor terebélyes tölgy lesz.

Akik hallgatták, azok elérzékenyültek, mert az érzés, mely itt megnyilvánult, csakugyan őszinte volt s közvetlenül hatott, mert körülbelül úgy fejezte ki, ahogy legtöbben elképzelték.

A diákok pezsgőspohárral kezükben fölkeltek.

Mikor az éljenzés, a jókedv tetőfokára hágott, valaki elkiáltotta magát:

– Vili!⁸⁶

– Kicsoda?

– Vili. Nini ott a Vili.

– Az, az. Ki van vele?

– Nem látom. Vili, Vili!⁸⁷ – kiáltottak feléje újra.

Mindnyájan fölálltak s a gyertyalámpák táncoló fényében észrevették Vilit, ki egy fatörzs mögött ólálkodott valami ismeretlen alakkal.

– Be kell hívni. Hívjátok be.

Már indultak is többen, de Novák leintette őket.

⁸³ [K,] feladat... [PH, AS1:] feladat.. [!]

⁸⁴ [K, PH, AS1:] megnyomta

⁸⁵ [K,] hálájáról, kik soha-nem-lankadó buzgalommal ápolják majd nevelőik emlékét, nem

⁸⁶ [K, PH, AS1:] Vili.

⁸⁷ [K,] Vili [PH, AS1:] Vili,

– Hagyják szegényt. Fájna neki. Hagyják.

Nem is találták volna ^é<ott, mert> ^m<már ott, mert> ^v<már ott.> Vili neve hallatára ^é<riadtan futni> ^v<futni> kezdett a sötét fák felé, a bikacsökkel s meg sem állt hazáig. Utána Próféta, a ^é<vasbottal.> ^v<görcsösbottal.>

Igen sok pezsgőt elfogyasztottak. Külön kéj volt, ^é<a tanároknak> ^v<tanároknak> önteni. «Az öregek szelíd, gyarló» Immár nem ^é<tilos> ^m<volt tilos> ^v<tilos> a szeszes ital élvezése sem. Az öregek ^é<szelíd, gyarló> ^v<szelíd-gyarló> bűntársaknak mutatkoztak. Jámbor látta el a pohárnoki tisztséget, kitünően, pedig ő csak „középszerűen érett lett.” Mit középszerűen érett? Érett volt már, ember, társadalmi lény, úr és doktor-jelölt. Fürgén töltögetett, «s» oda-oda szólva tanárjainak:

– Még egy pohárral, kedves tanár úr. No de még egy pohárral.

A tanárok ittak. Csak Fóris tette «keze» poharára ^é<a kezét, egy durva mozdulattal s végigmérte fekete szemüvegével.> ^m<kezét «zordul» egy durva mozdulattal, zordul rátekintve fekete-szemüvegével.> ^v<kezét s egy durva mozdulattal s zordul a pohárnokra tekintett.>

Novák «tanít» végigjárta tanítványait, ^é<koccintott mindegyikkel, kezét szoritott.> ^m<koccintott, kezét rázott.> ^m<koccintott, mindegyikkel kezét rázott.> ^v<koccintott, mindegyikkel.>

– Szervusz, ^é<fiam.> ^m<fiam,> Isten éltesen mindnyájatokat.

Tibor asztalbontás után, a cigányzene lármájában ^é<eltünt.> ^m<an-golosan eltünt.> ^v<eltünt.> A városerdő előtt ^é<bérbocsi> ^v<kétfogatú> várta, abba ^é<beszállt, egyenesen Flóri néni háza felé hajtattott.> ^m<beszállt. Egyenesen Flóri néni háza felé hajtattott.> ^v<beszállt.>

^é<Flóri néninél a szalón olajlámpája alatt ült Hilda és idegesen beszélgetett. Sápadt volt, mint egy tearózsa.> ^m<Flóri néninél a szalón bronzveretű családi lámpája alatt ült Hilda és idegesen beszélgetett. Sápadt volt, mint egy tearózsa.> ^v<Hilda Flóri néninél a szalón di-ványán ült és idegesen nevetgélt.>

– Hagyjátok⁸⁸ szegényt. Fájna neki. Hagyjátok.⁸⁹

Nem is találták volna már ott. Vili a neve⁹⁰ hallatára futni kezdett a sötét fák felé, a bikacsökkel s meg sem állt hazáig. Utána Próféta, a görcsös bottal.

Az érettek sok⁹¹ pezsgőt elfogyasztottak. Külön kéj volt⁹² tanároknak önteni. Immár nem tilos a szeszes ital élvezése sem. Az öregek szelíd-gyarló büntársaknak mutatkoztak. Jámbor látta el a pohárnoki tisztséget, kitűnően, pedig ő csak „középszerűen érett” lett.⁹³ Mit középszerűen érett? Érett volt már, ember, társadalmi lény, úr. Fürgén⁹⁴ töltögetett, oda-odaszólva tanárjaiknak:⁹⁵

– Még egy pohárral, kedves tanár úr. No de még egy pohárral.

A tanárok ittak. Csak Fóris tette poharára kezét egy⁹⁶ durva mozdulattal, zordul⁹⁷ a pohárnokra tekintve.⁹⁸

Novák végigjárta tanítványait, koccintott⁹⁹ mindegyikkel.

– Szervusz, fiam, Isten éltesen mindnyájatokat.

Tibor asztalbontás után¹⁰⁰ a cigányzene lármájában eltűnt.

A¹⁰¹ városerdő előtt kétfogatú várta, abba beszállt.

Hilda Flóri néninél a szalon díványán ült és idegesen nevetgélt.

⁸⁸ [K., PH, AS1:] Hagyják

⁸⁹ [K., PH, AS1:] Hagyják.

⁹⁰ [K, :] Vili neve

⁹¹ [K., PH, AS1:] a görcsös bottal. [úb] Igen sok

⁹² [K, :] volt,

⁹³ [K., PH:] érett lett.”

⁹⁴ [K., PH, AS1:] úr és doktor-jelölt. Fürgén

⁹⁵ [K., PH, AS1:] tanárjainak:

⁹⁶ [K, :] kezét s egy

⁹⁷ [K., PH:] mozdulattal s zordul

⁹⁸ [K., PH:] tekintett.

⁹⁹ [K., PH, AS1:] koccintott,

¹⁰⁰ [K., PH:] után,

¹⁰¹ [K, :] eltűnt. [nincs úb] A

Mikor meghallotta a kocsizörgést, mely hirtelen [°]<elhalt, elbúcsúzott Flóri nénitől. Egy> ^m<elhalt, búcsúzott Flóri nénitől. Egy> ^v<halkult a sarkon, búcsúzott. Csak egy> vékony [°]<fehér «csipkekendő [... ..]» csipkekendőt [...] kezében «egy selyem[...] anyja emlék» az édesanyjától, meg a selyemnapernyőt.> ^m<csipkekendőt hozott magával, az édesanyja kedves holmiját, meg egy selyemnapernyőt.> ^m<csipkekendőt vitt magával, az édesanyja kedves emlékü holmiját, meg egy selyemnapernyőt. Sápadt volt, mint egy tearózsa.> ^v<csipkekendőt hozott magával, meg egy selyemnapernyőt. Sápadt volt, mint egy tearózsa.>

A sarkon várakozó kocsiba beugrott. [°]<Flóri> ^v<[b]

Flóri> néni, ki az ablakból kihajolt, látta, hogy a kocsis megosztorozza lovait, és [°]<gyorsan elrobog.> ^v<elrobog.>

Vasúti jegyeiket előre megváltották. Az indóháznál a fiú kifizette a kocsist, karonfogva vezette a lányt a sinen álló személyvonat elsőosztályú félfülkéjébe. Egyetlen ismerőssel sem találkoztak az elhagyott perronon. [!] Annyira biztosnak érezték magukat, hogy [°]<beszállás után a> ^v<a> félfülke ablakát letolva [°]<kikönyököltek s onnan nézték az éjszakai állomás gyenge párákódét. Nemsokára indultak, megöklentek a kocsik, Hilda vitte innen a titkot, a szíve alatt, Tibor pedig végtelen szerelmét.> ^m<kikönyököltek. Nemsokára indultak, megöklentek a kocsik.> ^v<kikönyököltek s onnan nézték az éjszakai állomást. Nemsokára megöklentek a kocsik, indultak.>

Sokáig bámultak kifelé és mikor «eltűnt» elhalványult az utolsó raktár-lámpa fénye s a homokbuckák közt a [°]<szöllők> ^v<sötét szöllők> következtek, [°]<vincellér-kunyhók, búcsút> ^v<búcsút> integettek «az éjszakai állomás» ennek az átkozott, mégis kedves városnak, [°]<és> ^m<mely gyengén még feljűk derengett, és> ^m<mely már gyengén derengett feljűk, és> ^m<[b] mely már gyengén derengett feljűk, és> ^v<[b] mely már csak gyengén derengett feljűk, és> kissé elszomorodtak.

Mikor meghallotta a kocsizörgést, mely hirtelen halkult a sarkon, búcsúzott. Csak egy vékony csipkekendőt hozott magával, meg egy selyem napernyőt. Sápadt volt, mint egy tearózsa.

A sarkon várakozó kocsiba beugrott.

Flóri néni, ki az ablakból kihajolt, látta, hogy a kocsis megostorozza lovait¹⁰² és elrobog.

Vasúti jegyeiket előre megváltották. Az indóháznál a fiú kifizette a kocsist, karonfogva vezette a leányt¹⁰³ a sínen álló személyvonat első osztályú félfülkéjébe. Egyetlen ismerőssel se¹⁰⁴ találkoztak az elhagyott peronon. Annyira biztosnak érezték magukat, hogy a félfülke ablakát letolva kikönyököltek s onnan nézték az éjszakai állomást. Nemsokára megzökkentek a kocsik, indultak.

Sokáig bámultak kifelé és mikor elhalványult az utolsó raktárlámpa fénye s a homokbuckák közt a sötét szőlők következtek, búcsút intettek¹⁰⁵ ennek az átkozott, mégis kedves városnak, mely már csak gyöngén¹⁰⁶ derengett feléjük¹⁰⁷ és kissé elszomorodtak.

¹⁰² [K,:] lovait,

¹⁰³ [K, PH, AS1:] lányt

¹⁰⁴ [K, PH, AS1:] sem

¹⁰⁵ [K,:] integettek

¹⁰⁶ [K, PH, AS1:] gyöngén

¹⁰⁷ [K, PH, AS1:] feléjük,

^e<XV.> ^v<XVI.>

Novák Antal úgy tett, ahogy megígérte leányának: tizenegy után kezét szoritva tanítványaival eltávozott a lakomáról. Ebeczky Dezső, Oláh Gyuszi kísérte.

Ebeczky Dezső ^e<a differenciál«ról»- és> ^v<az> integrál-számítás iránt érdeklődött. Ő az iskola padjain túl is a jódiák maradt s a magyarázatot, melyet előre megköszönt, ^e<a> ^v<«ők» a> tanár arcába nézve hallgatta, félrebillent fejjel, mint valaha a tanteremben. Elvesztek, megtalálták egymást a végtelen ^e<térben és időben.> ^m<térben.> ^v<térben és időben.>

Oláh Gyuszi elfogódottan «és [... ...]» ment «*mellett*» tanárja mellett, kivel még ^e<sohasem> ^v<soha életében nem> járt az uccán. Nem utolsó dolog ily szigorú, felnőtt férfival sétálni, késő éjszaka, mikor «*tilos*» diáknak nem szabad künn csatangolni. ^e<Nem> ^v<Ő nem> figyelt arra, amit beszéltek, «[...]» az időt arra használta föl, hogy ^e<közelről,> ^m<még egyszer> ^v<közelről,> tüzetesen szemügyre vegye ^e<őt.> ^v<Novákot.> Botját, melyet majdnem ^e<diák> ^v<minden diák> megérintett már egy óvatlan pillanatban, ^e<egyszer, hetedikes> ^v<hetedikes> korukban betintázták, majd huzamosabb ideig a ^e<szenesládába,> ^v<szenescsőbörbe,> a köpőládába állították. Még látszottak a tintafoltok. Nem bánta volna, ha már nem is ^e<látszódik.> ^v<látszanak.> Szalónkabátját azonban még egyszer megfogta, hátulról.

Mindhárman födetlen fővel, kalap nélkül ballagtak az enyhe éjszakában, mert az egészséges, azonkívül szép is, az Isten szabad ege alatt.

A kerítésnél Novák elbúcsúzkodott tőlük. Ebeczky Dezső még megjegyezte, hogy milyen jó levegő van s Oláh Gyuszi felé fordulva, de a tanárnak szólóan fejtegette, hogy a lombok szénoxidot lélegzenek be, és oxigént lehelnek ki. Novák nem «*toró*» gondolt most ilyesmire. Amint arcába csapott a kert hűvös, élő lehellete, a természet ragadta meg, mely zöld dagályával előntött mindent. «*Éji*» A konyhakertben a ^e<holdfényben> ^v<gyér holdfényben> nőttek az uborkák, mert azok ilyenkor nőnek. Éji pompájukban aludtak a

XVI.

Novák Antal úgy tett, ahogy megígérte leányának: tizenegy után kezét szorítva tanítványaival,¹ eltávozott a lakomáról. Ebeczky Dezső, Oláh Gyuszi kísérte.

Ebeczky Dezső az integrálszámítás iránt érdeklődött. Ő az iskola padjain túl is a jó diák maradt s a magyarázatot, melyet előre megköszönt, a tanár arcába nézve hallgatta, félrebillent fejjel, mint valaha a tanteremben. Elvesztek, megtalálták egymást a végtelen térben és időben.

Oláh Gyuszi elfogódottan ment tanárja mellett, kivel még soha életében nem járt az utcán. Nem utolsó dolog ily szigorú, felnőtt férfival sétálni, késő éjszaka, mikor diáknak nem szabad künn csatangolni. Ő nem figyelt arra, amit beszéltek, az időt arra használta föl, hogy közléről, tüzetesen szemügyre vegye Novákot. Botját, melyet majdnem minden diák megérintett már egy óvatlan pillanatban, hetedikes korukban betintázták, majd huzamosabb ideig a szenescsöbörbe, a köpőládába állították. Még látszottak rajta a tintafoltok. Nem bánta volna, ha már nem is látszanak. Szalonkabátját azonban még egyszer megfogta, hátulról.

Mindhárman födetlen fővel, kalap nélkül ballagtak az enyhe éjszakában, mert az egészséges, azonkívül szép is, az Isten szabad ege alatt.

A kerítésnél Novák elbúcsúzkodott tőlük. Ebeczky Dezső megjegyezte,² hogy milyen jó levegő van s Oláh Gyuszi felé fordulva, de a tanárnak szólóan fejtegette, hogy a lombok szénoxidot lélegzenek³ be⁴ és oxigént lehelnek ki. Novák nem gondolt most ilyesmire. Amint arcába csapódott⁵ a kert hűvös, élő lehelete, a természet ragadta meg, mely zöld dagályával előntött mindent. A konyhakertben a

¹ [K,:] tanítványaival

² [K,] Dezső még megjegyezte,

³ [K,, PH, AS1:] lélegzenek

⁴ [K,] be,

⁵ [K,, PH, AS1:] csapott

^é_i<bokrok s> ^m_i<cserjék s> ^v_c<cserjék,> illatosan ^é_i<susogtak,> ^m_c<susogva,> ^m_c<susogtak,> ^v_c<susogva,> mint álmukban a menyasszonyok. Fönn a gesztenye-fákon fehér virágok gyertyái ^é_i<égtek, megvilágítva az> ^v_c<világították> útját.

«Mind» Késlekedett. Minden ^é_i<marasztalta őt.> ^v_c<marasztalta.> A hintánál ásóját pillantotta meg, mellyel majd reggel dolgozik s távolabb egy ^é_i<köszmétecszerjénél> ^v_i<köszmétebokornál> a fülemüle rövid trillája tartóztatta. Csodálatos volt, egyszerű volt, isteni volt. A nagy tudósok jobban ismerhették nála a természetet, de ennyire senkisé «szerethe» szerette.

«Egy» Az elintézett munka jó tudatával ért dolgozószobájába. ^é_i<Megint> ^m_c<[...] Megint> ^v_c<Megint> egy nemzedéket ^é_i<vezetett> ^v_c<[bj] kalaúzott> ki az ^é_i<életbe. Nemsokára> ^m_i<életbe, nemsokára> ^v_c<életbe, és nemsokára> itt a ^é_i<szünidő is. A hinta állványánál ásóját látta, mellyel reggel majd dolgozik a kertben.> ^m_c<szünidő, «a szép időt» hinta állványánál az ásója, mellyel reggel majd dolgozik a kertben.> ^v_c<szünidő is.>

Íróasztalán meggyújtotta zöldernyős lámpáját, melyen, akár egy diák asztalán vonalzó kőtörlőgumik heverték. Szalónkabátját levette. Hallgatózott a hálószoba ajtaján, odatapasztva fülét.

Semmi nesz. Hilda lefeküdt volna? Kinyitotta az ajtót. Hilda ágya vetetlen volt.

Zajosan végigment a ^é_i<szobákon, mindenütt meggyújtva a lámpákat.> ^v_c<szobákon. Mindenütt világos lett.> A veranda üveglakái ^é_i<is tüzes> ^v_c<tüzes> fénnel szögeltek ki a kertbe.

Egyedül ^é_i<állt.> ^v_c<volt.>

Kereste itt-ott, a konyhában is, mert ^é_i<ide is elbújt.> ^v_i<egyszer idebújt.> Mari, Gergely ^é_i<semmiről sem tudott. A> ^m_c<a vállát vonogatta. Ő a> ^v_c<ámult. Ő a> kereső ösztönével visszatért oda, ahonnan elindult, az íróasztalhoz s kezét ökölbe szorítva ^é_i<szigorúan maga> ^v_c<maga> elé meredt.

gyér holdfényben nőttek az uborkák, mert azok éjszaka⁶ nőnek. Éji pompájukban aludtak a cserjék, illatosan susogva, mint álmukban a menyasszonyok. Fönn a gesztenyefákon fehér virágok gyertyái világították meg az útját.

Minden⁷ marasztalta. A hintánál ásóját pillantotta meg, mellyel majd reggel dolgozik s távolabb egy köszmétebokornál a fülemüle rövid trillája tartóztatta. Csodálatos volt, nagyszerű volt, isteni volt. A nagy tudósok jobban ismerhették nála a természetet, de ennyire senki se⁸ szerette.

Az elintézett munka jó tudatával ért dolgozószobájába. Megint egy nemzedéket kalauzolt ki az életbe⁹ és nemsokára itt a szünidő is.

Íróasztalán meggyújtotta zöld ernyős lámpáját, melyen, akár egy diák asztalán,¹⁰ vonalzó,¹¹ törlőgumik heverték. Szalonkabátját levetette. Hallgatózott a hálószoba ajtaján, odatapasztotta¹² fülét.

Semmi nesz. Hilda lefeküdt volna? Kinyitotta az ajtót. Hilda ágya vetetlen volt.

Zajosan végigment a szobákon. Mindenütt világos lett. A veranda üvegablakai tüzes fénnel szögeltek ki a kertbe.

Kereste¹³ itt-ott, a konyhában is, mert egyszer ide bújtt. Majd a¹⁴ kereső¹⁵ ösztönével visszatért oda, ahonnan elindult, az íróasztalhoz s kezét ökölbe szorítva¹⁶ maga elé meredt.

⁶ [K., PH, AS1:] ilyenkor

⁷ [K, :] világították útját. [úb] Késlekedett. Minden [PH, AS1:] világították útját. [úb] Késlekedett. Minden

⁸ [K., PH, AS1:] senkisésem

⁹ [K., PH, AS1:] életbe,

¹⁰ [K, :] asztalán

¹¹ [K, :] vonalzó [!]

¹² [K., AS1:] odatapasztva

¹³ [K., PH, AS1:] kertbe. [úb] Egyedül volt. [úb] Kereste

¹⁴ [K, :] egyszer idebújtt. Mari, Gergely ámult. Ő a

¹⁵ [PH, AS1:] keserő [!]

¹⁶ [PH:] szorítva,

A rajztömbön, melyre hajszálvonalakkal ^é<egy mértani> ^v<mértani> ábrát vázolt, ^é<egy «levelet» összehajtogatott> ^m<összehajtogatott> ^v<egy összehajtogatott> levélkét ^é<látott, úgy, ahogy Hilda szokta elküldeni irásait: «irónra» előbb irónra göngyöltte, aztán behorpasztotta «új» újjaival.> ^v<látott.>

^é<Hilda mindössze> ^v<Mindössze> ennyit irt: „Apus, ne haragudj ránk. Ma éjjel elutaztunk. Közösen határoztuk el. Másképp nem cselekedhettünk. Bocsáss meg nekünk. Hilda”.

Az, amit olvasott nem volt számára új. Még a szavak is, úgy tetszettek, ismerősek, ezeket várta. De most, hogy itt volt a csapás, melyet szeretett volna elhárítani, vagy legalább ^é<elodázni,> ^m<késleltetni,> ^v<kitolni,> hihetetlennek tartotta. Körültekintett, hogy «[...]» lehetséges-e. Még egyszer az ágyhoz lépett. Hilda ágya vetetlen volt. Akárcsak az édesanyjáé, ki meghalt. ^é<Meghalt, meghalt a számára, mindaketten meghaltak. Csak> ^v<Csak> még egy kicsit várt volna, egy évet, ^é<félévet.> ^m<félévet, [...].> ^v<félévet.>

Nagy, nehéz fejét kezére ^é<hajtotta, homlokát dörzsölte. Mit kell ilyenkor tenni? «Hová rohanjon éjfél után, fél egykor? Kit értesítsen barátjai közül?»> ^v<hajtotta.> Nyerge Lázár ^é<«[...]» még ott> ^v<ott> maradt, a lakomán, kapatos hangulatban, de az sem tudhat ^é<semmit.> ^v<még semmit.> ^é<Hová> ^v<Kihez> rohanjon, éjfél után, fél egykor? Kabátját magára kapta, a szalónkabát helyett a barnát. Kit értesítsen barátjai közül? ^é<Abból botrány lenne, holnap> ^v<Holnap> az egész város ^é<pletykálna.> ^v<erről beszélne.>

Mégis kitámolygott az uccára. Első, tétova gondolata az volt, hogy az állomásra siet, hátha megcsipi őket. *Letett róla, nagy»* «*Letett róla»* «*Mindenre legjobb aludni.*», vagy a hatósághoz fordul. ^é<Mindenre> ^m<Letett róluk. Mindenre> ^v<«[bj]» De mindenre> legjobb aludni egyet.

Botja ^é<kopogott a kövezeten, cipője csikorgott.> ^m<[...] a kövezeten.> ^v<kopogott a kövezeten.> A szállók felé vette útját, hol a házak kunyhókká ^é<törpültek> ^v<törpülnek,> s csak itt-ott ^é<áll> ^v<van> egy csinosabb villa. ^é<Itt megállt> ^v<Megállt> egy kétablakos ^é<házikó> ^v<hajlék> előtt, ^é<kopogott> ^v<zörgött> az egyik ^é<ablakon.> ^v<ablak rájáán.>

A rajztömbön, melyen egy hajszálvonalas mértani ábra hevert, összehajtogatott¹⁷ levélkét látott.

A levél így szólt: „Apus,¹⁸ ne haragudj ránk. Ma éjjel elutaztunk. Közösen határoztuk el. Másképp nem cselekedhettünk. Bocsáss meg nekünk. Hilda.”¹⁹

Az, amit olvasott,²⁰ nem volt számára új. Még a szavak is, úgy tetszettek, ismerősek, ezeket várta. De most, hogy itt volt a²¹ csapás, melyet szeretett volna elhárítani, vagy legalább kitolni, hihetetlennek tartotta. Körültekintett, hogy lehetséges-e. Még egyszer az ágyhoz lépett. Hilda ágya üres. Akárcsak²² az édesanyjáié, ki meghalt. Csak még egy kicsit várt volna, egy évet, fél évet.

Nagy, nehéz fejét kezére hajtotta. Nyerge Lázár ott maradt²³ a lakomán, kapatos hangulatban, de az se²⁴ tudhat még semmit. Kihez rohanjon, éjfél után, fél egykor? Kabátját magára kapta, a szalonkabát helyett a barnát. Kit értesítsen barátjai közül? Holnap az egész város erről beszélne.

Mégis kitámolygott az utcára. Első, tétova gondolata az volt, hogy az állomásra siet, hátha megcsípi őket, vagy a hatósághoz fordul. Mászt gondolt. Mindenre²⁵ legjobb aludni egyet.

Botja kopogott a kövezeten. A szőlők felé vette útját, hol a házak kunyhókká törpülnek, s csak itt-ott van egy úriasabb²⁶ villa. Megállt egy kétaablakos hajlék előtt, zörgött az egyik ablak ráján.

¹⁷ [K,.] rajztömbön, melyre hajszálvonalakkal mértani ábrát vázolt, egy összehajtogatott [PH, AS1:] rajztömbön, melyre hajszálvonalakkal mértani ábrát vázolt, összehajtogatott

¹⁸ [K,.] látott. [úb] Mindössze ennyit írt: „Apus, [PH, AS1:] látott. [úb] Mindössze ennyit írt: „Apus,

¹⁹ [K, PH, AS1:] Hilda”.

²⁰ [K,.] olvasott

²¹ [PH, AS1:] itt a

²² [K,.] ágya vetetlen volt. Akárcsak

²³ [K, PH, AS1:] maradt,

²⁴ [K, PH, AS1:] sem

²⁵ [K,.] fordul. De mindenre [PH, AS1:] fordul. Ezt is elvetette. Mindenre

²⁶ [K,.] csinosabb

Kuvaszok ugattak mérgesen. Nagysokára benn a szobában, látni ^é_í<lehetett,> ^v_é<lehetett «a»,> gyufát gyújtottak s az ^é_í<ablakban, gyertyával kezében megjelent> ^v_é<ablakból, gyertyával kezében kihajolt> egy lány.

– ^é_í<Jozefin.> ^v_é<Pepike> – szólt Novák – ^é_í<Jozefin.> ^v_é<Pepike.>

A lány egy ingben volt. Álmos szemmel «néz» bámult az éjszakai, különös vendégre.

– Te vagy az, Tóni? – ^é_í<kérdezte szomorúan.> ^v_é<kérdezte.> ^é_í<[úb]

– Én> ^v_é<[b]

Az orrán keresztül beszélt. Hangja azonban nem volt kellemetlen. Csupa kedvesség volt, csupa jószág. [úb]

– Én> – mondta Novák, – nyiss kaput, ^é_í<Jozefin.> ^v_é<Pepike.>

– Mingyárt, Tóni – felelt a ^é_í<lány és eltűnt.> ^v_é<lány.>

^é_í<Jozefin> ^v_é<Pepike> másodunokatestvére volt Nováknak, két évvel idősebb nála. Nem tudni ^é_í<miért> ^v_é<miért,> nem ment férjhez, pártában maradt, az idő pedig «el» lassan elmúlt fölötte. Ide menekült a szőlőkbe, a ^é_í<vincellér-kunyhók> ^v_é<vincellér-«hajlékok» hajlékok> közé. Rokonai nem törődtek vele. Novák sem látogatta, már évek óta. ^é_í<Jozefin> ^v_é<Pepike> ezt nem vette rossz néven, természetesen tartotta, hogy nem igen érdeklődnek iránta – mi is van érdekes az ő életén? –, de valahányszor találkozott atyafiaival, valami bájos, rokoni mosoly ^é_í<tetszett> ^v_é<sejlett> föl sovány, kis arcán.

– Mi az, Tóni? – kérdezte aggódva, míg kaput nyitott s befelé vezetette szobájába. Mi történt?

^é_í<Jozefin> ^v_é<Pepike> nem csodálkozott ^é_í<azon,> ^v_é<azon sem,> hogy ily későn zavarják. Olyan nyájasan ^é_í<mosolygott rá,> ^v_é<mosolygott,> mint mikor annak előtte vasárnap ebédre volt hivatalos

Kuvaszok ugattak mérgesen. Nagy sokára benn a szobában, látni lehetett, hogy gyufát²⁷ gyújtottak s az ablakból, gyertyával kezében,²⁸ kihajolt egy leány.²⁹

– Pepike,³⁰ – szólt Novák – Pepike.

A leány³¹ egy ingben volt. Álmos szemmel bámult az éjszakai, különös vendégre.

– Te vagy az, Tóni? – kérdezte.

Az orrán keresztül beszélt. Hangja azonban nem volt kellemetlen. Csupa kedvesség volt, csupa jószág.

– Én – mondta Novák, – nyiss kaput, Pepike.

– Mindjárt, Tóni – felelt a leány.³²

Pepike másodunokatestvére volt Nováknak, két évvel idősebb nála. Nem tudni miért, nem ment férjhez, pártában maradt, az idő pedig lassan elmúlt fölötte. Ide menekült a szőlőkbe, a vincellérhajlékok közé. Rokonai nem törődtek vele,³³ Novák se³⁴ látogatta, már évek óta. Pepike ezt nem vette rossz néven, természetesnek tartotta, hogy nemigen érdeklődnek iránta – mi is van érdekes az ő életén? –³⁵ de valahányszor találkozott atyafiaival, valami bájos, rokoni mosoly sejlett föl sovány, kis arcán.

– Mi az, Tóni? – kérdezte aggódva, míg kaput nyitott s befelé vezetette szobájába. – Mi³⁶ történt?

Pepike nem csodálkozott azon, hogy³⁷ ily későn zavarják. Olyan nyájasan mosolygott, mint mikor annak előtte vasárnap ebédre volt

²⁷ [K., PH, AS1:] lehetett, gyufát

²⁸ [K.,:] kezében

²⁹ [K., PH, AS1:] lány.

³⁰ [K.,:] Pepike

³¹ [K., PH, AS1:] lány

³² [K., PH, AS1:] lány.

³³ [K., PH:] vele.

³⁴ [K., PH, AS1:] sem

³⁵ [K., PH, AS1:] életén? –,

³⁶ [K.,:] szobájába. Mi [AS1:] szobájába [!] – Mi

³⁷ [K., PH, AS1:] azon sem, hogy

hozzájuk s leült az asztalukhoz, nem a vendéghelyre, csak valahová alul, a szegény rokonok helyére.

Ő már megszokta, hogy ^é⟨*az emberek*⟩^v⟨*a rokonok*⟩ csak akkor keresik, mikor baj van, vagy valamit kérnek tőle. ^é⟨*„Jozefin,»*⟩^v⟨*„Pepike,»*⟩ lelkem, nem jönnél el hozzánk, este színházba megyünk, te majd vigyázol a gyerekekre.” ^é⟨*„Jozefin,»*⟩^v⟨*„Pepike,»*⟩ édes, képzeld a kislányomnak kanyarója van, lakj nálunk egy darabig.” ^é⟨*„Jozefin,»*⟩^v⟨*„Pepike,»*⟩ szívem, jőjj el a lakodalomba, segíts kicsit a konyhában.” Gyászoló házakhoz is ^é⟨*hívták a rokonok,»*⟩^v⟨*hívták,»*⟩ hogy felöltöztesse a halottakat, vigasztalja a családot, temetés alatt ott-hon maradjon, ügyeljen a ravatal szétbontásánál a gyászhuszárokra és később kiszellőztesse a lakást. Azt, amit kívántak tőle, jól tudta elvégezni, oly lélekkel és szívvvel, mint senkimás. Lefektette a kicsinyeket, ápolta őket, süttöt-főzött az esküvőkön, sírt a temetéseken, aztán mikor a szülők hazajöttek a színházból, vagy a gyermekek meggyógyultak, vagy a nászpár elutazott, vagy a gyászolócsalád visszaérkezett a temetőből, ő eltűnt, észrevétlenül, mint akire nincs többé szükség, legfőleg még egy napig ott maradt, hogy elkészítse a másnapi ^é⟨*ebédet*⟩. *Ilyenkor az asztalnál evett, a többiekkel. «I» [K_c] Idegenek [K_i] is fordultak hozzá ilyen kéréssel, s ő nem tudta megtagadni tőlük.* ^v⟨*ebédet.*⟩ Nem sokhoz értett, de ehhez nagyon.

A tanár bement alacsony szobácskájába, ^é⟨*Jozefin*⟩^v⟨*Pepike*⟩ ^é⟨*ágyát*⟩^v⟨*az ágyát*⟩ igazgatta, szégyelte a rendetlenséget. Pongyláját összehúzta nyakán, ^é⟨*leányos megható*⟩^v⟨*leányos-megható*⟩ szeméremmel. A varrógépre letette a gyertyatartót.

– Mi történt? – kérdezte még egyszer.

– Ez – mondta Novák s kezébe ^é⟨*adta*⟩^v⟨*nyomta*⟩ a levelet.

^é⟨*Jozefin sokáig*⟩^m⟨*Jozefin*⟩^v⟨*Pepike*⟩ olvasta a gyűrött írást s bár ismerte Hildát, eleinte nem értette, miről van szó. Novák ^é⟨*bámulta*⟩^v⟨*nézte*⟩ ezt a ^é⟨*hervadt, kedves*⟩^m⟨*kedves*⟩^v⟨*hervadt, kedves*⟩^é⟨*lányfejet,*⟩^v⟨*leányfejet,*⟩^é⟨*a gyertyafényben*⟩^v⟨*gyertyafényben*⟩ aranyló szőke haját. ^é⟨*Bájosnak, finomnak látta őt.*⟩ *Azon*⟩^v⟨*Azon*⟩^v⟨*töprengett, miért kell így*⟩^é⟨*elpusztulnia*⟩^m⟨*elhervadnia*⟩^v⟨*elpusztulnia*⟩ szegénynek.

hivatalos hozzájuk s leült asztalukhoz,³⁸ nem a vendéghelyre, csak valahová alul, a szegény rokonok helyére.

Ő már megszokta, hogy a rokonok csak akkor keresik, mikor baj van, vagy valamit kérnek tőle. „Pepike, lelkem, nem jönnél el hozzánk, este színházba megyünk, te majd vigyázol a gyerekekre.” „Pepike, édes, képzel a kisleányomnak³⁹ kanyarója van, lakj nálunk egy darabig.”⁴⁰ „Pepike, szívem, jőjj el a lakodalomba, segíts kicsit a konyhában.” Gyászoló házakhoz is hívták, hogy felöltöztesse a halottakat, vigasztalja a családot, temetés alatt otthon maradjon, ügyeljen a ravatal szétbontásánál a gyászhuszárokra és később kiszellőztesse a lakást. Azt, amit kívántak tőle, jól tudta elvégezni, oly lélekkel és szívvel, mint senki más. Lefektette a kicsinyeket, ápolta őket, süttöt-főzött az esküvőkön, sírt a temetéseken, aztán mikor a szülők hazajöttek a színházból, vagy a gyermekek meggyógyultak, vagy a nászpár elutazott, vagy a gyászoló család visszaérkezett a temetőből, ő eltűnt, észrevétlenül, mint akire nincs többé szükség, legfőleg még egy napig ott maradt, hogy elkészítse a másnapi ebédet. Nem sokhoz értett, de ehhez nagyon.

A tanár bement az alacsony szobácskába.⁴¹ Pepike az ágyát igazgatta, szégyellte a rendetlenséget. Pongyoláját összehúzta a nyakán,⁴² leányos-megható szeméremmel. A varrógépre letette a gyertyatartót.

– Mi történt? – kérdezte még egyszer.

– Ez – mondta Novák s kezébe nyomta a levelet.

Pepike olvasta a gyűrött írást s bár ismerte Hildát, eleinte nem értette, miről van szó. Novák nézte ezt a hervadó⁴³ kedves leányfejet, a gyertyafényben⁴⁴ aranyló szőke haját. Azon töprengett, miért kell így elpusztulnia szegénynek.

³⁸ [K,.] leült az asztalukhoz,

³⁹ [K., PH, AS1:] kislányomnak

⁴⁰ [PH, AS1:] darabig”

⁴¹ [K,.] bement alacsony szobácskájába, [PH, AS1:] bement alacsony szobácskájába.

⁴² [K., PH, AS1:] összehúzta nyakán,

⁴³ [K., PH, AS1:] hervadt,

⁴⁴ [K., PH:] leányfejet, gyertyafényben

A lány kezében, immár nyugodt, kihamvadt újjai között remegni kezdett a lázas papirdarab. Úgy ejtette le az asztalra, mintha parázs lenne és pörkölné.

– Az történt – magyarázta Novák – hogy megszökött. Ma este. Most éjjel.

– [°]_í<Hihetetlen.> ^v_°<Lehetetlen.>

– Igen – folytatta Novák – itt hagyott. Egy szó [°]_í<nélkül. Hilda. Az én Hildám.> ^m_í<nélkül.> ^v_°<nélkül. Hilda. Az én Hildám.>

– Nincs otthon?

– Hát persze, hogy nincs. [°]_í<Nem> ^v_í<Még mindig nem> érted? Üres az ágya.

– De hisz ez [°]_í<rettenetes.> ^v_°<rettenetes – mondta Pepike, aki nem érzett semmi kárörömöt, csak unokaöccsét sajnálta, hogy mennyit szenved.>

– Bizony rettenetes. Micsoda szégyen, kérlek. Nekem, ki felelős vagyok a tanintézetnek. A becsületem. Lehetetlen állapot.

– Mit akarsz csinálni?

– Fogalmam sincs.

– Levelet kellene írni. Sürgönyözni.

– Hová? Kinek?

– Hát nem tudod a címüket?

– Hogy tudnám. Azt se tudom, hová mentek.

– A rendőrség.

– Igen. Hogy botrány [°]_í<legyen. Dobra verjük?> ^v_°<legyen.>

– Persze.

A leány⁴⁵ kezében, immár nyugodt, kihamvadt ujjai között remegni kezdett a lázas papírdarab. Úgy ejtette le az asztalra, mintha parázs volna⁴⁶ és pörkölné.

– Az történt,⁴⁷ – magyarázta Novák – hogy megszökött. Ma este. Most éjjel.

– Lehetetlen.

– Igen, – folytatta⁴⁸ Novák – itt hagyott. Egy szó nélkül. Hilda. Az én Hildám.

– Nincs otthon?

– Hát persze, hogy nincs. Még mindig nem érted? Üres az ágya.

– De hisz ez rettenetes,⁴⁹ – mondta Pepike, aki nem érzett semmi kárörömet,⁵⁰ csak unokaöccsét sajnálta, hogy mennyire⁵¹ szenved.

– Bizony rettenetes. Micsoda szégyen, kérlek. Nekem, ki felelős vagyok a tanintézetnek. A becsületem. Lehetetlen állapot.

– Mit akarsz csinálni?

– Fogalmam sincs.

– Levelet kellene írni. Sürgönyözni.

– Hová? Kinek?

– Hát nem tudod a címüket?

– Hogy tudnám?⁵² Azt se⁵³ tudom, hová mentek.

– A rendőrség?⁵⁴

– Igen. Hogy botrány legyen.

– Persze.

⁴⁵ [K., PH, AS1:] lány

⁴⁶ [K., PH, AS1:] lenne

⁴⁷ [K.,:] történt

⁴⁸ [K., PH, AS1:] Igen – folytatta [AS2:] Igen, folytatta [a gondolatjel elmaradása sh.]

⁴⁹ [K.,:] rettenetes

⁵⁰ [K., PH, AS1:] kárörömöt,

⁵¹ [K., PH:] mennyit

⁵² [K., PH, AS1:] tudnám.

⁵³ [PH, AS1:] sem

⁵⁴ [K., PH, AS1:] rendőrség.

– Nekünk ^é_i<egyelőre az> ^v_i<az> a legfontosabb – ^é_i<mondta> ^v_c<szólt> Novák keményen – hogy elkerüljük a botrányt. Azt mondjuk, hogy ^é_i<Sándorékhoz> ^v_c<Pistáékhoz> utazott ^é_i<Selmecbányára. Ment> ^v_i<Selmecbányára,> nyaralni. ^é_i<Multkor> ^v_c<Tavaly> is ott nyaralt. Ezt ^é_i<elhiszik. Érted?> ^v_c<elhiszik.>

^é_i<Jozefin [...]> ^v_c<Pepike nem> fogta föl nyomban. Nem értette, hogy lehet ^é_i<hazugsággal operálni.> ^v_i<hazüdni.>

^é_i<- Értem. Igen. [úb] – Aztán> ^m_i<Igen. [úb] – Aztán> ^m_c<[úb] – Aztán> ^v_c<- Igen. [úb]

– Aztán> holnap fölkeresem Nyergét. Nála lakott a fiú. Majd meglátjuk.

Hátratett kézzel sétált a szobában:

– Talán utána utazom. Hazahozom. Ha tudniillik jönne. De nem jön. Te nem ismered. Én ismerem.

– Szegény Tóni.

– Én ismerem őt. Mindent próbáltam. Te nem tudod, mik történtek ^é_i<minálunk, azóta, hogy elmentél.> ^v_c<minálunk.> Jaj, ^é_i<Jozefin.> ^v_c<Pepike.> Különbön «[...]]» ki se mozdulhatok. Az osztályvizsgák miatt. Most, mikor legtöbb a dolgom. Talán majd te utazol.

– Szívesen.

– Egyelőre várjunk – mondta Novák tompán s leült. Mindegy. Egészen mindegy. Itt hagyott. Egyedül.

Ez a szó, mely még nem hangzott el ebben a szobában, hol a magány lakott, a végtelen egyedüliség, «mo» szíven ^é_i<üthette Jozefint. Szeme megtelt könnyel.> ^v_c<ütötte Pepikét.>

– Ne sirj – szólt Novák s kezét a leány kezére tette.

Egymáson pihent a két rokoni kéz, melyben majdnem egy vér csörgedezett, az a vér, mely nem kellett másnak. Úgy rémlett, hogy összefogtak ők, ^é_i<a boldogtalanok.> ^v_c<az árvák.>

Novák védekezett az ellágyulás ellen:

– Ne sirj – szólt rá szigorúan mint egy diákra. Nem érdemli meg. ^é_i<Jozefin> ^v_c<Pepike> gyorsan letörölte könnyeit. Már nem sirt.

– Nekünk az a legfontosabb,⁵⁵ – szólt Novák keményen – hogy elkerüljük a botrányt. Azt mondjuk, hogy Pistáékhoz utazott Selmebányára, nyaralni. Tavaly is ott nyaralt. Ezt elhiszik.

Pepike nem fogta föl nyomban. Nem értette, hogy lehet hazudni.

– Igen.

– Aztán holnap fölkeresem Nyergét. Nála lakott a fiú. Majd meglátjuk.

Hátratett kézzel sétált a szobában:

– Talán utána utazom. Hazahozom. Ha tudniillik jönne. De nem jön. Te nem ismered. Én ismerem.

– Szegény Tóni.

– Én ismerem őt. Mindent megpróbáltam.⁵⁶ Te nem tudod, mik történtek minálunk. Jaj, Pepike. Különben ki sem⁵⁷ mozdulhatok. Az osztályvizsgák miatt. Most, mikor legtöbb a dolgom. Talán majd te utazol.

– Szívesen.

– Egyelőre várjunk – mondta Novák tompán s leült. – Mindegy.⁵⁸ Egészen mindegy. Itt hagyott. Egyedül.

Ez a szó, mely még nem hangzott el ebben a szobában,⁵⁹ hol a magány lakott, a végtelen egyedüliség, szíven ütötte Pepikét.

– Ne sírj – szólt Novák s kezét a leány kezére tette.

Egymáson pihent a két rokoni kéz, melyben majdnem egy vér csörgedezett, az a vér, mely nem kellett másnak. Úgy rémlett, hogy összefogtak ők, az árvák.

Novák védekezett az ellágyulás ellen:

– Ne sírj – szólt rá szigorúan,⁶⁰ mint egy diákra. – Nem⁶¹ érdemli meg.

Pepike gyorsan letörölte könnyeit. Már nem sírt.

⁵⁵ [K,] legfontosabb

⁵⁶ [K, PH, AS1:] próbáltam.

⁵⁷ [K, PH, AS1:] se

⁵⁸ [K, PH, AS1:] leült. Mindegy.

⁵⁹ [PH, AS1:] szobában

⁶⁰ [K,] szigorúan

⁶¹ [K, PH, AS1:] diákra. Nem [AS2:] diákra – Nem [a pont elmaradása sh.]

– Rossz lány – folytatta a tanár – gonosz lány. Tizenhét [°]_°<éves.>
^v_°<éves lesz.>

– Irtózatos.

– [°]_°<Az. Legjobb> ^v_°<Legjobb> nem tudni róla. Hadd menjen, amerre lát.

– És elveszi?

– El. Azt mondja. [°]_°<Lehet. Nem> ^v_°<Nem> tudom. Semmi közöm hozzá.

[°]_°<Tanácstalanságukban tanácsokat adtak egymásnak, igyekeztek okosan megítélni a helyzetet, ami módjukban is volt. Nyugodt bölcsekként szemlélhették ami történt, már nem szenvedtek a láztól, az édesen sajnó seb, az ifjúság, rég begyógyult lelkükben. [úb] Novák egy pohár vizet ivott még. [úb] – Micsoda hőség – jegyezte meg. [úb] Künn> ^m_°<Tanácstalanságukban tanácsokat adtak egymásnak, igyekeztek okosan megítélni a helyzetet, ami módjukban is volt. Nyugodt bölcsekként szemlélhették ami történt, már nem szenvedtek a láztól. Az édesen sajnó seb, az ifjúság, rég begyógyult lelkükben. [úb] Novák egy pohár vizet ivott még. [úb] – Micsoda hőség – jegyezte meg. [úb] Künn> ^v_°<[úb]

Künn> az éjszaka vége felé közeledett. [°]_°<Kis> ^v_°<Valami kis> levegőáram «ker» mozgatta a fákat, de még nem szürkült. Novák [°]_°<csillagfénynél> ^v_°<sötétben> akart hazaérni. Kezet [°]_°<csókolt unokanénjének.> ^v_°<fogott unokanénjével.> Az nem engedte el kezét, rátekintett s az ő áldott-jó hangján megkérdezte:

– Menjek?

– [°]_°<Légy szives, Jozefinem.> ^v_°<Jőjj, Pepikém.> Máskép nem tudnám, mit csináljak, magam. [°]_°<Annyi a dolgom.> ^v_°<A háztartás.>

[°]_°<Jozefin> ^v_p<Pepike> összeszedte cókmojkját, mely mindig készen állott egy utazókosárban, mint a színésznő ruhái, szegényes, bús ruhatár: egy [°]_°<fekete hálókabát, egy arabeszkes házipapucs,> ^v_°<hálókabát, egy fekete mamusz,> egy vasfésű, [°]_°<fogkefe.> ^v_°<meg egy fogkefe.>

Sötétben érték [°]_°<haza, mindaketten> ^v_°<haza. Mindaketten> [°]_°<talpaltak.> ^v_°<siettek.> [°]_°<Novák> ^v_°<[b]

– Rossz leány,⁶² – folytatta a tanár,⁶³ – gonosz leány.⁶⁴ Tizenhét éves sincs még.

– Irtózatos.⁶⁵

– Legjobb nem tudni róla. Hadd menjen, amerre lát.

– És elveszi?

– El. Azt mondja. Nem tudom. Semmi közöm hozzá.

Künn az éjszaka vége felé közeledett. Valami kis levegőáram mozgatta a fákat, de még nem szürkült. Novák sötétben akart hazaérni. Kezet fogott unokanénjével. Az nem engedte el kezét, rátekintett s az ő áldott jó hangján megkérdezte:

– Jőjtek?⁶⁶

– Jőjj, Pepikém. Másképp nem tudnám, mit csináljak, magam.

A háztartás.

Pepike összeszedte cókmojkját, mely mindig készen állott egy utazókosárban, mint a színésznő ruhái. Szegényes,⁶⁷ kis⁶⁸ ruhatár: egy hálókabát, egy fekete mamusz, egy vasfésű⁶⁹ meg egy fogkefe.

Még virradat előtt értek⁷⁰ haza. Mind a ketten siettek.

⁶² [K,.] lány [PH, AS1:] lány,

⁶³ [K, PH, AS1:] tanár

⁶⁴ [K, PH, AS1:] lány.

⁶⁵ [K, PH, AS1:] éves lesz. [úb] – Irtózatos.

⁶⁶ [K,.] Menjek?

⁶⁷ [K, PH, AS1:] ruhái, szegényes,

⁶⁸ [K,.] bús

⁶⁹ [K, PH, AS1:] vasfésű,

⁷⁰ [K,.] fogkefe. [úb] Sötétben értek

Novák> fölajdult, mikor belépett a házba. Csak most, az első ijedelem multán mérte föl a veszteséget, hogy a félig-szokott ^é<me-gmerevedett> ^v_i<rémület megmerevedett> s újra eléje állt. Hilda ^é<is-mét nem> ^v_c<nem> volt otthon. Elment, örökre.

^é<Jozefin> ^v_p<Pepike> ^é<tündér gyorsasággal magára> ^v_c<magára> öltötte ^é<fekete hálókabátját, házipapucsát,> ^é<hálókabátját, ma-muszát,> ^v_c<hálókabátját, fekete mamuszát,> otthonosan mozgott a lakásban, melynek minden zegét-zugát ismerte. ^é<Utóbb> ^v_c<[b]

Utóbb> akkor lakott itt huzamosabban, mikor Novák felesége ^é<meghalt s kiterítve feküdt dolgozószóbjában. [!] Amint> ^v_c<hal-doklott s «után» [b] közvetlen utána, hogy Hilda mellett legyen valaki. [b]

Amint> nesztelenül jött-ment ^é<ebben a fekete hálókabátban,> ^m_p<a fekete hálókabátjában,> ^v_c<a hálókabátjában,> ^é<ebben a házi-papucsban> ^v_c<a fekete mamuszában> egy baljós ^é<halálmadárnak> ^v_c<tündérnek> tetszett, ki akarata ellenére is a rosszat hozza.

A verandára behallatszott a madarak hajnali«» lármája. Gyön-gyöző, bugyborékoló hangocskák felelgettek egymásnak. Meleg, vad nap ígérkezett.

Alig került-fordult ^é<Jozefin,> ^v_p<Pepike,> kihozott a konyhá-ból két csésze kávé. Az egyiket Novák elé tette. Négy darab cukor volt a tálcán, egy szeletke fehér kalács, ^é<egy pohár «félig» viz, egy> ^v_c<egy> összehajtogatott, tiszta kis asztalkendő.

– Egyél, Tóni.

Novák kavargatta a kávé.

– Nem megy le a torkomon – mondta fojtott hangon s ^é<kissé eltolta> ^v_c<eltolta> a findzsát.

– Ne igazsd magad. Rég vacsoráztál. Enned kell valamit.

Megreggeliztek. ^é<Jozefin> ^v_c<Pepike «az»> keveset, de nem étvágy nélkül evett. Kivitte az edényeket, elmosogatta s ágyat ^é<csinált> ^v_c<csinálva> magának a dolgozószoba melletti diványon, lefeküdt. Nem «akart sem a megboldogult asszony» akarta megbontani sem a megboldogult asszony, sem Hilda ^é<ágyát. Azonnal elszendere-dett.> ^v_c<ágyát.>

Novák fölajdult, mikor belépett a házba. Csak most, az első ijedelem múltán mérte föl a veszteséget, hogy a félig-szokott rémület megmerevedett s újra eléje hullt.⁷¹ Hilda nem volt otthon. Elment, örökre.

Pepike magára öltötte hálókabátját, fekete mamuszát, otthonosan mozgott a lakásban, melynek minden zegét-zugát ismerte.

Utóbb akkor lakott itt huzamosabban, mikor Novák felesége haldoklott s közvetlen utána, hogy Hilda mellett legyen valaki.

Amint nesztelenül jött-ment hálókabátjában,⁷² a fekete mamuszában, egy baljós tündérnek tetszett, ki akarata ellenére is a rossz-szat⁷³ hozza.

Alig⁷⁴ került-fordult Pepike, kihozott a konyhából két csésze kávé-t. Az egyiket Novák elé tette. Négy darab cukor volt a tálcán, egy szeletke fehér kalács, egy összehajtogatott, tiszta kis asztalkendő.

– Egyél, Tóni.

Novák kavargatta a kávé-t.

– Nem megy le a torkomon – mondta fojtott hangon s eltolta a findzsát.

– Ne izgasd magad. Rég vacsoráztál. Enned kell valamit.

Megreggeliztek. Pepike keveset, de nem étvágy nélkül evett. Kivitte az edényeket, elmosogatta s miután ágyat csinált magának⁷⁵ a dolgozószoba melletti díványon, lefeküdt. Nem akarta megbontani sem a megboldogult asszonynak, sem Hildának az ágyát.⁷⁶

⁷¹ [K_v, PH, AS1:] állt.

⁷² [K_v,:] jött-ment a hálókabátjában,

⁷³ [PH:] rossz-szat [!]

⁷⁴ [K_v,:] hozza. [úb] A verandára behallatszott a madarak hajnali lármája. Gyöngyöző, bugyborékoló hangocskák felelgettek egymásnak. Meleg, vad nap ígérkezett. [úb] Alig [PH:] hozza [!] [úb] A verandára behallatszott a madarak hajnali lármája. Gyöngyöző, bugyborékoló hangocskák felelgettek egymásnak. Meleg, vad nap ígérkezett. [úb] Alig [AS1:] hozza. [úb] A verandára behallatszott a madarak hajnali lármája. Gyöngyöző, bugyborékoló hangocskák felelgettek egymásnak. Meleg, vad nap ígérkezett. [úb] Alig

⁷⁵ [K_v, PH, AS1:] s ágyat csinálva magának

⁷⁶ [K_v,:] megboldogult asszony, sem Hilda ágyát.

Novák ^é<pedig folytatta> ^v<folytatta> a rajzot, melyet megkezdett. Vonalakat ^é<húzott, számolt,> ^v<húzott,> lorarithmust [!] keresett. Megfeledkezve mindenről belemélyedt «ebbe a feladatba» az ő világába, melyben tisztaság volt és ^é<rend s megnyugtató az, hogy itt> ^v<rend. Milyen megnyugtató, hogy> egy meg egy az mindig kettő.

Reggel tizig «dolgozot» számolt, anélkül hogy lefeküdt ^é<volna s mikor> ^v<volna. Mikor> ^é<Jozefin> ^v<Pepike> bejött a szobájába, csodálkozva látta, hogy még mindig íróasztalánál ül. Csöndes szemrehányással suttopta:

- Agyondolgozod magad.
- Nem lelkem – felelt – már nincs semmi bajom.

Fölállt. Csakugyan frissnek látszott. A viharos éjszaka gondja nyomot se hagyott rajta. Csak haja kúszálódott össze, amint gondolkozás közben fölborzolta.

- Legalább mosdj meg.
- Igen, szívem. Hozz egy kis friss vizet.

Nedves szivaccsal dörzsölte ^é<magát, leöntve nyakát,> ^m<magát, vizzel locsolta nyakát,> ^v<nyakát,> mellét, hátát, rikkantgatott és modoros szokása szerint ezt mondogatta: „jaj de jó esik ez a kis mosdás”, „fű de ^é<remek>”, „ah beh egészséges.”> ^v<remek>.”> A víz visszaadta ^é<erejét, rugékonyságát.> ^v<rugékonyságát.> Új ingbe bújt. ^é<Jókedvűen ment el az érettekhez, kik> ^v<Az érettekhez sietett kik> a fényképésznél már várták az udvaron, mind, Csajkás Tibort kivéve.

Két leander bokor között csoportképet alkottak. Középuött, az első ülő sorban ^é<«[...]» egy karosszékbén> ^v<karosszékbén> ült Novák Antal, ki egyik kezét a mellette jobb oldalt ülő Glück Laci vállára tette, Ebeczky Dezső pedig, a balján, feléje tekintett. Utána

Novák folytatta a rajzot, melyet megkezdett. Vonalakat húzott, logaritmust⁷⁷ keresett, megfeledkezve⁷⁸ mindenről,⁷⁹ belemélyedt az ő világába, melyben tisztaság volt és rend. Milyen megnyugtató, hogy egy meg egy az mindig kettő.⁸⁰

Reggel tízig dolgozott,⁸¹ anélkül,⁸² hogy lefeküdt volna. Mikor Pepike bejött a szobájába, csodálkozva látta, hogy még mindig íróasztalánál ül. Csöndes szemrehányással suttogetta:

– Agyondolgozod magad.

– Nem, lelkem,⁸³ – felelt – már nincs semmi bajom.

Fölállt. Csakugyan frissnek látszott. A viharos éjszaka gondja nyomot se hagyott rajta. Csak haja kuszálódott össze, amint munka⁸⁴ közben fölborzolta.

– Legalább mosdj meg.

– Igen, szívem. Hozz egy kis friss vizet.

Nedves szivaccsal dörzsölte nyakát, mellét, hátát, és⁸⁵ modoros szokása szerint ezt mondogatta: „Jaj⁸⁶ de jólesik⁸⁷ ez a kis mosdás”, „fű de remek”. A víz visszaadta rugékonyságát. Új ingbe bújt. Az érettekhez sietett,⁸⁸ kik a fényképésznél már várták az udvaron, mind,⁸⁹ Csajkás Tibort kivéve.

Két leanderbokor között csoportképet alkottak. Középpütt, az első ülő sorban karosszékben ült Novák Antal, ki egyik kezét a mellette jobboldalt ülő Glück Laci vállára tette, Ebeczky Dezső pedig, a

⁷⁷ [K,.] lorarithmust [!]

⁷⁸ [K, PH:] keresett. Megfeledkezve

⁷⁹ [K,.] mindenről

⁸⁰ [PH:] kett [!]

⁸¹ [K, PH, AS1:] számolt,

⁸² [K,.] anélkül

⁸³ [K,.] Nem lelkem

⁸⁴ [K, PH, AS1:] gondolkozás

⁸⁵ [K, PH, AS1:] hátát, rikkantgatott és

⁸⁶ [K, PH, AS1:] „jaj

⁸⁷ [K, PH, AS1:] jó esik

⁸⁸ [K,.] sietett

⁸⁹ [AS2:] mind [sh.]

a temetőbe ^é_i<is kiment> ^v_c<ment> velük, hogy annak a három fiúnak a ^é_i<sirját,> ^v_i<sirjára,> ki ^é_i<idő közben meghalt,> ^v_c<e nyolc év alatt elhalt,> ^é_i<megkoszorúzzák.> ^m_i<koszorút tegyen.> ^v_i<koszorút helyezzen.>

A gimnáziumban beszélt Nyerge Lázárral. Kollegája féltvén nevelői hirnevét és anyagi érdekét, ^é_i<ötölt-hatolt, kitérően> ^v_c<kitérően> válaszolt kérdéseire. Csak később vallotta be, hogy Tibor poggyászát nála hagyta s eltávozása őt is megdöbbsentette. Fogalma sincs, hol lehet.

^é_i<Jozefin> ^v_c<Pepike> a verandán elfoglalta Hilda helyét, szemben a kapuval.

Az első ebéd alatt váratlanul látogatójuk érkezett. Flóri néni libegett be gyöngyös ruhájában.

Nem gonoszságból tette ezt a ^é_i<látogatást.> ^v_c<látogatást, csak kíváncsiságból.> Azt, ami történt ő is fájlalta. ^é_i<A kíváncsiság hajította ide s a szájalom is. Sopánkodni> ^v_c<Sopánkodni> akart, bólongatni, sirni egy verset a szerencsétlenségen.

De ügyetlenül viselkedett. Mikor megpillantotta az asztalnál ülő ^é_i<Jozefint,> ^v_c<Pepikét,> nem eléggé csodálkozott «a vált» s Hilda holléte felől ^é_i<nem is> ^v_c<nem> tudakozódott. Nováknak ez feltűnt. Komoran ^é_i<hellyel kínálta meg.> ^v_c<fogadta.>

^é_i<Mentegetőzött,> ^v_c<Flóri néni mentegetőzött,> hogy zavarja őket, kérte, hogy egyenek tovább, ^é_i<tücsköt bogarat összefecsegett «, mulat» bálokról, mulatságokról.> ^v_c<s bálokról, mulatságokról fecsegett.> Rövid, rideg válaszokat kapott.

– Nekem is mennem kell – szólt.

– Maradj még, Flóri – mondta ^é_i<Jozefin.> ^v_c<Pepike.>

Novák nem tartóztatta. Közönyösen nyújtott kezét.

Flóri néni úgy távozott el, mint akit kidobtak.

balján, feléje tekintett. Utána a temetőbe ment velük, hogy annak a három fiúnak a sírjára,⁹⁰ ki e nyolc év alatt elhalt, koszorút helyezzen.

A gimnáziumban beszélt Nyerge Lázárral. Kollégája⁹¹ féltvén nevelői hírnevét és anyagi érdekét, kitérően válaszolt kérdéseire. Csak később vallotta be, hogy Tibor eltávozása⁹² őt is megdöbbsentette. Fogalma sincs, hol lehet.

Pepike a verandán elfoglalta Hilda helyét, szemben a kapuval.

Az első ebéd alatt váratlanul látogatójuk érkezett. Flóri néni lihegett⁹³ be gyöngyös ruhájában.

Nem kajánságból⁹⁴ tette ezt a látogatást, csak kíváncsiságból. Azt, ami történt,⁹⁵ ő is fájalta. Pusztán sopánkodni⁹⁶ akart, bólongatni, sírni egy verset a szerencsétlenségen.

De ügyetlenül viselkedett. Mikor megpillantotta az asztalnál ülő Pepikét, nem eléggé csodálkozott s Hilda holléte felől se⁹⁷ tudakozódott. Nováknak ez szemet szúrt. Komoran⁹⁸ fogadta.

Flóri néni mentegetőzött, hogy zavarja őket, kérte, hogy egyenek tovább, s bálokról, mulatságokról fecsegett. Rövid, rideg válaszokat kapott.

– Nekem is mennem kell – szölt.

– Maradj még, Flóri – mondta Pepike.⁹⁹

Novák nem tartóztatta. Közönyösen nyújtott kezét.

Flóri néni úgy távozott el, mint akit kidobtak.

⁹⁰ [PH:] sírját,

⁹¹ [K,] Kollegája

⁹² [K, PH, AS1:] Tibor poggyászát nála hagyta s eltávozása

⁹³ [PH, AS1:] lihegett [!]

⁹⁴ [K, PH, AS1:] gonoszságból

⁹⁵ [K,] történt

⁹⁶ [K,] fájalta. Sopánkodni [AS1:] fájalta, pusztán sopánkodni

⁹⁷ [K,] nem [PH, AS1:] sem

⁹⁸ [K, PH, AS1:] ez feltűnt. Komoran

⁹⁹ [PH, AS1:] Pepike [!]

^é_í<XVI.> ^v_c<XVII.>

Azok a napok, mely [!] a «hajsza után» riadalom és hajsza után jöttek, ^é_í<a> ^v_í<azt a> nyugalmat hozták, mely ^é_í<a halálesetek> ^m_í<a haláleset> ^m_í<a halálesetek> ^v_c<halálesetek> nyomában ^é_í<jelentkezik. Mikor> ^v_c<jelentkezik, mikor> már ki van terítve a halott, a másik szobában, a fájdalom enyhül, s a változhatatlanság láttán eltompul az izgalom is, csak a veszteség érzése erősödik, melyet el kell fogadni.

Novák is így élt. ^é_í<Jozefin> ^v_c<Pepike> szóval sem említette, ami történt és ez jótékonyan hatott kedélyére. «A napi öt virzsiniáról fölment nyolcig-kilen» Csak a dohányzást fokozta, anélkül hogy észrevenné. A napi öt virzsiniáról fölment kilencig-tizig. ^é_í<Egész nap> ^v_í<Állandóan> szájában lógtak ^é_í<ezek a folyton kialvó.> ^m_í<a kialvó.> ^v_c<a mindig-kialvó.> szalmaszálás szivarkák, mint mikor a magasabb ^é_í<számtan> ^v_í<mathézis> körébe vágó nehéz problémákkal vesződött. Nyilvánvaló volt, hogy ezt a kérdést is «el kell» meg kell ^é_í<valahogy> ^v_c<majd> oldania s nem helyezkedhet ^é_í<a közöny, a> ^v_í<a> nemtörődömség álláspontjára, amint első ^é_í<fölmúlásában tervezte.> ^v_c<indulatában föltette.>

Két nap mult el és semmi hír sem érkezett róluk. Novák nem ^é_í<birta> ^v_í<tudta> elképzelni, hová szökhettek. Már az a gondolat is megfordult fejében, hogy „valami bolondságot követtek el” s gyermekromantikából megölték magukat valahol. Ekkor látta, hogy mégsem oly közönyös neki az egész, mint ahogy el akarta magával hitetni. Már ^é_í<mindent elfogadott> ^v_c<mindenbe belement> volna, csak tudná, hogy még élnek.

Végre a ^é_í<harmadik [!]> ^v_c<harmadik napon> Nyerge Lázár sürgönyt kapott a fiútol, ^é_í<hogy> ^m_í<ki arra kérte, hogy> ^m_c<hogy> ^v_c<ki arra kérte, hogy> ott maradt poggyászát küldje utána, a pusztára, édesanyja birtokára. Novák ^é_í<erre sürgönyt> ^v_c<sürgönyt> adott föl a grófnőnek, hogy leányát azonnal indítsa útnak.

Hilda és Tibor rosszul ^é_í<utazott az éjszakai személyvonattal.> ^v_c<utazott.> Kétizben át «száll» kellett szállniok, órákig várakoztak a csatlakozásra s a nap már magasán állott, mikor ^é_í<a vonatjuk>

XVII.

Azok a napok, melyek¹ a riadalom és hajsza után jöttek, azt a nyugalmat hozták, mely halálesetek nyomában jelentkezik, mikor már ki van terítve a halott² a másik szobában, a fájdalom enyhül³ s a változhatatlanság láttán eltompul az izgalom is, csak a veszteség érzése erősödik, melyet el kell fogadni.

Novák is így élt. Pepike szóval se⁴ említette a történeteket és⁵ ez jótékonyan hatott kedélyére. Csak a dohányzást fokozta, anélkül,⁶ hogy észrevenné. A napi öt virzsíniáról fölment kilencig-tízíg. Állandóan szájában lógtak a mindig-kialvó, szalmaszálas szivarkák, mint mikor a magasabb mathézis körébe vágó nehéz problémákkal vesződött. Nyilvánvaló volt, hogy ezt a kérdést is meg kell majd oldania s nem helyezkedhet a nemtörődömség álláspontjára, amint első indulatában föltette.

Két nap múlt el és semmi hír sem érkezett róluk. Novák nem tudta elképzelni, hová szökhettek. Már az a gondolat is megfordult fejében, hogy „valami bolondságot követtek el” s gyermekromantikából öngyilkosságot követtek el. Ekkor⁷ látta, hogy mégsem oly közönyös neki az egész, mint ahogy el akarta magával hitetni. Már mindenbe belement volna, csak tudná, hogy még élnek.

Végre a harmadik napon Nyerge Lázár sürgönyt kapott a fiútól, ki arra kérte, hogy ott maradt poggyászát küldje utána, a pusztára, édesanyja birtokára. Novák sürgönyözött a⁸ grófnőnek, hogy leányát azonnal indítsa útnak.

Hilda és Tibor rosszul utazott. Két ízben át kellett szállniok, óráig várakoztak a csatlakozásra s a nap már magasán állott, mikor

¹ [K,:] mely [!] [PH, AS1:] melyet [!]

² [K, PH:] halott,

³ [K,:] enyhül,

⁴ [K, PH, AS1:] sem

⁵ [K,:] említette, ami történt és [PH, AS1:] említette, ami történt és

⁶ [K,] anélkül

⁷ [K, PH, AS1:] gyermekromantikából megölték magukat valahol. Ekkor

⁸ [K,] Novák sürgönyt adott föl a

^v_c<vonatjuk> befutott ^e_i<egy> ^v_c<a> mezővároska elhagyott állomása-ra, honnan a puszta «még» szintén ^e_i<jó messzire volt, gyalog.> ^v_c<jómesszire volt.> Tibor egyedül gyalogolt be édesanyjához, Hilda addig egy ^e_i<falócán> ^v_c<padon> várta, az «állomáson» indóházban. A birtokon ^e_i<aratásra készültek, a béresek> ^m_i<aratásra készültek, béresek> ^v_c<béresek> ebédeltek a földön, ^e_i<egy kasznár, egy> ^v_c<egy-egy> ispán ^e_i<köszöntötte.> ^m_i<köszöntötte az úrfit.> ^m_i<köszöntötte.> ^v_c<köszöntötte az úrfit.> Délben ^e_i<tünt föl> ^m_i<ragyogott fel> ^v_c<tünt fel> előtte a ^e_i<Mária-Terézia> ^v_c<Fertőtó tükre meg Mária-Terézia [!]> korából való, szép, de kicsiny s elhanyagolt ^e_i<barok«k»-kastély.> ^v_c<kastély.>

A ^e_i<hosszú úton> ^m_i<vasúton> ^v_c<vonaton> mindent kiterveltek. Tibor csak édesanyjához ^e_i<vihette a lányt,> ^m_i<vihette őt,> ^v_i<fordulhatott,> ki eddig semmit sem tagadott meg «fiának» tőle. A lány ^e_i<kalandos, néha> ^v_c<néha> nevetetően-átlátszó, néha döbrentően-leleményes meséket eszelt ki, melyek megokolják idejövetelüket, a fiú azonban kezdettől fogva azon a véleményen volt, hogy legheylesőbb őszintén föltárni az egészet, megkérni anyját, hogy adjon szállást ^e_i<a leánynak,> ^v_i<Hildának,> mint vendégnek, míg az ügyet ^e_i<el nem intézik valahogy> ^v_c<valahogy el nem intézik> az apjával s ^e_i<Hildát feleségül nem veheti.> ^v_c<feleségül nem veheti őt.> Ez a felfogás győzedelmeskedett.

Édesanyja örült megérkezésének, de meg is ijedt. Tibor elmondott mindent. A grófnő «nem csin» egyetlen szóval sem tett ^e_i<szemrehányást fiának. Szigorú,> ^v_c<szemrehányást. Nagyon szigorú,> erkölcsi elveket vallott. Ha kisebb botlásról van szó, talán tiltakozik. De ez oly lesújtó volt, hogy nem is tiltakozhatott. Hallgatta, amint ^e_i<«beszélt» csöndesen> ^v_c<fia csöndesen> beszélt s ép oly csöndesen kérdéseket intézett hozzá. Finom volt. ^e_i<Magas> ^m_i<Nagy> ^v_i<Magas> műveltséggel rendelkezett, igazi értelemmel, mely azonnal átlátja a helyzetet s miután más mód nem kínálkozott, elfogadta azt, amit

vonatjuk befutott a mezővároska elhagyott állomására, honnan a pusztá szintén jó messzire volt. Tibor egyedül gyalogolt be édesanyjához, Hilda pedig⁹ egy padon várt,¹⁰ az indóházban. A birtokon béresek ebédeltek a földön, egy-egy ispán köszöntötte az úrfit. Délben túnt fel előtte a Fertő tó tükre, meg a Mária Terézia korából¹¹ való, szép, de kicsiny s elhanyagolt¹² kastély.

A vonaton mindent kiterveltek. Tibor csak édesanyjához fordulhatott, ki eddig semmit se¹³ tagadott meg tőle. A leány nevetetően-átlátszó, döbbsentően-leleményes¹⁴ meséket eszelt ki, melyek megokolják idejövételüket, a fiú azonban kezdettől fogva azon a véleményen volt, hogy leghelyesebb őszintén föltárni az egészet, megkérni anyját, hogy adjon szállást Hildának, mint vendégnek, míg az ügyet valahogy el nem intézik s¹⁵ feleségül nem veheti őt. Ez a fölfogás¹⁶ győzedelmeskedett.

Édesanyja örült váratlan megérkezésének,¹⁷ de meg is ijedt. Tibor elmondott mindent. A grófnő egyetlen szóval se¹⁸ tett szemrehányást. Nagyon szigorú, erkölcsi elveket vallott. Ha kisebb botlásról van szó, talán tiltakozik. De ez oly lesújtó volt, hogy nem is tiltakozhatott. Hallgatta, amint fia csöndesen beszélt s éppoly csöndesen kérdéseket intézett hozzá. Finom volt. Magas műveltséggel rendelkezett, igazi értelemmel, mely azonnal átlátja a helyzetet s miután más mód nem kínálkozott, elfogadta azt, amit fia indítványozott.

⁹ [K., PH, AS1:] addig

¹⁰ [K,.] várta,

¹¹ [K,.] tükre meg Mária-Terézia korából [PH, AS1:] tükre, meg a Mária-Terézia korából

¹² [AS2:] kicsiny elhanyagolt [sh.]

¹³ [K., PH, AS1:] sem

¹⁴ [K., PH, AS1:] A lány néha nevetetően-átlátszó, néha döbbsentően-leleményes [AS2:] A leány nevetetően-átlátszó, döbbsentően leleményes [a második kötet jel az AS1-ben alig látható, AS2-beli elmaradása sh.]

¹⁵ [K., PH:] intézik az apjával s

¹⁶ [K., PH, AS1:] felfogás

¹⁷ [K., PH, AS1:] örült megérkezésének,

¹⁸ [K., PH, AS1:] sem

fia indítványozott. «Azok, akik az» Az őseemberi s a főúri morál közelebb van egymáshoz, mint a polgári: végleteikben találkoznak.

E [°]_í<tárgyalás> ^v_°<hosszú, több, mint egy órás tárgyalás> után, melynek során mindent meghánytak-vetettek, befogadott [!] a [°]_í<csészába, a> ^v_°<csészába. A> fiú maga hajtott [°]_í<ki az> ^v_°<az> állomásra, hogy hazahozza a leányt, kinek már távolról [°]_í<intett, hogy rendben van minden.> ^v_°<intett.> Hilda beszállt, haja röpködött a szélben.

Egy [°]_í<nagy teremben> ^v_°<teremben> ült a grófnő, mikor Tibor eléje vezette őt. Hilda kezét csókolt. A grófnő [°]_í<fölkelt s> ^v_°<fölkelt,> élesen figyelte ezt a leányt, kit eddig sohasem látott. Bájosnak találta, [°]_í<furcsának> ^v_°<furcsának,> polgári-bohém ruhácskájában, regényes csipkefátyolában, de nem-rokonszenvesnek. Azért megcsókolta homlokát.

Hilda szerényen, talpraesetten [°]_í<válaszolatot neki,> ^v_°<válaszolatot,> mikor négyszemközt beszéltek. A grófnő «a» egyik vendégszobában helyezte el, az ő szobája mellett s utasítást adott a fehérkesztyűs inasnak, hogy tegyen az asztalra még [°]_í<egy> ^v_°<két> terítéket. Együtt ettek a nagy, komor ebédlőben, szóltanul.

Mikor Novák sürgőnye megérkezett, a grófnő nem tudott, [!] mit tenni, mert ez a sürgöny s az ő levele, melyet már elsőnap elküldött, keresztetkét egymást.

Ebben a tanárhoz intézett levelében, «a grófnő» mely tele volt tüzdelve francia és német közmondásokkal, a grófnő fogyatékos magyar helyesírással, idegenszerű, de folyékony stílusban általánosan ismertette a helyzetet, hat oldalon át, azt tanácsolva Nováknak és magának, hogy legjobb belenyugodni a történetekbe, melyeket, úgy látszik, Isten rendelt. Hilda az ő felügyelete alatt él s fia azonnal megesküszik vele a templomban, mielőtt megkapja a frigyhez [°]_í<az ő szülői> ^v_°<apai> áldását. Hazamennie azonban lehetetlenség. Egy

Az ősemberi s a főúri morál közelebb van egymáshoz, mint a polgári: végleteikben találkoznak.

E hosszú, több¹⁹ mint egyórás tárgyalás után, melynek során mindent meghánytak-vetettek, befogatott²⁰ a csészába. A fiú maga hajtott az állomásra, hogy hazahozza a leányt, kinek már távolról intett. Hilda beszállt, haja röpködött a szélben.

Egy teremben ült a grófnő, mikor Tibor eléje vezette őt. Hilda kezét csókolt. A grófnő fölkel, élesen figyelte a²¹ leányt, kit eddig sohase²² látott. Bájosnak találta polgári-bohém²³ ruhácskájában, regényes csipkefátyolában furcsának és nem-rokonszenvesnek.²⁴ Azért megcsókolta homlokát.

A²⁵ grófnő egyik vendégszobájában helyezte el, az ő szobája mellett s utasítást adott a fehér kesztyűs inasnak, hogy tegyen az asztalra még két terítéket. Együtt ettek a nagy, komor ebédlőben, szóltanul.

Hogy²⁶ Novák sürgőnye megérkezett, a grófnő nem tudott²⁷ mit tenni, mert ez a sürgöny s az ő levele, melyet már első nap elküldött, keresztezték egymást.

Ebben a tanárhoz intézett levelében, mely tele volt tűzdelve francia és német mondásokkal,²⁸ a grófnő fogyatékos magyar helyesírással, idegenszerű, de folyékony stílusban általánosan ismertette a helyzetet, hat oldalon át,²⁹ azt tanácsolva Nováknak és magának, hogy legjobb belenyugodni a történetekbe, melyeket, úgy látszik, Isten rendelt. Hilda az ő felügyelete alatt él s fia azonnal megesküszik vele a templomban, mihelyt megkapja a frigyhez apai áldását.

¹⁹ [K,.] több,

²⁰ [K,.] befogatott [!]

²¹ [K,, PH, AS1:] figyelte ezt a

²² [K,, PH, AS1:] sohasem

²³ [K,.] találta, furcsának, polgári-bohém [PH:] találta, furcsának polgári-bohém

²⁴ [K,, PH:] csipefátyolában, de nem-rokonszenvesnek.

²⁵ [K,, PH, AS1:] homlokát. [úb] Hilda szerényen, talpraesetten válaszgatott, mikor négy szemközt beszéltek. A

²⁶ [K,.] Mikor

²⁷ [K,, PH, AS1, AS2:] tudott, [föltehetőleg öröklődő tollhiba, ezért javítottuk]

²⁸ [K,, PH, AS1:] közmondásokkal,

²⁹ [PH:] át

megettört szülő levele volt egy másik megettört szülőhöz, bocsánatkérés, vagy vád nélkül, józan és egyszerű.

^ε_i<Novák elszörnyülködött.> ^v_ε<Novák, [b] miután teljesen megértette a helyzetet, elszörnyülködött.> Udvariasan ^ε_i<válaszolt is, de> ^m_i<válaszolt is,> ^m_i<válaszolt is, de> ^v_ε<válaszolt, de> sokkal rövidebben. Körülbelül azt írta, hogy cselekedjenek belátásuk ^ε_i<szerint, «de» ő azonban sem áldását nem adhatja a házassághoz, sem nem segítheti elő s tulajdonkép nem is törődik vele.> ^v_ε<szerint. Ő többet nem törődik velük.>

Ezt a levelét vitte a főpóstára, hogy föladjja expressz-ajánlottan, egy fullasztó ^ε_i<nyári délután.> ^v_ε<délután.> Az aszfalt olvadozott «cipője» cipőtalpa alatt.

Egy ismeretlen majort képzelte maga elé, hol ^ε_i<a kocsilócsók, fagereblyék> ^v_ε<a baromfiak> között áll ^ε_i<Hilda, már «[...]» megváltozottan,> ^m_i<Hilda, már megváltozottan, eléggé vidáman,> ^m_i<Hilda eléggé vidáman, már megváltozottan,> ^v_ε<Hilda eléggé vidáman,> teljesen beleolvadva az idegen környezetbe s «[...]» mellette Tibor. ^ε_i<Gondolatban folyton velük beszélt, vitatkozott. Irni> ^v_i<Irni> nem írt nekik egy szót sem. ^ε_i<Hildát «[...]» «méltatl» hallgatásával akarta büntetni.> ^v_ε<Hallgatásával akarta büntetni őket.> ^ε_i<Tibort pedig> ^m_i<Tibort> ^v_ε<Hildáról nem akart többet tudni, Tibort pedig> becsútelennek tartotta, mert megszegte szavát.

Gondolatban azonban ebben a majorban ^ε_i<járt> ^v_i<bolyongott> most is, hogy a népesebb teret elkerülve ^ε_i<«az [...]» a kis> ^v_i<egy> mellékúccán ^ε_i<ballagott> ^v_ε<ment> s velük beszélt, velük vitatkozott, heves mozdulatokkal. ^ε_i<Amíg a főpósta felé igyekezett, csak ezzel foglalkozott. Emberek> ^v_ε<Emberek> nem jártak ^ε_i<itt,> ^v_ε<erre,> mert meleg lévén délutáni álmukat aludták az elsötétített szobákban.

A ^ε_i<«főpósta táján» mellékúcca> ^v_ε<főpóstaához közel, a mellékúcca> végén ^ε_i<hirtelen> ^v_ε<azonban hirtelen> feltűnt valaki. ^ε_i<Liszner> ^v_ε<[b]

Liszner> Vilmos volt az. ^ε_i<Azóta> ^v_ε<[b]

Azóta> nem látta őt.

Hazamennie azonban lehetetlenség. Egy megtört szülő levele volt egy másik megtört szülőhöz, bocsánatkérés³⁰ vagy vád nélkül, józan és egyszerű.

Novák, miután teljesen megértette a helyzetet, elszörnyülködött. Udvariasan válaszolt, de sokkal rövidebben. Körülbelül azt írta, hogy cselekedjenek belátásuk szerint. Ő többet nem törődik leányával.³¹

Ezt a levelet³² vitte a főpostára, hogy föladja expressz-ajánlottan, egy fullasztó délután. Az aszfalt olvadozott cipőtalpa alatt.

Elkerülve a népesebb teret egy mellékutcán ment. Emberek³³ nem jártak erre, mert meleg lévén³⁴ délutáni álmukat aludták az elsötétített szobákban.

A főpostához közel, a mellékutca végén azonban hirtelen feltűnt valaki.

Liszner Vilmos volt az.

Azóta nem látta őt.

³⁰ [K., PH, AS1:] bocsánatkérés,

³¹ [K., PH, AS1:] velük.

³² [K., PH, AS1:] levelét

³³ [K.,:] alatt. [úb] Egy ismeretlen majort képzelt maga elé, hol a baromfiak között áll Hilda eléggé vidáman, teljesen beleolvadva az idegen környezetbe s mellette Tibor. Irni nem irt nekik egy szót sem. Hallgatásával akarta büntetni őket. Hildáról nem akart többet tudni, Tibort pedig becstelennek tartotta, mert megszegte szavát. [úb] Gondolatban azonban ebben a majorban bolyongott most is, hogy a népesebb teret elkerülve egy mellékutcán ment s velük beszélt, velük vitakozott, heves mozdulatokkal. Emberek [PH:] alatt. [úb] Elkerülve a népesebb teret, egy mellékutcán ment. Emberek

³⁴ [PH:] lévén,

Szembe jött vele, ismert kamaszjárásával, lógázva hosszú ^é<kezeit,> ^v<karjait,> ^é<melyek csuklóikkal s> ^v<melyeknek csuklói> az elmaradhatatlan gumiszalagokkal most is kifityegtek kabátja szarából. «T»

Tíz lépésről mindaketten észrevették egymást. A tanár részvétet érzett iránta. Elhatározta, hogy pár szót intéz hozzá, tanulásra serkenti, végre jövőre megérhet ő is. Csakhogy a diák, bár benne is «ig» izgalmat keltett a viszontlátás, közönyösen haladt s közelébe érvén egyszerűen elfordította fejét.

Nem köszönt.

Novák úgy tett, mintha ezt a neveltlenséget nem is látta volna. Gyakran előfordult, hogy az intézet kebeléből eltávozott növendékek vastag háládatlanságot tanúsítottak nevelőikkel szemben succán, vagy egyéb nyilvános helyen tiszteletlenül viselkedtek. Hosszú, tanári pályáján föl volt vértézve ilyesmik ellen. A kis tűszúrások már nem is fájtak érzékeny lelkének. Ismerte az ^é<embereket. Ostobának tartotta őket.> ^v<embereket s ostobáknak tartotta.> «De inkább» Ezért ^é<azonban inkább> ^v<inkább> sajnálta, mint ^é<megvetette,> ^m<megvetette embertársait, [?]> ^v<megvetette őket,> mert a műveletlenség magában hordozza büntetését.

Vállat vont.

De most ez a magyarázat nem elégítette ki. Amíg ^é<az> ^v<főpóstán az> ajánlott levél föladására várakozott, folyton Liszner Vilmosra kellett gondolnia, azon ^é<töprengett,> ^v<töprengve,> mi bírhatta rá ilyen magatartásra. Nyilván őt okolja mindenért a csacsi. Azt hiszi, hogy ellensége, mert barátja a tudásnak. Micsoda félreértés. Vállalnia kellett: az élet félreértések sorozatából rakódik össze.

Hogy kijött a főpóstáról, Liszner Vilmos az épület előtt ácsorgott. Novák céltudatosan feléje ment, hogy próbára tegye, nem tévedt-e az előbb. ^é<Erre «spont» tétován és> ^v<Vili ezúttal> unottan sportsapkája ellenzőjéhez érintette egyik ujját. Nem formaszzerűen

Szembejött vele, ismert kamaszjárásával, lógázva hosszú karjait, melyeknek csuklóit az elmaradhatatlan gumiszalagokkal most is kifityegtek kabátja szárából.

Tíz lépésről mind a ketten észrevették egymást. A tanár részvétet érzett iránta.³⁵ Elhatározta, hogy pár szót intéz hozzá, tanulásra serkenti, végre jövőre megérhet ő is. Csakhogy a diák, bár benne is izgalmat keltett a viszontlátás, közönyösen haladt s közelébe érvén egyszerűen elfordította fejét.

Nem köszönt.

Novák úgy tett, mintha ezt a neveltlenséget nem is látta volna. Gyakran előfordult, hogy az intézet kebeléből eltávozott növendékek vastag háládatlanságot tanúsítottak nevelőikkel szemben s utcán³⁶ vagy egyéb nyilvános helyen tiszteletlenül viselkedtek. Hosszú, tanári pályáján föl volt vértézve ilyesmik ellen. A kis túsúrások már nem is fájtak érzékeny lelkének. Ismerte az embereket s ostobáknak tartotta. Ezért inkább sajnálta, mint megvetette őket, mert a műveletlenség magában hordozza büntetését.

Vállat vont.

De most ez a magyarázat nem elégítette ki. Amíg a főpostán az ajánlott levél földadására várakozott, folyton Liszner Vilmosra kellett gondolnia, azon töprengve, mi bírhatta rá ilyen magatartásra. Nyilván őt okolja mindenért a csacsi. Azt hiszi, hogy ellensége, mert barátja a tudásnak. Micsoda félreértés. Vállalnia kellett: az élet félreértések sorozatából rakódik össze.

Hogy kijött a főpostáról, Liszner Vilmos még mindig az³⁷ épület előtt ácsorgott. Novák céltudatosan feléje ment, hogy kipróbálja, nem³⁸ tévedett-e az előbb. Vili ezúttal sportsapkája³⁹ ellenzőjéhez érintette egyik ujját. Nem formasierően üdvözölte, de mégis

³⁵ [PH:] iránta [!]

³⁶ [K., PH, AS1:] uccán,

³⁷ [K,.] Vilmos az

³⁸ [K., PH, AS1:] hogy próbára tegye, nem

³⁹ [K,.] Vili ezúttal unottan sportsapkája [PH:] Vili ezúttal [!] unottan sportsapkája

üdvözölte, de mégis üdvözölte. Novák viszonzta. És noha ötödikes kora óta önözte, ezt mondta:

– Szervűsz.

Vili [°]_i<folyton az> ^v<az> uccán csatangolt. Soha egész tanévben nem látta őt annyiszor, mint most. «Kerékpárján röpiült végig» A [°]_i<város poros uccáin> ^v<városon> végigröpiült kerékpárjával, melynek küllői [°]_i<vakítóan csillogtak a nyári> ^v<csillogtak a> napfényben. Ide-oda [°]_i<cikázott, szeszélyesen,> ^v<«keringe» cikázott,> hol háta mögött suhant el a gumiburkos kerék, hol többször egymás után eléje került, [°]_i<hatalmasan «csörgöt» csörömpölve> ^v<csörömpölve> a csengővel. Keringett körötte. Novák félreugrott, utána nézett. [°]_i<«Hilda [... ..] még a saját [...]» Most már rejtélyesnek tartotta. [úb] Hilda> ^v<Most már rejtélyesnek tartotta. Hilda> «ügyében nem» ügye [°]_i<izgatta [!]> ^v<sem izgatta> annyira, mint ez. Mit akarhat tőle ez az ízetlen fickó? Mit jelent kétes somfordálása? Szeretett volna beszélni vele, hogy szemtől-szembe mondja el neheztelése okát s aztán fölvilágosítsa. Erre [°]_i<azonban hiányzott> ^v<hiányzott> az alkalom. [°]_i<[úb] A levelek jöttek-mentek. Választ kapott ajánlott levelére, melyben csak az volt, mint az elsőben, más szavakkal. A tárgyalás ellaposodott. Hilda is írt egy hosszabb levelet, melyet láthatólag «dikt» diktáltak neki és Tibor is. Hildáról nem akart többé tudni, Tibort pedig becstelennek tartotta, mert megszegte szavát. Leveleiket később fölbontatlanul visszaküldte, hogy közönyével büntesse meg őket. [úb] Egy> ^m_i<[úb] Levelek jöttek-mentek. Választ kapott ajánlott levelére, melyben csak az volt, mint az elsőben, más szavakkal. «A [...]» [bj] A tárgyalás ellaposodott. Jozefin útja céltalanná vált. Hilda írt egy hosszabb levelet, melyet láthatólag diktáltak neki és Tibor is. Hildáról nem akart többé tudni, Tibort pedig becstelennek tartotta, mert megszegte szavát. Leveleiket később fölbontatlanul visszaküldte. Közönyével büntette őket. [úb] Egy> ^m_i<[úb] Levelek jöttek-mentek. Választ kapott ajánlott levelére, melyben csak az volt, mint az elsőben, más szavakkal. [bj] A tárgyalás ellaposodott. Pepike útja is céltalanná vált. Hilda írt egy hosszabb levelet, melyet láthatólag diktáltak neki és Tibor is. Hildáról nem akart többé tudni, Tibort pedig becstelennek tartotta, mert megszegte szavát. Leveleiket fölbontatlanul visszaküldte. Közönyével büntette őket. [úb] Egy> ^v<[úb]

üdvözölte,⁴⁰ Novák viszonzta. És noha ötödikes kora óta önözte, ezt mondta:

– Szervusz.

Vili állandóan az⁴¹ utcán csatangolt. Soha egész tanévben nem látta őt annyiszor, mint most. A városon végigröpült kerékpárjával, melynek küllői csillogtak a napfényben. Ide-oda cikázott, hol háta mögött suhant el a gumiburkos kerék, hol többször egymás után eléje került, csörömpölve a csengővel. Keringett körötte. Novák félreugrott, utána nézett. Most már rejtélyesnek tartotta. Hilda ügye sem izgatta annyira, mint ez. Mit akarhat tőle ez az ízetlen fickó? Mit jelent kétes somfordálása? Szeretett volna beszélni vele, hogy szemtől-szembe mondja el neheztelése okát s aztán fölvilágósítsa. Erre hiányzott az alkalom.

⁴⁰ [K_v.:] üdvözölte. [PH:] üdvözölte

⁴¹ [K_v.:] Vili az

Egy> este ^ē<Jozefinnal ballagott hazafelé> ^v<Pepikével ballagott> s a gyógyszerár ^ē<fényesen kivilágított> ^v<kivilágított> ajtajában megpillantotta Liszner Vilmost, ki ^ē<kerékpárjára támaszkodva beszélgetett két fiatalemberrel. Mind a hárman hangosan röhögtek. Vili «megszegve a [...] fegyelmet,»> ^v<két fiatalemberrel beszélgetett s> dacolva a fegyelemmel egy ^ē<görcsös botot> ^m<[...] görcsös botot> ^v<[bj] vasvégű, fekete görcsös botot> tartott kezében, amiből azt következtette, hogy nem ^ē<is akarja> ^v<akarja> befejezni tanulmányait, s nem tekinti magát ^ē<diáknak.> ^v<többé diáknak.> Ismét nem köszönt. Magasra emelve fejét, szemtelenül, tüntetően szemébe tekintett s valamit odasúgott barátjainak, Czeke Bélusnak és Farkas Cézárnak, kik már régóta megszakítottak ^ē<vele> ^v<volt tanárjukkal> minden ismeretséget. Mindhárman végigmérték tekintetükkel, aztán ^ē<hangosan röhögtek.> ^v<röhögtek.> Czeke Bélus valami trágárságot mondott szegény ^ē<Jozefinre,> ^v<Pepikére s> «majd a tanár után kiáltott,» hogy a tanár elhaladt előttük, elég hangosan utána kiáltott:

– Pizsokfráter.

Novák hallotta a szidalmat s ^ē<az utána fölharsanó hahotát is.> ^v<nyomában a hahotát.> Belekarolt unokanénjébe, hogy védelmezze.

E jelenet után nem firtatta többé, miért köszönnek, miért nem. «Ker» Ha eléjük jöttek, keresztül nézett rajtuk, vagy ^ē<ment az ucca másik járdáján.> ^v<átment a másik járdára.> Megnyugodott a szomorú megvetésben.

Számára többé nem léteztek.

Egy este Pepikével ballagott s a gyógyszertár kivilágított ajtajában megpillantotta Liszner Vilmost, ki két fiatalemberrel beszélgetett és⁴² dacolva a fegyelemmel,⁴³ egy vasvégű, fekete görcsös botot tartott kezében, amiből azt következtette, hogy nem akarja befejezni tanulmányait, többé nem tekinti magát diáknak.⁴⁴ Ismét nem köszönt. Magasra emelve fejét⁴⁵ szemtelenül, tüntetően szemébe tekintett s valamit odasúgott barátjainak, Czeke Bélusnak és Farkas Cézárnak, kik már régóta megszakítottak⁴⁶ volt tanárjukkal minden ismeretséget. Mindhárman végigmérték tekintetükkel, aztán röhögtek. Czeke Bélus valami trágárságot mondott szegény Pepikére s Novák után kiáltott:⁴⁷

– Pizszok fráter.

Novák hallotta a szidalmat s nyomában a hahotát. Belekarolt unokanénjébe, hogy védelmezze.

E jelenet után nem firtatta többé, miért köszönnek, miért nem. Ha eléjük jöttek, keresztülnézett rajtuk, vagy átment a másik járdára. Megnyugodott a szomorú megvetésben.

Számára többé nem léteztek.

⁴² [K_v:] s

⁴³ [K_v, PH, AS1:] fegyelemmel

⁴⁴ [K_v:] tanulmányait, s nem tekinti magát többé diáknak. [PH:] tanulmányait, nem tekinti [!] magát többé diáknak. [AS1:] tanulmányait, nem tekinti magát többé diáknak.

⁴⁵ [K_v, PH, AS1:] fejét,

⁴⁶ [PH, AS1, AS2:] megszakították [sh., K írásképe megtévesztő, emendálva K alapján]

⁴⁷ [K_v:] Pepikére s hogy a tanár elhaladt előttük, elég hangosan utána kiáltott: [PH, AS1:] Pepikére s utána kiáltott:

^e_t<XVII.> ^v_c<XVIII.>

Czeke Bélus sok reményt fűzött az érettségi lakomához s lehangolta a két ^e_i<hős> ^v_c<barát> kudarca. ^e_i<De azért nem hagyta abba. Valahányszor> ^v_c<Valahányszor> beállított hozzá Vili és Próféta, ^e_i<valósággal nyakukba ugrott:> ^m_i<valósággal nyakukba esett:> ^v_c<nyakukba esett:>

– Széna-e, vagy szalma?

– Szalma.

– Mindig szalma. Szép kis alakok vagytok. ^e_i<[úb] Próféta mentegetőzött. [úb] – Nem lehetett ám, öccse.> ^v_c<[úb]

– Nem lehetett ám, öccse – mentegetőzött Próféta.> Sokan ^e_i<voltak, nagyon sokan.> ^v_c<voltak.> Aztán «ketten» Gergely kísérte. ^e_i<[úb] – De ti ketten voltatok. [úb] – Dolgozatokat> ^m_i<[úb] – De ti is ketten voltatok. [úb] – Dolgozatokat> ^v_c<[úb]

– Dolgozatokat> vitt a hóna alatt – ^e_i<mondta> ^m_c<tóditotta> ^m_c<szólt> ^v_c<tóditotta> Vili.

– Hát aztán – ^e_i<kiabált> ^m_c<mondta> ^m_c<kiáltott> ^v_c<mondta> Bélus.

Bélus mindennap újra ^e_i<kezdte, nem hagyta abba:> ^v_c<kezdte:>

– Mikor láttátok azt a pizsokfrátert?

– ^e_i<Ma is.> ^v_c<Az előbb.>

– Mit csinál?

– Parádézik.

– No csak parádézzon – szólt Bélus. Már nem sokáig parádézik.

– Nagyon néz bennünket, Bélus – ^e_i<mondta> ^v_c<panaszkodott> Próféta. Mindig hátrafordul, ^e_i<figyel engem meg a Vilit, mintha mondanai akarna valamit. Ez tud valamit.> ^v_c<mintha valamit akarna.>

– ^e_i<Szorűl a pizsokfráter?> ^v_c<Szorűl?>

– Szorul.

– No csak szoruljon. Mi ^e_i<eleget> ^v_c<is eleget> szorultunk. Most rajta a sor.

Egyszer «[...]» így beszélgettek ^e_i<a patika-ajtó előtt,> ^v_c<az uccán,> mikor egy katonaféle ember közeledett feléjük, szilárd léptekkel. Beosontak ^e_i<a gyakornokszobába,> ^v_c<a «patika» gyógyszerárba,>

XVIII.

Czeke Bélus sok reményt fűzött az érettségi lakomához s lehangolta a két barát kudarca. Valahányszor beállított hozzá Vili és Próféta, nyakukba esett:

– Széna-e, vagy szalma?

– Szalma.

– Mindig szalma. Szép kis alakok vagytok.

– Nem lehetett ám, öccse¹ – mentegetőzött Próféta. – Sokan² voltak. Aztán Gergely kísérte.

– Dolgozatokat vitt a hóna alatt – tódította Vili.

– Hát aztán – mondta Bélus.

Bélus mindennap újra kezdte:

– Mikor láttátok azt a pizok frátert?

– Az előbb.

– Mit csinál?

– Parádézik.

– No csak parádézzon – szólt Bélus. – Már³ nem sokáig parádézik.

– Nagyon néz bennünket, Bélus – panaszkodott Próféta. – Mindig⁴ hátrafordul, mintha valamit gyanítana.⁵

– Szorul?

– Szorul.

– No csak szoruljon. Mi is eleget szorultunk. Most rajta a sor.

Egyszer így beszélgettek az utcán, mikor egy katonaféle ember közeledett feléjük, szilárd léptekkel. Beosontak a gyógyszerertárba,

¹ [PH, AS1:] öccse,

² [K_v.:] Próféta. Sokan

³ [K_v.:] Bélus. Már

⁴ [K_v.:] Próféta. Mindig

⁵ [K_v, PH, AS1:] akarna.

mint akik rossz fát tettek a tűzre, onnan ^ε*<lesték meg, hogy ki az>* ^v*<lestek>* és megkönnyebbülten nevettek föl, mikor látták, hogy nem zsandár, csak egy köztűzoltó.

^ε*<Igy posványosodott vállalkozásuk>* ^v*<Vállalkozásuk így posványosodott>* napról-napra.

Egy késő délután együtt ültek mind a hárman a homályos gyakor-nokszobában. Vili ^ε*<az asztalra könyökölve «könyö» egy sportlapot olvasott, nem törődött velük.>* ^v*<egy sportlapot olvasott.>*

Bélus végre kitört« R», rátámadt Profétára:

– Minden alkalmat elszalasztotok. ^ε*<«M» Hát meddig>* ^v*<Meddig>* vártok? Legjobb, ha abbahagyjátok.

– Azt mondják, hogy erős.

– Ez a pókhasú?

– «*Úgy [...]*» A Vili ^ε*<azt mondja.>* ^v*<mondja.>* Úgy emelte föl ^ε*<a fizikai szertárban a harminckilós>* ^v*<a fizika órákon az ötvenkilós>* súlyokat, mint a pinty.

– Bizony – szólt Vili fölnézve sportlapjából.

– De ti ketten vagytok – érvelt «*Pró*» Bélus.

– És te? – kérdezte Proféta. [!] Te nem jössz?

– Én? Nézzétek, nekem éjjeli szolgálatom van. Nem hagyhatom itt a patikát.

– Lehet azt nappal is, öregem – akadékoskodott Proféta. Hódmezővásárhelyen nappal csinálták. Ketten. A harmadik ott állt és fotografálta. ^ε*<[úb] – Mégis csak jobb>* ^m*<Itt a fénykép.>* [úb] *A fényképen két diák vert egy élemedett tanárt. Tanulmányozták.* [úb] – *Mégis csak jobb>* ^m*<[bj] Láttam a fényképet.>* [úb] – *Jobb>* ^m*<[bj] Én láttam «is» a fényképet is.>* [úb] – *Jobb>* ^v*<[bj] Én láttam is a fényképet.>* [úb]

– *Jobb>* éjjel – ^ε*<szólt>* ^m*<mondta>* ^v*<szólt>* Bélus. Az biztosabb. De ha nem akarjátok, hát kegyelmezzetek meg neki.

– Isten ments – kiáltott Proféta. Micsoda, Vili?

Vili zsebébe gyűrte a ^ε*<sportlapot, nem felelt.>* ^v*<sportlapot.>*

– *Úgy látom* – szólt Proféta, Vili felé – te már nem nagyon akarsz.

– Dehogy nem.

mint akik rossz fát tettek a tűzre, onnan lestek és megkönnyeb-
bülten nevettek föl, mikor látták, hogy nem zsandár, csak tűzoltó.⁶

Vállalkozásuk így posványosodott napról-napra.

Egy késő délután együtt ültek mind a hárman a homályos gy-
akornokszobában. Vili valami⁷ sportlapot olvasott.

Bélus végre kitört, rátámadt Prófétára:

– Minden alkalmat elszalasztotok. Meddig vártok? Legjobb, ha
abbahagyjátok.

– Azt mondják, hogy erős.

– Ez a pókhasú?

– A Vili mondja. Úgy emelte föl a fizikaórákon az ötvenkilos
súlyokat, mint a pinty.

– Bizony – szólt Vili fölnézve sportlapjából.

– De ti ketten vagytok – érvelt Bélus.

– És te? – kérdezte Próféta. – Te⁸ nem jössz?

– Én? Nézzétek, nekem éjjeli szolgálatom van. Nem hagyhatom
itt a patikát.

– Lehet azt nappal is, öregem – akadékoskodott Próféta. – Hód-
mezővásárhelyen⁹ nappal csinálták. Ketten. A harmadik ott állt és
fotografálta. Én láttam is a fényképet.

– Jobb éjjel – szólt Bélus. – Az¹⁰ biztosabb. De ha nem akarjátok,
hát kegyelmezzetek meg neki.

– Isten ments – kiáltott a Próféta. – Micsoda,¹¹ Vili?

Vili a zsebébe¹² gyúrte a sportlapot.

– Úgy látom,¹³ – szólt Próféta, Vili felé – te már nem akarod.¹⁴

– Dehogynem.

⁶ [K_v:] csak egy köztűzoltó. [PH, AS1:] csak köztűzoltó.

⁷ [K_v:] egy

⁸ [K_v:] Próféta. [!] Te

⁹ [K_v:] Próféta. Hódmezővásárhelyen

¹⁰ [K_v:] Bélus. Az

¹¹ [K_v:] kiáltott Próféta. Micsoda, [PH, AS1:] kiáltott Próféta. – Micsoda,

¹² [K_v, PH, AS1:] Vili zsebébe

¹³ [K_v:] látom

¹⁴ [K_v, PH, AS1:] nem nagyon akarod.

- Ha nem jössz, öregem, akkor magam megyek. És följelentelek.
- Engem?
- ^é_í<Igen is> ^v_í<Igenis> téged. Hogy mit küldtél neki.
- Én pedig följelentelek – vágott vissza Vili – hogy te Fórist.
- Csönd űrak, csönd – békítette a fegyvertársakat Bélus. Csak nem vesztek össze? Szép is lenne. Mikor itt a közös ellenség. Aki nem gyáva, az megy. Aki gyáva, az nem megy.
- Ki gyáva? – ^é_í<for> ^v_í<dobbant> ^v_í<ugrott> Bélus elé Vili, test a test ellen.
- Senki – mormolta a gyógyszerészsegéd megszeppenve. Csak úgy mondtam.
- Azért – szölt Vili.
- Vili nem volt gyáva. Nem félt ő ^é_í<senkitől> ^v_í<már senkitől> és semmitől. Csak a rezgőmozgástól ^é_í<félt valaha. De most> ^v_í<félt, valaha. Most> már attól sem félt.
- Bélus kezelte őt:
- Gondold meg, mi ^é_í<történhetik, a legrosszabb esetben.> ^v_í<történhetik.> Legfőlebb kihív párbajra. Sok ilyenről hallottam. A tanár érettségi után provokálja a diákot s megverekszenek lovagiasan. Tudsz vivni?
- Hogyne.
- És «sz» löni?
- Azt is.
- Úgy leterited, hogy na. Elküld hozzád két úriembert, az egyik rendszerint civil, a másik katona, azoknak te kezdet adsz, bemutatkozol, de cigarettával, pálinkával nem kínálod meg őket. Van

- Ha nem jössz, öregem, akkor magam megyek. És följelentelek.
 – Engem?
 – Igenis téged. Hogy mit küldtél neki.
 – Én pedig följelentelek,¹⁵ – vágott vissza Vili,¹⁶ – hogy te Fórist...¹⁷
 – Csönd urak, csönd – békítette a fegyvertársakat Bélus. – Csak¹⁸
 nem vesztek össze? Szép is lenne. Mikor itt a közös ellenség. Aki
 nem gyáva, az megy. Aki gyáva, az nem megy.
 – Ki gyáva? – ugrott Bélus elé Vili, test a test ellen.
 – Senki – mormolta a gyógyszerészességét megszeppelve. – Csak¹⁹
 úgy mondtam.
 – Azért,²⁰ – szólt Vili.
 Vili nem volt gyáva. Nem félt ő már senkitől és semmitől. Csak
 a rezgőmozgástól félt, akkor.²¹ Most már attól se²² félt.
 Bélus kezelte őt:
 – Gondold meg, mi történhetik. Legfőlebb kihív párbajra. Sok
 ilyenről hallottam. A tanár érettségi után provokálja a diákokat s meg-
 verekszenek lovagiasan. Tudsz vívni?
 – Hogyne.
 – És lőni?
 – Azt is.
 – Úgy leteríted, hogy na. Elküld hozzád két úriembert, az egyik
 rendszerint civil, a másik katona,²³ azoknak te kezecskét adsz, bemu-
 tatkozol, de cigarettával, pálinkával nem kínálsz őket.²⁴ „Van”²⁵

¹⁵ [K_v:] följelentelek

¹⁶ [K_v:] Vili

¹⁷ [K_v, PH, AS1:] Fórist.

¹⁸ [K_v:] Bélus. Csak

¹⁹ [K_v:] megszeppelve. Csak

²⁰ [K_v:] Azért

²¹ [K_v:] valaha.

²² [K_v, PH, AS1:] sem

²³ [AS2:] katana, [sh.]

²⁴ [K_v, PH, AS1:] kínálsz meg őket.

²⁵ [K_v, PH, AS1:] Van

szerencsém. Az urak foglaljanak helyet. Rendelkezésükre állok. Megnevezed ^ε*<a segédeidet>* ^ν*<segédeidet.>* Az egyik szivesen leszek én. Aztán van egy ^ε*<katona ismerősöm>* ^ν*<katonatiszt-ismerősöm>* is. Egy magasrangú – gondolkozott – hadnagy. Majd szólok.

– De ^ε*<nem>* ^ν*<úgyse>* tudják meg – erösködött Próféta. «–»
Hogy tudnák meg.

– Igazán nem tudják meg? – kérdezte Vili, magát biztatva.

– Kolera – válaszolta Bélus, ami nála a föltétlen tagadás kifejezése volt. «*Kulon*» Különben is itt a törös-bot. Ezzel a legjobb. Próbáld elkapni.

Vili elkapta a törösbot tokját s ^ε*<kivillant egy>* ^ν*<egy>* élesre-fent, ^ε*<vékony tör.>* ^m*<hegyes tör.>* ^ν*<hegyes tör rebbent ki belőle.>*

– Ha üt – szólt Bélus – akkor belémártod, a ^ε*<fehérmájáig – és szúrda a levegőt.>* ^ν*<fehérmájáig.>*

Vili «*Próféta sétatálca*» vivóállásba helyezkedve Próféta sétatálcájával szabályosan védekezett: hátrált, «*előredobbant*» «[...]» előredobbant, támadott s a gyógyszerészességét megfutamodásra ^ε*<kényszerítette.>* ^m*<kényszerítette törös botjával.>* ^ν*<kényszerítette, a törös botjával együtt.>* Bélus a sarokban ^ε*<már néhány lapos vágást kapott tőle,>* ^ν*<nehány lapos vágást is kapott,>* mire jobbra-balra vagdalkozott s egy oldalozó mozdulattal lesöpört az asztalról egy nagy arnicás-üveget, mely pokoli csörömpöléssel összetört.

^ε*<Fönn a lakás ablaka, mely a gyakornokszobára nézett, kinyílt s «egy vek» «szenvedő öregasszony fátyolos hangon szólt s» «meg» feltűnt>* ^m*<Fölülről a lakás ablakából, mely egy folyosóra nézett, lenézett>* ^ν*<Fölülről a lakás ablakából, mely [bj] a gyakornokszobára nézett, kiszólt>* egy «*vék*» vékonyka, szenvedő öregasszony.

– Béla kérem – rimánkodott fátyolos hangon – legyenek csöndben, ne csináljanak ^ε*<circuszt,>* ^ν*<itt circuszt,>* ez végre is «*gyógy*» patika.

– Igenis, kezét csókolom.

Az ablak becsukódott.

– Ki ez? – kérdezte ^ε*<Próféta.>* ^ν*<Vili.>*

szerencsém. Az urak foglaljanak helyet. Rendelkezésükre állok.²⁶
Megnevezed segédeidet. Az egyik szívesen leszek én. Aztán van
egy katonatiszt ismerősöm is. Egy magas rangú – gondolkozott –
hadnagy. Majd szólok.

– De úgyse tudják meg – erősködött Próféta. – Hogy tudnák meg.

– Igazán nem tudják meg? – kérdezte Vili, magát biztatva.

– Kolera – válaszolta Bélus, ami nála a föltétlen tagadás kifejezése
volt. – Különben²⁷ is itt a törös bot. Ezzel a legjobb. Próbáld elkapni.

Vili elkapta a törös bot tokját s egy élesre fent, hegyes tör reb-
bent ki belőle.

– Ha üt – szólt Bélus,²⁸ – akkor belémártod, a fehérmájáig.

Vili vívóállásba helyezkedve Próféta sétatálcájával szabályosan
védekezett: hátrált, előredobbant, támadott s a gyógyszerészességét
megfutamodásra kényszerítette²⁹ a törös botjával együtt. Bélus a
sarokban néhány³⁰ lapos vágást is kapott, mire jobbra-balra vag-
dalkozott s oldalozó³¹ mozdulattal lesöpört az asztalról egy nagy
arnicás üveget, mely pokoli csörömpöléssel összetört.

Felülről,³² a lakás ablakából, mely a gyakornoki szobára nézett,³³
kiszólt egy vékonyka öregasszony.³⁴

– Béla, kérem,³⁵ – rimánkodott fátyolos hangon – legyenek csönd-
ben, ne csináljanak itt cirkuszt, ez végre is patika.

– Igenis, kezét csókolom.

– Ki³⁶ ez? – kérdezte Vili.³⁷

²⁶ [K., PH, AS1:] állok.

²⁷ [K,.] volt. Különben

²⁸ [K,.] Bélus

²⁹ [K,.] kényszerítette,

³⁰ [K,.] néhány

³¹ [K., PH:] s egy oldalozó

³² [K,.] Fölülről [PH:] Felülről

³³ [K., PH, AS1:] a gyakornokszobára nézett,

³⁴ [K., PH, AS1:] vékonyka, szenvedő öregasszony.

³⁵ [K,.] Béla kérem

³⁶ [K,.] csókolom. [úb] Az ablak becsukódott. [úb] – Ki

³⁷ [AS1:] Vili [!]

– A mámi.

Igy hívta a szegény gyógyszerész-özvegyet, ki «csön» szerényen éldegélt fönn [°]_°és «[...]» ^v_°s> folyton [°]_°nyelt> ^m_°szenvedett> ^v_°<türt> miatt. Bélus az ablak felé [°]_°tekintve [...]:> ^v_°<tekintett:>

– Dögölj meg a legkedvesebb [°]_°születésnapodon.> ^v_°<nevednapján.>

– Nem hallott semmit? – suttogott Vili.

– Süket, mint az ágyú.

[°]_°De azért csöndesebben> ^v_°<Csöndesebben> beszéltek: főzték a dolgot.

– Nem kell a törösbot – mondta Vili – majd megcsinálom [°]_°én anélkül is. Még ma.> ^v_°<anélkül is.>

– Úgy élj? [°]_°[úb] – Úgy> ^v_°<[úb]

Vili kezét adott:

– Úgy> éljek.

Próféta is kezét adott:

– [°]_°Itt a kezem, nem disznóláb.> ^v_°<Úgy éljek.>

– Aztán – beszélt Bélus – majd elvezetlek benneteket a Valeszkához. [°]_°Ismeritek a Valeszkát? Ajaj,> ^v_°<Ajaj,> gyerekek a Valeszka. Olyan lány [°]_°az, hogy la. Szeretne «megismerkedni veletek» ^v_°megismerkedni veletek.> ^v_°<az hogy.> Előbb azonban intézzétek el az öreget.

Sötétedett.

A patikába bejött egy [°]_°magas, testes alak, bajusztalan, szakálltalan, erőszakos állú. Próféta megölelte őt.> ^m_°magas, testes alak, bajusztalan, szakálltalan, kígyó szemű. Próféta megölelte őt.> ^m_°magas, düledt szemű, testes alak, bajusztalan, szakálltalan, erőszakos állú. Próféta megölelte őt.> ^v_°<düledt szemű, testes alak, bajusztalan, szakálltalan, kígyó>.> Bélus bemutatta Vilinek:

– Bahó Attila, főszerkesztő.

Az „Ostor” főszerkesztője és kiadója «leült az asztalhoz,» balkezét megvetően nyújtotta oda a társaságnak, leült az [°]_°asztalhoz, s erőszakos állát botja rézgombjára támasztotta.> ^v_°<asztalhoz.> Arcán a járomcsonttól az orrtőig hosszú forradás futott, melyet harcos pályáján szerezhetett. Nem lehetett rokonszenvesnek, vagy

– A mámi.

Így hívta a szegény gyógyszerészözvegyet, ki szerényen éldegélt fönn s folyton túrt, szenvedett miatta.³⁸ Bélus az ablak felé tekintett:

– Dögölj meg a legkedvesebb neved napján.

– Meghallja – suttogott³⁹ Vili.

– Süket, mint az ágyú.

Csöndesebben beszéltek: főzték a dolgot.

– Nem kell a törös bot – mondta Vili,⁴⁰ – majd megcsinálok anélkül is.

– Úgy élj?

Vili kezét adott:

– Úgy éljek.

Próféta is kezét adott:

– Úgy éljek.

– Aztán – beszélt Bélus – majd elvezetlek benneteket a Valeszkához. Ajaj, gyerekek,⁴¹ a Valeszka. Olyan lány az,⁴² hogy...⁴³ Előbb azonban intézzétek el az ügyet.⁴⁴

Sötétedett.

A patikába bejött egy düledt szemű,⁴⁵ testes alak, bajusztalan, szakálltalan.⁴⁶ Bélus bemutatta Vilinek:

– Bahó Attila, főszerkesztő.

Az „Ostor” főszerkesztője és kiadója bal kezét megvetően nyújtotta oda a társaságnak, leült az asztalhoz. Arcán a járomcsonttól az orrtőig hosszú forradás futott, melyet harcos pályáján szerezhetett. Nem lehetett rokonszenvesnek, vagy bizalomgerjesztőnek nevezni.

³⁸ [K,.] túrt miatta.

³⁹ [K, PH, AS1:] legkedvesebb nevednapján. [úb] – Nem hallott semmit? – suttogott

⁴⁰ [K,.] Vili

⁴¹ [K,.] gyerekek

⁴² [K, PH, AS1:] az

⁴³ [K,.] hogy.

⁴⁴ [K,.] öreget.

⁴⁵ [PH:] düledtszemű

⁴⁶ [AS2:] szakállatlan. [sh.]

bizalomgerjesztőnek nevezni. Erőszakos állat makacsul botja rézgombjára «*támasztotta*» nyomogatta. ^ε_i<Nem szólt. Lenézte> ^v_ε<Lenézte> ezt az ifjabb, ^ε_i<szegény, fél-diák> ^v_ε<fél-diák> társaságot.

De azért érdeklődött a készülő esemény iránt. «[úb] – *Mikor lesz?* [úb] – *Ma este.*»

– Előtte beszélhettek – szólt oda Bélus Vilinek, ki megilletődött, hogy szemben áll a legnagyobb ^ε_i<nyilvánossággal, a sajtóval> ^v_ε<nyilvánossággal> – Ati mindent tud. A sajtó mellettetek van. Támogat. Csak a fejét, urak, hogy meg ne sántuljon. Szerencse föl, urak, szerencse föl.

Bélus ^ε_i<rá adta az áldásokat,> ^v_ε<rájuk adta áldását,> Bahó Attila is, a bal kezével s ^ε_i<ők ketten elindultak.> ^v_ε<«Pro» Vili és Próféta elindult.> ^ε_i<Féltek> ^v_ε<[b]

Féltek> egymástól, Bélustól és Bahó Attilától s azonnal lesbe álltak a gimnázium előtt. ^ε_i<Novák Antal «az» Hilda szökése után nem jól érezte magát otthon,> ^m_ε<Novák Antal mostanában otthon,[!]> ^m_ε<Novák Antal mostanában, minthogy nem jól érezte magát otthon,> ^v_ε<[b]

Novák Antal, minthogy utóbb nem jól érezte magát otthon,> ^ε_i<későestig a> ^m_ε<a> ^v_ε<későestig a> fizikai szertárban dolgozott.

Most is ott volt. Az évvégi szokásos nagytakarítást végezte.

Gergely egyenként adogatta kezébe azokat a kényes, rendkívül érzékeny műszereket, melyeket úgy szeretett mint ^ε_i<az élőlényeket:> ^v_ε<élőlényeket:> lefújta róluk a port, tollseprővel tisztogatta s maga rakta el az üveges szekrénybe. Ebben az évben már nem ^ε_i<mutat> ^v_ε<mutatott> be több kísérletet. Az iskolaszolga törölgetett.

Tíz után elküldte Gergelyt. ^ε_i<Egyedül maradt itt s az elhagyott <[...]>> ^m_ε<Egyedül maradt s az elhagyott> ^m_ε<Egyedül maradt itt s az elhagyott> ^v_ε<A> teremben csak az ő erélyes léptei kongottak. ^ε_i<Fát [?] vitt. Megigazitotta> ^v_ε<Megigazitotta> a csengő-elemeket, melyek zöldre rozsdásodott sárgarézcsapjaikkal az asztalon «*állta*» álltak, a márványcsészéből átöntötte a kénesőt a ^ε_i<higany-palackba, javította a Winter féle dörzsölő elektromos gépet,> ^v_ε<palackba, babrált a Winter féle dörzsölő elektromos géppel,> mely «*folyton elromlott az*» télen a nedves időjárás miatt ^ε_i<nem működött.> ^m_ε<folyton

Erőszakos állat makacsul botja rézgombjára nyomogatta. Lenézte ezt az ifjabb, féldiák társaságot.

De azért érdeklődött a készülő esemény iránt.

– Előtte beszélhettek – szólt oda Bélus Vilinek, ki megilletődött, hogy szemben áll a legnagyobb nyilvánossággal. – Ati mindent tud. A sajtó⁴⁷ mellettetek van. Támogat. Csak a fejét, urak, hogy meg ne sántuljon. Szerencse föl, urak, szerencse föl.

Bélus rájuk adta áldását, Bahó Attila is, a bal kezével. Vili⁴⁸ és Próféta indult.⁴⁹

Féltek egymástól, Bélustól és Bahó Attilától s azonnal lesbe álltak a gimnázium előtt.

Novák Antal, minthogy utóbb nem jól érezte magát otthon, késő estig a fizikai szertárban dolgozott.

Most is ott volt. Az év végi szokásos nagytakarítást végezte.

Gergely egyenként adogatta kezébe azokat a kényes, rendkívül érzékeny műszereket, melyeket úgy szeretett,⁵⁰ mint az élőlényeket:⁵¹ lefújta róluk a port, tollseprővel tisztogatta s maga rakta el az üveges szekrénybe. Ebben az évben már nem mutatott be több kísérletet. Az iskolaszolga törölgetett.

Tíz után elküldte Gergelyt. A teremben csak az ő erélyes léptei kongottak. Megigazította a csengőelemeket, melyek zöldre rozsdásodott sárgaréz csapjaikkal az asztalon álltak, a márványcsészéből átöntötte a kenesőt a palackba, babrált a Winter-féle dörzsölő elektromos géppel, mely télen a nedves időjárás miatt elromlott. Végre sikerült kijavítani. A fésű, a lemezek már működtek s amint

⁴⁷ [K_v.] nyilvánossággal – Ati mindent tud. A sajtó [PH:] nyilvánossággal. Aki mindent tud. – A sajtó [K írásképe megtévesztő] [AS1:] nyilvánossággal. Ati mindent tud. – A sajtó

⁴⁸ [K_v.] a bal kezével s Vili [PH, AS1:] a balkezével, Vili

⁴⁹ [K_v, PH, AS1:] elindult.

⁵⁰ [K_v.] szeretett

⁵¹ [K_v, AS1:] mint élőlényeket: [PH:] mint élő lényeket:

elromlott.>^v<elromlott.> Végre sikerült kijavítani. A fésű, «*a lemezek forogtak, az üveg t*» «*az üvegkorong*» a lemezek már működtek s amint megfordította az üvegkorongot, kipattant a ^é<villamosszika és>^v<villamosszika,> a papírfűrt fölborzolódott. ^é<Lenn>^v<[b]

Lenn> a várakozók már unták ^é<magukat s azt hitték, hogy ismét semmi sem lesz az egészszből, mint már annyiszor.>^v<magukat.>

Novák ^é<miután>^v<hog> kikapcsolta az ellenállásokat s a «*falon [...]*» falra erősített órán ellenőrizte az ampéreket, valamivel éjfél előtt ^é<kijött a fizikai szertárból>^v<elhagyta a fizikai szertárat> s villamos kézilámpájával világítva az ^é<utat,>^v<utat> kiért ^é<a sötét épületből az uccára.>^m<az épületből az uccára.>^v<az épületből.>

Az ^é<uccára,>^v<uccára> újhord lévén, koromsötétség borult. ^é<Az uccai petroleum-lámpa pislákkolt halványan,>^v<Egy nyomorúságos petroleum-lámpa pislákkolt,> meg a „Zöldfa” korcsma ablakai ^é<égték vörösen,>^v<vöröslöttek,> mintha tűzvész lenne mögöttük. Itt magyar legények mulattak, verve az asztalt, hogy nekik nem parancsol senki.

Alig ért a korcsma közelébe, fűtyszót hallott, hosszút, éleset, ^é<a háta mögött, mire>^v<mire> egy másik fűtyszó felelt, ^é<a járda túlsó végéről,>^v<távolabbról,> valaki visszafütyült, de nem a szájával, hanem úgy, ahogy a külvárosi zsványok szoktak: két újját ^é<mélyen benyomva majdnem a torkáig.>^v<fogai közé véve.> Baljóslatúan sivalkodott a ^é<fűtyszó>^v<két fűtyszó> az éjszakában.

Most megállt, ^é<körülnézett, hátrafordult.>^v<körülnézett.> Két alakot látott, «*kik, úgy tetszett*» egy «*magasabb s egy alacsonyabb,*» magasabbat s egy alacsonyabbat, kik, úgy tetszett, lassan követik, a járda túlsó ^é<végén>^v<oldalán> utána sompolyognak. ^é<Arra gondolt, hogy visszamegy a gimnáziumba és csak aztán tér>^v<Visszamenjen a gimnáziumba és csak aztán térjen> haza, mikor már a terep egészen ^é<tiszta.>^v<tiszta?> «*Csakhogy [...]*» ^é<De maga sem>^v<Nem> hitte, hogy egérutat talál. Aztán a két alak ^é<is>^v<egyelőre> eltűnt. Csak «*árny*» az árnyak mozogtak a fák körül, csak a sötétség hullámozott. Jobbnak látta sietni, előre, tovább.

megfordította az üvegkorongot, kipattant a villamos szikra,⁵² a papírfürt fölborzolódott.

Lenn a várakozók már unták magukat.

Novák,⁵³ hogy kikapcsolta⁵⁴ az ellenállásokat s a falra erősített órán ellenőrizte az ampéreket, valamivel éjfél előtt elhagyta a fizikai szertárat s villamos kézilámpájával világítva az utat⁵⁵ kiért az épületből.

Az utcára,⁵⁶ újhoid lévén, koromsötétség borult. Egy nyomorúságos petroleumlámpa pislákol, meg a „Zöldfa” kocsmá⁵⁷ ablakai vöröslöttek,⁵⁸ mintha tűzvész volna⁵⁹ mögöttük. Itt magyar legények mulattak, verve az asztalt, hogy nekik nem parancsol senki.

Alig ért a kocsmá⁶⁰ közelébe, füttyszót hallott, hosszút, éleset, erre⁶¹ egy másik füttyszó felelt, távolabbról, valaki visszafütyült, de nem a szájával, hanem úgy, ahogy a külvárosi zsványok szoktak: két ujját fogai közé véve. Baljóslatúan sivalkodott a két füttyszó az éjszakában.

Most megállt, körülnézett. Két alakot látott, egy magasabbat s egy alacsonyabbat, kik – úgy tetszett – lassan⁶² követik, a járda túlsó oldalán utána sompolyognak. Visszamenjen a gimnáziumba és csak aztán térjen haza, mikor már a terep egészen tiszta? Nem hitte, hogy egéruat talál. Aztán a két alak egyelőre eltűnt. Csak árnyak⁶³ mozogtak a fák körül,⁶⁴ csak a sötétség hullámozott. Jobbnak látta sietni, előre, tovább.

⁵² [PH:] villamos-szikra. [!]

⁵³ [K., PH, AS1:] Novák

⁵⁴ [AS2:] kikapcsolja [sh.]

⁵⁵ [PH, AS1:] utat,

⁵⁶ [K, :] uccára

⁵⁷ [K, :] kocsmá

⁵⁸ [AS2:] vöröslöttek, [sh.]

⁵⁹ [K., PH, AS1:] lenne

⁶⁰ [K, :] kocsmá

⁶¹ [K., PH, AS1:] mire

⁶² [K., PH, AS1:] kik, úgy tetszett, lassan

⁶³ [K., PH:] Csak az árnyak

⁶⁴ [PH, AS1, AS2:] közül, [K írásképe megtévesztő, emendálva K alapján]

A korcsma után kis tér következett, melyen ^é<egy kávas kút volt,> ^v<szivattyús kút volt, meg> a vásárosok ponyvás ^é<sátrai s össze-
eszkábált fabódéi,> ^v<sátrai, bódéi,> melyeket lakattal zárnak be
éjszakára.

Itt már határozott zajt hallott. Mint mikor a szél rohan, valaki ^é<ádázul [?]> ^v<lábával> alig érintve a talajt, ^é<rohant utána,> ^v<szal-
ladt,> szédületes iramban, úgy, hogy csak a levegő áramlása árulta el
«s nyomában [?]». Novák egy mozdulatot tett, hogy szembe nézzen
az ismeretlennel, de ebben a pillanatban «már nem birt szabadul-
ni:» karjai ^é<«meg[...]» megmerevedtek> ^v<már megmerevedtek> a
támadók kezében, mintha «a [...] vas-satuban» satuba szorították
volna. ^é<Hátulról,> ^v<[b]

Hátulról,> orvul estek ^é<neki.> ^v<neki, ketten.> Nem voltak azok
lovagok.

Annyi ^é<ereje és lélekjelenléte azonban> ^v<ereje, lélekjelenléte>
még maradt, «egy» hogy lerázta magáról őket s botjával hadonászva
ellenük szegült. Dulakodott velük a homályban. «[b] Mit»

– Ki az? – kiáltott, félelem nélkül, emelt, határozott hangon.

Visszatorpantak, de nem válaszoltak.

– Mi az? – ordított durván. Mit akarnak? Mit akartok? – és bot-
ját magasra ^é<tartva [...] készült.> ^v<tartotta.>

Erre valami kemény, ^é<súlyos> ^v<nagyon súlyos> tárgy ^é<lesúj-
tott> ^m<vert> ^v<zuhant> botjára, mely messzire repült a járdától,
vagy négy méterre, a kocsiútra. «Rögtön»

Úgy látszik, ez volt a jel. «Hogy» ^é<Mi után> ^v<Miután> védtele-
nül maradt, a két rémes alak dolgozni kezdett, sokkal buzgóbban,
^é<mintahogy> ^v<amint> tervezték, mert erősebbnek ^é<tartották>
^v<vélték> ellenfelüket, attól tartottak, hogy majd ők húzzák a rövi-
debet. Egymás után ^é<záporozva hulltak> ^v<záporoztak> az ütések.
A kisebbik, ki a ^é<gumibotot> ^v<görcsösbotot> forgatta, a hátát, a

A kocsmá⁶⁵ után kis tér következett, melyen szivattyús kút volt⁶⁶ meg a vásárosok⁶⁷ ponyvás sátrai, bódéi, melyeket lakattal zárnak be éjszakára.

Itt már határozott zajt hallott. Mint amikor⁶⁸ a szél rohan, valaki lábával alig érintve a talajt⁶⁹ szaladt, szédületes iramban, úgy, hogy csak a levegő áramlása árulta el. Novák egy mozdulatot tett, hogy szembenézzen az ismeretlennel, de ebben a pillanatban karjai már megmerevedtek a támadói⁷⁰ kezében, mintha satuba szorították volna.

Hátulról, orvul estek neki⁷¹ ketten. Nem voltak azok lovagok.

Annyi ereje, lélekjelenléte még maradt, hogy lerázta magáról őket s botjával hadonászva ellenük szegült. Dulakodott velük a homályban.

– Ki az? – kiáltott, félelem nélkül, emelt, határozott hangon.

Visszatorpantak, de nem válaszoltak.

– Mi az? – ordított durván. – Mit⁷² akarnak?⁷³ Mit akartok? – és botját magasra tartotta.

Erre valami kemény, nagyon súlyos tárgy zuhant botjára, mely messzire repült a járdától, vagy négy méterre, a kocsiútra.

Úgy látszik, ez volt a jel. Miután védtelenül⁷⁴ maradt, a két rémes alak dolgozni kezdett, sokkal buzgóbban, amint tervezték, mert erősebbnek vélték ellenfelüket s attól⁷⁵ tartottak, hogy majd ők húzzák a rövidebbet. Egymás után záporoztak az ütések. A kisebbik, ki a

⁶⁵ [K,.] korcsma

⁶⁶ [K, PH, AS1:] volt,

⁶⁷ [PH, AS1, AS2:] vásárnak [K írásképe megtévesztő, emendálva K és a XX. fejezet analóg helye alapján]

⁶⁸ [K, PH, AS1:] mikor

⁶⁹ [K,.] talajt,

⁷⁰ [K, PH, AS1:] támadók

⁷¹ [K,.] neki,

⁷² [K, PH, AS1:] durván. Mit

⁷³ [AS2:] akarnak. [sh.]

⁷⁴ [PH, AS1, AS2:] védtelenül [sh., emendálva K alapján]

⁷⁵ [K, PH, AS1:] ellenfelüket, attól

ballapockáját verte következetesen, a nagyobbik pedig a bikacsökkel a tarkóját s az oldalát.

– Gyávák, – kiabált Novák – gyávák.

A vad legények úgy «*du*» munkálkodtak, mint a gypmesterek. Ide-oda ^é_i<lökték-rúgták> ^v_i<rúgták> az áldozatot. ^é_i<Novák puszta kezeivel rugaszkodott ellenük. Ekkor> ^v_i<Ekkor> történt, hogy valamikük [!] ^é_i<«me» megfordította> ^v_i<hirtelen megfordította> őt s a tanár tágranyitott szeme rájuk ^é_i<meredt.> ^v_e<világított.> Novák «*latt*» egy másodpercig látta ^é_i<is a> ^v_e<a> lidércnyomás sötét figuráit, «*az után*» kik ellen puszta kezeivel «*rugaszk*» «*rugaszkodott*» próbált védekezni: az alacsonyabbikat, ^é_i<«ki erre az alkalomra» az ismeretlent, ki> ^v_e<«az ism» ki> erre az alkalomra ^é_i<egy fekete> ^v_e<fekete> sálat kötött nyakára s a magasabbikat, kinek rövidre nyírt feje ^é_i<világított> ^v_e<föl-fölbukkant> a sötétben. Ezt fölismerte.

^é_i<Ők azonban a «[...]»> ^v_e<De a> szemétől megijedtek. A cingárbabik, a rejtélyes alak, különben is sokallta ^é_i<a> ^v_i<már a> dolgot s megadta neki a kegyelemütést: a ^é_i<gumibottal> ^v_e<görcsösbottal> Novák Antal szép, boltozatos koponyájára sújtott, ^é_i<akkorát,> ^v_i<a kobakra, akkorát,> amekkorát birt, «*mire a kalap*» mire lehullott a ^é_i<szalmakalap, utána pedig> ^v_e<szalmakalap s utána> maga az áldozat is összerogyott, egyetlen jajjal az ^é_i<aszfaltra bukott,> ^v_e<aszfaltra,> a vásáros bódé mellé, azzal a megadó mozdulattal, mellyel az ártatlanul szenvedők hanyatlanak alá, kiknek tiszta a lelkiismeretük.

Itt feküdt a porban, a pizsokban, anélkül hogy elvesztené öntudatát. Azt is hallotta még, hogy kereket oldanak. Előbb a nagyobbik kezdett szaladni ^é_i<veszettül> ^v_e<veszettül,> a gimnázium felé, majd a kisebbik, ^é_i<«[...]» hadonászva gumibotjával.> ^m_e<veregetve gumibotját.> ^v_e<rázva görcsösbotját.>

Ott hagyták.

Percek multak el.

– Gyávák – gondolta magában – megfutamodtak. Micsoda erkölcsi bátorság. ^é_i<Micsoda elvetemültség. Szégyen, gyalázat. A haramiák. A banditák.> ^v_e<Banditák.>

görcsös botot forgatta, a hátát, a bal lapockáját verte következetesen, a nagyobbik pedig a bikacsökkel a tarkóját s az oldalát.

– Gyávák, – kiabált Novák – gyávák.

A vad legények úgy munkálkodtak, mint a gyepmesterek. Ide-oda rúgták az áldozatot. Ekkor történt, hogy valamelyikük⁷⁶ hirtelen megfordította őt s Novák tágra nyitott szeme⁷⁷ rájuk világított. Novák egy másodpercig látta a lidércnyomás sötét figuráit, kik ellen pusztá kezeivel próbált védekezni: az alacsonyabbikat, ki erre az alkalomra fekete sálat kötött nyakára s a magasabbikat, kinek rövidre nyírt feje föl-fölbukkant a sötétben. Ezt fölismerte.

De a szemétől megijedtek. A cingárabbik, a rejtélyes alak, különben is sokallta már a dolgot s megadta neki a kegyelemütést: a görcsös bottal Novák Antal szép, boltozatos koponyájára sújtott, a kobakra, akkorát, amekkorát bírt, erre⁷⁸ lehullott a szalmakalap⁷⁹ s utána maga az áldozat is összerogyott, egyetlen jajjal az aszfaltra,⁸⁰ a vásáros bódé mellé, azzal a megadó mozdulattal, mellyel az ártatlanul szenvedők hanyatlanak alá, kiknek tiszta a lelkiismeretük.

Itt feküdt a porban, a piszokban, anélkül,⁸¹ hogy elvesztené öntudatát. Azt is hallotta még, hogy kereket oldanak. Előbb a nagyobbik kezdett szaladni veszettül, a gimnázium felé, majd a kisebbik, rázva görcsös botját.

Otthagyták.

Perczek⁸² múltak el.

– Gyávák – gondolta magában –,⁸³ megfutamodtak. Micsoda erkölcsi bátorság. Banditák.

⁷⁶ [K,.] valamikük [!]

⁷⁷ [K, PH, AS1:] s a tanár tágranyitott szeme

⁷⁸ [K, PH, AS1:] mire

⁷⁹ [PH, AS1:] szalmakalap,

⁸⁰ [PH, AS1, AS2:] aszfalton, [K írásképe megtévesztő, emendálva K alapján]

⁸¹ [K,.] anélkül

⁸² [PH:] Perczek

⁸³ [K, PH, AS1:] magában –

Lassan föltápszkodott. Porolta ruháit. Kalapját kereste, mely a bódé mellett hevert s ^é<a botját,> ^v<botját,> melyet nehezen lelt meg a ^é<sötétben, a kocsiút> ^v<kocsiút> közepén. A bódéhoz ^é<támaszkodott> ^v<támaszkodott,> lihegve. ^é<[úb] Várt egy darabig. Hajlandó> ^m<[úb] Várt egy darabig. [b] Hajlandó> ^v<[b]

Hajlandó> lett volna még egyszer összemérni velük az erejét, megvívni az orvtámadókkal. Szinte szerette volna, ha visszajönnek.

De ^é<azok nem> ^v<nem> mutatkoztak sehol. ^é<[úb] Az uccán senkisémet járt. [úb] Fönn> ^v<[úb]

Fönn> az égen ^é<a csillagok> ^v<csillagok> hunyorogtak, «a Véga, a» a Cassiopeia, a Véga, az Aldebaran. Csak azok látták ezt, azok ^é<néztek ide> ^v<nézték,> rettenetes-reménytelen távolságból, közönyösen.

Lassan föltápáskodott. Porolta ruháit. Kalapját kereste, mely a bódé mellett hevert s botját, melyet nehezen lelt meg a kocsiút közepén. A bódéhoz támaszkodott, lihegve.

Hajlandó lett volna még egyszer összemérni velük az erejét, megvívni az orvtámadókkal. Szinte szerette volna, ha visszajönnek.

De nem mutatkoztak sehol.

Fönn az égen csillagok hunyorogtak, a Cassiopeia, a Véga, az Aldebaran. Csak azok látták ezt, azok nézték, rettenetes-reménytelen távolságból, közönyösen.

°<XVIII.> °<XIX.>

Liszner Vili a patika éjjeli harangját rázta. °<Kerékpáron> °<Kerékpárján> érkezett, melyet égő karbid-lámpájával odatámasztott a falhoz. Aztán a lámpát elfújta.

Sokáig csöngetett.

Bélus ágya fölött gingallózott a zsinórra járó harangocska.

A gyógyszerészesség édesdeden aludt«.», pörsenéses arcát fiatal karjára fektetve. °<Nyál csorgott a szája szélén. [úb] Azt álmodta, hogy ő már öreg, kopasz patikus, házisapkát visel, karosszékekben ül, felesége tyúkokat ültet, disznókat hizlal. Helyette pont oly ifjú segéd dolgozik, mint ő. [úb] Vili dörömbölt.> °<Nyál csorgott szája szélén. [úb] Vili rugdalta az ajtót.> °<[úb]

Vili rugdalta az ajtót.>

Bélus nehezen ébredt. Másik oldalára fordult, °<hogy> °<egy buja álom karjaiba, hogy> késleltesse a fölkelést. A °<Ponciúsát, a Pilátusát.> °<a Pilátusát.> °<Ponciúsát, a Pilátusát.> Szedte az égből a szenteket, hogy egy kis °<morfiumért, antipirinért> °<morfiumért> ép most háborgatják a nyavalyások.

°<Ásítva gyertyát gyűjtött, a patika márványasztalán meggyűjtotta az olajlámpát is,> °<Gyertyát gyűjtött. Papucsában kicszoszogott a patikába s ott a márványasztalon meggyűjtotta az olajlámpást is,> °<Papucsában kicszoszogott a patikába s ott a márványasztalon meggyűjtotta az olajlámpát,> melynek belét előbb körülörögette. [!] Zörögve húzta félre °<azt a> °<a> haránt vasrudat, mely az összehajtható uccai faajtót elzárta.

– Nyisd ki már – °<pihegte> °<kérlelte> Vili.

– Á – szólt Bélus – azt hittem valami recept. °<[úb] – Várj még – intette Vili. [úb] Az> °<[úb]

Az> ucca végéről egy alak °<futott a> °<futott még, a> patika °<felé. Azt megvárták.> °<felé.>

Proféta iszonyú lépésekkel közeledett a házak alatt, föl-fölbukkanva, el-eltünve. Azt megvárták.

°<Aztán> °<Majd> mindhárman °<besurrantak [?] a patikába.> °<a patikába mentek.> Vili félkézzel «[...]» emelte be kerékpárját.

XIX.

Liszner Vili a patika éjjeli harangját rázta. Kerékpárján érkezett, melyet égő karbidlámpájával odatámasztott a falhoz. Aztán a lámpát elfújta.

Sokáig csöngetett.

Bélus ágya fölött gingallózott a zsinórra járó harangocska.

A gyógyszerészsegéd édesdeden aludt, pörsenéses arcát fiatal karjára fektette.¹

Vili rugdalta az ajtót.

Bélus nehezen ébredt. Másik oldalára fordult,² egy buja álom karjaiba, hogy késleltesse a fölkelést. A Ponciusát, a Pilátusát. Szedett az égből a szenteket, hogy egy kis morfiumért épp most háborgatják a nyavalyások.³

Papucsában kicsoszogott a patikába s ott a márványasztalon meggyújtotta az olajlámpát, melynek belét előbb körülörögte.⁴ Zörögve húzta félre a haránt vasrudat, mely az összehajtható utcai faajtót elzárta.

– Nyisd ki már – kérlelte Vili.

– Á – szólt Bélus – azt hittem valami recept.

Az utca végéről egy alak futott még⁵ a patika felé.

Proféta iszonyú lépésekkel közeledett a házak alatt, föl-fölbukkanva, el-eltűnve. Azt megvárták.

Majd mindhárman a patikába mentek. Vili fél kézzel emelte be kerékpárját.

¹ [K,.] fektetve. [AS2:] fektete. [sh.]

² [PH, AS1:] fordult

³ [AS2:] nyavalyások. [sh.]

⁴ [K, PH, AS1:] körülörögte.

⁵ [K, PH, AS1:] még.

Bélus becsukta az ajtót a vasrúddal. A mérege szekrényhez dőlt:

– No? – ^é<kérdezte> ^v<kérdezte,> egy fejmozdulattal.

A két barát hallgatott.

– Megtörtént?

– Meg – ^é<susogta> ^v<gyökintett> Vili.

– Mikor?

– Most.

– Hisz ez ^é<nagyszerű, ti házások – és ölegette pajtásait.> ^m<nagyszerű, ti házások – ölegette pajtásait – házások.> ^v<nagyszerű – és ölegette pajtásait.> Mivel?

– Ezzel ni – szólt Vili s mutatta a kerékpár bikacsökjét, mellyel az országút veszett ebejt szokta elriogatni.

– Meg ezzel – dicsekedett Próféta.

A ^é<gumi-botot suhogtatta és végig is vágott vele> ^v<görcsösbottal végigvágott> a patika márványszalán.

– Szóval elláttátok a baját? – ujjongott Bélus. Nem vitte el szárazon.

– Nem – mondta Vili ^é<komoran> ^v<zordul> – mi ráhúztuk a vizeslepedőt.

– Hazament már?

– Mit tudom én – ^é<kérkedett> ^v<szólt> Próféta. Ott ^é<hever> ^v<maradt> a földön.

– Hát meghalt?

– Dehogy – dadogta Vili. Te marha. Kutya baja. Én ^é<láttam> ^v<láttam,> amint ^é<fölkászolódt és «a kalpája» elindult. [úb] – Tőlem [... ..] – tette hozzá Próféta.> ^v<fölkászolódt.>

Nevettek, de azért mindhárman elfehéredtek, a halál gondolatára.

– Kerüljetek beljebb, urak – ^é<szólt> ^v<mondta> Béla, ki az olajlámpát fölemelve vendégeit befelé tessékelte, a gyakornokszobába, melyet a patikától üvegajtó választott el.

Ezt is bezárta, kulccsal.

Bélus becsukta az ajtót a vasrúddal. A mérge szekrényhez dőlt:

– No? – kérdezte, egy fejmozdulattal.

A két barát hallgatott.

– Megtörtént?

– Meg – gyökintett Vili.

– Mikor?

– Most.

– Hisz ez nagyszerű – és ölelgette pajtásait. – Mivel?⁶

– Ezzel ni – szolt Vili s mutatta a kerékpár bikacsökjét, mellyel az országút veszett ebejit szokta elriogatni.

– Meg ezzel – dicsekedett Próféta.

A görcsös bottal végigvágott a patika márványsztalán.

– Szóval elláttatok a baját? – ujjongott Bélus. – Nem⁷ vitte el szárazon.

– Nem,⁸ – mondta Vili zordul – mi ráhúztuk a vizes lepedőt.

– Hazament már?

– Mit tudom én,⁹ – szolt Próféta. – Ott¹⁰ maradt a földön.

– Hát meghalt?

– Dehogy – dadogta Vili. – Te¹¹ marha. Kutya baja. Én láttam, amint fölkászolódt.

Nevettek, de azért mindhárman elfehéredtek, a halál gondolatára.

– Kerüljetek beljebb, urak – mondta Bélus,¹² ki az olajlámpát fölemelve vendégeit befelé tessékelt, a gyakornokszobába, melyet a patikától üvegajtó választott el.

Ezt is bezárta, kulccsal.

⁶ [K_v.:] pajtásait. Mivel?

⁷ [K_v.:] Bélus. Nem

⁸ [K_v.:] Nem

⁹ [K_v.:] én

¹⁰ [K_v.:] Próféta. Ott

¹¹ [K_v.:] Vili. Te

¹² [K_v.:] Béla,

Biztonságosabban érezték magukat ebben a kis ^e_i<szobában,>
^v_c<azilumban,> melyet a lámpa piszkos-sárga fénnel szórt tele. Hal-
kították szavukat, hogy föl ne ébresszék a mámit, ki fönn aludt.

^e_i<Béla> ^v_i<Bélüs> csak most vette szemügyre a hősöket. ^e_i<Egy-
szerre elröhögte> ^v_c<Elröhögte> magát.

Próféta «szemüvegének» csiptetőjének egyik üvege tudniillik ket-
térepedt s még furcsábbá tette bandzsai szemét. Úgy tetszett, hogy
^e_i<a csiptetője> ^v_c<csiptetője> is bandzsitott.

- Hát ez mi?
- Lepottyant. Közben.
- Ne búsulj, tata. Veszek helyette kettőt.

[h]

Biztonságban¹³ érezték magukat ebben a kis azilumban, melyet a lámpa piszkossárga fényvel szórt tele. Halkították szavukat, hogy föl ne ébresszék a mámit, ki fönn aludt.

Bélus csak most vette szemügyre a hősöket. Elnevette¹⁴ magát.

Próféta csiptetőjének egyik üvege tudniillik kettérepedt s még furcsábbá tette bandzsál szemét. Úgy tetszett, hogy csiptetője is bandzsított.

– Hát ez mi?

– Lepottyant. Közben.

– Ne búsulj, tata. Veszek helyette kettőt.

– Igen. Mert támadott. Ő támadott. Nekünk kellett védekeznünk.

– Hatalatlan – méltatlankodott Bélus és amint szokott, a földre köpött, sercintve. – Pizok fráter.

– Az.¹⁵ Nem engedte magát. Pimaszkodott, a botjával. Én kicsavartam, széttörtem. Szerbusz bot. Vilit mellbe boxolta.

– Nem igaz, – szólt Vili.

– Hát nem igaz. De aztán megkapta. Jól odasóztunk neki, mi? – és Vilire sandított.

– A fejére? – érdeklődött Bélus.

– Oda is. A Vili.

– Nem igaz – mondta Vili.

– Csak a fejét – kacagott a gyógyszerészesség – csak a fejét.

– Én nem ütöttem a fejét – szólt Vili, Próféta felé fordulva – azt te ütötted, pajtás. Én¹⁶ pajtás, csak a hátát ütöttem.

– A hátát is¹⁷ meg a fejét is.

– Nem igaz – tiltakozott Vili, erélyesen.

Bélus közbelépett:

– Közös a dicsőség. Derék fiúk vagytok mind a ketten. Fő, hogy rendben van.

¹³ [K., PH, AS1:] Biztonságosabban

¹⁴ [K,.] Elröhögte

¹⁵ [PH, AS1:] sercintve. Pizokfráter. Közönséges pizokfráter. [úb] – Az.

¹⁶ [PH, AS1:] Én,

¹⁷ [PH, AS1:] is,

Bélus követte példájukat.

^é_í<Nagyon> ^v_c<Olyan> fülledt volt ebben a ^é_í<kis kalitkában, mely azílumul szolgált mindnyájuknak.> ^v_c<kis, zárt szobában, mint a gőzfürdő szárazgőz-kamrájában.>

– Az ember egészen ^é_í<fölfrissül> ^v_c<fölküdü> – szólt Próféta, ki az asztalon lévő gyógyszer-szűrő papirtölcséreket szemlélte, az üvegdugókat, kenőcsöket, melyekben ^é_í<nagy kanalak> ^v_c<kanalak> álltak.

– Egy pillanat alatt elkészültünk – hadarta Próféta.
 – Ti igazán nem kaptatok semmit?
 – No. Úgyszólván semmit. Kalapja le a földre. Ő utána. Jajgatott.
 – Jajgatott is?
 – Mint a malac. Aztán sipirc.
 – És rendőr?
 – Ojjé. Sehol. Benn ivott. A „Zöldfá”-ban. Haha, a Mihaszna
 András.

– Haha – hahotázott Bélus –,¹⁸ fényesen sikerült.
 – Hallgassatok már – szólt Vili –,¹⁹ unom. Beszéljünk másról.
 Mondd, nincs itt egy kis víz?

– Minek?
 – Meg szeretnék mosdani.
 – Csak nem vagy véres?
 – Nem. Piszkos. A kezem. Poros.
 Mutatta a kezét,²⁰ de az nem volt poros.

Mégis megmosta azon a kis gyógytári házimosdón, melyen az
 orvosságos üvegeket szokás öblögetni. Vékonyan szivárgott a réz-
 csapból a vízugár, azzal locsolta arcát, majd hosszasan törölközött,²¹
 a friss törölközővel, melyet Bélus nyújtott át.

Próféta is kedvet kapott a tisztálkodáshoz. Száját a csap alá tartva
 megfordított fejjel ivott, később a vizet szűk és izzadt homlokára,
 mereven fölfelé fésült hajára csurgatta.²²

Bélus követte példájukat.

Olyan fülledt volt ebben a kis, zárt szobában, mint a gőzfürdő
 szárazgőzkamrájában.

– Az ember egészen fölüdül – szólt Próféta, ki az asztalon lévő
 gyógyszeryszűrő papírtölcséreket szemlélte²³ s az üveg dugókat, ke-
 nőcsöket, melyekben kanalak álltak.

¹⁸ [PH, AS1:] Bélus –

¹⁹ [PH, AS1:] Vili –

²⁰ [PH, AS1:] Mutatta kezét,

²¹ [PH, AS1:] törölközött

²² [PH:] csurgatta.

²³ [K,] szemlélte,

Unta magát.

– Adj valamit inni – mondta a gyógyszerészegédnek.

Vili az egyik ^é_í<asztalkáról> ^v_é<polcról> ^é_í<leemelt egy óriási> ^v_é<le-
ölelt egy hasas> üveget.

– Igyuk meg ezt – indítványozta.

– Mi ez? – kérdezte Próféta.

– Pióca – szólt ^é_í<oda félvállról> ^v_é<félvállról> Bélus, ki a szek-
rényből előkotorászott három pálinkáspoharat s az asztalra tette.

Az üveg vizében hosszú, fekete piócák fickándoztak.

– Ittál már piócát? – tréfált Vili Prófétával.

– ^é_í<Ez harap> ^v_é<Harap> – állapította meg Próféta. Én félek tőle.
Az embernek kiszívja a vérét.

– Ha a szívemre tennék ^é_í<egyét – kérdezősködött Vili a gyógy-
szerészegédttől – meghalnék?> ^v_é<egyét? – szólt Vili a gyógyszerész-
segédhez.>

– Semmi bajod se lenne. Odatehetsz tizet is. Orvosok rendelik.
Gutaütés ellen.

^é_í<Egy> ^v_é<Bélus egy> zöld, vizespalackot ^é_í<emelt magasra, abból
megtöltötte> ^m_í<tartott magasra, abból megtöltötte> ^v_é<tartott kezé-
ben. Megtöltötte> a pálinkáspoharakat, csordultig, valami fehér
folyadékkal.

Próféta, a nagyívó, élt a gyanuperrel:

– Csak nem víz?

– Ez valami – mondta ^é_í<Béla.> ^v_é<Bélüs.> Kóstoljátok meg, urak.
Hazai. Egészségtekre, urak.

Koccintottak.

– Barack – szólt Próféta, szakértően.

– Barack – ismételte ^é_í<Béla.> ^v_é<Bélüs.> Az. Barack. Kisüstön
főtt. Jó?

– Erős.

– ^é_í<Hű> ^v_é<«Ez» Azt a> – sziszegett Vili ^é_í<ki sohasem ivott, tor-
kát köszörülte> ^m_í<ki sohasem ivott, és torkát köszörülte> ^v_é<torkát
köszörülve> – mint a méreg.

^é_í<Béla töltött:> ^v_é<Bélüs öntött:>

Unta magát.

– Adj valamit inni,²⁴ – mondta a gyógyszerészsegédnek.

Vili az egyik polcra lelélt egy hasas üveget.

– Igyuk meg ezt – indítványozta.

– Mi ez? – kérdezte Próféta.

– Pióca – szólt félvállról Bélus, ki a szekrényből előkotorászott három pálinkáspoharat s az asztalra tette.

Az üveg vizében hosszú, fekete piócák fickándoztak.

– Ittál már piócát? – tréfált Vili Prófétával.

– Harap – állapította meg Próféta. – Én²⁵ félek tőle. Az embernek kiszívja a vérét.

– Ha a szívemre tennék egyet? – szólt Vili a gyógyszerészsegédhez.

– Semmi bajod se lenne. Odatehetsz tizet is. Orvosok rendelik.

Gutaütés ellen.

Bélus egy zöld²⁶ vizespalackot tartott kezében. Megtöltötte a pálinkáspoharakat, csordultig, valami fehér folyadékkal.

Próféta, a nagyívó, élt a gyanúpörrel:²⁷

– Csak nem víz?

– Ez valami – mondta Bélus. – Kóstoljátok²⁸ meg, urak. Hazai.

Egészségekre,²⁹ urak.

Koccintottak.

– Barack – szólt Próféta, szakértően.

– Barack – ismételte Bélus. – Az.³⁰ Barack. Kisüstön főtt. Jó?³¹

– Erős.

– Azt a...³² – sziszegett Vili torkát köszörülve – mint a méreg.

Bélus öntött:

²⁴ [K,] inni

²⁵ [K,] Próféta. Én

²⁶ [K, PH, AS1, AS2:] zöld, [föltehetőleg öröklődő tollhiba, ezért javítottuk]

²⁷ [K,] gyanuperrel:

²⁸ [K,] Bélus. Kóstoljátok

²⁹ [K, PH, AS1:] Egészségekre,

³⁰ [K,] Bélus. Az.

³¹ [AS2:] Jó. [sh.]

³² [K, PH, AS1:] a

– Ebből ma beköpünk néhány kupicával.
– Az apját meg az anyját – szitkozódott Vili. Könnyezek.
– Akkor még eggyel, fiam. Három a magyar. Isten éltesen beneteket.

– Ezt a poharat – elméskedett Próféta – az öreg egészségére. A Kobak egészségére.

– Azt már nem – pattant föl Bélus. Akkor inkább kiöntöm ide a moslékba. A ^é_í<Kobak> ^v_é<Butykos> csak dögöljön meg szépen.

– Hát akkor éljen a sinus alfa meg a cosinus alfa.

– Éljen.

– Meg ^é_í<a hullámok interferenciája,> ^v_é<az x mínusz y,> vagy mi a fene.

– Éljen, éljen.

– Meg – tette hozzá Vili, búsan – a rezgő mozgás.

– Éljen, éljen, éljen.

Vedeltek, mint a gődények, gyorsan, habzsolva az italt. A szesz páráiban összelepedtek, s becsülettel végzett munkájuk eredményét élvezve elővették a részleteket, maguk elé teregették a verés minden «*apró-cseprő*» jelentéktelennek tetsző, de izgalmas mozzanatát. Milyen ^é_í<unalmas és hosszú> ^v_é<hosszú> volt a várás. Már azt hitték, hogy ki sem jön s hiába ácsorogtak ott, mint annyiszor. Végül mégis csak ^é_í<kikocogott> ^v_é<lekocogott> az öreg.

– ^é_í<Pokoli> ^v_é<Óriási> volt barátom – ^é_í<szólt> ^v_é<hazudott> Próféta – a hamis foga is kiesett.

– Ne mondd – csodálkozott Bélus.

– De igen. Láttam a földön valami fehéret. Csak az lehetett. A hamisfoga.

– Amivel megharapta a diákokat – dörmögött Bélus.

Bélus ^é_í<pohárköszöntőt mondott:> ^v_é<fölkelt:>

– Ebből ma beköpünk néhány³³ kupicával.
 – Az apját meg az anyját – szitkozódott Vili. – Könnyezek.³⁴
 – Akkor még eggyel, fiam. Három a magyar. Isten éltesen beneteket.

– Ezt a poharat – elméskedett Próféta – az öreg egészségére. A Kobak egészségére.

– Azt már nem – pattant föl Bélus. – Akkor³⁵ inkább kiöntöm ide a moslékba. A Butykos csak dögöljön meg szépen.

– Hát akkor éljen a sinus alfa meg a cosinus alfa.³⁶

– Éljen.

– Meg az x mínusz y, vagy mi a fene.

– Éljen, éljen.

– Meg – tette hozzá Vili, búsan – a rezgőmozgás.

– Éljen, éljen, éljen.

Vedeltek, mint a gödények, gyorsan, habzsolva az italt. A szesz páráiban összelepedtek, s becsülettel végzett munkájuk eredményét élvezve elővették a részleteket, maguk elé teregették a verés minden jelentéktelennek tetsző, de izgalmas mozzanatát. Milyen hosszú volt a várás. Már azt hitték, hogy ki se³⁷ jön s hiába ácsorogtak ott, mint annyiszor. Végül mégiscsak lekocogott az öreg.

– Óriási volt,³⁸ barátom – hazudozott³⁹ Próféta –,⁴⁰ a hamis foga is kiesett.

– Ne mondd – csodálkozott Bélus.

– De igen. Láttam a földön valami fehéret. Csak az lehetett. A hamis foga.

– Amivel megharapta a diákokat – dörmögött Bélus.

Bélus fölkel:

³³ [K,:] néhány

³⁴ [K,:] Vili. Könnyezek.

³⁵ [K,:] Bélus. Akkor

³⁶ [PH, AS1:] alfa [!]

³⁷ [K, PH, AS1:] sem

³⁸ [K, PH, AS1:] volt

³⁹ [K, PH, AS1:] hazudott

⁴⁰ [K, PH, AS1:] Próféta –

– Én csak annyit mondok, fiúk, «*hogy*» – szólt egész hangosan – hogy a tanarak mind szamarak.

Ezen ^é_i<az élcen,> ^v_c<a szójátékon,> melyet már ^é_i<sokszor hallottak,> ^v_c<többször élveztek,> úgy kacagtak, hogy az átlátszó pálinka kifröccsent fogaik közül, mint a ^é_i<szódavizes palack> ^v_c<szódáspalack> vizoszlopa, ha fogantyúját hirtelen megnyomják. Fi, fi. Egy-más arcába prüszkölték a pálinkát.

– ^é_i<Nem sajnálsz egy kicsit? – ingerkedett Bélus Prófétával.> ^v_c<Te – ingerkedett Bélus Prófétával. – nem sajnálsz egy kicsit?>

Próféta dühbe gurult.

– Sajnálja a Kozarek.

– De mégis.

– Ezt a gyilkost? – és kezében ^é_i<egy pálinkáspohárral pohárköszöntőt mondott.> ^v_c<a kupicával beszélt.> Mert az. Gyilkos. Az „Ostor” is kiírta róla. Minden harmadik évben főbe lövi magát miatta egy diák.

– Az emberiség szégyene – jelentette ki Bélus.

– Közönséges, gyilkos gonosztevő, kit fegyházba kellene csukni. Azt hallottam, hogy fiatalkorában sikkasztott is. Örülhet, hogy így szabadul a büntetéstől. ^é_i<Disznó.> ^v_c<Hóhér.>

Próféta ebben a percben rettenetes volt. Szintelen fa-arca lángba borult, verekedni akart, még tovább. Úgy kellett lefogni. ^é_i<[úb] – Hozok nektek valamit – mondta Bélüs, ki utazókosarából «az» «egy»> ^v_c<[úb]

Miután vagy egy óráig ittak, Bélus így szólt: [úb]

– Hozok nektek valamit. [b]

Utazókosarából> kiemelt egy vörös zsebkendőbe bugyolált holmit. ^é_i<«Nesztek.» Ez is hazai.> ^v_c<[b]

– Én csak annyit mondok, fiúk, – szólt egész hangosan,⁴¹ – hogy a tanarak⁴² mind szamarak.

Ezen a szójátékon, melyet már többször élveztek, úgy kacagtak, hogy az átlátszó pálinka kifröccsent fogaik közül, mint a szódáspalack vízoszlopa, ha fogantyúját hirtelen megnyomják. Fi, fi. Egymás arcába prüszkölték a pálinkát.

– Te,⁴³ – ingerkedett Bélus Prófétával,⁴⁴ – nem sajnálsz egy kicsit?

Próféta dühbe gurult.

– Sajnálja a Kozarek.

– De mégis...⁴⁵

– Ezt a gyilkost? – és kezében a kupicával beszélt. – Mert⁴⁶ az. Gyilkos. Az „Ostor” is kiírta róla. Minden harmadik évben főbe lövi magát miatta egy diák.

– Az emberiség szégyene – jelentette ki Bélus.

– Közönséges⁴⁷ gyilkos gonosztevő, fegyházba⁴⁸ kellene csukni. Azt hallom,⁴⁹ hogy fiatal korában sikkasztott is. Örülhet, hogy így szabadul a büntetéstől. Hóhér.

Próféta ebben a percben rettenetes volt. Színtelen faarca lángba borult, verekedni akart⁵⁰ még tovább. Úgy kellett lefogni.

Miután vagy egy óráig ittak, Bélus így szólt:

– Hozok nektek valamit.

Utazókosarából kiemelt egy vörös zsebkendőbe bugyulált⁵¹ holmit.

⁴¹ [K,.] hangosan

⁴² [AS2:] tanárok [sh., elvértve a rímben rejlő szójátékot]

⁴³ [K, PH, AS1:] Te

⁴⁴ [K,.] Prófétával.

⁴⁵ [K, PH, AS1:] mégis.

⁴⁶ [K,.] beszélt. Mert

⁴⁷ [K,.] Közönséges,

⁴⁸ [K, PH, AS1:] gonosztevő, kit fegyházba

⁴⁹ [K, PH, AS1:] hallottam,

⁵⁰ [K,.] akart,

⁵¹ [PH, AS1:] bogylált

– Ez is hazai – mondta.> Nesztek. [°]_i<[úb] – *Mi ez?* [úb] – *Disznóság.* [úb] *Véreshurka*> ^v_°<[úb]

Véreshurka> volt.

Megéheztek. Nekiestek lapos bicskáikkal, melyekkel egyébként körmüket tisztogatták, [°]_i<*fát faricsgáltak, szeletelték*> ^v_°<*szeletelték*> a kövér zsiros húst. Fekete rozskenyeret ropogtattak hozzá.

– [°]_i<*Jó?*> ^v_°<*Milyen?*>

– Isteni.

– Micsoda szaga van, te.

Csámcsogtak, inni kellett rá. Bélus egymásután lehellte föl a cigarettákat. Vili is cigarettázott. Alig lehetett látni a [°]_i<*szellőzetlen, forró szobában.*> ^v_°<*forró odúban.*>

Bélus [°]_i<*rágyújtott kedves diáknótájára.*> ^v_°<*kedves nótáját énekelte.*> melyet a többiek utána dűnnyögtek:

„Minden diák tartson három szeretőt,

Vagy ha nem is hármat, legalább kettőt.

Tanáré az asszony,

Diáké kisasszony.

Hát a pedellus?

Annak ide semmi köze, neki tehát – kuss!”

Vili már nem nyúlt poharához. Ő, [°]_i<*aki*> ^v_°<*ki*> legkevesebbet ivott közülük, hamar betelt, mert soha életében nem élt szesszel, nem cigarettázott. Elnehezülve, de nem részegen ült egy széken, lovagolvást, az üvegajtó felé fordulva, mely a sötét patikára nyílt.

Amikor ezt a dal«o»t Bélus és Próféta, újra kezdte, Vili [°]_i<*egyszerre fölugrott.*> ^m_°<*egyszerre fölriadt.*> ^v_°<*fölemelte fejét:*>

– Csitt – mondta – csitt – és [°]_i<*mutató újját*> [°]_i<*mutatóújját*> szája elé [°]_i<*tette*> ^v_°<*tette.*> jelentősen.

Az ének hirtelen elhalt.

– Ez is hazai – mondta. – Nesztek.⁵²

Véres hurka volt.

Megéheztek. Nekiestek lapos bicskáikkal, melyekkel egyébként körmüket tisztogatták, szeletelték a kövér,⁵³ zsíros húst. Fekete rozsenyeret ropogtattak hozzá.

– Milyen?

– Isteni.

– Micsoda szaga van, te.

Csámcsogtak, inni kellett rá. Bélus egymás után lehelte föl a cigarettákat. Vili is cigarettázott. Alig lehetett látni a forró odúban.

Bélus kedves nótáját énekelte, melyet a többiek utána dünnyögtek:

*„Minden diák tartson három szeretőt,
Vagy ha nem is hármat, legalább kettőt.
Tanáré az asszony,
Diáké kisasszony.⁵⁴
Hát a pedellus?
Annak ide semmi köze, neki tehát – kuss!”*

Vili már nem nyúlt a poharához.⁵⁵ Ő, ki legkevesebbet ivott közülük, hamar betelt, mert soha életében nem élt szesszel, nem cigarettázott. Elnehezülve, de nem részegen ült egy széken,⁵⁶ lovagolvást, az üvegajtó⁵⁷ felé fordulva, mely a sötét patikára nyílt.

Amikor ezt a dalt Bélus és Próféta⁵⁸ újra kezdte, Vili fölemelte fejét:

– Csitt,⁵⁹ – mondta – csitt – és mutatóujját szája elé tette, jelentősen.

Az ének hirtelen elhalt.

⁵² [K,.] mondta. Nesztek.

⁵³ [K,.] kövér

⁵⁴ [PH, AS1:] *kisasszony*,

⁵⁵ [K, PH, AS1:] nyúlt poharához.

⁵⁶ [AS2:] széken, [sh.]

⁵⁷ [K,.] üvegajtó [!]

⁵⁸ [K, PH, AS1, AS2:] Próféta, [főltehetőleg öröklődő tollhiba, ezért javítottuk]

⁵⁹ [K,.] Csitt

– Mi baj?
– Itt járnak.
– Hol?
– A patikában.
– Az lehetetlen – hebegte Bélus – senki sincs ott. Én bezártam.
– De igen. ^é_í<Határozottan> ^v_é<Hallottam> – lihegte Vili. Hallottam. Itt valaki jár.

Hallgatóztak.

Bélus és ^é_í<Próféta, a két részeg> ^v_é<Próféta> majdnem kijózanodott. Halottfheéren meredtek egymásra.

Vili is ^é_í<elsápadt, de fekete, lesült bőrén ezt alig lehetett látni.> ^v_é<elsápadt. Fekete, lesült bőre megfakult.> A négerek ^é_í<halványodhatnak> ^v_é<halványodnak> el így.

– Bolondság – szólt Próféta.

– Nézzétek meg – indítványozta Bélus«,», ki nem mert moccani «s benyitn».

– ^é_í<Láttam> ^v_é<Hallottam> – dadogta Vili. Az ^é_í<üvegajtón. Rám nézett.> ^v_é<üvegajtón.>

– Kicsoda?

– Nem tudom. ^é_í<Valaki. Rám nézett.> ^v_é<Valaki.>

– De ki? ^é_í<[úb] – És beszélt is. [úb] – Beszélt? [úb] – Azt mondta: „Liszner”. Kétszer. Mély hangon azt mondta: „Liszner, Liszner”. Így – és utánozta.> ^m_é<- kérdezte egyszerre Próféta és Bélus [!] [b] A gyakornokszobában a gyógytári mosdó rosszul elzárt csapja pintyegett. A csöppek nagy időközben lehullottak, azt mondták: pinty, pinty. Bélus elzárta a csapot.> ^v_é<- kérdezte egyszerre «Próféta és» Bélus és Próféta [!][b]

A gyakornokszobában a gyógytári házimosdó «[...]» csapja pintyegett. A csöppek nagy időközben azt mondták: pinty, pinty. Bélus elzárta a csapot.>

– Részeg vagy, tatám – szólt ^é_í<Bélus.> ^m_é<utána a csöndben.> ^v_é<a csöndben.> Tök részeg ^é_í<vagy – de a> ^m_é<vagy. De> ^v_é<vagy. [b]

De a> hideg borzongott át háta gerincén s ^é_í<keze feje> ^v_é<keze-feje> lúdbörös lett, ^é_í<hogy> ^v_é<úgyhogy> a szőrök rajta élükre szöktek.

Próféta magasra emelte az ^é_í<olajlámpát, bevilágított> ^m_é<olajlámpát. Bevilágított> ^v_é<olajlámpát, bevilágított> a patikába.

- Mi baj?
- Itt járnak.
- Hol?
- A patikában.
- Az lehetetlen – hebegte Bélus – senki sincs ott. Én bezártam.
- De igen. Hallottam – lihegte Vili. – Hallottam.⁶⁰ Itt valaki jár. Hallgatóztak.

Bélus és Próféta majdnem kijózanodott. Halottfehéren meredtek egymásra.

Vili is elsápadt. Fekete, lesült bőre megfakult. A négerek halványodnak el így.

- Bolondság – szólt Próféta.
- Nézzétek meg – indítványozta Bélus, ki nem mert moccanni.
- Hallottam⁶¹ – dadogta Vili. – Az⁶² üvegajtón.
- Kicsoda?
- Nem tudom. Valaki.
- De ki? – kérdezte egyszerre Bélus és Próféta.⁶³

A gyakornokszobában a gyógytári házimosdó csapja pintyegett. A csöppek nagy időközben azt mondták: pinty, pinty. Bélus elzárta a csapot.

- Részeg vagy, tatám – szólt a csöndben. – Tökrészeg vagy.⁶⁴

De a hideg borzongott át háta gerincén s keze feje lúdbőrös lett, úgyhogy a szőrök rajta élükre szöktek.

Próféta magasra emelte az olajlámpát, bevilágított a patikába.

⁶⁰ [K_v:] Vili. Hallottam.

⁶¹ [PH, AS1:] moccanni. [nincs úb] – Hallottam

⁶² [K_v:] Vili. Az

⁶³ [K_v:] Próféta [!]

⁶⁴ [K_v:] csöndben. Tök részeg vagy. [PH, AS1:] csöndben. Tökrészeg vagy.

Nem volt ott senki. ^é<A fadobozok, az orvosságosüvegek>^m<Fadobozok, patikai palackok> ^v<Fadobozok, orvosságos palackok> békésen álltak őrt a polcokon. ^é<De azért,> ^v<[úb]

Azért> mikor Vili remegő kézzel kinyitotta a gyakornok-szoba ^é<ajtáját,> ^v<üveg-ajtáját,> két társa előre ^é<engedte> ^v<engedte,> a biztonság okáért, csak aztán ment utána, hogy a lámpával világítson.

A lámpa nyugtató fénye elöntötte a patikát. Bélus és Próféta biztatgatta:

– No látod, gyerünk vissza.

Már vissza is akartak térni poharaikhoz, Vili azonban csak állt, a mérekszékény felé sanditva, ^é<bizalmatlanul, lekuporodott,> ^v<bizalmatlanul. Lekuporodott,> fölegyenesedett, keresett valamit. «Az uccai» Most az uccai ajtóra ^é<nézett és suttogott. [úb] – Itt járnak.> ^m<nézett. Suttogott: [úb] – Itt járnak.> ^v<nézett. [úb]

– Itt járnak, – suttogott.> Hallom.

– De kicsoda?

Bélus és Próféta is suttogott, mint bejövet.

– Keresnek – remegett Vili.

– Kít?

– Engem. A rendőrség. A detektívek.

– Miért?

– Följelentett.

– Mi jut eszedbe.

– De igen. Hallod?

– Én nem hallok semmit – mondta Próféta.

– Én se – mondta Bélus.

^é<Csakugyan halottcsöndes> ^v<Csakugyan, csöndes> volt az ucca.

^é<Bélus azonban,> ^v<Bélus,> hogy ne tartsa gyávanának és kockázat nélkül hősködhessék, félrevonta a vasrudat, kinyitotta az ajtót.

Vili elsőnek lépett ki. Utána Próféta. Végül Bélus.

Lélek se járt ott. Mélységes éjszaka pihegett, az égen lobbadoztak a nagy nyári csillagok, szikrázva, rakétázva.

Nem volt ott senki. Fadobozok, orvosságok palackok békésen álltak őrt a polcokon.

De azért⁶⁵ mikor Vili remegő kézzel kinyitotta a gyakornokszoza üvegajtáját, két társa előreengedte őt a⁶⁶ biztonság okáért, csak aztán ment utána, hogy a lámpával világítson.

A lámpa nyugtató fénye elöntötte a patikát. Bélus és Próféta biztatgatta:

– No látod, gyerünk vissza.

Már vissza is akartak térni poharaikhoz, Vili azonban csak állt, a méregszekrény felé sandítva, bizalmatlanul. Lekuporodott, fölgyenesedett, keresett valamit. Most az utcai ajtóra nézett.

– Itt járnak, – suttogott. – Hallom.⁶⁷

– De kicsoda?

Bélus és Próféta is suttogott, mint bejövet.

– Keresnek – remegett Vili.

– Kit?

– Engem. A rendőrség. A detektívek.

– Miért?

– Följelentett.

– Mi jut eszedbe.

– De igen. Hallod?

– Én nem hallok semmit – mondta Próféta.

– Én se – mondta Bélus.

Csakugyan, csöndes volt az utca.

Bélus, hogy ne tartsák⁶⁸ gyávanak és kockázat nélkül hősködhessék, félrevonta a vasrudat, kinyitotta az ajtót.

Vili elsőnek lépett ki. Utána Próféta. Végül Bélus.

Lélek se járt ott. Mélységes éjszaka pihegett, az égen lobbadoztak a nagy,⁶⁹ nyári csillagok, szikrázva, rakétázva.

⁶⁵ [K_v.:] polcokon. [úb] Azért

⁶⁶ [K_v.:] társa előre engedte, a [PH, AS1:] társa előre engedte őt, a

⁶⁷ [K_v.:] suttogott. Hallom.

⁶⁸ [K_v.:] tartsa

⁶⁹ [K_v, PH:] nagy

Amikor visszamentek a gyakornokszobába, Bélus és Próféta pogányul elkacagta magát. Próféta még gúnyolta is Vilit:

– Anyámasszony katonája.

Vili ^é<szomorúan állt egy helyen.> ^v<nem bánta.>

– Rosszul vagy? – ^é<kérdezték.> ^v<faggatták.>

– Fáj a fejem.

– Akarsz «valamit?» antipirint? ^é<Antipirint faenacetinnel?> ^m<Antipirint?> ^v<Antipirint faenacetinnel?> Az nagyon jó. Várj hozok neked valami mást. Multkor én is cefetül berúgtam, «egész egy o» bevettem egy grammal és rögvest kijózanodtam. Addig fekdj le, tégy a fejedre hidegborogatást.

– Majd a Bélus kikúrál – mondta Próféta rekedten – majd a ^é<Bélus.> ^v<Bélüs, a Bélüs.>

Vili levetette kabátját.

A tornaing volt rajta, a kék-fehér csikos tornaing, mely ^é<mutatta barna,> ^m<feltüntette barna,> ^v<csupaszon hagyta> izmos karját. Próféta vízbe mártotta a ^é<piroscsikos törülközőt,> ^v<törülközőt,> átkötötte Vili fejét, úgy hogy a csomó ép homlokára bogoződött. Aztán lefektette a gyógyszerészsegéd ágyára.

Bélus ^é<egy patikai> ^v<patikai> üveggel jött vissza.

– Mi az? – kérdezte Vili riadtan.

– Koffein. Ne félj.

– Nem mérég?

– Dehogy.

– Te mérégkeverő – ^é<fenyegette meg> ^v<fenyegette> Próféta.

– Egész bátran végy belőle egy g [!] ^é<grammot te is.> ^v<grammot.>

Mérésnélkül adott belőle ^é<egy> ^v<a> patikai kanállal, ^é<utána megitatott> ^v<megitatott> vele egy pohár vizet.

– Most maradj nyugodtan.

Vili vízszintesen fekdjt, a mennyezetre ^é<meredve.> ^v<bámulva.>

Amikor visszamentek a gyakornokszobába, Bélus és Próféta pogányul elkacagta magát. Próféta még gúnyolta is Vilit:

– Anyámasszony katonája.

Vili nem bánta.

– Rosszul vagy? – faggatták.

– Fáj a fejem.

– Akarsz antipirint? Antipirint faenacetinnel? Az nagyon jó. Várj,⁷⁰ hozok neked valami mást. Múltkor én is cefetül berúgtam, bevettem egy grammal és rögvest kijózanodtam. Addig feküdj le, tégy a fejedre hideg borogatást.

– Majd a Bélus kikúrál – mondta Próféta rekedten,⁷¹ – majd a Bélus, a Bélus.

Vili levetette kabátját.

A tornaing volt rajta, a kék-fehér csíkos tornaing, mely csupaszon hagyta izmos karját. Próféta vízbe mártotta a törülközőt, átkötötte Vili fejét, úgy,⁷² hogy a csomó épp homlokára bogyódott. Aztán lefektette a gyógyszerészegéd ágyára.

Bélus patikai üveggel jött vissza.

– Mi az? – kérdezte Vili riadtan.

– Koffein. Ne félj.

– Nem mérég?

– Dehogy.

– Te mérégkeverő – fenyegette Próféta.

– Egész bátran végy belőle egy grammot.⁷³

Mérés nélkül adott belőle,⁷⁴ a patikai kanállal,⁷⁵ megitatott vele egy pohár vizet.

– Most maradj nyugodtan.

Vili vízszintesen feküdt, a mennyezetre bámulva.⁷⁶

⁷⁰ [K., PH, AS1:] Várj

⁷¹ [K,.] rekedten

⁷² [K,.] úgy

⁷³ [K,.] egy g [!] grammot.

⁷⁴ [K., PH, AS1:] belőle

⁷⁵ [PH, AS1:] kanállal. [!]

⁷⁶ [PH, AS1:] bámulva [!]

Bélus [°]_i<leült, Prófétával, kicsit iddogálni.> ^v_°<Prófétával kicsit iddogált.>

– Még egy kupicával. Szervusz.

Nem törődtek a beteggel. Bélus [°]_i<egészen elázott. Érthetetlen szófoszlányokat mormogott, bóbiskolt:> ^m_i<egészen elázott. Büffögött, érthetetlen szófoszlányokat mormogott, bóbiskolt:> ^v_°<elázott, büffögött, érthetetlen szavakat mormogott:>

– A Kobak. No ez bekapta a legyet. [°]_i<Ellazsnakolták.> ^v_°<A Butykos. Ellazsnakolták.> A Valeszka, [°]_i<gyerekek.> ^v_°<«A»ajaj, a Valeszka.> Vörös a [°]_i<haja.> ^v_°<haja, gyerekek.> Fehér a bőre. A Valeszka, a Valeszka.

Próféta, ki még nem volt ennyire részeg, [°]_i<egy félóra> ^v_°<félóra> mulva odaszólt Vilihez:

– Jobban vagy?

– [°]_i<Uhu.> ^v_°<Ühü.>

– «Gy» Akkor gyerünk haza.

Vili lábára állt. Megint fél kezével vitte ki kerékpárját. A [°]_i<gumi-botot> ^v_°<görcsösbotot> Prófétára bízta, ki gyalogszerrel sietett el.

Ő pedig a kerékpáron, melynek nem gyújtotta meg lámpáját, mint a szélvész vágatott, [°]_i<az elhagyott, néptelen> ^v_°<a néptelen> uccákon s perc alatt [°]_i<hazaért [fh]> ^v_°<hazaért.>

Bélus Prófétával kicsit iddógált.

– Még egy kupicával. Szervusz.

Nem törődtek a beteggel. Bélus elázott, büffögött, érthetetlen szavakat mormogott:

– A Kobak. No ez bekapta a legyet. A Butykos. Ellazsnakolták. A Valeszka, jaj,⁷⁷ a Valeszka. Vörös a haja, gyerekek. Fehér a bőre. A Valeszka, a Valeszka.

Próféta, ki még nem volt ennyire részeg, fél óra múlva odaszólt Vilihez:

– Jobban vagy?

– Uhu.

– Akkor gyerünk haza.

Vili lábára állt. Megint fél kezével vitte ki kerékpárját. A görcsös botot Prófétára bízta, ki gyalogszerrel sietett el.

Ő pedig kerékpáron,⁷⁸ melynek nem gyújtotta meg lámpáját, mint a szélvész vágatott, a néptelen utcákon s egy perc⁷⁹ alatt hazaért.⁸⁰

⁷⁷ [K,:] ajaj,

⁷⁸ [K,, PH, AS1:] pedig a kerékpáron,

⁷⁹ [K,, PH, AS1:] s perc

⁸⁰ [PH:] hazaért [!]

^é<XIX.> ^v<XX.>

Aki ebben az időben Novák Antal kertjéből figyelő dolgozószobája ablakait, csak ezt látja: a fény folyton kigyullad, elalszik. Minden öt percben váltakozva, vagy világosság, vagy sötétség ömlött el a szobában, ^é<jelélül annak,> ^v<arról tanúskodva,> hogy ott benn egy álmatlan ember vergődik, ki szeretne aludni, de nem bír.

Novák Antal alig negyedórával később érkezett haza, mintahogy tervezte, még pedig saját lábán. Csak feje ^é<fájt> ^v<zúgott> kissé, ^é<tompán, hátul,> ^v<hátul,> nyilván az utolsó ütéstől, de ez nem akadályozta a járásban. Uralkodott magán.

^é<Egyetlen szokását nem hanyagolta el lefekvés előtt. Bezárta> ^v<Bezárta> az ^é<ajtót.> ^v<ajtót, mint máskor.> Az ablak nyitva «vol» maradt.

De az ^é<éjszaka> ^v<a [!] kert> semmi hűsítést sem küldött. Olyan «illatot ár» illatot árasztott, mint egy piperebolt, hol parfümöt, ^é<szagosszappanyt, rizsport> ^v<szagosszappany> árulnak. Kezdődött a kánikula. A nap láza éjfél után sem hült le. Pállott ^é<volt és forró> ^v<és forró volt> az éjszaka, oly kevésbé üdítő, akár az a pohár víz, mely«et» az asztalán ^é<szinte felforrt, meggyöngyösödött.> ^m<felforrt, meggyöngyösödött.> ^v<meggyöngyösödött.>

Ebből ivott egy kortyot. Majd a mosdótáblából kiöntötte a ^é<szennyes szappanyos> ^v<szappanyos> vizet a ^é<csöbörbe, «éjszakára» friss vízzel töltötte meg, mosogatta kezét, arcát.> ^v<vödörbe.> Sokáig motozott.

^é<Jozefin,> ^v<Pepike,> ki a ^é<szomszédos> ^v<szomszéd> szobában fölébredt a zajra, a diványon, «a» párnájára ^é<könyökölt, átszólt> ^v<könyökölt. Átszólt> hozzá.

Zárt ajtón át beszélgettek.

– Te vagy az, Tóni?

XX.

Aki ebben az időben Novák Antal kertjéből figyeli dolgozósobája ablakait, csak ezt látja: a fény folyton kigyullad, elalszik. Minden öt percben váltakozva¹ vagy világosság, vagy sötétség ömlött el a szobában, arról tanúskodva, hogy ott benn egy álmatlan ember vergődik, szeretne² aludni, de nem bír.

Novák Antal alig egy negyedórával³ később érkezett haza, mint ahogy tervezte, mégpedig saját lábán. Csak feje zúgott kissé, hátul, nyilván az utolsó ütéstől, de ez nem akadályozta a járásban. Uralkodott magán.

Bezárta az ajtót, mint máskor. Az ablak nyitva maradt.

De a⁴ kert semmi hűsítést se⁵ küldött. Olyan illatot árasztott, mint egy piperebolt, hol parfümöt, szagos szappant⁶ árulnak. Kezdődött a kánikula. A nap láza éjfél után se⁷ hűlt le. Pállott és forró volt az éjszaka, oly kevésé üdítő, akár az a pohár víz, mely az asztalán meggyöngyösödött.

Ebből ivott egy kortyot. Majd a mosdótálból kiöntötte a szappanos vizet a vödörbe. Sokáig motozott.

Pepike a⁸ szomszéd szobában fölébredt a zajra⁹ a díványon s párnájára¹⁰ könyökölt. Átszólt hozzá.

Zárt ajtón át beszélgettek:¹¹

– Te vagy az, Tóni?

¹ [K., PH, AS1:] váltakozva,

² [K., PH, AS1:] vergődik, ki szeretne

³ [K., PH, AS1:] alig negyedórával

⁴ [K., PH:] De az a [!]

⁵ [K., PH, AS1:] sem

⁶ [K.,:] szagosszappant

⁷ [PH, AS1:] sem

⁸ [K., PH, AS1:] Pepike, ki a

⁹ [K.,:] zajra,

¹⁰ [K., PH, AS1:] díványon, párnájára

¹¹ [K., PH, AS1:] beszélgettek.

– Én – [°]_i<szólt> ^v_i<mondta> Novák tompa hangon, mert azóta először szólalt meg.

És megborzongott ettől az ismert, [°]_i<sokszor használt> ^v_c<rövid> szótól: én.

– Nem is vacsorázol?

– Nem.

– A verandára odakészítettem a vacsorádat. Hideg marhanyelv. Olyan jó. Mért nem eszel?

– [°]_i<Délután ettem valamit.> ^v_c<Nem vagyok éhes.>

– Egyél, Tóni. Olyan finom az a marhanyelv. Kár érte.

A lány nem merte tovább unszolni, igénytelensége tudatában [°]_i<elhallgatott, de nem tudott többé elaludni.> ^v_c<elhallgatott.> Figyelte a neszeket, melyek az ajtón kiszűrődtek. Csobogás, vizlocogás hallatszott, folytonos törülközés.

Novák a szekrény tetején kereste a [°]_i<ruhakefét,> ^v_i<kefét,> hogy ruháját megtisztogassa. Kefélt, kefélt. Újra a mosdóhoz lépett, kivette két elülső műfogát, a kaucsukinnyel s azt mint minden este, betette egy [°]_i<kis kék pohárba.> ^v_i<kék pohárkába.> A vízben szomorúan ázott a foga.

Le kellett volna már feküdnie. Ő azonban tovább sertepertélt. [°]_i<Jozefin,> ^v_c<[b]

Pepike,> minthogy unokaöccse egyébkor pár perc alatt ágyba tért, a szokatlan, izgatott jövés-menésből megértette, hogy itt valami rendkívüli történt s bár nem tudta, hogy micsoda, szive [°]_i<elfacsarodott s az> ^v_c<összeszorult s> ösztönével közvetlenül [°]_i<megsejtette> ^v_c<megsejditette> a rettenetes valóságot.

A tanár leroskadt egy székre. [°]_i<[úb] Ezt érezte: [úb] Az élet feneketlen aljasság és piszok. [úb] Az> [°]_i<[úb] Ezt érezte: [úb] Az élet feneketlen aljasság és piszok. [úb] Ugyanaz az> ^v_c<Ugyanaz az> undor fogta el az emberi elvetemültségen, mint azon a délután, mikor itt kibontotta a faládikát, melyet ajándéku kapott, «s» ugyanaz az émelység fojtogatta. Micsoda háládatlanság és gonoszság. Most ehhez hozzájárult a harag, a kétségbeesés, mely minden [°]_i<megértés és> ^v_c<megértés,> bocsánat nélkül gyors és példás megtorlást követelt a rajta esett igazságtalanságért. Keze ökölbe szorult.

– Én – mondta Novák tompa hangon, mert azóta először szólalt meg.

És megborzongott ettől az ismert, rövid szótól: én.

– Nem is vacsorázol?

– Nem.

– A verandára odakészítettem a vacsorádat. Hideg marhanyelv. Olyan jó. Mért nem eszel?

– Nem vagyok éhes.

– Egyél, Tóni. Olyan finom az a marhanyelv. Kár érte.

A leány¹² nem merte tovább unszolni, igénytelensége tudatában elhallgatott. Figyelte a neszeket, melyek az ajtón kiszűrődtek. Csobogás, vízlocogás hallatszott, folytonos törülközés.

Novák a szekrény tetején kereste a kefét, hogy ruháját megtisztogassa. Kefélt, kefélt. Újra a mosdóhoz lépett, kivette két elülső műfogát, a kaucsukínnyel s azt,¹³ mint minden este, betette egy kék pohárkába. A vízben szomorúan ázott a foga.

Le kellett volna már feküdnie. Ő azonban tovább sertepetélt.¹⁴

Pepike, minthogy unokaöccse egyébkor pár perc alatt ágyba tért, a szokatlan, izgatott jövés-menésből megértette, hogy itt valami rendkívüli történt s bár nem tudta, hogy micsoda, szíve összeszorult és¹⁵ ösztönével közvetlenül megsejdtette a rettenetes valóságot.

A tanár leroskadt egy székre. Ugyanaz az undor fogta el az emberi elvetemültségen, mint akkor délután,¹⁶ mikor itt kibontotta a faládkát, melyet ajándéku kapott, ugyanaz az émelygés fojtogatta. Micsoda háládatlanság és gonoszság. Most ehhez hozzájárult a harag, a kétségbeesés, mely minden megértés, bocsánat nélküli gyors és példás megtorlást követelt a rajta esett igazságtalanságért. Keze ökölbe szorult.

¹² [K., PH, AS1:] lány

¹³ [K., PH, AS1:] azt

¹⁴ [AS2:] sertepetélt. [sh.]

¹⁵ [K., PH, AS1:] s

¹⁶ [K., PH, AS1:] mint azon a délután,

– Milyen hirtelenül jött az egész. Szinte valószínűtlen. Isten ve-
rése után ez, a [°]<másik,> ^v<másik.> Hilda elment és most itt állok
a szobában. Hol az összefüggés, a kapcsolatot? Ilyen az élet? Nem, ez
nem is élet, csak a regények ilyenek, mikor az író egymásra torla-
szolja az eseményeket s nem [°]<magyarázza meg kellően, nem indo-
kolja meg.> ^v<indokolja meg kellően.>

Ökle kinyílt és tenyérré változott.

Egyelőre próbált [°]<levetkőzni.> ^v<vetkőzni.> Lehántotta kabátja
jobb szárát, de amint a balt vetni készült, oly «sajgó» fájdalmat ér-
zett, hogy fölszisszent. A kabátot visszahúzta. Inkább cipőjét rúgta
le. Harisnyában botorkált, hogy az alvót ne zavarja.

Egyszerre fájt mindene, mint a lázas betegnek. Eddig semmije
se fájt.

A [°]<fájdalom> ^v<sajgás> a háta bal felső részén, különösen a lapoc-
ka és tarkó táján percről-percre erősödött«,», határozottabb jelleget
öltött. Bizsergett, égetett a seb, a bőr feszült, mintha két oldalról
tépnek s egyenesen szét akarnák repeszteni. «A» Ez a gyötremem
arra birta, hogy legyőzze a vetkőzéssel járó fájdalmat«,». Kabátját
óvatosan lelökte, a földre, ingé«t»ből [°]<kibújt, meztelen> ^v<kibújt.
Meztelen> törzssel állt a tükör előtt.

De a sebet nem láthatta, csak a [°]<szélét egy kis,> ^v<szélét, egy>
pirosas sávot a hátán, meg egy rózsaszín horzsolást a bal karján,
mely a felhámtól megfosztva [°]<kissé vérzett.> ^m<vérzett.> ^v<kissé
vérzett.> Ezt kiszivta szájával, mint a kigyómarást. Hátára [°]<egy
vízbe> ^v<vízbe> mártott törülközőt borított. [°]<[úb] Fölkelt, leült,
fölkelt, leült. Lassanként> ^m<Fölkelt, leült, újra fölkelt, leült. Las-
sanként> ^v<[úb]

Lassanként> levetkőzött. [°]<Ágyba feküdt,> ^v<Ágyában ült,> anél-
kül, hogy eloltaná a villanyt.

«[...], hogy» Itt a sérült emberek makacsságával mozgatta azt, ami
legjobban fájt, a bal karját, mindaddig, míg meg nem győződött,
hogy [°]<jobb> ^v<helyesebb> nem mozgathatja. A párnához [°]<sem>
^v<nem> dőlhetett, mert akkor minden parázssá vált. [°]<Mégis sike-
rült> ^m<Sikerült> ^v<[b]

– Milyen hirtelenül jött az egész. Szinte valószínűtlen. Isten verése után ez, a másik. Hilda elment és most itt állok a szobában. Hol az összefüggés, a kapcsolat? Ilyen az élet? Nem, ez nem is élet, csak a regények ilyenek, mikor az író egymásra torlaszolja az eseményeket s nem indokolja meg kellően.

Ökle kinyílt és tenyérré változott.

Egyelőre próbált vetkőzni. Lerántotta kabátja jobb szarát, de amint a balt vetni készült, oly fájdalmat érzett, hogy fölszisszent. A kabátot visszahúzta. Inkább cipőjét rúgta le. Harisnyában botorkált, hogy az alvót ne zavarja.

Egyszerre fájt mindene, mint a lázas betegnek. Eddig semmije se fájt.

A sajtás a háta bal felső részén, különösen a lapocka és tarkó táján percről-percre erősödött, határozottabb jelleget öltött. Bizsergett, égetett a seb, a bőr feszült, mintha két oldalról tépnék s egyenesen szét akarnák repeszteni. Ez a gyötrelem arra bírta, hogy legyőzze a vetkőzéssel járó fájdalmat. Kabátját óvatosan lelökte¹⁷ a földre, ingéből kibújt, meztelen¹⁸ törzssel állt a tükör előtt.

De a sebet nem láthatta, csak a szélét, egy pirosas sávot a hátán, meg egy rózsaszín horzsolást a bal karján, mely a fölhámtól¹⁹ megfosztva kissé vérzett. Ezt kiszívta szájával, mint a kígyómarást. Hátára vízbe mártott törülközőt borított.

Lassanként levetkőzött. Ágyában ült, anélkül, hogy eloltaná a villanyt.

Itt a sérült emberek makacsságával mozgatta azt, ami legjobban fájt, a bal karját, mindaddig, míg meg nem győződött, hogy helyesebb nem mozgatnia. A párnához nem dőlhetett, mert akkor minden parázssá vált.

¹⁷ [K., PH, AS1:] lelökte,

¹⁸ [K, :] kibújt. Meztelen [AS2:] kibújt, Meztelen [sh.]

¹⁹ [K., PH, AS1:] felhámtól

Sikerült> találnia egy helyzetet, mely «am» viszonylag kényelmesnek volt mondható: bal karját maga felé hajlította, negyvenöt foknyi szögben s jobb karjára támaszkodott, [◌]_◌<folyton ügyelve> [◌]_◌<ügyelve> arra, hogy ne érintkezzék az ágyneművel, [◌]_◌<folyton üljön,> ^m_◌<üljön,> [◌]_◌<folyton üljön,> a párnától lehetőleg távol. Eloltotta a lámpát. A sötétség kissé hűtötte. Így elmélkedett:

– Hát igen. Jelenteni fogom az igazgatónak, mindgyárt holnap reggel, mert ezzel tartozom [◌]_◌<magamnak s a tanítványoknak.> [◌]_◌<magamnak.> Az majd jegyzőkönyvet vesz, fölterjeszt«v»i a főigazgatónak, esetleg a minisztériumnak, a magas minisztériumnak, mely elrendeli a vizsgálatot. De a fegyelmi szabályok bármily szigorúak is, vajmi keveset érnek, mikor egy tanulóifjú [◌]_◌<elhagyja> [◌]_◌<megvállik> a tanintézettől. Itt másról van szó. A rendőrséggel kellene összeköttetésbe lépni, egy orvossal, egy ügyvéddel, s a büntetőtvénycönyv paragrafusainak érvényt szerezni. Kétséges azonban, hogy el lehet-e csipni a tetteseket? [◌]_◌<Ott> [◌]_◌<Eh, eső után köpönyeg. Ott> künn a fegyelmi szabályok mások, keményebbek, kegyetlenebbek.

A borogatás, mely eleinte enyhítette szenvedését, átmelegedett, tüzelt a hátán. Lelocsantotta a padlóra. Fölkelt az ágyból, meggyújtotta a villanyt. Amint a fény cikázata végigreszketett a szobán, úgy tetszett, hogy így [◌]_◌<mégis csak jobb.> [◌]_◌<jobb.> Legalább látott. [◌]_◌<A régi, meghitt bútorok emlékeztették [?] [...] megnyugtatták.> ^m_◌<A régi, meghitt bútorok nyugtatták.> [◌]_◌<Régi, meghitt bútorai vettek körül.> Kotorászott a mosdón lévő [◌]_◌<kis tárgyak> [◌]_◌<tárgyak> között«,» és ott meglelt egy rizsporos dobozt, melyet Hilda hagyott itt. A rizssporral megszórta [◌]_◌<hátát, lapockáját.> [◌]_◌<lapockáját.> Viszsaült az ágyba. [◌]_◌<[...] belső> [◌]_◌<Belső> forróságot [◌]_◌<érezett. Szemgolyói «fájt»> ^m_◌<érezett halántéka lüktetett. Szemgolyói> [◌]_◌<érezett, halántéka lüktetett, szemgolyói> megfájdultak«, a lázme». Hóna alá dugta a «hő»lázmérőt. Közben pedig komoran [◌]_◌<hüvelyezett «me»

Mégis sikerült²⁰ találnia egy helyzetet, mely viszonylag kényelmesnek volt mondható: bal karját maga felé hajlította²¹ negyvenöt foknyi szögben s jobb karjára támaszkodott, ügyelve arra, hogy ne érintkezzék az ágyneművel, hogy folyton²² üljön, a párnától lehetőleg távol. Eloltotta a lámpát. A sötétség kissé hűtötte.

Így²³ elmélkedett:

– Hát igen. Jelenteni fogom az igazgatónak, mindjárt holnap reggel, mert ezzel tartozom magamnak. Az majd jegyzőkönyvet vesz, fölterjeszti a főigazgatónak, esetleg a minisztériumnak, a magas minisztériumnak, mely elrendeli a vizsgálatot. De a fegyelmi szabályok,²⁴ bármily szigorúak is, vajmi keveset érnek, mikor egy tanulóifjú megválnak a tanintézettől. Itt másról van szó. A rendőrséggel kellene összeköttetésbe lépni, egy orvossal, egy ügyvéddel²⁵ s a büntető törvénykönyv paragrafusainak²⁶ érvényt szerezni. Kétséges azonban, hogy el lehet-e csípni a tetteseket? Eh, eső után köpönyeg. Ott künn a fegyelmi szabályok mások, keményebbek, kegyetlenebbek.

A borogatás, mely eleinte enyhítette szenvedését, átmelegedett, tüzelt a hátán. Ledobta²⁷ a padlóra. Fölkelt az ágyból, meggyújtotta a villanyt. Amint a fény cikázata végigreszketett a szobán, úgy tetszett, hogy így jobb. Legalább látott. Régi, meghitt bútorai vették körül. Kotorászott a mosdón lévő tárgyak között és meglelt²⁸ egy rizsporos dobozt, melyet Hilda hagyott itt. A rizsporral megszórta lapockáját. Visszaült az ágyba. Belső forróságot érzett, halántéka lüktetett, szemgolyói megfájdultak. Hóna alá dugta a lázmérőt.

²⁰ [K,.] vált. [úb] Sikerült

²¹ [K,.] hajlította, [PH, AS1:] hajlította,

²² [K, PH, AS1:] ágyneművel, folyton

²³ [K,.] hűtötte. [nincs úb] Így

²⁴ [K, PH, AS1:] szabályok

²⁵ [K, PH, AS1:] ügyvéddel,

²⁶ [K, PH, AS1:] paragrafusainak

²⁷ [K, PH, AS1:] Lelocsantotta

²⁸ [K,.] és ott meglelt

«egy» *töprengett,*> ^v<töprengett,> kik lehetnek a tettesek, mintha egy egyenletet kellene megoldania, két, vagy három ismeretlennel:

– Ki volt a másik? Az az alacsonyabb, ki azt a fekete sálat viselte s először ütött. A magasabbat azt láttam. De az az ^é<*idegen*> ^v<*idegen,*> érthetetlen, miképp került oda. Nem emlékszem, hogy «*valamikor*» találkoztam volna vele. Valami fénylett az arcán, nem tudom mi, valami rettenetes. Nem is ^é<*egy emberhez*> ^v<*emberhez*> hasonlított.

Amíg így gondolkozott pillája leragadt az álom mézétől, feje előre hanyatlott, elbóbiskolt. A gondolat szálai pedig az álomban ^é<*folytatódtak,*> ^v<tovább szövődtek.> Ismét ott ténfergett az uccán, a „Zöldfa” «*korcsma*» vörös ablakai körül, elhagyta a korcsmát, a ^é<*kerekes*> ^v<*szivattyús*> kút mellé ért, ^é<*látta a vásárosok ponyvás sátrait, bódéit*> ^v<a vásárosok ponyvás sátraihoz, bódéihoz> s akkor feltűntek az alakok. Az alacsonyabb «*görcsös botját*», kit nem ismert, görcsös botját ráemelte. Novák kiabált, mint akkor:

– Gyávák, gyávák.

Fölébredt. Hóna alól kihullt a ^é<*lázmérő, a paplanra, meg*> ^m<*lázmérő, a paplanra. Meg*> ^v<lázmérő. Meg> se nézte.

A szúnyogok a fénytől becsalogatva ellepték a szobát, füle körül zümmögtek, ^é<*döngicséltek, dudáltak,*> ^v<döngicséltek.> Sűrű volt tőlük a levegő. Egy-egy odaszállt az arcára s éles kis tűjét, melyet szájában vitt, ^é<*beledöfte,*> ^v<beledöfte húsába.> Novák ^é<*rágyújtott egy virzsiniára,*> ^m<*rágyújtott, füstölt,*> ^v<füstölt,> hogy elriogassa a ^é<*szúnyogokat és csillapítsa izgalmát. Nem mert már aludni sem, félvén, hogy az álom ismét folytatódik, de nem is tudott. Milyen hazűg a mondás. A tiszta lelkiismeretnek jó álma van.*> ^m<*szúnyogokat és csillapítsa izgalmát. Nem mert már aludni sem, félvén, hogy az álom ismét «megjelenik» «folytatódik» tovább szövődik, de nem is tudott. Milyen hazűg a mondás. A tiszta lelkiismeretnek jó álma van.*> ^v<*szúnyogokat.*>

Tépelődött:

– Vajjon én vagyok-e a hibás? Lehet. Talán nem lett volna szabad azon az utolsó órán annyira elragadtatnom magam. Itt ^é<*kezdődött minden.*> ^v<kezdődött.> ^é<*Emlékezem*> ^v<*Emlékezem,*> azt

Közben pedig komolyan²⁹ töprengett, kik lehetnek a tettesek, mintha egy egyenletet kellene megoldania, több ismeretlennel:³⁰

– Ki volt a másik? Az az alacsonyabb, ki azt a fekete sálat viselte s először ütött. A magasabbat,³¹ azt láttam. De az az idegen, érthetetlen, miképp került oda. Nem emlékszem, hogy találkoztam volna vele. Valami fénylett az arcán, nem tudom mi, valami rettenetes.³² Nem is emberhez hasonlított.

Amíg így gondolkozott,³³ pillája leragadt az álomtól, feje³⁴ előrehanyatlott, elbóbiskolt. A gondolat szálai pedig az álomban tovább szövődtek. Ismét ott ténfergett az utcán, a „Zöldfa” vörös ablakai körül, elhagyta a kocsmát,³⁵ a szivattyús kút mellé ért, a vásárosok ponyvás sátraihoz, bódéihoz s akkor feltűntek az alakok. Az alacsonyabb, kit nem ismert, görcsös botját ráemelte. Novák kiabált, mint akkor:

– Gyávák, gyávák.

Fölbredt. Hóna alól kihullt a lázmérő. Meg se nézte.

A szúnyogok a fénytől becsalogatva ellepték a szobát, füle körül zümmögtek, döngicséltek. Sűrű volt tőlük a levegő. Egy-egy oda szállt az arcára s éles kis tujét, melyet szájában vitt, beledöfte húsaiba. Novák füstölt, hogy elriogassa a szúnyogokat.³⁶

Tépelődött:

– Vajon én vagyok-e a hibás? Lehet. Talán nem lett volna szabad azon az utolsó órán annyira elragadtatnom magam. Itt kezdődött. Emlékezem, azt mondtam,³⁷ bikfic és azt, hogy melák. Két szó, mely mihelyt kiszaladt a számon, csodálkozással töltött el s utálattal, mert

²⁹ [K., PH, AS1:] komoran

³⁰ [K., PH, AS1:] megoldania, két, vagy három ismeretlennel:

³¹ [K., PH, AS1:] magasabbat

³² [AS2:] rettenetes, [sh.]

³³ [K,.] gondolkozott

³⁴ [K., PH, AS1:] az álom mézétől, feje

³⁵ [K,.] korcsmát,

³⁶ [AS2:] szúnyogokat: [sh.]

³⁷ [K,.] mondtam

mondtam bikfic és azt, hogy melák. Két «szó,» szó, mely mihelyt kiszaladt a «számon» számon, csodálkozással töltött «meg» el s utálattal, mert életemben sohasem használtam. Valamikor gyermekkoromban hallottam. Miért is mondtam? Furcsa. Ezért volt az egész. E két buta szó miatt. De tehetek-e róla? Nevelés. ^é<Nem könnyű embereket nevelni. Leibnitz, Leibnitz.> ^m<Nem oly könnyű embereket nevelni. Leibnitz, Leibnitz.> ^é<Nem oly könnyű az, Leibnitz.> ^v<Leibnitz, Leibnitz.> „Bizzátok rám a gyermekek nevelését s megváltoztatom a világot.” Nagyalátó, dőre frázis. Ő ezt hitte, akárcsak azt, hogy ez a világ a legjobb minden képzelhető világok között. Nem neki van igaza, ^é<inkább> ^v<hanem> annak a másíknak, ki valahol azt írta, hogy a paedagógus hamarabb téved, mint a gyermek. „Aki a lámpát viszi elől, ^é<könnyebben> ^v<gyorsabban> megbotlik, mint aki követi.” ^é<Igen, bizonyára> ^v<Igen. Bizonyára> ^é<tévedtem,> ^é<tévedtem> én is.

Egy kis csöndre vágyakozott. De künn ^é<a csönd> ^m<az éj> ^v<a kert> tele volt apró zajokkal, melyek nyugtalanul dobogó egyvelegbe folytak. Láthatatlan bogarak kaparászása hallatszott. Később jöttek a ^é<macskák, háztetőkön> ^v<macskák. Háztetőkön> kergetőztek, hosszan, ^é<halkan, bársonyosan> ^v<bársonyosan> miákkoltak, s ^é<végül a nyávogásuk «egy»> ^m<végül nyávogásuk> ^v<nyávogásuk> oly megható nyöszörgéssé vált, mint a csecsemők sirása. Aztán a kakasok is kukorékoltak, noha még homály borult a földre, ^é<ők férfiasan,> ^v<férfiasan,> kackiásan jelentették a ^é<hajnalt> ^v<közelgő hajnalt> szerelmes tyúkjaiknak. Himek, nőstények keresték ^é<egymást a termékeny magányban.> ^v<egymást. A termékenység sustorgott «a» kohójában.>

Novák ^é<csörömpölő «zajjal» lármaival> ^v<csörömpölve> csukta be az ablakot.

A diványon, a tulsó szobában, megszólalt az előbbi hang, ^é<Jozefin hangja, melynek> ^v<melynek> színén érzett, hogy a beszélő «nem» közben sem aludt, folyton vigyázott arra, ami a szobában történt:

- Tóni.
- Mi az, lelkem?
- Nem alszol?

életemben sohase³⁸ használtam. Valamikor gyermekkoromban hallottam. Miért is mondtam? Furcsa. Ezért volt az egész. E két buta szó miatt. De tehetek-e róla? Nevelés. Leibnitz, Leibnitz. „Bízátok rám a gyermekek nevelését s megváltoztatom a világot.” Nagyralátó, dőre frázis. Ő ezt hitte, akárcsak azt, hogy ez a világ a legjobb minden képzelhető világok között. Nem neki van igaza, hanem annak a másiknak, ki valahol azt írta, hogy a paedagogus³⁹ hamarabb⁴⁰ téved, mint a gyermek. „Aki a lámpát viszi elől, gyorsabban megbotlik, mint aki követi.” Igen. Bizonyára tévedtem én is.

Egy kis csöndre vágyakozott. De künn a kert tele volt apró zajokkal, melyek nyugtalanul dobogó egyvelegbe folytak.⁴¹ Láthatatlan bogarak kaparászása hallatszott. Később jöttek a macskák. Háztetőkön kergetőztek, hosszan, bársonyosan miákoltak⁴² s nyávogásuk végül oly⁴³ megható nyöszörgéssé vált, mint a csecsemők sírása. Aztán a kakasok is kukorékoltak, noha még homály borult a földre, férfiasan, kackiásan jelentették a közelgő hajnalt szerelmes tyúkjaiknak. Hímeik, nőstények keresték egymást. A termékenységű sustorgott a kohójában.⁴⁴

Novák csörömpölve csukta be az ablakot.

A díványon, a túlsó szobában, megszólalt az előbbi hang, melynek színén érzett, hogy a beszélő közben sem aludt, folyton vigyázott arra, ami a szobában történt:

- Tóni.
- Mi az, lelkem?
- Nem alszol?

³⁸ [K., PH, AS1:] sohasem

³⁹ [K., PH:] paedagogus

⁴⁰ [K., PH, AS1:] hamarabb

⁴¹ [PH, AS1, AS2:] fogtak. [K írásképe megtévesztő, emendálva K alapján]

⁴² [K., PH:] miákoltak,

⁴³ [K, :] nyávogásuk oly

⁴⁴ [K., PH, AS1:] sustorgott kohójában.

– Nem.

– Mért nem alszol?

– Meleg van. Meg aztán ^é_i<a szúnyogok. Csipnek.> ^m_i<a szúnyogok. Folyton csipnek.> ^v_é<ezek a «[...]» szúnyogok. Folyton csipnek.>

– Holnap majd lehozom a szúnyoghálót. Már tegnap akartam. De számár eszem, mindig elfelejtem.

– Jó, lelkem, csak aludj.

Novákat most az órák zavarták. A ház minden óráját hallotta, külön-külön és együtt. Versenyt futottak ^é_i<egymással, «feleseltek,» az> ^v_é<az> ingaórák az ütőórákkal, a keltőórák a ^é_i<zsebórákkal s> ^v_é<zsebórákkal,> néha ^é_i<utolérték, néha elhagyták> ^v_é<utolérve, néha elhagyva> egymást. «Félrebeszéltek» Parányi részecskékre szeletelték «az» a nagy időt, melyb«e»öl egyetlen ^é_i<parány époly fájdalmasnak,> ^v_é<részecske époly> elviselhetetlennek tetszett, mint az egész. Félrebeszéltek, az álmatlan éjszaka zavarában, percegtek, «mint» akár a koporsóban őrlő szű. Novák ^é_i<fölállt egy székre és az ingaóráát megállította.> ^v_é<egy székre kapaszkodott, megállította az ingaóráát.>

Az éber hang ^é_i<kérdzősködött:> ^v_é<vallatta:>

– Mit csinálsz, Tóni?

– Igazítom az órát.

^é_i<Lassanként> ^v_é<Már> virradt. Hamuszin derengés nézett be az ablakon. A józan világítás közelebb hozta a külső világhoz, mellyel szemben felelősséggel tartozott s most már csak azzal ^é_i<a gondolat-tal foglalkozott,> ^v_é<foglalkozott,> mi a legközelebbi teendő.

– Hallgatni, hallgatni. Fő, hogy ne tudják meg, titok maradjon, teljes titok. Ha nem beszélnek róla, akkor nem is történt meg. Amiről nem veszünk tudomást, az nincs is. De ha fecsegnek azok a gonosztevők s a város pletykálni kezd? Akkor tagadni, tagadni. Talán megkérem ^é_i<barátjaimat is,> ^v_é<majd barátjaimat,> hogy cáfolják meg a nevelés híreszteléseket. «Az» Ez már kényesebb lesz, nehezebb. Ah, milyen ostoba és gyalázatos az egész.

Az undor borzongatta, jobban, mint a láz.

- Nem.
- Mért nem alszol?
- Meleg van. Meg aztán ezek a szúnyogok. Folyton csípnek.
- Holnap majd lehozom a padlásról a⁴⁵ szúnyoghálót. Már tegnap akartam. De,⁴⁶ számár eszem, mindig elfelejtem.
- Jó, lelkem, csak aludj.

Novákot most az⁴⁷ órák zavarták. A ház minden óráját hallotta, külön-külön és együtt. Versenyt futottak az ingaórák az ütőórákkal, a keltőórák a zsebórákkal, néha utolérve, néha elhagyva egymást. Parányi⁴⁸ részecskékre szeletelték a nagy időt, melyből egyetlen részecske éppoly elviselhetetlennek tetszett, mint az egész. Félrebeszéltek, az álmatlan éjszaka zavarában, percegtek, akár a koporsóban őrlő szű. Novák egy székre kapaszkodott, megállította az ingaórát.

Az éber hang vallatta:

- Mit csinálsz, Tóni?
- Igazítom az órát.

Már virradt. Hamuszín derengés nézett be az ablakon. A józan világitás közelebb hozta a külső világhoz, mellyel szemben felelősséggel tartozott s most már csak azzal foglalkozott, mi a legközelebbi teendő.

– Hallgatni, hallgatni. Fő, hogy ne tudják meg, hogy titok⁴⁹ maradjon, teljes titok. Ha nem beszélnek róla, akkor nem is történt meg. Amiről nem veszünk tudomást, az nincs is. De ha fecsegnek azok a gonosztevők s a város pletykálni kezd? Akkor tagadni, tagadni. Talán megkérem majd barátjaimat, hogy cáfolják a⁵⁰ nevetéses híreszteléseket. Ez már kényesebb lesz, nehezebb. Ah, milyen ostoba és gyalázatos az egész.

Az undor borzongatta, jobban, mint a láz.

⁴⁵ [K,:] lehozom a

⁴⁶ [K, PH:] De

⁴⁷ [AS2:] Novákot az [sh.]

⁴⁸ [PH, AS1:] egymást, parányi

⁴⁹ [K, PH, AS1:] meg, titok

⁵⁰ [K, PH, AS1:] cáfolják meg a

Reggel «félhétkor» hétkor kopogtak ajtaján.

Novák, ki meztelenül ült az ágyban, balkarját kiegyenesítve ^é<igen gyorsan «[...]» magára> ^v<magára> kapta hálóingét. Az ajtót kinyitotta.

^é<Jozefin a> ^v<Pepike> kávéval, kaláccsal lépett be, de elhozta a hideg marhanyelvet is, melyet annyira ^é<dicsért, «hogy jó» hogy olyan jó, olyan finom.> ^v<dicsért.>

Szeme ki volt sirva.

- Te nem aludtál semmit – mondta elcsukló hangon.
- De valamit aludtam.
- Mi bajod van? Téged valami bánt.
- Semmi, lelkem, semmi.
- De látom rajtad. Téged valami bánt.

^é<Jozefin> ^v<Pepike> miután nem kapott választ, ^é<sűta kedves-séggel [?] így> ^v<így> vigasztalta:

– Nézd, Tóni, föl se vedd. Az ember föl se veszi az ilyent. Föl se vedd az egészszet.

És kisietett, ^é<«hogy» mert> ^v<«sután,» sután, mert> már nem bírta volna tovább.

Novák ^é<nem felelt, ment> ^v<ment> az ^é<iskolába,> ^v<iskolába:> órája volt.

Reggel hétkor kopogtak ajtaján.

Novák,⁵¹ ki meztelenül ült az ágyban, bal karját kiegyenesítve magára kapta hálóingét. Az ajtót kinyitotta.

Pepike kávéval, kaláccsal lépett be, de elhozta a hideg marhanyelvet is, melyet annyira dicsért.

Szeme ki volt sírva.

– Te nem aludtál semmit – mondta elcsukló hangon.

– De valamit aludtam.

– Mi bajod van? Téged valami bánt.

– Semmi, lelkem, semmi.

– Hisz⁵² látom rajtad. Téged valami bánt.

Pepike,⁵³ miután nem kapott választ, így vigasztalta:

– Nézd, Tóni, föl se vedd. Az ember föl se veszi az ilyent. Föl se vedd az egészszet.

És kisietett, sután, mert már nem bírta volna tovább.

Novák ment az iskolába: órája volt.

⁵¹ [AS2:] láz. [ú]b Novák, [a mondatnyi bekezdés elmaradása sh.]

⁵² [K_v:] De

⁵³ [K_v, PH, AS1:] Pepike

^é_t<XX.> ^v_c<XXI.>

Vakáció alatt minden évben el szokott utazni, vagy Pöstyénbe, hol kezdődő köszvényét kezelte, vagy külföldi tanulmányútra.

Az idén a történetek után sem tett le arról a szándékáról, hogy Velencébe ^é_t<megy. Jozefinnek> ^v_c<megy s Pepikének> megígérte, hogy magával viszi. Jegyeit, melyeket az olasz vasúttól százalékos kedvezménnyel kapott valami nemzeti ünnepre, készen tartotta államvasúti arcképes «keretében [?]» igazolványában s többször mutogatta ^é_t<Jozefinnek.> ^v_c<Pepikének.> Unokanénje, így tervezte, majd a Hilda nevére kiállított jeggyel fog utazni.

^é_t<Jozefin> ^v_c<Pepike> még sohasem járt az ország határán túl. A néma, de nem kellemetlen együttlétek alatt érdeklődött unokaöccsétől, milyen az a város, hol «*az ucca*» a házak cölöpépítményeken ^é_t<nyugszanak s> ^v_t<nyugszanak,> az uccákon is tenger ^é_t<van és> ^m_t<folyik s> ^m_t<hullámszik s> ^v_c<van s> nagy figyelemmel hallgatta szeretettel teljes előadását. Eddig csak képeken látta Velencét meg egy kancsón, mely az üvegszekrényen van, de elképzelni sem ezek alapján, sem unokaöccse magyarázata után nem tudta.

– Furcsa – csodálkozott ^é_t<Jozefin> ^v_c<Pepike> – és nem lesz vize a szoknyám?

– Nem hát – mosolygott Novák – a gondolasok mindenüvé ^é_t<elvisznek.> ^v_t<elszállitanak.> Majd meglátod.

Ábris igazgató kérdezgette tőle:

– No mikor utazol a taliánok közé?

– Julius közepén.

– Tudtommal te előbb akartál, mingyárt az osztályvizsgák után.

– Igen, de inkább megvárom a tanévzáró ünnepélyt is. Több dolgom akadt itt. Azt előbb el kell intéznem.

XXI.

Vakáció alatt minden évben el szokott utazni, vagy Pöstyénbe, hol kezdődő köszvényét kezelte, vagy külföldi tanulmányútra.

Az idén a történetek után se¹ tett le arról a szándékáról, hogy Velencébe megy. Pepikének² megígérte, hogy magával viszi. Jegyeit, melyeket az olasz vasúttól százalékos kedvezménnyel kapott valami nemzeti ünnepre, készen tartotta államvasúti arcképes igazolványában s többször mutogatta Pepikének. Unokanénje, így tervezte, majd a Hilda nevére kiállított jeggyel fog utazni.

Pepike még sohase³ járt az ország határán túl. A néma, de nem kellemetlen együttlétek alatt érdeklődött unokaöccsétől, milyen az a város, hol a házak cölöpépítményeken nyugszanak, az utcákon is tenger van s nagy figyelemmel hallgatta szeretettel teljes előadását. Eddig csak képeken látta Velencét,⁴ meg egy kancsón, mely az üvegszekrényben⁵ van, de elképzelni sem ezek alapján, sem unokaöccse magyarázata után nem tudta.

– Furcsa – csodálkozott Pepike – és nem lesz vizes a szoknyám?

– Nem hát – mosolygott Novák –,⁶ a gondolatok mindenüvé elszállítanak. Majd meglátod.

Ábris igazgató kérdezgette tőle:

– No,⁷ mikor utazol a taliánok közé?

– Július közepén.

– Tudtommal te előbb akartál, mindjárt az osztályvizsgák után.

– Igen, de inkább megvárom a tanévzáró ünnepélyt is. Több dolgom akadt itt. Azt előbb el kell végeznem.⁸

¹ [K., PH, AS1:] sem

² [K.,:] megy s Pepikének

³ [K., PH, AS1:] sohasem

⁴ [K.,:] Velencét

⁵ [K., PH, AS1:] üvegszekrényen

⁶ [K., PH, AS1:] Novák –

⁷ [K.,:] No

⁸ [K.,:] intéznem.

Novák sokat üldögélt az igazgatói irodában, bal karját «szorosán» maga felé hajlítva, rendszerint az asztalra könyökölve, kezére [°]_i<hajtv> ^v_°<támasztva> fejét. Ha azonban fejét elmozdította, karja megmaradt az előbbi merev helyzetben. Lehetőleg nem mozgott. Minden helyváltozás fájdalommal járt. Nyakát sem forgatta, hanem szemével tekintett az emberek után.

Az igazgatóval [°]_i<hosszabb> ^v_°<többször hosszabb> általános beszélgetést [!] kezdett az intézet fegyelmi állapotáról, csak az alkalmas pillanatot várva, hogy előhozakodjék [°]_i<a saját> ^v_°<saját> ügyével. Ezt [°]_i<azonban mindig> ^m_°<mindig> ^m_°<azonban mindig> ^v_°<mindig> meggondolta. Az igazgató, úgy látta, nem tud semmit. «Céltalan-nak tartotta, hogy magy»

Szerencsére a hír nem terjedt el oly mértékben, mintahogy sejtette. Maguk a hősök, kik megriadtak sikerüktől, babérjukon pihentek, [°]_i<nem igen> ^v_°<nemigen> dicsekedtek vele. Csak «a hőso» az érettek, valamint a felsőbbosztályos növendékek közt mozgott a pletyka, hogy az öreget bizony „jól elagyabugyálták”, ami egyesekben ámulatot, másokban kárörömöt keltett. Hilda szökését is meglepően kevesen [°]_i<tudták a városban> ^v_°<tudták> a tanári kar tagjai közül csak Nyerge Lázár, ki saját érdekében megőrizte a titkot. Flóri néni hallgatott. A kíváncsiak beérték azzal a magyarázattal, hogy Selmecbányán nyaral, Novák Antal testvérbátyjánál.

A seb változatlanul fáj. Különösen a harmadik, negyedik [°]_i<nap volt rettenetes> ^v_°<napon szenvedett>. Ekkor a lapockán érezhető nyomás vad lüktetéssé alakult, «melyet alig birt» a láz magasra szökött. A hetedik napon pedig viszketni kezdett egész «teste, a» törzse», melye». Már a járás is neheze [°]_i<esett a sebfájdalomtól és a láztól> ^v_°<esett>.

Ő [°]_i<azonban ebben> ^v_°<ebben> az időben [°]_i<sokkal többet járt-kelt> ^v_°<többet> jött-ment a városban, mint annak előtte. [°]_i<Mutogatta magát> ^v_°<Feltünt> itt-ott, csak azért is, hogy eloszlassa a gyanút, [°]_i<útját> ^v_°<s útját> szegje a megveretéséről szóló esetleges szóbeszédnek. Ellenőrizte az embereket. Arcokról, taglejtésekről,

Novák sokat üldögélt az igazgatói irodában, bal karját maga felé hajlítva, az⁹ asztalra könyökölve, kezére támasztva fejét. Ha azonban fejét elmozdította, karja megmaradt az előbbi merev helyzetben. Lehetőleg nem mozgott. Minden helyváltozás fájdalommal járt. Nyakát se forgatta, csak szemeivel követte az embereket.

Az¹⁰ igazgatóval többször hosszabb, általános beszélgetést¹¹ kezdett az intézet fegyelmi állapotáról s várta az alkalmas pillanatot, hogy¹² előhozakodjék saját ügyével. Ezt mindig meggondolta. Az igazgató, úgy látta, nem tud semmit.

Szerencsére a hír nem terjedt el oly mértékben, mint ahogy sejtette. Maguk a hősök, kik megriadtak sikerüktől, babérjukon pihentek, nemigen dicsekedtek vele. Csak az érettek, valamint a felsőbb osztályos növendékek közt mozgott a pletyka, hogy az öreget bizony „jól elagyabugyálták”, ami egyesekben ámulatot, másokban kárörömet¹³ keltett. Hilda szökését is meglepően kevesen tudták, a tanári kar tagjai közül csak Nyerge Lázár, ki saját érdekében megőrizte a titkot. Flóri néni hallgatott. A kíváncsiak beérték azzal a magyarázattal, hogy Selmecbányán nyaral, Novák Antal testvérbátyjánál.

A seb változatlanul fájt. Novák különösen¹⁴ a harmadik, negyedik napon szenvedett. Ekkor a lapockán érezhető nyomás vad lüktetés-sé alakult, a láb magasra szökött, a¹⁵ hetedik napon pedig viszketni kezdett egész törzse.¹⁶ Már a járás is nehezebbre esett.

Ő ebben az időben többet jött-ment a városban, mint annak előtte. Feltűnt itt-ott, csak azért is, hogy eloszlassa a gyanút¹⁷ s útját szegje a megveretéséről szóló esetleges szóbeszédnek. Ellenőrizte

⁹ [K,.] hajlítva, rendszerint az [PH, AS1:] hajlítva, rendszerint az

¹⁰ [K, PH, AS1:] Nyakát sem forgatta, hanem szemével tekintett az emberek után. [úb] Az

¹¹ [K,.] beszélgetést [!]

¹² [K, PH, AS1:] állapotáról, csak az alkalmas pillanatot várva, hogy

¹³ [K,.] kárörömöt

¹⁴ [K, PH, AS1:] fájt. Különösen

¹⁵ [K,.] szökött. A

¹⁶ [AS2:] törzs. [sh.]

¹⁷ [K, PH, AS1:] gyanút,

hangsúlyokról következtetett, hogy tudják-e. Tapasztalatokat gyűjtött.

^é_í<Jozefin figyelmeztette is:> ^v_é<Pepike figyelmeztette:>

– Mért jársz mindig egyedül? Kisérttesd el magad Gergellyel. Nem jó egyedül járni.

– Hagyj «–»engem – felelte Novák ^é_í<bosszúsan és elindult.> ^v_é<bosszúsan.>

A tapasztalatok vegyesek voltak. Néha az emberek ép úgy ^é_í<köszöntek neki,> ^v_é<köszöntek,> mint máskor. Néha azonban furcsa dolgok történtek.

Megálltak, hosszasabban nézték, utána tekintettek, ^é_í<miután> ^v_é<miután> pedig eltávozott, hirtelen beszélni ^é_í<kezdték egymással,> ^v_é<kezdték,> mintha az ő történetét közölnék.

Egy volt tanítványa, Bimbó ^é_í<Gábor, ki> ^m_é<János, ki> ^v_é<Gábor,> árvaszéki ülnök a «városon» városnál, megállította. Máskor ezt nem tette. Nem mertte volna.

Gúnyt érzett ki minden szavából. A szájalom, vagy a részvét jogán fölényesen, majdnem szemtelenül ^é_í<érdeklődött:> ^v_é<«m»szólt hozzá:>

– Jónapot, tanár úr. Hogy van? Hogy van?

– Hát csak megvagyok kérem.

^é_í<Tud ez> ^v_é<Tud-ez> mindent? Vagy ^é_í<ő> ^v_é<csak ő> képzelődik?

Rövidre fogta a beszéd fonalát, igyekezett szabadulni tőle.

Alig rázta le nyakáról, jött a másik. Kertész ^é_í<János,> ^m_é<Endre, [?]> ^v_é<János,> a Kertész apja, ^é_í<ki> ^v_é<kinek fia> most érettségizett ^é_í<le, föltartotta.> ^v_é<le.>

– Tanár úr, tanár úr. ^é_í<Beteg volt? Nagyon> ^v_é<De> megsóványodott. Mi baja?

– Semmi kérem.

az embereket. Arcokról, taglejtésekről, hangsúlyokról következtetett, hogy tudják-e.

Pepike¹⁸ figyelmeztette:

– Mért jársz egyedül?¹⁹ Kísértesd magad²⁰ Gergellyel. Nem jó egyedül járni.

– Hagyj engem – felelt Novák bosszúsan.

Néha²¹ az emberek éppúgy köszöntek neki, mint²² máskor. Néha azonban furcsa dolgok történtek.

Megálltak, hosszabban nézték, utána tekintettek, miután pedig eltávozott, hirtelen beszélni kezdtek, mintha az ő történetét tárgyalnák egymás között.

Egy²³ volt tanítványa, Bimbó Gábor, árvaszéki ülnök a városnál, megállította. Máskor ezt nem tette. Nem merte volna.

Gúnyt érzett ki minden szavából. A szájalom, vagy a részvét jogán fölényesen, majdnem²⁴ szemtelenül szólt hozzá:

– Jó napot, tanár úr. Hogy van? Hogy van?

– Hát csak megvagyok,²⁵ kérem.

Tud ez mindent? Vagy csak ő képzelődik? Novák rövide²⁶ fogta a beszéd fonalát, igyekezett szabadulni tőle.

Alig rázta le nyakáról, jött a másik. Kertész János, a Kertész apja, kinek fia most érettségizett le.

– Tanár úr, tanár úr. De megsoványodott. Mi baja?

– Semmi,²⁷ kérem.

¹⁸ [K,.] tudják-e. Tapasztalatokat gyűjtött. [úb] Pepike [PH, AS1:] tudják-e. Tapasztalatokat gyűjtött. [úb] Pepike

¹⁹ [K,, PH, AS1:] jársz mindig egyedül?

²⁰ [K,.] Kísértesd el magad

²¹ [K,, PH, AS1:] bosszúsan. [úb] A tapasztalatok vegyesek voltak. Néha

²² [K,, PH, AS1:] köszöntek, mint

²³ [K,, PH, AS1:] történetét közölnék. [úb] Egy [AS2:] történetét tárgyalnák egymás között.. [sh.] [úb] Egy

²⁴ [AS2:] majnem [sh.]

²⁵ [K,.] megvagyok

²⁶ [K,, PH, AS1:] képzelődik? Rövide

²⁷ [K,.] Semmi

– Meg sem ismertem az első pillanatban. Nagyon rossz színben méltóztatik lenni – mondta Kertész [°]<János,> ^m<Endre,> ^v<János,> ki Novák láztól ködös, mélységes szenvedést tükröző szemébe nézett.

– Lehet – válaszolta – talán elfáradtam a munkától.

– A munka, a munka – bólongott Kertész János – abból ki tetszett venni a részét. De most itt a vakáció. Kisült már a meleg cipő – és nevetett.

Novákot sértette a nevetés, [°]<esküdni mert volna,> ^v<szentül hitte,> hogy ez az ártatlan ember ugratja. «Menekült az uccáról.» Minden megjegyzés [°]<egy célzás> ^v<célzás> volt, minden szófoszlány, melyet «hallott, a» kihallott a körötte sétálók tömegéből, ő rá vonatkozott. A szembejövők [°]<egy rosszul> ^v<rosszul> leplezett mosolyt haraptak el fogaik között, azok pedig, kik mögötte «se» settengetek, a hátát nézték, csak a hátát, a bal lapockáján a fájó pontot, melyet pimasz tekintetükkel, mint valami kutatótűvel, [°]<átszúrták> ^v<átszúrtak> s láttak ruhán-ingen keresztül is. Menekült az uccáról.

Ebéd végén, mikor a sajtot ették, így szólt [°]<Jozefinhez:> ^v<Pepikéhez:>

– Honnan való ez a sajt?

– Lisznertől.

– Ne vegyetek többet nála – mondta határozottan.

– Mért? Talán nem [°]<jó.> ^v<jó?>

– De. Csakhogy nagyon messze van innen. Marinak úgy is sokat kell talpalnia. Öreg szegény. Vegyetek inkább a [°]<Tóth-tól.> ^m<Takáts-tól.> ^v<[bj]Kereszttestől.> Az itt van, a közelben.

– Jó – válaszolta [°]<Jozefin,> ^v<Pepike,> – ahogy akarod, Tóni.

Ettől kezdve [°]<Tóth> ^m<Takáts> ^v<[bj]Keresztes> fűszeres boltjában vásároltak.

Otthon mégis jobb volt, egyedül, egészen egyedül, távol az emberektől, kiket ezután került is. Megtartotta azt a kevés óráját, melyet a nyolcadikkal csonkult gimnáziumban vállalt, egyes osztályok

– Meg sem ismertem az első pillanatban. Nagyon rossz színben méltóztatik lenni,²⁸ – mondta Kertész János, ki Novák láztól ködös, mélységes szenvedést tükröző szemébe nézett.

– Lehet,²⁹ – válaszolta – talán elfáradtam a munkától.

– A munka, a munka – bólongott Kertész János –,³⁰ abból ki tetszett venni a részét. De most itt a vakáció. Kisült már a meleg cipó – és nevetett.

Novákot sértette a nevetés, szentül hitte, hogy ez az ártatlan ember ugratja. Minden megjegyzés célzás volt, minden szófoszlány, melyet kihallott a körötte sétálók tömegéből, őrá vonatkozott. A szembejövők rosszul lepezett mosolyt haraptak el fogaik között, azok pedig, kik mögötte settengtek, a hátát nézték, csak a hátát, a bal lapockáján a fájó pontot, melyet pimasz tekintetükkel, mint valami kutatótüvel, átszúrtak s látták a sebet ruhán-ingen³¹ keresztül is. Menekült az utcáról.

Ebéd végén, mikor a sajtot ették, így szólt Pepikéhez:

– Honnan való ez a sajt?

– Lisznertől.

– Ne vegyetek többet nála – mondta határozottan.

– Mért? Talán nem jó?

– De. Csakhogy nagyon messze van innen. Marinak úgyis sokat kell talpalnia. Öreg szegény. Vegyetek inkább a Kereszttestől. Az itt van³² a közelben.

– Jó,³³ – válaszolta Pepike, – ahogy akard, Tóni.

Ettől kezdve Keresztes fűszeresboltjában vásároltak.

Otthon mégis jobb volt, egyedül, egészen egyedül, távol az emberektől, kiket ezután került is. Megtartotta azt a kevés óráját, melyet a nyolcadikkal csonkult gimnáziumban vállalt, egyes osztályok

²⁸ [K_v.:] lenni

²⁹ [K_v.:] Lehet

³⁰ [K_v, PH, AS1:] János –

³¹ [K_v.:] s láttak ruhán-ingen

³² [K_v.:] van,

³³ [K_v.:] Jó

már le is vizgáztak, nem sokat kellett bejárnia. Beletemetkezett a magányba.

Napról-napra mélyebben süllyedt [°]_°<«belé» ebbe a> ^v<a> csöndbe. [°]_°<A terveit> ^v_°<Terveit> [°]_°<végkép elvetette.> ^m<elvetette.> ^m<végkép elvetette.> ^v<elvetette.> «Becsülete megvédelmezésére, melyhez a» Sem az igazgató, [°]_°<sem a rendőrség, sem> ^v<sem> az orvos, sem az ügyvéd, sem a törvény hozhatott [!] megoldást. Becsülete megvédelmezésére, melyhez annyira ragaszkodott, nem talált módot, ezért beírta azzal, hogy önérzete tiszta, «[...]» az emberekkel [°]_°<pedig nem> ^v<nem> törődött.

Ebben az időben [°]_°<azonban «különös» különös> ^v<különös> megfigyelést tett. [°]_°<Nem> ^v<[b]

Nem> bírta többé lebilincselni a matematika és fizika, melyen mindig szenvedélyes érdeklődéssel csüngött. Ez a tudomány, bármennyire is [°]_°<tőszomszédságában van> ^v<rokonságot «tart» tart> az örök kérdéseknek, [!] csak [°]_°<egy zárt,> ^v<zárt,> mesterséges világnak látszott, melyből jobb kiszabadulni. Mint legtöbb ember, ki válságos helyzetbe jut, magasabbról, új szemszögből akarta szemlélni eddigi életét, melyet a kötelesség taposómalmában töltött el. Este kitétette a kerti széket a veranda elé, órákig bámulta «a csillagos» az [!] «égboltot,» pusztá [°]_°<szemmel> ^v<szemmel,> az égboltot, melyen a nyári hullócsillagok hosszú fénypázmákat vontak. Nappal [°]_°<filozófusokra, szépírókra vágyott.> ^v<filozófusokat, szépírókat vett elő.> Arany János „Őszikéit” olvasta [°]_°<nagy> ^v<párnapig nagy> gyönyörűséggel és csodálkozással. De később ez is fárasztotta, figyelmét nem tudta központosítani arra, amit olvasott s megindulva a ritmus robogó szekerén csak saját gondjai-gondolatai zakatoltak tovább.

Liszner Vilmost látta maga előtt, fényben és [°]_°<sötétén,> ^v<sötétben,> élesen.

Nem is képszerűen, hanem domborműszerűen, mint egy szobrot, úgyhogy ha hozzá ér, [°]_°<talán meg> ^v<meg> is tudja tapintani.

Eleinte el akarta [°]_°<hessegetni> ^v<üzni> a jelenést. Aztán nem tiltakozott ellene. Elfogadta, amint jött, eléje állt, hogy [°]_°<szembe nézzen

már le is vizgáztak, nem sokat kellett bejárnia. Beletemetkezett a magányba.

Terveit³⁴ elvetette. Sem az igazgató, sem az orvos, sem az ügyvéd, sem a törvény nem hozhatott³⁵ megoldást. Becsülete megvédelmezésére, melyhez annyira ragaszkodott, nem találván módot, beírta³⁶ azzal, hogy önérzete tiszta és az³⁷ emberekkel nem törődött.

Ebben az időben különös megfigyelést tett.

Nem bírta többé lebilincselni a matematika és fizika, melyen mindig szenvedélyes érdeklődéssel csüngött. Ez a tudomány, bármennyire is rokonságot tart az örök kérdésekkel,³⁸ csak zárt, mesterséges világnak látszott, melyből jobb kiszabadulni. Mint legtöbb ember, ki válságos helyzetbe jut, magasabbról, új szemszögből akarta szemlélni eddigi életét, melyet a kötelesség taposómalmában töltött el. Este kitétette a kerti széket a veranda elé, órákig bámulta az³⁹ égboltot, melyen a nyári hullócsillagok hosszú fénypázmákat vontak. Nappal filozófusokat, szépírókat vett elő. Arany János „Öszikéit”⁴⁰ olvasta nagy⁴¹ gyönyörűséggel és csodálkozással. De később ez is fárasztotta, figyelmét nem tudta központositani arra, amit olvasott s megindulva a ritmus robogó szekerén csak saját gondolai-gondolatai zakatoltak tovább.

Liszner Vilmost látta maga előtt, fényben és sötétben, élesen.

Nem is képszerűen, hanem domborműszerűen, mint egy szobrot, úgyhogy ha hozzá ér, meg is tudja tapintani.

Eleinte el akarta űzni a jelenést. Aztán nem tiltakozott ellene. Elfogadta, amint jött, eléje állt, hogy szemébe nézzen. Minden idejét

³⁴ [K., PH, AS1:] magányba. [úb] Napról-napra mélyebben süllyedt a csöndbe. Terveit

³⁵ [K., PH, AS1:] törvény hozhatott

³⁶ [K., PH, AS1:] nem talált módot, ezért beírta

³⁷ [K, :] tiszta, az

³⁸ [K, :] kérdéseknek, [!]

³⁹ [K, :] bámulta az [!] pusztá szemmel, az [PH, AS1:] bámulta pusztá szemmel az

⁴⁰ [AS2:] „Öszikéit” [sh.]

⁴¹ [K, :] olvasta párnápig nagy [PH, AS1:] olvasta pár napig nagy

vele.>^v_i<szemébe nézzen.> Minden idejét ennek szentelte«. *Végezni*, hogy végezzen vele. Nem értette. Meg akarta érteni. Tudta, hogy a legnagyobb fájdalmak a meg-nem-értésből származnak, csak attól ^é_i<szenvedünk irtózatosan,>^v_i<szenvedünk,> amit magunk sem tudunk felfogni, vagy elképzelni. A megértésből enyhületet remélt.

Szét próbálta szedni tett«*ük*»einek rúgój«*át*»ait, [!] melyekből a merénylet szörnyűsége összeállítódott. Vajjon miért cselekedett így? Nem ismerte soha ennyire sötétlelkűnek, ^é_i<pedig nyolc évig nevelte,>^v_i<pedig> napról-napra látta, beszélt vele. ^é_i<Lehetséges-e,>^v_i<Föltehető-e,> hogy egy lényben ennyire elhatalmasodjék a fattyúhajtás, úgy hogy az egész ember nem is egyéb, mint egyetlen rút ^é_i<csomó és>^v_i<csomó,> förtelmes kinövés? A kertészet másra tanította. Szüleitől örökölte volna ezt a kóros elmét? Édesapja derék, becsületes, egyenes ember, édesanyja ^é_i<pedig egy jókedélyű,>^v_i<jókedélyű,> igénytelen nő. ^é_i<Vagy ő maga lenne az oka s embertelenül, igaztalanul bánt vele? Hibázhatott és tévedhetett, azt elismerte, de az osztályvizsgán tanúsított elnézése, aztán az érettségén való magartatása fölmentette minden súlyosabb önvád alól. [úb] Bár>^v_i<[b]

Vajha> már lett volna egy fotográfiája Liszner Vilmosról, hogy színről-szinre láthassa s összehasonlitsa azzal a képpel, mely lelkében él. ^é_i<De fényképe>^v_i<Fényképe> nem volt. Magát a fiút sem látta, azóta. Homloka alacsony, de nem erőszakos, füle nagy, szétálló, de perem szegi be, nem mint a «*gyilkos*» gonosztevőtípusoké-«*i*»t, szeme sem alattomos. Nem is terhelt. Egy szokása volt, melyet meg is rótt több ízben, az, hogy míg pirongatta, vállát vonogatta. Ezt ^é_i<azonban sokan>^v_i<sokan> teszik, nyilván semmit sem jelent. ^é_i<Tornacipője gumitalpán nesztelen>^m_i<Tornacipője gumitalpán nesztelenül>^v_i<Zaj nélkül> suhant ide-oda«,». Nem alamusziság ez sem. ^é_i<Semmit sem kellett kétszer mondanía, szót fogadott azonnal.>^v_i<Különben szót fogadott azonnal, semmit sem kellett kétszer mondanía.> A kamaszodás idején, a válságos időszakban, úgy emlékezett, semmi vásottsággal sem tette magát hirhedtté. Bal kezén egy kék, tetovált háromszöget látott. «*K*» Kár azonban mindennek túlzott fontosságát tulajdonítani. ^é_i<[úb] Érthetetlen volt. [úb] Előéletét>^v_i<[úb]

annak⁴² szentelte, hogy végezzen vele. Nem értette. Meg akarta érteni. Tudta, hogy a legnagyobb fájdalmak a meg-nem-értésből származnak, csak attól szenvedünk, amit magunk se⁴³ tudunk fel-fogni, vagy elképzelni. A megértésből enyhületet remélt.

Szét próbálta szedni tetteinek rugóit,⁴⁴ melyekből a merénylet szörnyűsége⁴⁵ összeállítódott. Vajon miért cselekedett így? Nem ismerte soha ennyire sötét lelkűnek, pedig napról-napra látta, beszélt vele. Föltehető-e, hogy egy lényben ennyire elhatalmasodjék a fattyúhajtás, úgyhogy az egész ember nem is egyéb, mint egyetlen rút csomó, förtelmes kinövés? A kertészet másra tanította. Szüleitől örökölte volna ezt a kóros elmét? Édesapja derék, becsületes, egyenes ember, édesanyja jó kedélyű, igénytelen nő.

Vajha lett⁴⁶ volna egy fotográfiája⁴⁷ Liszner Vilmosról, hogy színről-színre láthassa s összehasonlítsa azzal a képpel, mely lelkében él. Fényképe nem volt. Magát a fiút se⁴⁸ látta⁴⁹ azóta. Homloka alacsony, de nem erőszakos, füle nagy, szétálló, de perem szegi be, nem mint a gonosztevő típusokét, szeme sem alattomos. Nem is terhelt. Egy szokása volt, melyet meg is rótt több ízben, az, hogy míg pirogatta, vállát vonogatta. Ezt sokan teszik, nyilván semmit se⁵⁰ jelent. Zaj nélkül suhant ide-oda. Nem alamuszóság ez sem. Különben szót fogadott azonnal, semmit se⁵¹ kellett kétszer mondania. A kamaszodás idején, a válságos időszakban, úgy emlékezett, semmi vásottsággal se⁵² tette magát hírhedtté. Bal kezén egy kék, tetovált háromszöget látott. Kár azonban mindennek túlzott fontosságot tulajdonítani.

⁴² [K., PH, AS1:] ennek

⁴³ [K., PH, AS1:] sem

⁴⁴ [K.,:] rugójait, [!]

⁴⁵ [AS2:] szörnyűsége [sh.]

⁴⁶ [K., PH, AS1:] Vajha már lett

⁴⁷ [K.,:] fotográfiája

⁴⁸ [K., PH, AS1:] sem

⁴⁹ [K.,:] látta,

⁵⁰ [K., PH, AS1:] sem

⁵¹ [K., PH, AS1:] sem

⁵² [K., PH, AS1:] sem

Előéletét> is tanulmányozta, egészen az aprólékosságig s ^é<megismerte őt utólag, teljesen.> ^v<utólag teljesen megismerte őt.> ^é<Kikereste> ^v<Levette a polcra> az évvégi értesítőket, melyek könyvtárában álltak ^é<bekötve, ezekből> ^v<bekötve. Ezekből> akarta megrajzolni jellemének lázgörbéjét. Majd ^é<az íróasztala> ^v<íróasztala> fiókjából előszedegette tanári zsebkönyveit, hogy az évközi tanulmányi előmenetelé«r»ből, sőt az egyes feleleteire adott érdemjegyekből állapítsa meg, hogy nem terheli ^é<őt> ^m<lelkiismeretét> ^v<az ő lelkiismeretét> valami mulasztás. Tagadhatatlan, nem volt ragyogó diák. Mindig elégséges és elégtelen közt ingadozott, de tőle alig kapott szekundát, az év végén egyetlenegyszer sem, ^é<sőt a> ^v<a> másodikban és ötödikben jót is, a mennyiségstanból. Szó sincs arról, hogy üldözte, «Jozefin» vagy ^é<vele szemben való viselkedése «az üldő»> ^v<viselkedése> csak az üldözés látszatát is fölgerjesztette volna benne. Nem bánt vele sem embertelenül, sem igaztalanul. Hibázhatott és tévedhetett, de az osztályvizsgán tanúsított elnézése, aztán az érettségín való magatartása fölmentette minden súlyosabb önvád alól.

^é<Jozefin minden áldott> ^v<Pepike minden> reggel a közeli templomba ment, gyónni és áldozni. Novák ^é<egy reggel a> ^v<a> fájós hátával fölbotorkált a ^é<padlásra, melyen egy létrán kellett «b»femászni. [!]> ^v<padlásra.> A padláson megőrizte a régi dolgozatfüzeteket, melyeket ^é<a keze alól kikerült> ^v<a> diák-nemzedékek irtak. Itt, a fojtó porban «[...], ^é<a pókhálóktól> ^v<pókhálóktól> cirmosan ^é<«kikereste» kiemelte> ^m<kikereste> ^v<«kikereste» kereste> a sok ezer gyakorlat közül «kiemelte» Vili füzeteit, melyeket ^é<magával vitt> ^v<levitt> a lakásba.

^é<Kiteregette maga elé mind s vizsgálgatta> ^v<Maga elé teregette mind. Vizsgálgatta> írását. Írása ormótlan volt és bájtalan, dolgozata azonban nem nagyon rossz. Alig akadt köztük ^é<egy elégtelen,> ^v<elégtelen,> s volt egy jeles is, hatodikos ^é<korában», mit nem értett [...]»> ^v<korából.> Semmi döntő nyomra nem jutott. «Csodálkozott, hogy» Ismét elfogta a ^é<csodálkozás,> ^v<csodálkozás:> mikép lehetséges, hogy annyi tanuló ifjút nevelt föl minden baj nélkül, míg «egye» végre ezzel az eggyel egyszerre és váratlanul robbanás ^é<történt.> ^v<történt?> Az ^é<embe [!]> ^v<ember> veszedelmes portéka.

Érthetetlen ^é<volt.> ^v<volt, érthetetlen.>

Előéletét is tanulmányozta, egészen az aprólékosságig. Levette⁵³ a polcra az év végi értesítőket, melyek könyvtárában álltak bekötve. Ezekből akarta megrajzolni jellemének lázgörbéjét. Majd írásztala fiókjából előszedegette tanári zsebkönyveit, hogy az évközi tanulmányi előmeneteléből, sőt az egyes feleleteire adott érdemjegyekből állapítsa meg, hogy nem terheli-e lelkiismeretét⁵⁴ valami mulasztás. Tagadhatatlan, Liszner nem⁵⁵ volt ragyogó diák. Mindig elégséges és elégtelen közt ingadozott, de tőle alig kapott szekundát, az év végén egyetlenegyszer sem, a másodikban és ötödikben jót is, a mennyiségtanból. Szó sincs arról, hogy üldözte, vagy viselkedése csak az üldözés látszatát is fölgerjesztette volna benne. Nem bánt vele sem embertelenül, sem igaztalanul. Hibázhatott és tévedhetett, de az osztályvizsgán tanúsított elnézése, aztán az érettségin való magatartása fölmentette minden súlyosabb önvád alól.

Pepike minden reggel a közeli templomba ment, gyónni és áldozni. Novák egy reggel a⁵⁶ fájós hátával fölbotorkált a padlásra. A padláson megőrizte a régi dolgozatfüzeteket, melyeket a diáknevezédek írtak. Itt, a fojtó porban, pókhálótól cirmosan kikereste⁵⁷ a sok ezer gyakorlat közül Vili füzetait, ezeket levitte a⁵⁸ lakásba.

Maga elé teregette mind. Vizsgálhatta írását. Írása ormótlan volt és bájtalan, dolgozata azonban nem nagyon rossz. Alig akadt köztük elégtelen, s volt egy jeles is, hatodikos korából. Semmi döntő nyomra nem jutott. Ismét elfogta a csodálkozás: miképp lehetséges, hogy annyi tanulóifjút nevelt föl minden baj nélkül, míg végre ezzel az eggyel egyszerre és váratlanul robbanás történt? Az ember veszedelmes portéka.

Érthetetlen volt, érthetetlen.⁵⁹

⁵³ [K., PH, AS1:] aprólékosságig s utólag teljesen megismerte őt. Levette

⁵⁴ [K, :] nem terheli az ő lelkiismeretét [PH:] nem terheli lelkiismeretét

⁵⁵ [K., PH, AS1:] Tagadhatatlan, nem

⁵⁶ [K., PH, AS1:] Novák a

⁵⁷ [K, :] kereste

⁵⁸ [K., PH, AS1:] füzetait, melyeket levitt a

⁵⁹ [AS1:] érthetetlen [!]

XXII

Egy délután távol mindentől és mindenkitől kétség«b»eibe burkolózva ^é<ült a diványán s előtte> ^m<ült, s előtte az asztalon, a diványon> ^m<ült diványán, s előtte az asztalon> ^v<gubbasztott diványán. Előtte az asztalon> a füzetek, Liszner Vilmos régi ^é<gyakorlatai. Ezeket nézte.> ^v<gyakorlatai.>

Senkiséme zavarta. Látogatói ^é<nem jöttek.> ^v<elmaradoztak.> A tanév vége felé megszűntek a tanári ozsonnák is. Magára hagyták. ^é<[úb] Ezeket a füzeteket nézte, már dél óta. [úb] Ingújjban> ^v<[úb] Ingújjban> volt. Kabátját újabban ^é<nem hordta, nem> ^m<nem hordta otthon. Nem> ^v<otthon nem hordta. Nem> is a hőség miatt, hanem mert így kevésbé ^é<fájt a> ^v<fájt. A [!]> sebe, mely folyton izzott.

A füzeteket ^é<bámulta,> ^v<nézte,> már dél óta, elmerülve.

^é<Jozefin egyszerre> ^m<Pepike> ^v<Pepike «egyszerre» hirtelenül> belépett«,» és ezt mondta:

– Valaki van itt.

– Ki?

– Azt hiszem, egy diák.

– Egy diák? – szólt Novák s majdnem kiáltott.

Biztosra vette, hogy Liszner Vilmos. Csak ő lehet az.

– Téged keres – erősítette ^é<meg Jozefin.> ^v<Pepike.>

– Engem? – kérdezte Novák kihívóan, harcra készen s tekintétére előre megkeményítette, hogy majd farkasszemet tudjon vele nézni, mint egy «gyilko» rablógyilkossal.

– Igen.

– Jöjjön be – szólt Novák durván.

^é<Jozefin> ^v<Pepike> kiment. Novák fölállt. Mélységes egyedül-létéből kiráncigálták a porondra. ^é<Annyira> ^v<[b]

Annyira> izgatott volt, hogy kabátjáról is megfedkezett, ingújjban várta, mintegy «neki» ^é<felgyürközve,> ^v<felgyürközve a harcra,> pedig egyébként sokat adott a társadalmi formákra.

XXII.¹

Egy délután kétségeibe² burkolózva gubbasztott díványán. Előtte az asztalon a füzetek, Liszner Vilmos régi gyakorlatai.

Utóbb látogatói³ elmaradoztak. A tanév vége felé megszűntek a tanári ozsonnák is. Magára hagyták.

Ingujiban volt. Kabátját újabban otthon nem hordta. Nem is a hőség miatt, hanem mert így kevésbé fáj a sebe.

A⁴ füzeteket nézte⁵ már dél óta, elmerülve.

Pepike hirtelenül belépett és ezt mondta:

– Valaki van itt.

– Ki?

– Azt hiszem, egy diák.

– Egy diák? – szólt Novák s majdnem kiáltott.

Biztosra vette, hogy Liszner Vilmos. Csak ő lehet az.

– Téged keres – erősítette Pepike.

– Engem? – kérdezte Novák, harcra⁶ készen s tekintetét⁷ előre megkeményítette, hogy majd farkasszemet tudjon vele nézni, mint egy rablógylkossal.

– Igen.

– Jöjjön be – szólt Novák durván.

Pepike kiment. Novák fölállt. Mélységes egyedüllétéből kirángálták a porondra.

Annyira izgatott volt, hogy kabátjáról is megfélekedezett, ingujiban várta, mintegy felgyürközve a viadalra,⁸ pedig egyébként sokat adott a társadalmi formákra.

¹ [K,.] XXII

² [K., PH, AS1:] délután távol mindentől és mindenkitől kétségeibe

³ [K., PH, AS1:] gyakorlatai. [úb] Senkisémet zavarta. Látogatói

⁴ [K,.] fáj. A [!] sebe, mely folyton izzott. [úb] A [PH, AS1:] fáj a sebe, mely folyton izzott. [úb] A

⁵ [K,.] nézte,

⁶ [K,.] Novák kihívóan, harcra [PH, AS1:] Novák kihívóan, harcra

⁷ [K,.] tekintét [!]

⁸ [K., PH, AS1:] harcra,

Félperc mulhatott el. ^é_i<Jozefin> ^v_c<Pepike> ajtót ^é_i<nyitott, megjelent> ^v_c<nyitott. Megjelent> a látogató. «[úb] Jozefi»

– Ki az? – kérdezte Novák nyersen, noha már látta, hogy ^é_i<ki az.> ^m_c<az. [!]> ^v_c<ki az.>

De csak a szeme ^é_i<látta «még»,> ^v_c<látta:> az agya még nem.

– ^é_i<Én vagyok> ^v_c<Bocsánat> – szólt a látogató, ^é_i<zavartan, megfélemlítve> ^v_c<megfélemlítve> a «szerencs» zord fogadtatástól.

– Jőjjön be – parancsolta Novák, még mindig érdesen.

Csak ekkor ocsúdott. A látogató kicsi volt, nagyon kicsi. Nem az a nagy, akit várt.

– Á, maga az – ^é_i<mondta szégyenkezve.> ^v_c<mondta.> Nem is tudtam. Jőjjön be – ^é_i<tessékelt> ^v_c<hivogatta> – jőjjön, Laci fiam.

Glück Laci szegényes ruhájában egy ^é_i<könyvvállvány> ^v_c<állvány> mellé lapult. Kezében könyv, ^é_i<egy> ^v_c<meg egy> becsomagolt kartonlap.

Novák várakozásában csalódva, de a ^é_i<változásnak> ^v_c<csalódásnak> mégis örvendve üdvözölte.

Egy puszta ^é_i<szigeten lakó remetét> ^v_c<sziget lakóját> nem lepi meg annyire [!] a ^é_i<hajó.> ^v_c<hajó, a szemhatár alján.>

Nem egészen összefüggő szavakat mormolt:

– Érdekes. Azt hittem. Micsoda ^é_i<meglepetés.> ^v_c<furcsaság.>

Majd elszégyelte magát. ^é_i<Megölelte> ^v_c<Átkarolta> a fiút:

– Tessék, édes fiam, ^é_i<fáradjon> ^v_c<jőjjön> be, ide.

És bár nehezeére esett a gyors mozgás, kabátját fölhúzta.

Glück Laci a régi diák félszegségével hajlongott, melyet most sem «tudott» tudott leküzdeni, hogy tanárjával állt szemben. Egy tekintettel megnézte ^é_i<a lakása szentélyét, hol még nem járt.> ^v_c<lakását.>

– Ne tessék haragudni, hogy eljöttem.

– De kérem.

– Tudom, hogy zavarom a tanár urat. Elrablom a drága idejét.

– Ugyan, ugyan. Üljön le.

– Köszönöm.

– Ha mondom, hogy üljön le.

Fél perc múlhatott el. Pepike ajtót nyitott. Megjelent a látogató.

– Ki az? – kérdezte Novák nyersen, noha már látta, hogy ki az.

De csak a szeme látta: az agya még nem.

– Bocsánat – szólt a látogató, megfélemlítve a zord fogadtatástól.

– Jőjjön be – parancsolta Novák, még mindig érdesen.

Csak ekkor ocsúdott. A látogató kicsi volt, nagyon kicsi. Nem az a nagy, akit várt.

– Á, maga az – mondta. – Nem⁹ is tudtam. Jőjjön be,¹⁰ – hívogatta – jőjjön, Laci fiam.

Glück Laci szegényes ruhájában egy állvány mellé lapult. Kezében könyv¹¹ meg egy becsomagolt kartonlap.

Novák várakozásában¹² csalódva, de a csalódásnak mégis örvendezve,¹³ üdvözölte. Nem¹⁴ egészen összefüggő szavakat mormolt:

– Érdekes. Azt hittem. Micsoda furcsaság.

Majd elszégyellte magát. Átkarolta a fiút:

– Tessék, édes fiam, jőjjön be, ide.

És bár nehezeére esett a gyors mozgás, kabátját fölhúzta.

Glück Laci a régi diák félszegségével hajlongott, melyet most se¹⁵ tudott leküzdeni, hogy tanárjával¹⁶ állt szemben. Egy tekintettel megnézte lakását.

– Ne tessék haragudni, hogy eljöttem.

– De kérem.

– Tudom, hogy zavarom a tanár urat. Elrablom a drága idejét.

– Ugyan, ugyan. Üljön le.

– Köszönöm.

– Ha mondom, hogy üljön le.

⁹ [K,:] mondta. Nem

¹⁰ [K,:] be

¹¹ [K, PH, AS1:] könyv,

¹² [AS2:] várakozásban [sh.]

¹³ [K,:] örvendezve

¹⁴ [K,:] üdvözölte. [úb] Egy pusztai sziget lakóját nem lepi meg annyire [!] a hajó, a szemhatár alján. [úb] Nem

¹⁵ [K, PH, AS1:] sem

¹⁶ [AS2:] tanárjaival [sh.]

Glück Laci leült a nádszékre, de csak a szélére, hogy a tanár úr nádszékéből minél kevesebb helyet foglaljon ^é_i<el,> ^v_e<el:> a többit neki ^é_i<hagyja.> ^v_e<hagyta.>

- Cigarettazik?
- Ó – szabadkozott Glück Laci.
- Gyújtson rá – biztatta Novák.
- Ha megengedi – rebegette, míg tanárja tüzet tartott a cigaretta alá.

Nem szerette a dohányt, de ezt meg kellett tennie, hogy a helyzet félszégét enyhítse s közvetlenségét, elfogó»ulatlanságát beigazolja.

^é_i<Köhögött.> ^v_e<Torkát köszörülte.> Most előállt azzal a mondókéval, melyet már az úton elkészített fejében:

- Hálás köszönettel visszahoztam ^é_i<ezt a> ^v_e<a> könyvet – egy német csillagászati munkára ^é_i<mutatott> ^m_i<nézett> ^v_e<mutatott> –, melyet a tanár úr szíves volt ^é_i<nekem kölcsönadni.> ^v_e<kölcsönadni.>

- Csak tegye oda, az íróasztalra.
- Meg ezt.
- Mi az?
- A csoportkép. Osztálytársaim engem biztak meg.

Novák kibontotta.

Glück Lacinak mint szervezőtehetségnek az érettségi utáni «fela» munkából is kijutott: ő számolt le a vendéglőssel a lakoma után, a fényképésszel s őt kérték meg barátjai, hogy majd a tiz éves érettségi találkozó idején ki-kit levélben értesítsen s a budapesti sajtóban elhelyezzen egy kis közleményt.

Glück Laci leült a nádszékre, de csak a szélére, hogy a tanár úr nádszékéből minél kevesebb helyet foglaljon el: a többit neki hagyta.

– Cigarettazik?¹⁷

– Ó,¹⁸ – szabadkozott Glück Laci.

– Gyújtson rá – biztatta Novák.

– Ha megengedi – rebegette, míg tanárja tüzet tartott a cigaretta alá.

Nemigen cigarettázott, de¹⁹ ezt meg kellett tennie, hogy a helyzet félszégét enyhítse s közvetlenségét, elfogulatlanságát²⁰ beigazolja.

Torkát köszörülte. Most előállt azzal a mondókával, melyet már az úton elkészített fejében:

– Hálás köszönettel visszahoztam a könyvet – egy német csillagászati munkára mutatott, –²¹ melyet a tanár úr szíves volt kölcsönadni.

– Csak tegye oda, az íróasztalra.

– Meg ezt.

– Mi az?

– A csoportkép. Osztálytársaim engem bíztak meg.

Novák kibontotta.

Glück Lacinak, mint szervezőtehetségnek,²² az érettségi utáni munkából is kijutott: ő számolt el²³ a vendéglőssel a lakoma után, a fényképéssel s őt kérték meg barátjai, hogy majd a tízéves érettségi találkozó idejéről²⁴ kit-kit²⁵ levélben értesítsen s „a²⁶ budapesti sajtóban elhelyezzen egy kis közleményt”.²⁷

¹⁷ [AS2:] Cigarettazik [sh.]

¹⁸ [K,, PH, AS1:] Ó

¹⁹ [K,,:] alá. [úb] Nem szerette a dohányt, de

²⁰ [PH, AS1:] elfogulatlanságát [!]

²¹ [K,,:] mutatott –,

²² [K,,:] Lacinak mint szervezőtehetségnek

²³ [K,,:] le

²⁴ [K,, PH, AS1:] idején

²⁵ [K,, PH, AS1:] ki-kit

²⁶ [K,,:] a

²⁷ [K,,:] közleményt.

Erre a látogatásra maga vállalkozott. Félfüllel hallott Novák Antal tragédiájáról, leánya szökéséről s [°]_i<a megveretéséről,> ^v_c<megveretéséről,> anélkül, hogy a támadók kilétéről fölvilágosítást kapott volna. [°]_i<Sajnálta őt. A> ^v_i<A> részvét hozta ide.

Az ablaktábla résén beözönlött a júniusvégi nap s [°]_i<a szobában a> ^v_c<a> falig hosszú poroszlop táncolt, [°]_i<millió és millió> ^v_c<billió és billió> kis bolygót rengetve. Glück Laci, mig Novák szemlélte az arcképet, nézte [°]_i<tanárja arcát.> ^v_i<őt.>

E hét alatt, hogy nem látta, erősen megváltozott. Nem öregedett meg s jobb megfigyelő lévén, mint a [°]_i<többiek,> ^v_i<többiek> azt sem «[...]» mondhatta, hogy túlságosan megsóványodott. De elvesztette [°]_i<mozgékonyosságát.> ^m_c<acélosságát, mozgékonyosságát.> ^v_c<mozgékonyosságát.> Mozdulatlansága a [°]_i<kezdeményszűző erő> ^v_c<kezdeményszűző-erő> híjának tetszett. Bal karját sajátosan fölfelé tartotta akkor is, ha állt, mintha [°]_i<figyelmeztetné valamire,> ^m_i<figyelmeztetné,> ^v_c<figyelmeztetné valamire,> vagy fenyegetné, vagy kéredezkednék, [°]_i<mint> ^v_c<akár> egy diák. Aztán szava valami tompa utánzengést kapott, s bár mosolygott is, oly kedvetlennek látszott, hogy «csodálatos, mikép «birt» birt mosolyog» az ember fázott [°]_i<a közelében.> ^v_i<közelében.> Szeme pirosas volt, mint azé, ki sokat dohányzik és fátyolos, mint azé, ki keveset alszik. Nagyon megszánta őt.

A beszélgetést oly irányba óhajtotta terelni, hogy legalább távolról célozhasson arra, biztosítva tanárját, mennyire elítéli, mennyire nem vállal közösséget azzal, sem ő, sem a többiek.

Novák még mindig kezében tartotta a csoportképet.

- Nagyon sikerült – mondta. Nagyon jó.
- Úgy tetszik találni?

Erre a látogatásra maga²⁸ vállalkozott. Fél füllel hallott Novák Antal tragédiájáról, leánya szökéséről s megveretéséről, anélkül, hogy a támadók kilétéről fölvilágosítást kapott volna. A részvét hozta ide.

Az ablaktábla résén beözönlött a június végi nap s a falig hosszú poroszlop táncolt, billió és billió kis bolygót rengetve. Glück Laci, míg Novák szemlélte az arcképet, őt nézte.

E hét alatt, hogy nem látta, erősen megváltozott. Nem öregedett meg s jobb megfigyelő²⁹ lévén³⁰ mint a többiek,³¹ azt se³² mondhatta, hogy túlságosan megsoványodott. De elvesztette mozgékonyágát. Mozdulatlansága³³ a kezdeményezőerő híjának tetszett. Bal karját sajátosan fölfelé tartotta akkor is, ha állt, mintha figyelmeztetné valamire,³⁴ vagy fenyegetné, vagy kéreznék,³⁵ akár egy diák. Aztán szava valami tompa utánzengést³⁶ kapott, s bár mosolygott is, oly kedvetlennek látszott, hogy az ember fázott közelében. Szeme pirosas volt, mint azé, ki sokat dohányzik és fátyolos, mint azé, ki keveset alszik. Nagyon megszánta.

A³⁷ beszélgetést oly irányba óhajtotta terelni, hogy legalább távolról célozhasson arra, biztosítva tanárját, mennyire elítéli, mennyire nem vállal közösséget azzal³⁸ sem ő, sem a többiek.

Novák még mindig kezében tartotta a csoportképet.

– Nagyon sikerült – mondta. – Nagyon³⁹ jó.

– Úgy tetszik találni?

²⁸ [PH, AS1:] látogatásra azonban maga

²⁹ [PH, AS1:] megfigyelől [!]

³⁰ [K,] lévén,

³¹ [K,] többiek

³² [K, PH, AS1:] sem

³³ [PH, AS1:] Mozdulatlansaga [!]

³⁴ [PH, AS1:] valmire, [!]

³⁵ [K, PH, AS1:] kéreznék,

³⁶ [PH, AS1, AS2:] utánzengést [K írásképe megtévesztő, emendálva K alapján]

³⁷ [K, PH, AS1:] megszánta őt. [úb] A

³⁸ [K, PH, AS1:] azzal,

³⁹ [K,] mondta. Nagyon

– Maga is – intett Glück Laci felé. No köszönöm. Majd berámáztatom. Önök is idekerülnek. A többiek közé.

A falra ^e<mutatott,> ^m<pillantott,> ^v<mutatott,> hol vékony, fekete rámban a legérettségizett [!] ifjak csoportképei lógtak, «nyolc kép» tiz kép, tiz ^e<nemzedék, melyet ő vezetett ki az életbe. De> ^m<nemzedék, melyet ő vezetett ki az életbe. [b] De> ^v<nemzedék. [b]

De> mielőtt letette volna a fotografiát, még egyszer rápillantott, megnézve rajta mindenkit. Ekkor újra látta, hogy kettő nincs közöttük: Csajkás Tibor meg az a másik, az a másik.

«Els» Novák «elcsodál» ^e<szeme elkomorult.> ^v<elkomorult.> Gyanakvó tekintet ^e<Glück [!]> ^v<vetett Glück> Lacira, ki Liszner Vilmos házitanítója volt s bizonyára ismeri az ügyet. Talán szaglászni küldte ő ide, puhatolózni, besúgól, kémül.

A «fotog» csoportképet «az aszt» ^e<lettette.> ^m<az asztalra lökte.> ^v<az asztalra ejtette.>

Glück Laci szemébe meredt, fürkészsze:

– Azt hittem, hogy ön már elutazott.

– Igen. Nyomban az érettségi után.

– Hová?

– Ide, a szomszéd faluba. Az ^e<édesapámhoz. Most visszajöttem.> ^v<édesapámhoz.>

– Él a kedves édesatyja?

– Hála Istennek.

– Hány éves?

– Ötvenkilenc.

– És remélem, egészséges.

– Egészséges.

– Mi a foglalkozása?

– ^e<Pálinka mérése> ^v<Pálinkamérése> van – szólt Glück Laci ^e<egészen> ^v<egész> halkán.

Ebben a pillanatban Nováknak eszébe jutott valami. Az, hogy minden tanítványáról tudta, mi az apja foglalkozása, még ^e<a

– Maga is – intett Glück Laci felé. – No⁴⁰ köszönöm. Majd berámáztatom. Önök is ide kerülnek. A többiek közé.

A falra mutatott, hol vékony, fekete rámban a leérettségizett⁴¹ ifjak csoportképei lógtak, tíz kép, tíz nemzedék.

De mielőtt letette volna a fotografiát,⁴² még egyszer rápillantott, megnézve rajta mindenkit. Ekkor újra látta, hogy kettő nincs közöttük: Csajkás Tibor meg az a másik, az a másik.

Novák elkomorult. Gyanakvó tekintetet vetett Glück Lacira, ki Liszner Vilmos házitanítója volt⁴³ s bizonyára ismeri az ügyet. Talán szaglászni küldte ő ide, puhatólózni, kémül.⁴⁴

A csoportképet az asztalra ejtette.

Glück Laci szemébe meredt, fürkészsze:

– Azt hittem, hogy ön már elutazott.

– Igen. Nyomban az érettségi után.

– Hová?

– Ide, a szomszéd faluba. Az édesapámhoz.

– Él a kedves édesatyja?

– Hála Istennek.⁴⁵

– Hány éves?

– Ötvenkilenc.

– És remélem, egészséges.

– Egészséges.

– Mi a foglalkozása?

– Pálinkamérése van – szólt Glück Laci egészen⁴⁶ halkan.

Ebben⁴⁷ a pillanatban Nováknak eszébe jutott valami. Az, hogy minden tanítványáról tudja, hogy mi⁴⁸ az apja foglalkozása, még

⁴⁰ [K,] felé. No

⁴¹ [K,] legérettségizett [!]

⁴² [K,] fotografiát,

⁴³ [PH, AS1:] volt,

⁴⁴ [K, PH, AS1:] puhatólózni, besúgól, kémül.

⁴⁵ [PH:] Istennek, [!]

⁴⁶ [K,] egész

⁴⁷ [PH, AS1:] Ebbe

⁴⁸ [K,] tanítványáról tudta, mi

szürkékről, jelentéktelenekről> ^v <jentéktelenekről> is, kik nem érdekelték őt, csak Glück ^e <Laci apjáról> ^v <Lacitól> felejtett el kérdezősködni, ^e <nyolc éve, kit> ^v <kit> legtöbbször becsült s példaképül ^e <állította> ^v <állított> a többiek elé. És ebben a pillanatban más is ^e <eszébejutott>, ^v <eszébejutott>: az, ^e <hogyan> ^v <[bj]> ami nyolc évig nem jutott eszébe öntudatosan hogy> ez a fiú, ki itt ül előtte fekete dróthajával, «szemében fakó» szemében a szeretet megnyilatkozni nem-merő vigaszával, zsidó. Maga is furcsálta késői érdeklődését. Glück Laciról tudta, hogy zsidó s nyilván azt képzelte, hogy apja egy másik zsidó.

A fiú minden megtiszteltetésen át is ezt érezte. És mást is ^e <érezett>, ^v <érezett>: azt, hogy ^e <kedves, jó> ^v <tanárja>, kit mindegyik közt legjobban ^e <szeretett>, ^v <kedvelt>, «óriás koponya» gyámoltalan jóságában, szőke, vékony hajával, óriás koponyájával, melyben fény van, akár az övében, testvéri megértés minden elvont probléma iránt, keresztény. Ezen pár másodpercig ő is csodálkozott. Előrehajolt a székén, ösztönösen, hogy közeledjék hozzá.

Novák nem tudott ember és ember közt ^e <különbséget>, ^v <különbséget tenni>, legkevésbé az iskolában. Valójában ^e <azonban nem> ^v <nem> szerette a zsidókat. Nem többé, vagy kevésbé, mint bárki, aki nem-zsidó. Tartózkodott tőlük s maga sem tudta, hogy ez a tartózkodása védekezés, vagy támadás. Azt képzelte, hogy a zsidók nem egészen őszinték s meleg, homályos családi életük mélyén ^e <oly> ^v <egy szemvillanással kísérve oly> dolgokat beszélnek keresztényekről, melyeket keresztények társaságában átallanának kimondani, aminthogy ^e <keresztények> ^v <a keresztények> is sohasem egészen bizalmasak ^e <a zsidókkal szemben> ^m <zsidoikkal> ^v <zsidoók jelenlétében>. Nem firtatta, hogy ez ^e <előítélet-e>, ^v <előítélet>, vagy sem s elmúlik-e, elmúlhat-e majd a következő «évszáz» évezredekben. Csak a tényt látta, melyet «nem» lehetetlen letagadni, a tényt, melyet értelme elítélt, s érzése «[...]» gyakorlatban vallott. ^e <Külön> ^v <[b]>

jelentéktelenekről is, kik nem érdekelték őt, csak Glück Lacitól felejtett el kérdezősködni, kit legtöbbször becsült s példaképpül állította a többiek elé. És ebben a pillanatban más is eszébe jutott,⁴⁹ az, ami nyolc évig nem jutott eszébe öntudatosan,⁵⁰ hogy ez a fiú, ki itt ül előtte fekete dróthajával, szemében a szeretet megnyilatkozni nem-merő⁵¹ vigaszával, zsidó. Maga is furcsállta késői érdeklődését. Glück Laciról tudta, hogy zsidó s nyilván azt képzelte, hogy apja egy másik zsidó.

A fiú minden megtiszteltetésén át is ezt érezte. És mást is érzett: azt, hogy tanárja, kit mindegyik közt legjobban kedvelt, gyámoltalan jóságában, szőke, vékony hajával, óriás koponyájával, melyben fény van, akár az övében, testvéri megértés minden elvont probléma iránt, keresztény. Ezen pár másodpercig ő is csodálkozott. Előrehajolt a széknél, ösztönösen, hogy közeledjék hozzá.

Novák nem tudott ember és ember közt különbséget tenni, legkevésbé az iskolában. Valójában nem szerette a zsidókat. Nem többé, vagy kevésbé, mint bárki, aki nem-zsidó. Tartózkodott tőlük s maga se⁵² tudta, hogy ez a tartózkodása védekezés, vagy támadás. Azt képzelte, hogy a zsidók nem egészen őszinték s meleg, homályos családi életük mélyén egy szemvillanással kísérve oly dolgokat beszélnek keresztényekről, melyeket keresztények társaságában átallanának kimondani, aminthogy a keresztények sem egészen⁵³ bizalmasak zsidók jelenlétében. Nem firtatta, hogy ez előítélet, vagy sem s elmúlik-e, elmúlhat-e majd a következő évszázadokban.⁵⁴ Csak a tényt látta, melyet lehetetlen letagadni, a tényt, melyet értelme elítélt⁵⁵ s érzése gyakorlatban vallott.

⁴⁹ [K,] eszébejutott:

⁵⁰ [K,] öntudatosan

⁵¹ [AS2:] nem merő [sh.]

⁵² [K, PH, AS1:] sem

⁵³ [K, PH, AS1:] keresztények is sohasem egészen

⁵⁴ [K, PH, AS1:] évezredekben.

⁵⁵ [K, PH, AS1:] elítélt,

Külön> éltek, oly történelmi emlékek keserű tapasztalatával, mely nem az övé, «elszigetelve,» el-nem-ismerve, a törvények ellenére is, elszigetelve, talán kényszerűségből, talán öntudatos dölyfből, egy be-nem-vallott, de létező összetartással. Régi prófétaiktól egy optimizmust kaptak örökbe, hogy «*a vil*» élni föltétlenül érdemes s a világ majd megváltozik és egy pesszimizmust is, mely az ész [◌]◌<körén> [◌]◌<fény-körén> túl [◌]◌<mindent> ^m◌<sok mindent> ^v◌<mindent> elítél. Az ő öröksége más volt. Egy optimizmüs, hogy már szabad [◌]◌<és a krisztusi> ^v◌<s az áldott> vértől megváltottan élhet, szegényen és igénytelenül a hivatásának s egy pesszimizmus, hogy a «világ már» változhatatlan világ a siralom völgye marad most és mindörökké. Ez a hit néha annyira elválasztotta tőlük, hogy egy ostoba [◌]◌<szolgálót> ^m◌<csicskást> ^v◌<golyhót> közelebb érzett magához, mint [◌]◌<«őket, kik» legokosabbjaikat.> ^v◌<az ő legokosabbjaikat.> Köztük és közéje pedig hidat vert «tanítvány» zsidó tanítványainak szorgalma, értelme, az a szikár, edzett értelem, mely különösen fogékony a természettudomány iránt s biztos kézzel tapintja ki a dolgok csontszerkezetét. [◌]◌<Bámulta zsidó barátjai városiasságát, talpraesettségét, de olykor ledérnek, sértőnek találta. Náluk evett, ők nála ettek, tegeződött velük. Mégis> ^v◌<Mégis> megmaradt az [◌]◌<ősi ellentét,> ^v◌<ellentét,> az idegenség, melyre igazán csak most eszmélt.

Jóvá akarta tenni mulasztását, hogy közönyösnek mutatkozott tanítványa családjával szemben, kinek testi és lelki jóvoltára, szellemi és erkölcsi haladására majd egy évtizede féltő gonddal ügyelt.

Melegen kérdezte:

- Többen vannak?
- Öten.
- Fiúk?
- Négy. Egy lány.
- Szóval ön otthon járt kedves szüleinél és most visszajött. Miért?
- Elutazom.

Végre ők külön⁵⁶ éltek, oly történelmi emlékek keserű tapasztalatával, mely nem az övé, el-nem-ismerve,⁵⁷ a törvények ellenére is, elszigetelve, talán kényszerűségből, talán öntudatos dölyfből, egy be-nem-vallott, de létező összetartással. Régi prófétaiktól⁵⁸ egy optimizmust kaptak örökbe, hogy élni föltétlenül érdemes s a világ majd megváltozik és egy pesszimizmust is, mely az ész fénykörén túl mindent elítél. Az ő öröksége más volt. Egy optimizmus, hogy már szabad s az áldott vértől megváltottan élhet, szegényen és igénytelenül a hivatásának s egy pesszimizmus,⁵⁹ hogy a változhatatlan világ a siralom völgye marad most és mindörökké. Ez a hit néha annyira elválasztotta tőlük, hogy egy ostoba golyhót közelebb érzett magához, mint az ő legokosabbjaikat. Közéjük és közéje⁶⁰ pedig hidat vert zsidó tanítványainak szorgalma, értelme, az a szikár, edzett értelem, mely különösen fogékony a természettudomány iránt s biztos kézzel tapintja ki a dolgok csontszerkezetét. Mégis megmaradt az ellentét, az idegenség, melyre igazán csak most eszmélt.

Jóvá akarta tenni mulasztását, hogy eddig közönyösnek⁶¹ mutatkozott tanítványa családjával szemben, kinek testi és lelki jóvoltára, szellemi és erkölcsi haladására majd egy évtizede féltő gonddal ügyelt.

Melegen kérdezte:

- Többen vannak?
- Öten.
- Fiúk?
- Négy. Egy leány.⁶²
- Szóval ön otthon járt kedves szüleinél és most visszajött. Miért?
- Elutazom.

⁵⁶ [K, PH, AS1:] vallott. [úb] Külön

⁵⁷ [AS2:] el-nem ismerve, [sh.]

⁵⁸ [PH, AS1, AS2:] prófélaiktól [sh.]

⁵⁹ [AS2:] pesszimizmust, [sh.]

⁶⁰ [K,] legokosabbjaikat. Köztük és közéje [PH, AS1:] legokosabbjaikat. Köztük is [!] közéje

⁶¹ [K, PH, AS1:] hogy közönyösnek

⁶² [K,] lány.

– Hová?

– ^é_í<Párizsba. Az édesapám kiküld a vakációra. [ú]b – Á, Párizs, Párizs. Éljen. Gratulálok. Sok> ^v_é<Budapestre. [ú]b

– Sok> szépet fog ott látni. Csak használja föl az időt, okosan.

Novák bizalmatlansága eltűnt. Ez a ^é_í<félszeg beszélgetés,> ^v_é<beszélgetés,> mely kérdésekből állt és válaszokból, akár egy számtan-fizika órán tanár és diák között, üdítette, felocsolta aléltságából. Örült, hogy még emberek vannak a földön. Elhagyatottságában vigasz volt számára ez a látogatás, hiszen Glück Laci az elsőember, kivel azóta nem-hivatalosan társalog. Aztán megjelenésében is rejtett valami vigasztaló. Nem azokban a balog kijelentésekben, melyeket tett, hanem hangsúlyában, mely mindig másra vonatkozott. Arra, amire nem mert rátérni.

A fiú, míg Novák elmerengett, ^é_í<felugrott:> ^v_é<fölugrott:>

– De föltartom a tanár urat.

– Nem – mondta Novák és visszaparancsolta helyére. Nagyon szép, hogy gondolt rám. Hogy eszébe jutottam. Hogy eljött. Ennek igazán örülök. Kedves fiú, maga, Laci.

– Kérem, tanár úr. Hisz ez csak természetes.

– Mi lesz? Tanár? Az akart lenni.

– Az.

Novák fejét rázta.

– Ne legyen tanár. Nem ^é_í<magának való az, fiam.> ^v_é<önnek való az.> Legyen más. Akármi. Ha kedve és hajlama megmarad, foglalkozzék a tudománnyal, szenvedélyből. Mi, tanárok, csak félig-meddig foglalkozhatunk vele, mert ^é_í<csak népszerűsítjük,> ^v_é<népszerűsítjük,> közöljük, átadjuk másoknak. Bizony. A mi igazi feladatunk az apostolkodás, a nevelés, az emberteremtés, mint a jó Istené – és itt mosolygott – a nevelés, ami meglehetősen «csak» ^é_í<nehéz.> ^m_é<nehéz dolog.> ^v_é<nehéz dolog.>

- Hová?
- Budapestre.
- Sok szépet fog ott látni. Csak használja föl az időt⁶³ okosan.

Novák bizalmatlansága eltűnt. Ez a beszélgetés, mely kérdésekből állt és válaszokból, akár egy számtan-fizika órán tanár és diák között, üdítette, felocsolta aléltságából. Örült,⁶⁴ hogy még emberek vannak a földön. Elhagyatottságában vigasz volt számára ez a látogatás, hiszen Glück Laci az első ember, kivel azóta nem-hivatalosan társalog. Aztán megjelenésében is rejtett valami vigasztaló. Nem azokban a balog kijelentésekben, melyeket⁶⁵ tett, hanem hangsúlyában, mely mindig másra vonatkozott. Arra, amire nem mert kitérni.⁶⁶

A fiú, míg Novák elmerengett, fölugrott:

- De föl tartom a tanár urat.
- Nem – mondta Novák és visszaparancsolta helyére. – Nagyon⁶⁷ szép, hogy gondolt rám. Hogy eszébe jutottam. Hogy eljött. Ennek igazán örülök. Kedves fiú, maga, Laci.

- Kérem, tanár úr. Hisz ez csak természetes.

- Mi lesz? Tanár? Az akart lenni.⁶⁸

- Az.

Novák fejét rázta.

– Ne legyen tanár. Nem önnek való az. Legyen más. Akármi. Ha kedve és hajlama megmarad, foglalkozzék a tudománnyal, szenvedélyből. Mi, tanárok, csak félig-meddig foglalkozhatunk vele, mert népszerűsítjük, közöljük, átadjuk másoknak. Bizony. A mi igazi föladatunk⁶⁹ az apostolkodás, a nevelés, az emberteremtés, mint a jó Istené – és itt mosolygott,⁷⁰ – a nevelés, ami meglehetősen nehéz dolog.

⁶³ [K., PH, AS1:] időt,

⁶⁴ [PH, AS1:] Örült, [!]

⁶⁵ [AS2:] melyet [sh.]

⁶⁶ [K., PH, AS1:] rátérni.

⁶⁷ [K.,:] helyére. Nagyon

⁶⁸ [PH, AS1:] lenni [!]

⁶⁹ [K., PH, AS1:] feladatunk

⁷⁰ [K.,:] mosolygott

^ε_i<Sóhajtott. Egy> ^v_ε<Egy> sarokba nézett mereven, hova azon a rettenetes éjszakán a körzöt vetette, «*mellyel Hilda át akarta szúrni a szívét,*» s látta maga előtt ^ε_i<Hildát is,> ^v_ε<Hildát,> ki felborzolt hajjal ^ε_i<«állt» szaladt vissza,> ^v_ε<szaladt,> mint egy fúria. ^ε_i<A> ^m_ε<[b] A> ^v_ε<A> szünet nagy volt. ^ε_i<Már csak magának beszélt, hogy tisztázza> ^m_i<Majd sokáig csak magának beszélt, hogy tisztázza> ^m_ε<[b] Majd «Most» a fiúnak magyarázva tisztázta saját> ^v_ε<Majd a fiúnak magyarázva tisztázta saját> gondolatait:

– A mi pályánk küzdelmes és szürke. A tudósoké gyönyörű és fényes. Emlékszik, beszéltem önöknek a tudomány vértanúiról. ^ε_i<Galilei, azt> ^v_ε<Galilei. Azt> mondják, elvesztette ^ε_i<a szeme> ^v_ε<szeme> világát, mert messzelátón akarta megnézni a napot s a lencse kiégette szaruhártyáját. Mennyi «ily» ilyen híres mártir van. A nevelőkről nem beszélnek, pedig nyilván azok is ^ε_i<megbűnhődnek> ^v_ε<meglakolnak> vakmerő mesterségükért. Azoknak a tragédiája csöndesebb, kevésbé érdekes. Azok csak magukban szenvednek. Tudja, hogy kik voltak az első ^ε_i<paedagógusok.> ^v_ε<paedagógusok?> ^ε_i<A fiú> ^v_ε<Glück Laci> feléje hajolt:

– Rabszolgák voltak. Úgy ám. Görög rabszolgák, kiket az uraik ^ε_i<meg is korbácsoltak.> ^v_ε<megkorbácsoltak.> Ők kísérték el a gazdagok gyermekeit a gimnáziumba. Mi is rabszolgák ^ε_i<vagyunk, a> ^v_ε<vagyunk. A> szeretet ^ε_i<rabszolgái, azzal> ^v_ε<rabszolgái. Azzal> a különbséggel, hogy mi, modern paedagogusok nemcsak a gazdagok gyermekeit kísérjük el a gimnáziumba és aztán tovább, ameddig lehet, hanem mindenkiét. Mi a jutalmunk? Nem sokkal több, mint azoké.

Novák őszintesége fölbátorította ^ε_i<Glück Lacit:> ^v_ε<vendégét:>

– Ezt tudom – ^ε_i<mondta> ^v_ε<mondta Glück Laci> – nagyon jól tudom.

– No ne panaszkodjunk. Másra nem is szabad számítani.

Glück Laci fölállt:

Egy sarokba nézett mereven, hova azon a rettenetes éjszakán a körzöt vetette⁷¹ s látta maga előtt Hildát, ki fölborzolt⁷² hajjal szaladt, mint egy fúria. A szünet nagy volt. Majd a fiúnak magyarázva tisztázta saját gondolatait:

– A mi pályánk küzdelmes és szürke. A tudósoké gyönyörű és fényes. Emlékszik, beszéltem önöknek a tudomány vértanúiról. Galilei. Azt mondják, elvesztette szeme világát, mert messzelátón akarta megnézni a napot s a lencse kiégette szaruhártyáját.⁷³ Mennyi ilyen híres mártír van. A nevelőkről nem beszélnek, pedig nyilván azok is meglakolnak vakmerő mesterségükért. Azoknak a tragédiája csöndesebb, kevésbé érdekes. Azok csak magukban szenvednek. Tudja, hogy kik voltak az első pedagógusok?⁷⁴

Glück Laci feléje hajolt.⁷⁵

– Rabszolgák voltak – felelt Novák. – Úgy⁷⁶ ám. Görög rabszolgák, kiket az uraik megkorbácsoltak. Ők kísérték el a gazdagok gyermekeit a gimnáziumba. Mi is rabszolgák vagyunk. A szeretet rabszolgái. Azzal a különbséggel, hogy mi, modern paedagógusok⁷⁷ nemcsak a gazdagok gyermekeit kíséjük el a gimnáziumba és aztán tovább, ameddig lehet, hanem mindenkiét. Mi a jutalmunk? Nem sokkal több, mint azoké.

Novák őszintesége fölbátorította vendégét:

– Ezt tudom,⁷⁸ – mondta Glück Laci – nagyon jól tudom.⁷⁹

– No,⁸⁰ ne panaszkodjunk. Másra nem is szabad számítani.

Glück Laci fölállt:

⁷¹ [K., PH, AS1:] vetette,

⁷² [K., PH, AS1:] felborzolt

⁷³ [PH, AS1, AS2:] szemhártyáját. [K írásképe megtévesztő, emendálva K alapján]

⁷⁴ [K., PH, AS1:] paedagógusok?

⁷⁵ [K, :] hajolt:

⁷⁶ [K, :] voltak. Úgy

⁷⁷ [K, :] paedagógusok

⁷⁸ [K, :] tudom

⁷⁹ [AS2:] nagyon tudom. [sh.]

⁸⁰ [K, :] No

- Köszönöm – dadogta ügyetlenül. Nagyon köszönöm.
- Mit?
- Azt a sok jót. Köszönöm.
- De kedves fiam.
- És...
- No csak mondja.
- Tessék?
- Maga akart valamit mondani – szólt Novák, ^é<a párbeszéd zavarához.> ^v<hogya a párbeszédet kerékvágásba zökkentse.>
- Köszönöm – ismételte a fiú. Még egyszer. Mindnyájunk nevében. Köszönjük.
- Szívesen, fiam. Ezzel tartoztam. Kötelességem volt.
- ^é<És talán [?] ha> ^v<Ha pedig> megbántottuk volna – de már indult kifelé. Köszönöm – susogta még egyszer.

Glück Laci nem volt képes magát oly folyamatosan kifejezni, mint Ebeczky Dezső. Mélyebben érezte, amit gondolt. Megvetette tanárja támadóit. És nem úgy, mint a többiek.

Azok, a tisztességes érzésűek, ^é<helytelenítették értelmükkel,> ^m<szintén helytelenítették,> ^v<szintén helytelenítették «értelmükkel», ami történt,> ellenben lelkük mélyén mégis kissé mulatságosnak tartották, hogy alul maradt a viadalban s nem tudták teljesen lenézni a verekedés katonai erényét, mely az életharchoz tartozik. Glück Laci nem birt mulatni azon, hogy valaki alul ^é<maradt.> ^v<marad.> Minden izével ^é<tiltakozott> ^v<és idegszálával tiltakozott> a tettegesség ellen, az ösztönével, mely utálja az erőszakot, minden

- Köszönöm – dadogta ügyetlenül. – Nagyon⁸¹ köszönöm.
 – Mit?
 – Azt a sok jót. Köszönöm.
 – De kedves fiam.
 – És...
 – No csak mondja.
 – Tessék? – kérdezte Glück Laci.
 – Maga⁸² akart valamit mondani,⁸³ – szólt Novák, hogy a párbeszédet kerékvágásba zökkentse.
 – Köszönöm – ismételte a fiú. – Még⁸⁴ egyszer. Mindnyájunk nevében. Köszönjük.
 – Szívesen, fiam. Ezzel tartoztam.⁸⁵ Kötelességem volt.
 – Ha pedig megbántottuk volna,⁸⁶ – de már indult kifelé. – Köszönöm⁸⁷ – susogta még egyszer.

Glück Laci nem volt képes magát oly folyamatosan kifejezni, mint Ebeczky Dezső, mert mélyebben⁸⁸ érezte, amit gondolt. Megvetette tanárja támadóit. És nem úgy, mint a többiek.

Azok, a tisztességes érzésűek, szintén helytelenítették,⁸⁹ ami történt, ellenben lelkük mélyén mégis kissé mulatságosnak tartották, hogy alul maradt, s⁹⁰ nem tudták teljesen lenézni a verekedés katonai erényét, mely az életharchoz tartozik. Glück Laci azonban nem⁹¹ bír⁹² mulatni⁹³ azon, hogy valaki alul marad. Minden ízével

⁸¹ [K,:] ügyetlenül. Nagyon

⁸² [K,:] – Tessék? [úb] – Maga

⁸³ [K,:] mondani

⁸⁴ [K,:] fiú. Még

⁸⁵ [AS2:] tartozom. [sh.]

⁸⁶ [K,:] volna

⁸⁷ [K,:] kifelé. Köszönöm

⁸⁸ [K,:] Dezső. Mélyebben

⁸⁹ [PH, AS1:] helytelenítik,

⁹⁰ [K,:] maradt a viadalban s [PH, AS1:] maradt a viadalban, s

⁹¹ [K,:] Laci nem

⁹² [PH, AS1:] bír

⁹³ [PH:] mulani [!]

formájában retteg tőle, ^é<évezredes, borzasztó> ^m<évezredes, [...] borzasztó> ^v<«[...]» «évszázados» borzasztó> emlékek ^é<alapján> ^v<alapján,> mint farkas a lángtól, mely az ősi barlangtüzeket látja föllobogni, ha csak egy ^é<gyufát, vagy ha csak egy villamos-zseblámpát> ^v<gyufát> villantanak meg előtte. Maga a tiltakozás volt ez a fiú. Ha neki kellett volna bosszút állni valakin, akkor más módhoz folyamodik. Talán kegyetlenebbhez, lassúbbhoz, szívósabbhoz. Ehhez azonban nem, ^é<nem.> ^m<nem, nem.> ^v<nem.>

Novák megszorította kezét. Szenvedése tetőfokán jól esett ez a találkozás. Nem akarta elengedni ^é<ezt a «fiút» diákját,> ^v<diákját,> ki fakó arcán egy katona évezredes idegrázkodtatását és «terhel» terheltségét viselte, az iszonyt a háborúságtól, régi vereségek, lázadások, ^é<megérdemelt, vagy meg-nem-érdemelt megaláztatások> ^v<megaláztatások> jegyét s szemében lobogó forradalmak, mohó és gyors kielégülések, «vagyonsz» kárpótlások, vagyonszerzések, csöndes, családi örömök és fényes, szellemi diadalok vágyát. Nem volt már idegen többé, hanem egy vele a szenvedésben, a könyvben s a nyerserő elleni harcban. ^é<És ennek a szelíd antiszemitanak ebben az egyetlen kézzorításában több megértés volt és jóság, mint az összes liberális vezércikkekben és pártbeszédekben. [ú]b A> ^v<[ú]b

A> szalónban álltak, honnan végig lehetett ^é<látni> ^v<tekinteni> a hosszú, szomorú lakáson. Glück Laci Hilda szobáját is látta, az összetört családi élet romját, a két ^é<megvetett> ^v<gazdátlan> ágyat. Az anyáét és ^é<a leányét.> ^v<leányét.>

– Ha valaha szüksége lesz rám – szölt Novák – forduljon bizalommal hozzám. ^é<Szerencsés utat és minden jót. Párizsból pedig irjon. Vegye le a kalapját a Sorbonne előtt.> ^v<Minden jót.>

A verandán még egyszer megfogta kezét:

– Az Isten áldja meg, fiam.

És ^é<nem csak> ^v<nemcsak> mondta. Mig kezét szorongatta, ezt is gondolta magában:

– Az Isten áldja meg ezt a derék, jóra való ^é<fiút. [ú]b Aztán besietett szobájába, leült a diványra s Liszner Vilmos régi gyakorlatait nézte.> ^m<fiút. [ú]b Aztán «besietett» leült a diványra s Liszner Vilmos régi gyakorlatait nézte.> ^v<fiút.>

és idegszálával tiltakozott a tettegesség ellen, az ösztönével, mely utálja az erőszakot, minden formájában retteg tőle, borzasztó emlékek alapján, mint farkas a lángtól, mely az ősi barlangtüzeket látja föllobogni, ha csak egy gyufát villantanak meg előtte. Maga a tiltakozás volt ez a fiú. Ha neki kellett volna bosszút állni valakin, akkor más módhoz folyamodik. Talán kegyetlenebbhez, lassúbbhoz, szívósabbhoz. Ehhez azonban nem, nem.

Novák megszorította kezét. Szenvedése tetőfokán jólesett ez a találkozás. Nem akarta elengedni diákját,⁹⁴ ki fakó arcán egy katonára évezredes idegrázkódtatását és terheltségét viselte, az iszonyt a háborúságtól, régi vereségek, lázadások, megaláztatások jegyét szemében lobogó forradalmak, mohó és gyors kielégülések, kárpótlások, vagyonszerzések, csöndes, családi örömök és fényes, szellemi diadalok vágyát. Nem volt már idegen többé, hanem egy vele a szenvedésben, a könyvben s a nyers erő elleni harcban.

A szalonban álltak, honnan végig lehetett tekinteni a hosszú, szomorú lakáson. Glück Laci Hilda szobáját is látta, az összetört családi élet romját, a két gazdátlan ágyat: az⁹⁵ anyáét és leányét.

– Ha valaha szüksége lesz rám,⁹⁶ – szölt Novák – forduljon bizalommal hozzám. Minden jót.

A verandán még egyszer megfogta kezét:

– Az Isten áldja meg, fiam.

És nemcsak mondta. Míg kezét szorongatta, ezt is gondolta magában:

– Az Isten áldja meg ezt a derék, jóra való fiút.

⁹⁴ [AS2:] diákjárt, [sh.]

⁹⁵ [K_v.:] ágyat. Az

⁹⁶ [K_v.:] rám

XXIII.

^é_i<Liszner> ^v_c<Megint Liszner> Vilmos régi gyakorlatait ^é_i<nézte ismét, de egyszerre> ^m_i<nézte megint, de egyszerre> ^v_c<vette elő, de> félrelökte.

«Ki innen, «ki innen» az emberek közé, ki innen.» Tűrhetlenné vált számára, hogy «gondolkodni» folyton gondolataival bibelődjék, vagy ^é_i<Jozefin> ^v_c<Pepike> társaságában legyen, ami egyet jelentett. Glück Laci látogatása «kizökk» fölrázta troglodita-magányából.

^é_i<Ki innen,> ^m_i<Ki,> ^v_i<Ki innen,> emberek közé, ki innen. Mégis ^é_i<élni, élni,> ^m_i<élni,> ^v_c<élni, élni> akárhogy s «harcolni» küzdeni, harcolni. Egy embert, egy embert, akárkit.

Kollegáját kereste föl, Fórist, ki mindig otthon ^é_i<«volt» gubbasztott.> ^v_c<kuksolt.>

Fóris Ferenc a csendőr-laktanya mellett lakott egy barátságtalan házban, melyet kis, hepehupás, rosszul kövezett udvar vett körül, pár sovány ecetfával. Mogorva öregasszony mosott az udvarban, ^é_i<a teknőre> ^v_c<teknőjére> hajolva, a tanár lakásadónője, ki a vendég láttán elbámult. Lakójához ^é_i<soha senki sem jött,> ^m_i<soha senki sem járt,> ^m_i<soha sem járt senki,> ^v_c<sohasem járt senki,> sem tanárok, sem diákok, sem nők.

– Benn van a tanár úr? – kérdezte Novák.

– Arra – motyogott az öregasszony kedvetlenül.

A tornác felé intett. Itt egy zsömlyeszin«, [...]» kutya, mely ^é_i<nem is ugattott,> ^v_c<meg se ugatta,> unalmában Novák nadrágjára nyújtotta «lábát» két lábát, mintegy társaságot keresve. Az is oly elhagyatottságban élhetett, mint ők. Novák megsimogatta ^é_i<a fejét.> ^v_i<buksi fejét.>

Az udvarra nyíló ajtón ez a rettegett név ^é_i<volt látható:> ^v_c<fénylett «egy» sárgaréz-táblácskán:> ^é_i<„Fóris”> ^v_i<Fóris.>

Csak így röviden, keresztneve nélkül, mint ^é_i<egy tárgy, «egy» egy> ^v_c<egy> használati cikk neve.

Kopogtatott. Sokáig nem kapott választ. Benyitott.

XXIII.

Megint Liszner Vilmos régi gyakorlatait vette elő, de már csak kevés ideig nézegette, aztán félrelökte.¹

Túrhetetlenné vált számára, hogy folyton gondolataival bíbelődjék, vagy Pepike társaságában legyen, ami egyet jelentett. Glück Laci látogatása fölrázta trogloditamagányából.

Ki innen, emberek közé, ki innen. Mégis élni, élni akárhogy s küzdeni, harcolni. Egy embert, egy embert, akárkit.

Kollégáját² kereste föl, Fórist, ki mindig otthon kuksolt.

Fóris Ferenc a csendőrlaktanya mellett lakott egy barátságtalan házban, melyet kis, hepehupás, rosszul³ kövezett udvar vett körül, pár sovány ecetfával. Mogorva öregasszony mosott az udvarban, teknőjére hajolva, a tanár lakásadóője. Az a⁴ vendég láttán elbámult.

Lakójához⁵ sohasé⁶ járt senki, sem tanárok, sem diákok, sem nők.

– Benn van a tanár úr? – kérdezte Novák.

– Arra – motyogott az öregasszony kedvetlenül.

A tornác felé intett. Itt egy zsömlyeszín kutya, mely meg se ugatta, unalmában Novák nadrágjára nyújtotta két lábát, mintegy társaságot keresve. Az is oly elhagyatottságban élhetett, mint a gazdája. Novák⁷ megsimogatta buksi fejét.

Az udvarra nyíló ajtón ez a rettegett név fénylett sárgaréz táblácskán: *Fóris*.

Csak így röviden, keresztneve nélkül, mint egy használati cikk neve.

Kopogtatott. Sokáig nem kapott választ. Benyitott.

¹ [K,.] de félrelökte. [PH, AS1:] de már csak kevés ideig, aztán félrelökte.

² [K,.] Kollégáját

³ [AS2:] rosszul [sh.]

⁴ [K, PH, AS1:] lakásadóője, ki a

⁵ [K,.] elbámult. [nincs úb] Lakójához

⁶ [K, PH, AS1:] sohasem

⁷ [K, PH, AS1:] mint ők. Novák

Kétes félhomály borongott a ^é<szobában,> ^v<szobán,> minthogy a zöld lécfüggönyöket leeresztették a fény ellen. Fóris a szoba közepén ült egy széken, a meleg ellenére is teljesen felöltözve, fekete ruhájában, kemény gallérban, kézelővel, óraláncsal mellényén s noha szemét nem sérthette a világosság, most is fönntartotta ^é<fekete-szemüvegét.> ^v<fekete szemüvegét.> Lábait keresztbe rakta. Rejtély, hogy mit csinálhatott.

Vajjon azt a képet látta-e maga előtt, melyet helyettestanársága négy hosszú év«én»e alatt gyakran elképzelt? A diákok ^é<föllázadtak> ^v<föllázadnak> ellene, ő pedig hiába toporzékol a dobogón, nem bír velük. Hová nézett? Nem tudni.

Vendége érkezétre fölkelt, virgoncan ^é<s> ^v<és> erélyesen. Csak a télen mult ^é<harminc éves.> ^v<harmincéves.> ^é<Fiatal volt. Homlokán> ^v<Homlokán> azonban már két ördögárok mutatkozott.

Semmi meglepetést, vagy csodálkozást nem árult el, hogy ^é<ellenfele«, kivel adig>> ^v<legnagyobb ellenfele> magánlakásán keresi föl. ^é<Minden érzelem-nyilvánítástól> ^v<Az érzelem-nyilvánítástól általában> tartózkodott.

– Szervusz – szólt közönyösen.

– Szervusz.

Novákot helytel sem ^é<kinálta meg.> ^v<kinálta.> «M» A vendég leült, ^é<botját kalapját> ^v<kalapját-botját> a ripsz-pamlagra téve.

^é<Egy> ^v<Fóris egy> szegényes bútorozott szobát bérelt. Mindeütt példás rend. «Az ágy fölött egy Kossuth-kép» Az asztalon ^é<egy tálca,> ^v<tálca,> rajta horgolt terítő, három lefelé borított pohár. Vaságy«án»a ragyog a tisztaságtól. ^é<A> ^m<Alatta két súlyzó, a svéd-tornához. A> ^m<A> ^v<[bj] Alatta két súlyzó, a svéd-tornához. A> falon egy Kossuth-kép. Kézikönyvtára polcán katonás«r»an sorakoznak egymás mellé az olcsó, silány könyvek, melyeket «egy» valószínűleg még egyetemi hallgató korában gyűjtött. Azóta nem olvasott.

Kétes félhomály borongott a szobán, minthogy a zöld lécfüggönyök le voltak eresztve a⁸ fény ellen. Fóris a szoba közepén ült egy széken, a meleg ellenére is teljesen felöltözködve,⁹ fekete ruhájában, keménygallérban, kézelővel, óralánccal mellényén s noha szemét nem sérthette a világosság, most is fönntartotta fekete szemüvegét. Lábat kereszthe rakta. Rejtély, hogy mit csinálhatott.

Vajon azt a képet látta-e maga előtt, melyet helyettes tanársága négy hosszú éve alatt gyakran elképzelt, hogy a¹⁰ diákok föllázadnak ellene, ő pedig hiába toporzékol a dobogón, nem bír velük?¹¹ Hová nézett? Nem tudni.

Vendége érkezétre fölkelt, szigorúan¹² és erélyesen. Csak a télen múlt harmincéves. Homlokán azonban már két ördögárok mutatkozott.

Semmi meglepetést¹³ vagy csodálkozást nem árult el, hogy legnagyobb ellenfele magánlakásán keresi föl. Az érzelemnyilvánítástól általában tartózkodott.

– Szervusz – szólt közönyösen.

– Szervusz.

Novákot helytel se¹⁴ kínálta. A vendég leült, kalapját-botját a ripsz-pamlagra tette.¹⁵

Fóris egy szegényes bútorozott szobát bérelt. Mindenütt példás rend. Az asztalon tálca, rajta horgolt terítő, három lefelé borított pohár. Vaságya ragyog a tisztaságtól. Alatta két súlyzó, a svédtornához. A falon egy Kossuth-kép. Kézikönyvtára polcán katonásan sorakoznak egymás mellé az olcsó, silány könyvek, melyeket valószínűleg még egyetemi hallgató korában gyűjtött. Azóta nem olvasott.

⁸ [K., PH, AS1:] zöld lécfüggönyöket leeresztették a

⁹ [K.,:] felöltözve,

¹⁰ [K.,:] elképzelt? A

¹¹ [K.,:] velük.

¹² [K.,:] virgoncan

¹³ [K., PH, AS1:] meglepetést,

¹⁴ [K., PH, AS1:] sem

¹⁵ [K., PH, AS1:] téve.

– [°]_í<Téged kereslek> ^v_í<Tehozzád jöttem> – szólt Novák.
– Hivatalos ügyben?
– Nem. Magánügyben. Azaz. Ahogy vesszük. Szóval az én ügyemben.

– Hallottam róla – jegyezte meg ridegen Fóris s egész lényé valami komisz közönyt árasztott. Tudom.

– Mit szólsz hozzá? Ehhez a [°]_í<merénylethez?> ^v_í<merénylethez.>
– Semmit. Egyáltalán semmit. Azt, amit mindig mondtam – és [°]_í<száraz újjait> ^v_í<újjait> ropogtatta.

Fórist [°]_í<sokkal jobban> ^v_í<jobban> foglalkoztatta az ügy, mintahogy mutatta. Naspolya-sárga arca, melyet [°]_í<mindig beteges> ^v_í<beteges> halványság [°]_í<takart el,> ^v_í<takart,> lobot vetett. Izgalmában rágta kis fekete [°]_í<bajuszát, a bajusz széle> ^m_í<bajuszát. Ez a bajusz> ^v_í<bajuszát. [b]

Ez a bajusz> idő előtt őszült, mintha megsózták [°]_í<volna és szája pedig> ^m_í<volna és szája> ^v_í<volna. Szája> elfanyarodott [°]_í<tőle.> ^v_í<tőle, amint nyalogatta.>

Szaladgált a [°]_í<szobában, beszélt:> ^v_í<szobában:>

– Itt anarhia van, forradalom. Évek óta hirdetem [°]_í<én, a> ^v_í<a> gimnáziumban, én egyedül, de ti nem hisztetek nekem, magamra hagytok, nem támogattok. A [°]_í<műmüs,> ^v_í<műmüs – ütögette mellét → a műmüs. [°]_í<Legyen, vállalom.> ^v_í<Legyen. Vállalom.> Állom. Te vagy az oka.

– Én?

– Igenis te. Meg a többiek. Főképp az igazgató. [°]_í<«Kényezte» Nyolc évig> ^v_í<Folyton> kényeztetitek ezeket a szemtelen, pimasz [°]_í<kölykeket,> ^m_í<fickókat,> ^v_í<«köly» tacsókát,> aztán vérszemet kapnak és [°]_í<az első> ^v_í<első> alkalommal, mikor kiszabadulnak, természetesen megvadulnak. [°]_í<Mindez> ^v_í<[bj] Addig jár a kórsó a kútra, míg el nem török – szólt, mert a közmondásokat «[...]» mindig rosszul alkalmazta. Mindez> a te liberálizmusod eredménye.

– Tehozzád jöttem,¹⁶ – szólta Novák.
 – Hivatalos ügyben?
 – Nem. Magánügyben. Azaz. Ahogy vesszük. Szóval az én ügyemben.

– Hallottam róla,¹⁷ – jegyezte meg ridegen Fóris s egész lényé valami komisz közönyt árasztott. – Tudom.¹⁸

– Mit szólsz hozzá? Ehhez a merénylethez.

– Semmit. Egyáltalán semmit. Azt, amit mindig mondtam – és ujjait ropogtatta.

Fórist jobban foglalkoztatta az ügy, mint ahogy mutatta. Nas-polyasárga arca, melyet beteges halványság takart, lobot vetett. Izgalmában rágta kis, fekete bajuszát.

Ez a bajusz idő előtt őszült, mintha megsózták volna. Szája elfanyarodott tőle,¹⁹ amint nyalogatta.

Szaladgált a szobában:

– Itt anarhia van, forradalom. Évek óta hirdetem a gimnáziumban, én egyedül, de ti nem hisztek nekem, magamra hagytok, nem támogattok. A mumus,²⁰ – ütögette mellét – a mumus. Legyen. Vállalom. Állom. Te vagy az oka.

– Én?²¹

– Igenis te. Meg a többiek. Főképp az igazgató. Folyton kényeztetitek ezeket a szemtelen, pimasz tacskókat, aztán vérszemet kapnak és első alkalommal, mikor kiszabadulnak, természetesen megvadulnak. Addig jár a kórsó a kútra, míg valaki össze nem zúzza, – mondta, mert²² a közmondásokat mindig rosszul alkalmazta. – Mindez²³ a te liberalizmusod²⁴ eredménye.

¹⁶ [K_v:] jöttem

¹⁷ [K_v:] róla

¹⁸ [K_v:] árasztott. Tudom.

¹⁹ [PH, AS1:] tőle

²⁰ [K_v:] műmüs

²¹ [AS2:] Én. [sh.]

²² [K_v:] míg el nem török – szólta, mert [PH, AS1:] míg el nem török, – mondta, mert

²³ [K_v:] alkalmazta. Mindez

²⁴ [K_v:] liberálizmusod

– De kérek.

– Kesztyűs kézzel, barátom, nem lehet nevelni. Vagy van hatalmam, vagy nincs. Füttyülök a modern paedagógiára, azokra a buta, álszent elvekre, melyeket be kellett magolnunk a paedagógiai vizsgára. Mit ér az ilyesmi? Szenteltvíz. Én bizony ^é_í<pofozni, verni fogok eztán.> ^v_é<eztán az órákon is pofozni fogok.> Ha nem tetszik, ott kívül ^é_í<tágasabb, szedjék> ^v_é<tágasabb. Szedjék> a sátorfájukat azok a bitangok. A főigazgató meg a miniszter pedig jőjjön ide személyesen és maga próbáljon rendet teremteni. Másképp nem lehet.

– Szomorú lenne.

– Szomorú? Ez a szomorú – s Fóris *«feléje nyújtó»* újjal mutatott rá. Az én eszmém, melyet ti kinevettek, mégiscsak diadalmaskodni fog. ^é_í<Vasfegyelem, vasfegyelem> ^v_é<Vasfegyelem> – amikor ezt a szót kimondta, orrcimpái ^é_í<mindig kitágultak> ^v_é<kitágultak> s *«azon a»* azon a ponton, hol az archúshoz értek, ^é_í<elzöldültek.> ^v_é<elzöldültek – vasfegyelem.> Aki nem hajol meg, az pusztuljon, idejekorán. Érettségi*«kor pedig»* után pedig rendőröket *«az»*a gimnázium köré, őrszemeket a tanárok lakásai elé. Meg kell szervezni az iskolai rendőrséget.

– Bocsáss meg, de ez igazán nevetséges. Ha mi magunk nem ^é_í<tudunk rendet teremteni...> ^v_é<tudunk...>

– Mért lenne nevetséges? – vágott szavába Fóris s szeme ^é_í<égett,> ^v_é<csillogott a fekete-szemüveg mögül,> jelezve, hogy ez a halottnak látszó ember mégis csak él. ^é_í<Ennek a tanintézetnek> ^v_é<A tanintézetünknek> úgy is olyan híre van már, hogy az emberek nem mernek idejönni. Boros Pista mért ment el innen? Megszökött, áthelyeztette

– De kérlek.

– Kesztyűs kézzel, barátom, nem lehet nevelni. Vagy van hatalmam, vagy nincs. Füttyölök a modern paedagógiára,²⁵ azokra a buta, álszent elvekre, amelyeket²⁶ be kellett magolnunk a paedagogiai²⁷ vizsgára.²⁸ Mít ér az ilyesmi? Szenteltvíz. Én bizony eztán az órákon is pofozni fogok. Ha nem tetszik, ott kívül tágasabb. Szedjük a sátorfájukat azok a bitangok. A főigazgató meg a miniszter pedig jöjjön²⁹ ide személyesen és maga próbáljon rendet teremteni. Másképp nem lehet.

– Szomorú lenne.

– Szomorú? Ez a szomorú,³⁰ – s Fóris ujjal mutatott Novákra. – Az³¹ én eszmém, melyet ti kinevettek, mégiscsak diadalmaskodni fog. Vasfegyelem,³² – amikor ezt a szót kiejtette,³³ orrcimpái kitárgultak s azon a ponton, hol az archúshoz értek, elzöldültek –,³⁴ vasfegyelem. Aki nem hajol meg, az pusztuljon, idejekorán. Érettségi után pedig rendőröket a gimnázium köré, őrszemeket a tanárok lakása elé. Meg kell szervezni az iskolai rendőrséget.

– Bocsáss meg, de ez igazán nevetséges. Ha mi magunk nem tudunk...

– Mért volna³⁵ nevetséges? – vágott szavába Fóris s szeme csillogott a fekete szemüveg mögül, jelezve, hogy ez a halottnak látszó ember mégiscsak él. – A³⁶ tanintézetünknek úgylis olyan híre van már, hogy az emberek nem mernek idejönni. Boros Pista mért

²⁵ [K., PH, AS1:] paedagógiára,

²⁶ [K, :] melyeket

²⁷ [K, :] paedagogiai

²⁸ [PH, AS1, AS2:] vizsgán. [K írásképe megtévesztő, emendálva K alapján]

²⁹ [K, :] jöjjön

³⁰ [K, :] szomorú

³¹ [K, :] mutatott rá. Az [PH, AS1:] mutatott rá. – Az

³² [K, :] Vasfegyelem

³³ [K, :] kimondta,

³⁴ [K, :] elzöldültek –

³⁵ [K., PH, AS1:] lenne

³⁶ [K, :] él. A

magát, félt. És ez érthető. Az a két helyettes multkor az utolsó pillanatban leköszönt, el sem foglalta ^é<az állását.> ^v<állását.> Majd bolond lesz. A legjobb tanerők elkerülnek bennünket. Maholnap csak díjbirkozóknak való ez a város, fegyenceknek. Deportáló hely. Pardon.

«A» Odaugrott kézikönyvtárához. Egy piros kötet ^é<megfordított> ^v<fordított> ^é<címkével állt> ^v<címkével volt> a polcon. Ezt régebben ^é<észrevette,> ^v<figyelte,> félt, hogy a tótágast álló könyv fejébe vér tódul s megüti a guta. Segített rajta. Megigazította. ^é<Majd miután> ^v<[úb]

Miután> elfüstölgött a dühe, kevésbé puskaporosan, nyugodtabban beszélt: ^é<[úb]- Tehát mikor történt? [úb] – Mult szerdán. [úb] – Nem sokára két hete. Remélem,> ^v<[úb]

– Remélem,> vetettél orvosi látteleletet?

– Nem.

«– *Visum repertum*»

– Az baj. ^é<Nagy baj.> ^m<Nagy baj. – szólt Fóris szakértően.> ^v<– szólt Fóris szakértően. Nagy baj.> *Visum repertum.* ^é<Mindig az> ^v<Az> az első ^é<dolog.> ^v<dolog ilyenkor.> Stante pede orvosi látteleletet vetetni. Az iskolaorvossal, vagy a tiszti orvossal.

– Hová ^é<gondolsz?> ^v<gondolsz.>

– Miért?

– Dobra verni, a város szájára kerülni.

– Úgy is beszélnek róla. És a rendőrségen jártál?

– Nem.

– Ott sem. Azonnal elmegyek ^é<teveled.> ^v<te veled.> *Viszlek.* A rendőrkapitányt jól ismerem.

– Én is.

– Ő majd detektiveket küld ^é<szét, kipuhatolja a tettest. Megtanítja kesztyűbe dudálni.> ^m<szét, kipuhatolja a tettest.> ^v<szét.>

– Mi célja ennek?

ment el innen? Megszökött, áthelyeztette magát, félt. És ez érthető. Az a két helyettes a múltkor³⁷ az utolsó pillanatban leköszönt, el se³⁸ foglalta állását. Majd bolond lesz. A legjobb tanerők elkerülnek bennünket. Maholnap csak díjbirkózóknak való ez a város, fegyvereknek. Deportálóhely. Pardon.

Odaugrott kézikönyvtárához. Egy piros kötet fordított címkével volt a polcon. Ezt már régebben³⁹ figyelte, félt, hogy a tótágast álló könyv fejébe vér tódul s megüti a guta. Segített rajta. Megigazította.

Miután elfüstölgött a dühe, kevésbé puskaporosan beszélt:⁴⁰

– Remélem, vetettél orvosi látletet?

– Nem.

– Az baj,⁴¹ – szólt Fóris szakértően. – Nagy⁴² baj. Visum repertum.

Az az első dolog ilyenkor. Stante pede orvosi látletet⁴³ vétetni.⁴⁴

Az iskolaorvossal, vagy a tisztiorvossal.

– Hová gondolsz...⁴⁵

– Miért?

– Dobra verni, a város szájára kerülni.

– Úgyis beszélnek róla. És a rendőrségen jártál?

– Nem.

– Ott sem. Azonnal elmegyek teveled. Viszlek. A rendőrkapitányt jól ismerem.

– Én is.

– Ő majd detektíveket küldet.

– Mi⁴⁶ célja ennek?

³⁷ [K,:] helyettes multkor

³⁸ [K,, PH, AS1:] sem

³⁹ [K,, PH, AS1:] Ezt régebben

⁴⁰ [K,:] puskaporosan, nyugodtabban beszélt: [PH:] puskaporosan, nyugodtan beszélt:

⁴¹ [K,:] baj.

⁴² [K,:] szakértően. Nagy

⁴³ [AS2:] látletet [sh.]

⁴⁴ [K,, PH, AS1:] vetetni.

⁴⁵ [K,, PH, AS1:] gondolsz.

⁴⁶ [K,:] detektíveket küld szét. [úb] – Mi

– Mi célja, mi célja. Valamit csak kell csinálni. Ne hagyj el magad ennyire, Tóni – szólt Fóris, ki most volt hozzá először gyengéd, mert egynek látta az ügyét az ő ügyével. [°]<Sohase> ^v<Ne> essél kétségbe. A rendőrség keze messzire [°]<elér. Megtanítják azt az urat kesztyűbe dudálni. Vagy egy másik ötlet. Nyomban provokálhatod.> ^m<elér. [...] Vagy nyomban provokálhatod.> ^v<elér.>

– [°]<Nem ismerem> ^v<Igen, ha ismerném> őket.

– Hát többen voltak?

– Azt hiszem. Nem tudom. [°]<Semmit se láttam. Nem> ^v<Nem> szeretek gyanúsítani.

– Akkor nem marad más hátra, mint tüstént összehívni egy konferenciát. [°]<Stante pede. Ez> ^v<Ez> a sérelem nemcsak a tiéd, az enyém is, az övé is, mindenkié, az egész tantestületet érte s méltó, ünnepélyes formában kell tiltakoznunk. Igaz, [°]<hogy most,> ^v<hogy> a tanév végén kissé bajos összeszedni a kollegákat. [°]<«Legtöbben» Sokan> ^v<Többen> elutaztak, megkezdték a vakációt. [°]<De mindegy,> ^v<Mindegy,> összejövünk annyian, amennyien itt vagyunk. Sürgönyzünk a főigazgatónak, a minisztériumnak, magának Wlassicsnak. A miniszter kormánybiztost küld és akkor... akkor...

Ostoba fecsegés volt.

Ezek a gondolatok megfordultak Novák fejében is azon [°]<a rettenetes, első> ^v<a [!] első, rettenetes> éjszakán, mikor egyedül vergődött s annyival inkább [°]<fájtak neki,> ^v<fájtak,> mert már többször latra vetette [°]<s> ^v<és> mint nem-használhatókat eldobta. [°]<Ez a korlátolt, eszelős ember pedig csak beszélt, beszélt.> ^m<Ez a korlátolt, eszelős ember pedig csak beszélt-beszélt.> ^v<«Korlátolt kollégája» Kollégája beszélt-beszélt, valami «[...]» sohase-fogyó indulattól fűtve.> [K_c] [°]<Kevésre> ^v<[b]

Kevésre> becsülte [°]<őt.> ^v<[bj] ezt a korlátolt, «eszelős» epés embert.> Tulajdonképp mégis tanácsért [°]<fordult hozzá. Ősszel azt rebesgették,> ^v<jött hozzá. Ő is «hallotta» tudta,> hogy Fórisnak is volt [°]<olyan „esete.”> ^v<valami kellemetlensége.> Ez eszébe jutott, mindgyárt a merénylet másnapján, rokonszenvet ébresztett iránta,

– Mi célja, mi célja. Valamit csak kell csinálni. Ne hagyj el magad ennyire, Tóni,⁴⁷ – szolt Fóris, ki most volt hozzá először gyöngéd,⁴⁸ mert egynek látta ügyét⁴⁹ az övével. – Ne⁵⁰ essél kétségbe. A rendőrség keze messzire elér.

– Igen, ha ismerném őket.

– Hát többen voltak?

– Azt hiszem. Nem tudom. Nem szeretek gyanúsítani.

– Akkor nem marad más hátra, mint tüstént összehívni⁵¹ egy konferenciát. Ez a sérelem nemcsak a tiéd, az enyém is,⁵² az övé is, mindenkié, az egész tantestületet érte s méltó, ünnepélyes formában kell tiltakoznunk. Igaz, hogy a tanév végén kissé bajos összeszedni a kollégákat.⁵³ Többen elutaztak, megkezdték a vakációt. Mindegy, összejövünk annyian, amennyien itt vagyunk. Sürgönyözünk⁵⁴ a főigazgatónak, a minisztériumnak, magának Wlassicsnak. A miniszter kormánybiztost küld és akkor... akkor...

Ostoba fecsegés volt.

Ezek a gondolatok megfordultak Novák fejében is azon az első⁵⁵ rettenetes éjszakán, mikor egyedül vergődött s annyival inkább fájtak, mert már többször latra vetette és mint nem-használhatókat eldobta. Kollégája beszélt-beszélt, valami sohase-fogyó indulattól fűtve.

Kevésre becsülte ezt a korlátolt, epés embert. Tulajdonképp mégis tanácsért jött hozzá. Ő is tudta, hogy Fórisnak is volt valami kellemetlensége. Ez eszébe jutott, mindjárt a merénylet másnapján, rokonszenvet⁵⁶ ébresztett iránta, a közösség érzését, mely mindig

⁴⁷ [K_v.:] Tóni

⁴⁸ [K_v, PH, AS1:] gyöngéd,

⁴⁹ [K_v, PH, AS1:] látta az ügyét

⁵⁰ [K_v.:] az ő ügyével. Ne

⁵¹ [K_v.:] összehívni

⁵² [PH:] s, [!]

⁵³ [K_v.:] kollégákat.

⁵⁴ [K_v.:] Sürgönyözünk

⁵⁵ [K_v.:] azon a [!] első,

⁵⁶ [PH, AS1:] rokonszenvet [!]

a közösség érzését, mely mindig jobban ^é<erősödött benne,> ^v<erősödött,> míg most nem sok siker reményében ugyan, de elvezette ^é<hozzá,> ^v<őt ide,> a lakásába.

^é<Fóris az ő esetéből> ^v<Fóris> nem csinált titkot [K_i] «az ügy» szégyenéből, sem akkor, sem most. Nyíltan hirdette, hogy milyen „sérelem érte”. Tanári szobákban, vendéglőkben, hol kollegáival ^é<étkezve> ^v<étkezett, egyenesen> dicsekedett azzal, hogy rohanta meg az ismeretlen s regényesen kiszínezte a részleteket, melyek arról tanúskodtak, hogy ő az „orvtámadást visszautasította”, a „szemtelen fickót vaskézzelel megfékezte.” Utána a rendőrség«r»en «j»is járt, egyszer, kétszer. Itt ^é<«nevek, ad» név és adatok híján vajmi> ^v<vajmi> keveset tehettek, megindították a nyomozást, aztán ^é<megszüntették.> ^v<«abbahagyták» az ügy elaludt.> Tanári konferenciát indítványozott, melyet az igazgató nem hívott össze. Erre hónapokig beadványokat szerkesztett a főigazgatósághoz, a minisztériumhoz s minthogy ^é<sem az alacsonyabb, sem a> ^v<az alacsonyabb és> magasabb hatóságoktól nem kaphatott elégtételt, már a sajtó útján akart nyilatkozni, a nyílttér-rovatban, amitől csak az igazgató baráti, de erélyes «utas» tilalma tartotta vissza.

Valójában fölfújta, erősen túlozta azt, ami Sárszegen nem volt olyan nagy ritkaság. Mindössze az történt, hogy egy sötét, szeles este, úgy érettségi után, valaki hátulról lefogta, ^é<és kétszer> ^v<háromszor> hatalmasan «pofon cserdítette, egyszer az arcán» pofon cserdítette, egyszer az arcán, kétszer a füle tövén. Ő maga nem bántalmazta az illetőt, amint állította. «A fickó azonnal eliszkolt,» «Erre ideje sem» Ideje sem maradt erre, mert magához sem tért s a fickó ^é<máris eliszkolt.> ^v<elfutott.> Igaz, hogy egyik föllére [!] egy darabig nagyot hallott. De az a tehetséges, fiatal fölorvos, kit fölkeresett, hogy orvosi láttelepet vétessen föl, oly szorgalmasan és lelkiismeretesen kezelte, hogy a tanév elején már visszakapta régi,

jobban erősödött, most pedig nem⁵⁷ sok siker reményében ugyan, de elvezette őt ide, a lakásába.

Fóris nem csinált titkot szégyenéből, sem akkor, sem most. Nyíltan hirdette, hogy milyen „sérelem érte”. Tanári szobákban, vendéglőkben, hol kollégáival⁵⁸ étkezett, egyenesen dicsekedett azzal, hogy rohanta meg az ismeretlen s regényesen kiszínezte a részleteket, melyek arról tanúskodtak, hogy ő az „orvtámadást visszautasította”, a „szemtelen fickót vaskézzelel megfékezte”.⁵⁹ Utána a rendőrségen is járt, egyszer, kétszer. Itt vajmi keveset tehettek:⁶⁰ megindították a nyomozást, aztán az ügy elaludt. Tanári konferenciát indítványozott, melyet az igazgató nem hívott össze. Erre hónapokig beadványokat szerkesztett a főigazgatósághoz, a minisztériumhoz s minthogy az alacsonyabb és magasabb hatóságoktól nem kaphatott elégtételt, már a sajtó útján akart nyilatkozni, a nyílttér-rovatban, amitől csak az igazgató baráti, de erélyes tilalma tartotta vissza.

Valójában fölfújta, erősen túlozta azt, ami Sárszegen nem is volt⁶¹ olyan nagy ritkaság. Mindössze az történt, hogy egy sötét, szeles este, úgy érettségi után, valaki hátulról lefogta, háromszor hatalmasan pofon cserdítette, egyszer az arcán, kétszer a füle tövén. Ő maga nem „bántalmazta”⁶² az illetőt, amint állította. Ideje se⁶³ maradt erre, mert magához se⁶⁴ tért s a fickó elfutott. Igaz, hogy egyik fülére egy darabig nagyothallott. De az a tehetséges, fiatal fülorvos, kit fölkeresett, hogy orvosi látteleletet vetessen⁶⁵ föl, oly szorgalmasan és lelkiismeretesen kezelte, hogy a tanév elején ismét⁶⁶ visszakapta

⁵⁷ [K_v.:] erősödött, míg most nem [PH, AS1:] erősödött, míg most nem

⁵⁸ [K_v.:] kollégáival

⁵⁹ [K_v.:] megfékezte.”

⁶⁰ [K_v.:] tehettek,

⁶¹ [K_v, PH, AS1:] nem volt

⁶² [K_v.:] bántalmazta

⁶³ [K_v, PH, AS1:] sem

⁶⁴ [K_v, PH, AS1:] sem

⁶⁵ [K_v.:] vétessen

⁶⁶ [K_v.:] már

kitűnő hallását s épúgy fölfigyelt az utolsó padokból [°]<fölhallatszó neszekre, vagy> ^m<hallatszó> ^v<hallatszó neszekre,> sűgásokra, mint annakelőtte.

Nem több joggalanság esett meg vele, mint [°]<a boldogult Török Gedeonnal,> ^m<a néhai Török Gedeonnal,> ^v<elődjével, néhai Török Gidával,> kinek egy súlyos követ hajítottak a lábára, [°]<vagy> ^v<amitől az öreg sokáig sántított, vagy> Boros Pistával, kinek leverték a kalapját az uccán. Fóris belenyugodott. Sovány arcán egy ránc húzódott végig, «eme»valószínűleg e tapasztalatának a nyoma. Még ridegebb lett, nemcsak tanítványaival, hanem a szülőkkel [°]<szemben.> ^m<szemben is.> ^v<szemben is,> [°]<Ha a szomorú apák panaszkodtak neki és barátian arra kérték, hogy csak verje meg rossz fiaikat, ő keserűen legyintett és azt válaszolta, hogy nem veri meg őket, verje meg inkább az Isten s aztán figyelmeztetés nélkül alattomosan elbuktatta mind.> ^m<«[...]» és buktatott.> ^v<és buktatott, figyelmeztetés nélkül.> Különben edzette testét, reggelenként súlyzókat emelt, hogy minden eshetőségre elkészüljön s ez, ha nem is vette közvetlenül hasznát, semmiesetre sem ártott neki.

[°]<A harci komédiáját adta elő Nováknak:> ^m<Most a harci komédiáját adta elő nováknak:> ^v<Most> izzó színekkel [°]<ecsetelve> ^v<ecsetelte> a csatát, melyben nem ő vallott [°]<kudarcot az> ^v<kudarcot. [b]

Hirtelenül az> íróasztalához rohant. Gondosan elzárt [°]<fiókjából> ^m<Fiókjából [!]> ^v<fiókjából> kiemelt egy másfél méteres kenderkötelet.

– [°]<Előtte ezt küldték nekem> ^v<Nekem ezt küldték> a gazok. Közvetlen a merénylet előtt. Természetesen, hogy akasszam föl magam. No erre várhattok. Bűnjel.

És lengette a bűnjelet.

– Nekem is [°]<küldtek> ^v<küldtek valamit> – szólt Novák.

– Mit?

Novák megmondta, hogy [°]<mit kapott.> ^v<mit.>

– Ugyanaz a banda – csapott rá Fóris. Pont az az eset.

régi, kitűnő hallását s éppúgy fölfigyelt az utolsó padokból hallatszó sűgásokra,⁶⁷ mint annak elötte.

Nem több jogtalanság esett meg vele, mint elödjével, néhai Török Gidával, kinek egy súlyos követ hajítottak a lábára, amitől az öreg sokáig sántított, vagy Boros Pistával, kinek leverték a kalapját az utcán. Fóris végül belenyugodott.⁶⁸ Sovány arcán egy ránc húzódott végig, valószínűleg tapasztalatainak a⁶⁹ nyoma. Még ridegebb lett, nemcsak tanítványaival, hanem a szülőkkel szemben is⁷⁰ és vígan buktatott⁷¹ figyelmeztetés nélkül. Különben edzette testét, reggelenként súlyzókat emelt, hogy minden eshetőségre elkészüljön s ez, ha nem is vette közvetlenül hasznát, semmi esetre sem ártott neki.

Most izzó színekkel ecsetelte a csatát, melyben nem ő vallott kudarcot.

Hirtelenül az íróasztalhoz⁷² rohant. Gondosan elzárt fiókjából kiemelt egy másfél méteres kenderkötelet.

– Nekem ezt küldték közvetlen⁷³ a merénylet elötte. Természetesen, hogy akasszam föl magamat.

És⁷⁴ lengette a bűnjelet.

– Nekem is küldtek valamit⁷⁵ – szólt Novák.

– Mit?

Novák megmondta, hogy mit.

– Ugyanaz a banda,⁷⁶ – csapott rá Fóris. – Pont⁷⁷ az az eset.

⁶⁷ [K_v.:] hallatszó neszekre, sűgásokra,

⁶⁸ [K_v, PH, AS1:] Fóris belenyugodott.

⁶⁹ [K_v.:] valószínűleg e tapasztalatának a

⁷⁰ [K_v.:] is,

⁷¹ [K_v.:] és buktatott,

⁷² [K_v, PH, AS1:] íróasztalához

⁷³ [K_v, PH, AS1:] küldték a gazok. Közvetlen

⁷⁴ [K_v, PH, AS1:] föl magam. No erre várhattok. Bűnjelet. [ú]b] És

⁷⁵ [PH, AS1:] valamit,

⁷⁶ [K_v.:] banda

⁷⁷ [K_v.:] Fóris. Pont

Ez túlzás volt. Olyan eset, mint szegény Novák Antalé még sohasem fordult elő. Fáradtan hallgatta Fóris harci krónikáját. Majd halkán [°]<csak ezt> ^v<ezt> kérdezte:

– És mit csináltál azután?

– Természetesen nyomban följelentettem a rendőrségen.

– Legalább megcsípték?

– Nem – szólt Fóris és ajkába harapott.

– Látod – mondta Novák csüggedten – látod.

– Hohó, barátom, csakhogy «*nekem, [...] eztán*» én [°]<tudom a módját. Nem> ^m<ám tudom a módját. Nem> ^v<nem> vagyok olyan [°]<nyámnyila> ^v<puha> legény. Most már jöhetnek, itt vagyok, állok [°]<elébük – és dobbantott.> ^v<elébük.> Aki bírja [°]<marja.> ^v<marja. – megint sántított a közmondás.> Nézd ezt itt.

Zsebéből kivett egy vasboxert s őrzöngve döfködte a levegőt:

– Ha ők is úgy, én is úgy. Egy ütés s az orrcsont összezúzódik, az arcot elönti a vér. Azonnal elvesztik [°]<az eszméletüket.> ^v<eszméletüket.>

Kacsintott, a [°]<fekete-szemüvegével:> ^v<fekete szemüvegével:>

– Meg ez itt ni.

Hátsó nadrágzsebében kotorászott, kigombolta s elővett egy jókora forgópisztolyt, melyet recés, bordó bőr borított. Óvatosan kifejtette [°]<belőle. [úb] A pillanat ünnepélyes volt.> ^v<belőle.>

– Remek szerszám – dicsérte. Ha a városban járok, állandóan nálam van. Természetesen tok nélkül. Meztelenül. Hogy kéznél legyen.

Ez túlzás volt. Olyan eset, mint szegény Novák Antalé,⁷⁸ még sohase⁷⁹ fordult elő.

Fáradtan⁸⁰ hallgatta Fóris harci krónikáját. Majd halkán ezt kérdezte:

- És mit csináltál azután?
- Természetesen nyomban följelentettem a rendőrségen.
- Legalább⁸¹ megcsípték?
- Nem, – szólt Fóris és ajkába harapott.
- Látod,⁸² – mondta Novák csüggedten,⁸³ – látod.⁸⁴
- Hohó, barátom, csakhogy én nem vagyok olyan puha legény.

Most már jöhetnek, itt vagyok, állok elébük. Aki bírja állja⁸⁵ – megint sántított a közmondás. – Nézd⁸⁶ ezt itt.

Zsebéből kivett egy vasboxert s őrzöngve döfködte a levegőt:

– Ha ők is úgy, én is úgy. Egy ütés s az orrcsont összezúzódik, az arcot elönti a vér. Azonnal elvesztik eszméletüket.

Kacsintott⁸⁷ a fekete szemüvegével:

– Meg ez itt ni.

Hátsó nadrágzsebében kotorászott, kigombolta s elővett egy jókora forgópisztolyt, melyet recés, bordó bőr borított. Óvatosan kifejtette belőle.

– Remek szerszám,⁸⁸ – dicsérte. – Ha⁸⁹ a városban járok, állandóan nálam van. Természetesen tok nélkül. Meztelenül. Hogy kéznél legyen.

⁷⁸ [K_v.:] Antalé

⁷⁹ [K_v, PH, AS1:] sohasem

⁸⁰ [K_v.:] elő. [nincs úb] Fáradtan

⁸¹ [PH, AS1:] Legalább [!]

⁸² [K_v.:] Látod

⁸³ [K_v.:] csüggedten

⁸⁴ [AS2:] látod, [sh.]

⁸⁵ [K_v.:] bírja marja. [PH, AS1:] bírja, marja.

⁸⁶ [K_v.:] közmondás. Nézd

⁸⁷ [K_v.:] Kacsintott,

⁸⁸ [K_v.:] szerszám

⁸⁹ [K_v.:] dicsérte. Ha

Játszott vele, jobbra-balra forgatta. Novák felé irányította csővét.

Az elhúzódtott. Nem szerette, ha fegyverrel bolondoznak. Rászólt:

– Tedd el.

– Ne félj. ^ē_í<Elzártam> ^m_í<Elcsuktam> ^v_ē<Becsuktam> a biztonsági zárat. Patent. Várj, majd kiveszem a golyóágyat is. Így ni.

Csettent a závár. «Fóris kivette a golyó» Fóris «az össze» a ^ē_í<pisztoly ravaszát> ^v_ē<pisztolyt> többször elsütötte, a föld felé ^ē_í<tartva, biztonság okáért.> ^v_ē<tartva.>

– Hat golyó – mondta elégülten. Hatnak ép elég.

– Mutasd csak – szólt Novák.

Fóris odanyújtotta, Novák átvette.

Ritkán fogott kezébe pisztolyt. Katona nem volt. Otthon sem tartott soha. Nem mintha félt volna tőle. Veszedelmes kísérleteket végzett villamossággal, robbanó gázzal, dinamitot is készített a tanulók előtt, meg kéksavat, melyből egy szippantás halálos. ^ē_í<De a pisztolyt> ^v_í<A pisztolyt azonban> utálta.

Megvetően, de némi kíváncsisággal szemlélte ezt a gyalázatos gépet, melyet kizárólag emberi életek kioltására gyártottak. Már külsejében is van valami vészes, ^ē_í<ragadozó, ördögi.> ^m_í<ördögi.> ^m_í<ragadozó, ördögi.> ^v_ē<ragadozó.> Beletekintett üres csővébe, ^ē_í<a töltény-lyukat az> ^v_í<az> ablak felé tartva. A cső fekete volt, nagyon fekete, szinte kormos, ellenben a végén, egészen a végén egy kis világosság derengett, egy kis kerek világosság. Különben mindenütt sötétség, ^ē_í<vigasztalan, «is»kietlen> ^v_í<kietlen, vigasztalan> sötétség.

Arra gondolt, hogy ez a buta emberek menedéke. Ultima ratio regūm. A királyok utolsó érve. Ha a népek nem tudnak megegyezni egymással, s a diplomaták szava elnémul, akkor ez szólal meg

Játszott vele, jobbra-balra forgatta. Novák felé irányította csövét. Az elhúzódott. Nem szerette, ha fegyverrel bolondoznak. Rászólt:

– Tedd el.

– Ne félj. Becsuktam a biztonsági závárt.⁹⁰ Patent. Várj, majd kiveszem a golyóágyat is. Így ni.

Csettent a závár. Fóris a pisztolyt többször elsütötte, a föld felé tartva.

– Hat golyó,⁹¹ – mondta elégülten. – Hatnak⁹² épp elég.

– Mutasd csak,⁹³ – szólt Novák.

Fóris odanyújtotta.

Novák annak idején nem volt katona s így ritkán fogott kezébe pisztolyt. Otthon⁹⁴ se⁹⁵ tartott soha. Nem mintha félt volna tőle. Veszedelmes kísérleteket végzett villamossággal, robbanó gázzal, dinamitot is készített a tanulók előtt, meg kéksavat, melyből egy szippantás halálos. A pisztolyt azonban utálta.

Megvetően, de némi kíváncsisággal szemlélte ezt a gyalázatos gépet, melyet kizárólag emberi életek kioltására gyártottak. Már külsejében is van valami vészes, ragadozó. Beletekintett üres csövébe, az ablak felé tartva. A cső fekete volt, nagyon fekete, szinte kormos, ellenben a végén, egészen a végén, egy kis világosság derengett, egy kis kerek világosság. Különben mindenütt sötétség, kietlen, vigasztalan sötétség.

Arra gondolt, hogy ez a buta emberek menedéke. *Ultima ratio regum*. A királyok utolsó érve. Ha a népek nem tudnak megegyezni egymással⁹⁶ s a diplomaták szava elnémul, akkor ez szólal meg

⁹⁰ [K_v:] zárat.

⁹¹ [K_v:] golyó

⁹² [K_v:] elégülten. Hatnak

⁹³ [K_v:] csak

⁹⁴ [K_v:] Fóris odanyújtotta, Novák átvette. [úb] Ritkán fogott kezébe pisztolyt. Katona nem volt. Otthon [PH:] Fóris odanyújtotta, Novák átvette. [úb] Ritkán fogott kezébe pisztolyt. Katona nem volt. Otthon [AS1:] Fóris odanyújtotta, Novák átvette. [úb] Katona nem lévén, ritkán fogott kezébe pisztolyt. Otthon

⁹⁵ [K_v, PH, AS1:] sem

⁹⁶ [K_v:] egymással,

minden vonalon, száz kilométeres terepen és eldönti, kinek van igaza. Aki erősebb, annak igaza van. Aki gyöngé, annak soha sincs igaza. Hol is keressük az igazi erkölcsöt? Csak a természetben van, a társadalomban nincs. Az ostoba népek a puszkapor fellegeiben tényleg világosabban látnak s az ostoba egyének is. Úgy látszik, mégis szükség van ^é_i<ilyenekre,> ^v_i<erre,> jó, hogy van ilyen. Ez szabályozza az életet. Délkörök szerint különböznek a vélemények, hogy ^é_i<mi a jó,> ^v_i<mi> a helyes és helytelen, de az ősnépek és a mai művelt emberiség egyaránt ^é_i<megérti,> ^v_i<megérti azt,> hogy aki meg akar ölni bennünket, vagy halálosan megaláz, azt mi is megöljük. Sok kérdés különben megoldhatatlan lenne ember és ember között. Szomorú, hogy így van. De így van.

Pallérozott elméje azonnal ^é_i<elvitatta> ^v_i<visszalökte> magától ezeket a gondolatokat, mihelyt felötlöttek benne. Megvetette a reakciót.

Kezében reszketett a gyilkos szerszám, «az [...]» nem is illet hozzá és mintha «beszen» ^é_i<beszennyezte volna,> ^v_i<beszennyezné,> átadta ^é_i<sietve annak, akinek való, Fóris> ^v_i<sietve, Fóris> kezébe.

Az hadonászott vele:

– Az embernek, kérlek, védekeznie kell. Támadtok? Én is támadok. Hát rajta, kard-ki-kard. Beléjük engedem mind a hatot. Semmi lovagiasság. Lelövöm őket, mint a kutyákat.

Pihegett a gondolattól, hogy vért ont, bosszút áll. Jobb szemét lehunyva, bal szemét a ^é_i<légynék> ^v_i<légyre> irányítva célzott, ^é_i<[...] hosszan,> ^v_i<hosszan,> bóduló örömmel, a csövet a falra szögezve, a ^é_i<Kossuth Lajos kép> ^v_i<Kossuth-kép> nagy homlokának. És ha ^é_i<elsüti a pisztolyt s van benne> ^v_i<megnyomja a ravaszt s a pisztolyban van> golyó, biztosan el is találja. ^é_i<De a> ^v_i<A> csövet leengedte.

– Hiszen ezek olyanok – sipította magánkivül – mint az afrikai négerék. Emberevők – majd hozzátette – haszontalan kölykek.

minden vonalon, száz kilométeres terepen, ez dönti el, kinek⁹⁷ van igaza. Aki erősebb, annak igaza van. Aki gyöngé, annak soha sincs igaza. Hol is keressük az igazi erkölcsöt? Csak a természetben van, a társadalomban nincs. Az ostoba népek a puszkapor fellegeiben tényleg világosabban látnak s az ostoba egyének is. Úgy látszik, mégis szükség van erre, jó, hogy van ilyen. Ez szabályozza az életet. Dél-körök szerint különböznek a vélemények, hogy mi a helyes és helytelen, de az ősnépek és a mai művelt emberiség egyaránt megérti, hogy⁹⁸ aki meg akar ölni bennünket, vagy halálosan megaláz, azt mi is megöljük. Sok kérdés különben megoldhatatlan lenne ember és ember között. Szomorú, hogy így van. De így van.

Pallérozott elméje azonban azonnal⁹⁹ ellökte¹⁰⁰ magától ezeket a gondolatokat, mihelyt felöltötte benne. Megvetette a reakciót.

Kezében reszketett a gyilkos szerszám, nem is illett hozzá és mintha beszennyezné, sietve visszatette Fóris¹⁰¹ kezébe.

Az hadonászott vele:

– Az embernek, kérlek, védekeznie kell. Támadtok? Én is támadok. Hát rajta, kard-ki-kard. Beléjük engedem mind a hatot. Semmi lovagiasság. Lelövöm őket, mint a kutyákat.

Pihegett a gondolattól, hogy vért ont, bosszút áll. Jobb szemét lehunyva, bal szemét a légyre irányítva célzott, hosszan, bóduló örömmel, a csövet a falra szögezve, a Kossuth-kép nagy homlokának. És ha megnyomja a ravaszt s a pisztolyban van golyó, biztosan el is találja. A csövet leengedte.

– Hiszen ezek olyanok – sipította magánkívül,¹⁰² – mint az afrikai négerék. Emberevők,¹⁰³ – majd hozzátette –: ¹⁰⁴haszontalan kölykek.

⁹⁷ [K., PH, AS1:] terepen és eldönti, kinek

⁹⁸ [K, :] megérti azt, hogy

⁹⁹ [K, :] elméje azonnal

¹⁰⁰ [K., PH, AS1:] visszalökte

¹⁰¹ [K, :] beszennyezné, átadta sietve, Fóris [PH:] beszennyezné, átadta sietve Fóris [AS1:] beszennyezné, sietve átadta Fóris

¹⁰² [K, :] magánkívül

¹⁰³ [K, :] Emberevők

¹⁰⁴ [K., PH, AS1:] hozzátette –

«Novák már megbánta, hogy eljött ide.» «Viperaszáján sisteregtek a szavak s»

«Novák már» «Haragját lenyelte»

Novák már megbánta, hogy eljött ide. Ez is ^é<tanár volt, ő is tanár volt.> ^m<tanár, ő is tanár.> ^v<tanár volt, ő is tanár volt.> A két tanár, kinek egy ^é<volt az élete, sorsa,> ^v<az élete,> nem értette ^é<meg egymást most sem:> ^m<meg egymást:> ^v<egymást:> az egyik a harcoló, ^é<kemény jezsuita volt, «a másik a szelíd, türelmes ferenc-rendi.»> ^m<kemény jezsuita,> ^v<kemény,> a paedagogia militans villámokat szórt, a másik a szelíd, ^é<türelmes ferencrendi,> ^v<türelmes,> az igazabb és tisztább, ^é<a jóságos és kedves, most> ^v<most> is csak szenvedett.

Fóris feléje fordult:

– Végy te is egyet.

– Majd veszek.

– Még egyszer figyelmeztetek: itt életveszélyes járkálni. Ki biztosít arról, hogy holnap nem ismétlődik meg? Vagy ma. Megint. Ezek a gyilkosok – szolt és «száján sisteregv» viperaszáján sisteregtek a ^é<szavak, de elnyelte haragját. [úb] Novák> ^v<szavak.[úb]

Haragját elnyelte. [úb]

Novák> kalapját-botját vette.

– Hová mégysz? – kérdezte ^é<tőle.> ^v<tőle Fóris.>

– Haza.

– Ne kísérjelek el?

– ^é<Köszönöm. Majd elmegyek> ^m<Elmegyek> ^v<Köszönöm. Elmegyek> magam is.

– Mert szívesen. Ne ^é<feledd el, mit> ^v<feledd, amit> mondtam.

– Majd ^é<meglátom.> ^v<gondolkozom.>

– Nézd – kezdte Fóris, ^é<minthogy újabb tanácsot akart> ^m<egy újabb tanácsot akart> ^v<újabb tanácsot akarva> adni, de minthogy nem talált, ^é<inkább elhallgatott.> ^v<elhallgatott.>

– Te itthon töltöd a ^é<vakációt?> ^v<vakációt? – kérdezte Novák.>

– Nem. A «Felföldre» felvidékre utazom. Az öregekhez.

– Mikor?

Novák már megbánta, hogy eljött ide. Ez is tanár volt, ő is tanár volt. A két tanár, kinek egy az élete, nem értette egymást: az egyik,¹⁰⁵ a harcoló, kemény, a *paedagogia militans*,¹⁰⁶ villámokat szórt, a másik,¹⁰⁷ a szelíd, türelmes, az igazabb és tisztább, most is csak szenvedett.

Fóris feléje fordult:

– Végy te is egyet.

– Majd veszek.

– Még egyszer figyelmeztetek: itt életveszélyes járkálni. Ki biztosít arról, hogy holnap nem ismétlődik meg? Vagy ma. Megint. Ezek a gyilkosok – szólt és viperaszáján sisteregtek a szavak.

Haragját elnyelte.

Novák vette kalapját-botját.

– Hová¹⁰⁸ mégysz? – kérdezte tőle Fóris.

– Haza.

– Ne kísérjelek el?

– Köszönöm. Elmegyek magam is.

– Mert szívesen. Ne feledd, amit mondtam.

– Majd gondolkozom.

– Nézd – kezdte Fóris, újabb tanácsot akarva adni, de minthogy nem talált, elhallgatott.

– Te itthon töltöd a vakációt? – kérdezte Novák.

– Nem. A Felvidékre¹⁰⁹ utazom. Az öregekhez.

– Mikor?

¹⁰⁵ [K., PH, AS1:] egyik

¹⁰⁶ [K., PH, AS1:] *militans*

¹⁰⁷ [K., PH, AS1:] másik

¹⁰⁸ [K., PH, AS1:] Novák kalapját-botját vette. [úb] – Hová

¹⁰⁹ [K.,] felvidékre

– Holnap reggel. ^é_i<[úb] Tudod,> ^v_c<Tudod,> az apámnak van ott egy kis gazdasága. ^é_i<Tejet akarok inni, juhtúrót enni. Ki vagyok merülve.> ^m_i<Ki vagyok merülve. Tejet akarok inni, juhtúrót enni.> ^v_c<Tejet akarok inni, juhtúrót enni.> Meg azt a kis, kerek tót sajtot, mely meg van füstölve, az ostyepkát. Nagyon szeretem.

– Csak pihenj, Feri.

– Te, Tóni – szólt Fóris – neked is hozok majd olyan tót sajtot.

Fóris ezt minden évben ígérte, de sohasem hozott.

– Szerencsés utat – mondta Novák.

Fóris kikisérté őt ^é_i<«a kapun» a szomorú> ^v_c<az> udvaron át, a kapuig. Ott kezét nyújtott:

– No szervusz.

– Szervusz.

^é_i<[...] nézte,> ^v_i<Nézte,> hogy ballag Novák ^é_i<lassan, szomorúan.> ^v_c<lassan.> Majd ^é_i<visszament szobájába,> ^m_c<visszament,> ^v_c<visszament szobájába,> leült a székre, keresztbe tette lábait s fekete-szemüvegén át bámulta a tárgyakat. Ismét rejtély volt, hogy mit csinált.

– Holnap reggel. Tudod, az apámnak van ott egy kis gazdasága. Tejet akarok inni, juhtúrót¹¹⁰ enni. Meg azt a kis, kerek tót sajtot, mely meg van füstölve, az ostyepkát. Nagyon szeretem.

– Csak pihenj, Feri.

– Te, Tóni,¹¹¹ – szólt Fóris – neked is hozok majd olyan tót sajtot. Fóris ezt minden évben ígérte, de sohase¹¹² hozott.

– Szerencsés utat – mondta Novák.

Fóris kikísérte őt az udvaron át, a kapuig. Ott kezét nyújtott:

– No szervusz.

– Szervusz.

Nézte, hogy ballag Novák lassan. Majd visszament szobájába, leült a székre, keresztbe tette lábait s fekete szemüvegén át bámulta a tárgyakat. Ismét rejtély volt, hogy mit csinált.

¹¹⁰ [PH:] jutúrót [!]

¹¹¹ [K_v] Tóni

¹¹² [K_v, PH, AS1:] sohasem

^e_t<XXIII.> ^v_t<XXIV.>

Az a sok badarság, melyet Fóris összekaratyolt, rendszertelenül kavargott Novák ^e_t<tisza, okos fejében.> ^v_c<fejében.> Megbolygatta azt a kis nyugalmat, melyre utóbbi napokban ^e_t<szert> ^v_t<annyi tépelődés és gyötrellem eredményeül szert> tett s «a kétségbeesés söt» ^e_t<elvette> ^v_t<minthogy meg akarta világítani, elvette> tőle a kétségbeesés ^e_t<sötétségét> ^v_t<egyenletes sötétségét> is, mely már ^e_t<jótekonyan> ^v_c<szeliden> borult lelkére. Ebben a «homályban» szakadozó homályban ^e_t<különböző,> ^v_c<különböző «gy»,> egymásnak ellenmondó szándékok cikáztak. Egyet már is elhatározott«,». Gondoskodnia kell személyes biztonságáról. Ezért betért a legközelebbi vaskereskedésbe s ott egy hatlövetű forgopisztolyt [!] vásárolt, nem oly nagyot, mint Fórisé, de a kereskedő biztosította, hogy ^e_t<az a legújabb,> ^v_t<legújabb,> kitűnő gyártmány s önvédelemre teljesen megfelelő.

«Nugtalanabb» A pisztoly bizonyos biztonságot ^e_t<adott neki.> ^v_c<adott.> Nyugtalanabb volt, de frissebb, boldogtalanabb, de erélyesebb. Fóris tervei pedig elő-előkerültek. És másnap, minthogy «éjszakája ismét a» éjszaka már a csontja is fájt, gyors elhatározással elhívatta magához Barabás doktort.

Azok közé tartozott, kik félnek az orvostól, mint tulajdon lelkiismeretüktől. Ahogy gondjait sem szerette közölni másokkal, ahogy kis szédüléseit, muló rosszulléteit is eltitkolta, még közvetlen környezete elől is, az elvonult, nem-közlékeny emberek bizalmatlanságával, szégyelte mezitlen testét, melyet egy-egy szemölcsével, egy szőrrel borított májfoltjával még a ^e_t<gőzfürdőben sem tárt föl

XXIV.

Az a sok badarság, melyet Fóris összekarattyolt, rendszertelenül kavargott¹ Novák fejében. Megbolygatta azt a kis nyugalmat is, melyre² utóbbi napokban annyi tépelődés és gyötrelem eredményéül³ szert tett s minthogy meg akarta világítani, elvette tőle a kétségbeesés⁴ egyenletes sötétségét, mely⁵ már szelíden borult lelkére. Ebben a szakadozó homályban különböző, egymásnak ellenmondó szándékok cikáztak. Egyet máris elhatározott. Gondoskodnia kell személyes biztonságáról. Ezért betért a legközelebbi vaskereskedésbe s ott egy hatlövetű forgópisztolyt vásárolt, nem oly nagyot, mint Fórisé, de a kereskedő biztosította, hogy legújabb, kitérő gyártmány s önvédelemre teljesen megfelelő.

A pisztoly bizonyos biztonságot adott neki. Nyugtalanabb⁶ volt, de frissebb, boldogtalanabb, de erélyesebb. Fóris tanácsai szakadatlanul foglalkoztatták. És⁷ másnap, minthogy éjszaka már a csontja is fájt, gyors elhatározással elhívatta magához Barabás doktort.

Azok közé tartozott, kik úgy félnek⁸ az orvostól, mint tulajdon lelkiismeretüktől. Ahogy gondjait se⁹ szerette közölni másokkal, ahogy kis szédüléseit, múló rosszulléteit is eltitkolta, még közvetlen környezete elől is, az elvonult, nem-közlékeny emberek bizalmatlanságával¹⁰ szőgyellte mezíten testét, melyet egy-egy szőrrel¹¹ borított

¹ [PH, AS1, AS2:] kavardott [sh., emendálva K alapján]

² [K,] nyugalmat, melyre

³ [K, PH, AS1:] eredményeül [!]

⁴ [AS2:] napokban [új sor] s minthogy meg akarta világítani, elvette tőle a [új sor] annyi tépelődés és gyötrelem eredményéül szert tett [új sor] kétségbeesés [sh., a szedés két sora fölcserélődött]

⁵ [K,] sötétségét is, mely

⁶ [K, PH, AS1:] adott. Nyugtalanabb

⁷ [K,] Fóris tervei pedig elő-előkerültek. És [PH, AS1:] Fóris tervei pedig elő-előkerültek. És

⁸ [K, PH:] kik félnek

⁹ [K, PH, AS1:] sem

¹⁰ [K,] bizalmatlanságával,

¹¹ [K, PH:] melyet egy-egy szemölcsével, egy szőrrel [AS1:] melyet egy-egy szemölcsével, egy-egy szőrrel

szívesen.> ^m_i<gőzfürdő [... ..] sem tárt föl szívesen.> ^v_c<gőzfürdői dögönyözőnek sem tárt föl szívesen.> Az orvost is ezért kerülte. Most türelmetlenül, ^e_i<ünnepélyesen> ^v_c<szertartásosan> várta.

Őszintén elmondta ^e_i<neki az> ^v_c<az> egészet. Barabás végighallgatta, anélkül hogy ^e_i<elárulná,> ^m_i<megmondaná,> ^v_c<éreztetné,> tudja-e, vagy sem. Aztán így szólt, komolyan:

– Vetkőzz le, kérlek.

Novák ^e_i<tétovázva kezdett vetkőzni,> ^v_c<tétovázva vetkőzni kezdett,> még mindig tépelődve, ^e_i<hogyan helyesen> ^v_c<helyesen> cselekszik-e, hogy ezt a sebet, mely már egy ^e_i<volt> ^v_c<az> életével, idegen szemnek is megmutatja. Ez azonban föltétlenül kellett a vizsgálathoz.

Az orvos ^e_i<háta> ^v_c<a háta> mögé állott.

^e_i<Arca csak várakozó figyelmet «árult» tükrözött s egy kis csodálkozást,> ^m_i<Arca csak várakozó figyelmet tükrözött tükrözött [!] s egy kis csodálkozást,> ^v_c<Arcán csak várakozó figyelem ült s egy kis csodálkozás,> hogy felnőtt embert ^e_i<megverték.> ^v_c<megvernek.> De amint szegény ^e_i<barátja> ^v_c<barátjának> törzse kibukkant az ingből s a csúnya, nagy ^e_i<seb földerengett előtte teljes egészében,> ^m_i<sebek földerengetek előtte teljes egészében,> ^v_c<sebek teljes egészükben földerengetek előtte,> arca megváltozott, és ^e_i<megfeledezve orvosi méltóságáról, higgadtságáról> ^v_c<feledve orvosi higgadtságát> álmélkodva sóhajtott föl. Ezt még sem várta:

– Ó – mondta résztvevően, fejét csóválva s kitért, baráti haraggal – a gazemberek, a gazemberek.

Novák nem szólt semmit.

Barabás szemlélte a testet«. Nem», mely ^e_i<már nem> ^m_i<nem> ^v_c<már nem> volt fiatal: meztelenül rosszabbul ^e_i<tápláltnak látszott,> ^m_i<tápláltnak látszik,> ^m_i<táplált volt,> ^v_c<tápláltnak látszott,> mint ruhában, különösen ^e_i<a karok voltak vékonyak és a nyak.> ^v_c<a nyak vékony.> A kis pocak pedig még szomorúbbá tette. A kor volt ez már, a kor.

májfoltjával még a gőzfürdői dögönyözőnek se¹² tárt föl szívesen. Az orvost is ezért kerülte. Most türelmetlenül várta.

Barabás doktornak őszintén elmesélte az „eset”-et. Az végighallgatta,¹³ anélkül,¹⁴ hogy éreztetné, értesült-e eddig felőle vagy¹⁵ sem. Aztán így szólt, komolyan:

– Vetkőzz le, kérlek.

Novák tétovázva vetkőzni kezdett, még mindig tépelődve, helyesen cselekszik-e, hogy ezt a sebet, mely már egy az életével, idegen szemnek is megmutatja. Ez azonban feltétlenül¹⁶ kellett a vizsgálathoz.

Az orvos a háta mögé állott.

Arcán csak várakozó¹⁷ figyelem ült s egy kis csodálkozás, hogy felnőtt embert megvernek. De amint szegény barátjának törzse kibukkant az ingből s a csúnya, nagy sebek teljes egészükben földrengtek előtte, arca megváltozott¹⁸ és feledve orvosi higgadságát,¹⁹ álmélkodva sóhajtott föl. Ezt mégse²⁰ várta.

– Ó,²¹ – mondta résztvevően, fejét csóválva s kitört, baráti haraggal – a gazemberek, a gazemberek.

Novák nem szólt semmit.

Barabás szemlélte a testet, mely már nem volt fiatal,²² mezítenül rosszabbul tápláltnak látszott, mint ruhában. Különösen²³ a nyak vékony. A kis pocak pedig még szomorúbbá tette. A kor volt ez már, a kor.

¹² [K., PH, AS1:] sem

¹³ [K., PH, AS1:] türelmetlenül, szertartásosan várta. [úb] Őszintén elmondta az egészet. Barabás végighallgatta,

¹⁴ [K_v.:] anélkül

¹⁵ [K., PH, AS1:] éreztetné, tudja-e, vagy

¹⁶ [K_v.:] föltétlenül

¹⁷ [AS2:] vágyakozó [sh.]

¹⁸ [K_v.:] megváltozott,

¹⁹ [K_v.:] higgadságát

²⁰ [K., PH, AS1:] még sem

²¹ [K_v.:] Ó

²² [K_v.:] fiatal:

²³ [K_v.:] ruhában, különösen

– ^é_i<Hallatlan>^v<Förtelmes> – suttogta, undorodva az aljas gonosztevőktől – ^é<hallatlan>^v<förtelmes> – de már uralkodott magán.

«A törzset» A hátat négy-öt helyen kisebb nagyobb ^é<sárgás>^v<hosszúkás, sárga> és zöld foltok tarkították, melyek alatt «[...]» véraláfutások voltak, ^é<az «[...]» ütések nyomai,>^v<mint a márvány erezei,> a tarkón egy ^é<hegedt, már gyógyult>^m<[...]>, hegedt, már gyógyult>^v<repedt> seb, melyet ^é<györcsösbót vas vége>^v<a görcsösbót vas-vége> ^é<téphetett ki>^v<okozhatott> s a karon itt-ott ^é<horzsolások>^v<jelentéktelen horzsolások>.

«Ahogy» – Mi rajta ez a fehér? – kérdezte az orvos, ki elnyomta magában a szánakozást.

– Hintópor.

– Mit pacsmagoltál, kérek? Mért nem fordultál azonnal hozzám? «Most már» «Két hete. [?]» Most már el is mult volna. Jöjj ^é<csak>^v<ide> az ablakhoz.

Csak most vált egészen orvossá. Szemét összemorcolva, orrát kissé fölhúzva «nézte a sebet,» hosszan, figyelmesen nézte a «sebeit, m» sebeket, mint ^é<a tárgyakat.>^v<tárgyakat.> Egy pontot kiméletesen megérintett a tarkón.

– Ez fáj, Tóni?

– Nem.

– Már behegesedett. Pörk borítja. Szépen gyógyul. ^é<[úb] – És>^v<És> ez, Tóni?

– Fáj.

– Nagyon?

– Nagyon.

Nevák azért nem sziszegett, egy izma se rebbent.

^é<A bal lapocka környékén>^v<Itt> volt a baj. Barabás tapogatta. A bal lapocka ^é<felsőrészen, a tövisnyúlványnak megfelelően elmozdulást észlelt, mely csonttörésnek volt a következménye.>^v<felsőrészen volt a baj.>

– Igen – mondta és fölemelte «kar» a beteg két karját. «[...] meg, [...]» Ezt kezelni kell. ^é<Természetesen nem>^v<Nem> tudsz rajta feküdni?

– Förtelmes – suttogta, undorodva az aljas gonosztevőktől – förtelmes,²⁴ – de már uralkodott magán.

A hátat négy-öt helyen kisebb-nagyobb hosszúkás, sárga és zöld foltok tarkították, melyek alatt véraláfutások voltak, mint a márvány erezei, a tarkón egy repedt seb, melyet a görcsös bot vasvége okozhatott s a karon itt-ott jelentéktelen horzsolások.

– Mi rajta ez a fehér? – kérdezte az orvos, ki elnyomta magában a szánakozást.

– Hintópor.

– Mit pacsmagoltál, kérlek? Mért nem fordultál azonnal hozzám? Most már el is múlt volna. Jőjj ide,²⁵ az ablakhoz.

Csak most vált egészen orvossá. Szemét összemorcolva, orrát kissé föl húzva,²⁶ hosszan, figyelmesen nézte a sebeket, mint tárgyakat. Egy pontot kíméletesen megérintett a tarkón.

– Ez fáj, Tóni?

– Nem.

– Már behegesedett. Pörk borítja. Szépen gyógyul. És ez, Tóni?

– Fáj.

– Nagyon?

– Nagyon.

Novák azért nem sziszegett, egy izma se rebbent.

Itt volt a baj. Barabás tapogatta. A bal lapocka felső részén, ott volt²⁷ a baj.

– Igen – mondta és fölemelte a beteg két karját. – Ezt²⁸ kezelni kell. Nem tudsz rajta feküdni?

²⁴ [K_v.:] förtelmes

²⁵ [K_v.:] ide

²⁶ [K_v.:] föl húzva

²⁷ [K_v.:] lapocka felső részén volt

²⁸ [K_v, PH, AS1, AS2:] karját. Ezt [analógiásan javítva]

– Dehogy.

– Éjjel feküdj a jobboldaladra, vagy hasra. És ne hordd ezt a kemény gallért. Végy puhát. Minden nap tisztát. ^ı<Most> ^m<[... ..]> ^v<Most> úgy is meleg van. Van itt tinta, papír?

Recepteket irt, többet, azokat ^ı<átadta Jozefinnek,> ^m<kiküldte Jozefinnek,> ^v<kivitte Pepikének,> hogy hozza el ^ı<azonnal a patikából, mert megvárja.> ^v<a patikából.> Novák már «a nadrágtartója» öltözködni akart. Az orvos ^ı<azonban intett neki.> ^m<intett neki.> ^v<intett.>

– Maradj még – mondta és odaállította Novákot, háttal az íróasztalnak. Ezt nem ^ı<lehet, nem szabad> ^v<lehet> annyiban hagyni. Fölveszem a látleletet.

Barabás, ki az íróasztalnál ült, ismét nézte a ^ı<sebet,> ^v<sebeket,> irt egy sort, gondolkozott és megint irt, megint rátekintett, mintha másolná azt, amit lát.

Ezt írta:

Orvosi látlelet. A mai nap folyamán «nap folyamán» «M» megvizsgáltam ^ı<Novák> ^v<dr. Novák> Antal...

– Hány éves vagy?

– Összel leszek negyvenöt.

«Folytatta:» Az orvos tovább irt:

...44 éves tanár urat s a következőket állapítottam meg: A bal lapocka ^ı<alsó szélétől> ^v<felső részén> egy 8 cm. hosszú és $\frac{3}{4}$ cm. széles ^ı<véraláfutásos> ^v<vérömleny> bőrzúzódás észlelhető, melynek környéke sárgán és halványzölden elszíneződött s gyengéd érintésre is nagyon érzékeny, sőt fájdalmas. Ugyancsak a bal lapocka felsőrészén, a tövisnyúlványnak megfelelően ^ı<elmozdulást állapítottam meg,> ^v<elmozdulás van,> mely törésnek (csontsérülésnek) következménye. A tarkón, a karokon hasonló bőrzúzódások [!] és repedt sebek. Ezen sérülések – zúzódások – 20 napon felüli gyógytartammal, valami kemény tárgyval történt erőszakos külhatás következtében keletkezettek.

Még írás közben odaszólt barátjának:

– Készen vagyunk.

– Dehogy.

– Éjjel fekjüdj a jobb oldaladon, vagy hason. És²⁹ ne hordd ezt a keménygallért. Végy puhát. Mindennap tisztát. Most úgylis meleg van. Van itt tinta, papír?

Recepteket írt, többet, azokat kivitte Pepikének, hogy hozza el a patikából. Novák már öltözködni akart. Az orvos intett.

– Maradj még – mondta és odaállította Novákot, háttal az íróasztalnak. – Ezt³⁰ nem lehet annyiban hagyni. Fölveszem a látletet.

Barabás, ki az íróasztalnál ült, ismét nézte a sebeket, írt egy sort, gondolkozott és megint írt, megint rátekintett, mintha másolná azt, amit lát.

Ezt írta:

Orvosi látlet. A mai nap folyamán megvizsgáltam dr. Novák Antal...³¹

– Hány éves vagy?

– Összel leszek negyvenöt.

Az orvos tovább írt:

...44 éves tanár urat s a következőket állapítottam meg: A bal lapocka felső részén egy 8 cm. hosszú és $\frac{3}{4}$ cm. széles vérömlenyos bőrzúzódás észlelhető, melynek környéke sárgán és halványzölden elszíneződött s gyengéd érintésre is nagyon érzékeny, sőt fájdalmas. Ugyancsak a bal lapocka felső részén, a tövisnyúlványnak megfelelően elmozdulás van, mely törésnek (csontsérülésnek) következménye. A tarkón, a karokon hasonló bőrzúzódások³² és repedt sebek. Ezen sérülések – zúzódások – 20 napon felüli gyógytartammal, valami kemény tárggyal történt erőszakos külbehatás következtében keletkezettek.³³

Még írás közben odaszólt barátjának:

– Készen vagyunk.

²⁹ [K_v.:] a jobboldaladra, vagy hasra. És

³⁰ [K_v.:] íróasztalnak. Ezt [PH, AS1:] íróasztalnak. Ezt

³¹ [K_v.:] A mai nap folyamán megvizsgáltam dr. Novák Antal... [nincs aláhúzva]

³² [K_v.:] bőrzúzódások [!]

³³ [K_v.:] a bekezdés nincs aláhúzva]

^é_í<Odakanyarintotta> ^v_í<Alákanyarintotta> nevét, «*dr Barabás János, iskolaorvos.*» – «*J*»jellegzetesen olvashatatlan ^é_í<aláírás volt:> ^v_é<aláírása volt → dr Barabás János, iskolaorvos, ^é_í<a dátumot is odabiggyesztette, majd> ^v_é<odabiggyesztette a dátumot,> leporozta.

– Ezt – szolt fölemelve a látéletet – odaadod az ügyvédnek. ^é_í<Nem szabad abbahagyni. Én nem engedem, Tóni. Van> ^v_é<Ki az ügyvéd?

– Ebeczky.

– Ebeczky Dezső? Az jó ügyvéd.

– A fia most ^é_í<érettségizett,> ^v_é<érettségizett> nálam.

– Ezt nem szabad abba ^é_í<hagyni. Én nem engedem, Tóni> ^m_í<hagynod. Én nem engedem, Tóni.> ^v_é<hagynod, Tóni. Én nem engedem.>

– És tulajdonkép mit tehet az ügyvéd?

– A törvény erre vonatkozóan világosan intézkedik – mondta az ^é_í<orvos«, ki fölkelt s rágyújtott egy szivarra.». Ez kérlek büntény, «kö» közönséges büntény. [úb] *Barabás fölkelt, rágyújtott egy szivarra.* [úb] – «*Igen, az.*» *Börtön*> ^v_é<orvos. Börtön> jár érte.

– Börtön? – nézett föl Novák, valami halvány reménnyel.

– Ha a seb 8 napon belül gyógyul, akkor könnyű testi sértés fogrog fenn. 8 napon túl 20 napig súlyos testi sértés vétsége. Azontúl súlyos testi sértés büntette. Itt is arról van ^é_í<szó. Tekintve, hogy azóta «ket» már két hét mult el, a seb «már» állapota [...], hogy ezen a pár napon belül nem gyógyul.> ^v_é<szó.> Így állítottam ki a bizonyítványt [!] Az ügyvéd különben mindent megmagyaráz. ^é_í<[úb] Jozefin> ^m_í<Sürgösen intézkedj. [b] Jozefin> ^v_é<Sürgösen intézkedj. [b]

Pepike> most ért a gyógyszerertárhoz. Úgy loholt szegény, mintha haldoklónak hozna orvosságot.

Bélus a mérleget rubintszemekkel egyensúlyozta, mikor benyitott az öreglány. ^é_í<Üdvözölte,> ^v_é<Üdvözölte őt,> anélkül hogy szemébe nézne, helyel kinalta ^é_í<meg s> ^v_é<s> a többi munkáját félretéve ^é_í<elkészítette> ^v_é<azonnal elkészítette> a recepteket, melyek fényes eredményről tanúskodtak. Szublimátot, jodtincturát, ^é_í<jodoform

Alákanyarintotta nevét, – jellegzetesen olvashatatlan aláírása volt – dr.³⁴ Barabás János, iskolaorvos, majd odabiggyesztette³⁵ a dátumot, leporozta.

– Ezt – szólt fölemelve a látelleletet – odaadod az ügyvédednek. Ki az ügyvéded?

– Ebeczky.

– Ebeczky Dezső? Az jó ügyvéd.

– A fia most érettségizett nálam.

– Ezt nem szabad abbahagynod, Tóni. Én nem engedem.

– És tulajdonképpen³⁶ mit tehet az ügyvéd?

– A törvény erre vonatkozóan világosan intézkedik – mondta az orvos. – Börtön³⁷ jár érte.

– Börtön? – nézett föl Novák, valami halvány reménnyel.

– Ha a seb nyolc³⁸ napon belül gyógyul, akkor könnyű testi sértés forog fenn. Nyolc³⁹ napon túl húsz⁴⁰ napig súlyos testi sértés vétsége. Azon túl súlyos testi büntett. Itt⁴¹ is arról van szó. Így állítottam ki a bizonyítványt.⁴² Az ügyvéded különben mindent megmagyaráz. Sürgősen intézkedj.

Pepike most ért a gyógyszerertárhoz. Úgy loholt szegény, mintha haldoklónak hozna orvosságot.

Bélus a mérleget rubintszemekkel egyensúlyozta, mikor benyitott az öregleány.⁴³ Üdvözölte őt, anélkül,⁴⁴ hogy szemébe nézne, hellyel kínálta s a többi munkáját félretéve azonnal elkészítette a recepteket, melyek fényes eredményről tanúskodtak. Szublimátot,

³⁴ [K_v.:] dr

³⁵ [K_v.:] iskolaorvos, odabiggyesztette

³⁶ [K_v.:] tulajdonkép

³⁷ [K_v.:] orvos. Börtön

³⁸ [K_v.:] 8

³⁹ [K_v, PH, AS1:] 8

⁴⁰ [K_v, PH, AS1:] 20

⁴¹ [K_v, PH, AS1:] testi sértés büntette. Itt

⁴² [K_v.:] bizonyítványt [!]

⁴³ [K_v, PH, AS1:] öregleány.

⁴⁴ [K_v.:] anélkül

gázt, vattát, pólyát,> ^v<pólyát, «vattát,»> ragtapaszt, ^e<aspirint, veronált> ^v<aspirint> kapott az öreg. «Csak az összeadással meg» Csak az összeadással, meg a szorzással bajlódott, mert rosszul számolt. ^e<Jozefin feszengett a forró patikában, tanácstalanul nézege«tte»-ve a dongókat, melyek az ecetes légyfogóban evickéltek.> ^v<Pepike bódultan «nézte őt a» üldögélt a székén.>

Karján egy egész kis gyógyszerterát hozott. Most látta először a sebet. Nem ^e<szólt semmit.> ^v<csodálkozott.> Követte az orvos rendelkezéseit, ki kezét mosta és ^e<egy edényt> ^v<edényt> kért, melyben feloldotta a szublimátot.

Barabás ^e<aetherrel> ^v<«a sebrő» a hátról aetherrel> ^e<mosta> ^v<tisztogatta le> a hintőport, ^e<gyengéden megérintette jódtincturával a tarkót,> ^v<a tarkósebet gyengéden megérintette jódtincturával,> a «ballapockát pedig csikos» ballapockára pedig, a csonttöréses [K₁] helyre csikos rögzítést ^e<alkalmazott,> ^v<alkalmaz«ott»va «és»> leragasztotta a ^e<ragtapasszal.> ^v<tapasszal.> [K₁]

– Így ni – szólt«,» – most már felöltözködhetsz. Ne ijedj meg, csöppet sem veszedelmes. «A fájdalom napról napra kisebb lesz.» Meg fog gyógyulni. Reméljük, hamarosan. A fájdalom is napról-napra kisebb lesz. De ezt tisztán kell tartani. Holnap megint eljövök. Mindennap eljövök. Ha nagyon szenvedsz, este végy be egy félgramm aspirint. «És ha nem tudsz aludni,»

Az aether szaga ^e<elterjedt> ^v<végignyilalt> az egész ^e<lakásban.> ^v<lakáson.>

^e<Jozefin segítette fölgombolni Novák nadrágtartóját.> ^v<Pepike segítette föl Novák ingét.>

Az orvos még egyszer lelkére kötötte:

– Ebeczkyhez pedig föltétlen menj el. Értetted? Viziontlátásra.

jódtincturát, pólyát, ragtapaszt, aspirint kapott az öreg. Csak az összeadással⁴⁵ meg a szorzással bajlódott, mert rosszul számolt. Pepike azalatt bódultan⁴⁶ üldögélt a széken.

Karján egy egész kis gyógyszerterát hozott. Bevitte a szobába. Most⁴⁷ látta először a sebet. Nem csodálkozott. Követte az orvos rendelkezéseit, ki kezét mosta és edényt kért, melyben föloldotta⁴⁸ a szublimátot.

Barabás a hátról aetherrel tisztogatta le a hintőport, a tarkósebet gyengéden megérintette jódtincturával, a bal lapockát pedig,⁴⁹ a csonttöréses helyet,⁵⁰ csíkos rögzítést alkalmazva,⁵¹ leragasztotta a tapasszal.

– Így ni – szólt,⁵² – most már felöltözködhetsz. Ne ijedj meg, csöppet se⁵³ veszedelmes. Meg fog gyógyulni. Reméljük, hamarosan. A fájdalom is napról-napra kisebb lesz. De ezt tisztán kell tartani. Holnap megint eljövök. Ha⁵⁴ nagyon szenvedsz, este végy be egy fél gramm aspirint.

Az aether szaga végignyilallt az egész lakáson.

Pepike segítette föl Novák ingét.

Az orvos még egyszer lelkére kötötte:

– Ebeczkyhez pedig föltétlen menj el. Értetted? Vizontlátásra.

⁴⁵ [K., PH, AS1:] összeadással,

⁴⁶ [K., PH, AS1:] Pepike bódultan

⁴⁷ [K.,:] hozott. Most [PH, AS1:] hozott, melyet bevitt a szobába. Most

⁴⁸ [K.,:] feloldotta

⁴⁹ [K.,:] a ballapockára pedig,

⁵⁰ [K.,:] helyre [PH:] helyet

⁵¹ [K., PH:] alkalmazva

⁵² [K.,:] szólt

⁵³ [K., PH, AS1:] sem

⁵⁴ [K., PH, AS1:] megint eljövök. Mindennap eljövök. Ha

XXV.

Föl is ment hozzá még aznap. [°]_í„Ebeczky> ^v_í„Dr. Ebeczky> Dezső, köz és váltó ügyvéd, saját ház I. emelet.” Arany betűk rivalltak rá, már messziről és hívták őt, «*hívták.*» csalogatták.

Hosszú gyökérszőnyegen vezették [°]_í<végig az «előszobá**b**»n át, a váró szobáig.> ^v_°<végig.> Az ügyvédi iroda tejüveges ajtaján villanyfény imbolygott. Egy hang hallatszott ki, olyan, mint a fiáé, csak valamivel [°]_í<keményebb és> ^v_°<keményebb,> vastagabb: az ügyvéd úr tárgyalt egyik ügyfelével, eléggé hangosan. [°]_í<Még nem> ^v_°<Nem> lehetett bemenni.

A várószobában már négyen voltak. Egy gyászruhás, sovány asszonyka, nyilván a környékről, ki [°]_í<sovány kezét ölében pihentette, egy pontra tekintett,> ^v_°<vérszegény kezét nézte,> időnként főlóhajtott, nem is valami nyomasztó bánat hatása alatt, inkább hogy a várakozás [°]_í<izgalmát> ^v_°<unalmát> enyhítse, aztán egy nyakig-kopasz, elegáns fiatalember, egy öreges úr meg egy kékbeli paraszt, ki alig fért el az aranytámlájú apró plüss-széken s csizmás lábát határtalan nyugalommal pihentette a perzsaszőnyegen.

Pompásan ment az iroda, [°]_í<a legjobban> ^v_°<legjobban> az egész városban.

Novák [°]_í<Antal a várakozók közé telepedett, egy kiugró fölkébe, az ablak mellé.> ^m_°<Antal, miután köszönt, közéjük telepedett, a kiugró fölkébe, az ablak mellé.> ^v_°<Antal, miután köszönt, leült.> Az asztalon [°]_í<vajsárga> ^v_°<egy> Zsolnay-vázából [°]_í<holdfény-virág> ^v_°<júdáspénz> nyújtotta ki áttetsző leveleit, könyvek kínálták magukat, képes útleírások, mint az orvosi várószobákban. Sorra [°]_í<lapozgatták s [... ..], türelmetlenül> ^m_°<lapozgatták, türelmetlenül> ^m_°<lapozgatták. Türelmetlenül> ^v_°<lapozgatták, türelmetlenül> [°]_í<becsapták, az> ^m_°<becsapták. Az> ^v_°<becsapták, az> ingaórára tekintettek. Ezek az ügyesbajos emberek egészen úgy viselkedtek, mint a betegek.

Ebeczky Dezső negyedóránként, félóránként «*megjelent*» feltűnt az ügyvédi iroda ajtajában, melyet rézkarikákon csüngő neszfogó

XXV.

Föl is ment hozzá még aznap.

„Dr.¹ Ebeczky Dezső, köz- és váltóügyvéd, saját ház,² I. emelet.”
Aranybetűk rivalltak rá, már messziről és hívták őt, csalogatták.

Az³ ügyvédi iroda tejüveges ajtaján villanyfény imbolygott. Egy hang hallatszott ki, olyan, mint a fiáé, csak valamivel keményebb, vastagabb: az ügyvéd úr tárgyalta egyik ügyfelével⁴ eléggé hangosan. Nem lehetett bemenni.

A várószobában már négyen voltak. Egy gyászruhás, sovány asszonyka, nyilván a környékről, ki vérszegény kezét nézte, időnként⁵ fölsóhajtott, nem is valami nyomasztó bánat hatása alatt, inkább hogy a várakozás unalmát enyhítse, aztán egy nyakig-kopasz, elegáns fiatalember, egy öreges úr⁶ meg egy kékbeli paraszt, ki alig fért el az aranytámlájú plüss-széken⁷ s csizmás lábát határtalan nyugalommal pihentette a perzsaszőnyegen.

Pompásan ment az iroda, legjobban az egész városban.

Novák Antal, miután köszönt, leült. Az asztalon egy Zsolnay-vázából júdáspénz nyújtotta ki áttetsző leveleit, könyvek kínálták magukat, képes útleírások, mint az orvosi várószobákban. A kliensek lapozgatták,⁸ türelmetlenül becsapták, az ingaórára tekintettek. Ezek az ügyes-bajos emberek egészen úgy viselkedtek, mint a betegek.

Ebeczky Dezső negyedóránként,⁹ félóránként¹⁰ feltűnt az ügyvédi iroda ajtajában, melyet rézkarikákon lógó¹¹ neszfogó függöny zárt el

¹ [K,:] aznap. [nincs úb] „Dr.

² [K,] ház

³ [K, PH, AS1:] csalogatták. [úb] Hosszú gyökérszőnyegen vezették végig. Az

⁴ [K, PH, AS1:] ügyfelével,

⁵ [PH:] időnkint

⁶ [PH, AS1:] úr,

⁷ [K,] aranytámlájú apró plüss-széken

⁸ [K, PH, AS1:] várószobákban. Sorra lapozgatták,

⁹ [PH, AS1:] negyedóránként,

¹⁰ [PH:] félóránként

¹¹ [K, PH, AS1:] csüngő

függöny zárt el a külsővilágtól, megállt a küszöbön, derűsen, hallatlan életkedvvel, a tetterő biztonságával intett annak, aki következett, hogy beléphet ügyvédi szentélyébe, hol bizonyosan megtalálja majd a jogorvoslatot, «*azt, amint a*» azt az igazságot, melyet a törvény nyújt a pörös embereknek.

Előbb a gyászruhás hölgy lépett be, ki az ügyvéd láttára egy oda-nem-illő mosolyt biggyesztett szenvedő ajkára, ami [°]<*sértő és meglepő volt,*> [°]<*sértő volt és meglepő,*> aztán a nyakig-kopasz elegáns fiatalember, igen gyorsan, majd az öreges úr, igen lassan, végül pedig a paraszt, ki «*nézte a viaszos*» «*félvén, hogy elcsu*» attól félt, hogy elcsúszik a viaszokkal sikált parketten és oly bizonytalanul járt [°]<*ott,*> [°]<*ott csizmájával,*> mint a mezitlábás úriember a tarlón.

Novák Antal [°]<*egyedül maradt a váróteremben.*> már azon gondolkozott, hogy veszi kalapját és elmegy. [°]<*azon gondolkozott, hogy veszi kalapját és elmegy.*> [°]<*már azon gondolkozott, hogy elmegy.*> [°]<*Barabás szavára jött ide, kénytelen-kelletlen [...], «nem reménykedett valami»,*> [°]<*Kénytelen-kelletlen jött ide,*> nem igen reménykedett «*valamib*». Akkor azonban megcsendült fülében Barabás szava: [°]<*börtön, börtön*> [°]<*börtön*> és egy szó a lelkében: bosszú. Aztán máris sokat várakozott. Egész tókéét gyűjtött várakozásból, mely egyre nőtt s ezt sajnálta itt hagyni, hogy elveszzen minden [°]<*gyümölcs és kamat nélkül.*> [°]<*kamat és gyümölcs nélkül.*>

Estefelé rákerült a sor.

Ebeczky Dezső félrehúzta a rézrú«*g*»don mozgó függönyt, jobbra-balra tekintgetett, csak akkor vette észre az utolsó [°]<*klienset,*> [°]<*ügyfelet,*> ki a fölkében kuporgott, az ablak mellett. Előrejött, sietve.

– Tanár úr«,» – kiáltott – kedves, jó tanár úr, ön itt van? Nem is láttam. Régóta vár?

– Négy óta.

– Mért nem üzentetett be? Azonnal fogadtam volna. Hisz ez csak természetes.

– Nem kivételezem. Szeretem a rendet.

a külső világtól, megállt a küszöbön, derűsen, hallatlan életkedvvel, a tetterő biztonságával intett annak, aki következett, hogy beléphet ügyvédi szentélyébe, hol bizonyosan megtalálja majd a jogorvoslatot, azt az igazságot, melyet a törvény nyújt a pörösködőknek.

Előbb¹² a gyászruhás hölgy lépett be, ki az ügyvéd láttára egy oda-nem-illő mosolyt biggyesztett szenvedő ajakára,¹³ ami sértő volt és meglepő, aztán a nyakig-kopasz elegáns fiatalember, igen gyorsan, majd az öreges úr, igen lassan, végül pedig a paraszt, ki attól félt, hogy elcsúszik a viaszkkal sikált parketten és oly bizonytalanul járt ott csizmájával, mint a mezítlábas úriember a tarlón.

Novák Antal már azon gondolkozott, hogy elmegy. Kénytelen-kelletlen jött ide, nemigen reménykedett. Akkor azonban megcsendült fülében Barabás szava: börtön és még egy szó a lelkében: bosszú. Aztán máris sokat várakozott, egész¹⁴ tőkét gyűjtött várakozásból, mely egyre nőtt s ezt sajnálta itt hagyni, hogy elvesssék¹⁵ minden¹⁶ kamat nélkül.¹⁷

Estefelé rákerült a sor.

Ebeczky Dezső félrehúzta a rézrúdon mozgó függönyt, jobbra-balra tekintgetett, csak akkor vette észre utolsó¹⁸ ügyfelét,¹⁹ ki a fülkében kuporgott, az ablak mellett. Előrejött, sietve.

– Tanár úr,²⁰ – kiáltott – kedves, jó tanár úr, ön itt van? Nem is láttam. Régóta vár?

– Négy óta.

– Mért nem üzentetett be? Azonnal fogadtam volna. Hisz ez csak természetes.

– Nem kivételezem. Szeretem a rendet.

¹² [K,.] a pörös embereknek. [úb] Előbb [PH, AS1:] a pörösebereknek. [úb] Előbb

¹³ [K, PH, AS1:] ajkára,

¹⁴ [K,.] várakozott. Egész

¹⁵ [K, PH, AS1:] elveszen

¹⁶ [AS2:] miden [sh.]

¹⁷ [K, PH, AS1:] kamat és gyümölcs nélkül.

¹⁸ [K, PH, AS1:] észre az utolsó

¹⁹ [K, PH, AS1:] ügyfelet,

²⁰ [K,.] úr

– Dehogya is. A fiam legkedvesebb tanárja – mondta, mint minden tanárnak. Tessék befáradni, parancsoljon – és félrevonva a függőnyt maga elé engedte, csak aztán ment be az [°]<irodába becsukva> ^v<irodába, becsukva> az ajtót.

Az [°]<óriásiiroda> ^v<óriási iroda> egyik sarkában, elveszve a térben valami ügyvédbojtár [°]<kuporgott, ki ügyiratokat> ^m<gunnyasztott, ki ügyiratokat> ^v<ügyiratokat> kötözött. Láthatólag nem számított.

Ebeczky Dezső íróasztalánál állt, két öklét az üveglapra nyomva, gyertyák, pecsétek, aktaköteg-dombocskák között, frissen, vidoran.

– Végtelen megtiszteltetés ez, nemcsak számomra, hanem családom számára is – kezdte.

Nevetségesen hasonlított [°]<a fiára.> ^v<fiára.> Nem a fia hasonlított hozzá, idősb Ebeczky Dezsőhöz, hanem ő a fiához, ifjabb Ebeczky Dezsőhöz. Pont az a magas termet, csak megvállasodva, férfiasabban, mintegy bővített kiadásban, éreztetve, hogy mi lesz majd a fiúból huszonöt év múlva, és ugyanaz a szürke, értelmes, de nem okos szem, ugyanaz a telt, hízásra hajlamos, de egészen soha el nem hízó arc, ugyanaz a fehérmárványból faragott orr, ugyanaz a fölfelé kunkorodó, dus szőke haj, még hangszíne is, folyékony, de tartalmatlan frázisa is ugyanaz. Amint hallotta ezeket a szólamokat, melyek végtelen göngyölegben ostromolták fülét, elfogta valami szomorúság az élet céltalanságán: miért is [°]<az egész világ?> ^v<minden?> miért folyik a születések nagyüzeme, mikor [°]<minden csak> ^v<csak> ismétlés s ilyen egymáshoz hasonló, jólműködő, de unalmas gyári árúk, ilyen szeretetreméltó, boldoguló ragadozók kerülnek ki a műhelyből? miért is az [°]<egész világ?> ^v<egész?>

– Dehogyis. A fiam legkedvesebb tanárja – mondta, mint minden tanárnak. – Tessék²¹ befáradni, parancsoljon – és félrevonva a függőnyt maga elé engedte, csak aztán ment be az irodába, becsukva az ajtót.

Az óriási²² iroda egyik sarkában, elveszve a térben,²³ valami ügyvédbojtár ügyiratokat kötözött. Láthatólag nem számított.

Ebeczky Dezső íróasztalánál állt, két öklét az üveglapra nyomva, gyertyák, pecsétek, aktaköteg-dombocskák között, frissen, vidoran.

– Végtelen megtiszteltetés ez, nemcsak számomra, hanem családomb számára is, – kezdte.

Neveléségesen hasonlított fiára. Nem a fia hasonlított hozzá, idősb Ebeczky Dezsőhöz, hanem ő a fiához, ifjabb Ebeczky Dezsőhöz. Pont az a magas termet, csak megvállasodva, férfiasabban, mintegy bővített kiadásban, éreztetve, hogy mi lesz majd a fiúból huszonöt év múlva²⁴ és ugyanaz a szürke, értelmes, de nem okos szem, ugyanaz a telt, hízásra hajlamos, de egészen soha-el-nem-hízó arc, ugyanaz a fehér márványból faragott orr, ugyanaz a fölfelé kunkorodó, dús szőke haj, még hangszíne is, folyékony, de tartalmatlan beszédmodora²⁵ is ugyanaz. Amint hallotta ezeket a szólamokat, melyek végtelen göngyölegben ostromolták fülét, elfogta valami szomorúság az élet céltalanságán: miért is minden? Miért²⁶ folyik a születések nagyüzeme, mikor csak ilyen²⁷ egymáshoz hasonló, jól működő, de unalmas gyári áruk, ilyen szeretetre méltó, semmis portékák kerülnek²⁸ ki a műhelyből? Miért²⁹ is az egész?

²¹ [K,.] tanárnak. Tessék

²² [K,.] óriás

²³ [K,.] térben

²⁴ [K, PH, AS1:] múlva,

²⁵ [K, PH, AS1:] frázisa

²⁶ [K,.] miért

²⁷ [K, PH, AS1:] csak ismétlés s ilyen

²⁸ [K, PH, AS1:] ilyen szeretetreméltó, boldoguló ragadozók kerülnek

²⁹ [K,.] miért

– Talán egy szivarral szolgálhatok – kínálta az ügyvéd – vagy cigarettával? – s eléje tolt egy «rug» ^é<rúgóra> ^v<automata-rúgóra> föl pattanó mahagóni dobozt, melyben oldalfalaktól elrekesztve kétoldalt nyugodtak a barna és világos szivarok s az aranyvégű ^é<cigarettek> ^v<cigarettek, nagy számban.>

Ezek ^é<is az> ^v<az> üzemköltséghez tartoztak.

– Gyűjtsunk rá – indítványozta «az ügy» Ebeczky – úgy jobban lehet diskurálni. Próbálja meg tanár úr ezt – egy szivart kapott ki, melynek ^é<nyakát> ^v<hegyét> kis ^é<aluminium-guillotine-nal> ^v<aluminium-nyaktilóval> levágta. Holland. Holland szivar. Tegnap hozta egy kliensem.

Ő is «szivarozott s vár» pöfékelt már, az íróasztalnál állva, izlelve a füstöt.

– Megjárja – mondta, hogy mint házigazda kisebbitse szivarja értékét.

Majd csevegni kezdett a kedves füstfelhőcskében.

– Jaj, ha ^é<tudná ezt> ^v<ezt tudná> a Dezső, a Dezső – és imádó mosoly tűnt fel arcán. Hogy ki jár itt minálunk. Boldog lenne. De, sajnos, ma délután nincs itthon.

– Persze, üdül.

– Dehogy üdül, kérem, ^é<aranyos tanár uram,> ^m<tanár uram,> ^v<«k» aranyos tanár uram,> dehogy üdül. Az most is bújja a könyveket. Akármennyit veszekszem vele, folyton tanul.

– Miért?

– Talán egy szivarral szolgálhatok,³⁰ – kínálta az ügyvéd, –³¹ vagy cigarettával? – s eléje tolt egy automata rugóra föl pattanó mahagónidobozt, melyben oldalfalaktól elrekesztve³² kétoldalt nyugodtak a barna és világos szivarok s az aranyvégű cigaretták, nagy számban.

Ezek az üzemköltséghez tartoztak.

– Gyújtunk rá,³³ – indítványozta Ebeczky, –³⁴ úgy jobban lehet diskurálni. Próbálja³⁵ meg tanár úr ezt – egy szivart kapott ki, melynek hegyét kis alumínium nyaktilóval levágta. – Holland.³⁶ Holland szivar. Tegnap hozta egy kliensem.

Ő is pöfékelt már, az íróasztalnál állva, ízelve a füstöt.

– Megjárja,³⁷ – mondta, hogy mint házigazda³⁸ kisebbitse szivarja értékét.

Majd csevegni kezdett a kedves füstfelhőcskében.

– Jaj, ha ezt tudná a Dezső, a Dezső,³⁹ – és imádó mosoly tűnt fel arcán. – Hogy⁴⁰ ki jár itt minálunk. Boldog volna.⁴¹ De, sajnos, ma délután nincs itthon.

– Persze, üdül.

– Dehogy üdül, aranyos⁴² tanár uram, dehogy üdül. Az most is bújja a könyveket. Akármennyit veszekszem vele, folyton tanul.

– Miért?

³⁰ [K,:] szolgálhatok

³¹ [K,:] ügyvéd – [PH, AS1:] ügyvéd –,

³² [PH:] elrekesztve,

³³ [K,:] rá

³⁴ [K,:] Ebeczky – [PH, AS1:] Ebeczky –,

³⁵ [PH, AS1:] diskurálni. – Próbálja

³⁶ [K,:] levágta. Holland.

³⁷ [K,:] Megjárja

³⁸ [PH:] házigazda,

³⁹ [K,:] Dezső

⁴⁰ [K,:] arcán. Hogy

⁴¹ [K, PH, AS1:] lenne.

⁴² [K,:] üdül, kérem, aranyos

- Hogy el ne felejtse. Átveszi újra a tananyagot. Igen kérem. A mennyiségtant ^é<is és> ^v<és> természettant is [!]
- Furcsa. Erre már semmi szüksége.
- Én is mondom. De nem lehet vele beszélni. Ebben a fiúban vasszorgalom van. Rengeteg ambíció. Enerzsia, kérem«.», enerzsia.
- Akár az édesapjában.
- ^é<Ó,> ^v<Ó ó> kérem.
- Ő is ügyvédnek készül?
- Annak. Természetesen. Idejön a helyemre, az irodába – mondta Ebeczky, mint egy király.
- A trónörökös – jegyezte meg Novák, bókolva az apa felé.
- Hát igen. A Dezső. A Dezső. A Dezsőke. – ^é<szólt> ^v<áradozott> Ebeczky, szippantgatva «*mosoly*» szivarját, és mosolygott, mosolygott. Nem azért, mert apja vagyok. Igazán. De kevés ily jólelkű, ^é<derék> ^v<derék, tehetséges> gyermeket ismertem. Az, kérem, nem nyugszik soha. Mindig ezt hallom: „A Novák tanár úr így magyarázta, a Novák tanár úr úgy magyarázta, a Novák tanár úr ezt mondta, a Novák tanár úr azt mondta...” Önt nagyon szerette.
- Én is. Egyik legjobb növendékem volt.
- Bárcsak hallaná ezt. Boldog lenne. Megmondhatom neki?
- Tessék.

- Hogy el ne felejtse. Átveszi újra a tananyagot. Igen,⁴³ kérem. A mennyiségtant és természettant is.⁴⁴
- Furcsa. Erre már semmi szüksége.
- Én is mondom. De nem lehet vele beszélni. Ebben a fiúban vasszorgalom van. Rengeteg ambíció. Enerzsia, kérem, enerzsia.
- Akár az édesapjában.
- Ó, ó,⁴⁵ kérem.
- Ő is ügyvédnek készül?
- Annak. Természetesen. Idejön a helyemre, az irodába,⁴⁶ – mondta Ebeczky, mint egy király.
- A trónörökös,⁴⁷ – jegyezte meg Novák, bókolva az apa felé.
- Hát igen. A Dezső. A Dezső. A Dezsőke,⁴⁸ – áradozott Ebeczky, szippantgatva szivarját⁴⁹ és mosolygott, mosolygott. – Nem⁵⁰ azért, mert az apja⁵¹ vagyok. Igazán. De kevés ily jólelkű, derék, tehetséges gyermeket ismertem. Az, kérem, nem nyugszik soha. Mindig ezt hallom: „A Novák tanár úr így magyarázta,⁵² a Novák tanár úr⁵³ úgy magyarázta, a Novák tanár úr ezt mondta, a Novák tanár úr azt mondta...” Önt nagyon szerette.
- Én is. Egyik legjobb növendékem volt.
- Bárcsak hallaná ezt. Boldog volna.⁵⁴ Megmondhatom neki?
- Tessék.

⁴³ [K,:] Igen

⁴⁴ [K,:] is [!]

⁴⁵ [K,:] Ó ó

⁴⁶ [K,:] irodába

⁴⁷ [K,:] trónörökös

⁴⁸ [K,:] Dezsőke.

⁴⁹ [K,:] szivarját,

⁵⁰ [K,:] mosolygott. Nem

⁵¹ [K,, PH:] mert apja

⁵² [AS2:] magyarázta [sh.]

⁵³ [AS2:] ur, [sh.]

⁵⁴ [K,, PH, AS1:] lenne.

– Én nem kényeztetem ^e_i<el.> ^v_e<el. – szabadkozott az ügyvéd.>
De szeretem növelni az önérzetét. Önérzet, öntudat. Az szükséges az élethez. Hogy később tudjon künn birkozni, verekedni – kézelőt feltúrta s mutatta, hogy kell az életben verekedni.

– Mindenesetre.

– Most utazni küldöm. Hadd lásson egy kis világot. Körutazás: Bécs, München, ^e_i<Berlin, Párizs.> ^v_e<Berlin.> Hajón végig a Dunán, aztán a Rajnán, a festői várromok közt, Kölnig. Onnan vasúton tovább. Ki a nagyvilágba, a nagyvilágba.

– Helyes, nagyon helyes.

– A tanár úr is nemsokára vakációzik. Ah a hosszú, boldog szünidő. Két hónap. Sokszor irigylem érte önöket. Ön ^e_i<nem> ^v_i<az idén nem> utazik el?

– De igen. Velencébe.

– Ah Velence, Velence. Ötször voltunk ott. A világ legszebb városa. Lagúnák. Kis osteriák. Mindig a kis osteriákban étkezünk, nem a zajos, internacionális «sz» szállókban. Azok banálisak. A kis helyek poétikusak.

– Igen.

– És mikor megy, ha szabad ^e_i<érdeklődnöm.> ^v_e<érdeklődnöm?>

– Jövőhéten. Azaz. Egyelőre – mondta Novák és az ügyvédbojtárra pillantott.

– Valamit talán közölni óhajtana velem – kérdezte Ebeczky – négy szem közt?

– Szeretnék.

– Kiküldjem? – az ügyvédbojtár felé bökött.

– Ha lenne szives.

– Én nem kényeztetem el,⁵⁵ – szabadkozott az ügyvéd. – De⁵⁶ szeretem növelni az önérzetét.⁵⁷ Önérzet, öntudat. Az szükséges az élethez. Hogy később tudjon künn birkózni, verekedni,⁵⁸ – kézelőit feltúrta s mutatta, hogy kell az életben verekedni.

– Mindenesetre.

– Most utazni küldöm. Hadd lásson egy kis világot. Körutazás: Bécs, München, Berlin. Hajón végig a Dunán, aztán a Rajnán, a festői várromok közt, Kölnig. Onnan vasúton tovább. Ki a nagyvilágba, a nagyvilágba.

– Helyes, nagyon helyes.

– A tanár úr is nemsokára vakációzik. Ah,⁵⁹ a hosszú, boldog szünidő. Két hónap. Sokszor irigylem érte önöket. Ön az idén nem utazik el?

– De igen. Velencébe.

– Ah,⁶⁰ Velence, Velence. Ötször voltunk ott. A világ legszebb városa. Lagúnák. Kis osteriák. Mindig a kis osteriákban étkeztünk, nem a zajos, internacionális szállókban. Azok banálisak. A kis helyek poétikusak.

– Igen.

– És mikor megy, ha szabad érdeklődnöm?

– Jövő héten. Azaz. Egyelőre – mondta Novák és az ügyvédbojtárra pillantott.

– Valamit talán közölni óhajtana velem,⁶¹ – kérdezte Ebeczky – négy szemközt?

– Szeretnék.

– Kiküldjem? – az ügyvédbojtárra mutatott.

– Ha volna szíves.⁶²

⁵⁵ [K_v:] el.

⁵⁶ [K_v:] ügyvéd. De

⁵⁷ [AS2:] önérzetet. [sh.]

⁵⁸ [K_v:] verekedni

⁵⁹ [K_v:] Ah

⁶⁰ [K_v:] Ah

⁶¹ [K_v:] velem

⁶² [K_v, PH, AS1:] az ügyvédbojtár felé bökött. [úb] – Ha lenne szíves.

Ebeczky hátrafordult:

– Doktor úr – mondta az ügyvédbojtárnak, mintha nem is emberrel beszélne – ^é<menjen «ki». Hagyjon> ^v<hagyjon> magunkra.
– Kérem.

Az ügyvédbojtár kiment a másik ^é<szobába: egyedül maradtak. [úb] Ebeczky az ajtót «[...] a kulccsal» kulccsal is bezárta.> ^m<szobába. [úb] Ebeczky az ajtót kulccsal is bezárta: egyedül maradtak.> ^v<szobába. [úb]

Ebeczky az ajtót kulccsal is bezárta.> Az iroda zordabb lett, komorabb és rendkívül ünnepélyes.

– Bizalmas? – szólt az ügyvéd, hogy visszajött.
– Az.

Ebeczky összemorcolta szemét, mint ügyvédi «kárgy» tárgyalások előtt. Még mindig az íróasztalnál állt, száraz «kezeit» kezeit dörzsölve, ami különös, érdes hangot adott, mintha két üvegpapírt összehorzsolnak.

Barabás doktor ^é<megmosta> ^m<előtte megmosta> ^v<előzően megmosta> a kezét. Az ügyvéd«, *mielőtt ügyéhez nyúlt nem,*» nem tette ezt, ^é<pedig> ^v<úgy nyúlt az ügyéhez pedig> bizonyára ő is sok piszkos, emberi szenvedéstől teljes esetet «[...]» piszkált meg újjaival, birtokpöröket, sikkasztásokat, bűnügyeket, könyökig vájkálva az élet sohasem gyógyuló «tá-» fekélyeiben, mindig-kiújuló tályogai-ban. Ezzel a kézzel ér majd az ő sebéhez, kényes, egyedülálló tragédiájához? Novák hallgatott, mintegy a fertőzettől félve, hogy ez a szenny hozzátapad az ő fájó, szomorú életéhez.

Az ügyvéd biztatta:

– Tessék beszélni, «[...]» nyíltan. Remélem ^é<teljes bizalommal> ^v<bizalommal> viseltetik?
– Hogyne.

Ebeczky hátrafordult:

– Doktor úr⁶³ – mondta az ügyvédbojtárnak, mintha nem is emberrel beszélne –,⁶⁴ hagyjon magunkra.

– Kérem.

Az ügyvédbojtár kiment a másik szobába.

Ebeczky az ajtót kulccsal is bezárta. Az iroda zordabb lett, komor⁶⁵ és rendkívül ünnepélyes.

– Bizalmas? – szólt az ügyvéd, hogy visszajött.

– Az.

Ebeczky összemorcolta szemét, mint ügyvédi tárgyalások előtt. Még mindig az íróasztalnál állt, kezeit⁶⁶ dörzsölve, ami különös, érdes hangot adott, mintha két üvegpapírt összehorzsolnak.

Barabás doktor előzőleg⁶⁷ megmosta a kezét. Az ügyvéd nem tette ezt. Mosatlan kézzel nyúlt⁶⁸ az ügyéhez,⁶⁹ pedig bizonyára ő is sok piszkos, emberi szenvedéstől teljes esetet piszkált meg vele,⁷⁰ birtokpörököt, sikkasztásokat, bűnügyeket, könyökig vájkált⁷¹ az élet sohase⁷² gyógyuló fekélyeiben, mindig-kiújuló tályogaiban. Ezzel a kézzel ér majd az ő sebéhez, kényes, egyedülálló tragédiájához? Novák hallgatott, mintegy a fertőzettől félve.

Az⁷³ ügyvéd biztatta:

– Tessék beszélni, nyíltan. Remélem,⁷⁴ bizalommal viseltetik?

– Hogyne.

⁶³ [PH, AS1:] úr,

⁶⁴ [K,] beszélne –

⁶⁵ [K,] komorabb

⁶⁶ [K,] állt, száraz kezeit

⁶⁷ [K, PH, AS1:] előzően

⁶⁸ [K, PH, AS1:] ezt, úgy nyúlt

⁶⁹ [K,] ügyéhez

⁷⁰ [K,] újjjaival, [PH, AS1:] ujjjaival,

⁷¹ [K, PH, AS1:] vájkálva

⁷² [K, PH, AS1:] sohasem

⁷³ [K, PH, AS1:] félve, hogy ez a szenny hozzátapad az ő fájó, szomorú életéhez. [úb] Az

⁷⁴ [K,] Remélem

– Szükséges, hogy az ügyvéd előtt mindent ^e<föltárjunk.> ^v<leplezés nélkül föltárjunk.> Az, amit itt ön közöl, mondanom sem kell, titok marad, teljes titok. Mintha kútba vetné.

– Tudom.

Ebeczky azt hitte, hogy Hilda ügyével áll majd elő, a szökéssel s a belőle származó jogi következményeket kell elintéznie: talán végrendekezni óhajt, hogy leányát kitagadja vagyonából.

Kissé fölhúzta szemöldökét, mikor Novák másról kezdett beszélni: [!]

Kerülgette a dolgot. Jellemezte húszéves tanári működését, melyet eddig semmi kellemetlenség sem zavart. Ebeczky bolintott [!] Novák mondatai közé elismerő szókat szúrdalva, melyeket a tanár idegesen elhárított magától. Leírta az utolsó derűs hónapokat, az áprilist, a májust, fejtegette paedagógiai nézeteit, melyek mindenkor a megértésen, elnézésen alapultak.

Az ügyvédnek fogalma sem volt, ^e<hogy hová> ^v<hová> akar kilyukadni.

Csöngött a telefon.

Ebeczky fölkapta a hallgatót s tenyerével eltakarva a tölcsért, bocsánatot kért:

– Mindig zavarnak – mondta.

Majd harsányan beleszólt:

– Ebeczky-iroda... Igen... Én magam... személyesen... Hát kérem... igen is. hogyne... Tegnap láttam... beszéltem is vele...

– Szükséges, hogy az ügyvéd előtt mindent leplezés nélkül föl-
tárjunk. Az, amit itt ön közöl, mondanom se⁷⁵ kell, titok marad,
teljes titok. Mintha kútba vetné.

– Tudom.

Ebeczky azt hitte, hogy Hilda ügyével áll majd elő, a szökéssel s
a belőle származó jogi következményeket kell elintéznie: talán vég-
rendelkezni óhajt, hogy leányát kitagadja vagyonából.

Kissé fölhúzta szemöldökét, mikor Novák másról kezdett be-
szélni.⁷⁶

Kerülgette a dolgot. Jellemezte húszéves tanári működését, melyet
eddig semmi kellemetlenség se⁷⁷ zavart meg. Ebeczky⁷⁸ bólintott,⁷⁹
Novák mondatai közé elismerő szokat szurdalt. Ezeket a⁸⁰ tanár
idegesen elhárította⁸¹ magától. Leírta az utolsó derűs hónapokat,
az áprilist, a májust, fejtegette paedagogiai⁸² nézeteit, melyek min-
denkor a megértésen, elnézésen alapultak.

Az ügyvédnek fogalma se⁸³ volt, hová akar kilyukadni.

Csöngött a telefon.

Ebeczky fölkapta a kagylót, tenyerével eltakarta a tölcserét,⁸⁴ bo-
csánatot kért:

– Mindig zavarnak,⁸⁵ – mondta.

Majd harsányan beleszólt:

– Ebeczky-iroda... Igen... Én magam... személyesen... Hát
kérem... igen... hogyan...⁸⁶ Tegnap láttam... beszéltem is vele...

⁷⁵ [K., PH, AS1:] sem

⁷⁶ [K,:] beszélni:

⁷⁷ [K., PH, AS1:] sem

⁷⁸ [K., PH, AS1:] zavart. Ebeczky

⁷⁹ [K,:] bolintott [!]

⁸⁰ [K., PH, AS1:] szokat szurdalva, melyeket a

⁸¹ [K., PH, AS1:] elhárított

⁸² [K,:] paedagogiai

⁸³ [K., PH, AS1:] sem

⁸⁴ [K,:] a hallgatót s tenyerével eltakarva a tölcserét, [PH, AS1:] a kagylót s tenyeré-
vel eltakarva a tölcserét

⁸⁵ [K,:] zavarnak

⁸⁶ [K,:] igen is. hogyan...

Egészen jól... Legyenek nyugodtak... Jól viseli a fogságot... De ez nem megy máskép... Várni kell... Hát pedig ez nem megy máskép... Mondom legyenek nyugodtak, legyenek türelemmel, én mindent elkövetek, ami emberileg lehetséges... Vigyenek be neki egy kispárnát... Ebédet is... azt elintézttem... okvetlenül beengedik... hivatkozzanak rám... Tessék?... Mindennap délután háromtól hatig... de inkább három után... itt az irodámban... [°]_°<Alácsszolgája...>
^v_°<Igen... Alácsszolgája...>

Lecsapta a kagylót s megjegyezte:

– Folyton zavarnak. A Kovács-fiú. Annak a gazdag parasztnak a fia, ki megölte a feleségét, féltékenységből. Mult héten tartóztatták [°]_°<le, szándékos emberölés miatt.>
^v_°<le. Szándékos emberölés.> Nem hallott róla? A szülei türelmetlenek, azt akarják, hogy azonnal hozzam ki a börtönből. Mindig ilyen türelmetlenek. Az első héten. Aztán, kérem, aztán megszokják. Szóval – szólt Novákra tekintve – még egyszer bocsánatot kérek, rendelkezésére állok.

Novák visszatért arra, amit elmondott, de a telefonozás után megriadt, hová jutott, milyen undok, véres emberek közé került. Alig forgott a nyelve. Hosszadalmas, terjengő részletekbe bocsátkozott, melyek ügyére alig vonatkoztak. Ebeczky felütötte ügyvédi naplóját, beírta, mi a teendője holnapra, [°]_°<holnaputánra, milyen>
^v_°<milyen> föllebbezést kell benyújtania, milyen végtárgyaláson kell megjelennie, vagy [°]_°<képviseltemni>
^v_°<képviseltemnie> magát. Egyszer az ajtón is kiszólt, az ügyvédbojtárnak:

– Doktor úr, a Kovács-ügyben «gyorsan» szerkessze meg a kifogásokat. Holnap beadjuk.

Közben [°]_°<azonban biztosította>
^v_°<biztosította> Novákot:

– Csak tessék. Figyelek, figyelek. Csupa fül vagyok. Folytassa, kedves jó tanár úr.

Egészen jól... Legyenek nyugodtak... Jól viseli a fogságot... De ez nem megy másképp... Várni kell... Hát pedig ez nem megy másképp... Mondom,⁸⁷ legyenek nyugodtak, legyenek türelemmel, én mindent elkövetek, ami emberileg lehetséges... Vigyenek be neki egy kispárnát... Ebédet is... azt elintéztem... okvetlenül beengedik... hivatkozzanak rám... Tessék?... Mindennap délután háromtól hatig... de inkább három után... itt az irodámban... Igen... Alászolgája...

Lecsapta a kagylót s megjegyezte:

– Folyton zavarnak. A Kovács fiú. Annak a gazdag parasztnak a fia, aki⁸⁸ megölte a feleségét, féltékenységből. Múlt héten tartóztatták le. Szándékos emberölés. Nem hallott róla? A szülei türelmetlenek, azt akarják, hogy azonnal hozzam ki a börtönből. Mindig ilyen türelmetlenek. Az első héten. Aztán,⁸⁹ kérem, aztán megszokják. Szóval⁹⁰ – szólt Novákra tekintve,⁹¹ – még egyszer bocsánatot kérek, rendelkezésére állok.

Novák visszatért arra, amit elmondott, de a telefonozás után megriadt, hová jutott, milyen undok, véres emberek közé került. Alig forgott a nyelve. Hosszadalmas, terjengő részletekbe bocsátkozott, melyek ügyére alig vonatkoztak. Ebeczky felütötte ügyvédi naplóját, beírta, mi a teendője holnapra, milyen föllebbezést kell benyújtania, milyen végtárgyaláson kell megjelennie, vagy képviseltetnie magát. Egyszer az ajtón is kiszólt, az ügyvédbojtárnak:

– Doktor úr, a Kovács-ügyben szerkessze meg a kifogásokat. Holnap beadjuk.

Közben biztosította Novákot:

– Csak tessék. Figyelek, figyelek. Csupa fül vagyok. Folytassa, kedves, jó⁹² tanár úr.

⁸⁷ [K., PH, AS1:] Mondom

⁸⁸ [K., PH, AS1:] ki

⁸⁹ [PH, AS1:] Aztán

⁹⁰ [PH, AS1:] Szóval,

⁹¹ [K.,:] tekintve

⁹² [K., PH:] kedves jó [AS1:] kedves-jó

A tanár úr folytatta, ahogy tudta. Ebeczkyt még fölszólitották néhányszor. Akkor ^é<újra> ^v<Novák újra> kezdte. Vagy félóráig beszélt már, mikor hirtelenül kibököttette a dolgot, melyet ^é<annyiszor átgondolt s elmondott> ^m<többször átgondolt magában s elmesélt> ^v<már többször átgondolt magában s elmesélt> Fórisnak, ^é<Barabásnak,> ^m<Barabásnak is,> ^v<Barabásnak is, úgy> hogy szinte idegen volt.

Ebeczky fölkiáltott:

– ^é<Hallatlan, hallatlan.> ^v<Hallatlan.>

Megint csöngött a telefon. Ő azonban most ^é<leemelte> ^v<letette> a kagylót az asztalra, nem is válaszolt. Annyira «fől» megdöbentette a gazság.

– De ez borzasztó – «sz» kiabált. «B» Ez borzasztó. Hihetetlen. Egészen hihetetlen.

– Pedig így történt – mondta Novák halkán.

Ebeczky ügyvédi munkájához akart látni, de előbb két öklével íróasztalára nehezedve, erős hangon, melybe«n azonban» sok érzés vegyült, így szólt:

– Mint ügyvéd majd elintézem. Előbb azonban engedje meg«, hogy» ^é<kijelentenem,> ^v<kijelenteni,> hogy ön mellett állunk mindnyájan, kedves jó tanár uram, nemcsak én, hanem az egész tisztességes, polgári társadalom. Mindenki önnel érez – gondolkozott – csak önnel érezhet. Hihetetlen.

A tanár úr folytatta, ahogy tudta. Ebeczkyt még fölszólították néhányszor.⁹³ Akkor Novák újrakezdte. Vagy fél óráig beszélt már, mikor hirtelen kibökkentette a dolgot, melyet többször⁹⁴ átgondolt magában s elmesélt Fórisnak, Barabásnak is úgy, hogy számára szinte idegenné lett.

Ebeczky⁹⁵ fölkiáltott:

– Hallatlan.

Megint csöngött a telefonja.⁹⁶ Ő azonban most letette a kagylót az asztalra, nem is válaszolt. Annyira megdöbbenette a gabszág.

– De ez borzasztó!⁹⁷ – kiabált. – Ez⁹⁸ borzasztó. Hihetetlen. Egészen hihetetlen.

– Pedig így történt,⁹⁹ – mondta Novák halkán.

Ebeczky ügyvédi munkájához akart látni, de előbb két öklével íróasztalára nehezdedve, erős hangon, melybe sok érzés vegyült, így szólt:

– Mint ügyvéd majd elintézem. Előbb azonban engedje meg kijelentenem,¹⁰⁰ hogy ön mellett állunk mindnyájan, kedves, jó¹⁰¹ tanár uram, nemcsak én, hanem az egész tisztességes¹⁰² polgári társadalom. Mindenki önnel érez, – gondolkozott –,¹⁰³ csak önnel érezhet. Hihetetlen.

⁹³ [K., PH, AS1:] néhányszor.

⁹⁴ [K,:] melyet már többször

⁹⁵ [K,:] is, úgy hogy szinte idegen volt. [úb] Ebeczky [PH, AS1:] is úgy, hogy szinte már idegen volt. [úb] Ebeczky

⁹⁶ [K., PH:] telefon.

⁹⁷ [K., PH, AS1:] borzasztó

⁹⁸ [K,:] kiabált. Ez

⁹⁹ [K,:] történt

¹⁰⁰ [K,:] kijelenteni,

¹⁰¹ [K,:] kedves jó [PH, AS1:] kedves-jó

¹⁰² [K,:] tisztességes,

¹⁰³ [K,:] érez – gondolkozott –

Egy árkus papírt vett elő. Üvegtollát, mely gyöngyök közt állt, oly mohón mártotta ^é_í<bele a> ^v_é<a> lila tintába, hogy egy csöpp újjára fröccsent. Azt lenyalta és írni kezdett.

– Tehát mikor történt?

– Junius ^é_í<13-án.> ^v_é<12-én.>

– Már két hete. ^é_í<- szólt az ügyvéd a naptárt nézve. Mért> ^m_í<Mért> ^v_é<- szólt az ügyvéd a naptárt nézve. Mért> nem jött előbb, ^é_í<édes jó> ^v_é<kedves jó> tanár úr? A nyomozásnak most nehezebb lesz a dolga. Hány órákor?

– Úgy éjfél felé.

– Milyen nap is volt? Szerda. Szóval a szerdáról csütörtökre virradó éjszakán.

– Mivel?

– Bottal. Azt hiszem, bottal. Meg bikacsökkel.

– Irtózatos – és irta: – „bottal, bikacsökkel.”

– Kézzelem? Ököllel?

– Nem.

– Hányan voltak?

– Többen.

– ^é_í<De mégis. Sokan?> ^v_é<Sokan?>

– Nem, ^é_í<ketten lehettek vagy hárman.> ^v_é<talán ketten«.> Nem tudom biztosan.

– És semmit se látott? Egy arcot, egy mozdulatot?

– Hátulról támadtak.

– Orvul. „Tervszerű támadás” – ^é_í<irta.> ^v_é<irta az ügyvéd.> ^é_í<De egy> ^v_é<Egy> nyom, egy adat kellene a rendőrségnek. Legalább egy tanú. Akárki, aki látta.

– «A lámpa nem égett.» Koromsötét volt. Újhold.

Egy árkus papírt vett elő. Üvegtollát, mely gyöngyök közt állt, oly mohón mártotta be, hogy egy csöpp lila tinta az ujjára¹⁰⁴ fröccsent. Azt lenyalta és írni kezdett.

– Tehát mikor történt?

– Június 12-én.

– Már két hete,¹⁰⁵ – szólta az ügyvéd,¹⁰⁶ a naptárt nézve. – Mért¹⁰⁷ nem jött előbb, kedves, jó¹⁰⁸ tanár úr? A nyomozásnak most nehezebb lesz a dolga. Hány órákor?

– Úgy éjfél felé.

– Milyen nap is volt? Szerda. Szóval a szerdáról csütörtökre virradó éjszakán. Mivel?¹⁰⁹

– Bottal. Azt hiszem, bottal. Meg bikacsökkel.

– Irtózatos!¹¹⁰ – és írta: – „bottal, bikacsökkel”. Kézzel¹¹¹ nem? Ököllel?

– Nem.

– Hányan voltak?

– Többen.

– Sokan?

– Nem, talán ketten. Nem tudom biztosan.

– És semmit se látott? Egy arcot, egy mozdulatot?

– Hátulról támadtak.

– Orvul. „Tervszerű támadás” – írta az ügyvéd. – Egy¹¹² nyom, egy adat kellene a rendőrségnek. Legalább egy tanú. Akárki, aki látta.

– Koromsötét volt. Újhold.

¹⁰⁴ [K,:] mártotta a lila tintába, hogy egy csöpp ujjára [PH:] mártotta a lila tintába, hogy egy csöpp az ujjára

¹⁰⁵ [K,:] hete.

¹⁰⁶ [K,:] ügyvéd

¹⁰⁷ [K,:] nézve. Mért

¹⁰⁸ [K,:] kedves jó [PH, AS1:] kedves-jó

¹⁰⁹ [K,:] éjszakán. [úb] – Mivel?

¹¹⁰ [K,:] Irtózatos [PH, AS1:] Irtózatos,

¹¹¹ [K,:] bikacsökkel.” [úb] – Kézzel [PH, AS1:] bikacsökkel.” Kézzel

¹¹² [K,:] ügyvéd. Egy

– És nem ^é*<hallották>* ^v*<hallhatták>* a zajt? Mert fölteszem, hogy bizonyos lármát csaptak.

– Csöndesen voltak.

– Nem kiabáltak például sértő kifejezéseket, mint ilyenkor szokás?

– Nem.

– Nem járt senki az uccán?

– Senki.

– Rendőr? Nem cirkált az uccán ^é*<a rendőr-őrszem?>* ^v*<az őrszem?>*

– Nem.

– A mi közbiztonságunk – szolt Ebeczky, dühösen verve az asztalt, mert városi bizottsági tag volt és az ellenzékhez tartozott – a sárszegi közbiztonság. Ezt majd az orruk alá dörzsölöm a közgyűlésen.

– Csak semmi feltűnést, kedves ügyvéd úr – könyörgött ^é*<Novák. Végre a becsületemről van szó.>* ^v*<Novák.>*

– Értem. Tessék rám bízni. Ha jól vettem ki szavaiból, «közvetl» a gimnázium mellett esett meg, abban az uccában, mely még éjszaka is eléggé népes, a „Zöldfa” korcsma közvetlen közelében. Oda ki-bejárnak folytonosan. Nem nyílt akkor az ajtó?

– Nem.

– Utána ^é*<sem.>* ^v*<sem?>*

– Akkor sem.

– Egyelőre bottal üthetjük a nyomukat. Két hete, már két hete. ^é*<Ez a baj. Csak ez. Mindegy.>* ^v*<Mindegy.>* És kire ^é*<méltóztatik gyanakodni?>* ^v*<gyanakszik?>*

– Senkire.

– De valaki mégis csak elkövette. Én valószínűnek tartom, hogy diák volt.

– Diák? – tündött Novák maga elé.

– Igen. Főris tanár úr tavaly járt nálam hasonló ügyben. Ő is diákokat gyanúsított.

– Lehet. De nem tudom biztosan. Nem mernék rá megesküdni.

– És nem hallhatták a zajt? Mert fölteszem, hogy bizonyos lár-
mát csaptak.

– Csöndesen voltak.

– Nem kiabáltak például sértő kifejezéseket, mint ilyenkor szo-
kás?

– Nem.

– Nem járt senki az utcán?

– Senki.

– Rendőr? Nem cirkált az utcán az őrszem?

– Nem.

– A mi közbiztonságunk – szólt Ebeczky, dühösen verve az asztalt,
mert városi bizottsági tag volt és az ellenzékhez tartozott –,¹¹³ a sár-
szegi közbiztonság. Ezt majd az orruk alá dörzsölöm a közgyűlésen.

– Csak semmi feltűnést, kedves ügyvéd úr,¹¹⁴ – könyörgött Novák.

– Értem. Tessék rám bízni. Ha jól vettem ki a szavaiból,¹¹⁵ a gim-
názium mellett esett meg, abban az utcában, mely még éjszaka is
eléggé népes, a „Zöldfa” kocsmá¹¹⁶ közvetlen közelében. Oda ki-be
járnak folytonosan. Nem nyílt akkor az ajtó?

– Nem.

– Utána sem?

– Akkor sem.

– Egyelőre bottal üthetjük a nyomukat. Két hete, már két hete.
Mindegy. És kire gyanakszik?

– Senkire.

– De valaki mégiscsak elkövette. Én valószínűnek tartom, hogy
diák volt.

– Diák? – tűnődött Novák maga elé.

– Igen. Főris tanár úr tavaly járt nálam hasonló ügyben. Ő is
diákokat gyanúsított.

– Lehet. De nem tudom biztosan. Nem mernék rá megesküdni.

¹¹³ [K_v:] tartozott –

¹¹⁴ [K_v:] úr

¹¹⁵ [K_v:] ki szavaiból,

¹¹⁶ [K_v, PH, AS1:] kocsmá

– A gyanút anélkül is közölheti velem. Valami aljas, eléggé el nem ítéltető, eléggé meg nem bélyegezhető bosszúról van itt szó. Arról. Nem zártak ki valakit az idén?

– Egyetlenegy diákot sem.

– Kit méltóztatott az év végén elbuktatni?

– Sinkó Ferencet a harmadikból. Tarcayt az ötödikből.

– Azok gyenge fiúk – legyintett Ebeczky.

– Meg Liszner Vilmost az érettségien. Kettőből. De – tette hozzá sietve – azt Fóris kollegám is elbuktatta. Szintén kettőből.

– Top – szólt az ügyvéd«,». Helyben vagyunk. Ez az a vasgyúró? Az a bajnok?

– Az.

– Ilyen sötétlelkületű fiúnak ismerte?

– Dehogy. Csöndes, jó «gye» fiú volt ^e_i<mindig.>^v_c<az mindig.> Csak kissé nehézfeldfogású.

– Én sem tételezem föl róla – mondta Ebeczky. Dezsőhöz is járt. Az apja úriember. Nem ^e_i<erre>^v_c<igy> nevelte. Aztán, amint állítani tetszik, többen voltak, ketten, hárman. Ez a bökkenő.

– Ez.

– Szóval határozott gyanúja senkire sincsen? Úgy, hogy néven nevezhetné az illetőt?

– Egyáltalán nincs. És kérem is, az ügyvéd urat, név szerint senkit se említsen.

– A gyanút anélkül is közölheti velem. Valami aljas, eléggé el nem ítéhető, eléggé meg nem bélyegezhető bosszúról van itt szó. Arról. Nem zártak ki valakit az idén?

– Egyetlenegy diákot sem.

– Kit méltóztatott az év végén elbuktatni?

– Sinkó Ferencet a harmadikból. Tarczay¹¹⁷ az ötödikből.

– Azok gyenge fiúk,¹¹⁸ – legyintett Ebeczky.

– Meg Liszner Vilmost az érettségien. Kettőből. De – tette hozzá sietve – azt Fóris kollégám¹¹⁹ is elbuktatta. Szintén kettőből.

– Top,¹²⁰ – szólt az ügyvéd. – Helyben¹²¹ vagyunk. Ez az a vasgyúró? A¹²² bajnok?

– Az.

– Ilyen sötétlelkű¹²³ fiúnak ismerte?

– Dehogy. Csöndes, jó fiú volt az mindig. Csak kissé nehéz fölfogású.¹²⁴

– Én sem tételezem föl róla,¹²⁵ – mondta Ebeczky. – Dezsőhöz¹²⁶ is járt. Az apja úriember. Nem így nevelte. Aztán, amint állítani tetszik, többen voltak, ketten, hárman. Ez a bökkenő.

– Ez.

– Szóval határozott gyanúja senkire sincsen? Úgy, hogy néven nevezhetné az illetőt?

– Egyáltalán nincs. És kérem is¹²⁷ az ügyvéd urat, név szerint senkit se említsen.

¹¹⁷ [K., PH, AS1:] Tarczay

¹¹⁸ [K.,] fiúk

¹¹⁹ [K.,] kollégám

¹²⁰ [K.,] Top

¹²¹ [K.,] ügyvéd. Helyben

¹²² [K.,] vasgyúró? Az a

¹²³ [K.,] sötétlelkületű

¹²⁴ [K.,] nehézfelfogású. [PH, AS1:] nehéz felfogású.

¹²⁵ [K.,] róla [PH, AS1:] róla.

¹²⁶ [K.,] Ebeczky. Dezsőhöz

¹²⁷ [K.,] is,

– ^e_i<Mindenesetre>^v_i<Akkor ismeretlen tettesek ellen teszem meg a följelentést. Mindenesetre> beidéztem tanúul Liszner Vilmost s a „Zöldfa” korcsma tulajdonosát. Az talán tud valamit. Meg a vendégeket, kik ott voltak akkor, ha ugyan a korcsmáros emlékszik rájuk ennyiidő [!] után. Nehéz az ügy, nehéz. Azért nem szabad csüggednünk. Majd kiderítik. Van egy ügyes rendőrtiszt a detektív osztálynál, annak adjuk át. Mi pedig, kérem szeretettel, a lélektanra vagyunk utalva, erre a tudományra, mely nagyobb «*ügyeket is*» és homályosabb ügyeket is tisztázott már. ^e_i<Cui> ^v_c<Cui> prodest? Kinek van hasznára, kinek az érdeke? Ezt kérdi a jogász. Önnek itt nincs ellensége, vagy haragosa, egész életét itt töltötte e város falai között, becsületes, ernyedetlen munkában, a műveltségért és közjóért fáradozva, mindnyájunk elismerését kiérdemelve – ő kérem, csak ne tiltakozzék – igenis: mindnyájunk elismerését kiérdemelve. Most már csak az a kérdés, kinek volt hasznára, kinek állt érdekében ez a gazság? Cui prodest? Senki másra nem gondolhatok, csak diákokra. Még pedig itteniekre. Ezek tehát itt tartózkodnak. Az nem valószínű, hogy megszöktek.

– Nem valószínű.

– Föltétlenül hurokra kerülnek – biztosította Ebeczky minden meggyőződése ellenére.

Novák erre átnyújtotta Ebeczkynek, az orvosi bizonyítványt, ki helyeslően olvasta.

– Ez jó – mondta és rácsapott tenyerével, hogy vissza ne vegye – kitűnő, majd a följelentéshez csatolom.

– Akkor ismeretlen tettesek ellen teszem meg a följelentést. Mindezenre beidéztem tanúul Liszner Vilmost s a „Zöldfa” korcsma tulajdonosát. Az talán tud valamit. Meg a vendégeket, kik ott voltak akkor, ha ugyan a korcsmáros emlékszik rájuk, annyi idő után.¹²⁸ Nehéz az ügy, nehéz. Azért nem szabad csüggednünk. Majd kiderítik. Van egy ügyes rendőrtiszt a detektívosztálynál, annak adjuk át. Mi pedig, kérem szeretettel, a lélektanra vagyunk utalva, erre a tudományra, mely nagyobb és homályosabb ügyeket is tisztázott már. *Cui prodest?* Kinek van hasznára, kinek az érdeke? Ezt kérdi a jogász. Önnek itt nincs ellensége¹²⁹ vagy haragosa, egész életét itt töltötte e város falai között, becsületes, ernyedetlen munkában, a műveltségért és közjóért fáradozva, mindnyájunk elismerését kiérdemelve,¹³⁰ – ó,¹³¹ kérem, csak ne tiltakozzék –.¹³² igenis: mindnyájunk elismerését kiérdemelve. Most már csak az a kérdés, kinek volt hasznára, kinek állt érdekében ez a gazság? *Cui prodest?* Senki másra nem gondolhatok, csak diákokra. Mégpedig itteniekre. Ezek tehát itt tartózkodnak. Az nem valószínű, hogy megszöktek.

– Nem valószínű.

– Föltétlenül hurokra kerülnek,¹³³ – biztosította Ebeczky minden meggyőződése ellenére.

Novák átnyújtotta¹³⁴ Ebeczkynek¹³⁵ az orvosi bizonyítványt. Ebeczky helyeslően¹³⁶ olvasta.

– Ez jó,¹³⁷ – mondta és rácsapott tenyerével, hogy vissza ne vegye –,¹³⁸ kitűnő, majd a följelentéshez csatolom.

¹²⁸ [K_v.:] rájuk ennyi idő [!] után.

¹²⁹ [K_v, PH, AS1:] ellensége,

¹³⁰ [K_v.:] kiérdemelve

¹³¹ [K_v.:] ó

¹³² [K_v.:] tiltakozzék – [PH, AS1:] tiltakozzék –,

¹³³ [K_v.:] kerülnek

¹³⁴ [K_v, AS1:] Novák erre átnyújtotta [PH:] Novák erre átnyújtotta

¹³⁵ [K_v.:] Ebeczkynek,

¹³⁶ [K_v, PH, AS1:] bizonyítványt, ki helyeslően

¹³⁷ [K_v.:] jó

¹³⁸ [K_v.:] vegye –

Meg volt elégedve magával.

– Büntény – szólt Ebeczky az orvosi bizonyítványra mutatva – közönséges [◌]<büntényt. [!]> [◌]<büntény.>

– És mit kaphatnak a tettesek?

– Három évig kiszabható és terjedhető börtönt. Igen, börtönt. A tettesek – darálta Ebeczky, ki egy kiskönyvben lapozgatott – nyilván betöltötték «nyol» tizennyolcadik életévüket s teljes [◌]<beszámítás> [◌]<beszámíthatóság> alá esnek. Enyhítő körülményül tudható majd be aránylagos fiatalságuk, meggondolatlanságuk, fölhevült lelkiállapotuk, valamint az a ténykörülmeny is, hogy – bocsánatot kérek – [◌]<egy tanárjukat> [◌]<azt> bántalmazták, ki közvetlenül, bár teljesen hibátlanul okozója volt szerencsétlenségüknek, amennyiben őket igazságosan bár, de mégis csak elbuktatta s ezáltal előhaladásuk elé gátat gördített. Másrészt – és itt magasba emelte a büntetőtörvénykönyvet – a 91 §t alkalmazva súlyosbító körülménynek tudható be az, hogy tanárjukat támadták meg, kivel szemben hálára voltak kötelezve, aljasul, hátulról, az éjszaka leple alatt törtek rá, 20 napon túl gyógyuló sebeket okozva oly gyilkos eszközökkel, melyek életét is kiolthatták, esetleg azonnal is megölhették volna. Ez a büntény öt évig nem évül el. Van időnk.

Úgy fújta ezt idősb Ebeczky Dezső, mint ifjabb Ebeczky Dezső a leckét.

Novák fölkelt.

– Még csak arra kérem – szólt az ügyvéd egy nyomtatott ivet elé téve – legyen kegyes ezt «alu» aláírni. Itt, egészen alul. Csak a beccses nevét.

Meg volt elégedve magával.

– Büntény,¹³⁹ – szólt Ebeczky az orvosi bizonyítványra mutatva,
–¹⁴⁰ közönséges büntény.

– És mit kaphatnak a tettesek?

– Három évig kiszabható és terjedhető börtönt. Igen, börtönt. A tettesek – darálta Ebeczky, ki egy kis könyvben lapozgatott – nyilván betöltötték tizennyolcadik életévüket s teljes beszámíthatóság alá esnek. Enyhítő körülményül tudható majd be aránylagos fiatalságuk, meggondolatlanságuk, fölhevült lelkiállapotuk, valamint az a ténykörülmeny is, hogy – bocsánatot kérek – azt bántalmazták, ki közvetlenül, bár teljesen hibátlanul okozója volt szerencsétlenségüknek, amennyiben őket,¹⁴¹ igazságosan bár, de mégiscsak elbuktatta s ezáltal előhaladásuk elé gátat gördített. Másrészt – és itt magasba emelte a büntető törvénykönyvet – a 91. §-t alkalmazva¹⁴² súlyosbító körülménynek tudható be az, hogy tanárjukat támadták meg, kivel szemben hálára volnának¹⁴³ kötelezve, aljasul, hátulról, az éjszaka leple alatt törtek rá, 20 napon túl gyógyuló sebeket okozva oly gyilkos eszközökkel, melyek életét is kiolthatták, esetleg azonnal is megölhették volna. Ez a büntény öt évig nem évül el. Van időnk.

Úgy fújta ezt idősb Ebeczky Dezső, mint ifjabb Ebeczky Dezső a leckét.

Novák fölkel.

– Még csak arra kérem,¹⁴⁴ – szólt az ügyvéd egy nyomtatott ívet eléje¹⁴⁵ téve,¹⁴⁶ – legyen kegyes ezt aláírni. Itt, egészen alul. Csak a becses nevét.

¹³⁹ [K,:] Büntény

¹⁴⁰ [K,:] mutatva – [PH, AS1:] mutatva –,

¹⁴¹ [K,:] őket

¹⁴² [K,:] a 91 §t alkalmazva

¹⁴³ [K, PH, AS1:] voltak

¹⁴⁴ [K,] kérem

¹⁴⁵ [K,] elé

¹⁴⁶ [K,] téve

Novák Antal aláírta nevét az ügyvédi meghatalmazásra. ^é<Csak ezt kérte még:> ^v<Igy szólt:>

– Diszkrétén, kedves ügyvéd úr, diszkrétén.

– Az természetes. Teljesen nyugodt lehet. Saját ügyemnek tekintem s a magam részéről mindent megteszek, ami emberileg lehetséges. Ha bármit megtudok, azonnal értesítem.

Búcsúzkodtak. Ebeczky ^é<szorongatta kezét:> ^v<ismét beszélt:>

– Bármennyire is szomorú ügy, örvendek, hogy kifejezhetem azt a végtelen tiszteletet, melyet ön iránt érzek s leróhatom a hála köteles adóját azért a sok ^é<jóért,> ^v<kedvességért,> melyet fiam iránt [!] tanúsított. Ő az a Dezső. Hogy most nincs itthon – s Ebeczky újra mosolygott. Tudom ^é<sajnálja.> ^v<sajnálja. majd [!]>

– Üdvözöltetem.

– «*Viszontlátásra*» Legeslegalázatosabb szolgája.

«*Itt*»A tárgyalás kissé hosszúra nyúlt: másfél óráig maradt nála Novák.

Ebeczky Dezső, köz és váltóügyvéd ércléptekkel «*ajt*» ment íróasztalához, becsöngette az ügyvéd-bojtárt.

– Siessünk, doktor úr – mondta és eléje dobta a tényvázlatot, az orvosi láttelepet s az ügyvédi meghatalmazást. «*Még m*» Készítse el a följelentést. Irja be a könyvbe.

Az ügyvédbojtár tollat vett. Ebeczky sétálva diktált:

– Dr Novák Antal.

– Főgimnáziumi tanár?

– Az. Hosszas értekezés. Tényállás-fölvétel. A fél meghatalmazást ír alá.

– Megvan.

Novák Antal aláírta nevét az ügyvédi meghatalmazásra. És így¹⁴⁷ szólt:

– Diszkréten, kedves ügyvéd úr, diszkréten.

– Az természetes. Teljesen nyugodt lehet. Saját ügyemnek tekintem s a magam részéről mindent megteszek, ami emberileg lehetséges. Ha bármit megtudok, azonnal értesítem.

Búcsúzkodtak. Ebeczky ismét beszélt:

– Bármennyire is szomorú ügy, örvendek, hogy kifejezhetem azt a végtelen tiszteletet, melyet ön iránt érzek s leróhatom a hála köteles adóját azért a sok kedvességért, melyet fiam iránt¹⁴⁸ tanúsított. Ó az a Dezső. Hogy most nincs itthon – s Ebeczky újra mosolygott. – Tudom,¹⁴⁹ sajnálja majd.¹⁵⁰

– Üdvözlöttem.

– Legalázatosabb¹⁵¹ szolgája.

A tárgyalás kissé hosszúra nyúlt: másfél óráig maradt nála Novák. Ebeczky Dezső, köz- és váltóügyvéd,¹⁵² ércléptekkel ment íróasztalához, becsöngette az ügyvédbojtárt.

– Siessünk, doktor úr,¹⁵³ – mondta és eléje dobta a tényvázlatot, az orvosi látteleletet s az ügyvédi meghatalmazást. – Készítse¹⁵⁴ el a följelentést. Írja be a könyvbe.

Az ügyvédbojtár tollat vett. Ebeczky sétálva diktált:

– Dr.¹⁵⁵ Novák Antal.

– Főgimnáziumi tanár?

– Az. Hosszas értekezés. Tényállás-fölvétel. A fél meghatalmazást ír alá.

– Megvan.

¹⁴⁷ [K, PH:] meghatalmazásra. Így

¹⁴⁸ [K, :] iránt [!]

¹⁴⁹ [K, :] mosolygott. Tudom [PH, AS1:] mosolygott. – Tudom

¹⁵⁰ [K, :] sajnálja majd [!]

¹⁵¹ [K, :] Legeslegalázatosabb

¹⁵² [K, :] váltóügyvéd

¹⁵³ [K, :] úr

¹⁵⁴ [K, :] meghatalmazást. Készítse [PH, AS1:] meghatalmazást. Készítse

¹⁵⁵ [K, :] Dr

– Tegye egyelőre a szekrénybe. A harmadik ^é<polcra. [úb] – *Ide, a Fóris-ügy mellé?* [úb] – *Oda.* [úb] *Ez lett a Novák Antal-féle ügy kriptája. Külön diszírhelyet kapott.*> ^v<polcra.> Holnap ^é<majd ugorjon> ^v<pedig szaladjon> föl a rendőrségre. Erélyes nyomozást kérünk. Különös súlyt helyezek ^é<rá. [úb] – *Igenis.* [úb] – *Sokan vannak künn.*> ^v<rá. Sokan vannak künn?> ^é<[úb] – *Sokan.*> ^v<[úb] «– *Hárman*» «*Negy*»

– *Hárman.*>

– Hát folytassuk – szólt Ebeczky és félrerántva a függönyt mosolygva és diadalmasan megjelent a kliensek előtt.

– Tegye egyelőre a szekrénybe. A harmadik polcra. Holnap pedig szaladjon föl a rendőrségre. Erélyes nyomozást kérünk. Különös súlyt helyezek rá. Sokan vannak künn?

– Hárman.

– Hát folytassuk,¹⁵⁶ – szólta Ebeczky és félrerántva a függönyt,¹⁵⁷ mosolyogva és diadalmasan megjelent a kliensek előtt.

¹⁵⁶ [K_v.:] folytassuk

¹⁵⁷ [K_v.:] függönyt

XXVI.

A «*gyakornokszobában*» a [!] gyógyszerár gyakornokszobájában volt egy üveglégýfogó, melybe «*csipős*» ecetet öntöttek. ^é<Egy>
^m<Pöttyös> ^v<[b]

Szenyes> kockacukorról szálltak ^é<bele> ^v<fölfelé> a legyek, «*melyek*» «*és szúnyogok, melyek*» belecsöppentek a csipős folyadékba s ott «*sötéten nyu*» úsztak, evickéltek, sötéten nyüzsögtek egymás hátán, míg lassan elpusztultak. ^é<Az> ^v<[b]

Az> üveglégýfogó ^é<vékonyan és vastagon> ^v<vékonyan-vastagon> zengett, mint egy hangszer.

Körülötte «*a három «egy» majom*» a három ^é<jómadár, ki már ritkábban találkozott.> ^v<jómadár.> Figyelte a legyek haldoklását, hallgatta ^é<halálos> ^v<utolsó> muzsikáját. ^é<Álmosan,> ^v<[b]

Álmosan,> kelletlenül beszélgettek.

– Nem láttátok? – ^é<kérdezte> ^v<kezdte> Bélus, de nem tette hozzá: „azt a piszokfrátert”.

Nem is válaszoltak.

– Én láttam tegnapelőtt – folytatta. Erre sántikált.

– Tud menni? – «*kérde*» szólt Próféta.

– Tud. De hogy. Ilyen vékony, mint az újjam – mondta Bélus és fölemelte ^é<az> ^v<«[...]» az> újját.

Vili nézte Bélus újját.

XXVI.

A gyógyszerész¹ gyakornokszobájában volt egy ecetes üveg légyfogó.

Szennyes² kockacukorról szálltak az üvegharangba a³ legyek, belecseppentek a csipős folyadékba s ott úsztak, evickéltek, sötéten nyüzsögtek egymás hátán, míg lassan el nem pusztultak.

Az⁴ üveg légyfogó vékonyan-vastagon zengett, mint egy hangszer.

Körülötte a három jómadár. Figyelték⁵ a legyek haldoklását, hallgatták⁶ utolsó muzsikájukat.⁷

Álmosan, kelletlenül beszélgettek.

– Nem láttátok? – kezdte Bélus, de nem tette hozzá: „azt a piszok frátert”.

Nem is válaszoltak.

– Én láttam tegnapelőtt,⁸ – folytatta, – erre⁹ sántikált.

– Tud menni? – szólt Próféta.

– Tud, de¹⁰ hogy. Ilyen vékony – mondta¹¹ Bélus és fölemelte az ujját.

Vili nézte Bélus ujját.

¹ [K,.] A a [!] gyógyszerész

² [K, PH, AS1:] egy üveglégyfogó, melybe ecetet öntöttek. [úb] Szennyes

³ [K, PH, AS1:] szálltak fölfelé a

⁴ [K, PH, AS1:] lassan elpusztultak. [úb] Az

⁵ [K, PH, AS1:] Figyelte

⁶ [K, PH, AS1:] hallgatta

⁷ [K, PH:] muzsikáját.

⁸ [K,.] tegnapelőtt

⁹ [K,.] folytatta. Erre [PH, AS1:] folytatta. – Erre

¹⁰ [K,.] Tud. De

¹¹ [K,.] vékony, mint az újjam – mondta [PH:] vékony, mint az ujjam, – mondta

– Miért? – kérdezte Vili.

– Hát ^e<a sebtől.> ^m<ettől – és mutatta.> ^v<ettől – és «mutatta a verést» hadonászott.> Biztosan sok vért vesztett. ^e<Jozefin> ^v<«Pepi» Az a vén csoroszlya> multkor gyógyszereket vitt innen. Szublimátot, jódot. Nagyon megvertétek, öcskösök.

– Kár is volt – mondta Vili.

– Mért lett volna kár? – támadott Próféta. Sohase volt az kár. Jó volt az neki. Nagyon jó. Mi, Bélus?

– Az – helyeselt Bélus. Üsd nem apád.

– Üsd nem apád – röhögött Próféta s Vili vállát veregette, hogy ingerelje.

Vili elhúzódott tőlük, fölállt, maga elé nézett. Nem volt az ^e<apja.> ^m<apja, igaz.> ^v<apja, az igaz.> Mégis kár volt. ^e<Az> ^v<[b]

^{Az>} embereket nem lehet megütni, mert mindnyájan ^e<a rokononaink, [!] a testvéreink,> ^v<rokononaink, [!] testvéreink,> s az öregebbek «olyanok,» kicsit olyanok, mint az ^e<apánk.> ^v<apáink.>

Liszner Kálmán bácsi reggel maga ment a halpiacra, hogy kiválasszon egy ^e<keszegét,> ^v<harcsát> ebédre. Az öreg szerette a gyomrát, ^e<azt> ^v<a bevásárlást> sohasem bizta másra. Cseléd kísérte, ^e<egy viaszkos-vászon> ^v<viaszkos-vászon> táskával, hogy hazahozza a halat.

– Biztosan¹² sok vért veszített – folytatta Bélus. – Az¹³ a vén csoroszllya a múltkor¹⁴ gyógyszereket vitt innen. Szublimátot, jódot. Nagyon megvertétek, öcskösök.

– Kár volt,¹⁵ – mondta Vili.

– Miért lett volna kár? – támadott Próféta. – Sohase volt¹⁶ az kár. Jó volt az neki. Nagyon jó. Mi, Bélus?

– Az,¹⁷ – helyeselt Bélus. – Üsd,¹⁸ nem apád.

– Üsd,¹⁹ nem apád,²⁰ – röhögött Próféta s Vili vállát veregette, hogy ingerelje.

Vili elhúzódott tőlük, fölállt, maga elé nézett. Nem volt az apja, az igaz. Mégis kár volt.

Ezt érezte:

– Az²¹ embereket nem lehet megütni, mert mindnyájan rokonaink,²² testvéreink²³ s az öregebbek kicsit olyanok, mint az apáink.

Liszner Kálmán bácsi reggel maga ment a halpiacra, hogy kiválasszon egy harcsát ebédre. Az öreg szerette a gyomrát, a bevásárlást sohase²⁴ bízta másra. Cseléd kísértte, viaszkosvásznon táskával, hogy hazahozza a halat.

¹² [K,] Bélus újját. [úb] – Miért? – kérdezte Vili. [úb] – Hát ettől – és hadonászott. Biztosan [PH, AS1:] Bélus újját. [úb] – Miért? – kérdezte Vili. [úb] – Hát ettől – és hadonászott. – Biztosan

¹³ [K, PH, AS1:] veszített. Az [AS2:] veszített – folytatta Bélus. Az [a hiányzó gondolatjel analógiásan javítva]

¹⁴ [K,] csoroszllya multkor

¹⁵ [K,] Kár is volt [PH, AS1:] Kár is volt,

¹⁶ [K,] Próféta. Sohase volt [PH, AS1:] Próféta. Sohasem volt

¹⁷ [K,] Az

¹⁸ [K,] Bélus. Üsd

¹⁹ [K,] Üsd

²⁰ [K,] apád

²¹ [K, PH, AS1:] volt. [úb] Az

²² [K,] rokonaink, [!]

²³ [K,] testvéreink,

²⁴ [K, PH, AS1:] sohasem

^é_í<Vili> ^v_í<Fia> a boltban reggelizett. A segéd zsemlyéket vágott, vajazta, ^é_í<hússal> ^v_é<sonkával> tetézte. Ép beleharapott egybe, mikor ^é_í<belépett a fűszerkereskedésbe egy közrendőr.> ^v_é<a fűszerkereskedésbe közrendőr lépett.>

^é_í<Ezt mondta egy írásra nézve:> ^v_é<Egy írásra nézve ezt mondta:>
– Liszner Vilmos urat keresem.

Vili torkán ^é_í<megakadt> ^v_é<akadt> a falat. Azt hitte, hogy a rendőr azonnal fülön csípi s viszi befelé a ^é_í<börtönbe, a legsötétebb tömlöcbe.> ^v_é<börtönbe.>

Föllélegzett, mikor a rendőr ^é_í<«tisztelgett» kezét> ^v_é<a kezét> sapkája ellenzőjéhez emelve tisztelgett s csak az írást ^é_í<nyomta markába.> ^v_é<nyujtotta át.>

Ezt a piszokszin, hitvány szalmapapírlapot Vili zsebébe gyűrte s ^é_í<fölugrott> ^v_é<«fölvi» fölugrott> vele a diákszobába. Markába szoritva a zsebéből próbálta silabizálni a betűket. Először a nevét pillantotta meg, mire hatalmasan megdobbant a szive és úgy kalimpált, hogy a szöveget sem bírta elolvasni. «A» Később látta:

– „Idézés bűnügyben.”

Fogalma sem volt, mit jelent a hivatalos, rettenetes levél: hol kell jelentkeznie, a törvényszéken vagy mindgyárt a börtönben s «elitélték» egyáltalán elitélték-e, letartóztatták-e már? Szerette volna eltépni, mint valami kellemetlent, a papír darabkáit szétszórni a levegőben, aztán ^é_í<futni innen,> ^v_é<elszaladni innen, futni> kifelé. ^é_í<Még mindig jól tudott futni [!]> ^v_é<Futni még mindig jól tudott [!]>

Kerékpárra ült, az adóhivatalhoz sietett. ^é_í<Próféta> ^v_é<[b]

Próféta> kevésbé volt készséges, mint első esetben, mikor itt fölkereste. ^é_í<Ismét> ^v_é<[b]

Ismét> a pókhálós boltivek alatt álltak.

Fia a boltban reggelizett. A segéd zsemlyéket vágott, vajazta, sonkával tetézte. Épp beleharapott egybe, mikor a fűszerkereskedésbe egy közrendőr lépett be. Egy²⁵ írásra tekintve²⁶ ezt mondta:

– Liszner Vilmos urat keresem.

Vili torkán akadt a falat. Azt hitte, hogy a rendőr azonnal fülön csípi s viszi befelé a börtönbe.

Föllélezgett,²⁷ mikor a rendőr a kezét sapkája ellenzőjéhez emelve tisztelgett s csak az írást nyújtotta át neki.

Ezt²⁸ a piszokszín, halvány szalmapapírlapot Vili zsebébe gyúrta s fölugrott vele a diákszobába. Markába szorítva²⁹ a zsebéből próbálta silabizálni a betűket. Először a nevét pillantotta meg, mire hatalmasan megdobbant a szíve és úgy kalimpált, hogy a szöveget se³⁰ bírta elolvasni. Később látta:

– „Idézés bűnügyben.”

Fogalma se³¹ volt, mit jelent a hivatalos, rettenetes levél: hol kell jelentkeznie, a törvényszéken,³² vagy mindjárt a börtönben s egyáltalán elítélték-e, letartóztatták-e már? Szerette volna eltépni, mint valami kellemetlent, a papír darabkáit szétszórni a levegőben, aztán elszaladni innen, futni-futni. Futni³³ még mindig jól tudott.³⁴

Kerékpárra ült, az adóhivatalhoz sietett.

Proféta kevésbé volt készséges, mint első esetben, mikor itt fölkereste.

Ismét a pókhálós boltívek alatt álltak.

²⁵ [K,:] fűszerkereskedésbe közrendőr lépett. [úb] Egy [PH:] fűszerkereskedésbe közrendőr lépett. Egy

²⁶ [K,] nézve

²⁷ [K, PH, AS1:] Föllélezgett, [AS2:] Föllélezgett, [sh.]

²⁸ [K, PH, AS1:] át. [úb] Ezt

²⁹ [PH:] szorítva,

³⁰ [K, PH, AS1:] sem

³¹ [K, PH, AS1:] sem

³² [K,] törvényszéken

³³ [K, PH, AS1:] innen, futni kifelé. Futni

³⁴ [K,] tudott [!]

– A világerít se tépd szét – mondta Próféta. Azzal csak súlyosbitod a helyzeted. Akkor elővezetnek.

– Kit?

– Téged, öreg, téged.

– Engem?

– Téged hát.

– Kik?

– A zsandárok. Két zsandárt küldenek érted. Szuronyos puskával.

– Ó – szólt Vili s megfogódzott a folyosó fakorlátjába, hogy el ne essék.

– No azért ne gyulladj be – vigasztalta Próféta, ki maga is [°]_i<be>^v_°<eléggé be> volt gyulladva. Add ide azt az izét. Mingyárt telefonálok. Majd elintézem.

A hatalmas pártfogó mozdulatával [°]_i<bement, leült>^v_°<bement> hivatalnok-ketrecébe és az asztalra görnyedve másolt. Eszébe sem volt telefonálni, nem rendelkezett ő előkelő összeköttetésekkel, csak a saját bőrét akarta [°]_i<megmenteni.>^v_°<menteni.> Vilit, ki [°]_i<izgatottan járt>^v_°<járt-kelt> a folyosón, félóráig várakoztatta, akkor kijött, kezében a papirlappal:

– A főkapitány úr – szólt közönyösen – most nincs Sárszegen. De semmi az egész. Közönséges idézés. Mikorra szól? Holnaputánra. Rengeteg időd van. Holnapután [°]_i<reggel kilenckor bemégysz>^v_°<«B»bemégysz> ide a szomszédba, a rendőrségre, tudod hol van, ott majd kihallgatnak.

– És?

– Csak ne félj. Ki idézett meg? Doktor Balog. A doktor Balog. Majd beszélék vele.

– Beccsuknak?

– A viláért se tépd szét,³⁵ – mondta Próféta. – Azzal³⁶ csak súlyosbítod a helyzetet. Akkor elővezetnek.

– Kit?

– Téged, öreg, téged.

– Engem?

– Téged hát.

– Kik?

– A zsandárok. Két zsandárt küldenek érted. Szuronyos puskával.

– Ó,³⁷ – szólt Vili s megfogódzott a folyosó fakorlátjába, hogy el ne essék.

– No,³⁸ azért ne gyulladj be,³⁹ – vigasztalta Próféta, ki maga is eléggé be volt gyulladva. – Add⁴⁰ ide azt az izét. Mindjárt telefonálok. Majd elintézem.

A hatalmas pártfogó mozdulatával bement hivatalnokketercébe és az asztalra görnyedve másolt. Esze ágában se volt⁴¹ telefonálni, nem rendelkezett ő előkelő összeköttetésekkel, csak a saját bőrét akarta menteni. Vilit, ki járt-kelt⁴² a folyosón, fél óráig várakoztatta, akkor kijött, kezében a papírlappal:

– A főkapitány úr – szólt közönyösen –⁴³ most nincs Sárszegen. De semmi az egész. Közönséges idézés. Mikorra szól? Holnaputánra. Rengeteg időd van. Holnapután bemégyysz ide a szomszédba, a rendőrségre, tudod hol van, ott majd kihallgatnak.

– És?

– Csak ne félj. Ki idézett meg? Doktor Balog. A doktor Balog. Majd beszélek veled.

– Becsuknak?

³⁵ [K_v:] szét

³⁶ [K_v:] Próféta. Azzal

³⁷ [K_v:] Ó

³⁸ [K_v:] No

³⁹ [K_v:] be

⁴⁰ [K_v:] gyulladva. Add

⁴¹ [K_v:] másolt. Eszébe sem volt [PH, AS1:] másolt. Esze ágában sem volt

⁴² [PH, AS1:] járt-kelt [!]

⁴³ [PH, AS1:] közönyösen –,

- Mi jut eszedbe.
- Proféta, én azt hiszem, hogy ^e<becsuknak.> ^m<becsuknak engem.> ^v<engem becsuknak.>
- Dehogy. Nem megy az olyan könnyen.
- Már pedig ha becsuknak, ⁱ<testvér,> ^v<tesvér,>akkor te is velem jössz.
- Miért?
- Csak, ⁱ<testvér.> ^v<tesvér.> Ez az igazság. Együtt csináltuk, együtt ^e<megyünk oda is.> ^v<szenvedünk.> Te nem kaptál ilyent?
- «Én?» Nem én. Mért kaptam volna?
- Ahá. Most ki akarsz bújni. Hogy magam maradjak a pácban. Ez a becsület?
- Ne számárkodj, Vili. Bolondság az egész. Kihallgatnak, aztán elengednek. Tagadsz, – érted? – mindig csak tagadsz. Verte? Nem vertem, kérem. ⁱ<Hát ki> ^v<Ki> verte? Senki, kérem. Látott valamit? Semmit se láttam, kérem. Hát mit tud? Semmit se tudok, kérem. Erre azt mondja: köszönöm, alásszolgája. Már is szabad vagy.
- Igazán?
- ^e<Ha mondom.> ^v<Szavamra.> De légy okos. Mindenre csak ezt feleld: nem, nem. Akárhogy vallat. Vond a vállad. Nézz a szemébe.
- De ha tudja, hogy én voltam.
- Honnan tudná?
- Látod, hogy tudja. Itt a nevem.
- Az semmi. Egyre azonban figyelmeztetek. «Engem» Az én nevetem ne említsd, mert adóhivatalnok vagyok, hivatalos személy. Ez hatóság elleni erőszak. Rágalmazás. Ha belekeversz, akkor véged, akkor elvesztél, öreg.
- ^e<Vili> ^v<Elfelejtettek kezét fogni. Vili> lecsoszogott a lépcsőn, vállán a gonddal.
- ^e<Végig száguldott a városon a kerékpárjával, s> ^v<Kerékpárja az> országúton porzott, oly sebesen, hogy alig lehetett látni, ki ül rajta. «Végre»

- Mi jut eszedbe.⁴⁴
- Proféta, én azt hiszem, hogy engem becsuknak.
- Dehogy. Nem megy az olyan könnyen.
- Márpedig,⁴⁵ ha becsuknak, testvér,⁴⁶ akkor te is velem jössz.
- Miért?
- Csak, testvér.⁴⁷ Ez az igazság. Együtt csináltuk, együtt szenvedünk. Te nem kaptál ilyent?
- Nem én. Mért kaptam volna?
- Ahá. Most ki akarsz bújni. Hogy magam maradjak a pácban. Ez a becsület?
- Ne számárkodj, Vili. Bolondság az egész. Kihallgatnak, aztán elengednek. Tagadsz, – érted? – mindig csak tagadsz. Verte? Nem vertem, kérem. Ki verte? Senki, kérem. Látott valamit? Semmit se láttam, kérem. Hát mit tud? Semmit se tudok, kérem. Erre azt mondja: köszönöm, alászolgája. Máris szabad vagy.
- Igazán?
- Szavamra. De légy okos. Mindenre csak ezt feleld: nem, nem. Akárhogy vallat. Vond a vállad. Nézz a szemébe.
- De ha tudja, hogy én voltam.
- Honnan tudná?
- Látod, hogy tudja. Itt a nevem.
- Az semmi. Egyre azonban figyelmeztetlek. Az én nevemet ne említsd, mert adóhivatalnok vagyok, hivatalos személy. Ez hatóság elleni erőszak. Rágalmazás. Ha belekeversz, akkor véged, akkor elvesztél, öreg.
- Elfelejtettek kezét fogni. Vili lecsoszogott a lépcsőn, vállán a gonddal.
- Kerékpárja az országúton porzott, oly sebesen, hogy alig lehetett látni, ki ül rajta.

⁴⁴ [PH:] eszedbe [!]

⁴⁵ [K_v.:] Már pedig

⁴⁶ [K_v.:] testvér, [!]

⁴⁷ [K_v.:] testvér. [!]

Délben a gyógyszerár előtt volt. Benyitott ^é<Bélushoz,> ^v<Bélushoz is,> kezében az idézést nyomorgatva.

^é<Bélus> ^v<Bélüs> porokat ^é<kevert, szét osztotta [...] kártyával,> ^v<osztott szét a márványasztalon,> megpöccentve a ^é<kártyák [...] és belefújt a> ^m<kártyát, nagyokat fújt a kis> ^v<kártyát, aztán nagyokat fújt a> papirtáskákba. Vili fülébe súgott valamit. A gyógyszerészegéd intett, hogy mingyárt s beküldte a gyakornokszobába.

Vili itt eléje tette az ^é<idézését> ^v<idézést.>

– Hű a kiskésit – szivta a fogát Bélus – hű a kiskésit.

– ^é<«Mi» No?> ^v<Mi az?>

– Azt a hét meg a nyolc – csodálkozott Bélus, ki az élet legkomolyabb pillanataiban sem fogyott ki éféle népies szólásokból.

– Baj ez?

– Nagy, öregem, nagy baj. Ez kriminális.

– Mi az a kriminális? – kérdezte Vili, mint gyöngé latinista a másik gyöngé latinistát, ki azonban tapasztaltabb volt s életművész.

– Főbenjáró bűn. Ezért becsuknak. ^é<Öt-tíz> ^v<Egy-két> évre. Börtönbe. Meghalt ^é<Novák?> ^v<már Novák?> – érdeklődött Bélus.

– Hogy halt volna meg – válaszolt Vili. Hiszen multkor láttad. Nem halt meg. Az lehetetlen.

– Mert – magyarázta Bélus – akkor szoktak ilyent küldeni, mikor az ^é<áldozat> ^v<illető> meghal.

– Máskor nem?

– Nem-igen. Halálos testi sértés. Emberölés. De lehet, hogy tévedés.

Délben a gyógyszerész előtt volt. Benyitott Bélushoz is, kezében az idézést nyomorgatva.

Bélus porokat osztott szét a márványasztalon, megpöccentve a kártyát, aztán nagyokat fújta a papírtáskába. Vili a fülébe⁴⁸ sűgött valamit. A gyógyszerészegéd intett, hogy mindjárt s beküldte a gyakornokszobába.

Vili itt eléje tette az idézést.

– Hű,⁴⁹ a kiskésit,⁵⁰ – szívta a fogát Bélus, –⁵¹ hű,⁵² a kiskésit.

– Mi az?

– Azt a hét meg a nyolc,⁵³ – csodálkozott Bélus, ki az élet legkomolyabb pillanataiban se⁵⁴ fogyott ki efféle népies szólásokból.

– Baj ez?

– Nagy, öregem, nagy baj. Ez kriminális.

– Mi az a kriminális? – kérdezte Vili, mint gyöngé latinista a másik gyöngé latinistát, ki azonban tapasztaltabb volt s életművész.

– Főbenjáró bűn. Ezért becsuknak. Egy, két⁵⁵ évre. Börtönbe. Meghalt már Novák? – érdeklődött Bélus.

– Hogy halt volna meg,⁵⁶ – válaszolt Vili. – Hiszen⁵⁷ múltkor látad. Nem halt meg. Az lehetetlen.

– Mert⁵⁸ – magyarázta Bélus –⁵⁹ akkor szoktak ilyent küldeni, mikor az illető meghal.

– Máskor nem?

– Nemigen. Halálos testi sértés. Emberölés. De lehet, hogy tévedés.

⁴⁸ [K., PH:] Vili fülébe

⁴⁹ [K.,:] Hű

⁵⁰ [K.,:] kiskésit

⁵¹ [K.,:] Bélus – [PH, AS1:] Bélus –,

⁵² [K.,:] hű

⁵³ [K.,:] nyolc

⁵⁴ [K., PH, AS1:] sem

⁵⁵ [K.,:] Egy-két

⁵⁶ [K.,:] meg

⁵⁷ [K.,:] Vili. Hiszen

⁵⁸ [PH, AS1:] Mert,

⁵⁹ [PH, AS1:] Bélus –,

– Mit tegyek? – rebegett Vili tekintetével belecsimpaszkodva Bé-lusba, egész lelkével ajkán csüngve.

– Hát kérlek – mondta ^é<Bélus rágcsálta cigarettáját> ^m<Bélus és rágcsálta cigarettáját> ^v<Bélus> – legokosabb, ha ^é<azonnal jelentkezel> ^m<jelentkezel> ^v<azonnal jelentkezel> a rendőrségen ezzel az irással, ^é<azonnal, még> ^v<még> ma, meg se várd ezt a napot, s vallj be mindent. Az őszinteség enyhítő körülmény. Akkor ^é<leszállítják> ^v<valamivel leszállítják> a büntetést is. Egy fél évvel.

– De én nem merek oda menni egyedül. Tudod mit, Bélus? Jöjj velem.

– Én? – csodálkozott Bélus. Látod mennyire el vagyok foglalva. Aztán nekem semmi közöm az egészhez.

– Te mondtad.

– Hallgass. ^é<Egy> ^v<Fogd be a szád. Egy> szóval se mondtam. Engem ^é<nem> ^v<különben sem> buktatott meg az idén, csak két «ével» évvel ezelőtt. Majd bolond leszek odatolni a pofámat. Menj csak szépen ^é<oda,> ^v<oda> te.

Vili elnémult, babrált egy «gyógyszeres ü» orvosságosüveggel. Ezt dadogta:

– Próféta azt tanácsolja, hogy tagadjak.

– Az a legrosszabb. Próbáld meg, de rajta vesztesz. Ezek a rendőr-
kutyák mindent kivesznek belőled. Detektivek visznek be egy kis szobába, keresztkérdéseket adnak, a szemedbe néznek, így és te belezavarodsz. Legjobb mindent bevallani.

Vili nem mert Bélus szemébe nézni, ki már úgy ^é<nézett> ^v<te-
kintett> rá, mint majd a detektív. Ráült a kerékpárra.

Bélus utána szólt:

– Mit tegyek? – rebegett Vili,⁶⁰ tekintetével belecsimpaszkodva Bélusba, egész lelkével az ajkán⁶¹ csüngve.⁶²

– Hát kérlek,⁶³ – mondta Bélus, –⁶⁴ legokosabb, ha azonnal jelentkezel a rendőrségen az⁶⁵ írással, még ma, meg se várd ezt a napot⁶⁶ s vallj be mindent. Az őszinteség enyhítő körülmény. Akkor valamivel leszállítják a büntetést is. Egy fél évvel.

– De én nem merek odamenni egyedül. Tudod mit, Bélus? Jöjj velem.

– Én? – csodálkozott Bélus. – Látod,⁶⁷ mennyire el vagyok foglalva. Aztán nekem semmi közöm az egészhez.

– Te mondtad.

– Hallgass. Fogd be a szád. Egy szóval se mondtam. Engem különben se⁶⁸ buktatott meg az idén, csak két évvel ezelőtt. Majd bolond leszek odatolni a pofámat. Menj csak szépen oda te.

Vili elnémult, babrált egy orvosságos üveggel. Ezt dadogta:

– Próféta azt tanácsolja, hogy tagadjak.⁶⁹

– Az a legrosszabb. Próbáld meg, de rajtavesztesz. Ezek a rendőröktyúk mindent kivesznek belőled. Detektívek visznek be egy kis szobába, keresztkérdéseket adnak, a szemedbe néznek, így,⁷⁰ és te belezavarodsz. Legjobb mindent bevallani.

Vili nem mert Bélus szemébe nézni, ki már úgy tekintett rá, mint majd a detektív. Ráült a kerékpárra.

Bélus utána szólt:

⁶⁰ [K,:] Vili

⁶¹ [K, PH, AS1:] lelkével ajkán

⁶² [PH:] csüngve.

⁶³ [K,:] kérlek

⁶⁴ [K,:] Bélus – [PH, AS1:] Bélus –,

⁶⁵ [K,:] rendőrségen ezzel az

⁶⁶ [K, PH, AS1:] napot,

⁶⁷ [K,:] Bélus. Látod

⁶⁸ [K, PH, AS1:] sem

⁶⁹ [PH, AS1:] tagadjak [!]

⁷⁰ [K,:] így

– Holnapután majd jőjj ide s mondd el, mi történt. Ha ugyan szabadon engednek.

A kerékpár Novák háza előtt röpi. Vili lassított, bekukucsált, a kormányra hajolva, hogy kipuhatolja a helyzetet, kémlelje, mit csinálnak. A kertben senki sem volt, ajtók, ablakok nem nyíltak, a ház dermedten pihent a hőségben. Oly lassan [°]_°*chajtott, hogy a két kerék már*> ^v_°*chajtott már, hogy a két kerék*> mozdulatlanul állt a kocsúton. Ha leugrana most s bemenne hozzá és mindent meggyóna «*már*», «*hogy*» irgalmat [°]_°*esdekelne*> ^v_°*esdekelve*> tőle? Novák bizonyára kiutasítaná, zsandárokkal vitetné el. «*Neki rebbentek a kerekek*» Lábát a taposóra nyomta, a kerekek nekirebbentek. Vili már szüleivel ebédelt.

Közbe esett a nagy ünnep, június 29ike, Péter Pál napja. A tanévzáró ünnepélyt tartották a [°]_°*gimnázium dísztermében.*> ^m_°*tornateremben.*> ^v_°*gimnázium dísztermében.*> Ábris igazgató a földéken megkezdődő aratás s a tudás és szorgalom aratása közt párhuzamot vont. Diákok [°]_°*lámpalázzal küszködve adták elő*> ^m_°*lámpalázzal küszködve szavalták*> ^v_°*lelkesen szavalták*> Várady Antal és Ábrányi Emil hazafias költeményeit. Kiosztották a jutalomdíjakat, özvegy Csajkás Gáborné öt aranyát is, melyet Ebeczky Dezső [°]_°*kapott meg.*> ^v_°*nyert.*> Novák Antal ott ült [°]_°*az igazgató mellett,*> ^v_°*a tanári karban,*> [°]_°*szalónkabátjában, testben és lélekben megtörve*> ^m_°*szalónkabátjában,*> ^v_°*szalónkabátjában, testben-lélekben megtörve*> «*s megdicsérte tekintetével a fiúkat, kik fölszedték az asztról az aranyakat s*», hallgatta a beszédet, biztatta [°]_°*tekintetével a*> ^v_°*a*> szavalókat és megdicsérte egy nézésével a jó [°]_°*diákokat,*> ^v_°*tanulókat,*> kik kijöttek a jutalomért. Végül [°]_°*énekelt is az ifjúsággal együtt.*> ^v_°*együtt énekelt az ifjúsággal:*> a Himnuszt dalolta [°]_°*s*> ^v_°*szeliden és meghatottan s*> erős «*[...]*» basszus hangja ércesen röpködött a kisdíákok «*m*» szopránja [°]_°*föjlött.*> ^v_°*alatt.*>

Vili idézése [°]_°*másnap reggelre*> ^v_°*másnapra*> szólt, reggel kilenc-re. Ő már nyolckor megjelent a rendőrségen, látszólag nyugodtan,

– Holnapután majd jőjj ide s mondd el, mi történt. Ha ugyan szabadon engednek.

A kerékpár Novák háza előtt röpült. Vili lassított, bekukucsált⁷¹ a kormányra hajolva, hogy kipuhatojja a terepet, látni akarta, hogy mit⁷² csinálnak. A kertben senki se⁷³ volt, ajtók, ablakok nem nyíltak, a ház dermedten pihent a hőségben. Oly lassan hajtott már, hogy a két kerék mozdulatlanul állt a kocsiúton. Ha leugrana most s bemenne hozzá és mindent meggyónna,⁷⁴ irgalmat esdekelve tőle? Novák bizonyára kiutasítaná, zsandárokkal vitetné el. Lábát a taposóra nyomta, a kerekek nekirebbentek.

Közbeesett a⁷⁵ nagy ünnep, június 29-ike, Péter-Pál napja. A tanévzáró ünnepélyt tartották a gimnázium dísztermében. Ábris igazgató a földeken megkezdődő aratás s a tudás és szorgalom aratása közt párhuzamot vont. Diákok lelkesen szavalták Várady Antal és Ábrányi Emil hazafias költeményeit. Kiosztották a jutalomdíjakat, özvegy Csajkás Gáborné öt aranyát is, melyet Ebeczky Dezső nyert meg. Novák⁷⁶ Antal ott ült a tanári karban, szalonkabátjában, testben-léleekben megtörve⁷⁷ hallgatta a beszédet, biztatta a szavalókat és megdicsérte nézésével⁷⁸ a jó tanulókat, kik kijöttek a jutalomért. Végül együtt énekelt az ifjúsággal: a Himnusz-t dalolta szelíden és meghatottan s erős basszus hangja ércesen röpködött a kisdíákok szopránja alatt.

Vili idézése másnapra szólt, reggel kilencre. Ő már nyolckor megjelent a rendőrségen, látszólag nyugodtan, belül azonban mindenre⁷⁹

⁷¹ [K,.] bekukucsált, [PH:] bekukucsált,

⁷² [K,, PH, AS1:] kipuhatojja a helyzetet, kémlelje, mit

⁷³ [K,, PH, AS1:] sem

⁷⁴ [AS1:] meggyónna

⁷⁵ [K,.] nekirebbentek. Vili már szüleivel ebédelt. [úb] Közbe esett a [PH, AS1:] nekirebbentek. Vili már szüleivel ebédelt. [úb] Közbeesett a

⁷⁶ [K,.] nyert. Novák

⁷⁷ [K,, PH:] megtörve,

⁷⁸ [K,.] megdicsérte egy nézésével

⁷⁹ [K,, PH, AS1:] azonban halálos-izgatottan, mindenre

belül azonban halálos-izgatottan, mindenre elszánva. A 7 számú ajtó előtt cigarettázott, tizig. Tizkor besurrant egy ^é<sötét előszobába,> ^v<előszobába,> hol gyalulatlan falócán parasztok «ulte» várakoztak, kofaasszonyok, kosarukban libával, csirkékkel s egy ismerős is, Gergely, az iskolaszolga, ki tanúul volt beidézve, szintén ebben az ügyben. Az egy szecska-hajú magyarral beszélgetett, kit Vili nem ismert, a „Zöldfa” korcsma tulajdonosával.

Egy sápadt, szemüveges írnok nagyon hangosan ^é<a nevét> ^v<nevét> kiabálta a folyosón:

– Liszner Vilmos.

^é<Ő előlépett, mint mikor felelni szólították az iskolában. Az írnok bejött, megtalálta, intett, hogy kövesse.> ^v<Az írnok bejött, megtalálta, intett, hogy kövesse. Ő előlépett, mint mikor felelni szólították.>

Egy nagy, sötét, udvarra néző terembe jutott, hol az asztal körül többen álltak, úgy látszik, azok már végeztek, ^é<lassan kifelé> ^v<kifelé> indultak. Az asztalnál egy szőke, angol-bajuszos, karcsú rendőrtiszt ült. Az volt doktor Balog. Fölkelt, kiment, becsapva maga után az ajtót. Vili összerendezte.

Pár percig magára ^é<maradt, csak az írnok ült egy kis asztalnál.> ^m<maradt, csak az írnok írt valamit egy kis asztalnál.> ^v<maradt.> ^é<Vili báméskodott> ^v<Báméskodott> az akták reménytelen világában, mely még az iskolánál is ^é<szomorúbbnak tetszett.> ^v<szomorúbb.> Két gázláng libegett «fönn» ebben a «szobában» teremben, hol sohasem volt nappal, mintegy a ^é<tömlőc> ^v<közeli tömlőc> sötéttségét éreztetve.

Az egyenruhás rendőrtiszt visszajött:

- Maga az? – kérdezte tőle és ^é<erősen> ^v<erősen, élesen> ránézett.
- Igen – mondta Vili kiegyenesedve.

elszánva. A 7.⁸⁰ számú ajtó előtt cigarettázott, tízig. Tízkor besurrant egy előszobába. Itt gyalulatlan⁸¹ falócán parasztok várakoztak, kofa-asszonyok, kosarukban libával, csirkékkel s egy ismerős is, Gergely, az iskolaszolga, ki tanúul volt beidézve, szintén ebben az ügyben. Az egy szecskahajú magyarral beszélgetett, kit Vili nem ismert, a „Zöldfa” korcsma tulajdonosával.

Egy sápadt, szemüveges írnok nagyon hangosan a nevét⁸² kiabálta a folyosón:

– Liszner Vilmos.

Az írnok bejött az előszobába, intett neki, hogy⁸³ kövesse. Ő előlépett, mint mikor felelni szólították.

Egy nagy,⁸⁴ sötét,⁸⁵ udvarra néző terembe vezette,⁸⁶ hol az asztal körül többen álltak, úgy látszik, azok már végeztek, kifelé indultak. Az asztalnál szőke,⁸⁷ angol bajuszos, karcsú rendőrtiszt ült. Az volt doktor Balog. Fölkelt, kiment, becsapva maga után az ajtót. Vili összerezett.

Pár percig magára maradt. Bámészkodott az akták reménytelen világában, mely még az iskolánál is szomorúbb. Két gázláng libgett ebben a teremben, hol sohase⁸⁸ volt nappal, mintegy a közeli tomlóc sötétségét éreztetve.

A rendőrtiszt⁸⁹ visszajött:

– Maga az? – kérdezte tőle és erősen, élesen ránézett.

– Igen,⁹⁰ – mondta Vili kiegyenesedve.

⁸⁰ [K_v:] 7

⁸¹ [K_v, PH, AS1:] előszobába, hol gyalulatlan

⁸² [K_v:] hangosan nevét

⁸³ [K_v, PH:] bejött, megtalálta, intett, hogy [AS1:] bejött az előszobába, megtalálta, intett, hogy

⁸⁴ [AS1:] szólították. [úb] Nagy,

⁸⁵ [AS2:] sötét [sh.]

⁸⁶ [K_v, PH, AS1:] jutott,

⁸⁷ [K_v, PH:] asztalnál egy szőke,

⁸⁸ [K_v, PH, AS1:] sohasem

⁸⁹ [K_v:] éreztetve. [úb] Az egyenruhás rendőrtiszt [!] [PH, AS1:] éreztetve. [úb] Az egyenruhás rendőrtiszt

⁹⁰ [K_v:] Igen

– Liszner Vilmos? – ^é_í<mondta> ^v_c<kérdezte> és még egyszer ránézett.

– Igenis – és Vili most meghajlott.

A rendőrtiszt szórakozottan lapozgatta az ügyiratokat. Fogai közt mormolta.

– Dr. Novák Antal. Igen. A Novák féle ügyben.

^é_í<Felolvasta> ^v_í<Olvasta> a följelentés pár mondatát, majd a maga szavaival tolmácsolta a tényállást.

– Nem hallott erről semmit? – vallatta.

– Nem.

– Nem is látott semmit?

– ^é_í<Nem, kérem.> ^m_c<Nem.> ^v_c<Nem, kérem.>

– Hol volt azon az este? Mikor is? Junius 12én. Este. Éjjel. 11 és 12 óra között?

– Otthon.

– Mit csinált?

– Aludtam.

– Tudja ezt igazolni?

– Igen.

– Mivel?

– Tessék megkérdezni – hebegte. «*elhalón.*» Az édesapámtól.

– Szóval semmit se tud. Akkor minek idézték be? – mondta a rendőrtiszt maga elé. Elmehet.

Vili mélyen meghajtotta magát. De nem mozdult.

A rendőrtiszt, ki igen kedves embernek látszott ránézett s barátságos hangon ismételte:

«– *Akkor elmehet*» – Elmehet, kérem. Köszönöm.

Vili az ajtóban találkozott Gergellyel s a „Zöldfa” korcsma tulajdonosával, kit utána vallomástételre hívtak be.

Nagy kő esett le szívéről, de igazán nem örült.

– Liszner Vilmos? – kérdezte és még egyszer ránézett.

– Igenis,⁹¹ – és Vili most meghajlott.

A rendőrtiszt szórakozottan lapozgatta az ügyiratokat. Fogai közt mormolta:⁹²

– Dr. Novák Antal. Igen. A Novák-féle ügyben.

Olvasta a följelentés pár mondatát, majd a maga szavaival tolmácsolta a tényállást.

– Nem hallott erről semmit? – vallatta.

– Nem.

– Nem is látott semmit?

– Nem, kérem.

– Hol volt azon az este? Mikor is? Június 12-én. Este. Éjjel. 11 és 12 óra között?

– Otthon.

– Mit csinált?

– Aludtam.

– Tudja ezt igazolni?

– Igen.

– Mivel?

– Tessék megkérdezni – hebegte – az⁹³ édesapámtól.

– Szóval semmit se tud. Akkor minek idézték be? – mondta a rendőrtiszt maga elé. – Elmehet.⁹⁴

Vili meghajtotta⁹⁵ magát. De nem mozdult.

A rendőrtiszt, ki igen kedves embernek látszott,⁹⁶ ránézett s barátságos hangon ismételte:

– Elmehet, kérem. Köszönöm.

Vili az ajtóban találkozott Gergellyel s a „Zöldfa” korcsma tulajdonosával, kit utána vallomástételre hívtak be.

Nagy kő esett le szívéről, de igazán nem örült.

⁹¹ [K,:] Igenis

⁹² [K,:] mormolta.

⁹³ [K,] hebegte. Az

⁹⁴ [K,] elé. Elmehet.

⁹⁵ [K,] Vili mélyen meghajtotta

⁹⁶ [K,] látszott

Próféta a kapuban várta:

– No ugye hogy semmise volt?

– Semmi.

– Látod, kihúztalak – ^é<«dicsekedett» hencegett.> ^v<hazudott.>

Szóltam a kapitánynak. A doktor Balognak. Jó barátom.

Bélus pedig csúfolta:

– Nem szabad annyira megijedni, tata. Inadba szállt a bátorság.

A nyomozás, mely az iskolaszolga és korcsmáros semmis valamása után holtpontra jutott, ^é<erélyesen> ^v<azért> folyt tovább. Ebeczky ügyvéd bojtárja minden másnap telefonált a rendőrségre, ^é<maga a főnöke is,> ^m<maga a főnöke is egyszer,> ^v<egyszer maga a főnöke is,> ki követelte a „helyszini szemle megejtését”, amit „meg is ejtettek”, anélkül hogy az ügyön különösebbet lendített volna. Az ^é<ügyiratok> ^v<akták> egy hét múlva visszakerültek az ügyvédhez, ki zsineggel átkötve ^é<eltette> ^v<elhelyezte> szekrénye harmadik polcára, ^é<közvetlen> ^v<a negyedik rekeszbe, közvetlen> a Fóris-ügy mellé, «[... ...]» hol az ad acta teendő pöriratok pihennek. Ez lett a Novák Antal-féle ügy kriptája. Külön diszír-helyet kapott.

Vili egyedül lődörgött. Futni már régen nem járt ki a városerdőbe. A diákok «*elu*» közül sokan elutaztak s nélkülük a város kihalt volt, színtelen. Prófétával, Bélussal ^é<is ritkábban> ^v<ritkábban> találkozott, akkor is csak egy-két kedélytelen szót váltott.

De Bélus ^é<egyszer beintette> ^v<beintette> a ^é<patikába. Ezt kérdezte:> ^v<patikába.: [!]>

Próféta a kapuban várta:

– No, ugye,⁹⁷ hogy semmi se volt?

– Semmi.

– Látod, kihúztalak,⁹⁸ – hazudott. – Szóltam⁹⁹ a kapitánynak.

A doktor Balognak. Jó barátom.

Bélus pedig csúfolta Vilit:

– Nem¹⁰⁰ szabad annyira megijedni, tata. Inadba szállt a bátorság.

A nyomozás, mely az iskolaszolga és korcsmáros semmis vallo-mása után holtpontra jutott, azért folyt tovább. Ebeczky ügyvéd-bojtárja minden másnap telefonált a rendőrségre. Egyszer¹⁰¹ maga a főnöke is. Követelte¹⁰² a „helyszíni szemle megejtését”, amit „meg is ejtettek”, anélkül,¹⁰³ hogy az ügyön különösebbet lendített volna. Az akták egy hét múlva visszakerültek az ügyvédhez s az zsineggel¹⁰⁴ átkötve elhelyezte szekrénye harmadik polcára, a negyedik rekeszbe, közvetlen a Fóris-ügy mellé, hol az *ad acta* teendő pör-iratok pihentek.

Ez¹⁰⁵ lett a Novák Antal-féle ügy kriptája. Külön díszsírhelyet kapott.

Vili egyedül lődörgött. Futni már régen nem járt ki a városerdő-be. A diákok közül sokan elutaztak s nélkülük a város kihalt volt, színtelen. Prófétával, Bélussal is ritkábban¹⁰⁶ találkozott, akkor is csak egy-két kedélytelen szót váltott.

De Bélus egyszer beintette¹⁰⁷ a patikába.¹⁰⁸

⁹⁷ [K,:] No ugye

⁹⁸ [K,:] kihúztalak

⁹⁹ [K,:] hazudott. Szóltam

¹⁰⁰ [K,] csúfolta: [úb] – Nem

¹⁰¹ [K, PH, AS1:] rendőrségre, egyszer

¹⁰² [K, PH, AS1:] is, ki követelte

¹⁰³ [K,:] anélkül

¹⁰⁴ [K, PH, AS1:] ügyvédhez, ki zsineggel

¹⁰⁵ [K,:] pihentek. [nincs úb] Ez

¹⁰⁶ [K,:] Bélussal ritkábban

¹⁰⁷ [K, PH, AS1:] Bélus beintette

¹⁰⁸ [K,:] patikába.: [!]

- Beteg voltál?
- ^é<Nem> ^v<Nem,> öregem.
- Pedig nagyon rossz bőrben vagy.
- Nem tudok aludni – mondta Vili, homlokát dörzsölve. Adj

valamit.

- Ideges ^é<vagy?> ^v<vagy.> Sokat cigarettázol. ^é<Minek az cigaret-tázní.> ^v<Mért cigarettázol?> Te azelőtt nem cigarettáztál. ^é<Hagyd el, nem> ^v<Nem> neked való az. No majd kapsz valamit.

^é<Egy oldatot> ^v<Oldatot> készített.

- Nem fizetsz érte semmit. – mondta Bélus lekötelezően. Ebből minden este benyalsz két kanállal. Ha nem elég, akkor még kettő-vel. Úgy alszol tőle, mint a bunda.

«Vili» Bélus napok mulva érdeklődött a hatása iránt:

- ^é<Használt e?> ^v<Használt?>

- Fenét – szölt Vili. Nagyon ^é<sós, olyan ronda> ^v<sós. Olyan «rossz» randa> ize van. Mégse tudok aludni. Akármit csinálok, nem birok.

Vili, miután ^é<megszüntettek ellene «[...]» minden> ^v<megszün-tették ellene az> eljárást s az ügyről már senkisé sem beszélt, még mindig ^é<félt a detektivektől s messzire> ^v<messzire> elkerülte a rendőrséget és a ^é<csendőr kaszárnyát.> ^v<csendőrlaktanyát.> Este ^é<elaludt rendesen,> ^v<rendesen elaludt,> de pár óra mulva, «ugy» éjfél után ^é<mindig fölébredt> ^v<fölébredt> és hajnalig nem jött álom a szemére. Feje úgy hánykolódott «a t» vankosán, [!] mintha tűpárnára fektette volna.

- Beteg voltál?
 – Nem, öregem.
 – Pedig nagyon rossz bőrben vagy.
 – Nem bírok¹⁰⁹ aludni,¹¹⁰ – mondta Vili¹¹¹ homlokát dörzsölve.
 – Adj¹¹² valamit.
 – Ideges vagy. Sokat cigarettázol. Mért cigarettázol? Te azelőtt nem cigarettáztál. Nem neked való az. No,¹¹³ majd kapsz valamit.
 Oldatot készített.
 – Nem fizetsz érte semmit,¹¹⁴ – mondta Bélus lekötelezően. – Ebből¹¹⁵ minden este benyalsz két kanállal. Ha nem elég, akkor még kettővel. Úgy alszol tőle, mint a bunda.
 Bélus napok múlva érdeklődött a hatása iránt:
 – Használt?
 – Fenét,¹¹⁶ – szölt Vili. – Nagyon¹¹⁷ sós. Olyan randa íze van. Mégse bírok¹¹⁸ aludni. Akármit csinálok, nem bírok.
 Vili, miután megszüntették ellene az eljárást s az ügyről senki se beszélt,¹¹⁹ még mindig messzire elkerülte a rendőrséget és a csendőrlaktanyát. Álmatlansága nem múlt el. Éjfél után többnyire felébredt és¹²⁰ hajnalig nem jött álom a szemére. Feje úgy hánykolódott a vánkosán, mintha¹²¹ tűpárnára fektette volna.

¹⁰⁹ [K., PH, AS1:] tudok

¹¹⁰ [K,.] aludni

¹¹¹ [K,.] Vili,

¹¹² [K,.] dörzsölve. Adj

¹¹³ [K,.] No

¹¹⁴ [K,.] semmit.

¹¹⁵ [K,.] lekötelezően. Ebből

¹¹⁶ [K,.] Fenét

¹¹⁷ [K,.] Vili. Nagyon

¹¹⁸ [K., PH, AS1:] tudok

¹¹⁹ [K., PH, AS1:] ügyről már senkisésem beszélt,

¹²⁰ [K,.] a csendőrlaktanyát. Este rendszeren elaludt, de pár óra múlva, éjfél után felébredt és [PH, AS1:] a csendőr-laktanyát. Este rendszeren elaludt, de pár óra múlva, éjfél után felébredt és

¹²¹ [K,.] hánykolódott vankosán, [!] mintha

Ilyenkor gondolkozott. Mindenféle csacsiságok eszébe jutottak. Látott egy «vo» hosszú ugrómércét, azt a nagy, sötét termet, melyben kihallgatták, málnalekvárt, doktor Balogot, egy kétülékes kekérpárat, «és» tandemet, melyre annyira áhítozott. ^é<Még> ^v<[b]

Még> valamit látott, ami szintén butaság, de riadalommal töltötte el. ^é<Novák> ^v<[b]

Novák> a nyolcadikban kísérletet mutatott be Röntgen-sugarakkal. Átvilágította saját kezét, melynek «árny»képét egy ^é<kerettel üvegezett> ^v<keretbe foglalt> tejüvegre vetítette s ott remegtek a csontok, a singcsontja meg az orsócsontja, újjainak percei, körötte pedig árnyék gyanánt a hús, melyen lazán lengett a jeggyűrűje s ^é<a másík, a> ^v<a a [!]> karneolköves gyűrűje. Ezt sokszor produkálta a Kobak. Hát egyszerre a Butykos, mintha megbolondulna ^é<kezébe, az igazi kezébe vette> ^v<kezébe vette, az igazi kezébe> a csontváz-kezet s fenyegetni kezdte vele az egész osztályt. «és» Nagyon komisz tréfa volt. És a diákok nem is az ^é<igazi féltek, [!]> ^v<igazi kéztől féltek,> mely a szekundákat irta be, hanem attól a másiktól, «mely» attól a fehértől.

^é<Szüleivel korán> ^m<Szüleivel> ^v<Egyszer szüleivel> vacsorázott. «[... ..]» Anyja kiadta az adagját. Vili ^é<egyszerre> ^v<hirtelen> fölkel az asztaltól.

– Mi az? – kérdezte az apja.

– Hivnak.

A fiú lesietett a sötét boltba, de nemsokára visszajött. Tétován tekintett maga köré.

– Ki volt az? – firtatta az anyja.

– Senki – mondta Vili. Pedig egész világosan hallottam. Valaki ezt mondta: „Liszner”. Kétszer. Mély hangon. Azt mondta: „Liszner, Liszner”. Így – és utánozta.

Apja és anyja összenézett.

Ilyenkor gondolkozott. Mindenféle csacsiságok jutottak eszébe. Látott¹²² egy hosszú ugrómércét, azt a nagy, sötét termet, melyben kihallgatták, málnalekvárt, doktor Balogot, egy kétülékes kerékpárt,¹²³ tandemet, melyre annyira áhítozott.

Még valamit látott, ami szintén butaság, de riadalommal töltötte el.

Novák a nyolcadikban kísérletet mutatott be Röntgen-sugarakkal. Átvilágította saját kezét, melynek képét egy keretbe foglalt tejüvegbe vetítette s ott remegtek a csontok, a singcsontja meg az orsócsontja, ujjainak percei, körötte pedig árnyék gyanánt a hús, melyen lazán lengett a jegygyűrűje s a¹²⁴ karneolköves gyűrűje. Ezt sokszor produkálta a Kobak. Hát egyszerre a Butykos, mintha megbolondulna,¹²⁵ kezébe vette, az igazi kezébe,¹²⁶ a csontvázkezet s fenyegetni kezdte vele az egész osztályt. Nagyon komisz tréfa volt. És a diákok nem is az igazi kéztől féltek, mely a szekundákat írta be, hanem attól a másiktól, attól a fehértől.

Egyszer szüleivel vacsorázott. Anyja kiadta az adagját. Vili hirtelen fölkelt az asztaltól.

- Mi az?
- Hívnak.¹²⁷

A fiú lesietett a sötét boltba, de nemsokára visszajött. Tétován tekintett maga köré.

- Ki volt az? – firtatta az anyja.
- Senki,¹²⁸ – mondta Vili. – Pedig világosan¹²⁹ hallottam. Valaki ezt mondta: „Liszner”. Kétszer. Mély hangon. Azt mondta: „Liszner, Liszner”. Így – és utánozta.

Apja és anyja összenézett.

¹²² [K., PH, AS1:] csacsiságok eszébe jutottak. Látott

¹²³ [K, :] kerékpárt,

¹²⁴ [K, :] s a a [!]

¹²⁵ [K, :] megbolondulna

¹²⁶ [K, :] kezébe

¹²⁷ [K., PH, AS1:] az? – kérdezte az apja. [úb] – Hívnak.

¹²⁸ [K, :] Senki

¹²⁹ [K, :] Vili. Pedig egész világosan

Vacsora után az anyja megsimogatta Vili ^é<arcát, ő pedig> ^v<arcát. Vili> kezét csókolt ^é<mindkettőjüknek.> ^v<mindkettőjüknek, bement aludni.>

Ekkor a szülők ^é<beszéltek.> ^v<halkan tárgyaltak.>

– Látod – szólt az asszony az ^é<[... ...]> ^v<urához> – milyen nyugtalan. Szegény, kimerült a sok tanulástól. Aztán az is bántja. Tudod, a tornaverseny. Nem szabad büntetni. ^é<Jó lenne elküldeni.> ^v<Hadd menjen üdülni.>

Az öreg Lisznerék elhatározták, hogy Vilit rossz bizonyítványa ellenére is felküldik Budapestre, «*a rokonok*» az asszony nénjéhez, kinek villája van a Hűvösvölgyben s megváltják neki ^é<a bérletjegyet az atletikai versenyre,> ^v<az atletikai versenyekre a bérletjegyet,> melyet jutalmul kért ha leteszi az érettségét. ^é<Csak> ^v<[b]

Csak> a rokonok levelét várták, hogy útnak indítsák.

Vacsora után az anyja megsimogatta Vili arcát. Vili kezét csókolt mindkettőjüknek, bement aludni.

Ekkor a szülők halkán tárgyaltak.

– Látod,¹³⁰ – szólt az asszony az urához,¹³¹ – milyen nyugtalan. Szegény, kimerült a sok tanulástól. Aztán az is bántja. Tudod, a tornaverseny. Nem szabad büntetni. Hadd menjen üdülni.

Az öreg Lisznerék elhatározták, hogy Vilit rossz bizonyítványa ellenére is felküldik Budapestre, az asszony nénjéhez, kinek villája van a Hűvösvölgyben s megváltják neki az atlétikai¹³² versenyekre a bérletjegyet, melyet jutalmul kért,¹³³ ha leteszi az érettségét.

Csak a rokonok levelét várták, hogy útnak indítsák.

¹³⁰ [K_v:] Látod

¹³¹ [K_v:] urához

¹³² [K_v, PH, AS1:] atlétikai

¹³³ [K_v:] kért

XXVII.

Barabás doktor végiglovagolt a városon. [°]_i<Fehér por> ^v_i<Por> lepte szarvasbőrrel toldott nadrágját, arca [°]_i<kipirosodott> ^v_i<tüzelt> a naptól. A katonai lövőtérről jött, hol a bakák hadgyakorlatra [°]_i<készültek s naponta tizenegykor> ^v_i<készültek. Tizenegykor> megállította [°]_i<gyönyörű, kövér> ^v_i<kövér,> kincstári [°]_i<lovát> ^m_i<pejét> ^v_i<lovát> a Novák« gyepűje»-ház gyepűje előtt, «es» egy fához kötötte, melynek lombjait, ágait a [°]_i<pej ló> ^v_i<pej> lomhán ette.

«R» Az orvos mozgékonyan ment «ve»a kerten. «[...]» Tiszti sarkantyúja [°]_i<csengett-pengett,> ^v_i<csengett,> amint fölhaladt az emeleti lépcsőn. [°]_i<Novák, ki a nagy karosszékben üldögélt,> ^v_i<[b]

Novák messziről> [°]_i<meghallotta ezt.> ^m_i<meghallotta.> ^v_i<hallotta.> Fejét fölemelte, feléje irányította. [°]_i<Régóta leste már, az órákat figyelve. Sohasem hitte, hogy ilyen kellemes> ^m_i<Milyen kellemes> ^v_i<Sohasem hitte, hogy ilyen kellemes> muzsika a sarkantyú [°]_i<ezüst pengése:> ^v_i<pengése:> szebb, mint [°]_i<a száncsilingelés> ^v_i<száncsilingelés> a gyermekkori hóban, [°]_i<boldogabb,> ^v_i<idillibb,> mint [°]_i<a karácsonyi> ^v_i<karácsonyi> csengetyűk ezüst szava, mely valami nem-remélt örömet [°]_i<csenget az> ^m_i<mond> ^v_i<mond az> ajtó előtt várakozó kicsinyeknek. Ah, milyen szépen csengett a sarkantyúja.

[°]_i<Régóta leste,> ^v_i<Kora reggel óta leste ezt,> mindennap. Ha kissé késett valamiért, elszomorodott. Enyhületet csak az ő megjelenése okozott. És nem volt boldogabb pillanat, mint mikor [°]_i<férfiásan,> ^v_i<az orvos férfiásan,> marconán s mégis kedélyesen [°]_i<mosolyogva belépett> ^v_i<belépett> hozzá.

Megnézte a sebet, kimosta, bekötözte s biztosította, hogy nem-sokára «már befor» beforrad a lapockacsont, [°]_i<a hátára is fekket és> ^v_i<hátára is fekket,> egy hét «ny» mulva már nyoma sem [°]_i<marad,> ^v_i<marad az egésznek,> elutazhat, [°]_i<Jozefinnel> ^v_i<Pepikével> «v»Vencébe. Nem élt «szenv» szenvedélyes «kifejezés» kifejezésekkel, mint Fóris, nem használt általános szólamokat, mint Ábrís [!] igazgató, nem szónokolt, mint idősb Ebeczky Dezső s nem vonogatta a vállát, mint [°]_i<doktor Balog,> ^m_i<doktor Balog, a rendőrtiszt,> ^v_i<Balog, a

XXVII.

Barabás doktor végiglovagolt a városon. Por lepte szarvasbőrrel toldott nadrágját, arca tüzelt a naptól. A katonai lövőtérről jött, hol a bakák hadgyakorlatra készültek. Tizenegykor megállította kövér, kincstári lovát a Novák-ház kerítése¹ előtt, egy fához kötötte, melynek lombjait, ágait a ló² lomhán ette.

Az orvos mozgékonyan ment a kerten. Tiszti sarkantyúja csengett, amint fölhaladt az emeleti lépcsőn.

Novák messziről hallotta. Fejét fölemelte, a zaj felé fordította. Sohase hitte,³ hogy ilyen kellemes muzsika a sarkantyú pengése: szebb, mint szánccsilingelés a gyermekkori hóban, idillibb, mint karácsonyi csengettyűk ezüstszáva, mely valami nem-remélt⁴ örömet mond az ajtó előtt várakozó kicsinyeknek. Ah, milyen szépen csengett a sarkantyúja.

Kora reggel óta leste ezt⁵ mindennap. Ha kissé késett valamiért, elkomorodott.⁶ Enyhületet csak az ő megjelenése okozott. És nem volt boldogabb pillanat, mint mikor az orvos férfiasan, marconán s mégis kedélyesen belépett hozzá.

Megnézte a sebet, kimosta, bekötözte s biztosította őt, hogy⁷ nek sokára beforrad a lapockacsont, hátára is fekket, egy hét múlva már nyoma se⁸ marad az egésznek, elutazhat⁹ Pepikével Velencébe. Nem élt szenvedélyes kifejezésekkel, mint Fóris, nem használt általános szölamokat, mint Ábris igazgató, nem szónokolt, mint idősb Ebeczky Dezső s nem vonogatta a vállát, mint Balog, a rendőrtiszt, ki a

¹ [K., PH, AS1:] gyepűje

² [K., PH, AS1:] pej

³ [K., PH, AS1:] fölemelte, feléje irányította. Sohasesem hitte,

⁴ [AS2:] nem remélt [sh., emendálva K alapján]

⁵ [K,.] ezt,

⁶ [K,.] elszomorodott.

⁷ [K., PH, AS1:] biztosította, hogy

⁸ [K., PH, AS1:] sem

⁹ [K,.] elutazhat,

rendőrtiszt,> ki a nyomozást megszüntette. Sohasem ámitotta. Amit tett, az jó volt és szép volt, emberi volt, az egyetlen, amit tenni lehet.

Már nem sok dolga akadt. Többször mondogatta, hogy rá tulajdonkép nincs is szükség.

Novák [°]_°<ilyenkor esdeklő> ^v_°<esdeklő> szemmel tekintett [°]_°<föl.> ^v_°<Barabásra.> Szorongatta [°]_°<kezét. Nem akarta elengedni.> ^v_°<kezét.>

Nem tudta eddig, hogy ennyire szerette.«.» «Barabást.» őt. Talán nem is bizott különösebben gyógyító tudományában. Nem «er» várt tőle csodát. De orvos volt, ki a szenvedéssel hivatásszerűen foglalkozik, kinek az a mestersége, hogy lásson minden csúnyát, [°]_°<förtelmest s> ^v_°<förtelmest,> «káprázat» hamis káprázatok nélkül szemlélje hú-súncat, [!] vérünket, a könnyünket is, mely ép oly mirigyváladék, mint a többi. Előtte semmisen szégyen, még sirni sem az. Akinek senkije sem marad, annak még mindig ott az utolsó barát, az orvos, ki idegenül is ismerős, állati mivoltunk lelkiatyja, kezébe bele lehet [°]_°<fogózni> ^v_°<fogódnizni> s kiáltani, hogy segítsen, nem bírjuk tovább. Maga ez a gondolat is [°]_°<megvigasztalta.> ^v_°<vigasztalta.> Az ősi népek «imádata és» [°]_°<bizalma és> ^v_°<bizalma,> imádata ébredt föl iránta, kik az orvost papnak és varázslónak tartják.

«A» Azért egyetlen panasz-szó sem hagyta el ajkát«, *kerülték*». Mindaketten [°]_°<kerülték az ügyet, melyet> ^v_°<tartózkodtak szóba hozni azt, amit> hiába próbált elintézni az ügyvéd és a rendőrség. Elbeszélgettek erről-arról, félóráig. Sajnos, az idő túl-hamar elröpült. Barabásnak mennie kellett civil betegeihez, vagy a helyőrségi kórházba. [°]_°<Novák> ^v_°<Lova nyerített. Novák> tartóztatta [°]_°<egy darabig.> ^v_°<darabig,> aztán látta, hogy az orvos keze mégis [°]_°<csak a> ^v_°<a> kilincs után nyúl, és mikor sarkantyúinak halkuló csengeése elhangzott a [°]_°<kertben,> ^v_°<kavicsokon,> «az» csak az «a tu» erősítette, hogy huszonnégy óra múlva ismét eljön.

Ez a huszonnégyóra azonban hosszú volt, nagyon hosszú.

nyomozást megszüntette. Sohasem ámította. Amit tett, az jó volt és szép volt, emberi volt, az egyetlen, amit tenni lehet.

Már nem sok dolga akadt. Többször mondogatta, hogy rá tulajdonképp nincs is szükség.

Novák esdeklő szemmel tekintett Barabásra. Szorongatta kezét.

Nem tudta eddig, hogy ennyire szerette őt. Talán nem is bízott különösebben gyógyító tudományában. Nem várt tőle csodát. De orvos volt, ki a szenvedéssel hivatásszerűen foglalkozik, kinek az a mestersége, hogy lásson minden csúnyát, förtelmest, hamis káprázatok nélkül szemlélje húsunkat, vérünket, a könnyünket is, mely éppoly mirigyváladék, mint a többi. Előtte semmi sem szégyen, még sírni se¹⁰ az. Akinek senkije sem marad, annak még mindig ott az utolsó barát, az orvos, ki idegenül is ismerős, állati mivoltunk lelkiatyja, kezébe bele lehet fogódzni s kiáltani, hogy segítsen, nem bírjuk tovább. Maga ez a gondolat is vigasztalta. Az ősi népek bizalma, imádata ébredt föl iránta, melyek¹¹ az orvost papnak és varázslónak tartották.¹²

Azért egyetlen panaszszó se¹³ hagyta el ajkát. Mind a ketten tartózkodtak említeni azt,¹⁴ amit hiába próbált elintézni az ügyvéd és a rendőrség. Elbeszélgettek erről-arról, fél óráig. Sajnos, az idő túl hamar elröpült. Barabásnak mennie kellett civil betegeihez, vagy a helyőrségi kórházba. Lová nyerített. Novák tartóztatta egy darabig,¹⁵ aztán látta, hogy az orvos keze mégis a kilincs után nyúl, és mikor sarkantyúinak halkuló csengése elhangzott a kavicsokon, csak az erősítette, hogy huszonnégy óra múlva ismét eljön.

Ez a huszonnégy óra azonban hosszú volt, nagyon hosszú.

¹⁰ [K., PH, AS1:] sem

¹¹ [K,:] kik

¹² [K., PH, AS1:] tartják.

¹³ [K., PH, AS1:] sem

¹⁴ [K,:] tartózkodtak szóba hozni azt,

¹⁵ [K., PH, AS1:] tartóztatta darabig,

Most azt közölte vele az orvos, hogy egy hétre $\epsilon_{\text{el}} \text{ kell utaznia, a szomszédos városba,}$ $\text{m}_{\text{el}} \text{ kell utaznia, a Balaton mellé, a}$ $\nu_{\text{el}} \text{ a}$ Balaton mellé kell utaznia, a $\epsilon_{\text{hadgyakorlatozni,}}$ $\nu_{\text{hadgyakorlatra,}}$ de lehet, hogy öt-hat nap múlva már itthon lesz. $\epsilon_{\text{[ú]}} \text{ A beteg nagy párnás, karosszékében üldögélt. Barabás}$ $\text{m}_{\text{[ú]}} \text{ A beteg nappal nagy párnás, karosszékében üldögélt. [b] Barabás}$ $\nu_{\text{[b]}}$

Barabás látogatása «mindig» után mindig kissé jobb hangulatban volt, az orvos fölvilanyozta, derús, kellemes $\epsilon_{\text{gondolatokat}}$ $\nu_{\text{érzéseket}}$ keltett benne s önbizalmat. Mekkora a világ. Sárszeg ezen csak $\epsilon_{\text{egy kis}}$ ν_{kis} pont. Vannak fővárosok, hol az ilyen $\epsilon_{\text{gyötrődés}}$ $\text{m}_{\text{kesergés [?] gyötrődés}}$ $\nu_{\text{gyötrődés}}$ érthetetlen lenne. Bécsben látta magát, mint fiatalembert, $\epsilon_{\text{az öreg}}$ $\nu_{\text{öreg}}$ egyetemi tanárját s $\epsilon_{\text{eljátszott azzal}}$ $\nu_{\text{játszadózott}}$ a gondolat, hogy mellette $\epsilon_{\text{marad és}}$ $\nu_{\text{marad,}}$ mint $\epsilon_{\text{tanársegédje. «És Fehér}}$ $\nu_{\text{tanársegédje, fehér}}$ $\epsilon_{\text{köpenyt hord, egy laboratóriumban áll,}}$ $\text{m}_{\text{köpenyben áll egy laboratóriumban,}}$ $\nu_{\text{köpenyben áll laboratóriumban,}}$ előtte húsz gázláng $\epsilon_{\text{ég s ő egy}}$ $\nu_{\text{s ő}}$ lombikban valami sárga folyadékot melegít. $\epsilon_{\text{Háza}}$ $\nu_{\text{[b]}}$

Háza előtt a tűzoltóbanda «ment el, melynek» «muzsikált» $\epsilon_{\text{vidám indulót}}$ $\nu_{\text{indulót}}$ muzsikált. Követte a pattogó «vi» zenét, de a vidámság egyszerre csupa $\epsilon_{\text{bánat lett és ájulat s végletekig fokozta}}$ $\nu_{\text{ájulat lett s a trombiták megint végletekig csigázták}}$ kétségbeesét. [!]

Amint a nap előrehaladt, $\epsilon_{\text{állapota, kedélyhangulata}}$ $\nu_{\text{állapota}}$ fokozatosan rosszabbodott. A beteg nappal nagy, párnás karosszékében üldögélt, két könyökét a karfához nyomva, anélkül hogy $\epsilon_{\text{háta a támlához érne.}}$ $\nu_{\text{hátát a támlához értetné.}}$ Egy fénysávot nézett a padlón, mely a csukott ablaktáblán $\epsilon_{\text{is beesett.}}$ $\nu_{\text{beesett.}}$ Akkor elszenderedett.

Napközben rövid ideig aludt, öt-tíz percig. Álmai szaggatottak voltak, gyötrők. Üldözték, futottak utána, ő pedig verekedett, le-taposta támadóit, de mikor a földön heverték s rájuk pillantott, $\epsilon_{\text{egy [...]}}$ $\text{m}_{\text{egy oly ember}}$ $\nu_{\text{egy oly alakot}}$ látott, hogy megijedt tőle és fölébredt.

Most azt közölte vele az orvos, hogy egy hétre a Balaton mellé kell utaznia hadgyakorlatra,¹⁶ de lehet,¹⁷ hogy öt-hat nap múlva már itthon lesz.

Barabás látogatása után mindig kissé jobb hangulatban volt, jelenléte fölviányozta,¹⁸ derűs, kellemes érzéseket keltett benne s önbizalmat. Mekkora a világ. Sárszeg ezen csak kis pont. Vannak fővárosok, hol az ilyen gyötrődés érthetetlen volna.¹⁹ Bécsben látta magát, mint fiatalémbert, látta öreg egyetemi tanárját is s²⁰ játszadozott a gondolattal, hogy mellette marad, mint tanársegédje, fehér köpenyben áll a laboratóriumban,²¹ előtte húsz gázláng s ő lombikban valami folyadékot²² melegít.

Háza előtt a tűzoltóbanda indulót muzsikált. Követte a pattogó zenét, de a vidámság egyszerre csupa ájulattá lett s a trombiták megint végletekig csigázták kétségbeesését.²³

Amint a nap előrehaladt, állapota fokozatosan rosszabbodott. A beteg nagy,²⁴ párnás karszékében²⁵ üldögélt, két könyökét a karfához nyomva, anélkül,²⁶ hogy hátát a támlához értetné. Egy fény-sávot nézett a padlón, mely a csukott ablaktáblán beesett. Akkor elszenderedett.

Napközben rövid ideig aludt, öt-tíz percig. Álmai szaggatottak voltak, gyötrők. Emberek üldözték,²⁷ futottak utána, ő pedig verekedett, letaposta támadóit, de mikor a földön heverték s rájuk pillantott, egy oly alakot látott, hogy megijedt tőle és fölébredt.

¹⁶ [K,.] utaznia, a hadgyakorlatra,

¹⁷ [AS2:] lehet [sh.]

¹⁸ [K, PH, AS1:] volt, az orvos fölviányozta,

¹⁹ [K, PH, AS1:] lenne.

²⁰ [K, PH, AS1:] fiatalémbert, öreg egyetemi tanárját s

²¹ [K,.] áll laboratóriumban,

²² [K,.] valami sárga folyadékot

²³ [K,.] kétségbeesését. [!]

²⁴ [K, PH, AS1:] beteg nappal nagy,

²⁵ [K,.] karosszékében

²⁶ [K,.] anélkül

²⁷ [K, PH, AS1:] gyötrők. Üldözték,

A fénysáv még mindig a padlón imbolygott, csak kissé távolabb, minthogy azóta a nap folytatta útját. Alkonyodott. ^é<Jozefin> ^v<Pepike> előtte állt, vagy ült vele szemben, egy széken és mihelyt kinyitotta «a lid» szemét, az ő jó arcát vette ^é<észre.> ^m<észre, [...]> ^v<észre.>

Szeliden mosolyogva szólt hozzá:

– Aludtál.

– Igen – mondta Novák zavartan s «a» egy mozdulatot tett, hogy elhárítsa, ami még előtte volt – aludtam.

– Csak aludjál, Tóni. Az jót tesz.

De az álom nem tett jót, még jobban kifárasztotta.

^é<Ozsonnára,> ^v<Majd ozsonnára,> vacsorára hívták. ^é<Aztán Jozefin> ^v<[b]

Aztán Pepike> így szólt:

– Most pedig feküdj le. Pihend ki magad. Már este van.

Novák ^é<levetközött> ^v<vetközött> csak azért, hogy ne bolygassa meg a «házi rendet» ház rendjét s magával is elhitesse, hogy semmi különös dolog nem ^é<történt, az élet úgy folyik, mint eddig.> ^v<történt.> Jobb lett volna pedig továbbra is a karosszékekben üldögélni, ébrenlét, álom között. Félt az elalvástól, főképp attól ^é<az embertől, attól az> ^v<az> alaktól, ki pár nap óta visszatért álmában s nevezhetetlen rémülettel töltötte meg. Mellén ilyenkor egy oroszlán ^é<feküdt és> ^v<feküdt,> tépte ^é<körmeivel a húsát.> ^m<körmeivel húsát.> ^m<körmeivel.> ^v<körmeivel húsát.> Inkább virrasztott.

Hátára még mindig nem tudott feküdni. Jobb oldalára heveredett, ezt azonban «fe» elunta, bordái kifáradtak. Felült az ágyban.

Éjszakái egyformán multak.

Egy ilyen éjszaka felötlött benne egy terv, mely eleinte rendkívül furcsának, kivihetetlennek tetszett: az, hogy ^é<majd egy> ^v<egy> délután minden bejelentés nélkül betoppán Liszner Kálmán ^é<fűszeresboltjába, felkeresi Liszner Vilmost és szemtől szembe beszélt tanítványával.> ^v<fűszeresboltjába, és szemtől szembe beszélt «vele» fiával, Liszner Vilmostal.>

A fénysáv még mindig a padlón imbolygott, csak kissé távolabb, minthogy azóta a nap folytatta útját. Alkonyodott. Pepike előtte állt, vagy vele szemben ült egy²⁸ széken és Novák, mihelyt²⁹ kinyitotta szemét, az ő jó arcát vette észre.

Unokanénje szelíden³⁰ mosolyogva szól³¹ hozzá:

– Aludtál.

– Igen – mondta Novák zavartan s egy mozdulatot tett, hogy elhárítsa, ami még előtte volt – aludtam.

– Csak aludjál, Tóni. Az jót tesz.

De az álom nem tett jót, még jobban kifárasztotta.

Majd ozsonnára, vacsorára hívták.

Aztán Pepike így szól:

– Most pedig feküdj le. Pihend ki magad. Már este van.

Novák vetkőzött,³² csak azért, hogy ne bolygassa meg a ház rendjét s magával is elhitesse, hogy semmi különös dolog nem történt. Jobb lett volna pedig továbbra is a karosszékben üldögélni, ébrenlét, álom között. Félt az elalvástól, főképp attól az alaktól, ki pár nap óta visszatért álmában s nevezhetetlen rémülettel töltötte meg. Mellén ilyenkor egy oroszlán feküdt, tépte körmeivel a húsát.³³ Inkább virrasztott.

Hátára még mindig nem tudott feküdni. Jobb oldalára heveredett, ezt azonban elunta, bordái kifáradtak. Felült az ágyban.

Éjszakái így³⁴ múltak.

Egy ilyen éjszaka felötlött benne egy terv, mely eleinte rendkívül furcsának, kivihetetlennek tetszett: az, hogy egy délután minden bejelentés nélkül betoppan Liszner Kálmán fűszeresboltjába és beszél a fiával,³⁵ Liszner Vilmossal.

²⁸ [K,.] vagy ült vele szemben, egy [PH, AS1:] vagy vele szemben ült, egy

²⁹ [K,.] és mihelyt [PH, AS1:] és Novák mihelyt

³⁰ [K,.] észre. [úb] Szeliden

³¹ [PH:] szól

³² [K, PH, AS1:] vetkőzött

³³ [K,.] körmeivel húsát.

³⁴ [K, PH, AS1:] egyformán

³⁵ [K,.] fűszeresboltjába, és szemtől szembe beszél fiával, [PH, AS1:] fűszeresboltjába és szemtől-szembe beszél fiával,

Később ezzel a tervvel megbarátkozott. Minden éjszaka, mikor nem tudott aludni, valamit toldott hozzá. ^é<Hozzászokott,> ^v<Meggzokta,> kiszinezte. Már nem tartotta oly kalandosnak, oly megvalósíthatatlannak.

Nyilvánvaló, hogy eddig helytelen taktikát folytatott. Nem szabad elkerülnie ezt a családot, oda kell menni, ^é<az oroszlánbarlangba,> ^v<a bűnbarlangba,> hiszen neki nincs szégyelni valója, legfőlebb őnekik. A részletek, melyeket az álmatlan képzelődés s a szenvedés koholt, egyre nőttek, «már» oly világosan álltak előtte, mintha egyszer már meg is történtek volna. El tudta volna játszani az egészet, akár egy színész.

Az éjszaka mélyén dolgozott zakatoló agya.

Egy ^é<délután majd> ^v<délután> – maga sem tudta miért, ^é<de mindig> ^v<mindig> a délutánhoz ragaszkodott – ^é<úgy> ^v<pont> három ^é<óra tájt,> ^v<órákor,> mikor a számlapokon derékszöveget alkotnak a mutatók, váratlanul belép ^é<a> ^v<majd a> boltba. Megjelenése ünnepi lesz, de egyszerű. Vili ép ott áll egy zsák szárazbab mellett. Mikor ^é<észreveszi,> ^v<észreveszi őt,> el akar iszkolni. Ő egy taglejtéssel megállítja, a földhöz szögzi:

– Liszner – szól neki.

– ^é<Édesapát> ^v<Édesapát> tetszik keresni? – rebegi a diák, megszeppenve. Édesapa nincs itthon.

– Az nem baj – mondja Novák. Nem hozzá jöttem, hanem – és ezt a szót majd megnyomja – önhöz.

Vili erre nem tud mit felelni. Ötöl-hatol, sápadozik, sapkáját lekapja. De ^é<lehet,> ^v<megeshet,> hogy nem lesz rajta sapka. Akkor ^é<meghajlik.> ^v<csak «fejével köszönti őt.» meghajlik.>

Később ezzel a tervvel megbarátkozott. Minden éjszaka, mikor nem tudott aludni, valamit toldott hozzá. Megszokta, kiszínezte. Már nem tartotta oly kalandosnak, oly megvalósíthatatlannak.

Nyilvánvaló, hogy eddig helytelen taktikát folytatott. Nem szabad elkerülnie ezt a családot, oda kell menni³⁶ a bűnbarlangba, hiszen neki nincs szégyellnivalója, legfőlebb önekik. A részletek, melyeket az álmatlan képzelődés s a szenvedés koholt, egyre nőttek, oly világosan álltak előtte, mintha egyszer már meg is történtek volna. El tudta volna játszani az egészet, akár egy színész.

Az éjszaka mélyén dolgozott zakatoló agya.

Egy délután – maga se³⁷ tudta miért, de mindig³⁸ a délutánhoz ragaszkodott – pont három órakor, mikor a számlapokon derékszöveget alkotnak a mutatók, váratlanul belép a³⁹ boltba. Megjelenése ünnepi lesz, de egyszerű. Vili épp ott áll egy zsák szárazbab mellett. Mikor észreveszi őt, el akar iszkolni. Ő egy taglejtéssel megállítja, a földhöz szögzi:

– Liszner,⁴⁰ – szól neki.

– Édesapát tetszik keresni? – rebegi a diák, megszeppenve. – Édesapa⁴¹ nincs itthon.⁴²

– Az nem baj,⁴³ – mondja Novák. – Nem⁴⁴ hozzá jöttem, hanem – és ezt a szót majd megnyomja,⁴⁵ – önhöz.

Vili erre nem tud mit felelni. Ötöl-hatol, sápadozik, sapkáját lekapja. De megeshet, hogy nem lesz rajta sapka. Akkor csak meghajlik.

³⁶ [K_v:] menni,

³⁷ [K_v, PH, AS1:] sem

³⁸ [K_v, PH, AS1:] miért, mindig

³⁹ [K_v:] belép majd a

⁴⁰ [K_v:] Liszner

⁴¹ [K_v:] megszeppenve. Édesapa

⁴² [PH, AS1:] itthon [!]

⁴³ [K_v:] baj

⁴⁴ [K_v:] Novák. Nem

⁴⁵ [K_v:] megnyomja

– Igen – ismétli Novák – önhöz jöttem, Liszner Vilmos, csak önhöz. Bemehetünk ide?

Egy «szobar» helyiségre mutat, melyet nem járván lakásukban, sohasem látott, de pompásan el tudott képzelni: a földszinten van, afféle benyíló, vagy raktár, ^é<a> ^m<ez [...] a> ^v<ez a> bolti bejárótól balra s ^é<gyalulatlan> ^v<félíg-kibontott gyalulatlan> faládikák állnak benne, forgáccsal, ásványvizes üvegekkel, kosarak, ^é<egy szék és rajta egy> ^m<egy asztal és rajta egy> ^v<asztal, rajta esetleg egy «[...] és»> dugóhúzó.

Máris magukra maradnak, négy szemközt, egyedül. ^é<Ah> ^v<Ó> egészen egyedül. Az ajtó bezárul mögöttük, magától.

Vili helyel kinalja, ^é<széket hoz, gyorsan,> ^v<gyorsan széket hoz,> ^é<melyet megtöröl, lefújja róla a port,> ^v<melyről lefújja a port, aztán> megtörli ^é<a tenyerével.> ^v<tenyerével.> Ő nem ül le. Áll, egyenesen, mint a számonkérő végzet. A pillanat rettenetes.

Novák nem sokat teketóriázik: ^é<azonnal> ^v<tüstént> rátér a dologra, mintegy megrohanja vele.

– Ön volt az.

– Nem.

– De ön volt.

– Nem, kérem.

– Mit tagad? Láttam az arcát. Akkor, azon az éjszakán mindent láttam.

És oly közel megy hozzá, hogy arca «most» az arcát érinti s úgy tekint rá, mint egy álomalak.

A diák nem állja tekintetét, megretten, ^é<elfordítja fejét.> ^m<elfordítja a fejét.> ^v<fejét elfordítja.> Szeretne kirohanni, a rémülettől, itt hagyni ezt a szűk vallató-szobát, mely irtózatossabb annál a nagy,

– Igen,⁴⁶ – ismétli Novák – önhöz jöttem, Liszner Vilmos, csak önhöz. Bemehetünk ide?

Egy helyiségre mutat, melyet, minthogy még nem volt náluk, sohasé látott,⁴⁷ de pompásan el tudott képzelni: a földszinten van, afféle benyíló, vagy raktár, a⁴⁸ bolti bejáratától balra s félig-kibontott,⁴⁹ gyalulatlan⁵⁰ faládikák állnak benne, forgáccsal, ásványvizes üvegekkel, kosarak, asztal, rajta – esetleg – egy⁵¹ dugóhúzó.

Máris magukra maradnak, négy szemközt, egyedül. Ő,⁵² egészen egyedül. Az ajtó bezárul mögöttük, magától.

Vili hellyel kínálja, gyorsan széket hoz, lefújja róla a⁵³ port, aztán megtörli tenyerével. Ő nem ül le. Áll, egyenesen, mint a számon kérő végzet. A pillanat rettenetes.

Novák nem sokat teketóriázik: tüstént rátér a dologra, mintegy megrohanja vele.

– Ön volt az.

– Nem.⁵⁴

– De ön volt.

– Nem, kérem.

– Mit tagad? Láttam az arcát. Akkor, azon az éjszakán mindent láttam.

És oly közel megy hozzá, hogy arca az arcát érinti s úgy tekint rá, mint egy álomalak.

A diák nem állja tekintetét, megretten, fejét elfordítja. Szeretne kirohanni, a réműlettől, itt hagyni ezt a szűk vattatószoját, mely

⁴⁶ [K_v.:] Igen

⁴⁷ [K_v.:] melyet nem járván lakásukban, sohasem látott, [PH, AS1:] melyet nem járván lakásukban sohasem látott,

⁴⁸ [K_v.:] raktár, ez a

⁴⁹ [K_v.:] félig-kibontott

⁵⁰ [PH, AS1, AS2:] gyalutlan [sh., emendálva K alapján]

⁵¹ [K_v.:] rajta esetleg egy

⁵² [K_v.:] Ó

⁵³ [K_v, PH, AS1:] hoz, melyről lefújja a

⁵⁴ [PH, AS1:] Nem [!]

sötét teremnél is, melyben a rendőrtiszt kihallgatta s gázlángok égtek. Megadja magát.

Novák csak most beszél majd igazán:

– Van-e fogalma, hogy mit tett, szerencsétlen? Ön megalázott egy felnőtt embert, ki barátja volt és szerette, meggyalázta őt – így mondja majd, ez jobb lesz – meggyalázta őt, nem mások, hanem önmaga előtt, ami még fájdalmasabb. Szenvedést okozott neki. Tes-ti és lelki szenvedést. Megbántott valakit, aki ezt nem érdemelte. Tönkre ^é<tette, Tibor, Tibor.> ^v<tett engem, Tibor.> Azaz mit be-szélek? Tönkretett, Liszner. Látja, összevissza forognak számban a szók. Nem csoda. Azóta beteg vagyok.

Vili hátrál a fal felé, egy kis tapéta-ajtóhoz lapul. Fél ettől a beteg-től, ki nem tudja, mit mond. Novák azonban követi, hogy rémítse:

– Ön is beteg azóta. Tudom, hogy beteg. Látom. A lelke beteg. Azért jöttem, hogy meggyógyítsam.

De a fiú nem szól semmit. «*Oson*,» Csak bújik, oszon, valami zu-got keres, hogy elrejtse benne a fejét. Nem, az anyja keblét keresi, az anyja szoknyáját keresi, az édesanya szoknyáját.

Novák tovább üldözi:

– Mit fél tőlem? Hisz én nem bántom már. Nézze, nincs nálam semmi. Se görcsösbot, se bikacsök. Még a sétapálcám se hoztam ide. Fegyvertelen vagyok – és magasba emeli két, tiszta ^é<kezét, mint a keresztény szentek.> ^v<kezét.>

Erre a fiú könnyezni kezd.

– A büntetéstől ^é<fél?> ^v<fél> – súgja Novák lassan – a detektív-től, a börtöntől, az öt évi, súlyos börtöntől? Attól ne féljen, kedves fiam. A megbocsátást hozom, a jószágot. Itt ezennel becsületszavamra

irtózatossabb annál a nagy, sötét teremnél is, melyben a rendőrtiszt kihallgatta s gázlángok égtek. Megadja magát.

Novák csak most beszél majd igazán:

– Van-e fogalma, hogy mit tett, szerencsétlen? Ön megalázott egy felnőtt embert, aki⁵⁵ barátja volt és szerette, meggyalázta őt,⁵⁶ – így mondja majd, ez jobb lesz,⁵⁷ – meggyalázta őt, nem mások, hanem önmaga előtt, ami még fájdalmasabb. Szenvedést okozott neki. Testi és lelki szenvedést. Megbántott valakit, aki ezt nem érdemelte. Tönkretett engem, Tibor. Azaz mit beszélek? Tönkretett, Liszner. Látja, összevissza forognak számban a szók. Nem csoda. Azóta beteg vagyok.

Vili hátrál a fal felé, egy kis tapétaajtóhoz lapul. Fél ettől a beteg-től, ki nem tudja, mit mond. Novák azonban követi, hogy rémítse:

– Ön is beteg azóta. Tudom, hogy beteg. Látom. A lelke beteg. Azért jöttem, hogy meggyógyítsam.

De a fiú nem szól semmit. Csak bújjik, oson, valami zugot keres, hogy elrejtse benne a fejét. Nem, az anyja keblét keresi, az anyja szoknyáját keresi, az édesanyja szoknyáját.

Novák tovább üldözi:

– Mit fél tőlem? Hisz én nem bántom már. Nézze, nincs nálam semmi. Se görcsös bot, se bikacsök. Még a sétapálcám se hoztam ide. Fegyvertelen vagyok – és magasba emeli két kezét.⁵⁸

Erre a fiú könnyezni kezd.

– A büntetéstől fél,⁵⁹ – súgja Novák lassan,⁶⁰ – a detektívtől, az ötévi súlyos⁶¹ börtöntől? Attól ne féljen, kedves fiam. A megbocsátást hozom, a jóságot. Itt ezennel becsületszavamra fogadom önnek,

⁵⁵ [K_v, PH, AS1:] ki

⁵⁶ [K_v,:] őt

⁵⁷ [K_v,:] lesz

⁵⁸ [K_v, PH, AS1:] két, tiszta kezét.

⁵⁹ [K_v,:] fél

⁶⁰ [K_v,:] lassan

⁶¹ [K_v,:] detektívtől, a börtöntől, az öt évi, súlyos

fogadom önnek, hogy a följelentést ügyvédem «*által*», dr Ebeczky Dezső úr által még ma visszavonom. ^é<Vili, Vili> ^v<Vili> – mondja neki, életében ^é<először> ^v<először – Vili.>

«Vili i»Itt ^é<hirtelen> ^v<a fiú hirtelen> földre rogy. Nyöszörögve kéri, hogy bocsásson meg igazán, hálálkodik, esküdözik, ^é<a porban> ^v<porban> kúszik feléje, lassan, mint a bibliai tékozló fiú az édesatyjához s átöleli Novák térdét.

Ő ezt nem engedi. Int, hogy keljen föl. De bárhogy ^é<tiltakozik Novák,> ^v<tiltakozik,> nem bírja lefejtteni magáról ^é<ezt a> ^v<a> reáfonodó [!] eleven indát, mely körülkacsolja, összeforrad vele, a szeretet rabságában, mintegy mindörökre. Ekkor kezét diákja rövidrenyirt fejére teszi, melynek szúrós bizsergését is érzi s érez még valami mást is: kezefején egy könnycseppet, egy forró, égető könnycseppet, mely Liszner Vilmos szeméből hull oda.

Kaparászott paplanán. ^é<Kezét> ^v<Kezefejét> tapogatta. ^é<Azon> ^v<Nini, azon> csakugyan valami nedvesség volt, egy könnycsepp, mely a bolond álmodozás hatása alatt tulajdon szeméből pottyant rá.

Lehet azonban, hogy nem így történik. ^é<Vili majd> ^v<[b]

Vili> ellenszegül, makrancoskodik, konokul tagad, vagy botránnyosan viselkedik, még ott a boltban is ^é<megkisérelve> ^v<megkísérli> a merényletet, melynek csak a kereskedősegédek gyors közbelépése vet véget. Novák ezt is vállalta, az új botránnyt, csakhogy a régi emlékeitől szabaduljon. Akkor majd dulakszik vele, kiabál, az asztalt csapkodja. Aztán előfordulhat, hogy volt tanítványa nem lesz otthon, csak édesapja, «L» az öreg Liszner Kálmán. Ezzel az eshetőséggel is számolt.

Egy este majd – s itt az estéhez ragaszkodott, szintén nem tudva miért – zárás előtt, úgy félnyolc tájt majd elmegy boltjuk előtt, büszkén, fölemelt fejvel. Az öreg Liszner künn áll a fűszerkereskedés

hogy a följelentést ügyvédem, dr.⁶² Ebeczky Dezső úr által még ma visszavonom.⁶³ Vili – mondja neki⁶⁴ életében először,⁶⁵ – Vili.

Itt a fiú hirtelen földre rogy. Nyöszörögve kéri, hogy bocsásson meg igazán, hálálkodik, porban⁶⁶ kúszik feléje, lassan, mint a bibliai tékozló fiú az édesatyjához s átöleli Novák térdét.

Ő ezt nem engedi. Int, hogy keljen föl. De bárhogy tiltakozik, nem bírja lefejtetni magáról a reá fonódó eleven indát, mely körülkacsolja, összeforrad vele, a szeretet rabságában, mintegy mindörökre. Ekkor kezét diákja rövidre nyírt fejére teszi, melynek szúrós bizsergését is érzi s érez még valami mást is: keze fején egy könnycseppet, egy forró, égető könnycseppet, mely Liszner Vilmos szeméből hull oda.

Novák kaparászott⁶⁷ paplanán. Keze fejét tapogatta. Nini, azon csakugyan valami nedvesség volt, egy könnycsepp, mely a bolond álmodozás alatt⁶⁸ tulajdon szeméből pottyant rá.

Lehet azonban, hogy nem így történik.

Vili ellenszegül, makrancoskodik, konokul tagad, vagy botránnyosan viselkedik, még ott a boltban is megkísérli a merényletet, melynek csak a kereskedősegédek gyors közbelépése vet véget. Novák ezt is vállalta, az új botránnyt, csakhogy a régi emlékeitől szabaduljon. Akkor majd dulakszik vele, kiabál, az asztalt csapkodja. Aztán előfordulhat, hogy volt tanítványa nem lesz otthon, csak édesatyja, az öreg Liszner Kálmán. Ezzel az eshetőséggel is számolt.

Egy este majd,⁶⁹ – s itt az estéhez ragaszkodott, szintén nem tudta⁷⁰ miért,⁷¹ – zárás előtt, úgy fél nyolc tájt majd elmegy boltjuk előtt, büszkén, fölemelt fejjel. Az öreg Liszner künn áll a fűszerkereskedés

⁶² [K,.] dr

⁶³ [K, PH, AS1:] visszavonom.

⁶⁴ [K, PH, AS1:] neki,

⁶⁵ [K,.] először

⁶⁶ [K,.] hálálkodik, esküdözik, porban

⁶⁷ [K, PH, AS1:] oda. [úb] Kaparászott

⁶⁸ [K, PH, AS1:] álmodozás hatása alatt

⁶⁹ [K,.] majd

⁷⁰ [K, PH, AS1:] tudva

⁷¹ [K,.] miért

ajtájában, «s» alázatosan ^é<köszön neki,> ^v<köszön,> de Novák ezt csupa szórakozottságból nem veszi észre. Már tovább halad, mikor a fűszeres utána lopózik. ^é<Az félénken> ^v<Félénken> szólal meg:

- Ezer bocsánat, igen tisztelt tanár úr.
- Parancsol? – mondja Novák ridegen.
- ^é<Esedezem.> ^v<Csak esedezem.> Beszélni szeretnék önnel.
- Velem? – kérdezi Novák tettetett tájékozatlansággal.
- Ha lehetséges.
- Tessék.
- De talán tiszteljen meg. Méltóztassék itt fönn, a lakásomban.

Novákot bevezeti «al» lakása legszebb szobájába, hol minden ragyog valami narancs-szin, ^é<meleg> ^v<forró> fényben. Egy óriás «narancs-szin» lámpaernyő ^é<lövelli rájuk> ^v<csapja lefelé> a sugarakat. Virágos selyemszövettel ^é<behúzott> ^v<behúzott,> igen puha pamlagra ülnek, melyen török párnák dagadoznak. Egy kalitkában kajdác van, egy másik kalitkában ^é<kanári.> ^m<kanári énekel.> ^m<kanári.> ^v<kanári énekel.> Üvegszekrények kincseket ^é<rejtenek.> ^m<rejtenek. Selyem imaszőnyegek rohannak végig a szobákon.> ^v<rejtenek [bj] s üvegei reszketnek a kanári «trilláitól.» éles csattogásától. Selyem imaszőnyegek rohannak végig a szobákon.> Soha ilyen fényes lakásban nem járt. Még Ebeczky Dezsőé sem fogható hozzá, pedig az ^é<igen> ^v<igazán> szép.

A boltos, szegény, nem tud szóhoz jutni. Arcán látszik, hogy mindent tud és fia gonoszsága, valamint a miatta «ki» való ^é<szégyen és izgalom> ^v<herce-hurca> tíz évvel megöregítette. Nem is ember már, egy ^é<roncs. [úb] – Jaj,> ^m<roncs. «Dadog» Sopánkodik, dadog, de ő nem segíti ki, gyönyörködik zavarában. [úb] – Jaj,> ^v<roncs. Dadog, de ő nem segíti ki, gyönyörködik zavarában. [b]

Az öreg Liszner sopánkodik: [úb]

– Jaj,> mennyit vártam erre a pillanatra. El sem tetszik képzelni. Erről gondolkoztam éjjel-nappal, hogy egyszer-valamikor mégis

ajtájában, alázatosan köszön, de Novák ezt csupa szórakozottságból nem veszi észre. Már továbbhalad, mikor a fűszeres utána lopózik. Félénken szólal meg:

- Ezer bocsánat, igen tisztelt tanár úr.
- Parancsol? – mondja Novák ridegen.
- Csak esedezem. Beszélni szeretnék önnel.
- Velem? – kérdezi Novák tettetett tájékozatlansággal.
- Ha lehetséges.
- Tessék.
- De talán tiszteljen meg. Méltóztassék itt fönn, a lakásomban.

Novákot bevezeti lakása legszebb szobájába, hol minden ragyog valami narancsszín, forró fényben. Egy óriás lámpaernyő csapja lefelé a sugarakat. Virágos selyemszövettel behúzott, igen puha pam-lagon⁷² ülnek, melyen török párnák dagadoznak. Egy kalitkában kajdác van, egy másik kalitkában kanári⁷³ énekel. Üvegszekerények kincseket rejtenek s üvegeik reszketnek a kanári éles csattogásától. Selyem imaszőnyegek rohannak végig a szobákon. Soha ilyen fényes lakásban nem járt. Még Ebeczky Dezsőé se⁷⁴ fogható hozzá, pedig az igazán szép.

A boltos, szegény, nem bír⁷⁵ szóhoz jutni. Arcán látszik, hogy mindent tud és fia gonoszsága, valamint a miatta való hercehurca tíz évvel megöregítette. Nem is ember már, csak⁷⁶ roncs. Dadog, de ő nem segíti ki, gyönyörködik zavarában.

Az öreg Liszner sopánkodik:

– Jaj, mennyit vártam erre a pillanatra. El se⁷⁷ tetszik képzelni. Erről gondolkoztam éjjel-nappal, hogy egyszer, valamikor⁷⁸ mégis

⁷² [K_v:] pamlagra

⁷³ [PH, AS1, AS2:] dagadoznak. Egy kalitkában kanári [sh., emendálva K és a XXVIII. fejezet analóg helye alapján]

⁷⁴ [K_v, PH, AS1:] sem

⁷⁵ [K_v, PH, AS1:] tud

⁷⁶ [K_v:] egy

⁷⁷ [K_v, PH, AS1:] sem

⁷⁸ [K_v:] egyszer-valamikor

szembekerülünk s elmondhatok mindent, azt ami atyai szívemet nyomja. Minden áldott nap készültem önhöz. Föl a gimnáziumba, a lakásába. De féltem, hogy terhére leszek, vagy nem is fogad, vagy beenged és aztán ajtót mutat. A történtek után ezt sem veszem zokon. Hisz az, ami történt, az égbekiáltó. Engem sújtott le leginkább.

– Nem értem önt – válaszolja majd Novák ^é*«fölnyenesen, vidáman «és».*> ^v*«foghegyről.»*

– Ó én elégtételt kívánok szolgáltatni önnek, mélyen tisztelt, nagyon szeretett tanár úr, a legfényesebb elégtételt, melyet egy ember, egy apa adhat. Még nem tudom, milyen formában. De készen állok mindenre. Csak a föltételeit várom.

– Nekem nincsenek föltételeim – felel Novák, hogy egészen megsemmisítse ^é*«a»* ^v*«vidám»* könnyedségével. Úgy látszik, valami tévedésről van szó.

– Nem, nem. A tanár úr nemes jóságával megszégyenít. ^é*«Értse meg, hogy fiam»* ^m*«Értse meg, hogy a fiam»* ^m*«Értse meg, hogy Vili»* ^v*«Vili»* gazságát én sem akarom megtorlatlanul hagyni. Elengedték a rendőrségtől, ^é*«mert nem tudtak bizonyítani,»* ^v*«bizonyítékok híján fölmentették,»* a rendőrtiszt semmi terhelőt nem talált ellene, én azonban *«az ügyet»* a magam részéről nem tartom elintézettnak az ügyet. Keresztény ember vagyok. Vezekelni kívánok. Mit tegyek a fiammal? Rendelkezzék.

– *«Amint»* Tegyen, amit akar.

– Elkergessem innen? Kitagadjam őt? Igen, kitagadom őt. Egy ^é*«fillért»* ^v*«krajcárt»* sem adok neki és a vagyonom reá eső része, ez a sok minden itt, az üvegszekrények s benne az arany-evőszerek, az ezüstcsészék, a cseh poharak, minden, minden az öné.

szembekerülünk s elmondhatok mindent, azt,⁷⁹ ami atyai szívemet nyomja. Minden áldott nap készültem önhöz. Föl a gimnáziumba, a lakásába. De féltem, hogy terhére leszek, vagy nem is fogad, vagy beenged és aztán ajtót mutat. A történetek után ezt se⁸⁰ veszem zokon. Hisz ami⁸¹ történt, az égbekiáltó. Engem sújtott le leginkább.

– Nem értem önt,⁸² – válaszolja majd Novák foghegyről.

– Ó,⁸³ én elégtételt kívánok szolgáltatni önnek, mélyen tisztelt, nagyon szeretett tanár úr, a legfényesebb elégtételt, melyet egy ember, egy apa adhat. Még nem tudom, milyen formában. De készen állok mindenre. Csak a föltételeit várom.

– Nekem nincsenek föltételeim,⁸⁴ – felel Novák, hogy egészen megsemmisítse vidám könnyedségével. – Úgy⁸⁵ látszik, valami tévedésről van szó.

– Nem, nem. A tanár úr nemes jóságával megszégyenít. Vili gázságát én sem akarom megtorlatlanul hagyni. Elengedték a rendőrségtől, bizonyítékok híján fölmentették, a rendőrtiszt semmi terhelőt nem talált ellene, én azonban a magam részéről nem tartom elintézettnek az ügyet. Keresztény ember vagyok. Vezekelni kívánok. Mit tegyek a fiammal? Rendelkezzék.

– Tegyen, amit akar.

– Elkergessem innen? Kitagadjam? Igen,⁸⁶ kitagadom. Egy⁸⁷ krajcárt sem adok neki és vagyonom⁸⁸ reá eső része, ez a sok minden itt:⁸⁹ az üvegszekrények s benne az arany evőszerek, az ezüstcsészék, a cseh poharak, minden, minden az öné.

⁷⁹ [K,.] azt

⁸⁰ [K, PH, AS1:] sem

⁸¹ [K,.] Hisz az, ami

⁸² [K,.] önt

⁸³ [K,.] Ó

⁸⁴ [K,.] föltételeim [PH, AS1:] feltételeim,

⁸⁵ [K,.] vidám könnyedségével. Úgy [AS2:] vidám könnyedséggel. [sh.] – Ugy

⁸⁶ [PH, AS1:] Kitagadjam őt? Igen,

⁸⁷ [K, PH, AS1:] kitagadom őt. Egy

⁸⁸ [K, PH, AS1:] és a vagyonom

⁸⁹ [K, PH, AS1:] itt,

– Ostobaság – utasítja vissza Novák.

– Bocsásson meg. Nem akartam megsérteni. De mit csináljunk? Gondolkozzunk, talán ketten kitalálunk valamit. Megkövesse önt nyilvánosan? Kész rá. Ez sem helyes? Igaz, hiábavaló. Akkor idehivom s megkérem önt mint barátomat, mint mindenki által tisztelt, érdemekben gazdag paedagógust, hogy csak egy szót, egyetlen szót intézzon hozzá.

Anélkül hogy Novák megadná beleegyezését, az apa megragad egy kezeügyében lévő rugalmas acélkorbácsot, melyen «*vér tapad*» több ^é_í<*vérfolt*> ^v_é<*folt*> barnül és végig vág vele az asztalon, oly erősen, hogy az majdnem össze roppan.

Ez a jel.

A falban dörömbölvé nyílik ^é_í<*egy*> ^v_é<*a*> rozsdás vasajtó. Pincegádor látszik, lefelé vezető ^é_í<[...]*falépcsőkkel*,> ^v_é<*lépcsőkkel*,> nyirkos fallal, mint ^é_í<*egy*> ^v_é<*földalatti*> cella, melyben titkos ^é_í<*foglyokat*> ^v_é<*foglyot*> őriznek. «*Vili*» «*Kilép belőle a parancsra a rab, Vili, ki azóta itt*» ^é_í<*Egy rocska*> ^v_é<*Rocska*> rémlík a homályból, melyben a disznóktól ott hagyott ^é_í<*büdös moslék*> ^v_é<*moslék*> possad. Azt ^é_í<*zabálja*> ^m_é<*eszi*> ^v_é<*kap*> a fogoly, minden másnap, különben ^é_í<*koplal, azóta s*> ^v_é<*koplal azóta*,> tilos innen kimozdulnia.

Sietve jön a jelre, engedelmesen és gyáván, a rab: Vili.

Csont és bőr. Mozdulatai ^é_í<*tétovák*,> ^v_é<*bizonytalanok*,> a korbácsra sunyít, melyet ismer, mint a vert eb.

– Ide – ordít az apja s Vili már az asztalnál van. Te gyalázatos, aljas. Te hóhér – és acélkorbácsával végigsújt ^é_í<*az arcán*,> ^v_é<*arcán*,> oly hatalmasan, hogy homlokbőre ^é_í<*kireped*> ^m_é<[...]*kireped*,> ^v_é<*kireped*,>

Vili szó nélkül túri, mint aki már megszokta. Két oldalt ^é_í<*buzog a vére, pántlikában s*> ^v_é<*pántlikázik le a vére*,> «*lefolyik az állára*» csöpög az álláról, anélkül hogy hozzá érne, ^é_í<*vagy letörölné*,> ^v_é<*letörölné*,> Ezt sem meri.

– Ostobaság,⁹⁰ – utasítja vissza Novák.

– Bocsásson meg. Nem akartam megsérteni. De mit csináljunk? Gondolkozzunk, talán ketten kitalálunk valamit. Megkövesse önt nyilvánosan? Kész rá. Ez se⁹¹ helyes? Igaz, hiábavaló. Akkor idehívom s megkérem önt mint barátomat, mint mindenki által tisztelt, érdemekben gazdag paedagógust, hogy csak egy szót, egyetlen szót intézzon hozzá.

Anélkül,⁹² hogy Novák megadná beleegyezését, az apa megragad egy keze ügyében lévő rugalmas acélkorbácsot, melyen több folt barnul és végigvág vele az asztalon, oly erősen, hogy az majdnem összeroppan.

Ez a jel.

A falban dörömbölvé nyílik a rozsdás vasajtó. Pincegádor látszik, lefelé vezető lépcsőkkel, nyirkos fallal, mint földalatti cella, melyben titkos foglyot őriznek. Rocska rémlik a homályból, melyben a disznóktól otthagytott moslék possad. Azt kap a fogoly, minden másnap, különben koplal azóta.

Sietve⁹³ jön a jelre, engedelmesen és gyáván, a rab: Vili.

Csont és bőr. Mozdulatai bizonytalanok, a korbácsra sunyít, melyet ismer, mint a vert eb.

– Ide – ordít az apja s Vili már az asztalnál van. – Te⁹⁴ gyalázatos, aljas. Te hóhér – és acélkorbácsával végigsújt arcán, oly hatalmasan, hogy homlokbőre kireped.

Vili szó nélkül tűri, mint aki már megszokta. Kétoldalt pántlikázik le a vére, csöpög az álláról, anélkül,⁹⁵ hogy hozzá érne, le-törölné. Ezt se⁹⁶ meri.

⁹⁰ [K_v.:] Ostobaság

⁹¹ [K_v, PH, AS1:] sem

⁹² [K_v.:] Anélkül

⁹³ [K_v, PH, AS1:] azóta, tilos innen kimozdulnia. [úb] Sietve

⁹⁴ [K_v.:] van. Te

⁹⁵ [K_v.:] anélkül

⁹⁶ [K_v, PH, AS1:] sem

«Nagyon fájhat neki.» Minden ízében remeg. Nem is az acélkor-
bácbtól, hanem Novák jelenlététől s az fáj ^é_i<neki igazán,> ^v_c<neki,
az ütésnél is jobban,> hogy tanárja rá sem tekint.

– Küldje vissza – szól Novák ^é_i<keményen s> ^v_c<keményen,> kér-
lelhetetlenül – nem akarom látni.

Az acélkorba még egyszer az asztalra csappan, mire a rab ^é_i<visz-
szakushad> ^v_c<visszahúzódik> odújába.

– Még mindig ^é_i<haragszik> ^v_i<ennyire haragszik> rá? – kérdezi
az apa.

– Nem. Nem haragszom. De uram – mondja a boltosnak – «Ne-
künk semmi közünk egymáshoz» ismétlem, nem értem önt, hogy
mit akar. Nekünk semmi közünk egymáshoz. Az egész dolog ér-
telmetlen. ^é_c<Ön örült. A fején pedig egy lyuk van. Badarság, örült-
ség. [úb] Erre> ^m_i<Ön [...]. A fején pedig egy lyuk van. Badarság és
örültség. [úb] Erre> ^v_c<[úb]

Erre> faképnél hagyja az öregurat, mardosó lelkiismeretfurdalás-
ásával, a legnagyobb büntetéssel sújt«ja»va őt, azzal, hogy nem
fogadja el bűnbánó szavát. Liszner Kálmán ^é_i<kétkedve> ^v_c<könyö-
rögve> néz feléje, várja, hogy kezét nyújtsa, de ő ^é_i<szórakozottan
csak> ^v_c<csak> kalapját billenti meg.

– Jó estét.

Aztán ^é_i<gőgösen> ^v_c<fennhéjázóan> kilibeg innen, elhagyva az
átkozott házat a bosszú édes beteltségével, mert megalázta az apát,
sokkal jobban, mint ahogy a ^é_i<fiú> ^v_c<fia> megalázta őt.

Ezt is végigképzelte sokszor, «félíg ébren» még részletesebben és
különösebben, ezerféle ^é_i<változatban,> ^v_c<változatban:> «néha» néha
úgy, hogy ő az apával ^é_i<együtt> ^v_c<együtt, közösen> fenyíti meg a
fiút, közösen tanácskozva a büntetéseken, néha úgy, hogy bemegey a
diák családilag berendezett kintókamrájába s titkon ételt csempész
oda, a magából, néha pedig azzal a fordulattal, hogy először ősz-
szetűz az öreg Lisznerrel, ki ^é_i<aztán belátja> ^v_c<belátja> az ő igazát
s végül testestől-lelkestől pártjára áll.

Közben, míg ezeket a szálakat gombolyította a képzelet sohasem
ürülő orsójáról, elaludt. Akkor igazi álmában ismét megjelent az
az alak, kit nem szeretett látni, a rém.

Minden ízében remeg. Nem is az acélkorbácstól, hanem Novák jelenlététől s az fáj neki, az ütésnél is jobban, hogy tanárja rá se⁹⁷ tekint.

– Küldje vissza – szól Novák keményen, kérlelhetetlenül,⁹⁸ – nem akarom látni.

Az acélkorbács még egyszer az asztalra csappan, mire a rab visszahúzódik odújába.

– Még mindig ennyire haragszik rá? – kérdezi az apa.

– Nem. Nem haragszom. De uram – mondja a boltosnak,⁹⁹ – ismétlem, nem értem önt, hogy mit akar. Nekünk semmi közünk egymáshoz. Az egész dolog értelmetlen.

Erre faképnél hagyja az öregurat, mardosó lelkiismeret-furdalásával, a legnagyobb büntetéssel sújtja¹⁰⁰ őt, azzal, hogy nem fogadja el a bűnbánó szavát. Liszner Kálmán könyörögve néz feléje, várja, hogy kezét nyújtsa, de ő csak kalapját billenti meg.

– Jó estét.

Aztán fennhéjázóan kilibeg innen, elhagyva az átkozott házat a bosszú édes beteltségével, mert megalázta az apát, sokkal jobban, mint ahogy a fia megalázta őt.

Ezt is végigképzelte sokszor, még részletesebben és különösebben, ezerféle változatban: néha úgy, hogy ő az apával együtt¹⁰¹ közösen fenýíti meg a fiút, közösen tanácskozva a büntetéseken, néha úgy, hogy bemegy a diák családilag berendezett kínzókamrájába s titkon ételt csempész oda, a magából, néha pedig azzal a fordulattal, hogy először összetűz az öreg Lisznerrel, ki belátja az ő igazát s végül testestől-lelkestől pártjára áll.

Közben, míg ezeket a szálakat gombolyította a képzelet sohasem ürülő orsójáról, elaludt. Akkor igazi álmában ismét megjelent az az alak, kit nem szeretett látni:¹⁰² a rém.

⁹⁷ [K., PH, AS1:] sem

⁹⁸ [K,:] kérlelhetetlenül

⁹⁹ [K,:] boltosnak

¹⁰⁰ [K,:] sújtva

¹⁰¹ [K,:] együtt,

¹⁰² [K., PH, AS1:] látni,

XXVIII.

Vasárnap volt.

Novák mint a legtöbb «[...]» ideges ember félt az ünnepnapoktól, melyeken megáll a ^é<munka> ^v<kattogó munka> «[...] ... [...]» s a ^é<csöndben, nyugalomban> ^v<hirtelen támadt csöndben> még inkább érzik az élet «céltalansága.» haszontalansága.

A kerítés«en át [...]» előtt elvonultak ^é<azok a «magyarok és»> ^m<a> ^v<azok a> boldogtalanok, kik «[...]» egy előre elhatározott napon ^é<felöltözöködték> ^v<felöltözöködnék> kevésbé vásott ^é<ruhájukba,> ^m<ruhájukba és> ^v<ruhájukba,> kötelességül ^é<tudták,> ^v<tudják,> hogy ^é<most örüljenek, mesterlegényeket látott,> ^m<mulassanak, a mesterlegényeket látott, [!]> ^v<mulassanak, a mesterlegényeket,> kiknek gallérjukból hosszan nyúlik ki gugás nyakuk ^é<s a> ^m<s> ^v<s a> ^é<parasztlányokat,> ^v<parasztlányok,> kik mellükön ^é<kis aranypénzeket> ^v<aranypénzeket> ^é<viseltek.> ^v<viselnek.> Nem bírta őket nézni. Bement a hátsó kertbe, hol csak az eget látta meg a lombokat, melyek itt Sárszegen is szépek, hol semmisen szép.

Csakhogy a ^é<[...]> ^v<zsibbadt> vasárnap után következett a hétfő, mely hasonlított hozzá. A vakáció végtelen két hónapján minden nap egyforma.

^é<Ebeczky Dezső, az ügyvédje egyetlenegyszer nem értesítette,> ^v<Ügyvédje egyetlenegyszer értesítette, hogy> mi ^é<van a> ^m<van> ^v<van a> nyomozással, ^é<ő nem «[...]» törődött vele.> ^m<ő már «[...]» nem is törődött vele.> ^v<azóta «hallgatott» nem jelentkezett.> Barabás doktor ^é<már egy> ^v<egy> hete nem jött. Valóban fölösleges volt. Sebe ^é<gyógyult,> ^v<begyógyult,> ^é<egyre kevésbé [...] és> ^v<alig> fáj.

^é<Csak> ^m<Nem várta már az orvost. Csak> ^v<Csak> a levélhordót várta ^é<mindig> ^v<még> unalmában. Eléje sétált a kapuig, hogy ^é<kivegye kezéből «a» póstáját.> ^m<előbb vegye ki kezéből.> ^v<előbb vegye ki kezéből «a» póstáját.>

^é<Utolsó levelét> ^v<Az utolsó levelet> két héttel ezelőtt kapta, legnagyobb szenvedése idején, a grófnőtől, ki pár sorban ^é<[...]> ^v<közölte,> hogy Hilda és Tibor egy kis ^é<kápolnában> ^v<falusi kápolnában> ^é<megesküdött.> ^v<csöndesen megesküdött.> Erre

XXVIII.

Vasárnap volt.

Novák, mint a legtöbb ideges ember,¹ félt az ünnepnapoktól, melyeken megáll a kattogó munka s a hirtelen támadt csöndben még inkább érzik az élet hiábavalóságát.²

A kerítés előtt elvonultak azok a boldogtalanok, kik egy előre elhatározott napon felöltözködnek kevésbé vásott ruhájukba és kötelességül³ tudják, hogy mulassanak: mesterlegények,⁴ kiknek gallérjukból hosszan nyúlik ki gugás nyakuk s parasztlányok,⁵ kik mellükön aranypénzeket viselnek. Nem bírta őket nézni. Bement a hátsó kertbe, hol csak az eget látta meg a lombokat, melyek itt Sárszegen is szépek, hol semmi se⁶ szép.

Csakhogy a zsidbadt vasárnap után következett a hétfő, mely hasonlított hozzá. A vakáció végtelen két hónapján minden nap egyforma.

Ügyvédje egyetlenegyszer értesítette, hogy mi van a nyomozással, azóta nem jelentkezett. Barabás doktor egy hete nem jött. Valóban fölösleges volt. Sebe már begyógyult,⁷ alig fájt.

Csak a levélhordót várta még unalmában. Eléje sétált a kapuig, hogy előbb vegye ki kezéből postáját.

Az utolsó levelet két héttel ezelőtt kapta, legnagyobb szenvedése idején, a grófnőtől, ki pár sorban közölte, hogy Hilda és Tibor egy

¹ [K,.] ember

² [K, PH, AS1:] haszontalansága.

³ [K, PH, AS1:] ruhájukba, kötelességül

⁴ [K,.] mulassanak, a mesterlegények,

⁵ [K,.] s a parasztlányok,

⁶ [K, PH, AS1:] semmisem

⁷ [K, PH, AS1:] Sebe begyógyult,

^é<nem> ^v<sem> ^é<felelt egy szót sem, ha már [...] eltökélte [... ...] hogy ki [...] ...] dölyfét [...],> ^v<felelt. Állnia kellett dölyfét,> melyet magára erőltetett. Pedig már nehezebbre esett. Szerette volna még egyszer látni ^é<a leányát, elbúcsúzkodni tőle. Hiszen> ^v<leányát, hiszen> búcsú nélkül váltak el. «[...] ...] a» Ballépését most enyhébben ítélte meg.

^é<Tizkor megérkezett> ^v<Naponta tizkor érkezett> a levélhordó. Nem hozott már leveleket, melyeket visszaküldjön, vagy széttépjen. Hilda nem irt, Tibor hallgatott. Csak nyomtatott köriratok jöttek, «meg» mag-árjegyzékek, sorsjegy-reklámok, a postai küldemények «cs» salakos csapadéka. Meg «csak» egy képeslevelezőlap, ^é<Párizsból.> ^v<Budapestről.> Glück Laci ^é<irta, «[...]» a „Fény Városában» ^v<a „Budapesten» is gondolt szeretett tanárjára», ^é<és tiszteletteljes> ^v<tiszteletteljes> üdvözlését ^é<küldte.> ^m<jelentette.> ^v<jelentette.> Novák ennek ^é<örült. [...].> ^v<megörült.> A kép ^é<a Pantheont> ^v<[bj] az Arany-szobrot> ábrázolta. Eltette zsebébe.

^é<Jozefin> ^v<«Pepike» [bj] Pepike> friss kávé pörkölt a ^é<konyhában «délután [...] ...]» «kék, páras köde [...]» a verandán «lengett» s «a szívdobogató párája [...] a kertben is,» a kertbe és kiérzett [...] párája.» Különben a «kánikulá» rekkenő meleg délutánra [?] hágott.> ^v<konyhában.> A kávé ^é<kék köde, szívdobogató, éber párája beillatozta az egész házat és kertet.> ^v<kék, szívdobogató köde «szagosította» felhőkben lengett a verandán.>

Novák, hogy valamit tegyen, leült a ^é<harmóniümhoz, melyen ritkán játszott.> ^v<harmóniümhoz.> Fújtatta, ^é<kinyitotta> ^v<nyitogatta> sipjait, szenténekeket játszott, melyeket ^é<tanulóifjak énekeltek a templomban:> ^m<tanulóifjakkal együtt énekelt:> ^v<tanulóifjakkal együtt énekelt a templomban:> a karácsonyi dalt a Kisdetről „Mennyből az angyal...” és a húsvéti dalt az Emberfiáról „Föltámadt Krisztus...”, a Születés és Halál ^é<tragédiáját.> ^v<misztériumát.> Köszöntést vittek ^é<a pásztorok> ^v<pásztorok> annak, ki vigasságot hozott az embernek, majd szentasszonyok járultak sirjához, gyolccsal, jószagú fűvekkel. Búgott a ^é<harmónium,> ^m<harmónium ez a [...],> ^v<harmónium,> oly ^é<különösen és templomian ezen a [...] napon,> ^v<különösen,> hogy ^é<Jozefin> ^v<Pepike> ámulva állt meg a küszöbön.

kis falusi kápolnában csöndesen megesküdt. Erre se⁸ felelt. Állnia kellett dölyfét, melyet magára erőltetett. Pedig már nehezeére esett.⁹ Szerette volna még egyszer látni leányát.

Naponta¹⁰ tízkor érkezett a levélhordó. De az nem hozott¹¹ már leveleket,¹² melyeket visszaküldjön, vagy széttépjen. Hilda nem írt, Tibor hallgatott. Csak nyomtatott köriratok jöttek, magárjegyzékek, sorsjegyreklámok, a postai küldemények salakos csapadéka. Meg egy képes levelezőlap, Budapestről. Glück Laci, aki „Budapesten¹³ is gondolt szeretett tanárjára”, „tiszteletteljes üdvözetét jelentette”.¹⁴ Novák ennek megörült. A kép az Arany-szobrot ábrázolta.

Eltette¹⁵ zsebébe.

Pepike friss kávé pörkölt a konyhában. A kávé kék, szívdobogató köde felhőkben lengett a verandán.

Novák, hogy valamit tegyen, leült a harmóniumhoz. Fújta, nyitogatta sípjait, szenténekeket játszott, melyeket tanulóifjakkal együtt énekelt a templomban: a karácsonyi dalt a Kisdetről „Mennyből az angyal...” és a húsvéti dalt az Emberfiáról „Föltámadt Krisztus...”, a Születés és Halál misztériumát. Köszöntést vittek pásztorok annak, ki vigasságot hozott az embernek, szent asszonyok¹⁶ járultak sírjához, gyolccsal, jó szagú füvekkel. Búgott a harmónium, oly különösen, hogy Pepike ámulva állt meg a küszöbön.

⁸ [K., PH, AS1:] sem

⁹ [PH, AS1:] esett [!]

¹⁰ [K,] leányát, hiszen búcsú nélkül váltak el. Ballépését most enyhébben ítélte meg. [úb] Naponta [PH, AS1:] leányát. Hiszen búcsú nélkül váltak el. Ballépését most enyhébben ítélte meg. [úb] Naponta

¹¹ [K,] levélhordó. Nem hozott [PH, AS1:] levélhordó. De az hozott

¹² [AS2:] levelet, [sh.]

¹³ [K., PH, AS1:] Laci a „Budapesten

¹⁴ [K., PH, AS1:] jelentette.”

¹⁵ [K,] ábrázolta. [nincs úb] Eltette

¹⁶ [K,] embernek, majd szentasszonyok [PH, AS1:] embernek, majd szent. [!] asszonyok

A rekkenő meleg tetőfokára hágott. ^é<Künn az ég, fa fényben izzott,> ^v<Künn a> levegő állni látszott, várakozva. Novák ^é<fölkelt. Mozgásra> ^v<is mozgásra> vágyott, testi, lelki mozgásra, hogy valami már történjék, akár jó, akár ^é<rossz s hirtelen> ^v<rossz. Hirtelen> elhatározással ^é<vette kalapját-botját.> ^m<kalapját-botját.> ^v<vette kalapját-botját.>

Föltette, hogy ^é<most, most> ^v<most> azonnal elmegy Lisznerékhez.

^é<Jozefin eléje állt> ^v<Pepike> marasztalta:

– ^é<Ne menj el ebéd előtt.> ^v<Hová mégysz el ebéd előtt?> Egykor eszünk.

– Addigra itthon leszek.

Az ajtóban ^é<eléje állt:> ^m<ismét eléje állt:> ^v<ismét megállította:>

– Tóni.

– Mi az, lelkem?

^é<Jozefin> ^v<Pepike> nem mondta, amit mondani akart. Köténye szélével törölgette szemét.

– Mit sirsz? – kérdezte Novák ^é<bosszúsan, gondolataival bibeledve.> ^v<bosszúsan.> Te mindig sirsz. Ne sirj örökösen.

Már künn volt a kertben, de akkor visszajött «s [... ...] a öreglány konyhatúztól kipirult orcáját». Körülnézett a ^é<verandán, a [...] lucfenyőkkel szegett úton. Jozefin> ^v<verandán. Pepike> még mindig ott ^é<állt s ő «[...]» valami> ^v<várt s ő erre egy belső> sugallatnak engedelmesképe hozzája lépett, ^é<«először» szeliden megölelte, először életében s megcsókolta> ^v<megölelte, először mióta él, meg is csókolta> az öreglány konyhatúztól ^é<meleg> ^v<kipirult> orcáját.

– Mondom – ismételte – egykor itthon vagyok.

Az uccán zszibongott agyveleje. Célját még nem tisztázta. Csak e «[...]» találkozás szükségszerű gondolata gyökeresedett meg ^é<benne.> ^v<benne, végkép.> Föltárja a helyzetet az apának, vagy csak a fiúnak, vagy mind a kettőnek egyszerre? Részvétet akar majd kelteni, vagy megtorlást követelni? Mit tudta, mit bánta. Mindenesetre el kell mennie, ^é<tovább ez nem tarthat,> ^v<mert> a benne feszülő összevisszaság szétrepeszti.

A rekkenő meleg tetőfokára hágott. Künn a levegő állni látszott, várakozva. Novák is mozgásra vágyott, testi, lelki mozgásra, hogy valami már történjék, akár jó, akár rossz. Hirtelenül gondolt valamit, vette kalapját-botját.

Elhatározta, hogy¹⁷ most azonnal elmegy Lisznerékhez.

Pepike marasztalta:

– Hová mégysz el ebéd előtt? Egykor eszünk.

– Addig¹⁸ itthon leszek.

Az ajtóban ismét megállította:

– Tóni.

– Mi az,¹⁹ lelkem?

Pepike nem mondta meg azt, amit²⁰ mondani akart. Köténye szélével törölgette szemét.

– Mit sírsz? – kérdezte Novák bosszúsan. – Te²¹ mindig sírsz. Ne sírj örökösen.

Már künn volt a kertben, de akkor visszajött. Körülnézett a verandán. Pepike még mindig ott várt s ő erre egy belső sugallatnak engedelmességgel hozzá²² lépett, megölelte s először mióta él megcsókolta az²³ öregleány²⁴ konyhatűztől²⁵ kipirult orcáját.

– Mondom,²⁶ – ismételte – egykor itthon vagyok.

Az utcán zsi bongott agyveleje. Célját még nem tisztázta. Csak a találkozás szükségszerű gondolata gyökeresedett meg benne, végképp. Föltárja a helyzetet az apának, vagy csak a fiúnak, vagy mind a kettőnek egyszerre? Részvétet akar majd kelteni, vagy megtorlást követelni? Mit tudta, mit bánta. Mindenesetre el kell mennie, mert a benne feszülő összevisszaság szétrepeszt.

¹⁷ [K,.] rossz. Hirtelen elhatározással vette kalapját-botját. [úb] Föltette, hogy

¹⁸ [K,.] Addigra

¹⁹ [AS2:] az [sh.]

²⁰ [K,.] mondta, amit [PH, AS1:] mondta meg azt, – amit

²¹ [K,.] bosszúsan. Te

²² [K,.] hozzája

²³ [K, PH, AS1:] megölelte, először mióta él, meg is csókolta az

²⁴ [K, PH, AS1:] öregleány

²⁵ [AS2:] konyhatűzről [sh.]

²⁶ [K, PH, AS1:] Mondom

– Föltétlenül – mondta ^é*<hangosan, magában>* ^v*<magában>* – föltétlenül.

Amig így töprengett, a sarkon eléje állt egy ember, ki valamit mormogott, ^é*<feléje>* ^m*<mutatott, feléje>* ^v*<feléje>* ^é*<hajolva s egyre közeledett>* ^v*<hajolva, egyre közeledve>* hozzá.

Novák ^é*<visszariadt, egy>* ^m*<visszariadt. Egy>* ^m*<hátra lépett. Egy>* ^v*<hátrált. Egy>* támadónak gondolta. Az embert nem ismerte. ^é*<Nyugodt,>* ^v*<És nyugodt,>* közönyös arca ^é*<pedig még>* ^v*<még>* inkább megzavarta.

– Mi tetszik? – kérdezte tőle.

– Szabad – ^é*<mondta>* ^v*<rebegte>* az – szabad?

– Mit?

– Tüzet – felelt az ismeretlen *«[...]*» s rámutatott Novák kezében égő ^é*<virzsiniára>* ^v*<virzsiniájára.>*

Csak most látta, hogy hová jutott. Egy szegényasszony tepsiben tojással kent nyers kalácsot vitt a pékhez. Az élet ^é*<folyt>* ^v*<ment>* a maga ^é*<módján, tovább.>* ^v*<útján.>*

Nyilvánvaló, hogy ^é*<már le kell zárnia az egészset.>* ^v*<ez tovább így nem tarthat.>* De otthon lesznek-e Lisznerék? Nem csodálkoznak-e, hogy betoppan hozzájuk, nem ijednek-e meg? És lesz-e ^é*<neki elég>* ^v*<elég>* lelkierője, hogy *«végig vigye a [...]*» keresztülvigye tervét, melyre ^é*<majd egy>* ^v*<egy>* hónapja készül? Úgy érezte, hogy most majd ^é*<lesz ereje.>* ^v*<lesz.>*

– Föltétlenül – biztatta magát hangosan – föltétlenül.

Ekkor valaki hátulról megérintette vállát. ^é*<Pap volt, magas, hosszú, fekete szoknyában. «I» Babonás félelem fogta el, hogy pappal nem jó találkozni s úgy bámult rá, mintha nem ismerné. [űb] Cserép Alajos volt pedig, a gimnáziumi hitoktató, egy szerény, kedves «fiú,» fiatalember, kit Novák szeretett, mert egyszerű, jó ember volt.>* ^m*<Pap volt, magas, hosszú, fekete szoknyában. Babonás félelem fogta el, hogy pappal nem jó találkozni s egy pillanatig úgy bámult rá, mintha nem ismerné. [űb] Cserép Alajos volt pedig, a gimnáziumi hitoktató, egy szerény, kedves fiatalember, kit Novák szeretett, mert egyszerű, jó ember volt.>* ^m*<Pap volt, magas, hosszú, fekete szoknyában. Babonás félelem fogta el, hogy pappal nem jó találkozni s egy pillanatig*

– Föltétlenül,²⁷ – mondta magában,²⁸ – föltétlenül.

Amíg így töprengett, a sarkon eléje állt²⁹ egy ember, ki valamit mormogott, feléje hajolt s egyre közeledett hozzá.³⁰

Novák hátrált. Nem ismerte ezt az embert. Valami merénylőnek gondolta. És³¹ nyugodt, közönyös arca még inkább megriasztotta.³²

– Mi tetszik? – kérdezte tőle.

– Szabad,³³ – rebegte az – szabad?

– Mit?

– Tüzet – felelt az ismeretlen s rámutatott Novák kezében égő virzsíniájára.

Csak most látta, hogy hová jutott. Egy³⁴ szegény asszony tepsiben tojással kent nyers kalácsot vitt a pékhez. Az³⁵ élet ment a maga útján.

Nyilvánvaló, hogy ez tovább így nem tarthat. De otthon lesznek-e Lisznerék? Nem csodálkoznak-e, hogy betoppan hozzájuk, nem ijednek-e meg? És lesz-e elég lelkierője, hogy keresztülvigye tervét, melyre egy hónapja készül? Úgy érezte, most³⁶ majd lesz.

– Föltétlenül,³⁷ – biztatta magát hangosan,³⁸ – föltétlenül.

Ekkor valaki hátulról megérintette vállát. Nyerge Lázár volt, a kollégája.

²⁷ [K., PH, AS1:] Föltétlenül

²⁸ [K,] magában

²⁹ [PH, AS1, AS2:] áll [sh.]

³⁰ [K,] feléje hajolva, egyre közeledve hozzá. [PH, AS1:] feléje hajolva s egyre közeledve hozzá.

³¹ [K,] hátrált. Egy támadónak gondolta. Az embert nem ismerte. És [PH, AS1:] hátrált. Merénylőnek gondolta. Az embert nem ismerte. És

³² [K., PH, AS1:] megzavarta.

³³ [K,] Szabad

³⁴ [PH, AS1:] jutott. – Egy

³⁵ [PH, AS1:] pékhez. – Az

³⁶ [K,] érezte, hogy most

³⁷ [K., PH, AS1:] Föltétlenül

³⁸ [K., PH, AS1:] hangosan

ügy bámult rá, mintha nem ismerné. [úb] Cserép Alajos volt pedig, a gimnáziumi hitoktató, egy szerény, kedves fiatalember, kit Novák szeretett, mert egyszerű, jó lélek volt.> ^m<Bíró Gyurka volt, a kollegája: «Úgy» Novák úgy bámult rá, mintha nem ismerné.> ^v<Nyerge Lázár volt, a kollegája: Novák úgy bámult rá, mintha nem ismerné.>

– Meg se látod a szegény embert – ^é<szólt a pap.> ^m<szólt Bíró Gyurka.> ^v<«Nyerge L» szólt Nyerge Lázár.> Nagyon el vagy merülve.

– Bocsáss meg – mondta Novák – útra készülök.

– Mikor utazol?

– Holnap. Holnapután. Holnap – maga se figyelt szavaira. Isten veled – mondta Novák.

^é<A pap> ^m<Bíró Gyurka> ^v<Nyerge Lázár> utána nézett, ^é<addig követte szemével, míg [... ..] tünt.> ^m<sokáig követte szemével.> ^v<követte szemével, míg el nem tünt.>

Novák majdnem szaladt már, hogy izzó akarata teljesüljön. ^é<Varga-inas bringázott> ^v<[b]

Varga-inas a> kezében cipőket ^é<lógázott s füttyült az> ^v<lógázott, füttyült> ajka piros füttyülőjével, oly bántóan, hogy szerette volna befogni ^é<a fülét> ^v<fülét.> Mikor eléje ért, elhallgatott. Nézte ^é<őt. «Vihogot»> ^v<«ezt» a furcsa urat.> A szemébe vihogott. Mit vihogott ez a suhanc? ^é<Végre> ^v<[b]

Végre> ott volt, ott volt ^é<Liszner> ^v<már Liszner> Kálmán ^é<fűszerkereskedésénél, «bement» «a küszöbön» belépett> ^v<fűszerkereskedésénél. [b]

Belépett> az üzletbe.

Semmisem volt úgy, ahogy elképzelte.

A bolt sokkal kisebbnek tetszett, mint azelőtt. Először a bolti bejárótól balra lévő «benyílot, vagy raktárt kereste, az» ajtót kereste, mögötte a benyílot, vagy raktárt, de nem találta, helyette egy fal meredt rá, ^é<meglehető pizkos, parajzöldre festett, kopott> ^v<parajzöldre festett, meglehető pizkos> fal. Ebben szándéka megkoppant. A világítás a ^é<roppant, déli> ^v<déli> naptól is riki-több volt, nem az a délután háromórai, vagy esti félnyolci, melyet éjszakáin látott. Sok minden nyugtalanította ezenkívül: «Az alakok

Novák³⁹ úgy bámult rá, mintha nem ismerné.

– Meg se látod a szegény embert – szólta Nyerge Lázár. – Nagyon⁴⁰ el vagy merülve.

– Bocsáss meg,⁴¹ – mondta Novák – útra készülök.

– Mikor utazol?

– Holnap. Holnapután. Holnap – maga se figyelt szavaira. – Isten⁴² veled – mondta Novák.

Nyerge Lázár utána nézett, követte szemével, míg el nem tűnt.

Novák majdnem szaladt már, hogy izzó akarata teljesüljön.

Vargainas a kezében cipőket lógázott, füttyült ajka piros füttyülőjével, oly bántóan, hogy Novák szerette⁴³ volna befogni a fülét.⁴⁴ Mikor eléje ért, elhallgatott. Az inas nézte⁴⁵ a furcsa urat, aztán szemébe⁴⁶ vihogott. Mit vihogott ez a suhanc?

Végre ott volt, ott volt már⁴⁷ Liszner Kálmán fűszerkereskedésénél.

Belépett az üzletbe.

Semmi se⁴⁸ volt úgy, ahogy elképzelte.

A bolt sokkal kisebbnek tetszett, mint azelőtt. Először a bolti bejárótól balra lévő ajtót kereste, mögötte a benyílot, vagy raktárt, de nem találta, helyette egy fal meredt rá, parajzöldre festett, meglehetősen piszkos fal. Ebben szándéka megkoppant. A világítás a déli naptól is rikítóbb volt, nem az a délután három órai, vagy esti fél nyolci, melyet éjszakáin látott. Sok minden nyugtalanította ezenkívül. A⁴⁹ sürgő-forgó segédek s maga az öregúr is, ki papírzacsokból

³⁹ [K_v.:] a kollegája: [nincs újb] Novák

⁴⁰ [K_v.:] Lázár. Nagyon

⁴¹ [K_v.:] meg

⁴² [K_v.:] szavaira. Isten [PH, AS1:] szavaira – Isten

⁴³ [K_v.:] hogy szerette

⁴⁴ [K_v, PH, AS1:] befogni fülét.

⁴⁵ [K_v.:] elhallgatott. Nézte

⁴⁶ [K_v.:] urat. A szemébe [PH, AS1:] urat, szemébe

⁴⁷ [PH, AS1:] már,

⁴⁸ [K_v, PH, AS1:] Semmisem

⁴⁹ [K_v.:] ezenkívül: a

[... ...]» a sürgő-forgó «[...]» segédek s maga az öregúr is, ki papirsacsokból mazsolát öntött a mérlegre, fakóaknak, szürkéknél, jelentékteleneknek rémlettek az álom-alakokhoz viszonyítva, melyek még ebben a pillanatban is élesebben döbrentek eléje.

Ide-odatekintgetett, egyensúlyoz«t»va ^é_í<magát,> ^v_é<magát,> próbálta meglelni helyét a valóságban.

Liszner Kálmán csak később vette észre:

– Á – szólt a kereskedő széles kedvességével – van szerencsém.

Mivel lehetek szolgálatára? Régi nem láttuk itt a tanár urat.

– Csakugyan.

– Újban nem is vásárolnak nálunk. Talán nincs megelégedve a tanár úr?

– Dehogynem.

– Mert már ^é_í<régóta> ^v_é<«két h» egy hónapja> nem jött a szakácsné.

– Lehet. Nem tudom.

– Gyönyörű szalámink érkezett, tanár [!] úr – mondta a boltos s feléje emelt egy kettészelt szalámi rudat, hogy megszagolja.

– Szép.

– Gyönyörű szalámi – felelte a kereskedő.

^é_í<Hiszen az apa nem> ^v_é<Ime, ez nem> tudott semmit. «Novák» Föl kell őt világosítani.

Novák így szólt:

– Pár szót szeretnék váltani önnel.

– Kérem – és a kereskedő ^é_í<«oda» hozzá lépett.> ^v_é<közeledett.>

– De nem itt. Talán másutt.

– Akkor tessék ^é_í<talán fölfáradni> ^v_é<fölfáradni> – s fűgén nyitotta az ajtót, mely azonban jobbra volt a bejárótól és kalauzolta a homályos csigalépcsőn, mely fölött a gyömbér és bors szaga csavargott.

Nem a szalónba mentek, csak abba a nagy, világos diákszobába, melyben Vili tanulni szokott.

Liszner Kálmán várta, hogy a tanár beszélni kezdjen. De az nem beszélt. Nézelődött, mint a holdkóros.

mazsolát öntött a mérlegre, fakóaknak, szürkéknek, jelentékteleneknek rémlettek az álomalakokhoz viszonyítva, melyek még ebben a pillanatban is élesebben döbbsentek eléje.

Ide-oda tekintgetett, egyensúlyozta⁵⁰ magát, próbálta meglelni helyét a valóságban.

Liszner Kálmán csak később vette észre:

– Á,⁵¹ – szólt a kereskedő széles kedvességével – van szerencsém.

Mivel lehetek szolgálatára? Rég nem láttuk itt a tanár urat.

– Csakugyan.

– Újabban nem is vásárolnak nálunk. Talán nincs megelégedve a tanár úr?

– Dehogynem.

– Mert már egy hónapja nem jött a szakácsné.

– Lehet. Nem tudom.

– Gyönyörű szalámink érkezett, tanár⁵² úr – mondta a boltos s feléje emelt egy kettészelt szalámirudat, hogy megszagolja.

– Szép.

– Gyönyörű szalámi – felelte a kereskedő.

Íme, ez nem tudott semmit. Föl kell őt világosítani.

Novák így szólt:

– Pár szót szeretnék váltani önnel.

– Kérem – és a kereskedő közeledett.

– De nem itt. Talán másutt.

– Akkor tessék fölfáradni – s fűrgén nyitotta az ajtót, mely azonban jobbra volt a bejárótól és kalauzolta a homályos csigalépcsőn, mely fölött a gyömbér és bors szaga csavargott.

Nem a szalonba mentek, csak abba a nagy, világos diákszobába, melyben Vili tanulni szokott.

Liszner Kálmán várta, hogy a tanár beszélni kezdjen. De az nem beszélt. Nézelődött, mint a holdkóros.

⁵⁰ [K_v.:] egyensúlyozva

⁵¹ [K_v.:] Á

⁵² [K_v.:] tanar [!]

Kopott egy otthon volt, ahhoz képest, ^é<polgári> ^v<fakó, polgári> és rideg. Hol a narancsszin, forró fény, a lámpaernyő, a török pam-lag, vánkosaival? Aztán a cifra kajdác ^é<és> ^v<meg> a sáfrányszin kanári? Az üvegszekrények, selyem szőnyegek, arany, ezüst s a kin-csek, ^é<kincsek?> ^v<a kincsek?> Sehol ^é<semmi, semmi.> ^v<semmi.>

Mások vannak ^é<és, [!]> ^v<itt,> más tárgyak, melyek jelentősen és végzetesen feszülnek feléje, apró-cseprő holmik, de milyen fon-tosak. Tintafojtolt diákasztal, egy csavar, valami rongyba burkolva, nyilván a kerékpár egyik alkatrésze, ^é<véső kis [...],> ^v<véső,> több olajozó, mellettük a kerékpárhoz való légszivattyú s egy vitőr. Vi-vókesztyű ^é<lenn a> ^v<a> földön. Aztán az ablakhoz támasztva áll a kerékpár, benne a bikacsök s egy sarokban a bot, ^é<az a bot, a> ^v<a> görcsös bot.

^é<Novákot valami> ^m<[b] Novák többször végigjártatta tekintetét ezeken a tárgyakon, «szinte» áhitatosan. Valami> ^v<[b]

Novák többször végigjártatta tekintetét ezeken a tárgyakon, szin-te áhitatosan. És valami> rettenetes durvaság szorította torkon, az, ami azon az ^é<északán s szava szegett, elnémult.> ^v<északán. Szava megszegett.>

– Nagy rendtelenség van itt – mentegetőzött a kereskedő.

– Az nem baj – válaszolta Novák, alig magánál. A nagy rendet-lenség – tette hozzá gépiesen – az nem baj.

Most már az öreg Liszner is furcsálta a hosszú előkészülést. Fi-gyelte ^é<vendégjét s> ^v<vendégjét,> megkérte, hogy beszéljen.

Novák miután lélegzett egyet, ezt mondta:

– A – és itt még egy lélegzetet vett – fia nincs itthon?

Azt akarta mondani, hogy „kedves fia,” de meggondolta.

– Nincs kérem alássan.

– Elment?

– Elutazott.

– Mikor?

Kopott egy otthon volt, ahhoz képest, fakó, polgári és rideg. Hol a narancsszín, forró fény, a lámpaernyő, a török pamlag, a vánkosaival?⁵³ Aztán a cifra kajdács meg a sáfrányszín kanári? Az üveg-szekrények, selyemszőnyegek,⁵⁴ arany, ezüst s a kincsek, a kincsek? Seholy semmi.

Mások vannak itt, más tárgyak, melyek jelentősen és végzetesen feszülnek feléje, apró-cseprő holmik, de milyen fontosak. Tintafoltos diákasztal, egy csavar⁵⁵ valami rongyba burkolva, nyilván a kerékpár egyik alkatrésze, véső, több olajozó, mellettük a kerékpárhoz való légszivattyú s egy vitéz. Vívókesztyű a földön. Aztán az ablakhoz támasztva áll a kerékpár, benne a bikacsök s egy sarokban a bot, a görcsös bot.

Novák többször végigjártatta tekintetét ezeken a tárgyakon, szinte áhítatosan. És valami rettenetes durvaság szorította torkon, az, ami azon az éjszakán. Szava megszegett.

– Nagy rendetlenség van itt – mentegetőzött a kereskedő.

– Az nem baj – válaszolta Novák, alig magánál. – A⁵⁶ nagy rendetlenség – tette hozzá gépiesen – az nem baj.

Most már az öreg Liszner is furcsállta a hosszú előkészülést. Figyelte vendégjét, megkérte, hogy beszéljen.

Novák miután lélezett⁵⁷ egyet, ezt mondta:

– A – és itt még egy léleket⁵⁸ vett – fia nincs itthon?

Azt akarta mondani, hogy „kedves fia”,⁵⁹ de meggondolta.

– Nincs,⁶⁰ kérem alássan.

– Elment?

– Elutazott.

– Mikor?

⁵³ [K., PH, AS1:] pamlag, vánkosaival?

⁵⁴ [PH, AS1, AS2:] selyem, szőnyegek, [sh.]

⁵⁵ [K, :] csavar,

⁵⁶ [K, :] magánál. A

⁵⁷ [K., PH, AS1:] lélegzett

⁵⁸ [K., PH, AS1:] léleket

⁵⁹ [K, :] fia,”

⁶⁰ [K, :] Nincs

– Ma délelőtt. Ha előbb tetszik jönni, csak egy órával, még itt találja a tanár úr.

– Hová?

– Budapestre. A Hűvösvölgybe. A sógoromhoz. Tetszik tudni, az atletikai versenyek miatt. Azt csak a [°]_i<«még [...]» [°]_i<verseny érdekli.> [°]_v<versenyek érdeklik.> Tudom, nem érdemli meg, hogy felküldtem. De [°]_i<hát, mit csináljak?» [°]_v<hát.>

– Igaz.

– Szóval az én rossz fiam miatt fáradt ide? Kérem, kedves tanár úr – mondta a boltos, miután Novák [°]_i<«még [...]» [°]_{nem}> ^m_i<sokáig nem> [°]_v<még sokáig nem> felelt kérdésére – köztünk nincs semmi félreértés. Ne is legyen. Vili megbukott. Nem tudott, hát megbukott.

– Valóban nem tanúsított kellő előmenetelt.

– Glück Laci is mondta. Egy betűt se tudott.

– Sajnálom, hogy így kellett cselekednem«, [...]».

– Megérdemelte, [°]_i<megérdemelte – erősítette a kereskedő.> [°]_v<erősítette a kereskedő – megérdemelte.> Ismerjük mi kérem Novák Antalt – és [°]_i<bizalmasan> [°]_v<bizalmaskodva> rátette kezét Novák Antal «kezé» karjára. Novák Antal szigorú tanár, de igazságos tanár. Akit ő elbuktat, az megérdemelte. Ismerjük mi azt a Novákot – [°]_i<s veregette vállát,> [°]_v<veregette vállát és> hamiskásan mosolygott.

«– Kénytelen voltam»

– Bizony, kénytelen voltam vele.

– Szóra sem érdemes. «[...]» Mással is megesett «az» ilyesmi. Egy évet vesztett. Nem a világ. Esztendőre [°]_i<pótérettségit> [°]_v<javító-érettségit> tesz. Erre van joga?

– Van, van.

– Szerencsére nincs még szüksége [°]_i<kenyérre, dolgozik> [°]_v<kenyérre. Dolgozik> helyette az [°]_i<apja.> [°]_v<a bolond apja.> Majd esztendőre, esztendőre. Ha az Isten megsegíti. «Mély fájdalom ez kérem, egy apának [...]. De» A tanár úrtól pedig nagyon kedves, hogy eljött ide, az én szerény lakásomba...

[°]_i<Novák csak hallgatta, folyton> [°]_v<Folyton> az öreg Liszner beszélt, agyba-főbe dicsérte őt, ami jól esett neki. Sokáig «[...]» hallgatta. «[...]» Vigasztalgatta magát, hogy botránya még nem

– Ma délelőtt. Ha előbb tetszik jönni, csak egy órával, még itt találja a tanár úr.

– Hová?

– Budapestre. A Hűvösvölgybe. A sógoromhoz. Tetszik tudni, az atlétikai⁶¹ versenyek miatt. Azt csak a versenyek érdeklik. Tudom, hogy nem⁶² érdemli meg, hogy felküldtem. De hát...⁶³

– Igaz.

– Szóval az én rossz fiam miatt fáradt ide? Kérem, kedves tanár úr – mondta a boltos, miután Novák még sokáig nem felelt kérdésére –,⁶⁴ köztünk nincs semmi félreértés. Ne is legyen. Vili megbukott. Nem tudott, hát megbukott.

– Valóban nem tanúsított kellő előmenetelt.

– Glück Laci is mondta. Egy betűt se tudott.

– Sajnálom, hogy így kellett cselekednem.

– Megérdemelte, – erősítette a kereskedő – megérdemelte. Ismerjük mi,⁶⁵ kérem Novák Antalt – és bizalmaskodva rátette kezét Novák Antal karjára. – Novák⁶⁶ Antal szigorú tanár, de igazságos tanár. Akit ő elbuktat, az megérdemelte. Ismerjük mi azt a Novákot – veregette vállát és hamiskásan mosolygott.

– Bizony, kénytelen voltam vele.

– Szóra sem érdemes. Mással is megesett ilyesmi. Egy évet vesztett. Nem a világ. Esztendőre javítóérettségit tesz. Erre van joga?

– Van, van.

– Szerencsére nincs még szüksége kenyérre. Dolgozik helyette az a bolond apja. Majd esztendőre, esztendőre. Ha az Isten megsegíti. A tanár úrtól pedig nagyon kedves, hogy eljött ide, az én szerény lakásomba...

Folyton az öreg Liszner beszélt, agyba-főbe dicsérte őt, ami jól esett neki. Sokáig hallgatta. Vigasztalgatta magát, hogy botránnya

⁶¹ [K,.] atletikai

⁶² [K, PH, AS1:] Tudom, nem

⁶³ [K, PH, AS1:] hát.

⁶⁴ [K, PH, AS1:] kérdésére –

⁶⁵ [K,] mi

⁶⁶ [K, PH, AS1:] karjára. Novák

nyilvános. Abból, hogy Vili apja sem értesült az ő megveretéséről, azt következtette, hogy sokkal kevesebben tudják, mint rémlátásában elképzelte s «*hogy*» most túlzottnak tartotta aggodalmát, mely minden ember arcán gúnymosolyt, ^é<*egy fájó*> ^v<*fájó*> célzást les. Elégedetten fogott vele kezét.

Liszner Kálmán bácsi ^é<*boltjában*> ^v<*a boltban*> még egyszer megjegyezte:

– Gyönyörű szálamink ^é<*érkezett*> ^v<*érkezett,*> tanár úr.

Megint Novák orra alá tartotta.

Ezúttal Novák meg is szolgált s ezt mondta:

– Gyönyörű.

– Nem tetszik?

– Majd ^é<*máskor, majd máskor.*> ^v<*máskor – szólt.*>

még nem nyilvános. Abból, hogy Vili apja sem értesült az ő megveretéséről, azt következtette, hogy sokkal kevesebben tudják, mint rémlátásában elképzelte s szégyellte, hogy minden⁶⁷ ember arcán gúnymosolyt, célzást⁶⁸ les. Elégedetten fogott vele kezét.

Liszner Kálmán bácsi a boltban még egyszer megjegyezte:

– Gyönyörű szalámink érkezett, tanár úr.

Megint Novák orra alá tartotta.

Ezúttal Novák meg is szolgált s ezt⁶⁹ mondta:

– Gyönyörű.

– Nem tetszik?

– Majd máskor – szólt.

⁶⁷ [K., PH, AS1:] elképzelte s most túlzottnak tartotta aggodalmát, mely minden

⁶⁸ [K., PH, AS1:] gúnymosolyt, fájó célzást

⁶⁹ [PH, AS1:] azt

XXIX.

A téren, melyen átcsapott, hogy idejekorán érkezzék az ebédhez, valami nyugtalanság vibrált. «B» Két [°]*<béerkocsi>* [°]*<szekér>* nem tudta kikerülni egymást s mikor a kocsisok szét választották a lovakat a gőzfürdő-uccából előrobogott egy béerkocsi, mely [°]*<majdnem>* [°]*<[...]>* majdnem nekik hajtott.

Ebben Czeke Bélus ült, a gyógyszerészességéd, kalap nélkül, ebéd előtt is bepálinkázva. Pattanásai [°]*<vöröslöttek a napfényben,>* [°]*<ragyogtak,>* mint az érett ribiszkék. Mellette magassarkú lakkcipőben, [°]*<rózsaszin>* [°]*<fehér harisnyában, rózsaszin>* selyemruhában egy nő, kit kihozott magával, végig kocsikáztatott a városon, Valeszka. Haja [°]*<vörös <volt mint a [...]>,>* [°]*<vörös volt,>* de bőre nem olyan ptyolat, amint mondotta, szeplős [°]*<volt, [...>* az már s a [°]*<volt az és>* kontya kicsiny.

Eveztek [°]*<karjaikkal,>* [°]*<karjaikkal mindaketten,>* hogy gyorsítsák a kocsi haladását, rikkantgattak, [°]*<énekeltek. Botrányosan>* [°]*<botrányosan>* viselkedtek.

Más is nyugtalanította a [°]*<[...]>* [°]*<teret.>* Járókelők megálltak, *<[...] át>* itt-ott csoportok alakultak, [°]*<szétoszlottak, négy-öt>* [°]*<leszaladtak a járdáról a térre. Négy-öt>* mezitlábás parasztkölyök száguldott, a sárszegi alkalmi rikkancsok, karjukon egy nyaláb [°]*<újsággal [...]:>* [°]*<újsággal.>*

– Szenzációs kiadás – kiabáltak – szenzációs kiadás.

Megjelent az „Ostor” új száma.

Novák [°]*<fölrezzent, a gőzfürdő-uccába indult, hogy <kevés> lehetőleg kevés emberrel találkozzék. A nyugtalanság azonban ekkor már erre az uccára is át terjedt.>* [°]*<fölrezzent.>* Ezt az „időszaki sajtóorganum”ot, [°]*<négy>* [°]*<mely négy>* oldalon jelent meg a napilapok formájában, ha titokban is, legalább oly figyelemmel kísérte, mint a „Mathematikai és Fizikai Lapok”at, minthogy az ő személyével is [°]*<[...] foglalkozott, mint [...]>* [°]*<gyakran foglalkozott.>* Az „Ostor” megróttá szigorúságát. A», szemenszedett hazugságot

XXIX.

A téren, melyen átcsapott, hogy idejekorán érkezzék az ebédhez, valami nyugtalanság vibrált. Két szekér nem tudta kikerülni egymást s mikor a kocsisok szétválasztották a lovakat,¹ a Gőzfürdő utcából² előrobogott egy bérkocsi, mely majdnem nekik hajtott.

Ebben Czeke Bélus ült, a gyógyszerészsegéd, kalap nélkül, ebéd előtt is bepálinkázva. Pattanásai ragyogtak, mint az érett ribiszkék. Mellette magas sarkú lakkcipőben, fehér harisnyában, rózsaszín selyemruhában egy nő, kit kihozott magával s végigkocsikáztatott a városon:³ Valeszka. Haja vörös volt, de bőre nem olyan patyolat, mint mondotta:⁴ szeplős volt és⁵ kontya kicsiny.

Eveztek karjaikkal mind a ketten, hogy gyorsítsák a kocsi haladását, rikkantgattak, botrányosan viselkedtek.

Más is nyugtalanította a teret. Járókelők megálltak, itt-ott csoportok alakultak, leszaladtak a járdáról a térre. Négy-öt mezítlábás parasztkölyök száguldott, a sárszegi alkalmi rikkancsok, karjukon egy nyaláb újsággal.

– Szenzációs kiadás! – kiabáltak –, szenzációs kiadás!⁶

Megjelent az „Ostor” új száma.

Novák fölrezzent. Ezt az időszakai „sajtóorganum”-ot,⁷ mely négy oldalon jelent meg a napilapok formájában, ha titokban is, legalább oly figyelemmel kísérte, mint a „Matematikai⁸ és Fizikai Lapok”-at, mert⁹ az ő személyével is gyakran foglalkozott. Az „Ostor” megrótta

¹ [K,:] lovakat

² [K, PH, AS1:] gőzfürdő-uccából

³ [K,:] magával, végig kocsikáztatott a városon, [PH, AS1:] magával, végigkocsikáztatott a városon,

⁴ [K, PH, AS1:] mondotta,

⁵ [K,:] volt az és

⁶ [K,] kiadás – kiabáltak – szenzációs kiadás. [PH, AS1:] kiadás – kiabáltak – szenzációs kiadás.

⁷ [K,] „időszaki sajtóorganum”ot,

⁸ [AS2:] „Matematikai [sh.]

⁹ [K, PH, AS1:] minthogy

°<eszelt ki ellene fegyelmi vizsgálatot kért,> ^m<eszeltve [!] ki, többbizben fegyelmi vizsgálatot kért ellene,> ^v<eszelve ki, többbizben fegyelmi vizsgálatot kért ellene> „a köz nevében”, sőt egyszer le is °<rajzolta s a rajz alatt pedig egy mocskos tréfát közölt.> ^v<rajzolta, a rajz alatt egy mocskos tréfával.> De a közleményekben °<egy> ^v<soha egy> szemernyi igazságot «s»nem °<talált, ennél fogva> ^v<találván> az újságot eldobta s anélkül hogy valakinek emlitené, túrta a támadásokat, mint «[...]» a város legtöbb közpályán mozgó embere, kit az „Ostor” következetesen „kiszerveztett”. °<Bahó> ^v<[b]

Bahó> Attila °<véisztörvényszéket ült a közélet fölött, bírálta> ^v<«[...] ... » bírálta> a megye „ázsiai közigazgatását” °<s a sajtó,> ^v<«és» s> a hetedik nagyhatalom önértetével véisztörvényszéket ült °<eleveneken, holtakon.> ^v<elevenek, holtak fölött.> °<[úb] Ezekén a [...] gyakran gondolt arra, hogy az „Ostor” nekiment s [...], hogy sehol sem látja. Azt hitte már, hogy túl van rajta. Bahó Attila azonban nem> ^m<[úb] Ezekén a [...] Novák gyakran gondolt arra, hogy az „Ostor” nekiment s [...], hogy sehol sem látja. Azt hitte már, hogy túl van rajta. Bahó Attila azonban nem> ^v<Nem> ragaszkodott ahhoz, hogy lapja rendes időközökben lásson napvilágot. Szeszélyesen, meglepetésszerűen dobant a nyilvánosság elé kis és nagy botrányaival, a szerint °<mikor> ^v<hol és mikor> tudott pénzt kaparintani a °<nyomdaköltségekre.> ^v<nyomdára.> Pár nappal azelőtt a rendőrség lefűlelte a „Zöldfa” kocsmá tulajdonosát, ki fa-szeszt árusított«. Ezt a félenk embert aztán, ki °<fél> ^v<fázott> a „sajtó jogos kritikájától” a fűszerkesztő úr a maga kipróbált, félelmetes rendszerével megszarolta s most «munkával szerzett» a szokott munkájával szerzett összeget lirai szenvedélyére fordította, °<kinyomtatva> ^v<kinyomtatva> belőle az „Ostor” új számát.

A lapot a közeli piactéren kapkodták. Bűgtek a rikkancsok:

– Szenzáció... szenzáció... tanár... °<tanári kar... Novák...> ^v<Novák...> Novák °<Antal...> ^v<Antal... Antal...>

szigorúságát, szemenszedett hazugságot eszelve ki¹⁰ több ízben feyelmi vizsgálatot kért ellene „a köz nevében,”¹¹ sőt egyszer le is rajzoltatta,¹² a rajz alatt egy mocskos tréfával. Minthogy azonban Novák a¹³ közleményekben soha egy szemernyi igazságot nem talált,¹⁴ az¹⁵ újságot eldobta s anélkül,¹⁶ hogy valakinek emlitené, túrte a támadásokat, mint a város legtöbb közpályán mozgó embere, kit az „Ostor” következetesen „kiszerveztett”.

Bahó Attila bírálta a megye „ázsiai közigazgatását” s a hetedik nagyhatalom önéretével véstörvényszéket ült elevenek és holtak¹⁷ fölött. Nem ragaszkodott ahhoz, hogy lapja rendes időközökben lásson napvilágot. Szeszélyesen, meglepetésszerűen dobbant a nyilvánosság elé kis és nagy botrányaival, aszerint,¹⁸ hol és mikor tudott pénzt kaparintani a nyomdára. Pár nappal azelőtt a rendőrség lefűlelte a „Zöldfa” kocsma tulajdonosát faszesz árusítása miatt. Ezt¹⁹ a félnék embert, ki²⁰ fázott a „sajtó jogos kritikájától”,²¹ a főszerkesztő úr a maga kipróbált, félelmetes rendszerével megszarolta s most a szokott módon²² szerzett összeget lírai szenvedélyére fordította, kinyomatva²³ belőle az „Ostor” új számát.

A lapot a közeli piactéren kapkodták. Bögtek a rikkancsok:

– Szenzáció... szenzáció... tanár... Novák... Novák Antal... Antal...

¹⁰ [K., PH, AS1:] ki,

¹¹ [K., PH, AS1:] nevében”,

¹² [K., PH, AS1:] rajzolta,

¹³ [K., PH, AS1:] tréfával. De a

¹⁴ [K., PH, AS1:] találván

¹⁵ [PH, AS1:] a [!]

¹⁶ [K.,:] anélkül

¹⁷ [K., PH, AS1:] elevenek, holtak

¹⁸ [K.,:] a szerint

¹⁹ [K.,:] „Zöldfa” kocsma tulajdonosát, ki fa-szeszt árusított. Ezt [PH, AS1:] „Zöldfa” kocsma tulajdonosát, ki fa-szeszt árusított. Ezt

²⁰ [K., PH, AS1:] embert aztán, ki

²¹ [K.,:] kritikájától”

²² [K., PH, AS1:] munkájával

²³ [K.,:] kinyomatva [PH, AS1:] kinyomatva

Amikor meghallotta nevét, kiegyenesedett. Egy rikkancs, ki a piacon már ellátta a közönséget szellemi táplálékkal, a gőzfürdő uccába futott. A térről a nyugtalanság ide is ^é_í<átterjedt.> ^v_é<átharapózott.> Emberek jöttek, olvasva a lapot, mosolyogva, fejüket csóválva. Novák vett egy ^é_í<lapot, egy> ^v_é<példányt,> pénzdarabot ^é_í<hajított oda,> ^v_é<hajított,> melyet a rikkancs, «röp» röptében elkapott s rohant-rohant terjeszteni a sajtóterméket, a műveltséget, a kultúrát, melyet a modern időknek köszönhetünk.

Novák «kezében reszketet» ^é_í<megfogta> ^v_é<megragadta> a szennylapot, mely maszatos hasábjával külsejében is szennyes volt. Betűi ^é_í<össze-vissza táncoltak> ^v_é<táncoltak> szeme előtt. Csak azt látta, hogy az első cikk, a vezércikk helyén ő róla szól.

A gőzfürdő «sárga» keramit-téglákból való csinos ^é_í<épületét> ^v_é<házát> tovább építették, ^é_í<hogy uszodát «is» ragasszanak> ^v_é<egy uszodát ragasztottak> hozzá. Magas téglarakások álltak itt az udvarban. ^é_í<Novák mögéjük> ^v_é<Mögéjük> bújt, ott olvasta el a kövérbetűs főcímet:

– Novák Antalt... megverték...

Egyszerűségében iszonyú volt ez. Valami jobbat remélve a másik oldalra fordított. Itt folytatódott, alcimekkel:

– Hilda kisasszony szökése... Hilda... «[...]» Csajkás Tibor... Tibor...

Mindenütt az ő nevük, a harmadik, negyedik oldalon is. Az egész számot neki szentelték:

– Ez a sötét tanbetyár, ki az iskolában az erkölcsöt prédikálja... nemzedékeket tesz tönkre... Kérdezzük, meddig túri... ^é_í<a tisztességes> ^v_é<tisztességes> társadalom... ^é_í<a minisztérium...> ^v_é<minisztérium...>

De a cikk ^é_í<vissza visszatért> ^v_é<visszatért> a legérdekesebbre:

– Látogatás Tóni lakásán... A végzetes ajándék... Mit mond Gergely, az iskola szolgál?... A kisasszony, úgy látszik, sürgősnek érte... Családi... öröm...

Amikor meghallotta nevét, kiegyenesedett. Egy rikkancs, ki a piacon már ellátta a közönséget szellemi táplálékkal, a Gőzfürdő utcába²⁴ futott. Emberek²⁵ jöttek, olvasva a lapot, mosolyogva, a fejüket²⁶ csóválva. Novák vett egy példányt, pénzdarabot hajított oda, melyet²⁷ a rikkancs röptében elkapott s rohant-rohant terjeszteni a sajtóterméket, a műveltséget, a kultúrát, melyet a modern időknek köszönhetünk.

Novák megragadta az újságot. Ez a szennylap maszatos hasábjával a külsejében²⁸ is szennyes volt. Betűi táncoltak szeme előtt. Csak azt látta, hogy az első cikk, a vezércikk helyén óróra szól.

A gőzfürdő keramittéglákból való csinos házát tovább építették, egy uszodát ragasztottak hozzá. Magas téglarakások álltak itt az udvarban. Mögéjük bújt, ott olvasta el a kövérbetűs főcímet:

– Novák Antalt... megverték...

Egyszerűségében²⁹ iszonyú volt ez. Valami jobbat remélve a másik oldalra fordított. Itt folytatódott, alcímekkel:

– Hilda kisasszony szökése... Hilda... Csajkás Tibor... Tibor...

Mindenütt az ő nevük, a harmadik, negyedik oldalon is. Az egész számot neki szentelték:

– Ez a sötét tanbetyár, ki az iskolában az erkölcsöt prédikálja... nemzedékeket tesz tönkre... Kérdezzük, meddig tűri... tisztességes társadalom... minisztérium...

De a cikk visszatért a legérdekesebbre:

– Látogatás Fóris³⁰ lakásán... A végzetes ajándék... Mit mond Gergely, az iskolaszolga?... A kisasszony, úgy látszik, sürgősnek érezte... Családi... öröm...

²⁴ [K,] gőzfürdő uccába [PH, AS1:] gőzfürdő-uccába

²⁵ [K, PH, AS1:] futott. A térről a nyugtalanság ide is átharapózott. Emberek

²⁶ [K, PH, AS1:] mosolyogva, fejüket

²⁷ [K, PH, AS1:] hajított, melyet

²⁸ [K, PH, AS1:] megragadta a szennylapot, mely maszatos hasábjával külsejében

²⁹ [AS2:] megverték... [úb] Ez egyszerűségében [sh.]

³⁰ [K,] Tóni

Az útalattól [!] [°]_°<megszédülve odadőlt> ^v<szédülve dőlt> egyik téglarakáshoz. Kezében [°]_°<csüngött> ^v<lengett> az újság, a szennyes újság. Mintha egy családi lepedőt, melyen hónapokig aludtak sokan, kitergetnek a napfénybe, minden piszkával. [°]_°<Nem birta tovább olvasni. De> ^v<De> nem hajította el, gondosan összehajtogatva belsőzsebébe «*dugta*» csúsztatta.

Elindult. Hová, merre? Az előbb hazafelé készült, ebédelni.

[°]_°<Pár pillanat mulva azzal> ^v<Azzal> a vilárossággal, melyet csak nagy fölindulások adnak, megfogamzott másíthatatlan elhatározása: azonnal a gimnáziumba siet az igazgatóhoz, «[... ..] állását, nyugdíjaztatja magát» kezébe teszi tanári állását, melyet ezután nem tarthat meg [°]_°<többé s> ^v<s> ha nem nyugdíjazzák, akkor [°]_°<is leköszön és> ^v<anélkül is> visszavonul.

A gimnázium nagykapuja a vakációra való tekintettel csukva [°]_°<volt, egy> ^v<volt. Egy> kisajtón jutott be a folyosóra. Ábrist már nem találta ott.

[°]_°<Fölbballagott> ^v<Fölszédült> [°]_°<az emeletre,> ^v<a lépcsőn,> talán azzal a szándékkal, hogy a fizikai szertárba megy, hol oly sokat és szívesen időzött, de nem tudta bevárni, míg odaér s mint akinek igen [°]_°<[...]> ^v<sürgős> a dolga, az elsőemeleti tanári szobába [°]_°<nyitott, mely nem volt bezárva.> ^v<nyitott.>

Kalapját le sem véve egy székre [°]_°<roskadt.> ^v<rogyott.> Előkereste [°]_°<az> ^v<zsebéből az> „Ostor”t. Olvasni kezdte, gyorsan, mohón, elejétől-végig.

Mire [°]_°<elkészült vele,> ^m<elkészült,> ^v<elkészült vele,> magát már egy [°]_°<idegennek> ^v<idegen embernek> érezte, oly gaz vádakkal illették, oly ferde beállításban mutatták be, hogy nem ismert magára. [°]_°<Meg kellett szoknia, hogy ő az. Újra> ^v<Újra> elolvasta. Akkor már nem fáj annyira. Ismerte a cikk beosztását, a terepet, hol a ki-nem-mondott gyanúsítások farkasvermei vannak elbújtatva. Nehány aljas mondatnál [°]_°<időzött,> ^v<hosszabban időzött,> kéjes gyötrelmet talált bennük, hűsítette [°]_°<régi fájalmát az újjal.> ^v<belső fájalmát a külsővel.> Általában elaprózva, adagonként enyhébbnek

Az utalattól³¹ szédülve dőlt egyik téglarakáshoz. Kezében lengett az újság, a szennyes újság. Mintha egy családi lepedőt, melyen hónapokig aludtak sokan, kitergetnek a napfénybe, minden piszkával. De nem hajította el, gondosan összehajtogatva,³² belső zsebébe csúsztatta.

Elindult. Hová, merre? Az előbb hazafelé készült,³³ ebédelni.

Azzal a világossággal, melyet csak nagy földindulások adnak, megfogamzott másíthatatlan elhatározása: azonnal a gimnáziumba siet az igazgatóhoz, kezébe teszi tanári állását, melyet ezután nem tarthat meg s ha nem nyugdíjazzák, akkor anélkül is visszavonul.

A gimnázium nagykapuja a vakációra való tekintettel csukva volt. Egy kisajtón jutott be a folyosóra. Ábrist már nem találta ott.

Fölszédült a lépcsőn, talán azzal a szándékkal, hogy a fizikai szertárba megy, hol oly sokat és szívesen időzött, de nem tudta bevégni, míg odaér s mint akinek igen sürgős a dolga, az első emeleti tanári szobába nyitott.

Kalapját le se³⁴ véve egy székre rogyott. Előkereste zsebéből az „Ostor”-t. Olvasni kezdte, gyorsan, mohón, elejétől-végig.

Mire elkészült vele, magát már egy idegen embernek érezte:³⁵ oly gaz vádakkal illették, oly ferde beállításban mutatták be, hogy nem ismert magára. Újra elolvasta. Akkor már nem³⁶ fájt annyira. Ismerte a cikk beosztását, a terepet, hol a ki-nem-mondott gyanúsítások farkasvermei vannak elbújtatva. Néhány³⁷ aljas mondatnál hosszabban időzött, kéjes gyötrelmet talált bennük, hűsítette belső fájdalmát a betűkkel.³⁸ Általában elaprózva, adagonként enyhébbnek

³¹ [K,.] útalattól [!]

³² [K,.] összehajtogatva

³³ [PH, AS1:] készült

³⁴ [K, PH, AS1:] sem

³⁵ [K, PH, AS1:] érezte,

³⁶ [PH, AS1:] már nem nem [!]

³⁷ [K,.] Néhány

³⁸ [K,.] külsővel. [PH, AS1:] betűvel.

tetszett, mint egészben, a valóságban kevésbé bántónak, mint a reá való gondolás. De mikor «egy [...]» másodszor is egy részlethez érkezett, mely leányára vonatkozott, [°]<kiejtette kezéből a lapot, nem> ^v<a lapot «[...]» zsebébe tette «[...]»>, nem akarta többé látni.

A riport cáfolhatatlan tényeken [°]<alapult, időrendi sorban> ^v<alapulva kronológikusan> vonultatta föl az eseményeket. Széles ecsetkezeléssel festette Hilda és Tibor évek óta tartó „ártatlan” szerelmét, az apa közönyét, ki férjet akart fogni leányának, valamint a „tanár-kisasszony” többi gáláns ügyeit Huszár Bandival meg a nyolcadik osztály egyéb növendékeivel. Elmesélte, hogy minden diák zsebében meg lehetett találni a kis hisztérika [°]<arcképét, levelét.> ^v<arcképét.> Majd vitriolba mártott tollal jellemezte Novák Antalt, kit [°]<igazságtalannak, dühöngő> ^v<dühöngő> örültnek, [°]<megvásárolhatóknak> ^v<megvásárolható alaknak> nevezett. «[...]» A cikkíró, ki eléggé tájékozottnak látszott, szolt arról a faladikáról is, melyet valamelyik ismeretlen tisztelője küldött neki kedves meglepetésül. Ami megveretését illeti, az adatokat «az adatokat» «a ren» az eredménytelen rendőrségi nyomozás jegyzőkönyveiből vette át, melyeket, úgy látszik, «megszerzett» meg is «szerezhe» szerzett valahogy, [°]<természetesen a> ^m<a> ^v<természetesen a> kihallgatott „ártatlanul gyanúsított, méltatlanul meghurcolt diákok” nevének [°]<mellőzésével, azt hangoztatva,> ^v<mellőzésével s azt hangoztatta,> hogy a tettesek «valószínűleg idegenek, nem városunkból valók különben is», kik «azok» valószínűleg idegenek, «azok» ezúttal a közvélemény hallgatólagos ítéletét hajtották végre. Novákot mindez [°]<már közönyössen> ^v<közönyösen> hagyta. Nem bánta már, hadd tudják meg a merényletet, melyet eddig oly gondosan igyekezett re«t»jtegetni. Csak az utolsó «r»fejezet, az „Idill” című, kergette arcába a vért, az a borzalmas, nyálas-mézes záradék, mely Hilda kalandját részletezte s azt a közelgő eseményt, mely Novák Antalnak, a fiatal nagyapónak is bizonyára nagy örömet okoz.

Két óra [°]<volt.> ^v<lett.>

[°]<Jozefin> ^v<Pepike> jutott eszébe, ki régóta várja ebédrel s most sopánkodik, hogy a leves sós lesz, a főlfűjt összeesik.

tetszett, mint egészben, a valóságban kevésbé bántónak, mint a³⁹ rá⁴⁰ való gondolás. De mikor másodszer is egy részlethez érkezett, mely leányára vonatkozott, a lapot zsebre⁴¹ tette, nem akarta többé látni.

A riport cáfolhatatlan tényeken alapulva kronológikusan vonultatta föl az eseményeket. Széles ecsetkezeléssel festette Hilda és Tibor évek óta tartó „ártatlan” szerelmét, az apa közönyét, ki férjet akart fogni leányának, valamint a „tanárkisasszony” többi gálans ügyeit Huszár Bandival meg a nyolcadik osztály egyéb növendékeivel. Elmesélte, hogy minden diák zsebében meg lehetett találni a kis hisztérika⁴² arcképét. Majd vitriolba mártott tollal jellemezte Novák Antalt, kit dühöngő örültnek, megvásárolható alaknak nevezett. A cikkíró, ki eléggé tájékozottnak látszott, szólt arról a faládikáról is, melyet valamelyik ismeretlen tisztelője küldött neki kedves meglepetésül. Ami megveretését illeti, az adatokat az eredménytelen rendőrségi nyomozás jegyzőkönyveiből vette át, melyeket, úgy látszik, meg is szerzett valahogy, természetesen a kihallgatott „ártatlanul gyanúsított, méltatlanul meghurcolt diákok” nevének mellőzésével s azt hangoztatta, hogy a tettesek, kik valószínűleg idegenek, ezúttal a közvélemény hallgatólagos ítéletét hajtották végre. Novákot mindez közönyösen hagyta. Nem bánta már, hadd tudják meg a merényletet, melyet eddig oly gondosan igyekezett rejtegetni. Csak az utolsó fejezet, az „Idill” című, kergette arcába a vért, az a borzalmas, nyálas-mézes záradék, mely Hilda kalandját részletezte s azt a közelgő eseményt, mely Novák Antalnak, a fiatal nagyapónak is bizonyára örömet okoz.

Két óra lett.

Pepike jutott eszébe, ki régóta várja ebédrel s most sopánkodik, hogy a leves sós lesz, a fölfűjt összeesik.

³⁹ [AS2:] adagonként kevésbé bántónak tetszett, mint a [sh., a két azonos kezdetű tagmondat téveszthette meg a szedőt]

⁴⁰ [K., PH, AS1:] reá

⁴¹ [K.,] zsebébe

⁴² [K., PH, AS1:] hisztérika

^é_í<Az ablak elé állott, honnan lenézett az uccára. A> ^v_é<A> tanári szoba, mely körülvette rideg volt, hivatalos. Báró Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter képe lógott a falról meg néhány volt főigazgató portréja. Kinyitott egy magas faliszekrényt. Gazdátlan esernyő ^é_í<állt> ^v_é<szomorkodott> benne. Minden a mult tanév hangulatát árasztotta«,»: az asztalon egy tanévvégi «é»Értesítő, a bádoghامتartó, melyben régen kihült szivarcsutkák ^é_í<heverték> ^v_é<álltak> az utolsó konferenciáról, a csengő, mellyel az igazgató csöndet teremtett ^é_í<a zajongó> ^v_é<zajongó> vitáknál.

Le föl sétálva «[...]» kérődzött ^é_í<szégyenén, lassan> ^v_é<szégyenén. Lassan> emésztette.

Annyi bizonyos, hogy a cikk hangja sértő, egyes bíráló megjegyzéseiben durva és kegyetlen, de a váza az igaz és az, ami legszörnyűbb benne, ^é_í<ami jóvátehetetlen, ép> ^v_é<ép> az igazság, a színigazság. Mint önmagával szigorú ember ezt megállapította. Most ismét futhatna igazgatóhoz, ügyvédhez, rendőrkapitányhoz, bíróhoz, hogy egyes rágalmozó kitételek miatt elégtételt kérjen. Talán elégtételt is ^é_í<szolgáltattának neki, azt> ^v_é<szolgáltattának, azt,> amit lehet, földi «elégt» igazságot. ^é_í<Csakhogy> ^v_í<De> ez szánalmas dolog, a nagy lendület nélkül, mely maga az igazság. Mit ért el Hildával? Mit ért el Tiborral? Mit ért el Liszner Vilmostal? Semmit. Nem lehet semmit sem elintézni.

Van egy másik ^é_í<nagy> ^v_é<isteni> igazság is, melyet eddig nem egészen ^é_í<látott a [...].> ^v_í<látott.> Fiatalabb korában jóról és nemestről prédikálva diákjainak a földműveshez hasonlította magát, ki a ^é_í<magvakat> ^v_í<magot> elveti s gondoskodik, hogy ^é_í<jó> ^v_í<alkalmas> talajra ^é_í<találjanak.> ^v_í<találjon.> Csakhogy a mag vagy televényre ^é_í<esik,> ^v_í<hullik,> vagy sziklára. Ha «jó» jó földre esik, akkor «megfo» minden közvetítő nélkül megfogyan, a szél is elröpenti oda, és ha rossz földbe kerül, akkor a legjobb földműves sem

A tanári szoba, mely körülvette,⁴³ rideg volt, hivatalos. Báró Wlasics Gyula közoktatásügyi miniszter képe lógott a falról meg néhány⁴⁴ volt főigazgató portréja. Kinyitott egy magas faliszekrényt. Gazdátlan esernyő szomorkodott benne. Minden a múlt tanév hangulatát árasztotta: az asztalon tanév végi Értesítő,⁴⁵ a bádog hamutartó, melyben régen kihűlt szivarcsutkák álltak az utolsó konferenciáról, a csengő, mellyel az igazgató csöndet teremtett a zajongó⁴⁶ vitáknál.

Le-föl sétálva kérődzött szégyenén. Lassan emésztette.

Annyi bizonyos, hogy a cikk hangja sértő, egyes bíráló megjegyzéseiben durva, kegyetlen,⁴⁷ de a váza az igaz és az, ami legszörnyűbb benne, épp az igazság, a színigazság. Mint önmagával szigorú ember⁴⁸ ezt megállapította. Most ismét futhatna igazgatóhoz, ügyvédhez, rendőrfőkapitányhoz,⁴⁹ bíróhoz, hogy egyes rágalmozó kitételek miatt elégtételt kérjen. Talán elégtételt is szolgáltatnának, azt, amit lehet, földi igazságot. De ez szárnalmas dolog, a nagy lendület nélkül, mely maga az igazság. Mit ért el Hildával? Mit ért el Tiborral? Mit ért el Liszner Vilmostal? Semmit. Nem lehet semmit sem elintézni.

Van egy másik nagyobb⁵⁰ igazság is, melyet eddig nem egészen látott.

Fiatalabb⁵¹ korában jóról és nemesről prédikálva diákjainak földműveshez hasonlította magát, ki a magot elveti s gondoskodik, hogy alkalmas talajra találjon. Csakhogy a mag vagy televényre hullik, vagy sziklára. Ha jó földre esik, akkor minden közvetítő nélkül megfog, a szél is elröppenti oda⁵² és ha rossz földbe kerül, akkor a

⁴³ [K,] körülvette

⁴⁴ [K,] néhány

⁴⁵ [K,] asztalon egy tanévvégi Értesítő, [PH, AS1:] asztalon a tanévvégi Értesítő,

⁴⁶ [K, PH, AS1:] teremtett zajongó

⁴⁷ [K,] durva és kegyetlen,

⁴⁸ [PH, AS1:] ember,

⁴⁹ [K, PH, AS1:] rendőrkapitányhoz,

⁵⁰ [K, PH, AS1:] isteni

⁵¹ [K, PH, AS1:] látott. [nincs új] Fiatalabb

⁵² [K,] oda,

tehet semmit. Fölöslegesnek ^é«*magát*» ^v«*ítélte*» munkáját. Amennyiben pedig többre vállalkozott, kudarcot vallott. Formálni akarta az életet, mely végtelen és esztelen, tulajdon gyermekében és mások gyermekeiben, józanul, értelemmel, bölcsességgel párosult ^é«*jósággal, birkozni a természettel, mely nem tűr zabolát.*» ^v«*jósággal.*» Megsokszorozta önmagát egy új, terebélyes családot ^é«*teremtett [...] gyermekeiben.*» ^m«*teremtett az ifjúságban.*» ^v«*teremtve az ifjúságban.*» Természetellenes, nagyralátó mesterség. Quem dí odere. Az istenek megbüntették érte.

Az életet csak lázzal lehet élni, mint Hilda és Tibor, vagy ^é«*erőszakkal és gazsággal,*» ^m«*erőszak [...]*» ^v«*erőszakkal,*» mint Liszner Vilmos. Akármilyen fájó ^é«*ezt belátni,*» ^v«*belátni,*» ez a rend. A nő, kit szépségnek hívnak az alattomoság, a férfi, kit erőnek hívnak, a durvaság. Hilda utolsó pillanatig kedveskedett vele, mielőtt elhagyta. Liszner Vilmos előzően legalább fenyegette. Melyik a szebb, melyik a jobb? Kár róla képzelődni. ^é«*Vadmacska,*» ^v«*Kigyó,*» vagy farkas, mindegy. ^é«*Háládatlanok voltak, az igaz,*» ^v«*Háládatlanok,*» de az életrevalóság ^é«*háládatlan, a*» ^v«*háládatlan.* A» háládatlanság a törvény. Nem haragudott már rájuk, lelkében megbocsátott mindhármuknak. Hibásnak is csak magát tartotta, hogy nagyobb feladatot tűzött ki, mint ereje birta s birkozni akart a természettel. «[...]» Földadta a harcot. Gyenge volt hozzá.

Mindezt alaposan megértette, egyszer és mindenkorra. Csalódásai lábánál heverték s többre ^é«*becsülte,*» ^v«*becsülte őket,*» mint mindazt amit ^é«*tanult.*» ^v«*valaha tanult.*» Negyvennégyéves arca ettől a megértéstől «[...]» ^é«*ellágyult, nem*» ^v«*ellágyult.* Nem» volt rajta semmi szigor. ^é«*Egyszerre*» ^v«*Hirtelenül*» vénemberré lett.

«Annyit járt már a z» Annyit járkált már a zöldposztóval bevont asztal körül, hogy bizvást ötször is hazaérhetett volna. Az ablaknál, ^é«*kifáradva*» ^v«*fáradtan,*» megállt.

Kitekintett a gimnázium«*i*» előtti uccára, melyen azon a májusi reggelen ballagott, frissen és derűsen. Az ég fehérzázásig hevitve

legjobb földműves se⁵³ tehet semmit. Fölöslegesnek ítélte munkáját. Amennyiben pedig többre vállalkozott, kudarcot vallott. Formálni akarta az életet, mely végtelen és esztelen, tulajdon gyermekében és mások gyermekeiben, józanul, értelemmel, bölcsességgel párosult jósággal. Megsokszorozta önmagát egy új, terebélyes családot teremtve az ifjúságban. Természetellenes, nagyralátó mesterség. *Quem di odere*. Az istenek megbüntették érte.

Az életet csak lázzal lehet élni, mint Hilda és Tibor, vagy erőszakkal, mint Liszner Vilmos. Akármilyen fájó belátni, ez a rend. A nő, kit a szépségnek⁵⁴ hisznek,⁵⁵ az alatomosság, a férfi, kit az erőnek⁵⁶ hisznek,⁵⁷ a durvaság. Hilda utolsó pillanatig kedveskedett vele, mielőtt elhagyta. Liszner Vilmos előzően legalább fenyegette. Melyik a szebb, melyik a jobb? Kár ezen töprengeni. Kígyó,⁵⁸ vagy farkas, mindegy. Háládatlanok, de az életrevalóság háládatlan. A háládatlanság a törvény. Nem haragudott már rájuk, lelkében megbocsátott mindhármuknak. Hibásnak is csak magát tartotta, hogy nagyobb föladatot⁵⁹ tűzött ki, mint ereje bírta s birkózni akart a természettel. Föladta a harcot. Gyöngé⁶⁰ volt hozzá.

Mindezt alaposan megértette, egyszer és mindenkorra. Csalódásai lábánál heverték s többre becsülte őket, mint mindazt,⁶¹ amit valaha tanult. Negyvennégy éves arca ettől a megértéstől ellágyult. Nem volt rajta semmi szigor. Hirtelenül vénemberré lett.

Annyit járkált már a zöld posztóval bevont asztal körül, hogy bizvást ötször is hazaérhetett volna. Az ablaknál, fáradtan, megállt.

Kitekintett a gimnázium előtti utcára, melyen azon a májusi reggelen ballagott, frissen és derűsen. Az ég fehérrizásig hevítve

⁵³ [K., PH, AS1:] sem

⁵⁴ [K., PH, AS1:] kit szépségnek

⁵⁵ [K.,:] hívnek

⁵⁶ [PH, AS1:] kit erőnek

⁵⁷ [K.,:] hívnek,

⁵⁸ [K., PH, AS1:] Kár róla képzelődni. Kígyó,

⁵⁹ [K., PH, AS1:] feladatot

⁶⁰ [K., PH, AS1:] Gyenge

⁶¹ [K.,:] mindazt

világított. Szemét egy pontra szögezte, kereste rajta ^ε<az arany-sárkányt,> ^v<a sárkányt,> melyet fölengedett az ifjuság, de az elröpült, magával vitte mindenét. Csak a „Zöldfa” korcsma ajtója látszott. A kocsi úton, pörkölt fák, kiloccsantott tök ^ε<belek, eltiport uborkahéjak> ^m<belek> ^v<belek, eltiport uborkahéjak> közt nyargalt a nyár, egyre növelve ^ε<tüzét, megölve mindazt,> ^v<tüzét megölte azt,> amit ő «keltett» hívott ^ε<életre. Fénye> ^v<életre s fénye> ^ε<is sűrűn és> ^v<sűrűn,> sárgán csorgott alá, mint a ^ε<gyenny. Minden megérett, a> ^m<genny. a [!]> ^v<genny. Minden megérett, a> földeken learattak, betakarították a termést. Kövér dongók zúgtak a tanári ^ε<szobában is,> ^v<szobában,> belepve az ablakot, élelmet keresve ^ε<a> ^v<még a> tintatartó keserű ^ε<káváján is.> ^m<káváján.> ^v<káváján is.> Egyik ^ε<az> ^v<dongó az> ablakdeszkán mozgó petéit tojta.

Novák az életet közönségesnek érezte és utálatosnak.

Haza akart már menni.

Ki is lépett a folyósóra, de alig tett egy-két ^ε<lépést> ^v<lépést,> visszajött. Hazamenni, végighaladni az ^ε<uccán az> ^v<uccán,> emberek között, lehetetlennek tetszett. A tanári szoba ajtaját nyitva hagyta.

^ε<Zsebeit tapogatta, szórakozottan,> ^v<Szórakozottan zsebeit tapogatta,> mint aki kulcsot keres, mely ezt a nyitott ajtót kitudná nyitni s megszabadítaná cellájából, hol rab.

Először Glück Laci képeslevelezőlapját vette ki egyik zsebéből, ^ε<a Pantheon> ^v<az Arany-szobor> képével. ^ε<„A Fény Városában> ^v<„Budapesten> is szeretettel...” Ez szép volt, jól esett ^ε<rágondolni,> ^v<rágondolni is,> látni az ^ε<arcát.> ^v<arcát egy másodpercig.> Utána az „Ostor”-t vette ki, melyet a földre dobott. Aztán nadrágja

világított. Tekintetét⁶² egy pontra szögezte,⁶³ kereste a⁶⁴ sárkányt, melyet fölengedett az ifjúság, de az elröpült s magával⁶⁵ vitte mindenét. Csak a „Zöldfa” ajtója⁶⁶ látszott. A kocsiúton, pörkölt fák, kiloccsantott⁶⁷ tökbelek, eltiport uborkahéjak közt nyargalt a nyár, egyre növelve tüzét,⁶⁸ megölte azt, amit életre hívott s⁶⁹ fénye már sűrűn,⁷⁰ sárgán csurgott⁷¹ alá, mint a genny. Minden megérett, a földeken learattak, betakarították a termést. Kövér dongók zúgtak a tanári szobában, belepve az ablakot, élelmet keresve még a tinta-tartó keserű kávéján is. Egyik dongó az ablakdeszkán petéit⁷² tojta.

Novák az életet közönségesnek érezte és utálatosnak.

Haza akart már menni.

Ki is lépett a folyosóra, de alig tett egy-két lépést, visszajött. Hazamenni, végighaladni az utcán, emberek között, lehetetlennek tetszett.

Noha a tanári szoba ajtaját bejövet nyitva hagyta, szórakozottan⁷³ zsebeit tapogatta, mint aki kulcsot keres, mely ez a nyitott ajtót ki tudná⁷⁴ nyitni s megszabadítaná cellájából, ahol⁷⁵ rab.

Először Glück Laci képes levelezőlapját vette ki egyik zsebéből, az Arany-szobor képével. „Budapesten is szeretettel...” Ez szép volt, jólesett rá gondolni is, látni az arcát egy másodpercig. Utána az „Os-tor”-t vette ki, melyet a földre dobott. Aztán nadrágja hátsó zsebéből

⁶² [K., PH, AS1:] Szemét

⁶³ [PH, AS1:] helyezte,

⁶⁴ [K., PH, AS1:] kereste rajta a

⁶⁵ [K., PH, AS1:] elröpült, magával

⁶⁶ [K.,] „Zöldfa” korcsma ajtója [PH, AS1:] „Zöldfa” kocsmá ajtója

⁶⁷ [AS2:] kiloccsantott [sh.]

⁶⁸ [K.,] tüzét

⁶⁹ [K.,] amit ő hívott életre s

⁷⁰ [K., PH, AS1:] fénye sűrűn,

⁷¹ [K.,] csorgott

⁷² [K., PH, AS1:] ablakdeszkán mozgó petéit

⁷³ [K., PH, AS1:] tetszett. [nincs úb] A tanári szoba ajtaját nyitva hagyta. [úb] Szórakozottan

⁷⁴ [K.,] kitudná [!]

⁷⁵ [K., PH, AS1:] hol

^é<[...]_izsebéből> ^m_i<hátsózsebéből> ^m_z<zsebéből> ^v<hátsózsebéből> a pisztolyt vette ki, melyet Fóris tanácsára vásárolt önvédelmi célokra, diák-támadás ellen s azóta szüntelenül magánál hordott.

Megörült neki, homályosan, de a másik pillanatban meg is riadt tőle s a szándékától, mely még nem fogamzott meg eléggé. Letette a tanári szoba asztalára, távol magától, mintegy jelezve, hogy semmi közösséget sem vállal vele.

És félt.

Mitől félt? Azok a szegény verebek, melyeket az üvegbura alá tesz s aztán kiszivattyúzza a levegőt egyet-kettőt pihegnek, kitéjták csőrüket, szemükre ^é<már is ráborul> ^v<ráborul> a jeges hártya. Mégis félt.

Egyszerre azonban kezébe ragadta a pisztolyt«» és noha sohasem ^é<kezelte> ^v<kezelte,> ügyesen félretolta a biztonsági zárat, mert még emlékezett a kereskedő utasítására. Arcán harag lobogott föl, mint Fórisén akkor délután, de ő csak magára haragudott, ^é<erre> ^v<kitől legtöbbet szenvedett, erre> a buta gépezetre, melyet végre meg akart állítani. Kereste szívé, az ötödik és hatodik borda közt. Szive vagy följebb, vagy lejjebb dobogott. Halántékához ^é<kapott, bátoritva> ^v<kapott. Bátoritva> magát, vagy elhessegetve a rettegetes gondolatot? ^é<Ment> ^v<[b]

Ment> a pisztollyal, az ajtó felé, mint aki valakit üldöz, egy láthatatlan ellenséget, a folyosó felé ^é<igyekezve,> ^v<igyekezve s> ott «a gombo» közvetlenül a küszöbön, a nagy vaskályha mellett ^é<hirtelenül megállt. A> ^m<hirtelenül megállt s a> ^v<a> csövet magára fordította.

Nem a szívére, nem is a halántékára. A szájába vette, mint valami ételt, melyet szeret, fogai közé harapta. Ez a legbiztosabb.

«Egy» Csak egy pillanat lesz az egész. ^é<Látja majd> ^v<Látni fogja> a fényt, mely kilövell a csőből, nyelvét, szájpaddlását megperzselve, majd ^é<mint> ^v<akár> viharból a villámlás után a mennydörgés,

a pisztolyt vette ki, melyet Fóris tanácsára vásárolt,⁷⁶ önvédelmi célokra, diáktámadás ellen s azóta szüntelenül magánál hordott.

Megörült neki, homályosan, de a másik pillanatban meg is riadt tőle s a szándékától, mely még nem fogamzott meg eléggé. Letette a tanári szoba asztalára, távol magától, mintegy jelezve, hogy semmi közösséget se⁷⁷ vállal vele.

És félt.

Mitől félt? Azok a szegény verebek, melyeket az üvegbura alá tesz s aztán kiszivattyúzza a levegőt,⁷⁸ egyet-kettőt pihegnek, kítájtják csőrüket, szemükre ráborul a jeges hártya. Mégis félt.

Egyszerre azonban kezébe ragadta a pisztolyt és noha sohase⁷⁹ kezelte, ügyesen félretolta a biztonsági zárat. Arcán⁸⁰ harag lobogott föl, mint Fórisén akkor délután, de ő csak magára haragudott, kitől legtöbbet szenvedett, erre a buta gépezetre, melyet végre meg akart állítani. Kereste szívét, az ötödik és hatodik borda közt. Szíve vagy följebb, vagy lejjebb dobogott. Halántékához kapott. Bátorította⁸¹ magát, vagy elhessegette⁸² a rettenetes gondolatot?

Ment a pisztollyal⁸³ az ajtó felé, mint aki valakit üldöz, egy láthatatlan ellenséget, kifelé igyekezve⁸⁴ s ott közvetlenül a küszöbön, a nagy vaskályha mellett a csövet magára fordította.

Nem a szívére, nem is a halántékára. A szájába vette, mint valami ételt, melyet szeret, a fogai⁸⁵ közé harapta. Ez a legbiztosabb.

Csak egy pillanat lesz az egész. Látni fogja a fényt, mely kilövell a csőből, nyelvét, szájpadrólását megperzselve, majd akár viharból a villámlás után a mennydörgés, robaj hallatszik, mely mindennél

⁷⁶ [K., PH, AS1:] vásárolt

⁷⁷ [K., PH, AS1:] sem

⁷⁸ [K, :] levegőt

⁷⁹ [K., PH, AS1:] sohasem

⁸⁰ [K, :] zárat, mert még emlékezett a kereskedő utasítására. Arcán [PH, AS1:] zárat, mert még emlékezett a kereskedő utasítására. Arcán

⁸¹ [K, :] Bátorítva [PH, AS1:] Bátorítva

⁸² [K., PH, AS1:] elhessegetve

⁸³ [K., PH, AS1:] pisztollyal,

⁸⁴ [K., PH, AS1:] ellenséget, a folyosó felé igyekezve

⁸⁵ [K., PH, AS1:] szeret, fogai

robaj hallatszik, mely mindennél nagyobb. Talán a puskapor szagát is érzi s egy utolsó fájdalmat, mely semmihez sem hasonlítható. Csak egy másodperc. Aztán, mint a szegény ^ε*<verebek>* ^v*<verebek,>* az üvegbura ^ε*<alatt [...]>* ^v*<alatt.>*

^ε*<Elsütötte>* ^v*<Most elsütötte>* a ravaszt.

Nem úgy volt, nem úgy volt. Nem egy pillanatig, nem egy másodpercig tartott. Fejében, mint az órában, melyet összetörnek, megállt az ^ε*<idő és eltűnt a tér.>* ^v*<idő.>* De mintha leszakadt volna a padlóval a földszintre, vele együtt pedig ^ε*<«[...]» rázuhant volna a>* ^m*<a>* ^v*<rázuhant volna a>* mennyezet, összedőlhet volna az egész gimnázium, az ^ε*<égbolt.>* ^m*<égbolt is.>* ^v*<égbolt is, az égbolt.>*

A golyó, minthogy a csövet ^ε*<szakértően>* ^v*<tudatosan>* fölfelé irányította, szétronsolta nyúltagját. Novák Antal a küszöbön át-esse a kályha mellé bukott. Párat mozdult. Akkor beállt a nyugalom.

Gergely a földszinten egy hatalmas bádogg-kannába öntögette vissza «*az első*» a tintát, melyet a diákok a padba «*mély*» erősített kis tintatartókban meghagytak. Hallotta a dörrenést. Azt hitte, hogy ^ε*<ajtót>* ^v*<egy ajtót>* csapott be a szél, de gyorsabban szaladt föl az elsőemeletré, mint egyébkor.

Mikor a tanári szoba küszöbén megpillantotta a ^ε*<vad>* ^m*<[...]]>* ^v*<vad>* ^v*<vad>* hentesmunkát, a vértócsát s az ^ε*<agy cafatokat,>* ^v*<agycafatokat,>* melyeket a koponya szétrobbantó csontgolyója ^ε*<«kivetett,»vetett magából ki.>* ^v*<kivetett magából, kiabált:>*

– Tanár úr – s kicsit meghajlott, a szolga ösztönével fölebbvalója és parancsolója előtt – tanár úr.

De mikor látta, hogy már nem él, ^ε*<elnémult.>* ^v*<nem szólt többet.>*

Döbbsenten, meghiúsult «*pillantott,*» nézett rá, mint egy testvérré.

^ε*<Feleségét>* ^v*<A másik iskolaszolgát>* szalasztotta el az igazgatóhoz, ki megjelent, «*[...] értesítette a rendőrséget s intézkedett, hogy a [...] a tanárit*» lezáratta a tanári szobát, értesítette a rendőrséget s intézkedett, hogy a tanintézetre azonnal tűzzék ki a gyászlobogót.

nagyobb. Talán a puskapor szagát is érzi s egy utolsó fájdalmat, mely semmihez se ⁸⁶ hasonlítható. Csak egy másodperc. Aztán, mint a szegény verebek, az üvegbura alatt.

Most elsütötte a ravaszt.

Nem így ⁸⁷ volt, nem így ⁸⁸ volt. Nem egy pillanatig, nem egy másodpercig tartott. Fejében, mint az órában, melyet összetörnek, megállt az idő. De mintha leszakadt volna a padlóval a földszintre, vele együtt pedig mintha rázuhant ⁸⁹ volna a mennyezet, mintha összedőlt ⁹⁰ volna az egész gimnázium s az ⁹¹ égbolt is, az égbolt.

A golyó, minthogy a csövet tudatosan fölfelé irányította, szétroncsolta nyúltagyát. Novák Antal a küszöbön átesve a kályha mellé bukott. Egypárat mozdult. ⁹² Akkor beállt a nyugalom.

Gergely a földszinten a hatalmas ⁹³ bádoggannába öntögette vissza a tintát, melyet a diákok a padba erősített kis tintatartókban meghagytak. Hallotta a dörrenést. Azt hitte, hogy egy ajtót csapott be a szél, de gyorsabban szaladt föl az első emeletre, mint egyébkor.

Mikor a tanári szoba küszöbén megpillantotta a vad hentesmunkát, a vértócsát s az agycsafatokat, melyeket a koponya szétrobbanó csontgolyója kivetett magából, kiabált:

– Tanár úr – s kicsit meghajlott, a szolga ösztönével főlebbvalója és parancsolója előtt, ⁹⁴ – tanár úr.

De mikor látta, hogy már nem él, nem szólt többet.

Döbbsenten, meghatottan nézett rá, mint egy testvérré.

A másik iskolaszolgát szalasztotta el az igazgatóhoz. Az megjelent, ⁹⁵ lezáratta a tanári szobát, értesítette a rendőrséget s intézkedett, hogy a tanintézetre azonnal tűzzék ki a gyászlobogót.

⁸⁶ [K., PH, AS1:] sem

⁸⁷ [K,:] úgy

⁸⁸ [K,:] úgy

⁸⁹ [K,:] pedig rázuhant

⁹⁰ [K,:] mennyezet, összedőlt [!] [PH, AS1:] mennyezet, összedőlt

⁹¹ [K., PH, AS1:] gimnázium, az

⁹² [K., PH, AS1:] bukott. Párat mozdult.

⁹³ [K,:] földszinten egy hatalmas [PH, AS1:] földszinten hatalmas

⁹⁴ [K,:] előtt

⁹⁵ [K., PH, AS1:] igazgatóhoz, ki megjelent,

XXX.

Reggel kinyitották a gimnázium nagykapuját. Ábrisigazgató [!] már korán bement irodájába, mint a tanév egyéb napjain.

°<Hamarosan benyitottak hozzá> °<Benyitottak hozzá> °<Jöttek> a tanári karnak azok a tagjai, kik még nem utaztak el, pontosabban, mintha összehívta volna őket. Meg akarták °<hányini-vetni> °<beszélni> °<tárgyalni> az izgalmas, érthetetlen esetet.

Elsőnek Biró Gyurka érkezett magából kikelve, az „Ostor” új számát lobogtatva, utána «Gyur» Nyerge Lázár tartozkodóan, [!] várva, hogy mi lesz az igazgató álláspontja, később Tálás Béla, porig sújtva a fájdalomtól, °<némán, a hitoktatóval, Cserép Alajossal. Leültek az iroda székeire.> °<némán.> °<némán. Leültek az iroda székeire.> °<némán. Leültek az iroda nád-székeire.> Tálás Béla a bőrdíványon egyedül szomorkodott.

Csendesen beszélgettek egymás között, hogy ne zavarják az igazgatót, ki telefonon „érintkezésbe lépett” a polgármesterrel, a főispánnal, Gergelyt a «gyászjelen» hivatalos gyászjelentés kéziratával a nyomdába szalasztotta, több dolgot „megfontolás tárgyává tett”, azonkívül intézte «Ost» egyéb teendőit is: °<csomagolta a főnévkönyveket, pecsételt,> °<pecsételt,> láttamozott, pótleltárakat irt alá. Amint °<panaszkodott, azt sem tudta, hol van a feje.> °<panaszkodott: „azt sem tudta, hol van a feje”.>

Addig a tanárok olvasták az „Ostor”t, mely kézről-kézre járt.

Biró Gyurka cigarettáját rágcshalta. Nyerge Lázár szivarra gyújtott s «[...] felső-mellényzsebéből használt szipkáját, azonnal» °<azonnal beledugta> °<beledugta> abba a használt szipkába, melyet felső-mellényzsebében «öl»en «vett elő [...]» őrzött. °<[úb] A vita megélenkült. [úb] – Nyugalom.> °<[úb]

– Nyugalom,> uraim – szolt az igazgató, ki mindegyikük közt legidegeesebb volt s folyton izgatta önmagát és őket – nyugalom. Ne vesszük el a fejünket. Én a tragikus eseményt tegnap délután azonnal °<jelenttem> °<bejelenttem> a minisztériumnak és a tankerületi főigazgatóságnak. Hol is az °<iktatószámuk?> °<iktatószám?> Csak hidegvér, az Istenre kérem az urakat, hidegvér. Semmi botrány.

XXX.

Reggel kinyitották a gimnázium nagykapuját. Ábris igazgató már korán bement az irodájába,¹ mint a tanév egyéb napjain.

Jöttek a tanári karnak azok a tagjai, kik még nem utaztak el, pontosabban, mintha összehívta volna őket. Meg akarták tárgyalni az izgalmas, érthetetlen esetet.

Elsőnek Biró Gyurka érkezett magából kikelve, az „Ostor” új számát lobogtatva, utána Nyerge Lázár tartózkodóan, várva, hogy mi lesz az igazgató álláspontja, később Tálás Béla, porig sújtva a fájdalomtól, némán. Leültek az iroda nádszékeire. Tálás Béla a bőrdíványon egyedül szomorkodott.

Csöndesen beszélgettek egymás között, hogy ne zavarják az igazgatót, ki telefonon „érintkezésbe lépett” a polgármesterrel, a főispánnal, Gergelyt a hivatalos gyászjelentés kéziratával a nyomdába szalasztotta, több dolgot „megfontolás tárgyává tett”, azonkívül intézte egyéb teendőit is: pecsételt, láttamozott, pótleltárakat írt alá. Amint panaszkodott: „azt se² tudta, hol van a feje”.

Biró³ Gyurka cigarettáját rágcsálta. Nyerge Lázár szivarra gyújtott s beledugta abba a használt szipkába, melyet felső mellényzsebében őrzött.

– Nyugalom,⁴ uraim – szólta az igazgató, ki mindegyikük közt legidegeesebb volt s folyton izgatta önmagát és őket – nyugalom. Ne vesszük el a fejünket. Én a tragikus eseményt tegnap délután azonnal bejelentettem a minisztériumnak és a tankerületi főigazgatósnak. Hol is az iktatószám? Csak hidegvér, az Istenre kérem az urakat, hidegvér. Semmi botrány.

¹ [K., PH, AS1:] bement irodájába,

² [K., PH, AS1:] sem

³ [K,:] feje”. [úb] Addig a tanárok olvasták az „Ostor”-t, mely kézről-kéze járt. [úb] Biró [PH, AS1:] feje”. [úb] Addig a tanárok olvasták az „Ostor”-t, mely kézről-kéze járt. [úb] Biró

⁴ [AS2:] Nyugalom [sh.]

Főkép a botránytól tartott, hogy ismét meghurcolják az intézet, a tanári kar hírnevét.

– Nem tudom – mondta félénken körültekintve – mit csinál majd ${}^e\langle a \rangle$ ${}^v\langle \text{most a} \rangle$ sajtó.

A ${}^e\langle \text{„sajton”} \rangle$ ${}^v\langle \text{„sajtó”-n} \rangle$ ők ${}^e\langle \text{nem} \rangle$ ${}^m\langle \text{sohasem} \rangle$ ${}^v\langle \text{nem} \rangle$ a két helyilapocskát értették, hanem kizárólag az „Ostor”-t, ${}^e\langle \text{melyre sohasem céloztak} \rangle$ ${}^v\langle \text{melyet sohasem említettek} \rangle$ név szerint, de annál többet ${}^e\langle \text{gondoltak} \rangle$ ${}^v\langle \text{gondoltak rá,} \rangle$ titkos rettegéssel.

Bíró Gyurka fogadkozott, hogy öklével töri be annak a gazember firkásznak a koponyáját, ha meg meri gyalázni a ${}^e\langle \text{szegény halott} \rangle$ ${}^v\langle \text{halott} \rangle$ emlékét. Nyerge Lázár leintette. Ő, ki épúgy utálta Bahó Attilát, «[...]» figyelmeztette kollegáját, hogy ${}^e\langle \text{„a sajtóval”} \rangle$ ${}^v\langle \text{„a sajtó”-val} \rangle$ mégsem lehet ilyen hangon hangon [!] tárgyalni s arra kérte, inkább intézze el szőrmentében. Bíró Gyurka már is ${}^e\langle \text{szaladt, hajadonfőtt, csak még pénzt} \rangle$ ${}^v\langle \text{«vet» vett ki tárcájából.} \rangle$ ${}^m\langle \text{szaladt.} \rangle$ ${}^v\langle \text{szaladt hajadonfőtt, de előbb pénzt vett magához.} \rangle$

A főszerkesztőt «A» az „Árpád-kávéház”ban találta ${}^e\langle \text{meg egy} \rangle$ ${}^v\langle \text{egy} \rangle$ pohár ${}^e\langle \text{rum mellett.} \rangle$ ${}^m\langle \text{mellett.} \rangle$ ${}^v\langle \text{rüm mellett.} \rangle$ ${}^e\langle \text{Maga is} \rangle$ ${}^v\langle \text{Bahó Attila} \rangle$ csodálkozott «a tragikus» a fejleményen. Bíró [!] Gyurka átnyújtotta a pénzt. Erre a főszerkesztő megígérte, becsület-szavára, hogy ezúttal nem cikkezik, noha több adat áll rendelkezésére s áldozat lemondani ilyesmiről. Elnyomva egy ásitást részvétét fejezte ki a tanári karnak. Kedvesnek, megértőnek mutatkozott.

Ez a hiradás valamicskét megnyugtat«ó»ta az igazgatót.

Ekkor lépett be Barabás doktor, ki ${}^e\langle \text{hajnalban jött meg} \rangle$ ${}^v\langle \text{megjött} \rangle$ a hadgyakorlatról. Szürke lüszter civiljébe ${}^e\langle \text{öltözködött és magatartása szomorú} \rangle$ ${}^v\langle \text{öltözködött.} \rangle$ Szomorú> volt, nem «h» katonás.

Alig vették öt körül, ${}^e\langle \text{kinyílt} \rangle$ ${}^v\langle \text{megint nyílt} \rangle$ az ajtó. Fóris Ferenc is megérkezett.

Mihelyt tegnap délután megkapta az igazgató sürgönyét, vonatra ült s ${}^e\langle \text{mostanáig} \rangle$ ${}^v\langle \text{hajnali hatig} \rangle$ tartott, míg fenyvessel ${}^e\langle \text{koszorúzott, csalogányos} \rangle$ ${}^v\langle \text{koszorúzott} \rangle$ «[...]» falucskájából Sárszegre vergődött. «Még» Valami ${}^e\langle \text{sárga} \rangle$ ${}^v\langle \text{agyagszin} \rangle$ felöltő borította

Főképp a botránytól tartott, hogy ismét meghurcolják az intézet, a tanári kar hírnevét.

– Nem tudom – mondta félénken körültekintve,⁵ – mit csinál majd most a sajtó.

A „sajtó”-n ők nem a két helyi lapocskát értették, hanem kizárólag az „Ostor”-t, melyet sohasem említettek név szerint, de annál többet gondoltak rá, titkos rettegéssel.

Biró Gyurka fogadkozott, hogy öklével töri be annak a gazember firkásznak a koponyáját, ha meg meri gyalázni a halott emlékét. Nyerge Lázár, ki⁶ éppúgy utálta Bahó Attilát, figyelmeztette kollégáját,⁷ hogy a „sajtó”-val⁸ mégse⁹ lehet ilyen hangon¹⁰ tárgyalni s arra kérte, inkább intézze el szőrmentében. Biró Gyurka máris szaladt hajadonfőtt, de előbb pénzt vett magához.

A főszerkesztőt az „Árpád-kávéház”-ban találta egy pohár rum mellett. Bahó Attila csodálkozott a fejleményen. Biró Gyurka átnyújtotta a pénzt. Erre a főszerkesztő megígérte, becsületszavára, hogy ezúttal nem cikkezik, noha több adat áll rendelkezésére s áldozat lemondania¹¹ ilyesmiről. Elnyomva egy ásitást¹² részvétét fejezte ki a tanári karnak. Kedvesnek, megértőnek mutatkozott.

Ez a híradás valamicskét megnyugtatta az igazgatót.

Ekkor lépett be Barabás doktor, ki megjött a hadgyakorlatról. Szürke lüszter civiljébe öltözködött. Szomorú volt, nem katonás.

Alig vették őt körül, megint nyílt az ajtó. Fóris Ferenc is megérkezett.

Mihelyt tegnap délután megkapta az igazgató sürgönyét, vonatra ült s hajnali hatig tartott, míg fenyvessel koszorúzott falucskájából Sárszegre vergődött. Valami agyagszín felöltő borította szikár

⁵ [K,:] körültekintve

⁶ [K,:] Lázár leintette. Ő, ki

⁷ [K,:] kollégáját,

⁸ [K,:] „a sajtó”-val [PH, AS1:] a „sajtó” val [!]

⁹ [K, PH, AS1:] mégsem

¹⁰ [K,] ilyen hangon hangon [!]

¹¹ [K, PH, AS1:] lemondani

¹² [PH, AS1:] ásitást,

szikár termetét, mely még szigorúbbá tette. Kezében kézibőrönd. Különben füstölt tót sajtot, ostyepkát senkinek sem hozott.

Ő már mindenről tudott. Megérkezte után bebarangolta a várost, látták a főtéren, a kültelkeken, szinte egy időben, mintha egyszerre több példányban forogna közkézben. Köpenye lengett utána, a garaboncás felleghajtójára emlékeztetve. Künn a [°]_°<mezőkön is csatangolt,> [°]_°<a [!] tarlókon> fekete szemüvegét orrára illesztve [°]_°<álldogált a tarlón,> [°]_°<álldogált,> mint madárijesztő, úgy hogy a verebek elrebbentek. Hallgatólag a vádat képviselte mindenki ellen.

Az intézetbe érve átkutatott mindent. Itt a szünielő ellenére is élénk élet folyt. Diákok suttogtak folyosók mélyén, nyáj-ösztönrel összebújva. Ifjabb Ebeczky Dezső, Petőfi és Jámbor, már gyászszalaggal karjukon az iroda előtt várakoztak, hogy *«főljánlják szolgálatukat»* az igazgatónak, a tanári karnak főljánlják szolgálatukat a temetés rendezése körül. Egy tanteremben, melynek ajtója nyitva maradt a diák-dalárda a gyászéneket tanulta s látni lehetett, amint a zenetanár fölemelte kezét és sípjába fújta. Gergely lótot-futott.

Fóris első sorban az [°]_°<esemény szinterét> [°]_°<esemény szinterét> óhajtott *«[...]»* megsejmelni. Odaintette az iskolaszolgát, fölvezettette magát az elsőemeleti tanáriszobába, melyet tegnap délután a rendőrség lepecsételt, de a helyszíni szemle megtörténte után kinyitottak. [°]_°<Aprólékosan kívánta hallani, hogy történt. A> [°]_°<A> tanáriszoba előtt ráordított néhány ott ácsorgó kisdíákra, hogy [°]_°<«m»takarodjanak onnan,> [°]_°<takarodjanak,> nem cirkusz ez, sajnos nem cirkusz, [°]_°<aztán, hogy Gergely kinyitotta a tanári ajtót> [°]_°<aztán> bement. Ügyszólván semmit sem talált ott. A [°]_°<padlót> ^m_°<a [!] küszöböt, padlót> [°]_°<a [!] küszöböt, a padlót> azóta fölsikálták, csak a falon, a [°]_°<kályha> [°]_°<vaskályha> mellett látszott [°]_°<cegy

termetét, mely még szigorúbbá tette. Kezében kézibőrönd. Különben füstölt tót sajtot, ostyepkát senkinek se¹³ hozott.

Ő már minderről tudott. Megérkezte után bebarangolta a várost, látták a főtéren, a kültelkeken, szinte egy időben, mintha egyszerre több példányban forogna közkézen. Köpenye lengett utána, a garaboncsás felleghajtójára emlékeztetve. Künn a¹⁴ tarlókon fekete szemüvegét orrára illesztve álldogált, mint madárijesztő, úgyhogy¹⁵ a verebek elrebbentek mellőle. Hallgatólag¹⁶ a vádat képviselte mindenki ellen.

Az intézetbe érve,¹⁷ átkutatott mindent. Itt a szünidő ellenére is élénk élet folyt. Diákok suttogtak folyosók mélyén, nyájösztönnel összebújva. Ifjabb Ebeczky Dezső, Petőfi és Jámbor, már gyászszalaggal karjukon,¹⁸ az iroda előtt várakoztak, hogy az igazgatónak, a tanári karnak följánlják szolgálatukat a temetés rendezése körül. Egy tanteremben, melynek ajtója nyitva maradt, a diákdalárda a gyászéneket tanulta s látni lehetett, amint a zenetanár fölemelte kezét és sípjába fúj. Gergely lótot-futott.

Fóris elsősorban az „esemény színterét” óhajtotta megszemlélni. Odaintette az iskolaszolgát, fölvezettette¹⁹ magát az első emeleti tanári szobába, melyet tegnap délután a rendőrség lepecsételt, de a helyszíni szemle megtörténte után kinyitottak. A tanári szoba előtt ráordított néhány ott ácsorgó kisdiaakra, hogy takarodjanak, nem cirkusz ez, sajnos,²⁰ nem cirkusz, aztán bement. Ügyszólván semmit se²¹ talált ott. A²² küszöböt, a padlót azóta fölsikálták, csak

¹³ [K., PH, AS1:] sem

¹⁴ [K, :] Künn a a [!]

¹⁵ [PH, AS1:] úgy, hogy

¹⁶ [K., PH, AS1:] elrebbentek. Hallgatólag

¹⁷ [K, :] érve

¹⁸ [K., PH, AS1:] karjukon

¹⁹ [AS2:] fölvezettette [sh.]

²⁰ [K, :] sajnos

²¹ [K., PH, AS1:] sem

²² [K, :] ott. A a [!]

nagyobb>^v<nagyobb> nedves folt, meg a székek álltak rendetlenül, a takarítás nyomául. Ezeket azonnal helyükre tette Gergellyel, úgy, ahogy voltak, mert ^ε<izgatták a> ^v<«[...]» az asymetria izgatta> szemét, majd «ré»aprólékosan elbeszélte magának, hogy történt. ^ε<Az iskolaszolga mutogatott. Utána> ^v<Utána> az irodába sietett.

– Megölték őt – sivitott, mint a vészmadár – a diákok ölték meg.

– Bocsánatot kérek – mondta az igazgató. Ne heveskedjünk.

Az most már úgy is hiábavaló. Szegény, önkezevel vetett véget életének, egy könnyelmű pillanatban. Öngyilkos lett.

– De miért? Azért, mert itt szabadon garázdálkodhatnak a zsviányok. Azért, mert itt mindenki védtelen. Azért, igenis azért, mert itt teljesen fölbomlott a fegyelem.

– Kikérem magamnak – pattant föl a kis ősz igazgató, sarkára állva. Ilyesmit ne tessék állítani, tanár úr. «Tudom» Mind«i»ig tudom, hogy mit kell ^ε<tennem.> ^v<tennem – és az asztra csapott.>

Fóris az erélyes hangtól meghökkent. ^ε<Fekete szemüvege alatt pislogott, az uccára nézett.> ^m<Fekete szemüvege alatt pislogott a piszkos uccára.> ^v<Pislogott a piszkos uccára.> Orrcimpái dagadtak.

Csak ennyit jelentett ^ε<ki halkán és békítően:> ^v<ki, békítő szándékkal:>

– Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.

Ez a buta közmondás zavarba hozta az igazgatót és mindenkit. Nem tudták jól értették-e, ^ε<vagy csak a füliük csengett és> ^v<és> ha jól értették, kire, mire kell vonatkoztatni. Tépelődvé hallgattak. Fóris közmondásai butítólag hatottak ^ε<a hallgatóságára.> ^v<környezetére.>

a falon, a vaskályha mellett látszott egy nagyobb²³ nedves folt, meg a székek álltak rendetlenül, a takarítás nyomául. Ezeket azonnal helyükre tette Gergellyel, úgy, ahogy voltak, mert az asymetria izgatta szemét. Aprólékosan²⁴ elbeszélte magának, hogy történt.

– Megölték²⁵ őt,²⁶ – sivított, mint a vészmadár – a diákok ölték meg.

– Bocsánatot kérek,²⁷ – mondta az igazgató. – Ne²⁸ heveskedjünk. Az most már úgysis hiábavaló. Szegény, önkezeléssel vetett véget életének, egy könnyelmű pillanatban. Öngyilkos lett.

– De miért? Azért, mert itt szabadon garázdálkodhatnak a zsviányok. Azért, mert itt mindenki védtelen. Azért, igenis azért, mert itt teljesen fölbomlott a fegyelem.

– Kikérem magamnak,²⁹ – pattant föl a kis ősz igazgató, sarkára állva. – Ilyesmit³⁰ ne tessék állítani, tanár úr. Mindig tudom, hogy mit kell tennem – és az asztalra csapott.

Fóris az erélyes hangtól meghökkent. Pislogott kifelé a³¹ piszkos utcára. Orrcimpái dagadtak.

Csak ennyit jelentett ki, békítő szándékkal:

– Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.

Ez a rosszul alkalmazott közmondás³² zavarba hozta az igazgatót és mindenkit. Nem tudták jól értették-e³³ és ha jól értették, kire, mire kell vonatkoztatni. Tépelődvé hallgattak. Fóris közmondásai butítólag hatottak környezetére.

²³ [K., PH, AS1:] látszott nagyobb

²⁴ [K., PH, AS1:] szemét, majd aprólékosan

²⁵ [K., PH, AS1:] történt. Utána az irodába sietett. [úb] – Megölték

²⁶ [K.,:] őt

²⁷ [K., PH, AS1:] kérek

²⁸ [K.,:] igazgató. Ne

²⁹ [K., PH, AS1:] magamnak

³⁰ [K.,:] állva. Ilyesmit

³¹ [K., PH, AS1:] Pislogott a

³² [K., PH, AS1:] a buta közmondás

³³ [K., PH, AS1:] értették-e,

[◌]_◌<Ezt a> [◌]_◌<A> pillanatnyi csöndet fölhasználta az öreg Tálás Béla, ki eddig szót sem szólt a bőrdíványon. Maga elé meredve [◌]_◌<a föld felé mondta,> [◌]_◌<mondta,> mintegy önmagát kérdezve:

– Miért is tehelette? [!]

Különbözők voltak a [◌]_◌<vélemények s a vita megélnéül> [◌]_◌<vélemények s a vita megélnéül>. [bj] *Már nem beszéltek sem a diákokról, sem megveretéséről, sem az „Ostor” támadó cikkéről, mely közvetlen okozója volt halálának, hanem «kegy» kegyetesebb, mélyebben lévő okokat keresett mindenki.* [◌]_◌<vélemények. [bj] Már nem beszéltek sem a diákokról, sem megveretéséről, sem az „Ostor” támadó cikkéről, mely közvetlen okozója volt halálának, hanem kegyetesebb, mélyebben lévő okokat keresett mindenki. A vita megélnéül>

– A leánya miatt – szólt Biró Gyurka – nyilvánvaló, hogy csak a leánya miatt. Nagyon szívére vette. «[... ..] a fiúval. Mióta» Egészen leverte a lábáról. Azóta nem lehetett szavát venni. Az vitte sírba.

Nyerge Lázár, mint Csajkás Tibor nevelője nem engedhette, hogy felelősséget hárítsanak rá:

– Szó sincs róla. Tavaly is ilyen [◌]_◌<volt,> [◌]_◌<volt. És> mindig. Emlékeztek a konferenciákra? Folytonos különvélemény mindenki és minden ellen. [◌]_◌<Az ifjúság barátja akart lenni, de> [◌]_◌<Szegényt> magunk között szólva a diákok sem igen [◌]_◌<kedvelték.> [◌]_◌<kedvelték szegényt.> [◌]_◌<kedvelték.> Mi tölünk pedig, kik szerettük, húzódozott. [◌]_◌<A baj régiebb keletű és mélyebb.> [◌]_◌<Régiebb keletű dolog ez.> Azt hiszem a felesége, a boldogult felesége. [◌]_◌<[ú] – Azt beszélük [...] [ú] – Cserép Alajos csak annyit mondott: [ú] – Megrendült a hitében. [ú] Biró> [◌]_◌<[ú]

Biró> Gyurka«, [...]» a város legfrisebb [◌]_◌<pletykáit is hallotta, beszámolt:> [◌]_◌<híreit ismertette:>

– Azt «mondják» beszélük, hogy anyagi zavarokkal is küszködött. «Nyerge lenézően»

– Ő? [◌]_◌<Ugyan> [◌]_◌<- szólt közbe Nyerge Lázár, lenézően [!] Ugyan> [◌]_◌<- szólt közbe Nyerge Lázár, lenézően. – Ugyan> kérlek. A háza

A pillanatnyi csöndet fölhasználta az öreg Tálás Béla, ki eddig egy szót³⁴ se³⁵ szólt a bördíványon. Maga elé meredve mondta, mintegy önmagát kérdezve:

– Miért is tehetete?³⁶

Különbözőek³⁷ voltak a vélemények. Már nem beszéltek sem a diákokról, sem megveretéséről, sem az „Ostor” támadó cikkéről, mely közvetlen okozója volt halálának, hanem mélyebben³⁸ lévő okokat keresett mindenki. A vita megélénkült:

– A leánya miatt,³⁹ – szólt Biró Gyurka,⁴⁰ – nyilvánvaló, hogy csak a leánya miatt. Nagyon szívére vette. Egészen leverte a lábáról. Azóta nem lehetett szavát venni. Az vitte sírba.

Nyerge Lázár, mint Csajkás Tibor nevelője,⁴¹ nem engedhette, hogy felelősséget hárítsanak rá:

– Szó sincs róla. Tavaly is ilyen volt. És mindig. Emlékeztek a konferenciákra? Folytonos különvélemény mindenki és minden ellen. Szegényt,⁴² magunk között szólva,⁴³ a diákok sem igen kedvelték. Mitőlünk pedig, kik szerettük, húzódozott. Régibb keletű dolog ez. Azt hiszem a felesége, a boldogult felesége.

Biró Gyurka a város legfrissebb híreit ismertette:

– Azt beszélik, hogy anyagi zavarokkal is küszködött.

– Ő? – szólt közbe Nyerge Lázár, lenézően. – Ugyan kérlek. A háza tehermentes. Négy magyar hold gyümölcsös – tette hozzá

³⁴ [K., PH, AS1:] eddig szót

³⁵ [K., PH, AS1:] sem

³⁶ [K,.] tehelette? [!]

³⁷ [K., PH, AS1:] Különbözők

³⁸ [K,.] hanem kegyeletesebb, mélyebben [PH, AS1:] hanem kegyeletesebb. [!] mélyebben

³⁹ [K., PH, AS1:] miatt

⁴⁰ [K,.] Gyurka

⁴¹ [K,.] nevelője

⁴² [K,.] Szegényt

⁴³ [K,.] szólva

tehermentes. Négy magyar hold gyümölcsös. Sokat megér az ma. Aztán, ^é<hanyadik> ^v<hányadik> fizetési osztályban is volt?

«Az igazgató felelt:»

– A hetedikben. – felelte az igazgató

– A hetedikben – ismételte Nyerge Lázár, szivarját szivogatva s arra gondolt, hogy ő már a hatodikban van. Évi 4800 korona alapfizetés, 600 korona lakbér. Felül van az 5000 koronán. Szép kis summa az. Különben az idén ő is a hatodikba került volna. Nem várta meg.

– Kire marad a háza? – kérdezte Biró Gyurka.

– Hát a leányára – mondta Nyerge Lázár. Ha nem ^é<rendelkezett> ^v<végrendelkezett> másképp [!]

– Nincs végrendelet – jegyezte meg röviden Barabás doktor, ki fölkelt, a beszélgetők közé vegyülve. A rendőrség megállapította. Semmi irást sem hagyott. ^é<Csak egy régebbi keltezésű levelet, melyben könyveit a gimnáziumnak «[...]» adományozza. Nagy érték. [úb] Az igazgató> ^v<[úb]

«[...]» Nyerge Lázár> megoldotta a kérdést:

^é<- Terhelt volt, kérem. Ingerlékeny,> ^v<- Ingerlékeny volt, kérem,> ideges. Én már évek óta figyelem. Önmagával meghasonlott ember. ^é<[úb] Nyerge Lázár segített neki: [úb] – Nekem is föltűnt. Miért vonult annyira vissza? Érthetetlen. [úb] Cserép Alajos most előállt: [úb] – Én tegnap,> ^v<Tegnap,> déltájban ^é<még> ^v<is> láttam. Egyedül ment. És beszélt. Magában.

– Mit? – ^é<kérdezte az igazgató.> ^m<kérdezték mind.> ^v<kérdezték.>

– Ezt mondta: ^é<„föltétlenül, föltétlenül.” Kétszer. [úb] – Hangosan mondta? [úb] – Egészen hangosan. Úgy, ahogy most én. [úb] – Furcsa. És> ^m<„föltétlenül, föltétlenül.” Kétszer. [úb] – Furcsa. Hangosan mondta? [úb] – Egészen hangosan. Úgy, ahogy most én. [úb] – És> ^v<„föltétlenül.” Egészen hangosan. Úgy, ahogy most én. [úb]

– És> mire értette ^é<ezt a kifejezést?> ^m<ezt a kifejezést, hogy „föltétlenül”?> ^v<ezt?>

– Fogalmam ^é<sincs. [úb] – Tessék – szólt az igazgató Barabás doktorra tekintve. Ez csak terheltség? [úb] – Ahogy vesszük – mondta az orvos. [...] nagyfokú idegességre vall, az önfegyelem hiányára.

csemcsegeve, mintha kásás körtét enne. – Sokat⁴⁴ megér ma.⁴⁵ Aztán, hányadik fizetési osztályban is volt?

– A hetedikben⁴⁶ – felelte az igazgató.

– A hetedikben – ismételte Nyerge Lázár, szivarját szívogatva s arra gondolt, hogy ő már a hatodikban van. – Évi⁴⁷ 4800 korona alapfizetés, 600 korona lakbér. Felül van az 5000 koronán. Szép kis summa. Különben⁴⁸ az idén ő is a hatodikba került volna. Nem várta meg.

– Kire marad a háza? – kérdezte Biró Gyurka.

– Hát a leányára – mondta Nyerge Lázár. – Ha⁴⁹ nem végrendelkezett másképp.⁵⁰

– Nincs végrendelet – jegyezte meg röviden Barabás doktor, ki fölkel, a beszélgetők közé vegyülve. – A⁵¹ rendőrség megállapította. Semmi írást se⁵² hagyott.

Nyerge Lázár megoldotta a kérdést:

– Ingerlékeny volt, kérem, ideges. Én már évek óta figyelem. Önmagával meghasonlott ember. Tegnap, déltájban is láttam. Egyedül ment. És beszélt. Magában.

– Mit? – kérdezték.

– Ezt mondta: „föltétlenül.” Egészen hangosan. Úgy, ahogy most én.

– És mire értette ezt?

– Fogalmam sincs – szólt Nyerge Lázár.

– Furcsa, furcsa.

Furcsállták.

Ábris igazgató bólintott:

⁴⁴ [K_v,:] gyümölcsös. Sokat

⁴⁵ [K_v,:] megér az ma.

⁴⁶ [K_v,:] hetedikben.

⁴⁷ [K_v, PH, AS1:] van. Évi

⁴⁸ [K_v,:] summa az. Különben

⁴⁹ [K_v,:] Lázár. Ha

⁵⁰ [K_v,:] másképp [!]

⁵¹ [K_v, AS2:] vegyülve. A [analógiásan javítva]

⁵² [K_v, PH, AS1:] sem

De azért furcsa [!] [úb] Ekkor kivett a zsebéből egy írást, melyet átnyújtott az igazgatónak: a tisztí orvos bizonyítványa volt, mely szerint Novák Antal pillanatnyi elmezavarában követte el az öngyilkosságot. [úb] Az igazgató bólintott: [úb] – Igen, búskomor volt. Nem volt egészen normális. [úb] Ábris a pap kezébe adta, ki át sem olvasva bedugta reverendája nagy zsebébe. Meghatottan gondolt testvérére Krisztusban, kinek porhüvelye a földbe tér, lelke Istenhez szárnyal. [úb] – Te temeted? – szólt az orvos. [úb] – Én – válaszolta halkán a pap. [úb] – És ki beszél? – kérdezte Barabás, az igazgatóra pillantva.> ^ṃ<sincs. [úb] – Tessék – szólt az igazgató Barabás doktorra tekintve. Ez csak terheltség? [úb] – Az – mondta az orvos. Nagyfokú idegességre vall, az önfegyelem teljes hiányára. De azért furcsa [!] [úb] Ekkor kivett a zsebéből egy írást, melyet átnyújtott az igazgatónak: a tisztí orvos bizonyítványa volt, mely szerint Novák Antal pillanatnyi elmezavarában követte el az öngyilkosságot. [úb] Az igazgató bólintott: [úb] – Igen, búskomor volt. Nem volt egészen normális. [úb] Ábris a pap kezébe adta a bizonyítványt, ki át sem olvasva bedugta reverendája nagy zsebébe. Meghatottan gondolt testvérére Krisztusban, kinek porhüvelye a földbe tér, lelke Istenhez szárnyal. [úb] – Te temeted? – szólt az orvos. [úb] – Én – válaszolta halkán a pap. [úb] – És ki beszél? – kérdezte Barabás, az igazgatóra pillantva.> ^ṿ<sincs – szólt Nyerge Lázár. [úb]

– Furcsa, furcsa. [úb]

«Mindnyájan f»Furcsálták. [úb]

Ábris igazgató bólintott: [úb]

– Sokat dolgozott«, szegény». [úb]

Barabás az igazgatóra «pillantva kérdezte:» pillantott: [úb]

– Ki beszél?>

[̣]̣<Mindenkí> ^ṿ<Most mindenki> az igazgatóra nézett, de az kitért a megtiszteltetés elől:

– Én a magam részéről beszélhetek. De, nem tudom, nem vállalná az urak közül valaki?

Nem óhajtotta magát [̣]̣<exponálni ilyen kényes ügyben.> ^ṿ<exponálni.>

– Sokat dolgozott.

– Ki beszél a sírnál? – kérdezte Nyerge Lázár.

Barabás az igazgatóra pillantott.

Most⁵³ mindenki az igazgatóra nézett, de az kitért a megtiszteltetés elől:

– Én a magam részéről beszélhetek. De, nem tudom, nem vállalná az urak közül valaki?

Nem óhajtotta magát exponálni.

⁵³ [K,.] dolgozott. [úb] Barabás az igazgatóra pillantott: [úb] – Ki beszél? [úb] Most [PH, AS1:] dolgozott. [úb] – Ki beszél? – kérdezte Nyerge Lázár. [úb] Barabás az igazgatóra pillantott. [úb] Most

Barabás, «Nyerge» Biró Gyurka, Nyerge Lázár Fórisra mutatott. Szinte egyszerre indítványozták:

– Beszéljen Fóris.

Fóris, ki az előbbi szóváltás emlékét el akarta símitani, nem tiltakozott ellene s mikor az igazgató is fölszólitotta, hátravetette önkívületes fejét s határozottan mondta, úgy hogy lázas szemgolyói «[... ..]» csillogtak:

– Én szivesen. Majd én beszélek.

Ezzel majdnem mindent elintéztek, de azért délig együtt maradtak.

Barabás elmesélte, hogy a boncolásnál az orvos ^é_é<tüdejét,> ^v_v<a tüdejét,> szivét épnek találta, száz évig élhetett volna.

– ^é_é<Azonnal> ^v_v<Nyomban> meghalt? – kérdezte ^é_é<az igazgató> ^v_v<Nyerge Lázár.>

– ^é_é<Azonnal.> ^v_v<Nyomban.> Az öntudatát föltétlenül elvesztette, mert a golyó az agyat roncsolta szét.

– Szóval nem szenvedett sokat?

– Semmit. Azt hiszem. Semmit.

^é_é<Könyvtára elszállításáról is beszéltek, melyet a jövő hétre szalasztottak. Nyerge> ^v_v<Nyerge> Lázárnak ez is eszébe jutott:

– ^é_é<Jozefinre> ^v_v<Pepikére> nem hagyott ^é_é<semmit?> ^v_v<valamit?>

– Erről nem tudok – felelte az orvos.

Körbe-körbe jártak a gondolatok. Kérdéseket adtak föl maguknak, melyekre nem mindig tudtak válaszolni. A vita, mint történni szokott, holtpontra jutott, anélkül, hogy meggyőzhették volna egymást.

Továbbra is ki-ki a maga nézetét hangsúlyozta s igyekezett érvekkel alátámasztani, hogy magyarázza elhunyt kollegája rettenetes elhatározását.

Fóris folyton a diákok ellen dörgött, Biró [!] Gyurka ^é_é<leányát> ^v_v<a leányát> vádolta, Nyerge Lázár a boldogult feleségét okolta,

Barabás, Biró Gyurka, Nyerge Lázár Fórisra mutatott. Szinte egyszerre indítványozták:

– Beszéljen Fóris.

Fóris, ki az előbbi szóváltás emlékét el akarta simítani, nem tiltakozott ellene s mikor az igazgató is fölszólította, hátravetette önkívületes fejét s határozottan mondta, úgy,⁵⁴ hogy lázas szemgolyói csillogtak:

– Majd⁵⁵ én beszélek.

Ezzel majdnem mindent elintéztek, de azért délig együtt maradtak.

Barabás elmesélte, hogy a boncolásnál az orvos a tüdejét, szívének találta, száz évig élhetett volna.

– Nyomban meghalt? – kérdezte Nyerge Lázár.

– Nyomban. Az öntudatát föltétlenül elvesztette, mert a golyó az agyat roncsolta szét.

– Szóval nem szenvedett sokat?

– Semmit. Azt hiszem. Semmit.

Nyerge Lázárnak ez is eszébe jutott:

– Pepikére nem hagyott valamit?

– Erről nem tudok – felelte az orvos.

Körbe-körbe jártak a gondolatok. Kérdéseket adtak föl maguknak, melyekre nem mindig tudtak válaszolni. A vita, mint történni szokott, holtpontra jutott, anélkül, hogy meggyőzhették volna egymást.

Továbbra is ki-ki a maga nézetét hangsúlyozta s igyekezett érvekkel alátámasztani, hogy magyarázza elhunyt kollégája⁵⁶ rettenetes elhatározását.

Fóris folyton a diákok ellen dörgött, Biró Gyurka a leányát⁵⁷ vádolta, Nyerge Lázár a boldogult⁵⁸ feleségét okolta, az igazgató pedig

⁵⁴ [K., PH, AS1:] úgy

⁵⁵ [K., PH, AS1:] csillogtak: [úb] – Én szivesen. Majd

⁵⁶ [K.,:] kollégája

⁵⁷ [PH, AS1:] Gyurka leányát

⁵⁸ [PH, AS1:] Lázár boldogult

^é<Cserép Alajos megbocsátóan és szomorúan célzott arra, hogy nem ragaszkodott a vallás vigaszához, az> ^v<az> igazgató pedig ^é<részint «t»a túlfeszített munkára hivatkozott, részint a hivatalos okmányra, mely terheltségét bizonyította.> ^v<a túlfeszített munkára hivatkozott.> Mindenki azt hitte, hogy neki van igaza.

És nem is ok nélkül.

Mindenkinek egyszerre igaza volt.

Csak Tálás Béla nem vett részt a vitában. Ő, ki a sir előtt állt, az aggastyán közönyével és bölcsességével hallgatta, amit beszéltek s botjával a padló fakockáit mozgatva föl-fölsóhajtott.

– Szegény, szegény Tóni. Ez bizony befejezte.

Délben fölkerekedtek, hogy a gyászháznál a tanári kar részvétet [!] hivatalosan kifejezzék.

A testet az öngyilkosság után otthagyták a tanáriszobában a rendőrség megérkezéig. Gergely késő éjjel egy zörgő parasztszekéren szállította ki a ^é<kórházba> ^v<boncterembe> lópokróccal letakarva. Az iskolaszolga rágyújtott makrapipájára «[...]» s ^é<füstölve nézte> ^v<mig volt gazdája csöndesen feküdt, nézte> a csillagos eget. Reggel «lassan» ugyanezen a parasztszekéren «[...]» vitte haza a Novák féle házba, melynek verandáját már fekete leplekkel vonták be. Gyászhuszárok dolgoztak.

^é<Jozefin egyedül> ^v<Pepike> tett-vett az elhagyott házban. Kaplácst, szöget hozott a vállalat embereinek, segített eltolni egy asztalt, egy széket. ^é<Megállította az összes órákat, a> ^m<Megállította az összes órákat. A> ^v<A> tükrökre fátyolokat borított, hogy a halott meg ne lássa magát s vissza ne jöjjön. «Mécseket gyűjtött.» Minden ^é<ablakot> ^v<ablaktáblát> becsukott, a kisuccára néző ^é<ablakot> ^v<ablakra> leengedte a függönyt, úgy hogy a ház teljesen el volt zárva «a külső [...]» s a külső nagy fény ellenére félhomály borongott benne. Mécseket ^é<gyűjtött az ablakdeszkákon.> ^v<gyűjtött.> Gyászruhát nem kellett öltenie, mert ő mindig feketében járt. «Feket» Fekete mamuszai nesztelenül csusszantak a padlón.

Ideje «n»sem ^é<maradt> ^v<volt> tépelődni, hogy miért történt, ^é<hogyan, mi marad neki az örökségből.> ^m<hogyan.> ^v<hogyan, mi marad neki az örökségből.> ^é<Hozták> ^v<Ő most nem sirt. Hozták>

a túlfeszített⁵⁹ munkára hivatkozott. Mindenki azt hitte, hogy neki van igaza.

És nem is ok nélkül.

Mindenkinek egyszerre igaza volt.

Csak Tálás Béla nem vett részt a vitában. Ő, ki a sír előtt állt, az aggastyán közönyével és bölcsességével hallgatta, amit beszéltek s botjával a padló fakockáit mozgatva föl-fölsóhajtott.

– Szegény, szegény Tóni. Ez bizony befejezte.

Délben fölkerekedtek, hogy a gyászháznál a tanári kar részvétét⁶⁰ hivatalosan kifejezzék.

A testet az ongyilkosság után otthagyták a tanári szobában a rendőrség megérkezéig. Gergely késő éjjel egy zörgő parasztkocsin⁶¹ szállította ki a boncterembe,⁶² lópokróccal letakarva. Az iskolaszolga rágyújtott makrapipájára,⁶³ s míg volt gazdája csendesen feküdt, nézte a csillagos eget. Reggel ugyanezen a parasztszekéren vitte haza a Novák-féle házba, melynek verandáját már fekete leplekkel vonták be. Gyászhuszárok dolgoztak.

Pepike tett-vett az elhagyott házban. Kalapácsot, szöget hozott a vállalat embereinek, segített eltolni egy asztalt, egy széket. A tükrökre fátyolokat borított, hogy a halott meg ne lássa magát s vissza ne jöjjön.⁶⁴ Minden ablaktáblát becsukott, a kisutcára néző ablakra leengedte a függönyt, úgyhogy a ház teljesen el volt zárva s a külső nagy fény ellenére félhomály borongott benne. Mécseket gyújtott. Gyászruhát nem kellett öltenie, mert ő mindig feketében járt. Fekete mamuszai nesztelenül csusszantak a padlón.

Ideje se⁶⁵ volt tépelődni, hogy miért történt, hogyan, mi marad neki az örökségből. Ő most nem sírt. Hozták a koporsót, egy szürke, aranycirádás érckoporsót, melynek födelére már rá volt írva a

⁵⁹ [PH, AS1:] pedig túlfeszített

⁶⁰ [K, :] részvétet [!]

⁶¹ [K, :] parasztszekéren

⁶² [K, :] boncterembe

⁶³ [K, :] makrapipájára

⁶⁴ [K, PH, AS1:] jöjjön.

⁶⁵ [K, PH, AS1:] sem

a koporsót, egy szürke, aranycirádás érckoporsót, melynek födelére már rá volt írva a halott neve, életéve, egy örökkévalóság idejére. °<Jozefin> °<Pepike> megmosta a holttestet, °<szőke> °<szőke, kócos> haját °<«megf» fésülte,> °<kifésülte,> ráadta keményingét, nyakkendőjét, °<szalónkabátját.> °<ünnepi szalónkabátját.> Gergely segítségével beemelte a koporsóba, melyet Barabás rendeletére, a nagy melegre való tekintettel, nyomban lezártak s bevitték a dolgozószobába, hol már °<[...] a ravatal.> °<fömlállították a ravatal. [!]> °<fömlállították a ravatalt.>

Mire a tanárok a kertbe léptek, gyertyák csillogtak a házban. Némán állott az egész társaság a hinta körül, Ábris igazgatóval az élén. °<Jozefin> °<Pepike> behívta őket a verandára, ott kicsit leültek. Nem beszéltek.

°<Délután> °<Estefelé> érkezett meg °<Selmecebányáról Novák> °<Novák> István, Novák Antal testvérbátyja, °<ki Selmecebányán bíró volt.> °<a selmecebányai bíró.> °<selmecebányai bíró.> Zömök, alacsony ember volt, mint az öccse, nagykoponyájú, barnaszemű, szőke, igen hasonlított hozzá, csak haja «volt» deresebb s az orra valamivel fehérebb.

Hilda későn kapta meg a sürgönyt. °<Rosszul utaztak Tiborral a meleg vonaton,> °<Sokáig utaztak Tiborral,> az Alföld «unalmas virág» örökös °<pipacsait, katángkóróit nézve.> °<pipacsai, katángkórói között.> Éjszaka lett, °<mire porosan és fáradtan> °<mikor> megjöttek. Ők °<csak> °<is csak> a verandára «men» mentek be. Hilda Flóri néninél hált, mert itt félt. Tibor szállodában váltott szobát. °<[úb] Másnap> °<[bj] Senkivel sem érintkeztek a városban, csak Flóri nénival, ki gondosan eltitkolta előttük az „Ostor” kirohanását s valami általános és regényes «ködfel» ködöt borított a tragédiára. Másnap> °<[bj] [b]

Senkivel sem érintkeztek a városban, csak Flóri nénival, ki gondosan eltitkolta előttük az „Ostor” kirohanását s valami általános és regényes ködöt borított a tragédiára.

Másnap °<koradélután> °<délután> volt a temetés, tikkasztó hőségben. A halottas kocsí nagy kerekei °<lassan> °<nehezen> forogtak a nyári porban.

halott neve, életéve, egy örökkévalóság idejére. Pepike megmosta a holttestet, szőke, kócos haját kifésülte, ráadta keményingét, nyakendőjét, ünnepi szalonkabátját. Gergely segítségével beemelte a koporsóba, melyet Barabás rendeletére,⁶⁶ a nagy melegre való tekintettel, nyomban lezártak s bevitték a dolgozószobába, hol már fölállították a ravatalt.

Mire a tanárok a kertbe léptek, gyertyák csillogtak a házban. Némán állott az egész társaság a hinta körül, Ábris igazgató⁶⁷ az élén. Pepike behívta őket a verandára, ott kicsit leültek. Nem beszéltek.

Estefelé érkezett meg Novák István, Novák Antal testvérbátyja, selmecbányai bíró. Zömök, alacsony ember volt, mint az öccse, nagy koponyájú, barna szemű, szőke, igen hasonlított hozzá, csak haja volt deresebb⁶⁸ s az orra valamivel fehérebb.

Hilda későn kapta meg a sürgőnyt. Sokáig utaztak Tiborral, az Alföld örökös pipacsai, katángkórói között. Éjszaka lett, mikor megjöttek. Ők is a⁶⁹ verandára mentek be. Hilda Flóri néninél hált, mert itt félt. Tibor szállodában váltott szobát. Senkivel⁷⁰ sem érintkeztek a városban, csak Flóri nénival, ki gondosan eltitkolta előttük az „Ostor” kirohanását s valami általános és regényes ködöt borított a tragédiára.

Másnap délután volt a temetés, tikkasztó hőségben. A halottaskocsi nagy kerekei forogtak⁷¹ a nyári porban.

⁶⁶ [PH, AS1:] rendeletére

⁶⁷ [K_v.:] igazgatóval

⁶⁸ [PH, AS1:] haja deresebb

⁶⁹ [K_v.:] is csak a

⁷⁰ [K_v.:] szobát. [úb] Senkivel

⁷¹ [K_v.:] kerekei nehezen forogtak

Közvetlenül utána hárman mentek: középuitt Novák István, ki annyira hasonlított öccséhez, ^é_i<mintha saját temetésén lenne jelen, aztán> ^v_c<aztán> a két nő, jobboldalt ^é_i<Jozefin,> ^v_c<Pepike,> baloldalt Hilda.

^é_i<Jozefin> ^v_c<Pepike> folyton nedvesedő szemét, ^é_i<a sírástól> ^v_i<sírástól> pirosló orrát itatgatta a feketeszegélyes zsebkendővel.

Hilda nagyon bő gyászruhájában lépkedett, mely jól illett viaszhalvány, finom arcához, akár kislánykorában, az anyja temetésén. Sem a kék, sem a fehér nem állott oly jól, neki, mint a fekete.

Szemrebbenés nélkül állta az érdeklődést, mely ^é_i<egész> ^v_c<az> úton tolakodóan követte. Az emberek, kik a járdán levették kalapjukat, utána fordultak, az alacsonyabbak ágaskodtak, hogy lássák.

Még egy nő ment, hátuk mögött«. *Mari a szakácsné, ki*», kövér-ségétől nehezen vánszorogva. Mari, a szakácsnő, ki most kimozdult konyhájából, fölvette egyetlen selyemruháját, ^é_i<kalapját s> ^v_c<s> mellére tűzte azt a násfát, melyet ^é_i<boldogult> ^v_c<még boldogult> asszonyától kapott.

A halottas kocsi jobb felén a tanárok haladtak. Elöl Ábris igazgató, ^é_i<utána Fóris> ^v_c<Fóris> Ferenc zárkózottan, «*majd Nyerge Lázár, leverten, B*» Tálás Béla, ki vizenyős tüdejével sem akart kocsi-ra ^é_i<szállni,> ^v_c<szállni és lihegett,> Nyerge Lázár, leverten, Biró Gyurka, ^é_i<a karját> ^v_c<karját> lógázva, lehajtott fejjel s ^é_i<végül Barabás doktor törzsorvosi diszgyenruhájában,> ^v_c<törzsorvosi diszgyenruhájában Barabás doktor,> kinek sarkantyúja halkan pengett.

^é_i<A másik oldalon a> ^v_c<Másik oldalon> diákok kísérték ^é_i<ki, az> ^m_c<az> ^v_c<ki, az> érettek, nem sokan. Ebeczky Dezső, ^é_i<Petőfi,> ^v_i<Huszár Bandi, Petőfi,> Jámbor, «[...]» meg Urbán Elemér, kit az utolsó pillanatban kerítettek elő valahonnan.

Sok kocsi követte a koporsót. Azokban társadalmi személyiségek ^é_i<ültek,> ^v_c<foglaltak helyet,> a polgármester, nejével, több fiatal városatya, hivatalnok, mind Novák Antal volt tanítványai, kik eljöttek leróni az utolsó adót. Legvégül lassan egy ^é_i<[...]> ^v_c<cssinos> hintó ment, melynek sötét függönyét ^é_i<leengedték.> ^v_c<lebocsátották.> Flóri néni ^é_i<ült> ^m_c<volt> ^v_c<ült> benne, ki már nem tudott

Közvetlenül utána hárman mentek: középuitt Novák István, ki annyira hasonlított öccséhez, aztán a két nő, jobboldalt Pepike, baloldalt Hilda.

Pepike folyton nedvesedő szemét, sírástól pirosló orrát itatgatta a fekete szegélyes zsebkendővel.

Hilda nagyon bő gyászruhájában lépkedett, mely jól illett viaszhalvány, finom arcához. Sem⁷² a kék, sem a fehér nem állott oly jól⁷³ neki, mint a fekete.

Szemrebbenés nélkül állta az érdeklődést, mely az úton tolokodóan követte. Az emberek, kik a járdán levették kalapjukat, utána fordultak, az alacsonyabbak ágaskodtak, hogy lássák.

Még egy nő ment, hátuk mögött, kövérségétől nehezen vánszorogva. Mari, a szakácsnő, ki most kimozdult konyhájából, fölvette egyetlen selyemruháját, s mellére tűzte azt a násfát, melyet még boldogult asszonyától kapott.

A halottaskocsi jobb felén a tanárok haladtak. Elöl Ábris igazgató, Fóris Ferenc zárkózottan, Tálás Béla, ki vizenyős tüdejével sem akart kocsira szállni és lihegett, Nyerge Lázár⁷⁴ leverten, Biró Gyurka⁷⁵ karját lógázva, lehajtott fejjel s törzsorvosi díszegyenruhájában Barabás doktor, kinek sarkantyúja⁷⁶ halkan pengett.

A másik⁷⁷ oldalon diákok kísérték ki, az érettek, nem sokan. Ebeczky Dezső, Huszár Bandi, Petőfi, Jámbor, meg Urbán Elemér, kit az utolsó pillanatban kerítettek elő valahonnan.

Sok kocsi követte a koporsót. Azokban társadalmi személyiségek foglaltak helyet, a polgármester, nejével, több fiatal városatya, hivatalnok, mind Novák Antal volt tanítványai, kik eljöttek leróni az utolsó adót. Legvégül lassan egy csinos hintó haladt,⁷⁸ melynek sötét függönyét lebecsátották. Flóri néni ült benne, ki már nem

⁷² [K., PH, AS1:] arcához, akár kislánykorában, az anyja temetésén. Sem

⁷³ [K,.] jól, [!]

⁷⁴ [K,.] Lázár,

⁷⁵ [K,.] Gyurka,

⁷⁶ [AS2:] sarkantyuja, [sh.]

⁷⁷ [K., PH, AS1:] pengett. [úb] Másik

⁷⁸ [K,.] ment,

gyalogolni s két napja ájuldozott a fájdalomtól. Tibor támogatta őt, oda-oda nyújtva neki egy szagos üveget, mikor Flóri néni köszönet helyett némán megszorította a ^é_{fiú kezét.} ^v_{kezet.}

A hosszú menet nem messze a gimnáziumtól Liszner Kálmán fűszeresboltja előtt egy pillanatra megakadt, mert a tömeg egyre nőtt s a kocsik összetorlódtak. Itt a boltnál egy kézikocsi is állt, melyről az inas gyalulatlan faládákat rakott le, ásványvizes üvegekkel. Az öreg Liszner intett, hogy hagyja abba, [!] Keresztet vetett s mint jó katolikus elmondott magában egy ^é_{miatyánkot} ^v_{imát} a halott lelke üdvéért.

Chopin gyászindulóját fújta a tűzoltó banda, mely május elsején az ébresztőt játszotta. Lassan kiértek a temetőbe.

Itt mindenkit valami enyhület fogott el. A fák hűvösebbé tették a levegőt.

Hilda széttekintett a sirok között«,». Már látta a márványangyalt, mely ott ^é_{sírt} ^v_{búsult} mostanis, két szomorúfűz között. Nehéz ^é_{fátyolát} ^v_{gyász-fátyolát} hátravetette kalapjára, hogy izzó arca szabadon maradjon.

Csengett a kápolna lélekharangja.

«[...]» A ^é_{halottaskocsi} ^v_{gyászhuszárok} a halottaskocsi ^é_{üveglitkájából} ^v_{üvegszekrényéből} kiemelték a ^é_{koporsót}, melyet átvettek a tanárok. ^v_{koporsót.} Tálás Béla ^é_{is vitte szegény Tónit «és [...]» gondolatban azt kíván«v»ta,} ^v_{azt mondogatta,} bárcsak ő lenne fiatal, váratlanul elhunyt kollegája ^é_{helyében. Beleizzadt, mig letette.} ^v_{helyében.}

Novákék családi kriptáját már reggel kifalazták a kőművesek. Ide, a kibontott téglák mellé, a nyilással szemben, álltak a családtagok.

Hildát Novák István fogta karon. Flóri nénit Tibor vezette. ^é_{Joze fin} ^v_{Pepike} egyedül «állt» maradt.

tudott gyalogolni s két napja ájuldozott a fájdalomtól. Tibor támogatta őt, oda-odanyújtva neki egy szagos üveget, mikor Flóri néni köszönet helyett némán megszorította a kezét.

A hosszú menet nem messze a gimnáziumtól,⁷⁹ Liszner Kálmán fűszeresboltja előtt egy pillanatra megakadt, mert a tömeg egyre nőtt s a kocsik összetorlódtak. Itt a boltnál egy kézikocsi is állt, melyről az inas gyalulatlan faládákat rakott le, ásványvizes üvegekkel. Az öreg Liszner intett, hogy hagyja abba.⁸⁰ Keresztet vetett s mint jó katolikus,⁸¹ elmondott magában egy imát,⁸² a halott lelke üdvéért.

A tűzoltóbanda, mely május elsején az ébresztőt játszotta, Chopin gyászindulóját fújta. Lassan⁸³ kiértek a temetőbe.

Itt mindenkit valami enyhület fogott el. A fák hűvösebbé tették a levegőt.

Hilda széttekintett a sírok között. Már látta a márványangyalt, mely ott búsult mostan is, két szomorúfűz között. Nehéz gyászfátyolát hátravetette kalapjára, hogy izzó arca szabadon maradjon.

Csengett a kápolna lélekharangja.

A gyászhuszárok a halottaskocsi üvegszekrényéből kiemelték a koporsót. Tálás Béla azt mondogatta, bárcsak ő volna⁸⁴ fiatal, váratlanul elhunyt kollégája⁸⁵ helyében.

Novákék családi kriptáját már reggel kifalazták a kőművesek. Ide, a kibontott téglák mellé, a nyílással szemben, álltak a családtagok.

Hildát Novák István fogta karon. Flóri nénit Tibor vezette. Pepike egyedül maradt.

⁷⁹ [K,.] gimnáziumtól

⁸⁰ [K,.] abba, [!]

⁸¹ [K,.] katolikus

⁸² [K,.] imát

⁸³ [K,.] üdvéért. [úb] Chopin gyászindulóját fújta a tűzoltó banda, mely május elsején az ébresztőt játszotta. Lassan [PH, AS1:] üdvéért. [úb] Chopin gyászindulóját fújta a tűzoltóbanda, mely május elsején az ébresztőt játszotta. Lassan

⁸⁴ [K, PH, AS1:] lenne

⁸⁵ [K,.] kollégája

Vastag deszkát vetettek át a gödör két peremén, hogy azon jární lehessen. E köré sorakoztak, félkörben, a tanárok, meg a diákok. [°]<[úb] Cserép Alajos beszentelte, megáldotta a koporsót. Azt a meg-rázó, katolikus imát mondotta halkán, melyben a halott beszél az Istennel. Kérte őt, hogy fogadja magához Antal nevű szolgáját. [úb] Már nem volt többé más neve, csak «azt» az, amelyet a keresztség-ben kapott, hogy ezzel az egyszerű névvel járuljon az Úr elé, mint egy fehér ingben. [úb] Jámbor> [°]<[úb]

Jámbor> reszketett. Most látta, hogy a tanárok is [°]<meghalnak s ezt> [°]<meghalnak. Ezt> a tapasztalatát egy életre [°]<nem felejtette el.> [°]<«elvitte magával» eltette magának.>

[°]<A pap imádkozott, egy miatyánkot, egy üdvözlégyet, egy hi-szekegyet, melyet a tömeg utána mormolt.> [°]<Egy miatyánkot, [!] mormolt a tömeg.>

Még el sem némultak az imádkozó ajkak, «Fóris» egyszerre föl-bukkant a deszka melletti földpúpon, melyet dobogónak használt, Fóris Ferenc. Meg sem várva, hogy csönd legyen, beszélni kezdett, élesen, szaggatottan:

– Fekete lobogó int a gimnázium homlokáról, mely azt hirdeti, hogy legkedvesebb kartársunk, legjobb barátunk, az intézet büsz-kesége, a szorgalom és kötelesség-teljesítés mintaképe, dr Novák Antal, főgimnáziumi rendes tanár meghalt. Ez a lobogó azonban nemcsak gyászt és szomorúságot hirdet nekünk, kik őt szerettük és becsültük. Ez a lobogó vádol is: vádolja a háládatlan társadalmat, vádolja mindazokat, kik közvetlenül, vagy közvetve, bűnös módon okozói voltak az ő korai és tragikus halálának...

Hilda szája vonaglott.

[°]<Életét> [°]<Az életét> adta volna, ha most sirni tüd. De nem birt sirni. [°]<«[...]» [...] emelte bájos, leányos mellét, egyre gyakrabban nyelt«,». Csak «fulladozott,» szédült, torkában egy golyót érzett, ful-ladozott.> [°]<Csak szédült, torkában egy golyót érzett, fulladozott. [bj] Sójaj emelte mellét, egyre gyakrabban nyelt.> Szeme [°]<száraz> [°]<mégis száraz> maradt.

[°]<Lefelé bámult,> [°]<Lebámult,> a gödörbe.

Vastag deszkát vetettek át a gödör két peremén, hogy azon jární lehessen. E köré sorakoztak, félkörben, a tanárok⁸⁶ meg a diákok.

Jámbor reszketett. Most látta, hogy a tanárok is meghalnak. Ezt a tapasztalatát egy életre eltette magának.

Egy Miatyánkot⁸⁷ mormolt a tömeg.

Még el se⁸⁸ némultak az imádkozó ajkak, egyszerre fölbukkant a deszka melletti földpúpon, melyet dobogónak használt, Fóris Ferenc. Beszélni⁸⁹ kezdett, élesen, szaggatottan:⁹⁰

– Fekete lobogó int a gimnázium homlokáról, mely azt hirdeti, hogy legkedvesebb kartársunk, legjobb barátunk, az intézet büszkesége, a szorgalom és kötelességteljesítés mintaképe, dr.⁹¹ Novák Antal, főgimnáziumi rendes tanár,⁹² meghalt. Ez a lobogó azonban nemcsak gyászt és szomorúságot hirdet nekünk, kik őt szerettük és becsültük. Ez a lobogó vádol is: vádolja a háládatlan társadalmat, vádolja mindazokat, kik közvetlenül, vagy közvetve, bűnös módon okozói voltak az ő korai és tragikus halálának...

Hilda szája vonaglott.

Az életét adta volna, ha most sírni bírna.⁹³ De nem bírt sírni. Csak szédült, torkában egy golyót érzett, fulladozott. Sóhaj emelte mellét, egyre gyakrabban nyelt. Szeme mégis száraz maradt.

Lebámult, a gödörbe.

⁸⁶ [K., PH, AS1:] tanárok,

⁸⁷ [K,] miatyánkot, [!] [PH, AS1:] miatyánkot

⁸⁸ [K., PH, AS1:] sem

⁸⁹ [K., PH, AS1:] Ferenc. Meg sem várva, hogy csönd legyen, beszélni

⁹⁰ [PH:] szaggatottan. [A PH-beli megoldást indokolja, hogy itt ér véget az e heti folytatás.]

⁹¹ [K,] dr

⁹² [K,] tanár

⁹³ [K,] tud.

A kripta ezen a fényes alkonyon szivárványosan tündöklött. Egy-más mellett voltak a koporsók, szürke és barna szemfedőikkel, mint viharvert gályák, melyet hosszú életek után befutottak, megpihentek ebben az örök kikötőben. Legalul dédszülei meg öregszülei, «*az emeleten*» a vasgerendán néhány távolibb rokon, fönnpedig egy föléjük ^é<*vont új sínen*> ^v<ujonnan vont sin-páron> egyetlen koporsó, melynek fehérselyem szemfedőjére még jól emlékezett, az édesanyja koporsója. A könnyű bodrok a kripta zárt levegőjében tiz év alatt sem fakultak meg. Báli frissességgel borultak arra az asszonyra, ki úgy szeretett zongorázni és énekelni.

Fóris befejezte gyászbeszédjét, pattogó hangon, de elérzékenyülve. Hogy könnyezett-e, vagy sem, azt nem lehetett látni, mert ^é<*feketeszemüveg*> ^m<*a fekete szemüveg*> ^v<*fekete szemüveg*> takarta szemét.

A diákdalárda rázendített a gyásznékre. Kihallatszott Huszár Bandi baritonja, Ebeczky Dezső átható tenorja.

Elkövetkezett az a pillanat, mikor vége minden szertartásnak, művészetnek s csak egy marad, a durva emberi kötelesség: a test eltakarítása.

Két gyászhuszár megragadta a koporsót, lefelé vitte.

Flóri néni jelenetet akar rögtönözni. Színésznői mozdulattal fölfelé emelte karját, hogy még egyszer ^é<*intsen neki. Megvetően*> ^v<*intsen. Hilda azonban megvetően*> lefogta karját. Szemöldökét összemorcolta.

Apját a fehérszemfedős koporsó mellé helyezték, hogy a hitvesek, férj és feleség, egymás mellett nyugodjanak.

A kripta ezen a fényes alkonyon szivárványosan tündöklött. Egymás mellett voltak a koporsók, szürke és barna szemfödőkkel, mint viharvert gályák, melyek⁹⁴ hosszú életek után befutottak, megpihentek ebben az örök kikötőben. Legalul⁹⁵ dédszülei⁹⁶ meg öregszülei, a vasgerendán néhány⁹⁷ távolibb rokon, fönn pedig egy föléljük,⁹⁸ újonnan vont sínpáron egyetlen koporsó, melynek fehér selyem szemfedőjére még jól emlékezett, az édesanyja koporsója. A könnyű bodrok a kripta zárt levegőjében tíz év alatt sem fakultak meg. Báli frissességgel borultak arra az asszonyra, ki úgy szeretett zongorázni és énekelni.

Fóris pattogó hangon, de elérzékenyülve befejezte gyászbeszédjét. Hogy⁹⁹ könnyezett-e, vagy sem, azt nem lehetett látni, mert a fekete¹⁰⁰ szemüveg takarta szemét.

A diákdalárda rázendített a gyászénekre. Kihallatszott Huszár Bandi baritonja, Ebeczky Dezső átható tenorja.

Elkövetkezett az a pillanat, mikor vége minden szertartásnak, művészetnek¹⁰¹ s csak egy marad, a durva emberi kötelesség: a test eltakarítása.

Két gyászhuszár megragadta a koporsót, vitte, lefelé.

Flóri¹⁰² néni jelenetet akar rögtönözni. Színésznői mozdulattal fölfelé emelte karját, hogy még egyszer intsen.¹⁰³ Hilda azonban megvetően lefogta karját. Szemöldökét összemorcolta.

Apját a fehér szemfedős koporsó mellé helyezték, hogy a hitvesek, férj és feleség, egymás mellett nyugodjanak.

⁹⁴ [K., PH, AS1, AS2:] melyet [föltehetőleg öröklődő tollhiba, ezért javítottuk]

⁹⁵ [PH, AS1, AS2:] Legalól [sh., emendálva K alapján]

⁹⁶ [PH, AS1:] dédszülei,

⁹⁷ [K,] néhány

⁹⁸ [K,] föléljük

⁹⁹ [K., PH, AS1:] Fóris befejezte gyászbeszédjét, pattogó hangon, de elérzékenyülve. Hogy

¹⁰⁰ [K,] mert fekete

¹⁰¹ [PH, AS1:] művészetnek,

¹⁰² [K., PH, AS1:] koporsót, lefelé vitte. [úb] Flóri

¹⁰³ [PH, AS1:] intsen,

Ebeczky Dezső kivált a tömegeből s ^é<ügyesen egy> ^v<egy> rö-
göt hajított utána, mely ^é<a koporsón szétporzott. [...] is érintkezni
akart tanárjával.> ^v<minthogy kitűnően célzott ép a koporsó fő-
delén porzott szét.>

Máris dolgoztak a kőművesek, vakolói kanalaikkal híg habarcsot
loccsantottak a téglákra, aztán bűvész-gyorsasággal rátaposták a
nehéz földet.

A kripta olyan volt, mint annak előtte. ^é<[ú]b] Álldogáltak, nézve a
sirt, melyet zöld borostyán futott be. [ú]b] Hilda> ^m<[ú]b] Álldogáltak,
nézve a sirt, melyet sötét zöld borostyán futott be. [ú]b] Hilda> ^v<[ú]b]

Hilda> indult meg elsőnek. Flóri néni azon a lefüggönyzött hin-
tón vitte magához, melyen jött. ^é<Jozefin> ^v<Pepike> a gyászházba
ment vigyázni. Tibor ^é<még a> ^v<mindgyárt> szertartás után el-
vegyült a ^é<tömegbe s> ^v<tömegbe,> «egy bérkocsin» ^é<iparkodott
szállodájába> ^m<szállodájába iparkodott> ^m<szállodájába sietett>
^v<szállodájába robogott> egy bérkocsin, melynek födelét lehajtatta.

A tanárok a diákokkal jöttek. Ebeczky Dezső a temető sövényén
letépett egy ^é<virágot.> ^m<fehér virágot.> ^v<virágot.> Nyerge Lázár-
árnak vitte:

– Solanum nigrum – mondta neki.

«Nyerge»

Nyerge Lázár ^é<bólintott, hogy> ^m<hogy [!]> ^v<bólintott, hogy> az.

Ebeczky Dezső kivált a tömegből s egy rögöt hajított utána, mely,¹⁰⁴ minthogy kitűnően célzott,¹⁰⁵ épp a koporsó födelén¹⁰⁶ porzott szét.

Máris dolgoztak a kőművesek:¹⁰⁷ vakolókanalaikkal¹⁰⁸ híg habarcsot loccsantottak a téglákra, aztán bűvészgyorsasággal rátaposták a nehéz földet.

A kripta olyan volt, mint annak előtte.

Hilda indult elsőnek.¹⁰⁹ Flóri néni azon a lefüggönyözött hintón vitte magához, melyen jött. Pepike a gyászházba ment vigyázni. Tibor mindjárt a szertartás¹¹⁰ után szállodájába¹¹¹ robogott egy bérkocsin, melynek födelét lehajtatta.

A tanárok a diákokkal jöttek. Ebeczky Dezső a temető sövényén letépett egy virágot. Nyerge Lázárnak vitte:

– Solanum nigrum – mondta neki.

Nyerge Lázár bólintott, hogy az.

¹⁰⁴ [K,:] mely

¹⁰⁵ [K,:] célzott

¹⁰⁶ [PH, AS1:] födelén [!]

¹⁰⁷ [K, PH, AS1:] kőművesek,

¹⁰⁸ [K,:] vakolói kanalaikkal

¹⁰⁹ [K,:] indult meg elsőnek.

¹¹⁰ [K,:] mindgyárt szertartás

¹¹¹ [K, PH, AS1:] után elvegyült a tömegbe, szállodájába

XXXI.

Múltak az évek egymásután, anélkül hogy észrevették volna, céltalanul és értelmetlenül s azt, ami«t» történt, elfelejtették, mint az álmot.

Hildának ^é<az [...]> ^v<a meleg> október utolsó napjaiban gyermeke született, visitó, egészséges fiúcska, kit nagypapa után Antalra kereszteltek.

Tibor megférfiásodott. Gazdálkodott anyja birtokán. Szélesedő vállára ^é<olykor egy puskát> ^v<puskát> csapott, kikocsizott az erdőbe, szalonka- vagy fogoly-lesre s vidám ^é<társasággal> ^v<vadász-társaival> tért haza, kiknek vacsorát adott a közös zsákmányból. Bélyegeket ^é<gyűjtött.> ^v<is gyűjtött.> ^é<[...] levelezett> ^v<Levelezett> idegen országokkal. ^é<Nem volt boldog. Gyakran> ^v<Gyakran> nézegette az órákat, mintha várna valamit és türelmetlenkednék, hogy még mindig nem ^é<múlik el az élet.> ^v<jön.>

Ha unta magát, ölébe ültette szépen fejlődő fiacskáját, Tónikát, vele beszélgetett. A grófnő ^é<istenitette [...]> ^v<bálványozta unokáját.> Ő nem szerette menyét, de sohasem mutatta, a fia miatt. Egy téli napon aztán meghalt a ^é<kis, törékeny> ^v<kis> grófnő is, eltemették a falusi ^é<temetőbe, a menet előtt a kilencágú koronát víve.> ^v<temetőbe.>

Életük még egyhangúbbá vált.

Amikor Tónika betöltötte ^é<a harmadik> ^v<harmadik> évét, leutaztak ^é<Sárszegre> ^v<Sárszegre,> meglátogatni Flóri nénit.

Tónikát, ki már járni is tudott, felöltöztették fehér ruhácskájába, kivitték ^é<a> ^v<Flóri nénivel a> temetőbe, nagypapa sírjához. A márványlapon csak ennyi állt: „Novák Antal főgimnáziumi tanár, élt 44 évet. Béke poraira!”

^é<Jozefin> ^v<Pepike> ápolta a sirt, ^é<ki «[...]» halottak> ^v<halottak> napján meggyújtotta a fekete-üveges lámpában a gyertyát.

XXXI.

Múltak az évek egymás után, anélkül,¹ hogy észrevették volna, céltalanul és értelmetlenül s azt, ami történt, elfelejtették, mint az álmot.

Hildának a meleg október utolsó napjaiban gyermeke született, visító, egészséges² fiúcska, kit nagyapja után Antalra kereszteltek.

Tibor megférfiásodott. Gazdálkodott anyja birtokán. Szélesedő vállára puskát csapott, kikocsizott az erdőbe, szalonka- vagy fogolylesre s vidám vadásztársaival tért haza, kiknek vacsorát adott a közös zsákmányból. Bélyegeket is gyűjtött. Levezett idegen országokkal. Gyakran nézegette az órákat, mintha várna valamit és türelmetlenkednék, hogy még mindig nem jön.

Ha unta magát, ölébe ültette szépen fejlődő fiacskáját, Tónikát, vele beszélgetett. A grófnő bálványozta unokáját. Ő nem szerette menyét, de sohase³ mutatta, a fia miatt. Egy téli napon aztán meghalt a kis grófnő is s eltemették⁴ a falusi temetőbe.

Életük még egyhangúbbá vált.

Amikor Tónika betöltötte harmadik évét, leutaztak Sárszegré, meglátogatni Flóri nénit.

Tónikát, ki már járni is tudott, felöltöztették fehér ruhácskájába, kivitték Flóri nénivel a temetőbe, nagyapja sírjához. A márványlapon csak ennyi állt: „Novák Antal főgimnáziumi tanár, élt 44 évet. Béke poraira!”⁵

Pepike ápolta a sírt s halottak napján mindig meggyújtotta⁶ a fekete üveges lámpában a lelke üdvéért virrasztó gyertyát. Borostyán⁷

¹ [K,.] anélkül

² [PH, AS1:] egészséges [!]

³ [K, PH, AS1:] sohasem

⁴ [K,] is, eltemették

⁵ [PH, AS1:] poraira”!

⁶ [K,] sírt, halottak napján meggyújtotta [PH, AS1:] sírt, s halottak napján mindig meggyújtotta

⁷ [K,] lámpában a gyertyát. Borostyán [PH, AS1:] lámpában a lelke üdvéért virrasztó gyertyát is. Borostyán

°<Zöld borostyán> °<Borostyán> futotta be a hantokat, de mellette egy bógáncs °<is> °<is «nőtt» lengett,> a °<hálátlanság> °<háládatlanság> rút bógánca, amint °<mondotta> °<ő mondotta> volna. Flóri néni kitepte.

A fején °<egy koszorút> °<koszorút> találtak, melyet a tanulói ifjúság hozott ki, halála évfordulóján. °<Tóni> °<Tónika> a koszorú °<szalagjával játszott.> °<szalagját babrálta.> °<szalagjával játszadozott.> °<szalagját babrálgatta.>

Házukat, a gyümölcsössel együtt eladták, mindgyárt a haláleset °<után.> °<után, egy sokgyermekes, szapora [...] családnak. [bj] [!]> °<után, egy sokgyermekes, szapora családnak, mely akkor költözött oda.>

Tibor elsétált előtte. Fölismerte a barna kerítést, de a kertet, melyet távolról °<egy erdőnek vélt,> °<erdőnek képzelt,> nagyobbak vélte. °<A hintát átfestették zöldre. Már benne laktak az új tulajdonosok, egy sokgyermekes, népes család.> °<Már benne laktak az új tulajdonosok. A hinta állványát átfestették zöldre.> Azon az ablakon, mely a kisuccára nézett, egy idegen, °<[...]> °<negyvenöt éves> °<ellenszenves> nő könyökölt °<ki.> °<ki, negyvenéves és kövér.>

°<Eztán estefelé> °<Estefelé> fölment a gimnáziumba, «is, egyedül, [...]» a nyolcadik osztályba. Megállt a táblánál, kezébe vette a krétát, szivacsot, °<beült helyére,> °<kereste helyét,> bámulta a padokat, melyeken még a régi faragások látszottak, Hilda neve is, többször.

Aztán °<végkép elutaztak> °<visszautaztak> s minthogy a ház eladása után semmisem kötötte őket Sárszeghez, nem is °<utaztak> °<rándultak> le többször.

Egyedül éltek, nem mozdultak ki a birtokról, évekig. «Hilda» Kastélyukból látni lehetett a Fertő-tavat, nádasaival«, meg [...]» és azzal a kabinnal, melyben öltözködni szoktak fürdéskor. Hilda °<sokat ült «maga» egy csónakon,> °<nyáron sokat merengett egy mozdulatlan csónakban,> °<sokat merengett egy mozdulatlan csónakban,> °<«télien korcsolyázott az [...]» a viztükrén a nádasnál> °<a víz közepén> fölrebbenő szárcsákat nézve. Télen korcsolyázott a tó tükrén.

«[h] mikor Tibor korán lefeküdt, mert»

futotta be a hantokat, de mellette egy bógáncs is lengett, a háládatlanság rút bógánca, amint a megboldogult mondta⁸ volna. Flóri néni kitepte.

A fejfán koszorút találtak, melyet a tanulóifjúság hozott ki⁹ halála évfordulóján. Tónika a koszorú szalagját babrálgatta.

Házukat¹⁰ a gyümölcsössel együtt eladták, mindjárt a haláleset után, egy sokgyermekes, szapora családnak, mely akkor költözött oda.

Tibor elsétált előtte. Fölismerte a barna kerítést, de a kertet, melyet távolról erdőnek képzelt, nagyobbnek vélte. Már benne laktak az új tulajdonosok. A hinta állványát átfestették zöldre. Azon az ablakon, mely a kisutcára nézett, egy idegen, ellenszenves nő könyökölt ki, negyvenéves és kövér.

Estefelé fölment a gimnáziumba, a nyolcadik osztályba. Megállt a táblánál, kezébe vette a krétát, szivacsot, kereste helyét, bámulta a padokat, melyeken még a régi faragások látszottak, Hilda neve is, többször.

Aztán visszautaztak,¹¹ s minthogy a ház eladása után semmi se¹² kötötte őket Sárszeghez, nem is rándultak le többször.

Egyedül éltek, nem mozdultak ki a birtokról, évekig. Kastélyukból látni lehetett a Fertő tavat¹³ nádasával és azzal a kabinnal, melyben öltözködni szoktak fürdéskor. Hilda sokat merengett egy mozduatlan csónakban, a víz közepén fölrebbenő szárcsákat nézve. Télen korcsolyázott a tó tükrén.

⁸ [K,:] amint ő mondotta

⁹ [K,:] ki,

¹⁰ [K, PH, AS1:] Házukat,

¹¹ [K, PH, AS1:] visszautaztak

¹² [K, PH, AS1:] semmisem

¹³ [K, PH, AS1:] Fertő-tavat,

Szibériai fehérség vette őket körül, «*elzárva*» az utakat [°]_i<belepte> ^v_i<eltorlaszolta> a [°]_i<hó s elzárta mindentől.> ^v_i<hó.> Tibor korán lefeküdt. Hilda járt-kelt a kastélyban, olvasott [°]_i<a hosszú> ^v_i<hosszú> estéken, «*még [...]*» de már nem zongorázott. Sok mindenbe [°]_i<belekezdett és> ^v_i<belekezdett,> sok mindent [°]_i<hamar abbahagyott, megunt. Égetett famunkát csinált, «*vizfestéket*»> ^v_i<abbahagyott. Bársonyra égetett,> horgolt, vízfestékekkel tájképeket [°]_i<készített> ^v_i<festett> a tó-parton, hova kivitette [°]_i<festő állványát.> ^v_i<állványát.> Még verseket is irt „Hangulatok” címen, melyek [°]_i<egyszer-kétszer, leányneve> ^v_i<leányneve> alatt megjelentek «*egyetlen*» a megyei lapban. Ezekről nem sokat tartott.

[°]_i<Egyszer> ^v_i<Egy időben> azt képzelte, hogy a haja [°]_i<szőke> ^v_i<szőke> s valahányszor beletekintett a tükörbe, csodálkozott. Meg akarta festeni, [°]_i<hozatott is aranyvizet,> ^v_i<aranyvizet hozatott,> de az utolsó pillanatban [°]_i<meggondolta.> ^v_i<mást határozott.>

Amint Tónika hat éves [°]_i<elmúlt,> ^v_i<elmúlt,> évente egyszer-kétszer Budapestre is fölutaztak, pár napra, megnézni a színházakat, Márkus Emmát és Mihályfit a Nemzetiben, „A kaméliás hölgy”ben, vagy Jászai Marit a „Bánk bán”ban. Az Operában „Lohengrin”t hallgatták végig.

Hilda erkélypáholyban ült«,» ura mellett, fekete crêpe de Chine ruhában, melynek nyakán és hátán szivalakú kivágás volt, derekán [°]_i<egy csinált> ^v_i<csinált> pirosrózsa. Fülében [°]_i<két gyönyörű> ^v_i<gyönyörű> briliáns szikrázott, a grófnő családi [°]_i<ékszerei.> ^v_i<ékszere.> Mindamellett igénytelennek tetszett. Régi belül izzó démonisága megkopott s halántékára bodorodó huncutkái [°]_i<kissé> ^v_i<már kissé> időszerűtlen«*nül*»ek voltak.

Az első fölvonás után, a hosszú szünetben a «*[...]*» színházi törzsvendégek, a budapesti kiégett gavallérok és [°]_i<kopasz> ^v_i<beteg> életművészek, kik a földszinti zsöllyékben kényelmeskedtek, látcsóikkal ostromot intéztek a sok női hús ellen, melyet a páholyokban láttak.

Egy [°]_i<fiatal bankigazgató,> ^m_c<öreg bankigazgató> ^v_i<bankigazgató,> miután végigmustrálta ismerőseit, Hildára szögezte látcsövét, ki szótlatlanul nézett lefelé, bámulva a fényes, parfümös kavargást, melyet az igazi életnek hitt.

Szibériai fehérség vette őket körül, az utakat eltorlaszolta a hó. Tibor korán lefeküdt. Hilda járt-kelt a kastélyban, olvasott hosszú esteken, de már nem zongorázott. Sok mindenbe belekezdett, sok mindent abbahagyott. Bársonyra égetett, horgolt, vízfestékekkel tájképeket festett a tóparton, hová¹⁴ kivitette állványát. Még verseket is írt „Hangulatok” címen, melyek leányneve alatt megjelentek a megyei lapban. Ezekről azonban nem¹⁵ sokat tartott.

Egy időben azt képzelte, hogy a haja szőke s valahányszor beletekintett a tükörbe, csodálkozott. Meg akarta festeni, aranyvizet hozatott, de az utolsó pillanatban mást határozott.

Amint Tónika hatéves elmúlt, évente egyszer-kétszer Budapestre is fölutaztak, pár napra, megnézni a színházakat, Márkus Emiliát¹⁶ és Mihályfit a Nemzetiben, „A kaméliás hölgy”-ben, vagy Jászai Marit a „Bánk bán”-ban. Az Operában „Lohengrin”-t hallgatták végig.

Hilda erkélypáholyban ült, az ura¹⁷ mellett, fekete crêpe de Chine ruhában, melynek nyakán és hátán szív alakú kivágás volt, derekán csinált piros rózsza. Fülében gyönyörű briliáns¹⁸ szikrázott, a grófnő családi ékszere. Mindamellett igénytelennek tetszett. Régi,¹⁹ belül izzó démonisága megkopott s halántékára bodorodó huncutkái már kissé időszerűtlenek voltak.

Az első fölvonás után, a hosszú szünetben a színházi törzsvendégek, a budapesti kiegészített gavallérok és beteg életművészek, kik a földszinti zsöllyékben kényelmeskedtek, látcsóikkal ostromot intéztek a sok női hús ellen, melyet a páholyokban láttak.

Egy bankigazgató, miután végigmustrálta ismerőseit, Hildára szögezte látcsövét, ki szóltanul nézett lefelé, bámulva a fényes, parfümös kavargást, melyet az igazi életnek hitt.

– Ki ez a hölgy? – kérdezte a bankigazgató a mellette álló öreg zenekritikustól, ki mindenkit ismert.

¹⁴ [K., PH, AS1:] hova

¹⁵ [K,.] Ezekről nem

¹⁶ [K., PH, AS1:] Emmát [!]

¹⁷ [K,.] ült ura [PH, AS1:] ült, ura

¹⁸ [AS2:] briliáns [sh.]

¹⁹ [K., PH, AS1, AS2:] Régi [föltehetőleg öröklődő tollhiba, ezért javítottuk]

– Ki ez a hölgy? – kérdezte a bankigazgató a mellette álló öreg zenekritikustól, ki mindenkit ismert.

A zenekritikus is feléje emelte látcsővét. Hosszan, szakértően szemlélte.

– Nem tudom – felelte.

– Csinos – szólt a bankigazgató.

– ^é_í<Igen – válaszolta a zenekritikus. Csinos.> ^v_é<Csinos – válaszolta a zenekritikus.> Valami vidéki asszony – és ^é_í<vállalt vont.> ^v_é<aztán nem beszéltek róla többet.>

Életük határjelző kövei ^é_í<az ilyen kirándulások voltak, meg a nagy ünnepek,> ^v_é<a nagy ünnepek voltak,> melyek jöttek-mentek s velük szálltak ^é_í<el az évek is.> ^v_é<az évek.>

Egy ^é_í<nyári> ^v_é<borongó, hűvös-kés nyári> «k» napon ^é_í<váratlanul> ^v_é<váratlan> vendégjök érkezett: Huszár Bandi állított be, ki a közeli tanyán járt valami birtokpörben szemlét tartani, mint ügyvéd s nem mulasztotta el az alkalmat, hogy meg ne látogassa volt osztálytársát.

^é_í<Nem változott meg semmit, nem.> ^v_é<Semmit sem változott.> ^é_í<Mostis> ^v_é<Most is> oly hamvas rózsaszín volt az arca, mintha hirtelen elpirult volna. ^é_í<Legújabb> ^v_é<Új> divatú ruhát viselt, nyers-se-lyem inget, csöpp, színes ^é_í<[...]-nyakkendő.> ^v_é<nyakkendőt.> Kellemes volt ránézni. ^é_í<[úb] Tiborral összeölelkeztek. Bevezette őt a kastélyba. Egy keskeny folyosón letették holmiját.[úb] Tibor> ^v_é<[úb]

Tibor> ^é_í<nagyon megörült neki, össze-vissza ölelte, bevezette> ^v_é<bevezette> a kastélyba. ^é_í<Egy> ^v_é<Huszár Bandi> keskeny, hosszú folyosón letette holmiját.

Itt a falon meglátta berámázva Novák Antal két gyászjelentését, melyet a család és a tanári kar adott ki.

– Szegény – mondta Huszár Bandi.

– Igen – szólt Tibor és azt érezte, mint a kertben azon az éjjel, mikor kezére akart rogni.

A vendég csak pár órára jött, de természetesen ott fogták vacsorára s fönn a vendégszobában ágyaztak neki.

Délután együtt megtekintették a gazdaságot.

A zenekritikus is feléje emelte látcsövét. Hosszan, szakértően szemlélte.

– Nem tudom,²⁰ – felelte.

– Csinos – szólta a bankigazgató.

– Csinos,²¹ – válaszolta a zenekritikus. – Valami²² vidéki asszony – és aztán nem beszéltek róla többet.

Életük határjelző kövei a nagy ünnepek voltak, melyek jöttek-mentek s velük szálltak az évek.

Egy borongó, hűvösés²³ nyári napon váratlan vendégjök érkezett: Huszár Bandi állított be, ki a közeli tanyán járt valami birtokpörben szemlét tartani²⁴ mint ügyvéd s nem mulasztotta el az alkalmat, hogy meg ne látogassa volt osztálytársát.

Semmit se²⁵ változott. Most is oly hamvas rózsaszín volt az arca, mintha hirtelen elpirult volna. Új divatú ruhát viselt, nyersselyem inget, csöpp, színes nyakkendőt. Kellemes volt ránézni.

Tibor bevezette a kastélyba. Huszár Bandi a keskeny,²⁶ hosszú folyosón letette holmiját.

Itt a falon meglátta berámázva Novák Antal két gyászjelentését, melyet a család és a tanári kar adott ki.

– Szegény – mondta Huszár Bandi.

– Igen – szólta Tibor és azt érezte, mint a kertben azon az éjjel, mikor kezére akart rogni.

A vendég csak pár órára jött, de ott fogták vacsorára²⁷ s fönn a vendégszobában ágyaztak neki.

Délután együtt megtekintették a gazdaságot.

²⁰ [K., PH, AS1:] tudom

²¹ [K., PH, AS1:] Csinos

²² [K.,:] zenekritikus. Valami

²³ [K.,:] hűvöskés

²⁴ [K., PH, AS1:] tartani,

²⁵ [K., PH, AS1:] sem

²⁶ [K.,:] Bandi keskeny,

²⁷ [K.,:] de természetesen ott fogták vacsorára [PH, AS1:] de természetesen ottfogták vacsorára

Hilda ^ε_i<meg> ^v_c<addig> felöltözködött, haját ^ε_i<a halántékára> ^v_c<halántékára> húzta, mint leánykorában. Úgy ment ^ε_i<ki> ^v_c<ki> hozzá. ^ε_i<[úb] Megmutatta neki a tópartot, melyet ő a „Holt tenger”-nek nevezett. [úb] – Majd> ^v_c<[úb]

– Majd> kalaú«s»zolja kérem – szólt Tibor ^ε_i<Hildának> ^v_i<a feleségének> ^ε_i<mert> ^m_c<mert most> ^v_c<mert> ^ε_i<magázta feleségét.> ^v_i<magázták egymást.>

«A» Pár percig, míg Tibor ^ε_i<Tónikával foglalkozott> ^v_i<Tónikához benézett> Hilda megmutatta ^ε_i<neki a> ^v_c<a> tavat, melyet a magyar „Holt tenger”-nek nevezett. Egymástól távol ballagtak a tóparton. «H» Huszár Bandi ^ε_i<megdicsérte> ^v_c<dicsérte> Hilda tubarózsa parfümét. «aztá» Hilda azt mondta, hogy azért szereti, mert olyan a szaga, mint a kalarábéfőzeléknek. Nem sokat beszéltek. De mikor Tibor ^ε_i<utánuk> ^v_i<feléjük> jött, ^ε_i<odaszólt neki:> ^m_c<odaszólt:> ^m_c<odaszólt neki:> ^v_c<odaszólt:>

– Bandi, majd dicsérje meg neki a bélyeggyűjteményét.

– Miért?

– Tibor ezt szereti.

A nagy komor ebédlőben «[...]» volt vacsorára terítve. Csillár égett ^ε_i<«az asztal» az [...] ezüsttel, kristály poharakkal terített asztal> ^v_c<ezüstök, kristály-poharakak [!]> fölött.

Huszár Bandi dörzsölgette kezét:

– Milyen barátságos itt – mondta s pillanatig arra gondolt, hogy esetleg ő lehetne Tibor helyében.

Sügért ettek, melyet a Fertőből fogtak.

Halevés közben nem jó beszélni, de ők nem fogytak ki az otthoni ^ε_i<pletykákából> ^v_i<mendemondákból>. Hilda folyton érdeklődött:

– ^ε_i<Mi> ^v_c<Mondja, Bandi, mi> van az Oláh-lányokkal? Férjhez mentek?

Hilda addig átöltözködött,²⁸ haját halántékára húzta, mint leánykorában. Úgy ment ki²⁹ hozzá.

– Majd kalauzolja,³⁰ kérem – szólt Tibor a feleségének, mert most magázták³¹ egymást.

Pár percig, míg Tibor Tónikához benézett,³² Hilda megmutatta a tavat, melyet a magyar „Holt tenger”-nek nevezett. Egymástól távol ballagtak a tóparton. Huszár Bandi dicsérte Hilda tubarózsa parfümét.³³ Hilda azt mondta, hogy azért szereti, mert olyan a szaga, mint a kalarábéfőzeléknek. Nem sokat beszéltek. De mikor Tibor feléjük jött, odaszólt:

– Bandi, majd dicsérje meg neki a bélyeggyűjteményét.

– Miért?

– Tibor ezt szereti.

A nagy,³⁴ komor ebédlőben volt vacsorára terítve. Csillár égett ezüstök, kristálypoharak³⁵ fölött.

Huszár Bandi dörzsölgette kezét:

– Milyen barátságos itt – mondta s egy pillanatig³⁶ arra gondolt, hogy esetleg ő lehetne Tibor helyén.³⁷

Sügértettek, melyet a Fertőből fogtak.

Halevés közben nem jó beszélni, de ők nem fogytak ki az otthoni mendemondákból. Hilda folyton érdeklődött:

– Mondja, Bandi, mi van az Oláh leányokkal?³⁸ Férjhez mentek?

²⁸ [K., PH, AS1:] felöltözködött,

²⁹ [K., PH, AS1:] ki,

³⁰ [K, :] kalauzolja

³¹ [K, :] mert magázták

³² [PH, AS1:] benézett. [!]

³³ [PH, AS1:] tubarózsa-parfümét. [!]

³⁴ [K., PH, AS1:] nagy

³⁵ [K, :] kristály-poharakak [!]

³⁶ [K., PH, AS1:] s pillanatig

³⁷ [K., PH, AS1:] helyében.

³⁸ [K., PH, AS1:] Oláh-lányokkal?

– Mind, mind – felelte Huszár Bandi. Böske valami gyároshoz. Mariska egy tanárhoz, Székesfehérvárra. Terít egy jegyző vette el. Gizit, a legkisebbet tavaly kérette meg a bátyám.

– Melyik?

– Az Elek.

– A többi bátyja is megnősült?

– Meg. Károly Heidelbergben ^é<«mérnök.»> ^v<van.> ^é<[úb]– Hát maga, Bandi, mikor nősül? – kérdezte Hilda mélységes érdeklődéssel. [úb] Tibor> ^v<[úb]

Tibor> bort töltött. «To» Hilda mint szeretetreméltó háziaszszony kínálgatta. ^é<«Káposzta,» Sültcsirke> ^v<Rántottcsirke> került az ^é<asztalra«, utána». Végigpörgették az emlékezet rózsafüzérét.> ^v<asztalra.> [K_é] ^é<[úb] Azalatt végigpörgették az emlékezet rózsafüzérét. [úb] Amikor a számócát [...] hozták be, Hilda «meg[...]» rátekintett.> ^m<Kések, villák csörömpöltek. Végigpörgették az emlékezet rózsafüzérét. [úb] Amikor a számócát hozták be, Hilda rátekintett.> ^v<Kések, villák csörömpöltek. [úb]

Amikor a számócát hozták, Hilda fölvetette fejét.>

[K_é]– Hát maga, mikor nősül, Bandi? – ^é<kérdezte> ^v<kérdezte,> mélységes érdeklődéssel.

– Én kezét csókolom «[...]» – szölt ^é<Bandi> ^v<Huszár Bandi> mosolyogva, míg a számócát megcukrozta s üvegkanálkával tejszínhabot vett rá – engedelmével soha. Elvégzik azt helyettem mások.

Hilda tányérjára tekintett, mereven s utasította az inast, hogy ^é<hozzhatja már a feketét.> ^v<beadhatja a feketét is.>

– ^é<Jozefin> ^v<Pepike> mit csinál?

– ^é<Jozefin> ^v<Pepike> – ^é<szölt> ^m<sóhajtott> ^v<tétovázott> Huszár Bandi – a kedves ^é<Jozefin.> ^v<Pepike.> Ma is ott lakik, ahol régen. Tetszik tudni, künn a szöllők között. Gyakran látni, de csak a templom körül. Virágot visz a Szent Antalnak.

– Most is ^é<oly> ^v<olyan> szentes?

– Mindig imádkozik. Apáccal barátkozik. Egy kövér apácával jár-ke.

– Szerafin nővérrel?

– Azzal.

– Mind, mind – felelte Huszár Bandi. Böske valami gyároshoz. Mariska egy tanárhoz, Székesfehérvárra. Terít egy jegyző vette el. Gizit, a legkisebbet tavaly kérte meg a bátyám.

– Melyik?

– Az Elek.

– A többi bátyja is megnősült?

– Meg. Károly Heidelbergben van.

Tibor bort töltött. Hilda,³⁹ mint szeretetre méltó háziasszony,⁴⁰ kínálgatta. Rántott csirke került az asztalra. Kések,⁴¹ villák csörömpöltek.

Amikor a számócát hozták, Hilda fölvetette fejét.

– Hát maga, mikor nősül,⁴² Bandi? – kérdezte, mélységes érdeklődéssel.

– Én,⁴³ kezét csókolom – szólt Huszár Bandi mosolyogva, míg a számócát megcukrozta s üvegkanálkával tejszínhabot vett rá – engedelmével soha. Elvégzik azt helyettem mások.

Hilda a tányérjára tekintett s⁴⁴ utasította az inast, hogy beadhatja a feketét is.

– Pepike mit csinál?

– Pepike,⁴⁵ – mondta⁴⁶ Huszár Bandi – a kedves Pepike. Ma is ott lakik, ahol régen. Tetszik tudni, künn a szőlők között. Gyakran látni, de csak a templom körül. Virágot visz a Szent Antalnak.

– Most is olyan szentes?

– Mindig imádkozik. Apáccal barátkozik. Egy kövér apáccal jár-ke.

– Szerafin nővérrel?

– Azzal.

³⁹ [K,:] Hilda

⁴⁰ [K,] háziasszony

⁴¹ [PH, AS1:] Kések

⁴² [AS2:] nősül; [sh.]

⁴³ [K,] Én

⁴⁴ [K, PH, AS1:] Hilda tányérjára tekintett, mereven s

⁴⁵ [K, PH, AS1:] Pepike

⁴⁶ [K, PH, AS1:] tétovázott

– Mért ^é_i<nem is> ^v_c<is nem> lett az apáca – tündődött maga elé Hilda.

Elnémultak. ^é_i<[úb] Életek heverték «[...]» előttük, sorsok s érezték az évek mulását, a filozófiát, melyet vidéki emberek pletyka közben, embereket szólva és dicsérve szívnak magukba. [úb] Asztalt bontottak. Vacsora> ^v_c<Asztalt bontottak. [b]

Vacsora> után Huszár Bandi mélyet szippantva szivarából, ^é_i<a bortól> ^v_c<bortól> fölhevülve ^é_i<szinte szemtelenül ránézett Hildára, majd «[...]» barátjához> ^v_c<barátjához> fordult.

- Mondd, ^é_i<Tiborkám,> ^v_c<te> még mindig gyűjtöd a bélyegeket?
- Hogyne. Nagyon szép a gyűjteményem.
- Nem mutatnád meg? Érdekel.
- Szívesen.

Máris hozta, az asztalra tette.

– Ez itt ritka példány. ^é_i<Mauritzius.> ^v_c<Mauritzius.> Zöld – magyarázta Tibor, kedvetlenül.

– Zöld ^é_i<Mauritzius> ^v_c<Mauritzius> – ismételte Huszár Bandi, ki állva maradt, barátja fölé hajolt, de folyton Hildára meredt.

– Ez pedig régi ^é_i<Columbus. Amerikai. Nagy érték.> ^m_c<Columbus.> ^v_c<Columbus. Amerikai. Nagy érték.>

– ^é_i<Nagy érték> ^m_c<Régi Colümbüs> ^v_c<Nagy érték.> – ismételte Huszár Bandi.

Hilda nevetett, elfordult. Tibor ^é_i<eltette> ^v_i<föltekintett, eltette> a bélyeggyűjteményt. ^é_i<Felesége, [...] azután Huszár Bandi folytathatta volna a játékot, de> ^v_c<Felesége> ekkor már nyílt, becsületes szemével nézett a férjére, mint egykor az apjára.

Huszár Bandi még folytathatta volna a játékot, de oly szemtelennek, izléstelennek tartotta, hogy megundorodott. Diákkori élményekről csevegett. Hilda ^é_i<hallgatta darabig, megunt,> ^v_c<ezt> rossznéven ^é_i<vette és> ^v_c<vette,> sértődötten visszavonult, elbúcsúzza vendégétől, «hogy» ki ^é_i<majd hajnalban utazik.> ^v_i<szertartásosan csókolt kezét.>

Most, «ket» hogy egyedül maradtak, ők ketten, a társalgóba mentek, ahova átvitte a fehérkesztyűs inas a likőröket, az édest, meg a keserűt.

– Miért⁴⁷ is nem lett apáca⁴⁸ – tűnődött maga elé Hilda.

Elnémultak. Asztalt bontottak.

Vacsora után Huszár Bandi mélyet szippantva szivarából, bortól fölhevülve barátjához fordult.

– Mondd, te még mindig gyűjtöd a bélyegeket?

– Hogyne. Nagyon szép a gyűjteményem.

– Nem mutatnád meg? Érdekel.

– Szívesen.

Máris hozta, az asztalra tette.

– Ez itt ritka példány. Mauritzius. Zöld – magyarázta Tibor, kedvetlenül.

– Zöld Mauritzius – ismételte Huszár Bandi, ki állva maradt, barátja fölé hajolt, de folyton Hildára meredt.

– Ez pedig régi Columbus. Amerikai. Nagy érték.

– Nagy érték⁴⁹ – ismételte Huszár Bandi.

Hilda nevetett, elfordult. Tibor föltekintett, eltette a bélyeggyűjteményt. Felesége ekkor már nyílt, becsületes szemével nézett férjére,⁵⁰ mint egykor az apjára.

Huszár Bandi még folytathatta volna a játékot, de oly szemtelennek, ízléstelennek tartotta, hogy megundorodott tőle. Diákkori⁵¹ élményekről csevegett. Hilda ezt rossz néven vette, visszavonult, elbúcsúzott a vendégtől, ki⁵² szertartásosan csókolt kezét.

Most, hogy egyedül maradtak, ők ketten, a társalgóba mentek, ahova a fehér kesztyűs inas átvitte a⁵³ likőröket, az édest⁵⁴ meg a keserűt.

⁴⁷ [K., PH, AS1:] Mért

⁴⁸ [K, :] nem lett az apáca [PH, AS1:] nem lettem [!] apáca

⁴⁹ [K, :] érték. [PH, AS1:] érték,

⁵⁰ [K, :] nézett a férjére,

⁵¹ [K, :] megundorodott. Diákkori

⁵² [K, :] vette, sértődötten visszavonult, elbúcsúzva vendégtől, [!] ki [PH, AS1:] vette, visszavonult, elbúcsúzva vendégtől, ki

⁵³ [K., PH, AS1:] ahova átvitte a fehérkesztyűs inas a

⁵⁴ [K., PH, AS1:] édest,

Tibor átölelte barátját:

– Beszélj, beszélj – szólt ^é_i<olyan> ^m_i<olyan új> ^m_i<olyan> ^v_c<oly> hangon, melyben fölszabadulás ^é_i<volt s> ^v_c<volt,> valami csapongás és ^é_i<fájdalom.> ^v_c<szeszély.> Hiszen én ^é_i<semmit> ^v_c<itt semmit> sem tudok. ^é_i<Nyolc> ^v_c<Kilenc> éve már. ^é_i<Istenem nyolc> ^v_c<Istenem, kilenc> éve.

– Bizony, ^é_i<nyolc> ^v_c<kilenc> éve már – mondta Huszár Bandi és egészen más tónusban.

– Édest, keserűt?

– Előbb édeset.

– Mondd, mond – biztatta Tibor és a sok ^é_i<emlék közt> ^v_c<közt> nem találta meg, hogy mit kérdezzen. Mi történt azóta? Mi van veletek, mi van veletek?

– ^é_i<Két év mulva a> ^v_c<Jövőre a> tiz éves találkozó – szólt Huszár Bandi, míg fölhörpintette ^é_i<az édeset> ^v_c<a likórt> – bizony.

– Ki is hívja össze?

– Glück Laci.

– Mi csoda az? Tanár?

– Dehogy. Kollega. Pesten. Nagy karriért csinált. Szociálistákkal barátkozik. Valami radikális polgári mozgalmat szervez.

– A szegény embereket védi. ^é_i<Ő> ^v_c<Nem csoda. Ő> is szegény ^é_i<fiú volt.> ^v_c<fiú.>

– Igen, de gazdagon nőszült.

– És Ebeczky?

– Az is ügyvéd. Az apja irodájában. Együtt nyúzzák az embereket.

– De a te irodád is jól megy?

– Na – felelte Bandi.

– És a többiek, a többiek – tudakolta Tibor melegen és őszintén, a multba tekintve. Kicsoda is? Kertész Béla?

Tibor átölelte barátját:

– Beszélj, beszélj – szólt oly hangon, melyben fölszabadulás volt, valami csapongás és szeszély. – Hiszen⁵⁵ én itt semmit se⁵⁶ tudok. Kilenc éve már. Istenem, kilenc éve.

– Bizony, kilenc éve már – mondta Huszár Bandi és egészen más tónusban.

– Édeset,⁵⁷ keserűt?

– Előbb édeset.

– Mondd, mondd – biztatta Tibor és a sok közt nem találta meg, hogy mit kérdezzen. – Mi⁵⁸ történt azóta? Mi van veletek, mi van veletek?

– Jövőre a tízéves találkozó – szólt Huszár Bandi s fölhörpintette⁵⁹ a likőrt – bizony.

– Ki is hívja össze?

– Glück Laci.

– Micsoda az? Tanár?

– Dehogy. Kolléga.⁶⁰ Pesten. Nagy karriért csinált. Szocialistákkal barátkozik. Valami radikális polgári mozgalmat szervez.

– A szegény embereket védi. Nem csoda. Ő is szegény fiú.

– Igen, de gazdagon nőült.

– És Ebeczky?

– Az is ügyvéd. Az apja irodájában.⁶¹ Együtt nyúzzák az embereket.

– De a te irodád is jól megy?

– Na – felelte Bandi.

– És a többiek, a többiek?⁶² – tudakolta Tibor melegen és őszintén, a múltba tekintve. Kicsoda is? Kertész Béla?

⁵⁵ [K,.] szeszély. Hiszen

⁵⁶ [K,, PH, AS1:] sem

⁵⁷ [K,.] Édest,

⁵⁸ [K,, PH, AS1:] kérdezzen. Mi

⁵⁹ [K,.] Bandi, míg fölhörpintette [PH, AS1:] Bandi, míg fölhörpintette

⁶⁰ [K,.] Kolléga.

⁶¹ [PH, AS1:] irodájában [!]

⁶² [K,.] többiek

– Katona. Főhadnagy.
– «Az» Oláh Gyuszi?
– Szinész.
– Kómikus?
– Hősszerelmes. Ádámot játssza Sárszegen. De azért most is oly bolond.

– Varjas Jóska? Az a morc fiú.
– Az pap. Tiszteletes. Református lelkész, Erdélyben.
– Mondd, mondd kérlek. Jámbor?
– «Fogorvos» Fogorvos. Mit nevezsz? – kérdezte Bandi, mert Tibor elkacagta magát.

– Azon, hogy Jámbor fogorvos. Nem furcsa?
– De furcsa.
– Fogakat húz – kacagott Tibor.

És már együtt kacagtak mindketten, Tibor és Bandi. [°]_°<Tibor>
^v_°<[b]

Tibor> még sohasem volt ennyire diák. [°]_°<[úb] Folytatta> ^v_°<Folytatta> a gyóntatást.

– Petőfi?
– Meghalt.
– A szabadság lánglelkű [°]_°<bajnoka?> ^v_°<apostola?>
– Meg, szegény. Már régen. Pesten. A műegyetem előtt elgázolta egy villamos.

– Szegény Petőfi. Hát Urbán Elemér?
– Kaptafakészítő.
– Ne mondd. Van ilyen is?
– «Ha van» Hogyne. Ha van kaptafa, akkor «van» valószínűleg van kaptafa [°]_°<készítő.> ^v_°<készítő is.> Legalább azt hiszem.

– Még, még – [°]_°<kiáltott> ^v_°<unszolta> Tibor, ki élvezte az élet tragikus és kedves ötleteit, a kiszámíthatatlan változatosságot. Beszélj, Bandi. «Zöldy? Nem, tudod, az aki» Édeset még? – és [°]_°<töltött, édeset.> ^v_°<töltött.> Zöldy? – kérdezte, «Nem tudod?» rátekintve. Nem

– Katona. Főhadnagy.⁶³
 – Oláh Gyuszi?
 – Színész.
 – Kómikus?
 – Hősszerelmes. Ádámot játssza Sárszegen. De azért most is oly bolond.

– Varjas Jóska? Az a morc fiú.
 – Az pap. Tiszteletes. Református lelkész, Erdélyben.
 – Mondd, mondd kérlek. Jámbor?
 – Fogorvos. Mit nevezsz? – kérdezte Bandi, mert Tibor elnevet-
 te⁶⁴ magát.

– Azon, hogy Jámbor fogorvos. Nem furcsa?

– De furcsa.

– Fogakat húz – kacagott Tibor.

És már együtt kacagtak mind a ketten, Tibor és Bandi.

Tibor még sohas⁶⁵ volt ennyire diák. Folytatta a gyóntatást.

– Petőfi?

– Meghalt.

– A szabadság lánglelkű apostola?

– Meg, szegény. Már régen. Pesten. A műgyetem előtt elgázolta egy villamos.

– Szegény Petőfi. Hát Urbán Elemér?

– Kaptafakészítő.

– Ne mondd. Van ilyen is?

– Hogyne. Ha van kaptafa, akkor valószínűleg van kaptafakészítő is. Legalább azt hiszem.

– Még, még – unszolta Tibor, ki élvezte az élet tragikus és kedves ötleteit, a kiszámíthatatlan változatosságot. – Beszélj,⁶⁶ Bandi. Édeset még? – és töltött. – Zöldy?⁶⁷ – kérdezte, ráteekintve. – Nem⁶⁸

⁶³ [PH, AS1:] Főhadnagy [!]

⁶⁴ [K,:] elkacagta

⁶⁵ [K, PH, AS1:] sohasem

⁶⁶ [K,] változatosságot. Beszélj,

⁶⁷ [K,] töltött. Zöldy?

⁶⁸ [K,] ráteekintve. Nem

tudod? Olyan kedves fiú volt. Az, aki «szemü» pápaszemet viselt és folyton röhögött. A csillagász.

– Á, a csillagász. Az újságíró.

Mindenkiből lett ^é_í<valami:> ^v_é<már valami:> mindenki választott magának egy foglalkozást, mellyel az életét eltöltse, kenyerét ^é_í<megkeresse. Édeset ittak.> ^v_é<megkeresse.>

– Nézd – szólt Tibor, homlokára ütve bűnbánóan, mint aki valakit elfelejtett. Vili«.», Vili. Liszner Vili – kiabált.

– Vili, kérlek, sokáig ott volt ^é_í<a városban.> ^v_é<Sárszegen.> De aztán az apja kiküldte Németországba, valami gazdasági ^é_í<akadémiára. Azóta nem látom.> ^v_é<akadémiára.>

– De leérettségizett?

– Persze. Pesten. Magánintézetben. Az öreg kivette a bukszáját.

– Nem fut többé?

– Fut még. Pesten is. De – ^é_í<tette hozzá> ^v_é<szólt> Bandi vontatottan és rázta ^é_í<a fejét.> ^v_é<fejét.> Nem hallani róla.

– Én se hallok róla semmit – mondta Tibor maga elé meredve. És a barátai? Farkas Cézár?

– A Próféta? Kérlek alássan abból ^é_í<[...]> ^v_é<pénztáros> lett. De utóbb valami kellemetlensége akadt az adóhivatalban. Tudod ilyen kellemetlensége – és ^é_í<egy tréfas [!]> ^v_é<tréfas [!]> mozdulattal jelezte a ^é_í<pénz elkezelést.> ^v_é<pénz-elkezelést.> Két hétre le is csukták, ^é_í<vizsgálati fogság, «de»> ^v_é<csak vizsgálati,> aztán én húztam ki. Nem lehetett ellene ^é_í<bizonyítani semmit.> ^v_é<bizonyítani.> Czeke Bélus járt akkor nálam az érdekében. ^é_í<Nem> ^v_é<[bj] A gyógyszerészed. Nem> ismerted?

– Nem. Hanem Bahó Attila?

– A főszerkesztő úr? «Kitoloncolta az új» Kitoloncoltatta az új rendőrkapitány.

tudod? Olyan kedves fiú volt. Az, aki pápaszemet viselt és folyton röhögött. A csillagász.

– Á, a csillagász. Az újságíró.

Mindenkiből lett már valami: mindenki választott magának egy foglalkozást, mellyel az életét eltöltse, kenyerét megkeresse.

– Nézd,⁶⁹ – szólt Tibor, homlokára ütve bűnbánóan, mint aki valakit elfelejtett. – Vili,⁷⁰ Vili,⁷¹ Liszner Vili – kiabált.

– Vili, kérlek, sokáig ott volt Sárszegen. De aztán az apja kiküldte Németországba, valami gazdasági akadémiára.

– De leérettségizett?

– Persze. Pesten. Magánintézetben. Az öreg kivette a bukszáját.

– Nem fut többé?

– Fut még. Pesten is. De⁷² – szólt Bandi vontatottan és rázta fejét. – Nem⁷³ hallani róla.

– Én se hallok róla semmit – mondta Tibor maga elé meredve. – És⁷⁴ a barátja?⁷⁵ Farkas Cézár?

– A Próféta? Kérlek alássan,⁷⁶ abból pénztáros lett. De utóbb valami kellemetlensége akadt az adóhivatalban. Tudod ilyen kellemetlensége – és tréfás⁷⁷ mozdulattal jelezte a pénzelkezelést. – Két⁷⁸ hétre le is csukták, csak vizsgálati, aztán én húztam ki. Nem lehetett ellene bizonyítani. Czeke Bélus járt akkor⁷⁹ nálam az érdekében. A gyógyszerészegéd. Nem ismerted?

– Nem. Hanem Bahó Attila?

– A főszerkesztő úr? Kitoloncoltatta az új rendőrkapitány.

⁶⁹ [K., PH, AS1:] Nézd

⁷⁰ [K.,:] elfelejtett. Vili,

⁷¹ [K., PH, AS1:] Vili.

⁷² [PH, AS1:] is. – De

⁷³ [K.,:] fejét. Nem

⁷⁴ [K.,:] meredve. És

⁷⁵ [K.,:] barátai?

⁷⁶ [K.,:] alássan

⁷⁷ [K.,:] tréfás [!]

⁷⁸ [K.,:] a pénz-elkezelést. Két

⁷⁹ [AS1:] akkor [!]

– Ideje – ^e_i<mondta> ^v_c<szólt> Tibor. Gazember – s most valami kellemesebbet akart fölhozni, még mindig «keresve» turkálva emlékezetében elkallódott, meghalványodott emberek után. Voltak még, voltak még. ^e_i<Latkay> ^v_c<Latky> Aladár?

– Nem tudok róla.

– Paróczay?

– Ki az? – kérdezte ^e_i<Huszár Bandi.> ^v_c<Bandi.>

– Velünk járt. Az ujjait ^e_i<mindig mozgatta> ^v_c<mozgatta> a szeme előtt. Ott ült bal oldalt, a negyedik padban, a középén.

– Ja – szólt Bandi. – Várj csak, várj «csa» – ^e_i<[...] kért,> ^v_i<ismételte,> mint aki egy nagyon gyors járművön visszautazik Sárszegre s most lelkében ott jár, ^e_i<keresgél,> ^v_i<kutakodik,> «bennd» benyit a nyolcadikba, «m» végigmegy a gyalulatlan lépcsadlón és keresi Paróczayt, ki a negyedik padban ül baloldalt, a középén, csak aztán térhet vissza ebbe a társalgóba, hogy barátjának rendelkezésére álljon. Emlékszem – mormolta és megállt lelkében ^e_i<a barátja előtt abban a társalgóban, mert már [K_c] visszatért.> ^v_i<már a társalgóban, mert [K_c] visszatért [K_i] ide.> Emlékszem. Azt nem látom. Már évek óta. Elment valahová.

– Hová?

– Nem tudom.

– És Kovács Sándor?

– Eltűnt – ^e_i<mondta> ^v_i<mutatta> Bandi – eltűnt.

Itt megfeneklettek. Nem volt több. Végigpörgették az emlékezet rózsafüzérét. ^e_i<[úb] Tibor> ^m_i<Kicsit vártak. Életek heverték előttük s érezték az évek múlását, azt a filozófiát, melyet vidéki emberek embereket szólva-dicsérve csöndesen tűnődve szívnak magukba. [úb] Tibor> ^v_c<[b]

Kicsit vártak. Életek heverték előttük s érezték az évek múlását, azt a filozófiát, melyet vidékiek embereket szólva-dicsérve, csöndesen tűnődve szívnak magukba. [úb]

– Ideje – szólt Tibor. – Gazember⁸⁰ – s most valami kellemesebbet akart fölhozni, még mindig turkálva emlékezetében elkallódott, meghalványodott emberek után. – Voltak⁸¹ még, voltak még. Latky Aladár?

– Nem tudok róla.

– Paróczay?

– Ki az? – kérdezte Bandi.

– Velünk járt. Az ujjait mozgatta a szeme előtt. Ott ült baloldalt, a negyedik padban, a középén.

– Ja – szólt Bandi. – Várj csak, várj – ismételte, mint aki nagyon gyors járművön visszautazik Sárszegre s most lelkében ott jár, kutatodik, benyit a nyolcadikba, végigmegy a gyalulatlan lécpadlón és keresi Paróczayt,⁸³ ki a negyedik padban ül baloldalt, a középén, csak aztán térhet vissza ebbe a társalgóba, hogy barátjának rendelkezésére álljon. – Emlékszem⁸⁴ – mormolta és megállt lelkében,⁸⁵ már a társalgóban, mert visszatért ide. – Emlékszem.⁸⁶ Azt nem látom. Már évek óta. Elment valahová.

– Hová?

– Nem tudom.

– És Kovács Sándor?

– Eltűnt – mutatta Bandi – eltűnt.

Itt megfeneklettek. Nem volt több. Végigpörgették az emlékezet rózsafüzérét.

Egy kicsit⁸⁷ vártak. Életek heverték előttük s érezték az évek múlását, azt a filozófiát, melyet a vidékiek⁸⁸ embereket szólva-dicsérve, csöndesen tűnődve szívnek magukba.

⁸⁰ [K,.] Tibor. Gazember

⁸¹ [K, PH, AS1:] után. Voltak

⁸² [K,.] aki egy nagyon

⁸³ [PH, AS1:] Paróczayt,

⁸⁴ [K,.] álljon. Emlékszem

⁸⁵ [K,.] lelkében

⁸⁶ [K,.] ide. Emlékszem.

⁸⁷ [K, PH, AS1:] rózsafüzérét. [úb] Kicsit

⁸⁸ [K,.] melyet vidékiek

- Tibor> ^é_i<töltött.> ^v_c<tölteni akart.>
- Édeset? – kérdezte.
 - Most adj ^é_i<keserút. Keserút.> ^v_c<«másikat» a másikból. Egy kis keserút.>
 - ^é_i<Keserút> ^v_c<Ittak, lassan> ittak.
 - És a tanárok – villant föl ^é_i<Tibor szeme> ^v_c<Tibor> – a tanárok, Bandikám. Azokat se hagyjuk el. Úgy élek itt – kezdte és ^é_i<abba hagyta.> ^v_c<nem folytatta.> Nem hallok semmit. ^é_i[ú]b] – [...] egy [...]. [ú]b] – Él?> ^v_c<Nyerge Lázártól már rég nem kaptam levelet. Él? [ú]b]
 - Él és virul. Kosztosokat tart ma is. Vett egy szöllőt.>
 - Szöllőt? Hála «i»Istennek. Mindig szöllőt akart venni. Ábris igazgató?
 - Igazgat. «Második» Nyolcvan éves. Második gyermekkorát éli. ^é_i<Te> ^v_c<Te,> az öreg már egészen népiesen beszél. Vén korában kiüt belőle a paraszt. Az apja béres volt.
 - Mulatságos. ^é_i<Cserép Alajos, a tisztelendő? [ú]b] – Plébános. [ú]b] – Tálás> ^v_c<Tálás> Béla?
 - Az meghalt, mindgyárt az érettségi után, «ket» ősszel. Tüdőtágulás. Nem is hallottad?
 - Nem. Főris dühöng még?
 - ^é_i<Dehogy.> ^v_c<Ó.> Nagyon csöndes ember lett belőle. Nem tudod? Megvakult.
 - Borzasztó.
 - Szemidegsorvadása volt.
 - Azért hordta azt a feketeszemüveget?
 - Titkolta. Utolsó időben már semmit se látott, de nem akarta elismerni, diákok fogták karon, ők vezették az iskolába. Végre is nyugdíjba küldték, erőszakkal.
 - Még ott van?
 - Elköltözött fatornyos hazájába, a felvidékre, az apjához. Megtanulta a kosárfonást. Kosarakat fon.
 - Biró Gyurka?

Tibor tölteni akart.

– Parancsolsz?⁸⁹ – kérdezte.

– Most adj a másiktól. Egy kis keserűt.

Ittak, lassan ittak.

– És a tanárok – villant föl Tibor – a tanárok, Bandikám. Azokat se hagyjuk el. Úgy élek itt – kezdte és nem folytatta. – Nem⁹⁰ hallok semmit. Nyerge Lázártól már rég nem kaptam levelet. Él?

– Él és virul. Kosztosokat tart ma is. Vett egy szőlőt.

– Szőlőt? Hála Istennek. Mindig szőlőt akart venni. Ábris igazgató?

– Igazgat. Nyolcvanéves. Második gyermekkorát éli. Te, az öreg már egészen népiesen beszél. Vénkorában kiüt belőle a paraszt. Az apja béres volt.

– Mulatságos. Tálás Béla?

– Az meghalt, mindjárt az érettségi után, ősszel. Tüdőtágulás.

Nem is hallottad?

– Nem. Fóris dühöng még?

– Ó. Nagyon csendes ember lett belőle. Nem tudod? Megvakult.

– Borzasztó.

– Szemidegsorvadása volt.

– Azért hordta azt a fekete szemüveget?

– Titkolta. Utolsó időben már semmit se látott, de nem akarta elismerni, diákok fogták karon, ők vezették az iskolába. Végre is nyugdíjba küldték, erőszakkal.

– Még ott van?

– Elköltözött fatornyos hazájába, a Felvidékre,⁹¹ az apjához. Megtanulta a kosárfonást. Kosarakat fon.

– Biró Gyurka?

– Az,⁹² kérlek, teljesen elzüllött. Megint megnősült, elvette egy vasúti kalauz leányát. Az is otthagya. Kivándorolt Amerikába.

⁸⁹ [K_v.:] Édeset?

⁹⁰ [K_v.:] folytatta. Nem

⁹¹ [K_v, PH, AS1:] felvidékre,

⁹² [K_v.:] Az

– Az kérlek, teljesen elzüllött. ^é*<Ivott, megint>* ^v*<Megint>* meg-nősült, elvette egy vasúti kalaúz leányát. Az is ott hagyta. Kivándorolt Amerikába.

– Nagyon derék ember volt – szolt Tibor.

– Nagyon szerencsétlen ember – ^é*<tette hozzá>* ^v*<mondta>* Bandi. A nők tették tönkre.

– Igyál még, édes Bandikám, ^é*<igyál. Keserút ugye?>* ^v*<igyál.>*

– Adj még egy kicsit.

Tibor fölállt, hogy töltsön ^é*<régi>* ^v*<egykori>* vetélytársának, ki vel testvér lett az ^é*<emlékekben s nagyon>* ^v*<emlékekben. Nagyon>* szerette ^é*<őt.>* ^v*<most őt.>* Bandi is szerette most.

Amint azonban rátekintett, az éles villanyfényben ^é*<fejére>* ^m*<Tibor fejére>* ^v*<Tibor halántékára>* mutatott.

– Tiborkám – szolt csodálkozva – ^é*<hó,>* ^v*<hó.>*

– ^é*<Hó>* ^v*<Tudom>* – mondta Tibor megsimitva ^é*<selymes ritkuló haját – tudom.>* ^v*<ritkuló, szőke haját.>* Kopok – tette hozzá ^é*<önmaga iránt való részvétlenséggel,>* ^v*<mély közönnyel,>* hidegen.

– Múlik az idő – sóhajtott ^é*<Bandi is. És>* ^m*<Bandi is,>* ^m*<Bandi,>* ^v*<Bandi is,>* arra a sok nőre gondolva, ki ^é*<körülvette. Én is érzem.>* ^v*<körülvette és elment. Érzem.>* Nem vagyok már a régi.

– Dehogy nem. Te a régi vagy. De ^é*<én. [útb] – Mégis jobb volt akkor>* ^v*<én. Jobb volt akkor – mondta Tibor.>*

– Miért? Nekem mindegy – és ^é*<ásitott>* ^v*<Bandi ásitott.>* Le kell feküdnöm. ^é*<[útb] – Igyál még.>* ^m*<Holnap hajnal négykor megy a vonatom.>* ^v*<Holnap ötkor megy a vonatom.>*

– Maradj – tartóztatta Tibor, megragadva kezét. Bandikám, igyál még. ^é*<«Eml» Keserút? Talán édeset?>* ^m*<Maradj és igyál. Keserút? Talán édeset?>* ^v*<Édeset? Keserút?>*

– ^é*<Még egy édeset adj, akkor>* ^v*<Talán egy édeset. Akkor>* lefekszem.

– Igyál. Emlékszel? Mit is akartam mondani. Mennyi ^é*<bolondság volt. «Az erdő»>* ^m*<bolondság.>* ^v*<bolondság volt.>* Tálás órai. Az erdő. Majális. Igyál. És a sárkány. ^é*<Emlékszel,>* ^v*<Maradj. Emlékszel,>* mikor fölengedték?

– Hogyne, én is tartottam.

- Nagyon derék ember volt – szólt Tibor.
- Nagyon szerencsétlen ember – mondta Bandi. – A⁹³ nők tet-
ték tönkre.
- Igyál még, édes Bandikám, igyál.
- Adj még egy kicsit.
- Tibor fölállt, hogy töltsön egykori vetélytársának, kivel testvér
lett az emlékekben. Nagyon szerette most őt. Bandi is szerette most.
- Amint azonban rátekintett⁹⁴ az éles villanyfényben,⁹⁵ Tibor ha-
lántékára mutatott.
- Tiborkám – szólt csodálkozva – hó.
- Tudom – mondta⁹⁶ Tibor,⁹⁷ megsimítva⁹⁸ ritkuló, szőke haját.
- Kopok⁹⁹ – tette hozzá,¹⁰⁰ mély közönnyel, hidegen.
- Múlik az idő – sóhajtott Bandi is, arra a sok nőre gondolva, ki
körülvette és elment. – Érzem.¹⁰¹ Nem vagyok már a régi.
- Dehogy nem. Te a régi vagy. De én. Jobb volt akkor – mondta
Tibor.¹⁰²
- Miért? Nekem mindegy – és Bandi ásított. – Le¹⁰³ kell feküd-
nöm. Holnap ötkor megy a vonatom.
- Maradj – tartóztatta Tibor, megragadva kezét. – Bandikám,¹⁰⁴
igyál még. Édeset? Keserút?
- Talán egy édeset. Akkor lefekszem.

⁹³ [K_v:] Bandi. A

⁹⁴ [K_v:] rátekintett,

⁹⁵ [K_v:] villanyfényben

⁹⁶ [AS2:] Tudom, mondta [sh.]

⁹⁷ [K_v:] Tibor

⁹⁸ [AS2:] megsimítva [sh.]

⁹⁹ [K_v:] haját. Kopok

¹⁰⁰ [K_v:] hozzá [AS2:] hozza, [sh.]

¹⁰¹ [K_v, PH, AS1:] elment. Érzem.

¹⁰² [PH, AS1:] Tibor [!]

¹⁰³ [K_v:] ásított. Le

¹⁰⁴ [K_v, PH, AS1, AS2:] kezét. Bandikám, [analógiásan javítva]

– Emlékszel? Mekkora sárkány volt. ^é<Milyen> ^v<Maradj. Milyen> hatalmas, gyönyörű sárkány. Hogy röpült. Emlékszel?

– Aranyosra ^é<festettük. Három méter volt.> ^v<festették «a diákok» «az ötödikesek» a harmadikosok.>

^é<Három> ^v<– Azok, a harmadikosok. Három> méter hosszú volt a szárnya. ^é<Az> ^v<– mondta Tibor lehunyva szemét. Az> arany-sárkány. ^é<Emlékszel?> ^m<Maradj még. Emlékszel?> ^v<Maradj, maradj. Emlékszel?> Mi lett vele. Vajjon megvan-e még?

– Alig hiszem – szólt Bandi álmosan és itta az utolsó pohár edeset. Az ilyen papirból van. Egy nyár, két nyár és vége. Hamar elrongyolódik.

Bandi fölment ^é<vendégszobájába,> ^v<az emeletre a vendégszobájába,> «[...]» melynek ablaka nyitva volt. Behallatszott a tó zúgása. Kis szél borzolta a nádast, hajtotta a hullámokat.

Lefekvés közben «Hildával» Tiborra gondolt érthetetlen szeretettel s azon tépelődött, miért ^é<szerette meg> ^v<szerette.> Aztán eszébe jutott Hilda, ki vacsora után ránevetett s ő nem viszonozta. Bizonyára ezért ^é<szerette meg> ^v<szerette.> Akivel jót teszünk, azt később megszeretjük.

Hajnalban kocsija végigzörgött a gazdaságon, «a»vonatra ült, ^é<[...]> ^m<[...] Tibortól és Hildától.> ^m<ott hagy«t»va Tibortól és Hildától. [!]> ^v<ott hagyva Tibort és Hildát.>

Ilyen látogatások ^é<azonban csak> ^v<csak> ritkán élénkitették magányukat s «ün»esemény-számba mentek.

– Igyál. Emlékszel? Mit is akartam mondani. – Mennyi¹⁰⁵ bolondság volt. Tálás órái. Az erdő. Majális. Igyál. És a sárkány. Maradj. Emlékszel, mikor fölengedtek?

– Hogyne, én is tartottam.

– Emlékszel? Mekkora sárkány volt. Maradj. Milyen hatalmas, gyönyörű sárkány. Hogy röpült. Emlékszel?

– Aranyosra festették a harmadikosok.

– Azok, a harmadikosok. Három méter hosszú volt a szárnya,¹⁰⁶ – mondta Tibor,¹⁰⁷ lehunyva szemét. – Az¹⁰⁸ aransárkány. Maradj, maradj. Emlékszel? Mi lett vele. Vajon megvan-e még?

– Alig hiszem – szólta Bandi álmosan és itta az utolsó pohár édeset. – Az¹⁰⁹ ilyen papírból van. Egy nyár, két nyár és vége. Hamar elrongyolódik.

Bandi fölment az emeletre,¹¹⁰ a vendégszobájába. Az ablak nyitva¹¹¹ volt. Behallatszott a tó zúgása. Kis szél borzolta a nádast, hajtotta a hullámokat.

Lefekvés közben Tiborra gondolt érthetetlen szeretettel s azon tépelődött, miért szerette. Aztán eszébe jutott Hilda, ki vacsora után ránevetett s ő nem viszonozta. Bizonyára ezért szerette. Akivel jól teszünk, azt később megszeretjük.

Hajnalban kocsija végigzörgött a gazdaságon, vonatra ült s ott hagyta Tibort¹¹² és Hildát.

Ilyen látogatások csak ritkán élénkítették magányukat: esemény-számba mentek.¹¹³

¹⁰⁵ [K., PH, AS1:] mondani. Mennyi

¹⁰⁶ [K.,:] szárnya.

¹⁰⁷ [K.,:] Tibor

¹⁰⁸ [K.,:] szemét. Az

¹⁰⁹ [K.,:] édeset. Az

¹¹⁰ [K.,:] emeletre

¹¹¹ [K., PH, AS1:] vendégszobájába, melynek ablaka nyitva

¹¹² [K., PH, AS1:] ült, ott hagyta Tibort

¹¹³ [K., PH, AS1:] magányukat s esemény-számba mentek.

XXXII.

Még valami történt aztán, de már csak nagyon kevés, ennek az évnek [°]*a karácsonyán.* > [°]*karácsonyán.* >

Flóri nénit meghívták az ünnepekre, ki el is jött s kedves meglepetésül magával hozta [°]*Almát,* > [°]*Lenkét,* > Hilda leánykori barátnőjét, ki azóta szintén férjhez ment egy sárszegi vasúti mérnökhöz s két gyönyörű leánygyermeket szült neki. [°]*Komoly, polgári asszonynak látszott. Nyúlánk, eleven polgári asszony lett belőle.* > ^m*Eleven polgári asszony lett belőle.* > [°]*«Szeles [...].» Szeles, eleven polgári asszony lett belőle.* >

Tónika [°]*ezen a karácsonyon már akkora* > [°]*ekkor már oly nagy* > karácsonyfát kapott, hogy orma a magas gyermekszoba *«padlatát» «mennyezetét érte» mennyezetéig ért s angyalfiába sok «könyveket,»* könyvet, [°]*Verne-regényt és egy* > [°]*Verne-regényt,* > laterna magicát és sakkot is. Értelmes, okos fiúcska volt. Matrózruhában ült a szentestén az asztalnál, hol búza állt tányérban, benne fagygyúgyertya. Amig a borlevest kanalazták, Flóri [°]*néni, ki mellette ült, megsimogatta* > [°]*néni simogatta a fiúcska* > boltozatos, pompás [°]*koponyáját,* > [°]*homlokát,* > szőszke haját s megindultan mondta, hogy [°]*„egész»* > [°]*„egészen»* a nagyapja”, egészen olyan, mint a másik [°]*Novák Antal,* > [°]*Antal,* > szegény, Istenben boldogult.

Karácsony másodnapján Tibor ebéd után [°]*lefeküdt aludni,* > [°]*lefeküdt,* > mert fáradt volt. Tónik*«a»*át is lefek*«ü»*tették *«aludni»*.

Mind a két férfi aludt. A kastélyban a három nő egyedül maradt.

Flóri néni gyöngyös fekete ruhájában a hintaszékbe ült, Hilda és [°]*Alma* > [°]*Lenke* > könnyű, női cigarettát szívott.

Hilda [°]*«[...]]» Huszár Bandi iránt érdeklődött, hogy»* ^m*azt kérdezte, hogy Huszár Bandi* > [°]*azt kérdezte Flóri nénitől, hogy Huszár Bandi* > nem [°]*házasodik-e.* > [°]*házasodik-e már.* > Azt a választ kapta, [°]*hogy eszébe sincs,* > ^m*Flóri nénitől, hogy eszébe sincs,* > [°]*eszébe sincs, az»* egyelőre csak udvarol, főképp színésznőknek. [°]*Alma azt mondta, hogy»* ^m*Alma megsértődve azt mondta,* > [°]*Lenke sértődve mondta, hogy»* színésznőknek nem udvarol.

XXXII.

Még valami történt aztán, de már csak nagyon kevés, ennek az évnek karácsonyán.

Flóri nénit meghívták az ünnepekre, el¹ is jött s kedves meglepetésül magával hozta Lenkét, Hilda leánykori barátnőjét, ki azóta szintén férjhez ment egy sárszegi vasúti mérnökhöz s két gyönyörű leánygyermeket szült neki. Szeles, eleven polgári asszony lett belőle.

Tónika ekkor már oly nagy karácsonyfát kapott, hogy orma a magas gyermekszoba mennyezetéig ért s angyalfiába² sok könyvet, Verne-regényt, laterna magicát és sakkot is. Értelmes, okos fiúcska volt. Matrózruhában ült a szentestén az asztalnál, hol búza állt tányérban, benne faggyúgyertya. Amíg a borlevest kanalazták, Flóri néni simogatta a fiúcska boltozatos homlokát,³ szöske haját s megindultan mondta, hogy „egészen a nagyapja”, egészen olyan, mint a másik Antal, szegény, Istenben boldogult.

Karácsony másodnapján Tibor ebéd után lefeküdt, mert fáradt volt. Tónikát is lefektették.

Mind a két férfi aludt. A kastélyban a három nő egyedül maradt.

Flóri néni gyöngyös fekete ruhájában a hintaszékbe ült, Hilda és Lenke könnyű, női cigarettát szívott.

Hilda azt kérdezte Flóri nénitől, hogy Huszár Bandi nem házasodik-e már. Azt a választ kapta, hogy eszébe⁴ sincs, az egyelőre csak udvarol, főképp színésznőknek. Lenke sértődve mondta, hogy színésznőknek nem udvarol.

¹ [K., PH, AS1:] ünnepekre, ki el

² [AS1:] angyalfiába [!]

³ [K., PH, AS1:] boltozatos, pompás homlokát,

⁴ [K., PH, AS1:] kapta, eszébe

Kodácsolnak, puzmogtak, hihiztek«. *Nem változott semmi*», együtt, egészen együtt. ^é<Nem változott semmi. Az idő megállott. Ebben> ^v<Ebben> a szobában ^é<sem a múlt nem volt, sem a jövő, csak a jelen.> ^v<múlt nem volt, csak jelen és jövő.>

Szobalány jött ^é<be, bükkuskót tett, a majolika kandallóra, mely vörös tűzzel égett.> ^m<be, a tűzre bükkuskót tett, a majolika kandallóra, mely vörös tűzzel égett. [!] melyet künn az erdőn vágtak. Vörösen lobogott a majolika kandalló.> ^m<be, a tűzre bükkuskót tett, melyet künn az erdőn vágtak. Vörösen lobogott a majolika kandalló> ^v<be,> bükkuskót tett a ^é<majolika kandallóra,> ^v<majolika-kandallóba,> mely már reggel óta vörös tűzzel lobogott. Majd megtüzesítve «a lang» parázson a kislapátot, porcukrot szórt rá, azzal füstölt. A levegő fülledt volt, túlfűtött, édeskés.

– Flóri néni – szölt ^é<egyszerre Hilda, felhevülve – remek ötletem van. Táncoltassunk> ^é<Hilda> ^v<egyszerre Hilda – táncoltassunk> asztalt.

– Megvan még, szívecském? – kérdezte Flóri néni.

Hilda intett a szobalánynak, ki behozta. ^é<Alma «össze»> ^v<Lenke> tapsolt örömeiben.

– Nini – ^é<csodálkozott> ^v<ujjongott> a három nő – a régi.

És ^é<el[...]> ^v<csodálkoztak,> hogy még ugyanaz a bambusz nádasztalka, melynek könnyű rudain annyi érzés, szenvedély cikázott át s annyi lélek, annyi bolygó kísértet rázta meg «lombfűrészről», nevekkel teleégetett fedőlapját.

A világítás kedvező volt. Künn már köd szállt, alkonyodott. Bar-na, csokoládészin ^é<borult> ^m<homály borult> ^v<homály ereszkedett> a szobára.

– Alszanak? – suttogetta Flóri néni.

– Alszanak.

Megalkották a szellemkört, hárman, csöndben. «Tóni a» Tónika a szomszédos gyermekszobában aludt. Ezért még halkabban beszéltek.

Újjaikat összeértették. Öt percig ^é<vártak. Sziveik dobogtak.> ^v<vártak.>

– Nem jönnek – türelmetlenkedett Flóri néni.

Kodácsolnak, puszogtak, hihiztek együtt. Ebben⁵ a szobában múlt nem volt, csak jelen és jövő.

Szobalány jött be, bükkuskót tett a majolikakandallóba, mely már reggel óta vörös tűzzel lobogott, majd⁶ megtüzesítve parázon a kislapátot,⁷ porcukrot szórt rá, azzal füstölt. A levegő fűledt volt, túlfűtött, édeskés.

– Flóri néni – szólt egyszerre Hilda,⁸ – táncoltassunk asztalt.

– Megvan még, szívecském? – kérdezte Flóri néni.

Hilda intett a szobalánynak, az⁹ behozta. Lenke tapsolt örömeiben.

– Nini – ujjongott a három nő – a régi.

És csodálkoztak, hogy még ugyanaz a bambusznád asztalka, melynek könnyű rudain annyi érzés, szenvedély cikázott át s annyi lélek, annyi bolygó kísértet rázta meg nevekkel teleégetett fedőlapját.

A világitás kedvező volt. Künn már köd szállt, alkonyodott. Bar-na, csokoládészín homály ereszkedett a szobára.

– Alszanak? – suttozta Flóri néni.

– Alszanak.

Megalkották a szellemkört, hárman, csöndben. Tónika a szomszédos gyermekszobában aludt. Ezért még halkabban beszéltek.

Ujjaikat összeértették. Öt percig vártak.

– Nem jönnek – türelmetlenkedett Flóri néni.

⁵ [K,.] hihiztek, együtt, egészen együtt. Ebben

⁶ [K,.] lobogott. Majd

⁷ [PH, AS1:] kislapátot

⁸ [K,.] Hilda

⁹ [K, PH, AS1:] ki

– Hűtlenek lettek hozzánk – nevetett ^é<Alma.> ^v<Lenke.> Elhanyagoltuk őket. Igen, a szellemek ilyenek.

– Ne nevésetek – feddette őket Hilda. ^é<Akkor> ^v<Igy> nem lehet. Legyetek komolyak, nagyon komolyak.

Komolyak ^é<voltak,> ^v<lettek,> nagyon komolyak.

^é<[...] rögtön> ^v<Akkor megkezdődött a lélekjárás. Rögtön> jelentkezett ^é<Priluszky,> ^v<Hilda előtt Priluszky,> a lengyel lovag, ^é<udvariasan összeverve> ^m<udvariasan, összeverve> ^v<összeverve> képzeletbeli sarkantyúit. Minden kérdésére készségesen «válaszolt» felelt, «majd» udvarolt, fecsegett, mint egy bálban. Ő tőle tudták meg többek közt, hogy Huszár Bandi szomorú. ^é<Alma> ^v<Lenke> nem értette, hogy miért szomorú.

Vándor Anasztáz is sok érdekest, izgalmast jövendölt, mint régen.

Mikor egészen besötétedett, csak «kezei» fehér kezeik világítottak az ^é<asztalkán meg a szemeik,> ^v<asztalkán,> Hilda elővette zsebkendőjét, «megtörölte» melyen a grófnő kilencágú koronája látszott, megtörölte vele mindig nedves, csillogó száját és így szólt:

– Most őt hívom.

– ^é<Kit? – kérdezte Flóri néni> ^v<Kit?>

– Apust.

[h]

– Hűtlenek lettek hozzánk – nevetett Lenke. – Elhanyagoltuk¹⁰ őket. Igen, a szellemek ilyenek.

– Ne nevésetek – feddette őket Hilda. – Így¹¹ nem lehet. Legyetek komolyak, nagyon komolyak.

Komolyak lettek, nagyon komolyak.

Akkor megkezdődött a lélekjárás. Rögtön jelentkezett Hilda előtt Priluszky, a lengyel lovag, összeverve képzeletbeli sarkantyúit. Minden kérdésére készségesen felelt, udvarolt, fecsegett, mint egy bálban. Őtöle tudták meg többek közt, hogy Huszár Bandi szomorú. Lenke nem értette, hogy miért szomorú.

Vándor Anasztáz is sok érdekest, izgalmast jövendölt, mint régen.

Mikor egészen besötétedett, csak fehér kezeik világítottak az asztalkán, Hilda elővette zsebkendőjét, melyen a grófnő kilencágú koronája látszott, megtörölte vele mindig-nedves, csillogó száját és így szólt:

- Most őt hívom.
- Kit?
- Apust.
- Azóta még nem idézted?
- Nem – rebegette Hilda.

Ez fölizgatta őket. Szíveik dobogtak.

Az asztalka felé hajolva figyelt a három női fej, melyben kifürkészhetetlen gondolatok nyüzsögtek. Most közülök már csak egy volt fekete, egy szőke, a harmadik, Flóri nénié, kissé deres.

Csakhogy várakozásuk eredménytelennek mutatkozott. Több mint negyedóráig álltak ott elcsigázva az idegességétől. Ujjaik a fáradtságtól tétován zongoráztak az asztalka lapján, anélkül, hogy jelet kaptak volna¹² onnan.

Hilda szeme parázslott a sötétben.

- Hagyjuk abba – mondta Lenke. – Úgyis hiába.
- Nem akar veled beszélni – állapította meg Flóri néni.

¹⁰ [K_v:] Lenke. Elhanyagoltuk

¹¹ [K_v:] Hilda. Így

¹² [PH, AS1:] volna,

– Talán nem talál ide – gondolkozott Lenke. – Keresi szegény az utat. Azok – mondta a szőke asszony tompán, – akiket még nem idéztek, nem ismerik az utat.

– Várjunk, – biztatta Flóri néni – várjunk.

Hilda könyöke reszketett, mintha erős villamos áram rázná,¹³ ujjjaiból szikrák bizseregtek.

Egyszerre kiáltott, Flóri néni felé:

– Itt van.

– Honnan tudod?

– Érzem. Ő, ő. Alig bírok állni a lábomon. Ő az,¹⁴ ő.

– De nem vagy rosszul, édesem?

– Nem – lihegte – nem.

– Szólítsd meg – susogta Flóri néni.

– Kedves – kezdte Hilda rekedten, de torkán elakadt a hang, nyelve kiszáradt.

– Miért¹⁵ nem beszélsz?

– Várjatok.

Az asztal mereven állt.

– Nem akar jönni, – szólt Lenke. – Valamitől fél. Valami bántja.

Hilda összeszedte minden akaraterejét. Önkívületben szólt, reszkető hangon, túlszárnyalva félelmét.

– Kedves, – mondta. – Kedves szellem. Apus – mint régen.

Most az asztal megrezzent.

– Itt vagy? – kérdezte Hilda.

A szellem jelezte, hogy ott van.

Már a tanácsokat közölte Hilda, valamivel bátrabban:

– Ha akarsz beszélni, akkor koppants kettőt. A kettő azt jelenti: igen. Ha nem akarsz beszélni, akkor koppants egyet. Az egy azt jelenti: nem.

A szellem gondolkozott. Úgy látszik, ennek a kiváló matematikusnak időre volt szüksége, míg elvégzi ezt az egyszerű számtani

¹³ [PH, AS1, AS2:] erős villamáram rázná, [főltehetőleg öröklődő sh., ezért javítottuk]

¹⁴ [AS2:] az [sh.]

¹⁵ [PH, AS1:] Mért

műveletet. Azt mondják, hogy a szellemek valami növény-¹⁶ vagy ásványszerű tengő, lefokozott életet élnek.

Mindhárman lefelé néztek.

És az asztal lába fölemelkedett. Egyszer. Még egyszer. Kétszer.

– Akar beszélni – szólt Hilda és körültekintett a szobában, mint-ha túlvilági vendég lépne be oda.

Köhögött.

– Mért nem szólsz hozzá? – unszolta Flóri néni.

– Mit kérdezzek?

– Akármit.

De nem jutott eszébe semmi, sokáig.

Flóri néni szeme megnedvesedett. Lenke remegett.

Hilda végre csak ennyit mondott:

– Haragszol, apus?

Az asztal egyet koppantott.

– Nem haragszik – sóhajtott Flóri néni s könnye végiggördült arcán. – Nem haragszik.

Hilda szemét lesütötte, lámpalázzal küszködött.

– Most pedig – szólt Hilda, – mondd meg szellem, kedves szellem, felelj¹⁷ arra,¹⁸ apus, hogy ott, ahol vagy – és itt megállt, – ahol most vagy – megint megállt, – boldog vagy-e? Ha igen, akkor koppants kettőt. Ha nem, akkor csak egyet, apus.

Az asztal ismét nem válaszolt.

De aztán az asztal egyik¹⁹ lába hatalmasan magasba lendült, úgyhogy majdnem feldőlt s a szellem erősen,²⁰ határozottan kettőt koppantott, ezáltal közölve leányával, hogy ott, ahol most van, a végtelen térben és időben, a világűrben és semmisségben, valahol a Vénusz és Szíriusz között, már boldog.

(Vége.)

¹⁶ [PH, AS1:] növény-,

¹⁷ [AS2:] felelj [sh.]

¹⁸ [PH, AS1:] arra

¹⁹ [PH, AS1:] aztán egyik

²⁰ [PH, AS1:] s erősen,

Az

Aranysárkány

kéziratos fogalmazványai¹

¹ A hiányzó vagy eltérő fejezetszámokat szögletes zárójelben adjuk meg római számmal a szövegekölés szerint. A kézirat nem tartalmazza a címlapot.

[K_c] Tanárok irigykednek egymásra

[K_i] Az igazgató (Haverda) Az élet vihara. – „Mi is állatok vagyunk, én is állat vagyok, a tanár úr is állat, csakhogy okos, ésszel gondolkozó állat” Görög nyelv tanára.

Szőllője van, félig paraszt.

Gohl úri család törékeny gyermeke, numizmatikus, bélyeggyűjtő

Egy tanár valakit pofon vág. A pofon.

Egy tanár. ki a képkiállításon verekedő gyermekeket lát.

– Haszontalan kölyök.

Fegyelmi kihágás

[K_c] Batancs Kitűnő tanár, de parasztszülők gyermeke s állandóan félszeg ezért.

[K_i] [gy: oknyomozó lett pajzán az ember ... félelem, sorstárs... .. lendület]

[K_c] Hubertusz gúnyos, hiú csábító.

Főigazgató Lovag, szikár pap. Rézsi [?]

Szigorú haragszik Xre. Pajtáskodónak tartja. Pallosjogot kíván biztosítani ellenük. Ellenzéke Xnek.

[gy:] 11.079/13) [?] [...]

Tornatanár vad óriás.

Bige törökül, arabul tud, örököl vagyont, elzüllik, elkölti pénzét, felesége elhidegzik, elválik...

Katonatisztekkel lumpol. Valamit [?] előtte [?] abbahagy [?], hogy valamilyen [...] belőle.

Orientalista nyelvészet [...]

Elvesz egy béreslányt

[K_i] Kőszegi az álszent, versiró tanár, ő csupa gyűlölet és érdeség [?]. Az [... ..]

[h]

[K_i] Novák ezt mondta:

– Rég nem láttam már sárkányt ^é_i<[úb] És bámult.> ^m_i<És «utána» feléje bámult.> ^v_c<- és feléje bámult.>

^é_i<«Fó»Tálas «is» meghatódott, bólogatott: [úb] – Pedig de sokat eregettünk egykor mi is. [úb] Fóris a számtan tanár Novákkal beszélgetett. Szórakozottan kérdezte:> ^m_i<Hallgatott és [...] [úb] Fóris Nováktól kérdezte:> ^v_c<[úb]

Fóris Nováktól «Szora» szórakozottan kérdezte:>

– Miből készítik az ilyesmit?

«– Papirból. Meg nádból»

^é_i<- Kis pálcikákból«, nádból». Meg papirból.> ^v_c<- [gy: Nádból készül], Kis pálcikákból.>

– Én sohase csináltam.

– Pedig egyszerű – válaszolta Novák, ki az iskolán kívül is szeretett magyarázni, különösen természettudományos kérdéseket, ^é_i<az elvont dolgokat egyikét mondattal megérezkeltetve világos elméjével.> ^m_i<egykét mondattal megérezkeltetve az elvont dolgokat.> ^v_c<egykét mondattal megérezkeltetve az elvont elméletet.> Nézd veszel két ^é_i<pálcikát,> ^v_c<pálcát, vagy nádszárat, «mindegy»> azt «összerakod» egymásra ^é_i<teszed keresztalakban.> ^m_i<teszed.> ^v_c<teszed keresztalakban.> Az a váza. ^é_i<Kapsz két egyenlő oldalú háromszöget. «Ezt körül kötöd zsineggel, a közepre tesze» Erre egy «m» másik pálcát erősítesz, hogy megrögzítse. Ez a gerince.> ^v_c<Erre egy másik pálcát erősítesz, hogy megrögzítse. Ez a gerince. Kapsz két egyenlő oldalú háromszöget.> Most az egészet körülkötöd zsineggel és beragasztod ^é_i<papírral, vagy vászonnal.> ^v_c<vászonnal.>

– Ez azonban ^é_i<papirból> ^v_c<azonban papirból> van.

– Mindegy.

– Olyan az alakja – szólt Tálas Béla – mint egy szívé.

– Igen – mondta Novák – azért tud így repülni. A madarak is ilyen elv szerint repülnek.

– Hej – sóhajtott Tálás Béla de sokat [°]<eregettem> ^v<sárkányoztam> én is, valaha a városerdőn.

Elbeszélgettek ezekről a gyermekes dolgokról s maguk sem veték észre visszafiatalodtak, boldogabbak lettek. Fóris azonban nem. Őt [°]<izgatta a dolog> ^v<izgatta.> Éjszaka, [°]<mint gyakran,> ^v<most is> rosszul aludt«, *az a visszatérő álma gyötörte, mely*» «*magányos agglégény-szobája*» szűk ágyán, gyakran fölébredt, és mezitláb sétált legényszobájában. [°]<«Álmatlanságától» Almatlanságától [!] gyötörve «nyugal» rosszkedvűen ballagott. Az a lidércnyomás gyötörte,> ^m<Az a lidércnyomás gyötörte,> ^v<Az [!] álmodta,> mint «hely» «négy h» helyettes tanársága négy hosszú éve alatt, hogy a diákok föllázadtak ellene «*az osztályokban, és*» a harmadik, [°]<hetedik és nyolcadik> ^v<ötödik és nyolcadik> osztály s ő nem birt velük, bár-hogy toporzékolt. [°]<Maga> ^v<[bj] Lidércnyomásként tért mindig vissza ez az álma. Maga> a sárkány is «*idegesítette*» nyugtalanította, mindgyárt föltünése után. Mindenekelőtt «*maga*» a neve. Szárnyas kigyókra «*és szörny*» mérges lehelletű szörnyekre gondolt. «*Mae*», melyek «*a halá*» aranyalmákat őriznek s halált hoznak, Maedea [!] sárkányára, melyről a latin órákon beszélt. Fejében mythológiai roncsok kavargtak.

A sárkány folytatta útját fönn a levegőben. Csakhogy a diákok nem egyenes úton közeledtek az iskola felé, hanem mellékuccákon haladva kissé megkerülték a várost«. *Most a sárkány megállt, egy ponton. M*», úgy hogy most a három tanár háta mögött voltak és azoknak vissza kellett fordulniok, «*hogy*»

[h]

[K.]

– A sárkánynak nincs arca.

Fóris elkomorodott. Novák [°]<pedig tréfásan> ^v<tréfásan> oldalba bökte

– No ne félj, Feri, azért talán nem esz meg [°]<a sárkány.> ^v<benünket.>

Kacagtak, ő meg Tálás, de Fóris mereven nézett a sárkány felé, mert az «*megállt*» megint megállapodott, a [°]<májusfa előtt,>

^m_c<májusfa fölött,> ^v_c<májusfánál,> közvetlenül Liszner Kálmán fűszeres boltja előtt.

Liszner Kálmán, a Vili apja, maga is kiállt ^c_e<a boltja> ^v_i<boltja> elé, hogy gyönyörködjék a ritka ^c_e<látványban,> ^v_i<látványban s> [K.] kezét a zsebébe dugva ^c_i<és csörgetve benne> ^m_i<csörgette benne> ^v_c<csörgette> ^c_i<aprópénzét.> ^m_c<aprópénzét, [úb] a krajcárokat meg az aranyakat.> ^v_c<aprópénzét, [úb] a krajcárokat, nikkeleket meg az aranyakat.> Ez a kis, ^c_i<«hegyes e» kecskeszakállú> ^v_i<fürge> emberke «[...] szerette», ki hegyes, ezüst szakállat viselt, és nagyon sokat szenvedett rosszdiák fiától, szerette az ifjúságot. A diákok olcsóbban kaptak nála «mindent, [...] kedves üzletében» mazsolaszóllót, ^c_i<narancsot, almát.> ^v_i<édesgyökeret, szentjánoskenyeret.> Pár nappal ezelőtt ő bocsátotta rendelkezésükre ^c_i<azt> ^v_i<ingyen azt> a rengeteg madzagot, mely a «mes» sárkányt «féken ta» tartotta.

Vili egy pillanatra beugrott a boltba és itt «kezet cso» noha nyolcadikos volt, «itt» kezét csókolt szigorú, de kedves apjának. Az megismogatta arcát, mint egy kisfiúét. Vili ezt szégyelte a többi előtt. Odament az asztalhoz, «hol sonka» hol «a sonkavágó» a citromos kosár mellett sajtok «ren» látszottak, üvegharanggal leboritva, staniolpapírba pakolt csokoládésrudak, ^c_i<ásványvizek,> ^v_i<«a sonka vágón» egy rózsaszín prágai sonka,> s intett egy segédnek, ki «kész» buzgalommal készítette el az úrfinak szokott reggelijét. A sonkavágó késsel kettészelt három vizes zsemlyét s «kibélelte három szelet szalámival, vaj» vajjal megkenve kibélelte szalámival, füstölt hússal, ^c_i<uborkával.> ^v_i<uborkaszeletkéekkel.> ^c_e<Egyiket> ^v_c<Vili Egyiket [!]> azonnal bekapta hatalmas szájába.

Mire ^c_i<kiért társaival ismét> ^m_i<kiért társaival> ^v_c<kiért, társai mind> visongtak. Az történt, hogy Huszár Endre fölengedett két léggömböt, egy «sárgát m» zöldet meg egy pirosat, «a sárkány után,» ^c_i<azzal, hogy> ^v_c<hogy> elfogják ^c_i<a> ^v_c<velük a> sárkányt. Nézetük szerint a sárkány legalább tizenötezer méter magasan lehetett, «olyan légkörben, melyben a levegő» hol a levegő már ritka s a léghajósok megfagynak és elered az orruk vére. ^c_e<Egyesek ugráltak a szabadon eng [!] A> ^v_c<A> léggömbök ^c_i<rohantak fölfelé«, nekinyiláltak,». «vagy szemvillanás alatt oly magasba értek, hogy» «mintha mindjárt neki»

^v_c<«föl» nyilaltak az égbe.> Egyesek versenyt futottak velük a földön, mások pedig ^e_i<ugráltak fölfelé,> ^v_c<fölfelé ugráltak,> hogy elkapják.

Cselédek ^e_i<rohantak> ^v_c<szaladtak> az uccára, csecsemőkkel ^e_i<karjukon, kereskedők néztek ki üzleteikből,> ^v_i<karjukon,> a ^e_i<boltossegédek pedig,> ^m_c<boltossegédek,> ^v_i<boltossegédek pedig,> ^e_i<kik a járdára> ^v_i<kik tölcséreikkel a járdára szép> vizes nyolcasokat rajzoltak az aszfalra, a magasba tekintettek. Még az ablakok is kinyíltak. Minden fej fölfelé ^e_i<fordult.> ^v_i<fordult, fölfelé akart repülni.> [K_c] Lázban égett az egész város.

[K_i] Csakhogy a csalfa léggömbök nem a sárkány után iramodtak, hanem mind a kettő más irányba. Oly magasra értek már, hogy szinte neki kocódtak az égnek s attól lehetett tartani, hogy betörnek a levegő kék kristály-harangját.

Erre lármázni kezdtek, mint az indiánok. Sapkáikat hajigálták utánok, hogy lehozzák a levegőből.

Ezt a ^e_i<zsivajt> ^v_i<távoli «lármát» orditást> meghallotta a három ballagó tanár. Főris ^e_i<elfehéredett.> ^v_i<kettőzte lépteit.>

– Meglátjátok elkésnek. ^e_i<Haszontalan> ^m_c<– Főris mérgelődött. Haszontalan> ^v_i<Haszontalan> ^e_i<kölykek.> ^v_i<kölykei.> Megint elkésnek.

– Csak háromnegyed nyolc – nyugtatta ^e_i<Novák.> ^v_i<őt Novák.>

– Mégis elkésnek.

A sárkányt ^e_i<valamivel lejjebb húzták és gyorsan> ^v_i<gyorsan> vontatni «kez» kezdtek. Most már nyargalt, száguldott, vágatott előre, egyenesen «az isko» a gimnázium felé, mely zöld érc-kupolájával belekomorlott a friss reggelbe.

– Itt jönnek már – ^e_i<szólt> ^m_c<[...] meg őt> ^v_i<«csitotta» csitította Főrist> Novák, ki hallotta amint verébcsiripelésszerű diákzaj lármává ^e_i<öblösödik «és befordulnak l.»> ^v_i<harsan.>

^e_i<Egyszerre befordult a vidám körmenet abba az uccába,> ^m_c<Befordult a vidám körmenet abba az uccába,> ^v_c<A vidám körmenet abba az uccába bukkant föl,> mely a gimnázium ^e_i<felé> ^v_i<homlokzata felé> nyílik. Pogány zsvivajjal ugráltak körül a diákok, vagy ^e_i<százan> ^v_i<százan,> a sárkányt, mely ^e_i<«most» lassan, méltóságosan «és félelmes lassúsággal» mozgott, «és fényes, káprázatok [?]> a levegőben, arany «[...]»> ^m_c<lassan, lomhán mozgott a levegőben,

«iszonyú» hatalmas arany>^m<még mindig mozgott, jobbra balra fer-
dült a levegőben, hatalmas arany>^v<már jobbra balra ferdült, mint-
hogy lejjebb húzták [bj] a széljárta légkörbe, «és» hatalmas arany>
szárnyaival szelve az eget. ^é<Vastag>^v<Végtelen> zsinegen tartotta
egy ^é<«diák» kisebb>^v<hirtelenszóke kisebb> diák, de a nagyobbak
sem szégyelték [!] magukat, azok is körötte ^é<mentek és>^m<táncoltak
és>^v<táncoltak,> talán még jobban gyönyörködtek benne, «mi» mint
apróbb társaik. ^é<Liszner és Klér>^m<Vili és Fáy>^v<Vili és Csajkás
Tibor> is ^é<egy kis>^v<abban [!]> csoportban szaladt, mely a sár-
kánytartót «vette körül.» követte. Az ünneplők megállapodtak «a».

Azzal mulatoztak, hogy a zsinegre fűzött papírdarabokat fölfelé
vitte a levegő, majdnem a sárkány testéig.

Igazán esemény volt ez a «ritk» gyönyörű sárkány.

^é<Fóris, ki>^v<Fóris>a «diák» «lármától» «a növekvő» lármától
idegessé lett, «otthon [...]».

[h]

[III.]

[K.] II fejezet

- 1) iskola
- 2) szertár
- 3) Novák beállítása, előélete, házassága

[h]

[K.] Ami nyakkendőit illeti, ^é<azokkal>^m<[...] azokkal>^v<azok-
kal> könnyen végezhetünk. Mindössze kettő szerepelt az iskolában:
egy ^é<kék-fehér>^m<kék-szürke>^v<szürke> csikos, hosszú selyem-
nyakkendő, melyet hétköznapiokon visel és egy fekete, ^é<készen-
vett,>^v<szintén készenvett,> ^é<kisebb, melyet «az iskol» vasárnap
az iskolai ünnepélyeken látni a szalónkabátjával.>a nyílásában.>
^m<kisebbecke, melyet vasárnap meg az iskolai ünnepélyeken látni a
szalónkabátja nyílásában.>^v<kisebb, a szalónkabáthoz.> Volt egy

harmadik is, egy fehér, vörös-babos piké, de azt már egy éve nem hordta. ^ε<Úristen tudniillik, még hetedikes korában, mielőtt kima-
radt volna, összebeszélve néhány elvetemült, züllött fiúval,> ^v<Tavaly
tudniillik, néhány elvetemült, züllött fiú> egy napon szívtelenül az
alábbi nyiltlevelezőlapot intézte hozzá: „Tónikám, ^ε<lelkem, ma>
^v<ma> reggel láttuk az új fehér, vörösbabos nyakkendődet. Nagyon
rosszul áll neked «az a rongy.» «Kérlek» «Kérünk, hogy» «Nem il-
lik hozzád ilyen» s veszélyezteti tanári komolyságod. Kér-^lünk
is, hogy ne vedd föl többet, a saját, jól felfogott érdekedben. Szer-
vusz.” Aláírás helyett: „Több jóakarató diákod.” Novák az ostoba,
izetle[n] levelezőlapot széttépte. De másnap az egész osztály csön-
des derülésére csakugyan nem vette ^ε<föl a nyakken[dőt].> ^m<a ki-
fogásolt nyakken[dőt].> ^v<föl.> Tény az, hogy ez a nyakkendő azóta
«betelje» befejezt[e] rövid pályafutását és szekrénye egyik ajtaján
lógott, zsinegen.

[K_c] A tárgyak közül általában a nagyokat kedvelte. ^ε<Óriás
«óráj»> ^v<Fedőlap nélküli óriás ezüst> zseborája volt, melyen két
másodperc mutató ^ε<percegett,> ^m<percegett [bj] a XII szám vörösen
viritott s> ^v<percegett s> «az idő» minden szépművészeti szempont ki-
kapcsolásával kizárólag az időmérésre szolgált. «Zsebeit alt» A XII
szám vörösen viritott rajta. Zsebeit lehúzták a belerakott holmik, a
többféle kulcskötegek, ^ε<a> ^v<[gy: harapó ...] a> kapukulcsa «és»,
«a mérővessző, a bádogból» «rézből való» melyet mindig magával
vitt, «az erszényben, [?]> «a sok» a rézkupakok és rézsúlyok, a «bad»
vasból való «mer», összehajtható mérővessző, «a rajz-szöges» eset-
leg egy rajzszöges doboz, «vagy rengeteg» egy ^ε<törlőgumi> ^v<egy
törlőgumi, vagy egy lénia> s egy vörös-kék sin, melyhez még egy
fekete és zöld is járult, több tollszárral. Vastollal írt, melynek olyan
az alakja, mint a poloskái. [gy: Lehúzták, mint a mesebeli... .. ,
akinek vasakat tettek a zsebébe.]

[K_i] Tóninak nevezték a diákok bizalmasan, kicsinyek és na-
gyok, de ez «a név» a ^ε<kicsinyítő, becéző név> ^v<«neveléséges» be-
ce-név> nem illett hozzá. ^ε<Első sorban azért, mert komoly volt.
Másodsorban pedig azért, mert> ^m<Első sorban azért, mert igen
komoly volt. Másodsorban pedig azért, mert> ^v<Mindenekelőtt

igen komoly ember volt. Aztán> nem szolgált rá arra, hogy gúnyolják. Szabadelvű«*b*» nézeteket vallott, barátkozott a diákokkal, az iskolán kívül is s évekkal ezelőtt «*egy darabig havonta egyszer*» a közvetlen viszony ápolására „teadélutánok”at adott «*mel*» «*nekik*», meghíva «*rá*» lakásába a felsőbb osztályú növendékeket. Ezek a teadélutánok azonban nem sikerültek. A diákok egy része elfogultan viselkedett «*itten*» a szigorú, de kedves tanár otthonában, nem mert a teához s a süteményekhez nyúlni, csak ^í«*Szemere, a legjobb tanuló*» ^v«*Ebeczky Dezső*» beszélgetett vele, főleg számtani kérdésekről, ^í«*a másik csoport pedig*» ^m«*a vendégek másik része pedig*» ^v«*a vendégek másik része, ez a piszok*» «*[...]*» egy éretlen és ostoba csoport pedig mulatott rajta és unta ^í«*ezt a*» ^v«*a*» teadélutánnak nevezett pót-számtanórát. ^í«*Ezért abba is hagyta hamarosan*» ^m«*Ezért Novák hamarosan letett róla*» ^v«*Novák [bj] nem is hívta többé lakásába a diákokat*» ^v«*Novák «[bj] [...]*» ^[bj] ^[gy: később] nem is hívta többé lakásába a diákokat» De ^í«*azért nem mondott*» ^v«*nem is mondott*» le arról, hogy az ifjúsággal mindenütt keresse a társas érintkezést és megszilárdítsa a baráti kapcsolatot. Ő maga mulatott legjobban azon a rideg, «*[...] élclap*» komisz tanár-alakon, mint ^í«*Flóris*» ^v«*Fóris*» kit az élclapok ^í«*joggal*» ^v«*véleménye szerint joggal*» állítanak pelengérre.

^í«*Általában*» ^v«*De azért ő is*» „jó pofa” vo[lt.]

Hogy miért „jó pofa” egy felnőtt, férfikora javában lévő komoly és tisztos férfiú, ki nyájas mindenkihez, leereszkedő és elnéző a tanuló ifjúsággal szemben, feddhetetlen életű, ^í«*minden vaskalaposság*» ^v«*vaskalaposság*» vagy korlátozottság, elfogultság, vagy különösebb modorosság nélkül, egy tanár, ki ^í«*húsz*» ^m«*[bj] bécsi egyetemet is [...]*» ^v«*húsz*» évi ^í«*tanári*» ^v«*pedagógiai*» mult-
ra tekinthet vissza, ^í«*egy tudós, ki évek*» ^v«*évek*» óta előfizetője a „Mathematikai és Fizikai Lapok”nak s a „Természettudományi Közlöny”nek, újabban pedig a meteorológiai [!] intézetnek tesz hasznos szolgálatot, amennyiben a viharokat figyeli, egy ^í«*nevelő*» ^v«*tudós*» ki ^í«*pompásan*» ^m«*[bj] bécsi egyetemet [...]*» ^v«*pompásan*» ^v«*pompásan*» érti ^í«*szakmáját*» ^v«*két nehéz szakmáját*» a

^é_i<mathematikát> ^v_c<menyiségtant> és fizikát egy nevelő, ki mindig tapintatos és «mér» uralkodik magán: «ezekre» minde«n»re nem oly könnyű felelni. A diákok jó pofának tartották, «a jó és a ros» «jó és rossz tanulók, a jelesek és a középszer» «teh» az ^é_i<okosok> ^v_i<eszések> és buták, az illedelmesek és vásottak egyaránt s igazuk is volt, Novák ^é_i<tényleg> ^v_c<Tóni tényleg> „jó pofa” volt. Csak látni kellett, amint végigment ^é_i<«az» a folyosón,> ^v_i<az uccán,> ^é_i<örökké> ^m_i<barna, örökké> ^v_c<örökké> csikorgó, bő cipőjében, barna botjával, ^é_i<«barna» négerbarna> ^v_i<barna> ^é_i<ruhájában, s a szájába«n»> ^m_i<ruhájában – a barna színekben nagy volt –, s fogai közé> ^v_c<ruhájában – a barna színekben Novák nagy volt –, s fogai közé> dugott egy ^é_i<barna> ^v_c<csokoládébarna> virzsiniát és azt meggyújtotta, «vagy» aztán bejött az iskolába, ugyanebben a «ruhában, ugy» cipőben, «ugyanebben» ugyanezzel a bottal, ugyanebben a ruhában, az ^é_i<elegendő volt> ^m_i<már elegendő> ^v_i<már elegendő volt> arra, hogy az ember nem rosszindulattal, hanem bizonyos szánakozó szeretettel elmosolyodjék. Micsoda édes egy alak az öreg, mikor szép, ^é_i<fehér> ^v_i<ápolt, fehér> kezeit lefekteti az asztal lapjára és percekig nézi, vagy kifújja az orrát kockás zsebkendőjével s a zsebkendőt utána gondosan ^é_i<összehajtogatja.> ^v_c<összehajtogatja [gy: mintha mi sem történt volna.]> Ti ezt nem értitek. ^é_i<Az> ^v_c<Nem lehet azt elmondani olyan röviden. Az> ember szédül a röhögéstől, melyet vissza kell nyelni a ^é_i<torkába.> ^v_i<gyomrába.> Néha «megszólítás» a folyosón megszólításával ^é_i<tüntet> ^v_c<tüntetett> ki egy jobb tanulót, karon ^é_i<fogja és beszélget> ^v_c<fogta és beszélgetett> vele, «egészen» ^é_i<közvetlenül,> ^v_c<közvetlenül [gy: csak megszólította],> s a diák egészen ^é_i<meghatódik,> ^v_c<meghatódott,> míg szemtől szembe ^é_i<áll> ^v_c<állt> vele, de mihelyt ^é_i<elfordul> ^v_c<elfordult> tőle és «az osztály felé» osztálytársai felé ^é_i<sandit,> ^v_c<sandított,> olyan «mosoly tűnik» «vihogás» elkényszeredett vihogás ^é_i<tűnik> ^v_c<tünt> föl ^é_i<száján,> ^v_i<arcán,> mintha ecetet «ivott voln» ivott volna és szájában ^é_i<kell> ^v_c<kellene> tartania«, mindaddig, míg azt» egy darabig, csak «azt» később köpheti ki, szíszegő, kéjes örömmel, a diákok meghitt környezetében. Ebben az érzésben minden tanulója egyesült.

Nevetséges volt-e tehát? ^e_i<Kicsit> ^v_i<Ezt tisztáznunk kell. Kicsit> az volt, de föltétlenül az volt. Először is azért, mert ember volt és minden ember nevetséges. Nevetséges volt, mert ^e_i<ember volt és erővel teljes törzsén> ^v_i<törzsén> egy golyóbist hordozott, melyet

[h]

[K_c] [u] emeletes fején

[h]

[K_i] [u] [gy: ... játékszert, úgy nézik hogy mi lehet bennük?]

[h]

^e_i<Amint> ^v_c<[h]> «ki» a fizikai szertárat «az» kinyitotta a mindig nála lévő kulcsköteg egy nagy kulcsával, hallotta, hogy a nyolcadik osztály felől fölharsant egy dörgedelmes éljen, ami azt jelentette, hogy Tálás Béla végre megérkezett. Most, mikor nem látták ^e_i<a diákok,> ^v_i<diákjai,> elmosolyodott, megbocsátóan. «Az [... ..],» Hadd mulasson az ifjúság, gondolta, «azon» amit gyakran ^e_i<mondogatott is.> ^m_i<mondogatott.> ^v_i<mondogatott is.> «[...]» Kartársát ^e_i<sajnálta kissé,> ^m_i<is sajnálta kissé,> ^m_c<sajnálta,> ^v_i<sajnálta kissé,> de azon a véleményen volt, hogy «minden» aki nem tud, vagy nem akar tekintélyt tartani, megérdemli az ilyesmit.

A ^e_i<fizikai szertárban> ^v_c<szertárban> enyhe gázszag csapta meg. Bármennyire is elzárta «a gázcsapokat, mindig» ^e_i<az óriás «[...]»> ^v_c<«a gáz» az óriás> kísérleti asztalon levő három réz-csapot, mindig szivárgott belőlük a gáz. Mindez nem tűnt föl neki, mert már megszokta és ha észre is vette, ^e_i<ez a különös szag mindig> ^v_i<a különös illat> majdnem kellemesen hatott rá, mert a munka ^e_i<gondolatát> ^v_i<szakadatlan gondolatát> ébresztette «fel,» benne. ^e_i<- Ezen> ^v_c<Itt, Ezen [!]> a helyen

[h]

«Levetette barnakabátját s magára kapott» Lepakcsolta kezelőjét, «leve» barna kabátja helyett ^e_i<pedig felöltött> ^v_c<felöltött> egy ott-honi, peccsétes ^e_i<kéket,> ^v_i<másikat,> mely egy szekrényben lógott, munkakabátul. Valósággal berendezkedett itt. Idehozatta gyaluját,

fűrészét, kalapácsait, harapófogóit s ^é<fúrt, faragott,> ^v<fúrt-faragott,> ^é<szögelt,> ^v<szájába véve a szögeket szögelt,> ^é<vasrudakat hajlított, a> ^m<a> ^v<vasrudakat hajlított, a> kísérletekhez szükséges asztalos és lakatos-munkát maga végezte el. Nem tudott ő különbet, mint munka után «*elfárad*» ^é<nagyokat és egészségeseket lélegzeni, elfáradni> ^v<elfáradni> s aztán enni és ^é<aludni.> ^v<utána aludni.>

Most vette észre, hogy meleg van. A tavasz ebben ^é<a zárt teremben> ^v<[gy: a zárt teremben] zárt teremben [!]> még jobban érzett, mint künn. Sütött a nap az asztalra, melyen «*gumicsövek heverték*» gumi- és üvegcsövek [!] heverték «*s egy higanyos-palack állott*», ragyogott a higanyos ^é<palackon,> ^v<«[...]» üvegen,> a leideni ^é<palackon> ^m<staniolpapiros palackon> ^v<palack ezüstpapírján> és rókafarkon, az ejtőgépen és a gömbtükrökön ^é<s olyan> ^v<olyan> «*fényjáték*» szivárványos színeket ^é<vetett,> ^v<vetve,> amilyeneket a falon ^é<lógó> ^v<lévő> fénytani ábrákon látni. Ki kellett nyitnia az «*ablakok*» ablakokat.

Innen az «*is*» ^é<elhagyott iskolaudvarra nézett, mely az ákácfa nagy négyszögében mozdulatlanul [...] terült el, homokjával, egy bakkal, a mászópóznákkal és a nyújtóval.> ^m<elhagyott iskolaudvarra nézett, mely az ákácfa nagy négyszögében mozdulatlanul terült el, sokok homokjával, egy bakkal, a mászópóznákkal és a nyújtóval.> ^v<[gy: utcára nézett fel, sokára.]> Mélyeket lélegzett. Valami kedves elégedettség járta át férfi mellkasát. Erében lüktetett a vér, a megújulás ^é<öröme.> ^m<kedve.> ^v<öröme.> ^é<Azt hitte, hogy boldog. [úb] Megfeledezve> ^v<[úb]

Megfeledezve> munkájáról «[...]» egy kis sóhajjal arra gondolt, hogy mennyit szenvedett életében, s kárpótlásként fogadta «*el*» e májusi reggel ^é<örömet.> ^v<fényét.>

Bólintott egyet.

A tiz percet ^é<elcsöngették s erre> ^v<elcsöngették. Erre> bement az első óráat tartani«.». Utána a hatodikban és harmadikban volt órája.

Tizenkettőkor hazafelé tartott. Nem fáradtan, hanem szinte felüldülve a munkában haladt a ragyogó délben «*s úgy érezte, hogy ilyen csöndes, tiszta napokért születünk, az és semmi más az élet*

értelme.». Diákok «kösz» ^é<hajlongtak előtte,> ^v<köszöntek,> ő pedig nyájasan köszönt vissza fekete szalmakalapjával, melyet ismét megbámultak. ^é<Verebek csiripeltek, kik nyilván a diákok a madarak társadalmában> ^v<A fákon verebek csiripeltek [b] szemtelenül és bájosan, mint a madarak társadalmában a [!] orokifju [!] diákjai> és sok, nagyon sok fecske repült. «Úgy tetszett neki, hogy» Önérzetesen lépkedett. Özvegységében, elhagyatottságában, sok «gondja,» be nem vallott ^é<gondja> ^v<«titkos» és titkos aggodalma, gondja> közepette is, férfi volt, pályája közepén, ^é<alig túl a negyvenen,> ^v<[gy:]>, munkakedve és alkotó ereje teljében, nem ^é<könyvmoly,> ^v<mumus és könyvmoly,> hanem ^é<ember, igazi> ^v<tanár és> nevelő. Úgy érezte, hogy nyilván ilyen csöndes, tiszta ^é<örömért> ^m<[...]> ^v<[gy: napokért]> születünk a földre, ^é<enynyi ez> ^v<ez> és semmi más az élet értelme, az élet pedig szép és érdemes élni. [fh]

[K_c] [u] [gy: Tálás és Fóris. [?] Ő a józan és tekintélyes középúton, „szigorú de igazságos”. Tekintélyt tartani csak ő tud.]

[IV.]

[K_c] Repülő tündérke

[K_i] III.

Ha jól kilép az ember ^é<tizenkét> ^m<pont tizenkét> ^v<«[...]» «10-20» 10> perc alatt eljuthat a gimnáziumtól Novák Antal dr ^é<házához,> ^v<«egyemelete» házához,> mely ^é<egy mellékuccán van, a városerdőtől északkeletre.> ^v<a városerdőtől északkeletre van.> De ^é<«ha nem» kényelmesen sétálva is megteheti az utat negyed óra> ^m<«az utat kényelmesen sétálva is megtehetjük negyed óra> ^v<az utat kényelmesen sétálva is megtehetjük «e» «egy [...]» egynegyed-óra> alatt. Novák ^é<ezt gyakran> ^v<többször> lemérte az időt s azt is tudta, hány katonalépés «házáig.»

«Tudt» Most inkább ballagott, mint iparkodott [°]<és tiz perc mulva> ^v<cs «máris» nemsokára> [°]<már feltűnt> ^m<csakugyan feltűnt> ^v<feltűnt> «előtte [...], az» [°]<egyemeletes, ferde tetetű> ^v<egyemeletes, [!]> háza, melyet [°]<majdnem egy «egyész hold»> ^v<4> magyar holdnyi [°]<hatalmas> ^v<óriási [!]> kert vett körül s a barnára festett lécz kerítés, [°]<mely az egész kertet beszegte.> ^v<melyre eleven sövényül körös körül bodza «borult» hajlott, nehéz illatot terjesztve.>

Maga a kastélynak is beillő, vastag falú, «de» régimódú ház úgy épült, hogy [°]<tulajdonkép csak> ^v<csak> «egy ablaka nézett egy» két ablaka nézett [°]<egy jelentéktelen> ^m<egy kis> ^v<egy> uccáskára, «a járdához» a két első emeleti ablak, a járdához alig valamivel többre, mint egy méterre, [°]<minthogy a kert «mélyen feküdt»> ^v<mert a ház> az ucca szintje alatt mélyen feküdt s az emelet is alacsony volt, a földszinti szobák pedig [°]<oly «mélyen feküdték» «voltak» mélyre süppedtek,> ^m<oly alatt estek,> ^v<annyira lesüppedtek,> hogy falaik pince hiján átnedvesedtek és «nem» «nem is» ők maguk nem is lakták. [°]<Az uccáról> ^v<A kisuccáról> nem lehetett bejárni, csak a kerten át, a léczkerítés «lécz» ajtaján, mely valamivel tágasabb uccára nézett.

[K.] Innen látni lehetett az egészet.

Egy «hosszú, egyenes út» lucfenyővel szeptett hosszú, egyenes út vezetett a házhoz, melyre hársak és kőrisek borultak, majdnem eltakarva az ablakokat, de a léczajtóból azonnal szembe ötlött egy üvegablakú, hatalmas veranda is, mely valamit kiugrott a földszinti lakás elé. Középuított puszpángokkal ékített ágyásban még nem virágzó rózsatők vártak a nyárra, karóikra támaszkodva. Lenn sok-sok árvácska borzongott, bársonyos «t» köntösében, halk gyászában. Baloldalt [°]<a konyhakert> ^v<konyhakert> terült el, mely ellátta Novák Antal [°]<egész háztartását.> ^v<háztartását.> Káposztát, tököket, uborkát, fokhagymát természetek itt, hüvelyes-veteményeket és burgonyát s még bazsalikomot és kakukfűvet is. A régi csigás kút közelében egy kis, elhanyagolt épület látszott, a mosókonyha.

[h]

[u] [gy: ... magát bujaság egy fogantatás]

[K_i] Flóri néni, «*tőlük nem messze*» °_i<tőlük> ^m_i<ki édesanyja egyetlen jó barátnője volt, Hildát kiskora óta ismerte,> ^m_i<ki [bj] mint a boldogult édesanyja egyetlen jó barátnője, Hildát kiskora óta ismerte,> °_i<ki Hildát kiskora óta ismerte, tőlük> nem messze, a harmadik uccában lakott, egy földszintes házban. «*Novák Antal nem kedvelte őt. De*» °<Magas, szikár asszony> °<[gy: ... alaktalan] asszony> volt, °<rendkívül> °<negyven felé járó, rendkívül> erélyes, agilis. «*Özvegységében ő is csöndes*» «*Özvegysége*» Özvegység«*ét*»e éveit azzal édesítette meg, hogy «*sokat dolgozott, járt-kelt ide-oda,*» nőegyletekben, jótékonyági °<egyesületekben> °<társaságokban> dolgozott, «*s szervezett mindent, amit lehetséges*» akciókat indított s szervezett mindent, amit °<lehetséges.> °<szervezni lehetséges.> °<Állandóan «gyöngyös» gyöngyös> °<Gyöngyös> fekete ruhát °<viselt a férje halála óta,> °<viselt,> tornyos frizurát és fűzte magát.

Szerencsére otthon találta. Flóri néni kezdte:

– Mi az °<szivecském?> °<szivecském, csak nincs valami bajotok?>

– Nincs. De...

«*Flór*» – Légy hozzám őszinte. Mindent mondj el a Flóri néninek.

– Találkozni kell vele.

– Itt?

– Idejön.

– Csak nem kaptatok össze?

– Dehogy.

Flóri néni szeme fölcillant °<és> °<egy gondolattól és> boldogan, mosolyogva kérdezte:

– °<Nagyon szereted, angyalom?> °<Mondd Nagyon [!] szerettek egymást?>

Hilda °<erre nem válaszolt. Odament> °<Odament [!]> «*Flóri nénihez*» hozzá és °<megölelte.> °<megölelte, tragikusan.>

– «*Jaj*» Flóri néni.

– Mi az?

– Meghalok.

– Ugyan, te számár – és nevetett.

Hilda leült [°]<egy bársonyszékre,> ^v<a bársonyszékre, egy> albumot [°]<lapozott, nézegette a képeket.> ^m<lapozott.> ^v<lapozott. Nem akart nyilatkozni.> Flóri néni titkolózva, mint egy iskoláslány, újságolta:

– Ma láttam.

– Mikor?

– Délben. Erre ment. «*Bolondok vagytok, gyerekek. Jaj, nem lehet veletek birni – és csóválta fejét.*

Hilda kezét imára téve kérlelte:»

«– *Egy szót se szólj senki*» «– *El ne mondd apusnak.*» Talán téged kerestt.

– Lehet.

Hilda szájára tette az ujját, majd kezét «*össze*» imára kulcsolva kérlelte:

– *Egy szót se,* [°]<senkinek.> ^v<Flóri néni, senkinek.> Apusnak [°]<se.> ^v<se, Flóri néni.>

Flóri néni nem is fecsegett soha. Naponta átjárt hozzájuk, a régi barátság címén, benézett pár pillanatra, de [°]<erről hallgatott.> ^v<hallgatott.> [°]<Novák Antal> ^v<Novák> nem [°]<szerette> ^m<állhatta> ^v<kedvelte> őt. Boldogult feleségének ez a [°]<legjobb barátnője> ^v<barátnője> a multra emlékeztette s «*tudta róla hogy mindent tud*» «*sok mindenről beszélhetne*» bizonyos volt, hogy ő mindenről tud, arról a fiatal mérnökről is, kire nem egyszer gondolt. Süteményeket küldött át hozzájuk és ők is küldtek Flóri néninek, mikor valami jót sütöttek. Leányát azonban nem szívesen látta vele [°]<együtt s meg> ^v<együtt. El> is tiltotta, hogy otthon [°]<meglátogassa.> ^v<fölkeresse.> Közöséges pletykafészkeknek tartotta.

Ez nem volt egészen igaz. Flóri néni is aggodalommal nézte [°]<ezeket a> ^m<a> ^v<lakásán a> titkos találkákat, melyekhez csak kénytelen-kelletlen járult hozzá. [°]<De mást nem tehetett, «haz» mindkét [!]> ^m<mindkét [!]> ^v<mind [!]> Két-három hónapban egyszer. De nem tehetett egyebet. Mióta [°]<Novák tavaly> ^m<tavaly> ^m<Novák tavaly> ^v<Novák> megtiltotta, hogy a fiatalok otthon találkozzanak, «*majd megs*» nem birta elviselni szenvedésüket és megesett rajtuk az ő jó szíve. Szerette nagyon a fiatalokat, [°]<a> ^v<kik helyette élnek s a> fiatalságot, mely már elröpült [°]<fölkötte «és» -> ^m<fölkötte

«helyette» →^v <fölkölte. [bj] Szerette az «érdekest.» újat és meglepőt. Szerette a színházi élőképeket görögtűzben.> Szerette a szép verseket is, melyeket kivágott a napilapok hírvonatából. Szerette a híreket, a jókat és rosszakat, «az eskuvo» a nászhireket és halálhíreket, a me-
neteket, a felvonulásokat, az ünnepélyeket, az esküvőket és teme-
téseket. Szerette a regényeket és botrányokat. Nemcsak a pletykát
szerette. «Ő az» Flóri néni «az egés» mindent szeretett, ^é<az> ^v<ami
a világon van, az> egész életet szerette.

^é<Kuncogva nyitotta ki> ^m<Nyitotta> ^v<Félig kinyitotta> az ab-
lakot s ^é<kikukucsált:> ^v<kukucsált:>

– Jön – kacagott, mintha az ő vőlegénye jönne.

Hilda a bársonyszéken tovább «lapozta az albumot,» nézegette
az arcképeket, közönyösen. Flóri néni most őt ölelte ^é<meg.> ^v<meg,
sopánkodva:>

– ^é<Jaj gyerekek, de bolondok vagytok> ^v<Jaj, de bolond vagy>

– ^é<sóhajtott, «édes k»> ^m<sóhajtott és> ^v<sóhajtott,> fejét csóválta.
Nem lehet ^é<veletek> ^v<veled> birni.

Tibor kezét csókolt neki. Hildát nem üdvözölte. Messzire ült le
tőle, a diványra.

Flóri néni a másik szobában rakosgatott, hogy magukra hagyja
^é<őket és ne zavarjon.> ^v<őket.> Hallgatózni is akart kicsit, de bár
az ajtó nyitva maradt, nem lehetett.

Ezek ^é<a gyerekek «jelkek» szinte> ^v<szinte> jelekkel beszéltek
^é<egymással. Az ajkuk> ^m<egymással, nem suttogva, hangtalanul.
Az ajkuk> ^v<egymással, nem suttogva, hangtalanul. Ajkuk> moz-
gásáról olvasták le a szavakat, mint a süketnémák. «Flóri n» Főképp
Hilda beszélt, sebesen, ^é<nagyon sebesen.> ^m<sebesen.> ^v<nagyon
sebesen.> A fiú pár perc múlva «fölkállt» felkelt, a szoba közepén
állt, lógó karral, szótlánul, komoran. Hildát nem látta.

Mire bement, Hilda a bársonyszéken ^é<«ült» «sirt» ült, kisirt
szemmel, «a zse»> ^m<kisirt szemmel ült a bársonyszéken, [!]> ^v<ki-
sirt szemmel ült,> kis csipkezebkendője szélét rágva.

– No – mondta Flórinéni [!] kedélyesen – csak nem vesztetek
össze? Ejnye, ejnye, te bolond ^é<lány.> ^v<lány. Mindig bolondozik
– és Tiborra nézett.>

Hilda «*fölkelt. Ki*» lenyelte könyeit. Vízért kért, Flórinénitől [!]. Megmosta piros szemét. Rizsport is kért. Azzal behintette.

Flóri néni kikísérte őket a kapualjába, melynek színes üvegein «a» verőfény szitált be. Még egyszer csitította őket:

– ^ε<Gyerekek,> ^ν<Azután gyerekek,> ne veszekedjetek.

Hilda vágatott vissza. Tibor kicsit várakozott a kapualján, aztán, miután «*kitekintett és l*» meggyőződött, hogy az ucca üres, ő is indult, lassan. [fh]

[u] «*Novák nem kedvelte őt s nem szívesen látta, hogy naponta benéz hozzájuk pár percre. Ő*»

[K_c] [u] hogy terhes

[u] «[b]j ezenkívül sok magánórát is vállalt, erején felül, tulajdon növendékeit is tanította, magas «hon» díjazásért, [K_c] «tiszteletdíjért» pénzét pedig»

[V.]

[K_i] ^ε<IV.> ^ν<1 találka otthon V. [gy: még ne]>

Tibor egyik tanárjánál lakott, már nyolc éve, «*Nyerge*» a természetrajz professzoránál, Nyerge Gusztávnál.

«*Nyer*» a tanár«á»ok kosztosdiákokot [!] tartottak, kivüle még kettőt: egy második és egy negyedik gimnazistát. Nyerge Gusztáv tehetséges, becsvágyó, mohó ember ^ε<volt s minthogy fizetéséből nem futotta arra, amire kellett,> ^m<volt s minthogy fizetésével nem érte be,> ^ν<lévén, fizetésével nem érte be s> így akarta növelni ^ε<jövedelmét, mely sohase mutatkozott elégnek.> ^ν<jövedelmét.> Házvételekről, szöllőről ábrándozott. Erején felül dolgozott, sok magánórát vállalt, tulajdon tanítványait is tanította, magas tiszteletdíjért s pénzét a takarékbá rakta.

Csak «*jómódú, jo*» igen jómódú diákokat fogadott ^ε<el,> ^ν<el kosztosoknak,> földbirtokosok, dúsgazdag szülők gyermekeit, kik «*liszt*» a ^ε<fizetésen> ^ν<kialkudott díjon> kívül liszttel, zsirral, olykor egy

féldisznóval is hozzájárultak a háztartás költségéhez. Ő családjával, ^é<«három» két> ^m<a két> ^m<- három> ^v<a három> kisebb leánnyal és ^é<egy> ^v<a> már gimnáziumba járó fiúval a két «legkisebb bej» «legsötét» «legrosszabb szobát lakta,» sötét «szob» udvari szobába ^é<szorult össze, lakta, [!] melybe a legsilányabb> ^m<lakott, melybe csak silány> ^m<lakott, melybe selejtes> ^v<húzódott, melybe csak selejtes> bútorok jutottak. Itt ^é<húzózkodtak> ^v<szorultak> össze ^é<éveken át s eszükbe se jutott, hogy> ^v<s eszébe se ötlött, hogy ez> másképp is lehetne. ^é<A> ^m<[b] A> ^v<A> kosztosok kaptak mindent, ami ^é<jó> ^v<finom> és ^é<kényelmes, az asztalnál, a> ^v<kényelmes. Az asztalnál,> közös ebédek alkalmával, nekik tálaltak ^é<először a tányérokra mindig> ^v<először, tányérokra [!]> a legjobb falatok kerültek.

Tibort az édesanyja hozta ide, már első gimnazista korában, ^é<bizonyos özvegy> ^v<özvegy> Csajkás Kamillné, egy császári és királyi ezredes özvegye, ki «egy elszegé» «származásánál fogva grófi» grófi ősökre tekintett vissza és «birtokán» sopronmegyei ^é<birtokán> ^m<kis birtokán> ^v<birtokán> élt. Azt akarta, hogy a vékony dongájú ^é<legényke> ^v<fiúcska> erőre kapjon az egészséges vidéki levegőben, délen és a «komoly» tanári felület [!] ^é<alatt, mely ellen nem lehetett panasz, komolyan tanuljon.> ^v<alatt komolyan dolgozzék.> Nem is lehetett panasz sem nevelője ellen, sem ő ellene. Nyerge atyai szigorral kordában tartotta, ő pedig «minden évben a jó-elégséges bizonyítványt» noha ^é<semmi> ^v<egy tárgy> iránt sem mutatott ^é<különösebb hajlamot,> ^v<hajlamot,> «dolgozott, tanult,» szorgalmasan tanult «s az év» s a tanév végén ^é<mindig jó-elégséges> ^v<jó-elégséges> bizonyítványt ^é<hozott> ^v<vitt> haza, amivel a grófnő ^é<teljesen meg> ^v<meg> volt elégedve.

Nyergéék Tibort ^é<nagyon megbecsülték> «Kezd» és ^m<nagyon megbecsülték,> ^m<[...] megbecsülték,> ^v<nagyon megbecsülték,> családtagnak ^é<tekintették, szerették.> ^v<tekintették.> Kevesebbet fizetett, mint a többiek, de mégis ^é<«ót» az ő kívánsága teljesedett mindég> ^m<az történt, amit óhajtott mindég> ^v<mindég az történt, amit óhajtott> és Nyergéné gyakran megkérdezte tőle, hogy mit főzzön. Ebben a tekintetben alig volt kívánsága. Keveset ^é<evett és «mindig»> ^v<evett,> nem inyeskedett. Ő ^é<neki adták kezdettől

fogva>^m_i<használta> ^m_i<lakta> ^v_i<neki adták azonban> a legegészségesebb, «*legma*» legnagyobb, «*szobrat* [!]» «*szobat*,» két ablakos szobát, mely ^e_i<vastag falával egy> ^v_e<egy> világos ^e_i<teremhez hasonlított, «*a v*» a legszebb bútorokat, «*egy sz*»> ^v_e<teremnek is beillett,> a széles ágyat, ^e_i<egy> ^v_i<a> hencsert, «*az íróasztalt*,» ^e_i<egy> ^v_i<a> kerek politúros diófaasztalt, mely a szoba közepén állt, ^e_i<horgolt> ^v_i<chimzett> terítővel letakarva. Még íróasztalt is kapott. Tibor ezt a szobát, melyet elsőgimnazista kora óta lakott, később a maga izlése szerint rendezte ^e_i<be.> ^v_i<be [bj] nem is úgy mint egy diák, hanem mint egy egyetemi hallgató.> A falra ^e_i<szalmafonatos arcképtartókat> ^v_e<arcképtartókat> tett, melyeket teletűzdelt «*rokonok arcképeivel*» korán elhunyt édesatyja arcképeivel, hadnagyi, századosi és ezredesi ^e_i<egyenruhában, s az anyja fotográfiáival, melyek egy «*ideg*» «*nagyon kicsiny*,» «*gyenge*» apró, ideges, «*asszonyt*,» *törékeny asszonyként mutattak, [!] ki nem egészséges [!]*.> ^m_i<egyenruhában, édesanyja fotográfiáival, melyek egy apró, ideges, törékeny asszonyként mutattak. [!]> ^v_e<egyenruhában. [!]> Illatszert is használt, ^e_i<a pacsulit, melytől az egész Nyerge ház megszagosodott.> ^m_i<melytől az egész Nyerge ház megszagosodott.> ^v_i<mely az egész Nyerge házat. [!]> Közte és lakásadói közt valami ^e_i<úri> ^v_i<finom> udvariasság alakult ki, mely egymás kölcsönös kimélésén

[h]

[K_c] [u] [bj] Szomorú «*özv*» ^e_i<katonaözveg> ^v_e<polgári nő, jelentéktelen katonaözveg> lett az egykori grófnőből. [h]

[u] [bj] mind a «*város*» családdal, mind a «*városiakkal*» otthonokkal és a «*tanuló*» gimnáziummal szemben. Meglátogatta «*az*» Ambrus igazgatót is.

[h]

[VI.]

[K_c] Hilda otthon találka varos [?]

Tanár Ozsonna Táláséknál
 Novák balsejtelme a
 lányról s a tavaszról
 [h]

[K.] Azután «*el ko*» kószált a nagy-nagy lakásban, abban az egymásba «[...]» ^e<nyiló> ^v<nyiló, öt> kongó, barátságtalan «*szobákb*» szobában, melyet a ^e<bútorok sem tudtak egészen> ^m<a bútorok sem tudtak> ^v<sok bútor sem tudott> megtölteni. A legutolsóból, «*az*» övéből, mely ^e<egyedül nézett az uccára, a két ablakával,> ^v<a két ablakával egyedül nézett az uccára,> végig lehetett ^e<nézni> ^v<látni> az egészen, apja dolgozó szobájáig, melybe azokon a lépcsőkön kellett lefelé menni. Leült az ágya szélére, «*zsebe*» mely az ablakkal szemben lévő fal mellett állott. «*Vele szemben*» A másik falnál egy mindig vetetlen ágy, a boldogult édesanyjáié.

Itt nőtt ^e<fel ő,> ^v<fel,> eléggé magányosan. Anyja halála után, mikor ^e<még> ^v<ő még> be sem töltötte a tíz évet, elárvult a tanár-ház. ^e<Apj«át»a> ^v<Novák> nem szeretett otthon lenni, kerülte az emlékeket, melyek folyton eszébe hozták ^e<a feleségét,> ^v<feleségét,> aztán az iskola is lefoglalta meg a tudományos munkája. Pepikét hozta ide, az unokanővérét, egy kedves, szelid harminckét éves leányt. Hilda nem szenvedhette őt. Pár hónap mulva el is ment tőlük. ^e<[úb] *Hilda* előélete. [úb] *Bizony eléggé egyedül nőtt fel. Anyja halála után, mikor még be sem töltötte a tíz évet, elárvult a tanárház. Apja, kit elfoglalt az iskola meg a tudományos munkája, unokanővérét egy kedves, szelid lányt vette oda, Karolint, de Hilda nem szenvedhette őt s «egy» fél év után «me» el is ment tőlük valami összezördülés miatt. Azóta «Mari gondjaira bízták,»> ^m<[úb] *Hilda* előélete. [úb] *Bizony eléggé magányosan nőtt fel. Anyja halála után, mikor még be sem töltötte a tíz évet, elárvult a tanárház. Apja, kit elfoglalt az iskola meg a tudományos munkája, unokanővérét a kedves, szelid, hajadonlányt vette oda, Karolint, de Hilda nem szenvedhette őt s fél év után el is váltak. Azóta> ^v<Azóta> a hosszú téli délelőttökön s a még hosszabb délutánokon Mari gondjaira bízták. Az a konyhában motozott ^e<mogorván s>**

^v_c<s> feléje se nézett. Hilda «*azonban*» bizonyos önállóságra tett szert. Tudott az emberekkel beszélni, kezelni őket. Sokszor feküdt egyedül, «[...]» betegen, ^e_c<egy kis torokgyuladással [!]> ^v_c<torokgyuladással [!]> és minthogy hiába «*kiál*» kiabált, maga ment ki a konyhába «*s ott belem*» egyingben, mezitláb, s ott bemártotta a «*vizes*» borogatást a vízbe és nyakára kötötte. Később tizennégy éves korában a diákok látogatták. ^e_c<Könyveket hoztak neki olvasni és ő könyveket adott nekik kölcsön. Sokat «*feküdt*» az isk [h]> ^m_c<[bj] Odaültek az ágya mellé egy nádszékre. Könyveket hoztak neki olvasni és ő könyveket adott nekik kölcsön. Sokat hevert az ágyban és sokat olvasott, mindent, összevissza. «A diákok az ágya mellett ültek, egy nádszéken és beszélgettek vele. Od» Ágya mellé ültek, egy nádszékre, könyveket hoztak neki, melyeket paplanára tettek. Sokat hevert az ágyban és sokat olvasott, mindent összevissza, fülét befogva, hasra feküdvé. [!]> ^v_c<Ágya mellé telepedtek, egy nádszékre, könyveket hoztak, melyeket paplanára tettek. Sokat hevert az ágyban és sokat olvasott, mindent összevissza, fülét befogva, hasra feküdvé.>

[h]

[K.] [u] [bj] Egy földgömb is volt a szobában, «*óriás földgömb, melyre kislánykorában valósággal*» akkora, hogy kislánykorában azt képzelte, ^e_c<ilyen nagy az egész világ.> ^v_c<maga a földgolyó se lehet nagyobb.> Tengerek, világrészek «*sorak*» repültek az ember elé, amint forgatta, Európa, [...], Afrika, Amerika, Ausztrália. De most kicsinek találta ezt a nagy világot és ásitott.

[h]

Az anyja képe előtt is tétovázott. Ezt gyakran mutogatta ^e_c<a látogatóinak> ^v_c<látogatóinak> reá se pillantva s közönyösen «*csak*», hideg hangon csak ennyit ^e_c<mondott róla:> ^v_c<mondva:>

– Ez anyám.

Úgy beszélt róla, mintha meg se halt ^e_c<volna. Az> ^v_c<volna,> árvasága tudata nélkül. De azért ^e_c<szerette.> ^v_c<szerette őt.> «*Gond*» Helyeselt mindent, amit róla hallott, pártolta homályosan sejtett

kalandjait s titkon az apját vádolta, hogy ő okozta korai halálát. Regény olvasás közben $\text{e}_i\langle\text{pedig}\langle\text{rajt}\rangle\text{nem}\rangle\text{v}_c\langle\text{nem}\rangle$ egyszer rajta kapta magát, hogy a nőalakot, kinek kezét csókolniak holdas estében, egészen $\text{e}_i\langle\text{úgy}\rangle\text{v}_i\langle\text{olyannak}\rangle\text{e}_i\langle\text{képzelte},\rangle\text{m}_i\langle\text{képzelte el},\rangle\text{v}_i\langle\text{képzelte},\rangle$ mint ő.

Egy asszony nézett rá. Koszorúba kötött $\langle\text{fekete}\rangle$ haja $\langle[\dots]\rangle$ még most is $\langle[\dots]\rangle$ $\langle\text{kis}\rangle$ lánynak mutatta, majdnem gyerekeknek. Dúsan nőtt a haj ebből a $\text{e}_i\langle\text{[...]} \text{testből}\rangle\text{v}_i\langle\text{a [!]} \text{formás és törekeny testből}\rangle$ és leomlott, $\langle\text{gazdagon}\rangle$ fekete zuhatagban, $\langle\text{gazdagon}\rangle$.

Fejét $\langle\text{aránytal}\rangle$ $\langle\text{az}\rangle$ hátravetette, mely mintha magasra polcolt párnákon pihenne. Szája $\langle\text{kissé kinyilt},\rangle$ lihegett, kissé kinyílt, egyik másik száj, sok férfi száj után. Szeme komoran $\text{e}_i\langle\text{sötét volt}\langle\text{és ősz}\rangle,\text{mint Hildáé, minden}\langle\text{őszint}\rangle\text{őszinteség nélkül ható, forró és mély.}\rangle\text{v}_i\langle\text{sötétlett, mint Hildáé, minden őszinteség nélkül, forrón és mélyen.}\rangle$ Szemöldökei összeértek az orrtón. Melle $\langle\text{kicsin}\rangle$ piciny volt, puha, csöppet lógó, mint a fejletlen, csenevész asszonyoké, de ez hozzá tartozott $\text{e}_i\langle\text{varázsához és}\rangle\text{v}_i\langle\text{varázsához},\rangle$ ájult bájához. Kezei piskóta kezek. $\langle\text{Termetet}\rangle$ Termete arányos és röpülő. Szelesnek, hirtelennek, meggondolatlanak, ábrándosnak, kacérnak, regényesnek tetszett itten is, ki egy érzelmes-tragikus kaland felé $\text{e}_i\langle\text{vágyik},\langle\text{az anya és}\rangle\rangle\text{v}_i\langle\text{«hajszol} \text{les},\rangle\text{a feleség és anya}\langle\text{bűn}\rangle\text{kétségbeesével, [!]} \langle\text{de}\rangle\text{leplezve minden érzését és gondolatát, úgy hogy}\text{e}_i\langle\text{azért nem lehetett gondolatban sem}\rangle\text{v}_i\langle\text{most sem lehetett}\rangle$ meggyanúsítani.

[h]

[K_i] [...], hogy zongorázott s $\text{e}_i\langle\text{elment}\rangle\text{v}_c\langle\text{ő elment}\rangle$ az iskolába. $\text{e}_i\langle\text{Újra- és újra várt, egyre türelmetlenebbül. Három}\rangle\text{v}_c\langle\text{Három}\rangle$ felé $\langle\text{belep}\rangle$ jött Flóri néni, ki végre $\langle\text{elhozta a találka}\rangle$ közölte, hogy Tibor hatkor a templom előtt várja. $\langle\text{Alma is}\rangle$ Átjött $\text{e}_i\langle\text{Alma}\rangle\text{v}_i\langle\text{a szomszédéből Alma}\rangle\text{v}_i\langle\text{a szomszédéből Fábían Alma}\rangle$ is, egyetlen $\text{e}_i\langle\text{barátnéja},\rangle\text{v}_i\langle\text{barátnéja.}\rangle$ Alma szőke $\langle\text{magas}\rangle$ magas lány volt, ki $\langle\text{vel}\rangle$ együtt járt a $\text{e}_i\langle\text{képzőbe}\rangle\text{v}_i\langle\text{felsőbb}\langle\text{oszt}\rangle\text{iskolába}\rangle$ Hildával és $\langle\text{bálványozta őt, mert szép.}\rangle$ $\langle\text{bálványozta őt, ideáljának}\rangle$ annak idején $\text{e}_i\langle\text{ideál} \text{nak}\rangle\text{v}_i\langle\text{ideál} \text{jának}\rangle$ választotta $\text{e}_i\langle\text{azóta}\rangle\text{v}_c\langle\text{azóta}\rangle$

«m»bálványozta, mindenben utánozta őt. Ismerte a Tiborral való ügyet «minden részlet», nagyjában, [°]_i<a walkür-motivumot is, s olykor a veszedelmes légyottokon az elefánt szerepét vállalta. Hilda vele> ^v_c<Hilda övele> sem volt egészen [°]_i<őszinte.> ^v_c<őszinte. [gy: ... járt ki csalhatatlan ...]>

Ez a három nő úgy beszélt egymással, mint az iskolaslányok. Flóri néni is. Eltűnt minden korkülönbség.

Hilda nem győzte [...]várni [°]_i<a> ^v_c<[gy: szalonban] a> hatórát. Fejfájásról panaszkodott. Azt indítványozta, [°]_i<hogy> ^m_i<hogy addig> ^v_c<hogy> táncoltassanak [°]_i<asztalt. [úb] – Ki hozzam? [úb] – Hogyne. [úb]> ^v_c<asztalt.>

[°]_i<[úb] Nem kísérleteztek többé ilyesmivel«, hane» Inkább asztalt táncoltattak. Volt egy könnyű, bambusznád asztalkájuk,> ^m_i<[úb] A szalónból kihozott egy [úb] Nem kísérleteztek többé ilyesmivel. Inkább asztalt táncol [!] könnyű, bambusznád asztalkát,> ^v_c<[úb]

A szalónból kihozott egy könnyű, bambusznád asztalkát,> melynek lapját akár egy báli legyezőt, «éggő» tüvel beégetett [°]_i<férfinevek> ^v_i<férfialáírások> diszitettek, az édesanyja volt leánykori [°]_i<udvarlóié és ismerőseié.> ^v_i<udvarlóinak és ismerőseinek a nevei.>

Évek óta ez kötötte őket össze a túlvilággal. [°]_i<[úb] Könnyedén> ^v_c<[úb]

Odaálltak a kályha mellé, egy sarokba, hogy ne lássák őket az ablakból. [úb]

Könnyedén> rátették kezüket az asztalka«ára»a lapjára, megalkották a szellemkört. Hilda pár másodperc után megszólalt:

- [°]_i<Ki vagy?> ^v_c<Jön.>
- Kit idéztél?
- Priluszkyt.

Priluszky [°]_i<egy lengyel> ^v_i<lengyel> lovag volt, ki a hét éves háborúban elesett és szerelmes volt Hildába. Folyton őt hívta, szegény lovag [°]_i<pedig «mindig j»> ^m_i<mindig udvariasan> ^v_c<pedig mindig udvariasan> ott termett, «a túlvilág» «a másvilágon is» nem igen lehetett nyugta «ön» a másvilágon sem.

Hilda megszólalt: ^ε<[úb] – Igen, itt van. Ez mindig gyorsan jön.>
^v<[úb]

– [gy: Megjött?]>

Édes, különös fejecskéjét kacéran félrebillentette s kedveskedve hajolt feléje, mintegy közeledve hozzá a testével, hogy megbabonázza:

[h]

^ε<Novák hazajövet a három nőt még együtt találta. Nem> ^v<Nem> vették észre ^ε<öt s «fejeiket» a fejeik,> ^v<öt. A fejük → a két fekete, Hildáé meg Flóri nénie [!] s a szőke, Almáé, a táncoló asztal fölét ^ε<hajolt,> ^v<hajoltak,> mert ép lesték ^ε<az egyik szellem választát valami igen fontos kérdésre.> ^v<a túlvilági szózatot.>

^ε<Hirtelen szétrebbentek, amikor megpillantották,> ^v<Amikor megpillantották őt, hirtelen szétrebbentek,> ki jobbra, ki balra, mint a boszorkányok. Flóri néni ^ε<nevetett.> ^v<nevetett: – Most kikapunk apustól.> Novák azonban, ki szórakozottan üdvözölte a két nőt, nem volt hajlandó elérteni a ^ε<tréfát s belemenni, mert ő «megtilt» egyszer és mindenkorra megtiltotta leányának «az» «ezeket» ezt az ostobaságot«, mely csak idegesíti.> ^v<tréfát, mert ő «azt a sz» a szellemidézést> egyszer és mindenkorra megtiltotta Hildának. Gyűlölte az efféle bolondériákat. ^ε<[úb] – Egykettő – szólt – öltözz, megyünk. [úb] – Nincs kedvem. [úb] – Többet> ^m<[úb] – Mit bolondítjátok – szólt ezt a lányt. Úgy is elég bolond. [úb] – Többet> ^v<[úb]

– Többet> ezt meg ne lássam – szólt szigorúan, ^ε<nem> ^v<és udvariatlanul nem> törődve leánya vendégeivel. Elég legyen. Úgy is ^ε<ideges vagy.> ^v<ideges.>

«Alma készült,» Flóri néni ^ε<a kalapját> ^m<kalapját> ^v<a kalapját> vette, Alma is ^ε<készült.> ^v<készülődött.>

– «Velem» Egykettő – szólt Novák «Hild» – ^ε<öltözz te is.> ^v<öltözz.> Megyünk.

– Hová?

– Hát Tálásékhoz.

– Jobb szeretnék itthon maradni.

– Nem maradsz itthon – mondta Novák, ki máskor nem ellenkezett volna, de most bosszantotta ^é<ez az> ^v<az> engedetlenség. Megigérttem. ^é<Tudod> ^m<Te is megigérted. És tudod> ^v<Te is tudod> mennyire szeret Tálás néni.

– Nincs kedvem.

– Velem jössz – szölt ^é<rá.> ^v<Novák röviden. Vedd a kalapod.>

Novák elvei közé tartozott, hogy bizonyos esetekben föltétlenül keresztül vigye akaratát és éreztesse hatalmát, a nevelés érdekében.

Táláséknál délután ötkor ozsonna volt, «*milyent a tanárok szoktak adni, mikor*» mint minden héten, hol egyik, hol másik ^é<háznál,> ^v<kollegájánál,> mert a ^é<tantestület tagjai> ^v<tanárok> összejártak és az ^é<asszonyok> ^v<asszonyaik> ^é<barátkoztak.> ^m<barátkoztak egymással.> ^v<barátkoztak.> «*Teát adtak,*» Ezek az ozsonnák alig különböztek egymástól. Az asszonyok «*lemásolták barátnéik*» több-kevesebb változtatással lemásolták az «*előzőt*» előző heti ^é<összejövétel> ^v<vendégség> étrendjét s időök során ^é<kialakult> ^v<kialakult> egy kötelező menue, melyet csak tarkítani illett egy kis habbal, vagy egyéb meglepetéssel. Nem kellett tartaniok, hogy «*többet adn*» kevesebbet adnak, ami sértés, vagy többet, ami költséges. ^é<Kávét,> ^m<[bj] A legnagyobb szobában teritettek, damaszt-«*fehér terit*»abrosszal, igazi ezüsttel, melyet egyébként nem használtak s a hosszú asztalka, melyet pót-deszkákkal nyújtottak ki, ráborítottak [!] himzett asztalfutóikat, horgolt terítőiket, esetleg odatettek egy két karos ezüstgyertyatartót és az ünnepesség emelésére meggyújtották bennük a gyertyákat. Kávét,> ^m<[bj] Jövő héten, máshol, öök is ugyanezt kapják. A legnagyobb szobában teritettek, damaszt-abrosszal, igazi ezüsttel, melyet máskor nem használtak s a «*kit*» széthúzható asztalka, melyet pót-deszkákkal nyújtottak ki, ráborítottak [!] himzett asztalfutóikat, horgolt terítőiket, esetleg odatettek egy két karos ezüstgyertyatartót és az ünnepesség emelésére meggyújtották bennük a gyertyákat. Kávét,> ^v<[bj] A legnagyobb szobában teritettek, damaszt-abrosszal, igazi ezüsttel, melyet máskor nem használtak s a széthúzható asztalka, melyet pót-deszkákkal nyújtottak ki, ráborítottak [!] himzett asztalfutóikat, horgolt terítőiket, esetleg odatettek egy két karos

ezüstgyertyatartót és az ünnepiesség emelésére meggyújtották bennük a gyertyákat. Kávét,> vagy teát szolgáltak föl, sonkát tormával, «süteményeket» házi süteményeket s az uraknak, kik ozsonna után a [°]_í<tanári dolgozósobákba vonultak,> ^v_°<[!] vonultak,> beszélgetni, [°]_í<kártyázni szerényen, filléres alapon, «vagy a»> ^m_í<kártyázni filléres alapon,> ^v_°<kártyázni,> egy kis bort is, melyet metszett poharkákban [!] «ittak. Este» «A hajnal» [°]_í<iszogattak, «igen» mértéktelenen. «Szeg»> ^v_°<iszogattak.>

Kedélyes összejöveteknek nevezték «ezeket», de nem voltak azok. [°]_í<Azok az> ^v_í<Az> ellentétek, melyek «az egyes» a tantestület tagjait s a családokat elválasztották, itt sem szüntek meg, csak felfüggesztődtek. Főris görbe szemmel tekintett Novák Antalra és Biró Gyurkára meg az öreg [°]_í<Tálasra,> ^v_°<Tálasra ezekre a fegyelembontókra,> [°]_í<Ábris igazgató «hivatal» beadványaival szórakoztatta a társaságot, Nyerge> ^m_°<Ábris igazgató a magas minisztérium [...] rendeletével beadványaival szórakoztatta a társaságot, Nyerge> ^v_°<Nyerge> Gusztáv pedig mindenkire irigykedett, ki valami anyagi sikeréről számolt be. Hasonló«an» kapocs fűzte össze a tanárnékat is. „Édesem” nek nevezték egymást, «de igazán nem szer» de ha megláttak egy szőnyeget, egy bútort, egy teafőzőt, mely nekik nincs, elszomorodtak s hazamenvén szemrehányást tettek uruknak, hogy ők semmit sem vesznek és nem nyugodtak addig, míg be nem szerezték.

Hilda durcásan öltözködött. «Azért is» [°]_í<Ma nem találkozhatott vele. Azonkívül ő ezeket> ^v_°<Ezeket> a «talál» vendégségeket tizenhárom éves kora óta halálosan unta. Mit láthat, vagy hallhat itt amit nem tud? Különben sem szeretett semmiféle társaságot, nyilvános mulatságot, bálát. [°]_í<Egy> ^v_í<Tavaly egy> bálra elvitte Flóri néni, mint garde des dames, [°]_í<de ő> ^v_°<ő azonban> ott is „rosszul mulatott.” Tudott táncolni, de táncosait [°]_í<kikosarazta.> ^m_í<mind kikosarazta.> ^v_í<kikosarazta.>

Kedvetlenül ment [°]_í<el apjával.> ^v_í<apjával.> Tálás néni csakugyan bálványozta őt, „szépség” nek hívta és „kedvenc” nek. A [°]_í<kövér, [!] rászoritotta> ^v_í<kövér hölgy, odavonta> halcsonttal leszoritott melléhez, mely [°]_í<a fűzőinél> ^v_í<fűzőjéből> majdnem kibuggyant, rámosolygott [°]_í<diószín, [?] kiugró> ^v_°<kiugró> szemével és össze vissza

csókolta. ^é_i<Hilda> ^v_c<[bj] Zöld selyemruhájában oly volt, mint egy béka. Hilda> úgy viselkedett, ahogy illett. Kezet csókolt neki, egy ^é_i<kis láthatatlan> ^v_c<láthatatlan> pukedlit csinálva. ^é_i<Nyerge nénit is hasonlóan üdvözölte meg «Ábris» az igazgató> ^v_c<Ábris nénit is hasonlóan üdvözölte meg Nyerge> nénit is «É» s ő köszönt először a tanároknak is, «egy hangos» kik jöttére nem keltek föl, csak bólintottak. ^é_i<Eszükbe sem jutott> ^v_i<Nem jutott eszükbe> még Biró Gyurkának sem, ki legényember, «hogy» s a többi helyetteseknek sem, hogy ez a kis fruska több figyelmet érdemelne, olyan kedveséget, mely«et» ^é_i<a> ^v_c<már a> nőket illeti meg. ^é_i<Nyerge> ^v_i<Tálas> bácsi tenyerével megsimogatta «h» arcát s a homlokát ^é_i<is megcsókolta.> ^v_i<meg is csókolta.>

Már nem ültették macskaasztalhoz, mint még két évvel ezelőtt, a nagyokkal evett. «Csak» «Tálas néni mellé» «Csak» Főris mellé ^é_i<ültették,> ^v_i<került,> ki szerencsére egy szót se szólt hozzá, csak köhhentgetett, mikor beállt a ^é_i<szokásos> ^v_c<kínos> csönd. Ezek a tudós, «kedves férfiak» komoly férfiak az iskolán kívül gyermekesek, félszegek maradtak s ^é_i<épen> ^v_i<talán> azért, mert többet gondolkoztak, ^é_i<mint mások és> ^v_i<és> fáradtabbak voltak, mint ^é_i<mások.> ^v_i<mások [bj] «vagy» talán azért, mert «semmi nem» foglalkozásukon kívül semmisen fűzte őket egymáshoz.> Ilyenkor a nők megjegyezték:

– Fizetik a katona tisztek az adósságukat.

Vagy:

– Angyal röpült át a szobán.

És nevettek.

Hilda ^é_i<azonban morcosan húzta össze két erős szemöldökét,> ^m_i<két erős szemöldökét morcolta,> ^v_c<erős szemöldökét morcolta,> ^é_i<mely különben összefutott az orrtöve körül.> ^m_i<mely különben is összefutott az orrtő körül.> ^m_i<mely összefutott az orrtő körül.> ^v_c<mely. [!]> Jobb szeretett volna ő ^é_i<éretlen, ostoba emberek> ^v_c<éretlen jogászok, boltossegédek> közé kerülni, kik legalább ^é_i<kedvesek.> ^v_c<mulatságosak.> ^é_i<Nyerge> ^v_i<[bj] Idegen, végtelen «m»idegen volt ő a felnőttek között. Nyerge> bácsi hideg ^é_i<a hidegborjúsültet> ^v_i<borjúsültet> kínálta s mosolygva jegyezte meg, mint mindig, hogy az

medvepecsenye. Tálás bácsi zsidóvicceket adott elő, orrhangon«. *Novák pedig*», melyeket ezerszer hallott. [°]_i<Semmisen>^m_i<Bíró Gyurka ivott. Semmisen>^v_c<Bíró Gyurka ivott. [bj] Ábris igazgató a magas minisztérium legújabb rendeleteivel s beadványaival szórakoztatta a társaságot. Semmisen>[°]_i<történt itt,>^v_i<történt,> ami érdekelte volna. Egy szemüveges-«*fiú*»tanárfiú, második gimnazista s egy [°]_i<sápadt tizenhárom éves tanárleány,>^v_c<halovány tizenegy éves tanárleányka,> ki az apácákhoz járt, [°]_i<szótlanul>^v_i<szótlanul, de jó étvággal> evett a macskaasztalnál.

«*Kisgyermek ritt*» Ozsonna után Tálás néni megkérte őt, hogy zongorázzék. Hilda nem akart zongorázni.

– Mér nem zongorázol? – szólt rá Novák egy feddő pillantással.

– Fáradt vagyok – «*szólt*» mondta Hilda [°]_i<és>^v_i<- és> különben sem [°]_i<tudok. [úb] *Vállat vont. Kiment [?] az udvarba. «Ott egy kos»>^v_c<tudok.>*

A tanár[h ...] öszesúgtak: [!]

– [h ...] egy gyerek.

– Makacs, fejes.

– Egész az anyja. Az édesanyja is ilyen [°]_i<volt.>^v_c<volt. Az anyja vére.>

– Már én kiverném belőle, édesem. [°]_i<Kiverném «én» bizony.>^v_c<- szólt az igazgató néni. Kiverném bizony édesem.>

«*H*» A nők és férfiak külön csoportba oszlottak. [°]_i<Kicsit énekeltek. Tálás>^v_i<Tálás néni halkán beszélgetett barátnéival. Tálás> bácsi «*kijok*» [°]_i<koccintott vendégeivel,>^v_i<koccintott,> Nyerge szivarját egy régi szipkába dugta, melyet mellényzsebében tartott, Bíró Gyurka kicsit énekelt, magyar nótázott. [°]_i<Hilda>^v_c<[bj] Ábris az igazgató bacs [!] «arról» ismét azon panaszkodott, hogy a tanszeráltalány «*ismét*» az idén is kevésnek bizonyult, az előírányozott összeg «k» sohasem futja s ezért fölterjeszt [!] is intézett a számvevőséghez, valamint az illetékes, felettes hatóságához, a m. kir. tankerületi főigazgatóságához, a beadványt kivette zsebéből, felolvasta és kérte, hogy az urak is mondják el véleményüket. Nyerge Lázár helyeselte, a többiek is, csak Fóris fejezte ki aggodalmát, hogy nem ütözközik-e be esetleg a „rendtartás” egyes paragraphusaiba. Hilda> «*unott*» nem

^é<tudott feléjük nézni.> ^v<tudta hallgatni «[...]» őket.> ^é<Az udvaron «talált egy»> ^v<«[...]» [bj] Kiment az udvarra s ott> a szalmás kosárban talált egy kölykes ^é<macskát, annak> ^v<macskát. Annak> ^é<egy> ^v<a> kis cirmos cicáját, mely még vak volt, alig pár napos, behozta a szalónba, leült a diványra «s vele játszott.» «s lapogatta» s vele ^é<játszott.> ^v<játszadozott.> Tapogatta gyenge körmőcskéit, a divány bársonyába akarta akasztani, arcához ^é<szorította.> ^v<nyomta.> Tejet is kért neki, de a cica nem evett.

«E»Félkilencor fölkerkedtek, ^é<mentek haza, mert> ^v<mert> „másnap is van nap.” ^é<Hilda> ^v<[b]

Hilda> egész úton nem szólt apjához. ^é<Novák> ^m<[bj] Bosszankodott, hogy ma nem találkozhatott Tiborral. Minden napot, mely ily esemény nélkül mult el, sivárnak, terméketlennek tartott.> ^v<[bj] Bosszankodott, hogy füstbe ment a találkája. Minden napot, mely ily esemény nélkül mult el, sivárnak, terméketlennek tartott. Novák> ^é<szemrehányást tett neki,> ^m<«[...]» szemrehányást tett neki,> ^v<[gy: szemére lobbantotta,]> hogy milyen modortalanul, illetlenül viselkedett.

– Mindig ^é<baj van veled,> ^v<különcködöl,> kislányom. ^é<Engem és> ^v<Pedig> csak engem szólnak meg érte. ^é<Mért> ^v<Egy szavadat se hallottam. Most se szólsz. Mért> nem beszélsz?

– Mit beszéljek?

– Többet «ezt» nem viszlek társaságba.

– Ne vigyél.

– Feleselsz velem? Az édesapáddal. Csak feleselj, lányom, ^é<feleselj.> ^v<– szólt szomorúan csak feleselj.>

Novák, ki a pár pohár bortól puhább hangulatban volt, mint egyébkor, ráhagyta, nem bolygatta többé. De amint mellette lépkedett, azon tépelődött, ^é<hogy mi bánthatja ezt a kislányt és «ő,> ő vajjon helyesen neveli-e.> ^m<hogy mi bánthatja ezt a kislányt és vajjon helyesen neveli-e őt.> ^v<vajjon helyesen neveli-e őt.> Gyakran előfordultak ilyen összekülönbözések. «Legutóbb a legnagyobb az volt» «Ő» Az apa

[h]

Hilda azonban már ágyban volt. Pedig alig mult kilenc.

Egyébként éjjel után ^é_í<feküdt le.> ^v_í<szokott lefeküdni.>

Ez volt mindenre a válasz. Lefeküdt az ágyba. Ha bármiért megszidta, ^é_í<vagy megintette, akár> ^v_é<akár> reggel koran [!] is, vagy délben, azonnal levetkőzött és ágyba bújt s innen az ágyból, mely az ő mentsvára volt, a fehér párnák bástyái mögül ^é_í<nézte,> ^v_é<várta,> mi történik. ^é_í<Általában szeretett fekiüdni az ágyban, «néh» szétvetett kézzel és lábbal, a mennyezetet bámulva, semmire se gondolva, mindenre gondolva. Ilyenkor> ^v_é<Ilyenkor> azt mondta, hogy beteg vagy fáradt.

Novák tettette, hogy nem is vette észre. Kiment, csüggedten.

^é_í<A dolgozósóbájában [!]> ^v_í<Dolgozósóbájában [!]> vetkőzni ^é_í<kezdett, pillantása «anyja» anyja> ^v_í<kezdett s tekintete boldogult felesége> képeré ^é_í<esett, melyet vastag aranykeret vett körül.> ^v_é<esett.>

^é_í<Nem szerette> ^m_í<Rendszerint nem bírta> ^v_í<Rendszerint nem bírta sokáig> nézni ezt a képet, mely arra emlékeztette, kit egyedül szeretett életében és arra, ^é_í<amit> ^v_é<mit> szenvedett miatta. Mikor másoknak mutatta, pár kegyeletes szót elmormolva a földre sütötte szemét.

De most «sze» hosszan szemlélte.

Sóhajtott egyet, majd a leánya szobája felé ^é_í<nézett. [úb] – Haj-haj – mondta «magában» hangosan, mert néha hangosan szokott beszélni – sok baj van «ezzel a leánnyal is» a gyerekekkel. [úb] A«z ab» nyitott ablak elé állt s nézte a májusi éjszakát. [úb] Becsukta az ablakot. «Künn a forró [... ...]» [... ...] józanságot nem árasztott, semmi hűsítést [...] ...ott. Olyan bódító illatot árasztott, mint valami piperebolt, hol szagos szappanyokat, rizsport, «parfümök» parfümöt árulnak.> ^m_í<nézett. [úb] – Haj-haj – mondta hangosan, mert néha hangosan szokott beszélni – sok baj van a gyerekekkel. [úb] A nyitott ablak elé lépett s nézte a májusi éjszakát. [... ...] józanságot nem árasztott, semmi hűsítést [...] ...ott. Olyan bódító illatot árasztott, mint valami piperebolt, hol szagos szappanyokat, rizsport, parfümöt árulnak.> ^v_é<fordult.>

Becsukta az ablakot.

Lefekvés közben ^ε<azonban elhatározta,> ^ν<elhatározta,> hogy holnap okvetlenül beszél leányával, ^ε<amit sokszor föltett, de másnap ezért, vagy azért elhalasztotta.> ^ν<de ezt mindig föltette, «de másnap is folyt» s ezért, vagy azért folyton halogatta.>

[u] »Fóris csak a fegyelemmel törődött(„ Fegyelem dagadnak orrcimpái –)

[K_c] [u] «[gy: ...]»

«[gy: valahogy ...t. Sz... .. Majd megvártam.]»

«[gy: ...]»

«[gy: ...]»

«[gy: ... minden]»

«[gy: ... mindig meggondolja.]»

Hilda [gy:t Mentette ellenséged. Megboszszulta, megbosszultatta.]

[K_c] Diakricsaj [!] VII

^ε<Liszner Vili a nagy, világos diákszobájában tornaingben ült, fönn az első emeleten, az üzletük fölött. [úb] Délután nem volt iskola. Azaz, mint a diákok mondtak, [!] iskola az volt, mert az mindég van. Sajnos. Csak előadás nem volt. Hála Istennek.> ^ν<Délután nem volt iskola. Azaz, mint a diákok mondtak, [!] iskola az volt, mert az mindég van. Sajnos. Csak előadás nem volt. Hála Istennek. [úb]

Liszner Vili nagy, világos diákszobájában tornaingben ült, fönn az első emeleten, az üzletük fölött.>

Vili egy csinosan bekötött könyvet olvasott, A bajnokot, mely tanácsokat ad az atlétának, hogy kell élnie. ^ε<Megállapította,> ^ν<Megállapította magában,> hogy semmit se vétett e szabályok ^ε<ellen: nem dohányzott, nem ivott sem feketét, sem bort. «Sóhajt»> ^ν<ellen.> Aztán elkomorodva készülni kezdett az osztályvizsgára.

[K_c] «Érintőt» Kiemelte a körző ^ε<lila> ^ν<a [!] lila> «szers» bársonyágából a körzöt, [!] kört ^ε<húzott mellé,> ^ν<húzott,> ahhoz egy érintőt. «Csüggedten» De tovább nem jutott.

^é<Ásitott egyet.> ^v<Vállat vont.> Elővette a fizikát. Kinyitotta egy ^é<oldalon.> ^v<oldalon, találomra. Ezen ezt látta:>

$$g = S \sqrt{1 + \frac{4\pi r R}{T^2 g} \cos^2 \varphi - 2 \frac{4\pi R}{r^2 g} \cos^2 \varphi}$$

^é<«Hosszan nézte, nem» Nézte,> ^m<Alatta a magyarázat. Nem volt kedve élni. Nézte,> ^v<Nem volt kedve élni. Nézte,> nézte, ^é<reménytelenül> ^v<a képletet> hosszan és türelmesen. ^é<Nem mintha meg akarta volna érteni, vagy tanulni, csak csodálkozott> ^m<Nem mintha meg akarta volna érteni, vagy megtanulni, csak csodálkozott> ^v<Csodálkozott> rajta. ^é<Mi ennek az értelme«?» itt a fűben, az ég alatt? Düh> ^m<[bj] Düh> ^m<Düh> ^v<[bj] [h] Düh> szorította ^é<a torkát.> ^v<torkát.> Mint a kucakok, [!] mint a giliszták, ^é<mint a tetvek nyüzsgöttek> ^v<nyüzsgöttek> előtte a buta számok és betűk.

^é<Mi ennek az értelme? Vállat vont. Ásitott> ^v<Ásitott> egyet. Gyenge izomláz borzongatta a szakadatlan, erőszakos trainingtól.

Vili ^é<azonban «tovább tanult.» az> ^v<az> apja kedvéért, ^é<a vizsga előtt, még itt> ^v<itt> várta meg házitanítóját, ^é<Hrickót, [?] ki> ^m<Bródy Pistát, ki> ^v<ki> minden délután ^é<eljött> ^v<eljön> hozzájuk, hogy fejébe verje ezeket a ^é<marhaságokat. «Addig» «Addig» Számtanból> ^v<marhaságokat, mert számtanból> és fizikából különösen rosszul állt a szénája. ^é<Novák Antal maga ajánlotta hozzájuk ezt a dróthajú, fekete fiút, a kedvencét, kinek «az esze, mint a villám.» a felfogása gyors, az esze, mint a villám. «Liszner Kálmán» [úb] Addig> ^m<Novák Antal maga ajánlotta hozzájuk Budai Pistát, ezt a dróthajú, fekete fiút, a kedvencét, kinek a felfogása gyors, az esze, mint a villám. [úb] Addig> ^v<[úb]

Addig> lapozgatta legalább a számtani ^é<példatárat.> ^v<példatárat mamlasz motozás. [!]>

Órákig el tudta ezt olvasni, mint valami regényt. Valaki öt méter posztót vásárolt... Az apa nyolc évvel ezelőtt pont százszor idősebb volt, mint a fia, nyolc év múltán pedig négy év híján háromszor volt idősebb, mint a fia... Egy gazdag ember két bérest fogadott... Ezen elábrándozott. ^é<Igazán szórakoztatták,> ^v<Szórakoztatták,> a

tények, az alakok meg a tárgyak. Eszébe se jutott, hogy a feladatokat meg is lehet oldani. Szötte-szövögette lusta álmait. Vajjon milyen színű lehetett ^é<a> ^v<az a> posztó? Vajjon milyen lehetett az a bizonyos apa meg a fiú? Milyen helyen lakhatott az a gazdag ember? Mihelyt azonban számolásra került a sor, elkedvetlenedett, s azzal ütötte el az egészet, hogy posztóra semmi szüksége, az apa, fiú meg a gazdagember mind unalmas, ostoba marhák.

Egy tollszárat rágcsált, melynek «*majd a felét megette*» fekete festékjét ^é<egészen leharapta,> ^v<leharapta,> cigaretta helyett. Mint bajnok az egészsége érdekében, nem cigarettázott. De évente «*megevett*» kinjában ^é<megevett> ^v<elszopogatott> néhány tollszárat.

Nem lehetett ^é<tehát állítani,> ^v<állítani,> hogy nem tanult semmit. Azt sem, hogy nem tudott semmit. Mindez tévedés ^é<és igazságtalanság lenne.> ^v<lenne és igazságtalanság.> Tanult is, tudott is. «*De nem jól tanu*» Többet ült a könyv előtt, mint mások, de kedvetlenül és unatkozva, csak azért, hogy az idő «*elm*» múljon. Fejében pedig rengeteg ^é<sok mondat-foszlány> ^v<mondat-foszlány> gombolyodott össze, ilyesmik: „veszem ennek a négyzetgyökét és aztán beszorok...”, vagy: „az általa kiszorított víz súlya...” ^é<de> ^v<[bj] vagy „a beltágok és kültágok szorzata...” vagy: „a gyökvonás műveleti törvénye nem egyéb...” de> ezek egymástól függetlenül ^é<kavarogtak,> ^v<lebegtek,> valahogy nem voltak együtt. ^é<Glück arra vállalkozott, hogy «ebbe» ebben «a ren» «az össze» a zűrzarvarban némi rendet teremtsen. [úb] Kemény munkája volt. [úb] Becsapta> ^m<Bródy arra vállalkozott, hogy ebben a zűrzarvarban némi rendet teremtsen. [úb] Kemény munkája volt. [úb] Becsapta> ^v<[úb]

Becsapta> a számtani példatárát. ^é<Zúgó> ^m<[bj] Tintaceruzával irt a körmére, melyet megnyálazott. Zúgó> ^v<Zúgó> fejét ráhajtotta tornainges, csupasz karjára s azzal mulatott, hogy fogával «*meg*» elkapta «*a bo*» ^é<a karján> ^v<rajta [!]> pihédző bőrököt s addig ^é<huzta> ^v<emelte> föl a bőrt, meg a karját is, mig túrhetetlen fájdalmat nem érzett.

Ekkor lépett be házitánítója, ^é<Bródy Pista.> ^v<Glück Laci.> «*Kicsi f*» Fekete, dróthajú fiú volt, ^é<igen kicsi,> ^v<kicsi,> fele Vilinek.

Ha együtt jártak a gimnáziumban úgy festettek, mint a ^é<dándogg>
^v<bernáthegyi> mellett egy «*selyem pinc*s» ^é<pulikuty> ^v<puli>

– Dolgoztál?

– Igen.

– ^é<Nolássuk> ^v<No lássuk> – mondta és már is leült.

«*Sebes volt a modora*» Gyors volt a mozgása, ^é<a beszéde is>
^m<gyors a beszéde> ^v<gyors a beszéde, gyors az esze> Akárhogy
 hadart, nem tudta utolérni a szája ^é<a villanásszerűen> ^v<villanás-
 szerűen> mozgó, sebes agyát. Köpte a számokat.

– Hol a rajz?

– Itt.

– Rossz – szólt ^é<Bródy> ^v<Glück> és eldobta. Rajzolj újat.

Vili pizmogott. Nagyon tartott tőle. Az öreg Liszner arra is föl-
 hatalmazta, hogy ^é<verje> ^v<szükség esetén verje> meg, de ő soha-
 se ^é<bántotta> ^v<bántotta tanítványát> Szerették egymást. Vili az
 iskolában védelmezte az orvtámadások ellen, ^é<Bródy> ^v<Glück>
 pedig ^é<segítette, súgott> ^v<súgott, integetett, mutogatott> neki fe-
 lelés közben.

«*Behozták*» Egy cseléd ^é<behozta neki> ^m<behozta Bródynak>
^v<hozta Glücknek> az ozsonnát, kávé, sok föllet, «*zsemlyét*» ^é<há-
 rom vizeszsemlyét> ^v<mert Laci így szerette három vizeszsemlyét,
 mert azt is szerette> ^é<Mind megette> ^v<[bj]«*Mindenben kedvez-
 tek*» «*k*»Kedvére jártak. Mind megette egy pillanat alatt.> Szegény
 fiú volt, ki otthon alig ^é<evett. Orrát fújta «össze gyúrt» gombócba
 gyúrt, vörös-kék zsebkendőjével. [úb] – No mi lesz – kiáltott rá Vili-
 re> ^m<evett, [bj] az örök tandíjmentes. Orrát fújta gombócba gyúrt,
 vörös-kék zsebkendőjével. [úb] – No mi lesz – kiáltott rá Vilire>
^v<evett, [bj] az örök tandíjmentes. [úb]

– No mi lesz – kiáltott Vilire [gy: ...] gombócba gyúrt, vörös-kék
 zsebkendőjével.> – siessünk, nincs időnk. A kör mellé egy érintő.
 Megvan?

«*Könnyű*» Glück Lacit Novák ajánlotta ide, mert, mint mondot-
 ta, az esze mint a ^é<villám> ^v<villám, logikus elme [!]> Ő nemcsak
 tudta a számtant. Ő értette. Még pedig hogyan. Kikapta Vili kezé-
 ből a körzöt meg a vonalzó *«s hadarva magyarázott másfél»* maga

csinált meg mindent és mutogatott, fejtegetett, ^é_i<érvelt.> ^v_i<érvelt másfél óráig.> Ha ez így lenne, akkor ^é_i<így> ^v_i<az így> lenne és viszont. ^é_i<«Vili csak nézte» Vili> ^v_i<Nohát persze. Vili> bólintott, hogyne, hogyne. De nem értette. Nehéz feje volt.

Lassánként [!] szállingóztak a többi diákok is.

«Az.» A lakásba Vilihez a ^é_i<bolton> ^v_i<fűszerszagú bolton> keresztül kellett átmenni, egy ^é_i<lépcsőn,> ^v_i<[gy: ...] lépcsőn,> mely szintén a ^é_i<fűszer> ^v_i<gyömbér és bors> illatát árasztotta, mint oda-fönn minden.

Benn a boltban a kedves ^é_i<Liszner> ^m_i<[b] Liszner> ^v_i<Liszner> Kálmán bácsi fogadta ^é_i<az érkezőket,> ^m_i<fia vendégeit,> ^v_i<vendégeit,> befelé tessékelte «ur» és urazta őket. Már csak ezért is érdemes volt ^é_i<idejárni Vilihez minden áldott délután. «Ő magá» Az> ^v_i<idejárni. [b]

Az> öregúr egyszer és mindenkorra meghívta az ő «rossz,> ^é_i<nagyon rossz> ^v_i<chaszontalan> fiához összes «tanulota» osztálytársát, hogy délután, amikor akarnak, nézzenek föl, tanuljanak együtt, «hogy» és a közös elmetornán, a viták hevében pallérozódjék elméjük.

«Mi» Fényes ozsonnát adott. ^é_i<Egy óriás> ^m_i<[b] Egy óriás> ^v_i<[b]

Egy> asztalon nyitott szardiniás dobozok álltak, olajban, «sajtok,> vaj, sóskifli s ami a legjobb, diós birsalmasajt. Kiki kínálás nélkül annyit vehetett belőle, amennyit kívánt. ^é_i<Mindent> ^v_i<[b]

Mindent> megtett volna a szeretetreméltó öregúr ezért a fiúért. Űsse a kő, ^é_i<gondolta magában,> ^v_i<gondolta,> azt a pár száz koronát, falják föl az egész boltot, csak a Vili ^é_i<„átmenjen” a vizsgán meg az érettségén, akárhogy, de sebzetlen lábon.> ^m_i<„átmenjen”, mint a tűzön.> ^v_i<„átmenjen.”>

Jámbor érkezett legelőbb, ki mindennap megjelent, nemcsak az ^é_i<ozsonnák miatt,> ^m_i<ozsonnák végett,> ^v_i<ozsonnák,> hanem főképp ^é_i<Bródy Pista> ^v_i<Glück Laci> értékes és hasznos előadása végett. Azonnal melléje telepedett s áhítatosan csüngött az ajkán. ^é_i<Neki> ^v_i<[úb]

Neki> is csak az volt minden vágya, hogy „átmenjen”, az osztályvizsgán meg az érettségén, akárhogy, de «seb» sebzetlen lábbal, mint valami borzasztó ^é_i<tűzön.> ^v_i<tűzvészen.>

Nyolc évig remegve tanult, mindig attól félve, hogy elveszti tandíjmentességét, ^é<melyre apjának e szegény adótisztnek szüksége volt <« ez a fia [... ...]». Senkinek se nézett a szemébe.> ^v<melyet az apja e szegény adótiszt, nem tudott volna megfizetni.> [h] mozgott a ^é<szája. Egy> ^v<szája, egy> zsebkendőt tartott az arcához [h] fájna a foga. De a foga nem fáj.

Ő a szóról szóra«, *betűről*» magolók, a ^é<reménytelenül biflázók> ^v<rejtve-biflázók> ^é<alosztályába tartozott,> ^v<tartozott, [!]> kik könyveket nyelnek le, beszedik magukba a mondatokat és ha kérdezik őket, *«kiokádják»* ^é<kiköpi, a> ^v<a> tanárok elé okádják. Mindig tudta folytatni, bárhol kezdték el. Fejében nagyobb rend honolt, mint Vilijében. [!] De félt, rettenetesen félt, hogy nem egészen érti. «Kezét» Hideg ^é<kezét verejték verte ki arra a gondolatra.> ^m<kezét verejték ütötte ki arra a gondolatra.> ^m<«kezén» tenyerén verejték gyöngyözött.> ^v<«[bj] e» tenyerén verejték gyöngyözött.> Úgy hallgatta ^é<Bródy Pistát.> ^v<Glück Lacit.> «Csön»

– ^é<Magyarázd el!» mégegyszer – kérte> ^m<Mondd el mégegyszer lassabban – kérlete> ^v<Mégegyszer, de lassabban – kérlete> s utána ^é<mondta minden> ^m<minden [!]> ^v<mondta minden> szavát, hangtalanul.

Ebeczky Dezső nem járt el ide. Szüksége igazán nem volt ilyesmire. Hisz ő mindent tudott. Kivüle azonban felugrott ^é<ide majdnem> ^m<majdnem> ^v<[gy: egyszer]> majdnem mindenki: ^é<Telekes Józsi,> ^v<Varjas Péter,> «egy mogorva, dacos, sötét fiú,» ki senkinek nem nézett a szemébe, ^é<egy> ^v<a> mogorva, ^é<dacos, sötét fiú,> ^v<dacos mint egy kos,> kit az apja «*irgalmatlanul*» kiskora óta fogva vert s nem törődve azzal, hogy fia már egy fejjel nagyobb «[...] nála, még «*nyolcadikos*» most sem tett le erről a ^é<szokásáról,> ^v<rossz szokásáról,> s valahányszor Józsi egy intőt hozott haza, lecsatolta nadrágszóját és irgalmatlanul elpáholta őt, aztán Packa, ^é<Vili bajnoktársa, kit> ^m<ki> ^v<[gy: ...], ki> ádámcsutkás «*nyaká*» hosszú nyakával «*Petőfihez hasonlított és*» lobogó frizurájával Petőfihez ^é<hasonlított, kit Petőfinek vagy a szabadság lánglelkű bajnokának> ^m<hasonlított s Vili bajnoktársaként Petőfinek vagy a szabadság lánglelkű apostolának> ^v<hasonlított s Vili bajnoktársaként Petőfinek>

nevezték, aztán. Kertész, ki [°]<csak arról> ^v<[gy: ...]> volt nevezetes, hogy áprilisban halt meg az édesapja s gyászruhát viselt, hosszú gyász«szal»kendőt, aztán Boros Aladár, aki nagyszamár, aztán Urbán Elemér, ki minden lyukba belefér, aztán Szabó [°]<Karcsi,> ^v<Sándor,> egy tüdővésztes fiú, «vészes fiú,» ki mindig köhögött, aztán Zöldy, [°]<egy> ^v<ki pápaszemet hord egy> «ele» eszelős diák, ki a napra nézve kezét a szeme elé tette s [°]<mozgatta,> ^v<ott mozgatta,> aztán Hajdú, [°]<Lacky, Zádor, Magos, Csizmadia, [?] Sánta [?]> ^m<Sánta, Zádor, Magos, Csizmadia, Lacky> ^v<Magos, Lacky> és Lázár.

Oláh Gyuszi Huszár [°]<Bandival,> ^v<Bandival, a másik bajnok> nyitott be. Ezek barátkoztak.

Oláh Gyuszi az osztály bohóca volt, egy hetrefüles, [°]<neal>«buló» ^v<kedves nebuló,> ki az öt nővére miatt csöppent ebbe a szerepbe. *Nem az» «Elég jól»,* akarata ellenére. Szegény fiú«nak»t «*az volt a szerencsétlensége»* állandóan bosszantották azzal, ami végre nem szegyen, hogy öt nővére van, az Oláh Böske, Oláh Lenke, Oláh Mária, Oláh Teri és Oláh Gizi s nevüket gyakran utána kiabálták, bizonyos szemtelen [°]<kérdéssel «és kíváncsi»> ^v<kérdésekkel> kapcsolatban. Ennél fogva nevetségessé lett. Bronzarca volt, akárcsak a [°]<nővéreinek.> ^v<nővéreinek, az Oláh-lányoknak.>

Viszont Huszár Bandinak «*a rós»* oly hamvas rózsaszín arca volt, mintha ép abban a pillanatban hirtelen elpirult volna. Ugyanilyen arcbőrrel rendelkezett négy bátyja is, Huszár Elek, Huszár Géza, Huszár József, Huszár Ernő, kik vele együtt [°]<az> ^v<mind nagy nőhódítók, az> Oláh-lányoknak udvaroltak, keresztül-kasul. [°]<A> ^v<Ez a> két család, a bronz és a rózsaszín szerette egymást.

A diákok először is ettek, [°]<kivétel> ^v<[gy: egy ... ült] kivétel> nélkül. Oláh Gyuszi a birsalma-

[h]

[K_c] [u] «4 Obs. [gy: meg kellett itt maradt pezsegték mindenki vele tartunk] Bródy [gy: kávéházat ... és bejönnek] Huszár [...] [gy: ... Elásták.] [bj] [gy: száján elfekedtek]» «[gy: Az évek neki szavakat ...

... hozhat, amit ha tűzött elmozdulva
üres. Úgy utálják egymást. a megvert fiú,
szélvész viták, egymással lehet]» «R [gy: az anyja helyett
... ..]» «[gy: szent érdemes volt bejárni.]» «[gy:
...]» «Bródy [gy: ...]» «[gy: évet de ez félelem]» «[gy:
... beszélgettek] Vali, Teréz, Margó, Irma [?] [...]» «[gy:]»
«[gy: úgy utálják egymást.]» «[gy: a megvert fiú szélvész
viták ... egymással]»

[K_i]

– Az osztályvizsga [°]<-mondotta Gyuszi - az> ^v<az> semmi. Nem
számít. [°]<«Én nem is tanulok, már egy» Egy> ^v<[úb]

– Becsületúristenemre egy> büdös szót se [°]<tudok. «Mi történheti»
Mi> ^v<tudok, de én már nem «tudo» tanullok. [!] [bj] [b]

Nem feleltek rá. Ismerték Gyuszit. «Ő folyton tanult,» Ő ép ele-
get tudott, mindig kéredezkedett és fújta a leckét, „mint a vízfolyás”.
Afféle ál rosztanuló [!] volt, kinek csak a szája jár. [úb]

Most is csak «in»«uszitotta» heccelte magát: [úb]

– Mi> történhetik? [°]<Megbukom.> ^v<Legfőlebb megbukom.> El-
megyek vasutasnak, vagy póstásnak. Nyalom a bélyegeket.

Az asztalon dörömbözött az öklével, mint a [°]<póstásnéni,> ^v<pós-
tás,> ki az ajánlott «bélyegeket» leveleket [°]<bélyegzi le.> ^v<bélyegzi.>
«Most már» Ez [°]<azonban> ^v<a zaj azonban> izgatta mindnyájukat,
még [°]<Bródy Pistát> ^v<Glück Karcsit [!]> is. Mindenkit érhet valami
«baleset.» szerencsétlenség. Csöndre intették.

Gyuszi azonban folytatta. [°]<[úb] - Hanem> ^v<[úb]

– [gy: Semmiség az osztályvizsga.] Hanem> az érettségi, fiúk. Az
már komoly. Különben is az idén még komiszabb [°]<lesz!> ^v<lesz.>

– Honnan tudod? – kérdezte sápadt hangon szegény [°]<Balogh
János.> ^v<Jámbor.>

– Hallottam.

– Kitől?

– Hallottam. – szólt Gyuszi rejtélyesen.

Jámbor [°]<elfehéredett.> ^v<[gy: szédült].> [°]<Bizonyára> ^v<Gyuszi
bizonyára> hallotta. Közelebb húzódott [°]<Bródy Pistához,> ^v<Glück
Lacihoz,> mint valami védőszenhez és arra kérte őt, gyorsan

magyarázza el még egyszer a«z» rezgőmozgást a fizikából meg az annuitást az algebrából.

Kezdte is magyarázni ^é_í<Bródy Pista,> ^v_é<Glück Laci,> de Gyuszi nem engedte odafigyelni, «megfogta Jámbor egyik gombját» és tovább ugratta őt, meg a ^é_í<többiek is,> ^v_é<többiek,> valami hideg-lelős rémülettel«. *Önmaga is félt s félig* összehazudva zöldet, kéket. Önmaga is félt s félig-meddig elhitte, amit kitalált. Megfogta Jámbor egy «gomb» kabátgombját.

– Úgy ám, öcsém. Mondd «*hogy*» például, hogy szólítod majd a főigazgatót?

Jámbor fölkel, rémülten, mintha már előtte állna a főigazgató.

– Hát – szólott vállát vonva – főigazgató úr.

– Az ám. Csak próbáld meg. Majd meglátod, mi lesz. A főigazgatót „méltóságos úr”nak kell szólítani. Ha csak egyszer is eltéveszted, nem is felelsz és azonnal kizárnak az ország összes intézetéből.

– ^é_í<Marha> ^v_é<Hülye> – mondta ^é_í<Packa.> ^v_é<Huszár Bandi.> Tedd bolonddá az öregapádat.

Jámbor azonban «*valla*» ismét vallatta:

– Honnan tudod?

– Hallottam.

– Kitől?

– Hallottam – mondta Gyuszi bosszúsan, mint aki nem akarja elárulni ^é_í<a hiforrást.> «*Aztán tudod-e, mily nehéz tételek vannak? Egy fiú, valami Kováts Elemér, de régen, nagyon régen, még ennél a főigazgat*» *Egyfolytában*> ^m_é<az igen előkelő és megbízható hiforrást. Egyfolytában> ^v_é<az igen előkelő és megbízható hiforrást, mellyel csak ő rendelkezik. Úgy bizony. Aztán egyfolytában> kell mondanod a leckét, megállás nélkül – gyötörte tovább Jámbort – ^é_í<cha> ^v_é<Ha> lélegzetet vesz, vagy kifújod az orrod, már elbuktál.

– Ne butáskodj – nyugtatta magát ^é_í<Packa.> ^v_é<Huszár Bandi.>

– Ne butáskodjak? Majd meglátjátok. ^é_í<Aztán> ^v_é<És> tudod-e, ^é_í<Jámbor,> ^m_é<testvér,> ^v_é<Jámbor,> milyen nehéz tételek vannak? Egy fiú, de ez már régen történt, nagyon régen, valami ^é_í<Kováts Elemér olyan irtózatoss nehéz> ^m_é<Kováts Elemér olyan> ^v_é<[gy:

...] olyan> tételt húzott ki, hogy «*mihelyt*» mihelyt meglátta, ott a széken, a főigazgató előtt szörnyet halt. $\epsilon_{\text{t}}\langle[\text{úb}] \text{ Ez} \rangle \nu_{\text{t}}\langle[\text{úb}]$

– Miért? [úb]

– Mert olyan irtózatosan nehéz volt. [úb]

– Ez> hihetetlen – szólt Jámbor, általános hahota közepette.

– De igenis így $\epsilon_{\text{t}}\langle\text{volt. [úb]} - \text{Titokban}\rangle \nu_{\text{t}}\langle\text{volt. Titokban}\rangle$ temették el. $\epsilon_{\text{t}}\langle\text{Maguk}\rangle \nu_{\text{t}}\langle\text{Éjjel. Maguk}\rangle$ a tanárok.

– A tanárok?

– Igen. Hogy botrány ne legyen. A sírját is láttam.

«*Ezt már senkiséem hitt*» Ennek már senki se dőlt be«,» Mindenki nevetett, Gyuszi is, de azért «*kell*» mégis «*nem lehet*» kellemetlen volt hallani.

Jámbor arra gondolt, hogy talán ez is igaz.

– Tanuljunk – rebegte alázatosan.

– Tanuljunk – zúgta egy kar, megszeppenve.

$\epsilon_{\text{t}}\langle\text{Vili is mellette volt.}\rangle \mu_{\text{t}}\langle\text{Vili is pártolta az indítványt.}\rangle \nu_{\text{t}}\langle\text{Még Vili is pártolta az indítványt.}\rangle$ Gyuszi azonban «*Novák Antal hangján*» önmagát és a többieket bosszantva, szomorú öngúnnnyal legyintett a kezével s a régi tanári szólamot ismételte:

– Mostmár késő. Nyolc év bűnös mulasztását nem lehet egy napon jóvá tenni.

$\epsilon_{\text{t}}\langle\text{Bródy Pista már magyarázta a rezgőmozgást meg az annuitást, gyeng.}\rangle \nu_{\text{t}}\langle\text{Glück Laci most előadta az irracionális számot.}\rangle$

Jámbor jegyzett, utána $\epsilon_{\text{t}}\langle\text{mondta.}\rangle \nu_{\text{t}}\langle\text{dadogta.}\rangle$ Vili tornaingében fölkönyökölt «*az asz*» és a mennyezetet bámulta. Gyuszi azonban «*felült*» az asztal szélére ült s ezt $\epsilon_{\text{t}}\langle\text{kérdezte mindenkitől:}\rangle \nu_{\text{t}}\langle\text{kérdezte:}\rangle$

– Mondjátok, $\epsilon_{\text{t}}\langle\text{fiúk mit}\rangle \nu_{\text{t}}\langle\text{mit}\rangle$ adnátok, ha most azonnal, kikapnátok az érettségi bizonyítványt?

Halotti csönd «*lett. A*» támadt. A kérdés $\epsilon_{\text{t}}\langle\text{érdekes,}\rangle \nu_{\text{t}}\langle\text{[gy: ... nem költői,}\rangle$ érdemes volt vele foglalkozni. Jámbor jelentkezett először, hogy megragadja a kínálkozó alkalmat:

– Én – szólt – nyomban levágnám a balkezemet.

A diákok nézték a bal kezüket. Ésszerűnek és tisztességesnek találták az üzletet. Minek ^é<a balkéz?> ^m<is a balkéz?> ^v<is a balkéz, [gy: ... jobban].>

^é<Packa> ^v<Huszár Bandi> mint sportember ragaszkodott a balkezéhez.

– Én – mondta – ^é<leszedném róla mind a tiz körmömet. Szögeket is vernék beléjük.> ^v<«szöget vernék» levennem a körmöm.>

Ezen tépelődtek. Az fáj, de nem ^é<olyan veszedelmes.> ^v<veszedelmes.>

Gyuzsi ezzel fejezte be:

– Én megennék ^é<tiz> ^m<öt> ^v<négy> mezei poloskát. Elevenen. Zöld piszkébe bújtatva. «A» ^é<Úgy> ^v<[gy: ... mint a] Úgy> semmit sem «lehetne» lehet

[h]

– No szervusztok ^é<szólt.> ^v< maturandusok – szólt.> ^é<Csak ne> ^v<Ne> cigarettázatok. [!]

– Nem cigarettázunk.

Líszner, aki lekisérte a boltba, hogy átadjon neki két [h] pálinkát, «megjegyezte:» erősködött.

– Nálunk sohasem cigarettáznak. A Vili miatt.

[K.] Fönn Biró Gyurka biztató feltünése meg az ének ^é<csakugyan véget> ^v<véget> vetett a tanulásnak.

– Hagyják abba – kiáltott Vili. Elég volt, elég. – és káromkodott egy hosszút, cifrát, keserveset, mert csúnya szája volt.

[K.] Hamar fölborult minden. Az áradat a házitanitót is «elsöpörte» magával söpörte. ^é<[úb] «B» Bródy> ^m<Bródy> ^v<Glück> a sakkhoz ült s dróthaját ^é<tapintgatva> ^v<tapsikolva> spekulált. Pompásan ^é<sakkozott s azt> ^v<sakkozott. Azt> beszéltek, hogy Novákkal is kiállhatna, ki a városban a legjobb sakkozó.

^é<[h] ...mentek> ^v<Vili bement> a másik szobába, hol a falon «egy» «bordó» posztóval bevont fegyvertartón kardok, vitérők, puskák, mordályok és pisztolyok lógtak – az a pisztoly is, melyre ^é<Vili indulni szokott – s fölfegyverezték magukat. Packa egy vívókesztyűt> ^m<indulni szokott. Packa fölfegyverezte magát. Vívókesztyűt> ^v<indulni szokott. Huszár Bandi fölfegyverezte magát.

Vivókesztyűt> húzott ^ε<kezére,> ^v<kezére és> ki akarta próbálni, milyen irtózatos pofont lehet vele adni. «Ad» ^ε<Kaptak is tőle néhány «pofó» puha nyakleves«e»t. Aztán kezét fogott velük [... ..]: Vili> ^v<Le is kent néhány puha nyaklevest Jámbornak. Aztán kezelt vele. [b]

Vili> a kerékpárjára kapott. Zökkenve a küszöbön, kikarikázott, körülkeringte az üres diákszobát. Elengedte a kerékpár fogóját, lábát a csöngetyühöz tette, produkálta magát.

Egyesek éljeneztek, de mások utána rohantak, hogy ledöntsék. Erre kikapta a kutyakorbácsot és jól oda szózott nekik. ^ε<Packa> ^v<Huszár Bandi> «azonban» «azonban» a kerékpár fölhágójára pattant. Vili vitte ^ε<őt, mint bajnoktársát.> ^v<bajnoktársát.> Boldogan cikáztak a szobában, produkálva magukat, mint a cirkuszi bohócok. «A több» Mindenki üvöltött.

^ε<Szántó,> ^v<Gyuszi,> az általános zsvaj közepette kijött vivósisakban.

^ε<Ordított:> ^v<«[bj]» Majd ordított:>

– Alfa plusz béta az egyenlő gamma és pi, vagy a Ludolf-féle szám ^ε<egyenlő.> ^m<egyenlő három egész tizennégyegyötökilenc...> ^v<egyenlő hattizedes törttel kifejezve három egész tizennégyegyötökilenc...>

El akarták csitítani, mert nem jó az ilyesmivel tréfálni. Vili, ki előtte keringett, többször rászólt, hogy hallgasson.

De ő csak azért is:

– Ne ^ε<komiszkodjanak, ne komiszkodjanak.> ^v<komiszkodjanak.

Majd az érettségén, az érettségén.>

Vili «fölkérte» barátjaihoz fordult.

– Vágjatok a szájára.

Rá is ^ε<vágtak, de> ^v<vágtak. A> szája vasból volt, a vasrostély eltakarta.

«Vi» Gyuszi most síri hangon szólalt meg alóla, utánozva Novák Antal gyakran hallott prédikációját:

– Liszner, Liszner. Mondja, fiam, mivel lopja maga az Istennek azt a drága napját? Mondja kérem, mi

[h]

[K_ε] szorongatta.

Jámbor, ki «*a rettegését [...]»* szepegését mindig át akarta hárítani másokra is, odafordult hozzá és úgy kérdezte, mint egy közvadló:

- Te ^e<nem> ^v<persze nem> tanulsz?
- Dehogynem, egész délután tanultam.
- És legalább ^e<tudsz?> ^v<[gy: ...] tudsz is?>
- Azt hiszem, eleget tudok.
- És nem félsz, hogy elhasalsz?
- Nem.

Jámbor sóhajtott egyet. ^e<A> ^v<[bj]

- Akkor boldog vagy. A> többieket ^e<vallatta rendre.> ^v<mind rendre vallatta. Ő bizony félt, [gy:]> Számon tartotta, hogy ki mikor ^e<kapott szekundát.> ^v<és miből felelt szekundára.> Vilinek például ^e<volt egy szekundája fizikából. «[...]»> ^v<egyszer szekundára felelt fizikából.>

[K_c] Huszár Bandi odaszólt:

- ^e<Vilinek nincs egy szekundája se.> ^v<Vili akkor nem kapott szekundát, hanem elégségest.>

Jámbor fölnézett:

«[...] tudod?»

- «Mesebeszéd. Csak» Az nem lehet.

Huszár Bandi folytatta:

- De igen is lehet. «A»

Jámbor vitázott:

- Úgy ^e<láttam, hogy hármast> ^v<vettem észre, hogy négyest> irt be.

Huszár Bandi legyintett:

- ^e<Novák> ^v<«[...]» Tudod is te. Novák> titkos jegyekkel ^e<ir.> ^v<ir. [gy: Értes is te ahhoz.]> Mindig «egyest» egy vonalat. [...] a vonal a négyzet jobb szélén egyes, a bal szélén kettes, lenn jobbról hármas, balról «négyes» négyes.

Jámbor ámuldozott [!]

- Te láttad?

Huszár Bandi bólintott [!]

- Láttam.

Csajkás Tibor fölkelt, szembe nézve vele, keményen:

– Hol láttad?

Huszár Bandi ^ε<vállat vont, majd elnevette> ^v<elnevette> magát:

– Hogy hol láttam? Elégedj meg azzal, hogy láttam.

Erre ^ε<otthagytá őt, egy> ^m<[... ..] egy> ^v<egy> ablakmélyedésbe «ment» vonta Oláh Gyuszit és vele hosszan ^ε<suttogott a [...]> ^v<[gy: ...] [... ..]>

«Tiborn» Mindaketten mosolyogtak «majd kivette [... ..] a zsebéből», «ritkán» olykor, alattomosan Tibor felé tekintve. Tibor szemével méregette őket, messziről.

Huszár Bandi ^ε<elővett> ^v<[gy: ...] elővett> zsebéből egy ^ε<levelet> ^v<gyűrött levelet> Kockás [...] papírra volt írva. «Az ő levele» Csak az ő levele lehetett, csak az ő levele, melyet annyira ismert. [...] még [...]

Tibor szája ^ε<elfehéredett> ^v<[gy: ...]> Oda akart [...], hogy [...] kezéből, de Huszár Bandi ekkor már [...] zsebébe, kiegyenesedett «komor», föllállt, [... ..]. Csak Oláh Gyuszi vigyorgott még. Tibor feléjük közeledett

[h]

VIII. 3 találka otthon

«nehez»

[K_i] Sokáig szaladt egyedül.

Nem határozott irányban, csak összevissza, mint a kutya, melyet üldöznek, majd erre, majd arra csapva, a vasút állomás s a városerdő irányában, aztán Hildáék felé is, de mindenünnen visszafordult. Újra kezdte az egészet. Ismét látta a ^ε<régi helyeket> ^v<helyeket> melyeket bebarangolt. Kicsinek tetszett a város. A ^ε<kávéházakban cigányzenénél mulattak> ^m<nagy kávéházban cigányzenénél mulatott szegény Biró Gyurka> ^v<nagy kávéházban cigányzenénél mulatott szegény Biró Gyurka, siratva korán elmúló életét>

Végül is, hogy már éjfél elmúlt, s nem tudta megtalálni, amit keresett, bolyongása kudarcával, «szégyenével hazament» ^ε<és szégyenével hazament> ^v<hazament> A háziak ^ε<már aludtak> ^v<aludtak>

^e_i<Ő meggyújtotta> ^v_i<Meggyújtotta> éjjeli szekrényén a gyertyát. Az ágyra vetette magát és el kezdett keservesen zokogni. ^e_i<Nyerge reggel bejött érte, hogy együtt menjenek iskolába s felöltözve találta az ágyban. [úb] Az iskolában egymásután múltak el az órák, «mintegy álom» éber álomban. Látta a dobogón Fábíán tisztelendőt, később Fóris Ferencet, ki egy könyvet tartott kezében, Vergiliust, s Novák Antalt, amint hosszan és okosan magyarázott valamit, a táblára képleteket irt, melyeket letörölt szivaccsal s rajzolt, rajzolt. Ő is felelt valamiből. Hallotta sokkal erősebben, mint egyébkor a saját hangját. Elég jól tudott felelni. [úb] Délután «egy» ült szobájában. A kétség, melyet régóta magában hordozott valami nyugtalanság alakjában, alakot öltött s ezt meg kellett szoknia. Mindig tudta, hogy valaki áll a sötét függöny mögött, egy, vagy több valaki«. De hogy ez volt, ez a pirosarcú, érdektelen fiú, ki», csak oda kellene szűrni és «t» «megt» mögötte sokan feljajdulnának. De hogy csak ez volt, ez a pirosarcú, érdektelen fiú, az osztálytársa, ki feleannyit sem ér, mint ő, azt nem tudta elviselni. [úb] Elhatározta, hogy szakít «vele» Hildával, szó nélkül otthagyja, mint aki méltatlan rá. «Másnap» Másnap fölkelt, és érezte, hogy ehhez nincs elég ereje. Hiányzott számára a találka, mint a morfinistának a megszokott adag, de azért nem kereste föl, mert érezte, hogy őt viszontlátván nem «lesz ereje» lesz képes elszakadni tőle.>

^m_i<Nyerge reggel bejött érte, hogy együtt menjenek iskolába s felöltözve találta az ágyban. [úb] Az iskolában egymásután múltak el az órák, éber álomban. Látta a dobogón Fábíán tisztelendőt, később Fóris Ferencet, ki egy könyvet tartott kezében, Vergilius Aeneisét, s Novák Antalt, amint hosszan és okosan magyarázott, a táblára képleteket irt, melyeket letörölt szivaccsal s rajzolt, rajzolt. Ő is felelt pár szót, fordított. Hallotta sokkal erősebben, mint egyébkor a saját hangját. Elég jól ment. [úb] Délután üldögélt szobájában. A kétség, melyet régóta magában hordozott valami nyugtalanság alakjában, alakot öltött s ezt meg kellett szoknia. Mindig tudta, hogy valaki áll a sötét függöny mögött, egy, vagy több valaki, csak oda kellene szűrni és mögötte sokan feljajdulnának. De hogy csak ez volt, ez a pirosarcú, érdektelen fiú, az osztálytársa, ki feleannyit sem ér, mint ő, azt nem bírta elviselni. [b] Rendezte kósza gondolatait, melyek «mintegy zavartan»

mintegy szemétkosárban heverték, egyik a másik hegyén-hátán. Afelől már nem lehetett kétsége, hogy bolonddá tartották «öt is», csak az nem volt bizonyos, hogy «ma» mióta, «évek» napok, hónapok, vagy két hosszú esztendő óta. Huszár Bandi olykor megfordult eszében s emlékezett is, hogy egyszer «együtt» találkoztak vele, mikor együtt mentek «Hildával» «a lánnyal» Hildával és az minden ok nélkül azt kérdezte tőle, hogy szép fiúnak tartja-e «öt» iskolatársát. Hiszen ez természetes is. Ha ennek a lánynak egy felnőtt férfit, az apját sikerült orránál fogva vezetni, mennyivel inkább «megcsal» kijátszhatja őt, ki «tap» kevésbé tapasztalt s nem lehet folyton a közelében. Vajjon nem vesztí-e el őt azáltal a könnyűséggel, mely «az» kölcsönös, «és» páratlan szerelmét biztosította? A romlás őt is kikezdte s elpusztul azáltal, ami által «az» boldog lett. [úb] Elhatározta, hogy szakít vele, szó nélkül otthagya, mint aki méltatlan rá. Másnap fölkel, és érezte, hogy ehhez nincs elég ereje. [bj] Nélküle nem volt a világnak értelme. Már is hiányzott számára a találka, mint a morfinistának a megszokott adag, de azért nem kereste föl, mert érezte, hogy őt viszontlátván nem lesz képes elszakadni tőle.»^v<[bj] [b]

A kétség, melyet régóta magában hordozott valami nyugtalan-ság alakjában, alakot öltött s ezt meg kellett szoknia. Mindig tudta, hogy valaki áll a sötét függöny mögött, egy, vagy több valaki, csak oda kellene szűrni és mögötte sokan feljajdulnának. De hogy csak ez volt, ez a pirosarcú, érdektelen fiú, az osztálytársa, ki feleannyit sem ér, mint ő, azt nem bírta elviselni. Nyerge reggel bejött érte, hogy együtt menjenek iskolába s felöltözve találta az ágyban. [úb]

Az iskolában egym[gy: ...] múltak el az órák, éber álomban. Látta a dobogón Fábián tisztelendőt, később Fóris Ferencet, ki egy könyvet tartott kezében, Vergilius Aeneisét, s Novák Antalt, amint hosszan és okosan magyarázott, a táblára képleteket irt, melyeket letörölt szivaccsal s rajzolt, rajzolt. Ő is felelt pár szót, fordított. Hallotta sokkal erősebben, mint egyébkor a saját hangját. Elég jól ment. [úb]

Délután üldögélt szobájában. [bj] Afelől már nem lehetett kétsége, hogy bolonddá tartották, csak az nem volt bizonyos, hogy mióta, napok, hónapok, vagy két hosszú esztendő óta. Huszár Bandi olykor megfordult eszében s emlékezett is, hogy egyszer találkoztak vele,

mikor együtt mentek Hildával és az minden ok nélkül azt kérdezte tőle, hogy szép fiúnak tartja-e iskolatársát. Igen, igen. Nem szabad ezen csodálkozni. Ha ennek a lánynak egy felnőtt férfit, az apját sikerült orránál fogva vezetni, mennyivel inkább kijátszhatja őt, ki kevésbé tapasztalt s nem lehet folyton a közelében. Vajjon nem veszi-e el őt azáltal a könnyűséggel, mely kölcsönös, páratlan szerelmét biztosította? A romlás őt is kikezdte s elpusztul azáltal, ami által boldog lett. [úb]

Elhatározta, hogy szakít vele, szó nélkül otthagyja, mint aki méltatlan rá. Másnap fölkel, és érezte, hogy ehhez nincs elég ereje. [bj] Nélküle nem volt a világnak értelme. Már is hiányzott számára a találka, mint a morfinistának a megszokott adag, de azért nem kereste föl, mert érezte, hogy őt viszontlátván nem lesz képes elszakadni tőle.>

Egyet kívánt lelkében: «*bár sohase szerette vol*» hogy Hilda [°]_i<ne> ^v_i<egyhálatán ne> legyen. «*Bár*» «*Nem «azt» ezt: hogy*» Ha van: akkor nem hagyhatja [°]_i<el, sehogysem.> ^v_i<el.> De ha [°]_i<nincs, vagy nem lenne:> ^v_i<nincs:> milyen egyszerű [°]_i<lenne az> ^m_i<az> ^v_i<lenne az> egész. Másik megoldás ez: haljon meg azonnal. Számára megszabadulás [°]_i<lenne: akkor> ^v_i<volna:> gyászolni tudná és [°]_i<szeretni.> ^v_i<tovább szeretni.>

Cepelte ezt az undort és [°]_i<kétséget> ^v_i<kétség[gy: ...]> napokig. Olykor azt hitte, hogy csak képzelődik, «*magát áltatja,*» olykor pedig «*mosolyogva*» «*úgy szemlélte*» «*józanul szemlélte az egészet*» üdvözölte a rég óhajtott bizonyosságot. Később belezavarodott, nem tudta, hogy mi van és mi nincs, hogy annak higgyen-e amit lát, vagy annak, amit nem lát. «*Egy dó*» Hirt nem kapott felőle. Elsétált [°]_i<este az [!]> ^v_i<az [!]> házuk [°]_i<előtt, a> ^v_i<előtt. A> két ablakban égett a fény, de a függönyöket leeresztették s fájdalom szorította [°]_i<össze szivét> ^v_i<szivét> e magányos, meghitt fény láttán, mely «*nelk*» már [°]_i<«*mashoz*» övé.> ^v_i<majdnem elégnék tetszett.> Flóri nénit is többször kereste, hiába. Végre egy délután oly türelmetlenség gyötörte, hogy nem birt magával, csak látni akarta, beszélni vele, «*semm*» mindenáron, semmi egyebet. [°]_i<Az> ^v_i<[bj] Úgy gondolkodott, hogy a vele való együttlét nem árthat, hiszen [!] legalább addig bizonyos, hogy semmi sem történhet ő ellene, e «*fizikai*» bizonyosságot pedig fokozni lehet a végtelenig, amennyiben [°]_i<majd> ^v_i<később> folyton vele lesz, magával viszi, [°]_i<megszökteti,> ^v_i<ha kell, megszökteti.>

feleségül veszi. De az> alkalom ^e<hiányzott.> ^v<a találkozásra hiányzott.> Mindenütt veszedelmek intettek. «V» Hat óra felé a gimnázium előtt kószált s észrevette, hogy a fizikai szertár ^e<három hatalmas ablakában> ^v<ablakában> erős villanyfény ég, Novák Antal az ivlámpánál készíti elő kísérleteit s ^e<tudva,> ^v<tudva [gy: ...]> hogy ilyenkor ^e<késő> ^v<tanárja késő> estig dolgozik, «hoz» «hozzá szala» ^e<odaosont a házuk elé.> ^v<a házuk elé osont.>

Itt oly düh öntötte el, mint mikor meglátta Huszár Bandi kezében azt a «m»levelet «é»s ^e<rávigyorogtak> ^v<rá[gy: vigyorog]> Oláh Gyuszi-val. ^e<Rázta a «z»> ^v<[gy: ...] Rázta a> kilincset, «prob» nyitogatta a léccaput, «de az be volt» azt se bánva, hogy botrányt csinál, de az nem nyílt ki. Füttyölte a walkürmotivumot. ^e<Úgy látszik nem hallotta, mert> ^v<[gy: De]> a fákat szél fújta. «[...]» Elkerült a kisuccába, Hilda ablaka elé, mely sötét volt. ^e<Mégis dörömbölt> ^v<Dörömbölt> rajta, oly erősen, hogy az ^e<üvegek> ^m<ablaküvegek> ^v<üvegek> majdnem összetörték. Hilda megjelent az ablaktáblák üvegeretében

[h]

«Tibor»

akkor kérdezd meg akárkit. [!]^e<Kérdezd> ^v<Kérdezd meg az egész várost. Kérdezd> meg a szellemet«?».

– Kit?

– Táncoltassunk asztalt. Az megmondja.

– Eh.

– Vagy hipnotizálj. Álmomban nem hazudhatok.

Hatodikos korában ^e<egyszer megpróbálták, játékból hipnotizálni egymást.> ^v<Tibor egyszer megpróbálta, játékból hipnotizálni.>

Hilda már is leült a kályha mellé, a kerevetre, odahivta Tibort ki- nek egy széket «vitt» «tolt,» hozott. ^e<Farkasszemét néztek sokáig, sokáig.> ^v<Bámultak egymásra sokáig.> Tibor gyengéden megfogta ^e<a bal> ^v<bal> csuklóját, melyen percegett az ő ere, az ő vére, az ő élete.

A leány ^e<komoly, nyugodt, barna szeme «kon»> ^m<szeme> ^v<komoly, nyugodt, barna szeme> pár perc multán könnybe lábadt az erőltetett nézéstől, keze jéghideg lett, ^e<Egyszer-kétszer> ^v<combja elzsibbadt, a cipőjéig. Egyszer-kétszer> le is hunyta szemét,

öntudatosan, ${}^e\langle de \rangle$ ${}^v\langle s \rangle$ a szempillák résén át kémlelte a diákot, ki azt hitte, hogy ${}^e\langle ő alszik. \rangle$ ${}^v\langle Hilda [bj] [h]. \rangle$

Hilda azonban nem aludt. Jól látta «a diákot» Tibort, ki férfigyá-moltalanságában figyelte, elnehezülő «szempill» szemhéjjal, mert az ő kék szeme hamarabb elfáradt, mint az ${}^e\langle erősfekete \rangle$ ${}^v\langle erős-fekete \rangle$ s tulajdonkép ő volt hipnotizálva, ő aludt: a szerelem mély, rejtélyes álmát aludta.

– Elég – szólt «ford» türelmetlenül, megijedve attól, hogy milyen mélyen hatolt a túlvilági titkokba.

Hilda fölébredt. Mosolyogva «nezett» bámult rá. Közel lépett hozzá, úgy, ahogy szokott «k» felső ${}^e\langle karjával \rangle$ ${}^v\langle karjával \langle az \rangle$ » Tibor mellét érintve.

Könnyes csókok közt, ${}^e\langle kacagva békültek \rangle$ ${}^v\langle békültek \rangle$ ki.

– Várj – mondta Hilda – majd főzők teát.

– Nyáron?

– Nyáron a legjobb.

Kiszaladt a konyhába. Tibor «t» addig ${}^e\langle várt, szertetekintett, megundorodott \rangle$ ${}^v\langle szertetekintett, megundorodott itt \rangle$ mindentől, főképp önmagától, hogy ily gyengén, hitványul föladta a harcot s megölelte azt, akit ${}^e\langle gyűlöl. \rangle$ ${}^v\langle megölt. \rangle$ «Azer» Egy pillanatban ki akart ugrani az ablakból, hogy megszökjön búcsú nélkül és so-hase térjen vissza. De Hilda egy tálcán hozta a teás kánát s ${}^e\langle crajta két \langle üve \rangle \rangle$ ${}^v\langle két \rangle$ vizespoharat.

Cukrokat égetett rumban, «az» ezüstkanálon. Kiöntötte a sötét, ${}^e\langle majdnem biber \rangle$ ${}^v\langle biber \rangle$ teát, rumot loccsantott

[h]

[K_c] VIII

«H»Novak [!] és Tibor

${}^e\langle Tanár Ernő jelenete. \rangle$ ${}^v\langle VIII. \rangle$

${}^e\langle Azon a \rangle$ ${}^v\langle a [!] \rangle$ mellékuccán ${}^e\langle jött haza, \rangle$ ${}^v\langle jött, \rangle$ melyen ritkán ${}^e\langle szokott s mikor \rangle$ ${}^v\langle szokott Mikor [!] \rangle$ «elszaladt az ablak

előtt, egy» «látta, hogy a» «befordult a másik uccába,» be akart fordulni, hogy a kapuhoz érjen, neszt hallott, hirtelen hátratekintett és látta, hogy ^é<az> ^v<«Hilda ablakából kiu» az> ablakból, mely a járdától alig van egy ^é<méternyire> ^v<méternyire,> kiugrott valaki.

Torka szakadtából ^é<elordította magát,> ^v<kiabált,> mint ^é<ahogy «k» rablóra kiabálnak:> ^v<egy rablóra, kit tetten érnek:>

– Megállni.

Az a valaki a szigorú parancsra megállt. Novák feléje sietett. A kelő hold «su» ^é<szürke «sugarú [...]»> ^m<ónszinű> ^v<szürke> sugaraiban «ala» csak azt ^é<látta,> ^v<vette észre,> hogy egy magas, nyúlánk fiú.

– Ön ^é<az?> ^m<az Klér?> ^v<az Csajkás?> – kérdezte, mikor egy lépésre lehetett tőle.

– Igenis, tanár úr. ^é<Klér Ernő.> ^v<Csajkás Tibor.>

– Mit keres itt?

^é<Klér hazudozhatott> ^m<Hazudozhatott> ^m<A diák nem felelt. Álltak egymással szemben, farkasszemet nézve. Hazudozhatott> ^v<A diák nem felelt. Hazudhatott> volna, amennyit jölesik. Hilda minden eshetőségre kitanította ^é<«ezt» ezt a lovagias, gyámoltalan fiút.> ^m<ezt az őszinte, férfigyermekeket.> ^m<ezt az őszinte [bj] gyámoltalan fiút> ^v<Egy [!] őszinte gyámoltalan fiút.> Könyvet hozott vissza, vagy könyvet hozott olvasni, egy kótát kért, mert ő is hegedült, vagy akármit. De nem tette. ^é<Szürke nemezkalapját> ^m<[bj] Az ajkába harapott, «lovagiasan és» hallgatott, viselve a helyzet minden következményét. Szürke nemezkalapját> ^m<[bj] Ajkába harapott, lovagiasan hallgatott, mint férfi viselve a helyzet minden következményét. Szürke, finom nemezkalapját> ^v<[bj] Ajkába harapott, lovagiasan hallgatott, mint férfi viselve a helyzet minden következményét. Finom nyúlszőrkalapját> azonban azonnal lekapta fejéről, tisztességtudóan, ahogy diákhoz illik s vigyázz állásban állt osztályfőnöke előtt, a szemébe tekintve, «födetlen fővel, most középütt elválasztott, és lesimitott szőke hajával,» örökké fehér, beteges arcával, mely ^é<sohase> ^v<mostse [!]> volt fehérebb, mint ^é<egyébkor,> ^m<egyébkor, s> ^v<egyébkor s> középütt elválasztott, mindig gondosan lesimitott, gyér, «arisztork»

szőke hajával. Egy «*katonatiszt fia volt,*» «*egy*» egy császári és királyi ezredes «*fia volt,*» meg egy szegény grófné fia volt. Igazi ${}^{\epsilon}{}_{\text{arisztokrata.}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{arisztokrata most is.}}$

«K» Novák ${}^{\epsilon}{}_{\text{nem}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{se}}$ tudott szóhoz jutni. Elborzadt «*ett*» attól, amire ráébredt. Hát ${}^{\epsilon}{}_{\text{ennyire}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{már ennyire}}$ jutott? A meglepetést fölváltotta a düh. ${}^{\epsilon}{}_{\text{Fölpofozhatta volna, végigvághatott}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{végigvághatott [!] volna}}$ arcán a botjával, aztán kicsapathatta volna, mint «*erkölcste*» hitvány nebulót. Percekig farkasszemet ${}^{\epsilon}{}_{\text{néztek, mint két ellenfél, mint}}$ ${}^{\text{m}}{}_{\text{néztek, mint}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{néztek}}$. Mint két férfi. Ellenben a diák higgadt, úri magatartása mérsékletre bírta a tanárt is. Mint «*apa és*» paedagógus «*ő sem volt hive,*» Pestalozzi és Rousseau hive ő különben sem volt barátja az erőszaknak, mely semmire sem visz, «*a természet munkáját nem lehet*» azon a véleményen volt, hogy a természet munkáját nem lehet, nem is szabad meggátolni, csak arra kell törekedni, hogy «*a fattyúhajtásokat megnyirbáljuk fejlődését helyes*» fattyúhajtásait ${}^{\epsilon}{}_{\text{megnyirbáljuk,}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{óvatosan megnyirbáljuk,}}$ «*h*» egészséges, helyes fejlődését biztosítsuk. A nevelőnek «*mindig az*» elsősorban az eredményt kell ${}^{\epsilon}{}_{\text{szemmel}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{szem előtt}}$ tartania, «*félre s*» szeretettel, belátással pedig ${}^{\epsilon}{}_{\text{többet}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{mindig többet}}$ érünk el, «*mint*» mintha indulatunkra hallgatunk.

Már nyugodtan, de barátságtalanul mondta a diáknak:

– Jöjjön velem.

«*Klér* «*fejében*» követte őt» ${}^{\epsilon}{}_{\text{Klér}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{«Klér,»}}$ Tibor» követte őt «*elsz,*» féllépesnyi [!] távolságra, elszántan, mindenre ${}^{\epsilon}{}_{\text{elkészülve,}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{készen,}}$ mint aki «*par*» nemsokára «*halálos pisztoly*» «*közvetlen közelből*» halálos pisztolypárbajt vív ellenfelével. Fogalma sem volt, mit fog mondani, vagy tenni. ${}^{\epsilon}{}_{\text{A}}$ ${}^{\text{m}}{}_{\text{[bj]}}$ Homályosan megrovásokra, tanári, igazgatói konferenciákra, rögtön ítélő véisztörvényszékekre gondolt, és olyasmikre, melyeket ki sem mert mondani.» ${}^{\nu}{}_{\text{[bj]}}$ Megrovásokra, tanári, igazgatói konferenciákra, rögtön ítélő véisztörvényszékekre gondolt, és olyasmikre, melyeket ki sem mert mondani. [b]

A> tanár bement a kertbe, ő utána. Végighaladtak a ${}^{\epsilon}{}_{\text{jázminbokrok}}$ «*mellett,*» ${}^{\text{m}}{}_{\text{[...]}fák}$ [gy: *mellett*]» ${}^{\nu}{}_{\text{fák,}}$ a ${}^{\epsilon}{}_{\text{konyhakert}}$ «*mellett,*» ${}^{\text{m}}{}_{\text{konyhakert,}}$ ${}^{\nu}{}_{\text{konyhakert}}$ [gy: *mellett*], a ${}^{\epsilon}{}_{\text{hinta}}$

mellett, >^m <hinta, [gy: mint egy ... test, ...]> >^v <hinta, [bj] mely sötéten és mozdulatlan állott, «a» terhe nélkül, mint egy «kiégett,» megszenesedett égitest,> elhagyták a «kispálmaházat és,» «meleg-házat és» >^é <kutat s a> >^v <[gy: ...] kutat> «házat megkerülve» >^é <lakóházat> >^v <[gy: egész] lakóházat> megkerülve egy >^é <kerti ajtón> >^v <ajtócskán> a kert másik, «hu» elhagyottabb részébe >^é <mentek,> >^v <tértek,> ahova >^é <felülről nem lehet> >^v <[gy: legkevésbé se] lehet[gy: ett]> belátni. Itt hűvösebb volt és már szokatlan. >^é <Óriás jávorfák, «meg» kőrisek> >^v <Jávorfák> borzongtak az erősödő holdfényben, mely a lombokon át ezüsttallérokat hajigált a gyöpre. Novák lassan ballagott, «mely» >^é <gondolataiba süppedve> >^v <gondolataival bibelődve> s ezen az úton, mely vagy öt percig tartott, egyetlen szót sem szólt. >^é <Egy mohos> >^v <Mohos> falnál állapodott meg, a kert végében, itt leült a kőpadra, mely előtt kőasztalka állott s intett a diáknak is.

– Üljön le.

– Igenis.

Várt egy darabig, >^é <szünetet> >^v <mű-szünetet> tartott. Majd kezét, szép, fehér kezét összekulcsolva mellén, magyarázó >^é <hangján,> >^v <mély hangján,> melyet >^é <az> >^v <Tibor az> iskolából ismert, de sokkal egyszerűbben, bensőségebben [!] mondta:

– Remélem, tudja, hogy most mit követett el?

– Igenis.

– Az, amit ön >^é <elkövetett, tapintatlanság«. Több annál,> >^v <elkövetett – gondolkozott – tapintatlanság, az – gondolkozott –> >^v <dúrvaság. >^é <«L» Több annál,> >^v <Az több annál, az> lelketlenség.

– Igenis.

– Ez bűn önmaga >^é <ellen és én ellenem«, ki azt hittem.> >^m <ellen, én ellenem. – gyorsan mondta –> >^v <ellen, én ellenem. – és gyorsan mondta –> Bűn ő ellene.

– Igenis. Novák vállatára fogta:

– Mért járt itt?

– Zongoráztunk. >^é <[úb] – Azért> >^m <[bj] – Remélem Schumannt. Schumann az jó zeneszerző. Mindig Schumann. Hagyjuk azt a szegény Schumannt [!] [úb] – Nem őt. [úb] – Mindegy, akárkit. És ezért> >^v <[bj] [úb]

– [gy: ...] Schumannnt. Remélem Schumannnt – szólt Novák élesen. Schumann az jó zeneszerző. [úb]

– Nem épen őt.

– Hát kit? Senkit. És ezért> kellett kiugrania az ablakból?

^é_i<Klér hallgatott.> ^m_i<Klér nem felelt.> ^v_c<«Fáy» Tibor nem felelt.>

– Visszaélt a bizalmammal – szólt Novák, keményen – mellyel megtiszteltem. ^é_i<Hálátlan> ^v_c<Háládatlan> volt. ^é_i<«Nem érdemli az» «meg a» Megengedtem,> ^v_c<Háládatlan – ezt a szót hangsúlyozta, [gy:] Megengedtem,> hogy találkozzanak néha, itt, minálunk. ^é_i<Mért> ^v_c<«A rossz» A rossz lelkiismeret. Mért> nem várt ^é_i<meg?> ^v_i<meg engem?> Nem érdemli meg ^é_i<a bizalmam.> ^v_i<többé a bizalmam.>

– Azt hittem – kezdte a diák.

– Azt hitte, hogy az alattomoság úri dolog. «Az» Pedig az alattomoság hitvány dolog.

– Bocsánatot kérek.

– Ezért nem lehet bocsánatot kérni. Ilyesmiért nincs bocsánat.

^é_i<[úb] – Végtelenül sajnálom.> ^m_i<[úb] Őszintén sajnálom.> ^m_c<[úb] [gy: és mint ...]> ^v_c<[bj] «[gy: ...]» [úb]

– Ne tessék haragudni, tanár úr – szólt mint diák. Őszintén sajnálom – szólt mint férfi.>

– Ezt sajnálhatja is.

Atyaian beszélt vele, ami meglepte őt. «Mért várt nagy jelene-
tet, vad»

[h]

[K_i] [u] [bj] főképp egy apának és egy tanárnak...

[h]

[K_i] ^é_i<dologról> ^v_i<szörnyüségéről> van szó, melyet – azt hitte szegény – elintéztek egy kézszorítással ^é_i<és> ^v_c<s> «fo» azzal a fogadalommal, melyet Fáy – szilárdul eltökélte – becsületesen ^é_i<és tisztán meg is> ^v_i<meg> fog tartani. Hildához többé nem jön, akármi történik. Csakhogy mi következik utána. ^é_i<«Tisztázni akarta Szívesen»> ^v_i<[b]

Szivesen> elhallgatta volna tanárját még sokáig, de az ^é<nyújtotta kezét,> ^m<kezét nyújtotta,> ^v<megint kezét [!] nyújtott,> megindult vele a már ^é<világos utakon, «kifelé. A kapuig vezető úton»> ^m<ezüstben fürdő kerten át,> ^v<ezüstben fürdő kerten át [b] [h],> hogy kikísérje [!]

«A kapuig vezető úton» ^é<«i»Ismét egyetlen> ^v<Ezalatt egyetlen> szót sem váltottak, akár bejövet. ^é<Hilda ablaka sötét volt. [úb] Csak elbúcsúzásakor mondta «Fáy» a diák mélyen meghajolva [úb] – Jó éjszakát> ^m<[úb] – Jó éjszakát> ^m<[...] [úb] – Jó éjszakát> ^v<[úb]

– Jóéjszakát kívánok> – rebegte a diák a ^é<kapunál, egyszerűen.> ^m<kapunál, melegen.> ^v<kapunál.>

«– Jó éjszakát – vala»

– Jó ^é<éjszakát> ^v<éjszakát «kivan»> – válaszolta a tanár. [fh]

[K_c] IX Hilda – apa

[K_i] Jóéjszakát, ismételte magában gépiesen«,». A szavak ^é<mindig ostobák> ^v<ostobák> és semmit sem fejeznek ki«, *félreism*». «g»Gyakran «gúny van» akaratlan gúny, kihívó sértés ^é<sértés van> ^m<bűjlik meg> ^v<lappang> ^é<bennük.> ^v<[b] bennük, bármily becsületes szándékkal mondjuk.> ^é<Nyilvánvaló,> ^v<Hiszen Nyilvánvaló, [!]> hogy ^é<nem> ^v<ma nem> lehet jóéjszakája ^é<sem> ^v<egyikőjüknek sem: sem> annak a szegény fiúnak, sem pedig öneki.

Mert most következik majd a másik, «ő, aki benn van a szobában,» nevelői ^é<munkájának nehezebb és szebb> ^m<munkájának nehezebb, szebb> ^v<feladatának nehezebb, szebbik> része, a leánya, kihez már is sietett, kettőzve lépteit, úgy hogy ^é<szaladni látszott a kerti utakon.> ^m<a kerti utakon szaladni látszott.> ^v<a [gy: ...] szaladni látszott.>

^é<Ablakában, mihelyt «meglepte»> ^v<Hilda ablakában, [gy: mielőtt]> kiugrott belőle Tibor, a fény azonnal ^é<kialudt,> ^v<elaludt,> ^é<belülről> ^v<a lány belülről> eloltotta. Most is homály borult rá.

Novák «tétovázott» a sötét szoba közepén tétovázott, nem tudva hol keresse Hildát, «tájékozatlan sze» hol ^é<áll, «vagy ül, a divány»>

^v_ç<áll, [gy: lánya]> melyik sarokban, vagy hol ül a diványon-e, vagy a karosszékben, vagy egyáltalán a szobában van-e s minthogy a sötétben egy hamar nem találta meg a villamoslámpa kapcsolóját, hangját bizonytalanul intézte a semmiségbe, kétkedve, hogy választ kap-e rá.

- Hilda.
- Tessék.
- Itt vagy?
- Itt. ^e_ç<[úb] – Mit> ^v_ç<[bj]
- Hol?
- Az ágyban.
- Mit> csinálsz?
- Alszom.

^e_ç<- Most? Te tudsz aludni?> ^m_ç<- Most? Te tudsz most aludni?>

^v_ç<- Most?>

^e_ç<- Későn> ^v_ç<Már későn> van.

- Kelj föl.
- Miért?

^e_ç<- Fontos, nagyon fontos beszélni> ^v_ç<- Beszélni> valóm van veled.

- Majd holnap, apus. Reggel. Fáradt vagyok.
- Nem, kislányom, azonnal. Értetted?
- Igen.

Novák megtalálta a villamosgombot. Leánya nyitott szemmel feködött az ágyban, ^e_ç<a padlatra meredve, nyakig> ^v_ç<nyakig> betakarózva ^e_ç<a csipkés, lila selyem paplannal s a> ^m_ç<csipkés, lila selyem paplanával s a> ^v_ç<csipkés, lila selyem paplanával. A paplan> alatt kezében egy «vérbélű» félig meghámozott vérbelű mandarin narancsot szorongatott, melynek illatos héját megeszegette. A húsához nem nyúlt hozzá.

- Látod – állapította meg apja – nem is aludtál.
- De igen. Te ébresztettél föl.

^e_ç<Tudtál aludni ilyenkor?> ^m_ç<És tudtál aludni ilyenkor?> ^v_ç<És tudtál aludni. Ilyenkor?>

^e_ç<Hogyne. Ma> ^v_ç<Ma> este ^e_ç<korán lefeküdtem. Nem volt semmi dolgom.> ^v_ç<nem volt semmi dolgom. Korán lefeküdtem.>

- Mikor?
- Úgy, nyolc után.

– Azóta folyton aludtál?

^e_i<- Folyton.> ^v_i<- Persze.>

– «Lehetetlen» Nem értem. Az előbb, mikor jöttem, egy félórával ezelőtt, az ablakban égett a villany.

– Lehetetlen. Eloltottam. Mélyen aludtam.

– Ne beszélj összevissza. Magad se tudod, mit ^e_i<mondasz. «Fe»
Mindegy.> ^m_e<mondasz, [...].*Mindegy.*> ^v_e<mondasz, [!]> Most szépen öltözz ^e_i<föl, kislányom> ^v_i<föl,> – mondta «ink» Novák, inkább kérve, mint parancsolva, minden feddés, vagy szemrehányás nélkül – és aztán bejössz velem ide – mutatta – a dolgozószobámba. Ott majd elbeszélgetünk.

Indult is, de minthogy Hilda nem készült fölkelni, «*s a paplan alatt a mandarint szorongatt*» csak babrált a vérbélű

[h]

[K_c] [u] [b] (Mindenkire közel ment, öntudatlanul. Ez volt a szokása.) «*Mellét karjához értetve. Az állatokhoz, a lovakhoz, kik nem féltek tőle.*»

[h]

[XIV.]

[K_c] XIII Érettségi szóbeli
«Er» Világoskék éjszakák,
érettségi, bizonyítvány kiosztás

[h]

[K_c] rettát és elszégyelve ^e_i<magát tüntető udvariassággal [!] köszönt> ^v_i<magukat tüntető udvariassággal [!] köszöntek,> sokkal illedelmesebben, mint azelőtt. «*Ez nem volt*»

^e_i<Köszönni> ^v_i<Oláh Gyuszi azt magyarázta, hogy köszönni> sem tartoztak volna már. Ezt ingyen adták, ajándékol. Aztán ott vannak a lányok. Azokkal már karonfogva mehetnek a korzón,

meg is csókolhatják őket akárhol kinek mi köze hozzá. Egyelőre azonban legtöbbször alig volt lány-ismerőse«i», húgaik barátnéikkal is félszegen beszélgettek, rosszul érezték magukat a társaságukban.

Mi marad tehát az egészből? «*A felejtés, igen a felejtés. Elfelejteni min*» A sarokba vágni, föltüzelni a könyveket«,». Igaz, hogy azokért kár, mert el lehet adni szeptemberben a diák-piacon. Leghelyesebb felejtani. [◌]*Elfelejteni* [◌]*Felejtani* mindent, amit nyolc éven át magukba [◌]*szedtek*, [◌]*szedtek* [bj] véresverejtéssel, [◌]először a számtant, aztán a görögöt [◌]*és így tovább, a fizikát, a* [◌]*majd a fizikát és* [◌]latint, felejtani minden rendhagyó ígét, azt is, hogy mikor született Kisfaludy Károly és mikor halt meg Berzsenyi Dániel«.» és mikor volt westfali béke. Sajnos felejtani sem [◌]*lehet* [◌]*tudtak* [◌]oly gyorsan, mint «*szerették*» óhajtották volna.

Egyelőre a cigarettánál maradtak. Újra rágyújtottak. [◌]*Ők*, ^m*[bj]* *Egyszerre kattant huszonhárom ezüst cigarettatárca. Ők*, ^m*[bj]* *Egyszerre kattant az ezüst cigarettatárca. Ők*, [◌]*[bj]* Egyszerre kattantak az ezüst cigarettatárcák. *Ők*, [◌]*kik «az» «még»* nemrégén még őszintén lemarházták egymást és a világot sem adtak volna egymásnak egy tollat, vagy egy fél almát, levetkőzték *«ezt»* a *«kedv»* tisztességesen bevallott [◌]*önzésüket* [◌]*emberi önzésüket* s felöltve a polgári [◌]*koldús-udvariasságot*, [◌]*udvariasság koldús-ruháját*, [◌]váltig kínálgatták egymást.

– Parancsolj, kérek. De parancsolj az enyémből. [◌]*Török dohány*. ^m*Török*. [◌]*Török dohány*. Parancsolj, kérek. Majd aztán én is veszek.

Ez volt az élet? Ez volt az élet.

Amíg így mendegéltek füstölve, beszélgetve, a felnőttek öntudatával, val[◌]aki megpillantotta Vilit, ki gyönyörű kerékpárján egy mellékúccába csapott. Utána kiabáltak. Nem állt meg.

[◌]*Úgy látszik*, [◌]*Bizonyára* nem akart velük találkozni. De még egyszer utána kiabáltak. Akkor megállt.

Leugrott kerékpárjáról, melyet maga [◌]*után* [◌]*mellett* vezetett a porban. «*Leve*» Levertnek, nagyon szomorúnak látszott. Sport sapka volt a fején, tornaingét és kinőtt újjú kabátját viselte s kopottnak és száműzöttnek érezhette magát ebben a társaságban, mely ünnepi ruhájában, bottal és cigarettázva vette körül, «*igen*» kíváncsian.

Nem tudtak hozzá mit szólni. Ő sem beszélt eleinte.

– Vége? – kérdezte végül.

– Vége – szóltak.

A porban kereszteteket irt sportcipője ^é<hegyével.> ^v<gumitalpával.> Kínossá vált a helyzet. Ez «a kor» a kemény fiú, ki egy kormos kovácshoz hasonlított, majdnem sirva fakadt.

Ebeczky Dezső indítatva érezte magát, hogy mint a társaság szónoka pár tapintatos szót intézzen hozzá«d» és formás kisbeszédben üdvözölte:

^é<- Vili, a te eseted mélyen érintett bennünket.> ^v<- Mindnyájunkat mélyen érintett az eseted. Fogadd baráti részvétünket.> Légy meggyőződve, hogy azért nem hagyunk el soha. Remélem, ^é<holnap> ^v<holnap után> eljössz?

– Hová?

– Az érettségi lakomára?

– Ugyan.

– De ha meghivunk. A vendégünk ^é<vagy.> ^v<vagy. Fizetünk.>

Vili a kerékpárja csengőjével babrált, csöngetett, hogy ne hallja ezeket a buta szokat. Majd köszönés nélkül «fölvet» a nyeregbe ^é<pattant és> ^v<pattant,> elkarikázott.

«Utána szállt» Csak a hátát lehetett látni, az arcát nem. Utána szállt a por. [fh]

[XV.]

[K_c] Próféta alakja,
érettségi lakoma

[h]

[K_i]

– Bizony – válaszolta Vili – az sok.

^é<A díjnok> ^v<Próféta> még mindig nem emésztette meg ^é<az újság> ^v<a szenzáció> ízét, forgatta szájában, jobbra balra, rágta, ^é<szagolta s> ^v<s> arcáról nem tűnt el a savanyú vigyorgás, mely

holmi lesújtó gúny akart lenni, de nem ^é_i< sikerült:> ^v_c<[gy: egészen] sikerült> idétlen, elszült ^é_i< torz> ^v_c< torz [gy: mosoly]> lett ^é_i< belőle az ő arcán.> ^v_i< belőle.>

– Novák – ^é_i< beszélt szüntelen maga elé.> ^m_i< dűnnyögött szüntelen.> ^v_c< dűnnyögött.> «–» A Butykos. A Kobak. A gazember – és hogy ^é_i< fokozza a gúnyt,> ^v_c< fokozza,> csak ennyit «tett» jegyzett meg – A Tóni. A Tóni. ^é_i< Olvastad> ^v_c< Novák Tóni. Novák doktor Tóni. Olvastad> mit irtam róla a ^é_i< Korbácsban?> ^v_c<[gy: Ostorban]?>

– Nem.

– Nohát olvasd el. Jól odamondtam neki. És most mit teszel?

– Tudja a fene.

– No várj csak – szólt Próféta – no várj csak.

Mint a sebészorvos, kit sürgős műtétre hívnak, vette a fekete-szalagos szalmakalapját a fogasról, ott hagyta a hivatalt. Ma dél előtt nem körmöl.

– Gyere – szólt Vilinek, mig ugrált a lépcsőn – majd én elviszlek.

– Hová?

^é_i<– Czeke Bélushoz.> ^v_c<– Bélushoz. Czeke Bélushoz.>

– Ki az?

– Patikussegéd. Itt a szomszédban. Nem ismered?

– Nem.

– Majd megismered. Nagyon jó fiú.

Egy ^é_i< kis közben> ^v_c< közben> volt a patika, elhanyagolt, rossz kisgyógytár, mellyel tulajdonosa, egy ^é_i< pesti magánzónő,> ^v_i< magánzónő,> nem ^é_i< törődött.> ^m_i< törődött s egészen Czeke Bélára bizta.> ^v_i< törődött s az egészet Czeke Bélára [!] gondjaira bizta.> Alig jártak ide ^é_i< néhányan.> ^v_c< néhányan kamillateáért, puderért.> «Mos» «G» A patikussegéd most is a ^é_i< gyakornok> ^v_i< sötét gyakornok> szobában gubbasztott, fehér köpenyben, «csinosan megfürödve, [...] megborotválkozva, frissen,» melynek feltúrta a gallérját, hogy bohémesebb legyen. Frissen volt borotválva«,». Haját oldalt választotta el s ^é_i< rendesen erősen> ^v_c< erősen> kente szegfűszeg-olajjal, «amito» melytől messzire illatozott.

Próféta berontott hozzá:

– Elhoztam – szólt Czeke felé. Mutatkozzatok be.

Czeke kezét nyújtotta Vilinek s csak ennyit mondott:

– Czeke.

Vili pedig ennyit:

– Liszner.

Kezet fogtak. Czeke még egyszer kezét ^é<nyújtotta:> ^m<nyújtotta s gavallérosan tegezte:> ^v<nyújtotta s gavallérosan szólott:>

– Szervusz.

Vili nem ^é<szólt.> ^v<felelt.> Ő nem tudott még társaságban viselkedni. És ezért nem is beszélt hozzá közvetlenül, csak Prófé tán keresztül, egyes harmadik személyben.

Czeke bókol:

– Te vagy az a bajnok? ^é<Sokat> ^v<Sok szépet> hallottam felőled. Tizenegy nyolc. Az nagyon szép ^é<eredmény.> ^v<eredmény, barátom. Tizenegynyolc.>

Vili hallgatott, Czeke úgy látszik ^é<nem «is» tudta még> ^v<még nem tudta> a tornaverseny kudarcát.

Nem volt ő már bajnok. Diák se volt. Semmi sem volt.

– Hát – mormolta próféta – mért nem beszélsz. A Novák elbukatta. ^é<Mind> ^v<Mind a> kettőből. Négyből. Egy évre bukott. ^é<Egy> ^v<Egy egész> évet vesz.

Czeke Béla összecsapta kezét, csodálkozva.

– Őt is?

Mert Czeke Bélát is elbukatta mindakettőből, az év végén is, «a pótvizsgán is,» meg hatodikban s «úgy» ő is egy egész évet veszített. Budapestre kellett mennie, hol egy magánintézetben vizsgázott.

– Hallatlan – csodálkozott. Téged? Téged is. Ez nem «ij» nyugszik [h]

[K.] Tibor egyenesen Flóri nénihez sietett. Benézett az üveges kapualján s látta, hogy az ablakban világosság ég.

A szalónban egy bronzveretű családi olajlámpa fényében ült Hilda és Flóri néni. Hilda sápadt volt, mint egy tearózsa.

– Ti forraltok valamit – ^é<mondta> ^v<mosolygott> Flóri néni.

– Dehogy – szólta Hilda, mig átölelte és megcsókolta őt – csak «egy kicsit» sétálni megyünk.

– Kezét csókolom – mondta Tibor ünnepélyesen.

Hilda csak egy vékony csipkekendőt hozott magával, az anyja kedves holmiját, meg egy fekete selyemnapernyőt, éjszaka«. *Egyiket sem*», Tibor pedig «[...]» átlátszó porköpenyét meg «*egy*» a vékony nádbotot. De ennek is [!] ellenére is gyanakodott Flóri néni, «*kikuku*» kikukucskált az ablakon s látta, hogy a sarkon «*megállítanak egy bér-*» beszállnak egy várakozó bérkocsiba és aztán hallotta amint a kocsis megostorozva lovait gyorsan elrobogott. Kellemesen összeborzongott.

Tibor már előre megváltotta a vasútijegyet s diadalmasan mutogatta a leánynak. Az indóház«*ban*»nál kiszálltak, mert a kocsit előre kifizette s vezette a leányt, karonfogva a sínen várakozó személy vonat «*egy másodosztaly*» első osztályú félfülkéjébe. [°]«*Sokáig indultak. Egyetlen*» [°]«*Egyetlen*» ismerőssel sem találkoztak az elhagyott Perronon s annyira biztosnak érezték magukat, hogy az ablakot letolva kikönyököltek s nézték a várost, mely gyengén «*gázlámpái*» یدیفénylett. Aztán lassan indultak. Megzökentek a kocsik «*s vitték Tibort és Hildát*» Hilda elvitte innen a titkot, szíve alatt, Tibor pedig végtelen szerelmét.

Sokáig bámultak kifelé és mikor eltűnt az utolsó raktárlámpa fénye [°]«*és*» [°]«*s*» a «*ro*» homokbuckák közt a sötét szőlők következtek, «*kissé*» maguk se tudták miért, búcsút integettek ennek az átkozott és mégis kedves városnak s kissé elszomorodtak.

[XVI.]

[h]

[K.] Tanácstalanságukban tanácsokat adtak egymásnak, igyekeztek [°]«*józanul fölfogni*» [°]«*okosan megítélni*» a helyzetet, ami módjukban is volt, mert ők már nem szenvedtek a «*lángoktól*», a [!] láztól s «*az*» az édesen sajnó seb, az ifjúság, régen begyógyult [°]«*le*» *fájó lelkükben.*» [°]«*lelkükben.*» [°]«*Nyugodt*», «[...]» *hideg*» ^m«*Nyugodt, itélkező*» [°]«*Nyugodt*, [!]» bölcsökként szemlélhették, «*ami történt azt a for*» ami történt.

Novák egy pohár vizet ivott«,».

– Micsoda hőség van itt – jegyezte meg – nyisd ki az ablakot.

Künn az éjszaka vége felé közeledett. Valami kis «sze» levegő áramlott be, de az sem ^é<üditett: «a forró tavasz,» «a tomboló nyár ér» semmi józanságot nem árasztott ez a forró, «lüktető» tavasz, mely lüktetett a földben, a fák ágain, ezer nyelven «beszért és [...] suttogott és» beszért s olyan bódító illatot árasztott, mint valami piperebolt, hol szagos szappanyokat, rizsport, parfümöket árulnak. [úb] Azt gondolta, hogy jobb lenne mégis becsukni az ablakot, de nem szólt.> ^m<üditett:> ^v<üditett. [bj] [h]>

Még nem szürkült. Novák cihelődött, hogy még csillagfénynél hazaérjen. Kezet csókolt unokanénjének, de az nem engedte el kezét, rátekinített, ^é<[...] jószág és> ^v<és> az ő áldott hangján megkérdezte:

^é<– Menjek veled?> ^v<– Menjek?>

– Légy szives, ^é<Karolin.> ^v<Jozefinem.> Másképp nem tudnám, mit csináljak magam. A háztartás. Annyi a dolgom.

^é<Karolin nem szólt semmit, hanem> ^v<Jozefin> összeszedte «kis» cókómkját, mely mindig készen állott egy ^é<kosárban,> ^v<kis kosárban,> ^é<mint egy «színésznő [...] egy [...], nagy»> ^v<mint a> színésznő ruhái az öltözőben, egy jelenet előtt: szegényes, ^é<kis> ^v<bús> ruhatár, egy házipapucs, egy hálókabát, egy vasfésű meg «egy ke» «szappany.» fogkefe és fogpor.

Már indulhattak is.

Sötétben értek haza, «együtt [...] s» mindaketten talpaltak. Senkivel sem találkoztak. Novák ^é<azonban fölajdult,> ^v<fölajdult,> mikor belépett a házba. «[úb] – Jaj, jaj – kiáltotta.» Csak most, «a meg» az első ijedelem elmúltával mérte föl a veszteséget, mikor a már félig-megszokott rémület megmerevedett s ő újra ^é<meglátta azt,> ^v<látta azt, megbizonyosodva> amitől reszketett. Csakugyan nem változott azóta semmi. Hilda elment, örökre.

^é<Karolin> ^v<Jozefin> tündér gyorsasággal magára öltötte «mind-azt» arabeszk papucsát, fekete hálókabátját «s meg» egy pillanat alatt otthonosan mozgott a lakásban, melynek minden zegét-zugát ismerte, mint minden lakást, hol kisegített. Utóbb akkor lakott itt huzamosabban, mikor «[...]» felesége haldoklott ^é<és> ^v<s> kiterítve

feküdt a dolgozószobájában. Amint [°]<jött-ment «ebben a fekete» nesztelenül ebben a fekete»^m<jött-ment ez az angyali lány ebben a cirmos»^v<nesztelenül jött-ment ez az angyali lány a cirmos» hálókabátban «Karolin eszebe» «egy» «[...] egy halál» előtte egy baljós halálmadárnak tetszett, ki a rosszat hozza, akarata [°]<ellenére is.»^v<ellenére.>

A [°]<veranda>^v<tanár a veranda> ablakait kinyitotta, leült, «kez» két kezét «le»lógatva. «Minden» «Fa» Hatalmas kertje fáin az énekesmadarak lármás, hajnali hangversenye folyt. Éles, vagy [°]<fojtott, gyöngyöző,>^m<gyöngyöző,>^v<fojtott, gyöngyöző,> vagy bugyborékoló hangocskák felelgettek egymásnak. [°]<Micsoda meleg,>^v<Meleg,> vad nap [°]<lesz.>^v<igérkezett.>

Hirtelenül, alig fordult egyet-kettőt, [°]<Karolin>^v<Jozefin> kihozott egy nagy tálcát, azon két csésze kávé, «m». Az egyiket, melyen vastag föl volt, úgy ahogy «Novák» szerette, Novák elé tette.«» s közölte vele, hogy a négy darab cukor is benne van. Mellette «kis tiszta asztalkendő és egy pohár,» egy szeletke fehér [°]<kalács és>^v<kalács,> egy pohár víz és egy «tiszta kis» összehajtogatott, tiszta kis asztalkendő.

– Egyél Tóni.

Novák kavargatta a [°]<kávé, bámult,>^v<kávé,> de nem tudott enni. Torkát összeszorította a kétségbeesés, a düh.

– Nem megy le a [°]<számon>^v<torkomon> – mondta pityergő hangon s eltolta [°]<magá elöl a>^v<a> findzsát meg a kalácsot.

– Ne izgasd magad. [°]<Annyit dolgozol.>^v<Régóta vacsoráztál.> Enned kell valamit.

Novák nem felelt, hanem [°]<fölkelt«. Karolin», a dolgozószobájába ment.>^v<fölkelt.> Karolin megreggelizett. Keveset evett, de nem étvágy [°]<nélkül.>^v<nélkül. [gy: ...]> Majd [°]<halkan kivitte>^v<kivitte> az ott hagyott kávé a konyhába és azzal a művészettel, melyhez csak ő értett eltűnt a hálószobába, «[...]» megvetette a boldogult szegény [°]<Lujza>^v<Margit> ágját, melyet halála óta vendégágyának [°]<használtak,>^v<használtak, Hilda ágába nem akart feküdni [?]> befeküdt és nemsokára elaludt. Nem merte zavarni unokabátyját.

^e_i<Az>^v<Ő> az íróasztalához ült s ^e_i<hamarosan belemélyedt «egy»>
^v_i<belemélyedt> abba a feladatba, egy érdekes kis számtani problé-
 mába, melyet a hatodik osztálynak készített, vizsgatételül. Fogós,
 csalafinta kérdés, de «bájos k» mulatságos, alkalmas arra, hogy a
 fiatalság elméjét foglalkoztassa. Számolt «és tollal,» logaritmus-
 könyvben keresgélt, irt a tollával, «vörös» melyet gyakran belemárto-
 gatott a vörös tintába. Szokása volt, «hogy» bár szemrontó dolognak
 tartotta, hogy vörös tintával írjon.

«Nem is jutott a [...]» «Megfe» Hamarosan megfeledezett min-
 denről,». Itt ebben az otthonos világban olyan tiszta, isteni rend
 volt. Micsoda megnyugtató ^e_i<dolog az,>^v<az,> hogy egy meg egy
 az mindig kettő.

^e_i<[fh]>^v<XVII.>

Reggel tíz órakor még mindig ^e_i<számolt, rajzolt,>^v<dolgozott,>
 anélkül hogy lefeküdt volna és mikor ^e_i<Karolin>^v<[gy: vissza]>
 bejött a szobába «meg» csodálkozva látta, hogy ébren van. Csöndes
 szemrehányással, alig hallhatóan suttogetta:

- Agyondolgozod magad, Tóni.
- Nem lelkelem – felelt – már nincs semmi bajom.

Föl is állt és csakugyan «*semmi nyoma se mut*» frissnek mutatko-
 zott: a viharos éjszaka gondja és izgalma szinte nyomot sem hagyott
 [h]

[K.] [u] [bj] ^e_i<A>^v<Először is a> fényképészhez sietett, mert
 tegnap este itt «t»adtak találkát az érettek, hogy «[...] kozos» tanár-
 jaikkal együtt lefotografáltassák magukat. «[...]» Ők már az
 udvaron várták őt, mindnyájan, [...] Vilit és Csajkás Tibort kivéve.
 Csoportot alkottak, két leander-bokor között. Az első sor leült, kö-
 zépuitt ^e_i<az osztályfőnökkel, Novák Antallal, ki egy karosszékét ka-
 pott>^v<Novák Antallal, ki [...] osztályfőnök, egy karosszékét ka-
 pott> egyik kezét a mellette ^e_i<ülő>^v<oldalt ülő> Glück Laci vállá-
 ra tette. Ebeczky a balján feléje tekintett igaz szeretettel és hálával.

«A többiek álltak, köztük néhány tanár is diákok közt «mosoly» álló» Biró Gyurka ^ε<az álló csoportban foglalt helyet, mint örök diák.> ^ν<az örök diák az álló csoportban foglalt helyet.> A fényképész a fekete kendője alá bújva «[...]» piszmogott, többször kibújt, megkérve az urakat, hogy kissé barátságosabb arcot tessenek mutatni. Erre Novák Antal is elmosolyodott.

Utána kocsira kapott ^ε<az egyik> ^ν<a> társaság s a temetőbe hajtott, ^ε<hogy megkoszorúzzák> ^ν<megkoszorúzni> azoknak a tanuló-társaiknak a sírját, kik nem fejezhették be tanulmányaikat s időközben meghaltak. Csak «k» hárman haltak meg. Szegény Kovács ^ε<Pista> ^ν<«Attil» Pista> második osztályos korában, vörhelyben, Laczky ^ε<Józsi> ^ν<Attila> hetedik osztályos korában, tüdővészben és a ^ε<«Veincz» Weiner-fiú,> ^m<Korporay-fiú,> ^ν<Üveges-fiú,> ki öngyilkos lett, ötödik osztályos korában, a tanév végén, állítólag azért, mert Fóris mindkét tárgyból elbukta. A temető, hol még tegnap ilyenkor Hilda és Tibor sétált ^ε<csöndes volt, elhagyott> ^ν<elhagyott volt> a délelőtti órán. «Novák Antal nézelődött a sírok közt, botjával félre» Nehéz illatok ^ε<szálldogáltak «s a vadboroszlán, mely mézes szagával [bj] elkáb»> ^ν<szálldogáltak [bj] a vadboroszlán lila virágai mézes szagukkal belengték a temetőt. Ebeczky Dezső letépett egy farkascseresznyét meg egy beléndek-virágot s odavitte Nyerge Lázárnak, dicsekedve, hogy fölismerte. Novák Antal levett kalappal merengett a diáksírok előtt, gondolkodva «[...]», mi értelme annak, hogy valaki tizenkét, tizenöt éves korában meghal s botjával félretolva a fejfákat elborító lombokat, elolvasta volt tanítványának nevét. Gyalog visszasétáltak, a gimnázium előtt elbúcsúzkodott végkép barátjaitól s tizenegykor bement a hatodikba megtartani a mennyiségtan óráát. Mintha semmi se történt volna úgy magyarázott, mint máskor.>

[XVIII.]

[K_c] 2 patika

Praemeditáció

Praemeditáció

Itt a «földszintes ablak» az udvarra néző ablak előtt egy homályos alak ült, «állát» ^ε<kit alig lehetett látni, erőszakos állat botja

rézgombjára támasztva:> ^v<ki erőszakos állat botja rézgombjára támasztotta:> Bahó Attila, az „Ostor” főszerkesztője és kiadója.

«A főszerkesztő úr is a készülő esemény iránt érdeklődött melyet» Próféta ismerte őt. Csak Vilit «[...]» mutatta be Bélus, egy széles mozdulattal:

– Bahó szerkesztő.

Bahó kezét nyújtott Vilinek, ami zavarba hozta a fiút. Megilleődött, hogy szemben áll a legnagyobb nyilvánossággal, a sajtóval.

A főszerkesztő úr magas volt, «a sűrűn» de testes, bajuszát szakállát borotváltatta, s bal arcán «egy [...] forradás» a járomcsonttól az orrtőig «eg» hosszú forradás futott, egy régi seb nyoma, melyet harcos pályáján szerezhetett valamikor. Nem lehetett sem rokonszenvesnek sem bizalomgerjesztőnek nevezni. Egyik cigarettáról a másikra gyújtott. Állát makacsul a bot rézgombjára nyomogatta s minden mozdulata «[...]» azt igyekezett hangsúlyozni, hogy lenézi ezt ^ε<a> ^v<az ifjabb, szegény, fél-diák> társaságot. De azért ^ε<ő is érdeklődött> ^v<érdeklődött> a készülő esemény iránt«,».

Bélus meg is jegyezte:

– Előtte beszélhet«un»tek. A szerkesztő úr minden [!] tud. Mit Ati?

– Igen.

– A sajtó mellettetek van. Támogat. Ha mozdulni mer az a piszok fráter, Ati kiserkeszti, tönkreteszi. «Még csak az kellene» Úgy ám. Csak vele merjen kikezdeni.

[K_i] Vili, ^ε<ki elolvasta> ^v<elolvasta> a sportlapot, zsebébe ^ε<tette és belévegyült a vitába.> ^m<tette és vállat vont.> ^m<tette, vállat vont.> ^v<tette, [!]>

– Úgy látom – mondta Próféta – te már nem nagyon akarod.

– Dehogynem.

– Ha nem jössz, öregem, akkor ^ε<följelentelek.> ^v<magam megyek és följelentelek.>

– Engem?

– Igen is téged. Hogy mit küldtél neki.

– Én pedig följelentelek – vágott vissza Vili – hogy te Fórist. A kezeimbe ^ε<vagy. Különben is nekem már nem árthat.> ^v<vagy.>

– No urak csönd – békítette össze a fegyvertársakat Bélus – csak nem veszekedtek ^é<össze,> ^v<itt össze,> mikor itt a közös ellenség. Aki gyáva, az nem megy.

Vili fölugrott, ^é<kiegyenesedett.> ^m<kiegyenesedett. Ő bizony nem félt semmitől.> ^v<kiegyenesedett. Ő bizony nem félt semmitől [gy: csak a rezgőmozgástól, valamikor. Ezért ...]>

– Ki ^é<gyáva?> ^v<gyáva? – kiáltotta>

– Senki – dadogta Béla. Csak úgy mondtam. Aztán gondoljátok meg, mi történhetik, a legrosszabb esetben. Legfőbb (!) kihív párbajra. Sok ilyen ügyről hallottam. A tanár ^é<behivta> ^v<provokálta> a diákokat érettségi után és megverekedtek, lovagiasan. Tudsz vivni?

«– Tud» – Hogyne.

– És lőni?

– Azt is.

– Úgy leterited, hogy na. Elküld hozzád két úriembert az egyik ^é<civil,> ^v<rendszerint civil,> a másik katona, azoknak te kezeted adsz, ^é<egész udvariasan> ^m<udvariasan> ^v<egész udvariasan> bemutatkozol, de cigarettával, pálinkával nem kínálsz ^é<meg> ^v<meg> őket, csak hidegen fogadod: Van szerencsém. Az urak foglaljanak helyet. Rendelkezésükre állok> s megnevezed segédeidet. Az egyik szívesen leszek én is. Aztán van egy katona ismerősöm is. Egy magas rangú ^é<hadnagy.> ^v<– gondolkozott – hadnagy.> Majd szólok.

– De nem tudják meg – erősködött Próféta. Hogy tudnák meg.

– Igazán nem tudják meg? – «ker» kérdezte még egyszer Vili Bélustól hogy magát biztatgassa.

– Kolera – válaszolta Bélus, ami nála a föltétlen tagadás «volt.» kifejezése volt. Különben is itt van egy törös bot. Ezzel a legjobb. Nézd, próbáld elkapni.

Vili elkapta a törösbot tokját s kivillant élesre fent, vékony, hegyes tör.

– Ha üt – szólt Bélus –, akkor belé mártod a fehérmájáig – és szúrdalta a levegőt.

Vili kezébe vette Próféta ^é<nádbotját s szabályosan védekezett, vivőállásba helyezkedve,> ^v<nádpálcáját s vivőállásba helyezkedve

szabályosan védekezett,> hátrált, előredobbant, majd támadott s a patikussegédet, ki törősbotjával hiába hadonászott, csúfos megfutámodásra ^é<kényszerítette, a> ^m<kényszerítette. A> ^v<kényszerítette. Bélus a> sarokban már kapott is tőle néhány lapos vágást, mire ^é<Bélus kétségbeesetten> ^v<kétségbeesetten> «*vagdolni kezdett, jobbra*» vagdalkozott jobbra-balra s «*az asztalon lévő*» egy oldalozó ^é<«no» vágással> ^v<mozdulattal> lesöpört az asztalról egy nagy üveg «só» arnicát, mely pokoli csörömpöléssel széttört.

Fönn a lakás ablaka, mely a gyakornokszobára «nyilt» nézett ki nyilt s megjelent benne egy vékonyka, szenvedő öregasszony.

– Béla kérem – szólt fátyolos, panaszkodó hangon – legyenek ^é<csöndben. Ne> ^v<csöndben, ne> csináljanak cirkuszt, ez végre is patika.

– Igen is kezét csókolom.

Az ablak becsukódott.

– Ki ez? – kérdezte Próféta.

– A mámi.

^é<Egy szegény gyógyszerész-özvegy volt, ki> ^v<A szegény gyógyszerész-özvegyet,> nevezte így, ki szerényen éldegélt fönn és folyton nyelt miatta. «J» Bélus azonban még hátrafordult:

– Dögölj meg a legkedvesebb születésnapodon.

– Nem hallott semmit? – suttogott Vili.

– Süket, mint az ágyú.

De azért mégis kimentek a patikaajtóba csevegni, hol tisztább a levegő. Itt ^é<súgtak-búgtak.> ^v<főzték a dolgot.>

– Nem kell a törősbot – mondta Vili – majd elintézem ^é<én.> ^v<én enélkül is.>

– Úgy élj?

– Úgy éljek.

Próféta is kezét adott:

Itt a kezem nem disznóláb. Vagy ma, vagy holnap. ^é<Este> ^v<Este már> kimegyünk lesni.

– No jó – hagyta helyben Béla. Mikor láttátok azt a ^é<piszokfrátert.> ^v<piszokfrátert?>

– Ma: ^é_i<Elment> ^v_i<- mondta Vili Elment> a fényképészhez a többiekkel.

– Parádézik ^é_i<- szolt> ^m_c<a pizsokfráter – szolt> ^v_c<- szolt> Próféta.

– Csak parádézzon – bólintott Bélus. ^é_i<És nem sejt semmit?> ^v_c<Nem sokáig parádézik. És nem sejt semmit az a pizsokfráter?>

– Nagyon néz bennünket – magyarázta Próféta. Mikor Vilivel megyünk, mindig ^é_i<hátrafordul.> ^v_c<hátrafordul, odapillogat, mint ha valamit akarna mondani.>

– ^é_i<Szorul?> ^v_c<Szorul a pizsokfráter?>

– Szorul.

– Csak hadd ^é_i<szoruljon, mert> ^m_i<szoruljon az a pizsokfráter, mert> ^v_c<szoruljon az a pizsokfráter. Mert> rajta a sor. Mi is eleget szorultunk. «[úb] Vili azonban föl» «odasúgott» Ti, gyerekek, aztán majd elvezetlek benneteket Józsához. ^é_i<Szeretne> ^v_c<Ajaj, gyerek, [!] a Józsa. Szeretne> megismerkedni veletek.

– Jó – mondta Próféta. Majd azután. Előbb az öregét elintézzük. ^é_i<[úb] – Szerencse föl – kiáltott Bélus, míg rázta kezeiket«.», megpecsételve a vérszerződést. [úb] Vili azonban kirántott a kezét a kezéből. [úb] – Nézd> ^m_i<[úb] – Szerencse föl – kiáltott Bélus, míg rázta kezeiket, megpecsételve a vérszerződést. [úb] «Vilivel is» «Vi» Vili azonban «egy mozd» intett. [úb] – Nézzétek> ^v_c<[úb]

– Nézzétek> csak – mondta és az ucca végére mutatott. ^é_i<Egy> ^v_c<Ki az? Az egy> zsandár.

«Valami» Csakugyan valami katonaféle ember jött feléjük szilárd léptekkel.

Mindhárman ^é_c<egyszerre beosontak> ^v_c<beosontak> a gyakoronok szobába, mint akik rossz fát tettek a tűzre. Onnan lesték, míg elhalad a patika előtt. Nagyon kacagtak, mikor látták, hogy ^é_c<csak> ^v_c<az csak> egy ^é_i<tűzoltó> ^v_c<derék tűzoltó> volt.

Béla rázogatta két barátja kezét, megpecsételve a vérszerződést:

– Szerencse ^é_i<föl> ^v_i<föl, urak> – kiáltott – szerencse föl, de ^é_i<rögtön> ^v_i<aztán rögtön> értesítetek.

[K_c] Majd hozzátette jótanácsul:

– Csak a fejét, ^é_c<hogy> ^v_c<csak, csak a fejét hogy> meg ne sántuljon.

[u] [gy: Kétségbe estek. Mégis meg kell csinálni! Kétségbeesett neki lökték ...]

[u] [gy: Jobb kezéből ... fogott bal kezébe adtak is.]

[K₁] Maga a verés.

Novák Antal délután «óta» Gergellyel «együtt» ^ε<fölment a fizikai szertárba, hogy ott elvégezze az évvégi szokásos nagytakarítást.> ^m<[gy: magát magából kívül] a fizikai szertárba, hogy ott elvégezze az évvégi szokásos nagytakarítást.> ^v<a fizikai szertárban az évvégi szokásos nagytakarítást végezte.>

Az iskolaszolga «elnézően» egyenként adogatta kezébe azokat a kényes, finom, rendkívül érzékeny műszereket, melyekhez senkit sem engedett nyúlni. Szakértő«, szeretet», gyengéd szeretettel kezelte őket, mint valami élőlényeket. Lefújta róluk a port, tollseprővel tisztogatta, majd «elrakosgatta» elrakta az üveges szekrénybe. Ebben a tanévben már nem ^ε<mutatott> ^m<mutat> ^v<mutatott> be több kísérletet.

Két erős karjával maga vitte «az asz» a kísérleti asztalra a Winter-féle dörzsölő elektromos gépet, mely folyton elromlott s télen, a nedves időjárás miatt nem működött. Szerette volna használható állapotba hozni. Sokáig bajlódott vele. ^ε<Nézegette kék üvegrudait,> ^m<Nézegette kék rudait,> ^v<Tapogatta kék üveg-rudait,> a fésűt, lemezeit s örvendett, mikor ^ε<üvegkorongjait> ^v<üvegkorongjait> működésbe hozván a villamos szikra kipattant s a papírfűrt a villamosság hatása alatt fölborzolódt. Ezt is boldogan tette el a többi közéz.

Gergely a vegyi szekrény üvegeit törölgette. Tíz után Novák haza küldte őt. Ő egyedül ^ε<maradt itt.> ^v<maradt.> Az elhagyott «epu» gimnáziumban csak az ő erélyes «láb» léptei ^ε<hallatszottak.> ^v<hangzottak.> Megigazitotta még a csengőelemeket, melyek zöldre rozsdásodott sárgaréz-csapjaival az asztalon álltak, a márványcsészből «át öntött» át öntötte a kenesőt «a pala» a higany-palackba, elzárta a gázcsapot, bekapcsolta az ellenállásokat, a falra erősített órán nézte az ampéereket, majd ^ε<kikapcsolta a villamosáramot>

^v_i<a villamosáramot kikapcsolta> s «hazafelé» a kezében lévő kézi villanylámpával világítva az utat valamivel éjfél előtt kiért a sötét épületből ^e_i<a sötét> ^v_c<az> uccára.

Azt a levelet akarta földni a póstán, melyet leánya ügyében irt magához a grófnéhoz, özvegy Csajkás Kamillához. Minthogy azonban az uccára újhold lévén koromsötétség borult, s a lámpák alig égtek, csak a csillagok világítottak, ezt is másnapra halasztotta és hazafelé tartott, a Zöldfa-korcsma irányában, melynek «barna» ablakai vörösen ^e_i<bámultak> ^v_i<charsantak [?],> be az ^e_i<éjszakában.> ^m_i<éjszakába, [bj] mintha benn égne valami.> ^m_i<éjszakába, [bj] mintha benn valami tűzvész lenne.> ^v_c<éjszakába. [bj] mintha benn valami tűzvész lobogna.> Előtte ^e_i<egy> ^v_i<csak egy> nyomorúságos«an» petróleumlámpa pislogott.

Alig tett azonban egy lépést, két lépést, ^e_i<egy füttyszót> ^v_c<füttyszót> hallott, hosszút, éleset. Novák megállt, határozatlanul. A füttyszó bizonytalan helyről hallatszott, talán előről, talán «[...]» háta mögül, nem tudta eldönteni, annyi azonban bizonyos volt, hogy «a szo» ^e_i<az itt> ^v_c<ez<t> a> szokatlan jelzés«t nem» valakinek szólt, ki hasonlóan visszafütyült, nem a szájával, hanem úgy, ahogy a ^e_i<fővárosi> ^v_c<külvárosi> zsványok szokták: két újját mélyen benyomva a szájában, «egész» majdnem a torkáig. Rettenetesen, baljósan [!] sivalkodott a két füttyszó az éjszakában.

Gyorsan körülnézett. ^e_i<Semmi gyanusat nem észlelt. Csak> ^v_i<Csak> az árnyak mozogtak a fák körül, «hatalm» csak a sötétség hullámozott. Pár perc múlva mintha messze, egy vastag fatörzs mögött látott volna két ^e_i<alakot,> ^v_i<alakot is,> az egyik magasabb, a másik valamivel alacsonyabb s úgy rémlett, hogy megindultak feléje, lassan követik, utána sompolyognak. Ő erre feléjük ^e_i<ment egy-két lépést.> ^v_i<ment.> Ekkor azonban az alakok, melyek ^e_i<valójában> ^v_i<lehet, hogy> csak árnyak voltak, át surrantak a járda másik szélére s ott ^e_i<végbéltűntek.> ^v_i<eltűntek.>

Novák ^e_i<percekig várakozott.> ^v_i<várakozott.> Arra gondolt egy pillanatig, hogy esetleg visszafordul a gimnáziumba és csak azután tér haza, mikor a terep egészen ^e_i<biztos.> ^v_c<tiszta.> ^e_i<De ezt> ^m_i<[bj] Csakhogy a visszafele út sem látszott biztonságosabbnak, mint az

előre vezető s nem hitte, hogy egérutat talál. Másrészt a menekülést> ^v<Csakhogy a visszafelé vezető út «a határozatlan homályban» nem látszott biztonságosabbnak, mint az előrevezető, kötve hitte, hogy a határozatlan homályban egérutat talál. Másrészt a menekülést> szégyelte maga előtt is, aztán tudta, hogy az esetleges támadók vérszemet kapnának «tőle.» ^e<habozásától s mert> ^v<habozásától. Később, minthogy> már semmi gyanúsat sem ^e<észlelt> ^v<észlelt, eléggé> nyugodtan folytatta útját, haza.

A „Zöldfa” ^e<nevű korcsmából> ^v<korcsmából> cigányzene fozslányai ^e<hallatszottak> ^v<szűrődtek> ki. Egy elbúsult, csárdanyitogató, édesanyjaszomorú [!] ^e<magyar legény> ^v<legény> mulatott, ki ^e<[...]> ^v<az asztalt verve [...]> kiáltogatta, hogy neki «senkisem parancsol.» senkisem parancsol, a Jászság époly kevéssé, mint a Kúnság, vagy a «nagy» szegedi hajdúság. Novák, míg a kistér«re»ig jutott, hol egy szivattyús kút van, «bámulta az» «csodálkozva bámult» «bámulta» e sohasem fáradó ^e<borus és> ^v<borus,> véres, folyton ^e<verekedő és> ^v<verekedő,> virtuskodó ^e<fajta> ^v<nagyszerű fajta> őszerejéről elmélkedett.

Itt azonban már határozott zajt hallott. Mint mikor a szél ^e<«me» rebben,> ^v<rohan,> szédületes «er» iramban ^e<futottak utána többen, alig hallhatóan, macskatalpakon, nyilván gummicipőben.> ^v<futott valaki utána, alig hallhatóan, macskatalpakon, nyilván tornacipőben.> Csak a levegő áramlása árulta el ^e<őket.> ^v<őt.>

Menekülni akart ismét. De megint mást határozott. Utálta a gyávaságot.

Ép «szembe» «at» egy mozdulatot tett, hogy szembe forduljon ^e<támadóival,> ^m<az ismeretlenekkel, «azonban ketten» érzett, [!]> ^v<az ismeretlennel, érzett, [!] [bj] anélkül hogy látta volna,> mikor «nyak» «váratl» ^e<hátulról, orvul> ^m<egyszerre többen> ^v<egyszerre ketten,> megragadták mindakét karját, úgy hogy mozdulni sem ^e<birt.> ^m<birt [gy: ... satu szorította karját.]> ^v<birt [gy: ...]>

Honnan ^e<jöhettek a többiek? Nem tudta. Lehet, hogy ama becsukott bódék mögül ugrottak> ^v<jöhett a másik? Nem tudta eldönteni. Lehet, hogy ama bódék mögül ugrott> ki, melyeket a vásárosok lakattal ^e<bezártak.> ^v<bezártak, vagy a ponyvás sátorok mögül.>

Karja«i» [°]_i<két> ^v_i<a két> támadó kezében megmerevedett, mint-ha vasszorítóba [°]_i<fogták> ^v_i<csavarták> volna. Támadói [°]_i<hátról> ^v_i<hátról, orvul> estek neki. Nem voltak azok lovagok.

Annai ereje és lélekjelenléte azonban még maradt, hogy egy ügyes mozdulattal lerázta [°]_i<magáról őket> ^v_i<őket magáról> s botjával hadonászva ellenük «m»szegült. Pillanatig dulakodott velük a sötétben.

– Ki az? – kiabált, félelem nélkül, emelt határozott hangon.

A támadók erre visszatorpantak, de nem feleltek.

– Mi az? – [°]_i<ordított.> ^v_i<ordított egyet hátra «félét» lépve.> Mit akarnak? Mit akartok? – ordított durván és botját magasba emelve védekezni készült.

Erre valami kemény, nagyon súlyos tárgy lesújtott a [°]_i<botjára,> ^v_i<«mer» botjára,> majd a jobbkezére, mely a botot tartotta. A bot kihullott kezéből s messzire [°]_i<esett,> ^v_i<röpült,> a járdától vagy négy méterre, a kocsiútra.

Úgy látszik, ez volt a jel. Miután [°]_i<védtelen> ^v_i<védtelenül> maradt, a két rémes alak dolgozni kezdett«. *Egymás után záporoztak rá az ütések.*», sokkal buzgóbban és szaporábban, mintahogy [°]_i<tervezte, mert maga is erősebbnek hitte ellenfelét s attól tartott> ^v_i<tervezték, mert erősebbnek hitték ellenfelüket s attól tartottak,> hogy ők húzzák [°]_i<a> ^v_i<majd a> rövidebbet. Áltatták magukat, hogy csak önvédelemből cselekednek s [°]_i<kénytelenek így tenni.> ^v_i<kénytelenek vele.> Egymás után záporozva hullottak az ütések«et». [°]_i<Némán munkáltak, [!]> ^v_i<Némán, szó nélkül munkáltak, [!]> mint a sebészek, kik valami fontos műtétet hajtanak végre s nincs idejük beszélni «és kegyetlenül, mint a gyepmesterek, vagy a hóhérok, izgalom s megállás nélkül. Próféta» [°]_i<A vad legények ide-oda> ^v_i<Ide-oda> lökték-rúgták az áldozatot. Próféta, ki erre az alkalomra «[...]» fekete sálát kötött nyakára, a vasbotot kezelte s a hátát verte, következetesen, a bal lapockáját, Vili pedig a bikacsökkel a tarkóját s az oldalát.

– Gyávák – kiabált Novák – gyávák.

«Er» Most a vad legények úgy munkálkodtak [°]_i<mint> ^v_i<már mint> a gyepmesterek. «*Próféta pedig megadta a kegyelem-ütést*» Novák még egyszer megkísérelte az ellenállást s két pusztá kezével nekik rugaszkodott. Amint [°]_i<feléjük> ^v_i<utoljára feléjük> fordult,

csak egy lidércnyomás sötét figuráit látta, de egy pillanatban a koromsötétben észrevette ^e_i<Vili> ^v_i<«egy» a> rövidre nyirt haját, mely szinte világitott az éjben s ^e_i<két> ^v_i<a két> ismerős, nagy fekete szemét is«,». Liszner Vili kopasz«ra» fejét és Liszner Vili szemét.

Mindez alig tartott egy másodperc ezredrészéig. A másik, a rejtélyesebb, ^e_i<kít> ^v_i<[gy: a szemtől]> nem tudott fölismerni, ^e_i<megsokallta> ^v_i<sokallta> a dolgot s a vasbottal megadta a kegyelemütést: rásújtott vele Novák Antal szép, boltozatos koponyájára, a kobakra s ^e_i<az áldozat fejéről lehullott> ^v_i<lehullott róla> a szalmakalap, utána pedig maga az áldozat is összerogyott, egyetlen alig hallható jajjal ^e_i<leszédült az aszfaltra, egy> ^v_i<az aszfaltra szédült, a> vásáros bódé ^e_i<mellé.> ^v_i<mellé [bj], azzal a szép, megadó mozdulattal, mellyel az ártatlanul szenvedő vértanúk hanyatlanak alá, kik kötelességüket teljesítették s kiknek tiszta a lelkiismeretük.>

«Már futva» Itt feküdt a porban, a piszokban, anélkül hogy elvesztette volna öntudatát. Nyögött, sóhajtozott. Hallotta azt is, amint kereket oldanak. Előbb a nagyobbik kezdett futni, veszettül, egy sötét köz felé, majd a kisebbik, a cingárabbik, az ismeretlen, hadonászva a vasbotjával.

Ott hagyták.

– Gyávák – gondolta magában, «–» hogy ocsúdni kezdett és fölült – megfutottak. Micsoda erkölcsi bátorság, Micsoda elvetemültség. «Haramiák, banditák.» Szégyen, «[...]» gyalázat. A haramiák, a banditák.

Lassan föltápaszkodott. [!] Porolta ruháit. Kereste kalapját, melyet hamar megtalált s a botját, melyet nehezen lelt meg a kocsiúton, a sötétben. Egy bódéhoz támaszkodott, lihegve.

«De kifeszült s hajlandó lett» Hajlandó lett volna még egyszer összemérni velük az erejét, megvívni az orvtámadó«i»kkel s «szerezt» szinte szerette volna, ha ^e_i<még egyszer visszajönnék.> ^v_i<viszszajönnék.>

De azok nem mutatkoztak sehol. Az uccán lélek sem járt. Köröskörül a csönd pihegett feketén.

Fönn az égen a csillagok égtek, a Wega, a Cassiopeia, az Aldebaran s a Capella. «Azok nézték» Csak azok látták ezt a jelenetet s

néztek lefelé, ${}^e\langle\text{hunyorogva}\rangle$, ${}^v\langle\text{hunyorogva [gy: ...]}\rangle$, rettenetes-reménytelen távolságból, közönyösen. [fh]

K_c: XIX [XX.]

Novák első éjszakája

[u] [gy]

K_i: [u] [gy] Hilda [gy]

[K_i] fogát s a vízben szomorúan ${}^e\langle\text{ázott ki}\rangle$, ${}^v\langle\text{ázott}\rangle$ kaucsukinye, «*az ő foga*,» az ő tanárfoga. ${}^e\langle\text{Le}\rangle$, ${}^v\langle[\text{b}]\rangle$

Le> kellett volna már feküdni. Ő azonban ${}^e\langle\text{ide-oda járkált, sertepertélt, «[...]» cipői csikorogtak.}\rangle$ ${}^m\langle\text{sertepertélt.}\rangle$, ${}^v\langle\text{sertepertélt, cipői csikorogtak.}\rangle$ Jozefin «[...]», minthogy ${}^e\langle\text{unokabátyja}\rangle$, ${}^v\langle\text{unokaöccse}\rangle$ egyébkor pár ${}^e\langle\text{[...] alatt}\rangle$, ${}^v\langle\text{perc alatt}\rangle$ ágyba tért, a szokatlan ${}^e\langle\text{«za» és izgatott}\rangle$, ${}^v\langle\text{izgatott}\rangle$ jövés-menésből megértette, hogy itt valami rendkívüli történt s bár nem tudta, hogy micso-da, szíve ${}^e\langle\text{elszorult}\rangle$, ${}^v\langle\text{elfacsarodott}\rangle$ s egyszerre és közvetlenül ${}^e\langle\text{átfogta}\rangle$, ${}^v\langle\text{megsejtette}\rangle$ a rettenetes ${}^e\langle\text{valóságot. Sírva fakadt.}\rangle$ ${}^m\langle\text{valóságot. Könnyezett.}\rangle$, ${}^v\langle\text{valóságot.}\rangle$

Novák ${}^e\langle\text{leült}\rangle$, ${}^v\langle\text{lassan leroskadt}\rangle$ egy székre. ${}^e\langle\text{Ezt érezte: az}\rangle$, ${}^v\langle[\text{b}]\rangle$

Ezt érezte: [b]

Az> élet feneketlen aljasság és ${}^e\langle\text{mocsok.}\rangle$, ${}^v\langle\text{mocsok.}\rangle$ → ${}^e\langle\text{Az az}\rangle$ ${}^m\langle\text{Az}\rangle$, ${}^v\langle[\text{b}]\rangle$

Az> undor fogta el az emberi elvetemültségen, mint azon a délután, mikor ${}^e\langle\text{azt a}\rangle$, ${}^v\langle\text{a}\rangle$ kis ládikát kapta ajándékkul, s ${}^e\langle\text{az a [...] és émelygés is.}\rangle$, ${}^v\langle\text{ugyanaz a bűz és émelygés fojtogatta.}\rangle$ Micsoda hálátlanság és gonoszság. Most ehhez hozzájárult a harag, a ${}^e\langle\text{ki-mondhatatlan kétségbeesés, a megértés és megbocsátás minden árnyalata nélkül, hogy a rajta elkövetett}\rangle$ ${}^m\langle\text{igazságtalanságot példásan és [...] megtorolja.}\rangle$ ${}^v\langle\text{kétségbeesés, a megértés és megbocsátás minden árnyalata nélkül, hogy a rajta elkövetett igazságtalanságot gyorsan és példásan megtorolja.}\rangle$, ${}^v\langle\text{kétségbeesés, mely a megértés}$

és megbocsátás minden árnyalata nélkül, a rajta elkövetett igazságtalanságért gyors és példás megtorlást követel.> Szép, fehér keze ökölbe szorult.

Egyelőre próbált levetközni. Le is [°]_°<vetette> ^v_°<hántotta> kabátja jobb szarát, de amint a balt vetni készült, oly [°]_°<sajgó, [...]> ^v_°<sajgó> fájdalmat érzett, hogy [°]_°<visszahőkölt és fölszisszent.> ^v_°<[gy: először visszahőkölt] fölszisszent [gy: menten].> A kabátot újra [°]_°<fölhúzta.> ^v_°<fölhúzta [gy: bal karja hajlításától és visszalökte, hántotta.]> Inkább [°]_°<cipőjét> ^v_°<cugos cipőjét> rúgta le s harisnyában [°]_°<járkált,> ^v_°<botorkált,> hogy az alvót ne zavarja.

A fájdalom, a háta bal [°]_°<részen, [!]> ^v_°<felsőrészen, [!]> különösen a lapocka és tarkó táján, percről-percre élesedett, «[...]» határozottabban jelleget öltött. [°]_°<Lüktetett, bizsergett, viszketett,> ^m_°<Bizsergett, viszketett,> ^v_°<Bizsergett,> égetett [°]_°<az egész> ^v_°<a> seb, mely már lobosodni kezdett s a bőr feszült, «[...]» mintha két oldalról [°]_°<húzták> ^v_°<tépték> volna «[...]» s [°]_°<szét> ^v_°<egyenesen szét> akarták volna repeszteni. Ez a gyötrellem arra bírta, hogy legyőzze a [°]_°<levetkőzéssel [...] fájdalmat s az [...] lehúzza [...] s meztelen> ^m_°<vetkőzéssel járó fájdalmat s végül lehúzza az inget. Meztelen> ^v_°<vetkőzéssel járó fájdalmat s már is húzta az inget lefelé. Meztelen> törzssel állt [°]_°<mega> ^v_°<a> tükör előtt. De a sebet így sem láthatta, csak a szélét, egy kis pirosas [°]_°<sávot.> ^v_°<sávot [gy: hátán horzsolást].> [°]_°<Egy hideg [?] vízbe> ^v_°<Vízbe> mártott törülközőt tett rá, mely [°]_°<csakugyan enyhítette> ^v_°<enyhítette> szenvedését, mindaddig, míg a törülköző át nem melegedett.

Fölkelt, leült, «[...] ... » újra fölkelt, [°]_°<és leült.> ^v_°<újra leült.> «Az a» Lassanként [°]_°<egészen levetkőzött.> ^v_°<levetkőzött.> Arról, hogy az ágyban feküdjék, szó sem lehetett, mert mihelyt háta a párnához ért, parázssá vált minden. Mégis sikerült találnia egy helyzetet, mely viszonylag kényelmesnek volt mondható: [°]_°<jobb> ^v_°<jobb [gy: ...]> karjára támaszkodott, «egy párnára» s folyton ügyelt arra, hogy hátra ne dőljön, hanem ülő helyzetben maradjon, a párnától lehetőleg távol. «[...]» Persze eloltotta a lámpát. A sötétség kissé hűtötte. Így elmélkedett:

[K_c]
monológ

^é_í«- Mit lehet itt tenni?» ^v_é«- Hát igen.» Jelenteni ^é_í«fog-
ja» ^v_é«fogom» az igazgatónak, mert ^é_í«elsősorban csak
hozzá fordulhatok.» ^v_é«[gy:].» Az majd jegy-
zőkönyvet vesz föl, ^é_í«jelenti fölöttes hatóságának,»
^m_í«földerjeszti fölöttes hatóságának,» ^v_é«földerjeszti [gy:
... ..],» esetleg a minisztériumnak, a magas mi-
nisztériumnak, mely azonnal elrendeli a vizsgálatot.
De a fegyelmi szabályok «vajmi,» bármily szigoruak
is, vajmi keveset érnek, mikor egy tanulóifjú elhagyja
a tanintézetet. «Az élet fegyelmi szabályai mások: ke-
ményebbek, kegyetlenebbek.» Itt a rendőrséggel kellene
összeköttetésbe lépni, egy ügyvéddel s a büntetőtör-
vénykönyv ^é_í«paraphusait alkalmazni.» ^v_é«parag-
raphusainak érvényt szerezni.» Kétséges azonban,
hogy «nyomo» el lehet-e csipni a tetteseket. ^é_í«Az élet»
^m_í«[bj] [?] Az élet» ^v_é«[bj] [gy:] [gy: ...]» fegy-
elmi szabályai mások, keményebbek, kegyetlenebbek.

[K_c] [gy: szenvedést, átmelegedett, tüzelt
a hátából. Felkelt az ágyból s elmozdította a tükröt
a «...» A mosdón és ott meg...
hogy, amit ...] Hilda [gy: használt,
... amíg fáj ...]

[K_d]
láz

[K_d] [h] meggyújtotta a villanyt. Amint a fény ciká-
zata végigreszketett a szobán, «azt» úgy tetszett, hogy
igy mégis jobb. Legalább látott. Csakhogy ^é_í«szem-
héjai, szemgolyói» ^v_é«szemgolyói» a lassan előre tö-
rő sebláztól megfájdultak s halántéka «l» lüktetett.

[K_c]
aludni

«Meggm» Hóna alá dugta a hőmérőt s közben komoran
hüvelyezett egy problémát, mintha egy egyenletet kel-
lene megoldani, két, vagy három ismeretlennel, azon
töprengve, hogy kik lehettek a tettesek:

– Ki volt a másik? Az, a kisebb, «kit» ki azt a fe-
kete sálat viselte«k» s először ütött. A nagyot, azt
láttam. Az Lízner [!] Vilmos volt. De ez ^é_í«érthet-
len,» ^v_é«az idegen érthetetlen,» mikép került ^é_í«[...]

ide.> ^v_i<oda.> Nem emlékszem, hogy valamikor is hasonló embert láttam volna a földön. Éles volt, kegyetlen, határozott s «*bár egy*» valami fénylett az arcán, nem tudom mi, valami rettenetes, «*ami olyan ná tette*». Nem is emberhez hasonlított, hanem egy rémhez.

Amíg így gondolkozott, «*szeme*» pillája «*az álmok*» ^e_i<a fáradtság-tól> ^v_c<az álom mézétől> leragadt, feje ^e_i<előrehanyatlott, bóbiskolni kezdett.> ^m_i<előrehanyatlott s bóbiskolni kezdett.> ^v_c<előrehanyatlott s [...] bóbiskolt.> A gondolat szálai pedig az álomban folytatódtak. Ismét ott ténfergett a bódék és ponyvasátrak közt s feltűntek ^e_i<a rémes> ^v_c<az> alakok, a másik is, kit nem ismert «és». Novák kibált, mint akkor:

– Gyávák, gy».

Erre fölébredt. Hóna alól kihullt a hőmérő, meg sem nézte. A szúnyogok a fénytől becsalogatva ellepték a szobát, «*zűm*» füle körül zümmögtek, döngicséltek, dudáltak s csipték is a «*hata*» meztelen háta alsó részét, melyet a vizes törülköző nem takart el. Sűrű volt tőlük a levegő.

[h] leloccsantotta a padlóra [h] minthogy [h]

A diványon ^e_i<megszólalt> ^v_c<egyszerre megszólalt> az ^e_i<előbbi> ^v_i<előbbi, éber> hang, Jozefin aggódalmas hangja, melynek színén érzett, hogy a beszélő közben sem aludt el s folyton vigyázott arra, ami a szobában ^e_i<történt és virrasztott.> ^v_i<történt:>

– Tóni.

– Mi az, lelkem?

– Nem alszol?

– ^e_i<Nem tudok.> ^v_i<Nem.>

– Mért nem alszol?

– Meleg van. Meg ^e_i<ezek a> ^m_i<aztán ezek a> ^v_c<aztán ezek a «[...]»> szúnyogok. Folyton csipnek.

– Holnap majd lehozom a szúnyoghálót. Már tegnap akartam. De számár eszem, mindig elfelejtem.

– Jó, ^e_i<szívem,> ^v_i<lelkem,> csak aludj.

Novák ^e_i<zörgött.> ^v_i<ujra zörgött.> Megújította a villanyt.

– Mit csinálsz, Tóni?

^é_í– *Megigazítom* > ^v_ç– *Igazítom* > ezt az órát.

Csakugyan egy székre ^é_í <állt> > ^v_ç <kapaszkodott> > s megállította az ingaórát, mely szabályos, komoly ketyegésével idegesítette.

Az órák a lázas, álmatlan éjszakákon, ^é_í <úgy tetszik, hogy növe-
lik> > ^v_ç <növelik> > izgalmunkat. Parányi részecskékre «szelete» «szele-
telik ved» szeletelik a ^é_í <végtelen, nagy> > ^v_ç <nagy> > időt, ^é_í <de ebből>
> ^v_ç <melyből> > egyetlen «récske» részecske époly ^é_í <fájdalmasnak és
rettenetesnek> > ^v_ç <fájdalmasnak, elviselhetetlennek> > rémlik, mint
az egész. ^é_í <Azonkívül «feles» feleselnek,> > ^v_ç <Feleselnek,> > versenyt
futnak egymással, ^é_í <«az ütő órák az» a kicsik> > ^v_ç <a különböző szo-
bákban a> kicsik a nagyokkal, «az ütő órák» az ingaórák az ütő
órákkal, a keltő órák a zsebórákkal s néha utolérik néha elhagyják
egymást. Percegésük rettenetesebb annál a ^é_í <halk> > ^v_ç <csöndes> > lár-
mánál, ^é_í <mely> > ^v_ç <melyet> > a múlás férgé, a koporsókban őrlő szű
okoz. ^é_í <Tébolyult> > ^m_ç <[bj] Egyszerre összevissza vernek. Tébolyult>
> ^v_ç <Tébolyult> > félrebeszélésük «elveszi eszünket,» megbolygatja eszün-
ket. Novák ^é_í <az elhagyott, halott ház minden óráját hallotta, «egy-
szerre» külön-külön és együtt.> > ^v_ç <a ház [!]> > Kissé meg nyugodott,
mikor az ingaóra elnémult.

[K_ç] Patikaszoba jelenet

Jelenet verés után patikaszobában

XX [XIX.]

[K_ç] Liszner a patika éjjeli harangját rúgta. «Többször» Kerékpár-
ron karikázott ide, melyet égő ^é_í <lámpájával> > ^v_ç <karbid lámpájával>
odatámasztott a falhoz. Aztán a lámpát elfújta.

Sokáig «dörömbölt az egy» csöngetett «dörömbölt is,» a gyógyszer-
tár ajtaján. ^é_í <Lihegett. A gyógyszerész-segéd aludt. Nehezen ébredt,
ásítva> > ^v_ç <[bj] Fönn Czeke Béla ágya fölött «gingalózni kezdett»
szorgalmasan gingalózott a «vas» zsinóron járó harangocska. [b]

A patikus segéd édesdeden aludt. Pörsenés [!] arcát fiatal, fehér
karján fektetve. Nyál csorgott a száján. Azt álmodta, hogy ő már

öreg, kopasz patikus, hazi [!] sipkát visel, karosszékben ül, felesége tyúkokat ültet, disznókat hizlal s «*ot*» helyette pont oly fiatal patikussegéd dolgozik, mint ő.

Vili dörömbölni kezdett.

A patikus-segéd nehezen ébredt, másik oldalán fordult kicsit, hogy elodázza a fölkelést. «*Les*» Valamit dörmögött magában. Leszedte az égből az összes szenteket, «*hogy*» hogy «*most*» egy kis morfiumért, vagy antipirinért ép most háborgatják a nyavalyások, fene a hasukba. Majd végül ásitva ^ε<föltápaszkodott.> ^ν<tápaszkodott.> ^ε<Fölvette> ^ν<Meggyújtott egy gyertyát, fölvette> «*mel*» zöld papucsát, kicsoszogott a patikába, hol ^ε<kényelmesen meggyújtotta> ^ν<meggyújtotta> «*a lampa*» a petróleumlámpát, ^ε<a márvány-asztagon.> ^ν<melynek belét előtte körültörölte, egyben a márvány-asztralra tette.> Zörögve ^ε<emelte le azt a> ^ν<húzta félre azt a haránt> vasrudat, mely az összehajtható ^ε<faajtót> ^ν<«[...]» faajtót> elreteszelte.

– Nyisd már ki – pihegte Liszner.

– «*Te*» Á – szolt Béla – azt hittem valami ^ε<recept.> ^ν<recept. Serutaler [?] Ez azt jelentette: szerbusz.>

Az ucca végéről egy alak futott, a patika felé. Megvárták. Úristen ^ε<rohant, iszonyú lépésekkel, a házak alatt.> ^μ<iszonyú lépésekkel, a házak alatt közeledett.> ^ν<iszonyú lépésekkel, a házak alatt közeledett föl-föl bukkanva, eltünedezve.> Mind a hárman beosontak a ^ε<patikába, onnan a gyakornokszobába.> ^ν<patikába.> Liszner fél kézzel emelte ^ε<be> ^ν<föl> ^ε<kerékpárját, és [...] után.> ^ν<kerékpárját.>

Béla becsukta az ajtót a vasrúddal. A mérekszekrényhez dőlt.

– ^ε<No?> ^μ<No!> ^ν<No?> – ^ε<kérdezte – mi az.> ^μ<kérdezte.> ^μ<kérdezte halkán [...]> ^μ<kérdezte a szemével kacsintva.> ^ν<kérdezte.>

A két barát nem felelt.

– Megtörtént?

– Meg – ^ε<mondta> ^ν<susogta> Liszner.

– Mikor?

– Most az előbb.

– Hisz ^é_i<egy [!]>^v_c<ez> nagyszerű – és megölelte ^é_i<pajtásait, majd kezét szoritott velük «Gyerekek [?]» Derék fiúk vagytok. Gratulálok.> ^v_i<pajtásait.>

– Ezzel ni – szólt Liszner és a vasbotját«t»ra mutatott, melyet Úristen tartott kezében.

– Meg ezzel – mondta Úristen«, ki a».

A kerékpár«on» kutyakorbácsát csattogtatta, mellyel Liszner az országút veszett ebeit szokta ^é_i<elriasztani és végig>^v_c<elriasztani. Végig> vágott vele a patika márványasztalán.

– Szóval ^é_i<megkapta.>^v_i<végre elláttátok a baját.> – ^é_i<hagyta helyben «B» a patikussegéd.>^v_c<vigyorgott a patikussegéd. [úb]

Szervusztok – kezelt velük.> Nem vitte el szárazon.

– ^é_i<Azt nem.> ^m_c<[K_c] Nem, ráhúztuk a vizeslepedőt [!]> ^v_c<[K_c] Nem, mi ráhúztuk a vizeslepedőt [!]>

– ^é_c<Hol van?> ^v_c<Hazament már?>

– ^é_c<Ott hagytuk> ^v_c<Mit tudom én. Ott hever> a földön.

– Hát meghalt?

– Dehogy – dadogta Liszner. ^é_c<De [...]>^v_c<Te marha. Csak leesett.>

– Kutyabaja – «mondta» ^é_c<magyarázta> ^v_i<legyintett> Úristen.

Én láttam, hogy «fölkelt» ^é_c<fölkelt> ^v_c<fölkászálódott> és elindult.

Nevettek, de azért mindhárman ^é_c<elfehéredtek.> ^m_c<elfehéredtek a halál hallatán.> ^v_c<elfehéredtek a halál gondolatára.>

– Kerüljetek beljebb, urak – szólt Béla, ki «vendégeit» a petróleumlámpát fölemelve vendégeit befelé tessékelte, a gyakornokszobába, melyet a ^é_i<patikától egy>^v_c<patikától> [K_c] «vék» ^é_c<kis üvegajtó «válas»> ^v_c<üvegajtó> választott el. Ezt is bezárta, kulccsal.

^é_i<Most már [K_c] biztonságosabban> ^m_i<Már [K_c] biztonságosabban> ^v_c<[K_c] Biztonságosabban> érezték magukat [K_c] ebben a kis, fülledt ^é_i<kalitkában.> ^v_c<kalitban,> melyet a petróleumlámpa meghejt fénnel szórt tele. De azért halkán beszéltek, hogy föl ne ébresszék a ^é_c<gyógyszerészéket, kik fönn aludtak. «Bel»> ^v_c<gyógyszerésznét, [gy ...] ki fönn aludt.>

«Béla csak most «l» láthatta jól» Béla csak most nézte meg a hősökét. Egyszerre elröhögte «mag» magát. Úristen csipetőjének

egyik üvege tudniillik «eltor» kettérepedt s még furcsábbá tette
°<bandzsal> °<hibás> szemét.

– Hát ez mi?

– «Leese» °<Lepottyant, barátom.> °<Lepottyant.> Közben.

– Ne búsulj, °<öreg.> °<tata.> Veszek helyette kettőt.

– °<«Tóni» Mert támadott a disznó» °<Mert támadott.> °<Igen.
Mert támadott.> Nekünk °<védekeznünk kellett.> °<kellett véde-
keznünk.>

– Hallatlan – mondta Béla és amint szokta, a földre köpött ser-
cintve. Pizok fráter. Közönséges pizok fráter.

– Az. Nem engedte magát. Dulakodott. Hadonászott a botjával.
°<De «kicsa» én> °<Én> kicsavartam, széttörtem. Szerbusz bot. Jós-
kát «meg o» mellbe boxolta. °<De> °<[bj]

– Nem igaz – szólt Liszner.

– Hát nem igaz. De> aztán megkapta. Jól odasóztunk neki, mi?
és °<Jóskára «tekintett» kacsintott.> °<Lisznerre kacsintott a ban-
dzsal szemével.>

– A fejére? – érdeklődött Béla.

– Oda is. A Jóska.

«– Én – szólt Liszner kedvetlenül – nem ütöttem.»

– Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon – jegyezte meg a °<gyógy-
szerészsegéd.> °<gyógyszerészsegéd, kacagva.>

– Nem igaz – mondta Liszner °<Úristen> °<kedvetlenül Úristen>
felé fordulva, – én nem ütöttem a fejét. Azt te °<ütötted.> °<ütötted,
pajtás.> Én °<a> °<barátom csak a> hátát ütöttem.

– A hátát is, meg a fejét is. – vágott vissza Úristen. °<[úb] – No>
°<[úb]

– Nem igaz – ismételte Liszner. [úb]

– No> ne vesszetek össze. – békitgette őket «a g» Béla – üljetek
°<kicsit le.> °<le. Közös a dicsőség.> Derék fiúk vagytok mindaket-
ten. Fő, hogy rendben van.

– Egy pillanat alatt °<megvolt, úgy, ahogy terveztük.> °<elkészül-
tünk. – hadarta Úristen.> Piff-puff.

– Ti nem kaptatok semmit?

– Semmit. A kalapja lerepült a földre.«», ő meg utána ^é_i<utána> Jajgatott.

– Jajgatott is?

– Kicsit. Mint a két napos kutyakölyök. Aztán sipirc.

– És a rendőr?

– Nem volt sehol. Benn ivott. A Zöldfácánban. Hahaha, a Mihaszna András.

– Hahaha – ^é_i<mondta> ^v_i<hahotázott> Béla – fényesen sikerült.

– Hallgassatok már – szólt Liszner – ^é_i<unom az egészet.> ^v_i<unom.> Beszéljetez másról. Mondd, nincs ^é_i<egy> ^v_i<itt egy> kis víz?

– Minek?

– Meg szeretnék mosdani.

– «Tes» ^é_i<Csak> ^m_i<Remélem,> ^v_i<Csak> nem vagy véres?

– Nem, csak piszkos. A kezem. Poros.

Mutatta a kezét, de az nem volt ^é_i<piszkos.> ^v_i<poros.> Mégis megmosta, «[...] fordítva» «a gyógyszertár» «azt a kis gyó» azon a kis gyógytári házimosdón, mely«nek»ben az orvosságos orvosságos [!] üvegeket szokás öblögetni. ^é_i<A> ^v_i<Kinyitották. A> rézcsapból «fukarul» vékonyan «csopo» ömölt egy kis vizsugár ^é_i<és sokáig> ^v_i<[bj] és nem lévén elzárva most is sírdogált a csöndben és sokáig> ^é_i<dörzsölgette,> ^v_i<dörzsölgette kopasz fejét,> szappanozta kezét, majd az arcát is megmosta s hosszan törülközött azzal a piros csíkos «tor» friss törülközővel, melyet a gyógyszerészegéd vett elő szekrényéből. Utána Ūristen is kedvet kapott a «vi»tisztálkodásra. «[...]» Száját a csap alá tartva, megfordított fejjel ivott, és a vizet előbb szűk, izzadt homlokára, később mereven fölfelé fésült szöghajára csorgatta. Béla követte példájukat.

– Az ember egészen fölfrissül – szólt Ūristen, ki az asztalhoz lépett s nézegette az asztalon lévő «p» gyógyszerészűrő papirtölcséretet, üvedugókat, kenőcsöket, melyekben nagy kanalak álltak.

Unta magát.

– «Nincs valamid» Adj valamit inni – mondta a gyógyszerész segédnek.

«– Igyuk» Liszner az egyik kisasztalról leemelt egy óriás üveget.

– Igyuk meg ezt. – mondta.

– Mi ez? – kérdezte Úristen.
– Pióca – szólt oda félvállról Béla, ki szekrényéből elkotorászott három pálinkáspohárkát, az asztalra téve.

«– Ittál már piócát, tref»

Az üveg«cse» vizében hosszú, fekete piócák fickándoztak.

– Ittál már piócát? – tréfálkozott Liszner Uristennel.

– Ez harap – állapította meg Úristen. Az embernek kiszívja a vérét.

– Ha a szivemre «tet» ^é<tenném> ^v<tennék egyet> – «ér» kérdezősködött Liszner a gyógyszerészsegédétől. – «kiharap» meghalnék?

– Semmi bajod se lenne. Oda tehetsz tizet is. Az orvosok rendelkeznek. Vértódlás ellen.

Közben elővett egy «viz» zöld ^é<üveg> ^v<vizes> palackot és a pálinkás poharakat «megtöltötte» csordultig töltötte valami fehér folyadékkal [...]

Úristen, a nagy ivó, élt a gyanúperrel.

– Csak nem viz?

– ^é<Ez aztán> ^v<[...] Ez> valami – mondta Béla. Kóstoljátok meg. Hazai. Egészségtekre, urak.

Koccintottak, mindhárman ittak.

– Barack – szólt Úristen szakértően.

– Barack – mondta Béla. Az. Barack. Kisüstön főtt. Jó?

– Erős.

– Hú – sziszegett Liszner, torkát köszörül«g»ve, – mint a méreg.

«– Ebből» Béla újra töltött.

– Ebből ^é<beköpünk ma> ^v<ma beköpünk> néhány kupicával.

Megint ittak.

– Az apját meg az anyját szitkozódott Liszner. Könnyezek.

– Akkor még eggyel, fiam. Három a magyar. Az Isten éltesen benneteket.

– Ezt a poharat – elméskedett Úristen – az öreg egészségére.

A Butykos egészségére.

– Azt már nem – mondta Béla. Akkor inkább kiöntöm ide a moslékba. ^é<<D> A> ^v<[gy ...] A> Kobak csak dögöljön meg szépen.

– Hát akkor éljen a minusz alfa meg a koszinusz alfa.

– ^é<Éljen, éljen.> ^v<Éljen.>

- Meg a hullámok interferenciája, vagy mi a fene.
- Éljen, éljen.
- Meg – tette hozzá Liszner búsan, [°]*<mint rossz emléket>* ^v*<rossz emléket idézve>* – az elektromos áram erőssége [°]*<meg>* ^v*<és>* a gömbháromszög tan és a komplex számok nedik [°]*<gyöke.>* ^v*<gyöke. [gy ...]>*
- Éljen, éljen, éljen.
- Úgy ittak, mint a gődények, gyorsan, [°]*<habzsolva>* ^v*<vedelve habzsolva>* az italt. Jókedvre derültek. [°]*<Folyton vihogtak,>* ^v*<Vihogtak,>* kacagtak, hahotáztak. Most összeemelegedtek s élvezve [°]*<a>* ^v*<becsülettel elvégzett>* munkájukat, elővették a részleteket, maguk *«elő»* elé teregették a verés minden apró-cseprő, jelentéktelennek tetsző, de izgalmas mozzanatát. Este héttől kezdve várták. *«Most»*, mint annyiszor s azt hitték, most is hiába. De az öreg végül mégis kikocogott. *«Akkor azt» «Nem»* Hátulról mentek neki, úgy hogy nem is tudhathat *«j»*ta *[!]* kicsodák. *«T» «Úristen azt ut»*
- Pokoli volt, barátom, – szolt Úristen – [°]*<egy>* ^v*<a hamis>* foga is kiesett.
- Ne mondd – csodálkozott *«a gy»* Béla.
- De igen. Láttam a földön valami fehérét. Azt hiszem a foga volt.
- Amivel megharapta a diákokat – dörmögte Liszner, mert most már ő is belement minden hazugságba.
- «– *Nem esett»*
- Én csak annyit mondo *«tt»*k, fiúk – szolt Béla egész hangosan – a tanarak szamarak.
- Ezen [°]*<úgy nevettek, az élcen, melyet sokszor hallottak,>* ^m*<az eredeti élcen, melyet sokszor hallottak, [!]>* ^m*<az élcen, melyet sokszor hallottak, [!]>* ^v*<az élcen, melyet sokszor hallottak, úgy hahotáztak>* hogy *«a fehér pal»* az átlátszó pálinka kifröccsent a fogaik közül [°]*<és egymás arcába lövelt, mint a szökőkút.>* ^v*<mint a «szódavizes»[...]. Egy más arcába prüszkölték.>*
- Nem sajnálok [°]*<őt>* ^v*<őt kicsit?>* – kérdezte [°]*<Liszner. [úb] Úristen dühbe jött.>* ^v*<Liszner Úristennel ingerkedve. [úb] Az dühbe jött.>*

– Sajnálja a Kozarek. Ezt a gyilkost? Mert gyilkos. A Korbács is kiírta róla, hogy az. Minden harmadik évben főbe lövi magát miatta egy diák.

– Az emberiség szégyene – jelentette ki ^é_í<Uristen.> ^v_é<Béla.>

– Közönséges «gon» gyilkos, kit fegyházba kellene csukni. ^é_í<Örülhet,> ^v_é<Azt hallottam, hogy fiatalkorában sikkasztott is. Örülhet,> hogy ilyen könnyű szerrel szabadult a büntetéstől. Disznó.

Uristen ^é_í<rettenetes volt ebben a percben.> ^v_é<ebben a percben rettenetes volt.> Szintelen fa-arca lángba borult, verekedni akart, úgy hogy csitították.

^é_í<– Hanem hozok nektek valamit enni> ^v_é<Hozok nektek valamit> – mondta Béla, ki «a fon» «ko» egy «fonott kosar» utazókosárból kiemelt ^é_í<valami vöröasztalkendőbe> ^v_é<egy [gy: ...]> csomagolt holmit. Nesztek. Ez is hazai. ^é_í<[úb] Véreshurka> ^v_é<[úb]

– Mi ez? [úb]

– Disznóság. [úb]

Véreshurka> volt. ^é_í<Viliék [?] mohón> ^v_é<Mohón> neki estek, «bicskák» lapos bicskáikkal, melyekkel egyébként a körmüket tisztogatták, vagy fát faricsgáltak, szeletelték a kövér, zsiros húst. Fekete rozskenyeret ropogtattak hozzá.

– Jó?

– Isteni.

^é_í<– Remek> ^v_é<– Micsoda> szaga ^é_í<van.> ^v_é<van. – Borkorcsolya.>

Megéheztek, csámcsogtak, ittak rá. Béla egymásután rágta el, «falfa» falta föl a cigarettákat. Liszner is dohányzott. Alig lehetett látni a szellőzetlen, forró szobában.

Béla rágyújtott egy diáknótára, csöndesen, a többiek pedig ^é_í<dünynyögték:> ^v_é<utána dünynyögték:>

„Minden diák tartson három szeretőt

Vagy ha nem is hármat legalább kettőt.

Tanáré az asszony,

Diáké kisasszony.

Hát a pedellus?

Annak ide semmi köze, tehát neki kuss.”

Elénekelték egyszer, kétszer, majd ittak. Liszner már nem nyúlt a poharához.

Ő aki legkevesebbet ivott, hamar ^é_í<elázott,> ^v_é<betelt,> mert soha életében nem ^é_í<ivott,> ^v_é<élt szesszel,> nem cigarettázott, kimélte bajnoki testét. Elnehezülve, de nem részegen ült ^é_í<az üvegajtó> ^v_é<az asztalra könyökölve az üvegajtó> felé fordulva, mely a sötét patikára nyílt. Mikor harmadszor *«kezdte» «dalolták el a nótát»* kezdtek dalolni a nótát, egyszerre fölűgrott. Mutató újját a szája elé téve, ezt suttogetta:

– Csitt.

Az ének hirtelen elhalt.

– Mi ^é_í<az?> ^v_é<baj?>

– Itt járnak.

– Hol?

– A patikában.

– Az lehetetlen. Senkisincs ott. Bezártam.

– De igen. Határozottan ^é_í<hallottam.> ^v_é<[gy: ... mindenesetben.] Hallottam. – Mit [gy: hallottam.]> Itt valaki jár.

Hallgatóztak *«és a»*. A két részeg majdnem kijózanodott. Hallotféhären meredtek egymásra ^é_í<mind a hárman.> ^m_é<Cseke Béla és Próféta. Vili is [bj] elsápadt, de csak alig. Fekete bőre valamit elhalványodott... A négerek sápadnak el így.> ^v_é<Cseke Béla és Próféta. Vili is [bj] elsápadt, de csak alig. Fekete, lesült bőre valamit elhalványodott... A négerek sápadnak el így.>

– Bolondság – mondta ^é_í<Űristen.> ^v_é<Próféta s feléje [...] [gy: csak esett félelem].>

^é_í<– Nézd> ^v_é<– Hát Nézd [!]> meg – indítványozta ^é_í<Béla,> ^v_é<Béla «[...]»,> ki nem merte kinyitni a gyakornok szoba ^é_í<ajtáját.> ^v_é<ajtáját [gy: nem bánta, hogy megy.]>

^é_í<– Láttam is> ^v_é<– Láttam> – dadogta Liszner. [!] Az üvegajtón ^é_í<át rám nézett.> ^m_é<át. Rám nézett. [úb] – Kicsoda? [úb] – Nem tudom. Valaki rám nézett.> ^v_é<át. Rám tekintett. [úb] – Kicsoda? [úb] – Nem tudom. Valaki rám nézett.> ^v_é<át. Rám nézett. [úb]

– Kicsoda? [úb]

– Nem tudom. Valaki rám nézett.>

– Te rád.

– «Igen.» És beszélt is.

– Beszélt?

– «Igen.» Azt mondta: „Liszner.” ^é_i<Mély> ^v_i<Kétszer. Mély> hangon kétszer egymás után azt ^é_i<mondta, így: „Liszner, Liszner.”> ^m_i<mondta: „Liszner, Liszner”. Így.> ^v_i<mondta: „Liszner, Liszner”. Így. [gy: – Vitatkoztak.]>

– Részeg vagy, tatám – «m»szólt szepegeve Béla. Tökrészeg vagy – de a hideg borzongott át «a» háta gerincén s keze ^é_i<lúdbőrös> ^v_i<feje lúdbőrös> lett.

Úristen magasra emelte a petróleumlámpát és bevilágított vele a patikába. Nem volt ott «senki» senki. A fadobozok meg az orvos-ságosüvegek békésen álltak őr a polcokon. De azért, mikor Liszner végül remegő kézzel kinyitotta az üvegajtót, két társa őt előre engedte, biztonság okáért, csak aztán ment ki, «óvakodv» hogy világítson.

A lámpa nyugtató fénye elöntötte a patikát. Béla meg Úristen elnevette magát:

– No látod.

– Gyerünk vissza.

^é_i<Liszner> ^v_i<[gy: Előre ment] Liszner> előre hajolt, «egy szekr» a méregszekrény felé sandítva, bizalmatlanul. Majd ^é_i<főlegyenese-dett és> ^v_i<főlegyenese-dett. Köhögött. Már poharaikhoz akartak visszatérni, mikor> az uccára vezető «kapura m» ajtóra mutatott ^é_i<rémülten.> ^v_i<rémülten és siri hangon sutto-gta. A többiek is sut-togtak, úgy, mikor bejöttek.>

– Itt járnak. Hallom.

– De kicsoda?

– Keresnek engem. A rendőrség. A detektívek. «Az» Biztosan följelentett.

– Mi jut eszedbe.

– De igen. Hallod?

– Én nem hallok semmit

– Én se

Csakugyan halottcsöndes volt az ucca. Béla azonban, hogy ne tartsa gyávának és kockázat nélkül hősködhessék, «fel» újra félrevonta a vasrudat, kinyitotta az ajtót s [°]_i<elsőnek> ^v_i<Vili elsőnek> lépett ki az [°]_i<uccára, utána> ^v_i<uccára. Utána> [°]_i<Urísten. Aztán Liszner.> ^v_i<Próféta. Aztán Béla.>

Egy lélek se járt ott. Mélységes éjszaka pihegett, az égen lobbadoztak a nagy, nyári csillagok, szikrákat szórva, mint a [°]_i<rakéták.> ^v_i<rakéták. [gy: ...]>

Amikor «vissza mentek» bementek, pogányul elcacagta magát a két barát, *Liszner* gúnyolva. [úb] – *Te barom. Látod milyen vagy.*».

Úrísten gúnyolta őt:

– Te barom. [°]_i<[úb] – Rosszul> ^v_i<[úb]

Vili szomorúan álldogált egy helyben. [úb]

– Rosszul> vagy? – kérdezte «a gyógyszer» Béla

– Fáj a fejem.

– Akarsz antipirint? Vagy faenacetint antipirinnel. Az nagyon jó. Várj hozok neked [°]_i<koffeint.> ^v_i<valamit.> Multkor [°]_i<cefetül> ^v_i<én is cefetül> berúgtam, [°]_i<bevettem «fél»> ^v_i<lenyeltem belőle> egy egész grammot és [°]_i<öt perc alatt> ^v_i<azonnal> kijózanodtam. Addig feküdj le és tégy a fejedre hidegborogatást. [°]_i<[úb] Liszner«t»> ^v_i<[úb]

[gy: – Majd Bélus kikúrál] [úb]

Liszner> levetette kabátját«,». A tornaing volt rajta, a kék-fehér tornaing, mely mutatta feketére sült izmos karját. Úrísten bemártotta a vízbe a piroscsikos törülközőt és átkötötte vele [°]_i<fejét,> ^v_i<Liszner fejét,> úgy hogy «csumósra» a csomó ép a homlokára [°]_i<bogozódott.> ^v_i<bogozódott [gy: úgy ...].> Aztán lefektette a gyógyszereszedésére ágyára.

Béla visszajött, kezében egy patikai üveggel.

– Mi az? – kérdezte Liszner.

– Coffein. Ne félj. Nem mérgezek meg.

– Te méregkeverő – tréfált Úrísten.

– Egész bátran vehetsz te is egy grammot.

«Béla» Mérésnélkül adott belőle egy patikai kanállal, utána megitatott vele egy pohár vizet.

«Úrísten megszólalt:»

– Még egy kupicával – indítványozta Úristen.

Béla koccintott vele, de aztán megjegyezte:

– Most már ne igyunk többet.

^ε<Öt percig hevert Liszner> ^m<[bj] Béla egy lányról beszélt, valami Malvinról, kinek vörös haja van s oly fehér bőre, mint a hab, megígérte nekik, hogy majd elviszi őket, bemutatja. Vili öt percig hevert> ^v<[bj] Béla egy lányról beszélt, valami «Rózszi,» Liliről, kinek vörös haja van s oly fehér bőre, mint a patyolat, megígérte nekik, hogy majd elviszi őket hozzá, bemutatja. Olyan az, hogy la. Valeszka. Vili öt percig hevert> az ágyon, aztán «felkelt» vidáman a lábára állt.

– Jobban vagy?

^ε<–Egészen jól vagyok.> ^v<«Aha.» Uhu – dűnnyögte Vili.> Gyerünk ^ε<már haza.> ^v<haza.>

«Kezeb» Megint fél kezével vitte ki kerékpárját, vasbotját ^ε<és kutyakorbácsát Úristenre> bizta, ki gyalogszerrel sietett el.

Ő pedig a kerékpáron, melynek nem gyújtotta meg lámpáját, mint a szélvész ^ε<haladt hazafelé> ^v<vágatott> az elhagyott, néptelen uccákon és egy perc alatt hazaért. [fh]

[K_c] [u] [gy: be ... de ezt sokkal ... mindenütt]

[K_c] Glück Laci látogatása [K_c] XXI [XXII.]

[K_c] Novák minden évben elszokott utazni a vakáció alatt, vagy Pöstyénbe, hol kezdődő köszvényét kezelte, vagy külföldi tanulmányútra, ^ε<Németországba és> ^v<Németországba,> Olaszországba. Az idén a történetek után sem ^ε<tett le arról a tervéről,> ^v<[gy: tett le arról a tervéről,> hogy Velencébe ^ε<megy s a kedves jó Karolinnak> ^v<[gy: ...] megy s Jozefinnek> megígérte, hogy magával ^ε<viszi.> ^m<viszi. [bj] Jegyeit, melyeket az olasz állami vasútaktól 50 % engedménnyel kapott valami nemzeti ünnepre «készen tartotta már [...]» készen tartotta, az erszényében s gyakran mutogatta Jozefinnek, ki majd a Hilda részére kiállított jeggyel utazik.> ^m<viszi. [bj] Jegyeit, melyeket az olasz állami vasútaktól 50 % engedménnyel kapott valami

nemzeti ünnepre már készen tartotta, a «tar» pénztárcájában a fényképes igazolványával együtt s mutogatta Jozefinnek, ki majd a Hilda részére kiállított jeggyel utazik.> ^m<viszi. [bj] Jegyeit, melyeket az olasz állami vasúttól 50 % engedménnyel kapott valami nemzeti ünnepre már készen tartotta, a pénztárcájában [bj] államvasúti fényképes igazolványával együtt s mutogatta Jozefinnek, ki majd a Hilda részére kiállított jeggyel utazik.> ^v<viszi. [bj] Jegyeit, melyeket az olasz állami vasúttól 50 % engedménnyel kapott valami nemzeti ünnepre már készen tartotta, a pénztárcájában [bj] államvasúti fényképes igazolványával együtt s mutogatta Jozefinnek, ki majd a Hilda részére kiállított jeggyel száll vonatra.>

^é<Karolin> ^v<Jozefin> még sohasem járt ^é<külföldön.> ^v<az ország határán túl.> A néma, de nem kellemetlen ebédnek, vacsorának alatt ^é<gyakran kérdezősködött> ^v<[gy: érdeklődött]> unokabátyjától, milyen lehet az a város, hol az uccákon is tenger van s ^é<félrebillent fejjel, nagy> ^v<nagy> figyelemmel hallgatta szeretettel teljes előadását. Eddig csak képeken látta Velencét, ^é<«de azon» «igy nem tudta» de> ^v<[bj] meg egy kancsón, mely az üvegszekrényen van, de> elképzelni sem ezek alapján, sem az unokabátyja magyarázatai után ^é<elképzelni nem> ^m<[gy: fejtét mozgatta, csak szemét nyakát nem forgatta, rátámasztotta] nem> ^v<nem> tudta.

– Furcsa – csodálkozott Jozefin – és nem lesz vizes ^é<az ember ruhája?> ^m<a szoknyám? [gy: ... bal karja magában]> ^v<a szoknyám?>

– Nem – mosolygott Novák – a gondolatok mindenüvé elvisznek. Majd meglátod.

De az utazás kissé ^é<elhalasztódott. «Merák [?] ig»> ^v<elhalasztódott. «Arcképes igazolvány [... ..]»>

Ábris igazgató is «gyakran» többször kérdezte tőle:

– No mikor utazol a taliánok közé?

– Julius elején.

– Szóval «[...]» megvárod a tanévzáró ünnepélyt?

– Meg. Több dolgom ^é<van itt.> ^v<akadt.> Azt el kell intézni.

Hilda szökését meglepően kevesen tudták a városban, a tanári kar tagjai közül csak Nyerge Gusztáv, ki ^é<a saját> ^v<saját> érdekében

gondosan megőrizte a titkot «s ezelől». $\epsilon_{i}<A>^m_{\zeta}$ Flóri néni is hallgatott, megreppenve tettétől. $A>^v_{\zeta}$ Flóri néni is hallgatott, őszintén megreppenve tettétől. $A>$ kíváncsiak pedig beérték azzal a magyarázattal, hogy Hilda Máramarosszigeten nyaral, Novák Antal testvérbátyjánál.

Egy «*ebéd után*» ebédnél, mikor $\epsilon_{i}<sajtot>^v_{\zeta}$ a sajt> ették, Novák így szólt Jozefinhez:

– Honnan való ez a sajt?

– Lisznertől.

– Ne vegyetek többet nála – szólt Novák határozottan.

– Mért? Talán nem jó?

– De. «*Nagyon*» Csakhogy nagyon messze van innen. «*m*»Mari-nak úgy is sokat kell $\epsilon_{i}<szaladgálnia.>^v_{\zeta}$ szaladgálnia, öreg szegény.> Vegyetek inkább a Tóthtól, az itt van, a közelben.

– Jó – válaszolta Jozefin engedelmesen – ahogy akarod, Tóni.

Attól kezdve Tóth János fűszeres boltjában vásároltak.

Jozefin egyszer így szólt hozzá, mikor elindulóban volt:

– Mért jársz mindig egyedül? Kisértesd el magad Gergellyel. Nem jó egyedül járni.

$\epsilon_{i}<- Ugyan ->^v_{\zeta}$ [- [gy:]] felelte Novák s «[...]» vállat vont.

Novák, noha a járás a sebfájdalomtól s a láztól nehezebbre esett, sokkal többet $\epsilon_{i}<járt>^v_{\zeta}$ jött s ment> a városban, mint annak előtte, mutogatta magát itt és ott, csak azért is, hogy eloszlassa a gyanút, útját szegje a «*z ő veretéséről*» megveretéséről szóló esetleges szóbeszédnek s főképp, hogy $\epsilon_{i}<megfigyelje>^v_{\zeta}$ ellenőrizze> az embereket $\epsilon_{i}<s>^v_{\zeta}$ és> arcokról, taglejtésükről, hangsúlyokról következtessen, vajjon tudják-e. A hír szerencsére nem terjedt $\epsilon_{i}<el.>^v_{\zeta}$ el [bj] olyan mértékben, mintahogy sejtette.> Maguk a hősök, kik megszeppentek a sikerüktől, babérjukon pihentek s nem igen dicsekedtek vele. De az érettek, valamint a felsőbb osztályos «*mo*» diákok között már $\epsilon_{i}<szárnyra kelt>^v_{\zeta}$ morgott> a pletyka, hogy az öregot bizony jól „el-agyabugyálták,” mások azt mondták, hogy „ellazsnakolták,” ami egyesekben $\epsilon_{i}<valami hirtelen ámulatot,>^v_{\zeta}$ ámulatot,> másokban kárörömet keltett. Az emberek ép úgy köszöntek neki, mint annak előtte. Észrevette azonban, hogy jobban megfigyelik, $\epsilon_{i}<hosszabban$

néznek rá s> ^m_i<s> ^v_i<hosszabban néznek rá s> egyesek, miután el-
távozott, «*utánuk néztek*,» utána tekintenek, vagy hirtelen beszélni
kezdenek egymással, mintha az ő történetét közölnék, «*vagy rej*»
«*egy rosszul leplezett mosolyt*». Olykor találkozott egy-egy «*távoli*,»
jelentéktelen ismerősével, ki ^c_i<megállította, máskor talán ezt nem
merte volna> ^v_i<megállította – máskor talán ezt nem merte volna
-> s a szájalom, ^c_a> ^v_i<vagy a> részvét jogán fölényesen, majdnem
szemtelenül érdeklődött:

- Jónapot, tanár úr. Hogy van? Hogy van?
- Hát csak megvagyok kérem.

Rövidre fogta a beszéd ^c_i<fonát [!]> ^v_i<fonalát> s igyekezett szaba-
dulni az érdeklődőtől. Ilyenkor biztosra vette, hogy «*nem*» az illető
mindent tud. Majd elhitette magával, hogy az egész csak képzelődés.
De egyszer megállította Kertész János is, Kertész ^c_i<Árpád> ^v_i<Gá-
bor> apja, ki az imént érettségizett le. Az így szólt:

- Tanár úr, ^c_i<kedves tanár úr, beteg> ^v_i<beteg> volt? Nagyon meg-
sóványodott. Mi baja?

- Semmi kérem.

^c_i<- Nagyon> ^v_i<- Meg se ismertem az első pillanatban. Nagyon>
rossz színben méltóztatik lenni – «*szólt K*» mondta Kertész János, ki
Novák láztól ködös, ^c_i<fátyolos szemébe nézett,> ^v_i<fátyolos,> mély-
séges szenvedést tükröző szemébe nezett. [!]

^c_i<- Nem – mondta Novák – csak elfáradtam a munkától.> ^v_i<- El-
fáradtam a munkától. – mondta Novák> A sok munkától.

- A munka, a munka – bólongott Kertész János – abban ki tet-
szett mindig vennie a részit. De ^c_i<itt> ^v_i<mindgyárt itt> a vakáció.
Kisült már a meleg cipó, ^c_i<itt> ^m_i<itt van itt> ^v_i<mindgyárt [...]> a
vakáció – nevetett az apa.

- Most majd remélem kipiheni magát.
- Igen – felelte Novák, hidegen.

Esküdni mert volna, hogy ez az ártatlan ember gyúnyolódik [!]
vele s ^c_i<minden szava> ^v_i<szava> tűszúrásként hatott rá. Ez nagyon
^c_i<leverte. Jobban fájt neki, mint maga a verés. Gyanakodva> ^v_i<lever-
te> szemlélte a körötte hullámzó népet, megfordult minden «*szó-
ra*, «*minden k*» *melyben egy*» szófoszlányra, ^c_i<melyben «egy-egy

célzás», úgy rémlett, egy célzás van, minden kacajra, mely élesen, dévajul harsant föl a vargainasok száján is»^m<mely, úgy rémlett, egy célzást tartalmazott, minden kacajra, mely élesebben dévajabban harsant föl a vargainasok száján is>^v<mely, úgy rémlett, egy célzást tartalmazott,> s néha azt is látta, hogy a mellette haladók^é<a>^v<egy> rosszul leplezett mosolyt «nyelnek el tal» igyekeznek^é<eltakarni>^v<elharapni> bajuszuk alá. A szembe jövők nem annyira «zavarta» nyugtalanították, mint azok, kik^é<a háta>^v<háta> mögött^é<jártak.>^m<bandukoltak.>^v<settengtek.> Úgy érezte, hogy azok egyenesen a hátát nézik, azt a fájó pontot a bal lapockáján, melyet pimasz tekintetükkel mint valami kutató tűvel megbolygatnak s látnak^é<a ruhán-ingen>^v<ruhán-ingen> keresztül is s alig várta, hogy végre haza érkezzék.

Otthon mégis jobb volt, egyedül, egészen egyedül, távol az emberektől, kiket ezek után^é<kerülni kezdett.>^v<került is.> Megtartotta azt a kevés óráját, melyet a «tanév végén vállalt» nyolcadikkal megcsonkult gimnáziumban vállalt«. Utána sietett a dolgozószobájába», a tizpercekben a tanári szobába, sem nézett be, s ha csak tehette «s» künn az udvaron^é<sétált, az>^v<sétált. Az> igazgató irodában sem^é<tartózkodott,>^v<tartózkodott többé,> hol Ábris igazgatóval egyszer hosszabb általános beszélgetést kezdett «a fegyelmi» az intézet fegyelmi állapotáról, csak az alkalmas pillanatot várva, hogy előhozakodjék a saját ügyével, mely mindig a nyelvén lebegett. Erről azonban^é<lehet:>^v<letett [gy: ... mindenki gondolhat]:> céltalanak, ostobának tartotta. A rendőrség sem foglalkoztatta. «Becsületét veszve érez» Becsülete megvédelmezésére, melyhez annyira ragaszkodott, semmi módot nem talált s beérte azzal, hogy a belső önérzete tiszta, azzal a becsülettel pedig, mely kívül van,^é<emberek>^v<az emberek> tudatában, egyelőre nem^é<törődött.>^v<törődött. «Barátai is már, kapcáskodjanak beléje,»

Beletemetkezett a magányba, mindig jobban és jobban s az körülfogta, enyhítően, elnyelte, mint egy tenger«, ő pedig». Napról-napra mélyebben süppedt^é<bele ebbe a végtelenségbe.>^v<az egyedüllétbe. [?]> Éjjel «k»egy kerti széket tétetett a veranda elé, órákig szemlélte az ég boltot, melyen már^é<jelentkeztek>^m<fénypázmákat vontak>

^m_i<vékony fénypázmákat vontak> ^v_c<hosszu fénypázmákat vontak> a hulló csillagok. ^e_i<Ebben> ^m_c<[bj] A hársak virágoztak, melyek lev «b»eleit üvegszerű hártya fényezte s mézszagú virágaik, melyekből a hársmézet dézsmálták a méhecskék, megbolondították az egész vidéket. Ebben> ^v_c<[bj] Az öreg hársak virágoztak, melyek leveleit üvegszerű hártya fényezte s mézszagú virágaik, melyekből a hársmézet dézsmálták a méhecskék, megbolondították az egész vidéket. [b]

Ebben> az időszakában azonban különös megfigyelést tett. A matematika és fizika, melyen mindig szenvedélyes érdeklődéssel csüngött, nem bírta lebilincselni figyelmét s ^e_i<inkább fásasztotta, mint szórakoztatta,> ^m_i<ezt a tudományt,> ^v_c<tudományát,> bármennyire is «az orok» tözsomszédságában van az örök kérdéseknek, ^e_i<egy zárt,> ^v_c<csak egy zárt, mesterséges> világnak látta, melyből jobb kiszabadulni. Mint a legtöbb ember, ki valami válságos helyzetbe jut, «addigi életét, melyet szerette volna a» eddigi életét, melyet jórészt a kötelesség taposóalmában töltött el, új fényben, magasabbról akarta szemlélni s filozófusokra vágyott, szépirokra. Arany János „Őszikéit” olvasta, nagy ^e_i<élvezettel s megnyugvással.> ^v_c<gyönyörűséggel és csodálkozással.> De ^e_i<később észre vette, hogy ez is fásasztja,> ^v_c<ez is fásasztja, [!]> figyelmét nem tudta központosítani arra, amit olvasott «s» ^e_i<elindulva> ^v_c<megindulva> a ritmus robogó szekerén csak a saját gondját-gondolatait szövegette-fonogatta.

[h]

a törvények ellenére is, ^e_i<talán> ^v_c<vagy talán> öntudatosan, «gögből» dolyfból, ^e_i<mint állam az államban.> ^m_c<[bj] egy be-nem-vallott összetartozással mint állam az államban.> ^v_c<[bj] egy be-nem-vallott összetartozással.> Köztük és közéje pedig hidat vert zsidó tanítványainak ^e_i<szorgalma és> ^m_i<szorgalma, városiassága és> ^v_c<szorgalma,> értelme, az a szikár edzett zsidó értelem, mely éber és friss, «mindig talpraesett s azonnal,» különösen fogékony a természettudomány iránt, az iránt, a mi van s biztosan tapintja ki «a dol» a dolgok «csont» «vas» csontszerkezetét. Kedvelte egyes zsidó barátjai városiasságát, talpraesettségét, melyet olykor bámult, olykor sértőnek, ledérnek talált. «Mégis megmaradt az ősi ellentét» Náluk evett

s ők náluk ettek, tegeződött velük s ők is tegeződtek. Mégis megmaradt az ősi ellentét, az idegenség, melyre igazán csak most ocsúdott.

^e<Most jóvá> ^v<Jóvá> akarta tenni mulasztását, hogy «*a tanítványának családi körülm*» közönyösnek mutatkozott tanítványa családi körülményeivel szemben, kinek testi és lelki jóvoltára, szellemi és erkölcsi haladására «*évek óta*» majdnem egy évtizede féltő gonddal ügyelt s melegen kérdezgette:

- Többen vannak?
- Öten.
- Fiúk?
- Négy. Egy lány.
- Szóval ön otthon járt kedves szüleinél és most visszajött.
- Igen. Elutazom.
- Hová?

– Párizsba. Az édesapám kiküld a vakációra.

– Á, éljen. Gratulálok. Sok szépet fog ott látni, csak használja föl az időt, okosan. Szerencsés utat kívánok és minden jót.

Novák bizalmatlansága eltűnt. Ez a félszeg ^e<beszélgetés pedig,> ^v<beszélgetés,> mely kérdésből állt és válaszból, akárcsak egy számtan-órán «*dia*» tanár és diák között, üdítette, fellocsolta aléltságából s örült, hogy még emberek vannak a földön. Elhagyatottságában vigasz volt számára a látogatás, hiszen Glück Laci az első ember, kivel [...] óta nem-hivatalosan beszél, aztán meg-

[h]

– Nem.

– Rabszolgák voltak, görög rabszolgák, kiket az uraik megkorbácsoltak. [...] kísérték el a gazdagok gyermekeit «*az iskolába*» a gimnáziumba. Mi is rabszolgák vagyunk, «*minden*» «*paedagógusok*,» «*Ma már nemcsak*» a szeretet, tanítás és kötelesség rabszolgái, azzal a különbséggel, hogy mi, modern paedagógusok nemcsak a gazdagok gyermekeit kísérik el a gimnáziumba és aztán tovább az életen át, hanem a szegényekéit is. Mi a jutalmunk? Nem sokkal több mint azoké. A hálátlanság, a hálátlanság.

Novák oly őszintén beszélt, hogy ez bátorságot adott a fiúnak.

- Ezt tudom – dadogta – nagyon jól tudom.
- No de ne panaszkodjunk – szólt Novák. Másra nem is számitunk.

Glück Laci most [°]_i<förlállt, indult.> ^v_i<förlállt.>

- Köszönöm – dadogta ügyetlenül. [°]_i<Csak azt akartam mondani, hogy> ^v_i<Nagyon> köszönöm.

- Mit?

- Azt a sok jót. Köszönöm.

- [...] kedves fiam.

- És...

- No csak mondja.

- Semmi.

- De maga valamit [°]_i<akart> ^v_i<még akart> mondani.

- Köszönöm – ismételte – «m»Még egyszer. «m»Mindnyájunk nevében. Köszönjük.

- Szívesen fiam. Ezzel én tartoztam, kötelességem volt.

- Ha pedig megbántottuk volna – és már [°]_i<ment,> ^v_i<indult,> kifelé.

Köszönöm – susogta még egyszer.

«Novák megfogta a k» Glück Laci nem [°]_i<tudta> ^v_i<volt képes> magát oly folyamatosan kifejezni, mint Ebeczky Dezső, de mélyebben érezte, amit gondolt. [°]_i<Elítélte, megvetette> ^v_i<Megvetette> tanárja támadóit. Nem úgy mint a többiek. Azok, a tisztességesebb érzésűek, [°]_i<talán ép> ^v_i<ép> úgy helytelenítették az értelmükkel, ami történt, «[...] mulatságosnak» lényük mélyén mégis kissé mulatságosnak tartották, hogy alul maradt a viadalban s nem tudták egészen lenézni a verekedés [°]_i<virtusát,> ^v_i<katonai virtusát,> mely az életharchoz tartozik. Ő azonban [°]_i<«nem az értelmével mulat» az> ^m_i<[bj] birt [!] mulatni azon, hogy alul maradt a tanárja. Az> ^m_i<[bj] nem birt mulatni azon, hogy alul maradt a tanárja. Az> ^v_i<[bj] nem birt mulatni azon, hogy [gy: valaki] alul maradt. Az> érzelmével tiltakozott [°]_i<ellene,> ^v_i<a tetlegesség ellen,> [°]_i<a zsidó> ^v_i<az> ösztönével, mely utálja az erőszakot minden formájában s retteg köle [!] évezredes emlékek alapján, mint a farkas a [°]_i<tűztől,> ^v_i<lángtól,> melyben az ősi barlangtüzeket látja«, akár egy» fellobogni, ha csak egy gyufát

°<gyűjtanak meg előtte,> °<is gyűjtanak meg,> vagy °<egy> °<csak egy> villamos zseblámpát is «villantanak» °<kattintanak el.> °<villantanak meg előtte.> «Nem talált [...] mulatni azon, hogy alul maradt a tanárja. Ha bosszúra kelle» És ha bosszút kellett volna állni valakin, akkor más módhoz folyamodik, talán kegyetlenebbhez, szívósabbhoz, de nem ehhez.

Novák megszorította °<kezét.> °<a kezét.> Szenvedése tetőfokán ragaszkodott ehhez a fiúhoz «s most egészen megértette őt és szenvedő fajtáját, mely», ki «fakó» gépies, de fakó °<arcával,> °<arcán,> egy «idegrázkodása» katona «evezredes id» évezredes idegrázkodását és terhességét [!] viselte, az iszonyt a háborúságtól, régi °<vereségek és> °<vereségek,> lázadások, «csal» megérdemelt, vagy meg [!] nem érdemelt megaláztatások °<emlékét,> °<emlékét, [gy: ...]> s szemében a mohó és gyors kielégülések, kárpótlások, csöndes °<szerelemi> °<családi> örömök és °<lelki> °<fényes szellemi> diadalok vágyát. Nem volt már idegen többé, hanem testvér, egy vele a szenvedésben, könyvben s az erő elleni tiltakozásban. És °<e> °<ennek a> csöndes antiszemitanak

[h]

[K.] [u] Hilda megszökik lakoma után Pepike,

Édes lenne a bosszú

Jaj de édes. A bosszú kilencszer édesebb a méznél.

[XXIII.]

[h]

[K.] [u] [bj] «Arca» Naspolyasárga arca, melyet különben mindig beteges halványság takart, még jobban elfehéredett. Izgalmában rágta °<fölfelé kunkorodó,> °<villásan> kipödört, fekete bajuszát, melynek széle idő előtt őszült, mintha megsózták volna és az fanyar színével száját

[h]

– Mindegy.

– Várj, majd kiveszem a golyó-ágyat is. Így ni.

«Csettent a fegyver.» Csettent a zává, Fóris [°]₁<pedig boszorkányos> ^v₂<boszorkányos> gyorsasággal kivette a golyókat. Most pedig a töltetlen, üres pisztoly< t to > ravaszát többször elcsattintotta, a föld felé tartva biztonság okáért.

– Hat golyó – mondta elégülten. Hatnak ép elég.

– Mutasd csak – szólt Novák.

Fóris «kezébe» odanyújtotta. Novák [°]₁<kezébe> ^v₂<át> vette. [°]₁<Egész életében alig> ^v₂<Ritkán> fogott kezébe [°]₁<még pisztolyt.> ^v₂<pisztolyt.> Otthon sem tartott soha. Nem mintha félt volna tőle. [°]₁<Csak céltalannak tartotta. Katona nem volt. Hiszen> ^v₂<Hiszen> ő naponta veszedelmes kísérleteket végzett, «kock» a villamossággal, robbanó gázzal, meg vegytani szerekekkel is, «nitrogl» dinamitot készített a tanulók«nak» előtt, meg kéksavat is, melyből egy szippantás halálos. De a pisztolyt utálta. Katona nem volt Nem is sütött el fegyvert soha.

Megvetően, de azért [°]₁<kiváncsi> ^v₂<némi kíváncsisággal és> érdeklődéssel szemlélte ezt az ostoba, gyalázatos gépet, melyet kizárólag emberi életek kioltására gyártottak. Már a külsejében is van valami vészes, ésszerűtlen, ördögi. [°]₁<A> ^m₂<[b] A házi> ^v₃<A házi> tárgyak között, melyek bennünket szeliden szolgálnak, ő a ragadozó, a vadállat. [°]₁<Beletekintve> ^v₂<Beletekintett üres> csővébe, a «töltény-» «m»töltény-lyukat «a gyár» az ablak felé tartva. [°]₁<Az> ^v₂<A cső> fekete volt, nagyon fekete, szinte kormos, ellenben «a végén» valahol a végén, egészen a végén egy kis világosság derengett, egy kis kerek világosság, különben mindenütt [°]₁<vigasztalan> ^v₂<sötétség, vigasztalan> és iszonytató sötétség.

Arra gondolt, hogy ez a buta emberek menedéke. Ultima ratio regum. A [°]₁<hitvány királyok> ^v₂<királyok> utolsó érve. Ha a népek nem tudnak [°]₁<megegyezni, akkor ez> ^v₂<megegyezni egymással> és a diplomaták [°]₁<elnémulnak> ^v₂<szava elnémul,> akkor ez szólal meg minden vonalon, [°]₁<s a puskaapor fellegeiben> ^v₂<százkilométeres terepen és> eldönti, hogy kinek van igaza, mert az igazság nem-létező

valami», *csak a földön, csak az erő,*» az életben, nem mint a «*fizi*» matematikában és [°]_°*fizikában s* > ^v_°*fizikában*. [bj] *Aki erősebb, annak igaza van. Aki gyöngé, annak soha sincs igaza. Hol keressük az igazi erkölcsöt? s [!]* > ^v_°*fizikában*. [bj] *Aki erősebb, annak igaza van. Aki gyöngé, annak soha sincs igaza. Hol is keressük az igazi erkölcsöt? s [!]* > a puszkapor fellegeiben [°]_°*világosabban* > ^v_°*tényleg világosabban is* > látnak. [°]_°*Úgy* > ^v_°[bj] *A magányosak is utánozzák a népeket. Úgy > látszik «nem «érdemlik» érdemelnek jobbat.» mégis szükség van ilyesmire. «Nem» Ez szabályozza az életet. «Ha megbánt» Sok tekintetben különböznek a [°]_°*vélemények,* > ^m_°*vélemények a földrajzi délkörök szerint,* > ^v_°*vélemények a délkörök szerint, hogy > mi a helyes és helytelen, «jó» > mi a jó > és rossz, [!] de az ősnépek«től kezdve» s a mai művelt «emberig elfogadott» emberiség egyaránt megérti [°]_°*azt,* > ^v_°*és helyesli azt,* > hogy aki *«bánt bennünket» meg akar ölni bennünket, vagy halálosan megaláz, azt mi is megöljük. Sok kérdés különben***

[h]

[XXV.]

[K.] Előbb a gyászruhás hölgy lépett be, ki az ügyvéd láttára kissé elkacagta magát s egy mosolyt biggyesztett [°]_°*szájára,* > ^v_°*szenvedő ajkára,* > ami meglepő volt, aztán a kopasz, elegáns fiatal ember gyorsan, *«végül»* majd az öreges úr, igen lassan, végül pedig a paraszt, ki a *«sikos p»* viaszkkal sikált parketten is oly határozottan járt, mint a tarlón.

Novák Antal [°]_°*azon gondolkozott, hogy veszi a kalapját s elmegy.* > ^v_°[gy: oly könnyösen járt, mint], hogy [gy: már ment, mert ... itt]. > Nem sok reményt fűzött ehhez a tanácskozáshoz s mint akarata ellenére, valami belső, kényszerű [°]_°*parancsra fordult ide.* > ^v_°[gy: kérdés ...]. > De [°]_°*már* > ^v_°*akkor már* > sokat várákozott. Egész tőkét gyűjtött a várákozásból, mely egyre nőtt s azt *«nem»* sajnálta itt hagyni, hogy elveszen minden [°]_°*gyümölcs*

és> ^v<gyümölcs> kamat nélkül. Öt óra után aztán, mikor már csak egyedül volt a várószobában, rá került a sor.

Ebeczky Dezső félrehúzta a rézrúdon mozgó függönyt, ^é<kinyitotta az ajtót, jobbra-balra> ^v<jobbra-balra> nézett s csak akkor vette észre Novák Antalt, ki egy oldalú széken kuporgott az ablak mellett. Előre jött, sietve.

– Tanár úr, ^é<tanár> ^v<kedves, jó tanár> úr – kiáltott – ön itt van? Nem is láttam. «Tessék befáradni, [...] besétálni.» Régóta ^é<vár?> ^v<vár? – mondta lekötező [!] barátsággal.>

– Három óta.

– Mért nem szólt? Azonnal fogadtam volna. «[űb] – Szerete» Hisz ez csak természetes.

^é<– Szeretem> ^m<– Csak sorra, amikor rám kerül. Nem kivételezem. Szeretem> ^v<– Csak sorra. Amikor rám kerül. Nem kivételezem. Szeretem> a rendet.

– Dehogya is. A fiam legkedvesebb tanárja – mondta, mint minden tanárnak. ^é<Tessék befáradni,> ^v<Tessék,> parancsoljon besétálni – és félrevonva a függönyt maga elé engedte, csak aztán ment ^é<be az> ^m<az> ^v<be az> irodába, becsukva az ajtót, «fel» elhúzva a függönyt.

^é<Egyedül maradt. Az> ^v<Az> óriás iroda egyik sarkában «kuporgott» valami ^é<irnok féle> ^v<ügyvédbojtár> kuporgott, ki «ablak» ügyiratokat ^é<rendezett-kötözött, és> ^v<rendezett-kötözött, s az> nem számított.

Ebeczky Dezső az íróasztalánál állt, két öklét az üveglapra nyomva, mely az íróasztalt borította, gyertyák, pecsétek, író«g»kések, ^é<akta köteg dombocskák> ^v<akta-köteg-dombocskák> között, frissen, vidoran.

– Végtelen megtiszteltetés ez nemcsak számomra, hanem a családom számára is – kezdte.

Novák Antal nézte ezt ^é<az óriás> ^v<az> embert, ki két fejvel magasabb volt nála. Nevetségesen hasonlított a fiára [!]

– Nagyon helyes.

– Ön nem utazik el sehová, kedves tanár úr?

– De igen. Velencébe.

– Ah Velence, Velence. Ötször ^e_i<vltam> ^v_c<vltunk> ott. A világ legpoétikusabb városa. Lagunák. Kis osteriák. Mindíg a kis osteriákban ^e_i<eszem,> ^m_i<étkezem,> ^v_c<étkezünk,> nem a zajos, internacionális szállókban. ^e_i<A> ^v_i<Azok banálisak. A> kis helyek ^e_i<sokkal poétikusabbak.> ^v_i<poétikusak.>

– Igen.

– És mikor utazik, ^e_i<«I»szabad érdeklődnöm?> ^v_i<ha szabad érdeklődnöm.>

– Jövő héten. Azaz. Egyelőre – mondta Novák és az ügyvédbojtárra pillantott.

– Valamit talán «tárgyalni» közölni óhajtana velem – kérdezte ^e_i<Ebeczky.> ^v_c<Ebeczky. Négyszemközt?>

– Szeretnék.

– Kiküldjem? – kérdezte az ügyvédbojtár felé mutatva.

– Ha lenne szíves.

Ebeczky hátra fordult:

– Doktor úr – mondta az ügyvédbojtárnak, mintha nem is emberrel, hanem ^e_i<egy tárggyal> ^v_c<tárggyal> beszélne – ^e_i<menjen ki, hagyjon> ^v_c<legyen szíves, menjen ki, [!] Hagyjon> kissé magunkra.

– Kérem.

Az ügyvédbojtár kiment. Ebeczky az ajtót utána bezárta kulccsal is. Az iroda zordabb, komorabb ^e_i<lett.> ^m_i<lett és rendkívüli ünnepélyes.> ^v_c<lett és rendkívül ünnepélyes. «Egyedül maradtak» Egyedül maradtak.>

– Bizalmas? – szölt Ebeczky, hogy visszajött.

– Az.

Ebeczky összemorcolta szemét, mint ^e_i<tárgyalások előtt szokta.> ^v_c<ügyvédi tárgyalásai előtt.> Még mindig állt az íróasztalánál, ^e_i<kezeit dörzsölve.> ^m_i<száraz kezeit dörzsölve, mely különös hangot adott.> ^v_i<száraz kezeit dörzsölve, ami különös, érdes hangot adott.>

Nováknak eszébe jutott Barabás ^e_i<doktor s azon> ^v_c<doktor. Azon> csodálkozott, hogy az ügyvéd nem mossa meg ^e_i<a kezét,> ^v_c<kezét,> mielőtt az ő ügyéhez nyúl mint az orvosok, hiszen bizonyára ő is sok piszkos, emberi szenvedéstől teljes ügyet bolygatott meg újjaival, birtokpöröket, sikkasztásokat, talán bűnügyeket, gyilkosságokat is,

vájkálva az élet sohasem gyógyuló, mindig kiújuló «*sebeiben*» fekélyeiben. «*Talán a fertőzéstől félt, mielőtt*» Ezzel a kézzel «*nyúl ma*» ér majd az ő sebéhez, az ő fájó és szomorú [°]<életéhez?> ^v<életéhez.> Hallgatott, mintegy a fertőzöttől félve, hogy a pörpatvarok, civódások, a bűnügyek szennye hozzátapad az [°]<ő tiszta> ^v<ő>

[h]

[K_c] [u] [bj] «[gy:]» végrendelkezni óhajt, hogy leányát kitagadja vagyonából

[h]

[K_c] [u] [gy: Minta fogalom jellegéből]

[h]

[XXVI.]

[K_i] Az erélyes nyomozás megindult. Liszner Vilit pár nap mulva megidézték a rendőrségre.

[°]<Egy közrendőr lépett a boltjukba egy reggel,> ^v<Reggel egy közrendőr lépett boltjukba,> tisztelettel s a segédnek azt mondta, hogy „Liszner Vilmos urat” keresi, mire a segéd fölugrott a lakásba s lehívta az úrfit. Szerencsére az [°]<öregúr még> ^v<öregje> künn járt a városban, a piacon bevásárolt, «[... ..]» a cseléddel, mert ezt, szeretvén a gyomrát, sohase bizta másra.

Vili a rendőrt meglátván majdnem elájult. Azt hitte, hogy azonnal fülön csipi s viszi befelé a börtönbe, a legsötétebb tömlöcbe.

Föllélegzett, mikor a rendőr udvariasan köszönt, s csak egy írást nyomott a markába.

Ezt a piszokszin, hitvány papirlapot, zsebébe [°]<gyúrte markába> ^v<gyúrte. Markába> szorítva onnan a zsebéből silabizálta, bandzsítva, [°]<oda-odapislogva az írást.> ^v<[...] pislogva a betűk«et»re.> Először a nevét pillantotta meg, mire hatalmasan megdobbant a szive és sokáig úgy kalimpált, hogy a «[...]» szöveget nem is bírta elolvasni. Csak később látta:

– Idézés bűnügyben.

Fogalma sem volt, ^é<hogya mit kell tennie s hogy mit> ^v<mit> jelent ez a hivatalos, rettenetes levél: vajjon elítélték, letartóztatták-e már, ^é<vagy mint gyanúsított> ^v<«[...]» gyanúsítják-e,> [K_c] vagy «[...]» csak tanúul hívják-e s egyáltalán «*hol kell jelentkeznie, a börtönben-e, vagy a törvényszéken.*» nem tudta, mit kell tennie, hol kell jelentkeznie, a «börtön» törvényszéken-e, vagy mingyárt a börtönben. Egyelőre legjobban szerette volna ^é<apródarabokra tépni,> ^v<eltépni,> mint valami kellemetlent s «szét» aztán a papír darabkáit szétszór-

[h]

[K_c] XXVII puha fotelben

[K_i] Nappal a ^é<karosszékében> ^v<nagy karosszékében> üldögélt, két könyökét a ^é<tartóhoz> ^v<karfához> nyomva, anélkül hogy a háta a ^é<székhez> ^v<támlához> érne. ^é<Egy> ^v<A padlón egy> fénysávot nézett, mely a «be»csukott ablaktáblán ^é<betüremkedett.> ^m<is betüremkedett.> ^v<is beesett.> Akkor elaludt.

«Nem [...]» Rövid ideig aludt. Álmai szaggatottak voltak, ^é<rövidek, gyötrők.> ^v<gyötrők.> Üldözték, futottak utána, ő pedig verekedett, letiporva támadóit, de mikor «arc» a földön heverték s ^é<arcukba nézett,> ^v<rájuk pillantott,> oly ^é<rettenetes arcokat> ^v<embereket> látott, hogy megijedt tőlük és fölébredt.

A fénysáv még mindig a padlón imbolygott, csak kissé távolabb, minthogy a nap azóta folytatta útját. Dél lett, vagy alkonyodott. Gyakran Jozefin állt előtte, vagy ^é<ép> ^v<ott> ült, vele szemben, egy széken és mihelyt kinyitotta ^é<a lidércalomtól> ^v<lidércalomtól> ködös szemét, «mosolyogva nézett» az ő jó ^é<mosolyát «nézte» «arcát látta meg»> ^v<arcát> vette észre.

Jozefin így ^é<szólt:> ^v<szólt, szeliden mosolyogva>

^é<- Aludtál.> ^m<- Aludtál, Tóni.> ^v<- Aludtál.>

– Igen – mondta Novák zavartan, mig homlokát dörzsölgette, hogy elriogassa vizióit – aludtam.

– Csak aludjál, Tóni. Az jót tesz.

De nem tett jót az álom, mely alig tartott tovább tíz percnél,
 °<negyedóránál, nem> °<nem> üdítette, még jobban kifárasztotta.

°<Ebédre, ozsonnára hívták utána«, vagy azt» Jozefin,> °<Jozefin, ebédre, ozsonnára hívta utána> vagy «így szólt:» ezt mondta:

– Most pedig feküdj °<le az ágyba.> °<le.> Pihend ki magad. [K_c]
 Már este van.

Novák levetkőzött, «mint [...] egyébkor,» csak azért, hogy meg ne bolygassa meg a ház rendjét s magával is elhitesse, hogy semmi különös dolog nem történt és «minden» az élet úgy folyik, mint eddig. Jobb lett volna pedig továbbra is a karosszékben üldögélni, ébrenlét s álom között. Egy korty vizet ivott, mint egyébkor, bebújt az ágyba. Hátára még mindig nem tudott feküdni. Bal oldalára heveredett, ezt azonban elunta, «meg» bordái «az egyhan» kifáradtak. Felült az ágyban, maga elé °<bámult, közönyösen.> °<bámult.> Álomport nem akart bevenni, mert félt az elalvástól, «azoktól a» «at» főképp egy °<titáni alaktól,> °<alaktól,>

[h]

[XXVIII.]

[h]

[K_c] [u] [b] Egy szegény asszony tepsiben tojással kent, még nyers
 °<diós kalácsot> °<kalácsot> vitt, a pékhez. °<Novák> °<[b] Novák>

[h]

[K_c] Otthon lesznek-e Lisznerék? Nem csodálkoznak-e, hogy betoppan hozzájuk, nem ijednek-e meg s lesz-e neki elég lelkiereje, hogy végig vigye ezt a tervét, °<mely> °<melyet> már «több» majdnem °<három hete> °<[gy: egy hónapja]> éjjel nappal készít. Úgy érezte, hogy most majd °<lesz.> °<lesz ereje.>

Amig így töprengett,

[h]

[h]

[K_i] mindent elintéztek, de azért délig együtt

[h]

igazgató a régi telefonon ide-oda telefonált, «*s válaszolt [... ...]*» egy nyomdában gyászjelentést rendelt, melyet [...] ad ^e<ki> _i<ki róla,> ^v<ki róla,> mint a saját halottjáról, ^e<fölvivta> _i<fölvivta a rendőr-főnököt,> a polgármestert és ^e<a főispánt> _i<főispánt is,> és «[...]» tárgyalt velük. «*A tanárok pedig tovább vitatkoztak. Nyerge*» Barabás elmondta, hogy a boncolásnál «*épnék tal*» az orvos teljesen épnék találta minden szervét, sem a tüdeje, sem a szive nem volt megtámadva, ami ritkaság ilyen korban, száz évig élhetett volna. A golyó ^e<a> _v<azonban a> kisagyat teljesen szétroncsolta.

- Azonnal meghalt? – kérdezte az igazgató.
- Azonnal. Az öntudatát föltétlenül rögtön elvesztette.
- Szóval nem ^e<szenedett semmit?> _v<szenedett?>
- Semmit. Azt hiszem. Semmit.

A «*tan*» könyvtára elszáll«*a*»ittásáról is említést tettek, amit a jövő hétre halasztottak. Nyerge Gusztávnak eszébe jutott:

- ^e<Karolinra> _v<Jozefinra> nem hagyott valamit?
- Erről nem tudok – felelte az orvos.

Igy járt [!] körbe-körbe a gondolatok, kérdéseket adva ^e<föl> _v<föl maguknak,> melyekre nem ^e<tudtak> _v<mindig tudtak> válaszolni «és «*mindenki ki-ki a maga nézetét vallotta-védte:*». ^e<Később is ki-ki> _v<Ki-ki> a maga nézetét hangoztatta s igyekezett érvekkel alátámasztani, hogy ^e<megokolja> _v<magyarázza> «*re*» elhunyt kollegája rettenetes elhatározását: Fóris «*a diák*» folyton a diákok ellen dörgött, Biró Géza a leányt vádolta, Nyerge Gusztáv «*felese*» «*a*»megboldogult feleségét okolta, ^e<Reznyák> _m<[bj] [h] ...csátóan és szomorúan [h] hogy «nem vo» megrendült a [h] ...dult a vallás vigaszában, [h] Reznyák> _v<[bj] [h] ...csátóan és szomorúan [h] hogy «nem vo» megrendült a [h] ...dult a vallás vigaszában, [h]>

a «*sok munkát hang*» túlfeszített munkáját emlegette, «*Barabas*» az igazgató pedig ^e<a> ^v<egyre a> terhelt ^e<munkát.> ^v<túlfeszített munkát részletezte. [?]> Mindenki azt hitte, hogy neki van igaza. És nem is ok nélkül. Mindenkinek «*igaza*» egyszerre igaza volt.

Csak Tólas Béla nem vett részt a vitában. Ő, ki a sir előtt állt, az [...] közönyével és bölcseségével, hallgatott. Botjával a padló«*t*» «*laza*» «*léceit mozgatv*» fakockáit mozgatva föl-fölsóhajtott és szemé könybe lábadt:

– Szegény, szegény Tóni. Ez ^e<már> ^v<bizony> befejezte.

Délben mind fölkerelkedtek, hogy a ^e<a tanári> ^v<a> gyászszínhoz menje- [h] részvétét ^e<testületileg> ^v<egyut> hivatalosan is> kifejezzék.

[h]

[K_i] [u] [bj] egy lópokróccal leboritva. Az iskolaszolga rágyújtott makrapipájára s míg volt gazdája csendesen feküdt, ő pöfékelt s nézegette a nyári «*eg*»csillagokat.

[h]

[XXXI.]

[h]

[K_i] kivitték a temetőbe, a nagypapa sirjához. Egy ^e<fekete> ^m<zöldes-szürke> ^v<barna> márvány-gulán csak ennyi állt: „Novák Antal ^e<főgimn. tanár élt> ^v<főgimnáziumi tanár. Élt> 44 évet. Béke poraira!” A hantok buján zöldeltek, «*virágok borították a sirt,*» ^e<szegfűk, violák, rezedák, «de még» illatoztak a kertész sorai mellett, de> ^m<szegfűk, violák, rezedák lengettek a kertész sorai mellett, de> ^v<de> a virágok mellett egy bogáncs is, amint ő mondotta volna, a háládatlanság rút bogáncsa. Flóri néni «[...] ezt» kitepte ezt és sirt. ^e<Hilda csak erős, szép szemöldökeit ráncolta. Ernő a csösznek pénzt adott, hogy aztán is gondolja a «kertés» sirt. Tónika> ^v<«I» Tónika> ^e<pedig gyermekláncfüveket> ^m<gyermekláncfüveket> ^e<pedig gyermekláncfüveket> ^v<gyermekláncfüveket> tépett a fűből, ^e<és játszadozott> ^m<játszadozott> ^v<babrált> a «*koszorú fekete sz*» koszorú

[◌]<fekete szalagjával,> ^v<szalagjával,> melyet a hálás tanulóifjúság [h] halála évfordulóján s ekkor [◌]<Karolin> ^v<Jozefin> egy [h]

két [◌]<brilliáns «sz»> ^v<gyönyörű brilliáns> függő szikrázott, a grófnő családi ékszerei. «Mindamellett» «Az egykori diákok nem ismerték volna föl benne Novák Hildát, kiért annyian lángoltak,» Mindamellett igénytelennek tetszett «s» démonisága mely belül izzott, «hal» lappangva és alattomosan,» és halántékára bodorodó huncutkái kissé időszerűtleneknek.

Az első fölvonás után a hosszú szünetben a budapesti színházi törzsvendégek, a főváros frakkos és szmokingos sápadt életművészei s kopasz «gav,» kiégett gavallérai «tar», kik a földszinten foglaltak helyet, látcsóikkal ostromot intéztek a sok női hús ellen, melyet a páholyokban láttak.

Egy fiatal bankigazgató «Hildára irányította,» miután végigmustrálta ismerőseit, [◌]<nyájasan köszöntgetve nekik, Hildára> ^v<Hildára> irányította látcsövét, ki szótlánul gubbasztott a páholyban, bámulva maga alatt a parfümös, fényes kavargást, melyet az igazi életnek képzelt.

– Ki ez a hölgy? – kérdezte a [◌]<fiatal bankigazgató> ^v<bankigazgató> «egy öregre» a mellette álló öreg zenekritikustól, ki mindenkit ismert.

A zenekritikus «is rán» feléje emelte látcsövét, hosszan, szakértően [◌]<nézte.> ^v<szemlélte.>

– Nem tudom – felelte «és unottan vállat vont.» «Valami vidéki asszony – és vállat vont.»

– Csinos – szólt a bankigazgató.

– Igen – válaszolta a zenekritikus. [◌]<Valami> ^v<Csinos [!] Valami> vidéki asszony – és vállat vont.

[gy: És nem tudtak többet róla]

[h]

[K_c] [u] [bj] otthoni pletykákkal jöttek.

[h]

[XXXII.]

[K_c] [u] [bj] hamar alkonyodott. Barna félhomály borongott künn, csokoládészinű

[K_c] [u] «[gy: ... szép korú s egy]»

[K_c] [u] °<[bj] *ők pedig elzárva szinte mindentől és mindenkitől, egyedül éltek szibériai [?] fehérségben. Életük határjelző kövei csak az ünnepek voltak, melyek jöttek és elmúltak, a kert a házzal, a pünkösd, a karácsony s velük szálltak el az évek is. Karácsonykor*> °<Karácsonykor> Tónika, «n»amint nőtt «mindig» nagyobb karácsonyfát kapott. Erre az ünnepre Flóri néni °<mindig> °<rendesen> ellátogatott hozzájuk. [gy: szent estére búzát, faggyú gyertyát]

Tónika már a kilencedik évét töltötte be. «[...]» Értelmes, okos fiúcska volt, kitűnően tanult s °<nagy> °<boltozatos> homloka csakugyan hasonlított nagyapjához. Karácsony estéjén «egy háromkerekű kerékpárát,» sok Verne és May Károly könyvet hozott neki az angyal s egy háromkerekű kerékpárát, mellyel dübörögve száguldott át a nagy, parkettes szobákon. Más gyermekük nem született, ezt szerették, bálványozták és kényeztették.

[K_c] [u] vacsora

[K_c] [u] [bj] °<Az óriás fehér kandallóban> °<A majolika-kandallóban> vörös tűzzel égtek a hasábfák, a bükk tuskók, melyeket az erdőn vágtak s egy öreg inas «rakosgatott rá» cepelt be, görnyedezve, köhögve. Egy szobalány megtüzesítette a «szemet» kislapátot, porcukrot szórt rá, azzal füstölt. A levegő füledt °<volt a cukros párától,> °<volt,> a szoba «túlfűtött» levegője °<túlfűtött,> °<nehéz, túlfűtött,> kábító.

[h]

Aranysárkány

Átdolgozott, ifjúsági kiadás
Jaschik Álmos rajzaival¹

¹ [Az ifjúsági kiadás négy fekete-fehér és négy színes illusztrációját szövegközlésünk nem tartalmazza.]

Május elseje.

A pisztoly eldördült.

Egy diák, aki a futó mögött foglalt helyet, a mésszel írt vonalnál, az ég felé tartotta a csövet s bámulta a füstfelhőcskét, mely nem mindjárt oszlott el a hajnali levegőben.

A másik, mihelyt megpillantotta a lángot, elindította a versenyórát. De nem állhatta meg, hogy el ne kiáltsa magát:

– Rajta.

Vili már futott.

Az indulás tökéletes volt. Úgy ugrott ki, mint a párduc, s pár pillanat múlva teljes iramban rohant.

Szemében vágattak a rétek. Szögescipője karmolta a talajt. Fejét, melyet cigányos haj vert, hátravetette, arcát eltorzította. A föld dobogott.

Tárt karokkal szédült be a célhoz s mellkasa elszakította a rózsaszín papírszalagot, melyet két osztálytársa feszített ki.

A célbíró lerögzítette a versenyóra nagymutatóját. Torkaszakadtából ordította az eredményt, hogy a gyepen lévő érdeklődők, a sportegylet tagjai is meghallhassák.

– Tizenegynyolc.

Vili tovább futott, lábait kapkodva, szökdécselve, ahogy pesti futóbajnokoktól látta s nem törődött a verseny-eredménnyel, mintha nem is rá vonatkoznék. Csak később fordult vissza.

Távolról kérdezte:

– Mennyi?

A diákok arról tárgyaltak, hogy Vili, aki tavaly Pesten a vándorserleget és zászlót nyerte meg a gimnáziumának, ismét javított. Így még sohase futott.

Egyszerre öten-hatan választoltak:

– Tizenegynyolc, tizenegynyolc.

Vili feléjük jött. Lábikráján dagadoztak a kidolgozott izmok. Szájába zsebkendőt gyömöszölt.

Ezt lihegte:

– Két lélekzettel.

Két lélekzettel futotta a százat.

– Jó volt, öregem – szóltak a szakértők. – Jó volt – s csak a szemük mondta, hogy mennyire jó volt.

– De ne hányd annyira a lábad.

– Igen – bólintott Vili, mert tudta, hogy ez a hibája.

Liszner Vili nem szépen futott. Ha „stílus”-t akart teremteni, mindig elrontotta a futamot. Pusztán a marhaerejével bírta.

Egyik pajtása leemelt a galagonyabokorról egy kabátot és Vili vállára tette, panyókára.

– Vedd föl, – szólt – megfázol. Még hűvös van. Különben is mára elég.

Vili még néhányszor végigszaladta a pályát. Később átengedte két barátjának, Packának, Huszár Bandinak, akik tizenkettő, tizenhárom alatt teszik meg s alapszabályban rokonszenves műkedvelőknek tekinthetők.

Ez a szokásos tavaszi munka volt. A nyolcadik osztály sok diákja vett benne részt. Valamennyien kék-fehér tornainget viseltek, sportnadrágot, mely szabadon hagyta térdüket, ellenben szögescipője csak Vilinek volt s a többiek csak vezényszóra, tapsra indultak, nem pisztolylövésre. Az is csak Vilit illette meg.

Elkérte pisztolyát, belekarolt barátaiba s félrevonta őket beszélgetni. Most tűnt föl, hogy Vili, aki a télen töltötte be huszadik évét, egy fejjel magasodott ki közülök.

Körötte a városerdő lélekzett, titáni, zöld tüdejével. Amerre lépett, a szögescipője gyöngyvirágokat, vadnefelejceket tiport, melyek tejkéken derengtek a világosbarna rögökön. Zsendült minden fa, cserje. Az orgonák tömör falat alkottak, belengve a vidéket keserű leheletükkel.

Sárszegre előbb érkezett a tavasz, mint egyebüvé. Áprilisban lesett egy forró zápor, megmosdatta a fasudarakat, porhanyóvá tette a göröngyöket s a ködben füstölt a termékeny élet. Aztán megeredtek a hajtások, a vetemények, a rügyek tokjából egyetlen éjszakán kibomlottak a lombok, összegöngyölt, zöld selyemzsebkenő gyanánt, melyeket hirtelen kinyitnak és meglobogatnak a szélben.

Vili a két bajnokkal a gyepen egy valamivel lejjebb levő tisztásra tartott. A homályban rezgőnyárfák törzsei feszültek, mint a

székesegyház pillérjei és lombkoronáik úgy zúgtak a gyöngye szellőben, mint a templomi orgonák. Topolyafák keresték seprős ágaikkal az eget. Itt a nagydiákok majdnem gyermekeknek rémlettek.

– Hány óra lehet? – kérdezte Vili.

A célbíró, Packa, a versenyórára meredt, melynek rendszerint csak másodperceit nézte. Most a valóságra ocsúdott:

– Hat.

Vili lehorgasztotta fejét. Eszébe jutott az, ami ott messze van, a gimnázium s hogy a hat után a hét következik, majd a nyolc. Átvette versenyóráját.

Nem közönséges óra volt ez.

Azon a három mutatón kívül, mely minden zsebórán megtalálható, még kettő mozgott: egy nagymutató, melyet az indulásnál pöccentenek el s egy másik másodpercmutató-féle, mely nagyobb távoknál külön méri a perceket. Apjától, az öreg Liszner Kálmántól kapta, mikor átcsúszott a hatodik osztály vizsgáján.

De akárhogy babrálgatta, mégis hat óra volt.

Hirtelenül zene szólalt meg. A hang irányába emelték fejüket. Innen a tisztásról a vigályos erdőn át kilátás nyílt a nyári vendéglőre. Egy-egy napsugár tört át a fákon, arannyal csíkozva az eget.

Künn a vendéglő előtt egy cigánybanda valami keringőt húzott, mely édesen ringatta a lelket, mint a hullám. A bajnokok, akik naponta reggel öttől fél nyolcig az erdőben dolgoztak, akár egy munkateremben, eleinte nem tudták, mi ez a muzsika.

Huszár Bandi mondta aztán:

– Május elseje.

A cigányok hajadonfőtt muzsikáltak, költői fejüket hegedűjükre hajtva. Éji, cingár alakjuk, mely kávéházak füstjében pácolódott, különösen hatott itt korán, a tiszta levegőben, rigók és harkályok társaságában. A tavaszt köszöntötték.

Egymásután érkeztek a kirándulók. Rohamcsapatokban estek az orgonabokroknak s egy szempillantás alatt letarolták. Gyerekek másztak fákra, madárfészket csenni. Bokrok fecsegték ember-nyelven, fák gondolkodtak ember-agyvelővel s a kövekben is emberszív dobogott. Emberek lüktettek mindenütt, elhozva a természethez a

vágyat. Zsongott az erdő. Megdézsmálták, kifosztották, ellopták mindenét. Gázolták virágait, veszekedve tördösték harmatos ágait, belelegezték fűszerszámát. Agg nénikék úgy szagolgatták a jácintot, mintha azonnal megszépülnének tőle. Közben a még álmos égen egészen fölébredt a nap. Diadalmas tűzárral borította a tájat, átnyilalt rézsút sugaraival a lombokon, sárga pocsolókban forrt a fénye, melengette a vért, csiklandta a kebleket, kéjesen viszkettette a torkokat, végsőkéig feszítve az életkedvet, melyben dac volt, kihívás, halálkedv is. Mindebbe pedig beleharsant a tűzoltóbanda, itt termett, fölemelte trombitáit a tavaszba s a trombiták ragyogtak és a fény trombitált.

Legtöbben letelepültek a fehérrel terített asztalokhoz, a fák alá. Pincérek repültek asztalkendőjük sirályszárnyán, tizenöt tányérral, tizenöt söröskorsóval, hogy a falánk gyomornak legyen mit enni és inni. Faltak mindnyájan, mint valami táborozó hadsereg, harpták a sóskiflit, virslit, kortyolták a májusi bort, szopták a tejet, pohárból, mintegy anyamellből. Leányok ültek fiúkkal, a leányok férfikalapban, a fiúk napernyők alatt. Egy fiatalasszony magasra emelte boglárka-csokrát és haja kibomlott. Trécselésük elvegyült a fecskék csicsergésével. Pillék, bogarak koppantak hozzájuk. A konfetti tányérjukra porzott, szájukba-orrukba röppent s kacagva köpködték a földre.

Vili a földön hevert, egy fa árnyékában. Megvetően pillantott a fasorra, melyen idegen alakok lézengtek, akik sohase jártak itt.

Egyre többet beszéltek a tananyagról is. Ebeczky Dezső vitte a szót, a nyolcadik osztály első tanulója, akit mindnyájan őszintén utáltak. Nem azért, mert jól tanult. Jól tanulni elvégre lehet. De olyan jól tanulni, mint ő, az már undorító.

Vili csak hallgatta-hallgatta. Nyálazta körmeit s tintairónjával telefirkálta mind a tízet.

Fölplislantott rá.

– Hát te hogy kerülsz ide?

– Csak kijöttem, barátom – dalolta Ebeczky Dezső, aki személyes megjelenésével tisztelte meg az erdőt és láthatóan mélyet szippantott levegőjéből. – Ah, a természet.

Vili ezt nem értette.

Ebeczky Dezső azonban jeles magyar dolgozatokat szokott írni a „természet szépségei”-ről.

Ezért mondta:

- Nincs gyönyörűbb, mint a természet.
- És a mennyiségtan? – ingerkedett Vili.
- Az is szép, barátom. Minden szép. A maga helyén.

Olyan nyomasztóan hatott megjelenése, mintha legalább is egy tanár jött volna közéjük: a gimnázium minden borzalmát magával hozta.

Vili végigmérte tekintetével Ebeczky Dezső selyempapirosba kötött könyveit, melyekre hetente tiszta ruhát adott, hízásra hajlamos arcát, ezt az idegen csillagról idepottyant fickót, aki boldogan élt az iskola kalodájában, logaritmus-könyvével, oknyomozó történelmével, görög nyelvtanával s elbiggyesztette száját.

Ebeczky Dezső így szólt:

- Jó lesz indulni.

Vili öltözködni kezdett. Egy padon voltak a holmijai.

Lassan húzta nadrágját, mely hosszú volt és bő, a tornaingre kabátját, mely rövid volt és szűk s szárából kikandikáltak a csuklói. Lerúgta a kedves szögescipőt. Az ormótlan, vastagtalpú fűzőst vette föl helyette.

Fejébe csapta tornasipkáját, mert attól nem vált meg. Kalapot sohase viselt.

Mind elindultak.

Az aranyársarkány.

Novák Antal, a nyolcadik osztály főnöke, a mennyiségtan és természettan tanárja ekkor indult el az iskolába. Gyorsan, frissen lépkedett.

Egy sarkon hozzácsatlakozott két fiatalabb kartársa, egy öreg meg egy fiatal. Azután a három tanár egyenes vonalt alkotva ballagott, akár a tanulóifjak, oly együttesen, hogy szinte megfoghatták volna kezüket. Mentek-mendegéltek ezen a szép reggelen.

Novák Antal dr., aki középütt volt, botját ütemesen koppintgatta az aszfaltra. Élvezte a tavaszt. Nem úgy, mint a diákok, mert ő már sok tavaszt látott, eddig negyvennégyet. Tudta, hogy ezt a kellemes üdeséget a légköri viszonyok meg a lombok okozzák. De hiába volt ily tapasztalt, az alvástól, a kávétól, a reggeli fénytől kedvre derült.

– Meleg van – zihálta az öreg Tálás, a történelem tanára s megállt, hogy kifújja magát.

– Igen, – mondta Novák – ez a mi időjárásunk. Bolond, bolond. Soha sincs tavaszunk: a tél után azonnal következik a kánikula.

– Csak az ősz szép itt, – bólogatott Tálás – a hosszú egyenletes ősz. A magyar ősz.

– Az se mindig – felelte Novák.

Megtörölte homlokát. Tarkójára rátűzött a nap s égette barna posztóruháját. Kabátját kigombolta. Szalmakalapját is levette boltozatos koponyájáról, melyet ritkás, szőke haj borított.

– Szeszélyes, kiszámíthatatlan időjárás – folytatta Novák Antal.

– Nincs tengerünk. Az a baj, hogy nincs tengerünk, mely szabályozná az éghajlatot. Azaz, ez itt a tengerünk – és a homokos talajra pillantott. – Ez a homokbucka, melyen most járunk, valaha tengerfenék volt. Homoktenger.

A fiatal, aki fekete szemüveget hordott, Fóris Ferenc, a latin és görög nyelv tanárja, nem figyelt oda. Egy könyöknyivel előttük sietett, hogy el ne késsék.

Novák nem hagyta el öreg kartársát, aki már a harminckilencedik évét szolgálta s tüdőtagulással küszködött. Lassította lépteit. Egyszerre ő is megállt.

– Nini, – mondta, míg dióbarna szemével az égre tekintett – sárkány.

Botjával egy pontra mutatott.

– Aranysárkány – tette hozzá.

Két kartársa odanézett, ahová botja mutatott.

Fóris ráncolta homlokát.

– Papírsárkány – állapította meg fitymálva.

Messze, valahol a városerdő táján lengett egy jókora, remek sárkány, melyet a még nem látható diákok hosszú zsinegen vontak maguk után, a fák fölött, lassan.

– Rég nem láttam már sárkányt – szolt Novák Antal és feléje bámult.

Fóris Nováktól szórakozottan kérdezte:

– Miből is készítik az ilyesmit?

– Szitakéregből.

– Én sohase csináltam.

– Pedig egyszerű – válaszolta Novák, aki az iskolán kívül is szeretett magyarázni, különösen természettudományos kérdéseket, egy-két mondattal megérzékelte az elvont elméletet. – A szitakérget zsineggel feszíted ki, mint az íjat, félköralakúra, így – és máris rajzolta a porba, botjával. – Ez a váza. Veszél egy nádszálat, a közepére teszed, ide ni, hogy megrögzítse a vázat és feszesen összekötöd a szitakéreg e két pontjával. Ez a gerince. Itt a nyereg, ebbe a kantárt akasztod, igen fontos az egyensúlyozásnál, hogy a sárkány ne „szítálgon”. Ha ez készen van, akkor csak beragasztod vázszonnal.

– Ez azonban papírból van.

– Lehet abból is. Mindegy.

– Olyan az alakja, – szolt Tálás – mint egy szívé.

– Igen, – mondta Novák – azért tud úgy repülni. A madarak is ilyen elv szerint repülnek.

– Hej, – sóhajtott az öreg Tálás – de sok sárkányt eregettem én is, a városerdőn.

Elbeszélgettek ezekről a csip-csup dolgokról s maguk se vették észre, mosolyogtak. Fóris nem mosolygott. Őt izgatta a sárkány.

Mindenekelőtt a neve. Szárnyas kígyókra, mérges lehelletű szörnyekre gondolt, melyek halált hoznak. Fejében mitológiai roncsok kavarogtak.

A sárkány folytatta útján [!] fönn a levegőben. Csakhogy a diákok nem a legrövidebb úton közeledtek az iskola felé, hanem mellékutcákon haladva megkerülték a várost, úgy, hogy most a három tanár háta mögött voltak. Azoknak vissza kellett fordulniok.

Most a sárkány megállt, egy ponton.

Tálas Béla megjegyezte, Novák felé:

– Ép a te házad fölött van, Tóni.

– Az ám – szólt Novák. – Milyen mozdulatlan. Ott fönn, úgy látszik, nem fúj a szél.

– Hány méterre lehet?

– Százra – mondta Novák, akinek pompás szem-mértéke volt. – Több mint százra. Százhúszra legalább.

Fóris, aki szintén megfordult és vizsgálta a méltóságosan lengő szörnyet, türelmetlenül kérdezte Nováktól:

– De mitől csillog úgy?

– Befestették aranyosra. És rásüt a nap. Attól csillog.

– Ilyesmikkel töltik az idejüket, – bosszankodott Fóris – most, a vizsgák előtt.

– Ha egyébként teljesítik kötelességüket, – válaszolt Novák elnézően – nem baj. Legalább megtanulják.

– Mit?

– A sárkányt.

– Hát te tanítod a sárkányt?

– Hogyne. A nyolcadikban, az elektromosságnál. Magam is akartam csinálni nekik, de már nem volt időm. Franklin Benjamin, kérlek, vele mutatta ki, hogy az istennyila azonos azzal a villamossággal, mely a lámpában ég.

– Az istennyila? – döbönt föl Fóris.

– Az – hagyta helyben a tréfát Novák. – A villám. Egy sárkányt engedett föl, a tetejére tűt tűzött, az magába szedte a légköri elektromosságot s a cukorszárga megázott – szóval a rossz vezetőből jó vezető lett – és levezette. Állítólag agyonütött egy tyúkot is. Aztán a

léggömb fölfedezése előtt a szél sebességét, a felső légréteg hőfokát is sárcánnyal mérték. Nagyon hasznos multság ez.

– Valamelyik tengeri csatában is fölengedtek egy sárcánnyt – szölt Tálás Béla. – De már nem tudom melyikben.

– No látjátok? – fejezte be Novák. – A játék komoly dolog. Mindig az életet jelképezi. Ez vezeti a gyerekeket az életbe. Csak játszva tanulhatnak.

Fóris nem volt ezen a véleményen. Nem is szerette ezt a kartársát. Novák Antalt, a tanári kar büszkeségét tudós embernek tartotta, mint mindenki, de rossz nevelőnek. Az ellenőrző s az osztályozó értekezleteken folyton összekülönbözött vele. Titokban gyűlölte őt.

A sárcány közeledett. Egyre nőtt, egyre jobban tündöklött. Már látszott alakja is, hosszú, papírláncból való farka, melyet szintén bearanyoztak az ügyes lurkók. Himbálta a széláram. Feje mellett feltűnt két papírbojt, két aranyos leffentyű. Fóris mindig Nováknál érdeklődött:

- Mi az?
- Az barátom, a sárcány füle.
- Nem látom az arcát.
- A sárcánynak nincsen arca.

Fóris összerezent. Novák tréfásan oldalba bökte:

– No ne félj, Feri, azért talán nem esz meg bennünket. Nem olyan sárcány ez.

Fóris mereven nézett a sárcány felé, mert az megint megállapodott, a májusfánál, közvetlen Liszner Kálmán fűszeres boltja fölött.

Vili apja maga is kiállt a bolt elé, hogy gyönyörködjék a ritka látványban. Kezét nadrágzsebébe dugva csörgette aprópénzét, a tíz- meg a húszfilléreseket. A kis, fürge öregúr, aki hegyes ezüstszakállt viselt, szerette az ifjúságot. Pár nappal ezelőtt ő bocsátotta rendelkezésükre ingyen azt a zsineget is, mely a sárcánnyt tartotta.

Vili beugrott a boltba. Noha nyolcadikos volt, kezét csókolt apjának, az megsímogatta arcát, mint egy kisfiút. Ezt szégyelte a többi előtt.

Odament az asztalhoz, hol a citromoskosár mellett sajtok látszóttak üvegharangok alatt, ezüstpapírba csomagolt csokoládérudak,

intett a segédnek s az buzgalommal készítette el az úrfi szokott reggelijét: a sonkavágó késsel kettészelt három zsömlét, vajjal kente, szalámmal, uborkaszalagokkal bélelte. Vili egyiket azonnal bekapta hatalmas szájába.

Mire kiért, a gyerekek visongtak. Fölengedtek két léggömböt, hogy elfogják velük a sárkányt, mely nézetük szerint legalább tízezer méterre lehetett, ahol a levegő már ritka s a léghajósoknak elered az orruk vére.

Cselédek szaladtak az utcára, csecsemőkkel karjukon. Ablakok nyíltak. Kis inasok, akik szép vizesnyolcasokat rajzoltak a száraz aszfaltra, fölfelé tekintettek. Minden fej fölfelé fordult.

Csakhogy a csalfa léggömbök nem a sárkány után iramodtak, hanem mind a kettő más irányba. Olyan magasra értek, hogy szinte nekikocódtak az égnek s attól lehetett tartani, hogy betörik a levegő kristályharangját.

A fiúk ismét zajongani kezdtek. Versenyt futottak a léggömbökkel, karjukat fölnyújtva ugráltak, sapkájukat hajigálták, hogy lehozzák a levegőből.

A távoli ordítást meghallotta a három tanár. Főris kettőzte lépéseit.

- Meglátjátok, elkésnek. Haszontalan kölykek. Megint elkésnek.
- Csak fél nyolc – nyugtatta Novák.
- Mégis elkésnek. Mindig elkésnek.

A sárkányt már gyorsabban vontatták. Nyargalt előre, egyenesen a gimnázium felé, mely zöld érckupolájával belekomorlott a friss reggelbe.

– Itt jönnek – csitította kartársát Novák, aki hallotta, hogy a verébcsiripelés-szerű diákzaj megöblösödik.

A vidám körmenet abba a nagy utcába bukkant föl, mely a gimnázium homlokzata felé nyílik. Zsivajogva ugrálták körül a diákok, vagy százan, a sárkányt, mely háromméteres arany szárnyával szelte az eget, jobbra-balra ferdült, mert lejjebb húzták, a széljárta légkörbe. Egy hirtelenszőke kisdiaák tartotta. De a nagyobbak se szégyelték magukat, azok is körötte táncoltak, talán még jobban gyönyörködtek benne, mint apróbb társaik. Azzal mulatoztak, hogy a szinegre

fűzött papírdarabkákat fölfelé billentette a levegő, majdnem a sárkány testéig. „Postát küldöttek.”

Igazán esemény volt ez a gyönyörű sárkány.

Fóris idegeskedett.

– Csak nem viszik be a tanintézetbe – panaszkodott Nováknak s megrémülve a gondolattól, eléjük sietett.

Hátrатette két kezét és szemével, melyet a fekete szemüveg miatt sohasé lehetett látni, méregette a forradalmas tömeget, hogy útját szegje.

– Mi az? – sipított éles, kellemetlen hangján. – Mi az?

A diákok nem ijedtek meg, a macskazene tovább tartott. Csak akkor ült el, mikor megpillantották Novák Antalt.

Egyszerre csönd lett. Sapkák, kalapok emelkedtek.

– Mit lármáznak? – ordított Fóris most már egyedül, a csönd védelme alatt, melyet kartársának köszönhetett. – Csürhe. És ezek a nagy kamaszok is. Vén szamarak. A nyolcadik. Persze a nyolcadik. Szégyeljük magukat.

Egymás után sunnyogtak be a kicsinyek, többször, mélyen meghajolva. A nagyobbak csak köszöntek.

– Takarodjanak be az osztályokba. Már a harmadikat is elcsöngették.

Mindig ezt szokta mondani. De most is hazudott. Csak az elsőt csöngették el.

– Kié ez a sárkány?

A hirtelenszöke fiú jelentkezett, valami harmadikos. Alig látzott ki a többi diák közül. Nem bírt a sárkánnyal, ide-oda lökte őt, majdnem a levegőbe röpítette.

– Tegyétek el valahová.

Csajkás Tibor, aki mindig szolgálatkésznek mutatkozott tanárai iránt, foga közé szorította a fehér orgonaágot, melyet az erdőből hozott magával s átvette a harmadikostól az imbolygó-bukdácsoló sárkányt. De ő se boldogult vele. Vili kikapta kezéből, a gimnázium kapuja elé húzta s ott egy fatörzshöz kötözte, hogy iskola után majd hazavigyék. A zsinages orsót a földre dobta.

Pár perc múlva kiürült az utca. A diákok bementek a gimnáziumba.

Novák Antal sütkérezett a kapu előtt s nyolctól-kilencig nem lévén órája, rágyújtott egy erős virzsiniára. Mindig erős virzsiniát szívott.

Ő is megbámulta a sárkányt. Így közletről még nagyobbnak tetszett, amint leviathán-testével kipányvázva kóválygott a gimnázium kupoláján, közvetlenül a szentkereszt fölött.

– Még elviszi a szél – figyelmeztette Novákot Tálás Béla.

Novák a magasba nézett. Hunyorgott a napfénytől.

– Nem, – válaszolta – most már semmi szél sincs. Teljes a szélcsönd. Aztán jól kikötötték – és megtapogatta a fatörzsön a zsineg vastag bogait.

„Tóni”.

Amint a diákok ebből a fényes reggelből beléptek a régi, rozoga gimnázium előcsarnokába, minden elsötétedett előttük.

Nem láttak semmit. Úgy érezték, hogy hirtelen megvakultak, úgy érezték, hogy még éjszaka van.

Azonkívül fáztak is.

Ez a kongó, széles előcsarnok, mely kánikulában is hideg, most valami pinceleheletet küldött feléjük s egy szagot is, azt a régen ismert iskolaszagot, mely irkákból, szivacsokból, krétából, porzóból meg az elsavanyodott tintából bűzölög és élémelyíti a gyomrot.

Káprázó szemük lassanként különböztette meg a tárgyakat: a faliórát, szigorú mutatóival, egy ugró-pokrocót [!] a tornacsarnok előtt és az üvegezett szekrényt, melyben római bigák, quadrigák gipszmása állott. Fölötte a klasszikusok mellszobrai sorakoztak, akiket személyes ellenségüknek tekintettek, a latin és görög remekírók, olyan fakó, zöldes-szürke arccal, mint a rákbetagek.

Gergely, az iskolaszolga, a csengőt rázta. Másodszor csöngetett, a háromnegyed nyolcat.

Az ő arca virított, nem úgy mint a latin és görög remekíróké.

Egy kis fegyelmetlenség is előfordult. A végtelennek látszó földszinti folyosó végén a fiúk valamit üldöztek. Könyveket, tollszárazakat vagdostak hozzá. Egy patkány kibújt az udvar vasrostélyos csatornájából, felszökött a gimnáziumba, a falak mentén rohant előre s bár az osztályok testületileg csatlakoztak az üldözőkhöz, végül mégis sikerült megmenekülnie s fönn a második emeleten, a padlás vasajtója alatt eltűnt. Főris két öklét melléhez szorítva futólépésben próbálta elérni a rendetlenkedőket. A kisebbek halánték-haját húzta fölfelé, a nagyobbakat oldalba öklelte.

A harmadik csöngetés után elcsöndesedett a gimnázium. Nyíltak az osztályok ajtajai, bementek a tanárok. Több helyről kihallatszott: „Szentlélek Ūristen, emeld föl hozzád szívünket... szívünket...”, hogy a szépet és nemeset megérthessük... megérthessük...” A diákok sebesen mormolták mindennapi imájukat s a tanárok a dobogón mellükre kulcsolták kezüket és szemüket szemérmesen lesütötték.

Keresztet vetettek, leültek, írták az osztálykönyvet. Egy diák az első padból kilépett, a tanár füléhez hajlova jelentette a hiányzókat, oly bizalmasan, mintha édes titkot közölne, mely csak órájuk, kettőjükre vonatkozik. Mozgolódás támadt, tankönyveket lapoztak, máris feleltek. Feleltek mindenről a világon: Isten létéről, világos érvekkel bizonyítva a legnagyobb Szellem szükségképességét, báró Lisztius Lászlóról, a német verstanról, a gerundiumról, illetve a gerundivumról, a mi-végű igékről, a *pragmatica sanctorum*ról, az ízelt lábú rovarokról, a kamatos-kamatszámításról, a folyadékok felületi feszültségéről, annyi tudásról tanuskodva, amennyit egyszerre a világ legelső tudósai és lángelméi se tudtak. De a szegény diákok tudnak.

Novák Antal a tanári szobában élvezettel szivogatta jól szelelő virzsiniáját. Kartársaival, akiknek szintén lyukas órájuk volt, a korpótlékról beszélgetett. Amikor véget ért virzsiniája, fölkel s a természettani szertárba indult, mely a nyolcadik osztály tőszomszédságában volt, az elsőemeleti folyosó végén.

A nyolcadik osztály nagy szárnyas ajtaját és három ablakát kinyitották, hogy az osztályfőnök utasítása szerint az előadás előtt szellőzzenek. Csakhogy az előadó tanár, noha már fél kilencre járt, még mindig a tanári szobában merengett. Emelkedett hangulatban várták. Senkise tanult. Vili az ablakdeszkára ugrott, hogy megnézze, mit csinál a sárkány s minthogy innen nem látta, legalább föl húzózkodott az ablak keresztfájára és megmutatta a hasizmot.

Jókedvüknek több oka volt. Először az, hogy délutánjuk kivételesen szabad s ez a kis szabadság gondolata már reggel föl villanyozta őket. Másodszor ez az egyetlen nap, mikor nincs se mennyiségtan, se természettan, az a két tárgy, melytől a legjobb diákok is, – hiába tagadták – egyformán rettegettek. Harmadszor, első óra történelem, melyet az áldott Tálás Béla tanított, aki rendszeren fél után jött be s már olyan öreg és fáradt volt, hogy semmit se bánt, semmit se vett rossz néven.

Első gimnazista-koruktól fogva minden ugratást kipróbáltak rajta. Eleinte tollat bűgáltak, papírgalacsinnal fricskázták, vízbe ültették, tollszárát arab-enyvvvel kenték meg, madzaggal kötötték be felöltő-ujja két szárát s óráira békákat, egereket hoztak és elengedték őket. Majd a tréfákat finomították. Mielőtt megjelent, becsukták az

összes ablaktáblákat, úgy hogy mindenre egyiptomi sötétség borult, vagy hirtelen a földre kuporodtak, úgy hogy a tanterem üresnek látszott. Később a diákcsinnyeket a művészet tökélyére emelték. Kifordították szemgolyóikat, akár az iskolaorvos, a trachoma-vizsgálatnál s karba tett kézzel ültek, azon mulatva, hogy ők nem látják a tanárt, de a tanár látja őket. Legutolsó számuk, már nyolcadikus [!] korukban, az volt, hogy a padokat, izmos combjukkal emelve, lassan és óvatosan előrevitték, minden percben vagy egy arasznyit, ezért a csöngetés előtt az egész osztály közvetlen a dobogó közelébe érkezett, eltüntetve azt a tisztességes távolságot, mely egyébként a dobogó és a padok között van s az osztály csak akkor vonult vissza a teknősbékák lomha mozdulatával, mikor az agg tanár erre külön megkért mindenkit. Ezek a vásottságok kísértettek képzeletükben, melyeket alapjában már meg is untak, de most a tanulástól elgyötört testükben a szabadulás reménye visszaidézte őket s az utolsó megpróbáltatástól való félelem sajgó akasztófahumorról lobogtatta föl. Ennélfogva lármáztak. Már csak a lárma izgatta őket, a lárma, mely mindig érdekes.

Nem össze-vissza lármáztak, hanem szépen, ütemesen. Vili a dobogó tanári székére pattanva karmesterként verte az ütemet, fortissimo és pianissimo, hogy a zaj, amint kell, megdagadjon, vagy elhalkuljon. Ő volt a vigyázó. Novák Antal itt, a nyolcadikban se szüntette meg ezt a kisdíákos intézményt, mert tudta, hogy a diákok csak diákok maradnak, aztán pedagógiai elve volt, hogy a tanuló-ifjaknak az egymásra való ügyelés önértet ad. De a különös zsi-vajt mégis sokallta. Megállt a nyitott ajtóban, ép akkor, mikor Vili leugrott a székről s inkább szomorúan, mint haragudva ezt mondta:

– A vesztüket érzik? Szép dolog, nagyon szép. Önök, akik felnőtt emberek.

Várt egy kicsit, bólintgatott.

– Csak az érettségim is így halljam a hangjukat.

Az érettségi, az érettségi. Rettenetes volt.

– Kinek lesz órája?

Egyszerre, mind a huszonhárman:

– Tálás tanár úrnak.

Novák csóválta a fejét.

– Hallottam.

Rosszalása részint a zajongóknak szólt, részint Tálás Bélának, aki ilyen hanyag s fél kilenc után is magára hagyja az osztályt.

– Foglalkozzanak valamivel.

Vili már illedelmesen állt a dobogón s megszólalt, mint vigyázó:

– Én kérem, tanár úr, mindig mondom nekik. De ők mindig lármáznak, tanár úr.

Novák, aki mindent látott, nem tűrhette ezt a szemtelenséget, Vili padjára mutatott, a hetedik padra.

– Menjen a helyére.

A hetedik padból fölemelkedett Huszár Bandi s Packa és beengedte Vilit. Vili két bajnoktársa közt ült. Ezek mint testőrei vigyáztak rá.

Alig indult el Novák a természettani szertár felé, Vili újra fölkelt. Csöndet intett és félhangon, általános figyelem közepette, így szólt:

– Gyerekek, láttátok?

– Mit?

– A szalmakalapot. Nohát – mondta ámuldozva. – Tóni fölvette a szalmakalapot. Pokoli.

Mindenki nevetett. Már iskolába jövet mosolyogtak azon, hogy Novák Tóni fölvette a szalmakalapot.

Nováknak volt egy sapkája és két kalapja. A nyusztsapkát, melyet két lecsatolható fülvédő egészített ki, a megfázástól félvén, már november elsején előkereste s február végéig hordta. Március elején feltűnt fején egy széleskarimájú nemezkalap, melyet áprilisig bezáróan lehetett észlelni s ősszel, szeptemberben és októberben. A melegebb tavaszi napokon fekete, púpos, igen fura szalmakalap jelent meg s ez egészen a nyár végéig uralkodott. Mind a hármat jól ismerték a diákok. Most szalmakalapját látták és ebből azt következtették, hogy huzamosabban szép idő lesz. Szájról-szájra röppent a gimnáziumban ez a hír, a nap új eseménye. Az öreg fölvette a szalmakalapot. Láttátok-e, gyerekek, a szalmakalapot? Hogyne látták volna. Roppant nevetséges volt a szalmakalapban. Ősszel viszont a nemezkalapban volt roppant nevetséges. Télen pedig a nyusztsapkában volt roppant nevetséges.

De nemcsak kalapjait tartották ennyire számon, hanem minden egyes ruhadarabját. Két öltözet barna, gyapjúszövetből készült ruhája színben alig különbözött egymástól – az egyik csak valamivel volt világosabb, mint a másik – s ezeket fölváltva viselte, télen-nyáron. Mindkettő kissé bolyhos, de igen tartós, alkalmas arra, hogy testét megóvja az időjárás viszontagságaitól. Mellényein nem tűrte a kivágást, állig gombolta és csak egy kicsiny, egyenlő-oldalú háromszöget hagyatott a nyakkendő számára. Harmadik rend ruháját, a fekete-ünnepit, vasárnap a templomban s az iskolai ünnepélyeken bámulták meg, a szalonkabátot, mely térdét verte s a megzöldült nadrágot, mely [!] épúgy kitérdelt s ritkán vasaltatott, akár a többieket. Ő, aki ismerte a természettudományokból azt, ami örökkévaló, nem vette figyelembe a divatot, mely múlandó, esetleges, mindig-változó. Cúgos-cipőt hordott, melynek nem egyszer lógott húzója és fehér fél-harisnyát, mely ki-kivillant, mikor lábait keresztbe tette s nadrágja fölhúzódott. Nadrágtartóját is látták egyesek, a gőzfürdőben, mikor fülkéjében öltözködött s ha ezek nem hazudnak és szavuknak csakugyan hitelt lehet adni, nadrágjait kékcsíkos vászonnadrágtartó emelte s oltalmazta a leesés veszedelmétől. Ezekre a holmikra, melyeket tanári mivoltával fontosá tett, mintegy megszentelt, az ifjúság borzongással elegy kíváncsisággal tekintett. A nyolcadik osztály merészebb növendékei a rettegett mennyiségtan- és természettan-órákon tenyerükkel meg is érintették kabátja szélét, egy pillanatra, sőt Oláh Gyuszi azzal dicsekedett, hogy egyszer halálos elszántsággal a nadrágját is megfogta, valamivel a comb fölött, amint Novák a padja elé lépve hátat fordított az osztálynak s a magyarázat hevében a táblára tekintett, egy képletre. Ezek nem is közönséges kabátok és nadrágok voltak, hanem tanár-kabátok, tanár-nadrágok, a posztójuk tanár-posztó, mely nem hasonlítható semmi más posztóhoz.

Ami nyakkendőit illeti, azokkal könnyebben végezhetünk. Mindössze kettő vendégszerepelt az iskolában: egy szürke, hosszú, kérszen-vett selyem, melyben hétköznapokon gyönyörködtek s egy fekete, szintén kérszen-vett kisebb, a szalonkabáthoz. Volt ugyan egy harmadik is, egy fehér batiszt, vörös babokkal, de azt már több

mint egy éve nem viselte. Tavaly tudniillik néhány fiú ezt a nyílt levelezőlapot intézte hozzá: „Tónikám, ma reggel láttuk az új vörösbabos nyakkendődöt. Tisztelettel közöljük, hogy nagyon rosszul áll neked s veszélyezteti tanári komolyságod. Kérünk, ne vedd föl többet, márcsak saját jól fölfogott érdekedben sem.” Aláírás helyett: „Több jóakarátú diákokod.” Novák az ízetlen levelezőlapot szétépte. De másnap az egész osztály csöndes derülésére csakugyan nem vette föl a vörös babos nyakkendőt s tény, hogy ez a nyakkendő azóta befejezte rövid pályafutását és szekrénye egyik ajtaján kifeszített zsinegen lógott.

A tárgyak közül általában a nagyokat kedvelte. Haragudott a kis tárgyakra, a rajzszögekre, a tűkre, melyek hamarosan elkallódnak. Vastollal írt, melynek olyan az alakja, mint a lapáté s óriási írónal, mely az ácsok írónjához hasonlított. Zsebkendőzsebéből több tollszár és vöröskék írón nyúlt ki. Mellényzsebében fődéltelen órája foglalt helyet, mely minden szépészeti szempontot mellőzve kizárólag az idő mérésére szolgál s rajta a XII szám – akár a hőmérőn a lázvonal, – kárminnal volt kifőstve, jelezve számára, hogy vége az előadásnak. Kabátzsebeit egészen lehúzták a beléjük rakott holmik, a többféle kulcskötegek, a kapukulcsa, melyet sohase felejtett otthon, a réz-súlyok, mérővesszők, egy gumicső, vagy üvegdarabka, esetleg egy véső, vagy harapófogó is.

„Tóni”-nak nevezték a tanulók bizalmasan, de ez a bece-név nem illett hozzá. Mindenekelőtt igen komoly ember volt. Aztán nem szolgált rá arra, hogy gúnyolják. Haladott, szabadelvű nézeteket vallott, barátkozott a diákokkal az iskolán kívül is, anélkül, hogy cimboráskodnék velük s nemrégiben a közvetlen viszony ápolására „teadélutánok”-at honosított meg, melyekre meghívta a felsőbbosztályú növendékeket. Ezek a teadélutánok nem sikerültek. A diákok elfogultan viselkedtek a szigorú, de kedves tanár otthonában, nem mertek a süteményhez nyulni, beszélni is csak Ebeczky Dezső beszélt, főképp számtani kérdésekről, a többiek pedig nevetgéltek s únták a teadélutánnak elkeresztelt pót-számtanórát. Novák nem is hívta aztán lakásába tanítványait. Mégse mondott le arról, hogy az ifjúsággal keresse a társas érintkezést és megszilárdítsa a baráti

kapcsolatot. Ő maga mulatott legjobban az olyan rideg tanár-alakon, mint Fóris, akit az élclapok, – véleménye szerint – joggal állítanak pelengérré s a másikon, szomorú ellentétén Tálás Bélán, aki nem ügyel méltóságára. Kettőjük között állt, a középúton, a szigor igazságával, higgadtan és méltóságosan. De azért ő is jó pofa volt.

Hogy miért „jó pofa” egy férfikora javában lévő, tisztos férfiú, aki nyájas mindenkire, leereszkedő, elnéző a tanulóifjúsággal, feddhetlen életű, vaskalaposság, vagy korlátoltság nélkül, egy tanár, aki immár húsz évi pedagógiai multra tekinthet vissza, évek óta előfizetője a „Mathematikai és Fizikai Lapok”-nak s a „Természettudományi Közlöny”-nek, újabban pedig a meteorológiai intézetnek tesz hasznos szolgálatot, mert a zivatarokat figyeli, egy tudós, aki pompásan érti két nehéz szakmáját, a mennyiségtant és természettant, egy nevelő, aki mindig tapintatos és uralkodik magán: mindegyikre nem könnyű felelni. A diákok „jó pofá”-nak tartották, az eszesek és buták, az illedelmesek és modortalanok egyaránt s igazuk is volt: Novák Tóni tényleg jó pofa volt.

Csak látni kellett, amint végigment az utcán örökké-csikorgó, bő cipőjében, barna botjával, barna ruhájában s fogai közé dugott egy barna virzsinát [!] és azt meggyújtotta, aztán bejött az iskolába, ugyanebben a cipőben, ugyanezzel a bottal, ugyanebben a ruhában s ugyanezzel a virzsináival, az már elegendő volt, hogy az ember nem rosszindulattal, hanem valami szánakozó jóérzéssel elmosolyodjék. Micsoda édes egy alak az öreg, mikor szép, ápolt, fehér kezeit lefekteti az asztal lapjára s percekig gyönyörködik bennük, vagy kifújja az orrát kockás zsebkendőjébe s a zsebkendőt utána gondosan összehajtogatja, mintha mi se történt volna. Ti azt nem érthetitek. Nem lehet azt oly röviden elmondani. A diákok szédültek a röhögéstől s röhögésüket vissza kellett nyelniök, a gymrukba. Néha a folyosón megszólításával tüntetett ki egyeseket, karon fogta őket, beszélgetett velük, közvetlenül, – legalább ő azt hitte, hogy közvetlenül – s a fiúk meg is hatódtak, míg szemtől-szemben álltak vele, de mihelyt elfordult tőlük s ők osztálytársaik felé sandítottak, oly savanyú vigyor tünt föl arcukon, mintha ecetet ittak volna és szájukba kellene tartaniök, csak később köphetik ki, sziszegő, kéjes, [!]

örömmel, a pajtásaik meghitt társaságában. Nem ugratták soha, csak befelé. Ebben az érzésben azonban minden tanulója egyesült.

Nevetséges volt-e tehát? Ezt tisztáznunk kell. Kicsit az volt, de föltétlenül az volt. Első sorban azért, mert ember volt és minden ember nevetséges. Nevetséges volt, mert zömök, kappanhájjal fődött törzsén egy golyóbist hordozott, melyet egyébként fejnek neveznek, emeletes fején pedig egy szösz-csombók látszott, melyet egyébként hajnak neveznek, arcán két pislogó-világító kör, melyet egyébként szemnek neveznek, egy alig-vörnyeges dudor, a fej szelelőlyuka, melyet egyébként orrnak neveznek, aztán egy piros húsdarab, melyet egyébként szájnak neveznek, kissé elferdülve a barna bajusz alatt, a szája, az ő szája, Novák Tóni szája, mellyel az iskolában beszélni szokott, de enni is, titokban, akkor, amikor nem látják a diákok. Ha nyál fröccsent rá, előadás közben, gyorsan és zavartalan letörölte. Köhögni is szokott, köszörülni torkát, sőt néha prüszszenteni is, amikor ezt az egész osztály egészségére kívánta. Vegyük ezekhez azt is, hogy kisujjával olykor megvakarintotta fejét, csontvégű íronjával, mellyel a szekundákat szokta beírni, pizkálgatta fülét és élvezetesen ropogtatta tanári zsebkönyvecskéjét, melynek födelén egy arany-bagoly fénylett, Pallas Athéne madara, a tudás jelképe.

Aztán sokféle történetet hallottak róla és ezeken iszonyúan lehetett vidulni. Vili például közölte, hogy boltjukban tegnap sonkacsülköt vásárolt, vagy valaki elmesélte, hogy öreg szakácsnéja vesét-velőt vett a mézárósnál, vagy halat a piacon, ennélfogva délután, mikor bejött természettan-órára, az egész osztály tudta, hogy ebédre sonka volt, vagy vese-velő, vagy hal s az ételeket, melyeket az élettan törvényei szerint már emésztett, szinte látták gyomrában, mintegy üvegfalon keresztül. Ilyenkor az ember megveszhetett a jókedvtől, ha arcára csalafinta tiszteletet erőltetve, szemébe meredve, magában többször ezt kérdezte tőle: „Jó volt-e, Kobak, a sonkacsülök, ízlett-e a vese-velő, nem volt-e kissé bűdös a hal, Butykos?” Ez a két csúfneve forgott közszájon, váltakozva, jelélül annak, hogy egyik se ragadt rá s nem tudták eltalálni az igazit. Kobaknak hívták a szép koponyája miatt és Butykosnak, nem tudni miért. Az iskolából szabaduló

diáknemzedékek nem is adták át csúfneveit az ifjabbaknak, mint a többi tanárokét, akiknek modorosságát szerencsésen és maradandóan megbélyegezték.

Kétségtelen, hogy a higgadt polgárok, akik érintkeztek vele, a tanulóifjak szülei, vagy gyámjai, semmi mulatságosat nem találtak ezen a fölöttébb tiszteletreméltó tanáron s bizonyára vállat vonnak, vagy gyerekségnek minősítik, ha azt hallják, hogy milyen ellenállhatatlan kacajt kelt minden diákban egy-egy szokása. Azok azonban nem nézték őt ilyen közlelről. Azok nem látták őt nyolc álló esztendeig, délelőtt-délután, fönn a dobogón ülni, mely a padlótól csak tizenöt centiméternyi magasságban van, de ijedelmes tekintélyt, megközelíthetetlenlétséget ad neki, mintha fellegekben lebegne s alatta mélyen volna valahol a völgyben, padokba elszórva az osztály, mely két tárgyától állandóan hideglelős félelmet érez és rémült kajánsággal lesi minden szavát, mozdulatát. Azok gyöngébb megfigyelők. Csak a diákok, a nyolcadikosok ismerték igazán, jobban, mint tulajdon édesapjukat, aki ekkor már elhanyagolta őket. Ott állt folyton a nyilvánosság keresztüzében. Nincs az a színész, az az ünnepelel hőstenor, akit oly élesen bírálnának a színházi kritikusok, ezek a fáradt, kiábrándult emberek. Az ő kritikusaínak, a diákoknak a szeme kegyetlen volt, agya friss, ösztone szűzien-ösi. Nemcsak az órák alatt játszott nekik, hanem azután is, hogy elment haza, mert aztán tovább szövögették azt, amit láttak-hallottak tőle. Ennek az előadásnak sohase szakadt vége. A legrosszabb diákok is kissé barátjuknak tartották, a legjobbak is kissé ellenségeknek. Ezért figyelték. Észrevették azt, hogy kissé sápadtabb, mint egyébkor s arra gondoltak, hogy rosszul reggelizett. Ezen nevettek. Észrevették azt is, hogy kissé pirosabb s arra gondoltak, hogy jól reggelizett. Ezen is nevettek. Nevetséges volt karneol-köves gyűrűje, vattája a bal fülében, hosszú lélekzetvétele, mely a pirongatást és nevelői prédikációt előzte meg. Egyáltalán mindene nevetséges volt, a teste is, a lelke is.

Ez a huszonhárom nevelt fia, a nyolcadik osztály növendékei, aprólékos kandsággal részekre bontották őt, akár játékkat, melyet gyakor szerettek s elrontottak, hogy megnézzék, mi lehet benne. Közelébe férkőztek, beléje hatoltak, kotnyelesen, a folytonos

együttlétek alatt szinte testi kapcsolatba kerültek vele s azt hitték, hogy ez tisztességtelenség vagy pimaszság, pedig csak mélységes érdeklődés volt, testvéri mosolygás, a humor, a legnagyobb emberi szeretet. Fogalomként lebegett fölöttük s ábrándoztak róla. Vajjon mit csinálhat most? De hiába ismerték ezer természetes gyarlóságát, senkise győzhette volna meg diákjait, hogy ő is csak olyan ember, mint a többi, hogy ő is született és meghal s alá van vetve a mulandóság törvényeinek. Nem egészen hitték volna el azt sem, hogy megsebezheti egy kés. Így kevés részvétet éreztek iránta. Multját és jövődjét nem tudták elképzelni. Csak jelenét, mely valami biztos és állandó. Az, hogy valaha gyerek volt s apja-anyja is lehetett, furcsa, nagyon tréfás gondolatnak tetszett. Novemberben két napig nem jött iskolába, más helyettesítette. Azoknak a hírharangoknak, akik beszáguldták a várost, sikerült megtudniok, hogy beteg. Micsoda muris egy dolog: Tóni ágyban fekszik iskolaidő alatt is. Halálra kacagták magukat. Nem is volt ő ember. Kevesebb volt és több, mint ember. Ő Novák Antal dr. volt, a nyolcadik osztály főnöke, a mennyiségtan és természettan tanárja, a szertár őre, az országos meteorológiai intézet zivatar-megfigyelője.

Mikor a szertárba ért, a nyolcadik osztály felől fölzendült egy dörgedelmes éljen. Ez azt jelentette, hogy a történelem tanára bement az órára. Tálás Bélát, szegényt, mindig megéljenezték, jövet is, menet is. Az öregúr bólongva nyugtázta a lelkes ifjúság tetszésnyilvánítását. Novák elmosolyodott.

A szertárban enyhe, nem-kellemetlen gázszag csapta meg, mely a szakadatlan munka gondolatát keltette benne. Lekapcsolta kézelőjét. Egy deszkát fűrészelt, szájába véve a szögeket. Valami állványt készített egy kísérlethez. Az asztalos- és lakatosmunkákat mindig maga végezte.

Nagyon meleg volt. A tavasz, ebbe a terembe zárva, tombolt. Ragyogott a leideni palackon, a róka farkon, az éjtőgépen s a gömbtűkrökön olyan szivárványos színeket vetett, amilyeneket a falon, a fénytani ábrákon látni.

Csak a csengő ébresztette föl munkájából. Akkor megtartotta óráját, a hatodikban, utána a negyedikben és elsőben.

Nem fáradtan, a tanítástól felüdülten haladt a fényes délben. Diákok köszöntek, ő pedig nyájasan köszönt vissza fekete szalmakalapjával. A fákon verebek csiripeltek, szentelenül és bájosan, mint a madár-társadalom örökifjú diákjai.

Otthon.

Ha jól kilép az ember, tíz perc alatt eljuthat a gimnáziumtól Novák Antal házához. De az utat kényelmesen sétálva is meg lehet tenni egy negyedóra alatt. Novák többször lemérte az utat s azt is tudta, hány katonalépés.

Most inkább ballagott, mint iparkodott. Nemsokára feltűnt egyemeletes háza. Négy magyar holdnyi gyümölcsös vette körül s egy barnára festett kerítés, melyre gyeptűül körös-körül bodza hajlott, nehéz illatot terjesztve.

A takaros, vastagfalú, régimódi ház úgy épült, hogy csak két ablaka nézett az utcácskára, a két elsőemeleti ablak, a járdához alig valamivel többre, mint egy méterre, mert a ház az utca szintje alatt mélyen feküdt, az emelet is alacsony volt, annyira, hogy a földszinti szobák falai pince híján átnedvesedtek és ők maguk nem is lakták. A kisutcáról nem lehetett bejárni, csak a kerten át, a kerítés kapuján, mely egy tágasabb utcára nyílt.

Innen már az egész telek látható volt.

Lucfenyőekkel szegett hosszú, egyenes út vezetett a házhoz, a házra gesztenyefák borultak, majdnem eltakarva a felső ablakokat.

A kapunál azonnal szembe ötlött egy hatalmas üvegveranda, mely valamit kiugrott a földszinti lakás elé. Középpütt puszpángokkal díszített gyeptágyban rózsatők vártak a nyárra, karóikra támaszkodva. Baloldalt konyhakert terült el. Káposztát, tököt, uborkát, fokhagymát termesztettek itt, hüvelyes veteményeket, még bazsalikomot is. A régi, csigás kút közelében egy kis, elhanyagolt épület látszott, a mosókonyha.

Ez a kert zimankós, decemberi és februári napokon, mikor a gallyak roskadoztak a hó terhe alatt, nem volt oly vadregényes, mint most. Virágban állt a gyümölcsös. A barackfák, ringlófák, mandulafák fehérlettek a szirmok hózivatarában s a virágpihék egy fuvalomtól elkapva mesebeli hópehelyként pilinkéltek alá a már nagy fűbe, a pitypangok, a pásztortáskák közé. Cseresznyefák görnyedeztek nászi ruhájukban.

Hátulról lombok zúgása hallott, sejtetve, hogy milyen mély a kert, mely a ház mögött, a lucfenyőkkel szegett út mentén lefutott a telek lábáig, a haragoszöld vadszőlővel függönyözött falig. Ez volt a kert nagyobbik része. Itt diófák terebélyesedtek, idecsalogatva mókusokat is, melyek föl-fölbukkantak vörnyeges farkukkal az ágakon. Aztán következett a kert vége, gazzal vert ösvénykéivel, egy kőpadig meg egy kiszáradt szökőkútig, hol jávorfák hajoltak össze s a rekkenő melegben is pár fokkal lehűtötték a levegőt, úgy hogy itt mindig nyirkos volt és sötét.

Ebben a házban lakott Novák Antal, mióta megnősült. Felesége annak idején hozományul kapta. Az asszony halála után Pepike költözött ide, Novák másodunokanénje.

Pepike öreglány volt. Nem tudni miért, nem ment férjhez, pártában maradt, az idő pedig lassan elmúlt fölötte. Rokonai nem törődtek vele. Pepike ezt nem vette zokon, természetesnek tartotta, hogy nem érdeklődtek iránta – mi is van érdekes az ő életén? –, de valahányszor találkozott atyafiaival, valami bájos, rokoni mosoly sejlett föl sovány, kis arcán.

Így fogadta ritkán látott unokaöccsét is akkor, mikor özvegysége első napjaiban fölkereste s megkérte, hogy költözzék hozzá és vezesse háztartását.

Vette cókmojkját, mely mindig készen állott utazókosarában, mint egy vándorszínésznő szegényes ruhatára – egy hálókabát, egy fekete mamusz, egy vasfésű meg egy fogkefe – s azóta nála járt-kelt a hálókabátjában, a fekete manuszában [!], örködve a háztartásra.

Ez az öreglány megszokta, hogy a rokonok csak akkor keresik, mikor baj van, vagy valamit kérnek tőle. „Pepike, lelkem, nem jönnél el hozzánk, este színházba megyünk, te majd vigyázol a gyerekekre”. „Pepike, édes, képzeld a kislányomnak kanyarója van, lakj nálunk egy darabig”. „Pepike, szívem, jöjj el a lakodalomba, segíts kicsit a konyhában”. Gyászoló házakhoz is hívták, hogy felöltöztesse a halottakat, vigasztalja a családot, a temetés idején otthon maradjon, ügyeljen a ravatal szétbontásánál a gyászhuszárokra és később kiszellőztesse a lakást. Azt, amit kívántak tőle, jól tudta elvégezni, oly lélekkel és szívvel, mint senki más. Lefektette a kicsinyeket, ápolta

őket, süttö-főzött az esküvőn, sírt a temetéseken, aztán mikor a szülők hazajöttek a színházból, vagy a gyermekek meggyógyultak, vagy a nászpár elutazott, vagy a gyászolócsalád visszaérkezett a temetőből, ő eltűnt, észrevétlenül.

Nováknak Gergely köszönt a konyhakertből. Már hazaért az iskolából s ingujjban kapált.

Az iskolaszolga náluk lakott, egy földszinti szobában, segített a háztartás körül s ennek fejében ősszel diót, almát kapott, pár szütyő mákot.

A verandán Pepike terített.

Egy kisasztalkán, a sarokban három palack malagaaszú állott, egy szalmafonatos üveg, valami pálinka, papírscipkés skatulyában nedves, ízes datolya s egy doboz szivar, szalaggal átkötve.

– Mi ez? – kérdezte Novák Pepikétől.

– Neked küldték.

– Kicsoda?

Pepike rámutatott a névjegyre, melyet az üveg szalmafonatába dőftek.

Novák elolvasta: „Liszner Kálmán”.

– Májusi ajándék – szölt Pepike. – Május elseje van.

Az öreg fűszeres évente többször ajándékkal kedveskedett a tanároknak, akik az ő rossz, haszontalan fiával vesződtek. A tanári kar minden egyes tagjának küldött ilyesmit, azoknak is, akik Vilit nem tanították. Mindössze azt óhajtotta az apa, hogy – amint kifejezte magát – „fölvívja a tanár urak figyelmét s megkérje őket, hogy fogják esztrengába ezt a gonosz lurkót, faragjanak embert belőle”. Főris egyszer és mindenkorra visszautasította az ajándékot, de a tanárok egy része tapintatból elfogadta. Nyerge Lázár mindig. Novák Antal csak egyszer, mikor Vili még alsóbb osztályba járt.

Most megbotránkozott.

– Ezt azonnal vissza kell küldeni.

– Miért?

– Csak. Nem szeretem az ilyesmit.

– Rosszul tanul?

– Nem, – válaszolta Novák kitérően, aki még nénje előtt se nyilatkozott a diákok tanulmányi előmeneteléről, lévén az hivatalos titok. – De minek ez? Ízléstelenség. Hívd ide Gergelyt.

Az iskolaszolgának meghagyta, hogy vigye vissza s mondja meg az öreg Lisznernek, hogy a tanár úr igen köszöni, de legnagyobb sajnálatára nem fogadhatja el. Magában elhatározta, hogy alkalomadtán beszél a kereskedőhöz s megmagyarázza, hogy erre nincs szükség, ő minden diákjával egyaránt szívesen foglalkozik, csak tanuljanak, tudjanak, akkor rendben van minden. Vilit különben sohase buktatta meg.

Mari, a szakácsné a konyhában lábasai, csuprai között dörmögött. Kövér, nem egészen tiszta nő volt ez, még a néhai asszony hozta ide szüleitől, mikor tizenhét évvel ezelőtt férjhez ment. Azóta itt ragadt, mint házibútor. Elborultan, magánosan éldegélt a konyhájában.

Loncsos szoknyáiban kijött a konyhából s morcolva barátságatlan szemöldökét, a húslevest a két tányérba öntötte.

Novák a dolgozószobájába ment. Arca egy árnyalattal elsötétült. Itt még mindig minden a feleségére emlékeztette, az az ágy is, melyben az asszony meghalt egy novemberi hajnalon.

A tintapecséteket horzsolókővel dörzsölte le kezéről, aztán az asztalhoz ült.

Szokásuk szerint szótlantul ettek. A verandára behallatszott a madarak csivogása. Gyönyörű, bugyborékoló hangok felegettek egymásnak a fákról.

Novák az ebéd végén rágyújtott egy virzsiniára s átment dolgozószobájába. Piros tintába mártotta tollát. Gyakorlatokat javított.

Pepike lábujjhegyen járkált, hogy ne zavarja.

Ricsaj.

Délután nem volt iskola.

Azaz, – amint a diákok igen helyesen mondták – iskola az volt, mert az mindig van, sajnos, csak előadás nem volt, hála Istennek.

Liszner Vili nagy, világos diákszobájában ült, fenn az első emeleten, az üzletük fölött. Csinosan kötött könyvet olvasott, „A bajnok”-ot, mely tanácsokat ad az atlétának, hogy kell élnie. Megállapította, hogy semmit se vétett a szabályok ellen. Aztán elkomorodva „készülni” kezdett.

Kiemelte a körzöt lila bársonyágyából, kört húzott, ahhoz egy érintőt, de az nem egészen érintette a kört.

Elővette a természettant, mely földél nélkül, meggyötört, salátás lapjaival kétszer vastagabbnak rémlett, mint a többieké. Találomra kinyitotta s egyik oldalon ezt látta:

$$g = S \sqrt{1 + \frac{4\pi r R}{T^2 g} \cos^2 \varphi - 2 \frac{4\pi R}{r^2 g} \cos^2 \varphi}$$

Nézte a képletet, hosszan.

Nem volt kedve élni.

Mi ennek az értelme? Csodálkozott rajta. Ki találja ki az ilyesmit a diákok bosszantására? Düh szorította torkát. Mint a kukacok nyüzsögtek előtte a buta számok és betűk, mint a giliszták.

Ásított egyet. Tagjait gyöngye izomláz borzongatta a folytonos, erőszakos edzéstől.

Házitanítóját várta. Az minden délután eljön hozzájuk, hogy fejébe verje ezeket a számárságokat. Vilinek a mennyiségtanból és természettanból különösen rosszul állt a szénája.

A számtani példatárat lapozgatta, kelleetlenül, mamlasz motozással.

Órákig el tudta ezt olvasni. Valaki öt méter posztót vásárolt... az apa nyolc évvel ezelőtt pont százszor idősebb volt, mint a fia, nyolc év múltán pedig négy év híján háromszor volt idősebb, mint a fia...

egy gazdag ember két bérest fogadott... Ezeken elábrándozott. Szó-
rakoztatták a tények, az alakok, a tárgyak s eszébe se jutott, hogy
a föladatokat meg lehet, meg kell oldani. Szótte-szövögette lusta
álmait. Vajjon milyen színű az a posztó? És ki az a bizonyos apa
meg a fiú? Szakálla van-e az öregnek s a fia tud-e kerékpározni?
Aztán hol lakhatott az a gazdag ember? Mihelyt azonban számo-
lásra került a sor, elkedvetlenedett s azzal ütötte el az egészset, hogy
a posztóra semmi szüksége, az apa, a fiú meg a gazdag ember mind
unalmas, ostoba marhák.

Egy tollszárat rágcsált, melynek lakk-festékjét már rég leharap-
dálta. Mint bajnok az egészsége érdekében nem cigarettázott. De
évente elszopogatott néhány tollszárat, kínjában.

Nem lehetett azt állítani, hogy nem tanult semmit. Azt sem, hogy
nem tudott semmit. Mindez tévedés volna és igazságtalanság. Vili
tanult is, tudott is. Többet ült a könyv előtt, mint mások, de ked-
vetlenül és unatkozva, csak hogy az idő múljk. Fejében pedig ren-
geteg mondat-foszlány gomolyodott össze, ilyesmik: „veszem ennek
a négyzetgyökét és aztán beszorzok...”, vagy: „az általa kiszorított
folyadék súlya...”, vagy: „a beltágok és kültágok szorzata...”, vagy:
„a gyökvonás műveleti törvénye nem egyéb...”. De ezek egymástól
függetlenül lebegtek, nem voltak együtt.

Becsapta a számtani példatárat, fejét ráhajtotta tornainges, csu-
pasz karjára s azzal mulatott, hogy fogával elkapta a rajta pihédző
szőröket és addig emelte a bőrt s vele együtt karját is, míg tűrhe-
tetlen fájdalmat nem érzett.

Glück Laci, a házitanítója, belépett. Fekete, dróthajú fiú volt,
kicsi, fele Vilinek. Ha együtt jártak a gimnáziumba, úgy festettek
egymás mellett, mint a bernáthegyi mellett a puli.

– Dolgoztál?

– Aha.

– Lássuk – mondta és már leült.

Gyors volt a mozgása, gyors a beszéde, gyors az esze. Ezek ver-
senyeztek egymással. De mozgása nem érte utol beszédét s beszéde
sem érte utol eszét. Akárhogy hadart, szája csak kullogott villanás-
szerűen működő agya után. Köpte a számokat.

– Hol a rajz?

– Itt.

– Rossz – szólta Glück Laci és ledobta a földre. – Rajzolj újat.

Lacinak nagy tekintélye volt Vili előtt. Az öreg Liszner föltalmozta őt, hogy szükség esetén meg is verheti tanítványát. Természetesen sohase bántotta. Szerették egymást. Vili az iskolában védelmezte Lacit az orvtámadások ellen, Laci pedig súgott neki.

Egy pesztonka hozta ozsonnáját, kávét, sok föllet, mert Laci így szerette, három vizes-zsömlét, mert Laci azt is szerette. Kedvébe jártak. Szegény fiú volt, otthon alig evett.

– No, mi lesz? – kiáltott Vilire, nyomkodva orrát gombócba gyúrt vörös-kék zsebkendőjével – siessünk, nincs időnk. A kör mellé egy érintő. Megvan?

Glück Lacit maga Novák ajánlotta ide. Azt mondta róla, hogy „logikus elme”. Ő valóban nemcsak tudta a mennyiségtant, hanem „értette” is. Még pedig hogyan. Kikapta Vili kezéből a körzöt meg a vonalzót, maga csinált meg mindent, mutogatott, fejtegetett, értelt. Ha ez így volna, akkor az úgy lenne és viszont. Nohát persze, világos. Vili is bölintott, hogyne. De nem értette. Nehéz feje volt.

Lassanként szállingóztak a többi diákok is.

A lakásba a fűszerkereskedésen át kellett menni, a homályos csigalépcsőn, mely a gyömbér és bors szagát árasztotta, mint odafönn minden.

Benn a boltban a kedves Liszner Kálmán bácsi fogadta fia vendégeit.

Az öregúr egyszer és mindenkorra meghívta Vili összes osztálytársait, hogy délután együtt tanuljanak és a közös elmetornán, viták hevében pallérozzák elméjüket.

Volt ott minden, ami jó.

Egy nagy asztalon nyitott szardiniás dobozok, fínom olajtóban ajóka-gyűrűk, vaj, sóskifli s ami a legjobb, diós birsalmasajt. Ki-ki kínálás nélkül annyit vehetett, amennyit kívánt.

Mindent megtett volna a szeretetreméltó öregúr ezért a fiúért. Üsse a kő, gondolta, azt a pár száz koronát, fálják föl az egész boltot, csak Vili „átmenjen”.

Jámbor érkezett legelőbb. Az mindennap megjelent, nemcsak az ozsonnák, hanem főképp Glück Laci értékes, hasznos előadása végett. Azonnal melléje telepedett s áhítatosan csüngött az ajkán.

Neki is csak az volt a vágya, hogy „átmenjen” az érettségien, akár-hogy, de sebzetlen lábbal, mint valami borzasztó tűzvészen.

Egész diákkorában folyton tanult, attól remegett, hogy elveszti tandíjmentességét, melyet apja – szegény adótiszt volt – nem tudott volna megfizetni. Mozgott a szája, zsebkendőjét tartott eléje, mintha fájna a foga. De nem fájt a foga.

Ő a szóról-szóra magolók, a rejtve-biflázók közé tartozott, akik beszedik magukba a mondatokat, tankönyveket nyelnek le és ha kérdezik őket, a tanárok elé okádják. Akárhol kezdték el, tudta folytatni. Fejében nagyobb rend honolt, mint Viliében. Mégis félt, rettentően félt, hogy nem egészen érti. Jeges verejték gyöngyözött tenyerén, úgy hallgatta Glück Lacit.

– Még egyszer – kérte őt – lassabban, lassabban – s utána mondta minden szavát.

Ebeczky Dezső nem járt ide. Volt is neki szüksége ilyesmire. Hiszen ő mindent tudott. Kívülről azonban fölneztet pár percre majdnem mindenki: Varjas Jóska, aki senkinek se tekintett szemébe, egy mogorva, dacos fiú, sötét, mint a kos, akit apja kiskorától fogva vert s nem törődve azzal, hogy fia már nagyobb nála, most se tett le rossz szokásáról és valahányszor Jóska intőt hozott haza, lecsatolta nadrágszíját és irgalmatlanul elpáholta, aztán Packa, az ismert célbíró, Vili bajnoktársa, aki ádámcsutkás nyakával, lobogó hajával Petőfihez hasonlított s Petőfinek is nevezték, aztán Csajkás Tibor, aki bélyegeket gyűjtött, hegedült, átlátszó esőköpenyt viselt, mindig előkelő volt, mint egy gróf s az anyja valódi grófnő is volt, a Fertő-tó melletti birtokán élt Sopronmegyében és fiát dúsan ellátta pénzzel, aztán Zöldy, aki pápaszemet hordott, mindig röhögött és csillagásznak készült, aztán Paróczay, aki a napra tekintve ujjait villámgyorsan mozgatta szeme előtt, aztán Kovács Sándor, egy beteg fiú, aki egy szót se szólt, aztán Kertész Béla, aki áprilisban vesztette el édesanyját s irigyelték tőle szép új gyászruháját, hosszú, fekete nyakkendőjét, aztán még néhányan, Latky Aladár,

aki nagyszamár és Urbán Elemér, aki csak arról nevezetes, hogy minden lyukba belefér.

Oláh Gyuszi Huszár Bandival, a másik bajnokkal nyitott be. Ők barátkoztak, egymás előtt ültek az osztályban s órák alatt leveleztek.

Gyuszi a nyolcadik bohóca volt, hetrefüles, kedves nebuló. Akarata ellenére csöppent ebbe a szerepbe, az öt nővére miatt. Állandóan bosszantották azzal, ami végre nem is oly nagy szégyen, hogy öt nővére van, mégpedig: Oláh Böske, Oláh Ilka, Oláh Mariska, Oláh Teri és Oláh Gizi s nevüket utána kiabálták az utcán is. Egyébként bronzarca volt, akárcsak nővéreinek, az Oláh-lányoknak.

Viszont Bandinak oly hamvas-rózsaszín arca volt, mintha hirtelen elpirult volna. Ugyanily arcbőrrel rendelkezett három bátyja is, mégpedig: Huszár Elek, Huszár Géza, Huszár Bálint, aki vele együtt mind nőhódítók voltak s az Oláh-lányoknak is udvaroltak, keresztül-kasul. Ez a két család, a bronz és rózsaszín, szerette egymást.

A diákok először is ettek, kivétel nélkül. Oláh Gyuszi a birsalmasajtot a körző hegyére tűzte, mint villára s a fejesvonallzóval kanalazta föl. Petőfi, a szabadság lánglelkű apostola, a szardiniát és sóskiflit pártolta. Egy-kettő eltűnt a nagy asztalról minden. Hová tűnt el? A diákgyomrok feneketlen mélységébe.

Gyuszi ugratta a többieket. Sokat szenvedett osztálytársai miatt s mielőtt elvált volna tőlük, igyekezett visszaadni a kölcsönt.

Elfanyalodott arccal mondta:

– Én egy bűdös betűt se tudok. Becsületúristenemre. De nem tanulok. Mi történhetik? Legföljebb megbukom. Elmegyek postásnak.

Dörömbözött öklével, mint a postás, aki ajánlott leveleket bélyegez le.

Ez a zaj izgatta a kedélyeket, még Glück Lacit is. Mindenkit érhet baleset.

Nem feleltek rá. Ismerték Gyuszit. Afféle ál-rosszstanuló volt, akinek csak a szája járt s úgy fújta az a leckét, mint a „vízfolyás”. Most is önmagát uszította:

– Különben is az osztályvizsga semmi. Arra kár készülni. Hanem az érettségi, fiúk, az érettségi. Rossz híreim vannak.

– Micsoda?

- Csak az, hogy az idén még komiszabb lesz.
- Honnan tudod? – kérdezte sápadt hangon Jámbor.
- Hallottam.
- Kitől?
- Hallottam.

Jámbor megrökönyödött. Gyuszi bizonyára hallotta. Olyan volt az arca, mint aki hallotta.

Közelebb húzódott Glück Lacihoz, mint valami védőszenhez s arra kérte, hogy még egyszer magyarázza gyorsan a rezgőmozgást.

Kezdte is Glück Laci, de Gyuszi nem engedte odafigyelni, tovább szutyongatta őt meg a többieket s hideglelős rémülettel hazudott össze zöldet, kéket. Félig-meddig maga is elhitte.

Megfogta Jámbor kabátgombját.

– Úgy ám, öcsém. Mondd például, hogy szólítod a főigazgatót?

Jámbor fölugrott a székről, mintha már előtte lenne az [!] főigazgató.

– Hát, – szólt vállat vonva – „főigazgató úr”.

– Az ám – mondta Gyuszi szánakozó mosollyal. – Csak próbáld meg. Majd meglátod, mi lesz. A főigazgatót „méltóságos úr”-nak kell szólítani. És aki csak egyszer is eltéveszti, az nem felel többé. Kizárják az ország összes intézetéből.

– Hülye – szólt Varjas Jóska, vastag hangon, komoran. – Tedd bolonddá az öregapádat.

Huszár Bandi erősködött, hogy ez bizony így van.

Jámbor elővette Gyuszit:

- Honnan tudod ezt?
- Hallottam.
- Kitől?

– Hallottam – mondta Gyuszi bosszúsan, mint aki nem akarja elárulni előkelő, megbízható hírforrását. – Úgy ám. Egyfolytában kell mondanod a leckét, megállás nélkül. Ha lélekzetet veszél, vagy kifújod az orrod, már elbuknál.

– Ne butáskodj – nyugtatta magát Jámbor.

– Ne butáskodjam? Jó, nem butáskodom. Majd meglátjuk. És tudod-e, Jámbor, milyen nehéz tételek vannak? Hű, barátom – és

Gyuszi most tenyerét az arcához szorította. – Egy fiú, de ez már régen volt, nagyon régen, valami Rohoncy Lajos, – igen, így hívták, Rohoncy Lajos – olyan tételt húzott ki, hogy mihelyt meglátta, ott a széken, a főigazgató előtt szörnyethalt.

– Miért?

– Mert oly irtózatosan nehéz volt.

– Ez hihetetlen – szólt Jámbor, általános hahota közepette.

– De igenis így volt – erősködött Gyuszi. – Mindenki tudja. Titokban temették el. Éjjel. Maguk a tanárok.

– A tanárok?

– Azok. Hogy botrány ne legyen. Eltúsolták. A sírját is láttam a temetőben.

Ennek már senki se dőlt be, nevettek, maga Gyuszi is, de azért mégis kellemetlen volt hallani.

Jámbor arra gondolt, hogy talán még ez is igaz. Rohoncy Lajos, ez nagyon valószínűen hangzik, Rohoncy Lajos.

– Tanuljunk – rebegte alázatosan.

– Tanuljunk – zúgta a kar, megszeppenve.

Gyuszi legyintett kezével s társait bosszantva szomorú öngúnnyal ismételte a régi, tanári szólamot:

– Most már késő. Nyolc év bűnös mulasztását nem lehet egyetlen napon jóvátenni.

De győzött az indítvány, még Vili is pártolta. Glück Laci előadta az irracionális számot, Jámbor jegyzett a térdén, Vili az orrát piszkálta. Félóráig tanultak, immel-ámmal.

Gyuszi ekkor az asztalra ült s váratlanul ezt kérdezte a társágtól:

– Mondjátok, gyerekek, mit adnátok, ha most, azonnal kikapnátok az érettségi bizonyítványt?

Halotti csönd támadt.

– Milyen osztályzattal? – érdeklődött Varjas Jóska.

– Mondjuk, tiszta elégséggel.

A kérdés érdekes volt. Érdemes volt vele foglalkozni.

Jámbor jelentkezett először.

– Én – szólt – nyomban levágnám a balkezemet.

A diákok nézték a balkezüket. Észszerűnek, tisztességesnek találták az üzletet. Minek is a balkéz? Ott a jobb.

Huszár Bandi, mint sportember, ragaszkodott a balkezéhez.

– Én – mondotta – levennem ezt a körmöm. Egy szöget is vernék belé.

Tépelődtek. Az fáj, de nem veszedelmes.

Gyuszi fejezte be ezzel:

– Én megennék négy mezei poloskát. Elevenen. Zöld piszkébe bújtatva. Mint a kinint ostyában. Úgy semmit se érezni.

Az ám, ha ily olcsón hozzájuthatna az ember. De senki se köt eféle különben méltányos megállapodásokat. Jámbornak megmarad a balkeze, Huszár Bandinak a körme, Gyuszi megkímélődik attól, hogy négy mezei poloskát egyék meg éretlen piszkébe bújtatva. Ellenben mindnyájuknak tanulni kell, vizsgázni, érettségizni. Ez ellen ők már nem tehetnek semmit.

Visszakullogtak a könyvhöz. De már sokan zajongtak. Jámbor a kezét összetéve kérte a rendetlenkedőket, hogy ne zavarják Glücköt, az előadót, aki egyre jobban kiabált egy mártír hősiességével, utolsó csöpp véréig védve a tudomány népszerűtlen álláspontját. Végül a garaboncsások egészen felülkerekedtek.

Gyuszi kiabált:

„Ha diák vagy, ne tanulj.”

A lárma-párt rágyújtott a diák-nótára:

„Vigan élj és ne búsulj,
Ha tanulsz is, ne sokat,
Ölelgesd a lányokat.”

Ismételték, majd a második szakot dalolták, mely még érdekesebb:

„Ha felszólít a tanár,”

És a kar ráduplicált, egy hangnyolcaddal mélyebben, sokkal erősebben:

„A számár, a számár.”
„Feleletre készen állj.
Mondd kevélyen, nem tanultam
Egész éjjel...”

Nem fejezhették be, mert nyílt az ajtó s az öreg Lisznerrel együtt, szelesen és mosolyogva bejött egy magas, kedves fiatalember. Valami felsőbbosztályú diáknak látszott. De nem volt diák. Tanár volt. Biró Gyurka volt, az áldott, angyali Biró Gyurka, minden diák pártfogója, aki az összekötő kapcsot alkotta a tanári kar és az ifjúság közt, a magyar nyelv tanára.

– Mulat az ifjúság? – kérdezte szomorúan.

Biró Gyurka mindenkit tegezett.

Halántékán már őszült gyönyörű, csigás hollóhaja. Nyakkendője rendetlenül lógott alá. Kezében két palack csillagos konyakot tartott, melyet az imént az üzletben vett, hitelre.

Valaha nagy reményekkel, becsvágygal indult. Helsingforsban élt évekig. Beszélte a magyarokkal rokonnépek nyelveit, a vogult, az osztjákat, a cseremiszt és finn halászokkal sült hhalat a tengerparton, kalyibában hált velük. Sárszegre kerülve pár év alatt nyakára hágott tekintélyes vagyonának, elfelejtette a finn-ugor testvérnnyelveket, nem ábrándozott már arról sem, hogy egykor a turáni népek váltják ki a magyart az osztrák rabigából. És hogy egykor lélek volt, azt csak azzal akarta bizonyítani, hogy borotválta szakállát-bajuszát, nem hordott botot, hajadonfőtt járt és barátkozott a diákokkal.

– Hát ezt tudjátok-e? – kérdezte tőlük.

„Pécsi hegyeken fújnak a szelek.”

A diákok unisono folytatták:

„Írtam a rózsámnak nagy szerelmeket...”

Egy diák megkérdezte, igaz-e, hogy ez a finn mondat „kala uiskele vedesse”, csakugyan azt jelenti, mint magyarul is, hogy a hal úszkál a vízben.

Jámbor kíváncsiskodott, hogy mi történt ma délután az ellenőrző értekezleten.

Biró Gyurka megnyugtató eredményről számolt be. Senki sem áll bukásra.

– Csak tanuljatok, maturandusok. Még egy hónap és szabadok vagytok, – fölemelte a két konyakospalackot – tietek a világ. No szervusztok. De ne cigarettázatok [!].

– Nem cigarettázunk.

– Nem cigarettáznak – fogadkozott az öreg Liszner, míg lekísérte a boltba. – Nálunk, tanár úr, sohase cigarettáznak. A Vilinek ügyse szabad.

Fönn Biró Gyurka biztató kijelentése véget vetett a tanulásnak.

– Elég, – kiáltott Vili – elég volt – és káromkodott egy cifrát, keserveset, mert csúnya szája volt.

Minden rend fölborult. Az áradat a házitanítót is magával söpörte.

Glück Laci egy sarokba vonult, sakkozni Zöldyvel s haját tapicskálva topogott. Pompásan sakkozott. Azt beszéltek, Novákkal is kiállhatna, aki a városban a legjobb sakkozó volt.

Gyuszi a másik szobába ment. Ott a falon egy posztóval bevont fegyvertartón vívótőrök, mordályok, pisztolyok lógtak, az a pisztoly is, melyre Vili indulni szokott. Fölfegyverezte magát. Vívókesztyűt húzott s ki akarta próbálni, mily irtózatos pofont lehet vele adni. Le is kent néhány puha nyaklevest Jámbornak. Aztán kezét fogtak.

A kerékpár csengője csöngetett. Vili ült rajta. A küszöbökön zökkenve végigcikázta a szobákat s elengedve a kerékpár fogantyúit, lábait a csöngőre téve bűvészkedett. Fölvette még atlétatársát, Petőfit és Huszár Bandit is, akik mint cirkuszi bohócok széttárt karral foglaltak helyet a fölhágón. Egyesek éljeneztek, mások utánuk iramodtak, hogy ledöntsék őket. Erre kikapta a bikacsököt, jól odasózott nekik. Mindenki üvöltött.

Gyuszi a zsvij hallatára kijött, fején a vívósissakkal és bömbölt:

– Alfa plusz béta az egyenlő gamma... Pi, vagyis a Ludolf-féle szám egyenlő öt tizedestörttel kifejezve: háromegegészegyegyöt-kilenc...

El akarták csitítani, mert nem jó az ördögöt a falra festeni. Vili, aki előtte surrant el, rászólt.

Ő csak azért is:

– Ne komizkodjanak. Majd az érettségim, az érettségim.

Vili barátjaihoz fordult:

– Vágjatok a szájára.

Rá is vágtak, de szája vasból volt: a rostély eltakarta.

Gyuszi most utánozta Novák gyakran hallott prédikációját, kísérteties hűséggel:

– Liszner, Liszner. Mondja, fiam, mivel lopja maga az Istennek azt a drága napját? Mondja kérem, mi a maga édesapja?

Ez már nem volt tréfa. Vili ingerülten leugrott a kerékpárról.

Ráförmedt:

– Ne izélj.

Gondolni is rossz volt arra, hogy Novák Antal a világon van.

Májusi zivatar.

Másnap fülledt délután volt. Mikor Novák kiért az utcára, azt érezte, hogy nem kap levegőt. Benn a szobában már hűvösebb volt, mint künn.

Alacsony felhők borították az égboltot, mintha sötét posztóval vonták volna be. Ebédutáni csönd terpeszkedett a városra, a három óra némasága.

Fecskék röpültek, a szemetes kövezetet súrolva s tágranyitott csőrrel kapdosták be a legyeket.

– Vihar lesz – gondolta Novák.

Kémlelte a szemhatárt, melyen igen ritkán apró villogások mutatkoztak. Zsebóráját kivette. A villogás és dörgés közt elmúlt másodpercekről, a fényút és hangút különbségéről állapítható meg, milyen messze van a zivatar és hány kilométerrel rohan. De dörgés még nem hallatszott. Csak kis, forró, alig észrevehető szellők mozogtak, azok is egészen alant, babrálva a port s néhány hamar-hervadt levelet. A fürgeteg még a szemhatár alján lappangott.

Zsebkönyvébe néhány adatot jegyzett föl: a villogás kezdetét, végét, erősségét s az égtájat, hogy otthon majd lemásolja a zivatarjelző levelezőlapra s beküldje a meteorológiai intézetnek.

Az iskola udvarán pipált a szemétködör. Búzlóttek a patkányos csatornák is, az égbe lehelték csömörletes szagukat, hiába szórták körül vasrostélyukat vörös karbolporral.

Fönn, az első emelet sarkán a nyolcadik osztály várta a tanárját.

Ez volt a tanévben az utolsó mennyiségtan- és természettan-óra. Utána már csak az osztályvizsga következik, aztán az érettségi, az írásbeli és szóbeli. Nincs többé lecke, csak általános ismétlés, mind a két tárgyból. Egy hónapja így van ez. A mennyiségtanból tudni kell az egész hetedik és nyolcadik tananyagot: algebra, irracionális kitevőjű hatványok, amortizáció, végtelen számtani és mértani haladvány, Moivre-féle formula, komplex számok n -edik gyöke, két egyenlet két ismeretlennel, két másodfokú egyenlet közös gyöke, Pascal-féle háromszög, analitikai geometria, sztereometria, gömbszelet, gömbszektor, gömbháromszögtan, a természettanból

pedig szintén, amit csak tanultak: mechanika, hangtan, hőtan s az elektromosság, a legkutyább.

Tanulni céltalan erőlködés. Ki ússza át az óceánt? Ki-ki annyit tud, amennyit tud. De minden észszerűség ellenére fölhasználták az utolsó pillanatokot s az előző katolikus hittanórán, kettőtől háromig is folyton készültek, elolvasva „A síkot meghatározó három nem egy egyenesbe eső pont”-ot, vagy „Newton második axiomájá”-t. Jó azért azt átvenni.

Most a legrosszabbak javítanak majd. Már nem lármáztak. Ilyesmihéz se volt kedvük. Az osztály halkan zümmögte a sinus-tételt, imádkozta a molekuláris erőket, zsolozsmázta Ohm törvényét.

Lesték, mikor nyikkan a kilincs, mikor lép be Novák Antal.

A levegő megrekedt a sok sóhajtól s vemhesen kóválygott az emberi testek meg a padokba rejtett déligyümölcsök páráitól. Kitekin-tettek az utcára. Künn még nem esett, a szél se fúj.

Fák meredtek föl a tinta-fekete égbe. Egyik olyan magasra nyúlt, hogy a tanterem ablakából kézzel lehetett elérni s a diákok már rég letépdesték leveleit.

Nagy kamaszok tehénkedtek el az únt, kinőtt padokban, melyeket kisebb testekhez szabtak. A padokat bicskákkal össze-vissza faricsgálták, úgy hogy azok valósággal megsoványodtak, készen arra, hogy öszeroskadjanak [!] s széttörő kalitkáként engedjék el a rab madaraikat, melyeket annyi ideje zártak el a szabadságtól.

Ezen a koradélutánon alig lehetett látni. A homályban sápadt diákarcok rémlettek, mint a halálraítéltek ábrázatai, akik a siralomházban szomorkodnak.

Csak egy arc rózsállott az önelégültség színében, paposan és kővérkésen, Ebeczky Dezső arca. Az első pad közepén ült az első tanuló, idősebb Ebeczky Dezső köz- és váltóüggyvéd szépreményű fia, aki otthon tejben-vajban fürdik s itt túlbuzgóságával tünteti ki magát. Karját összefonta, a levegőbe nézett, láthatólag unatkozott, mint az, aki tisztában van mindennel s nem is érdekli, ami következik. Csajkás Tibor, a második pad szélén, az ablaknál halottfehéren az algebrát olvasta, anélkül, hogy ajka mozogna. Kezével haját símogatta.

Liszner Vili Huszár Bandi és Petőfi között aludt, arccal a padra borulva.

Huszár Bandi Vili vékonyába bökött, mert nyílt az ajtó s megjelent Novák.

Sietve jött, becsapta maga mögött az ajtót, a tanterem dübörgött.

Az osztály fölkel, némán.

– Rossz napja van – suttoztak.

Novák a dobogón állt.

– Leülhetnek – intett.

Nem is volt rossz napja. Miután beírta az osztálykönyvbe a tananyagot, még tréfálkozott is.

Szokása szerint érdeklődött:

– No, mi volt fölvéve?

Ebeczky Dezső, ez a minden-lében-kanál, bizonyos baljós fenyegetéssel, mely azonban rá nem vonatkozhat, ezt jelentette ki:

– Minden.

Ebben ő nagy volt. Bizalmas tanácsadóként szerepelt lecke-föladásnál s mikor Novák fukarul mérte a tananyagból az adagot, azt indítványozta, hogy még, még, ez meg se kottyán, nem leszünk vele készen, tanár úr.

– Minden – ismételte Novák, egy mozdulattal mutatva az egész világot, a földet és eget. – Ez már beszéd. És mi a teendő?

– Felelünk – szólt Ebeczky Dezső éles, pimasz hangon.

Nem voltak rossz fiúk a nyolcadikosok, de ebben a pillanatban mindnyájan megegyeztek abban, hogy ezt az alakot jó lenne lehajtani az első emeletről. Hiszen természetes, hogy felelnek. Azt nem lehet elkerülni. De ezt talán lehetett volna kissé szomorúbban, a helyzet komolyságához illőbb hangon mondani.

– Helyes, – szólt Novák – felelnek. Eddig én beszéltem, egész évben, most pedig önök beszélnek – és tréfásan rábökött az osztályra.

Megnézte a fiúkat.

Ő is másképp látta a diákokat, mint ők önmagukat, akárcsak a diákok a tanárukat. Kék, barna szemek világitottak feléje, pár szemüveg, szösze, fekete hajak, melyeket fölfelé fésültek, borbélyosan lepomádéztak, vagy ficsurasan kinyaltak, grádicsosan nyírt fejek,

kócosak, vagy vizes kefével gyorsan összeborzoltak, mint ázott csirke-tollak és arcok, bájosak, leányosak még, halványak a félsztől, gonoszak a rettegéstől, mint a gyilkosokéi, aztán a padok alatt combok, meggyötörve, elgömbülve a rémülettől, lábak, melyeket fekete, sárga, vagy fénymáztalan nyersbőr-cipők földtek és lábak, melyek egymást taposták. Kisfiúk ültek itt, akik nagyon-nagyoknak képzeltek magukat és félték. Megesett rajtuk a szíve.

De teljesítenie kellett kötelességét.

Barátságosan megkérdezte:

– Tehát ki akar felelni?

Sokan jelentkeztek.

Azok, akik rendszeren, azok, akiknek semmi szükségük a felelésre, hiszen már egész tanévben beigazolták szorgalmukat, tájékozottságukat.

De azok, akiknek annyira kellene a felelés, mint egy falat kenyér, a hanyagok és gyöngé előmenetelűek, akiknek meg kellene ragadniok e csábító alkalmat, hogy az osztályvizsga előtt kijavítsák rossz érdemjegyeiket, nem jelentkeztek.

Azok társaik háta mögött lapítottak.

Novák látván, hogy nem engednek a gyöngéd erőszaknak, lapozgatott könyvecskéjében s hosszú, kínos csönd után ezt mondta:

– Liszner Vilmos.

Enyhe derűtség suhogott át az osztályon, melyet Novák nem értett.

Nem Liszner Vilmos volt ő, hanem Liszner Vili, a Vili. Ki nevezi őt Liszner Vilmosnak?

Vili jobbra-balra fordult. Előbb mondott valamit testőreinek, izgatottan, mint aki végrendelkezik. Nyilván utolsó kívánságát közölte. Azt, hogy sűgjanak. De a két sportférfiú nem nagyon biztathatta s a tárgyalás hosszúra nyúlt. Jámbor, aki előtte ült, a hatodik padban, kénytelen volt hátraszóltni s megjegyezni, fölösleges jótanácsul:

– Állj föl.

Vili végre fölállt. Nem serényen, csak bizonyos megadással.

– Van kedve felelni, fiam? – kérdezte Novák szelíden, megvakarintva fejét csontvégű ironjával.

Mit mondjon erre? Azt nem mondhatja, hogy egyáltalán nincsen kedve felelni. Úgyis felelnie kell. Lefelé tekintett tehát a padon heverő könyveire, a mennyiségtanra meg a természettanra, a lapjait babrálgatta, hogy utoljára még erőt kapjon tőlük, mint Anteus a földtől. Fejét oldalt hajtotta. Alig láthatóan vállat vont. Majd így szólt:

– Van.

A tanár örült ennek. Felelni végre kitüntetés. De megkérte őt, hogy érthetőbben jelentse ki ebbeli készségét:

– Kissé hangosabban.

Vili ismételte:

– Van.

Már készülődött is kifelé, a táblához. Novák azonban leintette:

– Csak maradjon a helyén. Mi így is elbeszélgethetünk.

Ez lehangolta Vilit. Ő szeretett legalább kimenni, kezébe venni a krétát, magasra ugrálni, fölkapaszkodni, gyorsan törölni a táblát, kisubickolva legutolsó száraz foltocskáját is, érezni, hogy ott legalább hasznos izom-munkát végez, melynek van némi láttatja. Ettől, sajnos, megfosztották.

– Most ez kibabrál velem – suttopta Vili a fogai között.

Novák becsukta könyvecskéjét. Rátekintett.

– Micsoda? – kérdezte szórakozottan. Önnek bizony javítania kell. Egész évben nem nagyon iparkodott. Most majd jóváteszünk mindent. Úgy-e, Liszner?

Vili többnyire „kegyelem-elégséges”-sel csúszott át, osztályról-osztályra Biró Gyurka jóvóltából, aki osztályozó értekezleten kardoskodott mellette. Novák is átengedte mindig, egy megvető kézlegyintéssel.

De nem kedvelte őt. Nem mintha bármely diákja iránt ellen-szenvet, vagy rokonszenvet érzett volna: mindegyik csak „tanuló” volt, nevelési tárgy. Izgatta azonban, hogy annyi fáradsága kárba vész s Vili nem érti, amit magyaráz. Nürnbergi tölcserrel öntötte volna beléje a tudást, kitette volna lelkét, hogy közelebb hozza egy kérdéshez. Vili akkor megmukkant s elárulta, hogy minden époly homályos előtte, mint azelőtt. Nováknak nem fért fejébe, hogy más

ne lássa világosan azt, ami pedig oly világos. Gyűlölte a sötétséget, sokkal jobban, mint a hanyagságot, vagy a vásottságot.

Vili is furán volt vele. Különösen hatodikos kora óta szentül meg volt győződve, hogy Novák gyűlöli őt. A gimnáziumban, meg otthon pajtásai előtt többször mondogatta, hogy az a Kobak üldözi, az a Butykos esküdt ellensége.

Novák bátorította:

– Kedves fiam, egy csöppet se féljen. Nem harpom le az orrát. Én még egyetlen diákomat sem ettem meg, elevenen. Nem tudhatunk mindent. Tudásunk véges. Én se tudok mindent. Hát jó. Beszéljen arról, amiről akar. Akármiről.

Vili komoran állt.

Novák kifelé bámult, a viharos délutánra.

– Nincs itt kissé sötét? – szólt. – Jó lenne talán meggyújtani a lámpát.

Tízen is ugrottak a padból, hogy a szolgálatkészség örvén minél nagyobb rendetlenséget okozzanak. Novák mást gondolt. Hiszen ma úgy se rajzolnak. Csak kicsit „elbeszélgetnek”.

Mínthogy Vili semmit se tudott választani a dús tananyagból, Novák a variációról, permutációról, kombinációról, erről a bájos elmejátékról csevegett. Vili nem zavarta őt. Végül Novák átadta a szót, hogy folytassa.

Vili egy kis tétovázás után ezt mondta:

– Húzzunk egy egyenest – bizonyára a táblára célozva, az egészséges mozgásra, a kis, üdítő sétára, a dobogóig.

– Nem bánom – szólt Novák csodálkozva. – Húzza meg az egyenest. De ne itt. Csak ott. Gondolatban.

– Legyen az AB.

– Vagy CD – tódította bosszúsan Novák, aki nem szerette a szajkózást.

Vilivel lehetett alkudni: elkapta a szót, mint megváltó ötletet.

– Legyen az CD – ismételte.

– Vagy XY – indítványozta Novák.

Vili megint engedett.

– Vagy XY.

– Mit akar, kérem, most azzal az egyenessel? – tört ki Novák.
– Minek kell önnek az az egyenes a variációnál? Nem értem önt, nem értem.

Novák nem értette Vilit. Vili nem értette Novákot. Érdekes találkozás.

Zöldy, a csillagász, röhögött.

Vili ezt hebegte:

– Belezavarodtam.

– Mibe zavarodott bele, fiam? Hisz eddig még ki se nyitotta a száját.

Novák egy másik kérdést ráncigált elő: valami ferde síkról szónokolt, meg egy ráhúzandó merőleges egyenesről. Vili a tanárja utolsó szavait buzgón visszhangozta. De mikor szabadjára engedte, elnémult.

Novák kétségbeesett ennyi értetlenségen. Mégis eltökélte, hogy megérteti vele.

– Nézze, fiam, – mondta – de most jól ide figyeljen, itt van egy ferde sík, ide nézzen, ez az a ferde sík – és fehér kezével végigszántotta a levegőt, aztán fölfelé mutatott – erre ön innen, felülről egy merőleget húz.

Vili nézte őt s azt gondolta, könnyű neki.

Agyában azonban nem a ferde sík és merőleges képe jelent meg, melytől egész lénye idegenkedett, csak a hadonászó tanárt látta, mint paprikajancsit, az ujjait, arany jegygyűrűjét meg a másikat, melyben karneolkő piroslott. Kevés érzéke volt az elvontságok iránt. Mindig csak a valóságot fogta föl, melyet közvetlenül a szeme előtt látott.

Őszintén szólva nem szerette az öreget. Főképp akkor nem, mikor ily közvetlen volt s meg akarta világítani azt, amit úgy se lehet megvilágítani. Például a labdát emlegette, a diákok eme kedvenc játékszerét, a hajítás törvényeinek szemléltetésére, vagy a mosolygó, piros almát idézte lelki szemei elé, a szabadesés tárgyalásánál. Ezzel az ellenkezőt érte el. Vili nem a parabolát kedvelte meg, hanem megutálta a labdát is s nem tanulta meg a szabadesést, inkább lemondott teljes életére az alma élvezéséről. Most is az motoszkált fejében, mennyivel jobb lenne gyűrűhintán bukfencet vetni,

nyujtón, lengőgerendán lógni, bordásfalon fészket csinálni, tizenkét saslengést kivágni.

– Szóval érti? – vallatta Novák és közben meggörnyedt, fölegyenesedett, többször mutatta a ferdesíkot, a merőleget s hogy ne legyen oly egyedül, kereste azokat a szemeket, melyekben az értelem és megismerés villan föl, ennek az isteni tudománynak a lángja.

Azok pár szóval megfeleltek. Novák így szólt Vilihez:

– Az egész nagyon egyszerű.

Vili mérgesen dűnnyögte, félhangosan:

– Neked minden nagyon egyszerű.

Novák buzdította, hogy kedvet támasszon benne:

– És nemcsak egyszerű. Érdekes is.

Vili dörmögött:

– Neked minden érdekes.

Novák tovább próbálta kalaúzolni a tudomány ösvényein:

– Hát hagyjuk ezt. Vegyünk egy másik, szintén érdekes esetet. A derékszögű paralelepipedont. Remélem, tudja, hogy mi az. Hogyne tudná – szólt önmagát biztatva, mert nem merte föltételezni, hogy akadjon oly elvetemült ember, ki ezt se tudná. – Tehát a derékszögű paralelepipedon élei úgy aránylanak, mint egy aránylik a kettőhöz, a háromhoz. Most már az a kérdés, hogy aránylanak a köréje írható egyenes henger palástfelületei. Csak úgy, nagyjában mondja el, hogy oldaná meg a föladatot. Pár szóval.

Vili erre dühbe jött. Tőle ugyan beszélhettek. Fejét széles mellére sunyta, mint akit mélységesen megsértettek s bárhogy faggatták, nem szólt.

Novák lejött a dobogóról, a hetedik pad mellé állt, Liszner Vili mellé, hogy baráti jelenlétével erősítse. Néhányszor makogott is valamit Vili, de jobb lett volna, ha hallgat, mert minden alkalommal újabb titkok kerültek napfényre: kiderült többek közt, hogy logaritmust se tudott keresni, hallatlan, logaritmust se és azt se tudta, hogy mi fán terem a köbgyök. Még a régi tananyagot is elfelejtette.

A mennyiségtan és természettan tanárja ide-oda sétált, kényelmesen, mint akinek nem sietős a dolga. Vastag cipőtalpa csikorgott a gyalulatlan lécekből összeabdált padlón.

Szemügyre vette ezt a fiút.

Kurta kabátszárából kibütykösödött a csuklója. Szögletes volt, szánandó. Csuklóján, mind a kettőn, gumiszalag feszült, mellyel irodai aktákat szokás összeszorítani. Bal kezefejére háromszög volt odatetoválva, mint valami matrónak. Gomblyuka körül, kabátja hajtókáján színes bádogzászlócskák, rézgombok, körök díszeltek, a sportegyletek jelvényei, az ő diadalmas zsákmányai.

Novák megkérdezte:

- Mit eszik?
- Nem eszem semmit.

Vili nem is evett semmit, csak úgy motyogott mérgében.

- Nyissa ki a száját.

Vili föltárta rettenetes száját, mint a cápa. Nem volt abban semmi sem. Csak harminckét egészséges, fehér, fiatal fog volt benne.

- Jól van, – szólt Novák – most csukja be.

Vili becsukta.

Novák csontnyelű irónját zsebkönyvéhez ütögette. Mély lélekzetet vett, jelezve, hogy most következik a tanári prédikáció, melyet már vártak a diákok.

– Liszner, Liszner – kezdte lassan, mély, nem-kellemetlen hangján. – Mondja csak, micsoda a maga édesapja?

Oláh Gyuszi meg volt elégedve. Ő minap jobban utánozta Novák hangját, mint most Novák a sajátját. Mindenkinek eszébe jutott ez. Zöldy megint röhögött.

Vili a kérdésre nem válaszolt, mintha nem tudná, hogy mi az ő édesapja, akárcsak a paralelepipedont.

Aztán szólt kelletlenül.

- Kereskedő.
- Milyen kereskedő?

Hosszú csönd után, igen halkán:

- Fűszerkereskedő.

Novák ezt – természetesen – tudta, hiszen már évek óta náluk vásárolt. De a feddés üteme megkövetelte a rávezető szokrateszi módszert.

– Látja, látja – szólt, mert ilyenkor mindent kétszer mondott – ott a maguk szép nagy boltjában sok inasra van szükség. Mért nem

megy inasnak? Nem szégyen az. Aki az eszével nem tudja, vagy nem akarja megkeresni kenyerét, az keresse meg a két keze becsületes munkájával, az arca verejtékével.

Vili csak pislogott vöröslő, sírni készülő szemével, hogy őt, a bajnokot inasnak küldi. Torkát a harag görcse szorongatta.

Novák folytatta:

– Most tavasz van s künn a mezőn, a földeken, a szőlőkben kezdődnek a munkák, a szántás, kapálás, kötözés. Ehhez sincs kedve? Pedig inkább a földet művelné, mint hogy így szomorítsa azt az áldott, jó édesapját. Mondja kérem, mivel lopja maga az Istennek azt a drága napját?

A formás kis beszéd végéhez közledett [!] s az utolsó tanulsággal zárult:

– Aki nem dolgozik, az ne is egyék. Aki nem tanul, az...

– Tanultam.

– Tanultam, tanultam, – szólt Novák – könnyű azt mondani. Ne tanuljon soha, hanem tudjon. Jaj, jaj, Liszner, Liszner.

A „jaj” rosszat jelentett. Novák csak akkor használta, mikor fogyni érezte türelmét s tanári fájdalma jajgatásba csapott. Oláh Gyuszi két vonalat húzott könyve szélére, jegyezni kezdte, hányszor mondja majd „jaj”. Egy alkalommal ilyen prédikáció során huszonhétyszer mondta.

Novák áttért a természettanra.

Ezen a téren se remélhetett sokat Vili. A természettani órák rendszeren délutánra estek s ő szundikált az elsötétített szertárban. Nem látott egyetlen kísérletet sem: nem ismerte az influenza-gépet, csak akkor riadt föl, amikor Novák egyszer a hangtani kísérletezések során tótfurulyán furulyázott, vagy az oxigén és hidrogén keveréke hatalmas durranással robbant, vagy mikor már az óra végén kitérték a zárt ablaktáblákat és sárga, sértő fény ömlött káprázó szemére.

Novák fölemelte Vili padjáról a természettankönyvét, hogy egy könnyű kérdést keressen.

Micsoda agyonfirkált, számfüles könyv volt ez. Egy régi naptár-lap hullott ki belőle meg egy szilvماغ. Meyer Róbertnek, a szemüveges heilbronni orvosnak csupaszzájú arcképére huszárbajuszt

rajzolt tussal, fejére sisakot. Faradaynek pedig, akit – úgy látszik – különösen utált, gombostűvel kiszúrta mind a két szemét.

A tanár csüggedten lapozgatta, majd az ingát adta föl. Vili belekezdett, megindult, mint az inga és megállt, mint az inga. Novák, hogy mégis kihúzza őt, másik kérdéssel kedveskedett:

– Talán a Toricelli-féle ür.

Vili hallgatott, lógatta fejét. Körötte a többiek sísteregtek. Glück Laci kezével-lábával mutogatta tanítványának, hogy mi az. Hangosan súgtak. Novák már ezt se bánta.

Egyszerre fojtott kuncogás hangzott föl a hetedik pad körül. Oda-szólt, indulatosan:

– Ne ízetlenkedjenek. Mit vihognak?

Azzal jární kezdett, le-föl, a padok között, megkerülte a dobogót s újra visszament, Liszner elé, a hetedik padhoz.

Női nevek voltak ide bevésve, nyíllal átlótt szívek. Gyűlölettel nézte a számárpadot. Utálta ezeket a kormos, fekete kamaszokat, akik nem iskolába valók, csak a levegőt rontják. Egész testében reszketett.

És talán tettelegességre is vetemedik, ha meg nem pillantja a feléje nyúló kezek sokadalmát, melyek nagyujjuk s mutatóujjuk szakadatlan mozgatásával kaparászták a levegőt s szinte orra előtt bábirkáltak: a diákok törzsüket lehetőleg kinyujtva, jobb karjukat támadóan előrefeszítve kéredzkedtek, hogy ők tudják a Toricelli-féle ürt. Ekkor jutott eszébe, hogy mérsékelnie kell magát, hiszen ezek csak gyerekek.

– Tudja, – noszogatta Vilit – vagy nem tudja?

Vili alig hallhatóan nyögte:

– A Toricelli-féle ür.

De beérte a címmel, mást nem mondott. Megint lecsuklott a feje. Novák rátámadt:

– Igen, az a maga fejében van.

Hatalmas kacagás harsant föl.

– Csönd legyen – mondta Novák.

Ezt a sikerült élcet több ízben alkalmazta, sok diákjára. Senki se vette rossznéven. Vili azonban fejét dacosan fölszegezte s magából kikelve kiáltotta feléje:

– Na.

– Mit morog?

– Azt, hogy ne tessék engem nevetségessé tenni, tanár úr. Nem bírom. Nem bírom.

És látszott rajta, hogy nem bírja.

Novák ordított:

– Szemtelen.

– Nem vagyok szemtelen.

– Bikfic.

– Nem vagyok bikfic.

– Melák.

– Nem vagyok melák.

Mindenkiben megfagyott a vér. Még Zöldy se mert röhögni.

A szívek viharosan dobogtak. Ebeczky Dezső rosszalóan csóválta fejét, Vilire tekintve, mint örök tanárpartí.

Vili kiegyenesedett. Félfejjel volt magasabb a tanáránál.

– Óriás – csúfolta Novák és végigmérte – Achilles. Csak a tudása is ekkora volna. Hústorony.

– Ezt ne mondja nekem a tanár úr.

– Micsoda alak. Micsoda nagyalak. Szégyelje magát.

Vili elcsukló hangon rikácsolt:

– Ne tessék engem bosszantani – és fenyegetően eléje feszült.

– Tessék? Azt hiszi talán félek magától? Nem félek. Ön akar érett lenni? Éretlen. Leülhet. Végeztünk.

Vili úgy ült le, hogy a pad belenyekkent.

Most az iskolaudvaron végignyargalt a tavaszi zivatar, fákat cibálva, ajtókat csapkodva. Dörgött, villámlott. Nagy csöppekben potyogott a zápor.

Nemsokára fölzendült a csengő édes, megváltó szava. Oláh Gyuszi az utolsó vonalat húzta statisztikai táblázatán s kisült, hogy tanára ezúttal a Vilivel való vitában harmincegyszer használta a „jaj”-szót, tehát rekordot javított.

Novák alig hagyta el a tantermet, Vili mint egy faun fölugrott padja tetejére. Szinte a mennyezetig ért. Öklét magasra emelte, a tanár után rázta:

– No megállj, ezért még szorulsz. Csak letegyem az érettségit.

Ezt a sötét, zajos tanteremben kevesen hallották. Huszár Bandinak és Petőfinek azonban még egyebet is mondott, amin azok úgy nevettek, hogy hasukat fogták. Később leszállt a padról, megragadta a mennyiségtant és természettant s teljes erejéből a földhöz vágta. A padló porzott.

Így végződött a nyolcadik osztály utolsó mennyiségtan- és természettan-órája.

Csendes napok.

Erősen esett.

A diákok az utcán hármásával-négyesével egy ernyő alá szorultak, tárgyalták az izgalmas esetet s következményeiről vitatkoztak.

Novák ezt nem tekintette különösebb fegyelmi vétségnek. Máris elintézettnak vélte azzal, hogy a magáról megfélemlített fiút hanyagsága miatt megszegényítette s nevetlensége miatt mint osztályfőnök nyilvánosan megdorgálta.

Elővette tanári zsebkönyvét, felütötte a rendtartásnál, hogy lásd, vajjon a vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól jóváhagyott szabályzat miképp intézkedik erre vonatkozólag.

Ezt olvasta:

„Fegyelmi büntetések. 1. A tanár által való magános figyelmeztetés és intés a tanuló hibájának kellő megvilágításával; 2. szigorú feddés az osztályfőnök által; 3. az osztály előtt való nyilvános megdorgálás; 4. az igazgató elé idézés, ki ez alkalommal, ha szükségét látja, tanácsolja a szülőknek a tanuló csendes eltávolítását az intézetből; 5. tanári szék elé idézés azzal a figyelmeztetéssel, hogy nem javulás esetén kizárják az intézetből; 6. a tanuló kizárása a saját intézetből, vagy a helybeli középiskolából; 7. oly esetben, midőn félreismerhetetlen az erkölcsi romlottság, s ez bármely intézet erkölcsiségét veszélyeztetné, az ország összes iskoláiból való kitiltás. (V. ö. 1883:XXX. tc. 18. §).”

Ami a vétség erkölcsi megítélését illeti, föltétlenül helyesen cselekedett: csak a 3. pontig ment el, erre viszont rákényszerült. Igaz ugyan, hogy szemtelennek nevezte, sőt bikficnek és meláknak is, de ez diáknak nem nagy sértés. Elhatározta, hogy beéri ezzel. Most, a tanév végén, nem akarta kedvét szegni ennek a szerencsétlen flórtásnak, újabb fájdalmat okozni derék, becsületes apjának, akihez évek hosszú során át szíves ismeretség szálai fűzték. Jegyet sem írt be, semmit. Hadd tanuljon, gondolta, talán még lehet belőle ember, aztán meglátja, mit tud majd az érettségén.

Mikor minden tanulóifjú eltávozott az intézetből, akkor jött ki Liszner Vili. Egyedül, a túlsó járdán haladt. Talán nem volt ernyője

s az eső végét várta, talán szégyelte magát s nem akart a többiekkel találkozni.

Novák az emeleti ablakból, melyet az eső hólyagossá tett, figyelte őt. Födéltelesen tankönyvét kabátja zsebébe gyűrve, két kezét nadrágzsebébe dugva erőltetett meneteléssel gyalogolt, hogy meg ne ázzék. Sapkáját szemére húzta.

Novák elmosolyodott. Alig foglalkozott vele még ennyit. Emlékezetében föl-fölötlött egyik-másik kedves növendékének az arca, érdekelte magánéletük, családi körülményük, de az ilyenféle rossz diákokat csak elhanyagolandó mennyiségnek tartotta. Vili is úgy élt lelkében, mint massa iners, nyers tömeg, álmos, nehezen mozgatható kamasz, aki nem sok vizet zavar. A puskaport semmiesetre sem ő találta föl.

Lassan elállt az eső s akkor Novák hazament, megvacsorázott, a veranda asztalán kiteregette a repedezett viaszkosvászon sakktablát, fölállította a bábokat és sakkozni kezdett.

Ökölbe szorított balkezére támaszkodva a világyűlölő mozdulatával szemlélgette a bábokat. Időnként lépett egyet-egyét. Méregette szemével azt a láthatatlan ellenfelet, akivel gondolatban viaskodott. Főladványokat oldott meg, könyvből.

Künn a kertben bólogtak a vizes lombok, az eső után a gyepen csigák haladtak, lassan, nyáladzva.

Este kiderült. Csillagokat nézett a gimnáziumi messzelátón, mely náluk maradt azóta, hogy egy áprilisi éjszakán megmutatta a nyolcadik osztálynak a „csillagos égbolt”-ot.

A távcsövön a hold sárga volt és lyukacsos, mint az ementháli sajt.

– Mi az a mélység ott? – kérdezte Pepike, míg a távcsőbe nézett.

– Az egy völgy. A Kétségbeesés Völgye.

– Miért hívják úgy?

– Mert ott nem terem semmi. Örökösen kopár.

Egymás után tünedeztek föl a lencsén az égbolt többi ékszerai, az ametisztfényű, gyöngéd-rózsaszín pontocskák. Hamarosan kiszaladtak a csőből, mert a Föld a pályáján tovarohant az űrben.

– Gyorsan kukkants be, – szólott Novák Pepikének – elröpül.

– Mi ez?

- Berenice haja.
- Jaj de szép – csodálkozott Pepike. – Szőke.
- Igen, sárgás.
- Berenice. Ki volt az?
- Egyiptomi királyné.
- Szép haja lehetett.

Látták a Szaturnust, a Jupitert, a Cassiopéát, a Végát, az Aldebaránt.

- A Vénusz – szólt Novák.
- Élnek itt emberek? – kérdezte Pepike.
- Aligha. Nagyon nagy a hőség. A mi szervezetünk nem bírná ki. De ott könnyűek lennénk. Röpülni tudnánk.

Novák a messzelátót megfordította. Igen fényes csillag reszelt a lencsén.

- Ez Szíriusz – jegyezte meg.
- Milyen kékes.

- Nagyon messze van. Ezt számmal nem is lehet kifejezni. A csillagászok fényvel mérik a távolságot, mert az a leggyorsabb. Egy másodperc alatt háromszázezer kilométert tesz meg. Gondold el, hogy egy sugár szakadatlanul száll az űrben, egy évig. Az a fényév. Hát a Szíriusz oly távol van tőlünk, hogy egy fénysugara tizenhat év alatt jut el a földre. Az a fénysugár, melyet most láatsz, ott a messzelátóban, az a csillogás, mely most a szemed érinti, tizenhat évvel ezelőtt indult ide.

- Azóta folyton haladt?
- Folyton.
- És csak most ért ide hozzám – szólt Pepike.

Levette szemét a csőről, egy szilárd pontot keresett, szédült a végtelenben. Megfogta Novák kezét.

- Ó, de messze vagyunk.
- Mondd inkább, hogy ők vannak messze mitőlünk.
- Jó volna egyszer odaröpülni.
- Minek? Jobb nekünk itt lenn, a földön.

Novák virzsinája vöröslött a sötétben. A kaszárnyákban több helyütt a takarodó zengett, trombiták felelgettek egymásnak.

Tizenegykor Jámbor a szomszédban tárogatózni kezdett, fújta a bús kurucnótákat. Ezt még megvárták, aztán éjfél felé lefeküdtek.

Így éldegéltek, csöndesen.

Egy délután Novák ásott a konyhakertben. Ép a földbe roppantotta az ásót, mikor Gergely, aki az iskolából érkezett, átadott egy gyalulatlan faládikát.

– A tanár úrnak jött – szólt. – Az iskolába. Postán.

Novák hóna alá kapta a faládikát, bevitte dolgozószobájába.

Azt hitte, hogy a chemnitzi gyár az elektormétert küldte el, azt a kedves, finom kis műszert, melyet már rég megrendelt.

Maga bontotta föl, óvatosan.

Kívülről rá volt írva: „Vigyázat, törékeny!”

De amint fölhajlította a gyalúforgácsot, melybe a küldemény be volt bugyolálva, hátradöbbsent.

Nem fizikai műszer volt az, nem is törékeny holmi, hanem más. Egy döglött patkány volt.

Lecsapta a faládika fedelét. Rajta a saját nevét látta, kátránnyal mázolt nyomtatott betűkkel: „Novák Antal, főgimnáziumi tanár úrnak.” Hihetetlen, hihetetlen.

– Vigye ki – szólt oda Gergelynek. – Dobja a szemébe. Az ablakokat pedig nyissa ki.

– Bizonyosan valami diák – mondta Gergely.

– Azt mondtam, – ismételte Novák – vigye ki. Nem kérdeztem. Akkor beszéljen, ha kérdezik. Gyalázat – tette hozzá, nem tisztázva, hogy ez a megjegyzés a küldeményre vonatkozik-e, vagy az iskola-szolga kotnyeességére.

Ez az ügy kelleténél jobban fölizgatta.

Eképpen töprengett:

– Senki sincs fölvértvezve az emberi aljasságok ellen, melyek betörnek otthonunkba, névtelen levelek, piszkos küldemények alakjában. A bölcs nem törődik velük.

De bárhogy vigasztalta magát, ezt nem sikerült kivenni fejéből, szüntelenül rá kellett gondolnia. Ki küldhette? Gergely azt mondta, hogy diák. Van-e olyan vásott, minden emberi érzésből kivetkezett tanulóifjú, aki ilyesmire képes? A feketekéz stílusa hasonlítható

ehhez. Aztán mit akarhat vele? Az egésznek semmi, de semmi értelme. Aki ilyesmire vetemedik, az csak műveletlenségéről tesz tanúságot.

Föltéve azonban, de meg nem engedve, hogy mégis csak diák az illető, nem tudta eldönteni, hogy kit gyanúsítson. Egy harmadikos járt az eszében, akit kiállított s egy hatodikos, akit megszidott, meg Liszner Vilmos, de az már nagy, komoly fiú, meglett ember.

Nem tartotta érdemesnek, hogy tovább kutakodjék. Csak a háladatlanság fájt atyai lelkének, annyira, hogy könny csillant meg szemében.

Érettségi.

Az előadások a nyolcadikban befejeződtek.

Ami diák-élet volt még, az kizárólag a városerdőben zajlott le.

Készültek a versenyre. Kihozták a nyujtót, cölöpöket vertek le, nemzetiszín zászlócskákkal díszítették a kaput, melyen majd bevonul a közönség, a faszor bejáratánál.

A versenyre odatódult az egész város. Megjelent a tanári kar is.

Vili egy sárga futónadrágban szaladgált ide-oda, melyet még nem láttak rajta. Nullásgéppel nyiratkozott le, hogy azzal is könnyebb legyen. Ásta a start-gödöröt, mint vakondok, kiabált, rendelkezett. Letarolt koponyáján szétállott a füle. Izgatottnak látszott.

A verseny oly meglepetést hozott, melyre senki se várt. Vili rosszul indult, már az előfutamban lemaradt s a döntőbe nem is került belé. Huszár Bandi lett az első. Vili azzal vádolta bajnoktársát, hogy előzött, Huszár Bandi három bátyja védelmezte az öccse ügyét, a tömeg éljenzett, füttyült. Vili fejébe csapta sportsapkáját s ott hagyta őket. Csak Petőfivel közölte, hogy az egésznek Novák az oka, mert ott állt a célnál s gúnyosan nézte őt.

Mindez nem keltett oly feltűnést, mint ahogy megérdemelte volna. A diákoknak tanulniok kellett. Vili reggelenként Glück Lacival ült nagy világos diákszobájában s megadóan engedte magára ömleni azt a szóáradatot, mely házitanítója szájából eleven forrásként patakzott. Mindenki tanult.

Az osztályvizsgán könnyen átestek. Novák Antal csak a legjobbakat feleltette. Vili a Pythagoras-tételt kapta, a „szamarak hídjá”-t s minthogy tudott valamit, mindenki csodálatára még ő se hasalt el.

Hasonlóan folyt le egy hét mulva az írásbeli is. Remegtek, mikor az igazgató kibontotta a pecsétetes borítékból a tételeket s Fóris, az örökös tanár több ízben komolyan figyelmeztette őket a csempészés, az „ügynevezett” puskázás komoly veszedelmére. Az ügynevezett puskázást mégis csak megszervezték. Oláh Gyuszi azt tervezte, hogy egy alkalmi hektográfal sokszorosítja majd a tételek megoldását, egyszerre huszonhárom példányban, hogy a tudást, amint a mai demokratikus időkhez illik, mindenkinek közkincsévé tegyék. Ez

nem sikerült egészen. De mikor Fóris rendőrszeme nem vigyázott rájuk s fölváltotta őt Biró Gyurka, majd Tálás Béla, a vizsgázók hirtelen rosszullettől panaszkodva sűrűn kéredeztek ki és a megbeszélthelyen, a mosdó vízvezetékében gyűrött irkalapon meglelték a problémát, bejövet lemásolták, aztán kézről-kézre adták. Ennek tulajdonítható, hogy Tompa virágregéinek erkölcsi alapjáról, Lessing hervadhatatlan érdemeiről, a határozatlan egyenletről valamenynyien meglehetősen egyformán vélekedtek s Homérosz és Tacitus szavait majdnem egyöntetű stílusban tolmácsolták.

Utána következett azonban a hadd-elhadd [!], az a háromheti idő, mely az írásbelit elválasztja a szóbelitől.

Jaj csak már vége lenne, csak már vége lenne. Ezt tovább nem lehet elviselni.

Mégis elviselték.

Az éjszakák világoskékek voltak. A világoskék éjszakákon nem tudtak aludni. Paplanukra süttött a holdvilág. Forró szél rázza ablakukat. Függyönyükön illatok tolakodtak be, buja, izgató szagok.

Ha elaludtak, nyomban fölébredtek. Fálnak fordultak, hogy reggel négykor fölkelhessenek s kimehessenek a városerdőbe tanulni. Virradt már, mikor szemükre szállt az álom.

Akkor álmodtak. Azt álmodták, hogy találkoztak Pascal-lal s karonfogva sétáltak Titus Livius-szal. Azt álmodták, hogy fölébredtek és már régesrég leérettségiztek. Aztán fölébredtek.

Az ébredés megint eléjük szökkentette azt, ami van. Nem, még mindig nincsenek túl, ég-föld között lebegnek, lézengve. Eleget tettek két nehéz kötelességüknek, az osztályvizsgának, az írásbelinek, az igazi azonban most jön. Már nem is jártak iskolába és sokszor úgy tetszett, hogy kicsapták őket. Elég volt eddig, nyolc évig, tizenkét évig s itt közvetlen a cél, a végső erőfeszítés előtt oly csüggedés fogta el mindnyájukat, hogy elaléltek.

Gyűlöltek az iskolát. Szívesen fölgyujtották volna, lerombolták volna, a földdel egyenlővé téve, mint Marius Carthagot, sóval hintve talaját, hogy többé ne nőjjenek ki falai. Mi mindent nem kívántak ők a gimnáziumnak, melyről tanárjaik oly édeskedő szeretettel beszéltek, a tanintézetnek s a tanintézet kebelének is, melyből az

embert ki szokás zárni. Szavakba nem tudták foglalni azt a dühöt, félelmet, türelmetlenséget, mely bennük lüktetett.

Most a maguk felelősségére tanultak. Sok elbújtatott, apró jegyzet volt a lapok alján, sok homályos célzás a szövegben, a képeltek közt: ezeket rágták, bagózták, rendszertelenül, az elmulasztott kötelesség, az önvád keserűségével. Azok az intelmek, melyekkel éveken át gyötörték tanárjaik, visszacsengtek fülükbe és most önmaguk ellen szögezték. Hányszor hallották: „majd az érettségim...”, vagy: „önből, édes fiam, nem lesz semmi...” Lehet, hogy igazuk volt. Maga a semmiség környékezte őket, az ür.

A lidércnyomás pedig visszatért. Tönkre fognak menni és koldulnak egy utcasarkon, kiveti magából a dolgozó polgárok tisztességes társadalma, apjuk meg sem ismeri őket. Nem lesz ruhájuk, betevő falatjuk. Aztán más, szörnyűbb dolgok is várakoznak rájuk, melyeket már kifejezni se lehet.

Magukra maradtak. Egyedül az „Ostor” című, ritkán megjelenő, időszaki sajtószerv csattogott, az a zsaroló lapocska, melynek szerkesztője, Bahó Attila volt, egy többször bukott diák s egy büntetett előéletű álhírlapíró. Cikkeiben hemzsegtek az íráshibák, melyeket jóakarói sajtóhibáknak minősítettek. Tavasz jöttén rendesen megindította hadjáratát a gimnázium ellen, melyről igen rossz emléke lehetett, főképp az érettségi „elavult, embertelen intézményét” ostorozta, mely eddig is „számos áldozatot szedett az ifjúság köréből.” A diákok között ingyen osztogatta a példányokat s cikkei itt bizonyos helyesléssel is találkoztak. Sajnos, az „Ostor” nem rendelkezett olyan befolyással és tekintéllyel, hogy hamarosan bármi eredményt lehetett volna remélni férfias föllépésétől.

A valóság az volt, hogy a napok egyre multak. Főképp az utolsó kettő volt rettenetes. Minden összezavarodott fejükben. Sokszor azt hitték, hogy mindent tudnak, aztán látták, hogy semmit se tudnak. Betűről-betűre kezdték bevágni az egészet, erre azonban már nem futotta az idő. Inkább az érettségiről beszélgettek, kiszínezték képzeletükben azt a keveset, amit hallottak felőle. Az érettségit a díszteremben tartják, a diákokat már nem ültetik padokba, hanem székekre, arra a három székre, mely közvetlen a főigazgató asztala

előtt van, hogy ne súghassanak. Látszólag megbecsülés ez, de volta-kép alattomos csapda. Ah, micsoda csapda.

Végre az utolsó huszonnégy órában teljes erővel jelentkezett a szurkolás, az az érzés, mely lámpalázból, szédülésből, fejfájásból, oldalnyílásból [!], émelygésből, hascsikarásból tévődik össze. Ezt ismerték már régebről. Latin-, görög-, mennyiségtan-, természet-tan-órák előtt kaptak belőle kis adagokat. Akkor hamar elmúlt. Most állandóvá vált, percről-percre növekedett, a végtelenig és lehetetlenig. Jaj, semmit se tudok. Jaj, beteget jelentek. Jaj, el se megyek. Közben pedig mormolták magukban a tananyag valami jelentéktelen részét.

Amint ily állapotban szédelegtek, csodálkoztak azon, hogy künn az utcán semmire változott. Liszner bácsi kinyitotta, becsukta bolt-ját, az emberek fölkeltek és lefeküdtek. Tanárok tüntek föl a vendéglő előtt s bementek villásreggelizni. Nekik minden évben van érettségijük, semmi okuk, hogy reszkessenek. Mit is tudtak ők az ifjúság gyötrelméről. Azt mondogatták nekik, hogy a fiatalság az egyetlen kincs, az öregkorral jönnek a szenvedések, betegségek. A diákok azonban irigyelték [!] őket. Mennyire utálták már a szép ifjúságot, mely sehol se kap tiszteletet, becsülést, mindenütt lené-zik, kisemmizik, midíg [!] előre köszön és vár: megvetik akkor, ha szegény, nem kell a pénze akkor, ha gazdag. Még a pincérek is ki-küldik őket a kávéházból, bármily nagy borralalót adnak is nekik s följelentik a tanároknak. Inkább csúzos vénséget, kopasz fejet, epekövet, mint ezt a boldogságot.

Este, a félhetes vonattal megérkezett Vécsey Jeromos, a főigazgató. Szikár, magas, szigorú pap volt, ismert tudós, kitűnő pedagógus. Hintón hajtattott a plébániára, ott szállt meg. Az „Ostor” egy vezér-cikkben kiadta utolsó dühét.

Oláh Gyuszi szerint a főigazgató az igazgatóval is alig beszélt, a tanárokkal nem fogott kezét s különösen paprikás hangulatban volt, mert erre az osztályra évek óta „haragudott”. Kisdiákok, akik találkoztak vele, őt lépésről köszöntek neki, mint közkatonának a tábornoknak. Mindenki szinte lábujjhegyen járt.

Reggel nyolckor bementek a gimnáziumba, mint egyéb napokon, de most már ünnepi-feketében, legtöbben szalonkabátban.

A szóbeli előtt érkezett az a mozzanat, mikor mindnyájan egygyé váltak a félelemben. Hát csakugyan itt volt, hihetetlen gyorsan, az érettségi, az a gyehenna, melyről ősz urak is verejtékezve álmodnak, harminc-negyven év multán. Az érendők kisebb-nagyobb csoportokban álldogáltak a díszterem előtt, komoly emberekhez illő méltósággal, a második emeleti folyosón. Mindenkin látszott, hogy kevesebbet aludt, hiányosabban táplálkozott. Ebeczky Dezső, Glück Laci is komor volt. Oláh Gyuszi már nem ugratta a többieket, azt mondta, hogy tartsanak össze, majd csak lesz valahogy. Csajkás Tibor egy ideges ásítást gyűrt össze kesztyűs markában s ledobta a földre, mint használt selyempapírt. Huszár Bandi rózsás arca egy árnyalattal elhalványodott. Packa, aki általában Petőfihez hasonlított, most ahhoz a Petőfihez hasonlított, aki segesvári csatatéren haldokolva írja szíve vérével a honi rögre ezt a szót: „Hazám”. Jámbor szeme véres volt a virrasztástól, öt nap óta nem evett, izzadt tenyereit összeszorította, kérte, hogy ne szóljanak hozzá se jót, se rosszat, ne ijesszék és biztassák s úgy tekintett maga elé, hogy hozzá képest egy haldokló tekintete a halál előtti másodpercben vídámnak mondható.

Vili közönyösen bámult a társaságra. Egy ablakdeszkán ült, meglehetősen nyugodtan s életében először a hullámok interferenciáját olvasta, lassan és kényelmesen s Isten tudja miért, azt hitte, hogy pont ebből fog felelni.

Novák Antal Gergellyel a díszterembe sietett, hogy ott valami rejtélyes előkészületet tegyen.

Egy ajtóhasadékon bekukucskáltak: látták a színteret.

A díszteremben székek álltak padok helyett, ravasz udvariassággal, azok a székek, melyekre az ünnepélyeken a közönséget ültetik, egy hosszú asztal, tele irománnyal s előtte az a három szék, melyen a három felelő foglal majd helyet. Írtózatos volt.

Novák intett, hogy bejöhethetnek. Jámbor két térdre ereszkedett a folyosón s kezét imára kulcsolta. Lassan indultak. Elhelyezkedtek a székeken.

Berobbant a főigazgató, a hórihorgas, száraz, aszott arcú Jeromos. Majdnem világának látszott. Ő is szalonkabátot viselt, nem

reverendát, csak nyakán az aranyláncon lógó aranykereszt jelezte papi mivoltát.

A diákok eleinte rá se mertek nézni. Inkább Biró Gyurkával szemezték, aki a tanárok között ülve kedélyes mosollyal bátorította az ifjúságot. Ők pedig gondolatban tegezték barátjukat s fölfohászkodó alázattal litániázták: „Gyurka, segíts, édes Gyurka, csókoljuk a szíved közepét, könyörülj rajtunk”.

– Azt hiszem, kezdhethük – szólta a főigazgató érdes madár-hangján s az igazgatóhoz fordult, minden ünnepélyesség nélkül.

Ez mindenkinek szólt. Kezdhethük az érettségi vizsgálatot. Nem a vizsgát, mert az, gyerekek, nem főnév, hanem melléknév.

A termen a vesztőhely csöndje lebegett. Olyan pillanat volt ez, mint mikor az ügyész így szól a porkolábhöz: „Vezessék elő az elítéltet”.

Kiment az első három. Mélységesen meghajolt a főigazgató úr őméltósága előtt, aki viszont nem hajolt meg előttük mélységesen. A tiszteletadás egyoldalú volt.

Amikor a természettanhoz érkeztek, Novák fölkel, előrejött, a táblához.

Ebből a tárgyból elsőül Kertész felelt. Néha elakadt. A vizsgáztatók nem segítettek neki, nem is korholták, csak levonták a tanulságot, végre ez már igazán nem gyerekjáték. De pár pillanat múlva, hogy mondott egyet-mást, a főigazgató bólintott „jól van, nagyon jól van, fiam” s mozdulatából látszott, hogy átengedte. A keblek megkönnyebbültek.

Ebeczky Dezső nem is felelt, hanem előadott, mint egy egyetemi magántanár. Kezébe vette a tételt, élvezetesen hallgatott egy darabig, mintha nem tudná, majd megeredt a szava, erre-arra célzott, föl akarta ölelni az egész tananyagot s akkor se hallgatott el, mikor a főigazgató néhány dicsérő szó kíséretében helyére küldte, valóság-gal karhatalommal kellett eltávolítani székéről. Glück Laci hadart, krétákat tört, magyarázott. Huszár Bandi, Petőfi, Csajkás Tibor megállta a sarat. Még Jámbor is, aki lidércnyomásában méz-édesen próbált mosolyogni a főigazgatóra.

Vilire csak később került a sor, úgy dél felé. Kihúzta a tételt, leült s egyszerre valami magyarázhatatlan bizakodás fogta el.

Novák odahajolt a főigazgató füléhez és súgott valamit. Vili ezt észrevette. És szentül meg volt győződve, hogy most tekeri ki a nyakát. Hátra is fordult, tanulóársai felé és intett kezével, hogy vége.

A mennyiségtan és természettan tanára pedig arra kérte a főigazgatót, hogy tanúsítson elnézést e kiváló bajnok irányában, aki más téren dicsőséget szerzett Sárszegnek. Erre a főigazgató elkérette írásbeli dolgozatát. Vili várt, mint az elítélt, hogy a hóhér nyakára tegye a hurkot s összeszorítsa.

Most a főigazgató megigazította orra nyergén a pápaszemet, ránézett, keményen. Vili is keményen nézett vissza, órá és Novákra.

– Önnek, kérem, – hápogott a főigazgató – kissé részletesebben kell majd felelnie.

Vili elolvasta a tételt: a rezgő mozgásról kellett beszélnie. Novák pár szóval igyekezett bevezetni őt a rezgő mozgás rejtélyébe.

– Hagyja őt, kedves tanár, – szólt a főigazgató – ez a fiú is tudja. Látom az arcáról.

A főigazgató nem volt jó jós. Vili tudta, hogy mi az a mozgás a szabadban, de hogy mi a rezgő mozgás, azt már nem tudta. Legfőbbjebb annyit tudott, hogy valami mozgás, mely rezeg.

Biró Gyurka reszkettette a kezét, hogy segítsen. Ábris igazgató is lelket akart belé önteni:

– Bátorság, fiam, bátorság.

Vili hallgatott, mint azon az utolsó órán. Novák arra kérte, hogy legalább a hozzáintézett kérdésekre válaszoljon egyszerű igennel és nemmel, abból is meggyőződhetnek, hogy érti-e. Vili erre se volt hajlandó.

– Hallatlan makacsság – szólt a főigazgató.

Novák is kijött a sodrából:

– Harapófogóval se lehet belőle kihúzni a szót – mondta és az asztalra csapott. – Mindig ilyen.

Vili öt percig ült helyén, vértanu-fejét lehajtva. A főigazgató tárgyalt a tanárokkal. Amikor letelt az idő, csak ennyit jegyzett meg, két kezét magasba emelve:

– Mint csinált ön, kérem, nyolc évig? – majd a tanári karra pillantra [!] ezt mondta: – Köszönöm.

Vili fölkelt, helyére ment, katonai díszlépésekkel. A főigazgató visszahívta őt s megkérte, hogy kissé csöndesebben távozzék.

Ugyanez ismétlődött meg, mikor Vilit aznap mennyiségtanból, másnap latinból és görögből vallatták. Meg se mukkant.

Harmadnap a szóbeli befejezettnek volt tekinthető, csak néhányan feleltek még. Mindenki lerázta a nehezét.

Aztán a rákövetkező napon délelőtt tízkor már ki is osztották az érettségi bizonyítványt.

A diákok fölsétáltak utoljára a gimnáziumba, ugyanabban az ünnepi ruhában, melyhez halálos verejtekük tapadt.

A díszteremben minden úgy volt, ahogy napokkal ezelőtt. A három széket, melyen feleltek, még nem vitték el, a hosszú asztalt is elborította még a sok ügyirat, jegyzőkönyv, dolgozat.

Bevonult a tanárikar a főigazgatóval és igazgatóval az élén.

Ábris igazgató csiptetője két üvegét egymásra hajlítva egyhangúan olvasta az eredményt. Közölte, hogy 23 érettségire jelentkezett tanulóifjú közül megérett 22, mégpedig: 5 jelesül, 12 jól, 6 középszerűen.

– Egy tanulóifjút, – szólt halkabb hangon – sajnos, vissza kellett utasítanunk.

Mindenki tudta, hogy ez szegény Liszner Vili, aki négyből „nyert” elégtelen érdemjegyet: latinból, görögből, mennyiségtanból és természettanból. El se jött.

A főigazgató szólásra emelkedett.

Hangja ezúttal is élesen csengett, de amit mondott, az nyájas volt.

– Uraim – kezdte.

Erre a szóra, melyet először intéztek hozzájuk, mind fölfigyeltek. Egyesek kiegyenesedtek, hogy arcukba hulljon, mások vállukat tartották oda, hogy lovaggá üsse őket. De akadtak olyanok is, kik elvihogták magukat, mert pukkasztónak találták, hogy ők már „urak”.

Uraim, uraim. Halljátok-e? Már urak vagytok, urak mindnyájan. Te is Zöldy, hiába röhögsz ott, nyomorfi, te is úr vagy, az istenfádat.

A főigazgató, aki hazafias pap volt, így folytatta:

– Hazám reménye, magyar ifjúság. Önök pár pillanat mulva elhagyják ezt a tanintézetet, annyi munkájuk, küzdelmük színterét

s nevelőiket, az igen tisztelt tanár urakat, akik önökbe csepegtették a tudást és atyjuk helyett atyjuk...

Ez már unalmas volt és hosszú. Csak Ebeczky Dezső hallgatta, a többiek már nem is figyeltek, alig várták, hogy szabadulhassanak.

Novák nézte őket. Milyen kedvesek voltak ezek a fiúk, nagy fiatalságukban, hamvas tapasztalanságukban [!], gyermeteg reménységükben. Hiába szenvedték, hogy romlottak, hiába hitték, hogy züllöttek, mert néhányszor átlépték a fegyelmi szabályokat, az ártatlanság tekintett szemükből: a tizenkilencéves fiúk angyali tisztasága.

A főigazgató arról elmélkedett, hogy az élet, az igazi élet most kezdődik.

Novák azonban gondolatban ellentmondott neki. Az igazi élet tulajdonképp most végződik. Ami jön, az szürke és hétköznapi, mert a gimnáziummal zárul az első, öntudatlan, boldog fiatalság. Ezt akarta megóvni bennük, amikor kissé fékezte őket. Most lélekben elbúcsúzott tőlük. Még egyszer rájuk tekintett, hogy ezzel a pillanattal marasztalja az élet e bájos, koránmúló idilljét.

Csakhogy az máris eltűnt.

Künn a folyosón tündéri gyorsasággal előkerültek a kabátok ujjai-ból, a sarkokból a lenge s mégis szemtelen-hetyke nádbotok. A fiúk hadonásztak velük, magukhoz szorították, mint az erő és férfiasság jelképét. Kifelé rohantak, hogy minél hamarabb rágyújthassanak.

Igazán csak az utcán lélegeztek föl. Végre, végre, itt a legnagyobb nap, melyre vártak, a beteljesülés. Úgy tetszett, hogy nem is az utcán voltak, hanem az életben, melyről a főigazgató beszélt.

Mindent szabad már. De mi az a minden? És mi az a szabad? Mégis szabadság, szabadság. Petőfi, szabadság lánglelkű apostola, úgy-e most már minden szabad? Nincs már semmi gát, semmi tilalomfa. Nekirohantak a levegőnek. Hová, merre? Az okosabbak zavarba jöttek ettől a szabadságtól, nem tudtak vele mit csinálni. Az első nagy örömet fölváltotta az első nagy csalódás.

Azért mégis sok mindent szabad. Elsősorban cigarettázni, nyilvános helyen, szivarozni is, amennyit kedvük tartja. Egész nap, egész éjjel dohányozhatnak, ehetik a dohányt, míg be nem rekednek és rosszul nem lesznek tőle. Orrukon engedhetik ki a füstöt, bodrosan

és karikásan, még a tanárok előtt is. Oláh Gyuszi és Petőfi a gimnázium előtt nyomban rágyújtottak. Mikor azonban kijött a kapun Novák, Tálás Bélával és Fórisossal, kikapták szájukból a cigarettát, köszöntek, sokkal illedelmesebben, mint azelőtt.

Köszönni se tartoztak már. Ezt ingyen adták, ajándécul.

Huszár Bandi a lányokat magyarázta. Azokkal karonfogva mehetnek a korzón, meg is csókolhatják őket akárhol, kinek mi köze hozzá. Igaz, legtöbbjüknek alig volt lányismerőse. Húgaik barátnőivel is félszegen beszélgettek, rosszul érezték magukat társaságukban.

Mi marad tehát az egészségből? Pajtások, sarokba vágni a könyveket, feltüzelní mind. Ezeket azonban el lehet adni, szeptemberben, a diákpiacon. Leghelyesebb felejteni. Felejteni mindent, amit magukba szedtek, először a mennyiségtant és görögöt, majd a természettant és latint, felejteni minden rendhagyó igét, azt is, mikor született Kisfaludy Károly és mikor halt meg Berzsenyi Dániel. Sajnos felejteni se tudtak oly gyorsan, mint óhajtották volna.

Egyelőre a cigarettánál maradtak. Újra rágyújtottak. Egyszerre kattantak az ezüst cigarettatárcák. Ők, akik nemrégén még őszintén lemarházták egymást s a viláért se adtak volna egymásnak egy tollat, egy félalmát, levetkőzték tisztességesen bevallott, emberi önzésüket s felöltve a polgári kedvesség koldus-condráját váltig kínálgatták egymást.

– Parancsolj, kérlek. De parancsolj az enyémből. Török. Majd aztán én is veszek.

Ez volt az élet?

Igen, ez volt az „élet”.

Próféta.

Az érettek elindultak. Valaki megpillantotta Vilit, aki kerékpárján egy mellékutcába csapott.

Utána kiabáltak. Nem állt meg.

Még egyszer utána kiabáltak. Akkor megállt.

Leugrott. Kerékpárját maga mellett vezetve közeledett feléjük.

Levertnek, szomorúnak látszott.

Sportsapkája volt rajta és tornainge.

Nem tudtak hozzá mit szólni. Ő se beszélt eleinte.

– Vége? – kérdezte.

– Vége, – szóltak – vége.

Vili kereszteteket írt cipője orrával az út porába.

Ebeczky Dezső indítatva érezte magát, hogy mint a társaság alkalmi szónoka pár tapintatos szót intézzen hozzá:

– Mindegyikünket mélyen érintett, – mondta – az eseted. Fogadd, kedves Vili, baráti részvétünket. Légy meggyőződve, hogy azért nem hagyunk el soha. Remélem, ma estére eljössz.

– Hová?

– Az érettségi lakomára.

– Ugyan.

– De ha meghívunk. A vendégünk vagy. Mi fizetünk.

Vili a kerékpárja csengőjével csengetett, hogy ne hallja, mit mond ez a gyüge.

Aztán a nyeregbe pattant és elkarikázott.

Az adóhivatalig vágatott. Itt megállt s fölment a második emeletre.

Egyik ajtón be, másikon ki. Az elhanyagolt termekben kalapok, botok, vascsacsikon.

Egy farácsos hivatalnok-kalitka előtt, hol az íróasztalokon nagy könyvek nyújtóztak, beszólt:

– Próféta.

Valami írnok kelt föl, hasonló a majomhoz. Mintha majom volna s azért tartaná ketrecben.

Profétának hívták a gimnáziumban, mert egy hittanórán Illés profétáról felelven csak ennyit tudott kinyögni: „proféta, proféta”. Különben Farkas Cézárnak hívták.

Orrán csipetető fénylett. Szeme bandzsított. Szűk homlokán, melyet benőtt, [!] száraz, fölfelé fésült haja, a korlátoltság lakozott. Ezzel a fejjel szokta döfödni a levegőt, mikor a gimnáziumban valamibe „belezavarodott”.

Már tavaly kimaradt a hetedikből, véglegesen, mint ismétlő. Novák mind a két tárgyából elbukatta, Fóris egyből. Így bezárult tanulói pályafutása. Az adóhivatalba jött, tintanyalónak, úrnak. Sétapálcát viselt, cigarettázott a piactéren, újságot járatott, saját nevére.

Vilit kivitte a folyosóra, a pókhálós boltívek alá.

– Proféta, – szólt Vili – baj van. Segíts rajtam, Proféta.

– No? – kérdezte Proféta. – Csak nem?

– De igen – mondta Vili. – Elhasaltam.

– Ahá, – kiáltotta Proféta – ahá.

Vigyorgott. Vigyorgása fénylett a homályban.

– Persze, – bólintott – Novák.

– Az.

– Mit mondtam? Mit mondtam?

Csakugyan azt mondta Proféta, hogy Novák az érettségien el fogja buktatni Vilit, akármit tesz, akármennyit tanul. Most is olthatatlanul gyűlölte volt tanárát.

– De Fóris, – tette hozzá Vili szerényen – az is.

Proféta Fórist nem annyira utálta. Ő is megbukatta ugyan tavaly, de csak egyből. Aztán az tavaly már „megkapta” tőle.

– Novák, – sóhajtott maga elé Proféta, mintha valami gyalázatossgot mondana s meg akarná vele bélyegezni az illetőt – Novák Antal. Jellemző.

A sóhajtást kifújta melléből. Vili felé fordult.

– Mind a kettőből?

– Mind a kettőből. De Fóris is. Összesen négyből.

– Négyből – ismételte Proféta s latra vetette az eredményt. – Az sok – mondta.

Sokallta. Ő tavaly csak háromból. Igaz, hogy mint ismétlő.

Próféta még mindig nem emésztette meg a hírt, forgatta szájában, csócsálta s arcáról nem tűnt el a vigyorgás, mely holmi lesujtó gúnynak készült, de csak idétlen torzmosoly lett belőle.

– Novák, – dünnyögte – a Kobak, a Butykos. A gazember – és hogy fokozza – a Tóni, a Tóni. Novák doktor Tóni. Olvadtad, mit írtam róla az „Ostor”-ban?

– Nem.

– Hát olvasd el. Jól odakentem neki. És most mit teszel?

– Tudja a fene.

– No várj csak, – szólt Próféta – no várj csak.

Mint a sebészorvos, akit sürgős műtetre hívnak, vette szalma-
kalapját, ott hagyta a hivatalt.

– Gyere, – szólt Vilinek, míg lefelé ugrált a lépcsőn – majd én elviszlek.

– Hová?

– Bélushoz. Czeke Bélushoz.

– Ki az?

– Méregkeverő.

– Mi?

– Gyógyszerész. Itt a szomszédban. Nem ismered?

– Nem.

– Mindjárt megismered. Nagyon jó fiú.

A közben volt, egy macskaugrásnyira, a régi kis patika, melyet tulajdonosa, egy gyógyszerész özvegye egészen Czeke Bélus gondjára bízott.

A gyógyszerész-segéd a gyakornokszobában unatkozott, fehér köpenyben. Gallérját fölűrtte, hogy bohémesebb legyen.

– Elhoztam Vilit – szólt Próféta Bélus felé. – Mutatkozzatok be.

Czeke kezét nyújtott Vilinek. Csak ennyit mondott:

– Czeke.

Vili csak ennyit:

– Liszner.

Kezeltek.

Bélus még egyszer kezét nyujtotta, följánlva a tegezést.

– Szervusz.

Vili, aki még nem tudott úritársaságban viselkedni, nem viszonozta. És ezért nem is beszélt hozzá közvetlenül, csak Prófétán keresztül, egyes harmadik személyben.

Bélus bókkolt:

– Te vagy az a bajnok? Sok szépet hallottam felőled. Tizenegynyolc. Az nagyon szép eredmény, barátom. Tizenegynyolc.

Vili hallgatott.

Czeke Bélus, – úgy látszik – még nem értesült a tornaversenyi kudarcáról.

Nem volt ő már bajnok. Diák se volt. Semmisse volt.

– Hát – unszolta Próféta – miért nem beszélsz? Novák elbuktat-ta. Mind a kettőből. Négyből. Egy évre elbuktat-ta. Egész évet vesz-t.

Bélus összecsapta kezét:

– Őt is?

Mert Czeke Bélust is elbuktat-ta Novák mind a kettőből, az év végén, hatodikban, ő is egész évet vesztett, Budapestre kellett mennie és ott egy „magánintézet”-ben rakta le a vizsgát.

– No de ilyent – csodálkozott. – Szóval téged is. Ez nem nyugszik addig, míg ki nem pusztul minden diák. Mit mondtam? – fordult oda Prófétához.

Ő is a jövőbe látott.

– Igen, – hagyta helyben Próféta – Bélus is megmondta előre.

Bélus megvetése jeléül a padlóra köpött, sercintve:

– Pizokfráter.

És nyomban hozzálátott, hogy üres beszéd helyett a cselekvés mezejére lépjenek.

– Mi lesz?

– Vili, – szólt Próféta – föl akarja jelenteni.

– Kinek jelented föl? – kérdezte Bélus gúnyosan. – A sóhivatalnak. És mit érsz el? Kapsz majd egy piros nadrágot. Ezt kapsz érte – csipiszt mutatott feléje.

Vili izgett-mozgott, forrt a dühtől. Bélus ugratta:

– Akarsz mérget? Nekem van. Adok. Becsületszavamra.

- Minek?
- Olyan mérget, hogy azonnal fölfordul. Elküldöd neki. Cukrászsüteményben.
- Ne izéljtek – tiltakozott Vili, mert fölháborodott a buta tréfán.
- Bélus nem hagyta abba.
- Vizeskötél? Az se rossz. Akarsz egy erős kötelet?
- Nem. Van nekem.
- Van a Vilinek mindene, – mondta Próféta – kardja, pisztolya. Tyúha, tyúha.
- Agyonlövöd? – ijesztette Bélus.
- Számár – válaszolta Vili s felejtve előbbi félszégét rátért az egyetlen helyes, bizalmas hangra.
- Próféta sétapalcájával [!] az asztalra vágott:
- Ez kell neki, barátaim – és villámlott csipetű-üvege. – Mint Fórisnak.
- Hát te voltál, Próféta? – kérdezte Vili ámulva. – Te voltál tavaly?
- Én hát – böfentette ki Próféta és suttogni kezdett. – Az jól sikerült. Használt is. Azt hallom, az idén Fóris már nem volt olyan komisz.
- No, – szólt Vili – Fóris az idén is elég komisz volt. És nem tudta meg senki?
- Senki – dicsekedett Próféta. – Pedig minden követ megmozgatott. Ide-oda futkosott, mint a bolond. Ügyesen kell csinálni. Érteni kell hozzá.
- Vili elmesélte, hogy mit küldött Nováknak.
- Nohát, – szólt Bélus – nagyszerű. Mire vársz még? Legjobb azon melegében elintézni. Addig üsd a vasat, amíg meleg.
- Ma – indítványozta Próféta. – Ma a városerdőben vacsoráznak, ott sötét van. Piff-paff – és verte az asztalt.
- Nem bánom – hagyta rá Vili.
- De mivel? – érdeklődött Próféta.
- Ezzel a bikacsökkel, ni – mondta Vili. – Majd a görcsös botom odaadom neked.

Valaki benyitott a patikába. Bélus a márványasztalhoz állt, hivatalosan, üvegeket, tégléket emelt le a polcról, hogy gyógyszerkészítsen a beteg emberiségnek.

Mikor visszajött hozzájuk, így szólt:

- Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon.
- Bízd ránk – mondták.

Lakoma.

Nyáron minden ünnepséget, táncmulatságot a városerdő faépületében szoktak tartani, mert van egy terme, abban százan is elférnek, azonkívül a tornácon is lehet teríteni és szabad levegőn lehet vacsorázni.

Ezért esett a két főrendező, Ebeczky Dezső és Glück Laci választása a városerdei vendéglőre.

Gyertyalámpák égtek a tornácon. A cigány diáknótákat húzott.

Gyönyörűség volt végigtekinteni a hosszú asztalon. Csupa fiatal arc a borosüvegek, virágcsokrok között, kissé bágyadtak még az éjszakázástól, de már az elégedettség és beteltség nyugalma rajtuk, hogy életük legnagyobb eseménye hátuk mögött van. Legtöbben frakkot viseltek, az első frakkot, mely pompásan símult vékony, izmos testükre. A frakk mélyen kivágott ingmellén üdén fehérlett – fehér a fehéren – a batisztnyakkendő.

Mind komolyak voltak. Eltöltötte őket a tudat, hogy ez első társadalmi szereplésük, most ülnek együtt első ízben felnőttekkel, mint egyenlők az egyenlőkkel, azokkal, akik csak egy héttel ez előtt még átállottak volna társaságukban vacsorázni. Ez önérzetet adott nekik. Igyekeztek illendően viselkedni s mégis közvetlenül, szeretetreméltóan, ahogy házigazdákhhoz illik. Most ők látták vendégül tanárjaikat.

Ezt tudták a tanárok is és mintha szerényebbek lettek volna vendégi mivoltukban. Kopasz, galambősz fejük, bajszuk-szakálluk apaian tarkította a vendégkoszorút. Mélázó mosoly tünt föl ajkukon, amint az elmúlt időre gondoltak, arra a nyolc évre, mellyel ismét öregebbek s arra, hogy egy csomó emberen megint elvesztették hatalmukat.

Itt-ott még kísértett egy-egy iskolai dolog. A kellemesen durúszoló zajból kihallatszott egy régi magyar kódexíró neve, egy görög ige második aorisztosza, már mint távoli emlék. Még incselegtek a kiállott veszedelemmel, melytől nincs mit tartaniok s a zsebükben fűgét mutattak neki. Lemosták magukról az iskola porát. Igaz volt-e ez? Talán nem is igaz. Jámbor még mindig félt, hátha csak álom az

egész s egyszerre kijelentik, hogy minden érvénytelen, aztán bevonul egy másik bizottság és újra kezdődik az egész.

A pulykasültet hordták föl. Ekkor fölemelkedett Ebeczky Dezső. Kezében pezsgős pohár volt.

Ki más is beszélhetett volna, mint Ebeczky Dezső? Olyan készséggel rendelkezett, mint egy ügyvéd, vagy képviselő s mikor társaival való vitában kijelentette: „legyen szabad megjegyznem...”, vagy: „kénytelen vagyok leszögezni...”, mindenki bámulta. Ő tudta, mi a különbség románc és ballada között s véleményét, teljes tisztelettel ugyan, de tanárjaival szemben is fönntartotta. Ő döntötte el, melyik diákköltemény érdemes a díszkönyvbe való írásra, melyik nem. Ő olvasta eredetiben Byront és Shelleyt. Csak Ebeczky Dezső beszélhetett.

Most is szerencsésen ütötte meg a hangot:

– Nekem jutott az a megtisztelő föladat...

Gyönyörű volt, amit mondott. Minden mondatának volt eleje és vége. Biztosította a tanárokat a volt növendékek – és ezt a szót erősen megnyomta – a volt tanulók hűségéről, hálájáról, nem győzte eléggé hangsúlyozni, hogy az igazi tanulás, az igazi küzdelem csak most következik, – a tanárok erre bölintottak – célzott az élet viharára, valamint arra a magra is, melyből egykor terebélyes tölgy lesz.

Akik hallgatták, elérékenyültek, mert ez az érzés csakugyan őszinte volt s közvetlenül hatott, mert körülbelül úgy fejezte ki, ahogy legtöbben elképzelték.

A diákok pezsgőspohárral kezükben fölkeltek.

Külön kél volt a tanároknak öntenii. Immár nem tilos a szeszestital „élvezése” sem. A tanárok szelíd-gyarló büntársaiknak mutatkoztak. Jámbor látta el a pohárnoki tisztséget, kitünően, pedig ő csak „középszerűen érett” lett. Mit középszerűen érett? Érett volt már, ember, társadalmi lény, úr és doktor-jelölt. Fürgén töltögetett, oda-odaszólva tanárjainak:

– Még egy pohárral, kedves tanár úr. No de még egy pohárral.

A tanárok ittak. Csak Fóris tette poharára kezét egy zord mozdulattal.

Novák végigjárta tanítványait, koccintott mindegyikkel.

– Szervusztok, fiaim, Isten éltesen mindnyájatokat.

Úgy tizenegy felé, mikor a jókedv tetőfokára hágott, valaki elkiáltotta magát:

– Vili.

Mindnyájan fölálltak. A gyertyalámpák táncoló fényében észrevették Vilit. Egy fatörzs mögött állt valakivel.

Néhányan le is mentek érte, hogy behívják. De mire odaértek, már hült helyét lelték. Vili a neve hallatára futni kezdett a sötét fák felé, a bikacsökkel s meg sem állt hazáig. Utána pedig Próféta, a görcsösbottal.

Novák tizenegy után kezet szorított volt tanítványaival s hazafelé indult. Ebeczky Dezső, Oláh Gyuszi kíséerte.

Ebeczky Dezső útközben az integrál-számítás iránt érdeklődött, mert ő az iskola padjain túl is jódiák maradt. A magyarázatot, melyet előre megköszönt, félrebillent fejvel hallgatta, mint valaha a tanteremben.

Oláh Gyuszi elfogódottan lépdelt tanárja mellett. Még soha életében nem járt vele az utcán. Nem utolsó dolog ily szigorú, felnőtt férfival sétálni, késő éjszaka, mikor diáknak nem szabad künn csatangolni.

Ő nem figyelte Ebeczky meg Novák eszmecseréjére. Az időt arra használta, hogy közelről, tüzetesen szemügyre vegye volt osztályfőnökét. Novák botját, melyet már majdnem minden diák megérintett egy óvatlan pillanatban, hetedikes korukban betintázták. Még látszottak rajta a tintafoltok. Szalonkabátját is sokáig nézegette s nem bírt ellenállni a kísértésnek, hogy még egyszer meg ne érintse, hátulról.

Mindhárman födetlen fővel, kalap nélkül ballagtak az enyhe éjszakában.

A kerítésnél Novák elbúcsúzkodott. Ebeczky Dezső megjegyezte, hogy milyen jó levegő van s Oláh Gyuszi felé fordulva fejtegette, hogy a lombok szénoxidot lélekzenek be és oxigént lehelnek ki. Novák most nem gondolt ilyesmire. Amint elvált tőlük és bement kertjébe, a természet csodás nyugalmát bámulta. A konyhakertben a gyér holdfényben nőttek az uborkák. Éji pompájukban aludtak a

cserjék, susogva, mint álmukban a menyasszonyok. Fönn a gesztenyefákon fehér virágok gyertyái égtek.

Az elintézett munka jó tudatával ért dolgozószobájába, hogy megint egy nemzedéket kalauzolt ki az életbe.

Másnap délelőtt még egyszer találkozott velük a fényképésznél. Az érettek szokás szerint csoportképet készítettek magukról és szeretett osztályfőnökükről. Novák egy karosszékekben ült s kezét a mellette jobb oldalt ülő Glück Laci vállára tette, Ebeczky Dezső pedig, a balján, feléje tekintett.

Utána a temetőbe ment velük, hogy megkoszorúzzák annak a három fiúnak a sírját, aki e nyolc év alatt elhalt.

A három jómadár.

Novák egy délután a főpostára tartott, hogy maga adjon föl valami levelet. Nagy hőség volt. Az aszfalt olvadozott lába alatt. Alig jártak az utcákon.

A főpostához közel, egy mellékutcán szembe jött vele Vili.

Lógázta hosszú karjait. Csuklója az elmaradhatatlan gumiszalagokkal most is kifityegett kabátja szárából.

Novák most nagyon megszánta. Föl is tette, hogy beszél vele s megvizsgálja. Vili azonban, hogy a közelébe ért, megvetőleg elfordította fejét.

Nem köszönt.

Novák úgy tett, mintha ezt nem is vette volna észre.

Gyakran előfordult, hogy „az intézet kebeléből eltávozott növénydékek” vastag háládatlanságot tanúsítottak nevelőikkel szemben s az utcán, vagy egyéb nyilvános helyen tiszteletlenül viselkedtek. Föl volt ő vértelve ilyesmik ellen. Vállat vont.

De amíg az ajánlott levél föladására várakozott, folyton Vilire kellett gondolnia. Vajjon mi bírhatta rá ilyen magatartásra? Nyilván őt okolja mindenért.

Amikor kijött a főpostáról, Vili még mindig ott ácsorgott. Novák egyenesen feléje ment. Vili ekkor sportsapkája ellenzőjéhez érintette egyik ujját. Nem formaszzerűen üdvözölte, de mégis üdvözölte. Novák, noha ötödikes kora óta önzte, ezt mondta:

– Szervusz.

Aztán gyakran találkozott vele. Soha egész tanévben nem látta annyiszor, mint most. Ide-oda cikázott kerékpárjával, hol háta mögött suhant el, hol többször egymásután eléje került, csörömpölve a csengővel. Keringett körötte. Novák most már nyugtalanzkodott, hogy mit akarhat tőle ez a fiú.

Egy este Pepikével hazafelé ballagott. A gyógyszertár kivilágított ajtajában megpillantotta Vilit. Czeke Bélussal és Farkas Cézárral beszélgetett s egy vasvégű, fekete göröcsbotot tartott kezében.

Ismét nem köszönt. Magasra emelte fejét, szemtelenül, tüntetően szemébe tekintett s valamit odasúgott barátainak, Czeke Bélusnak és

Farkas Cézárnak, akik már régóta megszakították [!] volt tanárunkkal minden ismeretséget. Mindhárman végigmérték tekintetükkel, aztán röhögtek. Czeke Bélus még utána is kiáltott:

– Piszokfráter.

A három jómadár állandóan együtt volt.

Czeke Bélus, akit nagyon levert, hogy az érettségi lakoma után nem történt meg az, amit terveztek, fűtötte őket. Valahányszor beállított hozzá Vili meg Próféta, ez [!] kérdezte:

– Széna-e, vagy szalma?

– Szalma.

– Mindig szalma. Szép kis alakok vagytok.

– Nem lehetett ám, öcsém – mentegetőzött Próféta. – Sokan voltak. Aztán Gergely kísérte.

– Dolgozatokat vitt a hóna alatt – tódította Vili.

– Hát aztán – mondta Bélus.

Bélus mindennap érdeklődött:

– Mikor láttátok azt a piszokfrátert?

– Az előbb.

– Mit csinál?

– Parádézik.

– No csak parádézzon – szólt Bélus. – Már nem sokáig parádézik.

– Nagyon néz bennünket, Bélus – panaszkodott Próféta. – Mindig hátra fordul, mintha valamit akarna.

– Szorul?

– Szorul.

– No csak szoruljon. Mi is eleget szorultunk. Most rajta a sor.

Egyszer így beszélgettek az utcán. Akkor valami egyenruhás ember közeledett. Beosontak a gyógyszerertárba, mint akik rossz fát tetek a tűzre s onnan lestek. Megkönnyebbülten nevettek föl, mikor látták, hogy nem zsandár, csak köztűzoltó.

Vállalkozásuk így posványosodott napról-napra.

Egy késődélután együtt ültek mind a hárman a homályos gyakorlatszobában. Vili valami sportlapot olvasott.

Bélus végre kitört, rátámadt Prófétára:

– Minden alkalmat elszalasztotok. Meddig vártok? Legjobb, ha abbahagyjátok.

– Azt mondják, hogy erős.

– Ez a pókhasú?

– Vili mondja. Úgy emelte föl a természettan-órákon az ötvenkilós súlyokat, mint a pinty.

– Bizony – szólt Vili fölnevezve sportlapjából.

– De ti ketten vagytok – érvelt Bélus.

– És te? – kérdezte Próféta. – Te nem jössz?

– Én? Nézzétek, nekem éjjeli szolgálatom van. Nem hagyhatom itt a patikát.

– Lehet azt nappal is, öregem – akadémikodott Próféta. – Hódmezővásárhelyen nappal csinálták. Ketten. A harmadik ott állt és fényképezte. Én láttam is a fényképet.

– Jobb éjjel – szólt Bélus. – Az biztosabb. De ha nem akarjátok, hát kegyelmezzetek meg neki.

– Isten ments – kiáltott Próféta. – Micsoda, Vili?

Vili zsebébe gyúrta a sportlapot.

– Úgy látom, – szólt Próféta, Vili felé – te már nem nagyon akarsz.

– Dehogynem.

– Ha nem jössz, öregem, akkor magam megyek. És följelentelek.

– Engem?

– Igenis, téged. Hogy mit küldtél neki.

– Én pedig följelentelek, – vágott vissza Vili, – hogy te Fórist.

– Csönd urak, csönd – békítgette a fegyvertársakat Bélus. – Csak nem veszték össze? Szép is lenne. Mikor itt a közös ellenség. Aki nem gyáva, az megy. Aki gyáva, az nem megy.

– Ki gyáva? – ugrott Bélus elé Vili, test a test ellen.

– Senki – mormolta a gyógyszerész-segéd megszeppenve. – Csak úgy mondtam.

– Azért – szólt Vili.

Vili nem volt gyáva. Nem félt ő már senkitől és semmitől. Csak a rezgő mozgástól félt, akkor. Most már attól se félt.

Bélus tovább gyúrta:

– Gondold meg, mi történhetik. Legföljebb kihív párbajra. A tanár érettségi után kihívja a diákot s megverekszenek, lovagiasan. Tudsz vívni?

– Hogyne.

– És lőni?

– Azt is.

– Úgy leteríted, hogy na. Elküld hozzád két úriembert, az egyik rendszerint civil, a másik katona, azoknak te kezecskét adsz, bemutatkozol, de cigarettával, pálinkával nem kínálsz meg őket. Van szerencsém. Az urak foglaljanak helyet. Rendelkezésükre állok. Megnevezed segédeidet. Az egyik szívesen leszek én. Aztán van egy katonatiszt ismerősöm is. Egy magasrangú – gondolkozott – hadnagy. Majd szólok.

– De úgyse tudják meg – erősködött Próféta. – Hogy tudnák meg.

– Igazán nem tudják meg? – kérdezte Vili, gyanakodva.

– Kolera – válaszolta Bélus, akinél ez a föltétlen tagadás kifejezése volt. – Különben is itt a törös-bot. Ezzel a legjobb. Próbáld elkapni.

Vili elkapta a törösbot tokját s egy élesrefent hegyes tör rebtent ki belőle.

– Ha üt, – szolt Bélus – akkor belémártod, a fehérmájáig.

Vili vívóállásba helyezkedve Próféta sétapálcájával szabályosan védekezett: hátrált, előredobbant, támadott s a gyógyszerész-segédet megfutamodásra kényszerítette a törös-botjával együtt. Bélus a sarokban néhány lapos vágást is kapott. Erre jobbra-balra vagdalkozott, lesöpört az asztalról egy nagy arnicás-üveget s az pokoli csörömpöléssel összetört.

Felülről, a lakás ablakából, mely a gyakornokszobára nézett, kiszolt egy vékonyka öregasszony.

– Béla, kérem, – rimánkodott fátyolos hangon – legyenek csöndben, ne csináljanak itt cirkuszt, ez végre is patika.

– Igenis, kezét csókolom.

– Ki ez? – kérdezte Vili.

– A mámi.

Így hívta azt a szegény gyógyszerész-özvegyet, aki szerényen elégedélt fönn és fizette őt. Bélus az ablak felé tekintett:

– Dögölj meg a legkedvesebb nevednapján.

– Nem hallott ez valamit? – suttogott Vili.

– Süket, mint az ágyú.

Csendesebben beszéltek: főzték a dolgot.

– Nem kell a törösbót, – mondta Vili – majd megcsinálom a nélkül is.

– Úgy élj?

Vili kezet adott:

– Úgy éljek.

Próféta is kezet adott:

– Úgy éljek.

Sötétedett.

A patikába bejött egy düllede szemű, testes alak, bajusztalan, szakálltalan. Bélus bemutatta Vilinek:

– Bahó Attila, főszerkesztő.

Az „Ostor” főszerkesztője és kiadója balkezét megvetően nyújtotta oda a társaságnak, leült az asztalhoz. Arcán a járomcsonttól az orrtőig hosszú forradás futott, melyet harcos pályáján szerezhetett. Nem lehetett rokonszenvesnek, vagy bizalomgerjesztőnek nevezni. Erőszakos állat botja rézgombjára nyomogatta. Lenézte ezt az ifjabb, féldiák társaságot.

De azért érdeklődött a készülő esemény iránt.

– Előtte beszélhettek – szólt oda Bélus Vilinek, aki megilletődött, hogy szemben áll a nyilvánossággal. – Ati mindent tud. – A sajtó mellettetek van. Támogat. Csak a fejét, urak, hogy meg ne sántuljon. Szerencse föl, urak, szerencse föl.

Bélus rájuk adta áldását. Bahó Attila is, a balkezeivel. Vili és Próféta elindult.

Végre megtörténik.

Féltek egymástól, Bélustól és Bahó Attilától is. Azonnal lesbe álltak a gimnázium előtt.

Novák gyakran későestig a természettani szertárban dolgozott.

Most is ott volt. Az évvégi nagytakarítást végezte.

Gergely egyenként adogatta kezébe azokat a kényes, drága, érzékeny műszereket, melyeket úgy szeretett, mint az élőlényeket: lefújta róluk a port, tollseprővel tisztogatta s maga rakta el az üveges szekrénybe.

Tíz után elküldte Gergelyt. A teremben csak az ő erélyes léptei kongottak. Megigazította a csengő-elemeket, melyek zöldre rozsdásodott sárgarézcsapjaikkal az asztalon álltak. Egy márványcsészéből átöntötte a kénesőt a palackba. Babrált a Winter-féle dörzsoló elektromos géppel, mely télen a nedves időjárás miatt elromlott. Végre sikerült kijavítania: a fésű, a lemezek már működtek s amint megfordította az üvegorongot, kipattant a villamos-szikra, a papírfürt fölborzolódott.

Miután kikapcsolta az ellenállásokat s a falra erősített órán ellenőrizte az ampéreket, valamivel éjfél előtt elhagyta a szertárat. Villamos kézilámpájával világítva kilépett a gimnáziumból.

Az utcára, újhold lévén, koromsötétség borult. Csak egy nyomorúságos olajlámpa pislákkolt messze meg a „Zöldfa” kocsmá ablakai vöröslöttek.

Alig ért a kocsmá közelébe, füttyszót hallott, hosszút, éleset. Egy másik fütty felelt, távolabbról. Valaki visszafütyült, de nem a szájával, hanem úgy, ahogy a külvárosi zsványok szoktak: két ujját a fogai közé véve.

Novák megállt és körülnézett. A túlsó járdán két alakot látott, egy magasabbat s egy alacsonyabbat. Úgy tetszett, hogy lassan követik. Várt egy kicsit. A két alak eltűnt. Csak árnyak mozogtak a fák körül, csak a sötétség hullámozott. Szaporázta lépteit.

A kocsmá után egy kis tér következett. Azon szivattyús kút volt, meg a vásárosok ponyvás sátrai, bódéi, melyeket lakattal zárnak be éjszakára.

Itt már zajt hallott. Mint mikor a szél rohan, valaki lábával alig érintve a talajt, utána szaladt nyíl-sebesen, de csak a levegő áramlása árulta el. Novák visszafordult. A következő pillanatban karjait már lefogták, mintha satuba szorították volna.

Hátulról, orvul estek neki.

Annyi ereje, lélekjelenléte még maradt, hogy egyszer lerázta magáról támadóit s botjával hadonászva ellenük szegült. Dulakodott velük a homályban.

– Ki az? – kiáltott emelt hangon.

Visszatorpantak, de nem válaszoltak.

– Mi az? – ordított. – Mit akarnak? Mit akartok? – és botját magasra tartotta.

Erre valami súlyos tárgy zuhant botjára. Az messzire repült ki a kocsútra.

Úgy látszik, ez volt a jel. Most, hogy védtelenül maradt, dolgozni kezdtek, sokkal buzgóbban, amint tervezték. Egymás után záporoztak az ütések. Görcsösbottal, bikacsökkel verték a hátát, a ballapockáját, a tarkóját, az oldalát.

– Gyávák, – kiabált Novák – gyávák.

Amint ide-oda rugdosták, egy másodpercre szembe került velük s látta is őket. Ketten voltak. Az alacsonyabbik fekete sálat viselt s a magasabbiknak rövidre volt nyírva a haja.

De a rájuk világitó szemétől megijedtek. Az alacsonyabbik megadta a kegyelemütést: a görcsösbottal szép, boltozatos koponyájára sujtott, akkorát, amekkorát bírt. Erre lehullott szalmakalapja s utána ő maga is összerogyott. Egyetlen jajjal terült az aszfaltra, a vásáros bódé mellé.

Itt feküdt a porban, a pizsokban percekig. Nem vesztette el eszméletét. Azt is hallotta, hogy kereket oldanak. Előbb a nagyobbik kezdett szaladni veszettül, a gimnázium felé, majd a kisebbik, rázva görcsösbotját.

Ott hagyták.

– Gyávák, – gondolta – megfutamodtak. Banditák.

Lassan föltápázkodott. Porolta ruháit. Kalapját kereste s botját. Valahol a kocsút közepén találta meg. A bódéhoz támaszkodott lihegve.

Sokáig kereste őket. De nem mutatkoztak sehol. Minden sötét volt és csöndes.

Fönn az égen a csillagok hunyorogtak, a Cassiopeia, a Véga, az Aldebaran. Csak azok látták ezt, azok nézték, rettenetes-reménytelen távolságból, közönyösen.

Áldomás.

Vili a patika éjjeli harangját rázta. Kerékpárján érkezett. Odatámasztotta a falhoz. Égett rajta a karbidlámpa. Elfújta.

Csöngetett, csöngetett.

Bélus ágya fölött gingallózott a zsinórra járó harangocska.

A gyógyszerész-segéd édesdeden aludt, pörsenéses arcát karjára fektetve.

Vili rugdalta az ajtót.

Bélus nehezen ébredt. Előbb a másik oldalára fordult, egy álom karjaiba, hogy késleltesse a fölkelést. A Ponciusát, a Pilátusát. Szedte az égből a szenteket. Egy kis morfiument ép most háborgatják.

Papucsában kicsoszogott a patikába, ott a márványasztalon meggyújtotta az olajlámpát, melynek belét előbb körülörölgette. Zörögve húzta félre a haránt vasrudat az összehajtható, utcai fa-ajtóról.

– Nyisd ki már – kérlelte Vili.

– Á – szólt Bélus – azt hittem valami recept.

Az utca végéről egy alak futott a patika felé.

Próféta iszonyú lépésekkel közeledett a házak alatt, föl-fölbukkanva, el-eltűnve. Megvárták.

Aztán mindhárman a patikába mentek.

Bélus lezárta az ajtót a vasrúddal. A mérekszekrényhez dőlt:

– No? – kérdezte, egy fejmozdulattal.

A két barát hallgatott.

– Megtörtént?

– Meg – gyökintett Vili.

– Mikor?

– Most.

– Hisz ez nagyszerű – és ölelgette pajtásait. – Mivel?

– Ezzel ni – szólt Vili s mutatta a kerékpár bikacsökjét, mellyel az országút veszett ebejt szokta elriogatni.

– Meg ezzel – dicsekedett Próféta.

A görcsösbottal végigvágott a patika márványasztalán.

– Szóval elláttátok a baját? – ujjongott Bélus. – Nem vitte el szárazon.

– Nem, – mondta Vili zordul – mi ráhúztuk a vizeslepedőt.

– Hazament már?

– Mit tudom én – szólt Próféta. – Ott maradt a földön.

– Hát meghalt?

– Dehogy – dadogta Vili. – Te marha. Kutybaja. Én láttam, amint fölkászolódt.

Nevettek, de azért mindhárman elfehéredtek, a halál gondolatára.

– Kerüljetek beljebb, urak – mondta Bélus s az olajlámpát fölemelve vendégeit befelé tessékelte, a gyakornokszobába, melyet a patikától üvegajtó választott el.

Ezt is bezárta, kulccsal.

Bélus csak most vette szemügyre a hősöket. Elnevette magát.

Próféta csipetetőjének egyik üvege kettérepedt s még furcsábbá tette bandzsál szemét. Úgy tetszett, hogy csipetetője is bandzsított.

– Hát ez mi?

– Lepottyant. Közben.

– Ne búsulj, tata. Veszek helyette kettőt.

– Igen. Mert támadott. Ő támadott. Nekünk kellett védekeznünk.

– Hallatlan – méltatlankodott Bélus és amint szokott, a földre köpött, sercintve. – Pizokfráter. Közönséges pizokfráter.

– Az. Pimaszkodott, a botjával. Én kicsavartam, széttörtem. Szerbusz bot. Vili mellbe öklözte.

– Nem igaz – szólt Vili.

– Hát nem igaz. De aztán megkapta. Jól odasóztunk neki, mi? – és Vilire sandított.

– A fejére? – érdeklődött Bélus.

– Oda is. Vili.

– Nem igaz – mondta Vili.

– Csak a fejét – kacagott Bélus – csak a fejét.

– Én nem ütöttem a fejét – szólt Vili, Próféta felé fordulva – azt te ütötted, pajtás. Én, pajtás, csak a hátát ütöttem.

– A hátát is meg a fejét is.

– Nem igaz – tiltakozott Vili, erőlesen.

Bélus közbelépett:

– Közös a dicsőség. Derék fiúk vagytok mind a ketten. Fő, hogy
rendben van.

– Egy pillanat alatt elkészültünk – hadarta Próféta.

– Ti igazán nem kaptatok semmit?

– No. Ügyszólván semmit. Kalapja le a földre. Ő utána. Jajgatott.

– Jajgatott is?

– Mint a malac. Aztán sipirc.

– És rendőr?

– Ojjé. Sehol. Benn ivott. A „Zöldfá”-ban. Haha, a Mihaszna
András.

– Haha – hahotázott Bélus – szóval sikerült.

– Hallgassatok már – szólt Vili – únom. Beszéljünk másról [!]

Mondd, nincs itt egy kis víz?

– Minek?

– Meg szeretnék mosakodni.

– Csak nem vagy véres?

– Nem. Piszkos. A kezem. Poros.

Mutatta kezét, de az nem volt poros.

Mégis legmosta azon a kis gyógytári házimosdón, melyen az
orvosságosüvegeket szokás öblögetni. Vékonyan szivárgott a réz-
csapból a vízszugár, azzal locsolgatta arcát, majd hosszasan törül-
között a friss törülközővel, melyet Bélus nyújtott át.

Próféta is kedvet kapott a tisztálkodáshoz. Száját a csap alá tartva
fordított fejjel ivott, aztán a vizet szűk és izzadt homlokára, mere-
ven fölfelé fésült hajára csorgatta.

Bélus követte példájukat.

Olyan füledt volt ebben a kis, zárt szobában, mint a gőzfürdő
szárazgőz-kamrájában.

– Az ember egészen felüdül – szólt Próféta, aki az asztalon lévő
gyógyszer-szűrő papír-tölcséreket szemlélte s az üveg dugókat, a
kenőcsöket, melyekben kanalak álltak.

Unatkozott.

– Adj valamit inni – mondta a gyógyszerész-segédnek.

Vili az egyik polcra leölt egy hasasüveget.

- Igyuk meg ezt – indítványozta.
- Mi ez? – kérdezte Próféta.
- Pióca – szólt félvállról Bélus s a szekrényből előkotorászott három pálinkáspoharat és az asztalra tette.
Az üveg vizében hosszú, fekete piócák fickándoztak.
- Ittál már piócát? – tréfálkozott Vili Prófétaival.
- Harap – állapította meg Próféta. – Én félek tőle. Az embernek kiszívja a vérét.
- Ha a szívemre tennék egyet? – szólt Vili a gyógyszerész-ségédhez.
- Semmi bajod se lenne. Odatehetsz tízet is. Orvosok rendelik. Gutaütés ellen.
- Bélus egy zöld vizespalackot tartott kezében. Megtöltötte a pálinkáspoharakat, csordultig, valami fehér folyadékkal.
- Próféta, a nagyívó, élt a gyanupörrel:
 - Csak nem víz?
 - Ez valami – mondta Bélus. – Kóstoljátok meg, urak. Hazai. Egészségekre, urak.
- Koccintottak.
- Barack – szólt Próféta, szakértően.
- Barack – ismételte Bélus. – Az. Barack. Kisüstön főtt. Jó?
- Erős.
- Azt a, – sziszegett Vili, torkát köszörülve – mint a méreg.
- Bélus öntött:
 - Ebből ma beköpünk néhány kupicával.
 - Az apját meg az anyját – szitkozódott Vili. – Könnyezem.
 - Akkor még eggyel, fiam. Három a magyar. Isten éltesen beneteket.
 - Ezt a poharat – elméskedett Próféta – az öreg egészségére. A Kobak egészségére.
 - Azt már nem – pattant föl Bélus. – Akkor inkább kiöntöm ide a moslékba. A Butykos csak dögöljön meg szépen.
 - Hát akkor éljen a sinus alfa meg a cosinus alfa.
 - Éljen.
 - Meg az x minusz y, vagy mi a fene.

- Éljen, éljen.
- Meg – tette hozzá Vili, búsan – a rezgő mozgás.
- Éljen, éljen, éljen.

Vedeltek, mint a gödények, gyorsan, habzsolva az italt. A szesz páráiban összelepedtek s becsülettel végzett munkájuk eredményét élvezve elővették a részleteket, maguk elé teregették a verés minden jelentéktelennek tetsző, de izgalmas mozzanatát. Milyen hosszú volt a várás. Már azt hitték, hogy ki se jön s hiába ácsorogtak ott, mint annyiszor. Végül mégis csak lekocogott az öreg.

- Óriási volt, barátom – hazudott Próféta – a hamisfoga is kiesett.
- Ne mondd – csodálkozott Bélus.
- De igen. Láttam a földön valami fehérét. Csak az lehetett. A hamisfoga.

– Amivel megharapta a diákokat – dörmögött Bélus.

Bélus fölkel:

– Én csak annyit mondok, fiúk, – szólt egész hangosan, – hogy a tanarak mind szamarak.

Ezen a szójátékon, melyet már többször élveztek, úgy kacagtak, hogy az átlátszó pálinka kifröccsent fogaik közül, mint a szikvízpalack vízoszlopa, ha fogantyúját hirtelen megnyomják. Fi, fi. Egymás arcába prüszkölték a pálinkát.

– Te, – ingerkedett Bélus Prófétával – nem sajnálsz egy kicsit?

Próféta dühbe gurult.

– Sajnálja a Kozarek.

– De mégis.

– Ezt a gyilkost? – és kezében a kupicával beszélt. – Mert az. Gyilkos. Az „Ostor” is kiírta róla. Minden harmadik évben főbe lövi magát miatta egy diák.

– Az emberiség szégyene – jelentette ki Bélus.

– Közönséges gyilkos gonosztevő, fegyházba kellene csukni. Azt hallottam, hogy fiatalkorában sikkasztott is. Örülhet, hogy így szabadul a büntetéstől. Hóhér.

Próféta most rettenetes volt. Színtelen fa-arca lángba borult, verekedni akart még tovább. Úgy kellett lefogni.

Miután vagy egy óráig ittak, Bélus így szólt:

– Hozok nektek valamit.

Utazókosarából kiemelt egy vörös zsebkendőbe bugyolált holmit.

– Ez is hazai – mondta. – Nesztek.

Véreshurka volt.

Megéheztek. Nekiestek s lapos bicskáikkal, melyekkel egyébként körmüket tisztogatták, szeletelték a kövér, zsíros húst. Fekete rozsenyeret ropogtattak hozzá.

– Milyen?

– Isteni.

– Micsoda szaga van, te.

Csámcsogtak. Inni kellett rá. Cigarettaztak. Vili is cigarettazott.

Bélus a kedves nótáját énekelte. A többiek utána dűnnyögték:

„Minden diák tartson három szeretőt,
Vagy ha nem is hármat, legalább kettőt.

Tanáré az asszony,

Diáké kisasszony.

Hát a pedellus?

Annak ide semmi köze, neki tehát – kuss!”

Vili már nem nyult a pohárhoz. Ő, aki legkevesebbet ivott közülök, hamar betelt, mert soha életében nem élt szesszel. Elnehezülve, de nem részegen ült egy széken, lovagolvást, az üvegajtó felé fordulva, mely a sötét patikára nyílt.

Amikor a diáknótát Bélus meg Proféta, újra kezdte, Vili fölemelte fejét:

– Csitt, – mondta – csitt – és mutatóujját szája elé tette, jelentősen.

Az ének elhalt.

– Mi baj?

– Itt járnak.

– Hol?

– A patikában.

– Az lehetetlen – hebegte Bélus – senki sincs ott. Én bezártam.

– De igen. Hallottam – lihegte Vili. – Hallottam. Itt valaki jár.

Hallgatóztak.

Bélus és Próféta kijózanodott. Halottfehéren meredtek egymásra. Vili is elsápadt. Fekete, lesült bőre megfakult. A négerek halványodnak el így.

- Bolondság – szólt Próféta.
- Nézzétek meg – indítványozta Bélus, mert ő nem mert kimenni.
- Hallottam – dadogta Vili. – Az üvegajtón.
- Kicsoda?
- Nem tudom. Valaki.
- De ki? – kérdezte Bélus és Próféta.

A gyakornokszobában a házimosdó csapja pintyegett. A csöppek nagy időközökben azt mondták: pinty, pinty. Bélus elzárta a csapot.

- Részeg vagy, tatám – szólt csöndesen. – Tökrészeg vagy.

De a hideg borzongott át háta gerincén s kezefeje lúdbőrös lett, úgyhogy a szőrök élükre szöktek rajta.

Próféta fölemelte az olajlámpát, bevilágított a patikába.

Nem volt ott senki. A fadobozok, az orvosságos palackok békésen álltak őrt a polcokon.

De azért mikor Vili remegő kézzel kinyitotta a gyakornokszoba üvegajtóját, két térszárny előre engedte őt, a biztonság okáért. Csak aztán ment utána, hogy világítson.

A lámpa nyugtató fénye elöntötte a patikát. Bélus és Próféta biztatgatta:

- No látod, gyerünk vissza.

Már vissza is akartak térni poharaikhoz, Vili azonban csak állt, a méregszekrény felé sandítva, bizalmatlanul. Lekuporodott, fölgyenesedett, keresett valamit. Az utcai ajtóra nézett.

- Itt járnak – suttogott.
- De kicsoda?

Bélus és Próféta suttogott.

- Keresnek – mondta Vili.
- Kit?
- Engem. A rendőrség. A detektívek.
- Miért?
- Följelentett.
- Mi jut eszedbe.

- De igen. Hallod?
- Én nem hallok semmit – mondta Próféta.
- Én se – mondta Bélus.

Bélus, hogy ne tartsák gyávának, félrevonta a vasrudat, kinyitotta az ajtót.

Vili elsőnek lépett ki. Utána Próféta. Végül Bélus.

Lélek se járt ott. Mélységes éjszaka pihegett. Az égen lobbadoztak a nagy, nyári csillagok.

Amikor visszamentek a gyakornokszobába, Bélus és Próféta elcacagta magát. Próféta gúnyolta Vilit:

- Anyámasszony katonája.

Vili nem bánta.

- Rosszul vagy? – faggatták.

- Fáj a fejem.

– Akarsz antipirint? Antipirint fenacetinnel? Az nagyon jó. Várj, hozok neked valami mást. Multkor én is cefetül berúgtam, bevettem egy grammal és rögvest kijózanodtam. Addig feküdj le, tégy a fejedre hideg borogatást.

– Majd a Bélus kikúrál – mondta Próféta rekedten – majd a Bélus, a Bélus.

Vili levetette kabátját.

A tornaing volt rajta, a kék-fehér-csíkos tornaing, mely csupaszon hagyta izmos karját. Próféta vízbe mártotta a törülközőt, átkötötte Vili fejét, úgy, hogy a csomó ép homlokára bogozódott. Aztán lefektette a gyógyszerész-segéd ágyára.

Bélus egy patikai üveggel jött vissza.

- Mi az? – kérdezte Vili riadtan.

- Koffein. Ne félj.

- Nem méreg?

- Dehogy.

- Te méregkeverő – fenyegette Próféta.

- Egész bátran végy belőle egy grammot.

Mérés nélkül adott belőle a patikai kanállal. Megitatott vele egy pohár vizet.

- Most maradj nyugodtan.

Vili feküdt, a mennyezetre bámult.

Bélus Prófétával iddögált.

– Még egy kupicával. Szervusz.

Bélus elázott, érthetetlen szavakat mormogott:

– A Kobak. No ez bekapta a legyet. A Butykos. Ellazsnakolták.

Próféta, aki még nem volt ennyire részeg, félóra mulva odaszólt

Vilihez:

– Jobban vagy?

– Uhu.

– Akkor gyerünk haza.

Vili a lábára állt. Félkezével vitte ki kerékpárját. A görcsösbotot Prófétára bízta, mert az gyalogszerrel sietett el.

Ő pedig a kerékpáron, melynek meg se gyujtotta lámpáját, mint a szélvész vágatott a néptelen utcákon. Egy perc alatt hazaért.

A sebesült.

Aki ebben az időben Novák Antal kertjéből figyeli dolgozószobája ablakait, csak ezt látja: a fény folyton kigyullad és elalszik. Minden öt percben váltakozva vagy világosság, vagy sötétség borult a szobára, arról tanuskodva, hogy ott benn egy álmatlan ember vergődik, aki szeretne aludni, de nem tud.

Alig egy negyedórával később érkezett haza, mint ahogy tervezte, a saját lábán.

Pepike a szomszéd szobában fölébredt s átszólt hozzá:

– Te vagy az, Tóni?

– Én – mondta Novák tompa hangon, mert azóta először szólt meg.

– Nem is vacsorázol?

– Nem.

– A verandára odakészíttem a vacsorádat. Hideg marhanyelv. Olyan jó. Mért nem eszel?

– Nem vagyok éhes.

– Egyél, Tóni. Olyan finom az a marhanyelv. Kár érte.

Nem merte tovább unszolni, elhallgatott. Figyelte a neszeket, melyek az ajtón kiszűrődtek. Vízlocsogás hallatszott, motozás, törülközés.

Novák keféltette poros ruháját.

Pepike az izgatott jövés-menésből megértette, hogy itt valami rendkívüli történt s bár nem tudta, hogy micsoda, szíve összeszorult.

Novák leült egy székre. Ugyanaz az undor fogta el, mint mikor kibontotta azt a faládikát. Micsoda háládatlanság és gonoszság. Ez jobban fáj, mint a seb.

A sajtás a háta balfelső részén, a lapocka és tarkó táján percről-percre erősödött. Bőre úgy feszült, mintha kétoldalról tépnék s szét akarnák repeszteni. Mégis levetette a kabátját s az ingét is.

Kereste a sebet. De csak a szélét látta, egy pirosas sávot a hátán, meg egy rózsaszín horzsolást a balkarján, mely kissé vérzett. Ezt kiszívta szájával, mint a kígyómarást. Hátára vízbe mártott törülközőt borított.

Üldögélt ágyában a nélkül, hogy eloltaná a villanyt.

A sérült emberek makacsságával mozgatta azt, ami legjobban fájt, a bal karját, mindaddig, míg meg nem győződött, hogy helyesebb nem mozgatnia. Végül sikerült találnia egy helyzetet, mely viszonylag kényelmesnek volt mondható: bal karját maga felé hajlította, s jobb karjára támaszkodott, ügyelve, hogy ne érintkezzék az ágyneművel. Eloltotta a lámpát.

Így elmélkedett:

– Hát igen. Jelenteni fogom az igazgatónak, mindjárt holnap reggel. Az majd jegyzőkönyvet vesz, fölterjeszti a főigazgatónak, esetleg a minisztériumnak, a magas minisztériumnak s elrendelik a vizsgálatot. Eh, eső után köpönyeg.

A borogatás eleinte enyhítette szenvedését, de aztán átmelegedett, tüzelt a hátán. Meggyújtotta a villanyt. Amint a fény végigreszketett a szobán, úgy tetszett, hogy így jobb. Legalább látott. Régi, meghitt bútorai vették körül. Kotorászott a mosdón, a tárgyak között és meglelt egy rizsporos dobozt. A rizssporral megszórta lapockáját. Visszaült az ágyba. Belső forróságot érzett, szemgolyói megfájdultak. Hóna alá dugta a lázmérőt. Közben pedig töprengett, hogy kik lehetnek a tettesek.

– Ki volt a másik? Az az alacsonyabb, aki azt a fekete sálát viselte először ütött. A magasabbat azt láttam. De az az idegen, érthetetlen, miképp került oda. Nem emlékszem, hogy találkoztam volna vele.

Amíg így gondolkozott, pillája leragadt, elbóbiskolt. A gondolatok száalai lassan tovább szövődtek az álomban. Istmét [!] ott járt az utcán, a „Zöldfa” vörös ablakai körül, elhagyta a kocsmát, a szivattyús kút mellé ért, a vásárosok ponyvás sátraikhoz, bódéihoz s akkor feltűntek az alakok. Az alacsonyabb, akit nem ismert, görcsösbotját ráemelte. Novák kiabált, mint akkor:

– Gyávák, gyávák.

Fölbredt.

A szünyogok a fénytől becsalogatva ellepték a szobát, füle körül zümmögtek. Rágyújtott egy szivarra, hogy elriassza őket.

Tépelődött:

– Vajjon én vagyok-e a hibás? Lehet. Talán nem lett volna szabad azon az utolsó órán annyira elragadtatnom magam. Itt kezdődött.

Emlékezem, azt mondtam, bikfic és azt, hogy melák. Két kis szó. Mihelyt kiszaladt a számon, csodálkozással töltött el s utálattal, mert életemben sohase használtam. Ezért volt az egész. E két buta szó miatt. De tehetek-e róla? Nevelés. Leibnitz, Leibnitz. „Bízzátok rám a gyermekek nevelését s megváltoztatom a világot.” Ő ezt hitte, akárcsak azt, hogy ez a világ a legjobb minden elképzelhető világok között. Nem neki van igaza, hanem annak a másiknak, aki valahol azt írta, hogy a pedagógus hamarabb téved, mint a gyermek. „Aki a lámpát viszi elől [!], gyorsabban megbotlik, mint aki követi.” Igen. Bizonyára tévedtem én is.

Künn a kert tele volt apró zajokkal. Láthatatlan bogarak kaparászása hallatszott. Később jöttek a macskák. Hátzetőkön kergedődztek, hosszan, bársonyosan miákkoltak s nyávogásuk oly meggható nyöszörgéssé vált, mint a csecsemők sírása. Aztán a kakasok is kukorékoltak.

Novák becsukta az ablakot.

A túlsó szobában megszólalt Pepike:

– Tóni.

– Mi az, lelkem?

– Nem alszol?

– Nem.

– Miért nem alszol?

– Meleg van. Meg aztán ezek a szúnyogok is. Folyton csípnek.

– Holnap majd lehozom a padlásról a szúnyoghálót. Már tegnap akartam. De, számár eszem, mindig elfelejtem.

– Jó, lelkem, csak aludj.

Novákot az órák is zavarták. A ház minden óráját hallotta, külön-külön és együtt. Versenyt futottak egymással, félrebeszéltek az álmatlan éjszaka zavarában. Egy székre kapaszkodott, megállította az ingaórát.

Pepike ismét kérdezősködött:

– Mit csinálsz, Tóni?

– Igazítom az órát.

Már virradt. A józan világítás közelebb hozta a külső világhoz. Most már csak azzal foglalkozott, mi a legközelebbi teendő.

– Hallgatni, hallgatni. Fő, hogy ne tudják meg, hogy titok maradjon, teljes titok. Ha nem beszélnek róla, akkor nem is történt meg. Amiről nem veszünk tudomást, az nincs is. De ha fecsegnek azok a gonosztevők s a város pletykálni kezd? Akkor tagadni, tagadni. Ah, milyen ostoba és gyalázatos az egész.

Reggel hétkor kopogtak ajtaján.

Pepike kávéval, kaláccsal lépett be, de behozta a hideg marhanyelvet is, melyet annyira dícsért.

Szeme ki volt sírva.

– Te nem aludtál semmit – mondta elcsukló hangon.

– De valamit aludtam.

– Mi bajod van? Téged valami bánt.

– Semmi, lelkem, semmi.

– Hiszen látom rajtad. Téged valami bánt.

Pepike miután nem kapott választ, így vigasztalta:

– Nézd, Tóni, föl se vedd. Az ember föl se veszi az ilyesmit. Föl se vedd az egészséget.

És kisietett, mert már tovább nem bírta volna.

Láz.

Minden szünidőben el szokott utazni vagy Pöstyénbe, ahol kezdődő köszvényét kezelte, vagy külföldi tanulmányútra.

Az idén Velencébe készült. Pepikének megígérte, hogy magával viszi.

Pepike még sohase járt az ország határán túl. Eddig csak képeken látta Velencét meg egy kancsón, mely az üvegszekrényben van, de elképzelni sem ezek alapján, sem unokaöccse magyarázata után nem tudta.

– Furcsa – csodálkozott Pepike – és nem lesz majd vizes a szoknyám?

– Nem hát, – mosolygott Novák – a gondolasok mindenüvé elszállítanak.

Ábris igazgató gyakran kérdezgette tőle:

– No, mikor utazol a taliánok közé?

– Július közepén.

– Tudtommal te előbb akartál, mindjárt az osztályvizsga után.

– Igen, de inkább megvárom a tanévzáró ünnepélyt is.

Novák üldögélt az igazgatói irodában. Többször hosszabb, általános beszélgetést kezdett az intézet fegyelmi állapotáról s várta az alkalmas pillanatot, hogy előhozakodjék ügyével. Ezt azonban mindig meggondolta. Úgy látta, hogy az igazgató nem tud semmit.

Szerencsére a hír nem igen terjedt el. Maguk a hősök megriadtak sikerüktől, nem dicsekedtek el vele. Csupán az érettek, valamint a felsőbbosztályos növendékek közt mozgott a pletyka, hogy az öreget bizony „elagyabugyálták”, akár pár évvel azelőtt Fórist.

A seb változatlanul fáj. Különösen a harmadik, negyedik napon szenvedett. Ekkor a lapockán érezhető nyomás vad lüktetéssé alakult, a láz magasra szökött. A hetedik napon viszketni kezdett egész törzse. Már a járás is nehezebbre esett.

Mégis jött-ment a városban, csak azért is, hogy eloszlassa a gyanút. Arcokról, taglejtésekről, hangsúlyokról következtetett, hogy tudják-e.

Néha az emberek úgy köszöntek, mint azelőtt. Néha azonban furcsa dolgok történtek.

Megálltak, hosszasan nézték, utána tekintettek. Aztán hogy eltávozott, hirtelen beszélni kezdtek.

Egyik volt tanítványa, Bimbó Gábor, árvaszéki ülnök a városnál, megállította. Máskor ezt nem tette.

– Jó napot, tanár úr. Hogy van? Hogy van?

– Hát csak megvagyok, kérem.

Tud ez mindent? Vagy csak ő képzeli?

Alig rázta le nyakáról, jött a másik. Kertész János, Kertész apja, a fia most érettségizett le.

– Tanár úr, tanár úr. De megsoványodott. Mi baja?

– Semmi, kérem.

– Meg sem ismertem az első pillanatban. Nagyon rossz színben méltóztatik lenni – mondta Kertész János.

– Lehet, – válaszolta – talán elfáradtam a munkától.

– A munka, a munka, – bólongott Kertész János – abból ki tetszett venni a részét. De most itt a vakáció. Kisült már a meleg cipő – és nevetett.

Minden megjegyzés célzás volt arra, arra. A szembejövők rosszul leplezett mosolyt haraptak el fogaik között. Sokan – úgy tetszett – a hátát nézték, csak a hátát, bal lapockáján a fájó pontot.

Ebéd végén, mikor a sajtot ette, Novák így szólt Pepihez [!]:

– Honnan való ez a sajt?

– Lisznertől.

– Ne vásárolj többet nála – mondta határozottan.

– Miért? Talán nem jó?

– De. Csakhogy nagyon messze van innen. Vegyetek inkább a Kereszttestől. Az itt van a közelben.

– Jó, – mondta Pepike – ahogy akarod, Tóni.

Ettől kezdve Keresztes fűszeres boltjában vásároltak.

Otthon mégis jobb volt, egyedül, távol az emberektől. Megtartotta azt a kevés óráját, melyet a nyolcadikkal csonkult gimnáziumban vállalt, aztán beletemetkezett a magányba.

De nem bírta többé lebilincselni sem a mennyiségtan, sem a természetan. Mint legtöbb ember, aki válságos helyzetbe jut, új szemszögből akarta szemlélni eddigi életét. Este kitétette a kerti

széket a veranda elé, órákig bámulta az égboltot, melyen a hullócsillagok hosszú fénypásmákat vontak. Nappal bölcseleket, szépírókat vett elő. Arany János „Őszikéit” olvasta nagy gyönyörűséggel és csodálkozással. Később ez is fárasztotta. Figyelmét nem tudta központosítani arra, amit olvasott. Csak saját gondolatai foglalkoztatták.

Vilit látta maga előtt, mindig Vilit, Vilit. Oly élesen, mintha előtte állt volna.

Eleinte el akarta űzni a jelenést. Aztán nem tiltakozott ellene. Elfogadta, amint jött. Eléje állt, hogy szembenézzen vele. Minden idejét ennek szentelte.

Nem értette. Meg akarta érteni. Tudta, hogy a legnagyobb fájdalmak a meg-nem-értésből származnak és attól szenvedünk leginkább, amit magunk se tudunk fölfogni. A megértésből enyhületet remélt.

Szét próbálta szedni tetteinek rugóit, melyekből a merénylet szörnyősége összeállítódott. Vajjon miért követte el? Nem ismerte soha ennyire sötétlelkűnek. Föltehető-e, hogy egy lényben ennyire elhatalmasodjék a fattyúhajtás, hogy egy ember nem is egyéb, mint egyetlen rút kinövés? A kertészet másra tanította. Szüleitől örökölte volna ezt a kóros elmét? Édesapja derék, becsületes, egyenes ember, édesanyja kedves, jóságos nő.

Csak lett volna Viliről fényképe, hogy összehasonlítsa azzal a képpel, mely lelkében él. Homloka alacsony, de nem erőszakos, füle nagy, szétálló, de perem szegi be, nem mint a gonosztevőkét, szeme sem alattomos. Egy szokása volt, melyet meg is rótt több ízben, az, hogy míg pirongatta, vállát vonogatta. Ezt sokan teszik, nyilván semmit se jelent. Zaj nélkül suhant ide-oda. Különben szót fogadott azonnal, semmit se kellett kétszer mondania. A kamaszodás idején, úgy emlékezett semmi vásottsággal se tette magát hirhedtté. Bal kezén egy kék, tetovált háromszöget látott. Kár azonban mindeknek túlzott fontosságot tulajdonítani.

Előéletét is tanulmányozta, egészen az aprólékosságig. Levette a polcra az évvégi értesítőket, melyek könyvtárában álltak bekötve. Ezekből akarta megrajzolni jellemének lázgörbéjét. Íróasztala fiókjából előszedegette tanári zsebkönyveit, hogy az évközi tanulmányi

előmeneteléből, sőt az egyes feleleteire adott érdemjegyekből állapítsa meg, nem terheli-e lelkiismeretét valami mulasztás. Tagadhatatlan, nem volt ragyogó diák. Mindíg elégséges és elégtelen közt ingadozott, de tőle alig kapott elégtelent, az év végén egyetlenyszer sem, a másodikban és ötödikben jót is, a mennyiségtanból. Szó sincs arról, hogy üldözte, vagy viselkedése csak az üldözés látzatát is kelthette volna benne. Nem bánt vele sem embertelenül, sem igaztalanul. Hibázhatott és tévedhetett, de az osztályvizsgán tanúsított elnézése s az érettségien való magatartása fölmentette minden önvád alól.

A padláson megőrizte a régi füzeteket, melyekbe a diák-nemzedékek dolgozatot írtak. Itt kikereste a sok ezer füzet közül Vili füzeit és levitte a lakásba.

Maga elé teregette. Vizsgálta irását [!]. Írása ormótlan volt, dolgozatai azonban nem nagyon rosszak. Alig akadt köztük elégtelen. Volt egy jeles is, hatodikos korából. Semmi döntő nyomra nem jutott. Ismét elfogta a csodálkozás: mikép lehetséges, hogy annyi tanulóifjút nevelt föl minden baj nélkül s ezzel az eggyel egyszerre robbanás történt?

Érthetetlen volt, érthetetlen.

Egy váratlan látogató.

Délután ismét Vili dolgozatai heverték előtte, kitergetve asztalán, azokat nézegette elmerülve, már órák óta. Pepike belépett és ezt mondta:

- Valaki keres.
 - Kicsoda?
 - Azt hiszem, egy diák.
 - Egy diák? – szólta Novák s majdnem kiabált.
- Biztosra vette, hogy Vili jött. Csak ő jöhetett.
- Jöjjön be – szólta Novák, harciasan.

Annyira izgatott volt, hogy kabátját se vette föl, pedig egyébként sokat adott a társadalmi formákra. Ingujiban várta, mintegy felgyürközve a küzdelemre.

Félperc mulhatott el. Pepike ajtót nyitott. Megjelent a látogató.

- Ki az? – kérdezte Novák, noha már látta, hogy ki az.

De csak szeme látta: agya még nem.

- Bocsánat – szólta a látogató és megtorpant az ajtóban.

- Jöjjön be – mondta Novák, érdesen.

Csak ekkor ocsúdott. A látogató kicsi volt, nagyon kicsi. Nem az a nagy, akit várt.

- Á, maga az – mondta. – Nem is tudtam. Jöjjön be, – hívogatta – jöjjön, Laci fiam.

Glück Laci szegényes ruhájában egy állvány mellé lapult. Kezében egy könyv meg egy becsomagolt kartonlap.

Novák várakozásában csalódva, de a csalódásnak mégis örvendve üdvözölte. Nem egészen összefüggő szavakat mondott:

- Érdekes. Azt hittem. Micsoda furcsaság.

Átkarolta a fiút:

- Tessék, édes fiam, jöjjön be, ide.

És bár nagyon fáj a háta s a mozgás, fölhúzta kabátját.

Glück Laci hajlongott, a régi diák félszegségével, melyet most se tudott leküzdeni, hogy tanárával állt szemben.

- Ne tessék haragudni, hogy eljöttem.

- De kérem.

- Tudom, hogy zavarom a tanár urat. Elrablom a drága idejét.
- Ugyan, ugyan. Üljön le.
- Köszönöm.
- Ha mondom, hogy üljön le.

Glück Laci leült a nádszékre, de csak a szélére, hogy a tanár úr nádszékéből minél kevesebb helyet foglaljon el: a többit neki hagyta.

- Cigarettazik?
- Ó – szabadkozott Glück Laci.
- Gyújtson rá – bízatta Novák.
- Ha megengedi – rebegette, míg tanárja tüzet tartott a cigaretta alá.

Nem igen cigarettazott. Ezt azonban meg kellett tennie, hogy beigazolja közvetlenségét, elfogulatlanságát.

Torkát köszörülte. Előállt azzal a mondókéval, melyet már az úton elkészített fejében:

- Hálás köszönettel visszahoztam a könyvet, – egy német csillagászati munkára mutatott –, melyet a tanár úr szíves volt kölcsönadni.
- Csak tegye oda, az íróasztalra.
- Meg ezt.
- Mi az?
- A csoportkép. Osztálytársaim engem bíztak meg.

Glück Lacinak, mint szervező-tehetségnek, az érettségi utáni munkából is kijutott: ő számolt el a vendéglőssel a lakoma után, ő fizette ki a fényképészt s őt bízták meg, hogy majd a tízéves érettségi találkozó idején ki-kit levélben értesítsen s „a budapesti sajtóban” elhelyezzen egy kis közleményt.

Erre a látogatásra maga vállalkozott. Félfüllel hallott a történetről. A részvét hozta ide.

Amíg Novák nézte a fényképet, Glück Laci őt nézte.

E hét alatt, hogy nem látta, határozottan megváltozott. Nem öregeedett meg s nem is túlságosan soványodott meg. De elvesztette mozgékonyosságát. Bal karját sajátosan fölfelé tartotta akkor is, ha állt, mintha figyelmeztetné valamire, vagy fenyegetné. Aztán szava valami tompa utánrezgést kapott. Bár mosolygott is, oly kedvetlennek látszott, hogy az ember fázott közelében. Szeme pirosas volt, mint azoké, akik sokat dohányoznak és keveset alszanak. Nagyon megszánta.

A beszélgetést oly irányba óhajtotta terelni, hogy legalább távolról célozhasson arra, mennyire elítéli, mennyire nem vállal közösséget a „törtétek”-kel, sem ő, sem a többiek.

Novák még mindig kezében tartotta a fényképet.

– Nagyon sikerült – mondta. – Nagyon jó.

– Úgy tetszik találni?

– Maga is – intett Glück Laci felé. – No köszönöm. Majd berámáztatom. Önök is idekerülnek. A többiek közé.

A falra mutatott, hol vékony, fekete rámban a leérettségizett ifjak csoportképei lógtak, tíz kép, tíz nemzedék.

Egyszerre gyanakvó tekintetet vetett Glück Lacira. Tudta, hogy Vili házitanítója volt, hiszen annakidején ő ajánlotta Lisznernek. Talán szaglászni küldték ide, puhatolózni.

Szemébe meredt, fürkészve.

– Azt hittem, ön már elutazott.

– Igen. Nyomban az érettségi után.

– Hová?

– Ide, a szomszéd faluba. Az édesapámhoz.

– Él a kedves édesatyja?

– Hála Istennek.

– Hány éves?

– Ötvenkilenc.

– És remélem, egészséges.

– Egészséges.

– Mi a foglalkozása?

– Pálinkamérése van – szólt Glück Laci halkan.

Ebben a pillanatban Nováknak eszébe jutott valami. Már minden tanítványától megkérdezte, hogy mi az apja foglalkozása, azoktól is, akiket semmire se becsült, csak Glück Lacitól nem kérdezte meg eddig, pedig őt legtöbbször becsülte s példaképül állította a többiek elé. És ebben a pillanatban más is eszébe jutott. Az, ami nyolc évig nem jutott eszébe öntudatosan, hogy ez a fiú, aki itt ül előtte, zsidó. Ezért nem kérdezte tőle soha, hogy mi az apja. Glück Laciról tudta, hogy zsidó s nyilván azt képzelte, hogy apja egy másik zsidó.

A fiú is ezt érezte. És mást is érzett: azt, hogy tanárja, akit mind-egyik közt legjobban kedvelt, keresztény. Ezen pár másodpercig ő is csodálkozott. Előre hajolt a széken, ösztönösen, hogy közeledjek hozzá.

Novák nem tudott ember és ember közt különbséget tenni, leg-kevésbé az iskolában. Valójában azonban nem szerette a zsidókat. Nem többé, vagy kevésbé, mint bárki, aki nem-zsidó. Tartózkodott tőlük s maga se tudta, hogy ez a tartózkodása védekezés-e vagy támadás. Azt képzelte, hogy a zsidók nem egészen őszinték a keresztényekhez s egy szemvillanással kísérve oly dolgokat beszélnek róluk, melyeket előttük átallanának kimondani, valamint a keresztények sem egészen bizalmasak az ő jelenlétükben. Nem firtatta, hogy ez előítélet-e vagy sem s elmúlik-e, elmúlhat-e majd a következő évezredekben. Csak a tényt látta. Ezt lehetetlen letagadni.

A zsidók külön éltek, oly történelmi emlékek tapasztalatával, mely nem az övé, el-nem-ismerve, a törvények ellenére is elszigetelve, talán kényszerűségből, talán öntudatos dölyfből, egy be-nem-vallott, de létező összetartással. Régi prófétáiktól egy optimizmust kaptak örökbe, hogy élni föltétlenül érdemes s a világ majd megváltozik és egy pesszimizmust is, mely az ész fénykörén túl mindent elítél. Az ő öröksége más volt. Egy optimizmus, hogy már szabad s az áldott vértől megváltottan élhet, szegényen és igénytelenül a hivatásának s egy pesszimizmus, hogy a változhatatlan világ a siralom völgye marad most és mindörökké. Ez a hit annyira elválasztotta tőlük, hogy néha egy ostoba golyhót közelebb érzett magához, mint az ő legokosabbjaikat. Köztük és közéje pedig hidat vert zsidó tanítványainak szorgalma, értelme, az a szikár, edzett értelem, mely különösen fogékony a természettudomány iránt s biztos kézzel tapintja ki a dolgok csontszerkezetét. Mégis megmaradt az ellentét, az idegenség, melyre igazán csak most eszmélt.

Jóvá akarta tenni mulasztását.

Melegen kérdezte Glück Lacitól:

- Többen vannak?
- Öten.
- Fiúk?

- Négy. Egy leány.
- Szóval ön otthon járt kedves szüleinél és most visszajött. Miért?
- Elutazom.
- Hová?
- Budapestre.
- Sok szépet fog ott látni. Csak használja föl idejét, okosan.

Ez a beszélgetés, mely egy iskolai feleléshez hasonlított s voltaképp csak abból állott, hogy a diák illedelmesen válaszolgatott kérdéseire, felüdítette Novákot. Elhagyatottságában vigasz volt számára. Glück Laci az első ember, aki „azóta” meglátogatta. Jól esett hallgatni őt. Nem az esett jól, amit mondott, hiszen alig mondott valamit, hanem a hangja, mely elárulta szándékát és beszélt arról is, amit elhallgatott. Ezt Novák kiérezte.

A fiú hirtelenül fölugrott:

- De föltartom a tanár urat.
- Nem – mondta Novák és visszaparancsolta helyére. – Nagyon szép, hogy gondolt rám. Hogy eszébe jutottam. Hogy eljött. Ennek igazán örülök. Kedves fiú, maga, Laci.

- Kérem, tanár úr. Hisz ez csak természetes.

- Mi lesz?

- Tanár.

Novák fejét rázta.

- Ne legyen tanár. Legyen más. Akármi. Ha kedve és hajlama megmarad, foglalkozzék a tudománnyal. Mi, tanárok, csak félig-meddig foglalkozhatunk vele. Csak népszerűsítjük, átadjuk másoknak. A mi igazi föladatunk az apostolkodás, a nevelés, az emberteremtés, mint a jó Istené, – mosolygott – a nevelés és ez meglehetősen nehéz dolog.

Egy sarokba nézett mereven. Hosszú szünetet tartott. Aztán így folytatta:

- A mi pályánk küzdelmes és sűrű. A tudósoké gyönyörű és fényes. Emlékszik, beszéltem önöknek Galileiről. Azt mondják, elvesztette szemvilágát, mert messzelátón akarta megnézni a napot [!] s a lencse kiégette szemhártyáját. Mennyi ilyen híres vértanuja van a tudománynak. A nevelőkről azonban nem beszélek [!]. Pedig

nyilván azok is meglakolnak vakmerő mesterségükért. Azoknak a tragédiája csöndesebb, kevésbé érdekes. Tudja, hogy kik voltak az első pedagógusok?

Glück Laci figyelt.

– Rabszolgák voltak – felelt Novák. – Görög rabszolgák. Ők kísérték el a gazdagok gyermekeit a gimnáziumba. Mi is rabszolgák vagyunk. A szeretet rabszolgái. Azzal a különbséggel, hogy mi mai pedagógusok nemcsak a gazdagok gyermekeit kísérjük el a gimnáziumba és aztán tovább, ameddig lehet, hanem mindenkiét. Mi a jutalmunk? Nem sokkal több, mint azoké.

Novák vallomása fölbátorította vendégét:

– Ezt tudom, – mondta Glück Laci – nagyon jól tudom.

– No, ne panaszkodjunk.

Glück Laci fölállt:

– Köszönöm – dadogta. – Nagyon köszönöm.

– Mit?

– Azt a sok jót.

– De kedves fiam.

– És...

– No csak mondja.

– Tessék? – kérdezte Glück Laci.

– Maga akart valamit mondani.

– Köszönöm – ismételte a fiú. – Még egyszer. Mindnyájunk nevében. Köszönjük.

– Szívesen, fiam. Kötelességem volt.

– Ha pedig megbántottuk volna, – de már indult kifelé. – Köszönöm – suttogta még egyszer.

Glück Laci nem tudta magát oly folyamatosan kifejezni, mint Ebeczky Dezső. Nem tudott előhozakodni azzal, amiért ide jött, nem tudta elmondani szeretett tanárjának, hogy mennyire megveti aljas támadóit s mennyire mélyebben és másképp, mint a többi, tisztességes érzésű tanítványa.

Azok szintén helytelenítették, ami történt, de lelkük mélyén néha mégis mulatságosnak tartották, hogy alul maradt, mert nem tudták teljesen lenézni a verekedés katonai erényét. Glück Laci azonban

nem bírt mulatni azon, hogy valaki alulmaradt. Minden ízével tiltakozott a tettegesség ellen, minden ösztönével utálta az erőszakot és rettegett tőle, borzasztó emlékek alapján, mint farkas a lángtól, mely az ősi barlangtüzeket látja föllobogni, mihelyt gyufát villantanak meg előtte. Maga a tiltakozás volt ez a fiú. Ha neki kellett volna bosszút állni valakin, akkor más módhoz folyamodik. Talán kegyetlenebbhez, lassúbbhoz, szívósabbhoz. Ehhez azonban nem, nem.

Novák megszorította kezét. Sokáig nem is akarta elengedni. Nézte ezt az idegenvérű fiatalembert, aki fakó arcán egy katona évezredes idegrázkodtatását [!] és terheltségét viselte, az iszonyt a háborúságtól, régi vereségek, lázadások, megaláztatások jegyét s szemében lobogó forradalmak, mohó és gyors kielégülések, kárpótlások, vagyonszerzések, csöndes, családi örökök és fényes, szellemi diadalok vágyát. Nem volt már idegen többé, hanem egy vele a szenvedésben, a könyvben s a nyerserő elleni harcban.

– Ha valaha szüksége lesz rám, – szólt Novák – forduljon bizalommal hozzám. Minden jót.

A verandán még egyszer megfogta kezét:

– Az Isten áldja meg, fiam.

És nemcsak mondta. Míg kezét szorongatta, ezt gondolta is magában:

– Az Isten áldja meg ezt a derék, jóra való fiút.

Két tanár.

Egy délután már nem volt maradása otthon. Vágyakozott ki, az emberek közé. Fölkereste Fórist, a kartársát.

Fóris Ferenc a csendőrlaktanya mellett lakott egy barátságatlan házban, melyet egy kis, hepehupás, rosszul kövezett udvar vett körül, pár sovány ecetfával. Mogorva öregasszony mosott az udvarban, teknőjére hajolva, a tanár lakásadóője. A vendég láttán elbámult.

Lakójához sohase járt senki, se tanárok, se diákok.

– Benn van a tanár úr? – kérdezte Novák.

– Arra – motyogott az öregasszony kedvetlenül.

A tornácon egy zsömlesztín kutya Novák nadrágjára nyújtotta két lábát, mintegy társaságot keresve. Ez is oly elhagyatottságban élhetett, mint a ház lakói. Novák megsímogatta buksi fejét.

Az udvarra nyíló ajtón ez a kurta név fénylett sárgaréztáblácskán: Fóris.

Kopogtatott. Sokáig nem kapott választ. Benyitott.

Kétes félhomály borongott a szobán. A zöld lécfüggönyöket leeresztették a fény ellen. Fóris a szoba közepén ült egy széken, a meleg ellenére is teljesen felöltözködve, fekete ruhájában, keménygallérban. Most is fekete szemüveget viselt. Lábaik keresztbe rakta. Rejtély, hogy mit csinálhatott.

Vendége érkezétre fölkelt. Semmi meglepetést, vagy csodálkozást nem árult el, hogy ellenfele magánlakásán keresi föl. Az érzelm-nyilvánítástól általában tartózkodott.

– Szervusz – szólt közönyösen.

– Szervusz.

Fóris egy szegényes bútorozott szobát bérelt. Mindenütt példás rend. Az asztalon tálca, rajta horgolt terítő, három lefelé borított pohár. Vaságya ragyog a tisztaságtól. Alatta két súlyzó, a svédornához. A falon egy Kossuth-kép. Kézikönyvtára polcán katonásan sorakoznak egymás mellé azok a könyvek, melyeket valószínűleg még egyetemi hallgató korában gyűjtött. Azóta nem olvasott.

– Tehozzád jöttem – szólt Novák.

– Hivatalos ügyben?

– Nem. Magánügyben. Azaz. Ahogy vesszük. Szóval az én ügyemben.

– Hallottam róla, – jegyezte meg Fóris s egész lényé rideg közönyt árasztott. – Tudom.

– Mit szólsz hozzá?

– Semmit. Egyáltalán semmit. Azt, amit mindig mondtam – és ujjait ropogtatta.

Fórist jobban foglalkoztatta az ügy, mint ahogy mutatta. Nas-polyasárga arca lobot vetett. Izgalmában rágta kis, fekete, idő előtt deresedő bajuszát. Arca elfanyarodott, mintha sót rágott volna.

Szaladgált a szobában:

– Itt anarhia van, forradalom. Évek óta hirdetem a gimnáziumban, én egyedül, de ti nem hisztek nekem, magamra hagytok, nem támogattok. A mumus, – ütögette mellét – a mumus. Legyen. Vállalom. Te vagy az oka.

– Én?

– Igenis te. Meg a többiek. Főképp az igazgató. Folyton kényeztetitek ezeket a szemtelen, pimasz tacskókat, aztán vérszemet kapnak és első alkalommal, mikor kiszabadulnak, megvadulnak. Addig jár a korsó a kútra, míg el nem törik, – mondta, mert a közmondásokat mindig rossz helyen alkalmazta. – Mindez a te szabadelvűséged eredménye.

– De kérlek.

– Kesztyűs kézzel, barátom, nem lehet nevelni. Vagy van hatalmam, vagy nincs. Füttyülök a modern pedagógiára, azokra a buta, álszent elvekre, melyeket be kellett magolnunk a pedagógiai vizsgára. Mit ér az ilyesmi? Szenteltvíz. Én bizony eztán az órákon is pofozni fogok. Ha nem tetszik, ott kívül tágasabb. Szedjék a sátorfájukat azok a bitangok. A főigazgató meg a miniszter pedig jöjjön ide személyesen és maga próbáljon rendet teremteni. Másképp nem lehet.

– Ez szomorú lenne.

– Szomorú? Ez a szomorú – s Fóris ujjal mutatott rá. – Az én eszmém, melyet ti kinevettek, mégis csak diadalmaskodni fog. Vasfegyelem, – ahogy ezt a szót kiejtette, orrcimpái kitágultak s azon a ponton, hol az archúshoz értek, elzöldültek – vasfegyelem. Aki

nem hajol meg, az pusztuljon. Az érettségi után pedig rendőröket a gimnáziumba, őrszemeket a tanárok lakása elé. Meg kell szervezni az iskolai rendőrséget.

– Bocsáss meg, de ez nevetséges. Ha mi magunk nem tudunk...

– Miért lenne nevetséges? – vágott szavába Fóris s szeme csillogott a fekete szemüveg mögül, jelezve, hogy ez a halottnak látszó ember mégis csak él. – Tanintézetünknek úgyis olyan híre van, hogy az emberek már nem mernek idejönni. Boros Pista miért ment el innen? Megszökött, áthelyeztette magát, félt. És ez érthető. Az a két helyettes a multkor az utolsó pillanatban leköszönt, el se foglalta állását. Majd bolond lesz. A legjobb tanerők elkerülnek bennünket. Maholnap csak díjbirkózóknak való ez a város, fegyenceknek. Deportáló hely. Pardon.

Odaugrott kézikönyvtárához. Egy piros kötet fordított címkével volt a polcon. Ezt régebben figyelte és félt, hogy a tótágast álló könyv fejébe vér tódul, megüti a guta. Megigazította.

Miután elfüstölgött dűhe, ezt kérdezte:

– Remélem, vetettél orvosi látletet?

– Nem.

– Az baj – szólt Fóris szakértően. – Nagy baj. Visum repertum. Ez az első dolog ilyenkor. Stante pede orvosi látletet vetetni. Az iskolaorvossal, vagy a tisztiorvossal.

– Hová gondolsz. Dobra verni, a város szájára kerülni.

– Úgyis beszélnek róla. És a rendőrségen jártál?

– Nem.

– Ott sem. Azonnal elmegyek teveled. Viszlek. A rendőrkapitányt jól ismerem.

– Én is.

– Ő majd detektíveket küldet.

– Mi célja ennek?

– Mi célja, mi célja. Valamit csak kell csinálni. Ne hagyj el magad ennyire, Tóni – szólt Fóris s most volt hozzá először gyengéd, mert egynek látta az ügyét az övével. – Ne essél kétségbe. A rendőség keze messzire elér.

– Igen, ha ismerném a tetteseket.

– Hát többen voltak?

– Azt hiszem.

– Akkor nem marad más hátra, mint tüstént összehívni egy konferenciát. Ez a sérelem nemcsak a tiéd, az enyém is, az övé is, mindenkié, az egész tantestületet érte s méltó, ünnepélyes formában kell tiltakoznunk. Igaz, hogy a tanév végén kissé bajos összeszedni a kartársakat. Többen elutaztak, megkezdték a vakációt. Mindegy, összegyöjünk annyian, amennyien itt vagyunk. Sürgönyözünk a főigazgatónak, a minisztériumnak, magának Wlassicsnak. A miniszter kormánybiztost küld és akkor... akkor...

Ostoba fecsegés volt.

Novák nem is figyelt rá. Másért jött ide. Tudta, hogy Fórisnak is volt valami „kellemetlensége”.

Fóris ebből nem csinált titkot. Nyíltan hirdette, hogy milyen „sérelem érte”. Tanári szobákban, vendéglőkben, hol kartársaival étkezett, el-eldicsekedett azzal, hogy rohanta meg egyszer egy ismeretlen diák s „hogy utasította ő vissza hitvány orvtámadását”. Fóris nyomban konferenciát indítványozott, de az igazgató nem hívta össze. Aztán hónapokig szerkesztett beadványokat a főigazgatósághoz, a minisztériumhoz s minthogy az alacsonyabb és magasabb hatóságoktól nem kapott elégtételt, már a sajtó útján akart nyilatkozni, a nyíltér-rovatban. Ettől a lépéstől csak az igazgató baráti, de erélyes tilalma tartotta vissza.

Sárszegen ilyesmi nem volt nagy ritkaság. Mindössze az történt, hogy egy sötét, szeles este, érettségi után, valaki hátulról lefogta, háromszor hatalmasan pofon cserdítette, egyszer az arcán, kétszer a füle tövéen. Ő maga nem „bántalmazta” az illetőt, amint állította. Ideje se maradt erre, mert magához se tért s a fickó már kereket oldott. Utána egyik fülére kissé nagyot hallott. De az a tehetséges, fiatal fülorvos, akit fölkeresett, hogy orvosi látetelet vétessen, oly szorgalmasan és lelkiismeretesen kezelte, hogy a tanév elején ismét visszakapta régi, kitűnő hallását s épúgy fölfigyelt az utolsó padokból hallatszósúgásokra, mint annakelőtte.

Nem több jogtalanság esett meg vele, mint elődjével, néhai Török Gidával, akinek egy súlyos követ hajítottak a lábára, úgy hogy attól

évekig sántított, vagy Boros Pistával, akinek fényes nappal, a korzón verte le fejről a kalapját valamelyik kicsapott diákja.

Fóris lassanként beletörődött sorsába. Sovány arcára a keserű tapasztalat egy mély ráncot vésett, még ridegebb lett, nemcsak tanítványaival, hanem a szülőkkel szemben is s vígan buktatott tovább. Különben edzette testét. Reggelenként súlyzókat emelt, hogy minden eshetőségre elkészüljön. Ez, ha nem is vette közvetlenül hasznát, semmiesetre sem ártott neki.

Hirtelenül az íróasztalához rohant. Gondosan elzárt fiókjából kiemelt egy másfél méteres kenderkötelet.

– Nekem ezt küldték a gazok. Közvetlen a merénylet előtt. Természetesen, hogy akasszam föl magam. No erre várhattok.

És lengette a bűnjelet.

– Nekem is küldtek valamit – szólt Novák.

– Mit?

Novák megmondta, hogy mit.

– Ugyanaz a banda – csapott rá Fóris. – Pont az az eset.

– És mit csináltál?

– Természetesen tüstént följelentettem a rendőrségen.

– Legalább megcsípték?

– Nem – szólt Fóris s ajkába harapott.

– Látod, – mondta Novák csüggedten – látod.

– Hohó, barátom, csakhogy én nem hagyom magam. Most már jöhetnek, itt vagyok, állok elébük. Aki bírja, marja – megint sántított a közmondása. – Nézd ezt itt.

Zsebéből kivett egy ökölvasat s örvöngve döfködte a levegőt:

– Ha ők is úgy, én is úgy. Egy ütés s az orrcsont összezúzódik, az arcot előnti a vér. Azonnal elvesztik eszméletüket.

Kacsintott a fekete szemüvegével:

– Meg ez itt ni.

Hátsó nadrágzsebében kotorászott. Egy jókora forgópisztolyt húzott elő, melyet recés, bordó bőr borított. Óvatosan kifejtette belőle.

– Remek szerszám – mondta. – Ha a városban járok, állandóan velem van. Természetesen tok nélkül. Meztelenül. Hogy kéznél legyen.

Játszott vele, jobbra-balra forgatta. Novák felé irányította csövét.

Az elhúzódott. Nem szerette, ha fegyverrel bolondoznak. Rászólt:

– Tedd el.

– Ne félj. Becsuktam a biztonsági závárt. Várj, majd kiveszem a golyóágyat is. Így ni.

Csettent a závár. Fóris a pisztolyt többször elsütötte, a föld felé tartva.

– Hat golyó – mondta elégtelen. – Hatnak éppen elég.

– Mutasd csak – szóló Novák.

Fóris átnyújtotta.

Novák ritkán fogott kezébe pisztolyt. Otthon se tartott soha. Utálta. Most kíváncsian szemlélte ezt a kis gépet, melyet kizárólag emberi életek kioltására gyártottak. Már külsejében is volt valami vészes és ragadozó. Beletekintett csővébe [!]. A cső fekete volt, vígasztalanul-sötét és fekete, de a végén, egészen a végén, egy kis világosság derengett, egy kis kerek világosság.

Arra gondolt, hogy ez az utolsó menedék. Ultima ratio regum. Ha a népek nem tudnak megegyezni egymással s a diplomaták szava elnémul, akkor ez szólal meg minden vonalon, száz kilométeres terpen és eldönti, kinek van igaza. Aki erősebb, annak igaza van. Aki gyöngé, annak soha sincs igaza. Szomorú, hogy így van. De így van.

Kezében reszketett a pisztoly. Visszaadta Fórisnak.

Az hadonászott vele:

– Az embernek, kérlek, védekeznie kell. Támadtok? Én is támadok. Hát rajta, kard-ki-kard. Beléjük engedem mind a hatot. Le-lövöm őket, mint a kutyákat.

Lihegett az indulattól. Jobb szemét lehúnyva, bal szemét a légyre irányítva, hosszan célzott. A csövet egyenesen a Kossuth-kép nagy homlokának szögezte. És ha megnyomja a ravaszt s a pisztolyban van golyó, biztosan el is találja. A csövet [!] leengedte.

– Hiszen ezek olyanok, – sipította magánkívül – mint az afrikai négek. Emberevők, – majd hozzátette – haszontalan kölykek.

Novák nem értette őt. Pedig ez is tanár volt, ő is tanár. Az egyik a paedagogia militans, a másik pedig a nevelés remetéje és szerzetese, a szenvedő paedagogia.

Fóris feléje fordult:

– Végy te is egyet.
– Majd veszek.
– Még egyszer figyelmeztetek: itt életveszélyes járkálni. Ki biztosít arról, hogy holnap nem ismétlődik meg? Ezek a gyilkosok – szólt s száján sísteregtek a szavak.

Novák vette kalapját-botját.

– Hová mégy? – kérdezte Fóris.

– Haza.

– Ne kísérjelek el?

– Köszönöm. Elmegyek magam is.

– Mert szívesen. Ne feledd, amit mondtam.

– Majd gondolkozom.

– Nézd – kezdte Fóris s újabb tanácsot akart adni, de minthogy nem talált, elhallgatott.

– Te itthon töltöd a vakációt? – kérdezte Novák.

– Nem. A Felvidékre utazom. Az öregekhez.

– Mikor?

– Holnap reggel. Tudod, az apámnak van ott egy kis gazdasága. Tejet akarok inni, juhtúrót enni. Meg azt a kis, kerek tót sajtot, mely meg van füstölve, az ostyepkát. Nagyon szeretem. Te, Tóni, – tette hozzá Fóris – neked is hozok majd olyan tót sajtot.

Fóris ezt minden évben ígérte, de sohase hozott.

– Szerencsés utat – mondta Novák.

Fóris kikísérte őt az udvaron át, a kapuig. Ott kezét nyújtott:

– No szervusz.

– Szervusz.

Nézte, hogy ballag Novák lassan. Aztán visszament szobájába, leült a székre, keresztbe tette lábait s fekete szemüvegén át bámulta a semmit. Rejtély volt, hogy mit csinált.

Orvosi látlelet.

Az a sok badarság, melyet Fóris összekaratyolt, kavargott Novák fejében. Megbolygatta azt a kis nyugalmat, melyre az utóbbi napokban annyi tépelődés és gyötrelem árán szert tett, elvette tőle a kétségbeesés egyenletes sötétségét is.

Egyet azonban máris elhatározott. Gondoskodnia kell személyes biztonságáról. Betért a legközelebbi vaskereskedésbe, vásárolt egy hatlövetű forgópisztolyt.

Másnap pedig, minthogy éjszaka már a csontja is fáj, elhivatta magához az iskolaorvost, Barabás doktort.

Elmondotta, hogy mi történt. Barabás végighallgatta, aztán így szólt:

– Vetkőzz le, kérlek.

Amint a törzs kibukkant az ingből s a csunya, nagy sebek teljes egészükben földerengtek előtte, feledve orvosi higgadtságát, kitört:

– Ó, – mondta fejét csóválva – a gazemberek, a gazemberek.

A hátat négy-öt helyen kisebb-nagyobb hosszúkás, sárga és zöld foltok tarkították, alattuk véraláfutások voltak, mint a márvány erezei, a tarkón egy repedt seb, melyet a görcsösbot vas-vége okozhatott s a karon itt-ott néhány jelentéktelen horzsolás.

– Mi rajta ez a fehér? – kérdezte Barabás.

– Hintópor.

– Mit pacsmagoltál, kérlek? Miért nem fordultál azonnal hozzám? Most már el is mult volna. Jőjj az ablakhoz.

Szemét összemorcolva, orrát kissé fölhúzva, hosszan, figyelmesen nézte a sebeket. Egy pontot kíméletesen megérintett a tarkón.

– Fáj ez?

– Nem.

– Már behegesedett. Pörk borítja. Szépen gyógyul. És ez?

– Ez fáj.

– Nagyon?

– Nagyon.

Itt volt a baj. Barabás tapogatta. A bal lapocka felsőrészen volt a baj.

– Igen – mondta és fölemelte a beteg két karját. – Ezt kezelni kell. Nem tudsz rajta feküdni?

– Dehogy.

– Éjjel feküdj a jobboldaladon, vagy hason. És ne hordd ezt a kemény gallért. Végy puhát. Van itt tinta, papír?

Recepteket írt, kivitte Pepikének, hogy hozza el a patikából. Novák öltözködni akart.

– Maradj még – mondta Barabás és odaállította Novákot háttal az íróasztalnak. Ezt nem lehet annyiban hagyni. Fölveszem a látletletet.

Nézte a sebeket, írt egy sort, gondolkozott s megint írt.

Ezt írta:

Orvosi látletlet. A mai nap folyamán megvizsgáltam dr. Novák Antal...

– Hány éves vagy?

– Ősszel leszek negyvenöt.

Az orvos tovább írt:

...44 éves tanár urat s ezt állapítottam meg: A bal lapocka felső részén egy 8 cm hosszú és ¼ cm széles vérömlenyos bőrzúzódás észlelhető, melynek környéke sárgán és halványzölden elszíneződött s gyengéd érintésre is nagyon érzékeny, sőt fájdalmas. Ugyancsak a bal lapocka felső részén, a tövisnyulványnak megfelelően elmozdulás van, mely törésnek (csontsérülésnek) következménye. A tarkón, a karokon hasonló bőrzúzódások és repedt sebek. Ezen sérülések zúzódások [!] 20 napon felüli gyógytartammal, valami kemény tárgyval történt erőszakos külbehatás következtében keletkezettek.

Még írás közben odaszólt:

– Készen vagyunk.

Alákanyarintotta nevét, – jellegzetesen olvashatatlan aláírása volt – dr. Barabás János, iskolaorvos, majd odabiggyesztette a kelteztét és leporozta.

– Ezt, – szólt fölemelve a látteleletet – odaadod az ügyvédednek.

Ki az ügyvéded?

– Ebeczky.

– Ebeczky Dezső? Az jó ügyvéd.

– A fia most érettségizett nálam.

– Nem szabad abba hagynod, Tóni. Én nem engedem.

– És tulajdonkép mit tehet az ügyvéd?

– A törvény erre vonatkozóan világosan intézkedik – mondta Barabás. – Börtön jár érte.

– Börtön?

– Ha a seb nyolc napon belül gyógyul, akkor könnyű testi sértés forog fenn. Nyolc napon túl húsz napig pedig súlyos testi sértés vétsége. Azontúl súlyos testi sértés büntette. Itt is arról van szó. Így állítottam ki a bizonyítványt. Az ügyvéded különben mindent megmagyaráz.

Pepike most ért a gyógyszerertárhoz.

Bélus üdvözölte őt, anélkül, hogy szemébe nézne, hellyel kínálta s egyéb munkáját félretéve azonnal kiszolgált. Szublimátot, jódoldatot, pólyát, tapaszt, lázcsillapítót csomagolt be.

Pepike szaladva hozta. Most látta először a sebet, hogy az orvosnak segédkezett.

Barabás a hátról étterrel tisztogatta le a hintőport, a tarkósebet gyengéden megérintette jódoldattal, a bal lapockát pedig, a csonttöréses helyet, – csíkos rögzítést alkalmazva – leragasztotta a tapasszal.

– Így ni, – szólt – most már öltözködhetsz. Ne ijedj meg. Nem veszedelmes. Meg fog gyógyulni. Reméljük, hamarosan. A fájdalom is napról-napra csökken. Holnap megint eljövök. Este végy be egy félgramm lázcsillapítót, ebből.

Aztán még egyszer lelkére kötötte:

– Ebeczkyhez pedig föltétlen menj el. Értetted? Viszontlátásra.

Ügyvédi tanácskozás.

Föl is ment hozzá még aznap.

„Dr. Ebeczky Dezső, köz- és váltóügyvéd, saját ház, I. emelet.”

Az ügyvédi iroda tejüveges ajtaján villanyfény imbolygott. Egy hang hallatszott ki, olyan, mint fiáé, ifj. Ebeczky Dezsőé, csak valamivel keményebb, vastagabb: az ügyvéd úr tárgyalta egyik ügyfelével. Várnia kellett.

A várószobában már négyen voltak. Egy gyászruhás, sovány asszonyka, aki időnként fölsóhajtott, hogy a várakozás unalmát enyhítse, aztán egy nyakig-kopasz, jól öltözött fiatalember, egy öreges úr, meg egy kékbeli paraszt, aki alig fért el az aranytámlájú plüss-széken s csizmás lábát határtalan nyugalommal pihentette a perzsaszőnyegen.

Pompásan ment az iroda, legjobban az egész városban.

Ebeczky Dezső negyedóránként, félóránként feltűnt az iroda ajtajában, melyet rézkarikákon csüngő neszfogó függöny zárt el a külső világtól. Megállt a küszöbön, derűsen, hallatlan életkedvvel s intett annak, aki következett.

Órá csak estefelé került a sor.

– Tanár úr, – kiáltott Ebeczky – kedves, jó tanár úr, ön itt van? Nem is láttam. Régóta vár?

– Négy óta.

– Miért nem üzentetett be? Azonnal fogadtam volna. Hisz ez csak természetes.

– Nem kivételezem. Szeretem a rendet.

– Dehogyan is. A fiam legkedvesebb tanárja – mondta, mint minden tanárnak. – Tessék befáradni, parancsoljon – és félrevonva a függönyt maga elé engedte, csak aztán ment be az irodába s becsukta maga után az ajtót.

Az óriási iroda egyik sarkában, elveszve a térben, valami ügyvéd-bojtár iratokat kötözött.

Ebeczky az íróasztalnál állt, két öklét az üveglapra nyomva, gyertyák, pecsétek, iratköteg-dombocskák között.

– Végtelen megtiszteltetés ez, nemcsak számomra, hanem csálódok számára is – kezdte.

Nevetségesen hasonlított a fiára. Nem a fia hasonlított hozzá, idősb Ebeczky Dezsőhöz, hanem ő a fiához, ifjabb Ebeczky Dezsőhöz. Szakasztott az a magas termet, csak megvállalodva, férfiasabban, mintegy bővített kiadásban, éreztetve, hogy mi lesz majd a fiából huszonöt év múlva és szakasztott az a szürke, értelmes, de nem-okos szem, szakasztott az a telt, hízásra hajlamos, de egészen soha el nem hízó arc, szakasztott az a fehérmárványból faragott orr is, szakasztott az a fölfelé kunkorodó, dús szőke haj és hang és beszéd és szólam, minden. Amíg Ebeczky beszélt-beszélt, szakasztott úgy, mint a fia, szeretetreméltóan és semmitmondóan, Novákot egyszerre elfogta valami halálos szomorúság. Miért ez az örök ismétlés? Miért ez az élet? Miért is minden?

– Talán egy szivarral szolgálhatok, – kínálta az ügyvéd – vagy cigarettával? – s eléje tolt egy rúgóra föl pattanó mahagóni-dobozt, melyben oldalfalaktól elrekesztve kétoldalt nyugodtak a barna és világos szivarok s az aranyvégű cigaretták.

Ezek az üzemköltséghez tartoztak.

– Gyútsunk rá, – indítványozta Ebeczky – így kedélyesebben lehet diskurálni. – Próbálja meg tanár úr ezt – egy szivart kapott ki, melynek hegyét kis alumínium-nyaktilóval lenyisszantotta. – Holland. Tegnap hozta egy kliensem.

Ő is pőfékelt már, az íróasztalnál állt, ízlelgetve a füstöt.

– Megjárja, – mondta, hogy mint házigazda kisebbítse szivarja értékét.

Majd csevegni kezdett a kedves füstfelhőcskében.

– Jaj, ha ezt tudná a Dezső, a Dezső – és imádó mosoly tűnt fel arcán. – Hogy ki járt itt minálunk. Boldog lenne. De – sajnos – ma délután nincs itthon.

– Persze, most pihen.

– Dehogy pihen az, aranyos tanár uram, dehogy is pihen. Az most is bújja a könyveket. Akármennyit veszekszem vele, folyton tanul.

– Miért?

– Hogy el ne felejtse. Ismétli a tananyagot. Igen, kérem. A menyiségtant és természetant is.

– Furcsa. Erre már semmi szüksége.

– Én is mondom. De nem lehet vele bírni. Ebben a fiúban vaszorgalom van. Rengeteg ambíció. Enerzsia, kérem, enerzsia.

– Akár az édesapjában.

– Ó, ó, kérem.

– Ő is ügyvédnek készül?

– Annak. Természetesen. Idejön a helyemre, az irodámba – mondta Ebeczky, mint egy király.

– A trónörökös – jegyezte meg Novák, bókolva az apa felé.

– Hát igen. A Dezső. A Dezső. A Dezsőke – áradozott Ebeczky, szippantgatta szivarját és mosolygott. – Nem azért, kérem, mert az apja vagyok. Igazán, kérem. De kevés ily jólelkű, derék, tehetséges gyermeket ismertem. Az, kérem, nem nyugszik soha. Mindíg ezt hallom: „A Novák tanár úr így magyarázta, a Novák tanár úr úgy magyarázta, a Novák tanár úr ezt mondta, a Novák tanár úr azt mondta...” Önt nagyon szerette.

– Én is szerettem.

– Bárcsak hallaná ezt. Boldog lenne. Megmondhatom neki?

– Tessék.

– Én nem kényeztetem el – szabadkozott az ügyvéd. – De szeretem növelni az önérzetét. Önérzet, öntudat. Ez szükséges az élethez. Hogy később tudjon künn birkózni, verekedni, – kézelőit feltúrta s mutatta, hogy kell az életben verekedni.

– Minden esetre.

– Most utazni küldöm. Hadd lásson egy kis világot. Körutazás: Bécs, München, Berlin. Hajón végig a Dunán, aztán a Rajnán, a festői várromok közt, Kölnig. Onnan vasúton tovább. Ki a nagyvilágba, a nagyvilágba.

– Helyes.

– A tanár úr is nemsokára vakációzik. Ah, a hosszú, boldog szünidő. Két hónap. Sokszor irígylem érte önöket. Ön az idén nem utazik el?

– De igen. Velencébe.

– Ah, Velence, Velence. Ötször voltunk ott. A világ legszebb városa. Lagunák. Kis osteriák. Mindíg a kis osteriákban étkeztünk, nem a zajos, internacionális szállókban. Azok banálisak. A kis helyek poétikusak.

– Igen.

– És mikor méltóztatik indulni, ha szabad érdeklődnöm?

– Jövő héten. Azaz. Egyelőre – mondta Novák, s az ügyvédbojtárra pillantott.

– Valamit talán közölni óhajtana velem, – kérdezte Ebeczky – négy szemközt?

– Szeretnék.

– Kiküldjem? – az ügyvédbojtár felé bökött.

– Ha lenne szíves.

Ebeczky hátrafordult:

– Doktor úr, – mondta az ügyvédbojtárnak – hagyjon magunkra.

– Kérem.

Az ügyvédbojtár kiment a másik szobába.

Ebeczky az ajtót kulccsal zárta be. Az iroda zordabb lett: komor és rendkívül ünnepélyes.

– Bizalmas? – kérdezte az ügyvéd, mikor visszajött az íróasztalához.

– Az.

Ebeczky összemorcolta szemét.

– Tessék beszélni – bízatta. – Remélem, bizalommal viseltetik?

– Hogyne.

– Szükséges, hogy az ügyvéd előtt mindent leplezés nélkül föl-tárjunk. Az, amit itt közöl, – mondanom se kell – titok marad, teljes titok. Mintha kútba vetné.

– Tudom.

Novák kerülgette a dolgot. Jellemezte húszéves tanári működését, melyet eddig semmi kellemetlenség se zavart, fejtegette pedagógiai nézeteit, melyek mindenkor a megértésen, elnézésen alapultak.

Ebeczky fölhúzta szemöldökét. Fogalma se volt, hová akar kilyukadni.

Csöngött a telefonja.

Fölkapta a kagylót, tenyerével eltakarta a tölcsért, bocsánatot kért:

– Mindíg zavarnak – mondta.

Majd harsányan beleszólt:

– Ebeczky-iroda... Igen... Én magam... személyesen... Hát kérem... igen... hogyan... Tegnap láttam... beszéltem is vele... Egész jól... Legyenek nyugodtak... Jól viseli a fogságot... De ez nem megy másképp... Várni kell... Hát pedig ez nem megy másképp... Mondom legyenek türelemmel, én mindent elkövetek, ami emberileg lehetséges... Vigyének be neki egy kispárnát... Ebédet is... azt elintézetem... okvetlenül beengedik... hivatkozzanak rám... Tessék?... Mindennap délután háromtól hatig... de inkább három után... itt az irodámban... Igen... Alászolgálja...

Lecsapta a kagylót, s megjegyezte:

– Folyton zavarnak. A Kovács-fiú. Annak a gazdag parasztnak a fia, aki megölte a feleségét, féltékenységből. Mult héten tartóztatták le. Szándékos emberölés. Nem hallott róla? A szülei türelmetlenek, azt akarják, hogy azonnal hozzam ki a börtönből. Mindíg ilyen türelmetlenek. Az első héten. Aztán kérem, aztán megszokják. Szóval, – szolt Novákra tekintve – még egyszer bocsánatot kérek, rendelkezésére állok.

Novák megriadt, hogy hová, milyen emberek közé került. Tovább beszélt. Hosszadalmas, terjengő részletekbe bocsátkozott, melyek alig vonatkoztak ügyére.

Ebeczky felütötte ügyvédi naplóját, jegyezgetett, hogy mi a teendője holnapra, milyen föllebbezést kell benyújtania, milyen vég tárgyaláson kell megjelenie. Közben kiszólt az ajtón, az ügyvéd-bojtárjának:

– Doktor úr, a Kovács-ügyben szerkessze meg a kifogásokat. Holnap beadjuk.

Aztán biztosította Novákot:

– Csak tessék. Csupa fül vagyok. Folytassa kedves, jó tanár úr. Novák folytatta. Vagy félóráig beszélt már, mikor hirtelenül kibökkentette a dolgot.

Ebeczky fölkiáltott:

– Hallatlan.

Megint csöngött a telefonja. Ő azonban most a kagylót az asztalra tette, nem is válaszolt. Annyira megdöbbenette ez a gázság.

– De ez borzasztó – kiabált. – Ez borzasztó. Hihetetlen.

– Pedig így történt – mondta Novák.

Ebeczky két öklével íróasztalára nehezedett s erős hangon, melybe sok érzés vegyült, ezt mondta:

– Mint ügyvéd majd elintézem. Előbb azonban engedje meg kijelentésem, hogy ön mellett állunk mindnyájan, kedves-jó tanár uram, nemcsak én, hanem az egész tisztességes polgári társadalom is. Mindenki önnel érez, – gondolkozott – csak önnel érezhet. Hihetetlen.

Egy ív papírt vett elő. Üvegtollát, mely gyöngyök közt állt, oly mohón mártotta be, hogy egy csöpp lila tinta az ujjára fröccsent. Ezt lenyalta és írni kezdett.

– Tehát mikor történt?

– Június 12-én.

– Már két hete – szólta a naptárra pillantva. – Mért nem jött előbb, kedves, jó tanár úr? A nyomozásnak most nehezebb lesz a dolga. Hány óraker?

– Úgy éjfél felé.

– Milyen nap is volt? Szerda. Szóval a szerdáról csütörtökre virradó éjszakán. Mivel?

– Bottal. Azt hiszem, bottal. Meg bikacsökkel.

– Irtózatos – és írta: – „bottal, bikacsökkel.” Kézzel nem? Ököllel?

– Nem.

– Hányan voltak?

– Ketten.

– És semmit se látott? Egy arcot, egy mozdulatot?

– Hátulról támadtak.

– Orvul. „Tervszerű támadás” – írta az ügyvéd. – Egy nyom, egy adat kellene a rendőrségnek. Legalább egy tanu. Akárki, aki látta.

– Koromsötét volt. Újhold.

– És nem hallhatta meg valaki a zajt? Mert fölteszem, hogy bizonyos lármát csaptak.

– Csöndesen voltak.

– Nem kiabáltak sértő kifejezéseket, mint ilyenkor szokás?

– Nem.

– Nem járt senki az utcán?

- Senki.
- Rendőr? Nem cirkált az utcán az őrszem?
- Nem.
- A mi közbiztonságunk – fakadt ki Ebeczky és verte az asztalt, mert városi bizottsági tag is volt s az ellenzékhez tartozott – a sárszegi közbiztonság. Ezt majd orruk alá dörzsölöm a közgyűlésen.
- Csak semmit feltűnést, kedves ügyvéd úr – könyörgött Novák.
- Értem. Tessék rám bízni. Ha jól értettem, a gimnázium mellett történt, abban az utcában, mely még éjszaka is eléggé népes, a „Zöldfa” korcsma közvetlen közelében. Oda folyton ki-bejárnak. Nem nyílt akkor az ajtó?
- Nem.
- Utána sem?
- Akkor sem.
- Egyelőre hiába minden. Két hete, már két hete. Mindegy. És kire gyanakszik?
- Senkire.
- De valaki mégis csak elkövette. Én valószínűnek tartom, hogy diák volt.
- Diák? – tűnődött Novák maga elé.
- Igen. Főris tanár úr tavaly járt nálam hasonló ügyben. Ő is diákot gyanusított.
- Lehet. De én nem tudom biztosan. Nem mernék rá megesküdni.
- A gyanút enélkül is közölheti velem. Valami aljas, eléggé el nem ítélnélhető, eléggé meg nem bélyegezhető bosszúról van itt szó. Arról. Nem zártak ki valakit az idén?
- Egyetlenegy diákot sem.
- Mit méltóztatott az év végén elbuktatni?
- Sinkó Ferencet a harmadikból. Tarcayt az ötödikből. Aztán Liszner Vilmost az érettségiben. Kettőből. De – tette hozzá sietve – azt Főris kartársam is elbuktatta. Szintén kettőből.
- Top – szólt az ügyvéd. – Helyben vagyunk. Ez az a vasgyúró? A bajnok?
- Az.
- Ilyen sötétlelkű fiúnak ismerte?

– Csöndes, jó fiú volt mindig. Csak kissé nehéz fölfogású.

– Én se föltételeztem róla – mondta Ebeczky. – Dezsőhöz is járt. Az apja úriember. Nem így nevelte. Aztán, amint állítani méltóztattik, többen voltak, ketten, hárman. Ez a bökkenő. Szóval határozott gyanúja senkire sincsen? Úgy, hogy néven nevezhetné az illetőt?

– Egyáltalán nincs. És kérem is az ügyvéd urat, név szerint senkit se említsen.

– Akkor ismeretlen tettesek ellen teszem meg a följelentést. Mindenesetre beidéztem tanúul Liszner Vilmost s a „Zöldfa” korcsma tulajdonosát. Az talán tud valamit. Meg a vendégeket, aki ott voltak akkor, ha ugyan a korcsmáros még emlékszik rájuk, annyi idő után. Nehéz az ügy, nehéz. Azért nem szabad csüggednünk. Majd kiderítik. Van egy ügyes rendőrtiszt a detektívosztályon, annak adjuk át. Mi pedig, kérem szeretettel, a lélektanra vagyunk utalva, erre a tudományra, mely már nagyobb és homályosabb ügyeket is tisztázott. Cui prodest? Kinek van hasznára, kinek az érdeke? Ezt kérdi a jogász. Önnek itt nincs ellensége, vagy haragosa, egész életét itt töltötte e város falai között, becsületes, ernyedetlen munkában, a műveltségért és közjóért fáradozva, mindnyájunk elismerését kiérdemelve, – ó, kérem, csak ne tiltakozzék – igenis: mindnyájunk elismerését kiérdemelve. Most már csak az a kérdés, kinek volt hasznára, kinek állt érdekében ez a gazság? Cui prodest? Senki másra nem gondolhatok, csak diákokra. Még pedig az itteniekre. Ezek tehát itt tartózkodnak. Az nem valószínű, hogy megszöktek?

– Nem valószínű.

– Föltétlenül hurokra kerülnek – biztosította Ebeczky minden meggyőződés nélkül.

Novák átnyújtotta az orvosi bizonyítványt.

– Ez jó, – mondta Ebeczky és rácsapott tenyerével, hogy vissza ne vegye – kitűnő, majd a följelentéshez csatolom.

Meg volt elégedve magával.

– Büntény, – szólt Ebeczky az orvosi bizonyítványra mutatva – közönséges büntény.

– És mit kaphatnak a tettesek?

– Három évig kiszabható és terjedhető börtönt. Igen, börtönt. A tettesek – darálta – nyilván betöltötték tizennyolcadik életévüket s teljes beszámíthatóság alá esnek. Enyhítő körülményül tudható majd be aránylagos fiatalságuk, meggondolatlanságuk, fölhevült lelkiállapotuk, valamint az a ténykörülmeny is, hogy – bocsánatot kérek – azt bántalmazták, aki közvetlenül, bár teljesen hibátlanul okozója volt szerencsétlenségüknek, amennyiben őket, igazságosan bár, de mégis csak elbuktatta s ezzel előhaladásuk elé gátat gördített. Másrészt – és itt magasba emelte a büntetőtörvénykönyvet – a 91. §-t alkalmazva súlyosbító körülménynek tudható be az, hogy tanárjukat támadták meg, aki iránt hálára voltak kötelezve, aljasul, hátulról, az éjszaka leple alatt törtek rá, húsz napon túl gyógyuló sebeket okozva oly gyilkos eszközökkel, melyek életét is kiolthaták, esetleg azonnal is megölhették volna. Ez a bűntény öt évig nem évül el. Van időnk.

Úgy fújta ezt idősb Ebeczky Dezső, mint ifjabb Ebeczky Dezső a leckét.

Novák fölkel.

– Még csak arra kérem, – szól az ügyvéd s egy nyomtatott ívet tett eléje – szíveskedjék ezt aláírni. Itt, egészen alul. Csak a becses nevét.

Novák Antal aláírta nevét az ügyvédi meghatalmazásra. És így szólt:

– Tapintatosan, kedves ügyvéd úr, tapintatosan.

– Az természetes. Teljesen nyugodt lehet. Saját ügyemnek tekintem s a magam részéről mindent megteszek, ami emberileg lehetséges. Ha bármit megtudok, azonnal értesítem.

Búcsúzkodtak.

– Bármennyire is szomorú ügy, – mondta Ebeczky – örvendek, hogy kifejezhetem azt a végtelen tiszteletet, melyet ön iránt érzek s leróhatom a hála köteles adóját azért a sok kedvességért, melyet fiam iránt tanúsított. Ó, az a Dezső. Hogy most nincs itthon – s Ebeczky megint mosolygott. – Tudom majd sajnálja.

– Üdvözlöttem.

– Legalázatosabb szolgálja.

A tárgyalás kissé hosszúra nyúlt: másfél óráig maradt nála.

Ebeczky érc-léptekkel ment vissza íróasztalához. Becsöngette az ügyvédbojtárt.

– Siessünk, doktor úr, – mondta s eléje dobta a tényvázlatot, az orvosi látéletet meg az ügyvédi meghatalmazást. – Készítse el a följelentést. Írja be a könyvbe.

Az ügyvédbojtár tollat vett. Ebeczky sétálva diktált:

– Dr. Novák Antal.

– Főgimnáziumi tanár?

– Az. Hosszas értekezés. Tényállás-fölvétel. A fél meghatalmazást ír alá.

– Megvan.

– Tegye egyelőre a szekrénybe. A harmadik polcra. Holnap pedig szaladjon föl a rendőrségre. Erélyes nyomozást kérünk. Különös súlyt helyezek rá. Sokan vannak künn?

– Hárman.

– Hát folytassuk, – szólt Ebeczky félrerántva a függönyt, mosolygva és diadalmasan megjelent künn várakozó ügyfelei előtt.

Izgalmak.

A gyógyszerár gyakornok-szobájában volt egy üveglégfógó. Alatta egy szennyes kockacukor állt s arról egymás után szálldos-tak belé a legyek, a csípős ecetbe csöppentek és ott úsztak, evic-kéltek, sötéten nyüzsögtek egymás hátán, míg lassan el nem pusztultak.

Az üveglégfógó vékonyan-vastagon zengett, mint valami hang-szer.

Körötte ült a három jómadár. Figyelte a legyek haldoklását, hall-gatta utolsó muzsikájukat.

Álmosan, kelletlenül beszélgettek.

– Nem láttátok? – kezdte Bélus, de nem tette hozzá: „azt a pi-szokfrátert”.

Nem is válaszoltak.

– Én láttam tegnapelőtt – folytatta. – Erre sántikált.

– Hát kijár? – kérdezte Próféta.

– Még kijár. De ilyen vékony – mondta Bélus és fölemelte az ujját.

Vili nézte, hogy milyen vékony.

– Sok vért veszített – folytatta Bélus. – Az a vén csoroszlya a mult-kor gyógyszereket vitt innen. Szublimátot, jódot. Nagyon megver-tétek, öcskösök.

– Kár is volt – mondta Vili.

– Miért lett volna kár? – szólt Próféta. – Sohase volt az kár. Jó volt az neki. Nagyon jó. Mi, Bélus?

– Az – helyeselt Bélus. – Üsd, nem apád.

– Üsd, nem apád – röhögött Próféta s Vili vállát veregette.

Vili elhúzódott, fölállt, maga elé nézett. Nem volt az apja, az igaz. Mégis kár volt.

Egy reggel lenn a boltban reggelizett. A segéd zsömléket szeletelt föl s vajazta, sonkával bélelgette. Ép beleharapott az egyik zsömlébe, mikor valami közrendőr lépett be. Egy írásra tekintve ezt mondta:

– Liszner Vilmos urat keresem.

Vili torkán akadt a falat. Azt hitte, hogy a rendőr azonnal fülön csípi s viszi befelé a börtönbe.

Az azonban kezét sapkája ellenzőjéhez emelve tisztelgett. Csak egy írást nyújtott át neki.

Vili a zsebébe gyűrte s fölugrott vele a diákszobába. Markába szorítva a zsebéből próbálta silabizálni a betűket. Először a nevét pillantotta meg. Később látta:

– „Idézés bűnügyben”.

Fogalma se volt, mit jelent ez: hol kell jelentkeznie, a törvényszéken, vagy mindjárt a börtönben s hogy egyáltalán elítélik-e, vagy csak eztán fogják. Szerette volna összetépni a csúnya, piszokszín papirost, darabkáit szétszórni a levegőben, aztán szaladni, szaladni.

Elkerékpározott Prófétához, az adóhivatalba.

Ismét a pókhálós boltívek alatt álltak.

– A viláért se tépd össze – mondta Próféta. – Azzal csak súlyosbítod a helyzeted. Akkor elővezetnek.

– Kit?

– Téged, öreg, téged.

– Engem?

– Téged hát.

– Kik?

– A zsandárok. Két zsandárt küldenek érted. Szuronyos puskával.

– Ó, – szólt Vili s megfogódzott egy fakorlátba, hogy el ne essék.

– No, azért ne gyulladj be – vigasztalta Próféta, aki maga is eléggé be volt gyulladva. – Add ide azt az izét. Mindjárt telefonozok.

A pártfogó fölényével bement hivatalnok-ketrecébe. Esze ágában se volt telefonozni. Vilit félóráig várakoztatta. Aztán kijött, kezében a papírlappal.

– A főkapitány úr, – szólt – most nincs Sárszegen. De semmi az egész. Közönséges idézés. Mikorra szól? Holnaputánra. Rengeteg időd van. Holnapután bemegy ide a szomszédba, a rendőrségre, – tudod hol van – ott majd kihallgatnak.

– És?

– Csak ne félj. Ki idézett meg?

– Doktor Balog.

– A doktor Balog. Majd beszéllek vele.

– Becsuknak?

- Mi jut eszedbe.
 - Próféta, én azt hiszem, hogy engem becsuknak.
 - Dehogy. Nem megy az olyan könnyen.
 - Már pedig, ha becsuknak, testvér, akkor te is velem jössz.
 - Miért?
 - Csak, testvér. Ez az igazság. Együtt csináltuk, együtt szenvedünk. Te nem kaptál ilyent?
 - Nem én. Mért kaptam volna?
 - Ahá. Most ki akarsz bújni. Hogy magam maradjak a csávában. Ez a becsület?
 - Ne számárkodj, Vili. Bolondság az egész. Kihallgatnak, aztán elengednek. Tagadsz – érted? – mindig csak tagadsz. Verte? Nem vertem, kérem. Ki verte? Senki, kérem. Látott valamit? Semmit se láttam, kérem. Hát mit tud? Semmit se tudok, kérem. Erre azt mondják: köszönöm, alászolgája. Máris szabad vagy.
 - Igazán?
 - Szavamra. De légy okos. Mindenre csak ezt feleld: nem, nem. Akárhogy vallat a doktor Balog. Vond a vállad. Nézz a szemébe.
 - De ha tudja, hogy én voltam.
 - Honnan tudná?
 - Látod, hogy tudja. Itt a nevem.
 - Az semmi. Egyre azonban figyelmeztetlek. Az én nevemet ne említsd, mert adóhivatalnok vagyok, hivatalos személy. Ez hatóság elleni erőszak. Rágalmazás. Ha belekeversz, akkor véged. Akkor elvesztél, öreg.
- Vili lecsoszogott a lépcsőn. Átment a patikába.
- Bélus porokat osztott szét a márványasztalon, pöccentgette a kártyákat, aztán nagyokat fújt a papírtáskákba. Vili a fülébe súgott valamit. A gyógyszerész-segéd intett s beküldte a gyakornokszobába.
- Vili eléje tette az idézést.
- Hű, a kiskésit, – szívta a fogát Bélus – hű, a kiskésit.
 - Mi az?
 - Azt a hét meg a nyolc, – csodálkozott Bélus, aki az élet legkomolyabb pillanataiban se fogyott ki efféle népies szólásokból.

- Baj ez?
- Nagy, öregem, nagy baj. Ez kriminális.
- Mi az a kriminális? – kérdezte Vili, mint gyöngé latinista.
- Főbenjáró bűn. Ezért becsuknak. Egy-két évre. Börtönbe. Meghalt már Novák? – érdeklődött Bélus.
- Hogy halt volna meg – válaszolt Vili. – Hiszen multkor láttad.
- Mert, – magyarázta Bélus – akkor szoktak ilyeneket küldeni, amikor az illető már meghalt.
- Máskor nem?
- Nemigen. Halálos testi sértés. Emberölés. De lehet, hogy tévedés.
- Mit tegyek? – rimázkodott Vili, tekintetével belecsimpaszkodva Bélusba.
- Hát kérlek, – mondta Bélus – legokosabb, ha azonnal jelentkezel a rendőrségen az írással, még ma, meg se várd ezt a napot s vallj be mindent. Az őszinteség enyhítő körülmény. Akkor valamivel leszállítják a büntetést is. Egy félévvel.
- De én nem merek odamenni egyedül. Tudod mit, Bélus? Jöjj velem.
- Én? – csodálkozott Bélus. – Látod, mennyire el vagyok foglalva. Aztán nekem semmi közöm az egészhez.
- Te mondtad.
- Fogd be a szád. Egy szóval se mondtam. Engem különben se buktatott meg az idén, csak két évvel ezelőtt. Majd bolond leszek odatolni a pofámat. Menj csak szépen oda te.
- Vili elnémult. Egy orvosságos-üveggel babrált. Ezt dadogta:
 - Próféta azt tanácsolja, hogy tagadjak.
 - Az a legrosszabb. Próbáld meg, de rajta vesztesz. Ezek a rendőröktyúk mindent kivesznek belőled. Detektívek visznek be egy kis szobába, kereszt-kérdéseket adnak, a szemedbe néznek, így, és te belezavarodsz. Legjobb mindent bevallani.
- Vili már Bélus szemébe se mert nézni. Kisompolygott.
- Bélus utána szólt:
 - Holnapután majd jöjj ide s mondd el, mi történt. Ha ugyan szabadon engednek.

Vili másnap kétségbeesetten járt-kelt a városban. Délután egyszerre föl pattant kerékpárjára s Novák háza felé hajtott. Ott lassított s a kormányra hajolva bekukucskált a kertbe. Senki se volt ott, az ablakok, ajtók mind zárva. A ház dermedten aludt a délutáni csöndben. Oly lassan haladt már, hogy a két kerék szinte mozdulatlanul állt a kocsiuton. Ha most leugrana, – gondolta – s bemenne hozzá és mindent bevallana, irgalmat esdekelve tőle? Novák bizonyára kiutasítaná, zsandárokkal vitetné el. Ettől a gondolattól annyira megijedt, hogy megnyomta a lábtókat s eszeveszetten vágatni kezdett, ki az országutakra és csak késő éjszaka tért haza, lefeküdni.

Idézése reggel kilencre szólt, de már nyolckor megjelent a rendőrségen. A 7. számú ajtó előtt cigarettázott, tízig. Tízkor besurrant egy előszobába. Gyalultatlan falócán parasztok várakoztak, kofa-asszonyok, kosarukban libával, csirkékkel s egy ismerős is, Gergely, az iskolaszolga, aki tanúul volt beidézve, szintén ebben az ügyben. Az egy szecskahajú magyarral beszélgetett, akit Vili nem ismert, a „Zöldfa” kocsmá tulajdonosával.

Egy írnok nagyon hangosan a nevét kiabálta:

– Liszner Vilmos.

Vili fölkel, mint mikor az iskolában felelni szólították.

Egy nagy, sötét, udvarra néző terembe vezették. Az asztalnál egy szőke, angolbajuszos, karcsú rendőrtiszt ült. Az volt doktor Balog.

Doktor Balog egy darabig nem szólt hozzá. Az iratokat lapozgatta. Vili azalatt nézelődött. Két gázláng libegett a mennyezeten, mert itt sohase volt nappal, mintha a börtön közelségétől még a fény is elsötétedett volna. A falak fehérek és kopárak. Ez még az iskolánál is szomorúbb volt.

– Maga az? – kérdezte a rendőrtiszt és ránézett.

– Igen – mondta Vili kiegyenesedve.

– Liszner Vilmos? – kérdezte és még egyszer ránézett.

– Igenis – és Vili meghajolt.

A rendőrtiszt fogai közt mormolta:

– Dr. Novák Antal. Igen. A Novák-féle ügyben.

Olvasta a följelentés pár mondatát, majd a maga szavaival tolmácsolta a tényállást.

– Nem hallott erről semmi? – vallatta.

– Nem.

– Nem is látott semmit?

– Nem, kérem.

– Hol volt azon az este? Mikor is? Június 12-én. Este. Éjjel, 11 és 12 óra között?

– Otthon.

– Mit csinált?

– Aludtam.

– Tudja ezt igazolni?

– Igen.

– Mivel?

– Tessék megkérdezni, – hebegte – az édesapámtól.

– Szóval, semmit se tud. Akkor minek idézték be? – mondta a rendőrtiszt maga elé. – Elmehet.

Vili meghajolt. De nem mozdult.

A rendőrtiszt rápillantott s barátságos hangon ismételte:

– Elmehet, kérem. Köszönöm.

Vili az ajtóban találkozott Gergellyel s a „Zöldfa” kocsmá tulajdonosával. Utána már csak ők tanúskodtak.

Nagy kő esett le szívéről.

Próféta a kapuban várta:

– No, úgy-e, hogy semmi se volt?

– Semmi.

– Látod, kihúztalak – hazudott. – Szóltam a kapitánynak. A doktor Balognak. Jó barátom.

Bélus pedig csúfolta Vilit:

– Nem szabad annyira megijedni, tata. Inadba szállt a bátorság.

A nyomozás az iskolaszolga és kocsmáros semmis vallomása után holtpontra jutott, de azért folyt tovább. Ebeczky ügyvédbotárja minden másnap telefonozott a rendőrségre, kérte a „helyszíni szemle megejtését”, ezt „meg is ejtették”, de az ügyön nem lendített semmit. Az iratok egy hét múlva visszakerültek az ügyvédhez s az

zsineggel átkötve elhelyezte szekrénye harmadik polcára, a negyedik rekeszbe, közvetlen a Fóris-ügy mellé, hol az ad acta teendő pöriratok pihentek.

Ez lett a Novák Antal-féle ügy kriptája. Külön díszsírhelyet kapott.

A diákok közül már sokan elutaztak. Nélkülük a város kihalt volt, színtelen. Vili egyedül lődörgött. Futni már régen nem járt ki a városerdőbe. Prófétával, Bélussal is ritkábban találkozott.

Bélus egyszer beintette a patikába.

– Mi lelt, Vili? Beteg voltál?

– Nem, öregem.

– Pedig cudar rossz bőrben vagy.

– Nem tudok aludni – mondta Vili homlokát dörzsölve.

– Ideges vagy. Sokat cigarettázol. Miért cigarettázol? Te azelőtt nem cigarettáztál. Nem neked való az. No, majd adok valamit.

Oldatot készített.

– Nem fizetsz érte semmit – mondta Bélus. – Ebből minden este beveszel két kanállal. Ha nem elég, akkor még kettővel. Úgy alszol tőle, mint a bunda.

Bélus napok mulva érdeklődött a hatás iránt:

– Használt?

– Fenét – szólt Vili. – Nagyon sós. Olyan randa íze van. Mégse tudok aludni.

Egyszer a szüleivel ép vacsorázott. Anyja a tányérjára tett egy sült csirkecombot. Vili hirtelen fölugrott az asztaltól.

– Mi az? – kérdezte az apja.

– Hívnak.

Lesietett a sötét boltba, de nemsokára visszajött. Tétován tekintett maga köré.

– Ki hívott? – firtatta az anyja.

– Senki – mondta Vili. – Pedig világosan hallottam. Valaki ezt mondta: „Liszner”. Ezt mondta: „Liszner, Liszner”. Így – és utána nozta.

Szülei összenéztek.

Vacsora után az anyja megsímogatta Vili arcát. Vili kezét csókolta és bement lefeküdni.

– Látod, – szólt az asszony az urához – milyen ideges. Kimerült a sok tanulástól. Aztán az is bántja. Tudod, a tornaverseny. Hogy nem győzött. El kell őt küldeni, hogy kissé szórakozzon.

Elhatározták, hogy Vilit felküldik Budapestre a nagynénjéhez és megváltják neki az atlétikai versenyekre a bérletjegyet, melyet jutalmul kért akkor, ha majd leteszi az érettségét.

– Szegényke – mondta az anyja, tűnődve.

Kísértetek.

Barabás doktor minden reggel megjelent Nováknál, kimosta sebé, új kötést tett rá s elbeszélgetett vele.

Ezek voltak a beteg legboldogabb percei.

Még mindig lázak gyötörték.

Amint a nap előrehaladt, láza emelkedett. Novák párnás kar-székében üldögélt, a padlón egy fénysávot nézett, mely a csukott ablaktáblán beesett. Elszenderedett.

Öt-tíz percig aludt ilyenkor. Álmai szaggatottak voltak, gyötrelmesek. Üldözték, futottak utána, aztán valami rémes alakot látott, megijedt tőle, és fölébredt.

Pepike mosolyogva szólt hozzá:

– Aludtál.

– Igen, – mondta Novák s egy mozdulatot tett, hogy elhárítsa, ami még előtte volt – aludtam.

– Csak aludjál, Tóni. Az jó tesz.

Este Pepike ezt mondta:

– Most pedig feküdj le. Pihend ki magad. Már este van.

Novák vetkőződött, lefeküdt csak azért, hogy ne bolygassa a ház rendjét. Éjjel sem igen tudott aludni. Többnyire üldögélt az ágyában, töprengett.

Egy éjszaka felötlött benne egy terv, mely eleinte rendkívül kalandosnak, kivihetetlennek tetszett: az, hogy egy délután minden bejelentés nélkül betoppan Liszner Kálmán fűszeres boltjába és szemtől-szembe beszél Vilivel.

Ezzel a tervvel lassanként megbarátkozott. Amikor nem tudott aludni, mindig valamit toldott hozzá és javítgatta, kiszínezte. A részletek egyre nőttek. Már oly világosan álltak előtte, mintha egyszer meg is történtek volna. El tudta volna játszani az egészet, akár egy színész.

Egy délután – maga se tudta miért, mindig a délutánhoz ragaszkodott – pont három órakor, mikor a számlapokon derékszöget alkotnak a mutatók, váratlanul belép a boltba.

Megjelenése ünnepi lesz, de egyszerű.

Vili ép ott áll egy zsák szárazbab mellett. Megpillantja őt, el akar iszkolni. Ő azonban egy taglejtéssel megállítja, a földhöz szögzi:

– Liszner – szól neki.

– Édesapát tetszik keresni? – rebegi a diák, megszeppenve. – Édes-
apa nincs itthon.

– Az nem baj – mondja Novák. – Nem hozzá jöttem, hanem – és
ezt a szót majd megnyomja: – önhöz.

Vili nem tud mit felelni. Ötöl-hatol, sápadozik, sapkáját lekapja.
De megeshet, hogy nem lesz rajta sapka. Akkor csak meghajlik.

– Igen, – ismétli Novák – önhöz jöttem, Liszner Vilmos, csak
önhöz. Bemehetünk ide?

Egy helyiségre mutat, melyet nem járván lakásukban sohase lát-
tott, de pompásan el tudott képzelni: a földszinten van, afféle be-
nyíló, vagy raktár, a bolti bejárattól balra s félig-kibontott faládikák
állnak benne, forgácscsal, ásványvizes-üvegekkel, kosarak, asztal,
rajta – esetleg – egy dugóhúzó.

Máris magukra maradnak, négyszemközt. Az ajtó bezárul mö-
göttük, magától.

Vili hellyel kínálja, gyorsan széket hoz, lefújja róla a port, meg is
törli a tenyerével. Ő nem ül le. Áll, egyenesen, mint a számonkérő
végzet. A pillanat rettenetes.

Novák nem sokat teketóriázik: tüstént rátér a dologra, mintegy
megrohanja vele.

– Ön volt az.

– Nem.

– De ön volt.

– Nem, kérem.

– Mit tagad? Láttam az arcát. Akkor, azon az éjszakán mindent
láttam.

És oly közel lép hozzá, hogy arca az arcát érinti. Úgy tekint rá,
mint egy álomalak.

A diák nem állja tekintetét, megretten, fejét elfordítja. Rémüle-
tében szeretne kirohanni, itt hagyni ezt a szűk vallató-szobát, mely
irtózatossabb annál a nagy, sötét teremnél is, melyben a rendőrtiszt
kihallgatta. Megadja magát.

Novák csak most beszél majd igazán:

– Van-e fogalma, hogy mit tett, szerencsétlen? Ön megalázott egy felnőt embert, aki barátja volt és szerette, meggyalázta őt, – így mondja majd, ez jobb lesz: meggyalázta – nem mások, hanem ön-maga előtt és ez még fájdalmasabb. Szenvedést okozott neki. Testi és lelki szenvedést. Megbántott valakit, aki ezt nem érdemelte. Tönkre tett engem. Tönkre tett, Liszner. Azóta beteg vagyok.

Vili hátrál a fal felé, egy kis tapéta-ajtóhoz lapul. Fél ettől a beteg-től, aki nem is tudja, mit mond. Novák azonban követi, hogy rémítse:

– Ön is beteg azóta. Tudom, hogy beteg. Látom. A lelke beteg. Azért jöttem, hogy meggyógyítsam.

A fiú nem szól semmit. Csak bújik, oson, valami zugot keres, hogy elrejtse benne a fejét. Nem: az anyja keblét keresi, az anyja szoknyáját keresi, az édesanyja szoknyáját.

Novák tovább üldözi:

– Mit fél tőlem? Hiszen én már nem bántom. Nézze, nincs nálam semmi. Se göröcsöböt, se bikacsök. Még a sétapálcám se hoztam ide. Fegyvertelen vagyok – és magasba emeli két, tiszta kezét.

Erre a fiú könnyezni kezd.

– A büntetéstől fél, – súgja Novák lassan – a detektívtől, az öt évi súlyos börtöntől? Attól ne féljen, kedves fiam. A megbocsátást hozom, a jószágot. Itt ezennel becsületszavamra fogadom önnek, hogy a följelentést ügyvédemmel, dr. Ebeczky Dezső úrral még ma visszavonom. Vili – mondja neki, életében először: – Vili.

A fiú hirtelen földre rogy. Nyöszörögve kéri, hogy bocsásson meg, hálálkodik, porban kúszik feléje, lassan, mint a bibliai tékozló fiú az édesatyjához s átöleli Novák térdét.

Ő ezt nem engedi. Int, hogy keljen föl. De bárhogy tiltakozik, nem bírja lefejtteni magáról a ráfonódó eleven indát, mely körülkacsolja, összeforrad vele, a szeretet rabságában, mintegy mindörökre. Ekkor kezét diákja rövidrenyírt fejére teszi, melynek szúrós bizsergését is érzi s érez még valami mást is: kezefején egy könnycseppet, egy forró, égető könnycseppet, mely Vili szeméből hull oda.

Lehet azonban, hogy nem így történik.

Vili ellenszegül, makrancoskodik, tagad, rátámad, még ott a boltban is csak a kereskedősegedek gyors közbelépése akadályozza meg abban, hogy újra ne bántalmazza tanárját. Novák ezt is vállalta, az új botrányt, csakhogy a régi emlékeitől szabaduljon. Akkor majd dulakszik vele, kiabál, az asztalt csapkodja. Aztán előfordulhat, hogy Vili nem lesz otthon, csak édesatyja, az öreg Liszner. Ezzel az eshetőséggel is számolt.

Egy este majd, – itt az estéhez ragaszkodott és szintén nem tudta miért – zárás előtt, úgy félnyolc tájt majd elmegy boltjuk előtt, büszkén, fölemelt fejjel. Az öreg Liszner künn áll a fűszerkereskedés ajtajában, alázatosan köszön, de Novák csupa szórakozottságból nem veszi észre. Már tovább halad s akkor a fűszeres utána lopózik. Félénken szólal meg:

- Ezer bocsánat, igen tisztelt tanár úr.
- Parancsol? – mondja Novák ridegen.
- Csak esedezem. Beszélni szeretnék önnel.
- Velem? – kérdezi Novák tettetett tájékozatlansággal.
- Ha lehetséges.
- Tessék.
- De talán tiszteljen meg. Méltóztassék itt fönn, a lakásomban.

Novákot bevezeti lakása legszebb szobájába, hol minden ragyog valami narancsszín, forró fényben. Egy óriás lámpaernyő csapja lefelé a sugarakat. Virágos selyemszövettel behúzott, puha pamlagon ülnek, melyen török párnák dagadoznak. Egy kalitkában kanári énekel. Üvegszekrények kincseket rejtenek s üvegeik reszketnek a kanári éles csattogásától. Selyem imaszőnyegek rohannak végig a szobákon. Soha ilyen fényes lakásban nem járt. Még Ebeczky Dezsőé se fogható hozzá, pedig az igazán szép.

A boltos nem tud szóhoz jutni. Arcán látszik, hogy mindent tud és fia gonoszsága, a miatta való herce-hurca tíz évvel megöregítette. Nem is ember már, csak roncs. Dadog, de ő nem segíti ki, gyönyörködik zavarában.

Az öreg Liszner sopánkodik:

– Jaj, mennyit vártam erre a pillanatra. El se tetszik képzelni. Erről gondolkoztam éjjel-nappal, hogy egyszer, valamikor mégis

szembekerülünk s elmondhatok mindent, azt, ami atyai szívemet nyomja. Minden áldott nap készültem önhöz. Föl a gimnáziumba, a lakásába. De féltem, hogy terhére leszek, vagy nem is fogad, vagy beenged és aztán ajtót mutat. A történetek után ezt se vettem volna zokon. Hisz ami történt, az égbekiáltó. Engem sújtott le leginkább.

– Nem értem – válaszolja majd Novák foghegyről.

– Ó, én elégtételt kívánok szolgáltatni önnek, mélyen tisztelt, nagyon szeretett tanár úr, a legfényesebb elégtételt, melyet egy ember, egy apa adhat. Még nem tudom, milyen formában. De készen állok mindenre. Csak a föltételeit várom.

– Nekem nincsenek föltételeim – felel Novák, hogy egészen megsemmisítse fölényével. – Úgy látszik, valami tévedésről van szó.

– Nem, nem. A tanár úr nemes jóságával megszégyenít. Vili gazságát én sem akarom megtorlatlanul hagyni. Elengedték a rendőrségről, bizonyítékok híján fölmentették, a rendőrtiszt semmi terhelőt nem talált ellene, én azonban nem tartom elintézettnek az ügyet. Keresztény ember vagyok. Vezekelni kívánok. Mit tegyek a fiammal? Rendelkezzék.

– Tegyen, amit akar.

– Elkergessem innen? Kitagadjam? Igen, kitagadom. Egy krajcárt sem adok neki s a vagyonom rá eső része, ez a sok minden itt, az üvegszekrények s bennük az arany-evőszerek, az ezüstcsészék, a cseh poharak, minden, minden az öné.

– Ostobaság – utasítja vissza Novák.

– Bocsásson meg. Nem akartam megsérteni. De mit csináljunk? Gondolkozzunk, talán ketten kitalálunk valamit. Megkövesse önt nyilvánosan? Kész rá. Ez se elegendő? Igaz, hiábavaló. Akkor idehívom s megkérem önt mint barátomat, mint mindenki által tisztelt, érdemekben gazdag pedagógust, hogy csak egy szót, egyetlenegy szót intézzen hozzá.

Novák ehhez nem járul hozzá, de az apa már megragad egy kezügyében lévő rugalmas acélkorbácsot, melyen több vérfolt barnul s végigvág vele az asztalon, oly erősen, hogy az asztal majdnem összeroppan.

Ez a jel.

A falban dörömbölve nyílik a rozsdás vasajtó. Pincegádor lát-szik, lefelé vezető lépcsőkkel, nyirkos fallal, mint földalatti zárka, ahol titkos foglyot őriznek. Rocska rémlik a homályból, melyben a disznóktól ott hagyott moslék possad. Azt kap a fogoly, minden másnap, koplal azóta, tilos innen kimozdulnia.

Sietve jön a jelre, engedelmesen és gyáván, a rab: Vili.

Csont és bőr. Mozdulatai bizonytalanok, a korbácsra sunyít. Is-meri, mint a vert eb.

– Ide – ordít az apja s Vili már az asztalnál van. – Te gyalázatos, aljas – acélkorbácsával végigsújt arcán, többször egymás után. A homlokbőre kireped.

Vili szó nélkül túri, mint aki már megszokta. Két oldalt pántlikázik le a vére, csöpög álláról, hozzá sem ér, le se törli. Ezt se meri.

Minden ízében remeg. Nem is az acélkorbácstól, hanem Novák jelenlététől. Az fáj neki, az ütésnél is jobban, hogy tanárja rá se tekint.

– Küldje vissza, – szól Novák keményen – nem akarom látni.

Az acélkorbács még egyszer az asztalra csappan, a rab vissza-visszahúzódik odújába.

– Még mindig ennyire haragszik rá? – kérdezi az apa.

– Nem. Nem haragszom. De uram, – mondja a boltosnak – ismétlem, nem értem önt, mit akar. Nekünk semmi közünk egymáshoz. Az egész dolog merőben érthetetlen előttem.

Erre faképnél hagyja az öregurat. A legnagyobb büntetéssel sújtja őt, azzal, hogy nem fogadja el bűnbánó szavát. Liszner Kálmán könyörögve néz feléje, várja, hogy kezét nyújtsa, de ő csak kalapját billenti meg.

– Jó éjszakát.

Aztán fennhéjázóan kilibeg innen, elhagyja az átkozott házat a bosszú édes beteltségével, mert megalázta az apát, sokkal jobban, mint ahogy a fia megalázta őt.

Ezt is végigképzelte sokszor, még részletesebben és különösebben, ezerféle változatban: néha úgy, hogy ő az apával együtt fenyíti meg a fiút, közösen tanácskozva a büntetéseken, néha úgy, hogy bemegy a diák családirag berendezett kínzókamrájába s titkon ételt csempész oda, a magáéból, néha pedig azzal a fordulattal, hogy

először összetűz az öreg Lisznerrel, az belátja az ő igazát s végül testestül-lelkestül pártjára áll.

Közben, míg ezeket a szálakat gombolyította a képzelet sohasem ürülő orsójáról, elaludt. Akkor igazi álmában ismét megjelent az az alak, akit nem szeretett látni: a rém.

Az oroszlánbarlangban.

Másnap a rekkenő meleg tetőfokára hágott. Novák nem bírta tovább. Vette kalapját-botját s elhatározta, hogy most azonnal elmegy oda, az oroszlánbarlangba, meg se várja a délután három óráat.

Pepike marasztalta:

– Hová mégy ebéd előtt? Egykor eszünk.

– Addig itthon leszek.

Az ajtóban megállította:

– Tóni.

– Mi az, lelkem?

Pepike valamit mondani akart, de csak törölgette szemét a köténye szélével.

– Mit sírsz? – kérdezte Novák bosszúsan. – Te mindig sírsz. Ne sírj örökösen.

Már künn volt a kertben. Mégis visszafordult. Pepikéhez sietett, megölelte s először mióta él, meg is csókolta az öreglány konyhatűztől kipirult arcát.

– Mondom, – ismételte – egykor itthon vagyok.

Az utcán zsbongott az agyveleje.

– Föltétlenül, – mondogatta hangosan – föltétlenül.

A sarkon eléje állt egy ember. Egyre jobban közeledett feléje, mint valami merénylő.

– Mi tetszik? – kérdezte Novák riadtan.

– Szabad, – mondta az – szabad?

– Mit?

– Tüzet – felelt az ismeretlen s rámutatott Novák kezében égő virzsiniájára.

Csak most látta, hogy hová jutott. Nyilvánvaló, hogy ez tovább így nem tarthat.

– Föltétlenül, – biztatgatta magát – föltétlenül.

Valaki hátulról megérintette vállát. Nyerge Lázár volt, a kartársa.

– Meg se látod a szegény embert – szólt tréfásan. – Nagyon elgondolkoztál.

– Bocsáss meg, – szabadkozott Novák – útra készülök.

– Mikor utazol?

– Holnap. Holnapután. Holnap. Isten veled – mondta Novák.

Vargainas a kezében cipőket lógázott, füttyült ajka piros füttyülőjével. Mit vihog ez a suhanc?

Végre ott volt, ott volt már, Liszner Kálmán fűszerkereskedésénél.

Belépett az üzletbe.

Semmi se volt úgy, ahogy elképzelte.

A bolt sokkal kisebbnek tetszett, mint azelőtt.

Először a bolti bejárótól balra lévő ajtót kereste, mögötte a be-nyílt, vagy raktárt, de nem találta. Helyette egy fal meredt rá, paraj-zöldre festett, meglehetősen piszkos fal. Ebben szándéka megkoppant.

A világítás a déli naptól is rikítóbb volt, nem az a délután három-órai, vagy esti félnyolci, melyet éjszakáin látott.

Sok minden nyugtalanította ezenkívül.

A sürgő-forgó segítők s maga az öregúr is, aki egy papírzacskóból mazsolát öntött a mérlegre, fakóaknak, szürkéknek, jelentékteleneknek rémlettek az álom-alakokhoz viszonyítva, melyek még ebben a pillanatban is sokkal élesebben rajzolódtak eléje, mint az, amit látott.

Ide-oda tekintgetett, egyensúlyozta magát, próbálta megtalálni helyét a valóságban.

Liszner Kálmán csak később vette észre:

– Á, – szólt a kereskedő széles kedvességével – van szerencsém. Mivel lehetek szolgálatára? Rég nem láttuk itt a tanár urat.

– Csakugyan.

– Újabban nem tetszenek nálunk vásárolni. Talán nincs megelégedve a tanár úr.

– Ó.

– Mert már egy hónapja nem jött a szakácsné.

– Lehet.

– Gyönyörű szalámink érkezett, tanár úr – mondta az öreg Liszner s feléje emelt egy kettészelt szalámirudat, hogy megszagolja.

– Szép.

– Gyönyörű szalámi – felelte az öreg Liszner.

Hát ez nem tud semmit? Föl kell világosítani.

Novák így szólt:

- Pár szót szeretnék váltani önnel.
- Kérem.
- De nem itt. Talán másutt.
- Akkor tessék fölfáradni – s függén nyitotta az ajtót.

Ez az ajtó azonban jobbra volt a bejárótól, nem balra, amint álmódta. A gyömbér és bors szaga csapta meg orrát. Fölmásztak a homályos csigalépcsőn.

Nem a szalonba mentek, csak abba a nagy, világos diákszobába, melyben Vili tanulni szokott.

Az öreg Liszner azt várta, hogy Novák kezdjen beszélni. De az nem beszélt, csak bámult, mint a holdkóros.

Kopott egy otthon volt, ahhoz képest, fakó, polgári és rideg. Hol a narancsszín, forró fény, a lámpaernyő, a török pamlag, vánkosaival? Aztán a cifra kajdács meg a sáfrányszínű kanári? Az üvegszekrények, a selyem, a szőnyegek, az arany és ezüst kincsek, a kincsek? Seh! semmi.

Mások vannak itt, más tárgyak, melyek jelentősen és végzetesen feszülnek feléje, apró-cseprő holmik, de milyen fontosak. Tintafojtolt diákasztal, egy csavar valami rongyba burkolva, nyilván a kerékpár egyik alkatrésze, véső, több olajozó, mellettük a kerékpárhoz való légszivattyú s egy vívőtőr. Vívókesztyű a földön. Aztán az ablakhoz támasztva áll a kerékpár, benne a bikacsök s egy sarokban a bot, a görcsösbot.

Novák többször végigjártatta tekintetét ezeken a tárgyakon. És valami rettenetes durvaság szorította torkon. Az, ami azon az éjszakán. Szava megszegett.

- Nagy rendetlenség van itt – mentegetődzött az öreg Liszner.
- Az nem baj – válaszolta Novák. – A nagy rendetlenség – tette hozzá gépiesen – az nem baj.

Ezt most már az öreg Liszner is furcsálta. Vendégére pillantott. Megkérdezte, mivel szolgálhat neki.

Novák, miután lélekzett egyet, ezt mondta:

- A – és itt lélekzetet vett – fia nincs itthon?

Azt akarta mondani, hogy „kedves fia”, de meggondolta.

- Nincs, kérem alássan.
- Elment?
- Elutazott.
- Mikor?
- Ma délelőtt. Ha előbb tetszik jönni, csak egy órával, még itt találja a tanár úr
- Hová?
- Budapestre. A sógoromhoz. Tetszik tudni, az atlétikai versenyekre. Azt csak a versenyek érdeklik. Tudom, nem érdemi meg, hogy felküldtem. De hát.
- Úgy?
- Szóval az én rossz fiam miatt fáradt ide? Kérem, kedves tanár úr – mondta az öreg Liszner hosszú csönd után – köztünk nincs semmi félreértés. Ne is legyen. Vili megbukott. Nem tudott, hát megbukott.
- Valóban nem tanúsított kellő előmenetelt.
- Glück Laci is mondta. Egy betűt se tudott.
- Sajnálom, hogy így kellett cselekednem.
- Megérdemelte, – erősítette az öreg Liszner – megérdemelte. Ismerjük mi, kérem, Novák Antalt – és bizalmasan rátette kezét Novák Antal karjára. – Novák Antal szigorú tanár, de igazságos tanár. Akit ő elbuktat, az megérdemelte. Ismerjük mi azt a Novákot – veregette a vállát és hamiskásan mosolygott.
- Bizony, kénytelen voltam vele.
- Szóra sem érdemes. Mással is megesett ilyesmi. Egy évet vesztett. Nem a világ. Esztendőre javító-érettségit tesz. Erre van joga?
- Van, van.
- Szerencsére nincs még szüksége kenyérre. Dolgozik helyette az a bolond apja. Majd esztendőre, esztendőre. Ha az Isten megsegíti. A tanár úrtól pedig nagyon kedves, hogy eljött ide, az én szerény lakásomba...
- Folyton az öreg Liszner beszélt, dicsérte őt s ez jólesett neki. Végasztalgatta magát, hogy botránya még nem nyilvános. Abból, hogy Vili apja se tudja, azt következtette, hogy sokkal kevesebben tudják, mint képzelte. Bólintgatott és mosolygott. Válaszai azonban

nem mindig vágta össze a kérdésekkel. Az öreg Liszner ámulva figyelte.

Lekísérte a csigalépcsőn a boltba. Ott még egyszer megjegyezte:

– Gyönyörű szalámink érkezett, tanár úr.

Novák orra alá tartotta.

Ekkor Novák meg is szagolta. Ezt mondta:

– Gyönyörű.

– Nem tetszik?

– Majd máskor – szólt.

Az „Ostor”.

Amikor kilépett az utcára, valami nyugtalanság reszketett a levegőben. A járókelők csoportokba verődtek, leszaladtak a járdáról a kocsútra. Négy-öt mezítlábas parasztkölyök száguldott, a sárszegi alkalmi rikkancsok, karjukon egy nyaláb újság.

– Szenzációs kiadás, – kiabálták – szenzációs kiadás.

Megjelent az „Ostor” új száma.

Novák fölrezzent. Ezt az „időszaki sajtószerv”-et, mely négy oldalon jelent meg a napilapok formájában, ha titokban is, legalább oly figyelemmel kísérte, mint a „Mathematikai és Fizikai Lapok”-at, minthogy az ő személyével is gyakran foglalkozott. Az „Ostor” több ízben megróttá szigorúságát, fegyelmi vizsgálatot kért ellene „a köz nevében”, sőt egyszer le is rajzolta, a rajz alatt valami mocskos tréfával.

– Szenzáció... szenzáció... – bögték a rikkancsok – tanár... Novák Antal... Antal...

Mihelyt meghallotta nevét, kiegyenesedett. Vett egy példányt. A betűk táncoltak szeme előtt. Csak azt látta, hogy az első cikk ő róla szól.

Egy mellékutcába csapott. Ott a gőzfürdő házát építették tovább, egy uszodát ragasztottak hozzá. Magas téglarakások álltak az udvaron. Mögéjük bújt s elolvasta a kövérbetűs főcímet:

– Novák Antalt... megverték...

Iszonyú volt ez. A másik oldalra fordított. Itt is folytatódott:

– Ez a sötét tanbetyár, aki az iskolában az erkölcsöt prédikálja... és nemzedékeket tesz tönkre... Kérdezzük, meddig túri... a tisztességes társadalom... minisztérium...

De a cikk visszatért a legérdekesebbre:

– Látogatás Fóris lakásán... A végzetes ajándék... Mit mond Gergely, az iskolaszolga...? Hogy történt a verés...?

Az útaltatól szédülve dőlt egyik téglarakáshoz. Kezében lengett a szennyes újság. De nem hajította el, gondosan összehajtogatta, a belsejébe csúsztatta.

Azzal a világossággal, melyet csak a nagy fölindulások adnak, megfogamzott másíthatatlan elhatározása: a gimnáziumba megy az igazgatóhoz, azonnal leköszön állásáról és nyugdíjaztatja magát.

A gimnázium nagykapuja a szünidő alatt zárva volt. Egy kisajtón jutott be a folyosóra. Ábrist már nem találta irodájában.

Szédelegve ért az első emeletre. Talán a szertárba akart menni, hol oly sokat és szívesen időzött. De nem tudta bevárni, míg odaér s mint akinek igen sürgős a dolga, benyitott az elsőemeleti tanári szobába.

Kalapját le se véve egy székre rogyott. Előkereste zsebéből az „Ostor”-t. Olvasni kezdte, gyorsan, mohón, elejétől végig.

Mire elkészült vele, magát egy idegen embernek érezte. Oly gaz vádakkal illették, oly ferde beállításban mutatták be, hogy nem ismert magára. Újra elolvasta. Akkor már nem fájt annyira. Ismer- te a cikk beosztását, a terepet, azokat a helyeket, hol a ki-nem [!] mondott gyanúsítások farkasvermei vannak elbújtatva. Néhány aljas mondatnál hosszabban időzött. Ezek szinte hűsítették bel- ső lázát. Általában elaprózva, adagonként enyhébbnek tetszett, mint egészben, a valóságban kevésbé bántónak, mint a rá való gondolás.

A tudósítás cáfolthatatlan tényeken alapult s időrendben vonultat- ta föl az eseményeket. Az adatokat a rendőrségi nyomozás jegyző- könyveiből vette, melyeket Bahó Attila valahogy megszerzett, szó szerint közölt, természetesen a kihallgatott „ártatlanul gyanúsított, méltatlanul meghurcolt diákok” nevének mellőzésével. Azt hangoz- tatta, hogy az ismeretlen tettesek ezúttal a közvélemény hallgatóla- gos ítéletét hajtották végre.

A tanári szoba, mely körülvette, rideg volt, hivatalos. Báró Wlas- sics Gyula közoktatásügyi miniszter képe lógott a falról meg néhány volt főigazgató képe. Kinyitott egy faliszekrényt. Gazdátlan ernyő szomorkodott benne. Minden a múlt tanév hangulatát árasztotta: az asztalon a tanévvégi Értesítő, a bádoghamutartó, melyben ki- hült szivarcsutkák álltak az utolsó értekezletről, a csengő, mellyel az igazgató csöndet szokott teremteni a zajongó vitáknál.

Le-föl sétált és kérődzött szegyenén.

Most ismét futhatna fűhöz-fához, hogy a rágalmozó kifejezések miatt elégtételt kérjen. Talán elégtételt is szolgáltatnának neki. De az ilyen elégtétel szánalmas dolog.

Annyit járkált már a zöldposztóval bevont asztal körül, hogy bízvást ötször is hazaérhetett volna. Az ablaknál, fáradtan, megállt.

Kitekintett a gimnázium előtti utcára, melyen azon a májusi reggelen ballagott, frissen és derűsen. Az ég fehérizzásig hevítve világított. Tekintetét egy pontra szögezte, oda, ahol valaha az a sárkány lebegett, de az már elröpült. Csak a „Zöldfa” kocsmá ajtója látszott. A kocsúton pörkölt fák, kiloccsantott tökbelek, eltiport uborkahéjak közt nyargalt a nyár, egyre növelve tüzét s megölte azt, amit életre hívott. Minden megérett, a földeken learattak, betakarították a termést. Kővér dongók zúgtak és élelmet kerestek még a tintatartó keserű kávéján is.

Kettőre járt. Eszébe jutott Pepike, aki ebéddel várja. Indult is hazafelé, ki is lépett a folyosón, de alig tett egy-két lépést, visszatorpant és újra bejött a tanári szobába. Nem tudott többé az emberek szeméi elé kerülni.

A zsebeit tapogatta, mint aki valamit sürgősen keres.

Először Glück Laci levelezőlapját vette ki egyik zsebéből, az írt neki, Budapestről, elküldte az Arany-szobor képét s „szeretettel üdvözölte”. Ez szép volt, jól esett rágondolni most is. Aztán az „Ostor”-t vette ki és a földre dobta. Aztán nadrágja hátszszébéből a pisztolyt vette ki.

Letette az asztalra, távol magától.

Félt.

Mitől félt? Azok a szegény verebek, melyeket a természettani kísérleti órákon az üvegbura alá tett s aztán kiszivattyúzta a levegőt, egyet-kettőt hápogtak, kitépték a csőrüket és szemükre már is [!] ráborult a jejes hártya. Mégis félt.

Egyszerre mégis kezébe ragadta a pisztolyt, arcán harag lobogott föl, mint Főrísén akkor délután, egyet lépett s a tanári szoba küszöbén, a nagy vaskályha mellett magára fordította a csövet.

Gergely a földszinten egy bádoggannába öntögette vissza a tintát, melyet a diákok a padba erősített kis tintatartókban meghagytak.

Hallotta a dörrenést. Azt hitte, hogy egy ajtót csapott be a szél, de gyorsabban szaladt föl az első emeletre, mint egyébkor.

Mikor a tanári szoba küszöbén megpillantotta a vértócsát, kiabált:

– Tanár úr – s egy kicsit meghajolt, mert föllebbvalóját ismerte föl.

De mikor látta, hogy már nem él, kiegyenesedett.

A másik iskolaszolgát elszalasztotta az igazgatóhoz. Ábris azonnal ott termett, lezáratta a tanári szobát, értesítette a rendőrséget s intézkedett, hogy a tanintézetre tűzzék ki a gyászlobogót.

Novák Antal utolsó útja.

Másnap reggel a gimnáziumban oly élénk élet volt, mint a tanév bármely napján.

Ábris igazgató már korán bement irodájába.

Jöttek a tanárok, akik még nem utaztak el, tárgyalták az izgalmas és gyászos eseményt.

Biró Gyurka magából kikelve lobogtatta az „Ostor” új számát, Nyerge Lázár várta, hogy mi lesz az igazgató álláspontja, Tálás Béla némán üldögélt a bőrdíványon. Barabás doktor karbafont kézzel nézte őket.

Az igazgató telefonon „érintkezésbe lépett” a polgármesterrel, a főispánnal, Gergelyt a gyászjelentés kéziratával a nyomdába szalasztotta, több dolgot „megfontolás tárgyává tett”, azonkívül intézte teendőit is: pecsételt, láttamozott, pótleltárakat írt alá. Amint panaszkodott: „azt se tudta, hol van a feje”.

– Nyugalom, uraim, – csitította a tanárokat, pedig közöttük ő volt a legidegesebb – nyugalom. Ne veszítsük el a fejünket. Én a tragikus eseményt tegnap délután azonnal bejelentettem a minisztériumnak és a tankerületi főigazgatóságnak is. Hol is az iktatószám? Csak hidegvér, az Istenre kérem az urakat, hidegvér. Semmi botrány.

Nyílt az ajtó s belépett Fóris Ferenc.

Mihelyt tegnap délután megkapta az igazgató sürgönyét, vonatra ült s hajnali hatig tartott, míg fenyvessel koszorúzott falucskájából Sárszegre vergődött. Kezében még a kézibőrönd volt.

– Megölték őt, – sívított, mint a vészmadár – a diákok ölték meg.

– Bocsnatot kérek – mondta az igazgató. – Ne heveskedjünk. Ez most már úgy is hiábavaló. Szegény, önkezeivel vetett véget életének, egy könnyelmű pillanatában.

– De miért? Azért, mert itt szabadon garázdálkodhatnak a zsványok. Azért, mert itt mindenki védtelen. Azért, igenis azért, mert itt teljesen fölbomlott a fegyelem.

– Kikérem magamnak – pattant föl az igazgató. – Ilyesmit ne tessék állítani, tanár úr. Mindíg tudom, hogy mit kell tennem – és az asztalra csapott.

Fóris az erélyes hangtól kissé meghökkent. Csak ennyit jelentett ki:

– Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.

Ez a közmondás zavarba hozta az igazgatót és mindenkit. Fóris közmondásai butítólag hatottak környezetére.

Az öreg Tálás Béla, aki eddig egy szót se szólt, maga elé meredve kérdezte:

– Miért is tehetete?

A vélemények különbözők voltak. Fóris a diákokat okolta, Biró Gyurka a „sajtó”-t, Barabás doktor a gyöngye idegrendszerét, Nyerge Lázár pedig boldogtalan házasságát, feleségének korai elvesztését. Azóta különös ember lett. Elmondta, hogy tegnap délben is találkozott vele az utcán s hangosan beszélt, magában.

– Megroppant az idegrendszerre – szólt az igazgató. – Sokat dolgozott. A túlfeszített munka vitte sírba.

Mindenki azt hitte, hogy neki van igaza és nem is ok nélkül. Mindenkinek egy kissé igaza volt.

Csak Tálás Béla nem vett részt a vitában. Ő, aki legközelebb állt a sírhoz, az aggastyánok bölcseségével bólintgatott:

– Szegény Tóni. Ez bizony befejezte.

A tanári kar testületileg ment el a gyászházhoz. Ott Pepike tett-vett. Az ablaktáblákat becsukta, mécseket gyújtott, fátylakat borított a tükörrre. Gyászruhát nem is kellett öltenie, mert ő mindig feketében járt.

Estefelé megérkezett Novák Antal testvérbátyja, egy selmecebányai bíró.

A temetésen ő ment közvetlen a halottaskocsi után, Pepikével.

A halottaskocsi jobb oldalán a tanárok haladtak. Ábris igazgatóval az élükön, Fóris Ferenc, Tálás Béla, Nyerge Lázár, Biró Gyurka és Barabás doktor.

A másik oldalon az érettek. Ebeczky Dezső, Huszár Bandi, Petőfi, Jámbor meg Urbán Elemér. A kisdíákok is megjelentek.

Népes, nagy temetés volt. Sok hintó követte a koporsót. Azokban társadalmi személyiségek foglaltak helyet, a polgármester a

feleségével, több városatya, Novák Antal volt tanítványai. Mindenki eljött „leróni az utolsó adót”.

A hosszú menet nem messze a gimnáziumtól, Liszner Kálmán fűszeresboltja előtt egy pillanatra megakadt, mert a tömeg egyre nőtt s a kocsik összetorlódtak. Az öreg Liszner keresztet vetett s mint jó katolikus, elmondott magában egy imát.

A tűzoltóbanda Chopin gyászindulóját fújta.

Lassan kiértek a temetőbe.

Csengett a kápolna lélekharangja.

A gyászhuszárok a halottaskocsi üvegszekrényéből kiemelték a koporsót, rátették a gödör fölé vetett deszkára, melyet félkörben álltak körül a rokonok, a tanárok s a diákok. A tömeg egy miatyánkot mormolt.

Alighogy ez elhangzott, a deszka melletti földpúpon hirtelen fölbukkant Fóris Ferenc s beszélni kezdett, élesen szaggatottan:

– Fekete lobogó int a gimnázium homlokáról – mondta – s azt hirdeti, hogy legkedvesebb kartársunk, legjobb barátunk, az intézet büszkesége, a szorgalom és kötelesség-teljesítés mintaképe, dr. Novák Antal, főgimnáziumi rendes tanár, elhunyt. Ez a lobogó azonban nemcsak gyászt és szomorúságot hirdet nekünk, akik őt szerettük és becsültük. Ez a lobogó vádol is: vádolja a háládatlan társadalmat, vádolja mindazokat, akik közvetlenül, vagy közvetve, bűnös módon okozói voltak az ő korai és tragikus halálának...

Pattogó hangon, de elérzékenyülve fejezte be a beszédét.

A diákdalárda rázendített a gyászenekre. Kihallatszott Huszár Bandi baritonja és Ebeczky Dezső átható tenorja.

Elkövetkezett az a pillanat, mikor vége minden szertartásnak, művészetnek, csak egy durva emberi kötelesség marad: a test eltakarítása.

Két gyászhuszár megragadta a koporsót. Mindenki lefelé nézett, a földre, ahol a fényes ércláda egy pillanat alatt eltűnt.

Ebeczky Dezső kivált a tömegeből, egy rögöt hajított utána. Oly jól célzott, hogy a rög pont a koporsó födelén porzott szét.

Pepikét, aki gyászfátylaiban omladozott, az elhunyt testvérbátyja támogatta.

A tanárok a diákokkal távoztak el, némán.

Jámbor halálsápadt volt. Ő illetődött meg legmélyebben. Most látta, hogy milyen könnyörtelen a halál. Még a tanárok is meghalnak.

Ebeczky Dezső a temető sövényéről letépett egy virágot. Átnyújtotta Nyerge Lázárnak, a növénytan-tanárjának:

– Solanum nigrum – mondta neki.

Nyerge Lázár bólintott, hogy az.

Tíz év múlva.

Aztán multak az évek egymás után, a nélkül, hogy észrevették volna. Azt, ami történt, elfelejtették, mint az álmot.

Pepike ápolta a sírt. Halottaknapján mindig meggyújtott egy feketeüveges lámpát, hogy az virrasszon lelke üdvéért. Borostyán futotta be a hantokat. Sötét levelei között virágok is nőttek.

Néha egy-egy bogáncs is kivirított a virágok mellett. „A hálátlanság rút bogáncsa” – mint a megboldogult mondotta volna. Egy-egy volt diákja, aki erre vetődött, kitepte.

Halála évfordulóján a hálás tanulóifjúság koszorút helyezett sírjára. Fejfáján csak ennyi volt:

Novák Antal gimnáziumi tanár, élt 44 évet. Béke poraira!

Házát a halála után nyomban eladta testvérbátyja. Pepike az örökség ráeső részét egy zárdának adományozta.

Sárszegről elszéledtek az érettek, tanulni mentek Budapestre, külföldre. Csak kevesen telepedtek le ott.

Csajkás Tibor, az a halvány, előkelő fiú, akinek grófnő volt az anyja, a Fertő tó melletti birtokán gazdálkodott. Egy sárszegi lányt vett el. Közben kisfia is született.

Ha unatkozott, puskát csapott vállára, kikocsizott az erdőbe szalonka- vagy fogolylesre. Ősszel vadásztársaival tért haza. Lakomát csaptak a közös zsákmányból.

Különben egyedül élt itt a feleségével meg a kisfiával. Télen szi-bériai fehérség vette őket körül. A hó eltorlaszolta az utakat.

Életük határjelző kövei a nagy ünnepek voltak – a karácsony meg a húsvét – s velük szálltak el az évek.

Már a tizedik szállt el azóta.

Egy hűvöses nyári délután váratlan vendégük érkezett: Huszár Bandi állított be, a közeli tanyán járt valami birtokpörben szemlét tartani, mint ügyvéd s nem mulasztotta el az alkalmat, hogy meg ne látogassa volt osztálytársát.

Semmit se változott. Most is oly hamvas volt az arca, mintha hirtelen elpirult volna. Újdivatú ruhát viselt, nyersselyem inget, egy csöpp, színes nyakkendőt. Kellemes volt ránézni.

Csak pár órára jött, de természetesen ott fogták. Fönn a vendégszobában ágyaztak neki éjszakára.

Délután együtt megletekintették a gazdaságot.

Este a kastély nagytermében vacsoráztak, a csillár alatt.

Sügért ettek, melyet a Fertőből fogtak.

Haléves közben nem jó beszélni, de ők nem fogytak ki a szóból. Sárszegegről beszélgettek.

Az asszony folyton érdeklődött:

– Mondja, Bandi, mi van az Oláh-lányokkal? Férjhez mentek már?

– Mind, mind – felelte Bandi. – Böske valami gyároshoz. Mariska egy tanárhoz, Székesfehérvárra. Terit egy jegyző vette el. Gizit, a legkisebbet tavaly kérte meg a bátyám.

– Melyik?

– Az Elek.

– A többi bátyja is megnősült?

– Meg, meg. Károly Heidelbergben van.

Tibor bort töltött. A háziasszony váltig kínálhatta. Rántott csirke került az asztalra. Kések-villák csörömpöltek.

Amikor a számócát hozták, az asszony ezt kérdezte:

– Hát maga, mikor nősül, Bandi?

– Én, kezét csókolom – szólt Bandi, míg a számócát megcukrozta és üvegkanálkával tejszínhabot vett rá – engedelmével soha. Elvégzik azt helyettem mások.

– Pepike mit csinál?

– Pepike – tündődött Bandi. – Gyakran látni, de csak a templom körül. Virágot visz a Szent Antalnak. Apácákkal barátkozik. Egy kövér apácával jár-kelel.

– Szerafin nővérrel?

– Azzal.

Asztalbontás után az asszony magukra hagyta őket. A két iskola-társ átvonult a társalgóba.

– És te, Tibor? – kérdezte Bandi. – Mit csinálsz itt? Gyűjtöd még a bélyegeket?

– Gyűjtöm.

– Hegedülsz még?

– Már nem.

Feketéztek, füstöltek. A fehérkesztyűs inas nagy tálcán likőröket hozott be, édeset, keserút.

Tibor átölelte barátját:

– Beszélj, beszélj – mondta oly hangon, melyben fölszabadulás volt, valami csapongás és szeszély. – Hiszen én itt semmit se tudok. Tíz éve már. Istenem tíz éve.

– Bizony, tíz éve már – mondta Bandi.

– Édeset, keserút?

– Előbb talán édeset.

– Mondd, mond – biztatta Tibor s annyi mindent akart egyszerre kérdezni, hogy elnémult. – Mi történt azóta? Mi van veletek, mi van veletek?

– Most lesz a tízéves találkozónk – szólt Bandi, míg fölhörpintette a likőrt – bizony.

– Ki is hívja össze?

– Glück Laci.

– Micsoda az? Tanár?

– Dehogy. Ügyvéd. Pesten. Karriért csinált. Gazdagon nősült.

– És Ebeczky?

– Az is ügyvéd. Az apja irodájában. Együtt nyúzzák az embereket.

– De a te irodád is jól megy?

– Na – felelte Bandi.

– És a többiek, a többiek? – tudakolta Tibor melegen és őszintén, a multba tekintve. – Kicsoda is? Kertész Béla?

– Katona. Főhadnagy.

– Oláh Gyuszi?

– Színész.

– Kómikus?

– Hősszerelmes. Ádámot játssza Sárszegen. De azért most is jó pofa.

– Varjas Jóska? Az a morc fiú.

– Az pap. Tiszteletes. Református lelkész, Erdélyben.

– Mondd, mond, kérlek. Jámbor?

– Fogorvos. Mit nevensz? – kérdezte Bandi, mert Tibor elnevette magát.

– Azon, hogy Jámbor fogorvos. Mindíg úgy félt. Most pedig fogakat húz. Nem furcsa?

– De furcsa.

Mind a ketten kacagtak.

Tibor tovább gyóntatta:

– Petőfi?

– Meghalt.

– A szabadság lánglelkű apostola?

– Meg, szegény. Már régen. Pesten. A műegyetem előtt elgázolta egy villamos.

– Szegény Petőfi. Hát Urbán Elemér?

– Kaptafakészítő.

– Ne mondd. Van ilyen is?

– Hogyne. Ha van kaptafa, akkor valószínűleg van kaptafakészítő is. Legalább azt hiszem.

– Még, még – unszolta Tibor, aki egyre jobban élvezte az élet gyászos és kedves ötleteit, ezt a kiszámíthatatlan változatosságot.

– Beszélj, Bandi. Édeset még? – és töltött. – Zöldy? – kérdezte, rátekintve. – Nem tudod? Olyan kedves fiú volt. Az, aki pápaszemet viselt és folyton röhögött. A csillagász.

– Á, a csillagász. Az újságíró.

Mindenkiből lett már valami: mindenki választott magának egy foglalkozást, hogy eltöltse életét és kenyerét megkeresse.

– Nézd – szólt Tibor, homlokára ütve bűnbánóan, mint aki valakit elfelejtett. – Vili, Vili. Liszner Vili – kiabált.

– Vili, kérlek, sokáig ott volt Sárszegen. Aztán az apja kiküldte Németországba, valami gazdasági akadémiára.

– De leérettségizett?

– Persze. Pesten. Egy magánintézetben.

– Nem fut többé? Nem versenyez?

– Nem hallani róla – mondta Bandi vontatottan.

– És se hallok róla semmit – mondta Tibor maga elé meredve. – És a barátja? Farkas Cézár?

– A Próféta? Kérlek alássan, abból pénztáros lett. De utóbb valami kellemetlensége akadt az adóhivatalban. Tudod ilyen kellemetlensége

– és tréfás mozdulattal jelezte a pénz-elkezelést. – Le is csukták, de csak vizsgálati volt, én húztam ki. Nem lehetett ellene bizonyítani. Czeke Bélus járt akkor nálam az érdekében. A gyógyszerész-segéd. Nem ismerted?

– Nem. Hanem Bahó Attila?

– A főszerkesztő úr? Kitoloncoltatta az új rendőrkapitány.

– Ideje – szólt Tibor. – Gazember – s most valami kellemesebbet akart fölhozni, még mindig turkálva emlékezetében elkallódott, meghalványodott emberek után. – Voltak még, voltak. Latky Aladár?

– Nem tudok róla.

– Paróczay?

– Ki az? – kérdezte Bandi.

– Velünk járt. Nem emlékszel? Az ujjait mozgatta a szeme előtt. Ott ült baloldalt, a negyedik padban, a középén.

– Ja – szólt Bandi. – Várj csak, várj – ismételte, mint aki gyors járművön visszautazik Sárszegre s ott kóborol, benyit a nyolcadikba, végigmegy a gyalulatlan lécpadlón és keresi Paróczayt, aki a negyedik padban ült baloldalt, a középén, csak aztán térhet vissza ebben a társalgóba, hogy barátjának rendelkezésére álljon. – Emlékszem – mormolta. – Azt nem látom. Már évek óta. Elment valahová.

– Hová?

– Nem tudom.

– És Kovács Sándor?

– Nyoma veszett – mutatta Bandi.

Itt megfeneklettek. Nem volt több. Végigpörgették az emlékezet rózsafüzérét.

Tibor tölteni akart.

– Parancsolsz? – kérdezte.

– Most adja a másikból. Egy kis keserűt.

Ittak, lassan ittak.

– És a tanárok – villant föl Tibor – a tanárok, Bandikám. Azokat se hagyjuk el. Úgy élek itt – kezdte és nem folytatta. – Nem hallok semmit. Nyerge Lázárról tudsz valamit. [!] Él?

– Él és virul. Kosztosokat tart ma is. Vett egy szőlőt.

– Szőlőt? Hála Istennek. Mindíg szőlőt akart venni. Ábris igazgató?

– Igazgat. Nyolcvan éves. Második gyermekkorát éli. Te, az öreg már egész szögediesen beszél. Vénkorában kiüt belőle a paraszt. Az apja béres volt.

– Tálás Béla?

– Az meghalt, mindjárt az érettségi után, ősszel. Tüdőtágulásban. Nem is hallottad?

– Nem. Fóris dühöng még?

– Ó. Nagyon csendes ember lett belőle. Megvakult.

– Borzasztó.

– Szemidegsorvadása volt.

– Azért hordta azt a fekete szemüveget?

– Titkolta. Utolsó időben már semmit se látott, de nem akarta elismerni. Diákok fogták karon, ők vezették az iskolába. Végre is nyugdíjba küldték.

– Még ott van?

– Elköltözött fatornyos hazájába, a Felvidékre, az apjához. Megtanulta a kosárfonást. Kosarakat fon.

– Biró Gyurka?

– Az, kérlek, teljesen elzüllött. Pesten halt meg, a Lipótmezőn.

– Nagyon derék ember volt – szólt Tibor.

– Nagyon szerencsétlen ember volt – mondta Bandi.

– Igyál még, Bandikám, igyál.

– Adj még egy kicsit.

Tibor fölállt, hogy töltsön.

– Tiborkám – szólt csodálkozva Bandi és barátja halántékára mutatott – hó.

– Tudom – mondta Tibor, megsímítva ritkuló, szőke haját. – Kopok – tette hozzá, mély közönnyel.

– Múlik az idő – sóhajtott Bandi is. – Érzem. Én se vagyok már a régi.

– Dehogy nem. Te a régi vagy. De én. Jobb volt akkor – mondta Tibor.

- Miért? Nekem mindegy – és Bandi ásított. – Le kell feküdnöm. Holnap ötkor indul a vonatom.
- Maradj – tartóztatta Tibor, megragadva kezét. – Bandikám, igyál. Édeset? Keserűt?
- Talán még egy édeset. Akkor lefekszem.
- Igyál. Emlékszel? Mit is akartam mondani. Mennyi bolondság volt. Tálás órái. Az erdő. Majális. Igyál. És a sárkány. Maradj még. Emlékszel, mikor fölengedték?
- Hogyne, én is tartottam.
- Emlékszel, mekkora sárkány volt? Milyen hatalmas, gyönyörű sárkány. Hogy röpült.
- Aranyosra festették a harmadikosok.
- Azok, a harmadikosok. Három méter hosszú volt a szárnya – mondta Tibor, lehunyva szemét. – Az aranysárkány. Maradj még. Emlékszel? Mi lett vele. Vajjon megvan-e még?
- Alig hiszem – szólt Bandi álmosan s kihörpintette poharát. – Hamar elrongyolódik az ilyesmi. Hiszen papírból van. Egy nyár, még annyi sem és vége...

(VÉGE.)

Jegyzetek

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

A kéziratközlésben és a táblázatokban használt rövidítések

- [b] utólag beszúrt nyomdai bekezdésjel, mely a bekezdés-határokat megváltoztatja
- [bj] betoldásjel
- [fh] fejezethatár autográf jelölése
- [gy:] gyorsírással rögzített szöveg
- [h] a kézirat bármilyen jellegű hiánya (sérülés, rongálódás, lappangó kéziratlap)
- [K_c] a kézirat grafitceruzával írt rétege
- [K_l] a kézirat zöld tintával írt rétege
- [na] nem autográf
- [szn] számozás nélküli lap
- [u] utólag feljegyzett szövegrészlet, betoldás, melynek pontos helye a szövegben nem állapítható meg
- [úb] nyomdai jellel nem jelölt új bekezdés
- [v] kéziratlap verzója
- [?] bizonytalan olvasat
- [...] olvashatatlan szövegrész
- « » azonnali javítás

A kritikai szövegközlésben használt jelölések

- [AS1:] a regény első kötetkiadásában szereplő változat (KOSZTOLÁNYI Dezső, *Aranysárkány*, Budapest, Légrády Nyomda és Könyvkiadó Rt., 1925.)
- [AS2:] a regény második kötetkiadásában szereplő változat (KOSZTOLÁNYI Dezső, *Aranysárkány*, Budapest, Genius, é. n. [1929].)
- [h] a kézirat fizikai hiánya
- [K.:] a kézirat végső, utolsó rétegében szereplő változat
- [PH:] a *Pesti Hírlap*ban, a regény lapbeli közlésében szereplő változat (KOSZTOLÁNYI Dezső, *Aranysárkány: Regény*, Pesti Hírlap, 1924. május 11. – 1925. április 5., hetenkénti folytatásokban.)
- [sh.] az alapszövegül választott második kiadás sajtóhibája
- [úb] új bekezdés
- [!] a forrásban a hibás, legalábbis ellentmondásos alak szerepel
- [] a sajtó alá rendező megjegyzése

A Jegyzetek részben használt rövidítések

- Alapelvek* *Alapelvek az irodalmi szövegek tudományos kiadásához*, Irodalomtörténet, 2004/3, 328–330.
- ÁÓ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Álom és ólom*, s. a. r. és bev. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1969.
- Balogh [BÍRÓ-]BALOGH Tamás, *Álmodozók irkafirkája: Irodalomtörténeti tanulmányok*, Budapest, Pont, 2006.
- Bengi-1 BENGI László, *Elbeszélt halál: Kosztolányi-tanulmányok*, Budapest, Ráció, 2012.

- Bengi-2 BENGİ László, *Az önértés viszonylagossága: Az Arany-sárkányt olvasó Kosztolányiról = „Visszhangot ver az időben”*: Hetven írás Szegedy-Maszák Mihály születésnapjára, szerk. BENGİ László, HOVÁNYI Márton, JÓZAN Ildikó, Pozsony, Kalligram, 2013, 328–336.
- BHD KOSZTOLÁNYI Dezső, *„most elmondom, mint veszttem el”*: Kosztolányi Dezső betegségének és halálának dokumentumai, s. a. r. ARANY Zsuzsanna, Pozsony, Kalligram, 2010 (Kosztolányi Dezső Összes Művei).
- BK KOSZTOLÁNYI Dezső, *Bölcsőtől a koporsóig*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1987.
- Budó BUDÓ Ágoston, *Kísérleti fizika*, II, Budapest, Tankönyvkiadó, 1979⁵.
- Csáth CSÁTH Géza, *„Méla akkord: hínak lábat mosni”*: Naplójeljegyzések 1897–1904, s. a. r. MOLNÁR Eszter Edina, SZAJBÉLY Mihály, Budapest, Magvető–Petőfi Irodalmi Múzeum, 2013.
- Dér DÉR Zoltán, *Három tudós tanár*, Újvidék, Újvidéki Hungarológiai Intézet, 1975.
- ÉA KOSZTOLÁNYI Dezső, *Édes Anna*, szerk. és jegyz. VERES András, Pozsony, Kalligram, 2010 (Kosztolányi Dezső Összes Művei).
- EK KOSZTOLÁNYI Dezső, *Esti Kornél*, s. a. r. TÓTH-CZIFRA Júlia, VERES András, Pozsony, Kalligram, 2011 (Kosztolányi Dezső Összes Művei).
- Elekes ELEKES Dezső, *A magyar nyomdaipar statisztikája*, Magyar Statisztikai Szemle, 1928/9, 991–1008.
- ÉM KOSZTOLÁNYI Dezső, *Ércnél maradóbb*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1975.

- é. n. évszám nélkül
- Fried FRIED István, „...*hogy a sárkány ne szítálgon.*” *Aranysárkány-értelmezések az Aranysárkányban* = F. I., *Magyar irodalom(történet): Fejezetek a magyar irodalmi modernség történetéből*, Szeged, Tiszatáj Könyvek, 2010, 139–157.
- Füst KOSZTOLÁNYI Dezső, *Füst*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1970.
- GyG KOSZTOLÁNYI Dezső, *Gyémántgöröngyök*, s. a. r. URBÁN László, Budapest, Magyar Könyvklub, 2001.
- Hajós HAJÓS György, *Bevezetés a geometriába*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.
- Hattyú KOSZTOLÁNYI Dezső, *Hattyú*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1972.
- Hicsik HICSIK Dóra, *Alma mater: A szabadkai főgimnázium tanárai*, Szabadka, Életjel, 2010 (Életjel Miniaturák, 53).
- h. n. hely nélkül
- Horváth HORVÁTH Mária, *Sárszeg: Adalékok az írói (irodalmi) helynévadáshoz*, Magyar Nyelvőr, 1959/4, 423–428.
- ÍB KOSZTOLÁNYI Dezsőné, *Író és bátorság: Válasz Móricz Zsigmondnak*, Nyugat, 1932/3, 121–131.
- Jász JÁSZ Dezső, *Hasznok és keserűségek: Egy szabadkai gimnazista század eleji naplója (1908–1910)*, s. a. r. DÉR Zoltán, Szabadka, Szabadegyetem, 2001 (Életjel Könyvek, 85).
- KCsaL *A Kosztolányi család levelezéséből*, s. a. r. DÉR Zoltán, Szabadka, Veljko Vlahović Munkásegyetem, 1988 (Életjel Könyvek, 39).

- KDné KOSZTOLÁNYI Dezsőné, *Kosztolányi Dezső*, Budapest, Révai, 1938.
- KDPH-1 [KOSZTOLÁNYI Dezső?], *Arany-sárkány: Kosztolányi Dezső regénye a Pesti Hírlapban*, Pesti Hírlap, 1924. máj. 11., 13.
- KDPH-2 [KOSZTOLÁNYI Dezső?], *Arany-sárkány: Kosztolányi Dezső új regényéről*, Pesti Hírlap, 1924. nov. 16., 37.
- KDPH-3 [Szerző és cím nélkül], Pesti Hírlap, 1925. ápr. 5., 8.
- Kelevéz KELEVÉZ Ágnes, *A keletkező szöveg esztétikája: Genetikai közelítés Babits költészetéhez*, Budapest, Argumentum, 1998.
- Király KIRÁLY István, *Kosztolányi: Vita és vallomás*, Budapest, Szépirodalmi, 1986.
- Kiss KISS Ferenc, *Kosztolányi-tanulmányok*, Miskolc, Felsőmagyarország, 1998.
- Kolozsi KOLOZSI Tibor, *A költő lábnyomai: Szabadkai Kosztolányi- emlékek*, Üzenet, 1975/2–3, 207–210.
- Küszöbön KOSZTOLÁNYI Dezső, *A küszöbön*, Pesti Hírlap, 1924. ápr. 6., 4–5.
- Lányi LÁNYI Viktor, „Szülőföldemnek bús határa!...” *Képek, emlékek, alakok Kosztolányi Dezső szülővárosából*, Pesti Hírlap, 1936. nov. 8., 9.
- Lengyel LENGYEL András, *Domokos László és Kosztolányi Dezső (kiadatlan levelek)*, Üzenet, 1980/1–2, 17–20.
- LF KOSZTOLÁNYI Dezső, *Látjátok, feleim*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1976.
- LN KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek – Naplók*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Osiris, 1996.

- Lovász LOVÁSZ László–PELIKÁN József–VESZTERGOMBI Katalin, *Diszkrét matematika*, Budapest, Typotex, 2006.
- Matiné-1 [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezsőnél*, Hírlap, 1923. szept. 16., 5.
- Matiné-2 [Szerző nélkül], *Betiltották a Kosztolányi matinét*, Hírlap, 1923. szept. 18., 3.
- Matiné-3 [Szerző nélkül], *A szerbek betiltották Kosztolányi Dezső matinétjét*, Az Est, 1923. szept. 20., 6.
- Mohai MOHAI V. Lajos, *A sárszegi regények és környezetük: Vonások Kosztolányi Dezső 1920-as évekbeli munkásságához*, Szombathely, Savaria University Press, 2010 (Kézjegy).
- MTAK Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
- Nero KOSZTOLÁNYI Dezső, *Nero, a véres költő*, s. a. r. TAKÁCS László, Pozsony, Kalligram, 2011 (Kosztolányi Dezső Összes Művei).
- NyéL KOSZTOLÁNYI Dezső, *Nyelv és lélek*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1971.
- Pacsirta KOSZTOLÁNYI Dezső, *Pacsirta*, s. a. r. BUCSICS Katalin, Pozsony, Kalligram, 2013 (Kosztolányi Dezső Összes Művei).
- Parádi PARÁDI Andrea, „Egy és más az írásról” az Aranysárkány egy kéziratlapja kapcsán = „Visszhangot ver az időben”: *Hetven írás Szegedy-Maszák Mihály születésnapjára*, szerk. BENGI László, HOVÁNYI Márton, JÓZAN Ildikó, Pozsony, Kalligram, 2013, 319–327.
- PHNy *A Pesti Hírlap Nyelvőre*, szerk. KOSZTOLÁNYI Dezső, Budapest, Légrády Testvérek, é. n. [1932].
- s. a. r. sajtó alá rendezte

- Simonyi SIMONYI Károly, *A fizika kultúrtörténete*, Budapest, Gondolat, 1986.
- Soltész J. SOLTÉSZ Katalin, *Az irodalmi helynévadáshoz*, Magyar Nyelvőr, 1958/1, 50–61.
- Somlyó SOMLYÓ Zoltán, *Kosztolányi Dezső házatájáról: A költő nyilatkozik regényeiről, otthoni dolgokról, Milkó Izidorról, Fenyves szerkesztőről, a mai fiataliságról, fiáról: Ádámról, a moziról és a rádióról*”, Bácsmegeyei Napló, 1926. dec. 25., 40.
- Szemere SZEMERE Gyula, *Az akadémiai helyesírás története (1832–1954)*, Budapest, Akadémiai, 1974 (Nyelvészeti tanulmányok, 17).
- Szjij Szjij Rezső, *A Genius–Lantos Kiadó*, Magyar Könyvszemle, 1969/4, 392–397.
- Szilágyi SZILÁGYI Zsófia, *Aranysárkány = arany + sár? Egy regénycím nyomában = Tanulmányok Kosztolányi Dezsőről*, szerk. KULCSÁR SZABÓ Ernő, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Budapest, Anonymus, 1998, 92–105 (Újraolvasó).
- SZKP KOSZTOLÁNYI Dezső, *A szegény kisgyermek panasza*, s. a. r. GYÖREI Zsolt, LOVAS Borbála, Pozsony, Kalligram, 2014 (Kosztolányi Dezső Összes Művei).
- SzMM-1 SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Idő, nézőpont és értékszerkezet az Aranysárkányban*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1985/1, 64–75.
- SzMM-2 SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Kosztolányi Dezső*, Pozsony, Kalligram, 2010.
- Zágonyi ZÁGONYI Ervin, *Kosztolányi és az orosz irodalom*, Budapest, Akadémiai, 1990 (Modern Filológiai Füzetek, 47).

KÉZIRAT

Az *Aranysárkány* kéziratát a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye őrzi Ms 4615/1–49 jelzet alatt. A kéziratköteg első, rendezett fele, az Ms 4615/1–31 jelzet alatt található, folyamatos számozású, néhány fóliótól eltekintve teljesnek mondható kézirategység (a továbbiakban rendezett kézirategység) a mű autográf tisztázata. A kézirat másik felét (a továbbiakban fogalmazványok) tizenhat palliumban (Ms 4615/32–47) tárolt, mintegy 85 darab teljes papírlapon és kisebb-nagyobb papírszeleten található, eltérő készülségi fokú szövegvariáns alkotja. A sajtó alá rendezés során ezt a heterogén anyagot, mely karaktervázlatoktól gyorsírási feljegyzéseken, korábbi változatokon át kidolgozott fejezetekig igen sokféle szöveget tartalmaz, a nyomtatott kiadások alapján megfelelő sorrendbe állítottuk, teljes szövegét jelen kötetben a kritikai szövegközlés után adjuk közre.

Nyomdai szedőpéldány

Számos bizonyíték szól amellett, hogy a rendezett kézirategység egyben szedőpéldány is volt, tehát a *Pesti Hírlap* nyomdájában a kézirat alapján szedték ki a folytatásokban megjelenő regény szövegét. Ezt a feltételezést támasztják alá a kéziratlapok hátoldalán található ceruzás névalírások és szignók, melyek minden bizonyossal a nyomda szedőitől vagy gépmestereitől származnak. Öt ilyen szignót különítettünk el a lapok verzóján, s mindegyikhez egy nagybetűt rendelve jelöltük előfordulásukat a kéziratlapokat leíró mellékletben.

Ugyancsak nyomdai használatra utalnak azok a ceruzás jelölések, melyeket a szedő, esetleg egy korrektor helyezhetett el a kéziratlapok rektóján, a szövegben. Alapvetően kétféle nyomdai eredetű jelölést találunk, melyek biztosan nem Kosztolányitól származnak: az egyik típus (‘a’) egy mindig a sorok közé beszúrt vízszintes vonal,

melyet nagyon gyakran két-három rövid, függőleges vonás húz át, fektetett kettős (vagy hármas) kereszthez hasonlóan. A 13-as autográf számozású kéziratlap legalsó papírszeletén látható ilyen jelölés, egy idegenkezü ceruzás megjegyzés kíséretében: „Innen!” A másik fajta jegy ('b') fektetett U alakban keretez egy szót, néha az elején, de gyakran szótaghatáron, mint a téves elválasztásnál használatos nyomdai korrektúrajel, de szárai sokszor nem egyenlő hosszúságúak.

E jelöléseket összevetve a regény első nyomtatott változatával, a *Pesti Hírlapban* 1924 májusától majd egy évig hetenként folytatásokban megjelent szöveg tipográfiájával, megállapítható, hogy az 'a' típusú nyomdászjel minden esetben bekezdéshatárokon található, a bekezdés utolsó, rövid sora után. A szedő valószínűleg ezzel jelölte a kéziratban azt a sort, amelyet utoljára kiszedett, mielőtt megszakította a munkát. Ezt erősíti a feljebb már említett megjegyzés, ami feltételezhetően azt jelenti, hogy innen kell majd folytatni a szedést. Az is lehetséges persze, hogy ez a megjegyzés egy nyomdai korrektor jelzése a kefelevonat és a szerzői kézirat összeolvasása során. A szedő kézjegye mellett szól azonban, hogy ezek a jelzések sosem oldalhatárokon találhatóak, és jóval sűrűbben fordulnak elő annál, mint amit az összeolvasás tempója indokolna.

A 'b' típusú jelek szótaghatáron vagy szó elején fordulnak elő a kéziratban, s ennek megfelelően a *Pesti Hírlapban* ezeken a helyeken szóelválasztást vagy sortörést találunk. A *Pesti Hírlap* oldalait háromhasábos tördeléssel szedték, ami viszonylag rövid, 35-40 betűs sorokat eredményezett, ezért a sorvégeken gyakran találunk szóelválasztást. Valószínűleg a problémásabb helyeket jelölte meg így a szedő; azt a szótaghatárt, ahol a sorvégi elválasztást be lehet iktatni, vagy amelyet már a következő sorba kell törni.

Ezek mellett Kosztolányi maga is használt nyomdai korrektúra-jeleket. Számos bekezdéshatárt utólag akkor is megjelölt bekezdéssjellel, ha eredetileg is behúzással kezdte a sort, mintegy megerősítve azt. Többször változtatott a bekezdéshatárokon, és ilyenkor is korrektúrajelét használt. Ugyanakkor az *Aranysárkány* korai fogalmazványain is megfigyelhető (csakúgy, mint a *Pacsirta* kéziratán)

az új bekezdéshatárt jelző nyomdajel használata, holott ezeket a szövegeket a szerző még bizonyosan letisztázta.

Gyakran bukkanunk a kéziratban egyéb autográf nyomdai utasításokra is. A margón bekarikázva szerepel a VII. fejezet matematikai képlete mellé írt „ilyen alakban szedendő!!!” utasítás, de ugyanebben a fejezetben a diáknóták mellett bekarikázott „vers” figyelmeztet az eltérő tördelésre.

A 13. kéziratlap hátoldalán ceruzával áthúzott, eredetileg zöld tintával, Kosztolányi által írt számítást találunk, amely valószínűleg a szedésterjedelemre vonatkozik: $^{\circ} <400.000 n = 50.000>$.

A rendezett kézirategységben található nyomdai utasításokat és korrektúrajeleket *A kéziratok topográfija* című fejezetben soroljuk föl teljes részletességgel.

Lapszámozás

A szedőpéldány 176 darab, egységes méretű (225×337 mm) egész vagy több darabból összeragasztott papírlapot tartalmaz, tetején folyamatos szerzői számozással a 180. lapig. A 77. lap után a számozás visszaugrik 75-re, így a 75-, 76- és 77-es szám ismétlődik. Az első fejezetből csak egy lap maradt fenn, e helyütt legnagyobb a hiátus: a számozás alapján megállapítható, hogy hat fólió hiányzik. A II. fejezet eleje minden bizonnyal az ötödik hiányzó fólió alsó felén lehetett, mivel a fejezetek nem kezdődnek új lapon. Egy fólió hiányzik a XIX. fejezetből, egy pedig a regény végéről veszett el, így összesen nyolc kéziratlap hiányzik.

Az lapszámozást Kosztolányi több helyütt javította, ezzel értékes információt hagyva hátra a regény szerkezetének változásáról: a II. fejezet megmaradt négy fólióján például többször is átjavított lapszámozás szerepel. A zöld tintával írt első fázisban a II. fejezet második kéziratlapjától (az első elveszett) az ötödikig ez a számozás található: 2, 3, 4, 5. Majd ezt a sort egy következő zöld tintával írott fázisban átjavítja: 7, 8, 9, 10. Végül ezt a számozást is korrigálja zöld tintával, de több helyütt ceruzával is megerősíti, máshol

zöld tintával törli az addigi javításokat, és az egyértelműség kedvéért a sor elejére írja még egyszer zöld tintával a végső számozást: 8, 9, 10, 11.

Ezekből a változtatásokból egy bizonyos és egy feltételezhető következtetést vonhatunk le: bizonyos az, hogy eredetileg a jelenlegi II. fejezettel kezdődött a regény. Ezt nemcsak a rendezett kézirategység átszámozása igazolja, de a korábbi fogalmazványok fennmaradt fejezetszámozásai is. A [9] sorszámmal jelölt töredéklap alján (lásd a *Mellékletek* közt *A kézirat fogalmazványok topográfiját*) a következő fejezet számaként a III-as látható, a lap verzóján pedig a II. fejezet felépítésének vázlatát találjuk:

[K.] II fejezet

- 1) iskola
- 2) szertár
- 3) Novák beállítása, előélete, házassága

A letisztázott kéziratban az iskola és a szertár Novák bemutatásával együtt a III. fejezetbe került, míg a főszereplő házassága csak a IV.-ben jön elő. Eredetileg a regény tehát a sárkányröptetéssel indult, és a Novák öngyilkosságát mintegy előrevetítő, a várakozást tökéletesen fölkelő nyitómondat (SzMM-1, 66) csak utólag került a szöveg élére, miután a szerző az I. fejezetet (a végleges II.-at) letisztázta; a III. fejezet számozása ugyanis javítás nélkül folytatódik.

Az viszont már csak feltételezhető következtetés, hogy a kétszeres átszámozás nemcsak egyszerű tollhiba, de akár betoldás eredménye is lehet. A két fejezet határán észlelhető hiány miatt nem tudni bizonyosan, hogy melyik rész kerülhetett utólag a kezdő fejezetbe: talán Hilda és Tibor közös jelenete, mely szinte beleékelődik a majálisozókról szóló szövegbe, vagy Vili és Ebeczky párbeszéde, amely a fejezet végén található, s körülbelül olyan terjedelmű szöveget tehet ki, mellyel együtt a II. fejezet hiányzó kezdete kitöltene egy kéziratlapot.

A III. fejezet öt fólióján ugyancsak találunk javításokat az oldal-számozáson. A zöld tintával írt első fázisban a III. fejezet oldal-számai folytatólagosan következnek: 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18. Majd

a következő zöld tintás fázisban a 14-ből 14/a, 15-ből 14/b, 16-ból 15, 17-ből 16, 18-ből 17 lesz. A legésszerűbb magyarázat az lenne, hogy a szerző beillesztett még egy kéziratlapot a 14. oldalnál, viszont az érthetetlen, miért számozta át a további lapokat. Esetleg egy kéziratlap törlésre kerülhetett, és ezért történt a visszaszámozás? A következő fólió azonban 19-es oldalszámmal (javítás nélkül) folytatódik, így az átszámozás tulajdonképp rontást, egy lapnyi hiátust okoz. Minden bizonnyal ezt a rontást érzékelhette később a szerző, majd ceruzájával visszajavította a 17-es lapszámot 18-ra, a 16-ot pedig 17-re, és így a 15. és 17. fólió között keletkezett hiány.

A 18-as fólió felső margójának többször átírt, átszírozott autográf nyomdai utasításai arról tanúskodnak, hogy mely lapokat adta át a nyomdának:

^e_t<18> ^m_p<Aranysárkány. 18 (18-36 [...]) Kiszedetni!! [?]>
^m_c<Aranysárkány. 18-24 18> ^m_t<Aranysárkány. 17>
^v_c<Aranysárkány. 18>

Ugyanilyen jelzés található a 25. kéziratlap tetején, ahol ceruzával az „Aranysárkány (regény) (25-28.)” marginália olvasható.

Valószínű tehát, hogy amikor Kosztolányi a 18–24 lapokat átadta, a nála maradt kéziratlapokon visszafelé haladva átszámozta a lapokat, majd a 15-nél látta be, hogy ha nem akarja újraszámolni az összes lapot, egyszerűbb a 14/a és 14/b számokat beiktatnia.

A hiányokat és az autográf lapszámozást az esetleges javításokkal, újraszámozásokkal, a nyomdai utasítások szövegét a már említett táblázatban jelöljük, ugyanitt adjuk meg a lapok és betoldások határait a kezdő és végszavakkal.

Fogalmazványok

Az *Aranysárkány* másik kézirategységét a korai kézirat fogalmazványok alkotják, melyeknek állapota és státusa igen vegyes képet mutat. Nagyrészt teljes fólióból áll a második kéziratköteg is (85

lapból 68 darab teljesnek mondható), míg kisebb része változatos méretű papírszeletekből, töredéklapokból tevődik össze. A teljes fóliók gyakran tartalmaznak kisebb-nagyobb ragasztott papírszeleteket, melyek többnyire korábbi státusú kéziratlap feldarabolásával jöttek létre, a már jól ismert írói technika eredményeként. A kritikai kiadássorozatban megjelent regények kéziratának vizsgálata során már ismertetett vágásos-ragasztásos módszerrel szerkesztette át Kosztolányi az *Aranysárkány* korai fogalmazványait, és a szedőpéldány jó néhány fólióját is. Bizonyos helyeken biztonsággal rekonstruálható egy-egy papírszelet hajdani egysége – például a [22] és [23] sorszámú lapszeletek esetében –, többnyire azonban csak a jelenlegi állapotra hagyatkozhatunk.

Néhány papírszelet más regények kézírataiból keveredett az *Aranysárkány* lapjai közé (az *Édes Anna*, a *Nero*, a *véres költő*, a *Pacsirta* című regényekből és a *Kínai kancsó* című novellából), ugyanakkor a *Pacsirta* és a *Nero* kéziratanyagából is előbukkant néhány *Aranysárkány*-részlet. Ez a keveredés valószínűleg a hagyaték rendezése során történt, jóllehet egy esetben az *Aranysárkány* szövegrészlete a *Pacsirta* kéziratlapjára van ragasztva [26], így az sem kizárt, hogy azt maga az író vegyítette össze.

A szöveg keletkezésének különböző fázisában lévő jegyzetek, vázlatok, szövegvariánsok akadnak ebben a kézirategységben. Egy-egy korai fogalmazványban olyan részletek kidolgozását is megtaláljuk, amelyek a tisztázatból már kimaradtak. A XVIII. fejezetből fennmaradt egy szövegváltozat *Maga a verés* alcímmel, amely a Novák elleni támadásról szól. Ebben a verést megelőző jelenetnek a tisztázathoz képest jóval részletesebb leírását találjuk, így a Zöldfa kocsmából kiszűrődő zajok leírása alapján maga a nóta is azonosítható:

A „Zöldfa” [°]_i<nevű korcsmából> ^v_i<korcsmából> cigányzene foszlányai [°]_i<hallatszottak> ^v_i<szűrődtek> ki. Egy elbúsult, csárdanyitogató, édesanyjaszomorú [!] [°]_i<magyar legény> ^v_c<legény> mulatott, ki [°]_i<[...]> ^v_i<az asztalt verve [...]> kiáltogatta, hogy neki *«senkisésem parancsol.»* senkisésem parancsol, a Jászság époly kevésbé, mint a Kúnság, vagy a *«nagy»* szegedi hajdúság.

Az MTA Zenetudományi Intézetének adatbázisa (*A magyar népdaltípusok példatára*) szerint a *Kunsági fi* dallamtípusáról lehet szó, melynek egyik dallampéldája alapján ez lehetett a szövege:

Én vagyok az, én vagyok a kunsági fi,
Nékem nem parancsol senki,
Sem a Jászság, sem a Kunság,
Sem az alföldi bíróság!

Én vagyok az, én vagyok az, aki nem jó,
Kocsmajtó nyitogató,
Kocsmajtó nyitogató,
Barna kislány csalogató.

A kidolgozott szövegek közül fennmaradt néhány fejezetzáró lap, ezek hátoldalán általában kapkodó, ceruzás írással annak az adott fejezetnek a tartalmi vázlatát találjuk, amelyet a lap lezár. Minden bizonnyal utólag, egy-egy rész befejeztével, esetleg a letisztázás előtt, a végleges szerkezet kialakításakor vetette papírra Kosztolányi ezeket a sorokat. Ilyen a [9] sorszámú töredéklap verzójáról már idézett háromsornyi feljegyzés, vagy a hatodik fejezetet záró [23] lap verzóján ez a szöveg:

találka varos [?]
Tanár Ozsonna Táláséknál
Novák balsejtelme a
lánnyról s a tavaszról

A [4] sorszámú, nagy alakú fólióra felragasztott papírlap hátoldalán a regény tanár szereplőinek karaktervázlata olvasható. Ez a legkorábbi fennmaradt fogalmazvány, ezért szövegközlésünk elején szerepeltetjük. A fejezetzáró kéziratlapok verzóján található tartalmi összefoglalókat viszont az adott fejezet elején közöljük mint alcímeiket.

A második kézirategység is tartalmaz esetenként autográf számozású oldalakat, ám ezek fejezetenként újrakezdődnek, így az azonosítást megkönnyítendő a fogalmazvány lapjaira szögletes zárójelben álló sorszámmal hivatkozunk, melyet a *Melléletek*ben található topográfia közöl.

A korai kéziratok szerkezetének változásához leginkább a szedőpéldánytól eltérő fejezetszámozás nyújt támpontot, ezért a fogalmazványok szöveggözlésében mindig megadtuk a kritikai szöveg szerinti fejezetszámot is, amennyiben azok nem egyeztek.

Íróeszközök

A rendezett kézirategység viszonylag egységes képet mutat az íróeszköz-használat tekintetében. Mind a 176 kéziratlapon zöld tintás kézírás található, melyet nyomdába adása előtt a szerző ceruzával még egyszer gondosan végigjavított. Az *Édes Anna* és a *Nero* kéziratananyagától eltérően gépelt réteg az *Aranysárkány* fennmaradt kéziratlappal között nem található.

A végső fázisban alkalmanként előfordul piros ceruzás javítás, ami valószínűleg már a nyomdában történhetett, mert több nyomdai megjegyzés is ugyanezzel az íróeszközzel került a lapok szélére. A legtöbb piros ceruzás javítás a III. fejezetben bukkan elő, de a IV., VIII., XVI. és XXIV. fejezetben is akad rá példa. A szöveggözlés ezeket a javításokat mindig jelöli, a nyomdai megjegyzéseket a topográfiában adjuk közre.

Egyetlen esetben, a III. fejezetben fordul elő fekete tintás javítás: °<sanctiőról,> °<sanctiőról,>

Ugyan a közlési elveknek megfelelően ezt a változtatást nem feltétlenül kellett volna jelölnünk, hiszen tollhibát korrigál a szerző, e helyütt azonban, tekintettel az íróeszköz egyediségére, kivételt tettünk.

A szedőpéldányban csak kivételes esetekben fordul elő íróeszközváltás, általában csak akkor, ha az addig használt zöld tinta kifogyott, és az írás lendületét megszakítani nem akaró Kosztolányi

inkább ceruzát ragadott. Bizonyosan ez indokolja a X., XVI., XXIV. és XXXI. fejezetben előforduló íróeszközváltást, ezeken a helyeken ugyanis jól megfigyelhető az elhalványodó tinta, majd ceruzával írt néhány szó után a tintafeltöltést követő jellegzetes, vastag zöld tintás írás.

A XXIII. fejezet 129–130. lapján található ceruzás szakasz már jóval hosszabb, egybekezdésnyi terjedelmű, és átnyúlik a laphatárokra, még a 130-as lapszám is ceruzával szerepel. A rendezett kézirategységben ez egyedi jelenség, magyarázata azonban ugyanaz lehet, mint az előző esetekben: a kifogyott tinta.

A fogalmazványok töredékes lapjainak íróeszköz-használata már jóval bonyolultabb. Ebben a kézirategységben csak két íróeszköz fordul elő (zöld tinta és ceruza), ugyanakkor sokkal gyakoribb azok váltakozása, többször is előfordul fordított irányú változtatás, azaz tintával javít ceruzát. Ilyen például a 4. sorszámú nagyalakú kéziratlapra ragasztott ceruzával teleírt, fehér színű papírdarab, melyen zöld tintás javítást találunk, méghozzá gyorsírással jeleket. Ebben az esetben a ceruzával írt szöveg minden bizonnyal korábban keletkezett, mint a tintával fölé írt fél oldalt kitöltő rész. A szokatlan irányú, ceruzát tintával javító változtatás megerősíti azt a feltételezést, hogy a fehér papírdarab az egyik legkorábbi fogalmazvány lehet. Ennek hátulján található ugyanis az a néhány karaktervázlat, melyet fentebb már említettünk.

Gyorsírással jelek kizárólag a korai fogalmazványok között találhatóak, ez is alátámasztja a rendezett kézirategység szedőpéldány voltát. Általánosságban elmondható, hogy a jelek többnyire ceruzás betoldásokként jelennek meg, de előfordulnak az anyagban zöld tintával írt gyorsírással jelek is.

Névváltozatok

A kézirat remek támpontot nyújt a nevek változásának nyomon követéséhez. Bizonyos névváltoztatások a szereplők egyéniségének átalakításáról, formálásáról árulkodnak, más névvariánsok

előfordulásai a szövegrészek elkészülésének sorrendjéhez adnak fogódzót.

Akad olyan személynév, amelyik végigvonul a teljes szedőpéldány zöld tintás rétegében, s majd csak a ceruzával végzett utolsó javítási fázisban nyeri el végső alakját. A szóban forgó névváltozatok a főszereplő unokanénjét, Pepikét illetik. Míg a szedőpéldány zöld tintával írt első rétegében (vagyis feltehetőleg a fogalmazványok tisztázásakor) a teljes szövegben Jozefin a neve, amit az egész kéziratban egységesen ceruzával javít Pepikére Kosztolányi, addig a fogalmazványokban jóval vegyesebb a kép. A korai kéziratban több helyütt Karolin szerepel a zöld tintával írt első rétegben, amit ceruzával később Jozefinra javít, ugyanakkor a tizennégyszer előbukkanó Karolin névalak többször is javítatlan marad, s a huszonkétyszer megjelenő Jozefin esetében is akad néhány előfordulás, amikor rögtön az első fázisban megjelenik. Ezek a javítás nélküli esetek arra utalnak, hogy az adott fogalmazványdarabok (a Karolin alaknál) korábbi, illetve (a szintén javítás nélküli Jozefinnél) későbbi munkafázisban készülhettek. Ugyanakkor a fogalmazványok között kétszer is megjelenik a végleges Pepike név, ami pedig arra világít rá, hogy a tisztázás elkészítésekor Kosztolányi visszanyúlt a korábbi vázlatokhoz, mint a XX. fejezetet záró kéziratlap esetében, melynek verzőján egy tartalmi kivonatot adó cím részeként tűnik fel az unokahúg nevének végső változata – lásd a töredékek topográfiájában a [71] számú kéziratlapon.

A másik előfordulás azért érdekesebb, mert a VI. fejezethez kötődik, s ebben a fejezetben a szedőpéldány is tartogat meglepetéseket. Itt található az az egyedülálló eset, amikor a Pepike névalakot nem Jozefin előzi meg a zöld tintás rétegben, hanem az egész kéziratban páratlanul álló Lujzi: „^s<unokahúgát, Lujzit> ^v<akkor unokanénjét, «akkor» Pepikét> hozta ide, egy «sz» kedves öreglányt” (136). A korai fogalmazványoknál ugyanebben a fejezetben a Pepike név rögtön a zöld tintás rétegben szerepel: „Pepikét hozta ide, az unokanővérét, egy kedves, szelid harminckét éves leányt.” (762.)

A VI. fejezet végleges kidolgozásakor tehát felmerült egy újabb név (*Lujzi*), amit az író rögtön el is vetett, s ekkor döntött a Jozefin

használata mellett. A letisztázott kéziratban később egységesen végigjavította ezt a nevet is, valószínűleg visszanyúlva a VI. fejezet fogalmazványához, ahol talán először merült fel a Pepike név ötlete.

Az alábbi táblázat első oszlopában a névváltozatok alakulásának irányát jelöljük, a második oszlopban az előfordulásuk helyét. A szedőpéldányban előkerülő nevek helyét fejezetszám és oldalszám jelzi, a fogalmazványokban előbukkanókéét csak oldalszám. Ha egy névnek több mint huszonöt előfordulása van egy kézirategységben, akkor azokat nem soroljuk fel egyenként, csak az első és utolsó fejezetet, amelyben megjelennek.

Névváltozatok	Előfordulásuk
Karolin → Jozefin → Pepike Lujzi → Pepike	Karolin: 762, 804, 805, 806, 832, 833, 848, 850 Jozefin: X–XXXI, 804, 805, 817, 820, 832, 833, 834, 846, 847, 848, 850 Pepike: VI–XXXI, 762, 840 Lujzi: VI/136
Hrickó [?] → Budai Pista → Bródy Pista → Glück Laci / Glück Karcsi Glück → Bródy, Bródy → Glück [mindkét változat egyetlen kéziratlapon, lásd [25] számú fólió (775)]	Hrickó: 774 Budai Pista: 774 Bródy Pista: 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783 Glück Karcsi: 780 Glück Laci: III–XXXI, 775, 776, 777, 778, 780, 781, 782, 783, 806, 832, 838, 839

Névváltozatok	Előfordulásuk
Alma → Lenke Alma → Fábián Alma	Alma: V/126, VI/138, VI/140, VI/142, XXXII/730, XXXII/732, XXXII/734, 764, 766 Fábián Alma: 764 Lenke: VI/138, VI/140, VI/142, VII/166, XXXII/730, XXXII/732, XXXII/734
Klér Ernő → Fáy → Csajkás Tibor	Klér Ernő: 748, 791, 792, 793, 795 Fáy: 748, 795, 796 Csajkás Tibor: II/52, VII/184, VII/188, VIII/206, VIII/207, XI/290, XIII/314, XIII/330, XVI/396, XXII/496, XXIX/656, XXX/680, 748, 785, 792, 806
Úristen → Próféta	Úristen: 749, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832 Próféta: XV–XXXI, 800, 801, 802, 808, 809, 810, 811, 815, 829, 831
Csajkás Kamillné → Csajkás Gáborné	Csajkás Kamillné: 760 Csajkás Gáborné: V/116
Nyerge Gusztáv → Nyerge Lázár	Nyerge Gusztáv: 759, 768, 833, 848 Nyerge Lázár: IV–XXXI, 770, 807
Szemere → Ebeczky Dezső	Szemere: 750 Ebeczky Dezső: III–XXXI, 750, 778, 800, 807, 839, 843
Kováts Elemér → Rohonci Lajos → Rohoncy Lajos → Rohonczy Lajos [AS2-ben]	Kováts Elemér: 781 Rohonci Lajos: VII/174 Rohoncy Lajos: VII/174 Rohonczy Lajos: VII/175
Liszner Jóska → Liszner Vili	Liszner Jóska: 824 Liszner Vili: I–XXXI, 746–847

Névváltozatok	Előfordulásuk
Malvin → Rózsi → Lili → Valeszka (832)	Malvin: 832 Rózsi: 832 Lili: 832 Valeszka: XVIII/422, XIX/456, XXIX/652, 832
Korbács → Ostor	Korbács: 801, 828 Ostor: XIII/320, XIII/324, XV/356, XVIII/422, XXIX/652, XXIX/654, XXIX/658, XXIX/666, XXX/672, XXX/674, XXX/680, XXX/690, 808

Több esetben előfordul, hogy a korai fogalmazványokban még nevesítve jelennek meg egyes szereplők, majd a végleges változatban már név nélkül szerepelnek.

A jelentősebbek ezek közül:

Halott osztálytársak: Weiner-fiú → Korporay-fiú → Üveges-fiú (807); Kovács Pista (807); Laczky Józsi → Attila (807)

Novák felesége: Lujza → Margit (805)

Novák tanártársa, a hittantanár a szedőpéldány zöld tintás rétegében is szerepel, majd valószínűleg egy kései, grafitceruza munkafázis alkalmával Kosztolányi az egész szereplőt törli a regényből:

Fábián tisztelendő (787, 788) → Farkas tisztelendő (VIII/194) → Cserép Alajos tisztelendő (VIII/196, XXVIII/640, XXVIII/642, XXX/672, XXX/680, XXX/682, XXX/688, XXX/696, XXXI/724)

A kézirat szövegközlése

A szövegkiadás készítésekor arra törekedtünk, hogy a fennmaradt kézirat szerzői változtatásait jól áttekinthető formában közöljük. Igyekeztünk minél alaposabb tájékoztatást adni a szöveg alakulásának állomásairól, azonban az átalakítás módját nem jelöltük. Szövegközlésünk módszere a kritikai kiadássorozat tagjaként megjelent *Édes Anna* mintáját követi jelentős rövidítésekkel és kisebb változtatásokkal.

A szerzői beavatkozás három alaptípusát: a törlést ($abc \rightarrow ac$), betoldást ($ac \rightarrow abc$) és a cserét ($abc \rightarrow cab$) egységesen csereként értelmeztük, s ugyanazon séma szerint jelöltük függetlenül a változtatás módjától.

A kézirat betűhű átírását formai megoldásokkal a következőképpen tagoltuk: *dőlt* betűtípussal kiemelve a szerző korábbi szövegváltozatai, normál betűtípussal szedve a kézirat utolsó változata olvasható, az a szöveg, melyet a szerző a kéziratban már nem javított tovább.

A szerző módosításait úgynevezett fázisokra tagoltuk, melyeknek elejét és végét kúpos zárójel < > jelöli ki. A nyitó zárójelek előtt alsó és felső indexben található rövidítésekkel különböztettük meg a fázisok időrendiségét és az íróeszköz által elkülöníthető rétegét.

A felső indexben a három fázis nevének kezdőbetűjét adtuk meg:

^e mint 'előbb', azaz a kézirat szövegének rekonstruálható legkorábbi változata.

^m mint 'majd', azaz a kézirat szövegének későbbi, de nem a legutolsó változata.

^v mint 'végül', azaz a kézirat szövegének végső változata.

A nyitó zárójel előtt alsó indexben szereplő betű jelöli azt az íróeszközt, amellyel az adott változtatás történt:

^t = zöld tintával

^c = grafitceruzával

'_p' = piros ceruzával

'_f' = fekete tintával írt szöveget vagy módosítást jelöl.

A szerző azonnali javításait francia idézőjelek között adott meg szóköz nélkül, mindig dőlt betűvel: „a katedra *«előtt»* közelében foglalt helyet”.

Fontosnak tartottuk, hogy még az olyan apró, jelentéktelennek tűnő javítást is jelezzük, amikor az azonnal törölt szórészlet vagy betű jelzi egy alternatív szöveg formálódását: „Mellényzsebében *«a zs»* fedőlap nélküli órája.”

Olyan esetekben, mikor a javítás egy szó részletét vagy egy betűjét érinti, csak az azonnal törölt betűket jelöltük francia idézőjelek között, akár a javított szóba ékelve vagy ahhoz hozzátapadva: „hoz-*zá«nk»d*”. A tapadó írásjelek azonnali törlését jelölő francia idézőjeleket szintén szóköz nélkül kapcsoltuk az írásjelt megelőző szóhoz:

... a tanárokkal nem fogott kezét*«, annyira szigorú»* s különösen paprikás hangulatban volt

A kéziratközlés elvei tükrözik azt a felfogásunkat, mely szerint az átírás mindig értelmezés is egyben. A javítási fázisok és az azonnali törlések elkülönítése értelmezhetővé tesz olyan bonyolult változtatásokat, melyek a törlés, betoldás és áthelyezés különböző jelekkel való elhatárolásával a kézirat vizuális információit középpontba állítva nem lennének érthetőek. Nehezen tudnánk jelölni hagyományosnak mondható genetikus jelek használatával például egy szó aláhúzását eltérő íróeszközzel.

A kéziratközlés esetében is előfordulhat vitatható értelmezés, mint minden értelmezés során. Olykor nem dönthető el egyértelműen, hogy az első és végső fázis közötti változtatások milyen sorrendben következtek valójában, főként akkor, ha azonos íróeszközzel történtek. Ezekben az esetekben a sajtó alá rendező döntése érvényesül.

A szögletes zárójelek a sajtó alá rendezők megjegyzéseit tartalmazták, melyeket a rövidítések közt ismertetünk.

A gyorsírással lejegyzett szövegek átírásait is szögletes zárójelben adjuk meg, tekintettel arra, hogy ezek a megfejtő, Lipa Tímea olvasatán alapulnak: [gy: később]. A gyorsírásos rendszer általában nem használ központosítást, ezek a szerkesztő kiegészítései külön megjegyzés nélkül. A megfejthetetlen gyorsírásos szövegeket három pont jelöli, amennyiben egy jelcsoport volt értelmezhetetlen [gy: ...], és háromszor három pont, amennyiben több jelcsoport maradt megfejtetlenül, tekintet nélkül azok hosszára [gy:].

Gyakoriságuk miatt nem jelöltük felkiáltójellel a vesszőhibákat, a hiányzó gondolatjeleket, az egyes magánhangzók (*i, ö, ü*) hosszú változatainak jelöletlenségéből (vagy épp jelöltségéből) fakadó helyesírási hibákat és azokat a szavakat, melyeket a szerző a mai helyesírástól eltérő formában használ (*mingyárt*). A mai normától eltérően egybe- vagy különírt szavakat sem tekintettük hibásnak egyrészt a korabeli helyesírási szokások különbözősége miatt, másrészt azért, mert a kéziratban igen gyakran eldönthetetlen egyes szavak írásmódja.

Nem jelöltük továbbá az elírások, tollhibák autográf korrigálását. Kivételt képeznek azok az esetek, amikor a javítás stilisztikai vagy értelmezési módosítással is jár.

A KRITIKAI SZÖVEGKÖZLÉS ELVEI

Nyomtatott források

Kosztolányi életében az *Aranysárkánynak* az alábbi mérvadó, a sajtó alá rendezés során figyelembe veendő nyomtatott változatai jelentek meg:

- KOSZTOLÁNYI Dezső, *Aranysárkány: Regény*, Pesti Hírlap, hetenkénti folytatásokban 1924. május 11-étől 1925. április 5-éig (az egyes részletek pontos megjelenési adatait – a közléshatárok megadásával – lásd a kiadásunk mellékletei közt található táblázatban).
- KOSZTOLÁNYI Dezső, *Aranysárkány*, Budapest, Légrády Nyomda és Könyvkiadó Rt., 1925.
- KOSZTOLÁNYI Dezső, *Aranysárkány*, Budapest, Genius, é. n. [1929]².

Két kiadás figyelmen kívül hagyása kíván magyarázatot. A Révai Kiadó által Kosztolányi halála évében megkezdett gyűjteményes kiadás keretében, 1936-os dátummal közölt *Aranysárkány* kötet – a címnyedvet leszámítva – az 1929-es második kiadás változatlan utánnyomása, ekként nem szolgál új szövegváltozattal. Az 1932-ben megjelent ifjúsági kiadás ezzel szemben olyan mértékű átdolgozás eredménye, hogy azt önálló főváltozatként kell kezelni: ennek megfelelően szövegét függelékben adjuk közre. Az *Aranysárkány* további kiadásai Kosztolányi halála után jelentek meg, s vagy az első és második, vagy még későbbi kiadáson alapulnak, ezért újabb releváns szövegváltozatot nem tartalmaznak (a nyomtatott kiadások listáját tájékoztatásul lásd kiadásunk mellékletei között).

A *Pesti Hírlap*-beli közlés – ahogy a kézirat kapcsán erről szó esett – a regény majdnem hiánytalanul fönmaradt autográf szedőpéldányán alapul. A lap szövege szorosan követi a kézirat végső rétegét. A különbségek jelentős része magyarázható a szedők

figyelmetlenségével, illetve eltérő helyesírási gyakorlatával, valamint a kézirat nem egy helyütt többszörös átjavításaival, megtevesztő írásképeivel. A kézirat és a *Pesti Hírlap* közötti legjelentősebb rendszeres eltéréseket a hosszú ékezetek – főképp a regény első harmadában tapasztalható – ritkább használatában találjuk, továbbá közel hasonló arányban az egybe- és különírás, valamint a központosítás terén.

Az első kötetkiadás egyértelműen a *Pesti Hírlap*-beli közlésen alapul. A kiszedett sorok nagyfokú azonossága, ezen belül is a közös sajtóhibák (példaként néhány betűhiba a fejezetszám megjelölésével: I.: *emelték* helyett *emlték*, XVI.: *kereső* helyett *keserő*, XXII.: *elfogulatanságát*, *megfigyelől*, *valmire*, XXIII.: *rokonszevet*, *Leglább*, XXX.: *födelen* helyett *föledén*, XXXI.: *parfümét* helyett *parmümét*) arra engednek következtetni, hogy a könyv kiadásakor legalább részben fölhasználták a lap szedését. (Jóllehet ekkortájt statisztikailag gyakoribbak voltak a Linotype szedőgépek [Elekes, 999], Kosztolányi *Nyomdász* című írása nemcsak azt erősíti meg, hogy a *Pesti Hírlap* szedői a szerző zöld tintás kézírataiból dolgoztak, hanem az 1926-os riportszerű cikk alapján az sem zárható ki, hogy a regény szedése Monotype típusú szedőgéppel történt [BK, 300].) A *Pesti Hírlap* számára készült szedésről – tördelés után – úgynevezett tömöntéssel a rotációs gépre erősíthető nyomólemezt készítettek. Ezt a későbbiekben nem használták föl, ám a szedést megőrizhették a könyv összeállításához: az első kiadást megjelentető Légrády Testvérek a *Pesti Hírlap*nak is kiadói voltak. Ahol a szerző vagy a korrektor változtatott, ott természetesen újraszedték a módosított sorokat, sőt szükség esetén a változtatást követő sorokat is; továbbá ezeket immár nem a lap-, hanem a könyvoldalnak megfelelően rendezték el (ennek során cserélődhetett föl két sor sorrendje mind a VII., mind a XXIV. fejezetben).

Az első kiadás nagyrészt a *Pesti Hírlap*ban közölt szövegen alapul, de nem teljesen azonos azzal. Legfontosabbak természetesen a minden bizonnyal szerzői változtatások. Különösképp az első négy fejezetben találunk több egybefüggő sort, mondatot érintő szövegmódosítást. Emellett kisebb stilisztikai-helyesírási különbségek, a sajtóhibák javítása – a különféle változtatások nyomán pedig újabb

sajtóhibák keletkezése – figyelhető meg, mígnem a XXVII. fejezettől a két közlés szövege majdnem maradéktalanul megegyezik. Ezeket a változtatásokat Kosztolányi nem vezette rá a kéziratra: a szóban forgó két nyomtatott megjelenés eltérései nem a kéziraton alapulnak, hanem a leendő könyv levonatainak javítása során keletkeztek.

A lap- és az első kötetbeli változat közötti legjellemzőbb rendszeres eltérés az ékezethasználattal terén mutatkozik: az első kiadásban – mindenekelőtt az első tizenegy fejezetben – jelentősen több hosszú magánhangzót találni, mint a *Pesti Hírlap*ban. Tekintettel az utóbbi kapcsán mondottakra, a hosszú ékezeteknek a kézirattal összhangban történő pótlására lehet számítani. Azonban a helyzet jóval bonyolultabb. Az ékezet hosszúság és helyesírás tekintetében a kézirat és a kötet – összevetésben a *Pesti Hírlappal* – valamelyest valóban közelebb kerül egymáshoz, de határozott különbségek is maradnak közöttük. Ugyanakkor az eltérések általában nem rendeződnek szabályos mintázatba: hosszú ékezet helyett éppúgy találunk rövidet, mint – kisebb mértékben – rövid helyett hosszút.

Az 1929-ben napvilágot látott második kiadás szövege számos ponton eltér az első kiadásétól, amely megállapíthatóan az új megjelenés alapjául szolgált. A változtatások azonban csak kivételes esetben haladják meg az egy-két szónyi terjedelmet. A legjellemzőbb különbség, hogy a *Genius* kiadása nem tartalmaz *Í, í, Ű, ú, Ū, ū* betűt. Mindössze néhány kivétel akad, amelyek azonban nem mutatnak semmiféle rendszert vagy következetességet (II.: *íjat, tűt*; III.: *búgattak, színben, tükre*; IV.: *ízes*; VII.: *műveleti*; XIV.: *szomorúfűz*; XVII.: *műveletlenség*; XX.: *szú*; XXII.: *fúria, háborúságtól*; XXVIII.: *Búgott*; XXIX.: *műveltséget*; XXXI.: *rút*). A korábbi szövegváltozatokban következetesen szereplő *ucca, ép(en), -kép(en)* szavakat és összetételeket a második kiadás szinte maradéktalanul a mai *utca, épp(en), -képp(en)* alakban használja, míg a *lélegzik, lélegzet* szavakat rendre *lélekkizre, lélekkizetre* módosítja. Az egybe- és különírás terén szintén jó pár eltérést találni. Ennek ellenére a második kiadás csupán módosítja, de lényegesen nem csökkenti akár a kéziratban, akár a megelőző nyomtatott megjelenésekben tapasztalható erős ingadozást. Ebben az értelemben a különbségek – akár egyazon

szó írásmódját, annak változását tekintve is – következetlenek. Legfeljebb kismértékben rajzolódik ki egy kötőjelcsökkentő, illetve az egybeírás felé hajló tendencia, amely a második kiadás helyesírást több helyütt közelíti, bizonyos esetekben viszont éppen távolítja a mai írásmódtól.

A betűkészlet részleges használatán, valamint a helyesírási eltéréseken túl számos érdemi, stiláris-nyelvhelyességi változtatás is jellemzi az 1929-es kiadást. Egy-egy kifejezés átírása mellett ismétlődő módosításokat is találni. A *sem* helyébe a legtöbb esetben – összetételekben is – *se* kerül, a *volna* szót szintén gyakran váltja föl a *lenne*. A második kiadás módosításainak számottevő része célozza a félreérthetőség elkerülését. Két egymást követő mondat alanyának változásakor a korábbi szövegváltozatokban hiányzó, új alany bekerül a mondatba (például a VI. fejezetben az „Otthonra [Tálasnak] nem maradt semmi hangja.” mondat után ez áll az első kiadásban: „Már nem ültették macskaasztalhoz, mint két évvel ezelőtt, a nagyokkal evett.” – míg a másodikban: „Hildát már nem ültették macskaasztalhoz, mint két évvel ezelőtt, a nagyokkal evett.”). A szereplői megszólalásba ékelt narrátori közlés végét pedig akkor is gondolatjel jelzi, ha ez nem mondaton belülre, hanem mondathatárra esik.

Az alapszöveg

Az *Aranysárkány* közlésének alapszövegéül a könyv második kiadását választottuk. Ehhez elsőként is azt kell látnunk, hogy a regény szövegleszármazási fája lineáris: az egységes kézirat volt a szedőpéldány, a *Pesti Hírlap*ban közölt szöveg nyomán készült az első kötetkiadás, majd az utóbbi szolgált a második kiadás alapjául.

Az bizonyos, hogy az 1925-ös kiadás szövegét Kosztolányi átnézte és javította: a változtatások természete mellett erre következtethetünk abból az 1924 júniusának végén Kuncz Aladárnak írt levélből is, amely a regény felének elküldését ígéri „teljesen hibátlanul kiszedve” (LN, 844. levél, 493). Szintúgy bizonyos, hogy a második

kiadás is Kosztolányi tudtával készült, ám ennek körülményeiről jóval kevesebbet tudunk. Annak ellenére azonban, hogy az 1929-es kötet nem gondosan készített kiadvány, és számos sajtóhibát tartalmaz (a kiadóról lásd Szij, 392–397), módosításait Kosztolányihoz lehet kötni. A tendenciaszerű változtatások jelentős része ugyanis jól érzékelhetően megfelel azoknak a kívánalmaknak, amelyeket Kosztolányi ekkortájt született, az írás kérdését tárgyaló esszéi megfogalmaznak. Ez teremti meg az alapot az *ultima manus* elvének érvényesítéséhez, amely önmagában nem lenne elegendő az alap-szöveg-választás igazolására.

A Genius-kiadásnak a mondat alanyát egyértelművé tévő pontosításai összecsengenek az 1927-es *Kis nyelvtan* második részében kifejtett fölfogással: „Úgy kell írni, hogy azonnal megértsék, mit akarunk mondani. Ma valahol ezt olvastam: »Az emberek levertek és félénkek lettek.« A mondat közepén egyszerre megtorpantam. Itt valami zökkenő van. Eleinte azt hittem, hogy az emberek levertek valamit, szóval, hogy a *levertek* állítmány és nem állítmányi kiegészítő. Helyesebb ez: »Az emberek levertek lettek és félénkek.« Minap magamat is hasonló botlásra kaptam rajta. Valami színpadi utasításba ezt írtam: »A levelet fogja, betűzi kabátujja hajtókájába.« Később a *betűzi* szót ezzel helyettesíttem: *beszúrja*. A színész esetleg – egy pillanatra – azt vélhette volna, hogy a levelet fogja és *betűzi*, vagyis silabizálja. Az olvasót egy másodperc ezredrészig sem szabad bizonytalanságban tartanunk.” (NyéL, 69–70; lásd még 152.) Az esszé harmadik része a létige főnévi igenévi formájáról szólva pedig olyan végkövetkeztetésre jut, amely a *volna-lenne* cserékben tükröződik: „a volna és lenne nem mindegy. Az egyik a múlt föltételes módja, a másik a jövőé. Íróink a kettőt lépten-nyomon összetévesztik, önkényesen változtatják. A nép soha” (NyéL, 70).

A szintén 1927-ből való *Ábécé a nyelvről és lélekről* című írás *Világosság* része – miközben megismétli a *Kis nyelvtan* olvasói bizonytalanságot elvető esztétikai alapvetését – a határozatlan névelőnek azokban az esetekben való elhagyását kifogásolja, amelyet a regény második kiadása is javítani igyekszik: „Bizonyos írók, akik hallottak harangozni erről-arról, egyes nyelvészeti tilalmakról, ma már

zavarba jönnek, s mindentől félnek. Mindenekelőtt a határozatlan névelőtől, a baljós *egy*-től. Ezért így írnak: »Darabig várt, aztán kért pohár vizet.« Helyesen csak így: »Egy darabig várt, aztán kért egy pohár vizet.« [...] Tanuljuk meg, hogy az olvasót tilos – csak egy másodpercig is – bizonytalanságban hagynunk. Az írás egyetlen ékessége a világosság.” (NyéL, 77–78; lásd még 269.)

A *sem* és *se* alakok – az előbbi javára – a kéziratban és az első nyomtatott megjelenésekben is váltakozást mutatnak, de az 1929-es kiadás egyik jellegzetessége, hogy igen sok esetben a *sem* szócskát *se* formára cseréli. Erről a kérdéstről *A Pesti Hírlap Nyelvőr*ében, melyet Kosztolányi szerkesztett, Balassa József *A helyes magyarság szótár*ában így nyilatkozik: „a *se* tiltó szócska, a *sem* tagadó”, majd rögvest – példákkel megtoldva – hozzáteszi, hogy „azonban a köznyelv és az irodalmi nyelv a *se* szócskát is használja *sem* helyett” (PHNy, 90). Kosztolányi maga ugyanebben az évben egyértelműen a különbség elhomályosulását hangsúlyozza az élő (és élő irodalmi) nyelvben, amikor Supka Gézának a nyelvűvelést és Négyses László nyelvhasználatát becsmérő cikkére válaszolva írja: Supka „nem veszi figyelembe, hogy a *sem* és a *se* közötti különbség kopóban van, a nép már alig különbözteti meg, ennél fogva sok író a *sem* helyett következetesen *se*-t használ a mássalhangzók előtt, a szép hangzás kedvéért” (NyéL, 156). Bár teljes következetességről túlzás beszélni, de világosan ez az elgondolás érvényesült már az *Aranysárkány* 1929-es kiadásában is.

A *lélegzik* igének és származékainak *lélekzik* alakon alapuló használatát – jóllehet hiba lenne a korban kivételesnek hinni – Kosztolányi szintén szorgalmazza. Igaz, ebben a formában csak 1933-ban fogalmazta meg azt a gondolatot, hogy az ember „leheletével beszél, a lélegzésével, melyet az ősnépek *lélek*-nek hívtak” (NyéL, 216; vö. Gombocz Zoltánnak *A Pesti Hírlap Nyelvőr*ében közölt soraival: PHNy, 28, valamint Szemere, 112–113).

Végül éppen a második kiadás számos sajtóhibája szolgál erős érveléssel, hogy a *Genius* kiadása egy Kosztolányi által módosított szövegen alapul. Ha ugyanis a kiadó – a végeredményből láthatóan – nem fordított gondot a kötet igényes megjelentetésére

(még az is kétséges, a kötetnek volt-e akár szerzői, akár belső szerkesztői korrektúrája), akkor részéről pusztán pénz- és időfecsérlés lett volna olyan munkatársat bízni meg a szöveggondozással, aki néha árnyalatokat érintő stiláris-nyelvi javításokat eszközöl. Ezért a – nem szövegromlás eredményeként előálló – változtatások mögött sokkal inkább föltételezhető Kosztolányinak a regény kiadását előkészítő törekvése, semmint a kiadónak a beérkezett szöveget gondosan át-fésülő erőfeszítése. Ezt erősíti meg az is, hogy a stiláris-nyelvi módosítások mellett nemcsak bizonyos következtelenségek, de olyan sajtóhibák is átöröklődnek az első kiadásból, amelyek kijavítása egy kiadói szerkesztő legfontosabb feladata lett volna – míg a szerző szeme könnyebben átsiklik ezeken, elsősorban a stiláris jellegű módosításokra összpontosítva.

Mindezen érvek alapján állíthatjuk tehát, hogy az *Aranysárkány* 1929-es kiadása az első kötetkiadás Kosztolányi által átolvasott és továbbalakított példánya alapján készült, és ekként joggal lehet a kritikai kiadás alapszövege.

A helyesírás modernizálásának elve

A Kosztolányi-regények kritikai kiadási gyakorlata a betűhű közlést részesíti előnyben. Az *Aranysárkány* első kötetkiadásának esetében teljesen indokolt lenne ennek az eljárásnak az átvétele, csak-hogy ezzel a kritikai szövegközlés olyan változatot tüntetne ki, sőt mutatna mintegy véglegesnek, amelyet szerzője még több ponton továbbalakított. A második kiadás alapszövegül vétele viszont erősen kétségessé teszi a betűhű közlés lehetőségét, illetve értelmét. Az *Aranysárkány* filológiai helyzete ugyanis jelentősen eltér a többi regényétől. A *Pacsirta* Kosztolányi életében egyszer jelent meg, az *Édes Anna* ugyan kétszer – másodjára éppen az *Aranysárkány* 1929-es kiadásával egy időben –, de második kiadása az elsőnek utánnomása. A *Nero* első kiadását szintén a Genius által megjelentetett 1929-es közlés követte, ám a Révai-féle összegyűjtött munkák más változatot, javított kiadást bocsátott közre (erről bővebben lásd

Nero, 852–853). Ez az, amire az *Aranysárkány* esetében – alighanem Kosztolányi betegsége és halála miatt – már nem kerülhetett sor. Így ez a mű éppen közötté van egyfelől a *Nerót*, másfelől a *Pacsirtát* és az *Édes Annát* jellemző kiadástörténeti szituációnak. Ez az oka annak, hogy a kritikai kiadás a szövegközlés más elveit – a helyesírás modernizálását – teszi szükségessé, ami ugyanakkor megfelel az MTA Textológiai Munkabizottsága által összeállított alapelveknek is: „1905 utáni szövegekre a mai helyesírási szabályzat vonatkozik. Az egyéni írássajátosságokat [...] fokozottan figyelembe kell venni.” (*Alapelvek*, 328.)

Az alapszövegül szolgáló második kiadás mintegy legkiugróbb, szembeötlő sajátossága az *Í, í, Ű, ú, Ū, ū* betűk szinte maradéktalan hiánya. Ez a Genius több kiadványára is jellemző – köztük a *Nero* első két kötetkiadására –, de nem mindegyikre – például az *Édes Anna*, az *Esti Kornél*, de akár az *Aranysárkány* ifjúsági kiadása is használja az összes hosszú magánhangzót. Föltehető ugyanakkor, hogy Kosztolányi tudott az *Aranysárkány* új kiadása során alkalmazott szedési egyszerűsítésről, hiszen például a *Nero* első kiadása – akkor még *A véres költő* címen – 1921-ben szintén így jelent meg. A jelenséget mégsem lehet megalapozottan a szerző kifejezett szándékának betudni. Hiszen az *Aranysárkány* második kiadásával egy időben megjelenő két másik regény a korábbi – az ékezethosszúság jelölése terén éppen ellentétes – szöveg változatlan utánnyomása (a *Nero* esetében a cím és az előszó változott, a szűken vett szöveg maga nem). Kosztolányi a kiadói kapacitás korlátozottsága folytán, legvalószínűbben a három regény új kiadásban történő megjelenítésének pénzügyi korlátai miatt fogadhatta el az utánnyomás tényét a másik két regénynél, valamint a hanghosszúság jelölésének részlegességét az újonnan kiszedendő *Aranysárkány*nál (a Genius anyagi helyzetére és ezzel összefüggésben kiadványai megjelenésére talán ha túlozva is, de sokatmondóan utal Kosztolányi 1931 nyarán Tevan Andornak írt levelében: LN, 1104. levél, 626).

Tekintettel arra, hogy a betűkészlet hiányossága legfőljebb kényszerű kompromisszum következménye, ebben az esetben nem volt indokolható a betűhű közlés gyakorlata, sőt megtevésztő lett volna

egy esetleges nyomdai hiányosságnak a szerzői változat szintjére emelése. Kosztolányi 1929-es helyesírását pontosan rekonstruálni illuzórikus és merőben hipotetikus vállalkozás lett volna. A kézirat és/vagy az 1925-ös kiadás ékezesét érvényesíteni a második kiadásban – túl számos nehézségen – olyan kontaminációt eredményezett volna, amely helyesírási állapotokat kever, és éppen Kosztolányi írásmódjának 1925 és 1929 közötti változásáról nem vesz tudomást. Leghelyesebbnek a helyesírás – alább megjelölt mértékű – modernizálása, mai gyakorlathoz való igazítása-közelítése mutatkozott. Különösen, hogy Kosztolányi eredeti írásmódjáról a kiadás páros oldalain betűhűen közölt autográf kézirat amúgy is tájékoztat.

A helyesírás modernizálásának elve legalább két további kérdés mérlegelését követeli meg. Egyfelől meghatározandó, hogy az írásmód mely területeire terjedhet ki a modernizálás, másrésről pedig az, hogy mi tekinthető megőrzendő egyéni írássajátosságnak.

Elsőként látnunk kell, hogy Kosztolányi helyesírása időben nem állandó. Akár még egyetlen hosszabb mű kéziratán belül is változást mutathat: az *Aranysárkány* első felének *mingyárt* formája mellett az egységes számozású kézirat második felében jelennek meg a *mindgyárt* alakok. Más példát hozva: az *ucca* szó mind az előző regény kéziratában, a *Pacsirtában*, mind az *Aranysárkányt* követően, az *Édes Annában* *utcaként* szerepel. (A *Pacsirta* kötetkiadásában viszont – akár Kosztolányi írásmódjának megváltozását kiváltó tényezőként – *ucca* szerepel. De tudjuk, hogy ebben aligha lehet Kosztolányi szándékát látnunk. A könyvet megjelentető Athenaeum ekkor már *Az Est*-lapok tulajdonában volt, és a számára Balassa József által 1922-ben összeállított helyesírási útmutatóhoz igazodva *ucca* alakot használt [Szemere, 24–25, 119]. Az *Édes Anna* kéziratának korábbi rétegeiben még szintén előfordul az *ucca*.) Ezzel szoros összefüggésben tekintetbe kell vennünk, hogy Kosztolányi helyesírása egyébként is – egyetlen művön, sőt akár egy-két soron belül! – erős ingadozást mutat (a kéziratban két-hat sor különbséggel a XIII. fejezetben *rezgőmozgás* és *rezgő mozgás*, a XIV.-ben – picit elmosódott *a*-val – *márványangyal* és *márvány-angyal*, a XXII.-ben és XXIII.-ban *paedagógusok* és *paedagogusok*, illetve *paedagogiára*

és *paedagógiai*, a XXV.-ben *ügyvédbojtár* és *ügyvéd-bojtár* szerepel). Ezt részben érthetővé teszi a kort az egységesülés folyamata ellenére is jellemző helyesírási megosztottság, részben pedig az a tény, hogy Kosztolányi még Simonyi Zsigmond *Iskolai helyesírásának* 1903-as megjelenése előtt járt gimnáziumba (ehhez lásd Szemere, 18–20). Ugyanakkor az egyetemen Kosztolányi találkozott a helyesírási vitákban részt vevő nyelvtudósok, köztük Simonyi fölfogásával, és tudjuk, hogy a jeles nyelvész *Magyar Nyelvőrben* közölt cikkeit is figyelemmel kísérte (LN, 364. levél, 252; 1922-es följegyzésként lásd NyéL, 43). Az Akadémia 1922-es új szabályzatát, amely a helyesírás egységesítésének reményében beemelte és elfogadta az 1903-as kiadvány főbb újításait, Kosztolányi még megjelenése évében önálló cikkben üdvözölte: elvei „erősen haladóak, lépést tartanak a nyelvgyakorlattal, a mindennapi élettel. A szavak írásában többnyire a kiejtés az irányadó, s a szóelemzést és hagyományt csak másodsorban védelmezi” (NyéL, 48). E Cz című cikk a helyesírási gyakorlat korábbi ellentmondásaira is rámutat: „Mi még váltig írtuk [a cz-t] az iskolánkban. Leveleinkben azonban már nem. 1913-ban [valójában 1903-ban] az iskolából is kiszorult. Az újságok sem éltek vele. [...] Apám élete derekáig használta a cz-t, de negyvenötön túl leszokott róla. Én csak halványan emlékszem rá, kamaszéveimből és iskolai gyakorlataimban látom viszont.” (NyéL, 49–50.) Kosztolányi tehát tisztában volt a nyelvszokás változásával, és hajlott a kiejtés szerinti írásmód előnyben részesítésére. Elsősorban ezt a szándékát mutathatja az *ucca* és *mingyárt* alakok – a korban természetesen közel sem egyedülálló – használata az *Aranysárkányban*. Ugyanakkor Kosztolányi az ejtés szerinti írást világosan helyesírási kérdésnek tekintette, és ebből adódóan nem kívánta föltétlen érvényesíteni, amit az is mutat, hogy idővel s fokozatosan igazodott a több elvet is követő akadémiai helyesírás általánossá váló formáihoz. Ezt mutatja az *utca* visszatérése *ucca* helyett, de a helyesírás szóelemző elvének elismeréséről vall az is, hogy Kosztolányi a *lélegzik* helyett későbbi műveiben a *lélekzik* alakot alkalmazta.

Másodjára az is megállapítható, hogy Kosztolányi írásmódjának (állandó) egyéni sajátosságait nem egyszerűen azért nem

ismerhetjük behatóan, mert a szerző kéziratának jelentős része nem maradt fenn, hanem részint éppen azért nem, mert fennmaradtak nagyobb kéziregelyüttesek. Köztük a legterjedelmesebb anyagot az *Aranysárkány* kéziratai adják. Márpedig ezekből egyértelműen az látszik, hogy Kosztolányi még a szedés számára készült kéziratban sem fordított különösebb gondot a világos kiolvashatóságra, hanem a szedő éles szemére, gyakorlatára és bizonyos mértékben nyelvi szokására bízta magát. A kézirat általános jellemzőjének mondható, hogy nem vagy alig lehet benne különbséget tenni rövid és hosszú ékezetek között, amelyek Kosztolányi kézírásában nem különülnek el egymástól egyértelműen. Sőt ugyanez a helyzet az egybe- és különírás terén is. A kéziratban néha a szavak közepén találunk szóköznyi szüneteket, olykor folytonos vonal köt össze másutt egyértelműen különírt szavakat (esetenként, de közel sem mindenütt Kosztolányi maga is jelzi, hogy ezeket mégis két szóban kell írni), némely esetben pedig oly sűrűn állnak a papíron a szavak, hogy a szóközők és egyes betűk között természetesen képződő térközök különbsége elenyészik. A kézirat utolsó rétegét képező ceruzás javítások-megerősítések részben ugyan a szedőnek szánt egyértelműsítő jelzések, ám ezek messze nem tüntettek el minden bizonytalanságot, inkább csak a különösképp nehezen kibetűzhető vagy ellentmondásosnak érzett helyeket tisztázták. Kosztolányi láthatólag alig ügyelt arra, hogy a szedő számára pontosan és egyértelműen olvasható szöveget biztosítson. Akár téves következtetések is adódhatnak abból, ha ezt nem vesszük figyelembe, és a betűhű közlés kialakítása során hozott elkerülhetetlen döntéseket – amelyek az olvasat bizonytalanságának igen széles skáláját lényegében eltüntetik – úgy vesszük, mintha a kézirat egyértelmű és szerzőtől szándékolt írássajátosságait tükröznék. Ennek fényében tehát nem lehet minden megszorítás nélkül úgy hivatkozni Kosztolányi saját kezű kézírataira, mint amelyek egyértelmű döntést tennének lehetővé a szerzői írásmód megállapítása során.

Harmadikként figyelembe kell venni, hogy nemcsak a kéziratban, hanem a nyomtatott forrásokban olvasható alakok is ingadoznak. A kézirat bizonytalan olvasatú és szintén ingadozó írásmódját

tekintve ez természetesen nem csoda. Ugyanakkor azt is jelzi, Kosztolányi a korrektúra során nem fordított különösebb gondot ezek egységesítésére, az ingadozások kiiktatására vagy akár a figyelmes olvasás által a kéziratból kikövetkeztethető alakok visszaállítására. (Ahogy említettük, bizonyos, hogy az *Aranysárkány* első kötetkiadásának volt szerzői korrektúrája.) Továbbá érdemes figyelemmel lenni arra is, hogy miközben számos szó írásmódja minden forrásban ingadozik, az egyes szövegváltozatokban ugyanaz a szó leggyakrabban nem ugyanúgy, nem ugyanolyan arányban teszi ezt. (Olyannyira, hogy erre a kézirat eltérő rétegeiből is hozható példa. Fóris *fekete szemüvege* – amelyet a második kiadás különír – a kézirat korábbi rétegeiben erős ingadozást mutat. A XXIII. fejezetben először mind a négy alkalommal kötőjellel szerepel, amelyek közül Kosztolányi kettőt változatlanul hagy, kettőt viszont még a kéziratban különírással javít. Részben ebből adódik, hogy a kézirat végső rétegében a kifejezés két szava általában külön van írva. Csakhogy összességében nem ilyen egyértelmű a javítások iránya: Kosztolányi a teljes kéziratban háromszor javít a különírt változatra, egyszer azonban a kötőjelet éppen ellenkezőleg, egybeírásra módosítja. Mind a négy javítást szabályos korrektúrajelekkel jelzi, az egybeírás jelét a II. fejezetben ceruzával, a különírását a XXIII. és XXX. fejezetekben tollal szűrve be.) A módosításokat sorra véve esetenként fölfedezhető valamilyen irányú tendencia, más esetekben azonban az ingadozások szinte teljes összevisszaságot mutatnak (ez közel sem csupán az *Aranysárkány* sajátossága: vö. például ÉA, 624–628). A *mind a kettő/mindakettő*, valamint a *bal és jobb* előtagú szavak – elsősorban testrészek – a kéziratból a második kiadás felé egyre többször olvashatók különírva, ám mindig találunk ezzel ellentétes irányú módosításokat is. Hogy a kép sokkal bonyolultabb, semmint azt a (modernizáló) szövegromlás és az ezt ellensúlyozni igyekvő szerzői (visszajavítási) igyekezet dichotóm képlete sugallná, az is mutatja, hogy a helyesírás maihoz közelítése hol eltávolodást jelent a kézirat ma már régies írásgyakorlatától, hol viszont épp ellenkezőleg: a kézirat föltételezhető írásmódját állítja vissza. Összességében a megjelenésenként egymásra rakódó

szerzői változtatások, szedői tévesztések és „igazítások”, szerkesztői beavatkozások és (nem minden esetben üdvös) korrektori javítások lényegében szétszalazhatatlanul keverednek a szövegalkulás folyamatában (a nyomtatás szövegalkító hatásának szövevényes útjairól a Babits-versek kapcsán részletes képet ad Kelevéz, 26–38). Ezzel szemben az az igény, mely az alkotó „eredeti”, „romolatlan” írássajátosságainak rekonstrukcióját, szövegromlás és szándékolt változtatás egyértelmű elkülönítését tűzi célul, szilárd és határozott szerzői írásgyakorlatot föltételez. Ezt a föltevést azonban illuzórikussá teszi, hogy a kézirat és a nyomtatott kiadások helyesírása mind önmagán belül, mind egymáshoz képest ingadozást mutat.

Negyedszerre komoly óvatosságra inthet, hogy az egyéni írássajátosságok megállapítása függ attól, azokat mely nyelvi, stiláris vagy éppen ortográfiai normához képest értelmezzük. Teljesen más eredményre vezethet a jelenkori olvasó nyelvi tudatának naiv érvényesítése, mint a korabeli írásgyakorlat(ok) figyelembevétele. Vagyis az egyéni jelenségek különválasztása és megőrzése során tekintettel kell lenni arra, hogy ezek helyi értéke igen más lehetett a maguk korában, mint egy modernizált szövegben. Egy olyan nyelvi közegben, amely jóval nagyobb közömbösséget mutatott a hanghosszúság jelölése iránt, mint a mai helyesírás (Szemere, 94–104, különösen 100–101), sokkal kevésbé föltűnő akár az ékezethasználattal ingadozása, akár egy jelenbeli olvasó számára már szokatlan vagy régies alak. Az *Aranysárkány* szövegváltozataiban – még a kötőjelcsökkenető tendenciát mutató 1929-es kiadásban is – több kötőjeles összetételt találunk, mint a modernizált szövegben. Kosztolányi a *tanár* előtagot például számos esetben nem egybeírja, hanem kötőjellel kapcsolja az összetétel utótagjához. Ennek a mai értelmező tulajdoníthat ugyan jelentőséget, érvelhet azzal, hogy ez a mű tanárregény jellegét emeli ki, ám ezt a regény szövegében is kódolt értelmezésnek betudni sokkal inkább érzékcsalódás, amely annak szem elől tévesztéséből fakad, hogy ezek az alakok jószerével beleolvadtak bármely korabeli szövegváltozat kötőjellel írt összetételeinek – mai szemmel nézve: – sokaságába (vö. Szemere, 149). Az egyéninek vélt írássajátosságok efféle mérlegelést nélkülöző megőrzése így könnyen

kompilációnak bizonyulhat: egy olyan jelenség karakteres kiemelésének, amely az eredeti írásgyakorlat felől legalábbis jóval kevésbé szűrhető szemet. Ezért a helyesírás modernizálásának elvét abból a feltételezésből kiindulva érvényesítettük, hogy a helyesírási eltérések eredendően nem egyéni írássajátosságok következményei, ha mégis azok, akkor azt meggyőző érvekkel szükséges alátámasztani. Azt őriztük meg, illetve állítottuk vissza, ami az eredeti szövegváltozatok alapos összevetése alapján is egyéni, szokatlan, de legalább következetesen érvényesülő írássajátosságnak tűnt föl.

A régies ortográfia önmagában nem jelent stílusértéket. Abból, hogy a kéziratban vagy az alapszövegben szereplő változatnak ma föltétlen stílusértéke lenne, nem következik szükségszerűen, hogy akár a korabeli, akár a kéziratban belül érvényesülő szokástól eltérő, egyéni megoldásról van szó. Természetesen minden bizonytalanság és ingadozás ellenére az *Aranysárkány* kézírataiból kirajzolódik Kosztolányinak a maitól eltérő – de a korban közel sem oly egyedi – helyesírása, amelyet a kézirat páros oldalakon olvasható közlése megfelelő módon be is mutat. Kosztolányi – hol több, hol kevesebb következetességet mutatva – a maitól eltérő hanghosszúsággal írta az *-it* képzőt (vö. Szemere, 94–95), valamint olyan szavakat, mint például *viz, papír, nyílik, bir, ir* (főleg továbbképzett formáiban), *hiv, mig, kíván, igy, szin*, ám *dícsér, vigasz, vídám; mulik* (különösen *mulva*), *junius*, de *koldús, bábú, újj* (mint *ujj*); *tünik, szünik, ür*, viszont *szükség; lehell, szöllő, vajjon, perron*, ezzel szemben *szégyel, rosszal* (mint ige). A modernizálás ezeket a – korban a helyesírás fölgyorsult sztenderdizációja ellenére is sokkal kevésbé érzékelhető – jellegzetességeket kétségkívül eltünteti. Föltétlen látnunk kell azonban, hogy ez a folyamat a kéziratot követően (vagy akár a kéziratban!) rögvest megindult, már a szerző életében megjelent és általa (legalább részben) korrigált nyomtatott kiadásokban. Kosztolányi pedig az általa eredetileg leírt változatokat nem állította vissza mint különösképp fontosakat. A *Pesti Hírlaphoz* képest az *Aranysárkány* első kiadása – ha következtetnünk is, de – nem egy ékezetet hosszúra javít; ám például a kéziratban majdnem egyöntetűen írt, tehát bizonyosan Kosztolányi helyesírási gyakorlatát tükröző *szükség* mégis maradt

a maival egyező *szükség*. (Érdemes megemlíteni egy közel tíz évvel korábbi, 1916-os levélváltást Kner Imrével. Kosztolányi fölhívja a nyomdász figyelmét arra, hogy a *Tinta* háromszor átnézett kefelevonatában korrigálta számos magánhangzók hosszúságát, egyúttal azonban arra is kéri Knert, hogy az általa észre nem vett hibákat javítsa ki. Egy másik küldeményből viszont arra is fény derül, nem ragaszkodott föltétlen saját helyesírási gyakorlatához, hanem figyelembe vette Kner javaslatát: „A rövid és hosszú magánhangzókra vonatkozó megjegyzését helyesnek ítélem, s aszerint javítottam ki a kefét.” Lásd LN, 585. és 587. levelek, 362–363.)

Ha áttekintjük Kosztolányi prózaköteteit életének utolsó tíz évéből, kifejezetten az a benyomásunk támadhat, hogy az író legalábbis elfogadta a helyesírás részleges módosítását, általában – kiadásunk jelene szempontjából – modernizálását. Az *Aranysárkány* 1925-ös első kiadását, az *Esti Kornél* 1933-as szövegét és az 1936-os *Tengerszem* egymás mellé állítva azt tapasztaljuk, hogy a helyesírás mind jobban közelít a ma érvényben lévőhöz. Mégis tévedés lenne ezt olybá venni, mintha a kiadások Kosztolányi helyesírásának – közel sem ilyen mértékű – modernizálódását tükröznék. A kötetek olyan esetekben is egységesítik, a maihoz közelítik a prózai szövegek írásmódját, ahol ezzel eltérnek a kései kéziratok helyesírási jellemzőitől – rávilágítva a szerzői és a szerző által elfogadott szöveg, illetve helyesírás különbségére. Miközben a húszas évek végén és még inkább a harmincas években megjelent kiadásokban a mai helyesírásnak megfelelő formák jutnak többségbe, Kosztolányinak a gégemetszését követően írt beszélgetőlapjai határozottan kisebb elmozdulást mutatnak a szerző korábbi írásgyakorlatától. Nem lenne ezért helyes a szövegek helyesírását egy napjaink felé vezető célelvű folyamat részének látni. Ugyanakkor az utolsó tíz esztendő prózakötetei arra engednek következtetni, hogy maga Kosztolányi megengedő álláspontot foglalt el a helyesírás élő nyelvgyakorlatot, változó helyesírási normát követő – és ebben az értelemben modernizáló – átgazdításával kapcsolatban.

1927-ben, az *Ábécé a nyelvről és lélekről* esszé *Szegény szavak* alcímű részében Kosztolányi úgy ír némely hosszú mássalhangzós

szavakról (a *köppeny* és *porcellán* említésével), mint „melyek a szegénység orrfacsaró szagát árasztják” a „zsúfolt, kispesti villamosokban” (NyéL, 76). Ugyan „az ilyen beszéd” jobban jellemzi az embereket, „mint egy rossz regényfejezet”, az *Aranysárkány* szereplői között nem olyan alakok tűnnek föl, akik „ágyra járnak, vagy csak szoba-konyhás lakásuk van” (NyéL, 76). Akár ez is lehet az oka, hogy az 1929-es második kiadásban kevesebb ilyen jellegű mássalhangzó-kettőzést találunk, mint az 1925-ös első kiadásban (ahol még *szöllő* és *porcellán* állt). Csakhogy 1933-ban, a Schöpflin Aladárral folytatott nyelvművelési vitában Kosztolányi már éppen azért kárhoztatja a színpadi beszédet, mert a „kettős mássalhangzók eltűntek, következetesen egyet ejtettek helyettük” (NyéL, 202). Ezek az elejtett megjegyzések nemcsak arra utalnak, hogy Kosztolányi jelentőséget tulajdonított a kérdésnek, hanem ellentmondásukban és változásukban arra is, hogy az író tisztában volt a beszélt nyelvnek a változásával, és közvetve annak visszahatásával a helyesírással. Az 1933-ban megfogalmazott fönntartás bizonyos mértékben újfent ráérhető az *Aranysárkány* második kiadására is, amely szintén tanúsítja a kettős mássalhangzók rosszállóan említett rövidülésének tendenciáját. Ezzel egyfelől igazodni látszik az ejtés normájához, másrésztől viszont az idővel módosuló vélekedések tükrében arra is fölhívhatja a figyelmet, hogy Kosztolányi nem föltétlen szántsándékkal köti szövegeit egy idejétmúlttá váló helyesírási szokáshoz. Sarkítottan fogalmazva úgy tűnik föl, Kosztolányi regényei esetében nem állt ellen az írásmód modernizáló átigazításának – amint azt akár az *Aranysárkány* ifjúsági kiadása, akár a *Nero, a véres költő* Révai-féle összegyűjtött művekben megjelent (s a kritikai kiadás alapszövegéül választott) változata is mutatja. Természetesen nem arról van szó, hogy a jelen kiadás helyesírásiilag modernizált közlését úgy szeretnénk föltüntetni, mint ami kifejezetten a szerző szándékából következne. Arról viszont igen, hogy a szerző életében megjelent változatok nyelvállapota nem mindenben és nem maradéktalanul azonosítható a szerzői szándék merevnek és változatlanul gondolt fogalmával. Vagyis a betűhű kiadás éppúgy nem a szerző szándékát tükrözi – mert eltekint annak változó, alakuló,

tendenciákban gondolkodó és dinamikus jellegétől –, mint ahogy mindenben egy modernizált helyesírású kiadás sem felelhet annak meg. Kiadásunk a lehetőség szerint betűhűen átiratnak és a több ponton modernizált helyesírású kritikai szövegnek a párhuzamos közlésével részben ezt a feszültséget kívánja érzékeltetni.

A szövegközlés eljárása

1. Az 1929-es kiadásból – a fent felsorolt szavak kivételével teljesen – hiányzó *Í, í, Ű, ú, Ū, ū* betűket a ma érvényes helyesírás szerint, jelölés nélkül pótoltuk.

2. Az *ó, ő* hosszúságának jelölésében a második kiadás majdnem mindig egyezik a mai helyesírási gyakorlattal. Néhány kivételt – a 8. és 9. pontban pontosan elősorolt eseteket leszámítva – a helyesírás modernizálásának elve szerint, jelölés nélkül megváltoztattunk. Érdeemes fölhívni ezenközben a figyelmet arra is, hogy míg a mai írásmódtól eltérő *í, ú, ū* betűk második kiadásbeli röviddé válásakor nem dönthető el egyértelműen, hogy a betűkészlet hiányossága vagy szándékos (de nem föltétlen szerzői) módosítás vezetett a ma szokásos alakokhoz (például a *bábú* vagy az *új* szavaknál), addig az *ó, ő* 1929-ben tapasztalható, napjaink helyesírási gyakorlata felé közelítő rövidülését nem lehet a szedés fogyatékoságával magyarázni. A második kiadásban a *szalón* és *szalónkabát* helyére következetesen *szalon*, illetve *szalonkabát* kerül, a *cső* v-s változatú tövének magánhangzója pedig megrövidül (például *csövet* helyett *csövet* áll). A korábban domináns *pósta* szintúgy a hangzórövidülés tendenciáját mutatja, úgy azonban, hogy ez a hosszú és rövid magánhangzós alakok ingadozásához vezetett, amelyet kiadásunkban a mai alakra egységesítettünk. Egy esetben a *jodot* két analógiás hely alapján *jódra* változtattuk. Akár sajtóhibának is lehetne vélni az V. fejezet *csókoloznak*, a IX. *bántodásod* és a XXVII. *reáfonodó* szavait, ha a kéziratban nem fordulna elő – igaz, más helyen, de szintén az V. fejezetben – a *csókoloztak* alak, valamint ha a *reáfonodó* változat nem a kézirattól fogva öröklődne módosulás nélkül egészen

a második kiadásig. Ám még az utóbbi esetben sem találtunk meggyőző érvet a rövid magánhangzós írásmódnak mint nem pusztán ortográfiai jelenségnek a megőrzésére, ezért e három esetben az ékezetet szintén jelölés nélkül pótoltuk. Sem a kézirat, sem a nyomtatott szövegforrások nem tesznek különbséget *elől* és *elől* között. A helyesírás (részleges) modernizációjának keretei között azonban olyan mértékben következetlennek találtuk volna ezt a jelenséget, hogy azon a két helyen, ahol az a mondat jelentéséből világosan következett, az *elől* helyébe *elől* alakot írtunk (XX. és XXX. fejezet).

3. Az előző két ponthoz hasonlóan jártunk el a mássalhangzók hosszúságának – a mai helyesírástól amúgy is kisebb mértékben eltérő – jelölése terén. Az első kiadás *ép(en)* és *-kép(en)* formáit a második kiadás egyértelműen az *épp(en)* és *-képp(en)* alakokra módosítja (vö. Szemere, 88–89); a néhány tévedésből megmaradt alakot jelölés nélkül az utóbbiakra egységesítettük. Az 1925-ös kötetbeli *szöllőt* és *porcellánt* 1929-ben a mai helyesírásnak megfelelő *szőlő* és *porcelán* váltja föl, míg a korábbi *lehell(et)* és származékai helyébe az egy, illetve kettős mássalhangzós alakok ingadozása lép, amelyet a mainak megfelelő *lehel(et)*ként egységesítettünk. A második kiadás *cigaretta* szavában sajtóhibát gyaníthatnánk, ha a kézirat nem azonos alkot tartalmazna, ám mind a felszólító módú igék analógiája, mind a korábbi megjelenések a modernizálás mellett szóltak. A kiadásokban egységesen szereplő *nyilal*, *szégyel*, *rosszal*, *súlyeszt*, *csengetyű*, valamint *pelengér* szavak mássalhangzóit szintén jelölés nélkül megkettőztük, míg a *vajjon* alakot *vajjonra*, a *köhhentgetre*, a *nőjjeneket* *nőjjenekre*, a *perront* *peronra* módosítottuk (vö. Szemere, 84–85).

4. A körülményes és könnyen félreérthető jelölés mellőzésével javítottuk a VII. fejezet elején olvasható képletet, amelyben a π helyére – vagy a szedő tévedése, vagy a görög betűkészlet hiánya folytán – a második kiadásban *n* került.

5. Az *Aranysárkány* kéziratában és hírlapi, majd első kötetbeli közlésében néhány szó írásmódja a ma szokásos szóelemző helyett az ejtés szerinti helyesírási elvet követve szerepel. (Az *ucca*, illetve *mingyárt* alakok jelentőségét növeli, hogy a *Pesti Hírlap* egyébként

közleményeiben mindkét szót a mainak megfelelő helyesírással találjuk.) Ugyanakkor hiba lenne egyéni írásgyakorlatot látni e két szóban: azok más orgánumokban rendre előfordulnak az ejtés szerinti helyesírással. Az *ucca* szót és összetételeit az 1929-es kiadás *utára* módosítja; a véletlenségből változatlanul hagyott eseteket jelölés nélkül egységesítettük. A *mingyárt* alak a második kiadásban is megmarad, sőt a Genius-kiadás erre javítja az első kiadás némely következtelenségét. Ellenben a harmincas évek visszahozzák a húszas évek első felének, például a *Pacsirtának* az írásmódját: az 1932-es ifjúsági kiadásban, az 1933-as *Esti Kornél*ban, az 1936-os *Tengerszemben* egyaránt a mainak megfelelő *mindjárt* formát találjuk. Ezt figyelembe véve a *mingyárt* alakot jelölés nélkül szintén modernizáltuk (vö. Szemere, 134–135).

6. Az egybe- és különírást szintén a mai írásgyakorlathoz igazítottuk. Ahogy korábban említettük, a szövegforrások mindegyike önmagán belül éppúgy, mint egymáshoz képest nagymértékű ingadozást mutat. Ezt a következtelen helyesírási állapotot ellentmondásos lett volna megőrizni az ékezetesség jelölését a mai normákhoz igazító szövegközlésben. (Mint hogy a konkrét esetek között szövevényes analógiás kapcsolatok állnak fenn, a különösebb modernizálást nélkülöző egységesítés végigvihetetlen feladatnak bizonyult.) Ráadásul a nagyfokú ingadozás következtében erős túlértelmezés lenne az egybe- és különírásnak mint egyéni írássajátóságnak tulajdonítani fokozott jelentőséget. Jól mutatja az ingadozás mértékét a címadó motívum. Mint legsérülékenyebbek, az egységes kézirat első és utolsó lapjai elvesztek (esetleg lappanganak), de a *Pesti Hírlap*ban következetesen kötőjellel írt cím alapján föltehető, hogy az a kéziratban is így szerepelt. Ezt a szó szedőpéldánybeli előfordulásai is megerősíteni látszanak, ám – amint arról a kéziratról szóló fejezet beszámolt – a helyzet ennél jóval ellentmondásosabb. Mivel Kosztolányi a kéziratot nem egyszerre adta át a nyomdának, kezdetben annak egyes lapjaira (piros ceruzával) ismét ráírta a regény címét. Jóllehet az egybe- vagy különírást illetően az olvasat nem teljesen egyértelmű, az bizonyos, hogy ezekben az esetekben kötőjel nélkül írta a címadó szót. Így már jószerével nem is okoz

meglepetést, hogy míg az első kötetkiadás szövegében mindannyiszor *arany-sárkány* áll, a könyv címlapján – talányos módon, esetleg a szimmetria végett – a kifejezés két sorban szedett két szóelem közlül elmaradt a kötőjel. A fedőlapon viszont – talán szintén tipográfiai-esztétikai okokból – ismét más alak, a meghatározóvá lett *Aranysárkány* szerepel, márpedig aligha hihető, hogy a kötetei külső megjelenésére gondot fordító Kosztolányi ne látta volna a saját lapja kiadóvállalatánál készülő borítót (különösen a Tevan Andorral folytatott levelezésben mutatkozik meg a címlapképre fordított gond, a Kner Imrének írott sorok látszólag többet bíznak a könyvkiadóra: lásd például LN, 336–337., 339., 378–379., majd 568. és 574. levelek, 238–240, 258–259 és 353, 356). A második kiadás megőrzi az ellentmondást: az egybeírt cím a szövegben kötőjellel olvasható. Ha elfogadjuk a cím szerzői hitelességét, akkor talán figyelmetlenség következménye, hogy az 1929-es kötetben megmaradt az alapjául szolgáló első kiadás kötőjeles változata. Az ifjúsági kiadás az első, amely következetes az egybeírásban, de Kosztolányi halála előtt maga is egy szóban írta le a regény címét, amikor összegyűjtött műveinek sorozatát tervezgette (MTAK Ms 4620/136, közreadja: BHD, 456). Ez alapján indokolatlannak látszott a címadó motívum ingadozó írásmódjának megtartása, és alátámaszthatónak az összetett szavak helyesírásának modernizálása. Két típusnál tettünk kivételt, amikor Kosztolányi viszonylag következetesen alkalmazott kötőjelet: a tagadószóval, valamint a határozószóval képzett összetételek kötőjelét – mint egyéni írássajátosságot – meghagytuk.

7. Bár csak egyetlen betűt érint, megőriztük a második kiadásnak a – korábbi, mainak megfelelő változat helyébe lépő – *lélekzik* alakját és származékait, amelyeket Kosztolányi ezután élete végéig használt. Ahogy fentebb utaltunk rá, itt Kosztolányi nemcsak a szóelemző írásmódot véli érvényesíteni az egyébként általa is előtérbe helyezett ejtés szerinti elvvel szemben, hanem tudatos szemantikai kapcsolatot hoz létre lélegzés és lélek között.

8. Az eltérő stílushatású, de a nyelvhasználatban vagy az irodalmi nyelvben egyaránt jelen lévő, hagyományozódó szóalakokat nem egységesítettük, hanem az alapszövegnek megfelelően megőriztük.

A változatok közötti stiláris távolság esetről esetre eltérő, sőt azt is meg kell említenünk, hogy napjainkban általában erősebben érzékelhető, mint a húszas évek ingadozó alakjainak (helyesírási) kontextusában. Ráadásul történetileg és nyelvi regiszter szerint is változik, mi számít a szabályzatokban elfogadott, mi az élő beszédben is használt, mi írásban őrződő, mi régies, mi elavult, és mi szinte teljesen elfeledett, ezért hibának érezhető kettősségnek (vö. Szemere, 106–108). Ezért is látjuk szükségesnek a kiadásunkban megtartott kettős alakoknak, illetve típusaiknak teljességre törekvő számbavételét. A *nehány-néhány*, *kollega-kolléga* párokból a kéziratban egyértelműen az előbbi, a nyomtatott szövegforrásokban inkább az utóbbi változat a meghatározó. A *lévő* viszont alig fordul elő *levő* alakban. Elég gyakori az *e-ö* váltakozás (például *fel-föl*, *gyenge-gyöngé*), jóval ritkébbak – és a kézirat erős olvasati bizonytalanságával terheltek – az *u-o* és *ü-ö* párok (*rajtuk-rajtok*, *közülük-közülök*, *törülköző-törölköző*), illetve a *z-dz* kettősség (például *lopózott-lopószik*, ám a korábbi források *kéredzkezik* alakját a második kiadásban mindháromszor *kérezkezik* váltja). Az *asztán* mellett elvétve fordul elő az *azután*, a *gyerek-gyermek*, illetve *és-s* váltakozás inkább kiegyensúlyozottnak mondható, míg a két kiadás között egy irányba tartó elmozdulás tapasztalható a *lány-leány*, és a *sem-se* párok esetében, az utóbbiak javára. A Kosztolányi más műveinek kiadásaiban is bőven megfigyelhető változatok oka vagy motivációja sokszor nem egyértelmű: éppúgy látható bennük a szerzők és korrektorok modernizáló törekvése, mint ahogy a szerzőnek arra a szándékára is következtetni lehet belőlük, hogy szövegeinek megjelentetése során az élő-eleven – és nem a mindinkább régiessé vagy tájnyelvivé váló, esetleg kifejezetten elavuló – szóhasználatot kövesse. A kéziratban kivétel nélkül *korcsma* és képzett alakjai olvashatók, a nyomtatott megjelenések a köznapibb *kocsma* felé tartanak. Igen hasonló a helyzet a régies *virstli* és *szappanyos* szavakkal, amelyek ma is használt alakjukkal együtt fordulnak elő, miként az *érettségezni* forma is. A *mész* helyett álló *mégysz* esettel rokon *jőjj* variánst – amellet, hogy a kézirat igen következetesen él vele, s még a második kiadásnak is domináns formája – ellentmondásossága

is kiemeli: kizárólag felszólító módban fordul elő, miközben a *jő* tőnek egyébként nincs nyoma. Végül, egyfajta határesetként, ide tartoznak az *Aranysárkány* minden forrásban egyöntetűen használt régies alakjai. Ezek mai helyesírású párja még a második kiadásban sem jelenik meg, és a *korcsma* vagy *jőjj* variánsok megőrzése is modernizálásuk ellen szól. Ezért szintén nem változtattunk az egyszer előforduló *kalarábé*, *tekenősbéka*, *megrőkönnyödött* és *kómi-kus*, valamint a kétszer szereplő *zsemlye*, *lapda* és *bógáncs* alakokon.

9. Megőriztük a klasszikus műveltségben gyökerező idegen szavak régies írásmódját, illetve átírását: *mathematika*, *logarithmus*, *mithológiai* (a második kiadás előtt *mythologiai*), *leviathán*, *pergament*, *egyptomi*, *asymetria*, *kronológikusan*, *kodex*, *axioma*, *variatio*, *permutatio*, *combinatio*, *sinus*, *cosinus*, *hydrogén*, *petroleum*, *mehanika*, *anarhia*, *osteria*, *karriér*, valamint olyan gyógyszerészeti kifejezések mint *tinctura*, *aspirin*, *aether*, *árnicás*. A kéziratban következősen szereplő *fotografia*, *sajtóorganum* és *gimnazista* alakok a második kiadásban már ingadozás nyomait mutatják, ekképpen őriztük meg a *fotografia-fotográfia*, *sajtóorganum-sajtóorgánum* és *gimnazista-gimnázista* párokat. (A kéziratban két helyütt álló *atletikai* a nyomtatott megjelenésekben két lépcsőben, a második kiadásban tehát már mindkét helyen mint *atlétikai* jelenik meg.) Külön említést érdemelnek a kéziratban leggyakrabban *paedagógia* és *paedagógus* alakban szereplő szavak, amelyek az erős *ae-e* és *ó-o* ingadozás következtében szinte minden lehetséges formájukban előfordulnak. Habár elképzelhető, hogy az ellentmondásos írásmódból következő szövegromlás vezetett a ma szokásos alakok előtérbe kerüléséhez, az alapszövegbeli formákat itt is meghagytuk. A hibásan vagy következetlenül írt tulajdonneveket szintúgy nem javítottuk (például a kézirathoz képest is felemásan írt *Szturnus*, a kétféleképpen szereplő *Cassiopea-Cassiopeia* és *Aldebarán-Aldebaran* párok, *Toricelli*, *Meyer*). Eljárásunkat elsősorban nem az idegen szavak bizonytalan írásmódjának bemutatása ösztönözte (az ezzel kapcsolatos vitákról lásd Szemere, 207–233). Az *Aranysárkány* kéziratában, első kiadásában – mint láttuk – több esetben is jól érzékelhető a kiejtés szerinti írás ortográfiai elvének érvényesítése. Ehhez képest

tulajdonítható jelentőség annak, hogy Kosztolányi már a kéziratban is kisebb mértékben él az idegen szavak magyaros alakjaival, mint az eredeti, illetve latinus formákkal. Ezért az idegen szavak régies, latinus lejegyzése korfestő jelleggel is bír, részint a klasszikus nyelveket oktató gimnázium világát elevenítve meg, részint arra az időbeli távolságra utalva, amely a cselekményt a regény megírásának idejétől elválasztja. (Érdemes lehet megemlíteni, hogy az 1932-es ifjúsági kiadás a regény helyesírását erősen modernizálja, beleértve a kiadásunkban az alapszövegnek megfelelően megőrzött régies és idegen szavakat. Azonban nem véletlenül kerültük ennek érvként való érvényesítését a modernizálás mellett. Még ha maga Kosztolányi volt is a szöveg átdolgozója, sőt a helyesírás átigazításának kezdeményezője, ezt könnyen indokolhatta a megcélzott középiskolás célközönség és az ifjúsági regénnyel szemben támasztott könyvészeti-formai elvárások köre. Ebből is fakadhat, hogy ilyen szempontból az 1933-as *Esti Kornél* helyesírása leginkább közötté áll az *Aranysárkány* második, illetve ifjúsági kiadásának. Ám az is igaz, hogy az 1936-os *Tengerszem* a maihoz igen közeli helyesírási gyakorlatot érvényesít.)

10. Az alapszöveg központosításán – jóllehet a vesszők használatában eltér a mai gyakorlattól – általában nem változtattunk, a sajtóhibák javítását minden esetben jelöltük. Néhány hiányzó gondolatjel a második kiadás számos analóg helye alapján pótolttunk. Négy igen zavaró helyen és alig indokolható módon kitett vesszőt öröklődő tollhibának tekintettünk, és ekként javítottunk, egy esetben pedig egy vesszőt pótolttunk ilyen módon. Mindezekre a változtatásokra a maguk helyén jegyzetben hívjuk föl a figyelmet. Némi kétséget ébreszthet a felkiáltójelek második kiadásbeli elszaporodása, amennyiben Kosztolányi igencsak tartózkodott ennek az írásjelnek a használatától. Az 1933-as *Irodalmi levél* ugyanakkor nem általánosságban ítéli el a felkiáltójelek használatát, hanem azok nyakra-főre alkalmazása ellen emel szót: „Ha valaki unos-untalan hangulatkeltő három ponttal él, valószínű, hogy hamarosan az érzelgősségbe fullad, s ha valaki unos-untalan két fölkiáltójelet használ, valószínű, hogy a könyve közepén már bereked.” (ÉM, 456.)

A kéziratban még csak három esetben, mindenkor idézőjelen belül találjuk meg ezt az írásjelet (a XII., XIX. és XXXI. fejezetben), a második kiadás néhányszor már a párbeszédes részekben is él vele. A jelenség azonban nem példa nélküli az életműben – találkozunk vele a *Nero, a véres költő* lapjain is –, ezért a szóban forgó helyek emendálását nem találtuk megalapozottnak.

11. A második kiadás kizárólag fordított francia idézőjeleket («...») használ, amelyeket külön jelölés nélkül a – korábbi kiadásokban is szereplő – szokásos idézőjelre („...”) cseréltünk. Mint pusztán szedési hibát, jelölés nélkül javítottuk azt az öt esetet, amikor a III., XXII., XXIX. és XXXII. fejezetekben az írásjel nem az öt megelőző, hanem az öt követő szóhoz tapad. Hasonlóképp külön nem tüntettük föl azt, hogy a többivel szemben a VIII. fejezet nem kezdődik új lapon.

12. Az alapszöveg sajtóhibáinak emendálására – a modernizálás körébe eső jelenségek kivételével – mindig jegyzetben és sh. jelöléssel hívjuk föl a figyelmet. Amennyiben a javítás alapja világosan a korábbi szövegváltozatokban szereplő alak, ezt külön nem hangsúlyozzuk. Megfontoltan jártunk el akkor, amikor a kézirat és a nyomtatott szövegváltozatok tértek el egymástól. Hiszen éppúgy szó lehet szövegromlásról, mint arról, hogy Kosztolányi módosított a szövegen, mikor a kézirat lezárása és az első kiadás megjelenése között legalább egyszer, de akár többször is átnézte a levonatokat. Különösen némely kihagyásoknál nehéz eldönteni, hogy sajtóhibáról van szó, vagy a Kosztolányira egyébként jellemző tömörítésről (vö. NyéL, 171; *Pacsirta*, 673). Továbbá azért is csínján bántunk a kézirat alapján történő emendálással, mert Kosztolányinak az az eljárása, hogy a későbbi megjelenésekhez a megelőző nyomtatott szöveget vette alapul, és dolgozta némiképp át, a kijavítatlan szedői tévesztéseket (például egy-egy szó vagy jelző kimaradását egy halmozásos szerkezetből) részben mintegy utólag hitelesítette. Elsősorban akkor éltünk mégis a szövegjavítás lehetőségével, amikor a kézirat írásképét félrevezetőnek találtuk – vagyis joggal föltételezhettük, hogy a szedő hibázott –, továbbá az így létrejött szövegváltozat első vagy felületes olvasásra nem tűnt föl értelmetlennek, hanem csak az éberebb szem számára bizonyult furcsának vagy logikátlanak

– és így könnyen elkerülhette a szöveg átfésülését végző szerző figyelmét. Ha végül indokoltnak láttuk a kéziratban található variáns főszövegbe emelését, ezt minden esetben jelöltük.

A jegyzetelés elvei

A szövegváltozatokat lapalji jegyzetekben adjuk. A nyomtatott megjelenések mellett a jegyzetekbe befoglaltuk a kézirat utolsó rétegét is abból a célból, hogy jobban követhetővé tegyük a kézirat páros oldalakon bemutatott, szedőpéldányban végződő alakulásának és a nyomtatott szövegforrásoknak a kapcsolatát. Hangsúlyozzuk viszont, hogy a kézirat korábbi rétegeiben olvasható, tehát Kosztolányi által törölt vagy módosított változatokat sehol nem tüntettük föl a jegyzetekben jelölt szövegváltozatok között.

A jegyzetelés során figyelembe kellett vennünk, hogy a helyesírás modernizálása folytán nem jelölhattünk meg egyesével és kivétel nélkül minden változtatást, illetve különbséget. Ezáltal olyan tömegű jegyzet keletkezett volna, amelyben az érdemi szövegváltozatok jószerevel észrevehetetlenül elvesztek volna, követhetlenné téve kiadásunkat. Ezért a kritikai szövegközlés jegyzeteiből – hacsak más jelenség nem tette szükségessé – elhagytuk a fönti 1–6., valamint 11. pont alá tartozó eltéréseket mind az alapszöveg, mind a korábbi nyomtatott szövegváltozatok, mind a kézirat végső rétege esetében. Röviden összefoglalva nem tüntettük fel tehát a hanghosszúság jelölését (sem a hangszínből, csak hosszúságban különböző magánhangzók, sem a mássalhangzók esetében), az *utca* és *mindjárt* szavak (és származékaik) írásmódját, az egybe- és különírás terén fennálló, valamint a szorosabban vett technikai-tipográfiai különbségeket. A szövegforrások sajátosságai között tapasztalható eltérések miatt ezek az elvek olyan jelenségek jelöletlenül hagyásához is vezettek, amelyek az alapszöveg modernizálása során nem vagy jóval ritkábban fordultak elő, így itt szólunk róluk részletesebben.

A hosszú *í, ú, ű* kisebb mérvű használata mellett a jegyzetekben a korábbi források több olyan (akár ingadozóan használt) alakja is

jelöletlen marad, amely nem hangzójának rövidsége, hanem éppen hosszúsága révén tér el a mai helyesírás által elfogadott változattól (például *tisztás, síkált, bábú, szükség*, de idetartoznak a *Bíró* vagy *Ámbris* névváltozatok, amelyek az *i-i* különbség jelölési bizonytalanságával együtt leginkább tollhibának vélhetők). Hasonló a helyzet a második kiadásban csak kis számban, de a korábbi forrásokban gyakrabban előforduló *o-ó* és *ö-ő* eltérésekkel, illetve ingadozással, amelyet kiadásunk – a fönti 8. és 9. pont alá tartozó, az alapszöveg kettős alakjaiként megőrzött eseteket leszámítva – szintén nem jelöl (például *pósta, szalón, gödény, csövet*). Ezek között az eltérések között külön érdemes említeni a kéziratban több olyan rövid magánhangzójú változatát (például *aggodo, reáfonodó, birkozni, joker, fölhágon*), amelyeket általában már a *Pesti Hírlap* a mai alakra változtat. Egy részük éppúgy tollhibából adódhat, mint azok a különbségek, amelyek nem vagy nemcsak a hanghosszúság jelöléséből, hanem hangszínbeli eltérésekből fakadnak. Ezeket az eseteket a jegyzetekben is föltüntettünk, mivel hozzájuk nemegyszer jelentésmegkülönböztető szerep társul (erre jó példa a kézirat *találtak* alakja az értelemszerű *tálaltak* helyett). Az alapszövegül választott második kiadás mássalhangzó-hosszúságot érintő, jelölés nélkül modernizált eltéréseinek körét a korábbi szövegforrások szintén néhány további esettel bővítik (például *töbször, torokgyuladás*, illetve az analógiás helyek alapján minden bizonnyal tollhibának vélhető *tanullói, föllére*). Mint ortográfiai jelenséget, hasonlóképp elhagytuk a VIII. fejezetben a második kiadást megelőző forrásokban kétszer szereplő *higyjen* formát.

A kéziratban az *u* betű olvasatának egyértelműsítését szolgáló – főként idegen szavakban található – mellékjeles *ű*-t önmagában szintén nem vettük föl a jegyzetek közé. Csak általánosságban hívjuk föl a figyelmet arra, hogy a kézirat a dőlten szedendő részleteket aláhúzással különbözteti meg (azt azonban a jegyzetek közt is külön föltüntettük, ha a nyomtatott források dőlt helye a kéziratban nincs jelölve). Egyetlen esetben, a kézirat VI. fejezetében a *kihasználta* szó kék tollal van aláhúzva (ennek sem okát, sem idejét nem ismerjük), amit jegyzet nem jelöl, csak a kézirat átírata. Szintén nem térünk

ki külön jegyzetekben arra, hogy kézírásban Kosztolányi az idézőjelek után álló toldalékok elé általában nem tett kötőjelet – ezt a nyomtatott megjelenések rendre pótolták.

Elhagytuk a jegyzetekből a *Pesti Hírlap* néhány szedési sajátosságát is: a minden lapbeli közlés élén megismételt címet és – az első tucatnyi rész után jórészt már pont nélkül szereplő – műfajmegjelölést, valamint – az utolsó rész kivételével – majdnem mindenütt zárójelben és ponttal ismétlődő „Folytatjuk”, ritkábban „Folyt. köv.” záró formulát, miként azt sem jelöltük, hogy a VII. és XIX. fejezetben olvasható versidézetek előtt és után – sem a *Pesti Hírlap*ban, sem az első kiadásban – nincs teljes sornyi üres térköz. Végül nem tüntettünk föl három hibás elválasztást, továbbá azokat az egyértelmű eseteket, amikor a szedés során – vagy csak nyomáshibából adódóan – az elválasztásnál kimaradt a kötőjel.

Ismételten ki kívánjuk emelni, hogy a jegyzetek alapján az említett (elsősorban helyesírási) jelenségek alakulása az egyes szövegforrásokban még csak lokálisan vagy részlegesen sem rekonstruálható. A kéziratot – a jegyzetekben jelöletlenül maradó eltérésekkel és korábbi rétegeivel egyetemben – kiadásunk a páros oldalakon betűhű átiratban közli. Ellenben annak, aki a nyomtatott forrásokban kíváncsi a fölsorolt jelenségekre, vissza kell nyúlnia az eredeti megjelenésekhez, vagy a reményeink szerint megvalósuló hálózati kiadáshoz tud majd fordulni, amely – olvasói igénytől függően – az összes szövegforrás betűhű megjelenítésére módot kínál.

A jegyzetekben egyébiránt mindig betűhűen közöljük a szövegváltozatokat. A hibák öröklődésének jelzése végett a kézirat utolsó rétegeinek, illetve a két korábbi nyomtatott kiadásnak az egyértelmű toll-, illetve sajtóhibáit is föltüntettük, amelyekre [!] jellel hívjuk föl a figyelmet.

Formai szempontból a jegyzetek rövidegére és egyértelműségére törekedtünk. Alapelvünk az volt, hogy ha a szövegváltozat egyetlen szót érint, a jegyzet csak ezt tartalmazza. A tapadó írásjeleket a jegyzetelés szempontjából a szó részének tekintettük (a gondolatjelet viszont nem tekintettük önálló szóelemnek, hanem legalább az előtte álló szót is megismételtük). Az egybe- és különírás jelenségének

jegyzetbeli megjelenése esetében – ha az egyértelműség elvét nem sértette – szintén tartózkodtunk a kifejezés kontextusának megismétlésétől. Rövidsége, ahol csak lehetett, azért törekedtünk, hogy minél könnyebben azonosíthatóvá, fölismerhetővé tegyük a szövegváltozatok közötti eltéréseket. Ennek ellenére természetesen gyakori, hogy valamely, különösen a hosszabb jegyzetekben egyszerre több különbség is megjelenik, ami a variánsok tanulmányozása során komoly figyelmet követel.

Ha a szövegváltozat több szót érint, akkor a jegyzetben a változó részt megelőző és követő változatlan szót is föltüntettük. Ha ilyenkor a jegyzet elején vagy végén szereplő szavak esetében eltérés már csak valamely tapadó írásjel meglétében vagy hiányában, kis- és nagybetűben, illetve magánhangzó-hosszúságban állt fenn, akkor – az említett jelenségek megfelelő föltüntetése mellett – további szavakat nem ismételtünk meg. Így jártunk el a betoldás és a törlés, kihagyás esetében. Kivételt csupán néhány esetben tettünk, vagy az egyértelműség érdekében, vagy – elkerülendő a fejezethatáron átnyúló jegyzeteket – a fejezetek végén. A szerkesztői megjegyzéseket minden esetben szögletes zárójelbe foglaltuk.

Az ifjúsági kiadás

Az *Aranysárkány* átdolgozott ifjúsági kiadása évszám nélkül, 1932 végén, a második kiadáshoz hasonlóan a Geniusnál jelent meg. A könyvben jószerével nincs mondat, amely ne változott volna meg a regény korábbi szövegéhez képest. Emellett a cselekmény s vele a szerkezet, az immár önálló címmel bíró fejezetek rendje is jelentősen módosult: Hilda alakja s vele a szerelmi szál egésze – alighanem megkérdőjelezhető pedagógiai okokból – eltűnik (ekként teljesen kimarad az eredeti V., VI., VIII., IX., X. és XXXII. fejezet). Csajkás Tibor ugyan nem jut Hilda sorsára, de lényegében érdektelen mellékszereplővé zsugorodik. Novák oldalán kezdettől unokánénje, Pepike jelenik meg, ami a stilisztikai változtatásokon és húzásokon túlmenően a szövegegyeségek sorrendjének részleges átrendezését

is szükségessé tette (a XVI. fejezet egy része a IV. fejezeten alapuló *Otthon* része lett). Mindezt összevéve az ifjúsági kiadás önálló műnek, különálló főváltozatnak tekintendő.

Az ifjúsági kiadás kapcsán fölmerülő legsúlyosabb kérdés, hogy Kosztolányi munkája-e az átdolgozás. Az bizonyosan állítható, hogy a könyv Kosztolányi tudtával, bevonásával és jóváhagyásával készült. A szöveg korábbi megjelenésekhez mérten viszonylag egységes és határozottan modernizált helyesírása – szemben a regény második kiadásával – gondos szerkesztő, illetve korrektor közreműködésére utal, ám több jel mutat arra is, hogy – legalább részben – maga Kosztolányi dolgozta át művét.

Miközben az *Aranysárkány* második kiadása és ifjúsági átirata egyaránt a Geniusnál jelent meg, néhány apró eltérés, illetve javítás alapján arra következtethetünk, hogy utóbbi az első kötetkiadás szövegét fölhasználva készült. Ha belső munkatárs dolgozta volna át a munkát, nyilván a kiadó saját korábbi kiadványát használta volna föl. Ebből adódó kérdés, hogy Kosztolányi választása miért esett az első kiadásra mint az átdolgozás kiindulópontjára. Nem zárható ki, pusztán véletlenről van szó: ebből volt kéznél (förláldozható) példánya. Az is elképzelhető, éppen a második kiadás hiányos hanghosszúság-jelölése, vagy a kiadásban található nem kevés sajtóhiba miatt döntött a korábbi kötet mellett. Ez alapján azonban nem lehet kétségbe vonni, hogy az 1929-es kiadás változatai – mint főtebb bizonyítani igyekeztünk – javarészt Kosztolányitól származnak. Az ifjúsági átdolgozás ugyanis – amennyire az átirás kiterjedtsége ellenére megállapítható – éppen hogy igen hasonló elvek szerint módosít az első kiadás szövegén, mint tette azt a második kiadás. Utóbbi Kosztolányihoz köthető változatai nagymértékű azonosságot mutatnak az ifjúsági kezébe szánt szövegvariánsokkal.

Az 1932-es munkában akad olyan javítás is, amely egyenesen a szedőpéldány autográf változatáig nyúlik vissza, ugyanis a nyomtatott szövegek mindegyikében hibásan, egyformán szerepel. A III. fejezetben a *Pesti Hírlap*-beli megjelenéstől kezdve mindmáig „mindenre egyformán sötétség borult”, mikor – a történelem tanárját megtréfálandó – a nyolcadik osztály az óra előtt becsukta a terem

ablakainak sötétítő tábláit. A sajtóhiba valóban föl sem tűnik, ha nem ismerjük a kéziratban szereplő, a szedő által tévesen kiolvasott részt: „mindenre egyptomi sötétség borult”. Az ifjúsági kiadás ezt a változatot állította helyre.

Az ifjúsági kiadást szintén szövegszerűen köti Kosztolányihoz az idegen szavak nagymértékű magyarítása. Kosztolányi ebben a kérdésben egészen a húszas évek végéig jóval megengedőbb álláspontot képviselt. Ez az oka annak – és nem a szerző valamiféle gondatlansága –, hogy az 1929-es második kiadás nem kísérelt meg efféle magyarosítást. Ellenben az ifjúsági átdolgozás – különösen a regény első fejezeteiben – szinte teljes következetességgel helyettesíti magyar megfelelőivel az idegen szavakat – éppen úgy, mint ahogy arra az 1933-as *Esti Kornél* is számos példát ad, ha fejezeteit a korábbi, különféle folyóiratokban és lapokban megjelent változatokkal vetjük össze. Ebből a párhuzamból pedig következik, hogy a jelenséget nem magyarázza kielégítően az ifjúsági célközönség. Az átdolgozás nyelvi téren érvényesülő nevelő szándéka sokkal átfogóbb összefüggésbe illeszkedik: Kosztolányi éppen ekkor kiteljesedő nyelvtisztító álláspontjával, a részben párhuzamosan készülő s 1932 végén megjelenő *A Pesti Hírlap Nyelvőre* munkálataival hozható közvetlen kapcsolatba. (Tolnai Vilmos itt megjelent magyarító szótárának összeállításában Kosztolányi igen aktívan, jószerevel társszerzőként vett részt, és a szótár nem egy megoldása vissza is köszön az ifjúsági átdolgozásban.) Mivel a nyelvtisztítás ügye ekkor nagy lelkesedéssel töltötte el Kosztolányit, az ifjúsági kiadásra mint annak kísérleti terepére is tekintett: amit ekkortájt másokkal közösen kidolgozott, azt mintegy ki is próbálta, és a gyakorlatban is valóra váltotta. Ezért bár a kiadás létrejöttében alighanem fontos szerepet játszottak a pénzügyi indokok, sőt a vágy, hogy a mű – és általa szerzője – az ifjúság körében is népszerű és sokat olvasott legyen, Kosztolányi számára irodalmi szöveggént, nyelvi műként is fontos lehetett az ifjúsági kiadás. Ebből adódik, hogy a változtatások közel sem mindegyike indokolható akár a rövidítés, akár az egyszerűsítés, akár a nevelés szándékával: az átdolgozás nemegyszer

gördülékenyebb szöveget ad, mint az első vagy a – csekély mértékben, de szintén módosított – második kiadás.

Minderre tekintettel az *Aranysárkány* Kosztolányi életében egyszer napvilágot látott ifjúsági átdolgozását függelékben és – gondos kiadású szövegváltozatként – betűhűen közöljük. A hibákat nem javítottuk, de azokra [!] jelzéssel hívtuk föl az olvasó figyelmét.

KELETKEZÉSTÖRTÉNET

Az *Aranysárkány* keletkezésfolyamatának problémája több, igen eltérő kérdést foglal magában, s ennek megfelelően jelentősen különböznek azok a források is, amelyek e kérdések megválaszolását lehetővé tehetik vagy segíthetik. A regény megírásának menete mellett mérlegelhető a források, minták, életrajzi kapcsolatok és életművön belüli motivikus összefüggések problémacsoportja. Az utóbbi kérdések mindinkább a szöveg értelmezéstörténetének képezik részét, jóllehet világosan látni kell, hogy a legerősebb pozitivistá igénnyel fölvezolt keletkezésfolyamat is interpretáció, vagyis valamely mértékben elkerülhetetlenül függ megalkotójának értelmező távlatától. Alábbiakban az *Aranysárkány* létrejöttének textológiai-filológiai összefüggéseire helyezük a hangsúlyt, a további kérdéseket pedig röviden és további szakirodalom megjelölésével érintjük. A szóba jöhető legfontosabb források közé tartoznak a kéziratok és nyomtatásban megjelent szövegváltozatok, Kosztolányi levelezése és nyilatkozatai, Kosztolányiné által közölt – elveszett vagy lappangó – gyerekkori naplója, de az életrajzi összefüggések terén változó relevanciájú és eltérő megbízhatóságú adalékokkal szolgálnak Csáth Géza és részben Jász Dezső naplói, valamint a kortársak emlékezései.

Az alapötlet

A regény befejezése után másfél évvel, 1926 karácsonyán Kosztolányi a *Bácsmegyei Napló* hasábjain így nyilatkozott az őt kérdező Somlyó Zoltánnak:

Egyszer hat éven át nem voltam otthon. Aztán Sziciliából, Nápolyból jövet, hazamentem. Karácsonykor volt. [...] Egész idő alatt a Perronon voltam, várom, hogy mikor tűnnek föl az otthoni szőlők... Apám az ablakban vár rám... Ennek a vizionlátásnak köszönöm az „Aranysárkány” című regényem születését. Ezt a regényt diákkori emlékeimről irtam. [...]

– Az érettségi találkozó idejére esett ez a látogatásom otthon. A sok barát... Kisérteties megdermedése volt ez a multnak. Egy évig irtam a regényt, akkor rögtön elkezdtem a munkát. (Somlyó, 40.)

A sorok bácskai megjelenése is motiválhatta, hogy Kosztolányi az *Aranysárkány* alapötletét elsősorban szülővárosához, Szabadkához és saját gimnáziumi emlékeihez kötötte. Ettől függetlenül a megírás egyetlen évére tett utalás egyértelművé teszi, hogy a beszélgetésben az író 1923-as bácskai látogatásáról és húszéves érettségi találkozásjáról van szó. Ugyan némiképp lebegtetve, de Kosztolányiné életrajzi könyve is ehhez köti a regény közvetlen ösztönzését: „1923. Húszéves érettségi találkozó az elszakított Szabadkán. Megírja az *Aranysárkány*-t.” (KDné, 252.)

A szóban forgó látogatást kellemetlen események is beárnyékolták: a házaspár felolvasó és szavaló matinét tartott volna. A szabadkai *Hírlap* ennek ürügyén rövid beszélgetést közöl az íróval:

Rendkívül nagy szeretettel jöttem haza, mert ennek a városnak minden rögéhez szeretet fűz. Itt játszódik le sok-sok novellám, legujabb regényem [*Pacsirta*] és ezekhez a kövekhez és fákhöz kötődik a „Szegény kisgyermek panaszainak” minden sora, [!] És örülök, hogy viszontlátom osztálytársaimat. Beck Salamon pesti ügyvéddel jöttünk együtt, a tízéves találkozó óta legtöbb osztálytársamat nem is láttam. [...] A matinét – mondja – teljes egészében a modern verseknek szenteljük. [...] Én a legujabb irodalmi és művészi irányok lélektanával szeretnék foglalkozni. (Matiné-1, 5.)

A matinét végül a helyi hatóságok nem engedélyezték (KCsaL, 94–96. levél, 138–146; LN, 862. levél, 501; Kolozsi, 208). A betiltásról a szabadkai és a fővárosi sajtó is beszámolt.

Betiltották a Kosztolányi matinét. Vasárnap délelőtt 11 órára hirdették Kosztolányi Dezső matinéjét. Kosztolányi husz

éves érettségi találkozóra érkezett Szuboticára és ebből az alkalomból volt tervbevéve a matiné. A rendőrség megadta az engedélyt az előadások megtartására és a jegyek árusítását meg is kezdték. Vasárnap délelőtt Kosztolányi Dezsőt megidéztek a rendőrségre és közölték vele, hogy az engedélyt a rendőrség visszavonja. A rendőrhatalomnak ez az intézkedése a városban sok kommentárra adott okot. (Matiné-2, 3; lásd még Matiné-3, 6.)

Az tehát bizonyos, hogy Kosztolányi 1923 szeptemberében Szabadkán járt, s családja meglátogatását az érettségi találkozón való részvétellel is egybekötötte.

Ehhez képest meglepő s ellentmondásos, hogy Kosztolányi öt évvel később, 1931-ben, *Hogy születik a vers és a regény? Válasz és vallomás egy kérdésre* című írásában már ekképp nyilatkozott a sárszegi gimnázium körül szövődő regény alapötletéről: „Az *Aranysárkány*-hoz az első lökést tízéves érettségi találkozáson adhatta.” (NyéL, 469.) Annyiban ez a nyilatkozat egybehangzik a korábbival, hogy a regény ösztönzését egy érettségi találkozóhoz köti. Jelenlegi tudásunk szerint azonban semmi nem utal arra, hogy Kosztolányi éppen tíz éven keresztül hordozta volna magában az *Aranysárkány*-nak mint regénynek az ötletét. Elképzelhető, hogy az 1931-es megfogalmazást a regény cselekménye – az utolsó két fejezetet megelőző időbeli ugrás – befolyásolta. Mindenesetre tekintetbe kell vennünk, hogy az *Aranysárkány* megjelenéséhez időben közelebb eső nyilatkozat a húszéves érettségi találkozót mutatja a regény ötletadó élményének. (A források időbeli ellentmondásainak részletesebb elemzését lásd Bengi-1, 91–95, 132.)

Életrajzi források

Akármelyik érettségi találkozó adta is az *Aranysárkány* alapötletét, általa nyomatékosan kap a földézés helyzetének, a diákevek emlékeinek a regény létrejöttében játszott szerepe. Amennyire botorság

lenne túlhangsúlyozni a mű életrajzi gyökereit, éppoly hiba lenne maradéktalanul figyelmen kívül hagyni a biográfiai párhuzamokat jelző forrásokat és emlékezéseket.

Maga Kosztolányi ellentmondásosan nyilatkozott: hol szabadkai diákélményeit hangsúlyozta, hol távolítani igyekezett regényét annak életrajzi forrásvidékétől (bővebben lásd Bengi-2). Utóbbira példa Kosztolányi 1925. március 30-án keltezett, édesanyjának írott levele:

Olvassátok el ezt a regényemet, melyben egy tanár tragédiáját írtam meg, a lelkem lelkéből. Az alakokban ne keressetek élő személyeket. Öt-hat emberből formáltam egyet, mint az álomban. De amit írtam, azt hiszem, igaz. (KCsaL, 117. levél, 193; LN, 869. levél, 507.)

Az édesapa 1925. április 27-én papírra vetett sorai megerősítik a fiú sugallta olvasásmódot: Kosztolányi Árpád figyelmét sem a regény múltból visszaköszönő alakjai és eseményei nem kerülték el, sem az, ahogyan ezek a mű kitalált világában eltávolodtak életrajzi mintáiktól (KCsaL, 122. levél, 204). Kosztolányi 1927-ben, *Indiszkreció az irodalomban* címmel – immár általánosítva és nyilvánosan – hasonló vélekedésnek adott hangot:

Mindegyik alakomnak meg tudnám adni pontos lakáscímét. Gyakran több lakáscímet is, mert némelyik kettőből-háromból van összeróva. [...] az *Aranysárkány* minden szereplője szintén él vagy élt. (NyéL, 376.)

A korabeli, diákkori naplókkal, a levelezéssel, a visszaemlékezésekkel való összevetés megerősíti, hogy Kosztolányi szabadon bánt diáktársai és tanárai alakjával, vonásaikat és történetüket szétválasztva, átrendezve, kiegészítve használta csak föl regényszereplői megformálásához (bővebben lásd Bengi-1, 125–153; Parádi, 319–327).

Kosztolányiné könyve a regény és Szabadka világa között fönnálló szoros kapcsolatot hangsúlyozza. Az *Aranysárkány*ra vonatkozó sorok az *Apuska halála* című fejezetben szerepelnek: „Öregedő apjára

gondol, diáktársaira és önmagára” (KDné, 252). A feleség kötete azonban már korábban, a gyerekkorról szóló fejezetben is említi a regényt:

Hatodik osztályba jár, amikor a gimnázium egy bukott diákja agyonlövi magát. Az eset, az „Aranysárkány” esete, feldúlja a várost. Névtelen, fenyegető levelekkel árasztják el az új igazgatót, helybeli lapok durván támadják, vádolják. Dide most először találkozik a kívülről beható, kiszámíthatatlan és veszélyes étellel s ez megzavarja. Egy ebéd után hirtelen benyit az ebédlőbe s az ebédlődívánon ott látja feküdni édesapját mozdulatlanul, fehéren, lecsüngő kezében forgópisztolyt szorongatva. A pisztoly piros bőrtokja, kibontott inge között csupasz mellén hever. Dide sikoltozni kezd, a többiek berohannak, apuska felriad álmából. Pisztolynak, bőrtoknak sehol semmi nyoma.

[...]

Belső harcaitól függetlenül, Dide most nyíltan apja mellé áll. Amíg erősnek, keménynek látta apját, félt tőle, haragudott rá, olykor, be nem vallottan, gyűlölte. Gépiesnek, modorosnak érezte, tréfás, tanáros kiszólásai sokszor gyötörték érzékeny fülét. Ridegnek gondolta. [...] Apuska nem olyan hibátlan-erős, mint amilyennek fia véli. (KDné, 40; lásd még Csáth, 286–290, valamint 356–357.)

Az édesapa vélt vagy valós öngyilkossági gondolatának homályba vesző esete – amely kézenfekvően összefüggésbe hozható Novák végső tettével – utalásszerűen, kifejtetlenül megjelenik egy 1932-es visszaemlékezésben is:

Úgyzólván egész kamaszkorom azzal telt el, hogy féltettem őt. Attól tartottam, hogy valami veszélyes kísérlet közben életét veszti, hogy elmegy hazulról és többé nem jön vissza, hogy egy „rejtélyes” ok miatt öngyilkosságot követ el. Ha vacsorára volt híva, hajnalig virrasztottam ágyamban, csak akkor aludtam el, miután hazatért. (BK, 387.)

Novák Antal, valamint a tanár és gimnáziumigazgató Kosztolányi Árpád között kibontakozó összefüggést néhány további apró hasonlóság is megerősíti: az önmagával sakkozás jelene (BK, 386), a zivatarfigyelés feladata (Kiss, 201), a lombfűrészelés és barkácsolás szeretete (BK, 386, 388; KDné, 27), sőt az apa íróasztalán heverő tárgyak leírása is (BK, 386).

A szabadkai emlékek másik – igaz, nem kifejezetten diákkori – kulcsfigurája Lányi Hedda lehet: „Az *Aranysárkány* tanárkisasszonyának alakjában, első nagy szerelmének arcképét rajzolgatja.” (KDné, 252, a Hedda-szerelemről lásd 171–176.) A Hilda alakjához kapcsolódó szellemidézések nyoma fölrémlik a Heddához írt levelekben is (LN, 169. levél, 159; vö. a Domokos Lászlóhoz írt 1926-os levéllel: Lengyel, 19), de különösképp a szakítás során felszínre kerülő – talán már a maga idejében is irodalmi minták nyomán értelmezett, sőt túlzásaiban talán regényesített (vö. LN, 275. levél, 209) – események és feszültségek vetíthetik előre a regény szerelmi szálának nem egy motívumát. A szakítás körülményeiről Kosztolányi hosszú levélben tájékoztatja Brenner Józsefet, azaz Csáth Gézát 1910. június 12-én (Jász, 149–151). Ebben a levélben megjelennek a beteljesedett, intenzív testi kapcsolatnak, különösen is a szájnak és nyálnak a motívumai, a fiú aggódása és éjszakai látogatásai, a folyamatos, ám a szakításig elrendeződő féltékenységi jelek, a lány hisztérikus viselkedése, fizikai állapotának – hangulatait követő – gyors változásai, könnyeinek hazug volta, illetve az egyszerre több fiúval folytatott szerelmes levelezés lelepleződése és az életének megmentésére irányuló szándék s elhatározás (az utóbbit kifejezésre juttató fordulat – nem melleleg – már abban az *Istenítélet* című korai tárcanovellában is szerepelt, amely Kosztolányi 1908-as *Boszorkányos esték* kötetében is megjelent). Ama olvasó számára, aki az életrajzi adalékokra kíván figyelni, mindezek a jellemvonások és cselekményelemek, sőt levélbeli elbeszélésük nyelvi-stiláris fordulatai is fölfedezhetőek az *Aranysárkány* szövegében.

A Csáthnak írt hosszú levél szót ejt egy ifjú ügyvédjelölről, akit Hedda szintén tönkretett, s aki ezért már elhanyagolva tanulmányait a szabadkai kávéházakban züllik. E némiképp föltilizált alakban

a regény Biró Gyurkájának egyik előképét is láthatjuk. Ezzel pedig már a tanárok és diákok életrajzi forrásaira térünk át. (Közülük értelemszerűen a szabadkai gimnázium tanáraitól tudunk többet, adataikat egybegyűjtötte: Hicsik, különösen 12–43.) Lányi Viktor Kosztolányi halála után a szabadkai gimnázium tanárait is föl idézve írta:

Ismertem többet közülük: a szépbajuszu, szépbeszédű *Toncs Gusztávot*, a tagbaszakadt *Révfy Zoltánt*, a szikár *Loósz Istvánt*, *Prokesch Ignácot*, a fizikust. (Az „*Aranysárkány*” tanárfiguráiban hol tisztán, hol elmosódva földerengenek külső-belső jellemvonásaik.) (Lányi, 9; újraközli BHD, 531.)

Prokesch Ignác osztályfőnöke is volt Kosztolányinak, s talán az ő keménysége is belejátszott Novák igazságosnak mondott, egyúttal azonban rettegett alakjába (Kiss, 211). Ezáltal az *Aranysárkány* tanár főhősének mintája már nem csupán Kosztolányi Árpádban kereshető (jóllehet utóbbi is híres volt szigorúságáról: Kiss, 219; indulatosan és elég levágólag Csáth, 286–287, 305, 353–355).

Csáth Géza naplója – általában is egyoldalúan helyezve előtérbe a tanárok negatív jellemvonásait – ugyanakkor úgy rajzolja meg Prokesch képét, hogy abból Fóris rendpárti, a diákok rendreutasítására ok nélkül is alkalmat kereső vonásai emelkednek ki (Csáth, 431–432), amelyek ugyanakkor Kosztolányi *Új Nemzedék*-beli szereplésének emlékét is őrizni látszanak. Mindeközben Prokesch beszédének Csáth által megidézett népies jellege a regény öreg Ábris igazgatójára rímel. Jól látható tehát, hogy az életrajzi személyek írásos emlékezetben megőrzött jellemzői több regényalakkkal is kapcsolatba hozhatók, s viszont: a szereplőknek több valós mintájára is lehet gyanakodni.

Kosztolányiné az ifjúkori naplóban említett Sziebenburger Károlyhoz, a történelem és földrajz tanárához fűz zárójeles megjegyzést: „Színésznők körül kuncsorgó tanár, az *Aranysárkány* egy alakja.” (KDné, 54; lásd még Kiss, 137–141.) A tanár föltételezhető erélytelensége az öreg Tálás Béla megfáradt engedékenységgel

rokon (vö. KDné, 61; LN, 777; nehéz mozgásához lásd Balogh, 79), ám a színésznők körüli kuncsorgás inkább Biró Gyurka említett elzüllesztésével áll párhuzamban (vö. Csáth, 392). Az sem elképzelhetetlen azonban, hogy elírásról van szó, s Sziebenburger a másik sárszegi regényben, a *Pacsirtában* föllépő Szunyoghnak közvetlenebb előképe.

Bibó Bige György fiatalsága, kedélyessége s nevének hasonlósága folytán Biró Gyurkának lehetett egyik mintája (KDné, 64, 68; LN, 779, 782; vö. Csáth, 175, 217, 507). Érdemes még vele kapcsolatban megemlíteni, hogy Csáth beszámolója szerint 1901 végén Bigét és Haverda Mátyást – ugyan nem tanári működésük miatt, hanem a városi képviselőválasztás során – megverték, s ebben a diákok mindkét részről, támadóként és védelmezőként is részt vettek (Csáth, 325). A tanárok *Aranysárkány*hoz készült legkorábbi kéziratok karakterrajza alapján Haverda, aki Kosztolányi Árpád előtt a gimnázium igazgatója volt, az erélytelenebb Ábrisanak is előképe, míg szülője Nyerge Lázárral rokon alakot sejtet benne. Utóbbihoz viszont Loósz István is hasonlít annyiban, amennyiben kosztosokat tartott (Csáth, 159), miközben vele esett meg – s ezt iskolai anekdotaként Kosztolányi is hallhatta –, hogy Csáth osztálya kinevette sapkáját (Csáth, 238–239).

Iványi István ugyan nem volt Kosztolányi tanára, mert szembaja, majd megvakulása miatt már korábban nyugdíjazták. Ha nem is személyiségével, de a gimnáziumnak folytonos gondot jelentő romló látásával, majd annak elvesztése miatt kényszerű nyugdíjba vonulásával a szintén megvakuló Fóris Ferenc előképe is lehet (Dér, 15).

A Novákot naponta látogató Barabás doktorban könnyű a gyermekkori Wilhelm Adolf emlékét (is) sejtetni (KDné, 23, 72, 99; LN, 786, 829). Alakjának mintegy ellenpontja a regényben Bélus, a züllesztett gyógyszerészegéd, akinek egyik előképe Ángyán Béla lehetett (KDné, 33; LN, 81. levél, 101; Csáth, 220, 258, 278, 304). Ő szintén fölbukkan Kosztolányi diákkori naplójában:

Aztán átvonult az egész kompánia *Ángyán Bélához*, ki gyakorikoskodik a patikában. Semmi szabályosság, de semmi

jellemző vonás nincs arculatján. Azok közé tartozik, kik nem sokat törődnek az étellel. Jól élnek, kávéházba járnak, s lányokkal vigan élnek stb. (KDné, 64; LN, 778; ellenben Szabó Bélát említi Csáth, 214.)

Mind Kosztolányi, mind Csáth naplója – utóbbi bővebben és kottát is lejegyezve – megőrizte az ekkor tartott mulatságon, illetve a másnapi kárlátón tanult diáknótákat (KDné, 64; LN, 778; Csáth, 214–215), amelyek az *Aranysárkány* VII., illetve XIX. fejezetében olvashatók.

A nevek pusztá egyezéséből vagy hasonlóságából botosrás megszemenő következtetéseket levonni. Kosztolányi az *Aranysárkány*-ban is nemegyszer létező, diákkorából ismert személyek neveiből meríthetett ötletet. Csajkás Tibor neve nemcsak a tanár Csajkás Mihályéval cseng egybe, hanem a gimnazista Csajkás Balázséval is (Jász, 57; vö. KCsáL, 58. levél, 66), de alakjához hasonlít Loósz gazdag kosztosa, Basch Imre is, kinek apja szintén meghalt (Csáth, 159). Glück Gézát Csáth mint stréber osztálytársat említi (Csáth, 340), s Kosztolányinak volt Jámbor István nevű tanulótársa is. Végül a „csillagász” becenév – amelyet a regényben Zöldy, a leendő újságíró visel – az író gyermekkori barátjáé, Sztrókey Kálmáné volt, aki később természettudományos ismeretterjesztő cikkeket is közölt (például LN, 300. levél, 220, 834; KDné, 186).

Kosztolányi számára a tanárok és diákok személyiségétől függetlenül is meghatározó, közel sem pusztán pozitív élmény volt a gimnázium. Önmagában is lelki terhet jelentett számára, hogy édesapja a középiskola tanára és igazgatója. Korai naplója számtanhoz fűződő félelméről ad hírt (KDné, 56; LN, 772). Önképzőköri konfliktusa végül ahhoz vezetett, hogy nyolcadikosként „kizárják a gimnázium kebeléből” – „talán egyik oka annak is, hogy örökre diák marad, nagy diák a nyolcadik osztályhoz rögzítve, valamivel az érettségi előtt” (KDné, 107). Az érettségiről, a nevelési elvekről fiatal újságíróként többször is szolt a középiskolát követő években (ÁÓ, 79–80, 114–116, 287–291), miközben *Szekundák alkonyán* című cikke a Minerva aranybaglyával díszített, titkos jelekkel vezetett, rettegett tanári zsebnaptárt is fölidézi (ÁÓ, 288).

Az *Aranysárkány* életrajzi forrásait számba véve azonban közel sem csupán Kosztolányi kisebb-nagyobb mértékben és hitelességgel dokumentált diákkori emlékeire kell figyelniük, hanem a regény megírását megelőző időszak tapasztalataira is. Bizonyosan tudjuk, hogy az író nem csak emlékezetére támaszkodott az *Aranysárkány*-ban. Ugyan munkája szabadkai gyökereit hangsúlyozza, 1924 tavaszán mégis arra kéri rokonát, a gimnáziumi tanár Pókász Bélát, a székesfehérvári középiskolában legyen segítségére egy „környezettanulmány” megszervezésében: „Azt hiszem, a Te pártfogásoddal lehetséges lesz, hogy meglátogathassam az intézetet, és esetleg *incognitóban* végighallgassak a VIII. osztályban egy számtan- és fizikaórárt.” (LN, 841. levél, 491.) Hogy a látogatás sikerrel megvalósult, azt bizonyítja az a beszélgetés, amelyet a *Fejérmegyei Napló* munkatársa ebből az alkalomból készített Kosztolányival (GyG, 197–200; Dér Zoltán hagyatékában fennmaradt Pókász Béla kézírásos visszaemlékezése Kosztolányi székesfehérvári tartózkodására, amely megerősíti a Gál János által jegyzett riport állításait).

A Novákot lejárató, nevét besározó szennylapban, az *Ostorban* szintén nem csupán a tanárokat kipécéző századfordulós szabadkai sajtó vadhajtásait lehet látni. Belejátszhattak Kosztolányi keserű tapasztalatai, az, ahogyan ő megélte, amikor a sajtó egy része az *Új Nemzedéknél* játszott szerepe miatt személyében támadta őt. Az *Ostor* dühe különösen Göndör Ferenc *Az Ember* című lapjával vonható ebben a tekintetben párhuzamba – legalábbis az író szemzőgéből (lásd Király, 104–106; vö. *Hattyú*, 264–265).

Motivikus összefüggések

Az *Aranysárkány*nak nemcsak Kosztolányi – akár korábbi, akár későbbi – élettörténetében kereshetők az előzményei, hanem az írói életmű motívumai között is. A regény motivikus előzményei más oldalról is ráirányítják a figyelmet arra, hogy a műben nem célszerű közvetlen személyes emlékeket keresni: a motívumok és cselekményelemek nem kis része már a korábbi írások sorában alakult és

irodalmivá formálódott. Kosztolányi az *Aranysárkány* megírásakor ezért egyszerre támaszkodhatott életútjának és műveinek történetére – mint ahogy regénye is ennek a hagyománynak részévé vált, s későbbi írásokban is érzékelhető hatása. Olvasói ismeretek és távlat kérdése is, ki hol húzza meg egy-egy motívum alakulástörténetének határait. A vizsgálat könnyen parttalanná válhat, ezért e keletkezéstörténeti vázlat keretében csak a legfontosabbnak ítélt életműbeli szövegösszefüggésekre utalunk. (Bővebb motivikus kapcsolatrendszert mutat be Szilágyi; Mohai; Bengi-1, 120–153.)

Kosztolányi az *Aranysárkányban* nem először fordul gyermekkori emlékei és szülővárosa felé. *Szabadkai nyomok* című 1916-os recenziójában azt vallja, hogy *A szegény kisgyermek panasza* „a húsz, huszonöt évvel ezelőtti Szabadka képeiről, tájairól, embereiről festett – halovány vízfestékekkel – néhány akvarellt” (GyG, 53). A versfüzér és a regény kapcsolatát a köztük lévő motivikus átfedés folytán nehéz lenne tagadni, ám éppen ez emelheti ki a két mű igen jelentős különbségét is. Az emlékezés és önéletrajziség eltérő műnemi formái, szövegalkotási és identitásképző törekvései arra is rávilágítanak, hogy bennük nem lehet pusztán egy letűnt gyermekkor visszaidézését látni: az életrajzi megfeleltetésekben kielégülést lelő olvasásmódok mindkét szövegkorpusz esetében a művek irodalmiságát, teremtő nyelvi erejét vétik el.

Az *Akárcsak egy kormos szénégető...* kezdetű versben éppúgy érezhető az apához fűződő kettős érzelmi viszony, mint az apa öngyilkosságától való félelem:

Úgy szeretem s félek vacogva tőle
és félek, hogy egyszer a fegyverével
ennen-koponyáját loccsantja széjjel,
vagy elmegy innen, nem jó sose vissza
s vérben, halálban omlik el a titka. (SZKP, 67.)

Csakhogy nem árt megfontolni, hogy mindez a regényben ekként nem jelenik meg: Novákat ugyan többször és többen is kettős fénytörésben látják, ám ez gyermekével való viszonyának igen egyszálú

leírását jelentené; a tanár valóban öngyilkos lesz, de cselekedete a külvilág számára váratlan és előre nem sejthető. *A szegény kisgyermek panasza* ciklusnak *A sakk...* föliratú darabja az önmagával sakkozó apa képét rajzolja föl, Barabás doktor alakja *A doktor bácsi...* soraival vonható párhuzamba (vö. még KCsA, 263. levél, 358, továbbá 422), a patikai üveg légyfogó pedig a *Künn a sárgára pörkölt nyári kertben* soraiban is föltűnik.

Sárszeg többször is megjelenik az életműben: az *Aranysárkány* mellett legfontosabb szerepet az előző regényben, a *Pacsirtában* tölt be, de megjelenik a *Gőzfürdő* későbbi szövegváltozatában, az *Esti Kornél* harmadik fejezetében, valamint Cseregi Bandi történetében. Túl azon, hogy Sárszeg valós településnevekkel is összefüggésbe hozható, s rokon vonásokat mutat Szabadka topográfiájával, Kosztolányi munkáiban közvetlen előzménye lehet a *Gőzfürdő* korábbi, *Oligocén és eocén*, valamint *Bácska* szövegváltozatában olvasható *Szegvár*; a *Mátyás menyasszonyában* található *Sárosvár*, illetve a *Pacsirta* kéziratában szereplő *Sárvár* (lásd Soltész, 53; Horváth, 423–428, különösen 424–425; Fried, 142; *Pacsirta*, 622–623).

Sárszeg sok szempontból a poros kisváros archetípusa (vö. LN, 18. levél, 25–27), de nem föltétlen mentes az otthon meghittségétől s bizalmas természetességtől sem. Emblematikussá lett *A szegény kisgyermek panasza* füzér *Ez a beteg, boros, bús, lomha Bácska* kezdetű verse, amely éppúgy párhuzamba is állítható a későbbi sárszegi elbeszélésekkel, mint az 1910-es *Alföldi por* című cikk kérdésfelvetése (ÁÓ, 465–467, lásd még 307–310, 424–426; LF, 290–291; *Pacsirta*, 101). A sárszegi léttapasztalat formálódása során emellett alighanem számolni kell további hatásokkal és mintákkal is: Széchenyi István eszméit, Eötvös József *A falu jegyzője* című regényét (vö. ÍB, 122–123), az orosz irodalomból különösen is Csehov és Turgenyev munkáit, valamint Flaubert látásmódját említhetjük (Zágonyi, 83–85; SzMM-2, 134–135).

Az 1908-as *Naplótöredék*, későbbi címén *Néhány levél a „Zöld Napló”-ból* történetében kitüntetett szerepet kap az öngyilkosság családi végzete. A naplói maga is arra készül, hogy föbe löje magát, és eközben hasonlóan beszél el apjának öngyilkossági szándékát,

mint ahogy azt *A szegény kisgyermek panaszai*, majd Kosztolányiné életrajzi könyve is tette. Hasonló motívum az *Aranysárkány* utáni Kosztolányi-művekben is fölbukkan: az *Esti Kornél* második, gyermekkoráról szóló, 1929-es fejezetében vagy az 1930-as *Házi dolgozat* elbeszélőjének gyermekkori apaképében.

A korban bevett gyakorlat volt az írások többszöri közlése. Hogy a húszas évek közepén Kosztolányi éppen mely szövegét vette ismét elő, részben gyakorlati okokkal magyarázható, azonban a fölelevenített szövegek könnyen nyomot hagyhattak a készülő regényeken. Az 1917-es *Legendát* 1924 februárjában, alig valamivel az *Aranysárkány* hírlapi folytatásai előtt *Az Érdekes Újság* is megjelentette. 1925 májusának végén pedig – rájátszva, ráerősítve a regény hatására – a *Pesti Hírlap* közölte, immár *Vékony Pál élete és halála* címmel. (S hozzátehetjük, Kosztolányi egyik első, 1905-ös *György*, majd *Halál után* című novelláját dolgozta át 1917-ben.) A *Legenda* fölütése rögvest egy tanuló öngyilkosságát jelenti be, amely itt is érthetetlennek bizonyul: a tett különböző, egymásnak ellentmondó magyarázatokat hív életre, a diák alakja pedig az évek múlásával – az *Aranysárkány* utolsó előtti fejezetére emlékeztetve – legendává olvad, fikcionalizálódik.

Motivikusan kevésbé szorosan, de a történetmondás és a nézőpont alakítása révén lényegi módon kapcsolódik az *Aranysárkány*-hoz az az 1921-es öngyilkosság-elbeszélés, amely már ekkor *Öngyilkosságként*, majd *Tizenegy percként* is megjelent. Egy hónappal a regény folytatásos közlése előtt, 1924. április 6-án *A küszöbön* címváltozattal látott napvilágot a hamarost az *Aranysárkány*nak is otthont adó *Pesti Hírlap* hasábjain. (Végül az elbeszélés Kosztolányi utolsó kötetének, az 1936-os *Tengerszem* első ciklusának is részét képezi, immár negyedik címén, mint *Hogy is történt?*)

Már elkészült a fájdalomra is. Fájdalmat érez majd, mely talán egy másodpercig a legnagyobb fájdalom lesz, de hasonló a többihez, amit már érzett, bár kihatásában ki tudja, milyen utak és tájak felé vezet, ki sejti, milyen következményekkel jár. [...]

Most zajt hallott, rettenetes zajt, olyant, mint még soha. Mindenütt hallotta ezt a zajt. Fülében, szájában, orrában, torkában, mellében, hasában, megrepedő csontjaiban és véres-cafatos husában, egész testében, mintha belülről jött volna és nem kívülről, körülötte a szobában, a városban is, minden városban, ahol csak járt, az egész világon, a földgolyón, a csillagok közt hallotta, hallotta, még mindig hallotta a pisztolydurranást, mely már nem is idegen volt, hanem ő volt, egy volt megszülető hirtelen halálával és érezte az utolsó szagot is, melyet várt, de nem tudta, hogy ilyen erős lesz, a puskapor vad, tolakodó szagát, mely elöntötte a szobát és befelhőzte a boldogtalan ágyát. A kin majdnem olyan volt, mint amilyent elképzelt, de az, ami utána következett, már egészen más volt, mindentől különböző volt, amiről eddig olvasott vagy értesült s az ezen való csudálkozás azonnal kiült arcára, annak a merev mosolynak alakjában, melyet minden halotton észlelni, mi azonban, kik kívülről szemléljük őket, nem vagyunk képesek megfejteni. Most ő is tudta azt, amit sok százmillió ember, ki a világ teremtése óta született és meghalt. Órája pontosan hármat mutatott.

Néhány mozdulatot tett még kezével, lábával, majd nyugodtan maradt. Feje alighogy oldalt billent. Halántékából lassan, aztán mintegy megijedve, gyorsan bugyogott a vér. (*Küszöbön*, 5.)

A helyszín, a pisztolylövés robaja, a puskapor szaga, az öngyilkos utolsó pár mozdulata, testének végső rángásai, majd teljes elnyugvása egyaránt olyan motívumok, illetve apró cselekményelemek, amelyek közösek a regény és a novella elbeszélésében. Az utóbbinak az ember eredendő nevetségességét állító sorai, ha távolabbról is, de az *Aranysárkány* III. fejezetével csengenek össze.

Nem egész két héttel a regény közlésének megindulása után, a *Pesti Hírlap* 1924. május 23-i számában – az 1914-től *Szappan*, illetve főként *Borotva* címen publikált – *Az öngyilkos látott napvilágot*: a novella, mintegy ellenpontjaként az *Aranysárkány* történetének, egy

meg nem valósult öngyilkosság gondolata köré épül. Ez az írás közvetlenül tehát nem kapcsolódik a regényhez, az újraközlés módja és ideje alapján mégis abba a sorba illeszkedik, amely az öngyilkosság témájának körülményeit eredményezte a *Pesti Hírlap* 1924–1925-ös évfolyamában. Ennek legerőteljesebb jelzése az az *Öngyilkosság* című tárcsa, amely 1925. március 8-án egy számban jelent meg a Novák Antal tettét leíró bekezdésekkel (újraközli *Hattyú*, 312–313). Természetesen az öngyilkosság motívuma számos további Kosztolányi-írásban föllelhető, közülük talán kiemelkedik a *Tinta* kötetbe is fölvetett *Öngyilkosok* (*Füst*, 231–234; vö. még *ÁÓ*, 201–202), valamint a füzér népszerűsége folytán *A szegény kisgyermek panaszainak Én öngyilkos leszek...* kezdetű verse.

A Kosztolányi-életmű motivikus kapcsolatai természetesen nem korlátozhatók sem az életrajzi vonatkozásokkal bíró, sem a hosszabb szövegegyezést mutató részletekre. Különösen a cím fölidézte, az *arany, sár, sárkány* szavakkal jelölhető, de számos további kapcsolatot létesítő motívumkörök érdemelnek említést (lásd Szilágyi, 92–105; Bengi-1, 152–153). Az *Őszi koncertnek A nő szól* jelzetű helyei közül az első Hilda és Tibor szerelmével állítható párhuzamba, a *Meztelenül* kötet részévé lett *Tömeg* a regény I. fejezetének május elsejével mutat több egyezést, míg a *Vidék nappal, éjszaka* verssorai az *Aranysárkány*ban kétszer is megjelenő csillagokat, a Szíriuszt és az Aldebaránt említik.

A tragédiába torkolló *Tréfa* című novella a forradalmas diákizgalmak, az „ugratások” által, a *Leányok* pedig főhősenek, Gyulának a – sok leánytestvére folytán Oláh Gyusziéhoz hasonló – helyzete révén vetítheti előre az *Aranysárkány* néhány mozzanatát. Gergelyt, az iskolaszolgát a kötetmegjelenés előtt Glück Laci olyan házmesterhez hasonlítja, aki az *Édes Anna* Ficsorjára emlékeztet. A Petronius Arbiterről írt portré a klasszikus gimnázium üvegszekrényben porosodó gipszszobraival a regény iskolai előcsarnokát előlegezi (ÉM, 11, vö. még 488).

A *Pacsirta* kedves, de félszeg Mályvádyja – akinek egyik előképe egyébként Kosztolányi Árpád diákja, majd fizikatanár kollégája, Csajkás Mihály lehetett – csak részben, kísérletező tanítási

módszerével rokona Novák Antalnak (vö. *Pacsirta*, 255). Az *Alakok* sorozat *Tanár* portréja 1927-ben, az *Aranysárkány* megírása után született. Bár a két mű témájából adódóan tartalmaz rokon motívumokat, a múltban játszódó regény nevelőivel szemben a portré a tanárság nyomorúságos és tekintélyvesztett helyzetéről számol be. A cikk megkeseredett alakja leginkább Főrissal vág egybe (BK, 283–287).

A regényírás időszaka

Pontosan nem tudjuk, Kosztolányi mikor kezdett el dolgozni az *Aranysárkányon*. Ha a mű alapötlete valóban a húszéves érettségi találkozótól ered, akkor 1923 kora őszen. Az is elképzelhető, hogy a volt osztálytársakkal való szabadkai találkozás már szervezésével, mint még csak közelgő esemény adott ösztönzést a regény alapvetésének formálódásához. Ebben az esetben a *Pacsirta* munkálatainak lezárása, 1923 tavasza jelöli ki azt az időpontot, amely előtt – tekintettel az író egyéb kötelezettségeire és vállalásaira – az új regény ötlete, még ha megfogalmazódott is, nem juthatott a megvalósítás szakaszába (a *Nyugatban* – és vele részben párhuzamosan az erdélyi *Ellenzékben* – 1923 májusától jelentek meg a *Pacsirta* fejezetei). Akárhogy nézzük is, az *Aranysárkány* gyorsan, feszített tempóban íródott.

A mű első egyidejű, levelezésbeli említései sokkal későbből, 1924 márciusából valók. Bizonyos azonban, hogy a regény ekkor már előrehaladt állapotban volt. Annak kapcsán, hogy a megírás hozzávetőleges első fél évében miképpen alakult az *Aranysárkány* szövege, más dokumentumok híján leginkább csak a kéziraton alapuló föltételezésekbe bocsátkozhatunk.

A regény kéziratáról a megfelelő fejezet részletesen tájékoztat. Ez alapján világos, hogy a megírás két nagy szakaszra tagolódott: az egyes részletek, fejezetek előzetes kidolgozására, majd a regény rendezett és egységes – a szedés alapjául szánt – kéziratának lejegyzésére. Azt nem állíthatjuk bizonyosan, hogy e két szakasz időben

nem fedett át egymással, ám státuszukban – mind céljukban, mind a velük szemben érvényesíthető elvárásokat tekintve – ettől függetlenül is jelentősen eltértek (például a szedőpéldányban magától értetődően nem lehetettek vázlatnak szánt vagy gyorsírással készült részletek).

Az első nagy fázis, alighanem természetéből adódóan is, heterogén volt. A fennmaradt kézirat alapján valószínű, hogy Kosztolányi az előzetes vázlatok során elsősorban a szereplők karakterére, a történet kulcsjeleneteire fordított nagyobb figyelmet, kevésbé a mű majdan véglegessé váló kompozíciójára. Erre utal, hogy nem ismerünk részletes cselekményvázlatot, továbbá hogy az egyes részleteket az író többé-kevésbé önmagukban álló, külön egységekként dolgozta ki.

Az *Aranysárkány* kézirat alakulása során többször változott a hősök köre és jelleme. A hittantanár figurája például még a szedőpéldány korábbi rétegeiben is szerepelt, az iskolaszolga alakja pedig a *Pesti Hírlap*ban jóval negatívabbnak tűnt föl, mint amilyenné a korai fejezetek húzása révén az első kötetkiadásban vált. Ezek a változások a regényírás korai szakaszában jóval nagyobbak voltak. A legkorábbi kézirat vázlat alapján a regény menetében jelentősen nagyobb és talán aktívabb szerepet töltöttek volna be a tanárok, mint a diákok (Parádi, 324, 326). Igaz, az sem zárható ki, hogy a diákok jellemrajzait – a megjelent szöveg végül huszonháromból tizenöt tanulót tart név szerint számon – egy másik, eldobott vagy elveszett lap fogta egybe (a szóban forgó lap is csupán egy másikhoz ragasztva vált a kéziratcsomó részévé). A korai fogalmazványokban rendre előforduló átnevezések nemcsak arról vallanak, hogy Kosztolányi mekkora jelentőséget tulajdonított a neveknek, hanem azt is jelzik, ahogy az egyes alakok tulajdonságai a regény formálódásának elasztikusabb szakaszaiban szétváltnak, másra ruházódnak, vagy eltűnnek, bizonytalanná és még rugalmasan alakíthatóvá téve a szereplők közt húzódó határokat.

Föltehető, hogy a regény ötletének és fő alakjainak – részint vázlatos, részint talán le sem jegyzett, és még semmiképpen sem véglegesnek tekintett – körvonalazódása után Kosztolányi rögvést a mű egyes jeleneteinek kidolgozásába fogott. Az, hogy ezekben a

fogalmazványokban némelykor alig találni javításokat, arra utalhat, hogy gyorsan és egyhuzamban készültek, az átolvasást és csiszolást tudatosan későbbre hagyva. Más esetben a kidolgozottabb sorokat olyan közbeékelte vagy hozzátoldott megjegyzések tarkítják, amelyek világossá teszik, hogy egy-egy részlet sietősebb, még további alakításra szánt lejegyzéséről van szó.

Kétséges, hogy a jelenetek önálló kidolgozása szabályosan követte volna a cselekmény menetét. A korábbi fogalmazványokat az író az egységes kézirat kialakítása során rendezte, esetenként szinte szó szerint lemásolta, és csak később, az újbóli átnézések során módosította. A kidolgozás különböző fázisaiban a munkamódszer ennyiben hasonlónak mondható: Kosztolányi az egyes jeleneteket ki-, illetve kisebb-nagyobb mértékben átdolgozta, ennek során folyamatosan bővítette, szétválasztotta és újrarendezte. Ez más esetben is módszere lehetett: a *Pacsirta* „őskézirata” szintén jelentős bővítésen ment keresztül (*Pacsirta*, 620), s a *Csók* – az *Esti Kornél* későbbi harmadik fejezete – is minden bizonnyal hosszabb kidolgozásban létezett, mielőtt a ma ismert kéziratrövedék, majd a lapokban közölt változat létrejött volna (EK, 412–423). Kosztolányi a kéziratok tanúsága alapján nem túloz, amikor – igaz, évekkel később – azt írta: „minden készülő kéziratomat ötször-hatszor átolvasom” (ÉM, 456).

A megjelenésre szánt szöveg kompozíciójának kialakítása és az egyes fejezetek végleges formába öntése tehát egyidejűleg, egymással szoros kölcsönhatásban történt. Az egységes kézirat megformálása során Kosztolányi éppúgy bővített, mint húzott, s ezzel együtt át is helyezett szövegegységeket – ezt a kézirat rétegei jól mutatják. E második nagy munkafázis ezért maga is tagolt folyamat volt: a lineárisan haladó írást már a lejegyzés során meg-megszakíthatták a korábbi részekhez visszatérő módosítások és javítások.

Az egységes kézirat papírra vetése közben végrehajtott átrendezésekre ad példát a VI. fejezet vége, amelynek hűsítést nem küldő éjszakája a XX. fejezetbe Novák megveretése után került – a korábbi helyet Kosztolányi ceruzával törölte, míg új helyére a fejezet folyamatos kidolgozása során, zöld tintával írta le. Hasonló viszonyt lehet

látni a XI. és XIII. fejezet, vagyis az utolsó felelés és az érettségi között: a diákok félelemtől gyötört arcának leírása éppúgy az érettségi elé került, mint ahogy az a megjegyzés is, amely Vili nehézfűjességét egyéb érdemeivel menti – ám míg előbbi esetben ez általánosan a tanári karnak volt tulajdonítva, az érettségi vizsga folyamán Novák fordul vele a főigazgatóhoz. A bővítés következménye lehet, hogy egyes fejezeteket Kosztolányi egy idő után kettéoszt. A szedőpéldányban például így választja le – ceruzás írással – a IX. fejezetről a másnap reggel játszódó, rövid X. fejezetet. Ez a döntés azonban föltehetőleg nem rögtön született meg: a X. fejezet létrehozása után Kosztolányi szintén ceruzával javít minden további fejezetszámot egészen a XXI. résszel bezárólag.

Érdeemes megemlíteni, hogy az egységes kézirat zöld tintával írt rétegében először csak a XXIII. fejezetben jelenik meg Sárszeg neve. A legelső, I. fejezetbeli előfordulásnál a kézirat hiányos, így változata nem ismert, ám ezen a helyen még a *Pesti Hírlap*ban sincs szó Sárszegről, majd csak a kötetkiadásban. Másodjára, az V. fejezetben, a 25. szerzői számozású kéziratlap *Sárszeg* helyett az *ide* határozószót tartalmazza, amit Kosztolányi minden bizonnyal a levonatban módosított, ugyanis a *Pesti Hírlap*ban már Sárszeg áll. Ezután, de még a XXIII. fejezet előtt háromszor jelenik meg Sárszeg, a kéziratban mindhárom alkalommal csupán a ceruzás módosítások rétegében. Ebből arra lehet következtetni, hogy az *Aranysárkány* sokáig nem a *Pacsirtát* mintegy folytató „sárszegi” regénynek készült, hanem egy meghatározatlan alföldi kisvárosban játszódott volna.

Egyes szereplők szedőpéldánybeli átnevezése arra vall, hogy Kosztolányi a kézirat jelentős részét legalább egyszer egészében is átnézte. Pepikének és Lenkének, Hilda barátnőjének a neve ugyanis kizárólag a grafitceruzás rétegben található meg: a zöld tintával írt sorokban Pepike egyszer – első említésénél a VI. fejezet legelején – még mint Lujzi, majd egyébként mint Jozefin fordul elő, Lenke pedig mindenütt Alma néven szerepel. A Jozefin és Alma névváltozatok zöld tintával még a legutolsó két fejezetben is jelen vannak. Vagyis Kosztolányi csak akkor döntött átnevezésükről – hisz különben miért használta volna továbbra is a korábbi neveket –, amikor már

elkészült a szedőpéldány első rétegével, de még lehetősége volt a kéziratban módosítani. Kivétel azonban az V. fejezet, ahol Lenke először jelenik meg a regényben, s a kéziratban, a 28-as számú lapon megmaradt a zöld tintás Alma név. A *Pesti Hírlap*ban viszont itt is Lenke áll: az író éppúgy a levonatban módosíthatta a nevet, mint ahogy a Sárszegre történő utalást is ekkor toldotta be. Azt valószínűsíthetjük tehát, hogy Kosztolányi az első öt fejezetet már azelőtt átadta szedésre, mielőtt a kézirat alaprétegének végére ért, de legalábbis mielőtt meggondolta magát az Alma névvel kapcsolatban. Minthogy grafitceruzás módosítások ezekben a fejezetekben is jócskán találhatók, így a kéziratnak ez a rétege annak ellenére sem jöhetett létre egyszeri munkafázis eredményeként, hogy magában foglalja azokat a ceruzával írt javításokat is, amelyek kifejezetten a szedést előkészítő-segítő egyértelműsítéseknek és kiemeléseknek tekinthetők.

Hogyan helyezhetők el időben a leírt munkafolyamatok, és milyen viszonyban állnak a keletkezéstörténet egyéb dokumentumaival? Az első ma ismert levél, amelyben Kosztolányi az *Aranysárkányt* említi, 1924. március 4-én íródott Pókász Bélának, abból a már említett célból, hogy rokona segítségét kérje a székesfehérvári gimnázium meglátogatásához (LN, 841. levél, 491). A megvalósult látogatásról a *Fejérmegyei Napló* március végi riportja is beszámol, a műnek meseje mellett már címét is közölve (GyG, 198). Ekkor másfél hónappal járunk a regény hírlapi közlésének májusi megkezdése előtt. E közeli időpont azt valószínűsíti, hogy a látogatásra nem az *Aranysárkány* afféle előtanulmányaként volt szükség, hanem a mű tisztázásához – különösen a XI. fejezet véglegesítéséhez, amely a nyolcadik egy óráját, Liszner Vili fejeletét beszéli el. Ebből igen óvatosan arra lehet következtetni, hogy a rendezett, folyamatos számozású kézirat kialakításához Kosztolányi 1924. márciusában, székesfehérvári látogatása táján, esetleg valamivel korábban foghatott hozzá.

Kosztolányi – már csak anyagi érdekeltségei: húszas évekbeli bácskai publikációi miatt is – rendszeres levelezésben állott családjával. Az író levelei közül ugyan kevesebb ismert, de édesapjának sorai bőséggel maradtak fenn az 1924–1925-ös esztendőkből, amelyek

alapján Kosztolányi tudósításainak tartalma részben visszakövetkeztethető. A családi levelezésben a regényre történő első egyértelmű utalás a Pókászhoz intézett levéllel egyidejű. 1924. március 9-én Kosztolányi Árpád föltehetőleg a levél elején említett, „március 4-én kelt” sorokra válaszolva írhatta:

Meleg érdeklődéssel kísérjük 20 éves regényed megjelenését is, melynek közlését a Pesti Hírlap vasárnaponként április hónapban kezdi meg. Talán megtehetnéd azt, hogy a vasárnapi számokból a te regényed hasábjait kivágnád és levélborítékban hozzánk juttatnád; így aztán mi is olvashatnánk nagy művedet, mert a Pesti Hírlapot itt kapni nem lehet. (KCsaL, 71. levél, 102.)

A terjedelem meghatározása éppúgy része lehetett a *Pesti Hírlappal* való előzetes megegyezésnek, mint a folytatásos közlés megkezdésének időpontja. Ennek említése azonban azt sejteti, Kosztolányi tarthatónak vélte a kitűzött időpontot, megerősítve a föltételezést, hogy március elején az író vagy elérkezettnek látta az időt a regény egységes kidolgozásának megkezdéséhez, vagy netán már hozzá is fogott ehhez.

A március 27-éről keltezett levél nyíltan nem utal a készülő regényre, de Kosztolányi Árpád fiának egy olyan – elveszett vagy lappangó levélben megfogalmazott – kérésére válaszol benne, amely akár az *Aranysárkány* írásával is kapcsolatba hozható:

Az 1902/3. iskolaévvégi Értesítőt (amikor te a 8-ik osztályt elvégezted) már kivettem az intézet könyvtárából és ha a jó Isten engedi, személyesen akarom neked húsvétkor átadni a notesszel együtt, mert anyáddal szándékozunk benneteket pár napra meglátogatni. (KCsaL, 72. levél, 107.)

Az apa ezt követő rövid levelei a közeli viszontlátás jegyében fogantak: a szülők április közepén Budapestre utaztak, ahol az édesapát agyvérzés érte (lásd például KCsaL, 73–78. levelek, 109–115). Ez is

közrejátszhatott abban, hogy Kosztolányi áprilisban mégsem fejezte be az *Aranysárkányt*. Az anya és Mariska levélben köszönik meg az író segítségét, idejének és nyugalmanak föláldozását ottlétükkor és azt követően is (KCsaL, 78. levél, 115).

Az agyvérzésből lábadozó apa 1924. június 8-ai levelében már a regény *Pesti Hírlap*-beli megjelenése felől érdeklődik (KCsaL, 77. levél, 114), s mivel választ nem kap, június 16-án ismét rákérdez a regény befejezésére (KCsaL, 79. levél, 118). Kosztolányi június 18-án kelt levelében nyugtathatta meg apját a munka bevégzését illetően, ugyanis Kosztolányi Árpád június 22-én már a regény sikeres befejezésén örvendezik (KCsaL, 80. levél, 119). A Tilkovszky Bélának június 25-én küldött levél szintén múlt időben szól a regényírásról, ahogy az ugyanezen a napon Kuncz Aladárnak címzett sorok is a munka közelmúltbeli elkészültét állítják (LN, 843–844. levelek, 492–493).

Kosztolányi tehát föltehetőleg márciusban kezdi el írni a majd szedőpéldányul is szolgáló rendezett kéziratot, amelyet végül június közepén zár le. Hogy haladt a munkával e három-négy hónap alatt? Jóllehet a *Pesti Hírlap* májusban megkezdi a regény folytatásos közlését, valószínű, hogy Kosztolányi ekkor még nem végzett az egységes kézirat zöld tintás alaprétegének lejegyzésével, azaz még nem ért el az utolsó fejezetig. Alighanem ebből is adódik, hogy kezdetben csak néhány oldalanként adta át az *Aranysárkányt* a *Pesti Hírlap* szedőinek, amint azt a 18. és 25. kéziratlapra írt megjegyzések és számok sugallják. A leadott részeket Kosztolányi előre átolvasta: így jöhetett létre – még az írás befejezése előtt – a kézirat eme részeinek utolsó, ceruzás, de teljes bizonyossággal nem elkülöníthető rétege. Csakhogy a regény egésze ekkor még formálódóban volt. Aligha véletlen, hogy a *Pesti Hírlap*ban megjelent szöveg könyvvé formálásakor hosszabb, a mű koncepcióját is érintő változtatások lényegében az első négy fejezetben fordulnak elő, vagyis éppen azokban a részekben, amelyek még a kézirat végleges lezárása, azaz június közepe előtt jelentek meg. Az V. fejezet, pontosabban a 25–28. szerzői számozású kéziratlapok – mint a Sárszeg és Lenke nevek lapbeli megjelenése, valamint a 25. lap tetejére írt jelzés valószínűsíti – szintén a munka befejezését megelőzően kerülhettek a szedőkhöz,

de ennek a résznek a levonatát az író már a szedőpéldány lezárása után vagy az utolsó simításokkal egy időben korrigálhatta. Az ezt követő részeket pedig Kosztolányi bizonyosan egészében látta és javította, amit a fõnt jelzett nevek VI. fejezettõl az utolsóig ívelõ következetes átírása is jelez.

Végül röviden szõlnunk kell a gépirat kérdésérõl (Bengi-1, 106–108). Írásait Kosztolányi a *Nyugathoz* legépelve juttatta el (võ. LN, 793. levél, 464). Ennek megfelelõen mind *A véres költõ*, mind a *Pacsirta*, mind az *Édes Anna* esetében számolni kell a fõnmaradt kéziratokat követõen, azok alapján készült gépirat létezésével. Egy Kosztolányival készült riport alapján – és összhangban az említett regények kéziratának státuszával – föltételezhetõ, hogy a gépies tisztázástól idegenkedõ író regényei gépbe mondásakor is alakított a szõvegen (GyG, 245). Az *Aranysárkány* viszont a *Pesti Hírlapban* jelent meg elõször, ahol Kosztolányi belsõ munkatársként dolgozott. Újságírói kötelezettségének javarészt a költséges és idõigényes legépettetést mellõzve, kézírással tett eleget. (Talán legterjedelmesebb regényének tapasztalata is hozzájárult ahhoz, hogy 1924 õszen saját írógépet vásárolt, s megpróbálkozott annak használatával: lásd KCsaL, 100. levél, 154; LN, 865. levél, 502–503; võ. *Hattyú*, 266.) Az *Aranysárkány*nak tehát nem készült gépirata. Szedése a rendezett kézirat nyomán történt, amit a kézirat – annak kapcsán részletesen bemutatott – sajátosságai is tanúsítanak, és amelyet ezért nevezhetünk már az eddigiekben is joggal szedõpéldánynak.

A regény elsõ nyomtatott megjelenései

A regény folytatásos közlése – szemben az édesapa március eleji levelébõl kiszúrható információval (KCsaL, 71. levél, 102) – nem kezdõdött el áprilisban. Ennek egyik lehetséges oka az volt, hogy Kosztolányi a tervezettnél lassabb ütemben haladt regényével. A másik ok prózaibb: 1924 áprilisában komoly szedõsztrájk volt a fõvárosban. A *Pesti Hírlap* április 8. és 15. között, majd – egy szerdai és csütörtöki lapszámot követõen – április 18. és május 4.

között nem jelent meg. A sztrájk utáni első lapszám május 6-án, kedden jött ki a nyomdából, s az erre következő vasárnap, tehát 1924. május 11-én el is indult az *Aranysárkány* közlése. Ebben a számban a *Napi hírek* rovat élén rövid – föltehetőleg Kosztolányi által írott – cikk hívta föl a figyelmet a regény kezdetére (KDPH-1; lásd a befogadástörténeti fejezetben). A folytatások vasárnaponként, általában az első oldalakon jelentek meg (éles kivétel az 1924. október 5-én közölt rész, amely az újság vasárnapi számának ekkor még nem önálló mellékletében látott napvilágot; lásd a kiadásunk mellékletei közt található táblázatban).

A *Pesti Hírlap* folytatásos közlése a tisztázás munkájának befejezése előtt bő egy hónappal indul, s amint arról fentebb szóltunk, a regény részleteit Kosztolányi kezdetben elaprózva adhatta át lapjának. Azonban a szedés alapvetően nem hétről hétre készült. Kuncz Aladárt az *Aranysárkány* közelmúltbeli befejezéséről is értesítő június 25-ei levél már a regény felének kiszedett és korrigált levonatával számol:

Remélem azonban, hogy [...] meg tudunk egyezni majd regényemre vonatkozóan. Tíz napon belül elküldhetem majd neked a felét, teljesen hibátlanul kiszedve, s ti olyan adagokban közölhetitek, amint nektek tetszik. Kérek azonban, hogy azonnal küldj valami pénzt, mert a római költséget több helyről kell összekaparnom. [...] Regényemmel a múlt héten lettem teljesen kész. Szeretném, ha elolvasnád. Azt hiszem, ilyet még nem sikerült írnom. (LN, 844. levél, 492–493.)

A szintén Kuncznak íródott július 1-jei levél immár azt ígéri: „Regényem kézírata 10 nap múlva kezeid között van.” (LN, 845. levél, 493.) Talán fogalmazásbeli túlzásról vagy egyszerűsítésről van szó, de az sem zárható ki, hogy Kosztolányi július elején már úgy látta, néhány napon belül az *Aranysárkány* teljes levonata rendelkezésre áll. A szedést közelgő olasz útja miatt is sürgethette. Akárhogy történt is, az *Ellenzék* – szemben a *Pacsirtával* – végül nem közölte az új regényt.

A *Pesti Hírlap* legközelebb 1924. november 16-án foglalkozott a regénnyel, amikor lényegében tartalmi összefoglalót közölt az addig megjelent fejezetekről (KDPH-2; lásd a befogadástörténeti fejezetben). Az *Aranysárkány* befejezésekor, 1925. április 5-én viszont pusztán ennyit találunk a *Napi hírek* sorjázó írásai közt eldugottan:

Az Aranysárkánynak [!], Kosztolányi Dezső regényének befejező folytatását közli a *Pesti Hírlap* mai, vasárnapi, száma. A regény legközelebb a *Légrády Testvérek* kiadásában, könyv alakban, jelenik meg. (KDPH-3.)

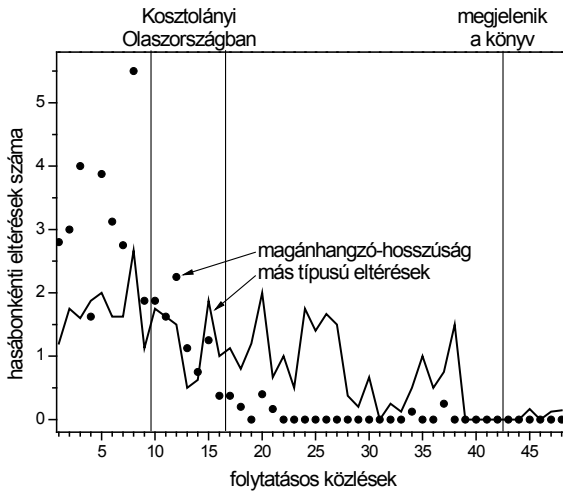
A rövidséget magyarázhatja, hogy az *Aranysárkány* ekkor már megjelent könyv alakban: a szegedi Egyetemi Könyvtárban őrzött ügyészégi kötelezpéldány szerint 1925. február 27-én (Balogh, 52, 72; lásd még KCsaL, 117. levél, 193; LN, 869. levél, 507; a *Corvina* című lap viszont csak 1925. április 25-i számában tünteti föl az *Aranysárkányt* az újonnan megjelent könyvek listájában, egyúttal azt is jelezve, a kötet borítékrajzát Jaschik Álmos készítette).

A megjelenés folyamatáról további információkkal szolgálhat a *Pesti Hírlap*-beli közlés és az első kötetkiadás között található különbségek tendenciaszerű változása, amelyet az 1. ábra mutat. Ennek alapján megkockáztathatjuk, hogy Kosztolányi nemcsak olaszországi útja előtt korrigálta a regény soron következő (esetleg összes) fejezetét, hanem a kötet megjelenése előtt az egész szöveget (ismételten) átnézte és módosította. Láttuk ugyanis, hogy Kosztolányi még a hírlapi megjelenés előtt, levonatban módosítja az V. fejezet két helyét, ám a *Pesti Hírlap*ban közölt szövegen további változtatásokat is eszközöl, amint azt a kötet eltérései mutatják. Szintén látható, hogy a könyv előkészítésének szerzői, korrektori, szedői munkái 1925. február 1. előtt befejeződtek. Ezután már csak három különbséget lehet találni a két szöveg között: egy esetben a folytatásos közlés szakaszátára vezetett módosításhoz, a két legutolsó részben pedig a *Pesti Hírlap* korrektora javított egy-egy sajtóhibát. Érdeemes megfigyelni azt is, hogy a magánhangzó-hosszúság jelölésében mutatkozó eltérések száma folyamatosan csökken, ám csak

a Kosztolányi Olaszországból hazatérte után megjelent részekben válnak szükségtelemmé az ilyen típusú további javítások.

A nyomtatott szöveg alakulástörténete természetesen az író életében, majd halála után is folytatódott. Kosztolányinak az 1929-es második kiadásban, majd az 1932-es ifjúsági átdolgozásban való közreműködéséről a *Jegyzetek* előző fejezetében szoltunk részletesen. A második – számos hibát, de az író változtatásait is tartalmazó kiadás – a *Nero, a véres költővel* és az *Édes Annával* együtt jelent meg 1929 könyvhetére a Geniusnál. Egymondatos hírben harangozza ezt be a *Magyar Hírlap* *Mi készül?* rovata 1929. február 17-én, majd a kötetek megjelenéséről a *Literatura* 1929-es 6. számának májusban megjelent könyveket folsoroló bibliográfiája, illetve a *Corvina* 1929. július 28-i száma ad hírt. Az *Aranysárkány* ifjúsági kiadásáról a *Corvina* 1932. november 27-én, a *Színházi Élet* – *Ifjúsági könyveink* cím alatt – 1932. december 11–17-ei számában számol be. Mindkét esetben azt olvassuk a Jaschik Álmos színes és fekete képeivel illusztrált Genius-kötetről: „Tanárok és diákok regénye, tele megértéssel, szeretettel.” A mondat minden bizonnyal a kiadói reklámanyag része volt. (Az átdolgozásról lásd még Balogh, 52–72; SzMM-2, 260–262.)

Kosztolányi élete végén nagy lelkesedéssel tervezte összegyűjtött műveinek kiadását a Révainál. Fennmaradt egy tíz kötetet számoló, de erősen hiányos lista, amelynek az *Aranysárkány* a nyolcadik helyén szerepel (BHD, 456). Később a sorozat terve tizenkét kötetre módosult (BHD, 169, 368–369). Ebben az *Aranysárkány* 1936-ban jelent meg, a címnegyedet leszámítva a második kiadás változatlan utánnomásaként. Ha Kosztolányi tervezte is a regényszöveg alapos átnévezést, erre alighanem már nem maradt ideje.

1. ábra Az *Aranysárkány Pesti Hírlap*-beli folytatásos közlései és első kötetkiadása között mutatkozó eltérések számának alakulása. A megjelenések változó hosszúsága miatt az eltérések számát elosztottuk az adott részt alkotó hasábok számával, hogy az egyes adatpontok jobban összevethetővé váljanak. Az eltérések közül különválasztottuk azokat, amelyek a rövid *i*, *u*, *ü* betűk hosszú megfelelőikre cseréléséből fakadnak. Utóbbi a telt szimbólumok jelzik, míg a folytonos vonal az egyéb eltérések változását mutatja. Az első két függőleges vonal azt az időszakot határolja, amikor Kosztolányi családjával Olaszországban nyaralt, míg a 42. és 43. *Pesti Hírlap*-beli részlet között húzott függőleges szakasz a regény első kötetkiadásának megjelenését jelöli. A folytatásos közlések vízszintes tengelyen jelzett sorszáma megfelel a kiadásunk mellékletei közt ezt összefoglaló táblázat első oszlopában föltüntetett sorszámnak.

A REGÉNY FOGADTATÁSA¹

Egy mű fogadtatásának határai nehezen vonhatók meg, a befogadástörténet dokumentumai nem alkotnak élesen különváló tömböt. Az, hogy az *Aranysárkányra* történő utalások át- meg átszövik a Kosztolányi-szakirodalmat, talán annak is köszönhető, hogy szerzője viszonylag kevés regényt írt. Egy teljességre törekvő, az említések mind nagyobb hányadát vizsgálni igyekvő áttekintés nemcsak parttalanává válnék, de épp föladatát vétené el: sok mindenről képet adna, csak az *Aranysárkány* fogadtatásáról nem. Ezért az *Aranysárkányt* tárgyaló önálló, hosszabb-rövidebb írások mellett a regényekkel együttesen foglalkozó tanulmányok, illetve a Kosztolányi életművét monografikusan áttekintő könyvek bemutatását tartottuk legfőbb feladatunknak. Néhány olyan további munkát is bevontunk azonban a fogadtatástörténet rajzába, amelyek az *Aranysárkányt* – az életmű átfogó távlatába helyezve – röviden érintették csupán, a mű megítélését mégis releváns módon alakították.

A korai, nehezebben hozzáférhető írásokból bővebben idézünk. A világháború után született munkák a közönyvtárak zömében elérhetőek, így ezek esetében a hangsúlyt azoknak a fő kérdéseknek a jelzésére fektettük, amelyek mentén az értekezők a műhöz közelítettek. Célunk az volt, hogy megkönnyítsük az *Aranysárkány* recepciójában való tájékozódást, segítsük az ebben való eligazodást. A fejezetet azonban tudatosan úgy formáltuk, hogy az eredeti művek kézbevétele és tanulmányozását megkerülhetetlenné tegyünk azok számára, akik nemcsak átfogó képet kívánnak kapni a regény fogadtatásának alakulásáról, hanem behatóbban is érdeklődnek az *Aranysárkány* lehetséges értelmezései iránt.

¹ A *Rövidítésjegyzékben* foglalt munkákra továbbra is a szövegben, zárójelek közt álló rövidítésekkel utalunk, míg az eddig nem hivatkozott írások teljes címleírását mindenkor lábjegyzetben adjuk. Általában nem volt célunk az összes megjelenési hely föltüntetése, kiváltképp ha azok a *Melléletek* fogadtatástörténeti bibliográfiájában is szerepelnek.

Kosztolányi Dezső az Aranysárkányról

Kosztolányi fönmaradt levelezésében többször is említi az *Aranysárkányt*, de ritkán ír róla érdemben. Az első, a befogadástörténet számára is fontos forrásként számon tartható önértelmezést abban az 1924. március 4-én – tehát még a regény befejezése előtt – kelt levélben találjuk, amelyet az író Pókász Bélának küldött:

én most egy diákregeányt írok. Valamelyik meleg, tavaszi napon szeretnék lerándulni Székesfehérvárra, hogy egy vidéki magyar város levegőjében föleleveníthessem emlékeimet, és mindössze *huszonnégy órára* környezettanulmányt tegyek. Ehhez azonban a Te segítségedet kérem. Azt hiszem, a Te pártfogásoddal lehetséges lesz, hogy meglátogathassam az intézetet, és esetleg *incognitóban* végighallgassak a VIII. osztályban egy számtan- és fizikaórát. Nagyon-nagy élmény lenne a számomra, és nagyon megköszönném Neked, hogyha az igazgatóval vagy az illető tanár úrral ezt elintéznéd. Mondanom sem kell, hogy a munkám szabadkai emlékekből táplálkozik, alakjai mind odavalók, így ellenetek még akarva sem követhetek el tapintatlanságot. (LN, 841. levél, 491–492.)

Kosztolányi a megvalósult székesfehérvári látogatás során nyilatkozatot is adott. Gál János riportja a *Fejérmegyei Napló* vasárnapi mellékletében 1924. március 30-án látott napvilágot, s míg egyrészt megerősítette, hogy a regénycselekmény a szabadkai emlékek világában játszódik, a Pókásznak írott „diákregeány” meghatározást immár óvatosan elhárította:

Érdekes vendége volt a mult hét csütörtökjén és péntekjén városunknak: Kosztolányi Dezső jött el hozzánk, hogy tanulmányokat végezzen egy készülő, nagyszabásu regényéhez, vagy mint ő mondta: hogy megkeresse azt a levegőt, amelyben regényének meséje fog leperegni.

[...]

Az előadások után megkérdeztem tőle, hogy milyen benyomásokat szerzett látogatásai alkalmával.

– Nagyon kedves és érdekes élményeket éltem át – felelte. Azóta, hogy én diák voltam, egészen új világ alakult ki az iskolában. A tanárfigurák kipusztultak, de úgy látszik, kiveszőfélben van az a diáktípus is, amely örökös csinytevéseken és rakoncátlan gézen-guzságokon tornázta ki az agyvelejét. Mindenki megkomolyodott és azt az erőfölösleget, mely régen humor alakjában bugyogott ki az emberekből, most felemészti az élet nehéz gondjai.

Péntek délután kimentünk a sóstói temetőbe.

[...]

Utközben a Hosszu sétányon intervjut kértem.

– Tehát miről fog szólni a készülő regény?

– A tanár és diák tragikus viszonyáról. Mert mindkettő tragikus hős: a tanár a be nem teljesedett vágyai miatt, a diák azért, mert az ő vágyainak szárnyát meg különféle fegyelmi szabályok és élettörvények nyesegetik. E tárgyból azért nem kell azt következtetni, hogy diákregegy lesz. Nem. Sőt az élet legtragikusabb mélységeibe fog belenyulni.

– Mi lesz a címe?

– Az *aranysárkány*. A történet pedig Szabadkán játszódik le, az én kedves szülővárosomban.²

A látogatás nemcsak az emlékek fölidezésében segített, de egyben múlt és jelen távolságát is kidomborította, a múltat mint veszteséget, mint kiveszőfélben lévő mutatta meg. Részint ezzel is összecsengve, a regény hangütését Kosztolányi alapvetően tragikusnak mondja, ami később a befogadástörténet egyik meghatározó vélekedésévé vált. A székesfehérvári beszélgetés ugyanakkor nemcsak tragikus

² Dr. GÁL János, *Kosztolányi Dezső nyilatkozik legközelebbi terveiről: A múlt héten városunkban járt. – Tanulmányokat végzett egy készülő regényéhez*, A Fejérmegyei Napló vasárnapi melléklete, 1924. márc. 30., 1–2; újraközli GyG, 197–198.

vesztéséről, de humorról és csínyekről is említést tesz: a tragikumot átszövő-öldo ironia nyomaként.

1925. március 30-án, immár a könyv megjelenését követően, Kosztolányi édesanyjának – közvetetten egész családjának – ad „használati utasítást” a regényhez:

Az *Aranysárkány*-t Árpi címére elküldtem. Olvassátok el ezt a regényemet, melyben egy tanár tragédiáját írtam meg a lelkem lelkéből. Az alakokban ne keressetek élő személyeket. Öt-hat emberből formáltam egyet, mint az álomban. De amit írtam, azt hiszem, igaz. (LN, 869. levél, 507.)

A szülőkhöz, a Szabadkán élő családhoz forduló levél a mű forrásvidékét ellentétes fénytörésben láttatja, mint a Pókásznak írott sorok: a regény gimnáziumát és kisvárosát, a tanárok és diákok alakját általánosnak, mert több forrásból eredőnek állítja be. Ugyan maradéktalanul nem tagadja a lehetséges áthallásokat, a cselekményt távolítani igyekszik a szabadkai, gyermekkori emlékektől (Kosztolányi *Aranysárkány*-képeinek ellentmondásairól lásd Bengi-2).

1926 karácsonyán Somlyó Zoltán kérdezte Kosztolányit a *Bácsmegeyi Napló* hasábjain. A keletkezéstörténetben már említett beszélgetés *Aranysárkányra* vonatkozó részletét itt teljes terjedelmében idézzük:

Egyszer hat éven át nem voltam otthon. Aztán Sziciliából, Nápolyból jövet, hazamentem. Karácsonykor volt. Ennél izgalmasabb utazásra nem emlékszem és ennél nagyobb élményre, pedig jártam már Párisban, Olaszországban, Németországban, Belgiumban... Egész idő alatt a perronon voltam, várom, hogy mikor tűnnek föl az otthoni szőlők... Apám az ablakban vár rám... Ennek a viszontlátásnak köszönöm az „*Aranysárkány*” című regényem születését. Ezt a regényt diákkori emlékeimről írtam. A régi dolgok... a régi gázlámpa... ez jelenti nékem az otthont, az igazi életemet. A többi: csak játék. A temető... a régi uccák... ezek a fontosak: a szimbolumok, amelyek szentté válnak az emlékezésben.

– Az érettségi találkozó idejére esett ez a látogatásom otthon. A sok barát... Kisérteties megdermedése volt ez a multnak. Egy évig irtam a regényt, akkor rögtön elkezdtem a munkát. Ez a legvaskosabb regényem. Addig is sokat és folyton otthonról álmodtam és akkor láttam a különbséget az álom és a valóság között...

– Sokat ültem az „Aranysárkány”-ban, a Városi kávéházban. Valóságos zarándoklás volt ez. Csak ott vagyok én otthon... A régi otthoni patriarkális szellemet már nem találtam: orosz menekültek, a fiatalokban bizonyos futurista tendencia... Ez furcsa volt. Én ezen már rég tulvagyok... Éreztem, hogy társtalanná lettem... (Somlyó, 40.)

A Somlyó Zoltán készítette beszélgetés egyezik az idézett székesfehérvári riporttal abban, ahogy a regényvilágot egyfelől a szabadkai diákemlékekhez köti, másrészt pedig a múltba helyezi, amely immár elveszett, a jelenben nem található, legfeljebb földézhető és a képzeletben (újra) megteremthető.

1927-ben, *Indiszkreció az irodalomban* című írásában Kosztolányi lényegében átfogó érvényűvé tágítva ismétli meg azt, amit a regényolvasás előkészítéseként szüleinek üzent:

Mindegyik alakomnak meg tudnám adni pontos lakáscímét. Gyakran több lakáscímet is, mert némelyik kettőből-háromból vanösszeróva. [...] az *Aranysárkány* minden szereplője szintén él vagy élt. (NyéL, 376.)

Az *Aranysárkány* Kosztolányi-levelezésben olvasható rövid említései között némiképp kivételt jelent az a levél(váltás), amelyben az író műveinek olasz nyelvű megjelenését igyekszik előmozdítani – konkrétan *A véres költőét*, de tekintettel a fordítások lehetséges folytatására is. Ennek jegyében említi Balla Ignácnak írott 1928. szeptember 20-i levelében két regényét, a *Pacsirtát* és az *Aranysárkányt*, mely

utóbbi „egy tanár históriája, a nevelő, a jóember harca a garaboncsás ifjúsággal”.³

A *Hogy születik a vers és a regény?* című írás 1931-ben már csak igen röviden tekint vissza az *Aranysárkányra*: „az első lökést tízéves érettségi találkozásonk adhatta. Szerettem volna ismét diák lenni, és meg is valósítottam ábrándomat.” (Nyél, 469.) A szöveg – itt nem idézett – kontextusa, a részlet szükségzavúsága, az *adhatta* alak használata egyaránt (szándékolt) bizonytalanságot fejez ki. Míg e vallomás egyik oldalról megerősíti a regényvilágnak a diákkori emlékekkel való kapcsolatát, másik oldalról az időbeli távolságból adódó esetlegességet, az emlékezés áttételességét hangsúlyozza. Eként csak felületes olvasatban felel meg a két idézett riport szemléletének; elbizonytalanító-távolító gesztusai inkább az édesanyának címzett levél fölfogásához közelítik, amely tagadja a közvetlen életrajzi megfeleltetések érvényességét.

Végül meg kell említeni, hogy az *Aranysárkány* egy enigmatikus, az életrajz ismert adatainak ellentmondó említés erejéig föltűnik Kosztolányi – részben gyorsírással lejegyzett – kései naplójának 12. oldalán, *Önéletrajzi emlékek* cím alatt:

Apám öngyilkossága. A gutaütés: Anyám átjön: – Nem tudom fiam, Apád olyan különös. Nem tud beszélni. Motyog. Ágyam véres a csapolástól. Az Aranysárkányt írom, nézi, aztán még berajzolja a sárkányt.⁴

A részletben egymás mellé kerül Kosztolányi gyermekkori féelme apja öngyilkosságától, valamint Kosztolányi Árpád agyvérzése, amely őt budapesti látogatása során, éppen az *Aranysárkány* írása közben érte.⁵

³ BÍRÓ-BALOGH Tamás, „A véres költőt a *Te baráti fáradozásod Itáliában is dalra juttatja*”: *Kosztolányi Dezső és Balla Ignác levelezése*, Jelenkor, 2008/9, 950.

⁴ KOSZTOLÁNYI Dezső: *Napló. Igen becses kéziratok (1933–1934)*, s. a. r. KELEVÉZ Ágnes, KOVÁCS Ida, a gyorsírással részleteket áttette SCHELKEN Pálma, Budapest, Műzsák Közművelődési Kiadó–Petőfi Irodalmi Múzeum, 1985, 23, a szövegkiadók jegyzete 109; újraközli LN, 815 és 1069.

⁵ Erről bővebben lásd a keletkezéstörténeti fejezetet.

A regény megjelenésének időszaka (1924–1925)

Az *Aranysárkány* *Pesti Hírlap*-beli folytatásos közlése 1924. május 11-én kezdődött. Ebből az alkalomból a *Napi hírek* élen rövid cikk harangozza be a regényt, *Aranysárkány: Kosztolányi Dezső regénye a Pesti Hírlapban* címmel. Tekintettel arra, hogy a regény ekkor még nem jelent meg, sőt még kéziratban sem volt egészen kész, igen valószínű, hogy e hír megfogalmazója maga Kosztolányi volt. Megerősíti ezt nemcsak az, hogy fordulatai rokonságban állnak az író fönt idézett megnyilatkozásaival, hanem az is, hogy Kosztolányi – akinek nyilvánvaló érdekében állt regényét népszerűsíteni – a *Pesti Hírlap* belső munkatársa volt, s a hírrovatnak is rendszeres közreműködője. Ezért e beharangozó méltatást teljes egészében közöljük:

Mai vasárnapi számunkban kezdjük el közölni *Kosztolányi Dezső* regényét, az *Aranysárkányt*. Örömmel jelentjük be az élő magyar irodalomnak ezt a súlyosan számottevő eseményét. *Kosztolányi Dezső* a modern írói generációnak az a messzire kimagasló alakja, aki a művésziesség és az egyéniség rendkívüli erényeitől ékes. Nyugati kulturától áthatott költő, aki írásművei lelkében csodálatosan szintiszta, szep-lőtlen magyar; és az emberi lélek birodalmában való szemkápázató otthonosságát a formaművészetnek olyan tökélyébe testesíti, amely páratlan élő irodalmunkban. A lírikus sugárzó erényeit a legtökéletesebb epikában: a regényben a mesemondásnak különös búbája oldja fel; nemrég megjelent regénye, melyet Nero császárról irt: *A véres költő*, nemcsak itthon keltett rendkívüli feltűnést és sikert, de a külföldet is egy csapásra meghódította, ami magyar regénynél meglehetősen ritka eredmény.

Az *Aranysárkány* a tragikus ifjúság és a tragikus férfikor regénye; az élet nagy és tragikus feszülése a huszévesek és a negyvenévesek között. Vidéken játszik, egy lázas kisvárosban, az érettségi hónapja alatt; hőse egy tanár; az

iskolatermek fülledt, titkokkal, diákreményekkel és reménytelenségekkel, küzdelmekkel és meddőségekkel teli levegője lengi át ezt a hatalmasan szép történetet, amelyen egy tragikus diákszerelem vonul végesvéig.

Ritka élvezetet szerzünk Kosztolányi regényével olvasóinknak, kiknek ezt a nagyszerű művet, – melyet vásáronaponként fogunk közölni – különös figyelmébe ajánljuk. (KDPH-1, 13.)

A nagyrészt Kosztolányit fényező cikk – a Gál Jánosnak adott nyilatkozathoz hasonlóan – egyaránt tragikusnak láttatja a tanár és diák helyzetét, illetve nemzedéki jellegű egymásnak feszülését.

A *Pesti Hírlap* legközelebb 1924. november 16-án foglalkozott a regénnyel, amikor *Arany-sárkány: Kosztolányi Dezső új regényéről* címen lényegében tartalmi összefoglalót közölt az addig megjelent fejezetekről:

(A *Pesti Hírlap* vasárnapi számaiban folytatásonként közöljük *Kosztolányi Dezső* regényét, az *Aranysárkányt*, [!] mely a szülők és gyermekek, a negyvenévesek és huszévesek, a felnőttek és az életbe kilépő fiatalság küzdelmét rajzolja. Két hőse van: a férfikor, mely nem érti az ifjúságot s az ifjúság, mely nem érti a férfikort. Új előfizetőink nagy tábora számára ismertetjük az eddig megjelent folytatások meséjét, a regény főbb mozzanatait.)

...Május elseje van, Sárszeg, az alföldi kisváros, a majális hajnalán ismeretlen várákozás lázában ég. Csoportostól tódulnak ki az emberek az erdőbe, hogy megüljék a tavasz ünnepét.

Künn, a fák alatt majálistozik a diákság is, leányokkal elvegyülve, de különösen a nyolcadik osztály, az érendők, kiknek az iskola, a tanulás már nyög. Szorongva gondolnak arra a pillanatra, mikor innen be kell menniök a gimnázium hűvös, barátságtalan épületébe. Liszner Vili, a helyi fűszeres bajnok-fia, ki a budapesti tornaversenyen is dicsőséget szerzett

városának, a tavaszi előtréninget tartja[,] fut, készül az évégi tornaversenyre. Neki különösen fájdalmas elszakadni a természettől, mert nehéz feje van, rossz tanuló.

Amíg a többiek itt mulatnak, vagy sopánkodnak a közelgő érettségi miatt, mely már hónapok óta nyugtalanítja mindnyájukat[,] egy mellékuccácskán titokban találkozik egymással Csajkás Tibor, az elegáns, előkelő nyolcadikos és Novák Hilda, Novák Antalnak, a nyolcadik osztály főnökének, a számtan és fizika tanárjának tizenhatesztendős leánya. Évek óta találkoznak így. Régi szerelmesek módjára haladnak egymás mellett. Hilda közli a fiuval, hogy délután beszélni szeretne vele, fontos mondanivalója van.

Az iskolába menő diákok már az erdőben fölengednek egy óriási sárkányt, az aranysárkányt, melyet a házak felett vonnak maguk után, lármázva és visongva. Nem lehet velük birni. Akkor sem ül el a zenebona, mikor megjelennek a tanárok s csak Novák Antal feltünése vet véget a diákok forradalmas jókedvének, kik az aranysárkányt egy fához kötve besietnek osztályaikba.

Benn még mindig a mai nap emlékeiről folyik a szó s a nyolcadikosok üvöltének, mintha vesztüket éreznék. Liszner Vili tombol[,] Novák Antal, ki a fizikai szertárba tart, megáll a küszöbön, rendre utasítja őt. Ez az intelem mindnyájuknak szól, eszükbe juttatja a valóságot, a kötelességet, melyet gyűlölnék és az érettségi rémét, melyet féktelen zajukkal hiába akartak elhessegetni.

Novák Antal jó ember. Igazi nevelő, igazi tanár. Szereti az ifjúságot. De épp úgy szereti nevelői hivatását s két nehéz tárgyat, a számtant és fizikát, melyet könyörtelenül megkövetel minden növendékétől. Alakja legendaként lebeg diákjai felett. Ábrándoznak róla, mulatnak rajta. Azt a gyűlöletet[,] melyet ez a két elvont tárgy kelt, áthárítják rá is s humorosan szemlélik, csufondárosan tisztelik, rettegve becsülik. Bármennyire igyekszik közeledni hozzájuk, ellenségüket látják benne.

Negyvennégy éves, özvegy. Egyemeletes házában lakik, melyet boldogult felesége hagyott rá, az az asszony, ki nem szerette őt s nyilván meg is csalta. Itthon minden gondja egyetlen leánya, Hilda. Nem ismeri őt. Fogalma sincs, micsoda romboló erők lakoznak ebben az igénytelennek látszó, kis hisztérikában, micsoda regény játszódott le háta mögött, tudta nélkül. Hilda alattomosan, női ösztöne felsőbbbségével uralkodik rajta.

A gyönyörű májusi nap délutánján rábirja apját, hogy fekdjön le aludni. Ő elszökik a tilos légyottra, hol Csajkás Tibor már várja s idegesen, zokogva tudatja vele azt a titkot, mely egy felnőttest is elsápasztana. Csajkás Tibor a férfi tragikus felelősségével veszi ezt tudomásul.

Csajkás Tibor, kit grófnő-anya egy másik tanárhoz adott kosztosnak s már nyolc éve él Sárszegen, kétségbeesetten vivődik önmagával, hogy mit tegyen. Egy tizennyolc éves fiú tisztaságával imádja e kócos, furcsa, bohém leányt, kit az egyetlen, igaz szerelemnek lát. De tépelődését elnémitja a parancs, hogy tanulnia kell. Egy délután felmegy Liszner Vilihez[,] a fűszeres fiához. Itt nagy diáktársaságot talál, mint minden nap. Az általános zürzavarban Csajkás Tibor véletlenül meglátja, hogy egyik osztálytársa a kezében Hilda levelét lobogtatja. Megcsalta őt, mint az édesapját, mint mindenkit.

Ezt régóta sejtette. De magának sem merte bevallani. Egy álmatlan éjszaka után végre elhatározza, hogy szemébe vágja aljasságát, otthagya, szakít vele. Este el is megy tanárja lakására, miután meggyőződött, hogy Novák Antal nincs otthon s a fizikai szertárban dolgozik. Csakhogy a ház kapuja csukva van. Csajkás Tibor az ablakon mászik be. Hilda a szemrehányására vállat von, közönyös. Épp ez téveszti meg a fiút. Késő estig marad vele együtt. Novák Antal valamivel előbb érkezik s így történik, hogy Tibort abban a pillanatban lepi meg, mikor kiugrik leánya ablakából.

A tanár, ki első indulatában végig akart vágni botjával a diák arcán, mérsékli magát s beinti őt a holdfényben uszó kertbe, hogy komolyan beszéljen vele. A tanár szavaiból kitetszik, hogy ő maga is szenved Hilda miatt, a diák egy másik férfit lát az apában, kinek könnyezve nyújtja kezét s becsületszavára fogadja, hogy többet sohasem keresi fel leányát. Hilda, mikor apja felelősségre vonja, mindent tagad. Átlátzó hazugságokkal védekezik. Novák Antal ennyi vásottság láttán úgy érzi, hogy egész életének nevelői munkája omlott össze, kijön a béketűrésből, arcul üti őt, mire Hilda az iróasztalon levő körzöt ragadja meg, hogy tulajdon szívébe döfje. Duzzogva fekszik le, anélkül, hogy bármit elintéztek volna. Éjszaka rosszul lesz. Apja másnap ki akarja békiteni, de a leány hajthatatlan s akkor sem szólal meg, mikor tanácstalanságában orvost hivat. Mindenki tehetetlen vele.

Viharos, füledt ez a délután. A diákok remegve várják a tanárjukat. Novák Antal Liszner Vilit szólítja ki felelni, a leggyengébb tanulóját, hogy „javitson”. De az meg se tud mukanni. Novák Antal próbálja vezetni, pirongatni, mindhiába. Az otthoni jelenettől is nyugtalan, éjjel alig aludt. Csak ennek tulajdonítható, hogy ez a különben higgadt tanár elveszti lába alól a talajt s mikor a rossz diák körül sugó kamaszok kezében megpillantja leányának, Hildának arcképét, vad szókkal támad Liszner Vilire. A bajnok visszafelesel. Test test ellen állnak ők ketten. Mikor a tanár kimegy a tanteremből, Vili öklével megfenyegeti őt s olyasmit mond, amin két bajnoktársa halálra kacagja magát.

Elérkeznek az érettségi hideglelés napjai. Csajkás Tibor is „megéri”. Bucsut vesz Hildától s a leány szenvedése annyira meghatja, hogy az érettségi lakoma után édesanyja sopronmegyei birtokára szökteti.

Novák Antal az érettségi lakoma után a lakást üresen találja. Most ocsudik csak arra, hogy tulajdonképpen mi történt. Tudni sem akar többé leányáról. Öreg unokanénjét, Pepikét vesz magányos házába, egy kedves, szelid vénkisasszonyt,

hogy háztartását vezesse. Az iskolaévnek vége. Velencébe készül.

Liszner Vili az érettségien épp úgy nem tudott egy szót sem, akár az utolsó órán s Novák Antal, bármennyire szeretne volna megmenteni, kénytelen volt elbuktatni, mind a két tárgyból. Vili a bukását csak neki tulajdonítja. Két barátját keresi fel, Farkas Cézárt, kit valaha a gimnáziumban Prófétának neveztek és Czeke Bélust, a bohém gyógyszerészegédet. Mindketten „áldozatai” Novák Antalnak, mert évekkkel ezelőtt őket szintén elbuktatta. Ezek lovalják föl Vilit, hogy az öreget legjobb lesz éjjel, sötétben, amint ez Sárszegen már ősidők óta szokás, elverni. Novák Antal észreveszi, hogy valami készülődik, a három rettenetes alak folyton körötte setteng, Vili kerékpárjával hol előtte, hol mögötte tűnik fel s beszélni óhajtana vele. De már nyíltan cigarettázik az utcán is, bottal jár, nem köszön. Egy éjszaka aztán, mikor a tanár a fizikai szertárból jön, Vili és Próféta végrehajtja a régóta tervezett és posványosodó merénylettert: hátulról, orvul megtámadják Novák Antalt, a földre teperik, agyba-főbe verik. A tanár vérbe fagyva marad ott a mellékucán, felkel és saját lábán hazavánszorog.

Itt kezdődik lelki történetének másik, új fejezete... (KDPH-2, 37.)

A cikk fölütése a regény indulásakor megjelent beharangozót visszahangozza – új elemként jelenik meg benne tanár és diák kölcsönös egymást nem értése –, ám a tartalomismertetés elég száraz és gépies, néhol nem is egészen pontos. Talán ezt is Kosztolányi készítette, éppen csak kevesebb törődéssel, de más is könnyen összekompiálhatta. Az írás kétszeres (ön)reklám: közvetetten éppúgy tudósít a lap olvasottságának növekedéséről, vagyis sajtóéletben betöltött rangjáról, mint ahogy a két hasábot kitevő ismertetés a regénynek és szerzőjének megbecsülését, azaz irodalmi rangját is jelzi.

Eltérve az időrendtől, a regény megjelenését követő ismertetések előtt a fogadtatás egy személyes dokumentumát idézzük, az

édesapa fiához írott sorait. Kosztolányi az *Aranysárkányt* a regény körületekintő beharangozása mellett küldte el öccsének. A testvér – föltehetőleg először maga olvasván a könyvet – nem sietett azt apjuknak átadni, így április 5-én Kosztolányi Árpád még csak arról számolt be: „Az Arany Sárkányt öcséd megkapta, mi még nem olvashattuk, talán husvéti piros tojásként juthatunk majd hozzá.” (KCsaL, 118. levél, 194.) Az április 14-én kelt levél szerint így is történt (KCsaL, 119. levél, 196). 1925. április 27-én pedig az édesapa a szöveg olvasásáról, értelmezéséről és értékeléséről írhatott fiának:

A diákélettel kapcsolatban be akarok számolni azon élvezetről, melyet nekem az Arany sárkány olvasása szerzett. Rövid 3 nap alatt olvastam el azt, ami az én öreg szemeimnél rekord számba megy, mert alig tudtam egyes szakasznál félben hagyni az olvasást, különösen akkor, midőn a „seregszámlá”-n már túl voltam és a változatos és izgató események megkezdődtek szép lélektani rajzokkal. Nem is csoda, hogy engem ennyire érdekelt ez az értékes és nagy műved, nemcsak azért, mert te írtad, hanem azért is, mert én 50 esztendő töltem el a gimnáziumban (8-at mint diák, 42-t pedig mint tanár, igazgató és újra tanár). Csak egy dolog hatott eleinte kissé zavarólag reám: nem tudtam eléggé magamat emancipálni attól, hogy a szereplőkben ne keressem a *te* diákévidben [!] valósággal élt egyéneket, habár előzetesen figyelmeztettél, hogy a szereplők legtöbbször két-háromból összeszőtt alak. – Csak akkor, midőn a cselekmény kezdett összetömörülni Novákra, Nyegrére [!], Vilire és társaira és a megtörtént dolgokat a képzelet alkotásai váltották fel, vagyis midőn a Novák ellen a merénylet megtörtént már, ekkor szabadultam föl a reminiscentiák hatásaitól teljesen. Természetesen az, ki az itteni régi körülményeket nem ismeri és így a szereplőkben csak fantázia-alkotta egyéneket lát, ilyen átmeneten nem megy keresztül olvasás közben. De azért e kis, zökkenés szerű változás nem hatott zavarólag nálam sem az élvezésre. Legfőleg annyi tudnék még megjegyezni,

hogy a végén hiányzik a régi regényeknél szokásos erkölcsi elégtétel-adás, vagyis Vilinek és társainak bűnhődése (beleértve az Ostor szerkesztőjét is), de ez, sajnos, manapság azzal indokolható, hogy az ilyen cudar merényletek legtöbbször megtorlatlanul maradnak. – Még egyszer köszönöm neked, édes fiam, azt a lelki üdülést, melyet e nagy alkotásod olvasása nekem, öcsédnek és húgodnak is okozott, ezután fog az kézről-kézre vándorolni családunk többi tagjai között.

[...]

Fenyves megkapta az Arany Sárkányt és ismertetés végett Haraszti munkatársnak adta át, ki a napokban tért vissza Olaszországból; ő fog róla legközelebb cikket írni. (KCsaL, 120. levél, 198–199.)

Az édesapa sorai alapján hatásos volt Kosztolányi igyekezete, hogy az *Aranyásárkányt* mindinkább eltávolítsa a szabadkai gyermekkor emlékeitől. Arról ugyan szó sincs, hogy Kosztolányi Árpád figyelmét elkerülték volna a diákévek múltbéli alakjai, a történetben visszaköszönő események. De igazolja fia érvelését, hogy a regény kitalált világát nem szerencsés az életrajz puszta fölelevenítésének, a személyes emlékek egyszerű újraélésének tekinteni. Az édesapa elismerő-lelkendező beszámolójára adott választ nem ismerjük, csak Kosztolányi Árpád május 9-ei levelét:

Édes fiam, május 4-én kelt és 6-án érkezett kedves leveledből örömmel olvastam, hogy az Arany Sárkányról eddig a fővárosi lapokban 3 szép és hosszú kritika jelent meg. [...]

Azt hiszem, nem kerülte el figyelmedet az, hogy a Fenyves újságjának május 5-én megjelent 120-ik számában is megjelent a 4-ik kritika Milkó Izidor szép tollából. Engem meglepett, hogy ezt nem a Fenyves által jelzett Haraszti írta, de természetesen nagyon örültem, hogy neves és érdemes íróbarátunk vállalkozott szívesen erre ki írói érdemeinél és koránál fogva is kompetensebb erre, mint a kezdő újságíró. (KCsaL, 121. levél, 200.)

Az apa következő levele végül a regény fogadtatásának egy apró személyes adalékáról számol be:

Az Arany Sárkányt Józsi bácsi már elolvasta és elragadtatással nyilatkozott róla; kritika gyanánt legyen elég most veled csak annyit közölnöm, hogy a terjedelmes regényt egy nap alatt átolvasta, annyira lekötötte [!] minden részlet a figyelmét. (KCsaL, 122. levél, 204.)

Az *Aranysárkány* hatását a rá következő munkák sem oltották ki a család körében, de ez már csak említések formájában, leginkább más művek apropóján tükröződik a levelezésben (KCsaL, 135. és 181. levelek, 222 és 277).

Szilágyi Géza 1925. április 15-én a Magyarország hasábjain ismertette Kosztolányi új regényét. Elsőként arról szólt, ahogy a lírikus elsőbbségét a regényíróé váltotta föl, majd *A véres költő* és a *Pacsirta* említése után tért rá az új mű bemutatására:

Magyar vidéki kisvárosba ment a költő most is, hogy az *Aranysárkány* romantikamentes, de dús érzéstartalmánál fogva mégis rendkívüli történetét hozza elénk. [...] elejétől végig, miközben lelkünkön átsiet történetük, a költő – éppen ez az ereje – velük mosolygó és könnyező közösséget tartó embertestvérekül bűvöl oda bennünket alakjainak szívbéli szomszédságába.

[... Kosztolányi a regénybeli kisvárosban] kincsesedő emlékképeit eleven jelenné tudja feltámasztani és mibélénk is áthullámoztatni.

„Az élet tragikus és kedves ötleteit” sűrítette bele bőkezűen hangszerelt regényébe, amelynek kettős – mégsem zavaros – hatása az, hogy, mint maga az élet: egyben tragikus és kedves.⁶

⁶ SZILÁGYI Géza, *Kosztolányi Dezső új regényéről: Aranysárkány, Budapest, 1925, Magyarország, 1925. ápr. 15., 2. Kosztolányi levélben mond köszönetet: LN, 870. levél, 508.*

Szilágyi a Kosztolányi-regények hangütését kettősnek látja, nem tisztán tragikusnak, és bár az *Arany-sárkány* világát az író emlékeihez köti, kiemeli azok költői megelevenítését.

A *Pesti Hírlap* április 26-i számában – Hetes névaláírással – Herczeg Ferenc mutatta be a lap hasábjain közölt regényt. A cikk a cselekmény emlékezetes mozzanatainak földézése mellett arról az „édes szenzációról” szól, ahogy az *Arany-sárkány* újra átélhetővé tette Herczeg ifjúságát, fehértemplomi diákéveit. „A könyv egyébként a nevelés – nem az oktatás! – szomorú csődjét illusztrálja.”⁷

A *Pesti Napló Könyvespolc* rovatában Kárpáti Aurél írt az *Arany-sárkány*ról. A regény emlékeken alapuló, önéletrajzi vonásait ő is hangsúlyozza – olyannyira, hogy Sárszeget egyenesen mint „bácskai kisvárost” említi, Hilda helyett pedig vagy véletlenül, vagy freudi elszólásként Kosztolányi ifjúkori szerelmének, Heddának a nevét írja le. Másfelől Szilágyi Gézához hasonlóan, de nála is erőteljesebben emeli ki az elbeszélői távlat emlékektől függetlenedő, kiszélesedő és az olvasók felé megnyíló jellegét:

Olyan az egész, mint egy fanyar-édes emlék. Sugaras multból, habzó, forrongó ifjúságból megőrzött színes kép, amelynek naiv távlatába – mert már férfifejjel, messziről nézzük – beleszélesedik a magunk teljes, elpergő élete. [...] a tiszta kékségben, mint föl-fölsejlő szimbólum, úszik, lebeg a vissza nem térő fiatalság arany-sárkánya.⁸

Kárpáti az *Arany-sárkányt* szintén beilleszti az életmű összefüggéseibe: „a *Pacsirta* közeli rokona”, „több szólamra átírt folytatása az előző tételnek”. Egyfajta többszemponúságot vél érvényesülni a kompozícióban is, amelynek középpontjában Novák Antal áll, s a főbb és kevésbé fontos szereplők is „csak azért vannak körülötte, hogy őt magyarázzák, apró szenvedéseit, lassú fejlődését megmutassák”.

⁷ HETES [HERCZEG Ferenc], *Arany-sárkány*, Pesti Hírlap, 1925. április 26., 3.

⁸ K. A. [KÁRPÁTI Aurél], *Az Arany-sárkány: Kosztolányi Dezső új regénye*, Pesti Napló, 1925. ápr. 30., 10.

A kritika ebből a megoldásból vezeti le egység és lazaság sajátosan kettős-ellentmondásos olvasói tapasztalatát:

A tanár természetrajza, – ez volt a kitűzött írói feladat, amelyet Kosztolányi mesteri módon oldott meg *Az aranysárkány*-ban [!]. Éppen e célkitűzés teszi érthetővé: miért maradt ki a regényből a kompozíciónak az a zártsága, amely Kosztolányi írásait általában jellemzi. Ebben a koncentrált beállításban az eleven élet közvetlen visszaadása, megéreztetése nem tűrt meg több, feszesebb, merevebb szerkezeti elemet, mint amennyi magában a valóságban feltalálható. Ezért itt-ott talán terjengőssé is válik a hatalmas könyv némelyik fejezete. De ha teljes egészében tekintjük át a regényt, észrevesszük: mennyire elősegíti az első pillantásra henyének tetsző aprólékos részletrajz, az író szándékának kihangsúlyozását.⁹

A kritika általánosító zárlata: „Kesernyés, sőt keserű könyv.” Szintén a korai recenziók közé tartozik *Az Érdekes Újság Könyvesház* rovatában közölt – az író zengő, pompázatos stílusát és a kötet formás kiállítását egyként dicsérő – könyvajánló, amely Kosztolányi „lirai egyénisége” felől olvassa a diákkorról, az öregséget összetörő „győzedelmes, könyörtelen, erős fiatalságról” írott „lirai époszt”. Ebből a képletből, fiatalság és öregség szükségszerű meg nem értéséből következik Novák mint „drága, csupa sziv” „legjobb ember” tragédiája és pusztulása: „Talán megsemmisülten elpusztulni a magunk óságában: ez is lehet az élet legszebb célja, példázza Kosztolányi tanár figurája.”¹⁰

Milkó Izidornak a *Bácsmegyei Napló*ban 1925. május 5-én közölt kritikája azért is érdekes lehet, mert következtetni enged arra a visszhangra, amelyet a regény Kosztolányi szülővárosában kelthetett.

⁹ Uo.

¹⁰ (b. a.), *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, *Az Érdekes Újság*, 1925. máj. 1., 19. Gulyás Pál álnévszótára 1923-ban Balla Antalként oldja föl a lap B. A. rövidítését, de a *Pesti Hírlappal* való kapcsolat miatt nem zárható ki a Bónyi Adorjánként való azonosítás sem.

Elsőre azonban a címnek mint szimbólumnak a magyarázatával indul:

Az „*Arany Sárkány*”, amelyet május elsején küldenek föl a sárszegi gimnázium növendékei a levegőég felé, Kosztolányi Dezső új regényének az elején vonul fel, s szimbólumot jelent. Az egyik tanár, aki nézi, fitymálva állapítja meg, hogy „papírsárkány”, mert papirosból készült, de a másik professzor [...] *aranysárkánynak* mondja, arról, ami a legnemesebb rajta, amellyel a fiúk a szárnyait befestették. Ez utóbbi a matematika és fizika tanára ugyan, de vannak hevületei és illúziói, amelyekkel mindenben a szebbet látja. Ennek a vonásának köszönheti sok csalódását s a tragikus sorsát. Az elbeszélés végén s az élete utolsó órájában, amikor halni készül, a tanári szoba ablakából kitekint az utcára, oda, ahol ama májusi reggelen látta a sárkányt repülni.¹¹

E felütést követően Milkó Kosztolányit mint Szabadka dicső szülöttét állítja a helyi olvasók elé, akire joggal lehetnek büszkék, hisz minden könyvével egyre különbet alkot. E fejlődéselvű pályarajzba simulva az *Aranysárkány* sem „szokványregény”, hanem „nívómegállapító könyv. A szerző nívójáé.” Ennek az írni tudásnak egyik eleme, hogy Kosztolányi regényes események nélkül, alig néhány és nemegyszer kisszerű történeésből, „magában véve mind csupa köznapos dologból” alkot nagyszabású és érdekes regényt. Ez a megállapítás egyúttal fölvezetése annak, ahogy Milkó elismerő bírálata nyomatékosan ellene is szegül a Szabadkát Sárszeggel azonosító – ezáltal pedig a bácskai településre nem éppen előnyös fényt vető – olvasatoknak. Szinte rögeszmésen ismételteti, hogy az *Aranysárkány* gimnáziuma, kisvárosi terei és alakjai általánosak, mindenhol megtalálhatóak, és bárki bárhol saját környezetére ismerhet bennük:

¹¹ MILKÓ Izidor, *Kosztolányi új regénye* = M. I., *Harun al Rasid és egyéb írások*, vál. SZELI István, Szabadka, Forum, 1966, 144 (Milkó Izidor hátrahagyott írásai, II).

Május elsejének a városerdőben való ünneplésével kezdődik a történet, s ez a részlet mindjárt olyan életszerű, hogy nem lesz város, ahová a könyv eljut, amelyben nem a maga városligetére s a saját májusi ünnepére ismer az olvasó. A gimnáziumi élet, a tanárok és diákok mentalitása és sürgés-forgása olyan realiztikus festésben kerül ki az ecsetje alól, hogy – fogadni merek – minden városban azt fogják hinni, az ő gimnáziumukról van szó. S a diákok és tanárok rajza annyira plasztikus, hogy ezek mindegyike, ha magára nem ismer, a kollégái közt fogja azokat keresni, akikre a rajz illik. S a Liszner fűszeresboltja olyan fűszeresbolt, aminőt minden vidéki városban láthatni. Az író szerencsés és kiválóan okos szeme mindenben azokat a vonásokat fődözi fel, amelyek közösek és tipikusak, s e tekintetben hasonlatos – bár stilben és koncepcióban fölülmúlja – a realiztikus magyar regény inaugurálójához: Tolnai Lajoshoz, akit elfeledtek, már nem olvasnak, de – meg merem jósolni – újból divatba fognak hozni. [...] Ez a regény is sok helyt fogja azt a hitet keltetni, hogy róluk szól az írás. S ez a legnagyobb bizonyíték, hogy nem róluk. Hanem mindegyikről és mindenkiről.¹²

Milkó mintha mindenki számára ismételné, amit Kosztolányi édesanyjának írt a regény helyes olvasásmódjáról, az írói múlt és a regény világa közti különbségtevés szükségéről. Ekként is igazolva, hogy Kosztolányi bár Szabadka szülötte, de mint író: egyetemes jelentőségű és világirodalmi rangú.

A *Magyar Hírlap*ban – melyet ekkor szoros kapocs fűzött a *Pesti Hírlaphoz* – Fóthy János írt rövid tudósítást az *Aranysárkány*ról. A regényben – egyesítvén az emlékezés frissességét az egyéni dolgok finom általánosításával – „az egész mai nemzedék ifjusága támad életre”, de meglátható benne „az emberi lélek örök és változatlan, nemzedékről-nemzedékre megújuló ábrázata” is.¹³

¹² *Uo.*, 145–146.

¹³ (f. j.) [FÓTHY János], *Az arany sárkány: Kosztolányi Dezső új regénye*, Magyar Hírlap, 1925. máj. 8., 3.

A *Ma Este* névtelen kritikusa szerint az *Aranysárkány* „nemcsak jó regény, de valóban regény is”, miközben nem hazudtolja meg írójának költő voltát, hiszen „részleteiben, tiszta lírai vallomása egy örök-gimnazistának, aki negyvenesztendős korában is csak diáktrefákon tud felfrissülni”. Jóllehet a regény úgy hat, mintha az olvasó emlékeit idézné, mindeközben

az *Aranysárkány* még sem ugyanaz, ami a mi életünk volt, aminthogy nem hasonló a világirodalom előző diák-tanár regényeihez sem. Heinrich *Mann* butácska-kedveske Ronda tanárja olyan idegen az *Aranysárkány* Novákjától, mint a germán lélek a magyartól. Mert Kosztolányi regénye a magyarság regénye, az új, modern külön utakon járó, néha visszatekintő magyar ember írása, néha sirása.

De nincs benne semmiféle politikum, és nincs benne iránymutatás, célkitűzés, l'art pour l'art regény az *Aranysárkány*, élvezetes és maradandó, egyéni és utánozhatatlan. S azt hisszük, az író legsajátosabb megnyilatkozása.¹⁴

Az ajánlást Kosztolányi fényképének közlése teszi teljessé. A *Világ* 1925. május 31-én hosszabb recenzióban üdvözölte Kosztolányi regényét:

Kosztolányi most megjelent új regénye, az *Aranysárkány* kétségkívül érdekes és fontos eseménye a magyar irodalomnak és akadnak ugyan törések, vagy egyenetlenségek a regény folyamán, de azért Kosztolányi most nemzetközi mérték szerint is a regényírás műfajának reprezentatív képviselői közé emelkedett.¹⁵

¹⁴ [Szerző nélkül], *Aranysárkány: Kosztolányi Dezső regénye*, *Ma Este*, 1925. máj. 21., 14.

¹⁵ [Szerző nélkül], *Aranysárkány*, *Világ*, 1925. máj. 31., 13. A *Magyar Könyvesház* rovat végén olvasható P. M. alighanem Pásztor Mihályt jelöli, ám nem egyértelmű, hogy ez az egész rovat jegyzéseként olvasandó, vagy csak az utolsó kritikára vonatkozik.

A kritika abban azonban elüt az eddigi értelmezésektől, hogy az *Aranysárkány* központi problémájának nem Novák alakját vagy tragédiáját látja, hanem Hilda és Tibor viszonyát:

Az *Aranysárkány* témája igen merész: szerelem, erős flört, talán szerelmi viszony [...]. A fiúnak és a lánynak talán még olvasnia sem volna szabad arról, amit tesznek, de mind a ketten megnőnek és megérnek szerelmük által. Főleg a fiú. [...]

A fiú alakja azért elmosódik kissé, és néha háttérbe szorul, olyan gazdag az apa alakja, és Hildáé. Pedig Hilda nem beszél sokat. [...] Hilda még egyszer feltűnik a regény végén, most is szép, sőt egyénien szép, de már rajta van a vidék árnyéka, és elmúlt róla az érdekesség. Talán csak lányos hisztéria volt az, ami érdekességnek látszott, vagy pedig múltkony az érdekesség, és nem kíséri el a nőket az életen át. Az életnek van néhány érdekes éve: néhány évig érdekes egy nő, és azután nem az többé, talán előbb veszítve el az érdekességet, mint a szépséget, és akár a fiatalságot.¹⁶

A recenzius hangsúlyozza Novák Antal jó szándékát, szeretetét leánya és diákjai iránt, egyúttal azonban tehetetlenségét is: „nem találja meg az utat hozzájuk, és tanári pályája sem kevésbé tragikusan omlik össze, mint apai szeretete”. Kosztolányi eredeti módon mutatja meg a tanárok „különös életét”, amelyet hatalom jellemez a gimnázium falai között, de kívülről „az élet szürke kishivatalnokainak” látszanak. Ekként az *Aranysárkány* „tanár-regénynek is gazdagabb, többrétű, emberibb, mint Heinrich Mann híres tanár-regénye”, a *Ronda tanár úr*.

Kállay Miklós a *Nemzeti Újság* június 14-ei számában ismertette az *Aranysárkányt*, amelynek címe „szimbólum, talán a verőfényben csapongó és hamar a kietlen mindennapiságba zuhanó ifjuság szimbóluma, talán a merész magasságok felé szárnyaló álmoké”.

¹⁶ *Uo.*

Letargikus és kissé lehangoló Kosztolányi Dezső regényének szomorú vége, de ez a szomorúság egyben meghatározó, sőt mélyen megindító. Innen visszapillantva kezdjük igazán megérteni és szeretni a regény hőseit, Novák Antal tanár urat [...].

[...] Kosztolányi sehol sem keres olcsó eszközöket és a legnehezebb műfajt választja, a tiszta analitikus regényt. Az újabb magyar irodalomban nem is tudunk ebben a műfajban tökéletesebbet. A legjobb franciákra emlékeztet ez a magyar regény: valami *Flaubert* és *François Mauriac* közt, csak Kosztolányiban több a költői melegség [...].¹⁷

Kállay – Kárpáti Aurélhoz hasonlóan – úgy látja, a „regény főalakja Novák Antal”, akiről „az író tökéletes lélekrajzot ad”. Ez a sajátosság indokolja a cselekmény történeti szervezésének látszólagos aránytalanságait is:

Minden csak érte és az ő történetével kapcsolatban történik. A regény sok szereplője is csak annyiban fontos, amennyiben az ő történetével van összefüggésben [...].

Mint az ibseni alakok legnagyobb részének, Novák tanár urnak is előélete van. Valami homályos, nehéz tragédia húzódik meg a látszólag harmonikus csöndben borongó egzisztencia háttérében. [...]

Kezdetben olyan, mintha a regény *Hilda és Tibor* szerelmi történetének indulna. De Kosztolányi tudatosan elejti ezt a történetet, amely tulajdonképpen csak előjátéka a tanár drámájának, mihelyt a főhős analízise szempontjából már nem fontos.¹⁸

A tanár megveretését követő lelki folyamatok rajzát Kállay olyan-nak látja, mint a balzaci, „abszolút irodalmi és teljesen művészi

¹⁷ KÁLLAY Miklós, *Aranysárkány: Kosztolányi Dezső regénye*, Nemzeti Újság, 1925. jún. 14., 20.

¹⁸ *Uo.*

eszközökkel készült detektívregényt”. Az *Aranysárkány* egyúttal azonban „diákregegy” is, amelyben „Kosztolányi benyomásokra érzékeny lelkének minden diákkori emléke benne van”.

A *Napkelet* júniusi füzetében Dóczy Jenő foglalkozott a regénnyel, akinek szempontjai rendre párhuzamosak a Kállay Miklóiséival, de mérlegét tekintve szigorúbban ítél, mint a *Nemzeti Újság* kritikusa. Dóczy szerint Kosztolányi „novelláiban és regényeiben is a franciák, a naturalisták és impresszionisták tanítványa”, s bár „erősen kifejlett művészi egyéniségen szűri át a nagy mesterektől kapott irányító elveket és hatásokat”, azok „azért rendre kimutathatók nála”:

Az érzékeltetés művészete, a pillanatnyi impressziók megragadása és lehető teljes kifejezése, az írói személytelenségre és a tárgyias alakításra való törekvés (*impersonnalité* és *impassibilité*), a kis, jelentéktelen emberek világába való elmerülés, jellemzésben az analitikus módszer, az élet összevisszaságának és logikátlanságának megérettetése és naturalisztikus ábrázolása, ennek folytán persze a regény kompozíciójának elhanyagolása; ez mind, mind a Goncourtok, Flaubert és Guy de Maupassant hagyománya és Kosztolányi hű követője e hagyományoknak. De lírikus természetét, meleg, érző szívét nem tagadja meg s nem téved sem a naturalisták rút-ság-kultuszába, sem erotikába. Ezen felül mérsékelt hajlik a szimbolizmusra és az élet hiábavalóságainak szimbolikus megsejtetésére. S így végül is, megint csak összetalálkozik francia mestereivel, kiknek műveiből csak úgy árad a désillusion, a kiábrándultság, az a „lelki szárazság”, melyről már Szent Ágoston is tudott, s mely a mindennapiság tarlójáról száll és ragad át az affektusokra szomjazó kedélyre s kizsákosítja a szívet. Kosztolányi pesszimizmusát azonban érző szív, részvét és a humorra való hajlandóság enyhíti. Nála a pesszimizmusból melancholia lesz.¹⁹

¹⁹ Dóczy Jenő, *Aranysárkány: Kosztolányi Dezső regénye*, Napkelet, 1925/6, 57.

A diákkor „friss, élő emlékezetét” fölélesztő regény középpontjában Novák Antal áll, s az ő különféle helyzetekre adott reakciói. Ám míg „a főalak jellemzése analitikus, a többieké impresszionista, vázlatos”. Ekként magyarázható a regény szerkezete is:

A regénynek nincs is folyamatos meséje. Gyorsan pergő vagy stagnáló helyzetrajzok sorozata az egész, Novák Antal személye a kapocs, mely összetartja a szituációkat.²⁰

Ezzel indokolható az is, hogy a megkezdett szerelmi szál nincs kibontva, csakhogy pusztán a főhős lélekrajzát szolgáló mozzanatként túl hosszúra nyúlik. Ráadásul a szerelem és megveretés

nem függ organikusan össze s a regény e két tengelyen nem gördül jobban. Egyik akasztja a másikat. Vajjon mit akart ezzel Kosztolányi? Azt hiszem: naturalizmust. Az élet buta összevisszaságát, zavaró logikátlanságát akarta kiemelni és talán azt a finom tapasztalatot, hogy a lényegileg fontosabb dolgok kivonulhatnak a tudatból a lényegileg haszontalább miatt.²¹

Ugyanakkor bármennyire analitikus is Kosztolányinak ez a regénye, a „belülről kifelé való jellemzés [...] a léleknek olyan homályos zugait is megvilágítja, hova az analízis eszközeivel nem lehetne eljutni”. A mű melankolikus szemléletének megfelelően végül csak az emlékezet marad, és a napok szürke egymásutánja.

A *Nyugat* összevont júliusi száma egyszerre két írásban is tárgyalta az *Aranysárkányt*. Fenyő Miksának a lap fő részében elhelyezett esszéje Móricz Zsigmond *Pillangóját* követően tér rá Kosztolányi regényére, amelyet felvezetésképpen úgy állít be, mint egy fejlődő, folyton magasabb fokra lépő pálya új eseményét. Az *Aranysárkányban* az író „emlékezései gyermekéje idejére” oly elevenek, hogy a

²⁰ *Uo.*, 59.

²¹ *Uo.*

regény szinte fölkinálja magát a beleélő olvasásra: annak világában „minden mi vagyunk”. A műnek ugyan „kissé a hibája”, hogy „két részre esik”, melyek közül a diákokkal, Hilda és Tibor szerelmével foglalkozó „első rész az érdekesebb”. A második „Novák tanár tragédiájáról szól”: „ennek a derék paedagogusnak összeroppanását az író mesterien csinálja meg”. A „művészien kigondolt utolsó jelenet” pedig – amely egyébként a *Háború és béke* zárlatát idézi föl Fenyőben – „nagyobb mélységekbe enged bepillantást, mintegy jelezvén, hogy semmisen fejeződik be, sehol nincs pont és megállás, mert azontúl új regény van, új problémákkal”.²²

Túróczi-Trostler József hosszabb kritikája ugyanezen *Nyugat*-szám *Figyelő* rovatában jelent meg, s – „a heroikus történeti evokáció (Nero) s az anekdotikus kispolgári idill (Pacsirta) után” – a regényforma autonómiájáért folytatott küzdelem „egyik leg-tisztább eredményét” méltatja az *Aranysárkányban*. Az „idillikus mag” itt mindaddig nő, „amíg végre elég tág és elég mély lesz ahhoz, hogy szimbolikus értelmet kaphassanak a benne folyó események s az események hordozói”, s a regényben nem marad „szakadék a töredékes eleven élet és a kikerekített logikus lét között”. A mű alapellentéte a megállapodott felnőttek és a még csupa lehetőség ifjúság között feszül:

Már most ott a forma, itt a forma ideája válik problematikusná: elvesztik értelmöket. Valami idegen, romboló, rosszindulatú esztelenség keríti hatalmába s eredendő törvényszerűségükkel ellentétes álmetamorfozisa kényszeríti őket.²³

Novák és Liszner is küzd a deformálódás ellen, de „a problematikuság itt is, ott is akcióra váltja a passzivitást: a diák megveri tanárját, a tanár öngyilkos lesz”. E két egymást feltételező aspektus súrlódása adja „a regény belső cselekményét”. A főalak természetesen Novák, s ez szorosan összefügg tanár voltával: „a dogma és

²² FENYŐ Miksa, *Két regény*, Nyugat, 1925/12–13, 73–74.

²³ TÚRÓCZI-TROSTLER József, *Kosztolányi új regénye*, Nyugat, 1925/12–13, 91.

meggyőződés, a megkötöttség és szabadság, az elmélet és valóság, a póz és igazság, az önáltatás és őszinteség éles határmesgyéjén jár állandóan”. Az örökös válaszüton levés, ember és tanár kényes egyensúlyi helyzete Novák alakjában pedig nemcsak azért fontos, mert magyarázza, miért is látják őt furcsának ifjak és felnőttek egyaránt, hanem azért is, mert „csak ennek a típusnak vannak tragikus lehetőségei”, ha benne

az ember és tanár felbontja a kompromisszumot, különválik, sőt élet-halálharcot kezd egymással két idegen világ. Ennek a harcnak a démonizmusa ólalkodik Kosztolányi tanárja körül. [...] mivel azonban a tanár és ember elválaszthatatlanul él benne, a tanár sebébe az embernek is bele kell pusztulnia. [...] Novák Antal halálában a szenvedő ember ül diadalt a tanár életformáján. Ezen a ponton kinő környezetéből s tág, szimbolikus távlatokat kap.²⁴

Az *Aranysárkányt* – mely Kosztolányi nyelvművészetét is „magasabb fokon mutatja” – immár kevésbé a lírai ösztönzések mozgatják. A lírizmus „már csak távoli, halk zenei atmoszféraként fogja körül az embereket és tárgyakat”: a lírikus emlékezetét az epikusé váltja föl, „amely körvonalakban s összefüggésekben lát mindent”.

A *Kelet Népe*ben ifj. Halmai Elemér ír néhány soros, ambivalens kicsengésű ismertetőt:

Ha ezt a regényt nem Kosztolányi írja és nem visz bele lírát és szerelmet, akkor talán unalmas história lenne. [...] Elég mélyre szállott az emberi lélekbe, de korántsem mondjuk, hogy nem szállhatott volna még mélyebbre. Kosztolányi divatos író [...]. Ez a munkája meglehetősen tekintélyes kötet, négyszáz oldal.²⁵

²⁴ *Uo.*, 92.

²⁵ Ifj. HALMAI Elemér, *Kosztolányi Dezső: Arany sárkány, Kelet Népe*, 1925/5–7, 59.

Az *Új Nemzedék* 1925 augusztusának végén alaposabban foglalkozott Kosztolányi munkájával. Császár Elemér ugyan azok véleményét osztja, akik az *Aranysárkányt* nem tartják megfelelőképp egységes avagy kiegyensúlyozott műnek, de Kosztolányinak a regényben tükröződő törekvését azért értékeli:

A hosszú regényeknek nincs ma közönségük. [...] Rendjén van-e ez, ne kutassuk; az író, ha van praktikus érzéke, elfogadja a tényt és alkalmazkodik hozzá. [...]

Dicsérem Kosztolányit, hogy volt bátorsága szembeszállni a divattal. [...] az a költői föladat, amelyet meg akart oldani, megköveteli az alapos, minden oldalról való megvilágítást. Ez a komoly írói becsvágy jele – s a komoly törekvés megköveteli az elismerést, ha nem járt is teljes sikerrel.²⁶

Az „alapjában véve egyszerű és szegényes” történetet, mely „két mederben is hömpölyög a főhős mellett”, Császár nem önmagában kifogásolja, hanem elsősorban azért, mert így „az aranysárkány szépen beállított szimbóluma mögött nem rejlik semmiféle mélyebb jelentés, az olvasó még csak egymásra sem tudja vonatkoztatni a képet és a mesét”. Novák „lelki vívódásainak rajza [...] mindvégig érdekes” ugyan, de a belőle fakadó „pesszimiztikus tanulság szegényes s egy esetből bajosan általánosítható életbölcsesté”. Ráadásul a „mesére aggatott” epizódok döntő része, a regény „nagy apparátusa” „alapjában szükségtelen” „a szegény Novák Antal tragédiájának pszichológiai megértéséhez”.²⁷ A szöveg jó részét ebből a szempontból „ki lehetne húzni”, jóllehet ennek „kárát látná az olvasó”: az *Aranysárkány* alap gondolata ugyan a kidolgozás során „elsorvadt és mélysége eltűnt, de részleteiben talál az olvasó kárpótlást az elmaradt értékekért”.

²⁶ r. r. [Császár Elemér], *Az aranysárkány: Kosztolányi Dezső új regénye. Bpest, Légrédy, 1925. 458 l., Új Nemzedék, 1925. aug. 30., 4. Minimális eltérésekkel Erdélyben is megjelent: ua., Pásztortűz, 1925. szept. 20., 418–419.*

²⁷ Az *Új Nemzedék* változatát a *Pásztortűz* alapján egy ponton módosítottuk.

Az első kritikák sorát 1925 novemberében, a *Protestáns Szemle* lapjain Gulyás Sándor írása zárja, amely még Császár Elemér szigorúbb hangú bírálatánál is negatívabb ítéletet formál a regényről. Igaz, Gulyás tekintettel van arra az eltérő tapasztalatra, amelyet a folytatásos folyóiratközlésben és a könyv alakban történő olvasás nyújt:

Az egyfolytában való olvasás mintha élénkítené a cselekvénynek olykor lassú menetét s így kevésbé tűnik fel a bonyolításnak helyenként való nehézkessége. A szerző lírai egyéniségéből következik, hogy e terjedelmes epikai alkotásban nincs elég drámaiság és elevenség [...]. Alapos ismeretről, de meglehetősen egyoldalú szemléletről tanuskodó képet rajzol egy alföldi gimnázium s a vele összekapcsolt sorsú emberek életéről.²⁸

A „jóra való, derék tanár lehangoló, csendes tragédiája” pesszimizmust áraszt. Kosztolányi „megkapóan kedves melancholiáján át-szűrődő szubjektív életszemlélete meglehetősen sivár világnézetté objektíválódik”, amely szerint „nincs különbség a jó és rossz között”. Mivel Gulyás Sándor tisztán pozitívnak véli Novák alakját, ráadásul az ellene elkövetett bűnnek sem látja büntetését, alapvetően hiányolja „annak a belső harmóniának megéreztetését, amely elviselhetővé teszi az életet az irracionális sorstényezők ellenére is”:

Jobban szeretnék, ha az ilyen úgynevezett diákregegy inkább építő világnézetet hirdetne az erkölcsi világrend diadalának bemutatásával. Akkor nem félnék attól, hogy az „Arany sárkány” esetleg diákok kezébe is talál jutni.²⁹

Ennek élet kevésbé enyhíti, hogy „általában élvezetes érdeklődéssel olvassuk végig e regényt”. Ennek oka ugyanis nem kis részben az, hogy az *Arany sárkányban* „a lírai költővel találkozunk” – azzal a

²⁸ GULYÁS Sándor, *Kosztolányi Dezső: Arany sárkány*, *Protestáns Szemle*, 1925/9, 655.

²⁹ *Uo.*, 657.

Kosztolányival tehát, amelyet Gulyás egyértelműen az epikus fölé helyez.

Az első áttekintések korszaka (1927–1947)

Amikor Földi Mihály a *Nyugat* hasábjain 1927 derekán elsőként közölt átfogó értekezést Kosztolányi Dezső regényeiről, nem tudhatta, hogy a vitatott műfajú *Esti Kornélt* leszámítva az író összes regényét tekinti át. Aki azonban önálló elemzést vagy összevető értékelést vár a tanulmánytól, csalódnia fog: Földi a regényíró Kosztolányi világszemléletét mint általános művészetfilozófiát tárgyalja, s maguk a művek csak mint példák, mint a sokszor cím nélküli idézetek forrásai kerülnek elő.

A tanulmány érzés és értelem, érthető és érthetetlen, látható és megfoghatatlan kettősével jellemzi Kosztolányi regényeit, amelyek úgy szórakoztató olvasmányok, hogy közben titkot rejtő és megértésre szólító hieroglifák is:

Egyik oldalon az erkölcsi nihilizmus, másik oldalon az örület. Belül izgalmas, forró, infantilisán éber érdeklődés a világ iránt, kint az irracionális élet. Belül: alaktalan szenvedélyek, romantikus nagy vágyak, nyugtalan törekvések, a kék és kín hánykolódásai, kint a sívárság, a csalódás, a kiábrándultság, az üresség, az unalom. Bejáratnál az élet, kijáratnál a halál. E kérdőjelek, e válságok, ez izgalmak, e megoldhatatlanságok közül menekül Kosztolányi Dezső a racionalizmusba. A megfogható, a megtanulható, az adatokkal dolgozó, a megmagyarázható világba; ez az ő mikrokozmosza, ahová visszahúzódik az ellenséges világ elől.³⁰

Földi Mihály szerint Kosztolányi modern racionalizmusának felel meg tiszta, világos és lényegre törő stílusa, amely azonban zaklató

³⁰ FÖLDI Mihály, *Kosztolányi Dezső regényei*, *Nyugat*, 1927/15, 185.

érzéseket, kínzó problémákat rejt: „mindenféle váratlan örvények nyílnak”.³¹ A világ mint örület tapasztalatához kapcsolódik az *Aranysárkány*ról tett talán legkonkrétabb megállapítás is: „egy inzultus patológikus lelki következményeit” bonja ki.³²

Ignotus Pál számára az adta az ötletet a *Nero, a véres költő*nek és az *Aranysárkány*nak az egymás mellé állításához, hogy a Genius 1929 könyvhetére mindkét regényt – sőt az *Édes Annát* is – új kiadásban jelentette meg. Igaz, ez alighanem Kosztolányi összegző szándékát is tükrözte. A recenzens szerint bármennyire különbözzék a két regény hőse – Nero „félemler”, míg Novák „minden szerénysége, passzivitása, sűrke külső megnyilvánulásai mellett is egész ember” –, középpontban álló tragédiájuk párhuzamos.

Ez a két regénye is sötét írás, nagyon sötét; ha [Kosztolányi] hangja mindig nyugodt is, ha modora mindig szabatos és megfontolt is, ha distanciát tart is maga és az alakjai közt, mégsem lehet észre nem venni rajta a halál- és még inkább életfélelemnek látomásos riadtságát, amely a definiálásban, megfigyelésben, hűvösségben keres menekülést.³³

Ignotus Pál egyszerre ismeri el író és szereplők távolságát, és olvasza a regényt egy félelemtől áthatott írói világtapasztalat megnyilvánulásaként. Ekként a tanár „egész ember” alakja is árnyalható: a szerénység „gyenge pajzsnak” bizonyul, s az apa és nevelő bukásához vezet, hogy nem tud elég szelíd, elég megértő lenni. Alighanem ennek is köszönhető a végkövetkeztetés, mely szerint a *Nero* és az *Aranysárkány* „érdekes, meggyőzőően igaz, előkelő művészettel megírt regények”.

A *Magyar Szemle Könyvmelléklete az Uj könyvek* rovatban rövid ismertetőket közöl, 1929 októberében az *Aranysárkányt* is ajánlja. Finom és nemes könyve alapján „Kosztolányi azok közül a ritka írók

³¹ *Uo.*, 180.

³² *Uo.*, 182.

³³ IGNOTUS Pál, *Két Kosztolányi regény*, *Literatura*, 1929/9, 323.

közül való, akik bátran merik beszéltetni a tanult, művelt embert, a nélkül [!], hogy karikatúrát csinálnának belőle, vagy unalmas, szakszerű előadásokat adnának szájába”³⁴.

Az *Aranysárkány* ifjúsági átdolgozása 1932 végén jelent meg, s ha más módon is, de ismét több figyelmet irányított a regényre. A *Pesti Hírlap Napi hírek* rovatában (elég eldugottan) megjelent hír érdekességét ismét az adhatja, hogy talán Kosztolányi tollából született. Teljes terjedelmében idézzük a tömörítés erényét, a nyelv tisztaságát, a kiállítás tetszetősségét hangsúlyozó cikket:

Kosztolányi Dezső átdolgozott, ifjúsági kiadásban jelentette meg *Aranysárkány* című regényét. A karácsonyi könyvpiac éppoly érdekes, mint értékes nevezetessége lesz ez a pompás könyv, amely eredetileg felnőtteknek íródott; történet az életnek arról a különös határmegyéről, ahol a már érett fiatalság lelke, bucsuzóban a diákos ifjúságtól, összeütközik a férfilelek komolyságával vagy inkább komorságával, összeütközik azzal a lélekkel, amellyé majd az ő lelke is lesz, amely majd az ő sorsa is lesz. Ez a mélyen emberi történet a sárszegi nyolcadikosokról az ifjúsági kiadásban lerövidült, elhullajtotta a szélesebben analízáló részleteket. Így, kissé pucérabban, még jobban látszik szinte az a tragikum, amely az író elgondolását átfütötte és amely költőien finom okultság azoknak a fiataloknak, akik a tanárjukban hajlandók ellenséget látni. Meghatóbb írást kevesebbet olvasni, mint annak a komoly, szigorú, de jóságos tanárnak a történetét, aki elbuktat egy nyolcadikost és miután a fiu szedettvedett cinkosaival egy este véresre veri őt, magányosan küzd ennek a széklyének minden fájdalmával, mint a megütött szív, tovább dobogna csendesen, de az eset nyilvánosságra kerül s ő nem mer többé emberekkel találkozni, öngyilkos lesz. Az élet szalad tovább, csak egy jó és igaz embert rugott félre

³⁴ [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Magyar Szemle, VII, 1929/2, Könyvmelléklet, XII.

az élet lelkiismeretlensége. Az élő egyszerűség nemessége, gyönyörű nyelvi tisztasága és gondossága jellemzi e könyv írói stílusát. Külső formájának szépsége is méltó a regény értékességéhez: pompás a kiállítása. *Jaschik Álmos* illusztrálása: igaz művészmunka. Genius kiadás.³⁵

Bresztovszky Ernő már a *Pesti Hírlap* előtt bemutatta a Genius három új ifjúsági regényét: Móra Ferenc *Dióbelkirályfi és társai*, valamint Balogné Hajós Terézia *A tornyos villa lakói* című könyveivel együtt a Kosztolányi-kötet is üdítő, bár sajtóhibáktól sem mentes kivétel a silány gyermekkönyvek áradatában. Az ifjúsági átdolgozás „Heinrich Mann »Ronda tanár ur«-ához ad magyarázatot: megeshetik, hogy a legkegyetlenebbnek látszó tanár igazában csupa jóakarát, csupa megértés”.³⁶ A *Literatura* névtelen ajánlója azt emeli ki, hogy az átdolgozás révén „a felnőttek örömét megosztják majd a gyerekek is”, ugyanis a könyv „nem nagyképű pedagogiával kiagyalt történetet rejt, hanem élő valóságízt nyújt”.³⁷ Végül érdekes lehet a *Néptanítók Lapjában* megjelent rövid ismertetés, amely Novák iránti kartársi rokonszenvvel foglalja össze a könyv történetét, ám úgy véli, a „mai kor díjbirkózó, sportoló ifjúságának a cinizmusig menő sivár lelkivilágát [...] az író túlzottan, túlságosan nyers, rideg materializmussal” rajzolja, s rokonszenvéből még a jó tanuló típusának sem jut. Elismerve egyúttal a regény nyelvének, az élet rajzának és a jellemábrázolásnak az érdemeit, a lap nevelői végkövetkeztetése: „A mű legfeljebb 17 évtől kezdve adható a fiatalság kezébe.”³⁸

Kosztolányi pályájának utolsó évtizedében egyre többször találkozni életművét áttekintő írásokkal, illetve munkásságát a korszak irodalmában elhelyező történeti földolgozásokkal, amelyek vegyes

³⁵ [KOSZTOLÁNYI Dezső?], [cím nélkül], *Pesti Hírlap*, 1932. dec. 22., 8. Lásd még Balogh, 70–71.

³⁶ (ky) [BRESZTOVSZKY Ernő], *A gyermek és a betű*, *Népszava*, 1932. dec. 4., 8.

³⁷ [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső: Aranysárhány*, *Literatura*, 1933/1, 31–32.

³⁸ [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső: Az aranysárhány*, *Néptanítók Lapja*, 1933/2, 57–58.

képet mutatnak abban a tekintetben, hogy említik-e az *Aranysárkányt* vagy sem. Németh László 1929-es pályaképe egy-egy bekezdést szentel az író minden regényének – kivéve a kiadásunk tárgyát képezőt, melyről tudni sem látszik.³⁹ Röviden érinti viszont a kötetet Szegő Endre 1933-as portréja, amely a valódi találkozások hiányának, „az egymásnak futó örökidegen rendszerek” egyértelműséget kizáró keresztveződésének fölvetése mellett a könyvet „egy tisztalelkű tanár zajtalan végzettragédiájának” látja.⁴⁰ Juhász Géának az újabb magyar regényeket szemrevételező 1928-as dolgozata „az élet rideg irgalmatlanságát” fölmutató tárgyilagosság jegyében egy tanár nagy együttérzéssel ábrázolt tragédiáját látja az *Aranysárkányban*.⁴¹ Várkonyi Nándornak a modern magyar irodalmat bemutató 1929-es könyve – az *Édes Annával* együtt – a megjelenítő erő ellenére is elbicsakló szerkesztés példajaként hozza föl a regényt.⁴² Szerb Antal egyetlen mondatban, megrázó tragédiaként mutatja be a könyvet.⁴³ Egyáltalán nem említi viszont az *Aranysárkányt* Schöpflin Aladár 1937-es összefoglalása, jóllehet Kosztolányi többi, a *Nyugat* lapjain megjelent regényét érdemben tárgyalja.⁴⁴

Kosztolányi 1936-os halála – némiképp hasonlóan már betegsége idejére eső ötvenedik születésnapjához – a méltatásra és átfogó

³⁹ NÉMETH László, *Kosztolányi Dezső*, Erdélyi Helikon, 1929/3, 184–190. *Ua.* = N. L., *Két nemzedék: Tanulmányok*, Budapest, Magvető–Szépirodalmi, 1970, 108–116.

⁴⁰ SZEGŐ Endre, *Kosztolányi Dezső*, Erdélyi Helikon, 1933/2, 122.

⁴¹ JUHÁSZ Géza, *Forma és világkép az új magyar regényben*, Debreceni Szemle, 1928/7, 382. *Ua.* = J. G., *Bevezetés az új magyar irodalomba: 1900–1928*, Budapest–Debrecen, Csáthy Ferenc, 1928, 28. Juhász véleményét idézi később a Kosztolányi-életműnek szinte minden rétegét röviden érintő KONSZA Samu, *Kosztolányi Dezső*, Erdélyi Múzeum, 1938, 34, 37.

⁴² VÁRKONYI Nándor, *A modern magyar irodalom*, Pécs, Danubia, é. n. [1929], 204. Még rövidebben, freudi keretbe helyezve Uő, *Az újabb magyar irodalom 1880–1940*, Budapest, Szukits, 1942, 205. A regényről szintűgy pár sorban közöl tartalmi kivonatot PINTÉR Jenő, *Századunk magyar irodalma*, Budapest, Pintér Jenőné kiadása, 1943, 731.

⁴³ SZERB Antal, *Magyar irodalomtörténet*, Budapest, Magvető, 1978⁶, 519.

⁴⁴ SCHÖPFLIN Aladár, *A magyar irodalom története a XX. században*, Budapest, Grill Károly, 1937, 196–197.

értékelésre, kevésbé az egyes művek részletező elemzésére kínált leginkább alkalmat. Nemegyszer az ember, az írók életrajzi összefüggései kerültek előtérbe. Lányi Viktor az *Aranysárkány* tanár alakjainak szabadkai előzményeire emlékezett vissza (Lányi, 9; újraközli BHD, 531). Hasonlóképp a diák- és kamaszkor földidézését értékelte a regényben a Kosztolányi Emlékbizottság füzeté, amely ugyanakkor nemcsak Novák bukását, de kis tragédiák sorát, mikrokozmoszok összeomlását látta az *Aranysárkányban*.⁴⁵ A sort érthető módon Kosztolányi Dezsőné férjéről írott életrajzi könyve tetőzi be. Az *Aranysárkányra* tett elszórt utalások – szemben a családi levelezésben megfogalmazott távolító gesztusokkal – a regény és Szabadka szoros kapcsolatát sugallják (lásd a keletkezéstörténeti fejezetet), ám – ellensúlyozva az egyöntetűen tragikus hangütést – az özveg az emlékek két oldalról látását is kiemeli (KDné, 252).

Kosztolányiné 1938-as könyvével egy évben két Kosztolányi-monográfia is napvilágot látott, amelyek – átfogó igénnyel közéletlően az írói pályához – az *Aranysárkány* rövid bemutatását sem kerülhették meg. Az első monografikus földolgozást Baráth Ferenc készítette. Ennek érdeme, hogy Kosztolányi szépírói munkásságát nem szakítja élesen el a hírlapírói és műfordítói tevékenységtől. Ugyanakkor az egységes tárgyalás ára az értekezés fejlődéselvű szemlélete. Baráth – Horváth János jegyzetétől is megtámogatva – hosszabban szól a Kosztolányit ért Ady-hatásról, amelyet ráadásul nemcsak a lírában, de a prózastílust jellemző ismétlésszerkezetekben is kitapinthatónak vél.⁴⁶ Igaz, ez a szempont az elbeszélő művek tárgyalása során kevésbé jelenik meg, inkább csak a (nem kis részben újságírásból születő) lírai próza és a tiszta epika szétválasztásában fedezhető föl. Az utóbbin belül Baráth megkülönbözteti a korai romantikus és nagyjából a regényektől számítható klasszikus szakszt. Az *Aranysárkány* pedig az író „realista regényművészetének

⁴⁵ Kosztolányi Dezső: *Az élő költő: Szemelvények műveiből, életrajza, méltatása*, h. n., Kosztolányi Dezső Emlékbizottság, 1936, 17. Lásd még BOGNÁR Gyula, *Kosztolányi, a szabadkai diák*, Forrás, 1943/8, 249.

⁴⁶ BARÁTH Ferenc, *Kosztolányi Dezső*, Zalaegerszeg, Pannonia Könyvnyomda, 1938, 51–53.

egyik legkiválóbb alkotása”, miközben „mint regény, nem tartozik Kosztolányi legsikerültebb művei közé”.⁴⁷ A biográfiai olvasat nem szükségszerű, mégis „lehetetlen benne nem meglátni az életrajzi célzásokat”. Kosztolányi az emlékeit „nem következetesen egy szereplőben rajzolta meg”; a szülőföld rajza ellenére „Sárszeg: elméleti hely”. Az események sem térben, sem időben nem lokalizálhatóak egyértelműen, miáltal „egészen szimbolikus hatásúvá” válnak.

A mű „a vidéki miliő s a mélységes emberi részvét” pillérjeire épül. Baráth Ferenc Novákat „erélytelen, passzív, majdnem szenvedő hősnek” látja, akit engedékenysége, ebből fakadó következetlensége tesz minden szerepben ellentmondásossá, végső soron sikertelenné. Vili hasonlóan ítéltető meg: egyfelől „romlatlan jellem”, de „passzív alak”, aki ekként környezete által kísértésbe vihető. „A tragikum menetét Kosztolányi freudi alapon rajzolta meg”, az „öntudatlan és az öntudatos élet” küzdelmeként, olyan szerkesztésmódot követve, amely a főhőst – jelleméből és a körülményekből fakadó – „dilemmák sorozatába” állítja. Sőt „Novák pszichoanalízist végez önmagán”, amit Baráth leginkább úgy ért, hogy helyzetek elképzelésével próbálja értelmezni és megoldani belső konfliktusait. Szerkezetileg a regényt Kosztolányi mégsem „tudta egy síkban tartani”: a Hilda és a Vili-szál viszonya tisztázatlan, a „Hilda-mese epizódoknak sok, főcselekvénynek kevés”.⁴⁸

A regény – bármily tragikus – „a diákokat megértő humanitással”, „humorral, néha gúnnyal, vagy szatírával szól” a középiskola idejétmúlt rendszeréről. Kosztolányi stílusának összegző jellemezésekor pedig Baráth Ferenc a komikus hatású névválasztásokra hoz két példát is az *Aranysárkány* mellékszereplői közül.⁴⁹

A másik monografikus áttekintés Szegzárdy-Csengery Józsefé, amelynek célja stílustörténeti fejlődésrajzot adni Kosztolányi írói

⁴⁷ *Uo.*, 83 és 87.

⁴⁸ *Uo.*, 83–87.

⁴⁹ *Uo.*, 84–85, 112.

munkásságáról.⁵⁰ A regényfejezeten kívül a legtöbbet az *Arany-sárkányt* említi: hangulatát „elvágyódás és érzékenység keveréke színezi”; Sárszegben a szabadkai élményeket bontja ki; a humorban „a legnagyobb emberi szeretetet” látja; a regényben oly fontos játék pedig „mindig az életet jelképezi”.⁵¹ Annál rövidebb az *Arany-sárkány* önállóan tárgyalása: a „regény finom lélekrajzzá mélyül”; „a tovatűnő ifjúság lázának jelképe az arany-sárkány”; az élet „tele van ellentmondással”.⁵²

Semjén Gyula Kosztolányi-regényekről írt kétrészes tanulmánya az *Arany-sárkányt* határozottan az író gyerekkori élményeihez köti, egyúttal azonban igen hangsúlyos módon szól a regényt átható iróniáról mint „az érzelmi és értelmi ellentétben élő ember tipikus kifejezési formájáról”, „a védekezés és támadás eszközéről”.⁵³ Barta János pályaképe az *Arany-sárkányt* és az *Édes Annát* „szerkezet- és eseménytípusban” rokon regényeknek mondja, Novákot pedig tipikus Kosztolányi-hősnek, aki az első csapásokat a vegetatív-vitalis élettegyensúly fenntartásával igyekszik elviselni, azonban az emocionális visszahatás gyöngesége folytán nem tudja elkerülni az összeroskadást.⁵⁴

A Révai Kiadó 1936-tól kezdve az *Arany-sárkányt* többször is megjelentette. Az 1942-es kiadást a sajtó komoly figyelemmel övezte, még ha csak rövid ismertetések és ajánlók formájában is. A lapok egy része szinte szó szerint azonos véleményt fogalmazott meg: alighanem kiadói reklámanyag nyomán dolgozott *Az Újság*, az *Esti Kurír* és az *Ünnep*. Talán az *Esti Magyarország* névtelen recenziését is ebben a csoportban lehet említeni, de az itt megjelent pár soros

⁵⁰ SZEGZÁRDY-CSENGERY József, *Kosztolányi Dezső*, Szeged, Magyar Irodalomtörténeti Intézet, 1938, 9 (Értekezések a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetéből, 18).

⁵¹ *Uo.*, 13–14 és 82–83.

⁵² *Uo.*, 90–91.

⁵³ SEMJÉN Gyula, *A regényíró Kosztolányi*, *Vigilia*, 1939/3, 182–183 és 1939/4, 246–249.

⁵⁴ BARTA János, *Vázlat Kosztolányi arcképéhez*, *Estétikai Szemle*, 1940, 57–58. *Ua.* = B. J., *Klasszikusok nyomában: Estétikai és irodalmi tanulmányok*, Budapest, Akadémiai, 1976, 444.

ajánló szerzője egyénibben fogalmazott. A *Népszava* M. betűvel jegyzett ajánlója sem ad a regényről több érdemi információt, mint az előbbi ismertetések, ám legalább önálló írás.⁵⁵ Értelemszerűen nagyobb igénnyel készültek a névvel jegyzett, bár hasonlóképp rövid recenziók.

Szabó Zoltán szerint a regény „válság és veszély kettős csillagzata alatt született”, és „homályos, hamuba halt családi tragédiák” háttére előtt játszik. A balzaci hagyományvonalba állított művet Kosztolányi szerencsés módon nem az öngyilkossággal zárja, ahogy ügyetlen regényírók tennék.⁵⁶ Kenyeres Imre szintén a francia prózával állítja párhuzamba az *Aranysárkányt*, s Kosztolányi páratlan jellemző erejét, plasztikus képeit, rapszodikus jelenetetését dicséri.⁵⁷ Nagy Miklós Kosztolányi újra megjelenő műveinek sorába állítja a művet, kiemeli annak „lélektani különösségét” és élő stílusát, de bírálatot is megfogalmaz:

A regény egészében véve torzó, de részleteiben a megfigyelések meglepő gazdagsága tárul az olvasó elé. [...] világnézete lehangolóan szürke, épp ezért a szereplők vagy tehetetlen vagy nyugtalan apró bogarakként nyüzsögnek, élnek és pusztulnak. Ha a lélek ereje kifejezésre jutna bennük, a regény drámaírója [!] egyszerre átizzanék, alakjai megnőnének. Így azonban a művész érdekes marionett-játéka marad minden kiválósága ellenére.⁵⁸

A regény értelmezése nem maradt független a kiadás évének történelmi eseményeitől. A szélsőjobboldali *Új Európa* névtelen recenzióját ennek szomorú dokumentumaként, a fogadtatás egy sötét fejezeteként idézzük:

⁵⁵ A megjelenési adatokat lásd a tájékoztató bibliográfiában.

⁵⁶ SZABÓ Zoltán, *Könyvek mellett*, Magyar Nemzet, 1942. nov. 29., 8.

⁵⁷ KENYERES Imre, *Két Kosztolányi regény*, Diárium, 1942/12, 280.

⁵⁸ NAGY Miklós, *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Magyar Kultúra, 1943/1, 16.

Az író először 1925-ben megjelent regényének új kiadása ez. A regény tárgya miatt nem tartjuk szerencsésnek máma a könyv újbóli kiadását, mert mi szükség van arra, hogy a Glück Lacikat, a koraérett, de a magyar diákoknál semmivel sem értelmesebb zsidó tanulókat úgy tüntessük fel, mintha azok kitünőbbek, jobbak, mélyebb érzésűek lennének a magyar fiúknál. Az élet ugyanis nem ezt mutatja. Valóban az iskolapadokban ülő fiúk közül kiválnak a Glück Lacik, de csak a zsidó faj koraérettsége, felszínes tudása, mozgékony-sága által, de ez nem jogosít arra, hogy őket a magyarság elé állítsák. Szívesebben olvasnánk olyan regényt, amelyben a magyar őstalajból sok viszontagság és szenvedés között feltörő, valóban tehetséges magyarok életét tárják a magyarság elé, mert minket nem a Glück Lacik, hanem a Kovács Istvánok sorsa érdekel.⁵⁹

A *Jelenkor* ezzel szemben éppen a világháború kegyetlenségei közepette érvel az *Aranysárkány* aktualitása mellett:

Talán még élesebben, ragyogóbb fényekben csillognak a regény színei, mint valaha, mikor először olvastuk. Mert azok a problémák, amelyeket az *Aranysárkány* fölvet, azóta félelmesen megnöttek s talán éppen ezekben az időkben váltak igazán jelentőssé. [...] *Kosztolányi* nem a pubertás természetrajzát írja le, nem a realista író eszközeivel megközelíthető világot; a regény ennél fájóbb mélyrétegekbe nyúl, szinte az emberi létforma kérdését veti fel. A gáttalan ösztönöség folytatja itt harcát a rend, a forma ellen, melynek el kell pusztulnia, mert elvesztette táplálóerőit. [...]

[Kosztolányi] adott nevet azoknak a mélységből feltörő erőknél, amelyek napjainkban rombolják szét az ember eddigi életformáit. S ez a mély gondolat bele van ágyazva az élet, a magyar társadalom realitásába. A regény nem elvont

⁵⁹ [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Új Európa, 1942/12, 686.

gondolatok harcának szimbolikája; Kosztolányi a költő mély érzékenységgel látta meg egy alföldi kis város sívár és eseménytelen hétköznapjaiban az új erőknek, a lázadó ösztönöknek azt a kezdeti forrongását, mely azóta világméreteket öltött s talán most érte el csúcspontját.⁶⁰

Az *Aranysárkány* ezért lehet „egy messze jövőbe mutató komoly figyelmeztetés”.

Devecseri Gábor immár a világháború után megjelent szép Kosztolányi-könyvecskéje nem rendszerező monográfia. Az *Aranysárkány* rendre fölbukkan benne, sőt önálló fejezetet is kap. Benne a tanárok és diákok körét a „félbemaradt emberek” alvilága teszi teljessé, amely a rossznak sem elég rossz Liszner Vilit is mozgatja. Devecseri őt látja egyedül igazi kamasznak, mint amilyen Nero volt *A véres költőben*, Ignotus Pálhoz hasonlóan vonva párhuzamot a két regény között. „Kosztolányi alakjainak megszámlálhatatlan sokasága egynehány erőteljesen megmutatkozó típusra redukálható”, ami annak is köszönhető, hogy az író „az embereket nemcsak egymás mellett, hanem egymásban is látta”. Az *Aranysárkány* egyik oldalról drámai jelenetezésű elbeszélés, másfelől atmoszféra-, illetve szimbolista regény: végig egy hangulatot őriz, amelyben a szavak – mint a cím is – immár nem csak önmagukat jelentik.⁶¹

Végül 1947-ben kiadott munkájának egyik utolsó fejezetében Rónay György azt fejtegeti, ahogy az *Aranysárkányból* „az élet boldogtalansága” rajzolódik ki; „minden élet külön élet”, és így a megértés kölcsönössége sem több ködképnél. Ezért „Novák Antalban az erkölcsi szándék bukik el a természettel, a nyers étellel szemben”, helyet adván a látni és láttatni képes művészet igazságának, amely azonban mégiscsak erkölcsi igazság:

⁶⁰ [KELEMEN János?], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Jelenkor, 1942/23, 12. Nem egyértelmű, hogy a *Könyvek* rovat következő bírálata alatt álló Kelemen János ennek az írásnak is szerzője-e.

⁶¹ DEVECSERI Gábor, *Az élő Kosztolányi*, Budapest, Officina, é. n. [1945], 34–45, 57. A *Neróval* vont párhuzamhoz lásd még Uő, *Kamaszok és félemberek. A magyar kamaszregényről*, Magyarok, 1948/2, 70–72.

Elhárítja ugyan magától a „mindig vitatható igazságot” – azt, amelyet a mindenkori rendszerek fogalmaznak meg mindenkori érdekeik szerint –, de nem hárítja, s mint igazi művész, nem is háríthatja el a mindig érvényes erkölcsi igazságot – mint az *Édes Anna* példája mutatja.⁶²

Ekként értelmezheti egymást Moviszter keresztény etikája és Novák tragédiája Rónay Györgynek az *Aranysárkánytól* a Kosztolányi-regények átfogó poétikájához jutó gondolatmenete szerint.

Változó Kosztolányi-értékelés (1956–1984)

A Révai Kiadó 1947-ben még megjelentette az *Aranysárkányt*, címlapja szerint a tizenharmadik ezret. Ezután a regény közel tíz évig, 1956-ig nem látott nyomtatásban napvilágot.⁶³ Kosztolányi műveinek politikai indíttatású háttérbe helyezését előre sejtethette Lukács György *Írástudók felelőssége* című könyvének Moszkvában, 1944 márciusában keltezett előszava, amely „tudatos és rosszhiszemű”, így „sokkal veszélyesebb” író látott Kosztolányi Dezsőben a „naiv reakciókhoz” képest.⁶⁴ Ugyanakkor az *Aranysárkánynak* közel sem jutott olyan kitüntetett szerep a Kosztolányi-értékelés világ-

⁶² RÓNAY György, *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány* = R. Gy., *A regény és az élet: Bevezetés a 19–20. századi magyar regényirodalomba*, Budapest, Magvető, é. n. [1985]², 466 (Rónay György Művei).

⁶³ A *Pacsirta* Újvidéken már 1954-ben megjelent, ami az *Aranysárkány* szempontjából is érdekes, mivel Herceg János előszavában vitatta, Kosztolányi mennyiben tekinthető bácskai írónak, és – bár ebben többféle motiváció is szerepet játszhatott (vö. Bengi-2, 332–333) – a sárszegi regények kisvárosát és alakjait általánosnak, Bácskához lazán kötődőnek állította be: HERCEG János, *Kosztolányi Dezső* = KOSZTOLÁNYI Dezső, *Pacsirta*, Újvidék, Testvériség–Egység, 1954, 8; lásd még GEROLD László, *József Attila és Kosztolányi Dezső a vajdasági magyar irodalom kontextusában: Vázlatos irodalom- és kultisztörténeti áttekintés*, Irodalomismeret, 2012/1, 55–56.

⁶⁴ LUKÁCS György, *Előszó* = L. Gy., *Írástudók felelőssége*, h. n., Szikra, 1945, 11. A szöveg későbbi, *Megosztottság vagy összefogás?* című megjelenésekor a rosszhiszemű szó nem szerepel: Uő, *Magyar irodalom – magyar kultúra: Válogatott tanulmányok*, Budapest, Gondolat, 1970, 278.

háború utáni hullámmzásában, mint a *Nerónak*, az *Édes Annának* vagy az *Esti Kornélnak*.

Heller Ágnes könyve csak futólag érinti az 1925-ös regényt. A „szerelem fiziológiai kapcsolattá váló szűkítése” mellett a kis jelenségek iránti realista érzéket és a regény önéletrajzi jellegét említi. (Érdeemes megemlíteni, hogy bármennyire vitatható is álláspontja, Heller jelentősen eltér a szokványos biografikus értelmezésektől: a nagyobb lélegzetű elbeszélő művek életrajzi ösztönzését nem az írói alkotóműhely üres közhelye felől magyarázza, hanem az etikai normák felbomlásából mintegy szükségszerűen levezethető következményként látta.)⁶⁵

Az 1956-os új kiadás nyomán lassan megélenkülő figyelmet jelzi Makay Gusztáv hosszabb írása: „Az *Aranysárkány* Kosztolányinak kétségtelenül legszebb regénye.” Makay elsősorban Novák és Hilda alakját, a Sárszegben megnyilvánuló társadalmi erőket, valamint a sűrítő–drámai szerkesztésmód sajátosságait vizsgálja. A regényt ugyan pesszimiztának véli, de ezt az ellenforradalom keltette kiábrándultsággal magyarázza.⁶⁶ A megírás történeti ideje Szabó György 1964-es utószavában is hasonló funkcióban jelenik meg: az *Aranysárkányt* mint korának társadalomkritikáját és évtizedek szörnyűségének előrevetítését olvassa.⁶⁷ József Farkas viszont – a *Pacsirta* és az *Aranysárkány* megjelenésének ürügyén – inkább a részvét fogalmát állítja írása középpontjába.⁶⁸

A művek kiadásával párhuzamos volt Kosztolányi átfogó irodalomtörténeti értékelésének változása, a rá irányuló kérdés jogosságának elismerése. Ennek ha nem is egyedüli, nem is előzménytelen,

⁶⁵ HELLER Ágnes, *Az erkölcsi normák felbomlása: Etikai kérdések Kosztolányi Dezső munkásságában*, Budapest, Kossuth, 1957, 88, 99, 101.

⁶⁶ MAKAY Gusztáv, *Két tanár-regény új kiadása: Kosztolányi Dezső: Aranysárkány – Móra Ferenc: Hannibál föltámasztása*, Irodalomtörténet, 1958/2, 299–304.

⁶⁷ SZABÓ György, *Utószó* = KOSZTOLÁNYI Dezső, *Aranysárkány: Regény*, Budapest, Szépirodalmi, 1964, II, 217–221 (Olcso Könyvtár). A társadalom cinkosságát emelve ki lásd még (H. S.) [HUSZÁR Sándor], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Utunk, 1964. szept. 18., 6.

⁶⁸ JÓZSEF Farkas, *Két Kosztolányi-regény margójára* = J. F., *Írók, eszmék, forradalmak*, Budapest, Szépirodalmi, 1979, 459–465.

de mindenképpen fontos állomása volt Bóka Lászlónak a Magyar Irodalomtörténeti Társaság soproni vándorgyűlésén elhangzott előadása, valamint az azt követő vita. Bóka tanár-hős és kisszerű világ ellentéte révén illesztette pályaképébe az *Aranysárkányt*, azonban úgy tartotta róla, hogy „mint regény, talán a leghalványabb a négy jelentős regény közül”.⁶⁹ Később hasonlóan kritikus álláspontot foglal el Németh G. Béla is: „Az *Édes Anna* hasonlíthatatlanul tökéletesebb alkotás, mint az *Aranysárkány*.”⁷⁰ Ez az erős állítás többek között Sőtér István 1965-ös pályaképének hangsúlyait vitatja: „Az *Édes Anna* nagyon is megérdemelt sikere [...] sem szoríthatja háttérbe a *Pacsirtát* és az *Aranysárkányt*, melyeknek mondanivalója mélyebb és lényegesebb, akár a *Nerónál*, de még az *Édes Annánál* is.” Sőtér a szereplők rendszerének Novák alakját kiemelő alakításmódja, a regény szinte hibátlan felépítése, a tragédiát oldó felelet hiánya mellett a stílusnak és nyelvnek a kései novellákkal rokonítható fegyelmezett eleganciáját említi. Ebből vonja le a következtetést: „Az *Aranysárkány* Kosztolányinak leginkább költői regénye.”⁷¹

Kiss Ferencnek a közkeletűen *Spenótként* emlegetett irodalomtörténetben szintén 1965-ben megjelent pályaképe a regények közül ugyan az *Édes Annát* tárgyalja első helyen és leghosszabban, de az *Aranysárkányt* tartja „Kosztolányi egyik legnagyobb igényű vállalkozásának”.⁷² Kiss Ferenc későbbi monográfiájában teljes fejezetet szentel a regénynek. Ebben részletezőn vizsgálja az *Aranysárkány*

⁶⁹ BÓKA László, *Kosztolányi Dezső: Vázlatok egy arcképhez*, Irodalomtörténet, 1961/3, 267 (a regényt nem érintő vitát Pálmai Kálmán összefoglalásában lásd *uo.*, 272–275). *Ua.* = B. L., *Arcképvázlatok és tanulmányok*, Budapest, Akadémiai, 1962, 414. *Ua.* = B. L., *Válogatott tanulmányok*, Budapest, Magvető, 1966, 543.

⁷⁰ NÉMETH G. Béla, *A románcostól a tragikusig: Műfajváltás és szemléletalakulás Kosztolányinál* = N. G. B., *Küllő és kerék: Tanulmányok*, Budapest, Magvető, 1981, 216 (Elvek és utak).

⁷¹ SÓTÉR István, *Kosztolányi Dezső*, *Kritika*, 1965/4, 26–34. *Ua.* = S. I., *Tisztuló tükrök: A magyar irodalom a két világháború között*, Budapest, Gondolat, 1966, 131–146. *Ua.* = S. I., *Gyűrűk: Tanulmányok a XX. századról*, Budapest, Szépirodalmi, 1980, 177–194.

⁷² KISS Ferenc, *Kosztolányi Dezső = A magyar irodalom története, főszerk. SÓTÉR István, V, 1905-től 1919-ig*, Budapest, Akadémiai, 1965, 318.

életműbeli helyét és motivikus kapcsolatait, de fontosabbnak ítéli az emberek közti áthatolhatatlanságnak és idegenségnek a regényben kifejeződő tapasztalatát. A konfliktus azonban krimiszerűvé hígul, mivel Kiss szerint Novák alapjában fölébe emelkedik környezetének.⁷³

A hetvenes években többen is foglalkoztak Kosztolányi regényírói munkásságával. Bori Imre eredetileg 1971-es tanulmánya – immár az *Aranysárkány* eltérő megítéléseire emlékeztetve – a mű két részének viszonyát fejtegeti, a regény bölcséleti alapját pedig az undor fogalmával látja leírhatónak, Camus *Bukását* hozva párhuzamként.⁷⁴ Bori évekkel később monográfiafejezetet is szentelt a *Pacsirtának* és az *Aranysárkánynak*. Nemcsak e két „honi” regény összefüggését hangsúlyozza, hanem *Neróhoz* fűződő kapcsolatukat is. Így a sárszegi regények is a tudathasadásos és elfojtásokkal teli lélek mélyét búvárolják: az *Aranysárkány* teljessé lett holtponthelyzetet jelenít meg.⁷⁵

Rónay László szintén többször foglalkozott az *Aranysárkány* értelmezésével. Elsőként a hetvenes évek közepén írt Kosztolányi-kismonográfiájában, mely a művet „irodalmunk egyik legcsodálatosabban megkomponált regényének”, konklúzióként pedig „kétségtelenül írójának legszebb regényének” vallja. Novák öngyilkosságát nem a külső eseményekből eredezteti, hanem annak a pesszimista-nihilista világlátásnak átérzéséből és fölismeréséből, hogy az élet alapvetően rossz. Ebből fakad az önmagába visszahúzódó személyiség „sziget-morálja”, az „esztéta-különállás” írói magatartása. Az *Aranysárkány* „lélektani krimijét” a monográfus ezért összefüggésbe hozza a regény korának egyén ellen ható történelmi folyamataival, miáltal az *Édes Anna* konfliktusát már ebben a regényben érlelődni látja.⁷⁶ A *Ki volt ez a varázsló?* leginkább idézeteken keresztül szól

⁷³ KISS Ferenc, *Az érett Kosztolányi*, Budapest, Akadémiai, 1979, 209–232.

⁷⁴ BORI Imre, *Kosztolányi Dezső regényei* = B. I., *Fridolin és testvérei*, Újvidék, Forum, 1976, 351–355.

⁷⁵ BORI Imre, *Kosztolányi Dezső*, Újvidék, Forum, 1986, 141–154.

⁷⁶ RÓNAY László, *Kosztolányi Dezső*, Budapest, Gondolat, 1977, 164–171 (Nagy Magyar Írók).

az *Aranysárkányról* – egy Sötér Istvántól vett részlet mellett közli Dóczy Jenő *Napkelet*-beli bírálatát –, de a nyolcvanas évek közepén Rónay László önállóan is elemzi a regény motívumismétléses és emlékezetre kifuttatott szerkesztését, ambivalens bevezető képsorát, szelíd iróniáját, majd zárlatának eltávolító eszközeit.⁷⁷

Belohorszky Pál 1975-ben közölt tanulmányt a Kosztolányi-regényekről. Az *Aranysárkány* kapcsán Novák alakjának összetettségét hangsúlyozta: kínos rendszeretete mögött lappangó kiszolgáltatottságot érzékelt, az apa Hildához fűződő viszonyában pedig feleség és gyermek titkos-tiltott egymásra vetülésére figyelt föl.⁷⁸ Fülöp Zsuzsanna *Magyartanításban* közölt írása nem a regény oktatására, hanem értelmezésére tett javaslatot, annak többféle lehetséges olvasatát fejtegetve: fő szempontjait a lélektani fejlődésrajz, a kisvárosi társadalmi lét kritikája, az egzisztenciális problematika, elsősorban abszolút és relatív (tragédiára ítélt) viszonya jelöli ki.⁷⁹

Együtt érdemes említeni azokat a tanulmányokat, amelyek (többek között) az *Aranysárkányhoz* nyelvészeti nézőpontból közelítenek. Horváth Mária Sárszeggel foglalkozó 1959-es tanulmányát már a keletkezéstörténetben említettük (Horváth, 423–428). Brauch Magda 1976-ban a nominális szerkesztésmód alakulását követi Kosztolányi életművében, és az *Aranysárkányból* is számos példát hoz. A vizsgált nyelvi forma funkcióját többértűnek, esetenként változónak mondja: pontos és tömör stílus; élőbeszédszerű szűkszavúság; a párbeszéd drámaisága; nosztalgikus hangulatteremtés; lélektani motívumok érzékeltetése; a szereplőket is jellemző környezetrajz.⁸⁰ Immár a kétezres években Lőrincz Juliannának a

⁷⁷ RÓNAY László, „Ki volt ez a varázsló?” *Kosztolányi Dezső vallomások és emlékezések tükrében*, Budapest, Kozmosz Könyvek, 1985, 97–104. RÓNAY László, *Az Aranysárkányról*, Literatura, 1986/1–2, 49–55.

⁷⁸ BELOHORSZKY Pál, A „szép” morálja: *Kosztolányi Dezső regényei*, Irodalomtörténet, 1975/3, 574–582.

⁷⁹ FÜLÖP Zsuzsanna, *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Magyartanítás, 1981/1, 18–30.

⁸⁰ BRAUCH Magda, *A nominális szerkesztésmód Kosztolányi Dezső műveiben = Tanulmányok a magyar impresszionista stílusról*, szerk. SZABÓ Zoltán, Bukarest, Kriterion, 1976, 161–162.

megettésztés retorikáját érintő írása zárlatában az *Aranysárkányból* hoz néhány példát, míg Heltai Pál a nyelven belüli fordítás jelenségét elemezve, tanulmánya utolsó fejezetében az *Aranysárkánynak* és ifjúsági átdolgozásának viszonyát tárgyalja. Rajsli Ilona a *dalmahodik* szó kapcsán tér ki az onomatopoeitikus (táj)szavak szerepére Kosztolányinál, különösen is az *Aranysárkányban*.⁸¹

A Kosztolányi-renezánsz (1985-től napjainkig)

A Kosztolányira irányuló érdeklődés fokozódása legalább annyira folytonos volt, mint amennyire lökést jelentett ebben az író születésének centenáriuma, majd egy évre rá halálának ötvenedik évfordulója. Az ekkor igencsak megszorodó Kosztolányi-dolgozatok nem önmagukban, s nem is csak egymás kontextusában érdemelnek figyelmet,⁸² hanem azért is, mert az érdeklődés tartósnak bizonyult: az eddigiekhez képest új értelmezési szempontok és mindegyre új írások megjelenéséhez vezetett. A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján a tudományos beszéd feltételeinek gyors megváltozása, a különböző irodalomelméleti iskolák – részben egymásra torló – hatása nyújtott további ösztönzést a Kosztolányi-recepciónak.

Szegedy-Maszák Mihály 1985-ös *Aranysárkány*-tanulmánya a regény olvasásának szerkesztésmódra, jellemekre, bölcséleti-világnézeti távlatokra összpontosító irányait egy alapvetően új szemponttal bővítette: az elbeszélés narratológiai vizsgálatának igényével.

⁸¹ LŐRINCZ Julianna, *Az interperszonális megettésztés nyelvi kifejezőeszközei Kosztolányi Dezső: Aranysárkány c. kisregényében = A meggyőzéstől a manipulációig*, szerk. SIMIGNÉ FENYŐ Sarolta, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2009, 143–147. HELTAI Pál, *Nyelven belüli fordítás = Nyelvi funkciók – stílus és kapcsolat*, szerk. GECSŐ Tamás, SÁRDI Csilla, Budapest, Tinta, 2011, 117–120 (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához, 139). RAJSLI Ilona, „A szavak és sorsuk”: A dalmahodik szó Kosztolányi nyelvhasználatában, *Hungarológiai Közlemények*, 2011/3, 108–116.

⁸² Rónay Lászlónak és Bori Imrének az előző alfejezetben már korábbi tanulmányaikhoz kapcsolva áttekintett munkái ebben az összefüggésben is teljes joggal említhetőek.

A személyiség belső meghasonlásának, a nyelvek érintkezésének és az értékszerkezetnek az elemzését a tanulmány elválaszthatatlannak, mert eltérő következtetésekhez vezetőnek mutatja az időszerkezet, a hanghordozás, valamint a nézőpont alakításának sajátos regénybeli módjaitól (SzMM-1, 64–75). „Az *Aranysárkány* összetettebb, mint Kosztolányi többi regényei” – állítja 2010-es Kosztolányi-monográfiájában a szerző, kiegészítve és árnyalva előző tanulmányainak állításait (SzMM-2, 255–284). A fejezet – előretételezve a kritikai kiadásra – mérlegeli a szövegváltozatok összevetéséből leszűrhető tanulságokat, és hosszabban foglalkozik a cím értelmezésének kérdésével.⁸³

Király István 1986-os Kosztolányi-könyve sok szempontból a recepciótörténet előző szakaszába illenék (például átveszi Kiss Ferenc monográfiájának több tézisét), mégis szimptomatikus jelentőségű, hogy a kutató nem Ady-monográfiásorozatot teljesítette ki, hanem Kosztolányiról, bizonyos mértékben Ady-riválisáról írt átfogó értekezést. Az *Aranysárkány* fejezet (Király, 103–122) az életrajzi megfeleltetések és Novák jellemrajza mellett a személyiségválság tapasztalatáról, az ösztönök és rombolás vágyától vezetett emberképről és ebből is eredően a nevelés lehetetlenségéről, a párbeszédnek paradox, mert süket jellegéről ejt szót. A cselekmény tragédiáját Király szerint ironikus távolságtartás kíséri, ami a halmozásos és toldott szerkezetben is kifejezésre jut.

Juhász Erzsébet alapos regényelemzése amellet érvel, hogy a művet két, egymással mellérendelő viszonyban lévő, eltérő végkövetkeztetésekre vezető képrendszer határozza meg: elsősorban Nováké és Liszner Vilié. A tanár- és diáklét egyaránt színjátékszerűnek, a személyiség elfedésének mutatkozik, a főbb szereplők többsége pedig éppúgy bír negatív, mint pozitív tulajdonságokkal.⁸⁴ Utasi Csaba

⁸³ A címről és fordításának nehézségéről lásd még SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Kosztolányi nyelvszemlélete* = Sz.-M. M., „Minta a szényegen”: A műértelmezés esélyei, Budapest, Balassi, 1995, 167, 172–173; Uő, *Az újraolvasás kényszere*, Pozsony, Kalligram, 2011, 105, 402–403; SzMM-2, 506.

⁸⁴ JUHÁSZ Erzsébet, *Az Aranysárkány képrendszere*, Üzenet, 1985/2–3, 126–140. Füst Milán *Nevetőkjével* összevetésben szól a Hilda-Tibor-szerelemről Uő, *Kettségsejtségeinkről* = J. E., *Állomáskeresésben*, Pécs, Jelenkor, 1993, 139–140.

Novák eszmélkedésében látja a tragédiára indító okokat, egyedül a tanár jellemében érzékelvén belső nyitottság és külső lefékezetttség ellentétét.⁸⁵ Lőrinczy Huba az *Aranysárkányt* nemcsak poétikus, de paradox-antinomikus és sokszólamú regénynek mondja, s Novákban is ellentmondásos jegyeket fedez föl.⁸⁶

Természetesen az *Aranysárkányt* nemcsak önálló tanulmányok értelmezték, hanem általános kontextusban, az életmű összefüggésében is többen utaltak rá. Szörényi László a regényt Király nyomán a polgárság értékválságaként mutatja be, s a tanári kar – nevekből kikövetkeztethető – soknemzetiségű voltát elemzi, Bodnár György a lélektani regények hagyományában helyezi el az *Aranysárkány* írásmódját, Fráter Zoltán esszéje pedig fény és halál motívumainak kapcsolatára világít rá.⁸⁷

Mohai V. Lajos több tanulmányban is foglalkozott a sárszegi regényekkel, eredményeit két kötetben foglalva össze. Középpontba a művekben megjelenő magatartásminták s ezek megingása, a személyiség ellentmondásai kerülnek, valamint az *Aranysárkány* életműbeli kapcsolatrendszerei.⁸⁸

Papp István esszéje szembehelyezkedik a megelőző évek több tanulmányának Novákról alkotott összetett képével, és – a tanár tiszta morálját és bukásra ítélt szeretetelvét hangsúlyozva – a főhős egynemű megítélése mellett szól. Ezzel szemben Karátson Endre eredetileg francia nyelvű olvasókat megcélzó írása a recepciótörténetnek ahhoz a vonulatához csatlakozik, amely szerint Kosztolányi

⁸⁵ UTASI Csaba, *A bizonyosságtól a viszonylagosságig – az Aranysárkány* = U. Cs., *Vér és sebek: Tanulmányok, kritikák*, Újvidék, Forum, 1994, 26–32.

⁸⁶ LŐRINCZY Huba, „Formálni akarta az életet, mely végtelen és esztelen...” *Adalékok az Aranysárkány értelmezéséhez*, Életünk, 1985/4, 362–370.

⁸⁷ SZÖRÉNYI László, *Kosztolányi regényeinek motiváló tényezői* = Sz. L., „*Multadal valamit kezdeni*”: *Tanulmányok*, Budapest, Magvető, 1989, 248–249 (JAK füzetek, 45). BODNÁR György, *Lélek és lét*, Új Írás, 1985/11, 26–32. FRÁTER Zoltán, *Előszó Kosztolányihoz* = „*Számadás*”: *Kosztolányi Dezső születésének 100. évfordulójára*, szerk. FRÁTER Zoltán, Budapest, ELTE, 1985, 11.

⁸⁸ MOHAI V. Lajos, *Kiszolgáltatók és szereptévesztők: A Pacsirta és az Aranysárkány regényalakjairól*, Budapest, Zrínyi, 1991, 28–46 (Z-füzetek, 8); lényegében átveszi Mohai, 71–84; lásd még Mohai, 39–50.

szimpátiával, de egyúttal kritikával mutatja be az *Aranysárkány* egyszerre humanista és konformista, áldozattá váló és bosszúszomjas hőseit, miként Utasi Csilla Kosztolányi-regényeket értelmező dolgozata is ellentmondást lát Novák alakjában.⁸⁹

Harmat Pál a regény „freudi főmondanivalóját” emeli ki: az ösztönösség „némileg sematikusán ábrázolt” erőinek győzelmét a rend, az erkölcsi követelmények, a „felettes-én” fölött. Hima Gabriella monográfiafejezete viszont a társadalom- és lélekelemző típus helyett az emberi létezés válságos mélypontjainak bemutatásában keresi a Kosztolányi-regények sajátosságát, amelyek ekként a személyiség elidegenedettségeről s széthullásáról adnak képet. Olasz Sándor szintű egy egzisztenciális regényként olvassa az *Aranysárkányt*, a cím többértelműsége kapcsán a szereplők idegenségtapasztalatát állítva előtérbe. Barabás Judit az Esti Kornél-novellák összefüggésében világit rá arra, hogy Novák és Hilda a tiszta racionalitás és ösztönlet egyaránt rossz szélsőségeit jelenítik meg.⁹⁰

⁸⁹ PAPP István, *Siralomvölgy kegyelem nélkül: Bekezdések az Aranysárkányhoz*, Jelenkor, 1992/2, 163–167. KARÁTSON Endre, *A törbe csalt humanizmus: Kosztolányi Dezső Aranysárkánya*, ford. NAGY Nóra = K. E., *Baudelaire ajándéka*, Pécs, Jelenkor, 1994, 98–109. UTASI Csilla, *Nero és Esti Kornél között: Kosztolányi regényírása* = U. Cs., *A fekete hold: esszék, tanulmányok*, Újvidék, Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, 1994, 107–112.

⁹⁰ HARMAT Pál, *A sekélyesség és a mélység: Kosztolányi és a pszichoanalízis*, Orpheusz, 1993/1–2, 32–33. HIMA Gabriella, *Kosztolányi és az egzisztenciális regény: Kosztolányi regényeinek poétikai vizsgálata*, Budapest, Akadémiai, 1992, 91, 113–136 (Irodalomtörténeti Füzetek, 125). OLASZ Sándor, *A regényíró Kosztolányi = O. S., A regény metamorfózisa a 20. század első felének magyar irodalmában*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997, 53–54; Babitscsal összevetésben lásd 45. BARABÁS Judit, *Az Esti Kornél-történetek*, Kalligram, 1995/10, 54. A regény bölcséleti-etikai összetevőit érinti BÁRÁNY László, *Korkép és transzcendencia: Kosztolányi és Camus mono-dialógusa*, Irodalomtörténet, 1997/1–2, 201, 203–205. Az *Aranysárkányt* társadalomtörténeti példaként említi KRESALEK Gábor–VARGA Éva, *Kisvároskép századunk húszas éveinek magyar irodalmában = Mezőváros – kisváros*, szerk. MIKÓ Zsuzsa, Debrecen, Csokonai, 1995, 235–243 (Rendi társadalom – polgári társadalom, 4). A várostörténet értelmezési keretének eltérő, kultúratudományi kidolgozására tesz javaslatot BENCE Erika, *Kosztolányi Dezső Aranysárkány című regénye a térségi várostörténeti diskurzusban*, Hungarológiai Közlemények, 2011/4, 27–36.

Szilágyi Zsófia több tanulmányában is alaposan foglalkozott az *Aranysárkány* különböző aspektusaival. Első írása az *arany* és *sár* szavak motívumkörén keresztül a cím értelmezési lehetőségeit járja tágan, további motívumokat is hozzá kapcsoltan körül (Szilágyi, 92–105). Az érettségit mint az életet tagoló rituális eseményt leíró dolgozata a ciklikus és lineáris időértelmezés feszültségére, a beavatásból való kirekesztettség traumájára hívja fel a figyelmet, miközben kéziratbeli módosításokra is utal. A regény kéziratának Szilágyi Zsófia külön tanulmányt is szentelt, olyan megfigyeléseket téve a nevek és karakterek változásait illetően, amelyek a kritikai kiadás munkáját előlegezték meg.⁹¹

Bónus Tibor tanulmánya a címnek az eltérő szövegösszefüggésekből s az elbeszélői távlat változásából adódó sokrétűsége felől közelít a regény önértelmezési ajánlataihoz, míg Katona Gergely hozzászólása arra figyelmeztet, hogy az *Aranysárkány* nem egy jelenetének szoros olvasása inkább az ironikus értésmód felé irányítja a mű befogadását.⁹² Szitár Katalin Novák karakterét nemcsak a cselekmény vonatkozásában, hanem a szöveg nyelvi elemeinek, többek között neveinek viszonyrendszerében is vizsgálандónak tartja, s így – részben ismét a cím egybefogta jelölőktől indulva – olyan motívumokra terjeszti ki az értelmezést, mint például a fény, vihar, villamosság, víz vagy a szög.⁹³

Fried István – különösen a regény első fejezetei alapján – az antik mitológiai hagyományra tett utalások értelmező szerepét

⁹¹ SZILÁGYI Zsófia, *Az érettségi mint átmeneti rítus az Aranysárkányban*, Üzenet, 1998/3, 41–49. Uő, *A tökéletes szöveg illúziója: Kosztolányi Aranysárkányának példáján* = Sz. Zs., *A féllábú ólomkatona: Irodalmi mű-hibák*, Pozsony, Kalligram, 2005, 33–57. Lásd még Uő, „Mintha ő is zsidó volna”: *Idegenség, kiközösítés 20. századi magyar iskolaregényekben* = „Zsidó” *identitásképek a huszadik századi magyar irodalomban*, szerk. SCHEIN Gábor, SZÜCS Teri, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013, 155–168.

⁹² BÓNUS Tibor, *A kontextusra ráhagyatkozó jelentés: Az Aranysárkány értelmezéséhez és KATONA Gergely, Megjegyzések Bónus Tibor írásához*, *Literatura*, 1997/1, 29–61.

⁹³ SZITÁR Katalin, *A prózanyelv Kosztolányinál*, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 2000, 71–121, 134–138 (Asteriskos, 1).

hangsúlyozza, a három tanár alakjában pedig – a történelem antikváriusi és monumentális szemléletének nyomait is fölfedezve – három életkor, diszciplína, magatartás és pedagógiai elv megnyilatkozását látja (Fried, 139–157). Györffy Miklós azt a folyamatot követi nyomon, amelynek során Sárszeg kisvárosa létmodellé, egzisztenciális metaforává válik. Novák és Vajkay számára rokon, egyaránt ambivalens figurák; a tanár ezért sem tekinthető az igazság regénybeli letéteményesének. Ságghy Miklós Novák többi szereplőhöz fűződő viszonyát a gyanakvást keltően banális hasonlatok analógiáin keresztül tárja föl, miáltal érthetővé válik a főhős öncsalását (le-)leplező elbeszélői ironia is. Kállay Géza Novák Antal bukása révén azt az ostobasággal és erőszakkal szembenálló racionalizmust látja meginogni, mely még a nyelv és az értelmes világ egybeesésében hitt: a kiszámíthatatlant és mérhetetlent minden magában hordozza, így az már nem helyezhető kívülre, vagy zárható határok közé. Benyovszky Krisztián Kosztolányi impresszionizmusának kérdéséhez csatlakozva a regény három festői, szuggesztív hangulatiságú tájleírását elemzi.⁹⁴

Odorics Ferenc az *Aranysárkány* erős erotikáját, az incesztus elfojtott vágyát, a regény kihagyások által töredezetté tett elbeszélését helyezi középpontba. Írásának címe is arra a jelenetre utal, amelyben Novák postán egy faládikát kap: az olvasó csak annyit tud meg, hogy valami ocsmányság volt benne, de hogy mi, azt a

⁹⁴ GYÖRFFY Miklós, *Sárszeg mint létmodell: Kosztolányi Dezső: Pacsirta és Aranysárkány* = Gy. M., *Magyar elbeszélő szövegek*, Pozsony, Kalligram, 2004, 100, 112–121. SÁGGHY Miklós, *Szövegnyomozás Novák Antal öngyilkosságának ügyében: Kosztolányi Dezső Aranysárkány című regényéről*, *Literatura*, 2005/2, 167–176. KÁLLAY Géza, *Sárszegről nézvést* = K. G., *Semmi vérjel: szövegbe helyező kísérletek*, Budapest, Liget, 2008, 160–176. BENYOVSZKY Krisztián, *Kép és fordítás: Az Aranysárkány újraolvasásához*, *Bárka*, 2005/1, 81–88. Veres András Kosztolányi-pályaképe szerint a regények „értékvesztésként megélt folyamatában” az *Aranysárkány* „a hanyatlás későbbi fázisát rögzíti”: VERES András, *A „homo aestheticus”*: *Kosztolányi Dezső vázlatos pályaképe*, *Literatura*, 2004/3–4, 300–302. Külön nem elemzi, de számos példát vesz a regényből Yoo JIN-IL, *Kosztolányi prózájának konfliktus-motívumai*, Budapest, Littera Nova, 2003.

ládikát szóba hozó későbbi jelenetek is következetesen elhallgatják.⁹⁵ Nemcsak Odorics, de a korabeli olvasó is provokatívnak érezhette az epizódot: Kosztolányi az ifjúság számára készített átdolgozásban egyértelműsít, és döglött patkányról ír. Ezt azért is érdemes említeni, mert fényt vet az átdolgozás rejtett hatástörténetére. Kiss Ferenc – jöllehet a kétféle kiadás összevegyítése rendkívül vitatható gesztus – alighanem erre alapozva adja meg a ládika tartalmát,⁹⁶ s ezt az információt vagy tőle, vagy szintén az ifjúsági kiadásból emeli át Király István (Király, 119). Egyikük sem nevezi azonban meg forrását. A Szépirodalmi Kiadó életműsorozatának jegyzetében Réz Pál ugyan említi az 1932-es kötetet,⁹⁷ ám ez csak akkor vált a Kosztolányi iránt érdeklődő közönség számára kézzelfogható szövegváltozattá, amikor – Bíró-Balogh Tamásnak az átdolgozást elemző utószavával (Balogh, 52–72) – 2004-ben önálló könyvként is megjelent.⁹⁸

Az *Aranysárkány* fogadtatása során többször is szó esett a regényben megjelenő tanár- és diákszerepekről.⁹⁹ Tamás Ferenc mint középiskolai tanár az ifjúsági átdolgozás újrakiadásának ürügyén írt a „felnőtt” *Aranysárkány* tanításának tapasztalatairól: a 14-15 éves diákok főként Hildával azonosulnak, s csak a közös órai megbeszélés során tudatosulnak bennük – esetenként katartikus ráismerésként – a lány jellemének fogyatékoságai. Eközben Novák alakját is egyre összetettebbnek érzékelik, s a vele való azonosulás kezdeti hiánya ellenére rokonszenves vonásai is előtűnnek. Így a regény tanítása – túl azon, hogy a diák- és tanárszerepek (ön)ref-

⁹⁵ ODORICS Ferenc, *Mit rejt a ládika? Az Aranysárkány elliptikus szerkezete* = O. F., *A struktúra hatalma és törekenysége*, Budapest–Szeged, Gondolat–Pompeji, 2012, 168–178 (Dekon-könyvek, 38).

⁹⁶ KISS Ferenc, *Az érett Kosztolányi*, Budapest, Akadémiai, 1979, 231.

⁹⁷ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Pacsirta – Aranysárkány*, s. a. r. Réz Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1989, 481.

⁹⁸ A kötetről hírt adó rövidebb recenziók megjelenési adatait lásd a tájékoztató bibliográfiában.

⁹⁹ Cs. GYIMESI Éva, *Tanítványok és tanárok*, A Hét [Bukarest], 1985. márc. 28., 4. HORVÁTH Csaba, „Akit gyűlölnék az istenek, tanárrá teszik”: *Tanárbárázolások a húszas évek magyar regényirodalmában*, Kritika, 2001/2, 32–35.

lexióját is lehetővé teszi – azt tapasztaltatja meg, ahogy az olvasók a befogadás első, természetesnek tetsző élményétől a műértelmezés s az ehhez kötődő (részleges) újraolvasás során eltávolodnak, és az irodalom esztétikai tapasztalata révén egy összetettebb nézőponthoz és világerítéshez jutnak.¹⁰⁰

Dobás Kata három regény átdolgozásának kontextusában szól az ifjúsági *Aranysárkányról*, s textológiai érvek mentén mérlegeli, hogy az 1932-es kötet mennyiben eredményezett önálló érvényű művet. Egyed Emese a kétféle kiadás viszonyából bontja ki játék és oktatás értelmezési szempontjait, érintve Kosztolányi és Weöres Sándor személyes kapcsolatát.¹⁰¹ Az összevetés más esetben is termékeny kiindulópontként szolgálhat: Hózsza Éva Marko Čudić szerb fordítására alapozva fűz kommentárokat az *Aranysárkány* szövegéhez.¹⁰²

Jelen kötet sajtó alá rendezőinek tanulmányai a kritikai kiadás munkálatainak tanulságaiból indultak ki, s több szempontból kiadásunk tágabb textológiai, filológiai és értelmezői horizontját törekedtek fölrajzolni (Bengi-1, 91–153; Bengi-2, 328–336; Parádi, 319–327).

¹⁰⁰ TAMÁS Ferenc, *Az „ifjúsági” Aranysárkányról*, Taní-tani, 2004/2005. tanév, 4. sz., 94–96. Lásd még *Leporoló: Kosztolányi Dezső: Aranysárkány, Beszélő*, 2005/2, 104–108. (Ugyanebben a beszélgetésben Gács Anna – földidézve Sötér Istvánnak a regény talányosságát állító véleményét – azt hangsúlyozza, hogy közel sem világos, Novák pozitív vagy negatív figura-e a regényben.) Tamás Ferenc Hildát érintő tapasztalatát mintegy megerősíti egy gimnazista diák pályadíjas munkája: HERBUT Anikó, „Keressük egymást és nem találkozhatunk soha”: *Az Aranysárkány elemzése*, Üzenet, 1997/11–12, 787–793.

¹⁰¹ DOBÁS Kata, *Az átdolgozások „hasznáról és káráról”*, Forrás, 2009/9, 42–45, 50. EGYED Emese, *Két Aranysárkány = Az emlékezés elevensége: Kosztolányi Dezső Napok a szülőföldön*, szerk. HÓZSA Éva, ARANY Zsuzsanna, KISS Gusztáv, Szabadka, Városi Könyvtár, 2007, 308–317.

¹⁰² HÓZSA Éva, *A legsárszegibb (legsabadkaibb?) regény időszerűsége = „Visszhangot ver az időben”*: *Hetven írás Szegedy-Maszák Mihály születésnapjára*, szerk. BENGI László, HOVÁNYI Márton, JÓZAN Ildikó, Pozsony, Kalligram, 2013, 398–402.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

I. fejezet

- lábikráján** – az alsó lábszár hátsó része
- panyókára** – egészében fel nem öltött, csak vállra vett kabát vagy felsőruha
- fasударakat** – a fa törzsének felső, az ágak közt magasba nyúló vékonyabb része
- bólongtak** – bólogat, fejével (átvitt: lombkoronájával) integet
- vigályos** – megritkított, gyér erdő
- Orbánt** – Szent Orbán pápa ünnepe május 25-én; a népi megfigyelés szerint az utolsó fagyos tavaszi nap, amely leginkább a szőlőkben tehet kárt
- florentinkalapja** – firenzei eredetű, széles karimájú, díszes női szalmakalap
- batisztruhát** – vékony fonallal igen sűrűn szőtt, finom vászonanyagból készült ruha
- fűszerszámát** – fűszeres illat
- tintaceruzájával** – olyan ceruza, amelynek bele vízben oldódik, és megnedvesítve vagy nedves felületen a tintához hasonló nyomot hagy
- logarithmuskönyvével** – számok logaritmusát tartalmazó iskolai tankönyv

II. fejezet

- bólongott** – lásd az I. fejezetnél
- Szitakéregből** – szita falemezből készült kerete
- szitáljon** – átvitt értelemben véve a levegőben ide-oda mozog, rezeg
- Franklin Benjamin** – Benjamin Franklin (1706–1790) számos területen tevékeny amerikai tudós és államférfi. Legfontosabb tudományos eredményeit az elektromosságterén érte el.
- cuokorspárga** – kenderből sodort erős spárga
- Maedea sárkányfogata** – Médeia (latinosan Medea) a görög mitológia varázsserejű nőalakja, aki az argonautákat segítette az aranygyapjú megszerzésében, melyet Arész ligetében egy sárkány

örzött. Később, miután megölte vetélytársnőjét és saját gyermekeit, sárkányfogaton röpült Athénbe. A kézirat korábbi rétegében szereplő utalást az író a végső változathoz törölte. (Kosztolányi a regényben többször is helytelenül – vagy a korban többé-kevésbé szokásos, de ma már nem használt alakban, például magyar keresztnevekkel – ír le egyes tulajdonneveket. A név helyes formáját külön jelzés nélkül, de mindig megadjuk a magyarázat élén.)

Hesperidák kertje – a kézirat korábbi rétegében szereplő kifejezés a görög mitológiában a világ napnyugati peremén lévő eszményi hely, ahol a heszperiszek és egy sárkány az örök ifjúság aranyalmáit termő fát is őrizték

dalmahodott – hízik, nő, átvitt értelemben valami fölé magasodik
staniolpapírba – elsősorban élelmiszerek csomagolásához használt, igen vékony, ezüstfehér színű önlemez

virzsíniára – hosszú, vékony, előkezelése folytán kisebb nikotintartalmú szivarfajta, amelyet szalmaszálból készített szipkából szívnak

leviathántestével – a Bibliában is szereplő, nagy testű tengeri szörny vagy sárkány

III. fejezet

porzóból – a nedves írás szárítására, az elmázolódás ellen használt finom por

római bigák – a régi rómaiak kétfogatú, elsősorban harci kocsija

quadrigák – négy, egy sorban befogott lótól vont kétkerekű díszfogat

báró Lisztius Lászlóról – (1628–1663) költő, Zrínyi kortársa. Nevével Listius, Liszty, Liszti formában is lehet találkozni. Legismertebb műve a mohácsi veszedelemről Balassi-strófában írott eposza vagy elbeszélő költeménye. Az utókort izgatta személyiségének ellentmondása: számos bűncselekménnyel megvádolták, végül Bécsben gonosztevőként végezték ki.

a gerundiumról, illetve a gerundivumról – latin grammatikai fogalmak: az előbbi leggyakrabban a magyar -ás/-és végű névszóval fordítható, ragozható igenévi alak, míg az utóbbi az előbbihez közel álló, mondatrövidítő igeneves szerkezet

- pragmatica sanctióról** – a magyar történelemben a Habsburg-ház magyar trónon való nőági örökösödéséről szóló 1723-as törvények virzsíniáját – lásd a II. fejezetnél
- korpótlékról** – bizonyos számú szolgálati év letöltése után járó fizetéskiegészítés
- gumiarabikummal** – folyékony, sárgás színű ragasztószer, amelyet bizonyos afrikai fafajták megsértett kérge alól szivárgó sűrű, ragadós nedvből készítenek
- trachomavizsgálatnál** – fertőző, részben egyiptomi eredetű, elsősorban a kötőhártyát érintő szembetegség
- előrerukkoltatták** – főként a katonaságban: az előtte álló helyére lép
- fortissimo és pianissimo** – a zenében erősen és gyengén, azaz nagy hangerővel, illetve igen halkán megszólaltatandó rész
- salonkabátot** – hosszú, térdig vagy térd alá érő, fekete ünneplőkabát
- Cúgos cipőt** – cüggal, azaz vászonból és gumiból készült rugalmas eresztékkel ellátott, fűző nélküli cipő
- batiszt** – lásd az I. fejezetnél
- irónnal** – írásra használt puha ónrudacska (rajzón vagy plajbász), de később a ceruza megnevezésére is használták
- „Mathematikai és Fizikai Lapok”** – a Mathematikai és Fizikai Társaság folyóirata 1891 és 1943 között, kezdetben *Mathematikai és Fizikai Lapok*, 1928-tól *Matematikai és Fizikai Lapok* címen
- „Természettudományi Közlöny”** – 1869 és 1944 között a Királyi Magyar Természettudományi Társulat ismeretterjesztő havilapja
- alig-vörhenyes** – skarlátvöröses vagy vörös foltokkal tarkított, jelentése lényegében azonos a korábbi változatokban szereplő *alig-vörnyeges* szóéval
- szekundákat** – elégtelen iskolai osztályzat
- aranybagoly fénylett, Pallas Athéne madara** – Pallasz Athéné a görög mitológiában a tudománynak és bölcsességnek Zeusz fejéből teljes fegyverzetben kipattanó istennője, akinek szent állata a bagoly
- karneolköves** – vérvörös, más esetben sárgás árnyalatú ásvány, melyből féldrágakő csiszolható
- hírharangoknak** – híreket terjesztő, pletykás személy
- bólongva** – lásd az I. fejezetnél

leideni palackon – Háromnegyed magasságáig ónnal kívülről és belülről is bevont palack, amelybe a palack aljáig erő, fölül fémgömbben végződő fémpálca nyúlik. A leideni palack tulajdonképp egyszerű – demonstrációs, oktatási célokra különösképp alkalmas – kondenzátor, amelynek kisülését látványos szikrák kísérhetik. A 18. század közepén von Kleist pomerániai plébános és Musschenbroek leideni professzor egymástól függetlenül találták föl. Utóbbi palackba zárt vizet igyekezett föltölteni, s mikor a palackot kezében tartva hozzáért az abba merülő vezető rendszerhez, nagy ijedelmére erős áramütést kapott. Priestley – aki már a fent leírthoz hasonló leideni palackot használt – Musschenbroek kísérletének elbeszéléséhez fűzött megjegyzésében tiszteleg azon bátor tudósok előtt, akik készek életüket is kockára tenni és akár feláldozni a tudományért (Simonyi, 309–310).

IV. fejezet

magyar holdnyi – Eredetileg egy igával egy nap alatt megszánható földterület. Mérete területileg és kortól függően is változó. A magyar hold 1200 négyszögöl, azaz kerekítve 4316 m².

puszpángokkal – gyakran kerítésként is ültetett örökzöld díszcserje
pilinkéltek – szállingózik

vörnyeges – vöröses vagy vörös foltokkal tarkított (jelentése lényegében azonos a III. fejezetben *alig-vörhenyes* összetételben szereplő *vörhenyes* szóéval, amely a második kiadásban a korábbi változatokban szereplő *alig-vörnyeges* helyébe került)

lógázta – ide-oda lenget, lábát vagy testét himbálja, átvitt értelemben tétlenkedik

lábikráján – lásd az I. fejezetnél

ingujjban – zakó, felsőruha nélkül

szütyő – vászonból készült kisebb tarisznya vagy zsák

malagaaszú – malagaszőlőből készült, erős és zamatos bor

fogják esztrengába – juhokat fejésre fog, átvitt értelemben szigorúan kérdőre von, megfegyelmez

szentjánoskenyeret – a szentjánoskenyérfa hüvelyes termése, amelyet szárítva édeskés ízéért csemegeként is fogyasztanak, és

amellyel a hagyomány szerint Keresztelő Szent János a sivatagban táplálkozott

édesgyökér – cserjeszerű növény, amelynek sárgás, édes ízű gyökértörzse népi csemegéül szolgált

Karbolízú – a fenol (karbolsav) színtelen, szobahőmérsékleten kristályos, átható és jellegzetes szagú, mérgező vegyület, amelynek híg oldatát fertőtlenítésre használják

virzsíniával – lásd a II. fejezetnél

Rizsport – rizslisztből készült púder

V. fejezet

Kosztosokat tartott – pénzért vagy más fizetségért rendszeres el látásban részesít

hencsert – alacsony, széles, támla nélküli heverő

vezércselekről – sakkban a játék megnyitásának egyik, gyalogáldozattal járó módja

vitairási jelényekről – gyorsírási jelek, amelyek neve az országgyűlési viták erős rövidítéseket alkalmazó lejegyzéséből ered

irónra – lásd a III. fejezetnél

gyepűt – olyan kerítés, amelyet vagy élő sövény alkot, vagy tuskéval megrakott ágakból fontak (a IV. és XXVII. fejezetekben a korábbi szövegváltozatokban szereplő *gyepű* szót a második kiadás egy esetben elhagyja, két esetben a *kerítés* szóval helyettesíti)

walkür-motivumot – a walkürök vagy valkürök a germán mitológia nőalakjai; többek közt szerepelnek Richard Wagner *A Nibelung gyűrűje* tetralógiájában, amelynek második darabja címét is róluk kapta

nadályok – pióca

VI. fejezet

etude-öt – a romantikus zenében virtuóz technikai készséget föltételező, önálló zenei műfaj

légsúlymérő – légnyomásmérő

irónjával – lásd a III. fejezetnél

egyíngben – ingujjban

- a hétéves háborúban** – 1756 és 1763 között Poroszország, valamint Ausztria és szövetségesei által, többek között Sziléziáért vívott háború
- asztalfutókat** – hosszú, keskeny, díszes terítő, amelyet általában az abroszra terítenek
- garde des dames** – a második kiadásban már nem, csak a korábbi szövegváltozatokban szereplő francia kifejezés, magyarosan gardedám, olyan rendszerint idősebb nőt, nőrokont jelent, aki az illendő felügyelet végett a fiatal lányokat társaságba vagy multságban kíséri
- macskaasztalhoz** – különösen vendégség alkalmával olyan kisebb, különálló asztal tréfás megnevezése, ahová a gyerekeket ültették
- m. kir.** – magyar királyi

VII. fejezet

- Pesztonka** – gyermekek gondozására fölfogadott fiatal női alkalmazott
- ajókgagyűrűk** – szózott, gyűrű alakban forgalomba hozott apró, lapos testű tengeri hal
- hetrefüles** – szeles, meggondolatlan
- fejlesléniával** – fejes vonalzó
- szutyongatta** – folyamatosan noszogat, nyaggat
- irracionális számot** – legegyszerűbben a valós, de nem racionális számok, tehát a valós számtest azon elemei, amelyek nem fejezhetők ki két egész szám hányadosával (a jelenet megértéséhez lásd még a XI. fejezetnél adott kapcsolódó magyarázatot is)
- piszkébe** – egres, a XVI. fejezetben *köszméte* alakban is előfordul
- kinint** – a kínafa kérgéből kinyerhető, keserű, fehér por, amelyet elsősorban lázcsillapító hatása folytán gyógyszerként is alkalmaznak
- garaboncások** – ezt az előfordulását (szemben a XXX. fejezetbelivel) a *Pesti Hírlap* az ismertebb *garabonciás* hangtani változatra módosította; a néphitben olyan ördögi tudományú, zavart hozó (időjárás-)varázsló, általában vándordíák, aki sárkányon lovgolva vagy könyvéből olvasva vihar előidézésére képes, átvitt értelemben pedig csintalan, bajkeverő természetű fiúk

Ha diák vagy... – ismert diáknóta, amelynek *Aranysárkány*-beli második szakát (hasonlóan a XIX. fejezet nótájához) említi a Kosztolányi Dezsőné által közölt fiatalkori, 1900/1901. évi Kosztolányi-napló:

Ma különösen jó kedvünk volt. Egész nap csak ezt a nótát harsogtuk:

Ha felszólít a tanár,
(egész kar) – *a számár!*

S érdekes, Bige tanár úr, ez a kedélyes fiatalember vitte a prímet. (KDné, 64; LN, 779.)

Csáth Géza szintén megörökítette ezeket az eseményeket diák-kori naplójában, s több diáknóta szövegét is leírta. Ehhez a dalhoz kottát is lejegyzett, sőt a szöveg két változatát is közölte. A kotta sorai alatt Csáth a szavak egy részét egybeírta, a központozás szinte teljes elhagyásával, amit itt javítottunk:

Ha diák vagy, ne tanulj,
vígán élj és ne búsulj,
ha tanulsz is, ne sokat,
ölelgesd a lányokat.

Ha felszólít [!] a tanár,
[itt közbeékelve:] a számár
feleletre készen állj,
mondd meg [ne]ki, nem tanultam,
egész éjjel részeg voltam. (Csáth, 215.)

A másik változatban:

Ha diák vagy, ne tanulj,
vígán élj és ne búsulj,
ha tanulsz is, ne sokat,
forgasd a kulacsokat.

Ha felszólít [!] a tanár,
[itt közbeékelve:] a számár
feleletre készen állj,
mondd kevélyen, nem tanultam,
egész éjjel csak lumpoltam, csuhahajj. (Csáth, 215.)

Helsingforsban – Helsinki

Pécsi hegyeken... – számos változatban, többek között *Bécsi hegyeken...* vagy *Túl a hegyeken...* kezdettel is ismert, népszerű katonadal, illetve nóta, amelynek „Várhatsz babám, elvárhatsz, / míg csak bele nem fáradsz” refrénje a fejezet végén jelenik meg „kala uiskele vedesse” – helyesen „kala uiskelee vedessä”, a szövegben megadott jelentéssel

unisono – egy hangon, vagyis amikor a zenei szólások ugyanazt a dallamot szólaltatják meg

maturandusok – másutt a regényben mint *érendők*: érettségi előtt álló tanulók

vítőrök – vívőtőr, hosszú, egyenes, vékony pengéjű kard

mordályok – régi, nagyméretű pisztoly vagy elől tölcérszerűen kiszélesedő csövű puska

bikacsököt – a levágott bikának vagy ökörnek súlyokkal kinyújtott vagy nádpálcára húzott s megszáritott hímvesszője, amelyet korbacsként, fenyítő eszközként használnak

Pi, vagyis a Ludolf-féle szám – a kör kerületének és átmérőjének arányát megadó irracionális, sőt transzcendens szám értékét a maga korában Ludolf van Ceulen (1540–1610) holland mérnök és matematikus határozta meg a legtöbb tizedes jegyre, innen ered a „pi” már kevésbé ismert és használt elnevezése (lásd még Kosztolányi *A titokzatos szám* című 1909-es cikkét: *ÁÖ*, 334–335)

közvádló – a vád képviselőjével megbízott hatósági személy, ügyész
szekundát – lásd a III. fejezetnél

négyest írt be – azaz szekundát, ugyanis az osztályozás korabeli szokása szerint: 1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, 4 = elégtelen

irónra – lásd a III. fejezetnél

VIII. fejezet

Tacitus „Annales”-eivel – a Kr. u. 1. század második felében élt római történetíró, aki *Annales*, azaz *Évkönyvek* című, töredékesen ránk maradt művében az Augustus utáni császárok történetét írta meg Nero haláláig

walkür-motívumot – lásd az V. fejezetnél

szénalázat – főleg fűfélék virágpóra által okozott allergiás megbetegedés, gyakran náthaszerű tünetekkel

teáskánát – teáskanna

Rousseau – Jean Jacques Rousseau (1712–1778) francia író és bölcselő, akinek pedagógiai fő műve a maga idejében nagy port kavart *Émile, avagy a nevelésről* (1762, magyar fordításban elsőként 1875-ben jelent meg, 1911-ben pedig a Kosztolányival is jó ismeretségben lévő Schöpflin Aladár magyarította), amely mű jelentős hatását többek között annak köszönhetette, hogy a gyermeki képességek és egyéniség természetes alakulásának – módszerében és tartalmában egyaránt – megfelelő nevelés elvét vallotta

Pestalozzi – Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) svájci pedagógus, akinek nézeteire erősen hatott Rousseau; az oktatás helyes módszerét a szemléletességben, az érzékek fejlesztésben, a rendszeres munkában látta, s a nevelés révén az egyéni hajlandóságok és jellemvonások természetes-harmonikus kibontakozását is segíteni kívánta

virzsíniára – lásd a II. fejezetnél

IX. fejezet

vánkoscihát – párnahuzat

szobaáristomot – szobafogság

spiritizmusnak – szellemidézés, kapcsolatteremtés a halottak lelkeivel például asztaltáncoltatás, kopogtatás, médiumok révén, illetve az e köré épült eszmerendszer, amelynek modern formája számos csalással kísérve Észak-Amerikából terjedt el a 19. században

X. fejezet

vénkatulyának – idősebb nő gúnyos megnevezése

- jodoformszaga** – a trijód-metán átható szagú, sárga kristályos anyag, amelyet az orvoslásban régebben antiszeptikus hatása miatt használtak
- tinctura valerianát** – a tinktúra orvosi célra használt alkoholos oldat, általában növényi kivonat, amelyet ez esetben macskagyökérből (Valeriana) készítenek, és a gyógyászatban alvászavar, illetve ideges panaszok kezelésére alkalmaznak
- Neuraszténia** – álmatlansággal, nyugtalansággal, fáradékonysággal járó kimerültség vagy idegrendszeri zavarra utaló tünetegyüttes
- szépségflastromnak** – kicsi, kerek, fekete tapasz, eredetileg bőrhiba eltakarására
- Canale Grande** – helyesebben Canal Grande, magyarul Nagy Csatorna, Velencét átszelő, S alakú, rangos palotákkal szegélyezett vízi csatorna

XI. fejezet

- karbolporral** – lásd a IV. fejezetnél
- irracionális kitevőjű hatványok** – A racionális kitevőjű hatványokat az $a^{m/n} = \sqrt[n]{a^m}$ képlet alapján értelmezzük (ahol m és n egész számok, $n \neq 0$). Az irracionális számok ugyan nem írhatók föl egész számok hányadosaként, azonban megadhatók racionális számok végtelen sorozatának határértékeként. Ezáltal a -nak egy irracionális kitevőjű hatványát oly módon definiálhatjuk, mint annak a sorozatnak a határértékét, amelyet úgy kapunk, hogy vesszük a -nak a szóban forgó irracionális számhoz tartó racionális számsorozat tagjaival mint kitevővel képzett hatványait.
- amortizáció** – gazdasági jelentése szerint a használat folytán bekövetkező természetes értékcsökkenés, míg pénzügyi téren a tőketartozás és kamatai megállapított részletekben történő törlesztése
- végtelen számtani és mértani haladvány** – a számtani sorozat (régiesen haladvány) esetében állandó a sorozat bármely két egymást követő tagjának különbsége, míg a mértani sorozat esetében ezek hányadosa
- Moivre-féle formula** – a $z = r \cdot (\cos \varphi + i \cdot \sin \varphi)$ trigonometrikus alakban fölírt komplex szám (lásd alább) hatványát adja meg a

$z^n = r^n \cdot (\cos n\varphi + i \cdot \sin n\varphi)$ képlettel, ahol n egész, r pozitív és φ tetszőleges valós szám, i pedig a képzetes egység; a formulát Abraham de Moivre (1667–1754) francia matematikus után nevezték el **komplex számok n -edik gyöke** – a komplex számokhoz többek közt a valós számtest bővítése révén jutunk (amelyhez történetileg a harmadfokú egyenletek megoldásainak keresése vezetett), a komplex számok valós része mellett egy úgynevezett képzetes (imaginárius) részt is bevezetve (legegyszerűbben az $i^2 = -1$ összefüggés révén); a komplex számok n -edik gyökét úgy definiáljuk, mint a valós számokét, ám egy nem nulla komplex számnak nem egy, hanem n darab különböző n -edik gyöke van, amelyek maguk is komplex számok

Pascal-féle háromszög – Ha két változó összegének valamely pozitív egész hatványát kifejtjük, akkor az ebben megjelenő szorzatok úgynevezett binomiális együtthatóit a Pascal-háromszög megfelelő sora tartalmazza. A Pascal-háromszög mindkét szélén 1-esek állnak, minden további (belső) tagja pedig rendre a fölötte elhelyezkedő két elem összegeként adódik (szabatos és jól követhető, sőt élvezetes bemutatását lásd Lovász, 52–73). Az eként létrehozott számpiramis Blaise Pascal (1623–1662) sokoldalú francia természettudósról és bölcslőről kapta a nevét.

analitikai geometria – a mértani alakzatok mennyiségi kapcsolatok, vektorok, koordináták és egyenletek révén, az algebra és analízis eszközeivel történő leírása

sztereometria – térmértan, a geometria térbeli alakzatokkal foglalkozó része

gömbszelet – a gömbből egy sík által kimetszett (levágott) mértani test, melyet az így keletkezett göbbsüveg és körlemez határolnak (Hajós, 236)

gömbszektor – gömbcikk, azaz a gömb ama része, melyet egy göbbsüveg és egy olyan forgáskúp palástja (esetleg körlemez) határol, amelynek csúcsa a gömb középpontja (Hajós, 237)

gömbháromszögtan – a gömbfelület három, nem egy főkörre eső pontja a gömbfelületen gömbháromszöget határoz meg, amelynek oldalai a pontokat páronként összekötő főkörívek (szigorúan

vége ez az általánosabb értelemben vett gömbháromszögek meghatározása, amelyek közül – vitatható szemléletességgel pótolva a világos definíciót – a közöséges gömbháromszöget mint a gömbfelületre rajzolt háromszöget gondolhatjuk el; szabatosan lásd Hajós, 236–237); a gömbháromszögtan a leírt alakzatok tulajdonságait vizsgálja

Newton második axiómáját – Sir Isaac Newton (1643–1727) angol természettudós, a fizika történetének egyik legjelentősebb alakja. Newton röviden *Principia* címmel emlegetett latin nyelvű munkájában fejt ki mechanikájának alapelveit, axiómáit. A második axióma szerint valamely test mozgásának (tulajdonképp impulzus által jellemezhető mozgásállapotának) megváltozása arányos a testre ható (eredő) erővel, továbbá ennek az erőnek az irányában történik. A dinamika alaptörvényeként ma általánosan ismert megfogalmazása szerint az erő a tömeg és gyorsulás szorzatával egyenlő (lásd Simonyi, 247).

sinus-tételt – egy háromszög oldalai úgy aránylanak egymáshoz, mint a szemközti szögek szinuszai

Ohm törvényét – a Georg Simon Ohm (1787–1854) német matematikus, fizikus után elnevezett összefüggés szerint egy egyszerű áramkörben az áramerősség arányos a feszültséggel, és fordítottan arányos az áramkör teljes ellenállásával

Anteus – Antaiosz latin neve, Poszeidón és Gaia, azaz a tenger és a föld istenének fia, aki anyjától erőt merítve mindaddig legyőzhetetlen volt, amíg Héraklész a levegőbe nem emelte, így ölte őt meg

Nürnbergi tölcserrel – Georg Philipp Harsdörffer (1607–1658) nürnbergi költőnek és tudósnek a költészet elsajátítását hat óra alatt ígérő könyve nyomán olyan didaktikai módszer vagy segédeszköz ironikus neve, amely a tanulást erőfeszítés és fáradalmak nélkül tenné lehetővé, s passzív-mechanikus módon a gyöngé diákok elméjébe is ismereteket töltene

variációról, permutációról, combinációról – első közelítésben a legegyszerűbb kombinatorikai feladatok: a permutációk száma azt adja meg, hogy egy adott halmaz elemei hányféleképp állíthatók sorba; a variációk számítása azt adja meg, hogy a halmazból

hányféle adott elemszámú, rendezett részhalmaz képezhető, ha tehát nemcsak a kiválasztott elemek körére, hanem a választás sorrendjére is figyelemmel vagyunk; végül a kombinációk vizsgálatára során arra keressük a választ, hogy a halmaznak hány adott elemszámú részhalmaza van, függetlenül az elemek (választásának) sorrendjétől (a feladat mindhárom esetben függ attól, hogy megengedjük-e az elemek ismétlődését, vagy azok mindegyikét egymástól megkülönböztethetőnek tekintjük)

karneolkő – lásd a III. fejezetnél

derékszögű paralelepipedont – olyan paralelepipedon, amelynek minden szöge derékszög; a paralelepipedon olyan test, amelynek minden oldala parallelogramma, vagyis olyan négyszög, amelynek szemben lévő oldalai páronként párhuzamosak egymással; egyszerűbben szólva tehát: a derékszögű paralelepipedon a téglalatest (Hajós, 199)

egyenes henger palástfelületei – Ha egy kör minden pontján át párhuzamos egyeneseket húzunk (amelyek nem esnek a kör síkjába), akkor egy hengerfelületet kapunk. Amennyiben az egyenesek merőlegesek a kör síkjára, akkor egyenes henger(felület)ről beszélünk. A hengerfelületnek a hengert alkotó, tehát a henger alap- és fedőlapja közé eső darabja a palástfelület (Hajós, 224–225).

összeabdált – a regény második kiadásából elmaradó kifejezés jelentése durván, nagyjából összetákolt

szokráteszi módszert – rávezető kérdések és feleletek sorából, tanár és diák együttes gondolkodásából kibomló oktatási módszer, amely nevét az ekként tanító, Kr. e. 5. században élt görög filozófusról, Szókratészről kapta

influenca-gépet – Egyszerű elektromos (régiesen elektromozó) gép, amely töltések (különösen demonstrációs célú) szétválasztására alkalmas. Alapja az influenza, azaz töltésmegoszlás jelensége: ha egy valamilyen úton, például dörzsöléssel feltöltött testet egy vezetőhöz közelítünk, akkor a vezető két felén ellentett töltés jelenik meg úgy, hogy a töltésmegosztást kiváltó testtel azonos töltés lép föl – a taszítás folytán – tőle távolabb. Ha a töltést elvezetjük és összegyűjtjük, miközben a töltésmegoszlást újra létrehozzuk,

illetve fenntartjuk, akkor látványos jelenségek kiváltására is alkalmas mennyiségű töltés választható szét (Budó, 49).

tótfurulyán – fujara, igen hosszú, nagy hangterjedelmű, a szlovák népzeneben fontos szerepet betöltő hangszer

Meyer Robertnek – Julius Robert Mayer (1814–1878) heilbronni születésű német hajóorvos és fizikus, aki – Joules és Helmholtz mellett – az energiamegmaradás tételének fölfedezésében játszott fontos szerepet. Érvelésének jellege folytán munkásságát a fizikusok fönntartásokkal fogadták, ami családi tragédiák mellett Mayer lelki egyensúlyának megbomlásához, öngyilkossági kísérletéhez vezetett.

Faradaynek – Michael Faraday (1791–1867) könyvkötő inasból lett korának egyik legjelentősebb kísérleti fizikusává. Fontos felismerések kötődnek nevéhez az elektrodinamika alapvető összefüggései terén, fölfedezte az időben változó mágneses tér által indukált áram jelenségét, lefektette az elektrolízis kémiai elméletének alapjait.

Toricelli-féle űr – Evangelista Torricelli (1608–1647) olasz fizikus, matematikus, Galilei tanítványa volt. Legismertebb kísérletében egy felső végén zárt, higannyal töltött üvegcső alját higanyba merítette. Amikor a cső alsó nyílásán tartott ujját onnan elvette, a higanyoszlop addig süllyedt, amíg egyensúly nem alakult ki a külső légnyomással, miközben a higany fölötti csőrészben légüres – valójában kis nyomású higanygőzzel telt – tér jött létre. Ezt nevezik Torricelli-űrnek.

babirkáltak – ujjait egymáshoz érintgeti, babrál velük

Achilles – Akhilleusz latinosan írt neve, görög hős, Homérosz *Iliá-*szának főszereplője, akit anyja, Thetisz istennő a Styx vizébe mártott, hogy sebezhetetlenné tegye, kivéve sarkát, amelynél fogva tartotta

ammóniáktól – régies elnevezése az ammóniának, egy kellemetlen, átható szagú gáznak, amely a vizeletben található nitrogéntartalmú szerves vegyületek bomlásakor is keletkezik

faun – a római mitológiában általában szarvval ábrázolt, kecskelábú, erdőben vagy ligetben tanyázó isten, a nyájak védelmezője

XII. fejezet

1883. XXX. t. c. 18. § – a középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről szóló törvénycikk hivatkozott bekezdése a tanulók fegyelmi úton történő kizárását korlátozza oly módon, hogy az összes hazai intézetből való eltávolítást a vallás- és közoktatásügyi miniszter ellenjegyzéséhez köti, egyébiránt pedig a fegyelmi eljárás szabályozását rendeleti hatáskörbe utalja

massa iners – rest, tétlen anyag

bólongtak – lásd az I. fejezetnél

bádogszilkkéssel – rendszerint füles, kiöblösödő, gömbölyded edény

spiritiszta séance – halottak szellemeit idéző összejövétel (lásd még a spiritizmus magyarázatát a IX. fejezetnél)

nocturne-jét – a romantikus zene jellegzetes egytétéles, lírai zongoraműfaja

Berence haja – a mitológia szerint Bereniké egyiptomi királyné fogadalmi ajándékként Aphroditének ajánlott, csillagképpé változott levágott hajfürtjei

Cassiopeát – W betűt formázó csillagkép, mely nevét Androméda anyjáról kapta

Végát – a Lant csillagkép legfényesebb csillaga

Aldebaránt – a Bika csillagképben található fényes, narancsszínű csillag

Szíriusz – az éjszakai égbolt legfényesebb, kékesfehér csillaga, amelynek Földtől való távolságát korábban 14 fényévre becsülték, de az újabb mérések 8,6 fényévet valószínűsítettek

virziniája – lásd a II. fejezetnél

chemnitzi gyár – iparáról híres város Szászországban

elektrométert – elektromos töltés, illetve feszültség mérésére szolgáló fizikai műszer; legegyszerűbb formájában az elektrométer fémlemezei, amennyiben azokra töltést viszünk, taszítják egymást, ami a műszer mutatójának kimozdulását okozza (Budó, 42–45)

XIII. fejezet

Pythagoras-tételt – a Kr. e. 6. században élt görög filozófus jelentős szerepet töltött be a matematika történetében is, legismertebb

- tétele szerint egy derékszögű háromszög két befogójának négyzetösszege megegyezik az átfogó négyzetével
- szamarak hídját** – gyöngye vagy tudatlan tanulóknak készült segédeszköz, avagy nekik földadott könnyű mentőkérdés
- hektográf** – régi sokszorosító készülék, amelynek használata során az anilintintával írt szöveget egy megfelelően kialakított zselatinrétegre nyomják, majd erről készíthetők a további másolatok
- Tompa virágregéinek** – Tompa Mihály (1817–1868) református lelkész, író, költő, Petőfi és Arany barátja. Népregéi és hazafias allegóriái mellett népszerűek voltak a növényeket jelképesen szerepeltető virágregéi.
- Lessing** – Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781) német drámaíró, kritikus és esztéta
- Tacitus** – lásd a VIII. fejezetnél
- Pascal** – lásd a XI. fejezetnél
- Titus Livius** – (Kr. e. 59–Kr. u. 17) római történetíró, aki monumentális, de csak igen töredékesen fennmaradt művében a római nép történetét beszéli el a város alapításától kezdve
- lerombolták volna, a földdel egyenlővé téve, mint Marius Karthagot, sóval hintve talaját, hogy többé ne nőjenek ki a falai** – Karthágót Scipio rombolta le, Marius a már lerombolt Karthágó felé menekült. A képzőművészetben ismert volt alakjának a város romjainál történő megjelenítése, Kosztolányinál talán ezért kapcsolódik össze neve Karthágó pusztulásával.
- szalonkabátban** – lásd a III. fejezetnél
- a hullámok interferenciáját** – az egymással találkozó hullámok mint rezgések kölcsönhatása, amelynek során a hullámok erősíthetik, gyöngíthetik vagy akár ki is olthatják egymást
- fumigálta** – a lekicsinylés, semmibe vevés kifejezője

XIV. fejezet

- betropázott** – a kéziratban szereplő, végül kihagyott kifejezés a diáknyelvben a bukást jelenti
- harmadfű** – harmadik évben lévő

Kisfaludy Károly – (1788–1830) hányatott és mozgalmas életű író, a magyar romantika irodalmának egyik kezdeményezője, az *Auro-ra* szerkesztője. Az *Aranysárkány* összefüggésében érdekes lehet, hogy a gimnáziumot nehezen viselte, s nem is fejezte be.

kolduscondráját – piszkos, rongyos öltözék

gyüge – a gügye, azaz az ütődött nyelvjárási formája

XV. fejezet

Illés próféta – a Királyok könyveiben szereplő próféta, nevéhez jelentős csodák kötődnek, s mivel működése tüzes szekéren való égbe vételével zárult, a végidők eljövendő főpapját is látták benne

bikacsökkel – lásd a VII. fejezetnél

göröggyufákat – vörös fénnel világító, ként, salétromot és egyéb anyagokat tartalmazó, intenzív fényű fáklya

batiszt – lásd az I. fejezetnél

aorisztosza – a görög nyelvtanban az ige elbeszélő alakja, melynek két formája van: az ige tematikus/erős/második és szigmatikus/gyöngye/első aorisztosza

XVI. fejezet

integrálszámítás – a matematikai analízis része, amelyen belül valójában többféle integrálfogalom létezik; legegyszerűbb esetben talán úgy szemléltethető, mint amely az integrál értékét apró járulékok összegeként igyekszik minél jobb közelítésben meghatározni

Szalonkabátját – lásd a III. fejezetnél

szénoxidot – szénmonoxid, amely szagtalan és színtelen mérgező gáz, azonban a növények a szén egy másik oxidját, a széndioxidot kötik meg, és építik be – a fotoszintézis sötétreakcióján keresztül – szerves vegyületekbe

köszmétebokornál – egres, a VII. fejezetben *piszke* alakban is előfordul

vincellérhajlékok – a szőlő gondozásával, a szőlőmunkások felügyeletével megbízott alkalmazottak otthonai

Selmecbányára – valaha igen jelentős bányaváros, amely az *Arany-sárkány* cselekményének idején az Osztrák–Magyar Monarchiában, ma Szlovákiában található

findzsát – csésze

bólongatni – lásd az I. fejezetnél

XVII. fejezet

virzsíniáról – lásd a II. fejezetnél

ispán – itt: uradalmat irányító gazdatiszt

csézába – fedetlen, könnyű lovas kocsi, homokfutó

lógázva – lásd a IV. fejezetnél

XVIII. fejezet

fehértájáig – hasnyálmirigy

arnicásüveget – az árnikát gyógynövényként használták, például sebek borogatására

kénesőt – a higany régies neve

Winter-féle dörzsölő elektromos géppel – olyan influenciagép (lásd a XI. fejezetnél), amelyben egy forgatható üvegkorongot a vele súrlódó bőrpárnák töltenek föl

ampéreket – az áramerősség mértékegysége, amely nevét a modern elektrodinamika egyik megalapozójáról, André Marie Ampère (1775–1836) francia fizikusról kapta

bikacsökkel – lásd a VII. fejezetnél

a Cassiopeia, a Véga, az Aldebaran – némileg eltérő írásmóddal lásd a XII. fejezetnél

XIX. fejezet

karbidlámpájával – működése azon alapul, hogy a kalcium-karbid és víz érintkezése során fejlődő acetilén meggyújtva erős fénytel ég

gingallózott – hangutánzó szó, például gyors, ütemes harangszó, de átvitt értelemben himbálózó vagy hintázó mozgásra is utalhat

A Ponciusát, a Pilátusát. – Poncius Pilátus Kr. u. 26 és 36 között Júdea római helytartója, részt vett Jézus elítélésében

házások – a kéziratban szereplő, végül elvetett kifejezés olyan rablókra, általában betyárookra utal, akik úgy jutottak be a házba, hogy egyik falát alulról kiásták

bikacsökjét – lásd a VII. fejezetnél

azilumban – latin asylum, azaz menedéket, védeltséget biztosító hely

Kozarek – Kozarek Ferenc 1867 és 1893 között volt állami ítélet-végrehajtó, azaz hóhér

Mihaszna András – a *Borsszem Jankó* című élclap fogalommá vált alakja, a közrendőr társadalmi karikatúrája

Minden diák tartson három szeretőt... – ismert diáknóta, amelyet (hasonlóan a VII. fejezet egyik diáknótájának részletéhez) említ a Kosztolányi Dezsőné által közölt fiatalkori, 1900/1901. évi Kosztolányi-napló:

Aztán átvonult az egész kompánia *Ángyán Bélához*, ki gyakorokoskodik a patikában. [...] Elmesélte a kecskeméti diákéletet. [...] Mesélte: este összejöttek egy becske sör mellett, letelepültek s rázendítettek nótára. Valósággal megtetszettek ezek a jóízű diáknóták. Többek közt itt van egy:

*„Minden diák tartson három szeretőt,
Hogy ha nem is hármat, legalább kettőt.
Tanáré az asszony,
Diáké kisasszony
Hát a pedellus?
Annak ide semmi köze
Tehát neki kuss!”* (KDné, 64; LN, 778.)

Csáth Géza szinten megörökítette ezeket az eseményeket diákkori naplójában, a diáknóta szövegével és kottájával együtt. A kotta alatti szövegből szinte teljesen elhagyott központozást pótoltuk.

Először lent Bélánál (Szabó Béla csongrádi gyerek) voltunk a patikába, ott sakkoztunk, hoztunk le kalapokban szőlőt, almát, narancsot, mindent, és ettünk, beszélgettünk.

Diákélményeit mesélte, megtanultunk diáknótákat, melyeknek itt van a szövege és dallama.

Minden diák tartson három szeretőt.
Vagy ha nem is hármat, legalább kettőt.
Tanáré az asszony,
diáké kisasszony.
Hát a pedellus?
Annak ide semmi köze,
tehát neki kuss.

az aláhuzott sorokat soló énekli – – (Csáth, 214.)

Antipirint faenacetinnel – láz- és fájdalomcsillapító hatású gyógyszer-
szerek

Ellazsnakolták – elver

XX. fejezet

rizsporos – lásd a IV. fejezetnél

Leibnitz – Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) számos területen alkotó német bölcselelő és természettudós, a modern matematikai analízisnek Newtonnal együtt – vele egy időben, de tőle függetlenül – kezdeményezője

„**Aki a lámpát viszi elöl, gyorsabban megbotlik, mint aki követi.**” – Jean Paul (eredeti nevén Johann Paul Friedrich Richter, 1763–1825) német író epigrammatikus mondása. Kosztolányi a kézirat korábbi rétegében a *leichternek megfelelő könnyebben* szót használja, amelyet később javít a végső, *gyorsabban* változatra. Lehetséges, hogy Kosztolányi közvetett forrásból idézi: szerepel például Adolph Diesterweg német pedagógus *Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer* című munkájában, ahonnan magyarra fordítva idézi Garamszeghi Lubrich Ágost *Neveléstudományának* első kötete is. (Az idézet forrását Parádi Andrea derítette ki.)

XXI. fejezet

Pöstyénbe – híres fürdőváros, amely az *Aranyrárkány* cselekményének idején az Osztrák–Magyar Monarchiában, ma Szlovákiában található

Selmecebányán – lásd a XVI. fejezetnél

bólongott – lásd az I. fejezetnél

gonosztevő típusokét – Cesare Lombroso (1835–1909) olasz kriminológus szerint a természetüknél fogva züllött és gonosztevő egyéneknek a primitív emberre jellemző fizikai megkülönböztető jegyek fedezhetők föl, mint amilyen a szokásostól eltérő homlok vagy fül. Ezt az elméletet a tudósok mindig is erős fönntartásokkal kezelték, de Lombroso nézeteit ettől függetlenül érdeklődés övezte, s azok szélesebb körben is ismertek voltak.

szekundát – lásd a III. fejezetnél

XXII. fejezet

Ingujjban – lásd a IV. fejezetnél

Galilei – Galileo Galilei (1564–1642) olasz természettudós, a kopernikuszi napközéppontú rendszer híve, akinek nevéhez számos csillagászati felfedezés fűződik. Látása – alighanem a Nap tartós távcsöves megfigyelése miatt – folyamatosan romlott, élete végén teljesen megvakult.

XXIII. fejezet

trogloditamagányából – barlanglakó, a barlang sötétjében élő, átvitt értelemben a saját korától húzódozó, maradi szemléletű ember

ripszamlagra – bordázott felületű szövettel bevont ülő-, illetve fekvőhelyül szolgáló bútor

Visum repertum – látlelet (orvosi vélemény)

Stante pede – álló lábon, ami átvittén úgy értendő: azonnal

Wlassicsnak – Wlassics Gyula (1852–1937) korának neves jogtudósa, parlamenti képviselő, 1895 és 1903 között vallás- és közoktatásügyi miniszter

cserdítette – erős csattanó hangot keltve pofon üt vagy nyaklevest ad

závárt – retesz, egyszerű zárszerkezet

kéksavat – hidrogén-cianid, keserű mandula szagú, erősen mérgező vegyület

Ultima ratio regum. – a királyok végső érve, azaz a fegyverek ereje

paedagogia militans – harcos pedagógia

ostyepkát – kerek, füstölt szlovák juhsajt

XXIV. fejezet

tövisnyúlványnak – a csigolyák hát felőli oldalán lévő csontnyúlvány

Szublímátot – a higany (II)-klorid mérgező, kristályos vegyület, amelynek híg oldatát fertőtlenítésre használják

jódtincturát – jód és kálium-jodid alkoholos oldata, amelyet fertőtlenítésre használnak

aetherrel – az oxigéntartalmú szerves vegyületek egy csoportja, itt dietil-éter

XXV. fejezet

kékbeli paraszt – ünneplő öltözékként kék posztóból készült ruhát viselő paraszt

júdáspénz – Júdás harminc ezüstért árulta el Krisztust, így átvitt értelemben a júdáspénz az árulónak fizetett jutalom, egyúttal azonban – mint itt is – a kerti holdviolának a növény pénzre emlékeztető termése folytán adott gyakori neve

osteriák – kisvendéglő, csapszék

bikacsökkel – lásd a VII. fejezetnél

Cui prodest? – Kinek áll érdekében? Kinek a javát szolgálja?

a 91. §-t alkalmazva – az 1878. évi V. törvénycikk, vagyis az akkor hatályos büntetőtörvénykönyv VII. fejezete szól a súlyosbító és enyhítő körülményekről, melyek közül azonban a 91. paragrafus az utóbbiak beszámítását írja elő

XXVI. fejezet

Várady Antal – Várad Antal (1854–1923) költő, drámaíró

Ábrányi Emil – (1851–1920) korának népszerű költője

szalonkabátjában – lásd a III. fejezetnél

ad acta – az érdemlegesen el nem intézett ügyek közé

a singcsontja meg az orsócsontja – az alkar kisujj, illetve hüvelyk-
ujj felőli oldalán lévő két csont
karneolköves – lásd a III. fejezetnél
szekundákat – lásd a III. fejezetnél

XXVII. fejezet

bikacsök – lásd a VII. fejezetnél
kajdács – papagáj
Rocska – fejődedény
virzsíniájára – lásd a II. fejezetnél

XXVIII. fejezet

gugás – golyvához hasonló csomó, különösen a nyakon
lógázott – lásd a IV. fejezetnél
kajdács – lásd a XXVII. fejezetnél
bikacsök – lásd a VII. fejezetnél

XXIX. fejezet

„**Mathematikai és Fizikai Lapok**”-at – lásd a III. fejezetnél
Báró Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter – lásd a XXIII.
fejezetnél
televényre – szerves tápanyagban bővelkedő, zsíros, kövér termőtalaj
Quem di odere. – Quem dii odere, paedagogum fecere. Akit az
istenek meggyűlöltek, pedagógussá tettek. (Ugyanígy idézi az
1927-es *Tanár* című riport írója: BK, 285.)

XXX. fejezet

főispán – vármegye élén álló tisztviselő
lüstér – érdes felületű, könnyű, fényes gyapjuszövet
ostyepkát – lásd a XXIII. fejezetnél
makrapipájára – égetett agyagból készült, felül kiszélesedő öblű pipa
szalonkabátját – lásd a III. fejezetnél
násfát – nyakláncon viselt, díszes, drágakövel kirakott női ékszer
lógázva – lásd a IV. fejezetnél
Solanum nigrum – fekete csucsor

XXXI. fejezet

- Márkus Emíliát** – (1860–1949) színésznő, a Nemzeti Színháznak 1877-től tagja
- Mihályfit** – Mihályfi Károly (1856–1936) színész, a Nemzeti Színház 1880-tól szerződöttete
- „**A kaméliás hölgy**”-ben – Ifj. Alexandre Dumas regénye, illetve drámája
- Jászai Marit** – (1850–1926) színésznő, 1872-től a Nemzeti Színház színésze
- „**Lohengrin**”-t – Richard Wagner operája
- crêpe de Chine** – lágy, finom selyemszövet
- kalarábé** – karalábé

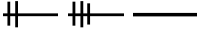

XXXII. fejezet

- laterna magicát** – bűvös lámpa, a diavetítő készülékek festett üveglemezekkel működő őse
- majolikakandallóba** – agyagból készült, ónmázzal bevont, festett kandalló
- Szíriusz** – lásd a XII. fejezetnél

Mellékletek

A KÉZIRATOK TOPOGRÁFIÁJA

A következő két táblázat a kéziratjegységek fölépítéséről nyújt tájékoztatást. Az első oszlop a fejezetszámozást tartalmazza a szövegek közlés alapján, így a hiányzó szövegrészekről, fejezetekről is áttekintést kap az olvasó. A második oszlopban a kéziratlap jelzetét, szerzői vagy nem szerzői margináliáit, állapotának leírását adjuk meg. E helyütt jelezzük az oldalakon előforduló nyomdai jelek rövidítését az alábbiak szerint:

'a' típusú nyomdai jelek:
'b' típusú nyomdai jelek:

Szintén a második oszlopban adjuk meg a kéziratlapok verzóján található, szedőktől vagy gépmesterektől származó ceruzás szignókat az alábbi rövidítésekkel:

'A'	Király
'B'	E D
'C'	Palágyi
'D'	W M
'E'	Lemich

Azokat a feljegyzéseket, amelyek nem a szerzőtől származnak, [na] rövidítést követően adjuk közre a jelzetszámok kivételével, amelyek értelemszerűen későbbi rájegyzések.

A táblázat harmadik oszlopában az autográf oldalszámozást, szögletes zárójelben a lapok sorszámát közöljük. A szedőpéldány szerzői lapszámozása mellett onnan tüntetünk fel sorszámot, ahonnan a számozás visszaugrik.

Az oldalak kezdő- és végzavait rögzítettük a negyedik oszlopban, s további cellákra osztottunk fel egy sort annak megfelelően, hogy a fólió hány összeragasztott papírdarabból áll, illetve hány felragasztott papírszeletet tartalmaz. Ha ezek a részek bizonyíthatóan

összetartoztak egy korábbi fázisban, azt szaggatott oldalhatároló vonallal jelöltük. Különbséget tettünk az egymáshoz és az egymásra ragasztott lapok között, ezért minden felragasztott papírszeletet kettős oldalvonallal határoltunk. Üres zárójellel [] jelezzük, ha kihagyunk egy szövegrészt, mert az másik lapon helyezkedik el.

A kéziratlapok alján található betoldásokat szaggatott vonallal határoljuk akkor is, ha a kéziratban ténylegesen záróvonal nem szerepel. Ugyancsak szaggatott vonallal választjuk el a kéziratlapok verzőján található szerzői szövegeket.

A kézirat fogalmazványok lapjainak leírását tartalmazó táblázat ugyanazon elvek alapján készült, mint a szedőpéldányé, azzal a különbséggel, hogy a fóliók állapotának leírását ebben az esetben kissé részletesebben végeztük el. Több esetben megfigyelhető, hogy egész kéziratoldalmi szöveg ceruzával át van húzva a fogalmazványok között. Mivel azonban ezek a szövegrészek a szedőpéldányban is megjelennek, valójában nem törlésről van szó, sokkal valószínűbb, hogy a tisztázás során lemásolt szövegek megjelöléséről. Ezeket a jelzéseket a szövegközlésben nem, csak a táblázatban adjuk közre.

Fontos megjegyeznünk, hogy a XIX. és XX. fejezet a közléshez képest fordított sorrendben jelenik meg a táblázatban, mivel itt a főszöveghez igazítottuk a fejezetek sorrendjét.

A szedőpéldány topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-szám-ozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
I.			[h]
	Ms 4615/1. [teljes] 'b'	[K _i] 2	[K _i] – De ne hányd mégis hat óra volt.
II.			[h]
	[harmadrész méretű lap, te-tejére keskeny papírszelet, aljára félrét méretű toldaléklap ragasztva] [v] 'A'	^e <2> ^m <7> ⁱ <8> ^v <8>	Fóris Nováktól szórakozottan az ilyesmit? – Szitakéregből. csak beragasztod vászonnal. – Ez azonban «vás» papírból van. Legalább> megtanulják.
	[teljes papírlap felül keresztben kettévágva és felragasztva egy toldaléklapra]	^e <3> ^m <8> ⁱ <9> ^v <9>	– Mit? a te lámpában ég. – Az istennyila? A villám. Egy> sárkányt engedett a sárkányt tartotta.
	[teljes] [v] 'A' [na] 6	^e <4> ^m <9> ^v <10>	Vili beugrott <i>hogy mit csinál.</i> > ^v <sietett.>
	[teljes papírlap alul keresztben kettévágva és felragasztva egy toldaléklapra] [v] 'A' [na] 7	^e <5> ^m <10> ⁱ <11> ^v <11.>	ⁱ <«Hátratette két kez» Fóris kiürült az utca.> «Pár perc múlva» A diákok « <i>legszebb</i> » leggyönyörűbb. ^v <Novák> ^v <[b] Novák> Antal sütkérezett a madzag vastag bogait. [K _i] [fh]

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
III.	Ms 4615/2. [teljes papírlap alul keresztben kettévágva és felragasztva egy toldaléklapra] [v] 'B'	12.	[K.] III. Amint a diákok nyolcadik osztály tőzsomszéd-ságában volt, az elsőemeleti folyosó végén. A nyolcadik osztály Emelkedett hangulatban °< még mindig a tanári szobában merengett.>
	[teljes kéziratlap keresztben négy részre vágva, a részek két egymáshoz ragasztott toldaléklapra rögzítve, két rész korábbi összetartozása állapítható meg bizonyosan; ver-zón autográf] 'a'; 'b' [na] <i>Innen!</i> [v] [K.] °<400.000 n = 50.000>°<>	13	várták. Senkisésem tanult. spárgával kötötték be felöltője két °<szárát,> °<szárát s> tréfákat [] °<bonyolították-fino-mitották.> °<finomitották.> °<bonyolították, tökéletesítették.> °<bo-nyolították.> [] Mielőtt közelében foglalt helyet , eltüntetve azt padok között °<van> °<van s az osztály> csak akkor vonult képzeletükben, «melyet» «fel-fűtötték és [...]» «felujjongtak.» melyeket «már meg is untak» alapjában már meg is untak, °<lárma,> mely mindig érdekes. Most is lármáztak, – Hallottam.
	[teljes] 'c' [v] 'B'	°<14> °<14/a>	Rosszalása részint a rettegett számtan- ----- [bj] <i>Barna botját, a rézkupakkal mindenki irigyelte.</i>

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
III.	[teljes] 'b' [v] 'B'	^é _i <15> ^v _i <14/ b>	és fizika-órákon egy tanár, ki
	[teljes] 'b'	^é _i <16> ^v _i <15>	immár húsz vesevelő, nem ^é _i <volt-e> ^v _i <volt-e kissé>
	[teljes, felső lap- szél levágva, alá ragasztva egy keskeny papír- szelet] 'c' [2 db]	^é _i <17> ^m _i <16> ^v _i <17>	[] Két ^é _i <csúfneve volt,> ^m _i <csúfnevet ado- mányoztak neki> ^v _i <csúfnevét emleget- ték,> jelölül annak, hogy egyik sem ragadt büdös a hal, Butykos?" [] rá s nem tudták eltalálni «Összeköttetésük» November- ben két ----- [bj] Nem egészen hitték volna el azt sem, hogy őt is megsebzí a kés. Ennek folytán semmi részvétet nem éreztek iránta.
IV.	Ms 4615/3. [teljes; fejlécen autográf:] [K _i] ^é _i <18> ^m _p <Arany sár- kány. 18 (18-36 [...]) Kiszedetni!! [?]> ^m _i <Arany sárkány. 18-24 18> ^m _i <Arany sárkány. 17> ^v _i <Arany sár- kány. 18> 'a'; 'b'	^é _i <18> ^m _i <17> ^v _i <18>	napig nem jött iskolába, és érdemes élni. IV. hogy csak két ablaka ----- [bj] A szertárban
	[teljes] [v] 'B'	19.	nézett egy uccáckára, még jobban érezte azt a

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
IV.	[alul levágott lap papírlapra ragasztva egy felül levágott papírszelettel együtt, korábbi összetartozásuk nem állapítható meg] [v] 'B'	20	kéjes viszketést, mely <üveg-fénnyel.> <[úb] – Szájon? [úb] – Szájon. – Helyes.> Szóval a rosszalóan félrenézett.
	[teljes] 'a'; 'b' [v] 'B'	21.	Az <árvalány> <anyátlan lány> ő minden diákjával
	[teljes] 'a' [törölve] [v] 'B'	22.	<egyformán> <egyaránt> szívesen izgatták inyét,
	[teljes]	23	<talán azért> <azért> is, nem szeretem. És mikor?
	Ms 4615/4. [teljes] [v] 'B'	24	– Mingyárt, most. csipkezebskendőjét rágva.
	[teljes; fejlécen autográf] [K.] Aranysárkány (regény) (25-28.) [v] 'B'	25.	– Ejnye – mondta Flóri <más irányba ment,> lassan. V. pedig sokszor elküldték
V.	[teljes] [v] 'B'	26	hazulról, hogy ne legyen szavai között. ----- [bj] ki láthatólag minden cél nélkül kószált.
	[teljes] [v] 'B'	27.	Amint házuk elé otthon van. Tibor
	[teljes] 'b' [3 db] [v] 'B'	28	párszor meg is jelent teleítették magukat <vérrél. Beszélni «ismét» elfelejtettek, de az ő ajakuk szavak nélkül is

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
V.	Ms 4615/5. [teljes] [v] 'B'	29	[... ..]> De a lány, elviselhetetlen boldogságát. VI. röpülő termete, piskóta-
	[teljes lap kettévágva, fölragasztva két összeillesztett toldaléklapra úgy, hogy a kettévágott részek közé egy harmadik papírszelet ékelődik] 'a' [v] 'B'	30	keze s szája, ^m <rejtett bánatával, egy *<Rettenetes volt ez a kép. Valami *<Ezt a rajztanár készítette szólva a földre sütötte szemét. szánalmas, tragikus kaland felé, úgy, hogy most sem lehetett meggyanusítani.> [] Hilda *<szerette őt.> háborúban elesett és szerelmes
VI.	[teljes]	31	volt Hildába. Szegény lovag A szellemek is kifáradnak.
	[teljes] 'a' [törölve] [v] 'B'	32.	Inkább a mai családokat elválasztották,
	[teljes] 'b' [2 db]	*<32> *<33>	itt sem szüntek adósságukat – mondták ilyenkor.
	[teljes] [v] 'B'	34	Vagy: – Angyal röpült „másnap is nap van.”
	[teljes] 'b'	35.	Hilda egész úton vele egyetmást.
	[alul levágott lap papírszeletre ragasztva egy felül levágott lappal együtt, korábbi összetartozásuk nem állapítható meg]	36	Bement *<hozzá a> *<hozzá,> kiment. *<[úb] A szobában meg- állt. Tekintete a képre esett. Sóhajtott> egyet. folyton halogatta. [fh]

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
VII.	Ms 4615/6. [teljes; képlet mellett autográf:] [K _c] ilyen alakban szedendő!!! [ceruzapróba:] φ φ φ	37.	VII. Délután nem volt valahogy nem voltak együtt.
	[teljes] [v] 'B'	38.	Becsapta a számtani tanárok elé okádják. Akárhol ----- [bj] tankönyveket nyelnek le,
	[teljes] 'a' [v] 'B'	39	kezdték el, [°] <mindig tudta> kedélyeket, [°] <[...], még> [°] <még> Glück Lacit is. ----- [K _c] [bj] pápaszemet hordott, mindig rö- högött és csillagásznak készült, [K _c] [bj] , a szabadság lánglelkű apostola
	[teljes] [v] 'B'	40	Mindenkit érhet [°] <szerencsétlenség ott a széken, a főigaz- ----- [bj] Nem feleltek rá. önmagát uszította: [K _c] [bj] az arcához szoritotta tenyerét.>
	[teljes]	41	[K _c] gató előtt szörnyet halt. Huszár Bandinak a körme
	[teljes; margón autográf:] [K _c] vers [v] 'B'	42	Gyuszi megkímélődik egykor a turáni népek
	[teljes; margón autográf:] vers vers [v] 'B'	43	váltják ki a magyart viharos derűtséget keltett:

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
VII.	[teljes] [v] 'B'	44	«A [... ..] mindig nagy [...]» – «Hát» Ha két boldog vagy – sóhajtott Jámbor. ----- [K.] [bj] az ő érzelmes regényét.
	[teljes; margón autográf:] [K.] vers [v] 'B'	45.	[K.] Ő bizony félt, 'sötét csigalépcsőn' <csigalépcsőn>
VIII.	Ms 4615/7. [teljes papírlap keresztben kettévágva és felragasztva egy toldaléklapra; margón autográf:] [K.] vers 'a' [v] 'B'	46	fület 'megütötte még' <még megütötte> vad röhögés. [fh] VIII. ----- ott fetrengett, reggelig. Karjáról fogával lehet 'megsemmisíteni.' <el-tépni.> <elszakítani.> ----- Egyet kívánt lelkében: szakítani, rögtön.>
	[teljes]	47	Nyerge, mikor 'reggel bejött' Tavasszal rendesen megkapta a szénalázat.>
	[teljes papírlap keresztben három részre vágva és felragasztva egy toldaléklapra; két rész összetartozása állapítható meg bizonyosan] [v] 'B'	48.	A fiú nézte őt, – Olyan ízű, mint a papír. Egymásután veszegette ki fogak sövénye mögé. – Akarsz? papirt is ettem. – Olyan könnyű rejtélyes álmát aludta. ----- [K.] [bj] keze jéghideg lett, combja elzsibbadt.
	[teljes] [v] 'B'	49.	– 'Nem bírom' <Hagyjuk abba -> aki 'megbotlott, aztán eszevesztetten' <megbotlik, aztán>

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
VIII.	[teljes] 'a' [v] 'B'	50	futni ^ε <kezd a kocsiúton, úton, mely vagy öt
	[teljes] [v] 'B'	51.	percig tartott, szerelmet jelenti minden,
	[teljes] 'b' [v] 'B' [na] E!	52	az első, szent furcsa, viszolygó érzéssel.
	[teljes] [v] 'B'	53.	Mennyit szenvedhetett az ő szándékával, és
	[teljes] [v] 'B'	54	^ε <maga is meghatódott> ^v <meghatódott> <kezét búcsúra> nyújtotta
	Ms 4615/8. [teljes] [v] 'B'	55.	^ε <megindult> ^v <és megindult> válaszolta a tanár. IX. nem is aludtál.
IX.	[teljes] [v] 'B'	56	– De igen. Te – Flóri néni. Délután.
	[teljes] [v] 'B'	57.	– Azt tudom. – Hát mit akarsz?
	[teljes] 'a' [2 db] [v] 'B'	58	– Semmit. mint a sánta kutyát.
	[teljes] [v] 'B'	59.	Hilda ezzel Mától fogva másképp
	Ms 4615/9. 'a' [v] 'B'	60	beszélünk. Ki nem könyvet, a végén. ^ε <Novák> ^m <X. [úb] Novák> ^m <Novák> ^v <X. szemébe. Más, tilosabb,
X.			

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
X.	[alul levágott lap papírszeletre ragasztva egy felül levágott lappal együtt, korábbi összetartozásuk nem állapítható meg] [v] 'B'	61	érdekesebb tájakra tekintett. éles szaglással rendelkezett. Mikor apja a másik, elment hazulról, kiszellőzött. Barabás rázta> fejét. paedagogus,> egymásra nézett. [K ₁] Barabás, kitől reszkettek Várakoztak. [K ₁] Csakhogy a várakozást a halovány szemhúst.
	[teljes] [v] 'B'	62	– Vérszegény – szól nem tette meg ezt. [fh]
XI.	Ms 4615/10. [teljes, alsó lap-szél levágva, alá ragasztva egy keskeny papírszelet] [v] 'B'	63	^ε _i <X.> ^ε _c <XI.> Mikor Novák nem esett, nem fújt a szél. Fák meredtek föl rég letépték leveleiket.
	[teljes] [v] 'B'	64	^ε _i <[... ..] megrohmozta a gimnázium tisztas épületét, lombok szoritották falait, kúszónövények> ^ε _c <A gimnázium éles, pimasz hangon.
	[teljes] [v] 'B'	65.	Nem voltak rossz fejét csontvégű ironjával.
	[teljes] 'b' [2 db] [v] 'B'	66.	Mit ^ε _i <feleljen> ^ε _i <mondjon> erre? Nem tudhatunk
	[teljes] 'a' [v] 'B'	67	mindent. Tudásunk véges. s azt gondolta,

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XI.	[teljes] 'a'	68	könnyű neki. ^ε <De> Most már az a
	[teljes] [v] 'B'	69	kérdés, hogy aránylanak most következik> a tanári
	[teljes papírlap keresztben kettévágva és felragasztva egy toldaléklapra] [v] 'B'	70	prédikáció, melyet a diákok az utolsó tanulsággal zárult:> ^ε <- Mi más dolga van tiszta és világos lesz a fejében. - Aki> nem dolgozik, nem szívta mellére a villamos-
	[teljes] 'b' [v] 'B'	71	szikrák ^ε <zivatarutáni üde> ^ν <üde> Tudja – noszogatta Vilit – vagy nem tudja?>
	[teljes]	^ε <73> ^ε <72>	Vili ^ε <kelletlenül, alig> ^ν <alig> végignézte – Achilles. Csak
	[teljes] [v] 'B'	73	a tudása is ekkora volna. számtan-fizika órája. [fh]
	XII.	Ms 4615/11. [teljes] [v] 'B'	74.
[teljes] 'a' [v] 'B'		75.	Tétovázva, attól tartva, ementháli sajt. Novák ma-
[teljes] [v] 'B'		76	gyarázta a gyűrűs hegységet, a takarodót fújták,
[teljes] [v] 'B'		77.	^ε <a trombiták> ^ν <trombiták> felelgettek Nagyon sok a dolgom... [fh]

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XIII.	Ms 4615/12. [teljes] [v] 'B'	75. [78]	^ε <XII.> ^ν <XIII.> Vilit reggel egészen. De mikor
	[teljes] [v] 'B'	76 [79]	Fóris ^ε <nem> ^ν <rendőrszeme nem> Cikkeiben hemzsegték
	[teljes] 'a', 'b' [v] 'B'	77 [80]	«a sajtó» az iráshibák, melyeket szinte lábújjhegyen járt.
	[teljes] [v] 'B'	78. [81]	Reggel nyolckor aztán, előrejött a táblához. ----- [K.] [b] Amikor a fizikához érkeztek
	[teljes] [v] 'B'	79. [82]	[K.] ^ε <Elsőül> ^m <Ebből a két tárgyból első- ül> ^ν <Ebből a tárgyból elsőül> csöndesebben ^ε <távozzék el.> ^ν <távozzék.>

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai		
XIII.	[teljes papírlap keresztben három részre vágva, ráragasztva két összeillesztett toldaléklapra, melyeknek verzőjára perforált szélű jegyzetlap illesztve; ennek belső oldalán fogalmazványrészlet] [v] 'B'	80. [83]	^ε <«Ugyanigy» Ugyanily jelenet ismétlődött meg, mikor> ^v <Ugyanez ismétlődött meg, mikor> Mindenki lerázta a nehezét. Tibor is fölsóhajtott: még ebben a városban. ^ε <Elindult> [] ^v <Elindult> sétálni, kapun akkor lépett ki, ^ε <karján egy> ^v <egy> piaci kosárral. szeretne tőle elköszönni. Hilda azonnal kijött, színész nőhöz hasonlított, most ----- [K _c] [b] Semmi megkönnyebbülést, szabadulást sem érzett. ----- [v] [K _i] [u] XIX (jav [?] 13-14) <u>Novák első éjszakája</u> [u] [gy] Hilda [gy] [tollrajzok]		
			81 [84]	olyan volt, mint szerették így egymást. ^ε <XIII.> ^v <XIV.> ^ε <Hilda másnap reggel a temetőben várta Tibort, családi kriptájuknál, mely előtt márványangyal sírt, két szomorúfűz között [!] [úb] Itt beszéltek meg az utolsó részleteket.> ^v <[b] Már csak az idejében megjelent. Már nem «félt» félve serkedése, a bajusz ütközése.>	
				82 [85]	Már urak vagytok, rágyújtottak. Mikor azonban
				83. [86]	kijött a kapun Novák, szót intézzen hozzá:

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XIV.	Ms 4615/14. [teljes] 'a' [na] Innen	84. [87]	– Mindegyikünket mélyen érintett Utána ^ε <szállt> ^ν <röpült> a por. ^ε <XIV.> ^ν <XV.> nem ^ε <hegesztette be.> ^ν <gyógyította meg.> ----- [bj] «Az osztálykönyvbe,» «a tanári zsebkönyvbe» «az évvégi értesítőbe»
	[teljes] [v] 'B'	85. [88]	– De Fóris – tette eredmény, barátom. Tizenegy-nyolc.
	[teljes] [v] 'B'	86 [89]	Vili hallgatott. hagyta rá Vili.
	[teljes] [v] 'B'	87 [90]	– De mivel? pillangószerű könnyedséggel fehérlett
	XV.	[teljes] [v] 'B'	88 [91]

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-szám- zés	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XV.	[teljes] [v] 'B'	89 [92]	[K.] <i>gatva harsogta el azt a lendületes és hatalmas szónoklatot, melyhez képest Ciceronak Catilium elleni vádbeszéde legalább is szintelen és szegényes.</i> > [] Ő olvasta eredetiben Byront és Shelleyt.> Isten éltessen mindnyájatokat.
	Ms 4615/15. [teljes] 'a' [v] 'B'	90 [93]	Tibor asztalbontás után, és> kissé elszorodtak. °<XV.> °<XVI.> °<világították> útját.
XVI.	[felül levágott kéziratlap egy papírszeletre ragasztva] [v] 'B'	91. [94]	«Mind» Késlekedett. Minden tudatával ért dolgozószobájába. °<Megint> °<[... ..] Megint> °<Megint> egy nemzedéket valahányszor találkozott atyafiaival,
	[alul levágott papírlap keresztben kettévágva és felragasztva egy toldaléklapra, amiről feltételezhetően levált egy papírszelet; szöveg-hiány nincs] [v] 'B'	92 [95]	valami bájos, rokoni parázs lenne és pörkölné. – Az történt – magyarázta Azt se tudom, hová mentek.
	[teljes] [v] 'B'	93. [96]	– A rendőrség. magam. °<Annyi a dolgom.> °<A háztartás.>
	[teljes] [v] 'B'	94. [97]	°<Jozefin> °<Pepike> összeszedte cók-mókját, °<nyakát,> mellét, hátát,
	Ms 4615/16. [teljes] 'a' [v] 'B'	95 [98]	rikkantgatott és modoros szokása mint akit kidobtak. °<XVI.> °<XVII.> Nyilvánvaló volt, hogy ezt a
XVII.			

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapon leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XVII.	[teljes] 'a' [v] 'B'	96 [99]	kérdést is « <i>el kell</i> » meg kell keresztették egymást.
	[teljes kéziratlapon keresztben két részre vágva és felragasztva egy toldaléklapra] [v] 'B'	97. [100]	Ebben a tanárhoz intézett « <i>cipője</i> » cipőtálcá alatt. Egy ismeretlen majort Azóta> nem látta őt. Szembe jött vele, ezt mondta: – Szervűsz.
	Ms 4615/17. [teljes]	98. [101]	Vili ^ε <i>folyton az</i> > ^v <az> uccán csatangolt. többé nem léteztek. ^ε <XVII.> ^v <XVIII.> vagy szalma? – Szalma. ----- [K _c] [bj] vasvégű, fekete görcsös botot> [K _c] [bj] A tárgyalás ellaposodott. Jozefin útja céltalanná vált. [] A tárgyalás ellaposodott. Pepike útja is céltalanná vált.
XVIII.	[teljes] [v] 'B'	99. [102]	– Mindig szalma. nem nagyon akarod. ----- [K _c] [bj] Én láttam is a fényképet.
	[teljes] [v] 'B'	100. [103]	[K _c] – Dehogynem. Bélus az ablak felé ^ε <tekintve [...]> ^v <tekintett:> ----- [bj] a gyakornokszobára
	[teljes] 'a' [na] Innen [v] 'B'	101. [104]	– Dögölj meg a legkedvesebb Lenn> a várakozók
	[teljes] [v] 'B'	102 [105]	már unták magukat tágranyított szeme rájuk

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XVIII.	Ms 4615/18. [teljes] [v] 'B'	103 [106]	^ε <meredt.> ^ν <világított.> Novák rettenetes-reménytelen távolság- ból, közönyösen. ^ε <XVIII.> ^ν <XIX.> meggyújtotta az olajlámpát,>
	[teljes] [v] 'B'	104 [107]	melynek belét előbb Veszek helyette kettőt.
			[h]
	[teljes] [v] 'B'	106 [108]	Bélus követte példájukat. cosinus alfa. – Éljen.
XIX.	[teljes] [v] 'B'	107. [109]	– Meg ^ε <a hullámok interferenciája,> ^ν <az x mínusz y,> bicskáikkal, melyekkel egyéb- ként
	[teljes, margón autográf:] vers 'a' [v] 'B'	108 [110]	körműket tisztogatták, ^ν <- kérdezte egyszerre « <i>Próféta és</i> » Bélus és Próféta
	[teljes] [v] 'B'	109. [111]	– <i>Beszélt?</i> [úb] – <i>Azt mondta: „Lisz- ner”. Kétszer. Mély hangon azt mondta: „Liszner, Liszner”. Így – és utánozta.></i> [] A gyakornokszobában a gyógytári házi- mosdó Antipirint faenacetinnel?
	[teljes] 'a' [v] 'B'	110 [112]	Az nagyon jó. perc alatt hazaért.

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XX.	Ms 4615/19. [teljes] 'b' [2 db] [na] innen! [v] 'D'	111 [113]	°<XIX.> °<XX.> Aki ebben az időbenMost ehhez hozzájárult
	[teljes] 'a' [na] Innen [v] 'B'	112. [114]	a harag, a kétségbeesés, mely Kotorásztott a mosdón
	[teljes] [v] 'B'	113 [115]	lévő °<kis tárgyak> °<tárgyak> A termékenység sustorgott «a» kohójában.>
	[teljes] [v] 'B'	114 [116]	Novák °<csörömpölő «zajjal» lármával> °<csörömpölve> csukta nem bírta volna tovább.
XXI.	Ms 4615/20. [teljes kéziratlap keresztben három részre vágva, két egymáshoz rögzített toldaléklapra felragasztva] 'a' [na] Innen! [v] 'B'	115. [117]	Novák °<nem felett, ment> °<ment> az °<iskolába,> °<iskolába:> órája volt. °<XX.> °<XXI.> melyeket az olasz vasúttól százalékos kedvezménnyel kapott kiállított jeggyel fog utazni. °<Jozefin> °<Pepike> még sohasem °<elszállitanak.> Majd meglátod.
			Ábris igazgató kérdezgette el kell intéznem. Novák sokat üldögélt az igazgatói irodában, lüktetéssé alakult, «melyet alig birt»
			a láz magasra szökött. fűszeres boltjában vásároltak. ----- [K.] [bj] Kereszttestől. [bj] Keresztes
[teljes] [v] 'B'	116 [118]		
[teljes] 'a' [na] Innen [v] 'B'	117 [119]	[K.] Otthon mégis jobb volt, mely lelkében él. °<De	

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXII.	[teljes kéziratlap keresztben két részre vágva, toldaléklapra felragasztva] [v] 'B'	124. [126]	A fiú, míg Novák °<nehéz.> °<nehéz dolog.> °<nehéz.> °<nehéz dolog.> °<Sóhajtott.> Egy> sarokba nézett szünet nagy volt. [] Majd °<Már csak magának beszélt, hogy tisztázza> °<[] sokáig csak magának beszélt, hogy tisztázza> °<[] «Most» a fiúnak magyarázva tisztázta saját> °<[] a fiúnak magyarázva tisztázta saját> Nagyon köszönöm. – Mit?
	[teljes] [v] 'B'	125. [127]	– Azt a sok jót. — — elleni harcban. °<És ennek a
	Ms 4615/22. [teljes] 'b' [v] 'B'	126 [128]	szelíd antiszemita ebből az egyetlen kényszerítésében több megértés volt és jószág, mint az összes liberális vezércikkben és pártbeszédekben. [úb] A> °<[úb] A> szalónban álltak, jóra való °<fiút. [úb] Aztán besietett szobájába, leült a diványra s Liszner Vilmos régi gyakorlatait nézte.> °<fiút. [úb] Aztán «besietett» leült a diványra s Liszner Vilmos régi gyakorlatait nézte.> °<fiút.> XXIII. fönntartotta °<fekete-szemüvegét.> °<fekete szemüvegét.> Lábait
XXIII.	[felül levágott kéziratlap, felső széle toldaléklaphoz ragasztva] 'a' [na] Innen	127. [129]	keresztbe rakta. Nem tudni. Vendége érkezéte fölkelt, pimasz °<kölykeket.> °<fickókat.> °<«köly» tacsókát.> aztán

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXIII.	[teljes] [v] 'C'	128 [130]	vérszemet kapnak orvosi láttelelet? – Nem.
	[teljes] [v] 'C'	129. [131]	«– <i>Visum repertum</i> » – Az baj. ^m «Ez a korlátolt, eszelős ember pedig csak beszélt-beszélt.» ^v «Korlátolt kollégája» Kollégája beszélt-beszélt, valami «[...]» sohase-fogyó indulattól fűtve. [K.] ^ε «Kevésre» ^v «[b] Kevésre» becsülte Ez eszébe jutott,
	[alul levágott kéziratlap, alsó széle toldalék- laphoz ragaszt- va]	130. [132]	mindgyárt a merénylet nem csinált titkot [K.] «az ügy» szégyenéből, sem akkor, Gondosan elzárt ^ε «fiókjából» ^m «Fiókjából [!] ^v «fiókjából» kiemelt Pont az az eset.
	[teljes] [v] 'D'	131. [133]	Ez túlzás volt. Aki gyöngre, annak
	[teljes] 'a' [na] Innen [v] 'B'	132 [134]	soha sincs igaza. Tejet akarok inni, juh-

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXIII.	Ms 4615/23. [teljes] [v] 'B'	133. [135]	túrót enni. Ki vagyok merülve. > [] Meg azt a kis, rejtély volt, hogy mit csinált. ^ε <XXIII.> ^v <XXIV.> A kor volt ez már, a kor.
	[teljes] [v] 'B'	134. [136]	- ^ε <Hallatlan> ^v <Förtelmes> - suttogetta, ^ε <véraláfutásos> ^v <vérömleny> bőrzúzódás
XXIV.	[teljes] [v] 'B'	135 [137]	észlelhető, melynek környéke ballapockára pedig, a csonttö- réses [K _c] helyre csikos rögzítést a ^ε <ragtapasszal.> ^v <tapasszal.>
	Ms 4615/24. [teljes] [v] 'B'	136 [138]	[K _i] - Így ni - szólt«,» - most Értetted? Vizszontlátásra. XXV. mint minden tanárnak. Tessék
XXV.	[fél papírlap keresztben kettévágva, felragasztva egy teljes méretű toldaléklapra] 'a' [na] Innen [v] 'C'	137. [139]	befáradni, parancsoljon - és de nem okos szem, ugyanaz a telt, hízásra fehérmárványból faragott orr, ugyanaz a fölfelé kunkorodó, s eleje tolt egy «rug» ^ε <rúgóra> ^v <automata-rúgóra> fölpattanó Két hónap. Sokszor
	[teljes] [na] [bj] kat [jelentése, funkciója bizonytalan] [v] 'C'	138 [140]	irigylem érte önöket. tölcsért, bocsánatot kért:
	[teljes] 'b' [v] 'C'	139 [141]	- Mindig zavarnak - mondta. - Junius ^ε <13-án.> ^v <12-én.>

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXV.	[teljes] [v] 'C'	140 [142]	– Már két hete. [°] <- szólt az ügyvéd a nap-tárt nézve. Ő is diákokat gyanúsított.
	[teljes]	141. [143]	– Lehet. De nem tudom biztosan. – És mit kaphatnak a tettesek?
	[teljes]	142 [144]	– Három évig kiszabható A harmadik [°] <polcra. [úb] – Ide, a Fóris-ügy mellé? [úb] – Oda. [úb] Ez lett a Novák Antal-féle ügy kriptája. Külön diszkrét helyet kapott.> [°] <polcra.>
	Ms 4615/25. [teljes] [v] 'D'	143 [145]	Holnap [°] <majd ugorjon> [°] <pedig szaladjon> megjelent a kliensek előtt. XXVI. Vili zsebébe gyűrte s [°] <fölugrott> [°] <«fölvli» föluggrott>
XXVI.	[teljes] 'a' [na] Innen. [v] 'C'	144. [146]	vele a diákszobába. Vond a vállad. Nézz a szemébe.
	[teljes] [v] 'C'	[°] <146> [°] <145> [147]	– De ha tudja, hogy én voltam. Legjobb mindent bevallani.
	[teljes] [v] 'C'	146. [148]	Vili nem mert Bélus szemébe – Igenis – és Vili most meghajlott.
	[teljes] [v] 'C'	147 [149]	A rendőrtiszt szórakozottan lapozgatta dörzsölve. Adj valamit.

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXVI.	[teljes kéziratlap három részre vágva, felragasztva egy toldaléklapra]	148 [150]	– Ideges ^ı <vagy?> ^ı <vagy.> Sokat cigarettázol. hajnalig nem jött álom a szemére.
			Feje úgy hánykolódott a másiktól, «mely» attól a fehértől.
			^ı <Szüleivel korán> ^m <Szüleivel> ^v <Egyszer szüleivel> vacsorázott. világosan hallottam. Valaki
			ezt mondta: „Liszner”. Kétszer. Így – és utánozta.
			Apja és anyja összenézett. várták, hogy útnak indítsák.
XXVII.	Ms 4615/26. [felül levágott kéziratlap, felső széle toldaléklapra ragasztva] [v] 'C'	149. [151]	XXVII. Barabás doktor végiglovagolt szarvasbőrrel toldott nadrágját, arca ^ı <kipirosodott> ^v <tűzelt> a naptól. hosszú volt, nagyon hosszú.
	[teljes] [v] 'E'	150. [152]	Most azt közölte vele kiszinezte. Már nem tartotta
	[teljes] [v] 'E'	151. [153]	oly kalandosnak, oly megvalósíthatatlannak. hanem önmaga előtt, ami még
	[teljes] [v] 'E'	152 [154]	fájdalmasabb. Szenvedést okozott nem veszi észre. Már
	[teljes] [v] 'C'	153 [155]	tovább halad, mikor Akkor idehivom s megkérem

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXVII.	[teljes] [v] 'B'	154. [156]	önt mint barátomat, öreg Lisznerrel, ki ^ζ <asztán
	Ms 4615/27. [teljes] [v] 'B'	155 [157]	<i>belátja</i> > ^ζ <belátja> az ő igazát nem szeretett látni, a rém. XXVIII. ámulva állt meg a küszöbön. ----- [K _] [bj] Pepike [bj] az Arany-szobrot
XXVIII.	[teljes]	156. [158]	A rekkenő meleg tetőfokára hágott. ^ζ <Nyerge Lázár volt, a kollegája:
	[teljes]	157 [159]	<i>Babonás félelem fogta el, hogy pappal nem jó találkozni s egy pillanatig []</i> Novák úgy bámult rá, mintha nem ismerné.> világosítani. Novák így szólt:
	[teljes] 'b' [3 db] [v] 'B'	158 [160]	– Pár szót szeretnék nem tanúsított kellő előmenetelt.
	Ms 4615/28. [teljes] 'a' [na] Innen! [v] 'B'	159. [161]	– Glück Laci is mondta. – Majd ^ζ <máskor, majd máskor.> ^ζ <máskor – szólt.> XXIX. Járókelők megálltak, «[...] át» itt-ott
XXIX.	[teljes] [v] 'B'	160 [162]	csoportok alakultak, Itt folytatódott, alcimekkel:
	[teljes] 'a' [törölve] [na] «Innen» 'a' [na] Innen. [v] 'B'	161 [163]	– Hilda kisasszony szökése... meg is «szerezhe» szerzett valahogy, ^ζ <termé-

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXIX.	[teljes] 'a' [v] 'B'	162 [164]	<i>szetesen a</i> > ^m _i < <i>a</i> > ^v <természetesen a> kihallgatott Melyik a szebb, melyik a
	[teljes] [v] 'B'	163 [165]	jobb? Kár róla képzelődni. vagy lejjebb dobogott. Halán-tékához
	Ms 4615/29. [felül levágott szélű kéziratlap keresztben két részre vágva, felragasztva egy toldalék papírszeletre]	164 [166]	^ε < <i>kapott, bátoritva</i> > ^v <kapott. Bátoritva> magát, irányította, szétroncsolta nyúltagyát. Novák Antal a küszöbön kis tintatartókban meghagytak. Hallotta a dörrenést. tűzzék ki a gyászlobogót. XXX. a bőrdíványon egyedül szomor-kodott.
XXX.	[teljes] [v] 'B'	165 [167]	Csöndesen beszélgettek tarlókon> fekete szemüvegét
	[teljes] 'a' [na] Innen! [v] 'B'	166. [168]	orrára illesztve ^ε < <i>álldogált a tarlón,</i> > ^v <álldogált,> hogy felelősséget hárítsanak rá: ----- [bj] Már nem beszéltek sem a diákokról, sem megveretéséről, sem az „Ostor” támadó cikkéről, mely közvetlen okozója volt halálának, hanem kegyeletesebb, mélyebben lévő okokat keresett mindenki.
	[teljes] [v] 'B'	167 [169]	– Szó sincs róla. – <i>nagyfokú idegességre vall, az önfegyelem hiányára. De azért furcsa</i> [] ^v <sincs – szolt Nyerge Lázár. [úb] Furcsa, furcsa.

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXX.	[teljes] [v] 'B'	168. [170]	<i>Ekkor kivett a zsebéből egy írást, melyet átnyújtott az igazgatónak: a tisztí orvos bizonyítványa volt, mely szerint Novák Antal pillanatnyi elmezavarában követte el az öngyilkosságot. [úb] Az igazgató bölintott: [úb] – Igen, búskomor volt. Nem volt egészen normális. [úb] Ábris a pap kezébe adta a bizonyítványt, ki át sem olvasva bedugta reverendája nagy zsebébe. Meghatottan gondolt testvére Krisztusban, kinek porhüvelybe a földbe tér, lelke Istenhez szárnyal. [úb] – Te temeted? – szölt az orvos. [úb] – Én – válaszolta halkán a pap. [úb] – És ki beszél? – kérdezte Barabás, az igazgatóra pillantva.> [] «Mindnyájan f»Furcsálták. Mindenkiene egyszerűe igaza volt.</i>
	[teljes] [v] 'B'	^é <168> ^v <169> [171]	Csak Tálás Béla nem vett részt oly jól, neki, mint a fekete. ----- [bj] [b] Senkivel sem érintkeztek a városban, csak Flóri nénivel, ki gondosan eltitkolta előttük az „Ostor” kirohanását s valami általános és regényes ködöt borított a tragédiára.
	[teljes] [v] 'B'	170 [172]	Szemrebbenés nélkül állta egy életre ^é <nem felejtette el.> ^v <«elvitte magával» eltette magának.>
	[teljes] 'a' [v] 'B'	171. [173]	^é <A pap imádkozott, [] ^v <Egy miatyánkot, ^v <tömegbe,> «egy bérkocsin» ^é <iparkodott szállodájába> ^m <szállodájába iparkodott> [] ^v <szállodájába

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számolás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXX.	Ms 4615/30. [alul levágott keskeny papírszelet alsó szélével ráragasztva egy toldaléklapra] [teljes]	172 [174]	<i>sietett</i> > [] robogott> egy bérkocsin, °<bólintott, hogy> az.
XXXI.	[teljes] [v] 'B'	173 [175]	XXXI. korcsolyázott a tó tükreán.
	[teljes] [v] 'B'	174. [176]	A vendég csak pár órára került az °<asztalra>, utána>. <i>Végigpörgették az emlékezet rózsafüzéret.</i> > °<asztalra.> [K.] °<[úb] <i>Azalatt végigpörgették</i> Hilda fölvetette fejét.> [K.]– Hát maga, mikor nőszül, Virágot visz a Szent Antalnak.
	[teljes] [v] 'B'	175. [177]	– Most is °<oly> °<olyan> szentes? fölhörpintette °<az édeset> °<a likórt> – bizony.
	[teljes] [v] 'B'	176. [178]	– Ki is hívja össze? folyton röhögött. A csillagász.
	[alul levágott papírszelet, mely a 177/a számú lap tetejéről vált le]	177. [179]	– Á, a csillagász. Az újságíró. maga elé meredve. És a

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-szám- zés	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXXI.	[teljes lap öt részre vágva és felragasztva két egymáshoz rögzített toldalék-lapra] 'a' [2 db] [na] Innen [v] 'B' [ceruzával törölt autográf] [K.] Tavaszi hold színház után = Öreg varrónéni = Pesti H. Mari néni a színpadon. Nevető ember. A nézőtér.	[na] [K.] 177/a [180]	barátai? Farkas Cézár?
			– A Próféta? Kérlek alássan <bizonyítani semmit.> <bizonyítani.> Czeke Bélus
			járt akkor nálam Hanem Bahó Attila?
			– A főszerkesztő úr? – Nem tudok róla. – Paróczay?
XXXII.	[teljes] [v] 'B'	178. [181]	<Keserút> <Ittak, lassan> ittak. De <én. [úb] – Mégis jobb volt akkor> <én. Jobb volt akkor – mondta Tibor.>
			– Miért? Nekem mindegy s «ün»esemény-számba mentek. XXXII. ebéd után <lefeküdt aludni,> <lefeküdt,> mert
			fáradt volt. Tónik«a»át is – <Kit? – kérdezte Flóri néni> <Kit?> – Apust.
			[h]

A kéziratos fogalmazványok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapon leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
			[h]
II.	Ms 4615/33 [teljes, egy ragasztott papírszelettel]	[szn] [1]	[K _c] Novák ezt: «- <i>Papirból. Meg nádból</i> » ε<- <i>Kis pálcikákból», nádból.</i> fordulniok, « <i>hogy</i> » ----- v<[b] Lidércnyomásként tért mindig vissza ez az álma.
	[teljes, bal felső sarka leszakadva]	[szn] [2]	[K _c] – A sárkánynak ritka ε< <i>látványban,</i> > [K _c] kezét a hogy elkapják.
	[teljes, négy ragasztott papírszelettel, a harmadikon lévő betoldás a papírszelet te-tején található]	[szn] [3]	Cselédek [K _c] Lázban égett az egész város. [K _c] Csakhogy lépteit. – Meglátjátok – Mégis elkésnek. A sárkányt friss reggelbe. – Itt jönnek megállapodtak « <i>a</i> ». ----- [b] a széljárta légkörbe, Azzal testéig. Igazán idegessé lett«, <i>otthon [...]</i> ».
			[h]
III.			[h]

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
III.	[teljes, alsó felére ragasztva egy fél papírlap, melynek verzőján korai fogalmazvány található ceruzával áthúzva]	[szn] [4]	[K _i] Ami nyakkendőit a zsinegen. [K _c] A tárgyak poloskáé. ----- [bj] «a XII szám vörösen viritott» [gy: Lehúzták, mint a mesebeli, akinek vasakat tettek a zsebébe.] ----- [v] [K _c] <u>Tanárok</u> irigykednek [K _i]éresség [?]. Az
	[teljes]	[szn] [5]	[K _i] Tóninak nevezték pelengérré. [°] <De azért ő is> ----- [K _c] «[bj] [...] [bj] [bj] [gy: később] nem is hívta többé lakásába a diákokat.> [u] [gy: Tálás és Fóris. ?] Ő a józan és tekintélyes középúton, „szigorú de igazságos”. Tekintélyt tartani csak ő tud.]>
	Ms 4615/32. [teljes, két darabra szakadt, bal felső sarka levált, alsó széle sérült]	[K _i] 1 [6]	[K _i] [°] <Általában> „jó pofa” hordozott, melyet ----- [v] [K _c] <u>emeletes fején</u> [K _i] [gy: ... játékszert, úgy nézik hogy mi lehet bennük?]
			[h]
	[negyedrészméretű papírszelet, mely a [8] számú lapról vált le]	[szn] [7]	[°] <Amint> [°] <[h]> «ki» a fizikai [°] <- Ezen> [°] <Itt, Ezen [!]> a helyen
		[h]	

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
III.	[három papírszelet félrét világos színű papírlapra ragasztva]	[K _i] 5. [8]	[K _i] « <i>Levetette</i> ^ı <aludni.> ^v <utána aludni.> Most vette amilyeneket 5. a falon reggel ^ı <örömet.> ^v <fényét.>
	[félrét papírlap, alul és felül is levágva]	[K _c] 6 [9]	[K _i] Bölintott érdemes élni. ----- [K _c] [bj] szemtelenül és bájosan, [K _i] III. ----- [v] [K _c] <u>II fejezet</u> 1) iskola 2) szertár 3) Novák beállítása, előlétele, házassága
IV.	[világos színű, felül levágott papír tetejére ragasztva egy barna félbevágott lap; a legfelső sorban piros ceruza nyomai láthatók]	[K _c] 1/a [10]	[K _i] III. Ha jól uccára nézett. [K _c] Innen a mosókonyha. ----- [v] <u>Repülő tündérke</u> [u] [gy: ... magát bujaság egy fogantatás]
	[teljes, a betoldás a lap tetején található]	[szn] [11]	[h] [K _i] Flóri néni, Süteményeket ----- [bj] <i>mint a boldogult</i>

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
IV.	[teljes]	[szn] [12]	küldött át üvegein ----- [b] Szerette az « <i>érdekest.</i> » újat és meglepőt. Szerette a színházi élőképeket görögtűzben. ----- [v] [u] « <i>Novák nem kedvelte őt s nem szívesen látta, hogy naponta benéz hozzájuk pár percre. Ő</i> »
	[alul leszakított, negyed-rész méretű lap]	[13]	«a» verőfény indult, lassan. [fh] ----- [v] [K _c] [u] hogy terhes
V.	Ms 4615/46. [teljes, két ráragasztott papírszelettel]	[14]	[K _c] « <i>IV.</i> » « <i>1 találka otthon V.</i> Ő családjával,
			« <i>három</i> » két» falatok kerültek. Tibort az Csajkás Kamillné, egy császári kölcsönös kimelésén ----- «[b] ezenkívül sok magánórát is vállalt, erején felül, tulajdon növendékeit is tanította, magas «hon» díjazásért, pénzét pedig» [K _c] « <i>tiszteletdíjért</i> » [b] nem is úgy mint egy diák, hanem mint egy egyetemi hallgató. ----- [v] [K _c] [bj] Szomorú « <i>özv</i> » « <i>katonazvegy</i> » « <i>polgári nő, jelentéktelen katonazvegy</i> » lett az egykori grófnőből. [b] mind a « <i>város</i> » családdal, mind a « <i>városiakkal</i> » otthonukkal és a « <i>tanuló</i> » gimnáziummal szemben. Meglátogatta « <i>az</i> » Ambrus igazgatót is.
VI.			[h]
			[h]

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
VI.	[felül levágva, egy világosabb színű ráragasztott papírszelettel]	[szn] [15]	[K _i] Azután ment tőlük.
			Hilda előélete. látogatták. °<Könyveket hoztak neki olvasni és ő könyveket adott nekik kölcsön. Sokat «fe-küdt» az isk [h]>
			Sokat hevert hasra feküdve. ----- [v] [K _c] [bj] Egy földgömb ásitott.
			[h]
[szabálytalan méretű, eltépett szélű lap három ráragasztott papírszelettel]	[szn] [16]	[K _i] [...], hogy zongorázott korkülönbség.	
		Az anyja mint ő.	
		Egy asszony meggyanúsítani.	
[felül levágva, középen egy ragasztott papírszelettel; a [16] sorszámú kéziratlap felső papírszelete illeszkedik a felül levágott részhez]	[szn] [17]	Hilda nem kihozott egy	
		°<[úb] Nem kísérleteztek ismerőseinek a nevei.>	
		Évek óta megbabonázza:	
[teljes; a rektón ceruzás, fél oldalt érintő áthúzás, több aláhúzás a szövegben, melyet az átírás nem jelöl]	[szn] [18]	°<Novák hazajövet Gyurkára meg az ----- [bj] A legnagyobb a gyertyákat. ----- [v] [K _c] «[bj] [gy:]> [bj] Zöld selyemruhájában oly volt, mint egy béka.	
		[h]	

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
	[teljes]	[szn] [19]	[K _i] öreg ^ε <Tálasra,> s mosolyogva ----- [b] «vagy» talán azért, mert « <i>semmi nem</i> » foglalkozásukon kívül semmisen fűzte őket egymáshoz. [b] Idegen, végtelen «m»idegen volt ő a felnőttek között. ----- [v] [K _c] [b] Ábris az igazgató egyes paragrafusaiba. [b] Kiment az udvarra s ott [u] »Fóris csak a fegyelemmel törődött(. „Fegyelem dagadnak orrcimpái –)
VI.	[teljes, jobb felső és alsó sarka rongálódott, de olvasható, a sarkokon ragasztó nyoma látszik, a papír közepén kilyukadt]	[szn] [20]	[K _i] jegyezte meg, Az apa ----- [b] Bosszankodott, természetlennek tartott. [b] Ábris igazgató a magas társaságot.
			[h]
	[alul levágott, félrét kéziratlap egy világos színű lapra ragasztva]	[szn] [21]	Hilda azonban hosszan szemlélte. ----- [v] [K _c] [u] «[gy: ...]» «[gy: <i>valahogy</i> megbosszultatta.
	[alul levágott, negyedrészméretű papírszelet, a [23] számú lap erről van levágva]	[szn] [22]	[K _i] Sőhajtott egyet, <i>ablakot. «Künn a forró</i> ----- [K _c] Hilda otthon
	[felül levágott, negyedrészméretű papírszelet]	[szn] [23]	<i>józságot nem</i> folyton halogatta.> ----- [v] [K _c] találka varos [?] Tanár Ozsonna Tálaséknál Novák balsejtelve a lányról s a tavaszról

A kéziratok topográfája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
VII.	[felül levágva, ráragasztva egy vékony papírszelet, felül hozzáragasztva egy világos, félrét méretű papírlaphoz]	[szn] [24]	[K _c] Diakricsaj [!] VII osztályvizsgára. [K _c] «Érintőt» Kiemelte oldalon, találomra. Ezen ezt látta: számok és betűk. «Mi ennek az értelme?» néhány tollszárat.
	[teljes, középen barna színű vastag ceruzával vagy krétával rajzolt keret a ceruzával írt betoldás körül, a harmadik zöld tintás betoldás a bal oldali margón fut]	[K _c] 2. [25]	Nem lehetett Megvan? ----- [b] az örök tandíjmentes. [b] «Mindenben kedveztek» «k»Kedvre jártak. [b] Tintaceruzával írt a körmére, melyet megnyálazott. [K _c] [b] vagy „a beltagok és kültagok szorzata...”, vagy: „a gyökvonás művelési törvénye nem egyéb... ----- [v] [K _c] [u] «4 Obs. [gy: meg kellett «[gy: ... egymással]»
	[negyedrészméretű papírszelet, mely tévesen a <i>Pacsirta</i> egyik kéziratlapjára van ragasztva]	[K _c] 3 [26]	«Könnyű» Glück Lacit diákok is.

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
VII.	Ms 4615/38. [világos színű teljes kéziratlap két barna és egy világos ragasztott papírszelettel]	[K _c] 4/a 38 [27]	«Az.» A lakásba °<tűzön.> °<tűzvészen.>
			Nyolc évig volna megfizetni.
			mozgott a hangtalanul.
			Ebeczky Dezső gyász«szal»kendőt, Boros Aladár, tündövszes fiú,
	[világos színű, alul levágott, majdnem teljes papírlap, bal szélénél egy füzetből kiszakítva]	4/b [28]	«vészes fiú,» ki mindig a birsalma-
		[h]	
[teljes]	[K _c] 6 [29]	– Az osztályvizsga akarja elárulni °<a hirforrást. «Aztán tudod-e, mily nehéz tételek vannak? Egy fiú, valami ----- [b] [b] Nem feleltek heccelte magát: –	
[teljes]	7 [30]	Kováts Elemér, «lehetne» lehet	
		[h]	

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
VII.	Ms 4615/44. [teljes, felül kissé levágott kéziratlap két ráragasztott papírszelettel, felül egy hozzáragasztott világos színű, félrét méretű papírlap, tetejére ragasztva egy keskeny, barna papírszelet]	10 [31]	- No szervusztok Vili miatt.
			[K _c] Fönn Biró szája volt.
			[K _c] Hamar legjobb sakkozó.
			€[h] ...mentek> 'i<Vili bement> kerékpárjára kapott.
			Zökkenve ledöntsék. Erre
			kikapta vivósisakban.
			«[bj]» Majd ordított: kérem, mi
			[h]
	[erősen rongálódott lap, felül szabálytalanul leszakítva]	[szn] [32]	[K _c] szorongatta. felet fizikából.
	[világos színű, teljes, erősen rongálódott kéziratlap ragasztónyomokkal, foltokkal; alsó széle szakadt, hiányos]	12 [33]	[K _c] Huszár Bandi feljük közeledett
			[h]

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
VIII.	Ms 4615/34. [világos színű teljes papírlap, melyet harmadrész papírszelet köt össze egy negyedrész méretű, sötétebb papírszelettel; a teljes lapon többszörös ceruzás áthúzás]	34. [34]	VIII. 3 [?] találka otthon «nehez» [K _c] Sokáig elszakadni tőle.> ----- [b] Nélküle nem volt a világnak értelme. [b] Rendezte kósza ezen csodálkozni.
			Ha ennek boldog lett.
	[teljes, világos színű kéziratlap, tetején barna ragasztott papírszelet, mely ceruzával többször át van húzva]	[szn] [35]	Egyet kívánt tovább szeretni. Cepelte üvegkeretében ----- [b] Úgy gondolkodott, veszi. De
			[h]
	[világos színű, teljes]	[szn] [36]	«Tibor» akkor kérdezd rumot loccsantott
		[h]	

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
VIII.	[teljes, felső széle kissé megrongálódott; felül többszöri zöld tintás áthúzás]	[K _i] 1 [37]	<p>°<Tanár Ernő jelenete.> °<VIII.> A> tanár bement ----- [b] Ajkába harapott, következményét. [b] Megrovásokra, mondani. ----- [v] [K_c] [bj] mely sötéten megszenesedett égitest,> [b] – [gy: ...] Schumann. Remélem Senkit. És [b] «[gy: ...]» – Ne tessék mint férfi.></p>
	[majdnem teljes, alul keskeny csík levágva]	2 [38]	<p>a kertbe, ő utána. meglepte őt. «Mért várt nagy jelenetet, vad» ----- [v] [K_c] [u] [bj] főképp egy apának és egy tanárnak...</p>
	[világos színű, alul levágva, jobb felső sarka foltos, alig olvasható; ceruzás vonallal áthúzva]	[szn] [39]	<p>[K_i] °<dologról> °<szörnyüségéről> válaszolta a tanár. [fh] ----- [v] [K_c] VIII «H» Novák és Tibor</p>
IX.	Ms 4615/35. [teljes, sérült szélekkel]	[K _c] 1 [40]	<p>[K_c] IX Hilda – apa [K_c] Jóéjszákát, vérbélű ----- [v] [K_c] [u] [bj] (Mindenkirez féltek tőle.)</p>
			[h]
X. XI.			[h]
XII.			[h]
XIII.			[h]
XIV.			[h]

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XIV.	[teljes]	[K _c] 3 [41]	[K _c] rettát és elszégyelve üdvözölte: ----- [b] Egyszerre kattantak az ezüst cigarettatárcák.
	Ms 4615/47. [félrét méretű papírlap, alsó széle leszakítva]	[szn] [42]	°<- Vili, a te eseted mélyen szállt a por. [fh] ----- [v] [K _c] XIII <u>Érettségi szóbeli «Er» Világoskék éjszakák, érettségi, bizonyítvány kiosztás</u>
XV.			[h]
	Ms 4615/33. [teljes]	[K _c] 2 [43]	[K _c] – Bizony nem «ij» nyugszik
			[h]
	Ms 4615/39. [világos színű, teljes]	[szn] [44]	[K _c] Tibor egyenesen homokbuckák
	[alul levágott, világos színű papírszelet]	[szn] [45]	közt elszomorodtak. ----- [v] Próféta alakja, érettségi lakoma
XVI- XVII.			[h]
	[teljes, alsó széle kissé szakadozott]	[K _c] 7 [46]	[K _c] Tanácstalanságukban kertje fáin az
	[teljes, sérült szélekkel]	8 [47]	énekesmadarak °<[fh]> °<XVII> nyomot sem hagyott ----- [K _c] [b] a vadboroszlán lila ----- [v] [K _c] [u] [b] °<A> °<Először is a> mint máskor.>
			[h]

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XVIII.	[világos színű, teljes, bal szélénél egy füzetből kiszakítva]	[K _c] 1/b [48]	[K _c] <u>Praemeditáció</u> kikezdeni. ----- [u] [gy: Jobb kezéből ... fogott bal kezébe adtak is.]
	[világos színű, teljes lap; ceruzás áthúzások nincsenek jelezve az átírásban]	[K _c] 2 [49]	[K _c] Vili, ^o <ki elolvasta> a levegőt.
	[világos színű, teljes lap; ceruzás áthúzások, keretezések nincsenek jelezve az átírásban]	3 [50]	Vili kezébe szólt> Próféta.
	[világos színű, teljes lap; ceruzás áthúzások, keretezések nincsenek jelezve az átírásban]	4 [51]	– Csak parádézzon [K _c] Majd hozzátette sántuljon. ----- [u] [gy: Kétségbe estek. Mégis meg kell csinálni! Kétségbeesett neki lökték ...] ----- [v] 2 patika <u>Praemeditáció</u>
	Ms 4615/40. [világos színű, teljes papírlap, bal oldalán látszik, hogy füzetből van kitépve; ceruzával áthúzva a teljes szöveg, egy része bekeretezve, ezeket az átírásban nem jelöltük]	[K _c] 1. [52]	[K _c] <u>Maga a verés.</u> háta mögül, ----- [b] mintha benn valami tűzvész lobogna. ----- [v] [b] Csakhogy a menekülést

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XVIII.	[világos színű, teljes, bal szélénél egy füzetből kiszakítva; ceruzával színte a teljes lap áthúzva]	2 [53]	nem tudta eldönteni, birt [gy: ...].> ----- [bj] anélkül hogy látta volna,>
	[világos színű, teljes, jobb szélénél egy füzetből kiszakítva]	3 [54]	Honnan csak egy
	[világos színű, teljes, jobb szélénél egy füzetből kiszakítva]	4 [55]	lidércnyomás pihegett feketén. ----- [bj], azzal a szép, tiszta a lelkiismeretük.>
	[alul letépett, negyedrészméretű, világos színű papírszelet, bal szélénél egy füzetből kiszakítva]	[szn] [56]	Fönn az égen közönyösen. [fh]
XIX-XX.	Ms 4615/36. [teljes]	[K _i] 1 [57]	[K _i] Jelenet verés után patikaszubában XX [K _i] Liszner [K _i] Nem, mi ráhúztuk befelé tessé-
	[teljes]	2 [58]	[K _i] kelte, [K _i] «vék» ^ε <kis üvegajtó [K _i] biztonságosabban [K _i] ebben a kis, – És a rendőr? ----- [bj] – Nem igaz – szólt Liszner. – Hát nem igaz.
	[teljes]	3 [59]	– Nem volt sehol. fehér folyadékkal.

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XIX-XX.	[teljes, ceruzával áthúzva a fél oldal]	4 [60]	Úristen, a nagy ivó, dörmögte Liszner,
	[teljes]	5 [61]	mert most már nótát, egyszerre ----- [v] [K _c] [bj] elsápadt, de csak alig. Fekete, lesült bőre valamit elhalványodott... A négerek sápadnak el így.
	[teljes]	6 [62]	[K _c] fölügrott. hősködhessék, ----- [v] [K _c] [u] [gy: be ... de ezt sokkal ... mindenütt] [bj] Béla egy bemutatja. Olyan az, hogy la. Valeszka.
	[teljes] [v] [na] [K _c] Arany Sárkány	«2» 7 [63]	[K _c] « <i>fel</i> » újra félrevonta hazaért. [fh] ----- [v] [K _c] <u>Patikaszo</u> ba jelenet [bj] [gy: ... Más hogy ő vele közben történt.]
	[félrét alakú papírlap, rajta zöld tintával írt betoldás]	[szn] [64]	[K _c] [bj] Fönn Czeke Béla Majd végül

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XIX-XX.	Ms 4615/43. [világos színű, teljes lap, jobb széle levágva; bal és jobb margón ceruzával húzott függőleges vonal jelöl egy szakaszt, melyet az átírásban nem jelzünk]	[K _i] 2 [65]	[K _i] fogát ágyban fekdüjk,
	[világos színű, alul levágott, negyedméretű lap; a szöveg ceruzával áthúzva]	3. [66]	szó sem lehetett, Így elmékedett:
	[világos színű, teljes kéziratlap, körbevágott papírszelet ráragasztva, a teljes lap margóján ceruzával aláhúzott szavak]	[szn] [67]	°<- Mit lehet itt tenni?>°<- Hát igen.> keményebbek, kegyetlenebbek. [K _c] [gy: szenvedést, amíg fáj ...]
	[világos színű, alul és felül is levágott lap; ceruzával az egész oldal áthúzva] [v] [K _c] [na] 13 db cédula	[szn] [68]	meggyujtotta leloccsantotta a padlóra [h] minthogy
	Ms 4615/42. [teljes, bal széle kissé rongálódott]	°<6> °<7> [69]	A diványon °<meszólalt> Percegésük rettenetesebb

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XIX-XX.	[teljes, bal széle végig levágva]	^e <[...]> ^v <VIII> 8 [70]	annál a elnémult. ----- [b] <i>Egyszerre összevissza vernek.</i>
XXI-XXII.	Ms 4615/37. [világos színű, teljes]	[K ₁] 1 [71]	[K ₁] <u>Glück Laci látogatása</u> [K ₁] XXI A> kíván- ----- [b] meg egy kancsón, mely az üvegszekrényen van, [b] Jegyeit, jeggyel száll vonatra.> [b] államvasúti ----- [v] [K ₁] [u] <u>Hilda megszökik lakoma után Pepike,</u> <u>Édes lenne a bosszú</u> <u>Jaj de édes. A bosszú kilencszer édesebb a méznél.</u>
	[teljes]	2 [72]	[K ₁] csiak pedig nevetett az apa ----- [b] olyan mértékben, mintahogy sejtette.
	[teljes, szélei kissé megrongálódtak]	[szn] [73]	– Most majd szövegette-fonogatta. ----- [K ₁] [b] Az öreg hársak vidéket.
	[h]		
	Ms 4615/39. [világos színű, teljes; ceruzával többszörös áthúzás, alá-húzás]	[szn] [74]	a törvények ellenére aztán meg- ----- [h]

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXI-XXII.	[teljes, világos színű, foltos papírlap, az írás több helyütt alig olvasható; jobb szélénél egy füzetből kiszakítva]	[szn] [75]	– Nem. – Rabszolgák ép> úgy
	Ms 4615/41. [világos színű, tetején foltos, teljes papírlap, bal szélénél egy füzetből kiszakítva; cezurával több sor áthúzva]	[szn] [76]	helytelenítették az értelmükkel, csöndes antiszemitának ----- [bj] nem birt mulatni azon, hogy [gy: valaki] alul maradt.
[h]			
XXIII.	[teljes, a verzón meghatározhatatlan helyű cezurás betoldás]	[K _c] 6 [77]	– Mindegy. különben ----- [bj] Aki erősebb, annak igaza van. Aki gyöngé, annak soha sincs igaza. Hol is keressük az igazi erkölcsöt? [bj] A magányosak is utánozzák a népeket ----- [v] [K _c] [u] [bj] «Arca» Naspolyasárga fanyar színével száját
	[h]		
XXIV.	[h]		
XXV.	[világos színű, teljes]	[K _c] 2 [78]	[K _c] Előbb a gyászruhás hasonlított a fiára [!] ----- [v] [K _c] [u] [gy: Minta fogalom jellegéből]
	[h]		

A kéziratok topográfiája

Fejezet	Széljegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírszeletek kezdő- és zárószavai
XXV.	[világos színű, teljes, jobb szélénél egy füzetből kiszakítva]	5 [79]	[K _i] – Nagyon helyes. hozzátapad az ^ε <ő tiszta> ^ν <ő> ----- [v] [K _c] [u] [bj] «[gy:]» végren- delkezni óhajt, hogy leányát kitagadja vagyonából [h]
			[h]
XXVI.	Ms 4615/41. [világos színű, teljes, felső szélénél egy jegyzettömbből kiszakítva]	1. [80]	[K _i] Az erélyes [K _c] gyanúsítják-e, darabkáit szétszór-
XXVII.	[világos színű, teljes]	[K _c] 1 [81]	[K _c] XXVII puha fotelben [K _i] Nappal ki magad. [K _c] Már este alaktól, [h]
			[h]
XXVIII.	[világos színű, alul levágva, jobb széle füzetből kitépve]	5. [82]	[K _i] Otthon töprengett, ----- [v] [K _c] [bj] Egy szegény asszony tep- siben tojással kent, még nyers ^ε <diós kalácsot> ^ν <kalácsot> vitt, a pékhez. ^ε <Novák> ^ν <[b] Novák
			[h]
XXIX.			[h]
XXX.	[teljes, rend- kívül nehezen olvasható, gyűrött, foltos, bal felső és alsó sarka hiányzik; ceruzával az egész oldal át-húзва]	[szn] [83]	[K _i] mindent elintéztek, kifejezzék. ----- [bj] [h] ...csátóan és szomorúan [h] hogy «nem vo» megrendült a [h] ...dult a val- lás vigaszában, ----- [v] [K _c] [bj] egy lópokróccal «eg»csillagokat. [h]
			[h]

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány

Fejezet	Szélgjegyzetek, nyomdai jelek, kéziratlapok leírása	Lap-számozás	Kéziratlapok, papírseletek kezdő- és zárószavai
XXXI-XXXII.	[alul levágott, harmadrész méretű papírlap; ceruzával többször áthúzva]	2 [84]	<p>[h]</p> <p>[K_i] kivitték a temetőbe, '◌<Karolin>'◌<Jozefin> egy ----- [v] [K_c] [bj] otthoni pletykákkal jöttek. [K_i] [gy:]</p>
	[világos színű, teljes kéziratlap, ceruzával az egész oldalas írás lendületesen áthúzva]	9 [85]	<p>[h]</p> <p>két ◌<brilliáns «sz»◌ ◌<gyönyörű brilliáns> vállat vont. [gy: És nem tudtak többet róla] ----- [v] [K_c] [u] [bj] hamar alkonyodott. Barna félhomály borongott künn, csokoládészinű [K_i] [u] «[gy: ... szép korú s egy]» [K_c] ◌<[bj] ők pedig kényeztették. [K_i] [u] vacsora [K_c] [u] [bj] ◌<Az óriás fehér túlfűtött,> kábító.</p>

A REGÉNY FOLYTATÁSOS KÖZLÉSE A PESTI HÍRLAPBAN

	Sor- szám a lap- ban	<i>Pesti Hírlap</i>		A közölt rész (címet követő) első szavai	A közölt rész zárószavai	Közölt fejezet(ek)
1.	(1)	1924. 46. évf.	89. sz., máj. 11., 1–2.	I. [úb] A pisztoly el- dőrdült.	Egy Schumann- füzetet szoron- gatott.	I.
2.	(2)		95. sz., máj. 18., 1–3.	Hilda folyton te- kintgetett, előre,	A madarak is ilyen elv szerint repülnek.	I., II.
3.	(3)		101. sz., máj. 25., 1–2.	– Hej – sóhajtott az öreg Tálás	Szégelyjék ma- gukat.	II.
4.	(4)		106. sz., jún. 1., 1–3.	Egymásután suny- nyogtak be a kicsi- nyek,	mely nem hason- litható semmi más posztóhoz.	II., III.
5.	(5)		112. sz., jún. 8., 1–3.	Ami nyakkendőit illeti,	majdnem el- takarva a felső ablakokat.	III., IV.
6.	(6)		117. sz., jún. 15., 1–3.	A kaputól azonnal szembe ötlött egy hatalmas	hajadonfőtt, a napfényben égő uccára.	IV.
7.	(7)		122. sz., jún. 22., 1–3.	A harmadik uccáig szaladt.	megbeszéljék, mi másnapra a teendő.	IV., V.
8.	(8)		128. sz., jún. 29., 2–3.	Tibor a leány biz- tatására elment hozzájuk,	Itt nőtt fel, meg- lehetősen magá- nyosan.	V., VI.
9.	(8) [!]		134. sz., júl. 6., 1–3.	Anyja halála után, mikor még	szólt szomorúan – csak feleselj.	VI.
10.	(9)		140. sz., júl. 13., 1–3.	Novák, ki a pár po- hár bortól	az idén még ko- miszabb lesz[.]	VI., VII.
11.	(10)		146. sz., júl. 20., 1–3.	– Honnan tudod? – kérdezte sápadt hangon	hogyan Novák né- gyest irt be.	VII.
12.	(11)		152. sz., júl. 27., 1–3.	Huszár Bandi fölé- nyesen:	Schumann. De nem tette.	VII., VIII.

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány

	Sor- szám a lap- ban	<i>Pesti Hírlap</i>		A közölt rész (címet követő) első szavai	A közölt rész zárószavai	Közölt fejezet(ek)
13.	(12)	1924. 46. évf.	158. sz., aug. 3., 1–3.	Ajkába harapott, lo- vagiasan viselve	mely a holdfény- ben barnának látszott.	VIII.
14.	(13)		164. sz., aug. 10., 1–3.	– Fiatalság – mond- ta és vállat vont.	– Már mértem.	VIII., IX.
15.	(14)		169. sz., aug. 17., 1–3.	Novák elkapta csuk- lóját,	a nyolcadik osztály várta ta- nárját.	IX., X., XI.
16.	(15)		174. sz., aug. 24., 1–3.	Ez volt a tanévben az utolsó	mely közvetle- nül szeme előtt mozgott.	XI.
17.	(16)		180. sz., aug. 31., 1–3.	Őszintén szólva nem szerette az öreget.	utolsó szám- tan-fizika órája.	XI.
18.	(17)		186. sz., szept. 7., 1–2.	XII. [úb] Erősen esett.	– Berenice haja[.]	XII.
19.	(18)		191. sz., szept. 14., 5–6.	– Jaj de szép – cso- dálkozott Hilda.	s gúnyosan néz- te őt.	XII., XIII.
20.	(19)		197. sz., szept. 21., 4–5.	Mindez nem keltett olyan feltűnést,	Mindenki szin- te lábújjhegyen jár[.]	XIII.
21.	(20)		203. sz., szept. 28., 4–5.	Reggel nyolckor asztán,	lehajtotta fejét. Csöndesen sírt.	XIII.
22.	(21)		209. sz., okt. 5., 33–34.	A fiú ezt nem akarta észrevenni.	– Vége – szóltak – vége.	XIII., XIV.
23.	(22)		215. sz., okt. 12., 1–3.	Keresztekert írt cipő- je orrával	– Szervusz, apus.	XIV., XV.
24.	(23)		221. sz., okt. 19., 1–3.	– Nem félsz majd egyedül?	rokonai mosoly sejlett föl sovány, kis arcán.	XV., XVI.
25.	(24)		227. sz., okt. 26., 1–2.	– Mi az, Tóni? – kérdelte aggódva,	hogya egy meg egy az mindig kett[ő.]	XVI.

A regény folytatásos közlése a *Pesti Hírlap*ban

	Sor- szám a lap- ban	<i>Pesti Hírlap</i>		A közölt rész (címet követő) első szavai	A közölt rész zárószavai	Közölt fejezet(ek)	
26.	(25)	1924. 46. évf.	232. sz., nov. 1., 2–3.	Reggel tizig számolt, anélkül,	az élet félreértés- sek sorozatából rakódik össze.	XVI., XVII.	
27.	(26)		238. sz., nov. 9., 1–3.	Hogy kijött a főpós- táról,	mintha satuba szorították volna.	XVII., XVIII.	
28.	(27)		244. sz., nov. 16., 1–3.	Hátulról, orvul es- tek neki ketten.	a Kozarek. [űb] – De mégis.	XVIII., XIX.	
29.	(28)		250. sz., nov. 23., 1–2.	– Ezt a gyilkost?	szeretne aludni, de nem bir.	XIX., XX.	
30.	(29)		256. sz., nov. 30., 2–3.	Novák Antal alig negyedórával kés- őbb	– Jó, lelkem, csak aludj.	XX.	
31.	(30)		262. sz., dec. 7., 1–2.	Novákot most az órák zavarták.	– Honnan való ez a sajt?	XX., XXI.	
32.	(31)		267. sz., dec. 14., 1–3.	– Lisznertől. [űb] – Ne vegyetek	– És remélem, egészséges.	XXI., XXII.	
33.	(32)		273. sz., dec. 21., 1–3.	– Egészséges. [űb] – Mi a foglalkozása?	Azt, amit mindig mondtam – és ujjait ropogtatta.	XXII., XXIII.	
34.	(33)		277. sz., dec. 28., 1–3.	Fórist jobban foglal- koztatta az ügy,	– Végy te is egyet. [űb] – Majd veszek.	XXIII.	
35.	(34)		1925. 47. évf.	3. sz., jan. 4., 1–3.	– Még egyszer fi- gyelmeztettek:	az ablak mellett. Előrejtött, sietve.	XXIII., XXIV., XXV.
36.	(35)			8. sz., jan. 11., 2–3.	– Tanár úr, – kiál- tott – kedves, jó	bocsánatot ké- rek, rendelkezé- sére állok.	XXV.
37.	(36)			14. sz., jan. 18., 1–3.	Novák visszatért ar- ra, amit elmondott,	öregebbek kicsit olyanok, mint az apáink.	XXV., XXVI.
38.	(37)			20. sz., jan. 25., 1–3.	Lisznér Kálmán bá- csi reggel maga	ügy kriptája. Kü- lön dízsirhelyet kapott.	XXVI.

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány

	Sorszám a lapban	<i>Pesti Hírlap</i>		A közölt rész (címet követő) első szavai	A közölt rész zárószavai	Közölt fejezet(ek)
39.	(38)	1925. 47. évf.	26. sz., febr. 1., 2-3.	Vili egyedül lődörgött. Futni már	oly kalandosnak, oly megvalósíthatatlannak.	XXVI., XXVII.
40.	(39)		31. sz., febr. 8., 4-5.	Nyilvánvaló, hogy eddig helytelen taktikát folytatott.	csak egy szót, egyetlen szót intézzen hozzá.	XXVII.
41.	(40)		37. sz., febr. 15., 2-3.	Anélkül, hogy Novának megadná beleegyezését,	Semmisem volt úgy, ahogy elképzelte.	XXVII., XXVIII.
42.	(41)		43. sz., febr. 22., 2-3.	A bolt sokkal kisebbnek tetszett, mint azelőtt.	tiszteséges társadalom... minisztérium...	XXVIII., XXIX.
43.	(42)		49. sz., márc. 1., 2-3.	De a cikk visszatért a legérdekesebbre:	szemükre ráborul a jegeshártya. Mégis félt.	XXIX.
44.	(44) [!]		55. sz., márc. 8., 2-3.	Egyszerre azonban kezébe ragadta a pisztolyt	- A hetedikben - felelte az igazgató.	XXIX., XXX.
45.	(45)		61. sz., márc. 15., 2-3.	- A hetedikben - ismételte Nyerge Lázár,	beszélni kezdett, élesen, szaggatottan.	XXX.
46.	(46)		67. sz., márc. 22., 2-3.	- Fekete lobogó int a gimnázium homlokáról,	öreg zenekritikustól, ki mindenkit ismert.	XXX., XXXI.
47.	(47)		72. sz., márc. 29., 2-4.	A zenekritikus is félje emelte látcsövét.	Mindig szállót akart venni. Ábris igazgató?	XXXI.
48.	(48)	78. sz., ápr. 5., 2-4.	- Igazgat. Nyolcvan éves.	(Vége.)	XXXI., XXXII.	

A REGÉNY KIADÁSTÖRTÉNETE

Tájékoztató bibliográfia

Folyóiratközlés

Arany-sárkány: Regény, Pesti Hírlap, hetenkénti folytatásokban
1924. május 11-től 1925. április 5-ig: az egyes részletek pontos
megjelenési adatait – a közlés határok megadásával – lásd az elő-
ző táblázatban.

Kötetkiadások

Arany sárkány, Budapest, Légrády Nyomda és Könyvkiadó Rt., 1925.

Aranysárkány, h. n. [Budapest], Genius, é. n. [1929]².

Aranysárkány: Regény, Budapest, Révai, 1936 (Kosztolányi Dezső
összegyűjtött munkái).

Aranysárkány, Budapest, Révai, é. n. [1939] (A magyar regény száz
éve).

Aranysárkány: Regény, h. n. [Budapest], Révai, é. n. [1940] (Kosz-
tolányi Dezső összegyűjtött munkái).

Aranysárkány, h. n. [Budapest], Székely Egyetemista és Főiskolai
Hallgatók Egyesülete, é. n. [1940] (A SZEFE magyar regényei).

Aranysárkány: Regény, h. n. [Budapest], Révai, é. n. [1942] (Kosz-
tolányi Dezső munkái).

Aranysárkány: Regény, h. n. [Budapest], Révai, é. n. [1947] (Kosz-
tolányi Dezső munkái).

Aranysárkány, ill. CSERNUS Tibor, Budapest, Magvető, 1956.

Pacsirta – Aranysárkány: Regények, Budapest, Szépirodalmi, 1961.

Aranysárkány: Regény, utószó SZABÓ György, ill. BORSOS Miklós,
Budapest, Szépirodalmi, 1964, I–II (Olcsó Könyvtár). *Ua.*, Bra-
tislava, Szlovák Szépirodalmi, 1964. (Csehszlovák–magyar kö-
zös kiadás.)

- Aranysárkány: Regény*, Budapest, Szépirodalmi, 1966.
- Aranysárkány: Regény*, utószó SZABÓ György, Budapest, Szépirodalmi, 1968 (Olcsó Könyvtár).
- Aranysárkány – Édes Anna*, Bukarest, Kriterion, 1972 (Magyar Klasszikusok).
- Aranysárkány – Édes Anna*, Bukarest, Kriterion, 1973 (Magyar Klasszikusok).
- Nero, a véres költő – Pacsirta – Aranysárkány – Édes Anna*, s. a. r. és jegyz. Ács Margit, Budapest, Szépirodalmi, 1975 (Magyar Remekírók).
- Aranysárkány*, utószó SZABÓ György, Budapest, Szépirodalmi, 1983 (Olcsó Könyvtár). *Ua.*, Bratislava, Madách, 1983. (Csehszlovák-magyar közös kiadás.)
- Aranysárkány*, szerk. VARRÓ János, Kolozsvár, Dacia, 1987 (Tanulók Könyvtára).
- Pacsirta – Aranysárkány*, a szöveget gond. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1989. *Ua.*, Madách, Bratislava, 1989. (Csehszlovák-magyar közös kiadás.)
- Aranysárkány*, Budapest, Magyar Könyvklub, 1993 (Klub Klasszikusok).
- Aranysárkány*, Budapest, Magyar Könyvklub, 1994 (Klub Klasszikusok).
- Aranysárkány*, a szöveget gond. és utószó CSÉVE Anna, Budapest, Unikornis, 1996 (A Magyar Próza Klasszikusai, 38).
- Aranysárkány*, Budapest, Karinthy, é. n. [1997] (Karinthy Könyvtár).
- Pacsirta – Aranysárkány – Édes Anna*, h. n. [Eger], Egri Nyomda, é. n. [1997] (Szép szó: egri könyvek).
- Aranysárkány: Regény*, bev. SEMJÉN Gyula, Kolozsvár, Polis, 1997 (Remekírók Diákkönyvtára).
- Aranysárkány*, a szöveget gond. PAPP Csaba, utószó HAFNER Zoltán, Budapest, Osiris, 2001, I–II (Millenniumi Könyvtár, 122–123).
- Kosztolányi Dezső összes regényei*, szerk. és utószó RÉZ Pál, h. n., [Szeged], Szukits, 2003.
- Nero, a véres költő – Aranysárkány*, jegyz. OSZTOVITS Szabolcs, Budapest, Európa, 2003 (Európa Diákkönyvtár).

- Nero, a véres költő – Aranysárkány*, jegyz. OSZTOVITS Szabolcs, Budapest, Európa, 2006 (Európa Diákkönyvtár).
- Aranysárkány*, utószó DOBAYNÉ FENYVESI Ildikó, Budapest, Mérték, 2007 (Kötelezők Mértékkel).
- Aranysárkány*, Budapest, Osiris, 2007 (Osiris Diákkönyvtár).
- Aranysárkány*, h. n. [Szekszárd], Katedrakönyv, 2008.
- Aranysárkány: Regény*, a szöveget gond. FRÁTER Zoltán, Budapest, Európa, 2008 (Kosztolányi Dezső művei).
- Aranysárkány*, h. n. [Budapest], Talentum, Akkord, 2008 (Talentum Diákkönyvtár).
- Aranysárkány*, h. n. [Szekszárd], Pulpitus, é. n. [2010].

Elektronikus kiadás

- Aranysárkány* [html, word, rtf, pdf, prc, epub], Magyar Elektronikus Könyvtár, 2007.
- Aranysárkány* [epub, mobi], Fapadoskönyv.hu, 2012.
- Aranysárkány* [epub, mobi], Quattrocento, é. n. [2013].
- Aranysárkány: regény* [epub], Digi-Book Magyarország Kft., 2013.

Átdolgozott, ifjúsági kiadás

- Aranysárkány: Átdolgozott, ifjúsági kiadás*, JASCHIK Álmos rajzai-val, Budapest, Genius, é. n. [1932].
- Aranysárkány: Átdolgozott, ifjúsági kiadás*, JASCHIK Álmos rajzai-val, a szöveget gond. és utószó [BÍRÓ-]BALOGH Tamás, Szeged, Tiszatáj Alapítvány, 2004 (Tiszatáj Könyvek).

Adaptációk

- Aranysárkány*, rádiójáték, Kosztolányi Dezső regényéből írta KOSZTOLÁNYINÉ GÖRÖG Ilona, rendezte SZÉCSI Ferenc, 1957. (Lásd MTAK Ms 4617/16–17 is.)

Aranysárkány, film, rendezte RANÓDY László, Kosztolányi Dezső regénye nyomán írta ILLÉS Endre, dramaturg LUKÁCS Antal, operatőr ILLÉS György, 1966.

Aranysárkány, rádiójáték, rádióra alkalmazta és rendezte CSAJÁGI János, szerkesztő ALBERT Zsuzsa, zenei szerkesztő HEGEDŰS Emmi, 1982.

Aranysárkány, rádiójáték, rádióra alkalmazta és szerkesztette BORBÉLY János, rendezte Slobodan MOJAK, zenei szerkesztő VARGA Éva, 1985.

Aranysárkány, színházi előadás, Kosztolányi Dezső regénye nyomán írta és rendezte FORGÁCH András, dramaturg DOBÁK Lívია, Petőfi Színház, Sopron, 2003.

Aranysárkány, színházi előadás, rendezte VIDOVSKY György, dramaturg DERES Péter, Karinthy Színház, Budapest, 2011.

Fordítások

cseh

Zlatý drak, ford. Anna ROSSOVÁ, Praha, Odeon, 1974.

román

Zmeul de aur, ford. Alexandru PEZDERKA, București, Albatros, 1982.

francia

Le Cerf-volant d'or, ford. és utószó Eva VINGIANO DE PIÑA MARTINS, Paris, Viviane Hamy, 1993.

német¹

Der goldene Drachen: Roman, ford. Hans SKIRECKI, Berlin, Edition q, 1999.

¹ Az MTAK a regény német fordításának gépiratából Ms 4615/48–49 jelzet alatt őriz két fejezetet (a IX., illetve XXVI. fejezet géppel írt folyamatos oldalszámai rendre 113–124, valamint 305–317; a IX. fejezet fordítása teljes, a XXVI. fejezetéből az utolsó lap hiányzik). A gépirat fekete ceruzás apróbb javításai – amennyire a néhány szó alapján megállapítható – nem Kosztolányitól származnak.

spanyol

La cometa dorada, ford. Marta KOMLOSY, Barcelona, Ediciones B, 2005.

szerb

Zlatni zmaj, ford. és utószó Marko ČUDIĆ, Vršac, Atlas vetrova, 2012.

holland

De gouden vlieger, ford. Mari ALFÖLDY, Amsterdam, Van Genneep, 2013.

Kosztolányi Árpád egy levelében ugyan említést tesz az *Aranysárkány* készülő német fordításáról (KCSaL, 111. levél, 182), ám fiának sorait nem ismerjük, így igen óvatosan kell kezelnünk az ebből levonható következtetések súlyát és érvényét. Stefan I. Klein, számos Kosztolányi-mű fordítója, szintén „tervezte, a második világháború után, az *Aranysárkány* lefordítását, de erre, az ő tollából, már nem került sor” (SALYAMOSY Miklós, *Magyar irodalom Németországban: 1913–1933*, Budapest, Akadémiai, 1973, 33). A gépirat oldalszámai alapján sejtethető, hogy a regény egészének német átültetése elkészült, azonban nincs tudomásunk olyan német kiadásról, amely még azelőtt megjelent volna, hogy Kosztolányi hagyatéka – s vele e két fordításfejezet – 1969-ben az MTAK-ba került.

A REGÉNY FOGADTATÁSTÖRTÉNETE

*Tájékoztató bibliográfia*¹

Az *Aranysárkány* említései Kosztolányi levelezésében
és személyes irataiban

- A *Kosztolányi család levelezéséből*, s. a. r. DÉR Zoltán, Szabadka, Veljko Vlahović Munkásegylet, 1988 (Életjel Könyvek, 39): 71., 77., 79–80., 84., 103., 110–111., 116–122., 135., 151., 181. levelek.
- KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek – Naplók*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Osiris, 1996: 841., 843–845., 848. (*ua.* = KCsL, 84. levél), 869. (*ua.* = KCsL, 117. levél), 870., 905. (*ua.* = KCsL, 151. levél), 959. levelek.
- BÍRÓ-BALOGH Tamás, „A véres költőt a *Te baráti fáradozásod Itáliában is diadalra juttatja*”: *Kosztolányi Dezső és Balla Ignác levelezése*, Jelenkor, 2008/9, 938–957: 5–6., 8–9. levelek.
- KOSZTOLÁNYI Dezső, *Napló. Igen becses kéziratok (1933–1934)*, s. a. r. KELEVÉZ Ágnes és KOVÁCS Ida, a gyorsírási részeket áttette SCHELKEN Pálma, Budapest, Múzsák Közművelődési Kiadó–Petőfi Irodalmi Múzeum, 1985, 23. *Ua.* = KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek – Naplók*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Osiris, 1996, 815.

¹ A regény Kosztolányi által történt említésein túl a bibliográfia az *Aranysárkány*-ról szóló, esetleg azt a többi regénnyel együtt, azonos hangsúllyal tárgyaló kritikákat, tanulmányokat, könyv- és monográfiafejezeteket tartalmazza. A leveleknek és Kosztolányi-írásoknak csak leginkább hozzáférhető kiadásaira utalunk mindaddig, amíg a kritikai sorozat keretében meg nem jelennek. Nem ismételtek meg a regény kiadástörténetét áttekintő bibliográfiában már szerepeltetett elő- és utószavakat. Kizárólag a magyar nyelven közölt írásokat vettük föl, mert az idegen nyelvű írásokhoz csak igen esetlegesen tudunk hozzáférni, így számos esetben könyvészeti adataik ellenőrzésére sem volt lehetőségünk. Ahol indokolt volt, a tételeket évszámok szerint csoportosítottuk, ezen belül pedig – a szerző nélküli írásokat követően – a szerzők ábécérendjében rendeztük el.

KOSZTOLÁNYI Dezső, „*most elmondom, mint veszttem el*”: *Kosztolányi Dezső betegségének és halálának dokumentumai*, s. a. r. ARANY Zsuzsanna, Pozsony, Kalligram, 2010, 456 (Kosztolányi Dezső Összes Művei): Kosztolányi Dezső cím nélküli, töredékes terve összegyűjtött művei tízkötetes kiadásáról.

Az Aranysárkány említései
Kosztolányi-nyilatkozatokban

Dr. GÁL János, *Kosztolányi Dezső nyilatkozik legközelebbi terveiről: A mult héten városunkban járt. – Tanulmányokat végzett egy készülő regényéhez*, A Fejérmegyei Napló vasárnapi melléklete, 1924. márc. 30., 1–2. *Ua.* = KOSZTOLÁNYI Dezső, *Gyémántgöröngyök*, szerk. URBÁN László, Budapest, Magyar Könyvklub, 2001, 197–200.

SOMLYÓ Zoltán, *Kosztolányi Dezső házatájáról: A költő nyilatkozik regényeiről, otthoni dolgokról, Milkó Izidorról, Fenyves szerkesztőről, a mai fiatalságról, fiáról: Ádámról, a moziról és a rádióról*, Bácsmegyei Napló, 1926. dec. 25., 40.

KOSZTOLÁNYI Dezső, *Indiszkreció az irodalomban*, Nyugat, 1927/6, 457–458. *Ua.* = K. D., *Nyelv és lélek*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1971, 375–376.

KOSZTOLÁNYI Dezső, *Hogy születik a vers és a regény? Válasz és vallomás egy kérdésre*, Pesti Hírlap Vasárnapja, 1931. márc. 8., 3–4 és márc. 15., 4–5. *Ua.* = K. D., *Nyelv és lélek*, s. a. r. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1971, 462–470.

Ismertetések, kritikák, tanulmányok, könyvfejezetek

1924

[KOSZTOLÁNYI Dezső?], *Aranysárkány: Kosztolányi Dezső regénye a Pesti Hírlapban*, Pesti Hírlap, 1924. máj. 11., 13.

[KOSZTOLÁNYI Dezső?], *Aranysárkány: Kosztolányi Dezső új regényéről* [rövid bevezetőt követően az addig megjelent részek tartalom-összefoglalója], Pesti Hírlap, 1924. nov. 16., 37.

1925

[Szerző nélkül], *Aranysárkány: Kosztolányi Dezső regénye*, Ma Este, 1925. máj. 21., 14.

[Szerző nélkül], *Aranysárkány*, Világ, 1925. máj. 31., 13.

(b. a.), *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Az Érdekes Újság, 1925. máj. 1., 19.

DÓCZY Jenő, *Aranysárkány: Kosztolányi Dezső regénye*, Napkelet, 1925/6, 57–59.

FENYŐ Miksa, *Két regény*, Nyugat, 1925/12–13, 73–74.

(f. j.) [FÓTHY János], *Az arany sárkány: Kosztolányi Dezső új regénye*, Magyar Hírlap, 1925. máj. 8., 3.

GULYÁS Sándor, *Kosztolányi Dezső: Arany sárkány*, Protestáns Szemle, 1925/9, 655–657.

Ifj. HALMAY Elemér, *Kosztolányi Dezső: Arany sárkány*, Kelet Népe, 1925/5–7, 58–59.

HETES [HERCZEG Ferenc], *Aranysárkány*, Pesti Hírlap, 1925. ápr. 26., 3.

K. A. [KÁRPÁTI Aurél], *Az Aranysárkány: Kosztolányi Dezső új regénye*, Pesti Napló, 1925. ápr. 30., 10.

KÁLLAY Miklós, *Aranysárkány: Kosztolányi Dezső regénye*, Nemzeti Újság, 1925. jún. 14., 20.

MILKÓ Izidor, *Kosztolányi új regénye: Kosztolányi Dezső: Arany Sárkány*, Bácsmegyei Napló, 1925. máj. 5., 2. *Ua.* = M. I., *Harun al*

1242

- Rasid és egyéb írások*, vál. SZELI István, Szabadka, Forum, 1966, 144–146 (Milkó Izidor hátrahagyott írásai, II).
- r. r. [CSÁSZÁR Elemér], *Az arany sarcány: Kosztolányi Dezső új regénye*. Bpest, Légrády, 1925. 458 l., Új Nemzedék, 1925. aug. 30., 4. *Ua.*, Páosztortűz, 1925. szept. 20., 418–419.
- SZILÁGYI Géza, *Kosztolányi Dezső új regényéről: Arany sarcány, Budapest*, 1925, Magyarország, 1925. ápr. 15., 2.
- TÚRÓCZI-TROSTLER József, *Kosztolányi új regénye*, Nyugat, 1925/12–13, 91–92.

1927

- FÖLDI Mihály, *Kosztolányi Dezső regényei*, Nyugat, 1927/15, 170–185.

1929

- [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső: Arany sarcány*, Magyar Szemle, VII, 1929/2, Könyvmelléklet, XII.
- IGNOTUS Pál, *Két Kosztolányi regény*, Literatura, 1929/9, 322–323.

1938

- BARÁTH Ferenc, *Kosztolányi Dezső*, Zalaegerszeg, Pannonia Könyvnyomda, 1938, különösen 83–87.
- KOSZTOLÁNYI Dezsőné, *Kosztolányi Dezső*, Budapest, Révai, 1938, különösen 252.
- SZEGZÁRDY-CSENGERY József, *Kosztolányi Dezső*, Szeged, Magyar Irodalomtörténeti Intézet, 1938, különösen 90–91 (Értekezések a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetéből, 18).

1939

- SEMJÉN Gyula, *A regényíró Kosztolányi*, Vigilia, 1939/3, 178–183 és 1939/4, 246–253.

1942

- [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Esti Magyarország, 1942. okt. 24., 6.
- [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Az Újság, 1942. okt. 31., 19.
- [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Esti Kurír, 1942. nov. 4., 6.
- [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Ünnepek, 1942. nov. 15., 2.
- [Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Új Európa, 1942/12, 686.
- [KELEMEN János?], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Jelenkor, 1942/23, 12.
- KENYERES Imre, *Két Kosztolányi regény*, Diárium, 1942/12, 280.
- M. [MILLOK Sándor], *Aranysárkány*, Népszava, 1942. nov. 14., 4.
- SZABÓ Zoltán, *Könyvek mellett*, Magyar Nemzet, 1942. nov. 29., 8.

1943

- NAGY Miklós, *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Magyar Kultúra, 1943/1, 16.

1945

- DEVECSERI Gábor, *Az élő Kosztolányi*, Budapest, Officina, é. n. [1945], különösen 34–45. *Ua.* = D. G., *Lágymányosi istenek*, Budapest, Szépirodalmi, 1967, 196–262, különösen 216–223.

1947

- RÓNAY György, *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány* = R. Gy., *A regény és az élet: Bevezetés a 19–20. századi magyar regényirodalomba*, Budapest, Káldor, 1947, 360–365; Budapest, Magvető, é. n. [1985]², 462–467 (Rónay György Művei).

1244

1958

MAKAY Gusztáv, *Két tanár-regény új kiadása: Kosztolányi Dezső: Aranysárkány – Móra Ferenc: Hannibál föltámasztása*, Irodalomtörténet, 1958/2, 299–304.

1964

(H. S.) [HUSZÁR Sándor], *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Utunk, 1964. szept. 18., 6.

1971

BORI Imre, *Kosztolányi Dezső regényei*, Tanulmányok [Újvidék], 3. füzet (1971), 71–95. *Ua.* = B. I., *Fridolin és testvérei*, Újvidék, Forum, 1976, 335–369.

1975

BELOHORSZKY Pál, A „szép” morálja: *Kosztolányi Dezső regényei*, Irodalomtörténet, 1975/3, 552–590. *Ua.* = B. P., *A mulandóság lovagrendje*, Budapest, Szépirodalmi, 1981, 320–366.

1977

RÓNAY László, *Kosztolányi Dezső*, Budapest, Gondolat, 1977, különösen 164–171 (Nagy Magyar Írók). Folyóiratközlése: *Uő*, *Kosztolányi Dezső regényei*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1976/1, 54–71.

1979

KISS Ferenc, *Az érett Kosztolányi*, Budapest, Akadémiai, 1979, különösen 209–232. Folyóiratközlése: *Uő*, *Az Aranysárkány*, Üzenet, 1975/2–3, 109–123.

1245

1981

FÜLÖP Zsuzsanna, *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Magyar-tanítás, 1981/1, 18–30.

1985

BODNÁR György, *Lélek és lét*, Új Írás, 1985/11, 26–32. *Ua.*, *Literatura*, 1986/1–2, 3–8. *Ua.* = B. Gy., *Jövő múlt időben: Tanulmányok, esszék, kritikák*, Budapest, Balassi, 1998, 40–50.

Cs. GYIMESI Éva, *Tanítványok és tanárok*, A Hét [Bukarest], 1985. márc. 28., 4.

JUHÁSZ Erzsébet, *Az Aranysárkány képrendszere*, Üzenet, 1985/2–3, 126–140.

LEVENDEL Júlia, *Így élt Kosztolányi Dezső*, Budapest, Móra, 1985, különösen 150–151.

LŐRINCZY Huba, „*Formálni akarta az életet, mely végtelen és esztelen...*” *Adalékok az Aranysárkány értelmezéséhez*, *Életünk*, 1985/4, 362–370. *Ua.* = L. H., *Ambrustól Máraihoz: Válogatott esszék, tanulmányok*, Szombathely, Savaria University Press, 1997, 235–249 (Isis-könyvek, 4).

RÓNAY László, „*Ki volt ez a varázsló?*” *Kosztolányi Dezső vallomások és emlékezések tükrében*, Budapest, Kozmosz Könyvek, 1985, különösen 97–104.

SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Idő, nézőpont és értékszerkezet az Aranysárkányban*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1985/1, 64–75. *Ua.* = *A rejtőző Kosztolányi: Esszék, tanulmányok*, szerk. MÉSZ Lászlóné, Budapest, Tankönyvkiadó, 1987, 83–103. *Ua.* = Sz.-M. M., „*Minta a szőnyegen*”: *A műértelmezés esélyei*, Budapest, Balassi, 1995, 199–214.

SZÖRÉNYI László, *Kosztolányi regényeinek motiváló tényezői*, *Literatura*, 1985/1–2, 87–100. *Ua.* = Sz. L., „*Multaddal valamit kezdeni*”: *Tanulmányok*, Budapest, Magvető, 1989, 230–249 (JAK füzetek, 45).

1246

1986

- BORI Imre, *Kosztolányi Dezső*, Újvidék, Forum, 1986, különösen 141–154.
- KIRÁLY István, *Kosztolányi: Vita és vallomás*, Budapest, Szépirodalmi, 1986, különösen 103–122. Folyóiratkielése: Uő, *A személyiségválság regénye: az Aranysárkány*, Üzenet, 1985/2–3, 115–125.
- RÓNAY László, *Az Aranysárkányról*, Literatura, 1986/1–2, 49–55.
- UTASI Csaba, *A bizonyosságtól a viszonylagossáig – az Aranysárkány*, Literatura, 1986/1–2, 43–48. *Ua.* = U. Cs., *Vér és sebek: Tanulmányok, kritikák*, Újvidék, Forum, 1994, 26–32.

1989

- MOHAI V. Lajos, *Vonások egy regényalak személyiségképehez: Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, Ezredvég, 1989/3–4. *Ua.* = M. V. L., *Kiszolgáltatottak és szereptévesztők: A Pacsirta és az Aranysárkány regényalakjairól*, Budapest, Zrínyi, 1991, 28–46 (Z-füzetek, 8). *Ua.* = M. V. L., *Centrum és periféria*, Budapest, Prae.hu, 2008, 62–80.

1990

- ILLÉS Endre, *Aranysárkány = I. E., Halandók és halhatatlanok: Kiadatlan esszék és kritikák*, Budapest, Szépirodalmi, 1990, 303–306.

1992

- HIMA Gabriella, *Kosztolányi és az egzisztenciális regény: Kosztolányi regényeinek poétikai vizsgálata*, Budapest, Akadémiai, 1992, különösen 113–136 (Irodalomtörténeti Füzetek, 125).
- PAPP István, *Síralomvölgy kegyelem nélkül: Bekezdések az Aranysárkányhoz*, Jelenkor, 1992/2, 163–167.

1993

Aranysárkány = Tükörben: Kosztolányi Dezső, összeáll. RÉZ Pál, Budapest, Századvég, 1993, 155–161. Apróbb változtatásokkal *ua.* = *Hajnali részegség: In memoriam Kosztolányi Dezső*, szerk. RÉZ Pál, Budapest, Nap, 2002, 133–142.

1994

KARÁTSZON Endre, *A törbe csalt humanizmus: Kosztolányi Dezső Aranysárkánya*, ford. NAGY Nóra = K. E., *Baudelaire ajándéka*, Pécs, Jelenkor, 1994, 98–109.

UTASI Csilla, *Nero és Esti Kornél között: Kosztolányi regényírása = U. Cs., A fekete hold: esszék, tanulmányok*, Újvidék, Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, 1994, 90–116.

1995

OLASZ Sándor, *A regényíró Kosztolányi*, Tiszatáj, 1995/5, Diákmel-
léklet. *Ua.* = O. S., *A regény metamorfózisa a 20. század első fe-
lének magyar irodalmában*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó,
1997, 50–62.

1996

SZILÁGYI Zsófia, *Aranysárkány = arany + sár? Egy regénycím nyo-
mában*, *Literatura*, 1996/2, 201–215. *Ua.* = *Tanulmányok Koszto-
lányi Dezsőről*, szerk. KULCSÁR SZABÓ Ernő, SZEGEDY-MASZÁK
Mihály, Budapest, Anonymus, 1998, 92–105 (Újraolvasó).

1997

BÓNUS Tibor, *A kontextusra ráhagyatkozó jelentés: Az Aranysár-
kány értelmezéséhez*, *Literatura*, 1997/1, 29–57. *Ua.* = *Tanul-
mányok Kosztolányi Dezsőről*, szerk. KULCSÁR SZABÓ Ernő,

1248

- SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Budapest, Anonymus, 1998, 106–132 (Újraolvasó). *Ua.* = *Az irodalmi szöveg antropológiai horizontjai*, szerk. BEDNANICS Gábor, BENGI László, KULCSÁR SZABÓ Ernő, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Budapest, Osiris, 2000, 138–164. *Ua.* = B. T., *Diskurzusok összjátéka: Irodalmi olvasásmódok*, Budapest, Balassi, 2001, 7–36.
- KATONA Gergely, *Megjegyzések Bónus Tibor írásához*, Literatura, 1997/1, 58–61. *Ua.* = *Az irodalmi szöveg antropológiai horizontjai*, szerk. BEDNANICS Gábor, BENGI László, KULCSÁR SZABÓ Ernő, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Budapest, Osiris, 2000, 165–168.
- MOLNÁR Gábor Tamás, *Bónus Tibor írásához*, Literatura, 1997/1, 62–63. *Ua.* = *Az irodalmi szöveg antropológiai horizontjai*, szerk. BEDNANICS Gábor, BENGI László, KULCSÁR SZABÓ Ernő, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Budapest, Osiris, 2000, 169–170.
- HERBUT Anikó, „Keressük egymást és nem találkozhatunk soha”: *Az Aranysárkány elemzése*, Üzenet, 1997/11–12, 787–793.

1998

- SZILÁGYI Zsófia, *Az érettségi mint átmeneti rítus az Aranysárkányban*, Üzenet, 1998/3, 41–49. *Ua.*, Új Dunatáj, 2001/1, Melléklet.

2000

- SZITÁR Katalin, *A prózanyelv Kosztolányinál*, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 2000, különösen 71–106 (Asteriskos, 1).

2001

- HORVÁTH Csaba, „Akit gyűlölnék az istenek, tanárrá teszik”: *Tanár-ábrázolások a húszas évek magyar regényirodalmában*, Kritika, 2001/2, 32–35.

2004

- FRIED István, „...hogy a sárkány ne szitáljon.” *Aranysárkány-értelmezések az Aranysárkányban*, Tiszatáj, 2004/9, 60–72. *Ua.* = F. I., *Magyar irodalom(történet): Fejezetek a magyar irodalmi modernség történetéből*, Szeged, Tiszatáj Könyvek, 2010, 139–157.
- GYÖRFFY Miklós, *Sárszeg mint létmodell: Kosztolányi Dezső: Pacsirta és Aranysárkány* = Gy. M., *Magyar elbeszélő szólalmok*, Pozsony, Kalligram, 2004, 99–121.
- SZILÁGYI Zsófia, *Az „irodalom rendőrei” és a „befejezett tény”: Az Aranysárkány kézirat-vizsgálatának tanulságai*, *Irodalomtörténet*, 2004/3, 402–420. *Ua.* = *A szó élete: Tanulmányok a hatvanéves Kovács Árpád tiszteletére*, szerk. SZITÁR Katalin, Budapest, Argumentum, 2004, 208–215. *Ua.* = Sz. Zs., *A féllábú ólomkatona: Irodalmi mű-hibák*, Pozsony, Kalligram, 2005, 33–57.

2005

- BENYOVSZKY Krisztián, *Kép és fordítás: Az Aranysárkány újraolvasásához*, Bárka, 2005/1, 81–88.
- KÁLLAY Géza, *Sárszegről nézvést*, *Liget*, 2005/10, 34–47. *Ua.* = K. G., *Semmi vérjel: szövegbe helyező kísérletek*, Budapest, Liget, 2008, 160–176.
- Leporoló: Kosztolányi Dezső: Aranysárkány*, *Beszélő*, 2005/2, 104–108.
- ODORICS Ferenc, *Mit rejt a ládika? Az Aranysárkány elliptikus szerkezete*, *Üzenet*, 2005/3, 20–23. *Ua.* = *Az emlékezés eleven-sége: Kosztolányi Dezső Napok a szülőföldön*, szerk. HÓZSA Éva, ARANY Zsuzsanna, KISS Gusztáv, Szabadka, Városi Könyvtár, 2007, 126–134. *Ua.* = O. F., *A struktúra hatalma és törekenysége*, Budapest–Szeged, Gondolat–Pompeji, 2012, 168–178 (De-
kon-könyvek, 38).
- SÁGHY Miklós, *Szövegnyomozás Novák Antal öngyilkosságának ügyében: Kosztolányi Dezső Aranysárkány című regényéről*, *Literatura*, 2005/2, 167–176.

1250

2010

- BENCE Erika, *Kosztolányi Dezső Aranysárkány című regénye a térségi várostörténeti diskurzusban*, Hungarológiai Közlemények, 2011/4, 27–36.
- BENGI László, *Keretek költészet és valóság határán: Az Aranysárkány keletkezéstörténetéről = „Alszik a fény”: Kosztolányi Dezső és Csáth Géza művészete*, szerk. BEDNANICS Gábor, Budapest, Fiatal Írók Szövetsége–Ráció, 2010, 71–156 (Minerva Könyvek, 1).
- MOHAI V. Lajos, *A sárszegi regények és környezetük: Vonások Kosztolányi Dezső 1920-as évekbeli munkásságához*, Szombathely, Savaria University Press, 2010 (Kézjegy). A regénnyel foglalkozó egyes alfejezeteinek folyóiratkiadványai: Uő, *Az Aranysárkány természetszimbolikájáról*, *Ezredvég*, 1991/2, 43–46; Uő, *A Sárszeg-téma és a bethleni konzolidáció*, *Új Forrás*, 2008/5, 68–78.
- SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Kosztolányi Dezső*, Pozsony, Kalligram, 2010, különösen 255–284.

2012

- BENGI László, *Elbeszélt halál: Kosztolányi-tanulmányok*, Budapest, Ráció, 2012, 91–153.

2013

- BENGI László, *Az önértés viszonylagossága: Az Aranysárkányt olvasó Kosztolányiról = „Visszhangoztam az időben”: Hetven írás Szegedy-Maszák Mihály születésnapjára*, szerk. BENGI László, HOVÁNYI Márton, JÓZAN Ildikó, Pozsony, Kalligram, 2013, 328–336.
- HÓZSA Éva, *A legsárszegibb (legsabadkaibb?) regény időszerűsége = „Visszhangoztam az időben”: Hetven írás Szegedy-Maszák Mihály születésnapjára*, szerk. BENGI László, HOVÁNYI Márton, JÓZAN Ildikó, Pozsony, Kalligram, 2013, 398–402.

PARÁDI Andrea, „Egy és más az írásról” az Aranysárkány egy kéziratlapja kapcsán = „Visszhangot ver az időben”: Hetven írás Szegedy-Maszák Mihály születésnapjára, szerk. BENGI László, HOVÁNYI Márton, JÓZAN Ildikó, Pozsony, Kalligram, 2013, 319–327.

2014

PARÁDI Andrea, Az Aranysárkány kéziratának ismertetése és közlési elvei, Irodalomismeret, 2014/1, 89–98.

Az Aranysárkány átdolgozott,
ifjúsági kiadásának fogadtatása

1932–1933

[Szerző nélkül], Kosztolányi Dezső: Aranysárkány, Literatura, 1933/1, 31–32.

[Szerző nélkül], Kosztolányi Dezső: Az aranysárkány, Néptanítók Lapja, 1933/2, 57–58.

(ky) [BRESZTOVSZKY Ernő], A gyermek és a betű, Népszava, 1932. dec. 4., 8.

[KOSZTOLÁNYI Dezső?], [cím nélkül], Pesti Hírlap, 1932. dec. 22., 8.

2002

[BÍRÓ-]BALOGH Tamás, Aranysárkány gyerekeknek: Kosztolányi Dezső elfeledett ifjúsági regénye, Tiszatáj, 2002/12, 76–88. *Ua.* = Aranysárkány: Átdolgozott, ifjúsági kiadás, JASCHIK Álmos rajzaival, a szöveget gond. és utószó [BÍRÓ-]BALOGH Tamás, Szeged, Tiszatáj Alapítvány, 2004, 175–192 (Tiszatáj Könyvek). *Ua.* = B. T., Álmodozók irkafirkája: Irodalomtörténeti tanulmányok, Budapest, Pont, 2006, 52–72.

2004–2011

- ÁRPÁS Károly, *Feltámadás Szegeden*, Szeged, 2004/8, 46–47.
- BÁN Zoltán András, *Két új Kosztolányi: Aranysárkány, Tükörfolyosó*, Magyar Narancs, 2004. júl. 1., 37.
- DOBÁS Kata, *Az átdolgozások „hasznáról és káráról”*, Forrás, 2009/9, 39–54.
- EGYED Emese, *Két Aranysárkány = Az emlékezés elevensége: Kosztolányi Dezső Napok a szülőföldön*, szerk. HÓZSA Éva, ARANY Zsuzsanna, KISS Gusztáv, Szabadka, Városi Könyvtár, 2007, 308–317.
- KOVÁCS Viktor, *Egy elfeledett Kosztolányi-regény*, Könyvhét, 2004. jún. 24., 8.
- NÉMETH Gábor, *Szegény Dezső*, Élet és Irodalom, 2004. szept. 10., 25.
- TAMÁS Ferenc, *Az „ifjúsági” Aranysárkányról*, Taní-tani, 2004/2005. tanév, 4. sz., 94–96.
- TANDORI Dezső, *Nagy klasszikusok*, Új Könyvpiac, 2004. szept., 18–19.
- TARJÁN Tamás, *Pünkösöd, gyermeknap*, Könyvhét, 2004. máj. 27., 37.

Az Aranysárkány adaptációinak fogadtatásából

- (bárdos), *Az Aranysárkányról – az átdolgozóval* [a rádióátdolgozásról], Rádióújság, 1957. júl. 1–7., 3.
- B. NAGY László, *Aranysárkány* [a filmről], Élet és Irodalom, 1966. okt. 29., 9.
- KISS Ferenc, *Tragikum és poézis az Aranysárkányban* [a filmről], Filmkultúra, 1966/6, 36–39. *Ua.* = K. F., *Kosztolányi-tanulmányok*, Miskolc, Felsőmagyarország, 1998, 156–162.
- SAS György, *250 méter filmszalag*, Film, Színház, Muzsika, 1966. júl. 22., 14–15.
- GESZTI Pál, *Aranysárkány* [a filmről], Film, Színház, Muzsika, 1966. okt. 28., 6–7.
- ZSUGÁN István, *Vígjáték, komédia, dráma: Három új magyar film rendezője művéről*, Filmvilág, 1966/16, 4–8, különösen 6–8.

- KERESZTURY Dezső, *Aranysárkány* [a filmről], *Filmvilág*, 1966/21, 4–8.
- ILLÉS Endre, *Kaland a filmmel* = I. E., *Krétarajzok*, Budapest, Magvető, 1970, 279–284 (Illés Endre Művei). *Ua.* = I. E., *Mestereim, barátaim, szerelmeim*, Budapest, Magvető, 1979, II, 175–179; 2., bőv. kiad., 1983, II, 174–178.
- ZAY László, „*Lélek reszket a mozgóképen*”: *Kosztolányi-regények filmen*, *Üzenet*, 1975/2–3, 154–157.
- KARCSAI KULCSÁR István, *Ranódy László*, Budapest, Magyar Film-tudományi Intézet és Filmarchívum–Népművelési Propaganda Iroda, é. n. [1983], különösen 47–50 (Filmbarátok Kiskönyvtára).
- B. J., *Kosztolányi Dezső: Aranysárkány: rádióregény*, Hétvége, 1985. ápr. 25., 9.
- [HÁSZ-]FEHÉR Katalin, *Aranysárkány* [rádióátdolgozásáról], *Híd*, 1985/10, 1420–1421.
- ZAPPE László, *Századvég – korszakvég* [többek között az *Aranysárkány* színházi adaptációjáról], *Népszabadság*, 2003. márc. 26., 9.
- CSÁKI Judit, *A barna virzsínia: Kosztolányi Dezső – Forgách András: Aranysárkány* [a színházi adaptációról], *Színház*, 2003/7, 16–17.
- ZAPPE László, *A tanácstalanság és a diáklélek mélye* [újabb színházi adaptációról], *Népszabadság*, 2011. jan. 17., 18.

Névmutató

A

Ábrányi Emil 1175
Ács Margit 1236
Ady Endre 1135, 1147
Ágoston, Szent 1124
Albert Zsuzsa 1238
Alföldy, Mari 1239
Ampère, André Marie 1171
Ángyán Béla 1082, 1172
Antal, Szent 1209
Arany János 1169, 1206
Arany Zsuzsanna 1023, 1153,
1241, 1250, 1253
Árpás Károly 1253
Árpi *lásd* Kosztolányi Árpád, ifj.

B

Babits Mihály 1056, 1149
Balassa József 1049, 1052
Balassi Bálint 1155
Balla Antal 1118
Balla Ignác 1106, 1107
Balogh Tamás *lásd* Bíró-
Balogh Tamás
Baloghné Hajós Terézia 1133
Balzac, Honoré de 1123, 1138
Bán Zoltán András 1253
Barabás Judit 1149
Bárány László 1149
Baráth Ferenc 1135, 1136, 1243
Barta János 1137
Basch Imre 1083
Beck Salamon 1076

Bednatics Gábor 1249, 1251
Belohorszky Pál 1145, 1245
Bence Erika 1149, 1251
Bengi László 1022, 1023, 1026,
1077, 1078, 1084, 1089, 1097,
1105, 1141, 1153, 1249, 1251,
1252
Benyovszky Krisztián 1151, 1250
Bereniké (Berenice) 1168, 1232
Bibó Bige György 1082, 1160
Bíró-Balogh Tamás 1022, 1082,
1099, 1100, 1107, 1133, 1152,
1237, 1240, 1252
Bodnár György 1148, 1246
Bognár Gyula 1135
Bóka László 1143
Bónus Tibor 1150, 1248
Bónyi Adorján 1118
Borbély János 1238
Bori Imre 1144, 1146, 1245, 1247
Borsos Miklós 1235
Brauch Magda 1145
Brenner József *lásd* Csáth Géza
Brenner József, id. 1116
Bresztovszky Ernő 1133, 1252
Bucsics Katalin 1026
Budó Ágoston 1023, 1167, 1168
Byron, George Gordon 1196

C
Camus, Albert 1144
Cicero, Marcus Tullius 1196
Čudić, Marko 1239, 1153

Cs

Csajági János 1238
Csajkás Balázs 1083
Csajkás Mihály 1083, 1089
Csáki Judit 1254
Császár Elemér 1128, 1129, 1243
Csáth Géza 1023, 1075, 1079–
1083, 1160, 1161, 1172, 1173
Csehov, Anton Pavlovics 1086
Csernus Tibor 1235
Cséve Anna 1236

D

Dér Zoltán 1023, 1024, 1082,
1084, 1240
Deres Péter 1238
Devecseri Gábor 1140,
1244
Diesterweg, Adolph 1173
Dobák Lívia 1238
Dobás Kata 1153, 1253
Dobayné Fenyvesi Ildikó 1237
Dóczy Jenő 1124, 1145, 1242
Domokos László 1080
Dumas, Alexandre, ifj. 1177

E

Egyed Emese 1153, 1253
Elekes Dezső 1023, 1045
Eötvös József 1086

F

Faraday, Michael 1167
Fehér Katalin *lásd* Hász-Fehér
Katalin

1256

Fenyő Miksa 1125, 1126, 1242
Fenyves Ferenc 1115
Flaubert, Gustave 1086, 1123,
1124
Forgách András 1238
Fóthy János 1120, 1242
Földi Mihály 1130, 1243
Franklin, Benjamin 1154
Fráter Zoltán 1148, 1237
Freud, Sigmund 1117, 1134, 1136,
1149
Fried István 1024, 1086, 1150,
1151, 1250
Fülöp Zsuzsanna 1145, 1246
Füst Milán 1147

G

Gács Anna 1153
Gál János 1084, 1103, 1104, 1109,
1241
Galilei, Galileo 1167, 1174
Garamszeghi Lubrich Ágost 1173
Gecső Tamás 1146
Gerold László 1141
Geszti Pál 1253
Glück Géza 1083
Gombocz Zoltán 1049
Goncourt-ok 1124
Göndör Ferenc 1084
Gulyás Pál 1118
Gulyás Sándor 1129, 1130, 1242

Gy

Cs. Gyimesi Éva 1152, 1246
Győrei Zsolt 1027
Györffy Miklós 1151, 1250

H

Hafner Zoltán 1236
 Hajós György 1024, 1164–1166
 Halmai Elemér, ifj. 1127, 1242
 Haraszti Sándor 1115
 Harmat Pál 1149
 Harsdörffer, Georg Philipp 1165
 Hász-Fehér Katalin 1254
 Haverda Mátyás 1082
 Hegedűs Emmi 1238
 Heller Ágnes 1142
 Helmholtz, Hermann Ludwig
 Ferdinand von 1167
 Heltai Pál 1146
 Herbut Anikó 1153, 1249
 Herceg János 1141
 Herczeg Ferenc 1117, 1242
 Hicsik Dóra 1024, 1081
 Hima Gabriella 1149, 1247
 Homérosz 1167
 Horváth Csaba 1152, 1249
 Horváth János 1135
 Horváth Mária 1024, 1086,
 1145
 Hoványi Márton 1023, 1026,
 1153, 1251, 1252
 Hózsa Éva 1153, 1250–1253
 Huszár Sándor 1142, 1245

I

Ignotus Pál 1131, 1140, 1243
 Illés Endre 1238, 1247, 1254
 Illés György 1238
 Illés próféta 1170
 Iványi István 1082

J

Jámbor István 1083
 János, Keresztelő Szent 1158
 Jaschik Álmos 1099, 1100, 1133,
 1237, 1252
 Jász Dezső 1024, 1065, 1080,
 1083
 Jászai Mari 1177
 Jean Paul *lásd* Richter, Johann
 Paul Friedrich
 Jézus Krisztus 1171, 1175, 1208
 Joules, James Prescott 1167
 Józán Ildikó 1023, 1026, 1153,
 1251, 1252
 József Farkas 1142
 Józsi bácsi *lásd* Brenner József,
 id.
 Júdás, Karióti 1175
 Juhász Erzsébet 1147, 1246
 Juhász Géza 1134

K

Kállay Géza 1151, 1250
 Kállay Miklós 1122–1124, 1242
 Karátson Endre 1148, 1149, 1248
 Karcsai Kulcsár István 1254
 Kárpáti Aurél 1117, 1123, 1242
 Katona Gergely 1150, 1249
 Kelemen János 1140, 1244
 Kelevéz Ágnes 1025, 1056, 1107,
 1240
 Kenyeres Imre 1138, 1244
 Keresztury Dezső 1254
 Király István 1025, 1084, 1147,
 1148, 1152, 1247

- Király (szedő) 1181
Kisfaludy Károly 1170
Kiss Ferenc 1025, 1080, 1081,
1143, 1144, 1147, 1152, 1245,
1253
Kiss Gusztáv 1153, 1250, 1253
Klein, Stefan I. 1239
Kleist, Ewald Jürgen von 1157
Kner Imre 1058, 1063
Kolozsi Tibor 1025, 1076
Komlosy, Marta 1239
Konsza Samu 1134
Kosztolányi Árpád, id. 1078,
1080–1082, 1089, 1095, 1096,
1107, 1114, 1115, 1239
Kosztolányi Árpád, ifj. 1105
Kosztolányi Dezsőné Harmos
Ilona (Görög Ilona) 1024,
1025, 1076, 1078–1083, 1087,
1135, 1160, 1172, 1237, 1243
Kosztolányi Mária 1096
Kovács Ida 1107, 1240
Kovács Viktor 1253
Kozarek Ferenc 1172, 1233
Kresalek Gábor 1149
Kulcsár Szabó Ernő 1027, 1248,
1249
Kuncz Aladár 1047, 1096, 1098
- L
- Lányi Hedda 1080, 1117
Lányi Viktor 1025, 1081, 1135
Leibniz, Gottfried Wilhelm 1173
Lemich (szedő) 1181
Lengyel András 1025, 1080
- Lessing, Gotthold Ephraim 1169
Levendel Júlia 1246
Lipa Tímea 1043
Listius László 1155
Livius, Titus 1169
Lombroso, Cesare 1174
Loósz István 1081–1083
Lovas Borbála 1027
Lovász László 1026
Lőrincz Julianna 1145, 1146
Lőrinczy Huba 1148, 1246
Ludolf van Ceulen 1161
Lukács Antal 1238
Lukács György 1141
- M
- Makay Gusztáv 1142, 1245
Mann, Heinrich 1121, 1122, 1133
Mariska *lásd* Kosztolányi Mária
Marius, Gaius 1169
Márkus Emília 1177
Maupassant, Guy de 1124
Mauriac, François 1123
Mayer, Julius Robert 1065, 1167
Mész Lászlóné 1246
Mihályfi Károly 1177
Mikó Zsuzsa 1149
Milkó Izidor 1115, 1118–1120,
1242, 1243
Millok Sándor 1244
Mohai V. Lajos 1026, 1084, 1148,
1247, 1251
Moivre, Abraham de 1163, 1164
Mojak, Slobodan 1238
Molnár Eszter Edina 1023

- Molnár Gábor Tamás 1249
 Móra Ferenc 1133
 Móricz Zsigmond 1125
 Musschenbroek, Pieter van 1157
- N**
 B. Nagy László 1253
 Nagy Miklós 1138, 1244
 Nagy Nóra 1149, 1248
 Négyesy László 1049
 Németh Gábor 1143, 1253
 Németh László 1134
 Nero császár 1108, 1131, 1140, 1162
 Newton, Sir Isaac 1165, 1173
- O**
 Odorics Ferenc 1151, 1152, 1250
 Ohm, Georg Simon 1165
 Olasz Sándor 1149, 1248
 Orbán pápa, Szent 1154
 Osztovits Szabolcs 1236, 1237
- P**
 Palágyi (szedő) 1181
 Pálmai Kálmán 1143
 Papp Csaba 1236
 Papp István 1148, 1149, 1247
 Parádi Andrea 1026, 1078, 1091, 1153, 1173, 1252
 Pascal, Blaise 1164, 1169
 Pásztor Mihály 1121
 Pelikán József 1026
 Pestalozzi, Johann Heinrich 1162
 Petőfi Sándor 1169
- Petronius Arbiter 1089
 Pezderka, Alexandru 1238
 Pintér Jenő 1134
 Pókász Béla 1084, 1094, 1095, 1103, 1105
 Poncius Pilátus 1171
 Priestley, Joseph 1157
 Prokesch Ignác 1081
 Pythagoras (Püthagorasz) 1168
- R**
 Rajslí Ilona 1146
 Ranódy László 1238
 Révfy Zoltán 1081
 Reviczky Gyula 1195
 Réz Pál 1022–1026, 1152, 1236, 1240, 1241, 1248
 Richter, Johann Paul Friedrich 1173
 Rónay György 1140, 1141, 1244
 Rónay László 1144–1146, 1245, 1246, 1247
 Rossová, Anna 1238
 Rousseau, Jean Jacques 1162
- S**
 Sággy Miklós 1151, 1250
 Salyámosy Miklós 1239
 Sárdi Csilla 1146
 Sas György 1253
 Schein Gábor 1150
 Schelken Palma 1107, 1240
 Schöpflin Aladár 1059, 1134, 1162
 Schumann, Robert 1221, 1231

- Scipio Aemilianus, Publius Cornelius 1169
Semjén Gyula 1137, 1236, 1243
Shelley, Percy Bysshe 1196
Simigné Fenyő Sarolta 1146
Simonyi Károly 1027, 1157, 1165
Simonyi Zsigmond 1053
Skirecki, Hans 1238
J. Soltész Katalin 1027, 1086
Somlyó Zoltán 1027, 1075, 1076, 1105, 1106, 1241
Sóter István 1143, 1145, 1153
Supka Géza 1049
- Sz**
Szabó Béla 1083, 1172
Szabó György 1142, 1235, 1236
Szabó Zoltán 1138, 1244
Szabó Zoltán (nyelvész) 1145
Szajbély Mihály 1023
Széchenyi István 1086
Szécsi Ferenc 1237
Szegedy-Maszák Mihály 1027, 1031, 1086, 1100, 1146, 1147, 1153, 1246, 1248, 1249, 1251
Szegő Endre 1134
Szezárdy-Csengery József 1136, 1137, 1243
Szelei István 1119, 1243
Szemere Gyula 1027, 1049, 1052, 1053, 1056, 1057, 1061, 1062, 1064, 1065
Szerb Antal 1134
Sziebenburger Károly 1081, 1082
Szij Rezső 1027, 1048
- Szilágyi Géza 1116, 1117, 1243
Szilágyi Zsófia 1027, 1084, 1089, 1150, 1248–1250
Szitár Katalin 1150, 1249, 1250
Szókratész 1166
Szörényi László 1148, 1246
Sztrókey Kálmán 1083
Szűcs Teri 1150
- T**
Tacitus, Cornelius 1162, 1169
Takács László 1026
Tamás Ferenc 1152, 1153, 1253
Tandori Dezső 1253
Tarján Tamás 1253
Tevan Andor 1051, 1063
Tilkovszky Béla 1096
Tolnai Lajos 1120
Tolnai Vilmos 1073
Tompá Mihály 1169
Toncs Gusztáv 1081
Torricelli, Evangelista 1065, 1167
Tóth-Czifra Júlia 1023
Turgenyev, Ivan Szergejevics 1086
Túróczi-Trostler József 1126, 1243
- U**
Urbán László 1024, 1241
Utasi Csaba 1147, 1148, 1247
Utasi Csilla 1149, 1248
- V**
Várad Antal 1175
Varga Éva (történész) 1149

Varga Éva 1238	Y
Várkonyi Nándor 1134	Yoo Jin-Il 1151
Varró János 1236	
Veres András 1023, 1151	Z
Vesztergombi Katalin 1026	Zágonyi Ervin 1027, 1086
Vidovszky György 1238	Zappe László 1254
Vingiano de Piña Martins, Eva 1238	Zay László 1254 Zrínyi Miklós 1155
W	
Wagner, Richard 1158, 1177	Zs
Weöres Sándor 1153	Zsugán István 1253
Wilheim Adolf 1082	
Winter, Georg 1171	
Wlassics Gyula 1174, 1176	

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
ARANYSÁRKÁNY	13
AZ ARANYSÁRKÁNY KÉZIRATOS FOGALMAZVÁNYAI ..	741
ARANYSÁRKÁNY (Átdolgozott, ifjúsági kiadás)	853
JEGYZETEK	1019
Rövidítések jegyzéke	1021
Kézirat	1028
A kritikai szövegközlés elvei	1044
Keletkezéstörténet	1075
A regény fogadtatása	1102
Tárgyi és nyelvi magyarázatok	1154
MELLÉKLETEK	1179
A kéziratok topográfiája	1181
A regény folytatásos közlése a <i>Pesti Hírlapban</i>	1231
A regény kiadástörténete (Tájékoztató bibliográfia)	1235
A regény fogadtatástörténete (Tájékoztató bibliográfia)	1240
NÉVMUTATÓ	1255

Megjelent a Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony, valamint a Pesti Kalligram Kft., Budapest közös kiadásában, 2014-ben. Első kiadás. Oldalszám 1264. Felelős kiadó Szigeti László. Szerkesztő Hradeczký Móni. A borítót Hrapka Tibor tervezte. Nyomdai előkészítés Hollós János. Nyomta az OOK–Press Kft., Veszprém. Felelős vezető Szathmáry Attila.

Vydal Kalligram, spol. s r. o., Bratislava v spolupráci s Pesti Kalligram Kft., Budapest, 2014. Prvé vydanie. Počet strán 1264. Vydavateľ László Szigeti. Jazyková redaktorka Móni Hradeczký. Návrh obálky Tibor Hrapka. Grafická úprava a príprava do tlače János Hollós. Vytlačil OOK–Press Kft., Veszprém.